Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1930

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΚΤΗ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ

(ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ)

ΜΕΤΑ ΠΡΟΣΘΗΚΩΝ, ΣΗΜΕΙΩΣΕΩΝ ΚΑΙ ΒΕΛΤΙΩΣΕΩΝ

ΕΠΙ ΤΗι ΒΑΣΕΙ

ΤΩΝ ΝΕΩΤΑΤΩΝ ΠΟΡΙΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ

ΥΠΟ

ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΡΟΛΙΔΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΕΝ ΤΩι ΕΘΝΙΚΩι ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΩι ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩι

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ" Α. Ε. ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΠΟ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ Α΄

ΜΕΧΡΙ

ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ

К. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

1	ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΜΕΡΟΣ Α΄	*Ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων μέχρι τῶν Μηδικῶν πολέμων.*
2	ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΜΕΡΟΣ Β΄	*Ἀπὸ τῶν Μηδικῶν πολέμων μέχρι τοῦ Ἀλεξάνδρου.*
3	ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΜΕΡΟΣ Α΄ ΜΕΡΟΣ Β΄	*Ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ Αὐγούστου.* *Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ Οἴκου Ἰουστινιανοῦ.*
4	ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ ΜΕΡΟΣ Α΄ ΜΕΡΟΣ Β΄	*Ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ μέχρι Λέοντος τοῦ Γ΄.* *Ἀπὸ Λέοντος τοῦ Γ΄ μέχρι Βασιλείου τοῦ Α΄.*
5	ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΜΕΡΟΣ Α΄ ΜΕΡΟΣ Β΄	*Ἀπὸ Βασιλείου τοῦ Α΄ μέχρι τῶν Κομνηνῶν.* *Ἀπὸ τῶν Κομνηνῶν μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Φράγκων ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.*
6	ΤΟΜΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ ΜΕΡΟΣ Α΄ ΜΕΡΟΣ Β΄	*Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Φραγκοκρατίας μέχρι τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.* *Ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.*
7	ΤΟΜΟΣ ΕΚΤΟΣ ΜΕΡΟΣ Α΄ ΜΕΡΟΣ Β΄	*Ἀπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 μέχρι τῆς τελευταίας περιόδου τοῦ Ἀγῶνος (σελ. Στ΄ α 196).* *Ἀπὸ τῆς τελευταίας περιόδου τοῦ Ἀγῶνος τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1930 (Συμπλήρωσις τῆς «Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» Κ. Παπαρρηγοπούλου, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς σελίδος Στ΄ α΄ 197).*
8	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	*Βιβλιογραφία.— Χρονολογικὸς πίναξ τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.— Ἀλφαβητικὸν Εὑρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων.*

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Β΄ ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΣ (976-1025)

Μικρογραφία ΙΑ΄ αἰῶνος τοῦ Κώδ. XVII (Zanetti, φ. 21) τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης ἐν Βενετίᾳ

Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛ. ΕΘΝΟΥΣ 6Η ΕΚΔ.   ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ "ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ" Α. Ε.

ΔΩΡΕΑ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Θ. ΜΟΑΤΣΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

210817 Π

Ἀνάγλυφον ἐξ ἐλεφαντοστοῦ

(Τέχνης Βυζαντινῆς, ἔργον Ἰταλοῦ τεχνίτου)

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΝΔΕΚΑΤΟΝ

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α

ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ. ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ. ΧΡΗΜΑΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ. ΣΤΡΑΤΟΣ.

Ἡ ἀποτυχία τῆς κοινωνικῆς καὶ θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως, περὶ ἧς ἐπραγματεύθημεν ἐν τῷ προηγουμένῳ βιβλίῳ, δὲν ἀπέβη, ὡς προϋπεδείξαμεν, ὁλοσχερής. Πολλαὶ τῶν διατάξεων τῆς καινοτόμου ἐκείνης περιόδου ἐπανελήφθησαν ἐκ διαλειμμάτων ἐπὶ τῶν βασιλέων τῆς μακεδονικῆς καὶ τῆς τῶν Κομνηνῶν δυναστείας. Τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ πνεῦμα δὲν ἐπανῆλθεν εἰς ἣν ἦτο πρὸ τῆς μεταρρυθμίσεως κατάπτωσιν. Ἀμφότεραι αἱ νέαι δυναστεῖαι ἀνέδειξαν ἄνδρας ἐπιφανεῖς. Ἐπὶ τῆς πρώτης μάλιστα ἀνεκτήθησαν πολλαὶ τῶν προηγουμένως ἀπολεσθεισῶν χωρῶν. Οἱ δημόσιοι πόροι ηὔξησαν. Ἡ διοργάνωσις τοῦ κράτους ἐγένετο πολὺ τεχνικωτέρα ἢ πρότερον. Αἱ πρῶται τῆς διοργανώσεως ταύτης ἀφορμαὶ ἀνέτρεχον πάντοτε μέχρι τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου. Ἀλλὰ πολλάκις τροπολογηθεῖσαι, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς μεταρρυθμίσεως, δὲν ἔλαβον τὸν ὁριστικὸν αὐτῶν τύπον εἰμὴ ἐπὶ τῆς παρούσης δυναστείας, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐξεδόθησαν καὶ ὅλαι αἱ συγγραφαί, ἐξ ὧν γνωρίζομεν ὅσα γνωρίζομεν περὶ τοῦ δημοσίου βίου

τοῦ μεσαιωνικοῦ ἡμῶν κράτους· ἡ Βασίλειος τάξις, ἡ περὶ θεμάτων πραγματεία, ἡ πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανὸν συγγραφὴ τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου. Ὅθεν ἐνταῦθα νομίζομεν πρόσφορον νὰ ἐκπληρώσωμεν τὴν ὑπόσχεσιν ἣν πρὸ καιροῦ ἔδομεν, νὰ πραγματευθῶμεν περὶ τοῦ πολιτεύματος τοῦ κράτους ἐκείνου, καὶ ἰδίως περὶ τῆς βασιλείας, περὶ τῶν ἐπισημοτέρων ἀρχῶν, περὶ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως, περὶ τῶν οἰκονομικῶν πραγμάτων καὶ περὶ τοῦ στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ.

Ἡ μεσαιωνικὴ ἡμῶν βασιλεία ἦτο, ὡς ἠθέλομεν εἴπει σήμερον, μοναρχία ἀπόλυτος· ἀπόλυτος ὅμως ὄχι ὅπως ἡ ἀρχαία ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία καθ' ἣν οἱ αὐτοκράτορες, καταπατοῦντες ἀσυστόλως θείους καὶ ἀνθρωπίνους νόμους, ἀπεθεοῦντο ζῶντες, τὸ δὲ δημόσιον δίκαιον ἔλεγεν ὅτι ὁ «βασιλεὺς τοῖς νόμοις οὐχ ὑπόκειται» καὶ ὅτι, «ὅπερ ἀρέσει τῷ βασιλεῖ νόμος ἐστίν». Οἱ ὁρισμοὶ οὗτοι εἰσεχώρησαν μὲν εἴς τε τὸ Ἰουστινιάνειον δίκαιον καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ἐκδοθέντα **Βασιλικά**, ἀλλ' ὅτι περιελήφθησαν εἰς τοὺς νόμους τούτους ὡς ἱστορικαὶ ἁπλῶς παραδόσεις καὶ οὐχὶ ὡς θετικοὶ ὁρισμοὶ συνάγεται ἐκ τούτου, ὅτι συγχρόνως μετὰ τῶν **Βασιλικῶν** ἐξεδόθησαν καὶ ἕτεροι ὅλως διόλου περὶ βασιλείας νόμοι. Τῷ ὄντι ὁ τίτλος δεύτερος τῆς **Ἐπαναγωγῆς τοῦ νόμου** πραγματεύεται περὶ τῶν καθηκόντων καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ βασιλέως εἰς ἄρθρα 12. Ἐκ τούτων τὸ ἄρθρον πρῶτον λέγει ὅτι «Βασιλεύς ἐστιν ἔννομος ἐπιστασία, κοινὸν ἀγαθὸν πᾶσι τοῖς ὑπηκόοις, μήτε κατὰ ἀντιπάθειαν τιμωρῶν, μήτε κατὰ προσπάθειαν ἀγαθοποιῶν, ἀλλ' ἀνάλογός τις ἀγωνοθέτης τὰ βραβεῖα παρεχόμενος». Τὸ δὲ ἄρθρον δεύτερον διαλαμβάνει ὅτι σκοπὸς τῆς βασιλείας εἶναι «τῶν τε ὄντων καὶ ὑπαρχόντων δυνάμεων δι' ἀγαθότητος ἡ φυλακὴ καὶ ἀσφάλεια, καὶ τῶν ἀπολωλότων δι' ἀγρύπνου ἐπιμελείας ἡ ἀνάληψις, καὶ τῶν ἀπόντων διὰ σοφίας καὶ δικαίων τροπαίων καὶ ἐπιτηδευμάτων ἡ ἐπίκτησις». Τὸ δὲ ἄρθρον τέταρτον ὁρίζει ὅτι «ὑπόκειται ἐκδικεῖν καὶ διατηρεῖν ὁ βασιλεὺς πρῶτον μὲν πάντα τὰ ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ γεγραμμένα, ἔπειτα τὰ παρὰ τῶν ἁγίων ἑπτὰ Συνόδων δογματισθέντα, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐγκεκριμένους ρωμαϊκοὺς νόμους». Ναὶ μὲν τὸ ἄρθρον ἕκτον ἀπονέμει τῷ βασιλεῖ πληρεστάτην τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν, ἐξ οὗ δικαιοῦται πᾶς τις νὰ ἐρωτήσῃ· κατὰ τί ἄρα οἱ ὁρισμοὶ τῆς **Ἐπαναγωγῆς** ἐτροπολόγησαν σπουδαίως τὸ ἀρχαῖον τῆς ρωμαϊκῆς βασιλείας δίκαιον; Τί σημαίνει ἡ ὑποχρέωσις τοῦ βασιλέως τοῦ νὰ ἐκτελῇ τοὺς νόμους, ὅταν δύναται κατὰ τὸ δοκοῦν νὰ τροπολογήσῃ αὐτούς; ἢ τίνα πραγματικὴν ἀξίαν εἶχον τὰ ὑπὸ τῶν ἄρθρων 2 καὶ 4 ἐπιβαλλόμενα αὐτῷ καθήκοντα, ὅταν οὐδεὶς ὑπῆρχε κεκανονισμένος θεσμὸς δικαιούμενος νὰ ἐξετάσῃ ἂν τὰ καθήκοντα ταῦτα ἐξετελέσθησαν ἢ οὔ; Τῇ ἀληθείᾳ, δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ἡ **Ἐπαναγωγὴ** ὥριζε κανόνας ἠθικῆς μᾶλλον ἢ φραγμοὺς κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας· ὁ δὲ μονάρχης ἐξηκολούθει ὢν ἐπίσης ἀπόλυτος, ὅσον καὶ ὁ ἀρχαῖος Ρωμαῖο αὐτοκράτωρ, μὴ ὑποκείμενος τοῖς νόμοις, καθόσον ἠδύνατο νὰ μεταβάλῃ αὐτούς, καὶ μὴ περιοριζόμενος εἰς τὸ νὰ πράττῃ ὅ,τι ἂν θέλῃ, καθόσον οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀρχὴ δικαιουμένη νὰ ζητήσῃ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως λόγον περὶ τούτου.

Ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἑρμηνεία τῶν διατάξεων τῆς **Ἐπαναγωγῆς** εἶναι κατ' ἐπιφάνειαν μόνον ὀρθή. Καὶ αὐτὰ τὰ νεώτερα συντάγματα δὲν ὁρίζουσιν ἀνυπερβλήτους φραγμοὺς εἰς τὴν αὐτογνώμονα ἐνάσκησιν τῶν πολλῶν δικαιωμάτων, τὰ ὁποῖα ἐπιτρέπουσιν εἰς τὴν βασιλείαν. Κατὰ τὰ συντάγματα ταῦτα ἡ βασιλεία ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν τοὺς ὑπουργούς. Τίς θέλει ἐμποδίσει αὐτὴν τοῦ νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ἀνεπιτηδειοτέρους; Ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ διαλύειν τὴν βουλήν. Τίς θέλει κωλύσει αὐτὴν τοῦ νὰ διαλύῃ τὴν βουλὴν ἀδιακόπως; Ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ κηρύττειν τὸν πόλεμον. Τίς θέλει ἀποτρέψει

αὐτὴν ἀπὸ τοῦ νὰ κηρύττῃ πολέμους ἐν οὐ δέοντι; Ἔχει τὸ δικαίωμα τοῦ συνομολογεῖν εἰρήνην. Τίς θέλει ἀπαγορεύσει εἰς αὐτὴν τὸ νὰ συνομολογῇ τοιαύτας ἀτίμους καὶ ἐπιβλαβεῖς; Ἅμα ἔχῃ τὸ ἀπεριόριστον δικαίωμα τοῦ διαλύειν τὴν βουλήν, οὐδεὶς ὑπάρχει ἐν αὐτῷ τῷ συντάγματι διαγεγραμμένος τρόπος ἐπιτήδειος νὰ προλάβῃ ἢ τὸν θρίαμβον τῆς αὐθαιρεσίας ἢ τὴν μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ἔθνους ῥῆξιν. Οἱ δύο οὗτοι κίνδυνοι δὲν ἀποσοβοῦνται, εἰμὴ ὅταν ἡ βασιλεία ἔχῃ τὴν σύνεσιν τοῦ νὰ καθοδηγῆται εἰς ὅλας αὐτῆς τὰς πράξεις ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης· ἀλλ' ἡ σύνεσις καὶ ἡ κοινὴ γνώμη δὲν ὁρίζονται ὑπὸ οὐδενὸς συντάγματος. Ὑπάρχουσιν, ὅταν ὑπάρχωσιν, ἐκτὸς αὐτοῦ· καί, ὅταν δυστυχῶς δὲν ὑπάρχωσι, τὸ συνταγματικώτατον τῶν πολιτευμάτων ἢ ἀνατρέπεται, ἢ ἀποβαίνει κωμῳδία οἰκτρά. Τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα κατὰ τοῦτο μόνον εἶναι ἀνώτερον τῆς ἀπολύτου μοναρχίας, ὅτι μετριάζει τὴν δύναμιν καὶ τὴν ὄρεξιν τῆς αὐθαιρεσίας, δὲν ἐξαφανίζει ὅμως αὐτὴν ἐντελῶς. Τὰ μόνα παντοδύναμα κατ' αὐτῆς φάρμακα εἶναι ἡ σύνεσις τοῦ ὑπερτάτου ἄρχοντος καὶ ἡ τοῦ ἔθνους κοινὴ γνώμη.

Τοιαύτη δέ τις κοινὴ γνώμη περιέστελλε μέχρι τινὸς καὶ τὴν μεσαιωνικὴν ἡμῶν βασιλείαν περὶ τὴν ἀπεριόριστον χρῆσιν τῶν ἄλλως ἀχαλινώτων αὐτῆς δικαιωμάτων. Ἀλλ' ὑπῆρχε κοινὴ γνώμη ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι; Διατί ὄχι; Ἡ κοινὴ γνώμη δὲν ἐξεδηλοῦτο τότε ὅπως σήμερον διὰ τῆς ἐκλογῆς ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους, διὰ τῆς δημοσιογραφίας καὶ διὰ τῆς ἐν δημοσίαις συναθροίσεσι συζητήσεως τῶν μεγάλων τῆς πολιτείας συμφερόντων, οὐδὲ εἶχε τὴν ἐμπειρίαν τῶν νεωτέρων χρόνων. Ὅτι ὅμως ὑπῆρχε, καὶ ὅτι ἐξεδηλοῦτο, ἀτελῶς μὲν καὶ ἐνίοτε ἀτόπως, ἐξεδηλοῦτο ὅμως πάντοτε διὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἐκκλησίας, διὰ τῶν δήμων ἐν τοῖς ἱπποδρομίοις, διὰ τῶν ἀναφορῶν τῶν θεμάτων καὶ δι' αὐτῶν τῶν ἐν τῇ συγκλήτῳ συζητήσεων· καὶ ὅτι ὄχι μόνον ἐξεδηλοῦτο ἀλλὰ καὶ εἰσηκούετο πολλάκις ἐξάγεται πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἀνάγκης εἰς ἣν περιῆλθεν ἡ βασιλεία νὰ τροπολογήσῃ αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ὁρισμοὺς τοῦ ἀρχαίου δικαίου δι' ὧν τοσοῦτον ἀπροκαλύπτως ἀνεγράφετο ἡ παντοδύναμος αὐτῆς ἐξουσία καὶ νὰ παραστήσῃ αὐτὴν ἐν τῷ νέῳ δικαίῳ πολὺ εὐσχημότερον καὶ εὐπρεπέστερον· καὶ καθίσταται οὐδὲν ἧττον πρόδηλον ἐκ πλείστων περιπετειῶν τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, καθ' ἃς οἱ βασιλεῖς ἠναγκάσθησαν ἢ φιλτάτους αὐτῶν ὑπουργοὺς νὰ ἀποπέμψωσιν, ἢ πολιτικὰ συστήματα νὰ μεταβάλωσιν, ἢ ἄλλας πράξεις ἀποδοκιμασθείσας νὰ ἐπανορθώσωσιν.

Ἐκ τῶν πρὸ μικροῦ δὲ ῥηθέντων ἐξάγεται ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη τότε δὲν ἐξεφράζετο διὰ βιαίων καὶ στασιαστικῶν ἐκρήξεων, ὅπως συμβαίνει ἐνίοτε καὶ εἰς αὐτὰς τὰς τυραννικωτέρας ἀνατολικὰς βασιλείας. Βεβαίως ἐνίοτε οἱ δῆμοι ἐξετραχηλίζοντο ἐν τοῖς ἱπποδρομίοις εἰς κραυγὰς ἀπειλητικὰς καὶ πράξεις ἀνατρεπτικάς, ὅπως συνέβη ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ· ἀλλὰ συνήθως καὶ αὐτοὶ οἱ δῆμοι, πολὺ δὲ μᾶλλον ἡ ἐκκλησία, ἡ σύγκλητος καὶ τὰ θέματα ἐξεδήλουν τὸ φρόνημα αὐτῶν κοσμίως καὶ ἐπὶ τοσοῦτον συστηματικῶς ὥστε καὶ ἡρμήνευον πολλάκις πῶς ἐνόουν τὴν ἀπόλυτον τῆς βασιλείας ἐξουσίαν. Ὁ πατριάρχης Νικόλαος ὁ Μυστικός, ἀφοῦ εἰς μάτην ἐπροσπάθησε νὰ ἀποτρέψῃ τὸν Λέοντα Ϛ', τὸν υἱὸν τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ἀπὸ τοῦ νὰ συνάψῃ τέταρτον γάμον παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς καὶ τοὺς ἀστικοὺς ὁρισμούς, ἔπειτα ἀπέκλεισεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας· ἀλλὰ συγχρόνως ἐνόμισε χρέος του νὰ εἴπῃ ὅτι ναὶ μὲν ὁ βασιλεὺς λέγεται ἄγραφος νόμος, τοῦτο ὅμως «οὐχ ἵνα παρανομῇ καὶ πράττῃ ἁπλῶς τὰ δοκοῦντα, ἀλλ' ὥστε τοιοῦτον εἶναι διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ τῶν ἀγράφων οἷος ὁ νόμος ὁ ἔγγραφος». Οὐδὲ εἰς τοῦτο ἠρκέσθη· προέβη ἔτι μᾶλλον, καὶ εἰς τοὺς λέγοντας ὅτι «βασιλεὺς ὁ τὴν τετάρτην γυναῖκα ζητῶν, καὶ δεῖ παραχωρεῖν βασιλικῇ ἐπιθυμίᾳ», δὲν ἐδίστασε νὰ ἀποκριθῇ ὅτι μέγα μὲν τὸ τῆς βασιλείας πρᾶγμα, καὶ δέον πείθεσθαι βασιλεῦσι, μηδὲ

τοῖς προστάγμασιν αὐτῶν ἀντιτείνειν, ἀλλ' ἐν ἐκείνοις τοῖς προστάγμασιν ἐν οἷς διαφαίνεται τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα. Προστάσσει δικαιοπραγεῖν; Τοῦτο βασιλικὸν ἀληθῶς πρόσταγμα. Κελεύει πάλιν οἷα τὰ τοῦ διαβόλου πονηρὰ ὑποβλήματα, εἰς Θεὸν ἀσεβεῖν; Τοῦτο οὐ βασιλικόν· οὐκοῦν οὐδὲ πειστέον αὐτῷ, ἀλλ' ὡς ἀσεβοῦς ἀνδρὸς ἀσεβὲς πρόσταγμα παρὰ φαῦλον ποιητέον». Μετὰ τοιούτου θάρρους ὑπερεμάχουν ὑπὲρ τοῦ νόμου οἱ ἱεράρχαι τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν, ὅσοι ἦσαν ἄξιοι τοῦ ὑψηλοῦ αὐτῶν λειτουργήματος. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς, ὅσον ἀπόλυτοι καὶ ἂν ἦσαν, τοσοῦτον συνῃσθάνοντο τὴν δύναμιν τῆς κοινῆς γνώμης ὥστε ἐπὶ τέλους ἐνόμισαν πρέπον νὰ δικαιολογῶσι τὴν χρῆσιν τῆς ἐπιτραπείσης αὐτοῖς νομοθετικῆς ἐξουσίας. Ἐπὶ παραδείγματος, ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς λα' αὐτοῦ νεαρᾶς, λέγει· «εἰ μηδὲν ἄλλο ἡ βασιλεία ἢ ἔννομος ἐπιστασία ἐστί, νόμοι δὲ οἱ τὴν πολιτείαν τηροῦντες ἀδιαλώβητον, πόρρω που ἀπωθοῦντες καὶ ἐκδιώκοντες τὰ τὸ πολίτευμα καταβλάπτοντα, ἀνεῖται δὲ καὶ τὸ νομοθετεῖν βασιλεῦσιν· ἔργον ἄρα βασιλικὸν πρὸς τὸ κοινῇ τῇ πολιτείᾳ συμφέρον τὴν τῶν νόμων ἔκθεσιν παρὰ τῶν κρατούντων ἀποτελεῖσθαι». Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ μεσαιωνικὴ ἡμῶν βασιλεία ἦτο μὲν ἀπόλυτος, ἀλλὰ περὶ τὴν χρῆσιν τῆς ἀπεριορίστου αὐτῆς ἐξουσίας ἠναγκάζετο πολλάκις νὰ σέβεται τὴν κοινὴν γνώμην κοινωνίας ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον μᾶλλον ἢ ἐπὶ τὸ ἀσιατικώτερον ὠργανωμένης.

Τοῦτο ὅμως δὲν συνέβαινε πάντοτε· ἐνίοτε βασιλεῖς βίαιοι τὸν χαρακτῆρα, ἰδιοποιούμενοι τὴν ἄμεσον ἐνάσκησιν τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας, ἀπεφάσιζον ἄνευ διατυπώσεων, καὶ ἐξετέλουν ἄνευ ἀναβολῆς τὰ ἀποφασισθέντα εἰς τρόπον ὅστις ἤθελε σκανδαλίσει ἡμᾶς τὴν σήμερον. Ὁ Θεόφιλος βεβαιώσας ἐκ τοῦ προχείρου ὅτι εἷς τῶν ἀξιωματικῶν τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς, καὶ πλὴν τούτου συγγενὴς ἐκ κηδεστίας, ἠδίκησε, κτίζων τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, γείτονά τινα χήραν, διέταξεν ἐκ τοῦ παραχρῆμα νὰ μαστιγωθῇ μὲν δημοσίᾳ ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος, νὰ κατεδαφισθῇ δὲ ἡ οἰκία αὐτοῦ καὶ νὰ δοθῇ εἰς τὴν χήραν τό τε οἰκόπεδον καὶ τὸ ὑλικόν. Ὁ δὲ Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος, ἐπειδὴ ἐπείσθη ἔν τινι ἐκστρατείᾳ ὅτι ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς Δύσεως ἠπάτησεν αὐτὸν περί τινας πληροφορίας, ἁρπάσας ἀπὸ τῶν τριχῶν καὶ τῆς γενειάδος ἔρριψεν αὐτὸν διὰ μιᾶς κατὰ γῆς. Τὰ τοιαῦτα δὲν ἐγίνοντο πολλάκις, ἐγίνοντο ὅμως. Καὶ τὸ περίεργον εἶναι ὅτι οἱ βασιλεῖς τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ὅσῳ μᾶλλον ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, καθ' οὓς ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἦτο ὅλως ἀχαλίνωτος, τόσῳ μᾶλλον ἀπαιτητικώτεροι ἀπέβησαν περὶ τὰ δείγματα τῆς ἀποδοτέας πρὸς αὐτοὺς εὐλαβείας. Δὲν ἀπεθεώθησαν μὲν ποτὲ οὔτε ζῶντες οὔτε μετὰ θάνατον, χάρις εἰς τὴν ἐπικρατήσασαν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ οἱ ἄνθρωποι ἠδύναντο νὰ ἔλθωσι πρὸς αὐτοὺς πολὺ εὐπρεπέστερον ἢ ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἐφεξῆς. Τῷ ὄντι μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ οἱ προσερχόμενοι ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, εἰ μὲν ἦσαν πατρίκιοι, κλίνοντες τὴν κεφαλὴν ἠσπάζοντο τὸν βασιλέα εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ στήθους αὐτοῦ, καὶ ὁ βασιλεὺς πάλιν κατεφίλει τὴν κεφαλὴν αὐτῶν. Εἰ δὲ ἦσαν ἄλλοι δημόσιοι λειτουργοί, ἔκλινον τὸ δεξιὸν γόνυ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως. Ἀλλ' ὁ Ἰουστινιανὸς εἰσήγαγεν ἄλλην πολὺ ἐξευτελιστικωτέραν ἐθιμοταξίαν. Ἔκτοτε ἅπαντες οἱ δημόσιοι τοῦ κράτους λειτουργοί, πολιτικοί τε καὶ στρατιωτικοί, πατρίκιοι, στρατηγοί, καὶ ἄλλοι, ὅσοι ἠξιοῦντο τῆς τιμῆς τοῦ νὰ ἐμφανισθῶσιν εἰς τὸν βασιλέα, ἅμα πατήσαντες τὸν οὐδὸν τῆς αἰθούσης ἐν ᾗ ἵστατο ὁ βασιλικὸς θρόνος, ἔπιπτον εἰς τὸ ἔδαφος ἐπὶ στόμα, ὅ ἐστι πρηνεῖς, ὅπως σήμερον ποιοῦμεν τὸ σημεῖον τῆς μετανοίας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· ἔπειτα ἀναστάντες ἐβάδιζον μέχρι τῶν μέσων τῆς αἰθούσης· ἐκεῖ ἔπιπτον τὸ δεύτερον, καὶ ἀναστάντες πάλιν ἐπλησίαζον πρὸς τὸν βασιλέα εἴς τινα ἀπόστασιν· τότε ἔπιπτον τὸ τρίτον, μεθ' ὃ ἠσπάζοντο τὰ

γόνατα αὐτοῦ, κατόπιν τὰς χεῖρας καὶ τελευταῖον τὸ στόμα. Ἔν τινι ψαλτηρίῳ, τὸ ὁποῖον ἐγράφη περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἑνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, σῴζεται ἐζωγραφισμένη εἰκὼν παριστῶσα πρὸς τὰ ἄνω μὲν τὸν Σωτῆρα, κατωτέρω δὲ δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ τὸν ἀρχάγγελον Μιχαὴλ καὶ τὸν ἀρχάγγελον Γαβριήλ, καὶ ἐν τῷ μέσῳ, ὑποκάτω τῆς τοῦ Σωτῆρος εἰκόνος, τὸν Βασίλειον Β΄ τὸν Βουλγαροκτόνον· πρὸ τῶν ποδῶν δὲ τοῦ βασιλέως ἓξ ἐπισήμους Βουλγάρους προσκυνοῦντας αὐτὸν καὶ ἐπὶ τούτῳ πρηνεῖς πεπτωκότας· θέαμα σήμερον οἰκτρὸν ἀλλὰ τότε συνηθέστατον.

Σημειωτέον ὅτι, ἐὰν ἡ παρουσίασις ἐγίνετο καθ' ἡμέραν Κυριακήν, «οὐκ ἔπιπτον κάτω προσκυνοῦντες, ἀλλὰ μέχρι τῶν γονάτων ἐποίουν τὸ σέβας τῆς προσκυνήσεως». Πλὴν τούτου ὁ μὲν Προκόπιος βεβαιοῖ εἰς τὰ ἀνέκδοτα αὐτοῦ ὅτι, εἰσαχθείσης ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τῆς νέας ταύτης ἐθιμοταξίας, ἡ βασίλισσα Θεοδώρα ἀπήτησε νὰ προσκυνῆται ὅπως καὶ ὁ βασιλεύς. Ἀλλὰ βραδύτερον τοὐλάχιστον δὲν ἐσυνηθίζετο νὰ προσκυνῆται οὕτως ἡ τοῦ βασιλέως σύζυγος, παρεκτὸς μόνον ἴσως εἰς τὰς σπανίας περιστάσεις καθ' ἃς ἡ βασίλισσα ἐνήσχει τὴν πραγματικὴν ἀρχήν. Τελευταῖον παρατηροῦμεν ὅτι ἐπὶ τῶν βασιλέων τῆς μεταρρυθμίσεως πιθανώτατα κατηργήθησαν ἢ ἔπεσον εἰς ἀχρηστίαν τὰ τοιαῦτα παράτράγῳδα τῆς εὐλαβείας δείγματα. Ἀφοῦ οἱ βασιλεῖς ἐκεῖνοι ἀπηγόρευσαν εἰς τοὺς ὑπηκόους αὐτῶν νὰ προσκυνῶσι τὰς ἁγίας εἰκόνας, πῶς ἦτο δυνατὸν ν' ἀπαιτῶσι συγχρόνως νὰ προσκυνῶνται αὐτοί; Καὶ ἔπειτα ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ δευτέρου βιβλίου τῆς μικρὸν μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς μεταρρυθμίσεως συνταχθείσης Βασιλείου τάξεως τοιοῦτό τι ἴσως ὑποδεικνύει λέγουσα, ὅτι οἱ τύποι οὗτοι μετέπιπτον πάντως καὶ μετεβάλλοντο «ταῖς κατὰ καιροὺς τῶν πραγμάτων μεταποιήσεσι», καὶ πάλιν ἐν τῷ τέλει ἀξιοῦσα ὅτι ἡ νέα αὕτη διάταξις σκοπὸν εἶχε νὰ ἀναδείξῃ τὴν βασιλείαν «βασιλικωτέραν καὶ φοβερωτέραν».

Ὁπωσδήποτε βέβαιον εἶναι ὅτι ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας πάντες οἱ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως ἐπισήμως ἐμφανιζόμενοι ὤφειλον νὰ προσκυνήσωσιν αὐτὸν κατὰ τὸν ἀνωτέρω διαγραφέντα τύπον ἅπαντες, μὴ ἐξαιρουμένων μηδὲ τῶν λειτουργῶν τοῦ Ὑψίστου. Μητροπολῖται, ἀρχιεπίσκοποι, ἐπίσκοποι καὶ ὅλοι οἱ λοιποὶ ἱερωμένοι ὑπεβάλλοντο εἰς τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην ἀπαραλλάκτως ὅπως οἱ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἀξιωματικοί. Μόνος ὁ πατριάρχης, ἐπέχων ἐν τῇ πολιτείᾳ τάξιν ἴσην σχεδὸν τῆς τοῦ βασιλέως, διετήρει τὴν ἰσότητα ταύτην καὶ ἐν ταῖς πρὸς αὐτὸν σχέσεσι. Τὸ ἄρθρον 8 τοῦ τρίτου τίτλου τῆς *Ἐπαναγωγῆς τοῦ νόμου* διελάμβανε· «Τῆς πολιτείας ἐκ μερῶν καὶ μορίων ἀναλόγως τῷ ἀνθρώπῳ συνισταμένης τὰ μέγιστα καὶ ἀναγκαιότατα μέρη βασιλεύς ἐστι καὶ πατριάρχης». Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰσότητος ταύτης, ὁσάκις οἱ δύο οὗτοι συνηντῶντο εἴτε ἐν τοῖς βασιλείοις εἴτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐχαιρετίζοντο ἀμοιβαίως, λέγοντος ἰδίως τοῦ βασιλέως «Χαῖρε, κύριε Πατριάρχα»· καὶ ἠσπάζοντο ἀλλήλους. Ἐὰν συνέπιπτε νὰ κάθηται ὁ βασιλεὺς καθ' ἣν στιγμὴν ἐπλησίαζεν ὁ πατριάρχης, ὁ βασιλεὺς ἀνίστατο, ἵνα τὸν χαιρετίσῃ καὶ τὸν ἀσπασθῇ. Εἰς τὴν ἰδιαιτέραν, τὴν ἀποκοπτὴν λεγομένην βασιλικὴν τράπεζαν, δὲν ἐκάθηντο μετὰ τοῦ βασιλέως συνεστιώμενοι, εἰμὴ ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καί τινες τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματικῶν τῆς αὐλῆς. Ἀλλὰ πρῶτοι ἐκάθηντο εἰς τὴν τράπεζαν ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, καί, μόνον ἀφοῦ προέπινον ἀμφότεροι, ἐκαλοῦντο νὰ καθίσωσιν οἱ λοιποί· ὡσαύτως μετὰ τὸ τέλος τῆς τραπέζης ἀνίσταντο καὶ ἐξήρχοντο οἱ τελευταῖοι οὗτοι, παρέμενον δὲ καθήμενοι ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πατριάρχης, καί, μόνον ἀφοῦ πάλιν προέπινον ἀμφότεροι κατ' ἰδίαν, ἀπήρχοντο ἀποχαιρετίσαντες ἀλλήλους. Ὑπεφαίνετο δὲ ἐνταῦθα κατά τι ἡ τοῦ βασιλέως ὑπεροχή, διότι ὁ μὲν πατριάρχης

ἐκάθητο ἐξ ἀριστερᾶς τοῦ βασιλέως, τὸ δὲ ἐπίπεδον ἐφ' οὗ ἵστατο ἡ καθέδρα τοῦ βασιλέως ἦτο μικρόν τι ὑψηλότερον τοῦ ἐπιπέδου τῆς πατριαρχικῆς καθέδρας.

Ἀλλ' αἱ τοιαῦται μεταξὺ βασιλέως καὶ κλήρου σχέσεις δὲν διετηρήθησαν εἰμὴ μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Λατίνων ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Βραδύτερον, καίτοι ο ἡμέτεροι ἀνέκτησαν τὴν βασιλεύουσαν ταύτην, τὰ πράγματα μετέβαλον ἐν μέρει ὄψι· κατὰ τοῦτο, ὡς καὶ ὡς πρὸς ἄλλα πολλά. Οἱ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ ἄρχοντες ἐξη κολούθησαν ἀσπαζόμενοι τὸν πόδα τοῦ βασιλέως, ὁ κλῆρος ὅμως οὐδέποτε ὑπεβλήθη ἔκτοτε εἰς τὸ ἐξευτελιστικὸν τοῦτο τῆς εὐλαβείας δεῖγμα. Ἐν μὲν τοῖς βασιλείοις οἱ ἀρχιερεῖς, οἱ ἀρχιμανδρῖται καὶ οἱ ἡγούμενοι ἠρκοῦντο νὰ ἀσπάζωνται πρῶτον μὲν τὴν χεῖρα τοῦ βασιλέως, εἶτα δὲ τὴν παρειάν· ἐν δὲ τῇ ἐκκλησίᾳ ὁ βασιλεὺς ἠσπάζετο ἐνίοτε τὰς χεῖρας τῶν ἀρχιερέων. Ἐννοεῖται ὅτι τότε ἔπραττε τὸ αὐτὸ καὶ ὡς πρὸς τὸν πατριάρχην ἐνῷ εἰς ἄλλας περιπτώσεις βασιλεὺς καὶ πατριάρχης ἠσπάζοντο ἀμοιβαίως ἐν τῷ στόματι Κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου λοιπὸν ὁ μὲν βασιλεὺς ἠσπάζετο ἐνίοτε τὴν χεῖρα τοῦ πατριάρχου, ὁ δὲ πατριάρχης, ὡς φαίνεται, οὐδέποτε ἠσπάζετο τὴν χεῖρα τοῦ βασιλέως· ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους ὅμως ἀρχιερεῖς καὶ ἱερωμένους εἰσήχθη τὸ ἔθος, ἐπ' ἐκκλησίας μὲν νὰ ἀσπάζεται ὁ βασιλεὺς ἐνίοτε τὴν χεῖρα αὐτῶν, ἐν τοῖς βασιλείοις δὲ νὰ ἀσπάζωνται αὐτοὶ τὴν χεῖρα τοῦ βασιλέως. Τὸ ἔθος τοῦτο ἦτο λογικόν, καθὸ καθιεροῦν τὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ μὲν ὑπεροχὴν τῶν λειτουργῶν τοῦ Ὑψίστου, τὴν ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας δὲ ὑπεροχὴν τοῦ πολιτικοῦ ἄρχοντος· ἐνῷ οἱ παραλαβόντες τὸ ἔθος ἐκεῖνο Ρῶσοι ἐσύγχυσαν τὰ πράγματα, καθόσον παρ' αὐτοῖς γίνεται ἀμοιβαῖος ἀσπασμὸς τῶν χειρῶν μεταξὺ βασιλέως καὶ κλήρου εἴτε ἐπ' ἐκκλησίας εἴτε ἐκτὸς αὐτῆς. Ἐὰν δὲ προέκειτο νὰ ρυθμισθῇ σήμερον τὸ ζήτημα τοῦτο παρ' ἡμῖν, νομίζομεν ὅτι, ἐπειδὴ κατὰ τὰ παρόντα ἔθη οἱ πολῖται ἐμφανιζόμενοι ἐνώπιον τοῦ βασιλέως χαιρετίζουσι μόνον αὐτὸν εὐλαβῶς, οὐδ' ὁ κλῆρος δύναται νὰ ὑποβληθῇ εἰς μεγαλύτερόν τι δεῖγμα εὐλαβείας. Τούτου ὅμως τεθέντος, ἵνα τηρηθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἰσότητος, ἡ ἀπὸ τῆς ιγ' ἑκατονταετηρίδος παρ' ἡμῖν καθιερωθεῖσα, νομίζομεν ὅτι οὐδ' ἐπ' ἐκκλησίας δέον ὁ βασιλεὺς ν' ἀσπάζεται τὴν χεῖρα τῶν λειτουργῶν τοῦ Ὑψίστου, καὶ ὅτι ἀρκεῖ νὰ χαιρετίζῃ τὸν ἀρχιερέα ἢ ἱερέα ἀσπαζόμενος μόνον τὸ ὑπὸ τούτου προσαγόμενον ἱερὸν εὐαγγέλιον.

Αἱ δὲ ἄλλαι μεταξὺ βασιλέως καὶ ἐκκλησίας σχέσεις ἐτροπολογοῦντο κατὰ τὰς περιστάσεις. Ὁσάκις ἐβασίλευεν ἀνὴρ ἰσχυρός, ἐξέλεγε τὸν πατριάρχην, καίτοι κατὰ τύπους τελουμένης τῆς συνήθους ψηφοφορίας τῶν μητροπολιτῶν, τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ παντός. Ὡσαύτως δὲ ὁ βασιλεὺς διῴκει τότε κατ' οὐσίαν τὰ τῆς ἐκκλησίας πράγματα. Καὶ πάλιν ὁσάκις ὁ βασιλεὺς ἦτο ἀνήλικος ἢ ἀνὴρ ἀσθενής, ὁ πατριάρχης ἀπέβαινε παντοδύναμος, ἄγων καὶ φέρων τὴν σύγκλητον καὶ τὸν λαὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ κατ' ἀρχὴν τὰ δύο ἀξιώματα ἦσαν ἐντελῶς ἀνεξάρτητα, τὸ μὲν προεξάρχον τοῦ πολιτικοῦ συστήματος, τὸ δὲ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ· ὥστε εἶναι ἐντελῶς ἐσφαλμένη ἡ δοξασία πολλῶν δυτικῶν ὅτι τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἀρχηγὸς εἶναι ὁ βασιλεύς. Ἐξηγήσαμεν ἤδη πολλάκις διατί ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἡ σωτηρία τοῦ κράτους ἀπῄτει ἐνίοτε, καὶ μάλιστα ἐπὶ τοῦ ἐπισφαλεστάτου περὶ αἱρέσεως ζητήματος, νὰ μὴ πράττῃ ἡ ἐκκλησία ὅλως ἰδιογνωμόνως. Ἂν δὲ πολλοὶ βασιλεῖς καὶ ἐκτὸς τῶν ἐκτάκτων τούτων περιστάσεων ἐπενέβησαν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, ἔπραξαν τοῦτο καταχρηστικῶς καὶ οὐχὶ δυνάμει δικαιώματος ἀναγνωρισθέντος ποτὲ παρ' ἡμῖν· οὐδὲ δυνάμεθα ἐκ τούτου νὰ ἐξαγάγωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι παρ' ἡμῖν ὁ βασιλεὺς ἄρχει τῆς ἐκκλησίας, καθὼς οὐδὲ τὸ ἀντίθετον συμπέρασμα, ὅτι ἡ ἐκκλησία ἄρχει τῆς πολιτείας, ἠδυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τοῦ ὅτι πολλοὶ πατριάρχαι ἐπενέβησαν καταχρηστικῶς εἰς τὰ τῆς πολιτείας

πράγματα. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι αἱ ἰδέαι δὲν εἶχον εἰσέτι ὡριμάσει ἀρκούντως ὅπως σήμερον, περὶ τῶν ὁρίων τῆς ἀμοιβαίας σχέσεως τῶν δύο δυνάμεων· τούτου δ' ἕνεκεν ἡ μεταξὺ αὐτῶν πάλη ὑπῆρξε σχεδὸν διηνεκής. Ἐξ αὐτῆς ὅμως ταύτης τῆς διηνεκοῦς πάλης καθίσταται πρόδηλον ὅτι οὐδεμία παρ' ἡμῖν ὡρίσθη ἢ ἐπεκράτησε νενομισμένη ὑπεροχή, ἢ τῆς βασιλείας ἢ τῆς ἐκκλησίας. Ἵνα συμπληρώσωμεν δὲ ὅσα δυνάμεθα ἐνταῦθα νὰ εἴπωμεν περὶ τῶν σχέσεων τοῦ βασιλέως πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, ἐπιφέρομεν ὅτι κατ' ἔτος, τὴν ἡμέραν τοῦ μεγάλου Σαββάτου, ὁ βασιλεὺς προσέφερεν εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας 100 χρυσίου λίτρας, ἤτοι δραχμὰς 108.000 περίπου, ἡ δὲ ἐπιχορήγησις αὕτη ηὔξησε κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς ἑνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος, ἐπὶ Ρωμανοῦ Ἀργυροῦ, εἰς 180 λίτρας.

Βασιλεὺς τοῦ Ἰούδα Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος.
(Ἐκ Βυζαντιακοῦ χειρογράφου τοῦ Ι' αἰῶνος, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη Παρισίων).

Ὁ τρόπος καθ' ὃν προσηγορεύοντο οἱ βασιλεῖς καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν διέφερε κατὰ τὰς λέξεις, ἂν ὄχι κατὰ τὴν ἔννοιαν, τοῦ σήμερον καθιερωμένου τρόπου. Οἱ τίτλοι ***τῆς αὐτοῦ βασιλικῆς*** ἢ ***αὐτοκρατορικῆς μεγαλειότητος*** (1), ***τῆς αὐτοῦ βασιλικῆς*** ἢ ***αὐτοκρατορικῆς ὑψηλότητος*** δὲν ἦσαν τότε ἐν χρήσει. Μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ οἱ πρὸς τὸν βασιλέα ἢ περὶ βασιλέως ὁμιλοῦντες ἐκάλουν αὐτὸν ***αὐτοκράτορα, καίσαρα, αὔγουστον*** (σεβαστόν) ἢ ἁπλῶς καὶ ***βασιλέα*** καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ***αὐγούσταν*** ἢ καὶ ἁπλῶς ***βασιλίδα***. Ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὅμως καὶ ἐφεξῆς εἰσήχθη ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίδος προσαγόρευσιν ἡ τοῦ ***δεσπότου*** καὶ τῆς ***δεσποίνης*** (2). Καὶ ὁ μὲν Προκόπιος δεινῶς κατακραυγάζει κατὰ τοῦ νέου τούτου τίτλου ἐν τοῖς Ἀνεκδότοις, ὡς σφόδρα ἐξευτελιστικοῦ, τὸ δὲ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ τίτλος οὗτος ἐλογίζετο κατώτερος τοῦ βασιλικοῦ κατὰ τοῦτο, ὅτι βασιλεὺς καὶ βασιλὶς δὲν ὠνομάζοντο εἰμὴ μόνος ὁ ὑπέρτατος τοῦ κράτους ἄρχων καὶ μόνη ἡ σύζυγος αὐτοῦ· ἐνῷ ὁ τίτλος τοῦ δεσπότου

---

(1) Ἡ προσωνυμία Μεγαλειότης (Λατ. Majestas) εἶναι ἀκριβῶς Ρωμαϊκή, διδομένη οὐχὶ εἰς τὸν ἡγεμόνα ἀλλ' εἰς τὸν λαὸν τὸν Ρωμαϊκὸν τῆς Ρώμης τὸν κυρίαρχον (majestas populi Romani). Οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων μετέφρασαν αὐτὸ ***καθοσίωσις*** (ἔγκλημα καθοσιώσεως=crimen majestatis). Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις Βυζαντινοῖς χρόνοις ὁ λαὸς τοῦ Βυζαντίου, ὡς κυρίαρχος, καλεῖται λαὸς καθωσιωμένος (μεγαλειότατος), καὶ οἱ αὐτοκράτορες προσαγορεύουσιν αὐτὸν ὡς μεγαλειότατον (ἡ ὑμετέρα καθοσίωσις—ἡ ὑμετέρα μεγαλειότης, λέγουσιν οἱ αὐτοκράτορες πρὸς τὸν λαόν). Ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ τὸ majestas ἀπὸ τοῦ Ρωμαϊκοῦ λαοῦ μετέστη εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς δύσεως, ὡς ἐκπροσωποῦντας τὴν μεγαλειότητα τῆς ἀρχῆς ἢ τοῦ λαοῦ.

(2) Δεσπότης καὶ δέσποινα εἶναι μεταφράσεις τοῦ Λατ. dominus καὶ domina. Οὕτω δὲ προσηγορεύοντο οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ρώμης καὶ αἱ γυναῖκες αὐτῶν, ἀπὸ τῶν χρόνων ἰδίως τοῦ

καὶ τῆς δεσποίνης ἀπεδόθησαν, παρεκτὸς τῶν βασιλέων, καὶ εἰς ἄλλους, τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν, τὰ τέκνα αὐτῶν, τοὺς πατριάρχας καὶ ἐν γένει τοὺς ἀρχιερεῖς. Μὴ παραλίπωμεν δὲ νὰ παρατηρήσωμεν ἰδιάζον τι περιστατικὸν ἀναγόμενον εἰς τὴν χρῆσιν τῆς λέξεως *δεσπότης* καὶ *δέσποινα* ὡς πρὸς τοὺς βασιλεῖς. Δεσπότης ἐλέγετο ὁ βασιλεύς, καὶ δέσποινα ἡ βασιλίς, ὅταν ὅμως ἔλεγον πληθυντικῶς οἱ *δεσπόται*, ἐνόουν πολλάκις μόνον τὸν βασιλέα (οὐχὶ δὲ καὶ τὴν βασιλίδα, τὴν δέσποιναν), ἐνῷ λέγοντες *οἱ βασιλεῖς*, περιελάμβανον πάντοτε ἐν τῇ προσαγορεύσει ταύτῃ συνήθως μὲν τὸν βασιλέα καὶ τὴν βασιλίδα, ἐνίοτε δὲ τὸν βασιλέα καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ συμβασιλεύοντας, καὶ τὴν τῶν βασιλέων προσωνυμίαν ἔχοντας υἱούς, ἀδελφοὺς καὶ ἄλλους. Ἄλλοι τρόποι προσαγορεύσεως ἦσαν *ἡ βασιλεία σου, ἡ ἔνθεος βασιλεία, ὁ ἅγιος αὐτοκράτωρ, ὁ μέγας καὶ ὑψηλὸς βασιλεύς, ἡ σὴ ὑψηλὴ καὶ μεγάλη βασιλεία, ἡ αὐτοκρατορία ὑμῶν, εἰρηνοποιὲ καὶ ἀγαθὲ βασιλεῦ, εἰρηνικώτατε καὶ φιλάνθρωπε βασιλεῦ*. Ἡ βασίλισσα προσηγορεύετο *ἡ εὐσεβεστάτη αὐγούστα, ἡ γαληνοτάτη αὐγούστα*. Περὶ ἑαυτοῦ δὲ ὁμιλῶν ὁ βασιλεὺς ἔλεγεν *ἡ βασιλεία μου*.

Τὰ τέκνα τοῦ βασιλέως ἐν γένει μὲν προσηγορεύοντο *τὰ πορφυρογέννητα τῶν βασιλέων τέκνα*, ἰδίως δὲ οἱ υἱοί, οἱ γαμβροὶ καὶ ἀδελφοὶ τοῦ βασιλέως εἶχον, ὡς προείρηται, ἀνέκαθεν τὴν προσωνυμίαν τοῦ *δεσπότου*. Τοῦτο συνάγεται ἐκ τοῦ κζ' κεφαλαίου τοῦ δευτέρου βιβλίου τῆς Βασιλείου τάξεως, ἐν ᾧ περιγράφεται πῶς ὁ βασιλεὺς Ἡράκλειος τὸν δεύτερον αὐτοῦ υἱόν, τὸν *δεσπότην*. *Δαβίδ*, ἀνήγαγεν εἰς τὴν τοῦ *καίσαρος ἀξίαν*, τὸν δὲ *πρῶτον*, Ἡράκλειον *ὅλως* καὶ ὁ πατὴρ ὀνομαζόμενον, ἀνεβίβασεν ἀπὸ τῆς ἀξίας τοῦ καίσαρος εἰς τὸ σχῆμα τῆς βασιλείας. Ἔτι λοιπὸν ἀπὸ τῆς ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος ὁ ἀρχικὸς τίτλος τῶν υἱῶν τοῦ βασιλέως ἦτο ὁ τοῦ δεσπότου. Καὶ ὅτι τοῦτο συνέβαινε μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ κράτους μαρτυρεῖ ὁ Κουροπαλάτης Κωδῖνος, ὁ μικρὸν πρὸ τῆς ἁλώσεως ἀκμάσας, λέγων· «σημείωσαι ὅτι οἱ τοῦ βασιλέως υἱοί, οἱ δεσπόται, προΐσταντο τῶν ἀδελφῶν καὶ τῶν γαμβρῶν τοῦ βασιλέως, δεσποτῶν καὶ αὐτῶν ὄντων». Ἀλλ' ἐκ τούτων τὸν μὲν πρεσβύτερον πολλάκις οἱ βασιλεῖς προσελάμβανον συνάρχοντα, ἀπονέμοντες αὐτῷ τὸ ὄνομα καὶ τὸ σχῆμα τῆς βασιλείας. Ἐνίοτε δὲ ἔπραττον τοῦτο καὶ ὡς πρὸς τοὺς δευτεροτόκους. Ἄλλοτε δὲ πάλιν τούτους τε ἢ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν, ἢ τοὺς γαμβροὺς ἀνηγόρευον *καίσαρας* καὶ *νωβελησίμους*. Τούτου γενομένου, οἱ μὲν βασιλεῖς ἀναγορευθέντες, ὡς τοιοῦτοι προσηγορεύοντο, ὁ δὲ καῖσαρ εὐτυχέστατος (ὁ δεῖνα, εὐτυχεστάτου καίσαρος πολλὰ τὰ ἔτη), ὁ δὲ νωβελήσιμος ἐπιφανέστατος (ὁ δεῖνα, ἐπιφανεστάτου νωβελησίμου κλπ.). Τὸ ἀξίωμα λοιπὸν τοῦ καίσαρος, κατ' ἀρχὰς προσῆκον μόνον τῷ βασιλεῖ, ἀπεδόθη ἔπειτα, ὅπως καὶ τὸ τοῦ νωβελησίμου, εἴς τινα μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου, τὸ τοῦ νωβελησίμου ἔπεσεν εἰς ἀχρηστίαν, καὶ ἀντ' αὐτοῦ ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός (ὅστις, πρὶν ἢ βασιλεύσῃ, ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος νωβελήσιμος) ἐπενόησε, περὶ τὰ τέλη τῆς ια' ἑκατονταετηρίδος, ἑτέρας προσαγορεύσεις, τὴν τοῦ *σεβαστοκράτορος*, τοῦ *πανυπερσεβάστου*, τοῦ *πρωτοσεβάστου* καὶ τοῦ *σεβαστοῦ*· ὥστε ἡ τελευταία αὕτη, ἡ ἄλλοτε εἰς μόνους τοὺς βασιλεῖς ἀπονεμομένη, ἔκτοτε ἀπεδόθη εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας αὐτῶν καὶ ἐλογίσθη

Διοκλητιανοῦ (ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 3 μ.Χ. αἰῶνος). Παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἔλαβε κατὰ μικρὸν γενικωτέραν σημασίαν· ***ἡγεμὼν*** κατὰ τὸ Εὐρωπ. prince=πρίγκιψ, καὶ ἐκαλοῦντο οὕτως οὐ μόνον οἱ αὐτοκράτορες ἀλλὰ καὶ τὰ μέλη (οἱ πρίγκιπες) τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου. Κατὰ δὲ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, ***δεσπόται*** προσηγορεύοντο καὶ ἡγεμόνες χωρῶν αὐτεξούσιοι ἀλλ' ὑποδεέστεροι τοῦ βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος. Καὶ τὸ κράτος τοῦ τοιούτου ***δεσπότου*** ἐλέγετο ***δεσποτᾶτον***.

μάλιστα κατωτέρα τῶν τριῶν ἄλλων ἀμέσως πρὸ αὐτῆς ἀναφερθεισῶν. Οἱ δὲ τίτλοι οὗτοι καὶ ὁ τοῦ *καίσαρος* παρέμειναν ἐν χρήσει μέχρι τῆς τοῦ κράτους καταλύσεως.

Πρὸς τοὺς ξένους ἡγεμόνας γράφοντες οἱ μονάρχαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἀπεκάλουν βασιλεῖς εἰμὴ μόνον τοὺς βασιλεῖς τῆς Περσίας. Τοὺς διαδεξαμένους τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐν Ἀφρικῇ ἡγεμόνας τῶν Μωαμεθανῶν ὠνόμαζον *ἐξουσιαστὰς* ἢ ἁπλῶς *φίλους*. Οὕτω πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Ἀφρικῆς γράφοντες ἔλεγον «Κωνσταντῖνος καὶ Ρωμανός, πιστοὶ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ αὐτοκράτορες αὔγουστοι, μεγάλοι βασιλεῖς Ρωμαίων, πρὸς τὸν ἐνδοξότατον καὶ εὐγενέστατον ἐξουσιαστὴν τῶν Μουσουλημιτῶν». Καὶ πάλιν πρὸς τὸν ἡγεμόνα Αἰγύπτου· «Κωνσταντῖνος καὶ Ρωμανός, ἐν Χριστῷ εὐσεβεῖς αὐτοκράτορες, μεγάλοι ὑψηλοὶ αὔγουστοι, βασιλεῖς Ρωμαίων, πρὸς τὸν ἠγαπημένον ἡμῶν φίλον, τὸν εὐγενέστατον Ἀμηρᾶν Αἰγύπτου». Τοὺς ἄλλους ὑποδεεστέρους ἡγεμό-

Συμπόσιον ἐν τοῖς ἀνακτόροις
(Ἐκ Σλαβωνικοῦ χειρογράφου τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ)

νας τῶν πέριξ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐθνῶν ἀπεκάλουν *ἄρχοντας*, καὶ αὐτὸν τὸν τῆς Ρωσίας ἡγεμόνα. Τοὺς δὲ βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης ὠνόμαζον *ρῆγας*. Καὶ τοῦτο διότι τότε ἡ λέξις βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ ἦσαν παρ' ἡμῖν ἰσοδύναμοι, ὥστε οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει μονάρχαι ἀπέφευγον ὅσον ἔνεστι νὰ μεταχειρισθῶσιν ὡς πρὸς τοὺς ξένους ἡγεμόνας ὄχι μόνον τὸ τοῦ αὐτοκράτορος ὄνομα ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ τοῦ βασιλέως, ἵνα μὴ διὰ τούτου ἐπιτρέψωσιν εἰς ἄλλον ἀξίωμα ἴσον τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἀξιώματος. Ἐν τούτοις ὠνόμαζον ἀδελφοὺς οὐ μόνον τοὺς βασιλεῖς τῆς Περσίας ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς ρῆγας τῆς Δύσεως. Ὅτε πάλαι ποτὲ ἐπαρουσιάζετο εἰς τὸν βασιλέα ὁ πρέσβυς τῆς Περσίας (ὅστις ὤφειλε, πρὶν ἢ πλησιάσῃ, νὰ πέσῃ τρὶς κατὰ γῆς καὶ ἔπειτα νὰ φιλήσῃ τοὺς πόδας τοῦ αὐτοκράτορος, ὅπως οἱ ἰθαγενεῖς), ὁ βασιλεὺς ἠρώτα αὐτὸν «πῶς ὁ ἀδελφὸς ἡμῶν σὺν Θεῷ ὑγιαίνει; χαίρομεν ἐπὶ τῇ ὑγείᾳ αὐτοῦ». Γράφοντες δὲ πρὸς τοὺς ρῆγας Σαξωνίας, Γαλλίας, Γερμανίας ἔλεγον· «ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, Κωνσταντῖνος καὶ Ρωμανός, πιστοὶ ἐν αὐτῷ τῷ Θεῷ βασιλεῖς Ρωμαίων, πρὸς ὁ δεῖνα τὸν πεποθημένον πνευματικὸν ἀδελφόν, τὸν περίβλεπτον ρῆγα». Ἐνίοτε ὅμως ἡ βία τῶν πραγμάτων ἠνάγκαζε τοὺς βασιλεῖς ἡμῶν νὰ προσαγορεύωσιν ἀπὸ τοῦ ἴσου τοὺς ξένους ἡγεμόνας. Ὅτε ἐν τῇ 10 ἑκατονταετηρίδι ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Συμεών, μέγας καὶ πολὺς γενόμενος διὰ τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ, ἀπέβαλε τὴν μετριόφρονα ἐπωνυμίαν *Κνιάζ*, εἰς

ἣν ἤρχοῦντο οἱ προκάτοχοί του, καὶ ἐπωνομάσθη **Τσάρ**, ἤτοι βασιλεύς, ἐδέησε καὶ οἱ ἡμέτεροι νὰ ἀναγνωρίσωσιν ἐπί τινα χρόνον τὴν ἀξίωσιν ταύτην [1] καὶ ἐνῷ πρότερον ἔγραφον «πρὸς τὸν πεποθημένον καὶ πνευματικὸν ἡμῶν τέκνον καὶ ἐκ Θεοῦ ἄρχοντα τοῦ χριστιανικωτάτου ἔθνους τῶν Βουλγάρων», ἤδη ἀποτεινόμενοι πρὸς αὐτὸν ἔλεγον· «πρὸς τὸ πεποθημένον καὶ πνευματικὸν ἡμῶν τέκνον, τὸν Κύριον ὁ δεῖνα, βασιλέα Βουλγαρίας»· ἀλλ' ἐζήτησαν καὶ ἐνταῦθα νὰ διασώσωσι λεπτήν τινα χροιὰν ὑπεροχῆς, μὴ ἀποκαλοῦντες τὸν βασιλέα τῆς Βουλγαρίας ρητῶς ἀδελφὸν ἀλλὰ μόνον τέκνον [2]. Ἵνα δὲ καταδείξωμεν ἐνταῦθα ὁπόσον εὐρεῖαι ἦσαν αἱ ἐξωτερικαὶ σχέσεις τῶν βασιλέων τοῦ Ἀνατολικοῦ κράτους, ἐπιφέρομεν ὅτι ἡ Βασίλειος τάξις μνημονεύει, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐπιστολῆς αὐτοῦ, «πρὸς ὁ δεῖνα τὸν ὑπερέχοντα Κύριον τῆς Ἰνδίας, τὸν ἠγαπημένον ἡμῶν φίλον».

Εἴπομεν ὅτι πολλάκις οἱ υἱοὶ πρὸ πάντων τοῦ βασιλέως προσελαμβάνοντο ὡς συνάρχοντες, καλούμενοι βασιλεῖς καὶ ὡς τοιοῦτοι ἀνευφημούμενοι. Ἀλλ' ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας συνέβη καὶ ἕτερόν τι. Ὁσάκις οἱ νόμιμοι διάδοχοι ἦσαν ἢ ἀνήλικοι ἢ γυναῖκες ἀσθενεῖς, ἄνδρες ἐπιφανεῖς τῆς πολιτείας, ἰδίως ἐπὶ στρατιωτικοῖς κατορθώμασι, κατελάμβανον τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν καὶ διεξῆγον τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ὡς βασιλεῖς, ὀνόματι μὲν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν νομίμων διαδόχων, πράγματι δὲ αὐτοὶ μόνοι. Οὕτως ὁ δρουγγάριος τοῦ στόλου, ἤτοι ὁ ναύαρχος, Ρωμανὸς ὁ Λεκαπηνὸς συνεβασίλευσε μετὰ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, καὶ οὐ μόνον αὐτὸς ἀλλὰ καὶ οἱ τρεῖς αὐτοῦ υἱοὶ ἔλαβον τότε τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Ὡσαύτως οἱ στρατηγοὶ Νικηφόρος Φωκᾶς καὶ Ἰωάννης Τσιμισκῆς συνεβασίλευσαν ἀλληλοδιαδόχως μετὰ τῶν ἀνηλίκων ἐγγόνων τοῦ Πορφυρογεννήτου. Παρομοίως καὶ ἄλλοι ἧττον ὀνομαστοὶ ἄνδρες κατέλαβον τὴν βασιλείαν περὶ τὰ τέλη τῆς μακεδονικῆς δυναστείας. Τὸ δὲ παράδοξον εἶναι ὅτι οὐδεὶς τῶν δέκα ἀνδρῶν, ὅσοι καίτοι μὴ ἀνήκοντες εἰς τὸν μακεδονικὸν οἶκον συνεβασίλευσαν μετὰ τῶν νομίμων ἀντιπροσώπων τοῦ οἴκου τούτου, διενοήθη ἢ τοὐλάχιστον κατώρθωσε νὰ καθαιρέσῃ τὸν οἶκον ἐκεῖνον. Φαίνεται ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη τοσοῦτον συνῃσθάνετο τὴν ἀνάγκην τῆς διαδοχικῆς μοναρχίας, ὥστε ἐπέτρεπε μὲν νὰ ἐνισχύεται αὕτη, δι' ἀνδρῶν δεξιωτέρων, ὁσάκις περιέπιπτεν εἰς χεῖρας κληρονόμων ἀσθενῶν, καὶ εὐχαρίστως μάλιστα ἔβλεπε τοῦτο, δὲν ἠνείχετο ὅμως ποτὲ τὴν ἀνατροπὴν τῆς διαδοχῆς ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων. Ὁ δὲ τοιοῦτος συνδυασμὸς τῆς κληρονομικῆς βασιλείας μετὰ τῆς αἱρετῆς, δι' οὗ κατωρθώθη ἡ ἐπὶ δύο περίπου ἑκατονταετηρίδας διατήρησις τοῦ αὐτοῦ βασιλικοῦ οἴκου, εἶναι ἴσως ἑνιαῖος ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς νέα ἀπόδειξις ὅτι ἐν μέσῳ τῆς τοσαύτης ἐκείνης ἀνωμαλίας τῶν πραγμάτων τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ὑπῆρχεν οὐδὲν ἧττον ἐν αὐτῷ, μάλιστα κατὰ τὴν προκειμένην περίοδον, κοινόν τι πνεῦμα, καθ' ὃ ἐρρυθμίζοντο τὰ ὑπέρτατα αὐτοῦ συμφέροντα.

(1) Οἱ ἀρχαιότεροι τῶν προκατόχων τοῦ Συμεὼν ἐκαλοῦντο ***Χὰν*** ἢ ***Χαγὰν*** ὅπως πάντες οἱ ἡγεμόνες τῶν Τουρκικῶν, Ταταρικῶν καὶ Μογγολικῶν λαῶν, εἰς οὓς ὑπάγονται καὶ οἱ πρῶτοι Βούλγαροι. ***Κνιὰζ*** ἐκλήθησαν οἱ ἡγεμόνες οὗτοι ἐξ ὅτου οἱ Βούλγαροι ἐξεσλαυίσθησαν ὑπὸ τῶν ὑποταχθέντων αὐτοῖς Σλαύων, τῆς χώρας, ἧς ἦρχον, καὶ τὰ ὀνόματα δὲ τῶν ἡγεμόνων ἔκτοτε εἶναι ***Σλαυικά***, μετὰ δὲ τὴν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν πρόσοδον αὐτῶν καὶ ***Ρωμαϊκὰ (Ρωμανός)*** ἢ καθόλου Χριστιανικὰ (Συμεών, Πέτρος, Σαμουήλ), ἐνῷ τῶν ἀρχαιοτέρων ἡγεμόνων (ἢ Χαγάνων ἢ Χανῶν) τὰ ὀνόματα εἶναι Τουρκομογγολικά, ***Ἀσπαρούχ, Κουβράτ, Κρούμμ***.

(2) Οἱ ἡμέτεροι τοὺς ἡγεμόνας τῶν Βουλγάρων ἐκάλουν συνήθως ***ἄρχοντας*** (ὅπως τοὺς τῆς Ρωσίας) ἢ ***κύρεις***.

Διὰ δὲ τὴν τοιαύτην παγίωσιν τοῦ μοναρχικοῦ ἀξιώματος ἐξέλιπον καθ' ὁλοκληρίαν σχεδὸν αἱ ταραχώδεις σκηναί, αἵτινες ἄλλοτε συνέβαινον ἐπὶ τῆς συχνῆς νέων βασιλέων χειροτονίας. Ἐπειδὴ διαρκούσης τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ὁ διάδοχος ἦτο ὡρισμένος, ὁ διάδοχος οὗτος κατελάμβανε τὴν ἀρχὴν ἁπλῶς διὰ τῆς κατὰ τοὺς νενομισμένους τύπους στέψεως· ἐνῷ κατὰ τοὺς προηγουμένους χρόνους, ἐπειδὴ τῆς στέψεως προηγεῖτο πολλάκις ἐκλογή, εἰς ἣν ἐπενήργει ὁ στρατὸς καὶ ὁ δῆμος Κωνσταντινουπόλεως, ἡ τελετὴ αὕτη ἀπέβαινε πολλάκις δραματικωτάτη.

Ἐν ἔτει 491, ὅτε, ἀποθανόντος τοῦ Ζήνωνος, ἐδέησε νὰ προχειρισθῇ νέος βασιλεύς, οἱ ἄρχοντες, οἱ συγκλητικοὶ καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως συνήχθησαν κατ' αὐτὴν τὴν νύκτα τὴν παρακολουθήσασαν τὸν θάνατον τοῦ Ζήνωνος ἐν τῇ στοᾷ ἥτις προηγεῖτο τῆς μεγάλης τῶν ἀνακτόρων αἰθούσης, ἵνα σκεφθῶσι καὶ ἀποφασίσωσι περὶ τοῦ διαδόχου. Συγχρόνως ὅμως συνέρρευσεν ὁ δῆμος εἰς τὸν ἱππόδρομον καὶ κατέλαβε τὰ ὡρισμένα δι' αὐτὸν βάθρα, ὁ δὲ στρατὸς συνεπυκνώθη εἰς τὸ ἐπίμηκες τετράγωνον ἐν τῷ ὁποίῳ ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες. Οἱ συνελθόντες εἰς τὰ βασίλεια ἄρχοντες, ἐπειδὴ ἔμαθον ὅτι πολὺς ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ συνέβαινε θόρυβος, συνεβούλευσαν τὴν αὐγοῦσταν Ἀριάδνην νὰ προσέλθῃ εἰς τὸ ἱππικὸν ἐκεῖνο ἀμφιθέατρον, ἵνα προσφωνήσῃ τὸν δῆμον, διότι ὡς χήρα τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως καὶ θυγάτηρ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Λέοντος ἐλογίζετο ἔχουσα τὸ κράτος εἰς χεῖρας αὐτῆς. Καὶ τῷ ὄντι ἡ Ἀριάδνη, φορέσασα τὴν χλαμύδα, ἀπῆλθεν αὐτόθι ἐν συνοδίᾳ τῶν αὐλικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχόντων, ὅσοι κατὰ τὰ εἰθισμένα περιεστοίχιζον τοὺς βασιλεῖς ἐν τῷ θεωρείῳ τοῦ ἀμφιθεάτρου. Παρηκολούθησε δὲ αὐτὴν ἐκτάκτως εἰς τὴν περίστασιν ταύτην καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Εὐφήμιος. Ἅμα ἡ αὐγοῦστα ἀνῆλθεν εἰς τὸ Κάθισμα, δηλαδὴ τὸ βασιλικὸν θεωρεῖον, καὶ ἐπεφάνη εἰς τοὺς αὐτόθι ἠθροισμένους, δῆμος καὶ στρατὸς ἀνέκραξαν μιᾷ φωνῇ· «Ἀριάδνη αὐγοῦστα, σὺ νικᾷς (1)· Εὐσεβῆ Κύριε, ζωὴν αὐτῇ. Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς αὐγούστης. Ὀρθόδοξον βασιλέα τῇ Οἰκουμένῃ». Καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν κραυγῶν τούτων ἀντήχησαν αἱ εὐσεβεῖς ἐπιφωνήσεις· «Κύριε ἐλέησον, Κύριε ἐλέησον, Κύριε ἐλέησον». Ἡ δὲ αὐγοῦστα προσεφώνησεν αὐτοὺς διὰ λιβελλησίου, ἤτοι διὰ γραμματέως,ὅστις ἱστάμενος ἐπὶ τῶν προκειμένων τοῦ θρόνου βάθρων ἀνέγνωσε τὴν ἀκόλουθον διακήρυξιν· «Ἡ ὑμετέρα γενναιότης τὰ πρέποντα καὶ νῦν τῇ καθοσιώσει συνήθως ἐπεδείξατο καὶ τὴν εὐταξίαν ἐβεβαίωσε, τὰ ὀφειλόμενα τῇ βασιλείᾳ φυλάξασα». Ἐνταῦθα στρατὸς καὶ δῆμος ἀνεβόησαν· «Ἡμεῖς δοῦλοι τῆς αὐγούστης, εὐσεβῆ Κύριε, ζωὴν αὐτῇ. Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς αὐγούστης· Ἀριάδνη αὐγοῦστα, σὺ νικᾷς· Ῥωμαίων βασιλέα τῇ οἰκουμένῃ»· Μετὰ τὰς κραυγὰς ταύτας ἐξηκολούθησεν ὁ γραμματεὺς ἀναγινώσκων τὴν διακήρυξιν· «Ὅτι καὶ πρὸ τῶν ὑμετέρων αἰτήσεων ἐκελεύσαμεν τοῖς ἐνδοξοτάτοις ἄρχουσι καὶ τῇ ἱερᾷ συγκλήτῳ, μετὰ κοινῆς τῶν γενναιοτάτων δοκιμασίας, ἄνδρα ἐπιλέξασθαι χριστιανὸν Ῥωμαῖον καὶ πάσης γέμοντα βασιλικῆς ἀρετῆς, ὥστε μήτε χρημάτων μήτε ἄλλῳ τινί, ὅσον τό γε ἐν ἀνθρώποις, ἀνθρωπίνῳ πάθει ὑποκεῖσθαι». Καὶ ἐνταῦθα πάλιν κραυγὴ γενικὴ ἀντήχησε· «Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς αὐγούστης· Ἀριάδνη αὐγοῦστα, σὺ νικᾷς. Τῆς φιλοχρίστου βασιλίδος πολλὰ τὰ ἔτη. Κύριε ἐλέησον. Βασιλεῦ οὐράνιε, δὸς ἡμῖν

(1) Τὸ Λατινικὸν προσφώνημα εἶναι tu vincas (ὅπερ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει προύφερον οὕτω *τυβίγκας*), ἀλλὰ τὸ tu vincas πλημμελῶς ὑπὸ τῶν χρονογράφων ἡρμηνεύθη *σὺ νικᾷς*, ἀντὶ *σὺ νικῴης*, ὡς ἀπαιτεῖ ἡ ὀρθὴ καὶ ἀκριβὴς ἑρμηνεία.

ἐπίγειον ἀφιλάργυρον βασιλέα τῇ οἰκουμένῃ». Ὁ δὲ γραμματεὺς ἐξηκολούθησεν ἀναγινώσκων· «Ὥστε δὲ καθαρὰν καὶ τῷ δεσπότῃ Θεῷ ἀρέσκουσαν τὴν κρίσιν γενέσθαι, ἐκελεύσαμεν τοὺς ἐνδοξοτάτους ἄρχοντας καὶ τὴν ἱερὰν σύγκλητον, συντρεχούσης καὶ τῆς τῶν γενναιοτάτων ἐξερκίτων (στρατευμάτων) ψήφου, προκειμένων καὶ τῶν ἁγίων εὐαγγελίων, παρόντος τοῦ ὁσιωτάτου καὶ ἁγιωτάτου τῆς βασιλίδος ταύτης πατριάρχου, καὶ προκειμένων, ὡς εἴρηται, τῶν ἁγίων λογίων, γενέσθαι τὴν ἐπιλογήν, ἐφ' ᾧτε μηδένα μηδὲ φιλίας, μηδὲ ἔχθρας, μηδὲ σκοποῦ, μηδὲ συγγενείας, μηδὲ ἄλλου τινὸς ἰδίου μεμνημένον, ἀλλ' ἔχοντα καθαρὸν τὸ συνειδός, καὶ ὅλον πρὸς τὸν δεσπότην Θεὸν νενευκός, οὕτω ποιήσασθαι τὴν ἐπιλογήν. Ἐπειδὴ οὖν, ὡς καὶ ἡ ὑμετέρα καθορᾷ καθοσίωσις, τὸ πρᾶγμα μέγα, καὶ περὶ κοσμικῆς πρόκειται σωτηρίας, προσήκει τὴν ὑμετέραν καθοσίωσιν μικρὸν ἐνδοῦναι, ὥστε καὶ τὴν κηδείαν τοῦ τῆς θείας λήξεως Ζήνωνος προβῆναι δεόντως, καὶ μὴ ἐκ προπετοῦς ἐπιλογῆς γενέσθαι τι μεταμελείας ἄξιον».

Βυζαντινὴ αὐτοκράτειρα ἐν ἐπισήμῳ ἀμφιέσει.
(Η εἰκὼν παριστᾷ τὴν Ἑλένην, μητέρα τοῦ Μεγάλου Κων]τίνου. Ἡ ἀμφίεσις εἶναι ἡ τῆς αὐτοκρατείρας τῶν Μέσων αἰώνων).

Ὁ στρατὸς καὶ ὁ δῆμος ἐφάνησαν εὐδιάθετοι νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὰς παραινέσεις ταύτας, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἡ βασίλισσα ἀπένειμεν εἰς αὐτοὺς εὐλαβῶς τὴν τῆς καθοσιώσεως προσαγόρευσιν, ταὐτὸν εἰπεῖν ἀνεγνώρισεν εἰσέτι τὴν μεγαλειότητα αὐτῶν (¹). Ἀλλὰ καίτοι συναινέσαντες εἰς τὴν περὶ ἀναβολῆς τῆς ἐκλογῆς πρότασιν μέχρις οὗ κηδευθῇ ὁ νεκρὸς τοῦ Ζήνωνος ὁ στρατὸς καὶ ὁ δῆμος ἠθέλησαν συγχρόνως νὰ ἐκδηλώσωσιν εὐχάς τινας καὶ ἰδίως τὴν ἀπαίτησιν τοῦ νὰ παύσῃ ἀμέσως ὁ ἔπαρχος τῆς πόλεως, ὅθεν ὑπὸ πάντων ἐκράγη· «Καλὰ πάσχα τῇ οἰκουμένῃ (διότι ταῦτα συνέβαινον ἐν ἀρχῇ τοῦ Ἀπριλίου), εὐταξίαν, εὐθηνίαν τῇ πόλει. Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς αὐγούστης· ἔξω βάλε τὸν κλέπτην ἔπαρχον τῆς πόλεως. Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς βασιλίσσης. Κύριε, ζωὴν αὐτῇ· ὅλα τὰ καλὰ ἐπὶ σοῦ γένηται, Ρωμαία, εἰ οὐδὲν ξένον αὔξει τὸ γένος τῶν Ρωμαίων· τὸ βασίλειον σόν ἐστιν, Ἀριάδνη αὐγούστα· Σὺ νικᾷς». Ἡ βασίλισσα, ὡς

(¹) Ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐρρήθη, ἡ Ρωμ. λ. majestas (ἡ ἐν τοῖς χρόνοις τῆς Ρωμ. δημοκρατίας ἑρμηνευομένη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων **ἀρχὴ καὶ δυναστεία** ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς αὐτοκρατορικοῖς ἑρμηνεύεται διὰ τοῦ **καθοσίωσις**, ἀνῆκε δὲ ἡ καθοσίωσις ἤτοι ἡ **ἀρχὴ καὶ δυναστεία** ἢ **μεγαλειότης** εἰς τὸν λαὸν τὸν Ρωμαϊκόν (majestas populi Romani).

φαίνεται, ἦτο παρεσκευασμένη εἰς ταύτην τοῦ πλήθους τὴν ἀπαίτησιν· ὅθεν ἐξηκολούθησεν ἐν τῇ προσφωνήσει αὐτῆς λέγουσα· «Εὐχαριστοῦμεν τῷ δεσπότῃ Θεῷ ὅτι πάντα ὅσα ὑμῖν ἐστι καὶ συμφέροντα καὶ καταθύμια, ταῦτα καὶ πρὸ τῶν ὑμετέρων αἰτήσεων εἰς τὸν νοῦν τὸν ἡμέτερον ἔρχεται καὶ πληροῦται. Καὶ γὰρ πρὸ τῆς ἐνταῦθα ἀνόδου συνιδόντες χρῄζειν τὴν ὑμετέραν καθοσίωσιν ἀνδρὸς ἔμφρονος καὶ τῆς ὑμετέρας εὐζωίας προνοοῦντος, φθάσαντες καὶ προλαβόντες τὰς ὑμετέρας αἰτήσεις, τὸν ἐνδοξότατον Ἰουλιανὸν εἰς τὴν ἔπαρχον ἀρχήν (¹), τοῦ δεσπότου Θεοῦ ἐπινεύσαντος, προβαλλόμεθα». Ἐννοεῖται ὅτι τὸ πλῆθος ηὐχαριστήθη διὰ τὴν εὐχερῆ ταύτην ἐπιτυχίαν τῆς πρώτης καὶ κυριωτάτης αὐτοῦ ἀπαιτήσεως· διὸ ὑπὸ πάντων ἐκράγη· «Ταύτῃ καλὴ ἀρχή· πολλὰ τὰ ἔτη τῆς αὐγούστης, πολλὰ τὰ ἔτη τῶν ἀρχόντων». Μεθ' ὃ ὁ γραμματεὺς ἀνέγνω τὸ τελευταῖον μέρος τῆς προσφωνήσεως· «Τῆς οὖν ὑμετέρας ἐστὶ καθοσιώσεως ὥσπερ ἀεὶ ἐφυλάξατε, οὕτω καὶ νῦν φυλάξαι τὴν εὐταξίαν· Τῆς γὰρ ὑμετέρας εὐζωίας καὶ πάντων τῶν συμφερόντων ὑμῖν πρῶτον μὲν ὁ δεσπότης Θεός, ἔπειτα δὲ καὶ ἡμεῖς ἱκανῶς προενοήσαμεν, καὶ εὐθέως βουλευόμενοι μετὰ τῶν ἐνδόξων ἀρχόντων καὶ τῆς ἱερᾶς συγκλήτου, συντρεχούσης καὶ τῆς τῶν γενναιοτάτων ἐξερκίτων (²) συναινέσεως, προβαλούμεθα ἄνδρα εἰς τὴν βασιλείαν καὶ ὀρθόδοξον καὶ ἁγνόν. Ἀπέστω δὲ φθόνος τῆς καλλίστης ταύτης συμβουλίας καὶ πολιτείας».

Μετὰ τὸ τέλος τῆς προσφωνήσεως ταύτης κατῆλθεν ἡ αὐγούστα τοῦ καθίσματος ἐν συνοδίᾳ τῶν περὶ αὐτὴν ἀρχόντων· καί, ἀφοῦ εἰσῆλθον πάντες εἰς τὰ βασίλεια, ἡ μὲν δέσποινα ὑπεχώρησεν εἰς τὰ ἴδια δωμάτια, οἱ δὲ ἄρχοντες ἐκάθισαν ἵνα βουλευθῶσι περὶ τοῦ πρακτέου. Ἐπειδὴ δὲ μεταξὺ αὐτῶν ἐκινήθη φιλονεικία, ὁ πραιπόσιτος (εἷς τῶν αὐλαρχῶν) Οὐρβίκιος παρετήρησεν εἰς αὐτοὺς ὅτι καλῶς ἤθελον πράξει ἂν ἀνέθετον τὴν ἐκλογὴν εἰς τὴν αὐγούσταν. Τότε ἡ σύγκλητος παρεκάλεσε τῳόντι τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως νὰ εἰσέλθῃ καὶ παρακαλέσῃ τὴν βασίλισσαν, ἵνα αὐτὴ ἐκλέξῃ ὃν βούλεται. Ἡ δὲ ἐξελέξατο Ἀναστάσιον τὸν Σιλεντιάριον (³), ὅπερ μαθόντες οἱ ἄρχοντες πάντες ηὐχαριστήθησαν. Καὶ παραχρῆμα ὁ μάγιστρος ἔπεμψεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἀναστασίου διαφόρους ἀξιωματικοὺς τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς, ἵνα ἀναγγείλωσιν αὐτῷ τὴν γενομένην ἐκλογὴν καὶ συνοδεύσωσιν αὐτὸν εἰς τὰ βασίλεια. Καὶ προσελθόντος αὐτοῦ ἐγένετο ἤδη ἡ κηδεία τοῦ Ζήνωνος. Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ὁ νέος βασιλεύς, ἀφοῦ ἐδέχθη τὰς προσρήσεις ὅλων τῶν ἀρχῶν καὶ ἰδίως τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ἀπῆλθεν εἰς τὴν στοάν, ἥτις προηγεῖτο τῆς μεγάλης τῶν βασιλείων αἰθούσης, καὶ ἐκεῖ προσελθόντων κατόπιν πάντων τῶν ἀρχόντων καὶ συγκλητικῶν, ἀπήτησαν οὗτοι παρ' αὐτοῦ νὰ ὁμόσῃ «Ὡς οὐδενί, πρὸς ὃν εἶχε πρᾶγμα, φυλάττει λύπην, καὶ ὅτι μετὰ ὀρθοῦ συνειδότος τῇ βασιλείᾳ χρήσεται».

Τελεσθέντος δὲ τοῦ ὅρκου τούτου, ὁ νέος βασιλεὺς ἀπῆλθεν εἰς τὸν ἱππόδρομον καὶ ἐκεῖ φορέσας εἰς παρακειμένην τινὰ ἐπίσημον αἴθουσαν στιχάριον, διβητήσιον ἐπίχρυσον, ὅ ἐστι τὸ ἐπὶ τοῦ στιχαρίου φορούμενον μακρὸν καὶ πλατὺ ἔνδυμα, καὶ ζωνάριον, καὶ τὰς βασιλικὰς περισκελίδας, τὰς καλουμένας τουβία καὶ καμπάγια, εἰσῆλθεν εἰς τὸ κάθισμα.

(¹) Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐπάρχου. Ἴδ. κατωτέρω.

(²) Τοῦ στρατοῦ δηλονότι.

(³) Σιλεντιάριοι ἤτοι «σιγῆς ἐπιστάται» καὶ «ἡσυχοποιοί», κυρίως οἱ διὰ μαστίγων κρατοῦντες ἐν τάξει τοὺς δούλους· εἶτα δὲ οἱ ἐκ τῶν ἀνωτέρων κλπ. ἐπιτετραμμένοι τὴν ἐσωτερικὴν τάξιν τῆς αὐλῆς, ἦσαν δὲ πιθανῶς καὶ μέλη τοῦ σιλεντιαρίου, ἤτοι τοῦ ἰδιαιτέρου ἀνωτάτου συμβουλίου τοῦ αὐτοκράτορος.

Τότε τὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἵσταντο ἐντὸς τοῦ ἱπποδρόμου, ἔκλιναν τὰ ὅπλα καὶ τὰς σημαίας, ὁ δὲ δῆμος ὁ παριστάμενος εἰς τὰ βάθρα εὐφήμησεν αὐτόν. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καθίσας ἐπὶ ἀσπίδος ὁ νέος βασιλεὺς μετεωρίσθη ὑπὸ τῶν ἐπιφανεστάτων ἀρχόντων καὶ συγκλητικῶν καὶ ἐπεδείχθη εἰς τὰ περιστάμενα πλήθη (¹). Εἷς δὲ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ ἀνελθὼν εἰς τὸ κάθισμα ἐπέθηκεν εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τὸ ἴδιον μανιάκιον, ὅ ἐστι τὸ διακριτικὸν τοῦ βαθμοῦ του χρυσοῦν ψέλλιον, καὶ ἐν τῷ ἅμα ὠρθώθησαν αἱ σημαῖαι καὶ τὰ ὅπλα καὶ εὐφημήθη ὁ βασιλεὺς παρά τε τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν δημοτῶν. Μετὰ δὲ τοῦτο κατῆλθεν ἐκ τῆς ἀσπίδος καὶ εἰσῆλθε πάλιν εἰς τὴν αἴθουσαν, ὅπου ὁ πατριάρχης, ἀφοῦ ἐποίησεν εὐχὴν καὶ ἐλέχθη τὸ «Κύριε ἐλέησον», περιέθηκεν αὐτῷ τὴν χλαμύδα τὴν βασιλικὴν καὶ τὸν στέφανον τὸν διάλιθον. Ταῦτα περιβαλὼν τὰ βασιλικὰ παράσημα ὁ βασιλεὺς ἐπέστρεψεν εἰς τὸ κάθισμα καὶ ἠσπάσατο τὸν δῆμον καὶ ἔκραξαν πάντες, ὁ μὲν δῆμος ἑλληνιστὶ «Σεβαστέ», οἱ δὲ στρατιῶται ρωμαϊστὶ «Αὔγουστε». Σιωπῆς δὲ γενομένης ἐπεδόθη πρὸς τὸν βασιλέα ἔγγραφος προσφώνησις πρὸς τοὺς στρατιώτας καὶ τὸν δῆμον, ὁ δὲ πάλιν παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὸν γραμματέα, ὅστις ἱστάμενος ἐπὶ τῶν βαθμίδων τοῦ καθίσματος ἀνέγνωσε τάδε· «Δῆλόν ἐστι τὸ ἀνθρώπινον κράτος τῆς ἀνωτάτω δόξης τῷ νεύματι ἀπαρτίζειν». Ἐνταῦθα ἀμέσως διέκοψε τὴν ἀνάγνωσιν τὸ πλῆθος βοῆσαν· «Ἄφθονα τῇ οἰκουμένῃ· ὡς ἔζησας οὕτω βασίλευσον· ἁγνοὺς ἄρχοντας τῇ οἰκουμένῃ» καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Μεθ' ὅ, ἐπελθούσης σιγῆς, ὁ γραμματεὺς ἐξηκολούθησεν· «Ἐπειδὴ τοίνυν ἐμέ, εἰ καὶ ἄκοντα καὶ ἀναβαλλόμενον, ἡ γαληνοτάτη αὐγούστα Ἀριάδνη τῇ διακρίσει τῶν ὑπερφυεστάτων πρωτευόντων καὶ τῆς ἐνδοξοτάτης συγκλήτου ἡ ἐκλογὴ καὶ τῶν δυνατῶν στρατοπέδων, τοῦ τε καθωσιωμένου λαοῦ (²) ἡ συναίνεσις πρὸς τὸ ἀναδέξασθαι τῆς βασιλείας τῶν Ρωμαίων τὴν φροντίδα, προηγουμένως τῆς ἐπιεικείας τῆς θείας Τριάδος, προεχώρησεν...». Τὸ πλῆθος πάλιν διέκοψε τὴν ἀνάγνωσιν ἀνακράζον· «Κύριε ἐλέησον. Υἱὲ Θεοῦ, σὺ αὐτὸν ἐλέησον. Ἀναστάσιε αὔγουστε συμβήκας (³)· εὐσεβῆ βασιλέα ὁ Θεὸς φυλάξει» καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Μόλις δὲ δυνηθέντος τοῦ γραμματέως ν' ἀκουσθῇ ἐπανελήφθη ἡ ἀνάγνωσις... «ὁπόσον μοι βάρος ὑπὲρ τῆς κοινῆς πάντων σωτηρίας ἐπετέθη, οὐκ ἀγνοῶ». Πάλιν δὲ παρὰ πάντων ἐβοήθη· «Ἄξιε τῆς βασιλείας, ἄξιε τῆς Τριάδος, ἄξιε τῆς πόλεως, τοὺς δηλάτορας (⁴) (συκοφάντας) ἔξω βάλε» καὶ ἄλλα τοιαῦτα· ὁ δὲ γραμματεὺς ἐξηκολούθει· «Ἀλλὰ τὸν Θεὸν τὸν Παντοκράτορα δυσωπῶ ὅπως οἷόν με ἐν ταύτῃ τῇ κοινῇ ἐκλογῇ γενέσθαι ἠλπίσατε τοιοῦτον τῇ τῶν πραγμάτων ἐργασίᾳ κατανοήσητε». Καὶ αὖθις παρὰ πάντων ἐκράγη· «Εἰς ὃν πιστεύεις, αὐτὸς σὲ σώσει. Ὅπως ἔζησας, οὕτω βασίλευσον. Ἀριάδνη, σὺ νικᾷς· πολλὰ τὰ ἔτη τῆς αὐγούστης. Τὸ ἐξέρκιτον σὺ ἔγειρον, τὰς στρατείας σὺ ἔγειρον, τοὺς δούλους ἐλέησον· ὡς ὁ Μαρκιανὸς οὕτως βασίλευσον»· καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά. Μεθ' ὃ ἐπῆλθε τὸ τέλος τῆς προσφωνήσεως, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ βασιλεὺς ὑπέσχετο τὴν εἰθισμένην κατὰ πᾶσαν ἀναγόρευσιν χρηματικὴν δωρεάν, ἥτις ἀπετέλει ποσὸν μέγα, διότι ὡρίσθη εἰς 150 δραχμὰς κατ' ἄνδρα, ἤτοι εἰς 10 νομίσματα, ὧν τὰ πέντε ἐδόθησαν εἰς χρυσὸν καὶ τὰ πέντε εἰς ἄργυρον, εἶχε δὲ τὸ μέρος τοῦτο τῆς προσφωνήσεως ἐπὶ λέξεως ὡς ἑξῆς· «Ὑπὲρ τῆς ἑορτῆς τῆς εὐτυ-

(¹) Τὸ ἐπὶ **ἀσπίδος** ὑψοῦσθαι τὸν ἐκλεγόμενον ἄρχοντα ἦν ἴδιον τῶν Γερμανικῶν λαῶν καὶ δὴ τῶν Φράγκων.

(²) Τοῦ μεγαλειοτάτου δηλονότι λαοῦ.

(³) **Συμβήκας** εἶναι βάρβαρον Ἑλληνολατινικὸν κατασκεύασμα λέξεων, ἔνθα τὸ μὲν tu τοῦ tu vincas μετέστη εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σύ, τὸ δὲ vincas ἐγένετο **βήκας**.

(⁴) **Δηλάτωρ** εἶναι τὸ λατινικὸν delator=μηνυτής (ἐκ τοῦ deferre=κατηγορεῖν) καὶ εἶτα συκοφάντης.

χοὺς ἡμῶν βασιλείας ἀνὰ πέντε νομισμάτων καὶ λίτραν ἀργύρου καταβολέζολον (κατὰ βοῦκαν, κατ' ἄνδρα) δώσω». Τότε παρὰ πάντων ἐρρήθη «Χριστιανὸν βασιλέα ὁ Θεὸς διαφυλάξει· αὗται κοιναὶ εὐχαί· αὗται αἱ εὐχαὶ τῆς οἰκουμένης· τὸν εὐσεβῆ, Κύριε, φύλαξον· ἅγιε Κύριε, ἔγειρον τὸν κόσμον σου, νικᾷ ἡ τύχη τῶν Ρωμαίων. Ἀναστάσιε αὔγουστε, σὺ νικᾷς· Ἀριάδνη αὐγούστα, σὺ νικᾷς. Ὁ Θεὸς ὑμᾶς δέδωκεν, ὁ Θεὸς ὑμᾶς διαφυλάξει». Καὶ ἤδη ὁ αὐτοκράτωρ ἐπιφωνήσας πρὸς πάντας «Ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν» κατῆλθεν ἀπὸ τοῦ καθίσματος καὶ ἀπῆλθεν ἐν παρατάξει εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ἐτελέσθη ἡ νενομισμένη δοξολογία, ἐκοινώνησεν ὁ βασιλεὺς καὶ ἡγιάσθη ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου ὁ στέφανος, ὃν φορέσας αὖθις ὁ Ἀναστάσιος ἐπέστρεψεν εἰς τὰ βασίλεια. Ἐνταῦθα δὲ ἐτέλεσε τὴν πανηγυρικὴν προαγωγὴν τοῦ ἀπὸ τῆς προτεραίας διορισθέντος νέου ἐπάρχου τῆς πόλεως καὶ ἔδωκε μέγα γεῦμα εἰς τοὺς ἄρχοντας.

Βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ
(ἐπὶ λιθίνου θυρεοῦ ἐν Ἐνετίᾳ)

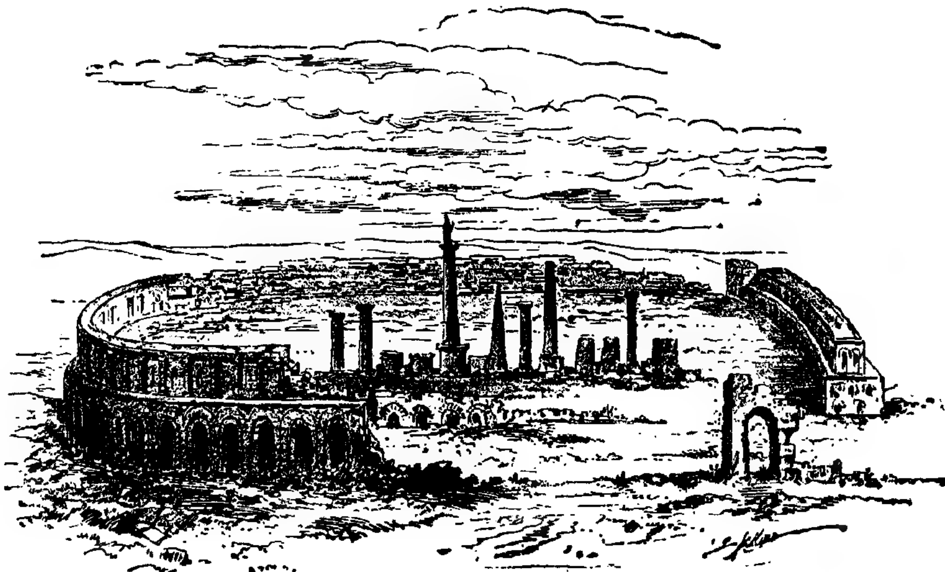
Τοιαύτη ἐγένετο ἡ τοῦ Ἀναστασίου ἀναγόρευσις, ὁπωσοῦν εὐπρεπὴς καὶ κοσμία, διότι διεξήχθη προεδρευούσης τῆς βασιλίσσης Ἀριάδνης· ἀλλ' ἐν τῇ ἀναγορεύσει τοῦ Ἰουστίνου, διαδόχου τοῦ Ἀναστασίου, συνέβη ἀταξία τις, λέγει ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, «οἷα μηδὲ αὐγούστης οὔσης μηδὲ βασιλέως τοῦ χειροτονοῦντος ἀλλ' ἀπρονοήτων σχεδὸν ὄντων τῶν πραγμάτων». Τῷ ὄντι ἀποθανόντος τοῦ Ἀναστασίου ἐν νυκτί, ἀνηγγέλθη τὸ γεγονὸς ὑπὸ τῶν αὐλικῶν ἀξιωματικῶν τῶν λεγομένων Σιλεντιαρίων, εἰς τὸν μάγιστρον καὶ εἰς τὸν ἀρχηγὸν μιᾶς μοίρας τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς τῶν καλουμένων τότε ἐξκουβιτόρων (¹), ἵνα προσέλθωσιν εἰς τὸ παλάτιον. Οὗτοι δὲ συνελθόντες ἀμέσως αὐτόθι προσεκάλεσαν τοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματικοὺς ὅλων τῶν ταγμάτων τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς καὶ εἶπον εἰς αὐτοὺς ὅτι «ὁ δεσπότης ἡμῶν ὡς ἄνθρωπος ἐτελεύτησε· δεῖ οὖν ἡμᾶς πάντας κοινῇ βουλεύσασθαι καὶ τὸν τῷ Θεῷ ἀρέσκοντα καὶ τῇ πολιτείᾳ συμφέροντα ἐπιλέξασθαι». Ταῦτα ἐγένοντο ἔτι νυκτὸς οὔσης. Τὴν δὲ πρωΐαν οἱ μὲν ἄρχοντες προσῆλθον εἰς τὰ βασίλεια, φοροῦντες τινὲς μὲν μύϊνα (²) (κυανᾶ) ἤτοι πένθιμα ἐνδύματα, τινὲς δὲ καὶ διάφορα· ὁ δὲ δῆμος συνήχθη εἰς τὸν ἱππόδρομον καὶ εὐφήμησε τὴν σύγκλητον κράζοντες· «Πολλὰ τὰ ἔτη τῆς συγκλήτου. Σύγκλητε Ρωμαίων, σὺ νικᾷς. Τὸν ἐκ Θεοῦ βασιλέα τῷ ἐξερκίτῳ, τὸν ἐκ Θεοῦ βασιλέα τῇ οἰκουμένῃ», καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Οἱ συνελθόντες ἐν τούτοις εἰς τὰ βασίλεια ἄρχοντες καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, τεθέντων καθισμάτων ἐν τῇ πρὸ τῆς μεγάλης αἰθούσης στοᾷ, ἤρχισαν νὰ φιλονεικῶσι πρὸς ἀλλήλους περὶ τοῦ ὑποψηφίου βασιλέως, ἄλλοι ἄλλους προτείνοντες καὶ ὑποστηρίζοντες. Τότε, ἐπειδὴ ὁ χρόνος κατετρίβετο εἰς μάτην, ὁ μάγιστρος παρετήρησεν

(¹) ***Ἐξκουβίτωρ.*** Λατ. excubitor =ὁ κοιμώμενος ἔξω, ὁ φυλάττων· ὁ φρουρός.
(²) ***Μύϊνα,*** ποντικόχροα, φαιοῦ χρώματος.

εἰς αὐτοὺς ὅτι ἡ παράτασις αὕτη τῶν συζητήσεων εἶναι ἐπικίνδυνος. Ἐάν, προσέθηκε, ταχέως ὀνομάσωμεν τὸν ὀφείλοντα γενέσθαι, πάντες θέλουσιν ἀποδεχθῆ τὴν ἐκλογὴν ἡμῶν καὶ ἡσυχάσει, ἐνῷ μετ᾽ ὀλίγον «οὐ γινόμεθα κύριοι τῆς βουλῆς, ἀλλ᾽ ἡμεῖς ἑτέροις ἔχομεν ἀκολουθεῖν». Δυστυχῶς ἡ φιλονεικία ἐξηκολούθησε καὶ συνέβη ὅ,τι εἶχε προΐδει ὁ συνετὸς μάγιστρος. Οἱ ἐξκουβίτορες συνηγμένοι ὄντες μετὰ τοῦ δήμου ἐν τῷ ἱπποδρόμῳ ἀνηγόρευσαν βασιλέα καὶ ἀνήγαγον ἐπὶ τῆς ἀσπίδος χιλίαρχόν τινα Ἰωάννην, ὅστις ἦτο φίλος τοῦ Ἰουστίνου καὶ ἐγένετο μετὰ ταῦτα ἐπίσκοπος Ἡρακλείας. Οἱ δὲ Βένετοι ἀποδοκιμάσαντες τὴν ἐκλογὴν ταύτην ἤρχισαν νὰ λιθοβολῶσι τοὺς ἐξκουβίτορας, οἵτινες ἀμυνόμενοι ἐτόξευσάν τινας τῶν ἀντιπάλων· ἄλλοι πάλιν ἐκ τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς ὁρμήσαντες ἥρπασαν πατρίκιόν τινα στρατηλάτην ὄντα, καὶ αναβιβάσαντες αὐτὸν εἰς τράπεζαν ἡτοιμάζοντο νὰ τὸν στέψωσιν· ἀλλ᾽ οἱ ἐξκουβίτορες δυσαρεστηθέντες κατεβίβασαν αὐτὸν διὰ τῆς βίας καὶ ἤθελον τὸν φονεύσει, ἐὰν ὁ Ἰουστινιανός, ὅστις ἦτο τότε ἀξιωματικὸς τῶν ἐξκουβιτόρων, δὲν ἔσῳζε τὸν ἄνθρωπον παραλαβὼν αὐτὸν καὶ παραπέμψας φρουρούμενον εἰς τὸν στρατῶνα. Ἤδη δὲ πάντες οἱ ἐξκουβίτορες προέτρεπον τὸν Ἰουστινιανὸν νὰ δεχθῇ τὴν βασιλείαν, ἀλλ᾽ οὗτος ἀπεποιήθη. Καὶ καθ᾽ ὅσον ἀνηγορεύετο τοιουτοτρόπως ὑποψήφιός τις, οἱ ἐκλέγοντες ἔκρουον τὰς θύρας τὰς ἐλεφαντίνας τῶν ἀνακτόρων ζητοῦντες παρὰ τῶν κουβικουλαρίων, ἤτοι τῶν μετέπειτα ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον ὀνομασθέντων *κοιτωνιτῶν*, τὰ βασιλικὰ παράσημα· οἱ δέ, ἀκούοντες τὰ ὀνόματα τῶν προβαλλομένων, δὲν ἔδιδον τὰ ζητούμενα. Τελευταῖον οἱ συγκλητικοὶ πεισθέντες ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ παύσῃ ὁ μέγας οὗτος θόρυβος συνεφώνησαν νὰ προχειρίσωσι τὸν Ἰουστῖνον. Καί τινες μὲν τῶν σχολαρίων δυσηρεστήθησαν διὰ τὴν ἐκλογὴν ταύτην ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε εἷς ἐξ αὐτῶν ὁρμήσας κατὰ τοῦ ἐκλεχθέντος ἔδωκεν αὐτῷ γρόνθον καὶ ἔσχισε τὸ χεῖλος αὐτοῦ. Ἀλλ᾽ ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη τῶν συγκλητικῶν, μεθ᾽ ἧς συνετάχθησαν οἱ πλεῖστοι τῶν στρατιωτῶν καὶ οἱ δημόται. Ὅθεν ἀπῆλθεν ὁ Ἰουστῖνος εἰς τὸν ἱππόδρομον, ὅπου ἔπεμψαν ἀμέσως οἱ κουβικουλάριοι τὰ παράσημα, ἤτοι τὸ ὀνομαζόμενον σχῆμα τοῦ βασιλέως. Εἰσῆλθε λοιπὸν ὁ Ἰουστῖνος εἰς τὸ κατάστημα ἐν συνοδίᾳ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἰωάννου καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχόντων, μετεωρίσθη ἐπὶ τῆς ἀσπίδος καὶ περιεβλήθη τὸ χρυσοῦν ψέλλιον. Δὲν ἀπῆλθεν ὅμως εἰς τὴν παρακειμένην αἴθουσαν, ἵνα κοσμηθῇ διὰ τῶν βασιλικῶν παρασήμων· ἀλλ᾽ οἱ στρατιῶται ἐσχημάτισαν διὰ τῶν ἀσπίδων αὐτῶν πρόχειρον στέγασμα, ἐποίησαν χελώνην, ὡς ἔλεγον τότε, καὶ ἐκεῖ ἔλαβεν ὁ βασιλεὺς τὴν λόγχην καὶ τὴν ἀσπίδα, μεθ᾽ ὃ ἀνῆλθεν αὖθις εἰς τὸ κάθισμα. Τότε ἔκραξαν πάντες· «Ἰουστῖνε αὔγουστε, σὺ νικᾷς». Ὁ δὲ προσεφώνησε διὰ τοῦ γραμματέως τάδε· «Αὐτοκράτωρ καῖσαρ Ἰουστῖνος, νικητής, ἀεὶ σεβαστός. Τῇ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ κρίσει, τῇ τε ὑμετέρᾳ κοινῇ ἐκλογῇ πρὸς τὴν βασιλείαν χωρήσαντες τὴν οὐράνιον πρόνοιαν ἐπικαλούμεθα...» Ἐνταῦθα παρὰ πάντων ἐβοήθη· «ἄφθονα τῇ οἰκουμένῃ· ὡς ἔζησας, οὕτω βασίλευσον· ἄφθονα τῇ πολιτείᾳ· Βασιλεῦ οὐράνιε, σῶσον τὸν ἐπίγειον· Ἰουστῖνε αὔγουστε, σὺ νικᾷς· τοῦ νέου Κωνσταντίνου πολλὰ τὰ ἔτη· ἡμεῖς δοῦλοι τοῦ βασιλέως»· ὁ δὲ γραμματεὺς ἐξηκολούθησεν... «Ὡς ἂν διὰ τὴν οἰκείαν φιλανθρωπίαν ἐνισχύσῃ ἡμᾶς ἅπαντα τὰ ὑμῖν τε καὶ τῷ δημοσίῳ ἐπωφελῆ ὄντα τελέσαι». Πάλιν παρὰ πάντων ἐκράγη· «Υἱὲ Θεοῦ, σὺ αὐτὸν ἐλέησον· σὺ αὐτὸν ἐπελέξω, σὺ αὐτὸν ἐλέησον· Ἰουστῖνε αὔγουστε, σὺ νικᾷς», καὶ πολλὰ τοιαῦτα· ὁ δὲ γραμματεὺς ἀναλαβὼν τὸν λόγον εἶπεν· «ἡμετέρα γὰρ φροντίς ἐστιν ἐν πάσῃ εὐοδώσει ὑμᾶς θείᾳ προνοίᾳ καθιστᾶν, καὶ μετὰ πάσης εὐφροσύνης καὶ περιθάλψεως καὶ ἀμεριμνίας ἕνα ἕκαστον ὑμῶν διαφυλάττειν». Παρὰ πάντων δὲ ἐβοήθη· «ἄξιε τῆς βασιλείας, ἄξιε τῆς Τριάδος, ἄξιε τῆς πόλεως· πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ βασιλέως. Ἁγνοὺς ἄρχοντας

τῇ οἰκουμένῃ», καὶ ἄλλαι ὅμοιαι εὐχαί· ὁ δὲ γραμματεὺς προσέθηκεν· «ὑπὲρ τῆς ἑορτῆς τῆς ἡμετέρας εὐτυχοῦς βασιλείας ἀνὰ πέντε νομισμάτων καὶ λίτραν ἀργύρου ὑμῖν κατὰ χάσμα (ἀντὶ τοῦ ἀνωτέρω κατὰ βούκαν) δωρήσομαι». Τότε παρὰ πάντων ἐκράγη· «Χριστιανὸν βασιλέα ὁ Θεὸς φυλάξοι· αὗται κοιναὶ εὐχαὶ τῆς οἰκουμένης»· καὶ τὰ τούτοις παρόμοια, ἐπειπόντος δὲ τοῦ αὐτοκράτορος «ὁ Θεὸς μεθ' ὑμῶν», τὰ λοιπὰ ἐγένοντο ὡς καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Ἀναστασίου ἀναγορεύσεως.

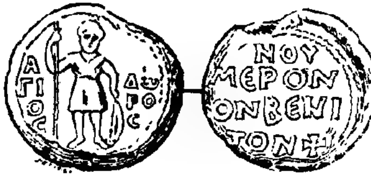
Ἐπὶ δὲ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, ἐπειδὴ ἐκλογὴ δὲν ἐγίνετο, οὐδεμία ὑπῆρχε χρεία νὰ ζητηθῇ ἡ συναίνεσις τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ δήμου· ὥστε ἡ ἀναγόρευσις ἦτο

Ὁ Ἱππόδρομος τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἷος ἐσῴζετο μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. (βλ. σελ. 18)

ἀπηλλαγμένη τῶν δραματικῶν τούτων περιπετειῶν καὶ ἐτελεῖτο ὁμαλώτερον καὶ τυπικώτερον, ἂν καὶ οὐχ ἧττον μεγαλοπρεπῶς. Οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς κατελάμβανον ἐν στολῇ διάφορα ὡρισμένα μέρη τῶν ἀνακτόρων, ἵνα ὑποδεχθῶσι καὶ συνοδεύσωσι τὸν νέον βασιλέα. Καὶ ἀφοῦ τὰ πάντα ἡτοιμάζοντο ἐξήρχετο οὗτος ἀπὸ τοῦ τμήματος τῶν ἀνακτόρων τοῦ ὀνομαζομένου Αὐγουστέως, φορῶν σκαραμάγγιον (στρατιωτικὸν μανδύαν) καὶ σαγίον πορφυροῦν (στρατιωτικὸν ὡσαύτως ἱμάτιον), ἐν συνοδίᾳ τῶν κοιτωνιτῶν, καὶ προέβαινε μέχρι τοῦ Ὀνόποδος, ἄλλου τῶν ἀνακτόρων τμήματος· ἐκεῖ περιέμενον οἱ πατρίκιοι καὶ ἐγίνετο ἡ πρώτη ἐπίσημος ὑποδοχή, ἤ, καθὼς ἔλεγον τότε, δοχή. Ὁ τῆς καταστάσεως (ὁ τελετάρχης) ἔκραζε «κελεύσατε», οἱ δὲ πατρίκιοι ἐπηύχοντο «εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους». Ἐκεῖθεν ὁ βασιλεὺς συνοδευόμενος ἤδη καὶ ὑπὸ τῶν πατρικίων προέβαινε μέχρι τοῦ μεγάλου κονσιστωρίου, ἤτοι τῆς μεγάλης αἰθούσης, ὅπου συνεκροτοῦντο αἱ συνεδριάσεις τῆς συγκλήτου καὶ ὅπου περιέμενον οἱ ὕπατοι καὶ οἱ συγκλητικοί. Ἐνταῦθα ἀφικόμενος ὁ βασιλεὺς ἵστατο ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τοῦ θρόνου, πατρίκιοι δὲ καὶ συγκλητικοὶ πίπτοντες προσεκύνουν αὐτόν· καὶ ἀφοῦ ἀνίσταντο, ἔνευεν ὁ δεσπότης εἰς τὸν πραιπόσιτον, ὁ δὲ πραιπόσιτος εἰς τὸν σιλεντιάριον, καὶ ὁ σιλεντιάριος ἔλεγε «κελεύσατε»· πάντες δὲ ἐπηύχοντο «εἰς

πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους». Ἐντεῦθεν ὁ βασιλεὺς ἀπήρχετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀναμέσον τῶν ταγμάτων τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς καὶ τοῦ δήμου, ὅστις, διερχομένου τοῦ βασιλέως, ἐποίει τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ. Ὁ βασιλεὺς εἰσήρχετο πρὸ πάντων εἰς τὸ μητατώριον, ἤτοι εἰς τὸ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀποκεχωρισμένον τμῆμα, ὅπερ ἐχρησίμευεν ἰδιαζόντως εἰς τὸ νὰ ἀκροᾶται τῶν ἀκολουθιῶν, νὰ ἀναπαύεται ἐν ἀνάγκῃ καὶ νὰ περιβάλλεται τὰ ὡρισμένα εἰς διαφόρους τελετὰς ἱμάτια. Ἐπὶ τῆς στέψεως ὁ βασιλεὺς περιεβάλλετο ἐνταῦθα τὰ βασιλικὰ ἱμάτια τὰ καλούμενα διβητήσιον καὶ τζιτσάκιον, μεθ' ὃ εἰσώδευε μετὰ τοῦ πατριάρχου, καὶ ἅψας κηροὺς εἰς τὰς ἀργυρᾶς πύλας, καὶ προσευχηθεὶς εἰς τὰ ἅγια θυρία, καὶ ἅψας πάλιν κηρούς, ἀνήρχετο εἰς τὸν ἄμβωνα μετὰ τοῦ ἀρχιερέως.

Σφραγὶς τῶν Βενέτων
(παριστῶσα τὸν προστάτην τῆς φατρίας Ἅγιον Θεόδωρον).
(βλ. σελ. 20)

Ἐκεῖ ὁ πατριάρχης ἐποίει πρῶτον εὐχὴν ἐπὶ τῆς χλαμύδος, καὶ μετὰ τὸ τέλος τῆς εὐχῆς αὐτὸς ὁ πατριάρχης ἐπέθετε τὸ στέμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ δεσπότου. Ἅμα τούτου γενομένου ὁ λαὸς ἀνέκραζε τρίς· «ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος· δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη»· καὶ ἔπειτα «ὁ δεῖνα μεγάλου βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος πολλὰ τὰ ἔτη»· καὶ ἄλλας τοιαύτας εὐχάς. Ὁ δὲ βασιλεὺς φορῶν τὸ στέμμα κατήρχετο τοῦ ἄμβωνος καὶ ἀπήρχετο εἰς τὸ μητατώριον, ὅπου καθίσας ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐδέχετο τὴν προσκύνησιν ὅλων τῶν ἀνωτέρων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀξιωματικῶν, οἵτινες εἰσερχόμενοι ἀλληλοδιαδόχως ἔπιπτον κατὰ γῆς καὶ ἐφίλουν τὰ δύο γόνατα αὐτοῦ. Καὶ τελεσθείσης τῆς προσκυνήσεως ἔλεγεν ὁ πραιπόσιτος «κελεύσατε» καὶ ἐπηύχοντο πάντες τὸ «εἰς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς χρόνους». Τότε ἐξελθόντων αὐτῶν ἐτελεῖτο ἡ συνήθης δοξολογία καὶ ἐκοινώνει ὁ βασιλεύς.

Τοιαύτη ἐγίνετο ἡ ἐγκαθίδρυσις τοῦ νέου βασιλεως ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας. Συγκεφαλαιοῦντες δὲ ἤδη ὅσα ἠδυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἐνταῦθα περὶ τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν βασιλείας κατὰ τοὺς χρόνους τούτους παρατηροῦμεν ὅτι ἡ βασιλεία ἐκείνη ἦτο ἀπεριόριστος ἅμα καὶ περιωρισμένη, ἀσιανὴ ἅμα καὶ εὐρωπαϊκή, κληρονομικὴ ἅμα καὶ αἱρετή. Καὶ ἴσως διὰ τῶν τοιούτων μάλιστα ποικίλων αὐτῆς χαρακτήρων ἠδυνήθη νὰ ἐπαρκέσῃ ἐπὶ τοσοῦτον εἰς τὰς ποικίλας δυσχερείας, ὑφ' ὧν δὲν ἔπαυσε νὰ πολεμῆται ἐν διαστήματι ἐτῶν ἑπτακοσίων καὶ ἐπέκεινα, ἱσταμένη εἰς τὰ μεθόρια τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, καὶ εἰς τὸ μεταίχμιον τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου κόσμου.

Συνήθως αὐτὸς ὁ βασιλεὺς διεξῆγε τὴν ὑπερτάτην τοῦ κράτους κυβέρνησιν· ἀλλά, καθὼς εἴπομεν ἤδη, ὁσάκις ἦτο ἀνήλικος ἢ ἄλλως ἀνεπιτήδειος πρὸς διεξαγωγὴν πραγμάτων, ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας παρεκάθητο παρ' αὐτῷ ἀνήρ, ὅστις, καίτοι μὴ ἀνήκων εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν, ἐλάμβανε τὸ σχῆμα καὶ τὸ ὄνομα τῆς βασιλείας καὶ μετήρχετο αὐτὸς τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν. Τοῦτο ὅμως δὲν συνέβαινε πάντοτε εἰς τοιαύτας περιστάσεις. Καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, μάλιστα δὲ πρὸ αὐτῆς, ἡ πραγματικὴ ἐξουσία περιήρχετο ἐνίοτε εἰς χεῖρας ἑνὸς τῶν δύο ὑπερτάτων ἀξιωματικῶν τῆς αὐλῆς, οἵτινες ἦσαν ὁ *κουροπαλάτης* καὶ ὁ *παρακοιμώμενος*. Καὶ ὁ μὲν κουροπαλάτης, ὃν ὁ Νικηφόρος λέγει κεκτημένον τὴν μετὰ βασιλέα πρώτην ἀρχήν, ἦτο «ἐμπεπιστευμένος τὴν φυλακὴν τῆς αὐλῆς», ὁ δὲ παρακοιμώμενος ἦτο «φύλαξ τῆς βασιλείου κλίνης». Ἐπὶ Λέοντος, υἱοῦ τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ἐδημιουργήθη καὶ ἕτερον

μέγα αὐλικὸν ἀξίωμα, τὸ τοῦ *βασιλεοπάτορος*, ἀποδοθὲν τότε κατὰ πρῶτον εἰς τὸν Στυλιανὸν Ζαούτσαν, πατέρα τῆς δευτέρας τοῦ Λέοντος συζύγου Ζωῆς, ὅστις ἀπέβη καὶ παντοδύναμος ἐπί τινα χρόνον. Ὡσαύτως ὁ τοῦ Λέοντος υἱὸς Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ὠνόμασε κατ' ἀρχὰς βασιλεοπάτορα τὸν πενθερὸν αὐτοῦ Ρωμανὸν Λεκαπηνόν, ὅστις ὅμως μετ' ὀλίγον ἔλαβον αὐτὸ τὸ σχῆμα καὶ τὸ ὄνομα τῆς βασιλείας· ἄλλος δὲ βασιλεοπάτωρ δὲν ἀναφέρεται, ἐνῷ κουροπαλάται καὶ παρακοιμώμενοι παντοδύναμοι μνημονεύονται πολλοί (1). Σημειωτέον πρὸς τούτοις ὅτι κουροπαλάται μὲν προεχειρίζοντο ἐνίοτε καὶ ἄνδρες ἀνήκοντες εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν, παρακοιμώμενος δὲ ποτέ. Ὀνομαστοὶ κουροπαλάται ὑπῆρξαν ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἡρακλείου Θεόδωρος, ὁ Βάρδας ὁ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ Γ' θεῖος, ὁ Λέων ὁ τοῦ βασιλέως Νικηφόρου Φωκᾶ ἀδελφός, ὁ Κατακαλὼν Κεκαυμένος, ὁ τοῦ Ἰσαακίου Κομνηνοῦ συναγωνιστής. Περιώνυμοι δὲ διὰ τὴν ἰσχὺν ἣν ἐκτήσαντο εἰς τὰ πράγματα παρακοιμώμενοι διετέλεσαν ὁ Βασίλειος ὁ Μακεδὼν πρὶν ἢ βασιλεύσῃ, ὁ πρὸ τούτου Δαμιανός, ὁ ἐπὶ τῆς βασιλίδος Θεοφανοῦς Ἰωσήφ, ὁ ἐπὶ τῆς ἀνηλικότητος τοῦ Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου Βασίλειος καὶ ἄλλοι(2). Ἀλλ' ἐνίοτε ἄνδρες πανοῦργοι, ἀποβλέποντες μᾶλλον εἰς τὸ πρᾶγμα τῆς ἀρχῆς ἢ εἰς τὸ ὄνομα, διεξῆγον τὴν ὅλην κυβέρνησιν ἐπὶ πολλὰ ἔτη οὐχὶ ὡς βασιλεῖς ἢ κουροπαλάται ἢ παρακοιμώμενοι, ἀλλὰ περιβεβλημένοι μετρίαν τινὰ καὶ δευτερεύουσαν ἐν τῇ πολιτείᾳ λειτουργίαν, οἷος ὑπῆρξεν ὁ ὀρφανοτρόφος Ἰωάννης ἐπὶ τῆς ἀσθενοῦς βασιλίδος Ζωῆς.

Καὶ ἤδη ἐρχόμεθα εἰς τὴν περὶ τῶν ἐπισημοτέρων ἀρχῶν τοῦ κράτους ἔκθεσιν. Ἡ διοικητικὴ καὶ στρατιωτικὴ κυριαρχία τοῦ μεσαιωνικοῦ ἡμῶν κράτους διῃρεῖτο εἰς δύο τάξεις, τοὺς ἐν ἐνεργείᾳ ἄρχοντας, ὑπαλλήλους καὶ ἀξιωματικούς, καὶ τοὺς ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι. Τὰ ἐνεργείᾳ ἀξιώματα ὡρίζοντο «διὰ λόγου προσγινόμεναι καὶ εἰς τὸ ἄρχειν τῶν ὑποτεταγμένων ἀφωρισμέναι ἀξίαι»· διότι διὰ βασιλικοῦ λόγου ἤτοι διὰ βασιλικῆς ἀποφάσεως μετεβιβάζοντο ἐκ προσώπων εἰς πρόσωπα καὶ εἶχον πραγματικὴν ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν, ἐνῷ αἱ ἄλλαι ἦσαν ἁπλῶς τιμητικαί, ἐκαλοῦντο διὰ βραβείων διδόμεναι, δοθεῖσαι δὲ ἅπαξ δὲν ἀφῃροῦντο. Ἐν τούτοις πάντες μὲν οἱ ἐνεργείᾳ ἄρχοντες, ὑπάλληλοι καὶ ἀξιωματικοί, εἶχον συγχρόνως καὶ ἓν τιμητικὸν ἀξίωμα. Πλεῖστοι δὲ ἐκ τῶν ἐχόντων τιμητικὰ ἀξιώματα οὐδεμίαν ἐνήργουν πραγματικὴν ὑπηρεσίαν. Ἐπὶ παραδείγματος, ὑπῆρχον ἄπειροι πρωτοσπαθάριοι, σπαθαροκανδιδᾶτοι καὶ σπαθάριοι, ἁπλῶς ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι οὕτω τιμώμενοι. Ἀλλὰ πάντες οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἀνώτεροι πολιτικοὶ καὶ δικαστικοὶ ἄρχοντες ἦσαν συγχρόνως πρωτοσπαθάριοι· ἄλλοι δευτερεύοντες δημόσιοι λειτουργοὶ ἦσαν σπαθαροκανδιδᾶτοι (3), ἄλλοι τριτεύοντες σπαθάριοι, καὶ οὕτω καθεξῆς. Ὑπῆρχον λοιπὸν ἐν τῷ κράτει ἄνθρωποι λογιζόμενοι δημόσιοι λειτουργοί, τιμώμενοι ὡς τοιοῦτοι καὶ ἐνίοτε μισθοδοτούμενοι, μηδὲν δὲ πράγματι ἐνεργοῦντες. Τὸ δὲ ἄτοπον τοῦτο,

(1) Τὸ τοιοῦτον ἀποτελεῖ ἐξαιρετικὸν γεγονὸς τυχαῖον, τρὶς ἐπαναληφθὲν ἕνεκεν αἰτίων διαφόρων ἀσχέτων πρὸς ἄλληλα, οὐδαμῶς δὲ προερχομένων ἀπὸ θεσμοῦ ἢ καὶ ἐθίμου, ὡς θέλομεν ἴδει ἐν οἰκείῳ τόπῳ.

(2) Καὶ τοῦτο ἦν ἀποτέλεσμα ὅλως τυχαίων περιστάσεων.

(3) Ἤτοι *σπαθάριοι κανδιδᾶτοι*. Κανδιδᾶτοι εἶναι ὄνομα λατ. candidatus. Ἐλέγοντο δὲ οὕτως ἐν μὲν τοῖς χρόνοις τῆς δημοκρατίας οἱ ὑποψήφιοι οἱασδήποτε ἀρχῆς, ἐν δὲ τοῖς χρόνοις τῆς αὐτοκρατορίας οἱ ἄξιοι οἱ ἔχοντες τὰ προσόντα νὰ λάβωσιν ἀρχήν τινα καὶ ἐπὶ τούτῳ παρεσκευασμένοι, ἐντεῦθεν οἱ ἐπίλεκτοι, οἱ ἀνώτεροι σπαθαροκανδιδᾶτοι=οἱ ἀνώτεροι σπαθάριοι.

τὸ ὁποῖον ἄλλως τε ἐπεκράτησεν ἄλλοτε καὶ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ὑφίσταται δὲ μέχρι σήμερον ἐνιαχοῦ αὐτῆς, περιεπλέκετο τότε παρ' ἡμῖν διὰ τοῦ ἑτέρου ἀτοπήματος, ὅτι πλεῖστα τῶν τιμητικῶν καὶ τῶν ἐνεργείᾳ ἀξιωμάτων ἠγοράζοντο δυνάμει τιμολογίου ἐπισήμως ὡρισμένου, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ μν΄ κεφαλαίου τοῦ δευτέρου βιβλίου τῆς Βασιλείου τάξεως. Ὅ,τι ὅμως ἐμετρίαζεν ὁπωσοῦν τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τοῦ συστήματος τούτου εἶναι ὅτι τὰ ἐπισημότερα ἐνεργητικὰ τῆς πολιτείας ἀξιώματα, οἱ ὑπουργοί, οἱ ἀνώτεροι δικασταί, οἱ στρατηγοί, οἱ ναύαρχοι καὶ αὐτοὶ οἱ κλεισουράρχαι καὶ οἱ τουρμάρχαι δὲν περιελαμβάνοντο εἰς τὸ τιμολόγιον τοῦτο, ὅ ἐστι διωρίζοντο κατ' ἐκλογὴν καὶ οὐχὶ δι' ἀγορᾶς τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν. Τὰ ἔθνη, εἴτε βασιλεύονται εἴτε δημοκρατοῦνται, ὁσάκις περιπίπτουσιν εἰς ἡμαρτημένους τινὰς θεσμούς, προσπαθοῦσιν ἐξ ἀνάγκης νὰ ἐλαττώσωσιν, ὅσον ἐνδέχεται, τὰ ἐλαττώματα τῶν θεσμῶν τούτων. Ὅταν οἱ Ἀθηναῖοι εἰσήγαγον τὴν διὰ κληρώσεως ἐκλογὴν τῶν ἀρχόντων καὶ ἄλλων δημοσίων λειτουργῶν, ἔλαβον τὴν πρόνοιαν νὰ ἐξαιρέσωσι τῆς τοιαύτης ἐκλογῆς τοὺς στρατηγούς, οἵτινες καὶ ἐφεξῆς διὰ χειροτονίας πάντοτε προεχειρίζοντο· ἀνάλογόν τι ἐγένετο ἐν τῷ ἀνατολικῷ κράτει, ὅπου μόνοι οἱ κατώτεροι ἐνεργείᾳ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ καὶ οἱ ἐνεργείᾳ κατώτεροι ὑπάλληλοι προεχειρίζοντο δι' ἀγορᾶς. Ἀλλοάξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ὡς πρὸς τὰ ἀγοραζόμενα καὶ μισθοδοτούμενα ἀξιώματα τὸ τίμημα, τὸ ὁποῖον κατεβάλλετο εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον, εἶχε πολλάκις ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ ταμείου τούτου ἀποδιδομένην μισθοδοσίαν. Λ. χ. «ὁ θέλων γενέσθαι εἰς τὴν μεγάλην ἑταιρείαν (τμῆμα τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς), εἰ μέν ἐστιν ἡ ρόγα αὐτοῦ (ὁ ἐτήσιος μισθός) μέχρι νομισμάτων 40 (δρ. 600), παρέχει λίτρας 16 (δραχμὰς 17.280), εἰ δὲ πλείονα ρόγαν ἐπιζητεῖ, κατ' ἀναλογίαν τῆς ρόγας ὀφείλει ἀναβιβάζεσθαι καὶ τὸ τίμημα, ἤγουν τὰ 7 νομίσματα (δραχμὰς 105) εἰς λίτραν μίαν (δραχμὰς 1.080). Ὁ εἰς τὴν μέσην ἑταιρείαν θέλων γενέσθαι, ἐὰν λαμβάνῃ ρόγαν νομίσματα 20 (δρ. 300), ὀφείλει δοῦναι λίτρας 10 (δρ. 10.800). Εἰ δὲ πλείω τῶν εἴκοσι νομισμάτων ἐπιζητεῖ, κατ' ἀναλογίαν τῆς ρόγας ὀφείλει ἀναβιβάζεσθαι καὶ τὸ τίμημα». Ὡσαύτως ὁ γέρων κληρικὸς Κτενᾶς, θελήσας, ἐπὶ Λέοντος τοῦ υἱοῦ τοῦ Βασιλείου, νὰ λάβῃ ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι τὸ τοῦ πρωτοσπαθαρίου ἀξίωμα, ἐπέτυχε τοῦ σκοποῦ καταβαλὼν λίτρας 60 δρ. (64.800), λαμβάνων δ' ἐτήσιον μισθὸν λίτραν μίαν (δρ. 1.080). Καὶ τὸ μὲν τελευταῖον τοῦτο παράδειγμα μαρτυρεῖ ἁπλῶς τὴν γελοίαν τοῦ ἀνδρὸς κενοδοξίαν, τὰ προηγουμένως ὅμως ἐκτεθέντα ὑποδεικνύουσιν ὅτι ἡ ἀγορὰ τῶν ἀξιωμάτων ἦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συγχρόνως τραπεζιτική τις ἐργασία, διὰ τῆς ὁποίας ὁ ἔχων κεφάλαια κατέθετεν αὐτὰ εἰς τὸ δημόσιον, ἵνα ἀπολαμβάνῃ τόκον ἐτήσιον ἀπὸ 3 μέχρι 10°/₀. Ἡ καταβολὴ αὕτη ἐγίνετο προδήλως ἐφ' ὅρου ζωῆς ἐπὶ τῶν τιμητικῶν ἀξιωμάτων, τὰ ὁποῖα, δοθέντα ἅπαξ, δὲν ἀφῃροῦντο· ἀλλὰ τί ἐγίνετο ἆρά γε ὡς πρὸς τὰ πραγματικὰ ἀξιώματα, ὁσάκις ἐπαύετο ὁ ὑπάλληλος ἢ ὁ ἀξιωματικός; Περὶ τούτου οὐδὲν ἠδυνήθημεν νὰ εὕρωμεν εἰς τὰς πηγάς. Ἀναμφιβόλως οἱ κατώτεροι οὗτοι δημόσιοι λειτουργοὶ ἐπαύοντο τότε σπανιώτερον ἢ σήμερον· ἐξ ἀνάγκης ὅμως ἐπαύοντο ἐνίοτε, καὶ τούτου γενομένου συναπέβαλλον πιθανῶς τὸ καταβληθὲν κεφάλαιον.

Ἐννοεῖται ὅτι ἐνταῦθα δὲν θέλομεν πραγματευθῆ εἰμὴ περὶ τῶν ἐνεργείᾳ ἀξιωμάτων, δι' ὧν διεξήγετο κυρίως ἡ κυβέρνησις τοῦ κράτους· καὶ ἐκ τούτων πάλιν μόνον περὶ τῶν σπουδαιοτέρων κατὰ τὴν παροῦσαν ἰδίως περίοδον. Τὰ ἐνεργείᾳ ἀξιώματα δὲν εἶχον πάντοτε τὴν αὐτὴν δικαιοδοσίαν, ἀλλ' ἄλλοτε μὲν πλειοτέραν, ἄλλοτε δὲ ὀλιγωτέραν, καὶ τὰ πλεῖστα ἐπὶ τέλους ἀπέβησαν ψιλὰ ὀνόματα. Ὅστις λοιπὸν ἤθελεν ἐπιχειρήσει νὰ συν-

τάξη πραγματείαν πλήρη ὅλων τῶν ἀξιωμάτων τοῦ μεσαιωνικοῦ ἡμῶν κράτους ἐν τῷ διαστήματι τῆς χιλιετοῦς αὐτοῦ διαρκείας ἤθελεν ἀναλάβει ἔργον ἡράκλειον, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ ἁπλοῦν τμῆμα τῆς ἄλλης τοῦ κράτους ἱστορίας. Πλὴν ταύτου, ἰδία περὶ τοῦ τότε δημοσίου βίου πραγματεία ἀπὸ τῆς 5 μέχρι τῆς 15 ἑκατονταετηρίδος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποβῇ ὁπωσοῦν ἀκριβής, πρὸ πάντων διὰ τὸν λόγον ὅτι πλείστων μὲν ἀξιωμάτων καὶ αὐτὴν τὴν σημασίαν ἀγνοοῦμεν, ὀλιγίστων δὲ γινώσκομεν τὴν δικαιοδοσίαν. Ὅθεν θέλομεν περιορισθῇ εἰς τὸ νὰ παραστήσωμεν ἐνταῦθα ὁποῖά τινα ἦσαν τὰ κυβερνητικὰ καὶ στρατιωτικὰ ὄργανα τῆς πολιτείας περὶ τοὺς χρόνους τῆς μακεδονικῆς δυναστείας. Περὶ τῶν χρόνων τούτων ἔχομεν τοὐλάχιστον εἰδικάς τινας πραγματείας, καίτοι μὴ οὔσας οὐδὲ ταύτας εὐκρινεῖς καθ' ἑαυτὰς καὶ συμφώνους πρὸς ἀλλήλας. Καὶ ἔπειτα ἐπὶ τῆς περιόδου ταύτης ἔλαβεν ὁ μεσαιωνικὸς ἑλληνισμὸς τὴν ὁλοσχερεστέραν αὐτοῦ μόρφωσιν. Ὁσαιδήποτε δὲ καὶ ἂν εἶναι αἱ προϋπάρξασαι διαφοραὶ καὶ αἱ ἐπελθοῦσαι κατόπιν ἀλλοιώσεις, ἠμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ γινώσκων τὰ κατὰ τὴν μακεδονικὴν δυναστείαν γινώσκει μέχρι τινὸς τὸν γενικὸν χαρακτῆρα τῆς διοικητικῆς καὶ κυβερνητικῆς ἐνεργείας τοῦ ἑλληνισμοῦ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα.

Τὸ ἀνώτατον τῆς πολιτείας ἀξίωμα ἦτο ὁ *μάγιστρος*. Κατὰ τὰς πρώτας τοῦ κράτους ἑκατονταετηρίδας ὁ μάγιστρος (¹) ἦτο «ἡγεμὼν τῶν ἐν τῇ αὐλῇ τάξεων καὶ ἡγούμενος τῶν φρουρούντων τὸν βασιλέα στρατοπέδων»· ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἦτο ὁ ὕπατος τῶν αὐλικῶν ἀρχόντων καὶ ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου ἀπέβαλεν ἀμφοτέρας ταύτας τὰς ἰδιότητας· διότι προϊστάμενος μὲν τῆς αὐλῆς ἐγένετο ὁ κουροπαλάτης, τὰ δὲ διάφορα τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς τμήματα εἶχον ἰδίους ἀνωτέρους στρατηγούς, τασσομένους ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἡγεμονίαν ἢ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ ἢ τῶν δύο μετὰ τὸν βασιλέα ὑπερτάτων τοῦ κράτους στρατηγῶν, τοῦ δομεστίκου τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τοῦ δομεστίκου τῶν σχολῶν τῆς Δύσεως. Τίς λοιπὸν ἦτο ἡ δικαιοδοσία καὶ ἡ ἁρμοδιότης τοῦ μαγίστρου ἐν τῇ 9 καὶ ἐν τῇ 10 ἑκατονταετηρίδι; Τῇ ἀληθείᾳ οὐδεμία, ὡς φαίνεται, ἰδοὺ δὲ τί περὶ αὐτοῦ εὑρίσκομεν εἰς τὰς πηγάς. Ἡ Βασίλειος τάξις, ὁρίζουσα τὰ κατὰ τὴν προαγωγὴν ὅλων τῶν ἀξιωμάτων τῆς αὐλῆς καὶ τῆς πολιτείας, τάττει τὸν μάγιστρον ἐν κεφαλαίῳ μ' ἀμέσως μετὰ τὸν καίσαρα, τὸν νωβελήσιμον καὶ τὸν κουροπαλάτην, καὶ ἀμέσως πρὸ τῶν πατρικίων, οἵτινες πάλιν προηγοῦντο ὅλων τῶν ἄλλων ἀξιωματικῶν τοῦ κράτους. Πλὴν τούτου οἱ ξένοι πρέσβεις ἐμφανιζόμενοι ἐνώπιον τοῦ βασιλέως ἀπηύθυνον αὐτῷ τὰς ἀκολούθους ἐρωτήσεις· «Πῶς ἔχει ὁ θεοστεφὴς βασιλεύς; πῶς ἔχει ἡ αὐγούστα καὶ δέσποινα ; πῶς ἔχουσιν οἱ υἱοὶ καὶ βασιλεῖς τοῦ μεγάλου καὶ ὑψηλοῦ βασιλέως, καὶ τὰ λοιπὰ αὐτοῦ τέκνα ; πῶς ἔχει ὁ ἁγιώτατος καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης ; πῶς ἔχουσιν οἱ *δύο μάγιστροι;* πῶς ἔχει ἡ σύγκλητος πᾶσα ; πῶς ἔχουσιν οἱ *τέσσαρες* λογοθέται ;». Ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἐρωτήσεων τούτων τὸ τοῦ μαγίστρου ἀξίωμα προηγεῖται ὅλων τῶν λοιπῶν, ἐρχόμενον ἀμέσως μετὰ τὸν βασιλέα καὶ τὸν πατριάρχην. Τελευταῖον τὸ τοῦ μαγίστρου ἀξίωμα οὐδέποτε κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀναφέρεται μόνον, ἀλλὰ συναρμολογεῖται πάντοτε μετ' ἄλλου τινὸς τῶν ὑπερτάτων ἀξιωμάτων τοῦ κράτους. Ὁ ἐπὶ Θεοφίλου Μανουὴλ ὑπῆρξε *μάγιστρος καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν* (²). Ἐπὶ Μιχαὴλ Γ' ὁ θεῖος αὐτοῦ διετέλεσεν ὡσαύτως *μάγιστρος καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν*. Ἐπὶ Λέοντος τοῦ υἱοῦ Βασιλείου ὁ Στυλιανὸς Ζαούτσας, πρὶν

(¹) ***Μάγιστρος***, ἤτοι λατ. magister=ἄρχων, ἐπιστάτης.

(²) ***Δομέστικος*** σχολῶν ἀρχηγὸς τῶν ἐπιλέκτων ταγμάτων (Δομέστικος λατ. domesticus= οἰκεῖος), εἶτα δὲ φροντιστής, ἐπιστάτης, ἀρχηγός.

ἢ [illegible] βασιλεοπάτωρ, ἦτο *μάγιστρος καὶ λογοθέτης τοῦ δρόμου*. Μετ᾽ ὀλίγον ὁ Ρωμανὸς Λεκαπηνὸς προεχειρίσθη κατ᾽ ἀρχὰς μάγιστρος καὶ μέγας ἑταιρειάρχης (ἤτοι ἀρχηγὸς τοῦ τμήματος τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς, τοῦ καλουμένου ἑταιρείας). Ἐπὶ Ρωμανοῦ υἱοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου οἱ δύο ἀδελφοὶ Νικηφόρος καὶ Λέων Φωκᾶς, ὄντες ὁ μὲν δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς, ὁ δὲ δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς Δύσεως, ἐτιμήθησαν ἀμφότεροι διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ μαγίστρου. Βασιλεύσαντος δὲ τοῦ Νικηφόρου, οὗτος προεχειρίσατο τὸν μὲν ἀδελφὸν αὐτοῦ Λέοντα κουροπαλάτην καὶ μάγιστρον, τὸν δὲ ἐξάδελφον αὐτοῦ Ἰωάννην Τσιμισκῆν δομέστικον τῆς Ἀνατολῆς καὶ μάγιστρον. Ὅθεν ἐκ τούτων πάντων συμπεραίνομεν ὅτι, ἂν καὶ τὸ τοῦ μαγίστρου ἀξίωμα ἰδιαιτέραν ἁρμοδιότητα καὶ δικαιοδοσίαν οὐδεμίαν ἤδη εἶχεν, ἐλογίζετο ὅμως πάντοτε ὡς τὸ ἀνώτατον τῆς πολιτείας ἀξίωμα καὶ ἀπεδίδετο εἰς τὸν ἑκάστοτε ἐπιφανέστατον αὐτῆς ἄνδρα ἢ καὶ εἰς δύο ἐν ἀνάγκῃ· ἐντεῦθεν δὲ τὸ προπαρατεθὲν χωρίον τῆς Βασιλείου τάξεως ἀναφέρει δύο μαγίστρους, ἐνῷ ἀλλαχοῦ αὐτῆς μνημονεύεται εἷς μόνος. Ὑπῆρχον μὲν καὶ ἄλλοι μάγιστροι, προϊστάμενοι ὡσαύτως τῶν πατρικίων, ἀλλ᾽ οὗτοι ἦσαν ὑποδεέστεροι ὁμολογουμένως τοῦ ἑνὸς ἢ τῶν δύο ἐκείνων οἵτινες πάντοτε διακρίνονται τῶν δευτερευόντων αὐτῶν ὁμωνύμων.

Οἱ δημόσιοι λειτουργοί, οἵτινες δύνανται μέχρι τινὸς νὰ παραβληθῶσι πρὸς τοὺς σήμερον παρ᾽ ἡμῖν καλουμένους ὑπουργούς, εἶναι οἱ *τέσσαρες λογοθέται*, τοὺς ὁποίους εἴδομεν ἀνωτέρω ἀναφερομένους ὑπὸ τῶν πρέσβεων ἀμέσως μετὰ τοὺς δύο μαγίστρους καὶ τὸν σύγκελλον. Ὁ κατ᾽ ἐξοχὴν λογοθέτης, ὅστις καὶ *μέγας λογοθέτης καὶ λογοθέτης τοῦ δρόμου* ἐλέγετο, ἦτο ὁ γενικὸς οὕτως εἰπεῖν γραμματεὺς τῆς ἐπικρατείας «ὁ τῶν δημοσίων πραγμάτων τὰς ὑπομνήσεις τῷ βασιλεῖ διακομίζων». Αὐτὸς εἰσῆγε πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοὺς ξένους πρέσβεις, ἀποκρινόμενος εἰς αὐτοὺς ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως, διότι εἰς τὰς ἐπισήμους παραστάσεις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ξένων δυνάμεων ὁ βασιλεὺς δὲν ἀπηύθυνεν ἀμέσως τὸν λόγον πρὸς αὐτούς. Ὁσάκις δὲ οἱ συγγραφεῖς ἀναφέρουσιν ἁπλῶς λογοθέτην, ἄνευ ἑτέρας τινὸς διακρίσεως, τοῦτον ἐννοοῦσι τὸν λογοθέτην. Κατ᾽ ἀρχὰς καὶ μέχρι τῆς [illegible] ἑκατονταετηρίδος ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου ἦτο ὁ γενικὸς διευθυντὴς τῶν ταχυδρομείων· ἀλλ᾽ ἔκτοτε κατέστη ἀληθὴς πρωθυπουργός, καὶ εἴδομεν τοιούτους τὸν Σταυράκιον ἐπὶ Εἰρήνης, τὸν Θεόκτιστον ἐπὶ Θεοφίλου, τὸν Συμβάτιον ἐπὶ Μιχαὴλ Γ᾽ καὶ ἄλλους. Ἐπὶ δὲ Κωδινοῦ ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου, ὅστις «εἶχε μὲν πάλαι [illegible] ἡμῖν ἀνεπίγνωστον», οὐδεμίαν ἤδη εἶχε τοιαύτην. Ὁ δεύτερος λογοθέτης ἦτο ὁ ἐπικαλούμενος *λογοθέτης τοῦ γενικοῦ* ἢ *γενικὸς λογοθέτης*, ὅστις ἦτο ὁ ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν ὑπουργὸς καὶ ἐκαλεῖτο *γενικὸς* πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ *εἰδικοῦ* ἢ τῶν οἰκειακῶν, ἤτοι τοῦ ἐπιμελητοῦ τῆς αὐτοκρατορικῆς περιουσίας. Τελευταῖον τέταρτος λογοθέτης ἦτο ὁ *λογοθέτης τοῦ στρατοῦ*, ἤτοι ὁ ἐπιτετραμμένος τὴν οἰκονομικὴν [illegible] διαχείρισιν, διότι τὸ προσωπικὸν τοῦ στρατοῦ διηυθύνετο, ὡς φαίνεται, ὑπὸ [illegible] στρατιωτῶν ἑκάστου σώματος, ἐργαζομένων ἀμέσως ὑπὸ τὸν [illegible] τοῦ [illegible].

Πλὴν τῶν τεσσάρων τούτων λογοθετῶν ὑπῆρχον μὲν καὶ ἄλλοι, οἷοι ὁ λογοθέτης [illegible] τῶν σεκρέτων (¹), ἤτοι τῶν διαφόρων δικαστηρίων, ὁ λογοθέτης τῶν ἀγελῶν, ἤτοι ὁ ἐπὶ τῶν ζώων φόρου, ἀλλ᾽ οἱ τέσσαρες πρῶτοι ἦσαν οἱ πάντων ἐπιφανέστεροι.

(¹) **Σέκρετα** (λατιν. secreta (=κεχωρισμένα, διακεκριμένα) ἐκαλοῦντο τὰ διάφορα τμήματα [illegible] ἢ ἐκκλησιαστικῶν δημοσίων καταστημάτων, ἰδίως δὲ τὰ τῶν δικαστηρίων [illegible] ἐννοεῖ αὐτό. secretum = κεχωρισμένον, ἀπόκρυφον, ἀπόρρητον) [illegible] ἐξ ἀπορρήτων γραμματεὺς καὶ πρωτοασηκρήτης = ἀρχιγραμματεύς.)

Ἡ βασιλεύουσα τοῦ κράτους εἶχε δύο ἰδίους ἄρχοντας, οἵτινες συγκατελέγοντο μεταξὺ τῶν ὑπερτάτων αὐτῆς ὑπουργῶν, τὸν *ἔπαρχον τῆς πόλεως* καὶ τὸν *κοιαίστωρα*, τῶν ὁποίων γνωρίζομεν ἀκριβέστερον ὁπωσοῦν τὴν δικαιοδοσίαν ἐκ τῆς Ἐπαναγωγῆς τοῦ νόμου. Κατὰ τὴν Ἐπαναγωγὴν ὁ ἔπαρχος τῆς πόλεως ἦτο ὁ πρῶτος μετὰ τὸν βασιλέα *ἄρχων ἐν τῇ βασιλευούσῃ, ὁ πάντων μείζων* [1]. Εἰς αὐτὸν ὑπήγετο ἡ ὑπερτάτη ἀνάκρισις καὶ ἐκδίκασις ὅλων τῶν ἐγκλημάτων ὅσα διεπράττοντο ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἐν διαστήματι 50 μιλίων περὶ αὐτήν. Εἰς αὐτὸν ὑπήγετο ἡ τῆς πόλεως ἀστυνομία καὶ ἀγορανομία. Καθ' ὅλα ταῦτα ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἦτο ἀπεριόριστος, εἶχε δὲ καὶ ἀστικὴν δικαιοδοσίαν, ἀλλὰ σχετικῶς μικράν. Παρ' αὐτῷ ἐνῆγον καὶ ἐνήγοντο οἱ ἀργυροπρᾶται καὶ αὐτὸς ἦτο ὁ ὑπέρτατος ἔφορος καὶ δικαστὴς τῶν κηδεμόνων καὶ τῶν ἐπιτρόπων. Ἵνα δύναται δὲ νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὰς ποικίλας ταύτης ἐργασίας, εἶχε δύο *συμπόνους* ἤτοι παρέδρους. Ἐν τούτοις ὁ ἐν τῇ 14 ἑκατονταετηρίδι γράψας Κωδῖνος ἀναφέρει μὲν εἰς τὸν κατάλογον τῶν ἀξιωμάτων αὐτοῦ καὶ τὸν ἔπαρχον ἀλλ' ἐπιφέρει ὅτι ὁ ἔπαρχος εἶχε πάλαι ὑπηρεσίαν ἀνεπίγνωστον, νῦν δὲ οὐδεμίαν. Ὁποία δὲ παράδοξος ἀλλοίωσις ὀνομάτων συνέβη μεταξὺ τῆς 9 καὶ τῆς 14 ἑκατονταετηρίδος προσεπιμαρτυρεῖ αὐτὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ κουροπαλάτου, τὸ ὁποῖον ἔφερεν ὁ Γεώργιος Κωδῖνος· διότι, ἐνῷ εἴδομεν τὸν Νικηφόρον λέγοντα τὸν κουροπαλάτην κεκτημένον τὴν μετὰ βασιλέα πρώτην ἀρχήν, καὶ εἴδομεν καὶ θέλομεν ἰδεῖ κουροπαλάτας τὸν Βάρδαν, τὸν Λέοντα Φωκᾶν, τὸν Κατακαλὼν Κεκαυμένον καὶ ἄλλους τοιούτους παντοδυνάμους ἄνδρας, ἐπὶ Κωδίνου, κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μαρτυρίαν, «ὁ κουροπαλάτης εἶχε μὲν εἰς τὸ παλαιὸν ὑπηρεσίαν, ἥτις ἐστὶν ἀνεπίγνωστος, νῦν δὲ οὐδεμίαν». Καὶ παρατηρήσατε ὁπόσην ὀλίγην φροντίδα ἐλάμβανεν ὁ Κωδῖνος ἵνα γνωρίσῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀντικειμένου περὶ οὗ ἐπραγματεύετο· διότι τελευταῖον, ἀφοῦ ἡμεῖς γνωρίζομεν τὴν ἐξουσίαν ἣν εἶχον ἐν τῇ 9 ἑκατονταετηρίδι ὁ ἔπαρχος τῆς πόλεως καὶ ὁ κουροπαλάτης, ἠδύνατο καὶ ὁ Κωδῖνος νὰ τὴν γνωρίσῃ, ἐὰν ἐλάμβανε τὸν κόπον νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τὰς αὐτὰς πηγάς. Καθὼς δὲ ὁ ἔπαρχος τῆς πόλεως εἶχε τὴν ὑπερτάτην ἀστυνομίαν τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ τὴν ὑπερτάτην ἐπ' αὐτῶν δικαιοδοσίαν, οὕτως ὁ *κοιαίστωρ* εἶχε τὴν ὑπερτάτην δικαιοδοσίαν καὶ ἀστυνομίαν ἐπὶ τῶν παρεπιδημούντων εἰς τὴν βασιλίδα πόλιν ἀνθρώπων ἐξ οἱασδήποτε αἰτίας, ἐκδικάζων τὰς ὑποθέσεις ἐκείνων ὅσοι ἐπὶ τούτῳ ἦλθον ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν, παρέχων ἐργασίαν εἰς τοὺς πρὸς ἀναζήτησιν τοιαύτης προσελθόντας καὶ ἀποπέμπων εἰς τὰ ἴδια τοὺς ἄνευ σπουδαίου λόγου καὶ συμφέροντος καταλιπόντας τὸν τόπον τῆς διαμονῆς αὐτῶν. Πλὴν τούτου δὲ εἰς τὴν ὑπερτάτην δικαιοδοσίαν τοῦ κοιαίστωρος ὑπήγετο καὶ τὸ ἔγκλημα τῆς πλαστογραφίας. Ἡ δὲ εἰδικὴ αὕτη δικαιοδοσία ἑνὸς τῶν ἀνωτέρων λειτουργῶν τοῦ κράτους ἐπὶ τῶν παρεπιδημούντων εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἀνθρώπων μαρτυρεῖ ὁπόσον μέγα καὶ ποικίλον ἦτο τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων τούτων καὶ ὁπόσον σπουδαῖον ἦτο τὸ καθῆκον τὸ ὁποῖον ᾐσθάνετο ἡ πολιτεία τοῦ νὰ ἐπιτηρῇ τοὺς παρεπιδήμους αὐτούς. Τὸ ἀξίωμα τοῦ κοιαίστωρος ἦτο ἀνέκαθεν μέγα, καὶ ἴσως ἄλλοτε σπουδαιότερον ἢ ἐν τῇ 9 ἑκατονταετηρίδι, διότι εἴδομεν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τὸν κοιαίστωρα ὀνομαζόμενον πάρεδρον τοῦ βασιλέως καὶ στόμα τοῦ βασιλέως, τὸν δὲ παντοδύναμον Τριβωνιανὸν κατέχοντα τὸ ἀξίωμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον τότε δικαίως παρεβάλομεν πρὸς τὸν σημερινὸν ὑπουργὸν τῆς δικαιοσύνης. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοὺς χρόνους τοῦ μακεδονικοῦ οἴκου ἦτο, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν πρὸ μικροῦ ῥηθέντων, ἓν τῶν ἐπιφανεστάτων

---

[1] Καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ Ῥώμῃ, ἔνθα ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου ὁ praefectus urbis=πολίαρχος ἦν ἐκ τῶν μεγίστων πολιτικῶν ἀρχόντων.

τοῦ κράτους· οὐχ ἧττον ἐν τῇ 14 ἑκατονταετηρίδι ὁ Κωδῖνος λέγει περὶ αὐτοῦ· «ὁ κοιαίστωρ εἶχε μὲν πάλαι καὶ οὗτος ὑπηρεσίαν, νῦν δὲ οὐδαμῶς» (1).

Παρεκτὸς τῶν ἀνωτέρων τούτων λειτουργῶν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, παρεκάθητο παρὰ τῷ βασιλεῖ συνέδριον συμβουλευτικὸν κυρίως, ἡ καλούμενη *σύγκλητος* Ἡ σύγκλητος, ἐν τῇ στενωτέρᾳ σημασίᾳ τοῦ ὀνόματος τούτου, περιελάμβανε μόνον τοὺς ἀνωτέρους πολιτικοὺς ἄρχοντας, καὶ τότε ἀνεφέρετο ἐξ ἀντιθέσεως πρὸς τοὺς *ἀπὸ σπαθίου*, ἤτοι τοὺς στρατιωτικοὺς ἀξιωματικούς. Πολλάκις ὅμως ἡ σύγκλητος μνημονεύεται ἐν εὐρυτέρᾳ σημασίᾳ, περιλαμβάνουσα ὅλους τοὺς ἀνωτέρους τῆς πολιτείας ἄρχοντας, πολιτικούς τε καὶ στρατιωτικούς. Τοῦτο ἀπέδειξε κάλλιστα ὁ Ρεΐσκιος ἐν ταῖς σημειώσεσιν αὐτοῦ εἰς τὸ κείμενον τῆς Βασιλείου τάξεως. Καθὼς δὲ συμβαίνει συνήθως εἰς τὰ τοιαῦτα συμβουλευτικὰ σώματα, τὸ ἀξίωμα τῆς συγκλήτου ἐν τῇ πολιτείᾳ ἦτο ὁτὲ μὲν μεῖζον, ὁτὲ δὲ ἔλαττον κατὰ τὴν προαίρεσιν τοῦ βασιλέως καὶ τὰς περιστάσεις ἐν γένει. Τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Προκοπίου ἐν τῷ 25 κεφαλαίῳ τοῦ τετάρτου βιβλίου τῶν ἱστοριῶν αὐτοῦ, ὅτι οἱ πρέσβεις τῶν Γεπιδῶν ἐλθόντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα συνομολογήσωσι συμμαχίαν δὲν ἠρκέσθησαν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως παραδοχὴν τῶν προτάσεων αὐτῶν, ἀλλ' ἐζήτησαν νὰ ἐπιρρωσθῶσιν αἱ συνθῆκαι διὰ τοῦ ὅρκου τῶν ἀπὸ τῆς συγκλήτου βουλῆς ἀνδρῶν, μαρτυρεῖ ὁποίαν ὑπόληψιν εἶχον ἐν τῇ 6 ἑκατονταετηρίδι οἱ ξένοι λαοὶ περὶ τοῦ συνεδρίου ἐκείνου. Καὶ αὐτὸς ὁ Προκόπιος βεβαιοῖ ἐν τῷ 9 κεφαλαίῳ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου ὅτι ἀνέκαθεν οἱ τῶν Λαζῶν βασιλεῖς πέμποντες πρέσβεις εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐλάμβανον, τῇ ἀδείᾳ τοῦ βασιλέως, συζύγους ἐκ τῶν ἀπὸ τῆς συγκλήτου βουλῆς οἴκων. Εἴδομεν δὲ ὅτι ὀλίγον πρότερον, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀναστασίου καὶ πρὸ τῆς ἀναγορεύσεως τοῦ Ἰουστίνου, οἱ δῆμοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐχαιρέτιζον τὴν σύγκλητον εἰς τρόπον ἐμφαίνοντα ὅτι ὑπελάμβανον αὐτὴν ὡς ἐκπροσωποῦσαν ἐπὶ τῆς βραχείας ἐκείνης μεσοβασιλείας πᾶσαν τοῦ κράτους τὴν μεγαλειότητα. «Σύγκλητε Ρωμαίων, σὺ νικᾷς». Ἐν τούτοις ὁ αὐτὸς Προκόπιος ἀξιοῖ ἐν τοῖς Ἀνεκδότοις ὅτι ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ «ἡ βουλὴ ὥσπερ ἐν εἰκόνι ἐκάθητο, οὔτε τῆς ψήφου οὔτε τοῦ καλοῦ κυρία οὖσα, σχήματος δὲ μόνου καὶ νόμου ξυνειλεγμένη παλαιοῦ ἕνεκα, ἐπεὶ οὐδὲ φωνὴν ἀφεῖναί τινα, ὁτῳοῦν τῶν ἐν ταῦθα ξυνειλεγμένων τὸ παράπαν ἐξῆν». Καθ' οὓς δὲ εὑρισκόμεθα χρόνους τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, ὁ Λέων ὁ υἱὸς τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ὅστις ἐπετηδεύετο διὰ ρητῶν διατάξεων νὰ καταργῇ πᾶν ὅ,τι ἄλλοτε, ἔστω καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον, προσέκρουεν εἰς τὴν βασιλικὴν παντοδυναμίαν, ἀπεφήνατο διὰ τῆς οη' αὐτοῦ νεαρᾶς ἐπισήμως ὡς εἰς ἀχρηστίαν πεσόντα τὸν νόμον δυνάμει τοῦ ὁποίου πᾶσα νέα νομοθετικὴ διάταξις καθυπεβάλλετο εἰς τὴν γνωμοδότησιν τῆς συγκλήτου. Ἀλλά, καθὼς προϋπεδείξαμεν ἤδη καὶ κατωτέρω θέλει γίνει ἔτι καταφανέστερον, πράγματι ἡ βασιλικὴ ἐξουσία δὲν ἀπέβη προϊόντος τοῦ χρόνου μᾶλλον ἀπεριόριστος, ἀπέβη, ἀπ' ἐναντίας, μετριωτέρα. Καὶ πλὴν τούτου συνέβαινεν ἐν γένει εἰς τὴν σύγκλητον ὅ,τι εἰς πολλὰ ἄλλα ἀξιώματα τοῦ κράτους, εἰς τὸν πατριάρχην, τὸν κουροπαλάτην, τὸν παρακοιμώμενον. Ὁσάκις ἐβασίλευεν ἀνὴρ ἱκανὸς καὶ ρέκτης, πᾶσα ἡ ἐξουσία συνεκεντροῦτο εἰς χεῖρας αὐτοῦ, ἡ δὲ σύγκλητος ἢ οὐδόλως ἢ ἐλάχιστα εἰσηκούετο. Ὁσάκις ὅμως ὁ βασιλεὺς ἦτο ἄνθρωπος ἀδυνάτου χαρακτῆρος ἢ ἀνήλικος ἡ σύγκλητος ἀνελάμβανεν ἅπαν αὐτῆς τὸ ἀξίωμα. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι ὅτι ἐπὶ τῶν ἀνηλίκων δισεγγόνων αὐτοῦ τοῦ Λέοντος τοῦ μετὰ τοσαύτης ὀλιγωρίας

(1) Κοιαίστωρ, λατ. quaestor· σημαίνει κυριολεκτικῶς ζητητής, εἶτα δὲ κριτής· ὠνομάζοντο δ' οὕτως ἐν Ρώμῃ κυρίως οἱ ταμίαι. Ἐν Βυζαντίῳ ἡ λέξις ἀνέλαβε τὴν πρώτην αὐτῆς σημασίαν. Ἐν τῷ μεταγενεστέρῳ λατινισμῷ παρήχθη καὶ ὁ τύπος quaes tor. Ἀλλ' ἡ γενομένη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Λυδοῦ (Ρωμ. πολιτεία Α' 25) ἀπ' ἀλλήλων διάκρισις τῶν δύο ὀνομάτων δὲν εἶναι ἀκριβής.

περὶ συγκλήτου λαλήσαντος τὸ συνέδριον τοῦτο ἐρρύθμισε τὰ τῆς ὑπερτάτης τοῦ κράτους κυβερνήσεως, καὶ ἐνταυτῷ ἐξησφάλισε τὰ δίκαια τῶν νεαρῶν ἡγεμόνων. Ἀλλὰ τὸ κυριώτερον ἴσως προτέρημα τῆς συγκλήτου ἦτο ὅτι, συγκειμένη ἐκ τῶν ἀνωτέρων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχόντων οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦσαν ἄνδρες ἐγκρατεῖς τῶν διαφόρων κλάδων τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, διέσῳζε τὰς παραδόσεις τῆς διοικήσεως καὶ τῆς νομοθεσίας, ἣ ἐτρόπολόγει αὐτὰς ἐπιτηδείως κατὰ τὰς περιστάσεις καὶ συνετέλεσεν οὕτως ὑπὲρ πᾶν ἄλλο εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ὀργανισμοῦ ἐκείνου, δι' οὗ τὸ ἀνατολικὸν κράτος κατώρθωσεν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον νὰ ὑπάρξῃ καὶ νὰ εὐπορήσῃ.

Τὸ κράτος ἦτο διῃρημένον ἐπὶ τῶν πρώτων χρόνων τῆς μακεδονικῆς δυναστείας εἰς 29 θέματα, ἐξ ὧν τὰ μὲν 17 ἀνῆκον εἰς τὴν Ἀσίαν, τὰ δὲ 12 εἰς τὴν Εὐρώπην. Τὰ εἰς τὴν Ἀσίαν καταλεγόμενα θέματα ἦσαν τὸ Ἀνατολικόν, τὸ Ἀρμενιακόν, τὸ τῶν Θρᾳκησίων, τὸ Ὀψίκιον, τὸ Ὀπτίματον, τὸ Βουκελλαρίων, τὸ Παφλαγόνων, ἡ Χαλδία, ἡ Μεσοποταμία, ἡ Κολώνεια, ἡ Σεβάστεια, ἡ Λυκανδός, ἡ Σελεύκεια, τὸ Κιβυρραιωτῶν, ἡ Κύπρος, ἡ Σάμος, καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Τὰ δὲ θέματα τῆς Δύσεως, ἤγουν τῆς Εὐρώπης, ἦσαν ἡ Θρᾴκη, ἡ Μακεδονία, ὁ Στρυμών, ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ κυρίως Ἑλλάς, ἡ Πελοπόννησος, ἡ Κεφαλληνία, ἡ Νικόπολις, τὸ Δυρράχιον, ἡ Λογγιβαρδία, ἡ Σικελία καὶ ἡ Χερσών. Ἀλλ' ὁ κατάλογος οὗτος ὁ ἀναγραφεὶς κατὰ τὴν *Περὶ θεμάτων* πραγματείαν τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου διαφέρει ἐν πολλοῖς ἑτέρων τινῶν καταλόγων [1]. Ἐν τῷ ν' κεφαλαίῳ τοῦ δευτέρου βιβλίου τῆς Βασιλείου τάξεως εὑρίσκομεν ἕτερον πίνακα, ὅπου ἐλλείπουσι μέν τινα τῶν προσημειωθέντων θεμάτων, οἷον τὸ Ὀπτίματον καὶ ἡ Κύπρος, καταλέγονται δὲ ἕτερα μὴ ἀναφερόμενα εἰς τὴν περὶ θεμάτων πραγματείαν, οἷον τὰ Χαρσιανοῦ, Λεοντοκόμεως καὶ Δαλματίας. Πάλιν δὲ ἐν τῷ νβ' κεφαλαίῳ τῆς αὐτῆς Βασιλείου τάξεως ὑπάρχει ἕτερος κατάλογος διάφορος ἀμφοτέρων τῶν προμνημονευθέντων· διότι ἐν αὐτῷ ἐλλείπουσι μὲν τὰ θέματα Σεβαστείας, Λυκανδοῦ, Μεσοποταμίας, Σελευκείας, Λογγιβαρδίας, Κύπρου καὶ Ὀπτιμάτου, καταλέγονται δὲ τὰ θέματα Δαλματίας, Καππαδοκίας καὶ Χαρσιανοῦ. Πλὴν τούτου, ἐνῷ ἐν τῇ περὶ θεμάτων πραγματείᾳ συναντῶμεν ὡς τρίτον τῆς Δύσεως τὸν Στρυμόνα, καὶ ὡς ἕβδομον τὴν Κεφαλληνίαν, ἡ πραγματεία ἀμέσως ἐπιφέρει περὶ ἑκατέρου ἐξ αὐτῶν ὅτι δὲν ἀποτελεῖ ἴδιον θέμα, ἀλλὰ ὑπάγεται ὁ μὲν Στρυμὼν εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἡ δὲ Κεφαλληνία εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τούτου ὅμως τεθέντος διατί ἐν τῇ ἀπαριθμήσει τῶν θεμάτων ἀναφέρονται ὡς ἴδια θέματα; καὶ διατί ἐν τοῖς κεφαλαίοις ν' καὶ νβ' τοῦ δευτέρου βιβλίου τῆς Βασιλείου τάξεως οἱ στρατηγοὶ Στρυμόνος καὶ Κεφαλληνίας μνημονεύονται ὡς ὅλως διακεκριμένοι τῶν στρατηγῶν Μακεδονίας καὶ Πελοποννήσου; Ἀλλά, καθὼς ἠξεύρομεν ἤδη, ἡ ἀκρίβεια δὲν ἦτο τὸ κυριώτερον προτέρημα τῶν μεσαιωνικῶν ἡμῶν συγγραφέων. Καὶ ἔπειτα οἱ τρεῖς ἐκεῖνοι κατάλογοι συνετάχθησαν πιθανώτατα κατὰ διαφόρους χρόνους· ἡ δ' ἔκτασις τοῦ κράτους ἐτροπολογεῖτο συνεχῶς δι' αὐξήσεων ἢ μειώσεων. Μικρὸν μάλιστα μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον Πορφυρογέννητον διὰ τῶν κατακτήσεων τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ καὶ τοῦ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου τὸ κράτος ἀνεκτήσατο τὴν Κρήτην, τὸ βασίλειον τῆς Βουλγαρίας, καὶ ἄλλας χώρας, αἵτινες δὲν ἀναφέρονται εἰς τοὺς προπαρατεθέντας καταλόγους. Τελευταῖον τὰ ὅρια τῶν θεμάτων ἦσαν ἄλλοτε ἄλλως κεκανονισμένα.

(1) Περὶ τοῦ θέματος τοῦ **Ἀρμενιακοῦ** ἰδ. τόμ. Γ'. Τὸ θέμα τοῦ **Ὀψικίου** ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνολατινικοῦ **Ὀψίκιον** (λατ. obsequium=**ὑπακοή, θεραπεία, ἀκολουθία** (**ὀψικεύω**=συνοδεύω, **ὀψικεύομαι** ἀκολουθοῦμαι). Ὀψίκιον ἐλέγετο ἐν αὐτοκρατορικῇ φρουρᾷ ἢ φρουρὰ τῶν ἀκολούθων τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ θέματος τούτου σῴζεται πιθανώτατα τὸ τοῦ νῦν **Βεσικίου** τοῦ Ἑλλησπόντου

Λ.χ. ἐν τῷ ν' κεφαλαίῳ τῆς *Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανὸν* συγγραφῆς τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου ἀναγινώσκομεν ὅτι τὰ θέματα Καππαδοκίας, Κεφαλληνίας, Καλαβρίας καὶ Χαρσιανοῦ ἀπετέλουν ἄλλοτε μέρη τῶν θεμάτων Ἀνατολικοῦ, Λογγιβαρδίας, Σικελίας καὶ Ἀρμενιακοῦ. Πολλὰ δὲ ἀναφέρονται ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ θέματα, ἄλλοτε ὑφιστάμενα, ἔπειτα δὲ κατακτηθέντα ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν. Ὅθεν ἀνεγράψαμεν τὸν ἀνωτέρω κατάλογον μᾶλλον ἵνα δώσωμεν γενικήν τινα ἔννοιαν τῆς διοικητικῆς τοῦ κράτους διαιρέσεως καὶ τῆς ἐκτάσεως αὐτοῦ ἐν ὡρισμένῳ χρόνῳ, ἤτοι ἐν ἀρχῇ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, ἢ ἔχοντες τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀκριβολογήσωμεν περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου.

Τὰ ὅρια τῶν θεμάτων τῆς Ἀσίας εἶναι ἀκριβῶς διαγεγραμμένα ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου. Τὸ ἀνατολικὸν θέμα ἦτο ὅλως μεσόγειον καὶ κατεῖχε τὸ κέντρον οὕτως εἰπεῖν τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Περιελάμβανε δὲ μέγα μέρος τῆς Φρυγίας, τὴν Πισιδικήν, τὴν Λυκαονίαν καὶ κλάσματά τινα τῆς Λυκίας καὶ τῆς Παμφυλίας. Ὀνομασταὶ ἐν αὐτῷ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα πόλεις ἦσαν πρὸς βορρᾶν τὸ Ἀμόριον, πρὸς ἀνατολὰς τὸ Ἰκόνιον καὶ πρὸς δυσμὰς τὸ Ἀκροϊνόν. Πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἀνατολικοῦ ἔκειτο τὸ Θρᾳκήσιον θέμα, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τὴν μικρὰν Φρυγίαν, τὴν Λυδίαν καὶ τμῆμα τῆς Καρίας, ἥπτετο τῆς θαλάσσης, διὰ μικρᾶς τινος περὶ Μίλητον παραλίας, καὶ πόλεις εἶχεν ἀξιολόγους τὴν Ἱεράπολιν, τὴν Λαοδίκειαν καὶ τὰς Κολοσσὰς ἢ Χώνας. Δυτικῶς πάλιν τοῦ Θρακησίου ἔκειτο τὸ τῆς Σάμου θέμα, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε, πλὴν τῆς νήσου ἀφ' ἧς ὠνομάζετο, πᾶσαν τὴν ἀπέναντι αὐτῆς παραλίαν ἀπὸ Ἐφέσου πρὸς μεσημβρίαν μέχρις Ἀτραμυττίου πρὸς βορρᾶν. Τὸ θέμα τοῦ Ὀψικίου ὡρίζετο ἀπὸ δυσμῶν διὰ τῆς παραλίας τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Προποντίδος μέχρι τοῦ Ἀστακηνοῦ κόλπου, καὶ μεσογείως συνώρευε πρὸς νότον μετὰ τῶν θεμάτων Σάμου καὶ Θρᾳκησίων, πρὸς ἀνατολὰς μετὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ, πρὸς ἄρκτον δὲ μετὰ τοῦ Ὀπτιμάτου (1)· πόλεις δὲ κυρίας εἶχε τὴν Νίκαιαν, τὸ Δορύλαιον, τὸ Κοτυάειον, τὴν Κύζικον. Τὸ πρὸς βορρᾶν τοῦ Ὀψικίου Ὀπτίματον κατεῖχε τὴν πρὸς τὸν Ἀστακηνὸν κόλπον παραλίαν, τὴν ἀνατολικὴν τοῦ Βοσπόρου καὶ τὴν δυτικωτέραν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου πόντου, συνορεῦον πρὸς ἀνατολὰς μετὰ τοῦ Βουκελλαρίων θέματος, καὶ πόλεις κυριωτέρας εἶχε τὴν Νικομήδειαν καὶ τὴν Χρυσόπολιν. Τὸ Βουκελλαρίων θέμα συνέκειτο ἐκ τοῦ πλείστου τῆς Γαλατίας, μετὰ κυριωτάτης πόλεως, τῆς Ἀγκύρας· συνώρευε δὲ πρὸς δυσμὰς μετὰ τοῦ Ὀψικίου καὶ τοῦ Ὀπτιμάτου, πρὸς νότον μετὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ, πρὸς ἀνατολὰς μετὰ τῆς Καππαδοκίας, τοῦ Ἀρμενιακοῦ καὶ τῆς Παφλαγονίας, καὶ πρὸς βορρᾶν ὡρίζετο ὑπὸ τοῦ Εὐξείνου πόντου. Τὰ τρία ταῦτα θέματα, Ὀπτίματον, Ὀψίκιον καὶ Βουκελλαρίων, ὠνομάσθησαν οὕτως ἐκ τοῦ ὅτι πάλαι ποτὲ ἐστάθμευον ἐν αὐτοῖς τρία τινὰ ρωμαϊκὰ στρατιωτικὰ τάγματα, οἱ καλούμενοι Bucellarii (2) Cataphracti οἱ Optimates (3), ἤτοι λογάδες γότθοι πολεμισταί, καὶ οἱ Obsequentes (4), ἤτοι σῶμα ἐκ μονομάχων συγκροτηθέν, τὰ ὁποῖα ὅμως

(1) ***Ὀπτιμᾶτοι*** (ἐκ τοῦ Λατ. optimus, optimatus)=ἄριστος, ἐπιφανής) τὰ ἐπίλεκτα, ἀπὸ Γότθων καὶ ἄλλων Γερμανῶν συγκείμενα, τάγματα, ὧν οἱ πολεμισταὶ ἐστράτευον μετὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν παίδων καὶ ἐτάσσοντο ἐν τῇ δευτέρᾳ γραμμῇ τῶν μαχομένων.

(2) ***Βουκελλάριοι*** ἐκαλοῦντο ἐκ τοῦ λατ. bucella=ἄρτος οἱ τρεφόμενοι ἐξ ἐκείνων παρ' οἷς ἔμενον· ἐντεῦθεν καὶ τὸ σκωπτικῶς διδόμενον αὐτοῖς ἐπώνυμον παράσιτοι.

(3) Optimates=ἄριστοι.

(4) Obsequentes=ὑπακούοντες. Obsequium=ὑπακοή, θεραπεία.

ἅπαντα πρὸ καιροῦ δὲν ἐσῴζοντο. Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Βουκελλαρίων ἔκειντο ἀλληλοδιαδόχως παρὰ τὸν Εὔξεινον πόντον τὰ τρία θέματα· Παφλαγονία, Ἀρμενιακὸν καὶ Χαλδία. Πρὸς νότον τοῦ Ἀρμενιακοῦ καὶ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Βουκελλαρίων καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ ἔκειντο τὰ πέντε μεσόγεια θέματα· Κολώνεια, Σεβάστεια, Χαρσιανόν, Καππαδοκία, Λυκανδός. Ἡ Λυκανδός, ἡ Καππαδοκία καὶ ἐν μέρει ἡ Κολώνεια ὡρίζοντο πρὸς ἀνατολὰς διὰ τοῦ Εὐφράτου, ἐπέκεινα τοῦ ὁποίου ἔκειτο τὸ θέμα Μεσοποταμίας. Πρὸς μεσημβρίαν δὲ τῆς Καππαδοκίας, παρὰ τὴν νότιον παραλίαν τῆς μικρᾶς Ἀσίας, ἀπέναντι τῆς βορείου παραλίας τῆς Κύπρου, ἡπλοῦτο τὸ θέμα Σελευκείας (ἢ Κιλικίας), καὶ πρὸς δυσμὰς μὲν αὐτοῦ, πρὸς νότον δὲ τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ Θρᾳκησίου, παρὰ τὴν αὐτὴν νότιον παραλίαν τῆς μικρᾶς Ἀσίας. παρετείνετο τὸ θέμα τῶν Κιβυρραιωτῶν, περιλαμβάνον καὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τὸ μέχρι Μιλήτου μέρος. Ἡ Ῥόδος ὑπήγετο εἰς τὸ θέμα τῶν Κιβυρραιωτῶν· ἡ δὲ Κύπρος ἀπετέλει, ὡς εἴδομεν, ἴδιον θέμα, ἕτερον δὲ πάλιν αἱ Κυκλάδες νῆσοι.

Τῶν δὲ εὐρωπαϊκῶν θεμάτων τὰ ὅρια ὀλιγώτερον ἀκριβῶς διαγράφονται ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου· ἀλλ' ὅμως οἱ νεώτεροι ἐρευνηταὶ ἐπεχείρησαν νὰ ὁρίσωσι καὶ ταῦτα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀσφαλῶς. Ἐκ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ σῳζομένων θεμάτων ἡ μὲν Λογγιβαρδία περιελάμβανε τὴν περὶ Βᾶριν χώραν καὶ τὴν Καπιτανάταν, φρούρια ἔχουσα Ὑδροῦντα, Καλλίπολιν, Ῥωσσᾶνον, Σορρέντον· τὸ δὲ τῆς Σικελίας, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἀράβων κατάκτησιν τῆς νήσου ταύτης, περιωρίσθη εἰς τὰς ἐπὶ τῆς χερσονήσου χώρας, Καλαβρίαν, Βρεττίαν, Ἀπουλίαν καὶ τὴν Λευκανίαν ἢ Βασιλακάταν, φρούρια δὲ εἶχε τὸ Ῥήγιον, τὴν ἁγίαν Κυριακήν, τὴν ἁγίαν Σεβηρῖναν καὶ τὴν Κρότωνα. Ἔπειτα ἀπὸ δυσμῶν ἐρχόμενοι πρὸς ἀνατολὰς εὑρίσκομεν τὸ Κεφαλληνίας θέμα, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τὰς Ἰονίους νήσους· τὴν Πελοπόννησον· τὸ τῆς Ἑλλάδος θέμα, ὅπερ ὅμως δὲν περιελάμβανεν εἰμὴ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα μετὰ τῆς Εὐβοίας, ἐκτεινόμενον πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Πηνειοῦ, ἡ δ' Αἰτωλία καὶ Ἀκαρνανία ἀπετέλουν τὸ θέμα Νικοπόλεως. Πρὸς βορρᾶν τῶν θεμάτων Ἑλλάδος καὶ Νικοπόλεως ἦσαν τὸ θέμα Θεσσαλονίκης ἐκτεινόμενον μὲν ἀπὸ Πηνειοῦ μέχρι τῶν πρὸς δυσμὰς τοῦ Στρυμόνος ὀρέων, περιλαμβάνον δὲ τὴν Χαλκιδικήν· καὶ τὸ θέμα Δυρραχίου, τὸ ὁποῖον, ὁριζόμενον πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τοῦ Μαυροβουνίου καὶ πρὸς ἀνατολὰς ὑπὸ τῆς περὶ Ἀχρίδα Βουλγαρίας, ἐξετείνετο ἀπὸ Αὐλῶνος μέχρις Ἀντιβάρεως καὶ πόλεις εἶχε λόγου ἀξίας τὸ Δυρράχιον, τὸ Δούλκινον καὶ τὴν Ἀντίβαριν. Τὸ θέμα τοῦ Στρυμόνος κατὰ μὲν τὸν Τάφελ ἐξετείνετο μέχρι Μαρίτσης, κατ' ἄλλους δὲ περιωρίζετο ἐντὸς τῆς κοιλάδος τοῦ Στρυμόνος καὶ τῶν πέριξ ὀρέων. Πρὸς ἀνατολὰς τοῦ θέματος Στρυμόνος ἔκειντο τὰ θέματα Μακεδονίας καὶ Θράκης. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἦτο σφόδρα συνεσταλμένον, διότι τὸ σύνορον αὐτοῦ μικρὸν ἀπεῖχε τοῦ Ἀναστασιανοῦ τείχους· ὡς ἐσχάτη δὲ αὐτοῦ πόλις πρὸς δυσμὰς λέγεται ἡ Τραϊανούπολις. Ἀλλὰ μέγιστον ἦτο τὸ τῆς Μακεδονίας θέμα, τὸ ὁποῖον μετετοπίσθη καθ' ὁλοκληρίαν σχεδὸν εἰς τὴν Θρᾴκην, διότι περιελάμβανεν ὅλην σχεδὸν τὴν χώραν ταύτην, πρωτεύουσαν εἶχε τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ πρὸς βορρᾶν ὡρίζετο ὑπὸ τῆς κυρίως Βουλγαρίας· τούτου δ' ἕνεκα ὁ Βασίλειος Α', καίτοι ἐγεννήθη ἐν Ἀδριανουπόλει, ἐπελέγετο Μακεδών, πᾶσα δὲ ἡ δυναστεία αὐτοῦ μακεδονικὴ ἐπεκλήθη. Μετὰ τὴν ἀνάκτησιν μάλιστα τῆς Βουλγαρίας ὑπήχθη καὶ αὕτη εἰς τὸ τῆς Μακεδονίας ἐκείνης θέμα. Τελευταῖον πρὸς βορρᾶν τοῦ Εὐξείνου πόντου, ἐν τῇ Ταυρικῇ χερσονήσῳ, ἔκειτο τὸ θέμα Χερσῶνος, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν περιελάμβανεν εἰμὴ ταύτην τὴν πόλιν καὶ μικράν τινα περὶ αὐτὴν περιοχήν.

Κατὰ δυστυχίαν περὶ τῶν κυριωτέρων πόλεων, ἰδίως τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ὀλίγας εὑρίσκομεν ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ Πορφυρογεννήτου ἀσφαλεῖς εἰδήσεις, διότι ὁ θεοστεφὴς οὗτος συγγραφεὺς ἀντὶ νὰ εἴπῃ πῶς εἶχον αἱ πόλεις αὗται καὶ ὁποῖαί τινες ἦσαν ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ, εὑρίσκει εὔλογον νὰ παραθέτῃ τὸν συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους, ἐμπίπτων εἰς δεινὴν χρόνων καὶ πραγμάτων σύγχυσιν, τῆς ὁποίας ἀρκούμεθα νὰ δώσωμεν τὴν ἀκόλουθον ἀπόδειξιν. Ὁ Πορφυρογέννητος λέγει· «Ἔχει δὲ τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος πόλεις τὸν ἀριθμὸν 79· καὶ τοσαῦτα μὲν ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὸν Ἱεροκλέα». Ἀλλ' ὁ Ἱεροκλῆς ἔγραψε τὸν Συνέκδημον αὐτοῦ καθ' οὓς χρόνους τὸ κράτος διῃρεῖτο εἰς ἐπαρχίας, οὐχὶ εἰς θέματα, ἡ δὲ ἐπαρχία Ἑλλάδος, ἤγουν Ἀχαΐας, διατελοῦσα τότε ὑπὸ ἀνθύπατον, περιελάμβανε καὶ τὴν Πελοπόννησον· ὥστε αἱ 79 πόλεις τοῦ Ἱεροκλέους ἀνῆκον οὐ μόνον εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ τὴν Πελοπόννησον, ὁ δὲ Πορφυρογέννητος ἀντιγράφων ἀκρίτως τὸν Ἱεροκλέα ἀποδίδει τὰς πόλεις ταύτας εἰς μόνον τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἔπειτα ὁμιλῶν περὶ τοῦ θέματος Πελοποννήσου λέγει ὅτι τὸ θέμα τοῦτο εἶχε πόλεις 40. Πλὴν τούτου οὐδὲ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν τῶν θεμάτων δυνάμεθα πάντοτε νὰ μάθωμεν ἐκ τοῦ Πορφυρογεννήτου. Τοῦ θέματος Σάμου ἀναφέρεται πρωτεύουσα ἡ Σμύρνη· τοῦ θέματος Πελοποννήσου ἡ Κόρινθος· τῶν θεμάτων Σεβαστείας, Λυκανδοῦ, Σελευκείας, Θεσσαλονίκης, Κεφαλληνίας, Δυρραχίου, Χερσῶνος πρωτεύουσαι ὑπῆρχον ἀναγκαίως αὐταὶ αἱ πόλεις ἐξ ὧν ἐκαλοῦντο τὰ θέματα ταῦτα. Εἴς τινα θέματα ὑπῆρχε μία πόλις τοσοῦτον τῶν ἄλλων ὑπερέχουσα, ὥστε πιθανώτατα αὕτη ἦτο ἡ πρωτεύουσα· οἷον ἐν Ὀψικίῳ ἡ Νίκαια, ἐν Ὀπτιμάτῳ ἡ Νικομήδεια· ἐν Χαλδίᾳ ἡ Τραπεζοῦς ἐν Λογγιβαρδίᾳ ἡ Βᾶρις· καὶ πιθανῶς τοῦ θέματος τῶν Θρᾳκησίων πρωτεύουσα ἦτο ἡ Ἔφεσος, διότι οἱ Ἄραβες ἐκάλουν τὸ θέμα τοῦτο Ἐλ-Ἐφεσὶς ἢ Ἐλ- Ἀφασίν. Ἀλλὰ περὶ τῶν θεμάτων Βουκελλαρίων, Παφλαγονίας, Σικελίας ἢ μᾶλλον Καλαβρίας, Ἀνατολικοῦ, Ἀρμενιακοῦ, Μεσοποταμίας, Κιβυρραιωτῶν, Αἰγαίου πελάγους, Μακεδονίας, Στρυμόνος, καὶ ἐπὶ πᾶσι περὶ τῆς πρωτευούσης τοῦ θέματος Ἑλλάδος, οὐδεμίαν ἔχομεν ἔνδειξιν.

Σφραγὶς ἢ μολυβδόβουλλον Παρακοιμωμένου

(Ἡ σφραγὶς ἀνήκει εἰς τὸν Νικόλαον, πρόεδρον, παρακοιμώμενον τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Η' καὶ δομέστικον τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς).

Ἑκάστου θέματος προΐστατο ἀνώτατος ἄρχων ὀνομαζόμενος συνήθως *στρατηγός*, ἐξ οὗ καὶ τὰ θέματα ἐκαλοῦντο ἐνίοτε στρατηγίδες, οἷον *ἡ τῆς Καππαδοκίας στρατηγίς*, ἢ *Καλαβρίας στρατηγὶς* καὶ οὕτω καθεξῆς. Ὁ στρατηγὸς εἶχεν ἅμα μὲν τὴν ὑπερτάτην ἀρχηγίαν τῶν ἐν τῷ θέματι αὐτοῦ στρατευμάτων, ἅμα δὲ τὴν ἀνωτάτην πολιτικὴν τοῦ θέματος διοίκησιν· διότι ἕνεκα τῶν ἀδιαλείπτων ἐξωτερικῶν κινδύνων, εἰς οὓς ἦτο ἐκτεθειμένον τὸ κράτος, κατέστη ἀπαραίτητος ἡ συμπύκνωσις τῆς ὅλης κυβερνητικῆς δυνάμεως εἰς χεῖρας ἀνδρὸς ἑνὸς καθ' ἕκαστον θέμα. Τινῶν δὲ θεμάτων οἱ προϊστάμενοι ὠνομάζοντο *κατεπάνω*· οἷον ὁ κατεπάνω Παφλαγονίας, ὁ κατεπάνω τῆς κάτω Μηδίας, ὁ κατεπάνω Ἰταλίας, ὁ κατεπάνω Ἀδριανουπόλεως. Ὁ κατεπάνω ἐσήμαινε τὸν ἀνώτατον ἄρχοντα. Ὑπῆρχον δὲ πλὴν τῶν κατεπάνω τῶν θεμάτων καὶ ἄλλοι, οἷον ὁ

κατεπάνω τῶν ἀξιωματικῶν τῆς αὐλῆς ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ ὁ κατεπάνω τῶν Μαρδαϊτῶν τῆς Ἀτταλείας ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Οἱ δὲ κατεπάνω θεμάτων τινῶν οὐδὲν ἄλλο ἦσαν ἢ οἱ στρατηγοὶ τῶν μεθορίων, ὡς φαίνεται, θεμάτων, οἵτινες ὡς μᾶλλον ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς προσβολὰς τῶν πολεμίων ἦσαν περιβεβλημένοι καὶ πλείονα τῶν στρατηγῶν ἐξουσίαν. Ἐκ τοῦ κατεπάνω τῆς Ἰταλίας ἠξίωσάν τινες ὅτι παρήχθη κατ' ἀναγραμματισμὸν ἡ Καπιτανάτα, ἡ ἄχρι τῆς σήμερον οὕτως ὀνομαζομένη ἐπαρχία τῆς κάτω Ἰταλίας.

Ἀλλὰ καὶ οἱ στρατηγοὶ δὲν ἦσαν ὅλοι ἴσοι, εἶχον διαφόρους βαθμοὺς κατὰ τὴν ἔκτασιν, τὴν θέσιν καὶ τὴν ἄλλην σπουδαιότητα τοῦ θέματος τοῦ ὁποίου προΐσταντο. Ἐν γένει τὰ ἀνατολικὰ θέματα ἐλογίζοντο ὡς ἀνώτερα τῶν δυτικῶν. Ἡ διαφορὰ αὕτη δηλοῦται πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἱεραρχικῆς κατατάξεως ὅλων τῶν ἀρχόντων τοῦ κράτους, ἥτις ἀναφέρεται ἐν τῷ νβ' κεφαλαίῳ τοῦ δευτέρου βιβλίου τῆς Βασιλείου τάξεως, ὅπου οἱ στρατηγοὶ τῆς Ἀνατολῆς προηγοῦνται ἅπαντες πολὺ τῶν στρατηγῶν τῆς Δύσεως. Πλὴν τούτου οἱ στρατηγοὶ τῆς Ἀνατολῆς ἐλάμβανον τακτικὸν μισθὸν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου, τὰς λεγομένας *ῥόγας*· ἐνῷ οἱ τῆς Δύσεως μισθὸν τοιοῦτον δὲν ἐλάμβανον ἀλλὰ μόνον τὰς λεγομένας *συνηθείας*, ἤτοι δικαιώματα κατ' ἔτος πληρωνόμενα εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῶν διοικουμένων. Τοσοῦτον δ' ἐπεκράτησε νὰ λογίζεται ὡς πρὸς τὰ θέματα ἡ Ἀνατολὴ ἀνωτέρα τῆς Δύσεως ὥστε ἐνίοτε θέματα ἐν Εὐρώπῃ κείμενα, ἀλλὰ διὰ τὴν θέσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἔκτασιν σπουδαιότατα ὄντα, κατελέγοντο μεταξὺ τῶν ἀνατολικῶν· οἷον ἡ Μακεδονία, ἡ Θρᾴκη, τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Καὶ τἀνάπαλιν, θέματα ἐν Ἀσίᾳ κείμενα, ἀλλὰ πολὺ ὀλιγωτέρου λόγου ἄξια λογιζόμενα, κατελέγοντο μεταξὺ τῶν δυτικῶν· οἷον τὸ Κιβυρραιωτῶν καὶ τῆς Σάμου. Ἐκ τούτου δὲ συνάγεται ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ ἀνατολικὰ θέματα δὲν ἦσαν ὅλα ἰσότιμα, καὶ ἡ μεταξὺ αὐτῶν διαφορὰ ἀναφαίνεται πρὸ πάντων ἐν τῇ διαφορᾷ τοῦ μισθοῦ τὸν ὁποῖον ἐλάμβανον οἱ στρατηγοὶ αὐτῶν, διότι περιεσώθη εἰς ἡμᾶς τὸ μισθολόγιον τῶν στρατηγῶν τούτων ὅπως εἶχεν ἐπὶ Λέοντος τοῦ υἱοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος ἐν τῷ προμνημονευθέντι κεφαλαίῳ ν' τοῦ δευτέρου βιβλίου τῆς Βασιλείου τάξεως. Αἱ δ' ἐν αὐτῷ περιεχόμεναι πληροφορίαι εἰσὶ βεβαίως περιεργόταται. Κατὰ τὸ μισθολόγιον τοῦτο τρεῖς στρατηγοί, ὁ τῶν Ἀνατολικῶν, ὁ τῶν Ἀρμενιακῶν καὶ ὁ τῶν Θρᾳκησίων, ἐλάμβανον κατ' ἔτος λίτρας χρυσίου 40 ἕκαστος, ἤτοι δρ. 43.200 κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀξίαν τοῦ τότε νομίσματος. Τρεῖς ἄλλοι στρατηγοί, ὁ τοῦ Ὀψικίου, ὁ τῶν Βουκελλαρίων καὶ ὁ Μακεδονίας, ἀνὰ λίτρας 30, ἤτοι δρ. 32, 400. Πέντε στρατηγοί, ὁ Καππαδοκίας, ὁ Χαρσιανοῦ, ὁ Παφλαγονίας, ὁ Θρᾴκης καὶ ὁ Κολωνείας, ἀνὰ λίτρας 20, ἤτοι 21. 600 δρ. Μεταξὺ δὲ τῶν στρατηγῶν ὅσοι εἶχον λίτρας 20 κατ' ἔτος καταταχτέον καὶ τὸν Χαλδίας, ἤτοι Τραπεζοῦντος, διότι οὗτος ἐλάμβανε μὲν λίτρας 10 τακτικὸν μισθόν, ἐλάμβανε δὲ καὶ ἑτέρας λίτρας 10 ἐκ τοῦ αὐτόθι τελωνείου. Μόνον δὲ λίτρας 10, ἤτοι δρ. 11.800, ἐλάμβανον οἱ στρατηγοὶ Κιβυρραιωτῶν, Σάμου καὶ Αἰγαίου πελάγους. Ὁ δὲ στρατηγὸς Μεσοποταμίας οὐδὲν ἐλάμβανεν, ὡς ἔχων ὅλον τὸ τελωνεῖον. Τελευταῖον 4 στρατηγοὶ τῆς Ἀνατολῆς, ὁ Λυκανδοῦ, ὁ Σεβαστείας, ὁ Σελευκείας καὶ ὁ Λεοντοκόμεως, δὲν ἐλάμβανον εἰμὴ 5 λίτρας, ὡς ὄντες, ὅτε συνετάχθη τὸ προκείμενον μισθολόγιον, ἁπλοῖ κλεισουράρχαι.

Ἕκαστος στρατηγὸς θέματος εἶχεν ὑφ' ἑαυτὸν πολλοὺς στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἄρχοντας καὶ ὑπαλλήλους, ἐξ ὧν δὲν θέλομεν ἀναφέρει εἰμὴ τοὺς ἐπισημοτέρους. Οἱ μετὰ τὸν στρατηγὸν ἀνώτατοι στρατιωτικοὶ ἄρχοντες ἦσαν οἱ *κλεισουράρχαι* καὶ οἱ *τουρμάρχαι* Κλεισουράρχαι ἰδίως ἐλέγοντο οἱ ἐπιτετραμμένοι τὴν φυλακὴν τῶν κλεισουρῶν ἢ στενωπῶν ἑκάστου θέματος, ὁποῖοι ἦσαν βραδύτερον ἐπὶ τῶν Ὀθωμανῶν

οἱ δερβὲν ἀγάδες ([1]), τουρμάρχαι δὲ οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ λοιποῦ τῶν θεμάτων στρατοῦ. Τουρμάχης λ. χ. ἦτο ὁ Ἀγαλλιανός, ὁ στασιάσας ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ Λέοντος Γ'. Ἐνίοτε ὅμως ἀναφέρονται πολλοὶ τουρμάρχαι ἐν τῷ αὐτῷ θέματι, καὶ ἰδίως εἰς παράλια θέματα, εἰς ἣ πολλοὶ εἰδικοὶ *τουρμάρχαι τῆς παραλίου*· οἷον ἐν τῷ θέματι Πελοποννήσου καὶ ἐν τῷ θέματι τῶν Θρακησίων. Πολλὰ δὲ τῶν νεωτέρων θεμάτων ἦσαν πρότερον κλεισοῦραι ἢ τοῦρμαι ἄλλων θεμάτων· κλεισοῦραι μὲν τὰ προαναφερθέντα θέματα Λυκανδοῦ, Σεβαστείας, Σελευκείας καὶ Λεοντοκόμεως, τοῦρμαι δὲ ἡ Καππαδοκία (τῆς τοῦ ἀνατολικοῦ στρατηγίδος), ἡ Κεφαλληνία (τῆς Λογγιβαρδίας), ἡ Χαρσιανοῦ (τῆς τῶν Ἀρμενιακῶν στρατηγίδος).

Ἀνώτατος δὲ μετὰ τὸν στρατηγὸν πολιτικὸς τοῦ θέματος ἄρχων ἦτο ὁ *πρωτονοτάριος* τοῦ θέματος, ὁ καὶ *κριτὴς* καὶ *δικαστὴς* καλούμενος. Ἐκ τῶν δύο τούτων τελευταίων αὐτοῦ προσηγοριῶν καθίσταται πρόδηλον ὅτι ἦτο ὁ ἀνώτατος τοῦ θέματος δικαστὴς ἢ κριτής· ἀλλὰ συγχρόνως διεξῆγε καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομικὴν τοῦ θέματος διαχείρισιν. Ἐνίοτε δύο θέματα εἶχον ἕνα κριτήν, διότι μνημονεύονται *κριτὴς Πελοποννήσου καὶ Ἑλλάδος, κριτὴς Θράκης καὶ Μακεδονίας*. Μέχρι τίνος δὲ ὁ κριτὴς ἢ πρωτονοτάριος ὑπήγετο εἰς τὸν στρατηγὸν κατὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ποικίλων αὐτοῦ καθηκόντων δὲν γνωρίζομεν· βέβαιον εἶναι ὅτι ὡς πρὸς τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν ἐλάμβανε πολλάκις ἀμέσους παρὰ τοῦ βασιλέως διαταγὰς καὶ ἐξηρτᾶτο ἀμέσως ἀπὸ τὸν χαρτουλάριον τοῦ Σακέλλου, ἤτοι ἀπὸ τὸν γενικὸν ταμίαν τοῦ κράτους, ἡ δὲ κατὰ τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων αὐτοῦ ἔφεσις δὲν ὑπεβάλλετο εἰς τὸν στρατηγόν. Ἡ *Πεῖρα*, ἥτις ἀποτελεῖ εἶδος νομολογίας, συνταχθείσης ἐν ἀρχῇ τῆς 11 ἑκατονταετηρίδος, μνημονεύει ἀποφάσεώς τινος τοῦ κριτοῦ Πελοποννήσου καὶ Ἑλλάδος, προσβληθείσης ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι, ἐν τῇ ὑπογραφῇ τοῦ κριτοῦ, τῆς λέξεως Ἑλλάδος τὸ ε ἦτο διὰ τοῦ ψιλοῦ πνεύματος γεγραμμένον. Ἡ ἔνστασις αὕτη, ἥτις, ῥητέον ἐν παρόδῳ, ἀπερρίφθη, καθυπεβλήθη εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει μάγιστρον, ὅστις ἄδηλον ἂν ἦτο ὁ ὕπατος τῶν λειτουργῶν τοῦ κράτους, περὶ οὗ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὡμιλήσαμεν, ἢ ἄλλος τις. Πλὴν τούτου ὁ κριτὴς ἀνεπλήρου, φαίνεται, ἐνίοτε τὸν στρατηγόν, διότι ἐν τῷ μδ' κεφαλαίῳ τοῦ δευτέρου βιβλίου τῆς Βασιλείου τάξεως ἀναγινώσκομεν ὅτι, ἀπαραλλάκτως ὅπως οἱ στρατηγοὶ Θεσσαλονίκης, Νικοπόλεως, Πελοποννήσου καὶ ἄλλοι, ἀνέλαβε καὶ ὁ κριτὴς Ἑλλάδος νὰ παράσχῃ ὡρισμένον ποσὸν πολεμεφοδίων εἴς τινα κατὰ τῆς Κρήτης ἐκστρατείαν, κατεχομένης ἔτι τότε ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν. Μικρὸν δὲ κατωτέρω εὑρίσκομεν ἐν τῷ αὐτῷ κειμένῳ ὅτι ὁμοίαν ὑποχρέωσιν ἀνέλαβεν «ὁ ἄρχων Χρήπου ἐν τῷ θέματι Ἑλλάδος». Ἕπεται ἄρά γε ἐκ τούτου ὅτι ἡ νῆσος Εὔβοια, ἡ ὑπαγομένη εἰς τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος, εἶχεν

(29) **Φύλακες** δηλονότι τῶν ***Δερβενίων***. Σημειωτέον ὅτι ἡ παρὰ τοῖς Τούρκοις ἐν χρήσει περσικὴ λέξις ***Δερ-βάν*** (τουρκιστὶ δερβέν), ἐξ ἧς προῆλθε τὸ παρ' ἡμῖν ***δερβένι*** καὶ ***δερβενάκια***. σημαίνει κυρίως *πύλης, στενῶν δηλονότι, φύλαξις* (Der=θύρα, *πύλη*, ban=*φύλαξ*), ἐκ ταύτης δὲ μετέπεσεν εἰς τὴν σημασίαν μόνον τῶν πυλῶν, τῶν στενῶν, διὸ ἐν τῇ τουρκικῇ ὁ φρουρὸς τῶν στενῶν ἐκλήθη ***δερβὲν ἀγᾶς***=κύριος φύλαξ τῶν στενῶν (τῆς πύλης). (Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπίθανον ὅτι ἡ τουρκικὴ λ. δερβὲν=*στενόν, πύλη δὲν εἶναι τὸ περσικὸν* δερ-βὰν=φύλαξ τῶν *στενῶν* μεταπεσὸν ἁπλῶς εἰς τὴν σημασίαν ***«στενόν»***, ἀλλ' ὅτι προῆλθεν ἐκ τῆς ἑτέρας περσικῆς λ. δερβέντ, ἥτις σύγκειται ἐκ τῶν λέξεων δὲρ=πύλη καὶ μπέντ=δεσμός, τὸ κλεῖον τὴν θύραν, κλεισούρεια, ἐντεῦθεν δὲ φρούριον. Ὑποτιθεμένου δὲ ὅτι τὸ *παρ'* ἡμῖν ***δερβὲν*** προῆλθεν *ἐκ* τοῦ ***δερβένι*** (=κλεισούρεια, φρούριον), ὁμαλωτέρα καθίσταται ἡ ἐξήγησις τοῦ ***δερβὲν ἀγᾶς***=φύλαξ τῶν στενῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπάρχει παρὰ Τούρκοις καὶ ἡ λέξις δερπέντ= στενόν, κλεισούρεια καὶ δερπεντδζὶ=ὁ ἐπὶ τῆς κλεισουρείας, πιθανωτέρα καθίσταται ἡ *πρώτη ἑρμηνεία* τοῦ ***δερβέν***.

ἴδιον διοικητικὸν προϊστάμενον καλούμενον *ἄρχοντα*; Σημειωτέον ὁπωσδήποτε ὅτι ἡ ἀλλοίωσις τοῦ ὀνόματος Εὔριπος ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Ρεϊσκίου εἰς τοὺς Ἄραβας.

Περὶ τῆς δημοτικῆς τῶν χρόνων τούτων διοικήσεως, ἤτοι τῆς τοπικῆς διοικήσεως τῶν πόλεων, κωμῶν καὶ χωρίων, ἀντιφάσκουσιν οἱ νόμοι πρὸς ἀλλήλους τε καὶ πρὸς τὰ πράγματα. Ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν Λέοντα τὸν υἱὸν τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος, ἡ μὲν αὐτεξούσιος τῶν πόλεων διοίκησις εἶχε παύσει πρὸ καιροῦ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, τὰ πάντα δὲ κατὰ τοῦτο, ὅπως καὶ πρὸς τὰ λοιπά, ἀνηρτήθησαν εἰς τὴν βασίλειον πρόνοιαν καὶ ἀπόφασιν. Τοῦτο διαλαμβάνουσι ρητῶς αἱ διατάξεις αὐτοῦ μς′ καὶ μζ′. Ἀλλά, καθὼς πολλάκις παρετηρήθη, αἱ διατάξεις αὗται μαρτυροῦσι τὴν προαίρεσιν τῆς μακεδονικῆς δυναστείας τοῦ νὰ οἰκειωθῇ πᾶσαν τὴν ἀρχὴν τοῦ κράτους μᾶλλον ἢ τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων κατάστασιν. Ὁ Λέων ὁμιλεῖ περὶ τῶν πολιτικῶν θεσμῶν τῶν πόλεων ὡς πάλαι μέν ποτε ὑπαρξάντων, πρὸ καιροῦ δὲ ἐκλιπόντων. Καὶ ὅμως ἐν αὐτῇ τῇ 9 ἑκαντονταετηρίδι, ἐν ᾗ αὐτὸς ἔγραφε, γινώσκομεν δύο πόλεις τοῦ κράτους ἐχούσας ἀρχὰς ὑπ᾽ αὐτῶν τούτων ἐκλεγομένας. Ἐπὶ Θεοφίλου τοῦ βασιλέως, περὶ τὰ μέσα τῆς 9 ἑκατονταετηρίδος, ὁ στρατηγὸς Πετρωνᾶς, ἀποσταλεὶς εἰς Χερσῶνα δι᾽ ἔκτακτόν τινα ὑπηρεσίαν καὶ ἐπιστρέψας ἐκεῖθεν ἀνήγγειλεν εἰς τὸν βασιλέα ὅτι «οὐχ ἄλλως ἄρξας τῆς χώρας καὶ τῶν τόπων ὁλοσχερῶς, ἢ στρατηγὸν προχειριζόμενος ἴδιον, ἀλλ᾽ οὐ τοῖς ἐκείνων ἄρχουσί τε καὶ πρωτεύουσι καταπιστεύων σαυτόν». Μεθ᾽ ὃ ὁ ἱστορῶν ταῦτα χρονογράφος ἐπιφέρει· «οὐδὲ γὰρ οὐδ᾽ ἡμέτερός πω τῆς ἐκείνων προνοούμενος ἐξαπεστέλλετο στρατηγός, ἀλλ᾽ ὁ λεγόμενος *πρωτεύων* μετὰ καὶ τῶν *πατέρων τῆς πόλεως* τὰ πάντα ἦν διοικῶν». Ὡσαύτως δὲ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ὁ ἱστορήσας τὰ περὶ κατατροπώσεως τῶν Σλαύων καὶ τῶν Σαρακηνῶν, οἵτινες ἐπολιόρκησαν τὰς Πάτρας ἐν ἀρχῇ τῆς 9 ἑκατονταετηρίδος, ἀναφέρει *ἄρχοντας* τῆς πόλεως ἀνταποκρινομένους μετὰ τοῦ ἐν Κορίνθῳ στρατηγοῦ καὶ *οἰκήτορας αὐτῆς βουλευομένους* περὶ τοῦ πρακτέου. Ὥστε ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει ὅτι ἐν τῇ 9 ἑκατονταετηρίδι ἡ Χερσὼν τοὐλάχιστον καὶ αἱ Πάτραι διῳκοῦντο ὑπὸ ἰδίων δημοτικῶν θεσμῶν καὶ ἀρχόντων. Δὲν λέγομέν τι περὶ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἀπὸ τῶν ὁποίων σῴζονται χρυσόβουλλα ρητῶς μαρτυροῦντα ὅτι ἡ Μονεμβασία εἶχεν ἰδιάζοντα κοινοτικὰ προνόμια, οὐδὲ θέλομεν ἀναφέρει ἐνταῦθα ἐκτενέστερον τὰ Χρονικὰ τῶν κατὰ τὴν 13 ἑκατονταετηρίδα ἐν Μωρέᾳ πολέμων τῶν Φράγκων, εἰς τὰ ὁποῖα αἱ πελοποννησιακαὶ πόλεις παριστῶνται διοικούμεναι ὑπὸ *ἀρχόντων*, καὶ *προεστῶν* ἀπαραλλάκτως σχεδὸν ὅπως ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἀλλὰ καὶ μικρὸν μετὰ τὸν Λέοντα ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν ἐν ἔτει 947 νεαρὰν τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, περὶ τῶν εἰσερχομένων δυνατῶν εἰς ἀνακοινώσεις πενήτων, τὸν ὅρον *ὁμὰς τοῦ χωρίου*, ἀναφερόμενον κατ᾽ ἀντίθεσιν πρὸς τὸν *καθ᾽ ἕκαστον* κάτοικον αὐτοῦ, καὶ δηλοῦντα προδήλως οὐχὶ ἄλλο ἢ τὸ ἠθικὸν τῆς κοινότητος τοῦ χωρίου πρόσωπον. Καὶ πάλιν εἰς τὴν ἐν ἔτει 922 νεαρὰν τοῦ Ρωμανοῦ, Κωνσταντίνου καὶ Χριστοφόρου, τὸν ὅρον *μητροκωμία*, δηλοῦντα κώμην ἔχουσαν περὶ ἑαυτὴν ἄθροισμα κατοίκων νεμομένων κοινὰ προνόμια, ἢ καθυποβεβλημένων εἰς κοινὰ καθήκοντα, ἐν ἄλλαις λέξεσι πρωτεύουσαν κοινότητος. Ἐκ τούτων δὲ πάντων καταφαίνεται ὅτι καὶ ἐπ᾽ αὐτῆς τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ὑπῆρχον κοινοτικοί τινες θεσμοί, ὁσονδήποτε καὶ ἂν αὕτη ἠγωνίσθη νὰ συμπυκνώσῃ εἰς χεῖρας ἑαυτῆς πᾶσαν ἀρχήν, ἀπὸ τῆς ἀνωτάτης μέχρι τῆς κατωτάτης. Διότι τοῦτο τῷ ὄντι ὑπῆρξε τὸ θεμελιῶδες σύστημα τῆς δυναστείας ταύτης, ἥτις διὰ στόματος τοῦ Λέοντος μάλιστα δὲν ἔπαυσεν ἀδιακόπως ἀποφαινομένη ὅτι «νῦν πρὸς ἑτέραν κατάστασιν τὰ πολιτικὰ μεταπεποίηται πράγματα καὶ πρὸς μόνην τὴν

βασίλειον πρόνοιάν τε καὶ διοίκησιν ἀνήρτηται πάντα»· ὅτι «νῦν τῆς βασιλικῆς φροντίδος πάντων ἐξηρτημένων, καὶ σὺν Θεῷ τῇ ταύτης προνοίᾳ καὶ σκοπουμένων καὶ διαιτωμένων, τὸ μόναρχον κράτος ἀνέλαβε τὴν πάντων τῶν πραγμάτων διοίκησιν».

Πᾶσα δὲ ἡ δύναμις αὕτη ἡ διὰ τοῦ προεκτεθέντος μηχανισμοῦ συμπυκνωθεῖσα εἰς χεῖρας τῆς βασιλείας σκοπὸν κύριον εἶχε τὴν κατασκευὴν τῶν δύο ὀργάνων, δι' ὧν καὶ μόνων ἠδύνατο ἤδη νὰ συντηρηθῇ τὸ κράτος, ἤτοι τὴν ὅσον ἐνδέχεται δαψιλεστέραν πλήρωσιν τοῦ δημοσίου ταμείου καὶ τὴν ὅσον ἐνδέχεται μείζονος στρατοῦ καὶ στόλου συγκρότησιν.

Ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τῶν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰσερχομένων φόρων ἠμποροῦμεν θαρρούντως νὰ εἴπωμεν ὅτι ὀλίγα ἐπὶ γῆς κράτη ἐπέτυχον τοσοῦτον θαυμάσια ἀποτελέσματα ὅσον τὸ ἡμέτερον μεσαιωνικόν. Ἄχρι τοῦδε δὲν ἐκρίναμεν περὶ τούτου εἰμὴ ἔκ τινων μερικῶν πληροφοριῶν, οἷον τῶν εἰσπράξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῶν ἀποταμιευμάτων διαφόρων βασιλέων καὶ ἄλλων τοιούτων εἰδήσεων· ἀλλ' ἤδη θέλομεν φέρει τεκμηριόν τι περὶ τῆς ὅλης ἐτησίας τοῦ κράτους εἰσπράξεως. Ὅτε κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς 13 ἑκατονταετηρίδος οἱ δυτικοὶ ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐρρήθη ὑπ' αὐτῶν ὅτι ὁ Βαλδουῖνος, ὁ προχειρισθεὶς αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς, εἶχεν ἡμερησίαν πρόσοδον 30.000 χρυσῶν. Ὁ Χόπφ, ὑπολαμβάνων τὸ ποσὸν τοῦτο ὡς ἀνακτομισθίαν, νομίζει τὸ πρᾶγμα ὅλως ἀπίθανον· ἀλλ' εἶναι πρόδηλον ὅτι δὲν προέκειτο περὶ ἀνακτομισθίας, διότι 30.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσιν 160 περίπου ἑκατομμύρια δρ. κατ' ἔτος. Μὴ προκειμένου δὲ περὶ ἀνακτομισθίας, τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ λόγος ἦτο περὶ τῶν ἐτησίων προσόδων τοῦ βασιλέως Βαλδουίνου· πάλιν δὲ ὄχι βεβαίως περὶ τῶν προσόδων ὅσας πραγματικῶς εἰσέπραττον ὅ,τε Βαλδουῖνος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, διότι διὰ τὴν ἀλλόκοτον ἀνεπιτηδειότητα ἣν ἔδειξαν πάντες οὗτοι αἱ δημόσιαι αὐτῶν εἰσπράξεις περιωρίσθησαν ἀμέσως εἰς ἐλάχιστα ποσά, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἠλαττώθησαν τοσοῦτον ὥστε οἱ διάδοχοι ἐκεῖνοι τῶν Ἰουστινιανῶν, τῶν Βασιλείων καὶ τῶν Κομνηνῶν κατήντησαν νὰ στερηθῶσι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου. Ἡ εἴδησις λοιπὸν ἐκείνη δὲν ἠνίττετο βεβαίως εἰμὴ τὰ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἄλλοτε εἰσπραττόμενα ἀπὸ τῶν χωρῶν ὅσαι ἤδη καθυπεβλήθησαν εἰς τὴν τοῦ Βαλδουίνου κυριαρχίαν, ταύτας δὲ τὰς εἰσπράξεις ἠδύναντο οἱ δυτικοὶ κάλλιστα νὰ γνωρίσωσιν ἐκ τῶν λογιστικῶν βιβλίων τοῦ γενικοῦ λογοθέτου, τὰ ὁποῖα εὗρον, γενόμενοι κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ φυσικῷ τῷ λόγῳ συνεβουλεύθησαν πρὸς ὁδηγίαν αὐτῶν. Ἀλλ' ἅμα παραδεχθῶμεν τὴν ἑρμηνείαν ταύτην, καὶ ἐν ἐλλείψει πάσης ἄλλης νύξεως ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν αὐτήν, δυνάμεθα μέχρι τινὸς νὰ προσδιορίσωμεν τὸ ὅλον ποσὸν τῆς εἰσπράξεως τοῦ κράτους. Εἴπομεν ὅτι 30.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσιν 160 ἑκατομμύρια περίπου δραχμῶν κατ' ἔτος· ἀλλ' εἰς τὸν Βαλδουῖνον δὲν ἀπεδόθη εἰμὴ τὸ τέταρτον τῶν εἰσπράξεων τοῦ κράτους· ἄρα τὸ ὅλον ποσὸν τῶν εἰσπράξεων τοῦ κράτους τούτου δύναται νὰ ὑπολογισθῇ κατὰ προσεγγισμὸν εἰς 640.000.000 περίπου δραχμῶν.

Τὸ ποσὸν τοῦτο φαίνεται τῇ ἀληθείᾳ, ἐκ πρώτης ὄψεως, ὑπέρογκον, μάλιστα ἐὰν ἀναλογισθῶμεν τὴν πολὺ μείζονα σχετικὴν τοῦ νομίσματος ἀξίαν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας τὰ 640 ἐκεῖνα ἑκατομμύρια ἤθελον ἔχει σήμερον ἀξίαν ἴσην πρὸς 3.000. Τοιούτους ἐτησίους πόρους δὲν ἔχουσιν οὔτε ἡ Ἀγγλία, οὔτε ἡ Γαλλία, οὔτε ἡ βόρειος Ἀμερικὴ ἐν αὐτοῖς τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ὅτε τοσοῦτον ἐπολλαπλασιάσθη ἡ κοινὴ εὐπορία καὶ τοσοῦτον ἐτελειώθη ἡ οἰκονομικὴ διαχείρισις. Πλὴν τούτου ἡ πληροφορία ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας ὡρίσαμεν τὸ ποσὸν ἐκεῖνο ἀνήκει εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς

Η ΚΑΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ
ΤΗΣ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ
ΠΟΝΤΟΣ ΕΥΞΕΙΝΟΣ
ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΘΑΛΑΣΣΑ
ΜΑΙΩΤΙΣ ΛΙΜΝΗ
ΙΟΝΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ
ΤΥΡΡΗΝΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ
ΑΔΡΙΑΤΙΚΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ
ΑΙΓΑΙΟΥ ΠΕΛΑΓΟΥΣ
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΣΤΡΥΜΟΝΟΣ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
Θ. ΚΡΗΤΗΣ
Θ. ΚΥΠΡΟΥ
Θ. ΟΠΤΙΜΑΤΩΝ
ΒΟΥΚΕΛΛΑΡΙΩΝ
ΠΑΦΛΑΓΟΝΩΝ
ΑΡΜΕΝΙΑΚΩΝ
ΚΟΛΩΝΕΙΑΣ
ΧΑΛΔΙΑΣ
ΟΨΙΚΙΟΝ
ΧΑΡΣΙΑΝΟΝ
ΣΕΒΑΣΤΕΙΑΣ
ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑΣ
ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ
ΘΡΑΚΗΣΙΩΝ
ΛΥΚΑΝΔΟΥ
ΣΕΛΕΥΚΕΙΑΣ
ΚΙΒΥΡΡΑΙΩΤΩΝ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ
ΑΡΑΒΩΝ
ΜΕΣΟΠΟΤΑΜΙΑ
ΚΟΡΔΟΥΝΗ
ΑΡΜΕΝΙΑ
ΣΕΡΒΙΑ
ΧΡΩΒΑΤΙΑ
ΟΥΓΓΡΙΑ
ΠΑΤΖΙΝΑΚΙΤΑΙ
ΚΕΡΚΥΡΑ
ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ
ΖΑΚΥΝΘΟΣ
ΛΗΜΝΟΣ
ΛΕΣΒΟΣ
ΧΙΟΣ
ΣΑΜΟΣ
ΝΑΞΟΣ
ΚΑΡΠΑΘΟΣ
ΡΟΔΟΣ
ΚΥΘΗΡΑ
ΣΙΚΕΛΙΑ
ΠΟΝΤΟΣ ΠΟΛΕΜΩΝΙΑΚΟΣ
ΚΟΛΠΟΣ ΤΑΡΑΝΤΙΝΟΣ
ΔΑΜΑΣΚΟΣ
ΒΑΓΔΑΤΙΟΝ

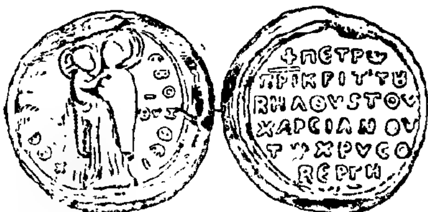
13 ἑκατονταετηρίδος. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸ κράτος δὲν εἶχε, πολλοῦ γε δεῖ, τὴν ἔκτασιν τῆς 9 καὶ τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος. Τὸ πλεῖστον τῆς μικρᾶς Ἀσίας εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν, ἡ κάτω Ἰταλία εἶχε κυριευθῆ ὑπὸ τῶν Νορμαννῶν, αἱ σταυροφορίαι εἶχον ἐπαγάγει μεγάλας συμφοράς, αἵτινες δὲν ἠδύναντο εἰμὴ νὰ ἐπενεργήσωσιν εἰς τὴν ἐλάττωσιν τῶν δημοσίων προσόδων· καί, τὸ σπουδαιότερον ἐπὶ τοῦ προκειμένου, αἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ ἱδρυθεῖσαι ἀποικίαι τῶν Ἐνετῶν, τῶν Γενουαίων καὶ τῶν Πισατῶν ἔλαβον τοσαῦτα προνόμια ἀσυδοσίας ἢ ἐλαττώσεως φόρων, ὥστε καὶ ὡς ἐκ τούτου περιωρίσθησαν ἀναγκαίως αἱ δημόσιαι τοῦ κράτους εἰσπράξεις καὶ μάλιστα αἱ τελωνιακαί. Ἐὰν λοιπὸν ἠθέλομεν παραδεχθῆ ὅτι ἐν τῇ 12 ἑκατονταετηρίδι, ὅτε τοσαῦται ἐπῆλθον ἀφορμαὶ μειώσεως τῶν δημοσίων εἰσπράξεων, αὗται συνεποσοῦντο εἰς 600 καὶ ἐπέκεινα ἑκατομμύρια δραχμῶν τοῦ τότε νομίσματος, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι τὰ ἐν τῇ 9 καὶ τῇ 10 εἰσοδήματα ἦσαν ἀσυγκρίτῳ πλειότερα, ἐξ οὗ ὅμως καθίσταται ὅλως ἀκατάληπτον τὸ οἰκονομικὸν τοῦτο φαινόμενον. Τὸ μᾶλλον πιθανὸν εἶναι ὅτι οἱ Φράγκοι περὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν εἰσοδημάτων συνεβουλεύθησαν τὰ λογιστικὰ βιβλία οὐχὶ τῶν τελευταίων χρόνων ἀλλὰ τῶν ἀρχαιοτέρων. Τοῦτο δὲ εἶναι τόσῳ μᾶλλον πιθανὸν ὅσῳ οἱ κατακτηταὶ ἐκεῖνοι ἠξίουν νὰ ἀνακτήσωσιν ὅλην τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ ὅλην τὴν Συρίαν. Ἀλλὰ καὶ τούτου τεθέντος, ὅτι δηλαδὴ τὸ ποσὸν τῶν 640 ἑκατομμυρίων ἦτο τὸ ἐτήσιον εἰσόδημα τοῦ κράτους ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς 9 καὶ τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος, πάλιν μένει δυσκατανόητον ἐκ πρώτης ὄψεως πῶς τὸ κράτος τοῦτο ἠδύνατο νὰ ἔχῃ ὁποτεδήποτε πόρους πλείονας τῶν πόρων ὅσους ἔχουσιν οἱ ἡγέται τοῦ καθ' ἡμᾶς πολιτισμοῦ.

Σφραγῖδες Κομμερκίων
(Mélanges Schlumberges 1925)

Ἐν τούτοις πᾶσαι αἱ μερικαὶ πληροφορίαι τὰς ὁποίας ἔχομεν περὶ τῶν πόρων τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ἐπιτρέπουσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὴν παραδοχὴν τοῦ ὁλικοῦ ἐκείνου ποσοῦ, ὅσον ὑπέρογκον καὶ ἂν φαίνεται. Ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἰουδαίου Βενιαμὴν Τουδέλα περὶ τῶν εἰσοδημάτων, τὰ ὁποῖα παρεῖχεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον μόνη ἡ Κωνσταντινούπολις ἐν τῇ 12 ἑκατονταετηρίδι. Ὁ Βενιαμὴν Τουδέλας, ὅστις ἐπεσκέφθη τὸ ἀνατολικὸν κράτος ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μανουὴλ Κομνηνοῦ, ἀποθαυμάσας ἰδίως τὴν πολυτέλειαν καὶ μεγαλοπρέπειαν τῆς βασιλευούσης, βεβαιοῖ ὅτι, καθ' ἃς ἔλαβε πληροφορίας, ἡ πόλις αὕτη ἐπλήρωνε καθ' ἑκάστην εἰς τὸν βασιλέα 20.000 χρυσῶν, εἰσπραττομένων ἀπὸ τῶν ἐργαστηρίων, τῶν καπηλείων, τῶν ἀγορῶν καὶ τῶν πολυαρίθμων ἐμπόρων, ὅσοι συνέρρεον εἰς αὐτὴν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, ἐκ Βαγδατίου, Μεσοποταμίας, Μηδίας, Περσίας, Αἰγύπτου, Παλαιστίνης, Ρωσίας, Οὐγγαρίας, τῆς χώρας τῶν Πετσενέγων, Ἰταλίας καὶ Ἱσπανίας· 20.000 χρυσᾶ καθημέραν φέρουσιν 106 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν κατ' ἔτος. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀδύνατον, ἀφοῦ μόνη ἡ πρωτεύουσα ἔδιδε τόσα, νὰ δίδῃ τὸ λοιπὸν ὅλον κράτος ἄλλα 500.000.000, μάλιστα ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι. Ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο μὲν ἡ πλουσιωτέρα καὶ ἐμπορικωτέρα τοῦ κράτους πόλις ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἡ μόνη πλουσία καὶ ἐμπορική. Ἐκ τοῦ ἐπισήμου καταλόγου τῶν πόλεων εἰς τὰς ὁποίας οἱ Κομνηνοὶ ἐπέτρεψαν βραδύτερον εἰς τοὺς Ἐνετοὺς νὰ ἱδρύσωσιν ἀποικίας ἐμπορικὰς συνάγεται ὅτι παρεκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρχον τότε ἐν τῷ κράτει αἱ ἀκόλουθοι ἀξιόλογοι ἐμπορικαὶ πόλεις. Ἐν Ἀσίᾳ μὲν Λαοδίκεια, Ἀντιόχεια, Μάμιστρα, Ἄδανα, Ταρσός, Ἀττάλεια, Στρόβιλος, Χίος, Θεολόγος, Φώκαια. Ἐν τῇ Εὐρώπῃ δὲ Δυρράχιον, Αὐ-

λών, Κέρκυρα, Βόνιτσα, Μεθώνη, Κορώνη, Ναύπλιον, Κόρινθος, Θῆβαι, Ἀθῆναι, Εὔβοια, Δημητριάς, Θεσσαλονίκη, Χρυσόπολις [1], Περιθεώριον, Ἄβυδος [2], Ραιδεστός, Ἀδριανούπολις, Ἄπρος, Ἡράκλεια καὶ Σηλυβρία. Καὶ σημειωτέον ὅτι ἐνταῦθα δὲν ἀναφέρονται εἰμὴ τὰ ἐμπορεῖα εἰς τὰ ὁποῖα οἱ Ἐνετοὶ ἵδρυσαν ἀποικίας ἐμπορικάς. Ἀλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπῆρχον ἐν τῷ κράτει καὶ ἄλλαι πολλαὶ καὶ ἀξιόλογοι ἐμπορικαὶ πόλεις, ἰδίως εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου, ἐν Κύπρῳ καὶ ἐν Κρήτῃ. Ἐκ τῶν πόλεων τούτων καὶ νήσων ἡ μὲν Κέρκυρα κατέβαλεν ἐν τῇ 12 ἑκατονταετηρίδι κατ' ἔτος εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον 1.650.000 περίπου δραχμῶν, ἤτοι περὶ τὰ 9 περίπου ἑκατομμύρια τοῦ σημερινοῦ νομίσματος· πλειότερα δηλαδὴ τῶν ὅσα εἰσπράττει τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος νῦν ἀπὸ ὅλης τῆς Ἑπτανήσου. Αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ Θῆβαι ἦσαν πόλεις τοσοῦτο πλούσιαι, ὥστε μετ' ὀλίγον οἱ δοῦκες τῶν Ἀθηνῶν, τῶν ὁποίων τὸ κρατίδιον δὲν περιελάμβανεν εἰμὴ μόνον τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Βοιωτίαν, ἠδυνήθησαν νὰ συντηρῶσι μίαν τῶν πλυτελεστέρων καὶ μεγαλοπρεπεστέρων αὐλῶν τῆς τότε Εὐρώπης. Οὐδὲν ἧττον δὲ λαμπροὶ ὑπῆρξαν καὶ οἱ πρίγκιπες τοῦ Μωρέως, χάρις εἰς τὴν εὐπορίαν καὶ ἐμπορίαν τοῦ Ναυπλίου, τῆς Κορίνθου, τῶν Πατρῶν, τῆς Κορώνης, τῆς Μεθώνης, τῆς Λακεδαίμονος καὶ ἄλλων πολλῶν τῆς χερσονήσου πόλεων. Ἐλάχιστον περὶ τὴν Νίκαιαν τμῆμα τῆς μικρᾶς Ἀσίας οὐ μόνον ἀπετέλεσεν ἓν τῶν ἰσχυροτάτων τῆς Ἀνατολῆς κρατῶν ὑπὸ τὸν Λάσκαριν καὶ τὸν Βατάτσην ἀλλὰ καὶ κατώρθωσε μετ' οὐ πολὺ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ Κρήτη, ἡ Κύπρος, ἡ Χίος, ἡ Ρόδος, ἡ Λέσβος, ἡ Νάξος ἀπετέλεσαν ἡγεμονίας φραγκικὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον αὐτοτελεῖς, ἁπάσας δὲ φημιζομένας ἐπί τε τῷ πλούτῳ αὐτῶν καὶ τῇ δυνάμει. Ἐν Ἠπείρῳ, Θεσσαλίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ καὶ Αἰτωλίᾳ ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος Κομνηνός, ὁ *δεσπότης Ἑλλάδος* καλούμενος, ἵδρυσε κράτος, τὸ ὁποῖον κατώρθωσε νὰ ἀντισταθμίσῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον πᾶσαν τὴν δύναμιν τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ φραγκοκρατίας. Τί λοιπὸν παράδοξον ἂν πᾶσαι αὗται αἱ χῶραι ἡνωμέναι ὁμοῦ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντίου κατώρθουν νὰ παρέχωσιν εἰς τὸν γενικὸν αὐτοῦ λογοθέτην τὸ προσημειωθὲν μέγα ἐτήσιον εἰσόδημα; Καὶ ἔπειτα πῶς ἄλλως θέλουσιν ἐξηγηθῇ τὰ ὑπέρογκα περισσεύματα, τὰ ὁποῖα τινὲς τῶν βασιλέων τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ἠδυνήθησαν νὰ ἀποταμιεύσωσι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἀφοῦ ἐπήρκεσαν εἰς ὅλα τὰ ἔξοδα τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως, τῶν ἐξωτερικῶν πολέμων καὶ πολλῶν καὶ πολυτελεστάτων οἰκοδομῶν; Ὁ Θεόφιλος καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Θεοδώρα ἀπεθησαύρισαν 1090 κεντηνάρια χρυσίου καὶ 3000 ἀργύρου, ἤτοι περὶ τὰ 140 ἑκατομμύρια δραχμῶν τοῦ τότε νομίσματος, αἵτινες ἰσοδυναμοῦσι σήμερον πρὸς 700.000.000 καὶ ἐπέκεινα. Ὁ δὲ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος 250.000.000 δραχμῶν, ἰσοδυναμοῦντα σήμερον πρὸς 1.250.000.000 καὶ ἐπέκεινα. Περὶ τῶν ἀποταμιευμάτων τούτων δυσκόλως δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία τις, διότι μαρτυροῦνται ὑπὸ πολλῶν συγχρόνων συγγραφέων·

Σφραγὶς κριτοῦ τοῦ θέματος Χαρσιανοῦ
(Η σφραγὶς φέρει τὸ ὄνομα τοῦ πατρικίου κριτοῦ Πέτρου Χρυσοβέργη)
(βλ. σ. 40)

(1) **Χρυσόπολις** ἐννοεῖται πιθανώτατα ἐνταῦθα οὐχὶ ἡ ἐν Βιθυνίᾳ γνωστὴ Χρυσόπολις (ἢ Σκούταρι), ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ὄχθης τοῦ Βοσπόρου κειμένη, ἀλλ' ἡ Ἀμφίπολις, ἥτις ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις καὶ οὕτως ἐκαλεῖτο.

(2) **Ἡ Ἄβυδος** βεβαίως κεῖται ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ὄχθης τοῦ Ἑλλησπόντου.

τούτου δὲ τεθέντος, δὲν ἤθελεν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐννοήσωμεν πῶς ἐγίνοντο τοιαῦται οἰκονομίαι, ἐὰν συγχρόνως δὲν παρεδεχόμεθα ὅτι αἱ ἐτήσιαι εἰσπράξεις ἦσαν τοσαῦται ὁποίας ἀνωτέρω ὑπελογίσαμεν αὐτάς.

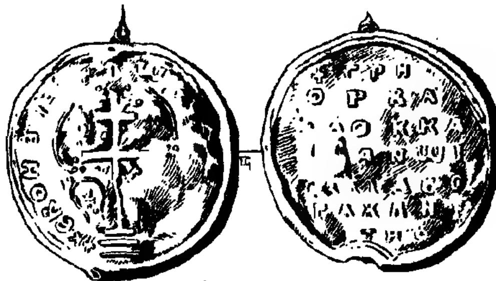
Ἀλλὰ καὶ ἄλλα τινὰ γεγονότα συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ ἐξηγήσωσι τὸ ὑπέρογκον ἐκεῖνο ποσὸν τῶν ἐτησίων εἰσπράξεων. Τὸ ἀνατολικὸν κράτος, μάλιστα μέχρι τῆς 11 ἑκατονταετηρίδος, εἶχε λόγῳ βιομηχανίας καὶ ἐμπορίας ὡς πρὸς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην καὶ μέγα μέρος τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, οὐχὶ ὅπως ἔχουσι σήμερον πρὸς τὸν ἐπίλοιπον κόσμον ἡ Ἀγγλία, ἢ ἡ Γαλλία, ἢ ἡ Γερμανία, ἢ ἡ βόρειος Ἀμερική, κατ' ἰδίαν ἑκάστη λαμβανομένη, ἀλλ' ὅπως ἔχουσι σύναμα λαμβανόμεναι πᾶσαι ὁμοῦ αἱ βιομηχανικώταται αὗται καὶ ἐμπορικώταται τῶν σημερινῶν τῆς γῆς χωρῶν.

Σφραγὶς κριτοῦ τοῦ θέματος Στρυμόνος.
('Η σφραγὶς φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Ἀνδρονίκου, πρωτοσπαθαρίου, κριτοῦ Στρυμόνος καὶ Βολεροῦ) (βλ. σ. 31)

Τῷ ὄντι τότε ἐν μόνῳ τῷ ἀνατολικῷ κράτει κατεσκευάζοντο τὰ πλεῖστα τῶν ἀντικειμένων τοῦ πολυτελοῦς ἢ καὶ ἁπλῶς ἀνέτου βίου, ὅσων εἶχεν ὁ κόσμος χρείαν, καὶ πολλαὶ ἐκ τῶν πρώτων ὑλῶν, ὅσαι ἦσαν ἀναγκαῖαι πρὸς κατασκευὴν τῶν ἀντικειμένων ἐκείνων, ἐνταῦθα μόνον ἐκαλλιεργοῦντο ἢ παρήγοντο. Ὁ ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται βεβαίως τὰ πορφυρᾶ, τὰ μεταξωτά, τὰ λινᾶ, τὰ βαμβακερά, τὰ μάλλινα παντὸς εἴδους ὑφάσματα, τῶν ὁποίων τοσοῦτο λαμπρὰ δείγματα εἴδομεν ἐν τῇ 9 ἑκατονταετηρίδι στελλόμενα ἐκ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τῆς ἐκ Πατρῶν πλουσίας χήρας Δανηλίδος, καὶ τὰ ὁποῖα ἐν τούτοις δὲν κατεσκευάζοντο ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι μόνον ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ τοῦ κράτους. Πλὴν τούτων ἐν αὐτῷ ἐτεχνουργοῦντο τὰ χρυσᾶ, τὰ ἀργυρᾶ, τὰ χάλκινα, τὰ πήλινα, τὰ ξύλινα, τὰ ἐκ πολυτίμων λίθων, οἷον ἐξ ὄνυχος, ἐξ ἀλαβάστρου, ἐκ κρυστάλλου, ἔτι δὲ ἐξ ὑέλου καὶ πάσης ἄλλης ὕλης παντοειδῆ σκεύη· τὰ ὁποῖα ἐκόσμουν τὰς οἰκίας τῶν μεγιστάνων καὶ τὰς ἐκκλησίας, ἢ ἐχρησίμευον εἰς τὰς κοινοτέρας χρείας τῶν εὐπορούντων ὁπωσοῦν ἀνθρώπων πρὸς βορρᾶν, πρὸς ἀνατολάς, πρὸς μεσημβρίαν καὶ μάλιστα πρὸς δυσμὰς τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, ἐν τῇ μέσῃ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ. Ταῦτα δὲ πάντα, ἢ τοὐλάχιστον τὰ πλεῖστα τούτων, πολλαχοῦ τῆς τότε γνωστῆς οἰκουμένης ἐντεῦθεν ἀποστελλόμενα, προεκάλουν φυσικῷ τῷ λόγῳ τὴν ἐν τῷ κράτει συρροὴν χρηματικῶν κεφαλαίων ἀνυπολογίστων, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δημόσιαι καὶ ἰδιωτικαὶ αὐτοῦ πρόσοδοι ἀνεβιβάζοντο εἰς ποσὰ δυνάμενα μὲν σήμερον νὰ φαίνωνται μυθώδη ἀλλὰ μὴ ὄντα ἀνεξήγητα, ὅταν ἀναλογισθῶμεν τὴν κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ὅλως ἐξαιρετικὴν ἐν τῷ κόσμῳ θέσιν τοῦ κράτους τούτου. Συγχρόνως δὲ ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ φορολογία, ἥ τε ἄμεσος καὶ ἡ ἔμμεσος, ἥ τε τακτικὴ καὶ ἡ ἔκτακτος, ἦτο τότε πολὺ καταθλιπτικωτέρα ἢ σήμερον. Οἱ συνήθως παρὰ τοῖς χρονογράφοις ἀπαντῶντες φόροι εἶναι ὁ ἔγγειος, τακτικός τε καὶ ἔκτακτος, τὸ καπνικόν, τὸ ἀερικόν, τὰ τελωνιακὰ καὶ λιμενικὰ δικαιώματα, ὁ ἐπὶ τῶν ζῴων φόρος, τὸ χαρτιατικόν, ὁ ἐπὶ τῶν κληρονομιῶν φόρος, ὁ ἐπὶ τῶν ἀνευρισκομένων θησαυρῶν, ὁ φόρος ὁ ἀντικαθιστῶν τὴν προσωπικὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Ἀλλὰ τί ἦσαν οἱ φόροι οὗτοι ἀντιπαραβαλλόμενοι πρὸς τὰς ἀναριθμήτους ἐκτάκτους ὑποχρεώσεις εἰς τὰς ὁποίας καθυπεβάλλοντο οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ τῶν ὁποίων τὸν ἀτελεύτητον καὶ σφόδρα δυσκατάληπτον κατάλογον ἐφρόντισε νὰ διασώσῃ εἰς ἡμᾶς ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἐν τῇ λ' αὐτοῦ

νεαρᾷ; Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ἐφορολογοῦντο οὐχὶ ὅπως οἱ κάτοικοι τῶν σημερινῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν κατ' ἐπιεικῆ τινα ἀναλογίαν πρὸς τὴν ἐτησίαν αὐτῶν πρόσοδον, ἀλλὰ πολὺ ἐπαχθέστερον κατὰ τὴν αὐτογνώμονα τοῦ κυριάρχου κρίσιν καὶ τὰς ἑκάστοτε ἀνωμάλους περιστάσεις καὶ ἀλλεπαλλήλους ἀνάγκας, ἂν καὶ δέον νὰ ἐπαναλάβωμεν τὸ καὶ ἄλλοτε παρατηρηθέν, ὅτι ἡ κατάθλιψις αὕτη, ὅσον δεινὴ καὶ ἂν ἦτο, εἶχε πάντοτε τὰ ὅρια αὐτῆς, δὲν ἀπέβαινε δηλαδὴ τοιαύτη ὥστε νὰ καταστήσῃ ἀδύνατον τὸν ἐμπορικόν, τὸν βιομηχανικὸν καὶ ἐν γένει τὸν ἐργατικὸν βίον. Ἐὰν ἄλλως εἶχε τὸ πρᾶγμα, ἦτο ἀδύνατον τὸ κράτος νὰ συντηρηθῇ ἐπὶ 700 καὶ ἐπέκεινα ἔτη, καὶ νὰ ἐξακολουθῇ καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα ποριζόμενον ἀδιαλείπτως τὰς ὑπερόγκους ἐκείνας προσόδους. Οἱ ἄνθρωποι λοιπὸν ἐπλήρωνον τότε πολὺ πλείονας ἢ σήμερον φόρους, καὶ τοῦτο συντελεῖ εἰς τὸ νὰ ἐξηγήσῃ μέχρι τινὸς πῶς τὸ ἀνατολικὸν κράτος εἶχε προσόδους μείζονας τῶν πλουσιωτέρων καὶ ἄριστα διοικουμένων νεωτέρων ἐθνῶν. Μήπως ἀνάλογόν τι δὲν συνέβαινεν εἰς τὸ ἀρχαῖον περσικὸν κράτος; Αἱ ἐπαρχίαι τοῦ κράτους τούτου, ἀφοῦ ἐπήρκουν εἰς ὅλας τὰς ἄλλας ἀνάγκας τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, καὶ ἰδίως εἰς τὴν συντήρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς αὐλῆς, κατέβαλλον τακτικῶς εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον ἐτησίαν πρόσοδον 120 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν τοῦ τότε νομίσματος, ὅπερ προϋποτίθησι βεβαίως ὅτι αἱ ὅλαι τοῦ κράτους πρόσοδοι δὲν ἦσαν κατώτεραι τῶν 600.000.000. Ἀφοῦ δὲ τὸ περσικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχεν οὔτε τὴν ἐμπορικὴν οὔτε τὴν βιομηχανικὴν σπουδαιότητα τοῦ ἡμετέρου μεσαιωνικοῦ, κατέβαλλε τοσούτους φόρους, δὲν βλέπομεν διατί ἤθελεν εἶναι ἀπίθανον νὰ παρέχῃ αὐτοὺς τὸ κράτος οὗ προΐσταντο οἱ βασιλεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εὑρισκόμενον μάλιστα εἰς τοσοῦτον ἰδιαζόντως εὐτυχεῖς περιστάσεις.

Σφραγὶς «κατεπάνω» τῆς Ἰταλίας
(Ἡ σφραγὶς φέρει τὸ ὄνομα τοῦ «κατεπάνω» Γρηγορίου Ταρχανιώτου.)
(βλ. σ. 33)

Μετὰ τὴν εἴσπραξιν τῶν φόρων ὁ στρατὸς ἀπετέλει τὸ κυριώτατον μέλημα τῆς κυβερνήσεως. Οἱ βασιλεῖς ὠνόμαζον αὐτὸν ὁτὲ μὲν *κεφαλὴν τῆς πολιτείας*, ὁτὲ δὲ *χεῖρας αὐτῆς*, ὡς δῆλον ἐκ τῆς η' νεαρᾶς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Καὶ ἄλλοτε μὲν ὁ βασιλεὺς ἀποτεινόμενος εἰς τὸν στρατὸν ἔλεγεν «ἀδελφοί, ἄνδρες ἀδελφοί μου» (Κεφ. Ε' τοῦ Θ' βιβλ. τοῦ τρίτου τόμου), ἄλλοτε δέ, ὡς ἐν τῷ παραρτήματι τοῦ πρώτου βιβλίου τῆς Βασιλείου τάξεως καταφαίνεται, ἐκάλει τοὺς στρατιώτους «παιδία ἐμά» καὶ τὰς γυναῖκας αὐτῶν «νύμφας μου». Καὶ ὅταν ἔλθῃ (ὁ βασιλεύς) ἔγγιστα πρὸς τὸ ἄπληκτον (τὸ στρατόπεδον) ἀπὸ τριῶν μιλίων, προϋπαντῶσι τά τε τάγματα καὶ τὰ θέματα, ἐπευχόμενοι τῷ βασιλεῖ, καὶ πρὸς ἓν ἕκαστον τάγμα καὶ θέμα λέγει ὁ βασιλεύς, ἐκνεύων

Σφραγὶς στρατηγοῦ τῆς Καλαβρίας
(Ἡ σφραγὶς φέρει τὸ ὄνομα Κωνσταντίνου πρωτοσπαθαρίου καὶ δουκὸς τῆς Καλαβρίας)
(βλ. σ. 33)

πρὸς αὐτὸ οὕτως· Καλῶς ὑμᾶς εὕρομεν. Πῶς ἔχετε; πῶς ἔχουσιν αἱ νύμφαι μου, αἱ γυναῖκες ὑμῶν, καὶ τὰ παιδία; Πῶς ὑμῖν τὰ ἐν τῇ ὁδῷ διηνύσθη; Ἀγωνίσασθε, τοῦ Χριστοῦ στρατιῶται καὶ παιδία ἐμά, ἵνα ἐν καιρῷ δέοντι ἐπιδείξησθε τὴν γενναιότητα καὶ τὴν ἀνδρείαν ὑμῶν καὶ τὴν πρὸς Θεὸν καὶ βασιλείαν ἡμῶν πίστιν ὀρθὴν καὶ ἀγάπην »κλπ. Τοῦ παραρτήματος τούτου συνιστῶμεν τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην ἰδίως εἰς τοὺς φιλολόγους ἡμῶν, διότι περιέχει πολλὰς λέξεις τῆς καθωμιλημένης, ἔκτοτε ἐν χρήσει οὔσας, οἷον σφακτά, κριάρια, ἀγελάδια, πτωχὰ ἄλογα (ἰσχνά) καὶ τὰ τοιαῦτα.

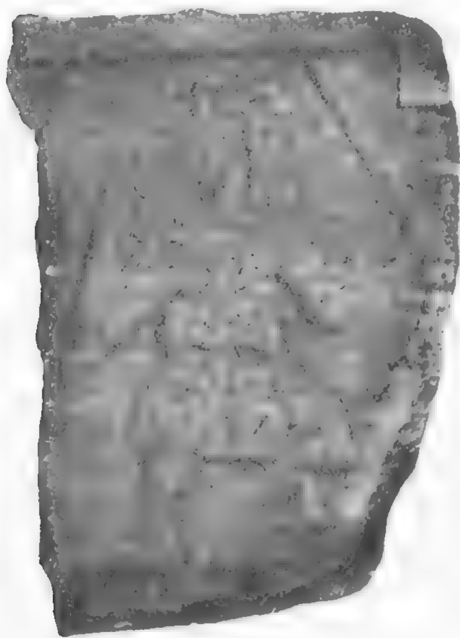
Σφραγὶς κριτοῦ τοῦ Φοσσάτου
(Ἡ ἐπιγραφὴ τῆς σφραγίδος, ἀποτελοῦσα εὐχὴν ἀπευθυνομένην πρὸς τὸν εἰκονιζόμενον Ἅγιον Νικόλαον ὑπὲρ τῶν ἀποφάσεων τοῦ στρατιωτικοῦ δικαστοῦ, ἔχει ὡς ἑξῆς: «Γραφὰς Σεβαστοῦ καὶ Κριτοῦ τοῦ Φοσσάτου Κωνσταντίνου φρούρει μάκαρ»).

Ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος διηροῦντο εἰς δύο διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων μέρη· πρῶτον τὸν κυρίως βασιλικὸν στρατὸν καὶ στόλον, ὅστις συνέκειτο ἐκ τῶν λεγομένων *ταγμάτων καὶ βασιλικῶν πλωίμων*, καὶ δεύτερον τὰ *θέματα* καὶ τὰ *θεματικὰ πλωίμια*. Καὶ τὰ μὲν τάγματα καὶ βασιλικὰ πλώιμα συνεκροτοῦντο ὑπὸ τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως, τὰ δὲ θέματα καὶ θεματικὰ πλώιμα ὑπὸ τῶν κατὰ θέματα στρατηγῶν. Πλὴν τούτου ἡ μὲν βασιλικὴ δύναμις ἦτο μόνιμος, ἡ δὲ θεματική, περιοριζομένη ἐν καιρῷ εἰρήνης εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα πρὸς διατήρησιν τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἀσφαλείας, δὲν ηὔξανεν εἰμὴ ἐν καιρῷ πολέμου. Τότε ὅμως ἐλάμβανε διαστάσεις μεγάλας· διότι εἴδομεν καὶ θέλομεν ἴδει ἐκ διαλειμμάτων στρατοὺς 100 καὶ 200.000 κατὰ τῶν πολεμίων ἐκπεμπομένους, καὶ στόλους 1000 μὲν πολεμικῶν πλοίων, δισχιλίων δὲ φορτηγῶν.

Τὰ τάγματα περιελάμβανον 1) τὰς *Σχολὰς* (1)· ἄλλοτε σχολαὶ ὠνομάζοντο τὰ τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς τάγματα, ἀλλ' ἤδη ὠνομάσθησαν οὕτω τὰ κοινὰ τοῦ ἰδίως βασιλικοῦ στρατοῦ σώματα· 2) τὴν βασιλικὴν φρουράν. Τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς ἀναφέρονται πολλὰ τμήματα· *ἡ ἑταιρεία, τὰ ἐξκούβιτα, ὁ ἀριθμός, ὁ ἱκανᾶτος*. Ἡ ἑταιρεία συνέκειτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ ξένων μισθοφόρων καὶ ἰδίως ἐκ βαριάγων, ἤτοι σκανδιναυῶν, ὧν τὸ πρῶτον ὄνομα, τὸ τῶν *βαριάγων* (2), ἐπὶ τέλους ἐπεκράτησεν ὡς ἰδιάζουσα ἐπωνυμία τῆς ἐκ ξένων μισθοφόρων βασιλικῆς φρουρᾶς· καθ' οὓς ὅμως εὑρισκόμεθα χρόνους τὸ τμῆμα τοῦτο ἐκαλεῖτο, ὡς προείπομεν, ἑταιρεία, καὶ ὑποδιῃρεῖτο πάλιν εἰς *μεγάλην, μέσην* καὶ *μικράν*, ὅπερ ἐνθυμίζει μέχρι τινὸς τὴν ἐπὶ Ναπολέοντος Α' διαίρεσιν τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς εἰς ἀρχαίαν, μέσην καὶ νεωτέραν. Εἶχε δὲ ἡ ἑταιρεία τὸ ἔργον τοῦ «φυλάττειν τὸν ἄνακτα ἀπὸ τῶν ὑπόπτων προσώπων»· καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς, ὁ *μέγας ἑταιρειάρχης*, ἦτο εἷς ἐκ τῶν ὑπερτάτων τοῦ κράτους ἀξιωματικῶν. Τὰ ἐξκούβιτα συνέκειντο, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς λατινικῆς ταύτης λέξεως, ἀπὸ τῶν ἐπὶ φυλακῇ τοῦ βασιλέως παρακοιμωμένων· ἴσως ἄλλοτε τὰ ἐξκούβιτα ἢ οἱ ἐξκουβίτορες εἶχον τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἐπετράπη ἤδη εἰς τὴν ἑταιρείαν, παρέμεινε δὲ ἁπλοῦν τὸ ὄνομα εἰς ἓν τῶν τμημάτων τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς. Οὐδὲ τοῦ ἀριθμοῦ γινώσκομεν τὰ ἰδιάζοντα καθήκοντα, οὐδὲ τοῦ ἱκανάτου· ἀμφότερα τὰ τμήματα ταῦτα σπανίως μνημονεύονται ὑπὸ τῶν χρονογρά

(1) Περὶ σχολῶν ἰδ. ἐν τόμ. Γ'.
(2) Ἀκριβῶς ἡ λ. αὐτὴ ἐν τῇ σκανδιναυικῇ (Waeringen) σημαίνει ἑταῖροι.

φων· ἐν ἔτει 858 ἀναφέρεται ὁ Λέων Λαλάκων ὡς δομέστικος τῶν ἀριθμῶν· εἴδομεν ὡσαύτως τὸν ἔγγονον τοῦ βασιλέως Νικηφόρου Νικήταν προχειρισθέντα ἡγεμόνα τῶν ἱκανάτων. Ὁ δὲ λοιπὸς βασιλικὸς στρατὸς διῃρεῖτο εἰς δύο μεγάλας μοίρας, τὴν ἀνατολικήν, ἤτοι τὴν ἀσιανήν, καὶ τὴν δυτικήν, ἤτοι τὴν εὐρωπαϊκήν, ὧν προΐσταντο οἱ δύο ἀνώτατοι τοῦ κράτους στρατηγοί, *ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς Δύσεως* (¹). Ἀλλ' ἐκ τῶν δύο τούτων στρατηγῶν ὁ πρῶτος ἦτο ὁμολογουμένως ἀνώτερος τοῦ δευτέρου, καὶ ἐλογίζετο ὡς τὸ ὕπατον στρατιωτικὸν ἀξίωμα τοῦ κράτους. Τοῦ στόλου πάλιν ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς ἐκαλεῖτο *δρουγγάριος τῶν πλωΐμων* (²). Μέρος τοῦ βασιλικοῦ στόλου ἐστρατολογεῖτο ὡσαύτως ἐκ ξένων, ἰδίως ἐκ ρώσων· ἀξιόλογος δὲ αὐτοῦ μοῖρα ἦτο ἡ τῶν πυρφόρων πλοίων, ἤτοι τῶν πλοίων τῶν ὡπλισμένων διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρός, τοῦ ὁποίου τὸ μυστήριον ἐξηκολούθουν κατέχοντες μόνοι οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι.

Βαριάγος
(Ἀνάγλυφον ἐν τῷ Βυζαντινῷ Μουσείῳ Ἀθηνῶν).

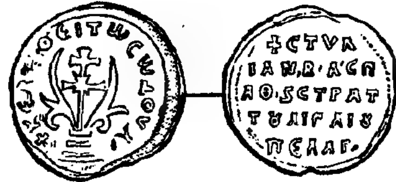
Περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐγίνετο ἡ στρατολογία καὶ ἡ ναυτολογία δὲν ἔχομεν πλήρεις καὶ σαφεῖς εἰδήσεις. Ὅτι πλὴν τῆς ἑταιρείας καὶ τῶν βασιλικῶν πλωΐμων οἱ ξένοι μισθοφόροι, τὸ ἐπισήμως λεγόμενον *μισθοφορικόν*, ἀπετέλουν καὶ τοῦ ἐπιλοίπου στρατοῦ ἀξιόλογον μέρος εἶναι ἀναμφισβήτητον· σαν δὲ οἱ μισθοφόροι οὗτοι, παρεκτὸς τῶν προμνημονευθέντων βαριάγων καὶ ρώσων, ἄγγλοι, φράγκοι, γερμανοί, βούλγαροι, ἀλανοί, ἀβασγοὶ καὶ ἀπὸ τῆς 11 ἑκατονταετηρίδος τοῦρκοι. Οὐδὲν ἧττον ὅμως ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ καὶ ἰδίως τὸ ὅλον τῶν θεμάτων συνέκειτο ἐξ ἰθαγενῶν. Ἀλλὰ πάντες οἱ ἰθαγενεῖς δὲν ἦσαν στρατεύσιμοι. Οἱ ἰθαγενεῖς διεκρίνοντο εἰς *πολίτας* καὶ *στρατιώτας*, ἐξ ὧν οἱ μὲν πρῶτοι οὐδέποτε στρατεύοντες συνετήρουν τὸ κράτος διὰ τῶν φόρων οὓς κατέβαλλον· οἱ δὲ δεύτεροι οὐδένα φόρον καταβάλλοντες συνετήρουν τὸ κράτος διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν. Ἡ διάκρισις αὕτη ἐπὶ τοσοῦτον ἴσχυσεν ὥστε ἐν ταῖς δημοσίαις διατάξεσι βλέπομεν ἀναφερομένους κατ' ἀντιδιαστολὴν *πολιτικοὺς οἴκους* καὶ *στρατιωτικοὺς οἴκους*· εἶχε δὲ ἀρχαίας ἀφορμὰς ἡ διάκρισις αὕτη.

Ἔτι ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας εἶχον παραχωρηθῆ εἰς τοὺς περὶ τὰ μεθόρια ὑπηρετοῦντας στρατιώτας, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἀντὶ μισθοδοσίας, γαῖαι ἀπηλλαγμέναι μὲν παντὸς φόρου καὶ βάρους, ἀκατάσχετοι καὶ ἀναπαλλοτρίωτοι ἀλλὰ συνεπαγόμεναι τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ κατόχου νὰ ὑπηρετῇ στρατιωτικῶς καὶ ἰδίως πρὸς ἄμυναν τῶν συνόρων. Ὡσαύτως καὶ οἱ ἀπόστρατοι ἐλάμβανον

(¹) **Περὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ δρουγγαρίου ἰδ. ἐν τόμ. Γ'.**

(²) ***Δομέστικος*** ἀριθμῶν, ἀριθμὸς ἢ νούμερον φάλαγγος στρατοῦ. Ἐντεῦθεν ὁ δομέστικος ἀριθμῶν **ἐλέγετο καὶ δομέστικος νουμέρων (ἤτοι ταγμάτων).**

πολλάκις τοιαύτας γαίας ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ ὑπηρετῶσιν οἱ υἱοὶ αὐτῶν. Ἐν τῇ 6 ἑκατονταετηρίδι, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ἡ θεσμοθεσία αὕτη ἀνεπτύχθη ἔτι μᾶλλον, διότι ὁ βασιλεὺς οὗτος κατασκευάσας πολυάριθμα μικρὰ καὶ μεγάλα ὀχυρώματα καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ τοῦ Ἴστρου μέχρι τοῦ ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου χώραν καὶ καθ' ὅλας τὰς ἀσιανὰς ἐπαρχίας ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῶν περσικῶν συνόρων ἀνέθηκε πιθανώτατα τὴν φρούρησιν αὐτῶν εἰς στρατιώτας λαβόντας τοιαῦτα στρατιωτικὰ κτήματα πέριξ τὰ ὀχυρώματα ἐκεῖνα. Ἐν ἀρχῇ δὲ τῆς 9 ἑκατονταετηρίδος εἴδομεν, τὸν βασιλέα Νικηφόρον ἱδρύσαντα τοιαύτας στρατιωτικὰς ἀποικίας πέριξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, ὅσα εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ Σλαύων. Ὥστε καθ' ὅλον τὸ κράτος ὑπῆρχε τάξις πολυάριθμος ἀνθρώπων λαβόντων εἰς ἰδιοκτησίαν γαίας τοῦ δημοσίου, *γῆν βασιλικὴν* πολλάκις καλουμένην, ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ ὑπηρετῶσι στρατιωτικῶς αὐτοί τε καὶ οἱ κληρονόμοι αὐτῶν, καὶ ἐκ τῆς τάξεως ταύτης συνεκροτεῖτο ὁ ἰθαγενὴς στρατός. Οἱ δὲ λοιποὶ κάτοικοι ἦσαν, ὡς φαίνεται, ὅλως ἀπηλλαγμένοι τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας· ἐντεῦθεν ἡ διάκρισις εἰς στρατιώτας καὶ πολίτας, εἰς στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικοὺς οἴκους. Ἰδίως δὲ ἐκ τῶν στρατευσίμων ἐκείνων συνεκροτοῦντο τὰ λεγόμενα *θέματα*, ἤτοι τὰ θεματικὰ τάγματα καὶ πλώιμα. Ἐπὶ τούτῳ καθ' ἕκαστον θέμα ἄνδρες ἱκανοὶ τὸν ἀριθμὸν ἐνέμοντο ὡς ἰδιοκτῆται μερίδας δημοσίων κτημάτων, ἐξ ὧν ἠδύναντο νὰ ἐπαρκῶσιν εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν ἀποσκευὴν πρὸς ἐκστρατείαν κατὰ ξηρὰν ἢ θάλασσαν· διότι ἅπαξ στρατεύσαντες ἐμισθοδοτοῦντο ὑπὸ τοῦ δημοσίου καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐνεργητικῆς αὐτῶν ὑπηρεσίας. Καὶ οἱ μὲν σῳζόμενοι νόμοι δὲν ὁμιλοῦσιν εἰμὴ περὶ τῶν κτημάτων τῶν ἁπλῶν στρατιωτῶν ἢ ναυτῶν, ἀλλ' ἐξ ἄλλων κειμένων συνάγεται ὅτι καθ' ἕκαστον θέμα ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ μεγαλύτεροι ἰδιοκτῆται, οἵτινες φέροντες τὴν τιμητικὴν ἐπωνυμίαν τῶν πρωτοσπαθαρίων, τῶν σπαθαροκανδιδάτων, τῶν σπαθαρίων, τῶν στρατόρων (¹) ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπηρέτουν ὡς ἀξιωματικοὶ εἰς τὰ τάγματα καὶ τὰ πλοῖα, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπετέλουν τοπικήν τινα ἀριστοκρατίαν, σπουδαίως πολλάκις ἐπενεργήσασαν εἰς τὴν τύχην τῶν ἐπαρχιῶν.

Σφραγὶς στρατηγοῦ τοῦ Αἰγαίου
(Ἡ σφραγὶς φέρει τὸ ὄνομα Σκυλιανοῦ πρωτοσπαθαρίου καὶ στρατηγοῦ τοῦ Αἰγαίου κτλ.

(βλ. σ. 32)

Ο στρατιωτικοὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ θέματος ἦσαν ὁ *στρατηγός*, οἱ *τουρμάχαι*, οἱ δρουγγάριοι, οἱ κόμητες, οἱ κένταρχοι, οἱ ἑκατόνταρχοι, οἱ *δρουγγαροκόμητες* ἢ *δέκαρχοι*, καὶ ἐπὶ ναυτικῶν θεμάτων οἱ *πρωτοκάραβοι* καὶ οἱ *ναύκληροι* Τὸ δ' ἐπιτελεῖον συνέκειτο ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ, *κόμητες τῆς Κούρτης*, τοῦ *Χαρτουλαρίου τοῦ θέματος* ἤτοι τοῦ γενικοῦ ἐπιμελητοῦ, καὶ τοῦ *Δομεστίκου τοῦ θέματος*, ὅστις ἐβοήθει τὸν στρατηγὸν παρόντα ἢ ἀνεπλήρου αὐτὸν ἀπόντα. Αἱ περὶ τῆς πραγματικῆς δυνάμεως ἑκάστου θέματος εἰδήσεις εἶναι ποικίλαι· ὁ ἀνώτατος ὅρος ἦτο, ὡς φαίνεται, 10,000 ἄνδρες, καὶ ἴσως οἱ κατάλογοι τοῦ θέματος περιεῖχον τοσούτους. Ἐκτὸς ὅμως τοῦ θέματος, ἐξεπέμποντο πολὺ ὀλιγώτεροι. Εἰς τὴν ἐπὶ τὴν Κρήτην ἐκστρατείαν, τὴν γενομένην ἐπὶ Κωνσταντίνου καὶ Ρωμανοῦ, ἀπεστάλησαν, κατὰ

(¹) ***Στράτωρ*** ἐλέγετο ὁ ἱπποκόμος (πωλοδάμνης), εἶτα δὲ ἱππεῖς καὶ στράτορες ἀπετέλουν τὸ ἄτακτον ἱππικόν, οὗ ἀρχηγὸς ἐκαλεῖτο ***πρωτοστράτωρ***.

τὸ με' κεφάλαιον τοῦ δευτέρου βιβλίου τῆς Βασιλείου τάξεως, ἐκ τοῦ θέματος *Χαρπεζικίου* [1] (ὅπερ πρῶτον ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ συναντῶμεν) ἀξιωματικοὶ μὲν 276, στρατιῶται δὲ 428. Εἰς δὲ τὴν ἐπὶ Λογγιβαρδίαν ἐκστρατείαν θρακησιανοὶ μὲν καὶ μακεδόνες 202 ἀξιωματικοὶ καὶ 700 μόνον στρατιῶται. Ἐξ ἄλλου δέ τινος θέματος μόνον ἀξιωματικοὶ καὶ προαγέται, στρατιώτης δὲ οὐδείς. Ἂν ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲν ὑπῆρχεν ἰδιαίτερός τις πρὸς τοῦτο λόγος, ἄγνωστος εἰς ἡμᾶς, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ κακὸν τῶν πολλῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ὀλίγων στρατιωτῶν εἶναι ἀρχαῖον· ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ὁ τοιοῦτος τοῦ θεματικοῦ στρατοῦ ὀργανισμὸς ἔχει ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τὴν κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἐπικρατήσασαν ἐν τῇ Δύσει φεουδαλικὴν θεσμοθεσίαν καὶ καταδεικνύει ἰδίως ὅτι ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅπως καὶ ἐν τῇ Δύσει, ἡ ἔγγειος κτῆσις ἀπετέλει τὴν βάσιν τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας· ἀλλὰ διέφερον αἱ δύο θεσμοθεσίαι κατὰ τοῦτο πάλιν, ὅτι τὸ μὲν φεουδαλικὸν πολίτευμα ἀπετέλει ἱερατικήν τινα ἅλυσιν κυριάρχων καὶ ὑποτελῶν, ἐν δὲ τῷ ἀνατολικῷ κράτει πάντες οἱ κάτοχοι στρατιωτοτοπίων ἐξηρτῶντο ἀμέσως ἀπὸ ἑνὸς καὶ μόνου κυριάρχου, τοῦ βασιλέως. Μεγαλυτέρα δὲ ὁμοιότης ὑπάρχει ἴσως μεταξὺ τοῦ βυζαντινοῦ συστήματος καὶ τοῦ σουηδικοῦ, περὶ οὗ, καὶ ὡς ὀλιγώτατα γνωστοῦ καὶ ὡς ἄχρι τοῦδε ὑφισταμένου, θέλομεν εἴπει ἐνταῦθα πλειότερά τινα.

Αἱ ἐπαρχίαι τοῦ βασιλείου τῆς Σουηδίας εἶναι διῃρημέναι εἰς μικρὰς περιφερείας, ὧν ἑκάστη ὀφείλει νὰ δίδῃ ἕνα στρατιώτην εἰς τὸ κράτος ἐπαρκοῦσα διὰ κτηματίου εἰς συντήρησιν αὐτοῦ τε καὶ τῆς οἰκογενείας του, προσέτι παρέχουσα αὐτῷ ἄλλας τινὰς συνδρομάς, ἰδίως τὴν μικρὰν στολήν, ἥτις ἀνανεοῦται κατὰ διετίαν· ἡ δὲ μεγάλη στολὴ καὶ ὁ ὁπλισμὸς μένουσιν εἰς βάρος τοῦ κράτους. Ἐν καιρῷ εἰρήνης ὁ στρατιώτης καλλιεργεῖ τὸ κτημάτιόν του, δυνάμενος νὰ μετέλθῃ καὶ ἄλλας ἐπωφελεῖς ἐργασίας, ἐξαιρέτως δὲ ἐργαζόμενος εἰς τὰ δημόσια ἔργα ἐπὶ ἡμερομισθίῳ ὁριζομένῳ κατὰ τὴν τρέχουσαν ἐν τῷ τόπῳ τιμήν. Ἐκ καιρῷ δὲ πολέμου ἐκστρατεύσας μισθοδοτεῖται ὑπὸ τοῦ δημοσίου ταμείου, καὶ τότε τὸ κτημάτιόν του καλλιεργεῖται ὑπὸ τῶν λοιπῶν γεωργῶν τῆς περιφερείας εἰς ἣν ἀνήκει, οἵτινες φροντίζουσι συγχρόνως καὶ περὶ τῆς οἰκογενείας του. Ὁ στρατιώτης συντηρεῖται ὡσαύτως ὑπὸ τῆς περιφερείας ἐνόσῳ διαρκοῦσιν αἱ μεγάλαι ἐτήσιαι ἀσκήσεις. Ὑπηρετεῖ δὲ ἐφ' ὅσον εἶναι ἱκανὸς πρὸς τοῦτο· καὶ ὅταν γίνῃ ἀπόμαχος ἡ περιφέρεια ἀναλαμβάνει συνήθως τὴν τήρησιν αὐτοῦ τε καὶ τῆς γυναικός του καὶ τῶν ἀνηλίκων αὐτοῦ τέκνων. Οἱ στρατηγοί, οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ ὑπαξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ τούτου νέμονται ἕκαστος κτῆμα τοῦ δημοσίου ἔχον ἐτησίαν πρόσοδον ἀνάλογον τοῦ βαθμοῦ ἑκάστου νομέως [2]. Τὸ κτῆμα τοῦ στρατηγοῦ δίδει πρόσοδον 8—10.000 φράγκων κατ' ἔτος, τὸ τοῦ συνταγματάρχου 5—6.000, τὸ τοῦ ταγματάρχου 3.000 καὶ αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἀξιωματικὸς εἰσπράττει ἀπὸ τοῦ κτήματός του ὑπὲρ τὰ 500 φράγκα. Τὸ κτῆμα τοῦτο εἶναι συνδεδεμένον μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ νεμομένου αὐτὸ ἀξιωματικοῦ, ὥστε ὁ μεταβάλλων βαθμὸν μεταβάλλει καὶ κτῆμα. Ἕτερα δὲ ὑπάρχουσιν ὡρισμένα κτήματα ὧν ὁ ἰδιοκτήτης ὑποχρεοῦται νὰ παρέχῃ ἕνα ἱππέα, τὴν ἀποσκευὴν αὐτοῦ, τὸν ὁπλισμὸν καὶ τὸν ἵππον. Οὕτω συγκροτεῖται τὸ πλεῖστον τοῦ σουηδικοῦ

(1) Χαρπεζίκιον πιθανώτατα εἶναι τὸ νῦν Χαρπούτ ἐν τοῖς ὁρίοις τῆς ἀνατολικῆς Καππαδοκίας, Ἀρμενίας, λεγόμενον καὶ Καρβές.

(2) Τὸ παρὰ Βυζαντινοῖς στρατιωτικὸν τιμαριωτικὸν σύστημα ἔχει ἐν πολλοῖς ὁμοιότητα καὶ πρὸς τὸ τιμαριωτικὸν στρατιωτικὸν σύστημα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, οἷον τοῦτο διωργανώθη ἐν ἀρχῇ ὑπὸ τοῦ Οὐρχάν (1327 μ.Χ.).

στρατοῦ· τὸ μέρος τοῦτο τοῦ στρατοῦ, καλούμενονν indelti, σύγκειται ἐξ ἀνδρῶν 34.000, συνέρχεται κατ' ἔτος ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ εἰς στρατόπεδα καὶ ἀσκεῖται ἐν αὐτοῖς ἐπὶ 21 ἡμέρας. Ἐνῷ ὁ ἀδιαλείπτως ἐν ἐνεργείᾳ στρατός, συγκείμενος ἐκ τῶν συνταγμάτων τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς, δὲν ἀναβαίνει εἰμὴ εἰς 8.000 ἀνδρῶν·

Ἀλλ' ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν θεσμοθεσίαν τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἔχει πολλὰ τὰ καίρια ἐλαττώματα. Ἐν πρώτοις δι' αὐτῆς πλεῖστοι τῶν κατοίκων ἀπηλλάττοντο τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἠλαττοῦτο ὁμολογουμένως ἡ δύναμις τοῦ κράτους. Καὶ ἐντὸς δὲ τοῦ τοσοῦτο στενωθέντος ἐκείνου κύκλου τῶν στρατευσίμων παρεισέφρησαν πλεῖσται ὅσαι καταχρήσεις. Πολλάκις οἱ στρατηγοί, σφετεριζόμενοι τὰ κτήματα τῶν στρατιωτῶν, ἀπήλλαττον αὐτοὺς τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, παραλαμβάνοντες ἀντ' αὐτῶν ἀνθρώπους «ὠνίους, ἀμελεῖς, ἀπολέμους, μυρμήκων ἀγεννεστέρους καὶ λύκων ἁρπακτικωτέρους, ἀνέκραζεν ἐν τῇ η' αὑτοῦ νεαρᾷ ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος, δι' ὧν τοὺς ἐχθροὺς δασμολογεῖν οὐκ ἔχοντες ἠργυρολόγουν τοὺς ὑπηκόους». Πολλάκις δὲ καὶ ἄλλοι ἰσχυροὶ κατ' ἐπαρχίας ἄνθρωποι ἐγίνοντο διὰ διαφόρων τρόπων κύριοι τῶν στρατιωτικῶν κτημάτων, ἀποστεροῦντες οὕτω τὸ κράτος τῶν στρατευσίμων αὐτοῦ, οἵτινες ἀκτήμονες γενόμενοι ἀπήρχοντο ἀλλαχοῦ, ἢ καὶ ἂν ἔμενον ἐν τῇ χώρᾳ δὲν ἠδύναντο πλέον ἐξ ἰδίων νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς τὴν στρατείαν αὐτῶν. Ἐντεῦθεν οἱ βασιλεῖς τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ἐπεχείρησαν ἐν τῇ 10 ἑκατονταετηρίδι δια διαφόρων διατάξεων νὰ ἀποδώσωσιν ὅσον ἔνεστιν εἰς τοὺς ἀρχαίους κτήτορας τὰ στρατιωτικὰ κτήματα, ἤ, καθὼς ἐλέγοντο τότε, *στρατιωτοτόπια*, καὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἀπαλλοτρίωσιν αὐτῶν. Ἐπὶ τούτῳ ὁ Ρωμανὸς ὁ Λεκαπηνὸς ἐν ἔτει 922 διὰ τῆς ε' αὑτοῦ νεαρᾶς διέταξε πρὸς τοῖς ἄλλοις «ὥστε πάντα τὰ στρατιωτικὰ κτήματα, ὅσα ἐντὸς τριακονταετίας καθ' οἱονδήποτε τρόπον ἐξεποιήθησαν ἢ μετὰ ταῦτα μέλλουσιν ἐκποιεῖσθαι, ἀναργύρως εἰς τὴν τῆς ἰδίας στρατείας ἐνοχὴν καὶ ὑπηρεσίαν πάλιν ἐπαναχάμψαι, εἰ μὴ ἄρα καὶ μετὰ τὴν ἐκποίησιν τοιούτου τῷ στρατιώτῃ περιλιμπάνεται ὅσον τῷ στρατευομένῳ πρὸς τὴν τῆς νέας στρατείας σύστασιν ἐξαρκεῖ. Καθ' ὅσον γὰρ ἐλλείπει κατὰ τοσοῦτον ἡ ἐκποίησις ἀναιρεῖται». Ἐκτενέστερον δὲ πραγματεύεται περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἡ προμνημονευθεῖσα η' νεαρὰ τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου (944—959), καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης τῆς νεαρᾶς ἐξεδόθησαν ἕτεραι πάλιν αὐτοῦ τούτου τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ Ρωμανοῦ τοῦ νεωτέρου, καὶ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, ὁρίζουσαι ἅπασαι ἐν κεφαλαίῳ τὰ ἑξῆς. Τὰ κτήματα ἐξ ὧν αἱ *στρατεῖαι ὑπηρετοῦνται* δέον νὰ ἔχωσιν ἀξίαν τεσσάρων λιτρῶν χρυσίου ὡς πρὸς τοὺς ἱππεῖς καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ στόλου πλωΐμους τοῦ τε Αἰγαίου πελάγους καὶ τῆς Σάμου καὶ τῶν Κιβυρραιωτῶν, οἱ δὲ λοιποὶ πλώϊμοι ἀρκεῖ νὰ ἔχωσιν ἀκίνητον κτῆσιν ἀξίας δύο λιτρῶν. Ὁ δὲ Νικηφόρος ἀπήτησεν ἐν γένει ἀξίαν τεσσάρων λιτρῶν· ἀπὸ δὲ τοὺς ***κλιβανοφόρους*** (1) καὶ ***ἐπιλωρικοφόρους***, ἤτοι καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας τοὺς θωρακοφόρους ἱππεῖς, ἰδίως ἀξίαν 12 λιτρῶν χρυσίου (2). Ἅπαντα τὰ κτήματα ταῦτα δὲν ἠδύναντο εἰμὴ εἰς ἐξαιρετικὰς μόνον περιστάσεις νὰ ἐκποιηθῶσι, καὶ ἐν ὅσῳ δὲν ἐπήρχετο παραγραφή, ὁ ἰδιοκτήτης ἐδικαιοῦτο νὰ ἀνακτήσῃ τὸ ἐκποιηθὲν κατὰ τὰς περιστάσεις ἀναργύρως ἢ μή.

(1) ***Κλιβανοφόροι***, οἱ φοροῦντες σιδηρᾶ ἐπικαλύμματα κεφαλῆς, καλούμενα clibania ἐν τῇ λατινικῇ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων (πρβλ. clibanarius=θωρακοφόρος).

(2) ***Ἐπιλωρικοφόροι***=οἱ θωρακοφόροι, τὸ μεσαιωνικὸν ἑλληνολατινικὸν ***λωρίκιον*** (λατ. lorum=ἱμάς, lorica=θώραξ) ἐσήμαινεν ***ἱμάτιον***, ***ἐπιλωρίκιον*** δὲ ***ἐπενδύτην***, παρὰ δὲ τοῖς στρατιωτικοῖς ἐπενδύτην σιδηροῦν, ἤτοι ***θώρακα***.

Ἀλλὰ πᾶσαι αὗται αἱ διατάξεις οὔτε νὰ ἀποκαταστήσωσι καθ' ὁλοκληρίαν τὰ ἀρχαῖα στρατιωτοτόπια οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι νὰ διατηρήσωσιν αὐτὰ ἀκέραια ἠδυνήθησαν. Ἐν πρώτοις ἀποθανόντος τοῦ στρατιώτου τὸ κτῆμα αὐτοῦ μετέβαινεν εἰς τοὺς φυσικοὺς ἢ ἐκ διαθήκης κληρονόμους. Ἐπειδὴ δὲ οἱ κληρονόμοι ἠδύναντο νὰ εἶναι πολλοί, εἷς ἕκαστος αὐτῶν δὲν εἶχε πλέον τὴν ἀπαιτουμένην περιουσίαν, ἵνα ἐπαρκέσῃ ἐξ ἰδίων εἰς τὴν ἀποσκευὴν αὐτοῦ καὶ τὴν συντήρησιν. Πλὴν τούτου ἢ παντάπασι δὲν κατωρθώθη πολλάκις νὰ ἀποδοθῶσι τὰ στρατιωτικὰ κτήματα εἰς τοὺς ἀρχαίους αὐτῶν ἰδιοκτήτας ἢ δὲν κατωρθώθη τοῦτο εἰμὴ ἐν μέρει μόνον. Ἕνεκα δὲ ὅλων τούτων τῶν αἰτιῶν ἔμεινε πάντοτε ἠλαττωμένος ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατιωτῶν, οἵτινες ἠδύναντο νὰ ἐπαρκῶσι καθ' ὁλοκληρίαν εἰς τὴν στρατείαν αὐτῶν, προέκυψαν δὲ διάφορα εἴδη στρατευσίμων. Πρῶτον οἱ συγκληρονόμοι, ὧν ἕκαστος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν στρατείαν, οἵτινες ὅμως ὅλοι ὁμοῦ ὤφειλον νὰ παράσχωσιν ἕνα στρατιώτην, ἀπὸ κοινοῦ δίδοντες τὰ πρὸς ἀποσκευὴν αὐτοῦ καὶ συντήρησιν, καὶ τούτου ἕνεκα καλούμενοι *συνδόται* (1). Δεύτερον οἱ στρατιῶται οἱ μὴ ἔχοντες ὁλόκληρον τὴν ἀπαιτουμένην περιουσίαν, ἀλλὰ πολλοὶ συντελοῦντες σύναμα εἰς τὴν ἀποστολήν, καὶ τούτου ἕνεκα καλούμενοι *συντελεσταί*. Τελευταῖον οἱ στρατιῶται οἱ μηδεμίαν ἔχοντες περιουσίαν, οἱ παντελῶς ἄποροι, καὶ οἱ ὁποῖοι ἐστρατολογοῦντο ἢ ὡς ψιλῶς ὡπλισμένοι ἢ ὡς ὑπηρέται τοῦ στρατοῦ. Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι οὐδαμοῦ ὁρίζεται ἡ περιουσία τοῦ πεζοῦ στρατιώτου· ἀλλὰ μόνον ἡ τοῦ ἱππέως καὶ τοῦ πλωίμου. Εἶναι πρόδηλον ὅτι κατὰ τοῦτο αἱ πηγαὶ εἶναι ἐλλιπεῖς, διότι ἐν τῷ τοιούτῳ ὀργανισμῷ τοῦ στρατοῦ ἀδύνατον ἦτο νὰ μὴ ἔχῃ καὶ ὁ πεζὸς στρατιώτης ὡρισμένην τινὰ ἀκίνητον κτῆσιν. Πλὴν τούτου εἴπομεν ἀνωτέρω ὅτι τῶν ἱππέων καὶ τῶν πλωίμων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τῆς Σάμου καὶ τῶν Κιβυρραιωτῶν ἡ ἀκίνητος κτῆσις ὡρίζετο εἰς τέσσαρας λίτρας, τῶν δὲ λοιπῶν πλωίμων εἰς δύο. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἐξηγεῖ τὴν διαφορὰν ταύτην ὡς πρὸς τοὺς πλωίμους ἐπιλέγων ὅτι οἱ πλώιμοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τῆς Σάμου καὶ τῶν Κιβυρραιωτῶν «αὐτόστολοι ὄντες καὶ αὐτερέται (ἢ αὐταιρέται) (2) βαρείας μετιᾶσι τὰς ὑπηρεσίας· τοῖς δὲ τὰ βασιλικὰ πλώιμα ἐπὶ ῥόγαις (μισθοδοσίᾳ) ὑπηρετουμένοις, καὶ τοῖς λοιποῖς πλωίμοις, ἤδη νῦν ἐκράτησεν ἐκ συνηθείας δύο λιτρῶν εἰς ἑκάστην στρατείαν ἀκίνητον διασῴζεσθαι κτῆσιν, ὃ καὶ ἡμῖν ἀρκούντως ἔχειν δοκεῖ». Ἐκ τῆς ἐξηγήσεως ταύτης ἠδυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν μέχρι τινὸς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἀπὸ τῶν λοιπῶν πλωίμων ἀπῃτεῖτο ὀλιγωτέρα περιουσία· διότι οἱ πρῶτοι ὁμολογουμένως ἐμισθοδοτοῦντο, οἱ δὲ δεύτεροι ἢ ἐμισθοδοτοῦντο ὡσαύτως ἢ ὑπεβάλλοντο εἰς ἐλαφροτέρας ὑπηρεσίας, ἐνῷ οἱ πλώιμοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τῆς Σάμου καὶ τῶν Κυβυρραιωτῶν ἐπήρκουν ἐξ ἰδίων καθ' ὁλοκληρίαν εἰς ὅλας τὰς ἐπαχθεῖς αὐτῶν ὑπηρεσίας· ἀλλ' ὅμως μετ' ὀλίγον θέλομεν λάβει ἀφορμὴν νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι οἱ τῶν τριῶν τούτων θεμάτων πλώιμοι ἐμισθοδοτοῦντο ἐν ταῖς ἐκστρατείαις, ἀπ' ἐναντίας δὲ ἐκ τοῦ θέματος τοὐλάχιστον τῆς Ἑλλάδος οὐδόλως ἀναφέρονται μισθοδοτούμενοι. Τελευταῖον τὸ μθ' κεφάλαιον τοῦ δευτέρου βιβλίου τῆς Βασιλείου τάξεως ἀξιοῖ ὅτι ὁ μὲν ἱππεὺς ὀφείλει ἔχειν περιουσίαν ἀκίνητον λιτρῶν πέντε ἢ τὸ ἐλάχιστον τεσσάρων, ὁ δὲ βασιλικὸς πλώιμος λιτρῶν τριῶν· ὥστε διαφωνοῦσι πρὸς τὰ ὑπὸ τῆς η' νεαρᾶς τοῦ Κωνσταντίνου Προφυρογεννήτου ὁριζόμενα.

Ἀλλά, ὁπωσδήποτε καὶ ἂν εἶχον τὰ περὶ τούτου, ἕτερον μέγα ἐλάττωμα τῆς στρα-

---

(1) ***Συνδόται*** κατὰ μετάφρασιν τοῦ λατινικοῦ collator=συμβάλλων, συνεισφέρων· ἡ λ. ἔχει τινὰ ἀναλογίαν κατὰ τὴν ἔννοιαν πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν ***ἀντίδοσις***.

(2) ***Αὐταιρέται***=οἱ αὐτοὶ ὄντες καὶ ***ἐρέται***.

τιωτικῆς ταύτης θεσμοθεσίας ἦτο ὅτι οἱ στρατεύσιμοι ἀπηλλάττοντο τῆς προσωπικῆς ὑπηρεσίας διὰ καταβολῆς χρημάτων καὶ ἄλλων ἐφοδίων τοῦ πολέμου. Οὕτω π. χ. ἐν τοῖς κεφαλαίοις να' καὶ νβ' τῆς *Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανὸν* συγγραφῆς τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου ἀναγινώσκομεν ὅτι. ἐν ἔτει 935, ἐπὶ Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ, οἱ Πελοποννήσιοι, προκειμένου νὰ στρατεύσωσιν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν, προετίμησαν νὰ ἀπαλλαγῶσι τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος τούτου διὰ δόσεως χρημάτων καὶ φοδίων. Στρατηγὸς τοῦ θέματος ἦτο τότε ὁ πρωτοσπαθάριος Ἰωάννης ὁ πρωτεύων, ὅστις ὑπέβαλεν εἰς τὸν βασιλέα τὴν αἴτησιν τῶν κατοίκων· ἐγκριθείσης δὲ τῆς αἰτήσεως συνεφωνήθη νὰ δώσωσιν οἱ Πελοποννήσιοι 100 μὲν λίτρας χρυσίου, ἤτοι 108.400 δραχ. τοῦ τότε νομίσματος, 1000 δὲ ἵππους ἐστρωμένους καὶ ἐπιχαλινωμένους. Καὶ τὰ μὲν χρήματα ἐπληρώθησαν ὑπὸ παντὸς τοῦ στρατοῦ Πελοποννήσου, δηλαδὴ ὑπὸ πάντων τῶν στρατευσίμων τῆς χερσονήσου, καταβαλόντος ἑκάστου ἐξ αὐτῶν νομίσματα πέντε, παρεκτὸς τῶν ἀπόρων, οἵτινες ἔδωκαν σύνδυο νομίσματα πέντε. Οἱ δὲ ἵπποι ἐπρομηθεύθησαν ὑπὸ τῶν ς. Οἱ μητροπολῖται Κορίνθου καὶ Πατρῶν ἔδωκαν ἀνὰ 4, οἱ ἐπίσκοποι τοῦ θέματος ανὰ 2, ο πρωτοσπαθάριοι ἀνὰ 3, οἱ σπαθαροκανδιδᾶτοι ἀνὰ 2, οἱ σπαθάριοι καὶ οἱ στράτορες ἀνὰ 1, τὰ βασιλικὰ καὶ πατριαρχικὰ μοναστήρια ἀν 2, τὰ τῶν ἀρχιεπισκόπων, μητροπόλεων καὶ ἐπισκόπων μοναστήρια ἀνὰ 2, καὶ τὰ ἄπορα μοναστήρια σύνδυο 1. «Οἱ δὲ ἔχοντες βασιλικὰ ἀξιώματα πλώιμοι, κογχυλευταί (¹), χαρτοποιοί, ἱππάρια οὐ δεδώκασιν». Προσέτι ὁ Πορφυρογέννητος λέγει ὅτι ἐπὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Λέοντος «ἐγένετο ἀπὸ τῶν τῆς Δύσεως θεμάτων λογαρίου (²) ἀπαίτησις (ἤτοι χρηματικῆς δόσεως ἀντὶ στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας) διὰ τοῦ πρωτοσπαθαρίου Λέοντος ἐκ τῶν αἱρουμένων μὴ ταξιδεύειν», ὅ ἐστιν ἐκ τῶν προτιμώντων νὰ μὴ ἐκστρατεύσωσι (³). Καὶ πάλιν εἰς ἑτέραν περίστασιν ἐκ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως, ὅτι «ἐγένετο ἀπὸ τῶν τῆς Δύσεως θεμάτων λογαρίου ἀπαίτησις διὰ τοῦ Μαγίστρου Ἰωάννου τοῦ Ἑλαδᾶ».

Ἐκ τῶν εἰδήσεων τούτων ἐξάγεται πρὸ πάντων τὸ καὶ ἀνωτέρω παρ' ἡμῶν παρατηρηθέν, ὅτι καθ' ἕκαστον θέμα ὑπ ρον ἐγκατεστημένοι, παρεκτὸς τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἀξιωματικοὶ ἔχοντες κτήματα, ὁδηγοῦντες τὸν θεματικὸν στρατὸν ἐν καιρῷ πολέμου καὶ ὑποχρεούμενοι, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἐξηγοράζετο ἡ προσωπικὴ ὑπηρεσία, νὰ συντελῶσιν εἰς τὴν ἀντικατάστασιν ταύτην. Παρεκτὸς τούτων εἶχον ἐν τοιαύταις τοὐλάχιστον περιστάσεσι στρατιωτικάς τινας ὑποχρεώσεις καὶ ὁ ἀνώτερος κλῆρος καὶ τὰ μοναστήρια. Ἀφ' ἑτέρου ἐξῃρέθησαν πάσης ὑποχρεώσεως ἐπὶ τοῦ προκειμένο στρατευσίμων οἱ ἔχοντες βασιλικὰς ὑπηρεσίας, διότι οἱ τοιοῦτοι δὲν ἤθελον φυσικῷ τῷ λόγῳ οὐδὲ προσωπικῶς στρατεύσει ἐγκαταλείποντες τὴν πιτραπεῖσαν αὐτοῖς λειτουργίαν προσέτι οἱ πλώιμοι καθὸ στρατεύσαντες ἴσως, καὶ οἱ μετερχόμενοι τὴν ἁλιείαν τῶν πορφυρούχων κογχυλίων καὶ τὴν χαρτοποιίαν, οἵτινες δὲν ἤθελον ὡσαύτως στρατεύσει προσωπικῶς, ἵνα μὴ παραβλαφθῇ ἡ τοσοῦτον ἐπωφελὴς εἰς τὸ κράτος βιομηχανία ἐκείνη. Μάλιστα ἀξιοσημείωτον εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Πελοπόννησος ἔδωκε τότε 1000 πολεμιστηρίους ἵππους. Ὁπόσον λοιπὸν ἦτο κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἀνεπτυγμένη ἡ κτηνοτροφία ἐν αὐτῇ, ἐνῷ σήμερον ὁλόκληρον τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος ἀναγκάζεται νὰ ἀγοράζῃ ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς ὅλους τοὺς ἵππους τοῦ οὐχὶ πολυαρίθμου αὐτοῦ στρατοῦ! Ἀλλὰ δὲν

(¹) ***Κογχυλευταί***, οἱ συλλέγοντες κογχύλας.

(²) ***Λογάριον***, σημαίνει ἀρίθμησιν (λογαριασμόν) ἀλλὰ καὶ *κεφάλαιον χρηματικόν*.

(³) ***Ταξιδεύω***. Ἐκ τοῦ ταξίδιον (ἐκ τοῦ τάξις ἤτοι παράταξις στόλου κατὰ μετάφρ. τοῦ λατ. classis στόλος), ἐντεῦθεν ναυτικὴ στρατεία καὶ οἱαδήποτε κατὰ θάλασσαν ἰδίως ὁδοιπορία. Ἐντεῦθεν ταξιδεύω=ὁδοιπορῶ.

δυνάμεθα ἀφ' ἑτέρου νὰ μὴ ἐπιστήσωμεν ἰδιαζόντως τὴν προσοχὴν εἰς τὸ θλιβερὸν γεγονὸς τῆς ἀπαλλαγῆς ἐκείνης ὁλοκλήρων θεμάτων ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἥτις ἐμαρτύρει ὅτι ἐξέλειπεν ὁσημέραι παρὰ τοῖς κατοίκοις τὸ στρατιωτικὸν πνεῦμα. Ἡ κυβέρνησις ἠναγκάζετο ἐντεῦθεν νὰ καταφεύγῃ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς ξένους μισθοφόρους, οἱ ὁποῖοι αὐξάνοντες οὕτως ἐπήγαγον, τοῦ καιροῦ προϊόντος, πάντα τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τοῦ τοιούτου τρόπου τῆς συγκροτήσεως τοῦ στρατοῦ.

Παρεκτὸς δὲ τοῦ ἄχρι τοῦδε ἐκτεθέντος τακτικοῦ στρατοῦ ἀναφέρονται καί τινα ἰδιαίτερα στρατιωτικὰ σώματα, περὶ ὧν δέον νὰ ἐπιφέρωμέν τινα. Εἴπομεν ὅτι παντελῶς ἄποροι στρατεύσιμοι κατετάσσοντο εἰς τοὺς ὑπηρέτας τοῦ στρατοῦ, ἢ τοὺς ψιλῶς ὡπλισμένους. Ἐκ τούτων, λέγει τὸ μθ' κεφάλαιον τοῦ δευτέρου βιβλίου τῆς Βασιλείου τάξεως, ἐλαμβάνοντο καὶ οἱ λεγόμενοι τζέκωνες, ὡς φύλακες τῶν φρουρίων. Τοὺς τζέκωνας (1) αὐτοὺς τινὲς τῶν νεωτέρων ὑπέλαβον, διὰ τὴν συγγένειαν τοῦ ὀνόματος, ὡς τοὺς προγόνους τῶν σημερινῶν Τζακώνων, τοὺς ὁποίους πάλιν ὑπολαμβάνουσιν ὡς γνησίους ἀπογόνους τῶν ἐλευθερολακώνων (2). Ἄλλοι ὅμως, καὶ ἰδίως ὁ Χόπφ, ἀξιοῦσιν ὅτι οἱ Τζάκωνες εἶναι ἀναμφισβητήτως Σλαῦοι. Ὑπῆρχε δὲ ἐν τῷ στρατῷ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους καὶ ἕτερόν τι σῶμα, οἱ καλούμενοι μαρδαῖται, οἵτινες λέγονται ἀπόγονοι τῶν ἐν τῇ 7 ἑκατονταετηρίδι τοσοῦτο γενναίως ἀγωνισθέντων κατὰ τῶν μωαμεθανῶν περὶ τὸ Λίβανον ὄρος μαρδαϊτῶν, ὑπὸ δὲ τοῦ Φαλλμεράυερ ἀνεκηρύχθησαν πρόγονοι τῶν σημερινῶν μανιατῶν (Κεφάλαιον ς' βιβλ. Θ' τοῦ τρίτου τόμου), διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐν τῇ 9 καὶ 10 ἑκατονταετηρίδι ἀναφέρονται μαρδαῖται ἐν Πελοποννήσῳ· τὸ δὲ ὄνομα μανιάτης οὐδὲν ἄλλο εἶναι κατ' αὐτὸν ἢ μετάφρασις τοῦ μαρδαΐτης, τοῦ ὁποίου ἡ ἰρανικὴ ρίζα *μάρδ* σημαίνει τὸν μανιώδη (3). Ἀλλὰ καὶ ἄλλοτε εἴπομεν ὅτι οὐδεὶς σπουδαῖος ἄνθρωπος ἐπίστευσέ ποτε εἰς τὴν τοιαύτην καταγωγὴν τῶν μανιατῶν. Ἐν πρώτοις εἰς τὴν 9 ἑκατονταετηρίδα ἀναφέρονται συγχρόνως ἐν Πελοποννήσῳ καὶ μαρδαῖται καὶ οἰκήτορες τῆς Μαΐνης· ὥστε, ἂν οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἦσαν ἀπόγονοι ἐξελληνισμένοι τῶν πρώτων, δυσκόλως δύναται νὰ ἐξηγηθῇ πῶς τὰ δύο ὀνόματα συνυπῆρχον ἐκ παραλλήλου ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ. Προσέτι μαρδαῖται ἀναφέρονται ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι οὐ μόνον ἐν Πελοποννήσῳ ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ εἰς τὰ θέματα Νικοπόλεως καὶ Κεφαλληνίας. Πλὴν τούτου τὸ σημερινὸν ὄνομα Μάνη ἐλέγετο ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι, ὡς πρὸ μικροῦ εἴπομεν, Μαΐνα, καὶ οὐδὲ ἦτο ἰδιάζον τῇ Πελοποννήσῳ, διότι ἀπαντᾷ καὶ ἐν Θεσσαλίᾳ πλησίον τῶν Μετεώρων καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Δαλματίας, πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Καττάρου, ἤτοι εἰς χώρας ὅπου παντάπασι δὲν ἀναφέρονται κατασταθέντες μαρδαῖται. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ στρατιωτικὰ σώματα τῶν μαρδαϊτῶν τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἀμφιβάλλομεν ἂν κατήγοντο ἅπαντα ἐκ τῶν δωδεκακισχιλίων μαρδαϊτῶν οἵτινες πρὸ 400 ἐνιαυτῶν εἶχον ἀνακληθῆ ἐκ Συρίας ἐντὸς τοῦ κράτους. Πιθανώτερον δὲ εἶναι ὅτι διετήρησαν τὸ ὄνομα τοῦτο στρατιωτικά τινα σώματα διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι διετήρουν τὸν ὁπλισμὸν καὶ τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν τῶν ἀρχαίων μαρδαϊτῶν. Ἡ περὶ τὰς ἐνέδρας καὶ τὰς αἰφνιδίους ἐφόδους δεξιότης τῶν ταγμάτων τούτων ἀπέβη παροιμιώδης· ὥστε καὶ ὁ ἄλλος στρατός, ὅταν ἔπραττε τοιοῦτό τι, ἐλέγετο ὅτι ἠγωνίσθη *δίκην μαρδαϊτῶν*.

(1) ***Τζέκωνες***. Ἡ κυριολεκτικὴ σημασία τοῦ ὀνόματος καὶ τὸ ἔτυμον αὐτοῦ εἰσὶν ἄγνωστα.

(2) ***Ἐλευθερολακώνων*** ἀπόγονοι θεωρητέοι πάντως οἱ Μανιᾶται.

(3) Τοῦτο εἶναι πλημμελέστατον. M a r d ἐν τῇ ἀρμενικῇ, merd ἐν τῇ περσικῇ σημαίνει ἁπλῶς ***ἀνήρ***, καὶ εἶτα ***ἀνδρεῖος, εὐσταθής, ἀκλόνητος*** (ἰδ. καὶ ἐν Γ' Τόμ).

Τίς ἦτο ἡ τακτικὴ μισθοδοσία τοῦ στρατοῦ, ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν. Σῴζονται μὲν ἐν τοῖς κεφ. μδ΄ καὶ με΄ τοῦ δευτέρου βιβλίου τῆς Βασιλείου τάξεως καταστάσεις τινὲς μισθοδοτικαὶ διαφόρων σωμάτων ἐν στρατείᾳ διατελούντων, ἀλλ᾽ αἱ καταστάσεις αὗται ἀναφέρουσαι τὴν ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας μισθοδοσίαν ἑκάστου σώματος οὔτε

ΞΕΝΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΦΕΡΟΝΤΑ ΤΟΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ ΤΥΠΟΝ· Α'.

Α

Β.

Γ

Δ

Ε

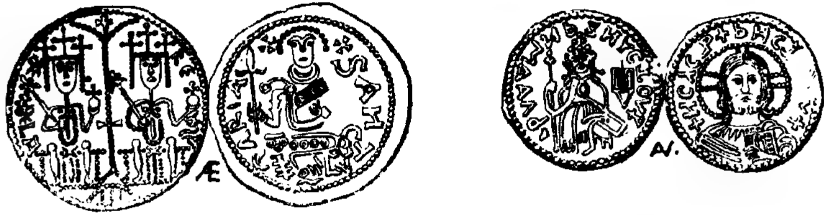
Α') Λογγοβαρδῶν (φέρει ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὄψεων τὸ ὄνομα τοῦ Ἰουστινιανοῦ). Β') Ἀβησσυνῶν (ἀποτελοῦν ἀπομίμησιν νομίσματος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, φέρει ἑλληνικὴν ἐπιγραφήν). Γ') Ἀβησσυνῶν (ἀπομίμησις ἄλλου νομίσματος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, φέρει ἐπιγραφὴν αἰθιοπικήν). Δ') Βουλγάρων (ἀπομίμησις τῶν συνήθων νεωτέρων τύπων βυζαντιακῶν νομισμάτων). Ε') Σέρβων (ἀπομίμησις τῶν συνήθων νεωτέρων τύπων βυζαντιακῶν νομισμάτων.

ἀξιωματικοὺς ἀπὸ τῶν στρατιωτῶν διακρίνουσιν οὔτε ὁρίζουσι τοὐλάχιστον πόσον διήρκεσεν ἡ ἐκστρατεία, ὥστε δὲν ἠμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν ἐξ αὐτῶν τὴν κατ᾽ ἄνδρα μισθοδοσίαν. Οὐχ ἧττον ἔχουσί τι διδακτικὸν αἱ εἰδήσεις αὗται, ὅσῳ ἀτελεῖς καὶ ἂν ὦσι, διότι ἐξ αὐτῶν πληροφορούμεθα ὅτι ἡ μισθοδοσία τοῦ κυρίως λεγομένου βασιλικοῦ στρατοῦ ἦτο πολὺ μεγαλυτέρα τῆς τῶν θεμάτων, καὶ προσέτι ὅτι εἴς τινα θέματα ἡ μισθοδοσία ἦτο μεγαλυτέρα ἢ εἰς ἄλλα. Πλὴν τοῦ μισθοῦ στρατιῶται καὶ ἀξιωματικοὶ ἀπερχόμενοι εἰς ἐκστρατείαν ἐλάμβανον καὶ ἔκτακτόν τινα ἀμοιβήν, ἥτις ἐκαλεῖτο *πρόχρεον*, καὶ ἦτο διάφορος κατὰ τὰ σώματα καὶ τὰς περιστάσεις.

Τοιαύτη ἦτο ἡ ὀργανικὴ δύναμις, δι᾽ ἧς ὡπλισμένη ἡ μακεδονικὴ δυναστεία κατώρθωσε νὰ ἀναβιβάσῃ τὸν μεσαιωνικὸν ἑλληνισμὸν ἐπὶ δύο περίπου ἑκατονταετηρίδας εἰς

περιωπὴν τῇ ἀληθείᾳ λαμπρὰν καὶ νὰ ἀναδείξῃ ἰσχυρότατον ἐν τῷ τότε κόσμῳ. Τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη οὔτε πόρους εἶχον εἰσέτι ἀποχρῶντας οὔτε κυβέρνησιν ἐπιτηδείως ὠργανωμένην. Ἵνα δώσωμεν ἔννοιάν τινα τῆς ἀσθενείας αὐτῶν κατὰ τοῦτο, παρατηροῦμεν ὅτι τὰ ἐτήσια εἰσοδήματα τῆς Γαλλίας, ὄχι καθ' οὓς χρόνους εὑρισκόμεθα, ὅτε κεντρικὴ ἐξουσία ὁπωσοῦν ἀξία τοῦ ὀνόματος τούτου ἐν αὐτῇ δὲν ὑπῆρχεν ἔτι, ἀλλ' ἐν τῇ 13

ΞΕΝΑ ΝΟΜΙΣΜΑΤΑ ΦΕΡΟΝΤΑ ΤΟΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ ΤΥΠΟΝ. Β'.

ΣΤ Ζ

Η

Θ Ι

ΣΤ') Οὔγγρων (ἀπομίμησις τῶν συνήθων νεωτέρων τύπων βυζαντιακῶν νομισμάτων). Ζ') Ρώσων (ἀπομίμησις τῶν συνήθων νεωτέρων τύπων βυζαντιακῶν νομισμάτων). Η') Ἀράβων (ἀπομίμησις τῶν συνήθων τύπων βυζαντιακῶν νομισμάτων). Θ'. - Ι'. Τουρκικὰ νομίσματα τῆς δυναστείας τῶν Δανισμενδῶν ἀρξάσης τῆς Μελιτηνῆς, Καισαρείας καὶ Σεβαστείας κατὰ τὸν ΙΑ' καὶ ΙΒ' αἰῶνα φέροντα ἐπιγραφὰς δι' ἑλληνικῶν χαρακτήρων. (Τὸ πρῶτον Ο ΜΕΓΑC ΑΜΗΡΑC ΔΑΝΟΥΝΗC—Ο ΥΙ(Ο)C ΤΟΥ ΜΕΛΗΚ ΜΑΧΑΜΑΤΗ. Τὸ δεύτερον: «Ο Μ(έγας) ΜΕΛΗΚΙC ΠΑCΗC ΡΟΜΑ(νίας) καὶ ΑΝΑΤΟΛΗC ΜΑΧΑΜΑΤΗC»).

ἑκατονταετηρίδι, ὁπότε κατὰ πρῶτον διεπλάσθη ἡ μοναρχικὴ αὐτῆς κυβέρνησις καὶ ἰδίως ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Καλοῦ (1283—1314), συνεποσοῦντο ἐν ὅλοις εἰς φράγκα 13.589.099, τὰ ὁποῖα καὶ κατὰ τὴν σχετικὴν αὐτῶν ἀξίαν σήμερον ὑπολογιζόμενα δὲν ἀνέβαινον εἰς πλειότερα τῶν 70 ἢ 80 περίπου ἑκατομμυρίων. Ἐνῷ δὲ ἡ δυτικὴ Εὐρώπη ἦτο ἄπορος

ἔτι καὶ ἀνοργάνωτος, ὁ μωαμεθανικὸς τῆς Ἀνατολῆς κόσμος εἶχεν ἀποβάλει τὴν προτέραν ἀκμήν. Βραδύτερον ὁ μωαμεθανισμὸς ἔμελλε νὰ ἀνακύψῃ αὖθις ἰσχυρὸς καὶ φοβερὸς διὰ τῆς τουρκικῆς φυλῆς, ἥτις παραδεξαμένη τὸ θρήσκευμα τοῦτο περιεποίησεν εἰς αὐτὸ νέον πολεμικὸν ὀργασμὸν καὶ νέαν κατακτητικὴν ὁρμήν. Ἀλλ' ἐν τῇ 10 ἑκατονταετηρίδι ὁ πρῶτος, ἤτοι ὁ ἀραβικός, μωαμεθανισμός, ὁ ἀπὸ τῆς 8 διαιρεθεὶς καὶ ὑποδιαιρεθεὶς εἰς ποικίλας δυναστείας, περιέπεσεν εἰς ἐντελῆ σχεδὸν παραλυσίαν καὶ ἀναρχίαν. Ὁ μωαμεθανικὸς κόσμος ἀπετέλει τότε δύο κύρια συμπλέγματα ἐπικρατειῶν, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἐσχημάτιζον τὰ ἐν Ἱσπανίᾳ καὶ ἐν Ἀφρικῇ ἱδρυθέντα πρὸ καιροῦ βασίλεια, τὸ δὲ τὰ ἐν Ἀσίᾳ μωαμεθανικὰ κράτη. Τὰ πρῶτα ἦσαν ἐντελῶς ἀνεξάρτητα, τὰ δὲ ἐν Ἀσίᾳ ἀνεγνώριζον μὲν τὴν ὑπερτάτην κυριαρχίαν τοῦ ἐν Βαγδατίῳ ἑδρεύοντος καλίφου ἀλλ' ὁ καλίφης οὗτος εἶχεν ἀποβάλει ἐν τῷ μεταξὺ πᾶσαν πραγματικὴν δύναμιν, περιορισθεὶς εἰς μόνην τὴν θρησκευτικὴν ἡγεμονίαν. Τὸ κράτος αὐτοῦ, καίτοι κατ' ἐπιφάνειαν ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ βασιλείου (¹) μέχρι τῆς Ἰνδικῆς, τῆς Ἰβηρίας (²) καὶ τῆς Μογγολίας, πράγματι ἦτο κατακεκερματισμένον εἰς πλείστας ἡγεμονίας, αἵτινες οὐ μόνον δὲν ὑπετάσσοντο εἰς τὴν κεντρικὴν ἐξουσίαν ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλας ἀδιακόπως ἠγωνίζοντο. Ἐντεῦθεν ἡ μωαμεθανικὴ δύναμις ἠλαττώθη παραδόξως καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀσίᾳ, ὅπου ἀνέκαθεν ἦτο τὰ μάλιστα ἐπικίνδυνος εἰς τὸ ἀνατολικὸν κράτος. Ταῦτα δὲ πάντα συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ ἐξηγήσωσι τὸ νέον ἀξίωμα τὸ ὁποῖον ἐκτήσατο ὁ μεσαιωνικὸς ἑλληνισμὸς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην.

Τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἦτο τῇ ἀληθείᾳ πολὺ μεγαλύτερον παρ' ὅ,τι δύναταί τις νά το φαντασθῇ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῶν δυτικῶν ἱστοριῶν, τῶν γεγραμμένων ὑπὸ ἀνθρώπων οἵτινες ἢ δὲν ἐμελέτησαν ἀκριβῶς τὰ πράγματα ἢ διέστρεψαν αὐτά. Ἡ ἀφανὴς μήτηρ τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας Βασιλείου Α' εἶδέ ποτε κατ' ὄναρ πολὺ πρὶν ἢ βασιλεύσῃ ὁ υἱὸς αὐτῆς «μέγα φυτὸν κυπαρίσσῳ προσεοικός, φύλλοις τε χρυσοῖς πυκαζόμενον καὶ χρυσοῦς τοὺς κλάδους καὶ τὸ στέλεχος χ ον, οὗπερ ὕπερθεν ὑπὲρ κορυφῆς ὁ ταύτης υἱὸς ἐκαθέζετο». Ἀλλ' ὁ χρυσοῦς φοῖνιξ εἰκόνιζεν ἀτελῶς τὸ μεγαλεῖον τοῦ θρόνου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔμελλον νὰ καθίσωσιν ὅ,τε υἱὸς αὐτῆς ἐκεῖνος καὶ οἱ τούτου ἀπόγονοι. Τὸ ἀνατολικὸν κράτος ὡμοίαζε τότε μᾶλλον δένδρον ἀμφιλαφές, τὸ ὁποῖον ἐκάλυπτε διὰ τῶν κλάδων αὐτοῦ τὸν κόσμον ὁλόκληρον. Ἐρωτήσατε τὸν κόσμον τοῦτον, τὸν σύγχρονον κόσμον, ἵνα μάθητε ὁποίαν τινὰ εἶχε περὶ τῶν βασιλέων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπόληψιν. Ὁ πολεμιώτατος αὐτῶν Λουιτπράνδος ὀνομάζει αὐτοὺς *κοσμοκράτορας*. Ὁ Δάνδολος ἀποκαλεῖ τὸ κράτος ἐκεῖνο Imperium universale. Οἱ Ἀρμένιοι λέγουσι περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐλαύνει ὡς ἀετὸς καὶ ὅτι ὁ τρόμος τῶν ὅπλων του σείει τὴν οἰκουμένην. Οἱ ἡγεμόνες τῶν Φράγκων καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν τῆς Δύσεως, ἀφοῦ ἐπὶ μακρὸν διετέλεσαν ἁπλοῖ τοῦ κράτους τούτου πατρίκιοι, ὠνομάζοντο ἤδη ῥῆγες, οὐχὶ βασιλεῖς. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἰβηρίας (²) ἐνόμιζε καύχημα αὐτοῦ νὰ λέγηται κουροπαλάτης τῆς αὐλῆς τοῦ βασιλέως τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ὁ δὲ μέγας δοὺξ τῆς Ρωσίας ἐπὶ τραπέζης (³). Οἱ κυρίαρχοι τῆς δύσεως οἱ τολμήσαντες νὰ περιβληθῶσι τὸ ἀξίωμα τοῦ αὐτοκράτορος λογίζονται ἕνεκα τούτου στασιασταί, ὅλαι δὲ αἱ ἄλλαι γλῶσσαι ἔχουσιν ἴδιον ὅρον ἵνα σημάνωσι τὸν νόμιμον αὐτοκράτορα· οἱ Ἄραβες καλοῦσιν αὐτὸν καῖσαρ, οἱ Σλαῦοι τσάρ (⁴),

(¹) Καὶ τῶν πρὸς ἀνατολὰς ὁρίων δηλονότι τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, ὅπερ ὁ συγγραφεὺς καλεῖ ἀσαφῶς πως μεσαιωνικὸν βασίλειον.

(²) Τῆς Γεωργίας δηλονότι.

(³) *Μέγας δομέστικος ἢ μεγαδομέστικος* τραπέζης τοῦ αὐτοκράτορος.

(⁴) Ἀλλὰ τὸ σλαυικὸν **τσάρ** εἶναι αὐτὸ τὸ **καῖσαρ** κατὰ παραφθοράν.

οἱ Ἀρμένιοι τακαβόρ (¹). Αὐτὸς δὲ ἑαυτὸν λέγει *βασιλέα αὐτοκράτορα* (²). Οἱ ὑπήκοοί του εἶναι λαός, οἱ ἐξόχως ἄνθρωποι, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες τῆς γῆς κάτοικοι *ἔθνη*, ὅ ἐστιν ὑποδεέστερα ὄντα. Τὸ κράτος του εἶναι ἡ *οἰκουμένη*, ἡ δὲ ἄλλη γῆ ἡ *ἔρημος*· Βεβαίως ταῦτα εἶναι ὑπερβολαί· εἴδομεν ὅμως ὅτι οἱ σύγχρονοι *ἀνωμολόγουν τὸ διὰ* τῶν ὑπερβολῶν τούτων ἐκδηλούμενον μεγαλεῖον, ἐκ τούτου δὲ συνάγεται ὅτι τὸ μεγαλεῖον ἐκεῖνο δὲν ἦτο ἀνυπόστατον· ἀλλὰ καιρὸς εἶναι νὰ ἐπιχειρήσωμεν τὴν κατὰ μέρος ἐξιστόρησιν τῆς περιόδου ταύτης.

(¹) Τὸ ἀρμεν. **τακαβόρ** ἢ τακβόρ οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ ἢ **στεφηφόρος** (τὰκ=στέμμα, βὸρ=φέρων), ἐλέγοντο δὲ οὕτως οἱ ἀρχαῖοι βασιλεῖς τῆς Ἀρμενίας καὶ οἱ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας τοῖς Ἄραψιν ὑπήκοοι ἄρχοντες αὐτῶν. Οἱ Ἄραβες καὶ εἶτα οἱ Τοῦρκοι τὴν τοιαύτην προσωνυμίαν τῶν Ἀρμενίων μετεβίβασαν καὶ εἰς χριστιανοὺς ἡγεμόνας μικροὺς μετατρέψαντες αὐτὴν εἰς **Τεκφούρ**, ὅτε δὲ καὶ τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἐπὶ τῶν ἐσχάτων Παλαιολόγων περιεστάλη ἐντὸς λίαν στενῶν ὁρίων, τότε καὶ οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου περιφρονητικῶς ἐκαλοῦντο ὑπ' αὐτῶν **Τεκφούρ**, ὡς ἄρχοντες χώρας μικρᾶς περιοχῆς, ὥστε διὰ τοῦ ἀρμενικοῦ **τακαβόρ** δὲν προσετίθετό τι μέγα εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐν Κων)πόλει βασιλέως, ὡς ἤθελέ τις ὑποθέσει ἐκ τῶν ἐν τῷ κειμένῳ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως γραφομένων. Ἐκ τοῦ **τεκφούρ** δὲ τούτου καλοῦνται μέχρι σήμερον **Τεκφοὺρ Σαράι** (μᾶλλον δὲ Τεκοὺρ **Σαράι**) =ἀνάκτορα **Τεκφοὺρ** ἢ **Τεκούρ**, κατὰ σύγχυσιν καὶ παρετυμολογίαν, «τὰ Κύρου ἀνάκτορα», ὧν τὰ ἐρείπια κεῖνται μεταξὺ τῶν πυλῶν τοῦ Μυριάνδρου καὶ τῆς Καλιγαρίας, ἐν τῇ νῦν ὁμωνύμῳ συνοικίᾳ **Τεκοὺρ Σεράι** (πρβλ. καὶ τὸ **Τεκοὺρ-δάγ**)=βασιλικὸν ὄρος, ὡς καλεῖται νῦν ἡ ἐπαρχία Ἡρακλείας (Περίνθου). Καὶ ἄλλαι δὲ τοπωνυμίαι ὑπάρχουσιν ἐν Θράκῃ ἐκ τοῦ Τέκ (φούρ).

(²) Ὡς ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ εἴπωμεν ἀλλαχοῦ (ἴδε ἐν Γ' τόμ.), **βασιλεὺς** ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ χριστὸς τοῦ Κυρίου ἐπισήμως ἐκλήθη ὁ Κωνσταντῖνος Α' ὁ μέγας. Ἀλλὰ καὶ πρότερον οἱ ρωμαῖοι αὐτοκράτορες (imperatores) ἐκαλοῦντο ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ *συνήθως* βασιλεῖς. Διότι οἱ Ἕλληνες, καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ ἕλληνες συγγραφεῖς οἱ μὴ παρακολουθοῦντες τὴν τῆς Ρώμης ἱστορίαν ἐμβριθῶς, ὅπως παρηκολούθουν αὐτὴν ὁ Δίων ὁ Κάσσιος, ὁ Πλούταρχος καὶ ὀλίγοι ἄλλοι, τὸ ρωμαϊκὸν imperator τὸ ἐκ δημοκρατίας **προελθὸν** (imperator=στρατηγὸς αὐτοκράτωρ τῆς ρωμαϊκῆς δημοκρατίας) δὲν ἠδύναντο ἄλλως νὰ νοήσωσι καὶ νὰ ἐξηγήσωσιν ἐκ τῆς πολιτικῆς ἐκφάνσεως τοῦ κατέχοντος τὸ ἀξίωμα τοῦ imperatoris ἢ **βασιλέως**. Αὐτοκράτωρ δὲν ἦτο ἐν τῇ ἑλληνικῇ σύνηθες καὶ δημοτικὸν ἐπώνυμον **βασιλέως** ἢ ὑπερτάτου ἄρχοντος. Ἡ λ. ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ (ἐκ τοῦ αὐτὸς καὶ κραίνω, κρεαίνω=ἐκτελῶ) οὐδὲν ἄλλο ἐσήμαινεν ἢ **αὐτεξούσιος**· ἐντεῦθεν «παῖδες αὐτοκράτορες ἐκαλοῦντο οἱ παῖδες οἱ ἐνήλικες, ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ δὲ τὸ ὄνομα πάντοτε ἐπιθετικῶς ἐτίθετο εἰς τὰ ὀνόματα **πρεσβευτὴς** καὶ στρατηγός (πρεσβευτὴς αὐτοκράτωρ=τὸ παρ' ἡμῖν βαρβάρως λεγόμενον ὑπουργὸς πληρεξούσιος, ἐκ τοῦ ministre plenipotentiaire, στρατηγὸς αὐτοκράτωρ=ἀρχιστράτηγος, στρατηγὸς ἔχων ἀπόλυτον ἐξουσίαν ἐν ὡρισμένῃ στρατιωτικῇ ἐνεργείᾳ. Ἐντεῦθεν δὲ οἱ ἕλληνες συγγραφεῖς, οἱ γινώσκοντες καλῶς τὰ ρωμαϊκὰ ἔτι πρὸ τῆς μονοκρατορίας τοῦ Αὐγούστου 30 π.Χ. τοὺς αὐλαρχοῦντας ρωμαίους στρατηγούς, Σύλλαν, Πομπήιον, Ἀντώνιον, Λέπιδον ἐκάλουν αὐτοκράτορας οὕτως ἑρμηνεύοντες τὸ λατινικὸν τοῦ ἀξιώματος αὐτῶν ὄνομα imperator.

Κόσμημα κόγχης τῆς Ἁγ. Σοφίας (Συλλογὴ Ε. Ἀντωνιάδου).

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΧΡΥΣΟΒΟΥΛΛΑ

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ «ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΔΑΚΗΣ» Α. Ε.

Μεσημβρινὴ ὄψις ἄμβωνος τῆς Ἁγίας Σοφίας.
(Ἀποκατάστασις Ε. Ἀντωνιάδου

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΤΡΕΙΣ ΒΑΣΙΛΕΙΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Α΄—ΛΕΩΝ ΣΤ΄.—ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ζ΄.

Εἴδομεν ἐν τῷ τέλει τοῦ προηγουμένου τόμου διὰ τίνων περιπετειῶν ὁ ἱδρυτὴς τῆς μακεδονικῆς δυναστείας Βασίλειος προήχθη ἀπὸ εὐτελοῦς ὑπηρέτου ἑνὸς τῶν μεγιστάνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸ περίβλεπτον ἀξίωμα τοῦ μονάρχου τῆς Ἀνατολῆς. Ἵνα ἀξιωθῇ τοιαύτης μεταβολῆς τῆς ἑαυτοῦ τύχης, οὐδὲν μέγα ἢ ἁπλῶς γενναῖον ἔπραξεν· ἀπ᾽ ἐναντίας δὲν ἀνέβη τὰς κυριωτέρας τῆς κλίμακος ἐκείνης βαθμίδας εἰμὴ διὰ πολυειδῶς αἰσχροῦ ἐξευτελισμοῦ καὶ διὰ κακουργίας δεινῆς. Ἀποπέμψας τὴν ἰδίαν σύζυγον Μαρίαν ἔλαβεν εἰς δεύτερον γάμον τὴν παλλακὴν τοῦ Μιχαὴλ Γ΄ Εὐδοκίαν τὴν Ἰγγερίνην, ἐπιτρέπων αὐτῇ νὰ ἐξακολουθῇ τὰς προηγουμένας πρὸς τὸν βασιλέα σχέσεις, δι᾽ ὃ οἱ δύο πρεσβύτεροι αὐτοῦ υἱοί, ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Λέων, ἐνομίζοντο ὑπὸ τῶν πολλῶν ὡς τέκνα τοῦ Μιχαὴλ Γ΄. Συνήνεσε νὰ μαστιγωθῇ ὑπὸ τοῦ ἐξωλεστάτου τούτου ἀνθρώπου τὴν πρωίαν τῆς ἡμέρας καθ᾽ ἣν ἐπρόκειτο νὰ λάβῃ παρ᾽ αὐτοῦ τὸ βασιλικὸν στέμμα. Ἐδολοφόνησε τὸν Βάρδαν· ἐδολοφόνησε τὸν Μιχαὴλ Γ΄. Καὶ ὅμως ἅμα γενόμενος ἐγκρατὴς τῶν πραγμάτων ἀνεφάνη ἄλλος ἄνθρωπος. Μέγας ἀνὴρ βεβαίως δὲν ὑπῆρξεν, ἀλλ᾽ εἶχε νοῦν καὶ κρίσιν· ἦτο φιλεργός· δὲν ἐπτοεῖτο ὑπὸ τῶν δυσχερειῶν καὶ πρὸ πάντων ἦτο ἐκ τῶν χαρακτήρων ἐκείνων τοὺς ὁποίους ἐξευγενίζει ἡ ἀρχή, ἐκέκτητο δηλαδὴ προτέρημα ἰδιάζον εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς φύσει πρὸς κυβέρνησιν ὡρισμένους, ἐνῷ οἱ κατὰ τύχην τοιαύτην λαμβάνοντες λειτουργίαν ἐξαχρειοῦνται ὑπὸ τῆς ἐξουσίας. Ἔτι ἐν τῷ βραχεῖ διαστήματι καθ᾽ ὃ συνεβασίλευσε μετὰ τοῦ Μιχαὴλ Γ΄ ἐπεχείρησε νὰ συνετίσῃ αὐτὸν διὰ συμβουλῆς ἐντόνου, ἥτις ὡμοίαζε τῇ ἀληθεῖ ἀπειλῇ. Μάλιστα δὲ ἀφοῦ ἐμονάρχησε κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 867 ἀνέδειξε μετριότητα παθῶν καὶ σύνεσιν κυβερνητικὴν καὶ διοικητικὴν ἐμπειρίαν καὶ χρηστότητα ἀτομικήν, τὴν ὁποίαν δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀρνηθῶσιν οὐδ᾽ αὐτοὶ οἱ αὐστηρότεροι κρι-

ται τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν βασιλείας. Ἵνα ἐκτιμήσωμεν δικαίως τὴν πολιτείαν τοῦ ἀνδρὸς τούτου, δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν ὅτι μακρὰ πεῖρα εἶχεν ἀποδείξει ὁπόσον ἀδύνατον ἦτο νὰ ἐφαρμοσθῶσι καθ' ὁλοκληρίαν αἱ μεγάλαι ἀρχαὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς μεταρρυθμίσεως, περὶ ὧν ἐπραγματεύθημεν ἐν τῷ προηγουμένῳ βιβλίῳ. Αἱ ἀρχαὶ ἐκεῖναι ἦσαν τοσοῦτον ἀλλότριαι τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῶν δοξασιῶν τῆς μείζονος μερίδος τῶν τοῦ κράτους κατοίκων ὥστε, ἀντὶ νὰ ἐνισχύσωσιν, ἀπ' ἐναντίας ἐξησθένισαν αὐτό, καὶ ἐπὶ τέλους παρήγαγον μίαν τῶν φοβερωτέρων ἀκολασιῶν ἐξ ὅσων ἀναφέρει ἡ ἱστορία. Ἦτο λοιπὸν πρόδηλον ὅτι ἔπρεπε νὰ τεθῶσιν ἐκ μέσου, κατὰ τὸ πλεῖστον τοὐλάχιστον, τὸ δὲ κράτος νὰ ἀναδιοργανωθῇ κυρίως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὑφισταμένων ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν καὶ κοινωνικῶν περιστάσεων. Τοῦτο ἐνόησε κάλλιστα ὁ βασιλεύς· καὶ ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἐντὸς τοῦ πεπρωμένου τούτου κύκλου ἔπραξεν ὅ,τι ἦτο δυνατὸν πρὸς συντήρησιν καὶ κραταίωσιν τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων τῆς ἀπ' αἰῶνος τότε μορφωθείσης ἐν ταῖς ἐσχατιαῖς ταύταις τῆς Εὐρώπης. Τὸ πρώτιστον ἀντικείμενον εἰς ὃ ἐπέστησε τὴν προσοχὴν ἅμα μοναρχήσας ὑπῆρξεν ἡ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ρύθμισις. Ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἐκάθητο ὁ Φώτιος, ὅστις ἐξεπροσώπει τὴν μερίδα ἐκείνην τῶν ἱεραρχῶν καὶ τῶν λαϊκῶν οἵτινες ἀπεδέχθησαν μὲν τὴν τῶν εἰκόνων ἀναστήλωσιν ἀλλὰ διέσῳζον ἐλευθερίαν δοξασιῶν καὶ τρόπων ἀναμιμνήσκουσαν μέχρι τινὸς τὰ φρονήματα τῶν ὀπαδῶν τῆς μεταρρυθμίσεως. Κατέναντι δὲ αὐτοῦ ἵστατο ὁ Ἰγνάτιος ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ἅπαντας τοὺς ἀπολύτους θιασώτας τῶν ἀρχαίων καθεστώτων. Οἱ πρῶτοι ἦσαν εὐάριθμοι, οἱ δὲ τελευταῖοι ἀσυγκρίτως πλειότεροι, καὶ τόσῳ μᾶλλον ἐπικίνδυνοι ὅσῳ, ἐπειδὴ ὁ Φώτιος εἶχε περιέλθει ἀναφανδὸν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν ἀρχιερέα τῆς Ρώμης, οἱ δὲ ἰγνατιανοὶ ἦσαν φυσικοὶ τοῦ ἀρχιερέως τούτου σύμμαχοι, οὗτος εἶχεν ἐν αὐτῷ τῷ κράτει μερίδα ἰσχυράν, δι' ἧς ἠδύνατο νὰ ταράττῃ ἀδιακόπως τὰ πνεύματα καὶ τὰ πράγματα. Ἡ περιπλοκὴ αὕτη δὲν συνέφερε κατ' οὐδένα λόγον εἰς τὸν Βασίλειον, ὅστις εἶχεν ἀνάγκην ἐσωτερικῆς ἡσυχίας, ἵνα διεξαγάγῃ ἀπερισπάστως τὴν πολιτικὴν καὶ διοικητικὴν αὐτοῦ ἀναδιοργάνωσιν. Ὅθεν ἀπεφάσισε νὰ ἀπαλλαγῇ ἀμέσως τῆς δυσχερείας ἐκείνης, καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐπιούσης τῆς ἀναγορεύσεως αὐτοῦ ἡμέρας κατεβίβασε τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν Φώτιον καὶ ἀνεκάλεσεν εἰς αὐτὸν τὸν Ἰγνάτιον. Τὰ καθέκαστα τῆς μεταβολῆς ταύτης καὶ αἱ νέαι σχέσεις, εἰς ἃς ὡς ἐξ αὐτῆς περιῆλθεν ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν θέλουσιν ἐκτεθῇ ἐν τῷ τέλει τοῦ παρόντος βιβλίου, ὅπου σκοποῦμεν νὰ ἱστορήσωμεν ἐν ἐκτάσει ὁπωσοῦν καὶ ἄνευ διακοπῆς τὰ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου διατρέξαντα ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, ἤτοι ἀπὸ Φωτίου μέχρι Κηρουλαρίου. Ἐνταῦθα ἀρκεῖ νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ βασιλεὺς πολιτευθεὶς ἐπιτηδειότατα πρός τε τοὺς ἰγνατιανοὺς καὶ τοὺς φωτιανοὺς ἀφ' ἑνός, καὶ πρὸς τὸν ἀρχιερέα τῆς Ρώμης ἀφ' ἑτέρου, οὐ μόνον τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην ἐπὶ τέλους ἀποκατέστησεν ἀλλὰ καὶ κατ' οὐδὲν ἐθυσίασε τὰς προνομίας καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

Συγχρόνως δὲ ἐνησχολήθη ἀνενδότως εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς καθ' ὅλους τοὺς κλάδους δεινῶς παραλελυμένης διοικήσεως. Τὸ ταμεῖον ἦτο κενὸν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ δαπανήσῃ ἐξ ἰδίων εἰς τὰ ἔξοδα τῆς ἀναγορεύσεως αὐτοῦ. Ἐκ τοῦ ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου καὶ τῆς Θεοδώρας ἀποταμιευθέντος θησαυροῦ, ὅστις συνεποσοῦτο εἰς 140 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν, καὶ ἐξ ὅλων τῶν ἔκτοτε ἐν διαστήματι 11 ἐτῶν εἰσπραχθέντων τακτικῶν εἰσοδημάτων, δὲν ὑπελείποντο καθ' ἣν ἡμέραν ἐκυριάρχησεν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ δημοσίῳ ταμείῳ εἰμὴ τρία καὶ μόνα κεντηνάρια, ἤτοι 324.000 δραχμῶν.

Ἐπειδὴ οὐ μικρὸν μέρος τῶν χρημάτων τούτων ἐσπαταλήθη εἰς δωρεὰς τοῦ Μιχαὴλ Γ', ὁ βασιλεὺς εὑρὼν τὴν σημείωσιν τῶν οὕτως ἀτόπως δαπανηθέντων συνεκάλεσεν ἀμέσως τὴν σύγκλητον καὶ καθυπέβαλεν εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν. Ἡ δὲ ἀπεφάσισεν ὁμοφώνως ὅτι τὰ χρήματα ταῦτα πρέπει νὰ ἐπιστραφῶσιν εἰς τὸ δημόσιον· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς «τὸ ἄγαν ὑποθραύων δίκαιον τὰς ἡμισείας ὧνπερ ἔλαβον ἕκαστος ἀντιστρέψαι πρὸς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον ἐκέλευσεν». Ἐντεῦθεν δὲ εἰσεπράχθησαν ἀμέσως 300 κεντηνάρια, ἤτοι 32.400000 δραχμῶν, δι' ὧν ἠδυνήθη ὁ νέος ἡγεμὼν νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς πρώτας καὶ μᾶλλον κατεπειγούσας τῆς ὑπηρεσίας ἀνάγκας. Ἀλλ' εὗρε καὶ ἄλλην πρόχειρον χρηματικὴν συνδρομήν. Ὁ Μιχαὴλ Γ', ἀφοῦ κατησώτευσεν ὅλον τὸ βασιλικὸν ταμεῖον, εἶχε χωνεύσει καὶ τὰ πολυτιμότατα τῶν ἐν τοῖς ἀνακτόροις πολυτίμων κοσμημάτων, τὰ ὁποῖα εἶχον κατασκευασθῆ ἐπὶ Θεοφίλου, μίαν χρυσῆν πλάτανον, δύο ὁλοχρύσους γρύπας, δύο χρυσηλάτους λέοντας, ἓν ὁλόχρυσον ὄργανον, πολλὰ τῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης χρυσωμάτων καὶ πολλὰς βασιλικὰς στολὰς τὰς μὲν ὁλοχρύσους, τὰς δὲ χρυσοϋφάντους, ὁλκὴν ἔχοντα ἅπαντα οὐχὶ ἐλάσσονα τῶν 200 κεντηναρίων, ἤτοι 21.600.000 περίπου δραχμῶν, μεταβαλὼν δὲ τὸν χρυσὸν τοῦτον εἰς νόμισμα ἠτοιμάζετο νὰ καταδαπανήσῃ καὶ τοῦτο. Εὐτυχῶς ἀπέθανε πρὶν ἢ ἐκτελέσῃ τὸ βούλευμά του, ὥστε ὁ Βασίλειος ἠδυνήθη νὰ μεταχειρισθῇ τὰ χρήματα ἐκεῖνα εἰς κοινωφελεστέρας δαπάνας. Τοιουτοτρόπως δὲ πορισθεὶς 54.000.000 κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς βασιλείας του ἐφρόντισε συγχρόνως περὶ τοῦ μέλλοντος δι' αὐστηρᾶς ἀλλὰ δικαίας τῶν νενομισμένων φόρων εἰσπράξεως· καὶ τοσαύτην εἰσήγαγεν ἐν τῇ διοικήσει τῶν οἰκονομικῶν τάξιν καὶ ἀκρίβειαν ὥστε λέγεται ὅτι οἱ φορολογούμενοι κατήντησαν, προϊόντος τοῦ χρόνου, νὰ μὴ ἔχωσιν ἀπαίτησίν τινα νὰ ὑποβάλωσι κατὰ τοῦ δημοσίου. Τοῦτο εἶναι βεβαίως ὑπερβολή· ἀλλ' ἐκ τῆς ὑπερβολῆς ταύτης τοῦ ἐγκωμίου συνάγεται τοὐλάχιστον εὐλόγως ὅτι περιεστάλησαν πολλαὶ καταχρήσεις ἐξ ἐκείνων αἵτινες ἦσαν συνηθέσταται εἰς τὸ τότε ἐπικρατοῦν φορολογικὸν σύστημα.

Ὁ Βασίλειος ἐβελτίωσεν ὡσαύτως τὸ προσωπικὸν τῆς διοικήσεως καὶ τῆς δικαιοσύνης, διορίσας εἰς τὰς ὑπηρεσίας ταύτας ἀνθρώπους πεπαιδευμένους ἅμα καὶ χρηστούς, ἐπιτηρῶν ἀδιακόπως τὰς πράξεις αὐτῶν καὶ ἀπαιτῶν ἰδίως νὰ προστατεύωνται οἱ πένητες κατὰ τῆς πιέσεως τῶν ἰσχυρῶν· ὥστε «ἰσονομία πᾶσα καὶ δικαιοσύνη ὥσπερ ἀπό τινος ὑπερορίου φυγῆς ἐδόκει κατιέναι πρὸς τὸν βίον καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἐμπολιτεύεσθαι». Δὲν ἀξιοῦμεν τῇ ἀληθείᾳ ὅτι ἐπανῆλθε τότε ὁ χρυσοῦς αἰών, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀκολασίαν καὶ ἀναρχίαν τὴν ἐπὶ Μιχαὴλ Γ' ἐκ συστήματος ἐπικρατήσασαν ἦτο φυσικώτατον οἱ ἄνθρωποι νὰ μακαρίζωσιν ἑαυτοὺς βλέποντες τὴν νέαν κυβέρνησιν ἀγωνιζομένην τοὐλάχιστον, ἂν ὄχι κατορθοῦσαν πάντοτε, νὰ ἐφαρμόσῃ ἐξ ἴσου τὸν νόμον εἰς πᾶν τὸ ὑπήκοον. Καὶ ἔπειτα τὰ ἄχρι τοῦδε σῳζόμενα καὶ ἐν μέρει ἰσχύοντα παρ' ἡμῖν ἔτι νομοθετικὰ τοῦ Βασιλείου ἔργα μαρτυροῦσιν ὁπόσον ἐνδελεχῶς ἐπεμελήθη τὴν ῥύθμισιν τοῦ κλάδου τούτου τῆς κυβερνήσεως. Ναὶ μὲν ἐν τῇ ἀντιδράσει ἥτις ἐπῆλθε τότε κατὰ τῆς μεταρρυθμίσεως κατηργήθησαν πολλοὶ αὐτῆς ἀστικοί, γεωργικοὶ καὶ οἰκονομικοὶ νόμοι, οἵτινες ἠδύναντο ἴσως νὰ διατηρηθῶσιν, ἀλλ' ἡ ἀλήθεια ἀπαιτεῖ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τὴν ἔκδοσιν τῆς νέας νομοθεσίας δὲν προεκάλεσε μόνη ἡ ἐπιθυμία τοῦ νὰ ἐξαλειφθῶσιν οἱ νεωτερισμοὶ τῆς προηγουμένης περιόδου. Τὴν ἔκδοσιν τῆς νέας νομοθεσίας εἶχον καταστήσει ἀπαραίτητον σπουδαιότατοι λόγοι. Ἡ *Ἐκλογὴ* τοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Κωνσταντίνου, δσῳδήποτε σωτηρίους καινοτομίας καὶ ἂν εἰσήγαγεν ὡς πρὸς πολλὰ ζητήματα τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, ἦτο ἔργον ἐπίτομον καὶ διὰ τοῦτο ἀνεπιτήδειον νὰ ἀναπληρώσῃ καθ' ὅλα τὰς συλλογὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὡς πρὸς τὰ μέρη αὐτῶν

ὅσα δὲν ἐτροπολογήθησαν. Ὅθεν δικασταὶ καὶ νομοδιδάσκαλοι ἠναγκάζοντο πάλιν νὰ ἀνατρέχωσιν εἰς τὰς συλλογὰς ἐκείνας πρὸς ρύθμισιν τῶν ἐννόμων σχέσεων. Πλὴν τούτου ἡ *Ἐκλογὴ* διὰ τὸ ἐπίτομον δὲν ἠδυνήθη οὔτε ρητῶς νὰ καταργήσῃ τοὺς μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν εἰς ἀχρηστίαν περιπεσόντας ὁρισμοὺς τοῦ δικαίου οὔτε νὰ διαλύσῃ τὰς ἀντιφάσεις ὅσαι προέκυψαν μεταξὺ τῶν συλλογῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῶν κατόπιν ἐπιγενομένων τροποποιήσεων. Τελευταῖον καὶ ἡ ἐπιστήμη, ἐν γένει τοῦ δικαίου προήχθη ὁπωσοῦν διὰ τῶν ἑρμηνειῶν ὅσας ἔγραψαν ἔκτοτε πολλοὶ νομοδιδάσκαλοι εἰς γλῶσσαν ἑλληνικήν, ἡ δὲ νομικὴ αὕτη φιλολογία κατήντησε νὰ ἐξωθήσῃ πολλαχοῦ τὸν νόμον καὶ νὰ λάβῃ τὴν θέσιν αὐτοῦ τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ τὰ κείμενα τῶν ἰουστινιανείων συλλογῶν, ὄντα λατινιστὶ γεγραμμένα, ἀπέβησαν εἰς τοὺς πολλοὺς ἀκατάληπτα. Ἐν ἄλλαις λέξεσι περὶ τὰ τέλη τῆς 9 ἑκατονταετηρίδος ἐπεκράτησε μεγάλη τις ἐν τῇ νομοθεσίᾳ σύγχυσις, ἀνάλογος τῆς ἀνωμαλίας ἣν ἐζήτησε νὰ θεραπεύσῃ διὰ τῶν συλλογῶν αὐτοῦ ὁ Ἰουστινιανὸς πρὸ 300 καὶ ἐπέκεινα ἐνιαυτῶν.

Ὁ Βασίλειος Α΄ ἐπὶ νομίσματος ἐν μεγεθύνσει.

Τούτου λοιπὸν τὸ παράδειγμα μιμούμενος ὁ Βασίλειος ὁ μακεδὼν ἐπεχείρησε νὰ συλλέξῃ ἐκ τῶν νομικῶν συγγραφῶν ὅσαι ἐξεδόθησαν μετὰ τὴν ἰουστινιάνειον νομοθεσίαν τὰς χρησίμους εἰς τὴν ρύθμισιν τῶν νομικῶν σχέσεων καὶ νὰ συναρμολογήσῃ οὕτως ὅσον ἔνεστι πλήρη ἑλληνιστὶ συντεταγμένον κώδικα τοῦ ἰσχύοντος δικαίου, διαλύων τὰς ὑπαρχούσας ἐν ταῖς συγγραφαῖς ἐκείναις ἀντιφάσεις, ἀφαιρῶν τὰ ἀπηρχαιωμένα αὐτῶν μέρη καὶ προσθέτων τοὺς μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν ἐκδοθέντας εὐαρίθμους νόμους. Δύο δὲ ἐπὶ τούτῳ ἐγένοντο ἔργα· τὸ πρῶτον, δημοσιευθὲν ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ ἔτους 870 καὶ τοῦ ἔτους 878, ὠνομάσθη *Πρόχειρος νόμος*, καὶ ἦτο, ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματος δηλοῦται, ἐπιτομὴ τῶν οὐσιωδεστέρων διατάξεων τῶν Εἰσηγήσεων, τοῦ Πανδέκτου, τοῦ Κώδικος καὶ τῶν νεαρῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, περιελάμβανε δὲ καί τινα ἐκ τῆς Ἐκλογῆς τοῦ Λέοντος καὶ τοῦ Κωνσταντίνου, ἥτις ρητῶς κατηργήθη διὰ τοῦ προχείρου τούτου νόμου. Τὸ δὲ ἕτερον ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη ἐν ἔτει 884, ἦτο ἐν πλάτει γενομένη συλλογὴ καὶ κατάταξις τῶν ἐν ἰσχύι ὁρισμῶν τοῦ δικαίου, συνέκειτο ἐκ βιβλίων 40 καὶ ὠνομάσθη *Ἀνακάθαρσις τῶν νόμων*. Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἀνακαθάρσεως ἐγένετο ἐν ἔτει 885 δευτέρα ἔκδοσις τοῦ *Προχείρου*, ἐπιδιορθωθέντος ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μεγαλυτέρας ἐκείνης συλλογῆς καὶ μετονομασθέντος *Ἐπαναγωγὴ τῶν νόμων*. Βραδύτερον πάλιν ὁ τοῦ Βασιλείου υἱὸς καὶ διάδοχος Λέων ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ ἐκδώσῃ τὸ δεύτερον ὡσαύτως καὶ αὐτὴν τὴν Ἀνακάθαρσιν τῶν παλαιῶν νόμων. Ἔπραξε δὲ τοῦτο 4 ἢ 5 ἔτη πρὸ τοῦ 917, ὅτε ἀπέθανε διαιρέσας τὴν δευτέραν ταύτην ἔκδοσιν εἰς 60 βιβλία καὶ ὀνομάσας αὐτὴν *Βασιλικά*.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐγένοντο διὰ χρόνου μακροῦ· τὴν δὲ τοῦ στρατοῦ ἀναδιοργάνωσιν ἐδέησε νὰ διαπράξῃ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς. Τὸ κράτος ἐπιέζετο πανταχόθεν ὑπὸ πολεμίων ποικίλων, ἡ δὲ πεζικὴ καὶ ναυτικὴ αὐτοῦ δύναμις εἶχε καταντήσει εἰς δεινὴν παραλυσίαν. Ἵνα δώσωμεν ἔννοιάν τινα τῆς ἀθλιότητος εἰς ἣν εἶχον περιέλθει κατὰ τοῦτο τὰ πράγματα, ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν ἐνταῦθα δύο γεγονότα. Τῷ 867 ὁ ἡγεμὼν τῶν παυλιανιτῶν Χρυσόχειρ, ὁ τοῦ Καρβέα διάδοχος, εἶχε προέλθει μέχρι Νικομηδείας καὶ Ἐφέσου, καὶ λαβὼν παρὰ Βασιλείου προτάσεις περὶ εἰρήνης ἐτόλμησε νὰ ἀπαντήσῃ «εἴπερ ἐθέλοις, ὦ βασιλεῦ, μεθ' ἡμῶν εἰρήνην ἐπιτελέσαι, ἀπόστηθι τῆς κατ' ἀνατολὴν ἐξουσίας σου.

τῆς δὲ πρὸς δύσιν ἀντέχου, καὶ εἰρηνεύομεν μετὰ σοῦ. Εἰ δὲ μή, σκοπεύομεν ὅλως ἵνα σὲ καὶ τῆς βασιλείας ἐξοστρακίσωμεν». Δύο δὲ ἔτη πρότερον οἱ Ρῶσοι, ἐπὶ 200 μόνον ἐπιβαίνοντες τρεχαντηρίων, ἠπείλησαν καὶ αὐτὴν τὴν βασιλεύουσαν. Οἱ στρατιωτικοὶ κατάλογοι εἶχον ἐλαττωθῆ, διότι τὰ δημόσια χρήματα, ἀντὶ νὰ δαπανῶνται εἰς συντήρησιν τοῦ στρατοῦ, εἴδομεν ποῦ καὶ πῶς κατησωτεύοντο ἐπὶ Μιχαὴλ Γ'. Ὁσάκις δὲ ἡ κυβέρνησις δὲν ἦτο πλέον δυνατὸν νὰ μὴ ἐκπέμψη κατὰ τῶν πολεμίων στρατόν τινα, ἐνόμιζεν ὅτι θεραπεύει τὴν χρείαν ταύτην διὰ συρφετοῦ ἀνθρώπων, ἐκ τοῦ προχείρου ἀθροισθέντων καὶ ὅλως ἀνασκήτων, οἵτινες φυσικῷ τῷ λόγῳ διελύοντο ἅμα συναντήσαντες τὸν ἐχθρὸν ἢ καὶ πρὶν τον ἴδωσι. Δὲν ἠξεύρομεν ἂν ὁ Βασίλειος διέταξέ τι περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν στρατιωτοτοπίων. Αἱ περὶ τούτου σῳζόμεναι νεαραὶ ἄρχονται ἀπὸ τοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ, Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου· ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐπεχείρησε μεγάλην νεοσυλλεξίαν καὶ ὅτι οἱ νέοι οὗτοι στρατιῶται ἐγυμνάσθησαν διὰ μελέτης τακτικῆς καὶ πόνων ἐνδελεχῶν περὶ πάσας τὰς ἀσκήσεις τῆς πολεμικῆς τέχνης καὶ εἰθίσθησαν εἰς τὴν εὐταξίαν καὶ τὴν εὐπείθειαν. Ταῦτα λέγει ὁ ἐκ προστάγματος τοῦ Πορφυρογεννήτου γράψας τὴν συνέχειαν τοῦ Θεοφάνους προσθέτων ἀφελῶς ἀλλ' ὀρθῶς ὅτι, ἐὰν «οὐδὲ τῶν βαναύσων καὶ χυδαίων τεχνῶν οὐδεμίαν ἐστὶν εἰδέναι πρὸ τοῦ μαθεῖν», βεβαίως δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον τῷ βουλομένῳ νὰ φαντάζεται ὅτι γνωρίζει τὴν πολεμικὴν ἐπιστήμην ἢ τέχνην δίχα μαθήσεως καὶ ἱκανῆς ἐμπειρίας. Οὐδὲ εἰς τὴν ἄσκησιν τοῦ νεοσυλλέκτου στρατοῦ ἠρκέσθη ὁ Βασίλειος ἀλλ' ἀνέμιξε τὰ νέα ταῦτα τάγματα μετὰ τῶν ὀλίγων σῳζομένων παλαιμάχων, καί, τὸ σπουδαιότερον, ἐπέστησεν ἡγεμόνας τοῦ στρατοῦ ἐπιτηδείους, ἐπήρκει δαψιλῶς εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ, ἐβράβευε τοὺς ἀριστεύοντας, ἐτιμώρει τοὺς ῥᾳθυμοῦντας καὶ ἐν γένει παρεσκεύασε τὴν στρατιωτικὴν ἐκείνην ἀναδιοργάνωσιν ἥτις ἔμελλεν ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας νὰ σώσῃ καὶ νὰ κλείσῃ τὸ κράτος. Τὴν δὲ βελτίωσιν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως ἐπέτρεψεν, ὡς φαίνεται, εἰς τὸν στρατηγὸν τῶν πλωίμων Νικήταν Ὠορύφαν, περιφανῆ θαλάσσιον ἥρωα τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὁ Ὠορύφας ἦτο ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ πρὸ καιροῦ καὶ μηδὲν μὲν ἠδυνήθη νὰ πράξῃ γενναῖον ἐπὶ τῆς ἀθλίας κυβερνήσεως τοῦ Βάρδα καὶ τοῦ Μιχαὴλ Γ' ἀλλ' οὐδὲν ἧττον πιστὸς πρὸς τὸν τελευταῖον τοῦτον βασιλέα ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε κατ' ἀρχὰς ἠθέλησε νὰ ἐκδικήσῃ τὸν θάνατον αὐτοῦ μετ' ὀλίγον συνεβιβάσθη πρὸς τὸν Βασίλειον καὶ ἔλαβεν ἐπὶ τῆς νέας τῶν πραγμάτων καταστάσεως ἀφορμὰς ποικίλας νὰ καταδείξῃ τὰ λαμπρὰ αὐτοῦ προτερήματα.

Τῷ ὄντι εὐθὺς ὡς ἐμονάρχησεν ὁ Βασίλειος ἀπεδείχθη ὁποῖον ἦτο τὸ ἀξίωμα τοῦ κράτους ὁσάκις ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ ἀνδρὸς ἠξεύροντος νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τῶν πόρων αὐτοῦ καὶ τῶν δυνάμεων. Εἴδομεν ὅτι ἐπὶ τοῦ μεταξὺ Θωμᾶ καὶ Μιχαὴλ Τραυλοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἀπέβαλον τὴν κυριαρχίαν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλέων οἱ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Δαλματίας Ζουπάνοι καὶ αὗται αἱ παράλιαι τῆς χώρας ἐκείνης πόλεις (Κεφ ς' βιβλ. Ι' τοῦ τρίτου τόμου)· ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς τῆς τοῦ Βασιλείου μοναρχίας, 867—877, αἵ τε πόλεις αὗται καὶ αἱ περὶ αὐτὰς σλαυικαὶ φυλαὶ πιεσθεῖσαι ὑπὸ μωαμεθανικοῦ στόλου ἐζήτησαν παρὰ Βασιλείου ἐπικουρίαν καὶ ὑπέσχοντο νὰ ὑποταχθῶσιν αὖθις εἰς αὐτόν. Ὁ δὲ ἥρπασε τὴν εὐκαιρίαν καὶ παρασκευάσας ἀμέσως στόλον 100 πλοίων ἔπεμψεν αὐτὸν ὑπὸ τὸν Νικήταν Ὠορύφαν. Ἅμα δὲ ἐπλησίασεν ἡ δύναμις αὕτη, οἱ Σαρακηνοὶ λύσαντες τὴν πολιορκίαν τοῦ Ραουσίου ἀπέπλευσαν ἀπὸ τῶν χωρῶν ἐκείνων. Ἡ ἐντύπωσις τὴν ὁποίαν ἐπροξένει εἰς τοὺς συγχρόνους ἡ δραστηριότης τοῦ ναυάρχου τούτου εἰκονίζεται καλῶς ὑπὸ τοῦ χρονογράφου λέγοντος· «ὥσπερ τινὰ πρηστήριον κεραυνὸν κατὰ τῶν πολεμίων ἐκπέμπει» ὁ Βασίλειος τὸν Ὠορύφαν. Καὶ ἐπειδὴ οἱ Σαρακηνοὶ ἀποπλεύ-

σαντες ἐκ Ραουσίου ἐπέπεσον κατὰ τῶν παραλίων τῆς Ἰταλίας, ἐκυρίευσαν τὴν Βᾶριν καὶ ἐξ αὐτῆς ὁρμώμενοι ἐλεηλάτουν τὴν κάτω Ἰταλίαν, ὁ Βασίλειος διέταξε τὸν Ὠρύφαν νὰ ἀπαλλάξῃ καὶ τὴν χερσόνησον ἐκείνην ἀπὸ ταύτης τῆς συμφορᾶς, ἅμα ἤθελε ρυθμίσει τὰ κατὰ τὴν Δαλματίαν πράγματα. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἐζήτησε τὴν σύμπραξιν τοῦ τε πάπα τῆς Ρώμης καὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Δύσεως Λουδοβίκου Β΄. Τὸν πάπαν εἶχεν ἐξευμενίσει διὰ τῆς τοῦ Φωτίου ἐξορίας· πρὸς δὲ τὸν Λουδοβῖκον Β΄, εἰ καὶ τροπολογήσας τὰς ἐπ᾽ ἐσχάτων συνομολογηθείσας σχέσεις (Κεφ. Ζ΄ βιβλ. Γ΄ τοῦ τρίτου τόμου), διετέλει πάντοτε φιλικῶς διακείμενος. Ἔπειτα εἰς οὐδέτερον τῶν δυναστῶν τούτων τῆς Δύσεως συνέφερεν ἡ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ παγίωσις τῆς τῶν Σαρακηνῶν ἀρχῆς. Ὅθεν τῇ συμπράξει αὐτῶν ὁ ναύαρχος Ὠρύφας ἀνέκτησε τὴν Βᾶριν καὶ καθυπέταξεν αὖθις τὸ πλεῖστον τῆς κάτω Ἰταλίας, τοῦ λοιποῦ αὐτῆς μέρους καταληφθέντος ὑπὸ Λουδοβίκου Β΄. «Καὶ ἡ μὲν πρώτη κατὰ τὴν ἑσπέραν στρατεία τῷ βασιλεῖ τοιοῦτον πέρας ἐδέξατο, καὶ τοῖς ἐντεῦθεν λαφύροις καὶ τῇ δόξῃ κατεκοσμήθη ἡ βασιλεύουσα», λέγει ὁ χρονογράφος. Ἀλλὰ πρὶν ἢ προχωρήσωμεν θέλομεν διαλάβει ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν σχέσεων εἰς ἃς περιῆλθον ἔκτοτε πρὸς τὸ κράτος αἵ τε κατὰ τὴν Δαλματίαν καὶ αἱ ἄλλαι σλαυικαὶ φυλαί.

Πρὸ πάντων ἐστάλησαν εἰς Δαλματίαν ἱερεῖς ἐπιτετραμμένοι νὰ μεταδώσωσι τὸ ἅγιον βάπτισμα εἰς τὰς σλαυικὰς τῆς χώρας ἐκείνης φυλάς, ὧν αἱ πλεῖσται εἶχον ἀποβάλει πρὸ 50 ἐνιαυτῶν μετὰ τῆς κυριαρχίας τοῦ κράτους καὶ τὸ χριστιανικὸν θρήσκευμα. Ἀφοῦ δὲ αὖθις ἐβαπτίσθησαν, αἱ σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὸ κράτος ἐρρυθμίσθησαν ὡς ἑξῆς. Αἱ σλαυικαὶ φυλαὶ ἀνεγνώρισαν μὲν τὴν ὑπερτάτην τοῦ βασιλέως κυριαρχίαν, ἣν ἐξεπροσώπει ὁ παρ᾽ αὐταῖς ἑδρεύων στρατηγὸς Δαλματίας, ἀλλ᾽ ὁ στρατηγὸς οὗτος διώριζε τοὺς κατ᾽ ἰδίαν ἄρχοντας ἑκάστης φυλῆς ἐκ τῶν ὁμογενῶν αὐτῆς, καὶ ἰδίως ἐκ τῆς γενεᾶς ἐκείνης ἥτις εἶχεν ἀνέκαθεν τὸ προνόμιον τοῦ κυβερνᾶν τὴν φυλὴν ταύτην. Πλὴν τούτου αἱ σλαυικαὶ φυλαὶ ὑπεχρεώθησαν μὲν νὰ τελῶσι φόρον τινὰ καὶ νὰ στρατεύωσι, προσκαλούμεναι ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ τὴν μὲν ὑποχρέωσιν τῆς στρατεύσεως ἐξεπλήρουν, τὸν δὲ φόρον, ἐλάχιστον ὄντα, εἶναι ἄδηλον ἂν κατέβαλλον τακτικῶς. Καὶ ἂν τὸν κατέβαλλον δέ, ἡ ἐξ αὐτοῦ ὠφέλεια τοῦ κράτους δὲν ἦτο σπουδαία, διότι ἀντὶ τοῦ φόρου ἐκείνου κατέστησαν ὑποτελεῖς εἰς τὰς σλαυικὰς φυλὰς αἱ ἑλληνικαὶ τῆς Δαλματίας πόλεις. Τὸ Ἀσπάλαθον ἐπλήρωνεν εἰς τοὺς Σλαύους τούτους 200 χρυσᾶ κατ᾽ ἔτος, τὸ Τραγύριον, ἢ ὅπως ἐλέγετο τότε Τετραγκούριον, 100, ἡ Διόδωρα 110, ἡ Ὄψαρα καὶ Ἄρβη καὶ Βέκλα ἀνὰ 100, ἐκτὸς αὐτουσίων τινῶν προϊόντων. Αὐτὸ τὸ Ραούσιον ἐτέλει εἰς μὲν τὸν ἄρχοντα Ζαχλουμίας 36 χρυσᾶ, εἰς δὲ τὸν ἄρχοντα Τερβουνίας ἄλλα 36. Ὥστε ἡ τῆς Δαλματίας ἀνάκτησις δι᾽ ἄλλου σπουδαίου καὶ πραγματικοῦ δεσμοῦ δὲν συνῆψεν αὐτὴν μετὰ τοῦ Βυζαντίου, εἰμὴ διὰ τῆς ὁριστικῆς ὑπὸ τῶν αὐτόθι σλαυικῶν φυλῶν παραδοχῆς τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ διὰ τῆς ὑποχρεώσεως ἣν ἀνέλαβον αὗται νὰ στρατεύωσιν ἐκ διαταγῆς τοῦ βασιλέως, ὑποχρεώσεως ἣν τῷόντι ἐξεπλήρωσαν ἀμέσως βοηθήσασαι τὸν ναύαρχον Ὠρύφαν εἰς τὴν κατὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Σαρακηνῶν ἐκστρατείαν αὐτοῦ. Τὴν ὑπὸ τῶν Σλαύων τῆς Δαλματίας παραδοχὴν τοῦ χριστιανισμοῦ παρηκολούθησε μετ᾽ ὀλίγον ἡ διάδοσις αὐτοῦ εἰς ὅλας τὰς γείτονας σλαυικὰς χώρας, τὴν ἄνω Μοισίαν ἢ Σερβίαν καὶ τὴν ἐντὸς τοῦ Ἴστρου Δακίαν (1). Τὸ δὲ κίνημα τοῦτο συνδέεται προδή-

1) Δακίαν ἐντὸς Ἴστρου ἐννοεῖ πάντως ὁ συγγραφεὺς τὴν ἐν Μοισίᾳ (τῇ νῦν Βουλγαρίᾳ) Δακίαν. Ὅτε δηλονότι ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 3 μ. Χ. αἰῶνος ἡ Δακία κατεκλύσθη ὑπὸ γερμανικῶν ἐπιδρομικῶν λαῶν, ὁ αὐτοκράτωρ Αὐρηλιανός (269—275 μ. Χ.), ἵνα ἀπαλλάξῃ τὰς ἐν Δακίᾳ ρωμαϊκὰς ἀποικίας ἀπὸ τῆς βαρβαρικῆς πιέσεως, μετήγαγεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου ἐκτεινομένην Μοισίαν (τὴν νῦν Βουλγαρίαν), ἧς τὸ ὑπὸ τῶν ἀποίκων τούτων καταληφθὲν μεσαῖον μέρος ὠνο-

λως μετὰ τῆς πρό τινων τότε ἐνιαυτῶν διενεργηθείσης παραδοχῆς τοῦ χριστιανισμοῦ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Διότι ἐν γένει τὸ σύστημα τῆς βασιλείας ἐκείνης ἦτο νὰ ἐκχριστιανίσῃ ὅσον ἔνεστιν ἁπάσας τὰς γείτονας φυλάς. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἠσχολεῖτο ἔτι ἐπιμελέστερον εἰς τὸ νὰ διαπράξῃ τὸ θεάρεστον ἅμα καὶ πολιτικώτατον τοῦτο ἔργον ὡς πρὸς τὰς φυλὰς ἐκείνας ὅσαι ἐντὸς τοῦ κράτους δὲν εἶχον εἰσέτι ἀσπασθῇ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου μάλιστα ἀξιομνημόνευτον δι' ἡμᾶς εἶναι ὅτι διὰ τῶν φροντίδων τοῦ Βασιλείου ἐδέχθησαν κατὰ πρῶτον τὸ ἅγιον βάπτισμα οἱ τῆς Λακωνικῆς κάτοικοι, οἵτινες μέχρι τῶν χρόνων τούτων, ἤτοι μέχρι τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τῆς 9 ἑκατονταετηρίδος, εἶχον διατηρήσει τὴν ἀρχαίαν εἰδωλολατρείαν. «Ἰστέον, λέγει ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ὅτι οἱ τοῦ κάστρου Μαΐνης οἰκήτορες οὐκ εἰσιν ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῶν Σλαύων ἀλλ' ἐκ τῶν παλαιοτέρων Ρωμαίων, οἳ καὶ μέχρι τοῦ νῦν παρὰ τῶν ἐντοπίων Ἕλληνες προσαγορεύονται, διὰ τὸ ἐν τοῖς προπαλαιοῖς χρόνοις εἰδωλολάτρας εἶναι καὶ προσκυνητὰς τῶν εἰδώλων κατὰ τοὺς παλαιοὺς Ἕλληνας, οἵτινες ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἀοιδίμου Βασιλείου βαπτισθέντες χριστιανοὶ γεγόνασιν. Ὁ δὲ τόπος ἐν ᾧ οἰκοῦσίν ἐστιν ἄνυδρος καὶ ἀπρόσοδος, ἐλαιοφόρος δέ, ὅθεν καὶ τὴν παραμυθίαν ἔχουσι». Τὸ χωρίον τοῦτο μαρτυρεῖ πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν ἑλληνικὴν καταγωγὴν τῶν κατοίκων τῆς Λακωνικῆς, ἂν καὶ ὁ Χὸπφ ὑποδεικνύει ὅτι ἀνεμίχθη μετὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν σλαυϊκὸν αἷμα· διότι ἀπαντῶσιν εἰς τὴν Μάνην πολλὰ σλαυϊκὰ τόπων ὀνόματα (¹).

Ἐνῷ δὲ ὁ Βασίλειος διέδιδεν οὕτω τὸν χριστιανισμὸν ἐν τῇ Δύσει, συγχρόνως κατέλυε τὸ ἐν Ἀσίᾳ κράτος τῶν παυλιανιτῶν, περὶ ὧν ὡμιλήσαμεν ἐν τῷ τέλει τοῦ τρίτου τόμου, καὶ ἐταπείνωσε τοὺς συμμάχους τούτων Ἄραβας, ἀπὸ τοῦ 871—873, ὅτε ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ Χριστοφόρος, κατατροπώσας τοὺς παυλιανίτας καὶ φονεύσας τὸν διάδοχον τοῦ Καρβέα ἀρχηγὸν αὐτῶν Χρυσόχειρα, ἐγένετο κύριος τῆς Τεφρικῆς. Καὶ ἐξηκολούθησαν μὲν πολλοὶ παυλιανῖται ὑπερασπίζοντες τὴν θρησκείαν αὐτῶν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, τῇ συνδρομῇ τῶν Ἀράβων, ὁτὲ μὲν περὶ τὰ ὄρη ὁτὲ δὲ κατὰ τὰ ἀνατολικὰ σύνορα, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Χρυσόχειρος ἀπέβαλον τὴν προτέραν πολιτικὴν σπουδαιότητα. Κατὰ δὲ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἀράβων ἐπεχείρησεν ὁ Βασίλειος τῷ 880 καὶ ἄλλην ἐκστρατείαν, καθ' ἣν ἐπήνεγκεν εἰς αὐτοὺς βαρείας πληγάς, ἂν καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ κατισχύσῃ ὁριστικῶς, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἀπὸ Ταρσοῦ, ἀπὸ Κρήτης καὶ ἀπὸ Ἀφρικῆς ἐγίνοντο ἀδιάκοποι ἀντιπερισπασμοί, ἐπιμόνως ἐπιτιθεμένων τῶν μωαμεθανικῶν στόλων κατὰ τῶν παραλίων καὶ τῶν νήσων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰταλίας.

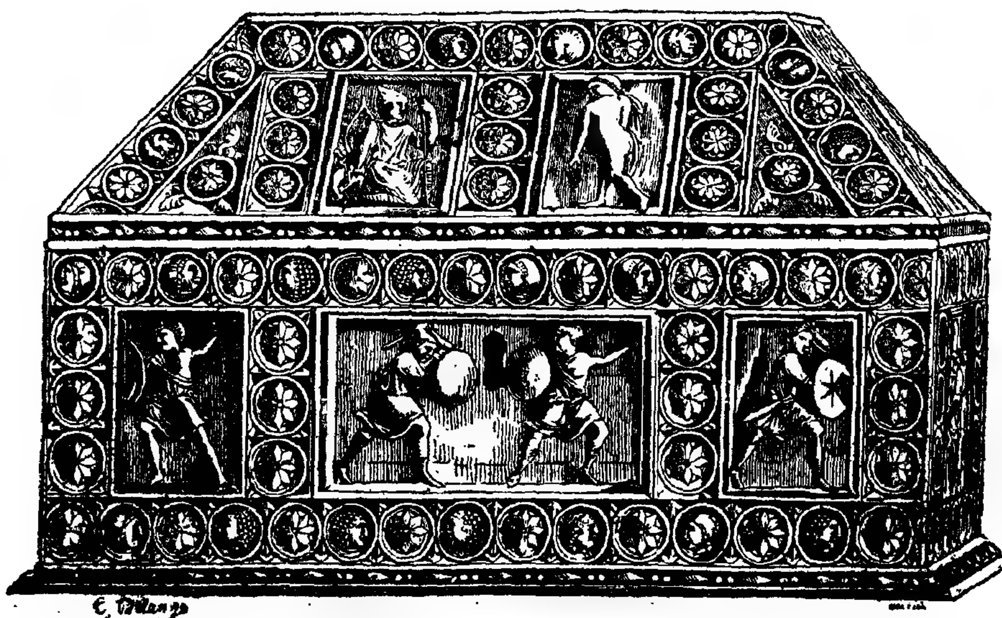
Κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος 880, ἐνῷ ὁ Βασίλειος διέτριβε περὶ Ἄδανα τῆς Κιλικίας, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐκπολιορκήσῃ, ὁ ἐμίρης τῆς Ταρσοῦ Ἐσμὰν (²) ἐπῆλθε με-

μάσθη Δακία, ἡ Δακία ἢ Αὐρηλιανὴ ἢ παροχθία· παρήχθησαν δὲ οὕτω Δακία ἡ Αὐριλιανὴ ἡ παροχθία (Dacia ripensi) καὶ Δακία μεσόγειος (Dacia mediterranea). Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἐντεῦθεν ἢ ἐντὸς τοῦ Ἴστρου Δακίας ὅπου οἱ Ρωμαῖοι ἄποικοι βραδύτερον ἀφωμοιώθησαν πρὸς τοὺς ἐπελθόντας Σλαύους καὶ Οὐραλοφίννους Βουλγάρους καὶ ἀπώλεσαν καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν, ἣν μέρος αὐτῶν εἶχεν ἐν Δακίᾳ. Ὡς πρὸς δὲ τὴν πέραν τοῦ Δανουβίου Δακίαν εἶναι ἀποδεδειγμένον ὅτι ὁ χριστιανισμὸς εἶχε ποιήσει ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ μεγάλας προόδους ἀπὸ τῶν πρώτων ἤδη μ. Χ. αἰώνων καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ γερμανικοὶ λαοὶ ἐδέξαντο ἐνταῦθα τὸν χριστιανισμὸν διὰ τῶν ἐκ μ. Ἀσίας κατὰ τὸν Γ' αἰῶνα ἀχθέντων χριστιανῶν αἰχμαλώτων, μόνον δὲ ὅτε οἱ γερμανικοὶ λαοὶ ἐξηφανίσθησαν ἐκ τῆς χώρας καὶ αὕτη κατελήφθη ὑπὸ Βουλγάρων καὶ Ἀβάρων, ἐξέλιπεν ἐν μέρει ἐν τῇ χώρᾳ ὁ χριστιανισμος.

(¹) Τοιαῦτα ὀνόματα εἶναι Χελμός, Ράχωβα, Δολοί, Σελίτσα καὶ ἄλλα.

(²) Διάφορος γραφὴ τοῦ ὀνόματος *Ὀσμάν*, προφερομένου ἐπὶ τὸ ἀραβικώτερον (τοῦ ἀραβικοῦ γράμματος ἄιν προφερομένου ὡς μακροῦ ε).

τὰ 30 μεγίστων πλοίων ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἐκαλοῦντο τότε *κομβάρτα* κατὰ τῆς ἐν Εὐβοίᾳ Χαλκίδος (1). Ἀλλ' ὁ τότε στρατηγὸς τῆς Ἑλλάδος Οἰνιάτης, εἰσαγαγὼν εἰς τὸ φρούριον ἐκεῖνο ἱκανὴν ἐκ τοῦ θέματος φυλακήν, καὶ ὁπλίσας τὰ τείχη διὰ τῶν προσηκόντων ἀμυντηρίων, ἀπέκρουσε τὴν ἔφοδον, καὶ ἐμπρήσας μέν τινα τῶν πλοίων, πολλοὺς δὲ φονεύσας τῶν πολεμίων, ἠνάγκασε τοὺς ἐπιλοίπους νὰ φύγωσι κακῶς ἔχοντες. Ἔπειτα τῷ 881 ὁ τῆς Κρήτης ἐμίρης Σαΐτ ὁπλίσας εἴκοσι καὶ ἑπτὰ κομβάρια καὶ ἔχων ἔτι πλεῖστα ἄλλα μικρότερα πλοῖα καλούμενα τότε *σακτούρας* καὶ *γαλέας* ἐξώρμησε κατὰ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους τολμήσας νὰ προελάσῃ καὶ μέχρι τῆς Προποντίδος. Τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης μετέσχε καί τις Ἕλλην ὀνόματι Φώτιος, ἀνὴρ τολμηρὸς καὶ ἔμπει-

Ἐλεφάντινον λειψανοφυλάκιον τῶν χρόνων Βασιλείου τοῦ μακεδόνος, παριστάνον πιθανῶς τοὺς κατὰ τῶν Ἀράβων ἀγῶνας τοῦ αὐτοκράτορος

ρος. Ἐπὶ τέλους ὅμως ἐκπλεύσας κατὰ τῶν πολεμίων τούτων ὁ ναύαρχος Νικήτας Ὠορύφας τὰ μὲν εἴκοσι τῶν κρητικῶν σκαφῶν κατέφλεξε διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρός, φονεύσας ἢ καταποντώσας τοὺς ἐπιβάτας αὐτῶν, τὰ δὲ λοιπὰ ἠνάγκασε νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια. Ἀλλ' οἱ ἐν Κρήτῃ μωαμεθανοὶ δὲν κατεβλήθησαν ὑπὸ τῆς συμφορᾶς ταύτης, καί, ὡς φαίνεται, ἀμέσως μετὰ τὴν ἧτταν ὁ ναύαρχος αὐτῶν Φώτιος ἐτράπη κατὰ τῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν περὶ αὐτὴν νήσων. Ὁ Νικήτας Ὠορύφας, σταλεὶς αὖθις κατ' αὐτῶν, φθάνει εἰς Κεγχρεάς. Ἐκεῖ μανθάνει ὅτι οἱ ἐχθροὶ διατρίβουσιν εἰς τὰ δυτικώτερα τῆς Πελοποννήσου μέρη λεηλατοῦντες τὰ περὶ Μεθώνην καὶ Πάτρας καὶ Κόρινθον χωρία· ἀντὶ λοιπὸν νὰ ἀπολέσῃ τὸν χρόνον περιπλέων τὴν χερσόνησον, μεταβιβάζει ἐν μιᾷ νυκτὶ διὰ τοῦ ἰσθμοῦ τὰ πλοῖα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς μιᾶς θαλάσσης εἰς τὴν ἑτέραν καὶ ἐπιπεσὼν αἰφνιδίως κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὁλοσχερῶς αὐτοὺς συνέτριψε, φονεύσας καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν. Συγχρόνως ὅμως ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἀφρικῆς εἶχεν ἐξορμήσει μετὰ 60 παμμεγέθων πλοίων, ὧν ἕκαστον περιελάμβανε 200 ἄνδρας, κατὰ τῆς Κεφαλληνίας

(1) **Κομβάρια** πλοῖα μικρὰ κωπηλατούμενα χρησιμοποιούμενα ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν εἰς πειρατείαν.

ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ

Βασίλειος Α'	867— 886
Λέων Ϛ' ὁ Σοφός	886— 912
Ἀλέξανδρος	912 — 913
Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος	913— 959
Ρωμανὸς Α' ὁ Λεκαπηνός, *συμβασιλεύς*	919— 944
Ρωμανὸς Β'	959— 963
Νικηφόρος Β' Φωκᾶς	963— 969
Ἰωάννης Α' Τσιμισκῆς	969 — 976
Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος	976 - 1025
Κωνσταντῖνος Η'	1025—1028*
Ρωμανὸς Γ' Ἀργυρός	1028 — 1034
Μιχαὴλ Δ' ὁ Παφλαγών	1034—1041
Μιχαὴλ Ε' ὁ Καλαφάτης	1041—1042
Κωνσταντῖνος Θ' ὁ Μονομάχος	1042—1054
Θεοδώρα	1054—1056
Μιχαὴλ Ϛ' ὁ Στρατιωτικός	1056—1057

* Ἀπὸ τοῦ 1028-1050 συνεβασίλευσεν ἡ Ζωὴ μετὰ τῶν ἀλληλοδιαδόχων συζύγων της

τῆς Ζακύνθου καὶ τῶν παρακειμένων παραλίων. Κατὰ τούτων ἐξαπεστάλη ὁ ναύαρχος Νάσαρ [1], ὅστις συνεκέντρωσε τὰς δυνάμεις αὐτοῦ εἰς Μεθώνην. Καὶ ἐλιποτάκτησαν μὲν ἐν τῷ λιμένι τούτῳ πολλοὶ τῶν ἐρετῶν αὐτοῦ ἀλλ' ὁ ναύαρχος δι' αὐστηρᾶς καὶ ἐπιτηδείας διαγωγῆς περιστείλας τὸ κακὸν τοῦτο, ἀναπληρώσας δέ, διὰ τῆς προθύμου συμπράξεως τοῦ στρατηγοῦ τῆς Πελοποννήσου Ἰωάννου Κρητικοῦ, τοὺς λιποτακτήσαντας διὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ θέματος καὶ τῶν ἐν αὐτῷ μαρδαϊτῶν, ἐπέπεσεν ἀπροσδοκήτως κατὰ τῶν πολεμίων καὶ ἐνίκησεν αὐτοὺς περιφανῶς, καταπυρπολήσας πολλὰ τῶν μωαμεθανικῶν πλοίων.

Ἔκτοτε ἐθαλασσοκράτησαν οἱ ἡμέτεροι. Οἱ στόλοι αὐτῶν ἐπιπλέοντες κατὰ τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Σικελίας καὶ τῆς κάτω Ἰταλίας, τῆς ὁποίας ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Σαρακηνοὶ εἶχον καταλάβει διάφορα μέρη, ἐκυρίευσαν πολλὰ ἐμπορικὰ πλοῖα. Καί, ἐπειδὴ τὰ πλεῖστα ἐξ αὐτῶν ἔφερον φορτίον ἐλαίου, τὸ εἶδος τοῦτο κατήντησε νὰ πωλῆται ἐν τῷ κράτει εἰς εὐτελεστάτην τιμήν, ἀντὶ ὀβολοῦ δηλαδὴ ἡ λίτρα. Ὁ Νάσαρ ἀφικόμενος εἰς Ρήγιον καὶ εἰς Πάνορμον προσεκτήσατο πολλὴν λείαν, καὶ τῇ συνδρομῇ τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ, τοῦ ὁποίου ἦρχον τότε ὁ πρωτοβεστιάριος Προκόπιος καὶ ὁ Λέων Ἀποστύππης ἀνέκτησε τὸ πλεῖστον τῆς Καλαβρίας καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ πολλῶν λαφύρων, τυχὼν αὐτόθι εὐφροσύνου δεξιώσεως. Συνέπραξαν δὲ εἰς τὸ λαμπρὸν τοῦτο ἐπιχείρημα, παρεκτὸς τοῦ Προκοπίου καὶ τοῦ Λέοντος, ὅ,τε Εὐπράξιος ὁ τῆς Σικελίας στρατηλάτης, καὶ ὁ Κεφαλληνίας Μουσουλίκης, καὶ ὁ Δυρραχίου Ραβδοῦχος, καὶ ὁ Πελοποννήσου Οἰνιάτης. Ἐν Σικελίᾳ ἐκτίσθη εἰς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος νέα πόλις, ἥτις ὠνομάσθη Βασιλεόπολις, καὶ εἶναι ἴσως ἡ σημερινὴ Πολίτση. Δυστυχῶς μετὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Νάσαρ διεφώνησαν πρὸς ἀλλήλους ὁ Λέων καὶ ὁ Προκόπιος· ὁ δεύτερος ἐφονεύθη, ὁ δὲ πρῶτος ἀνεκλήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως· οἱ διάδοχοι αὐτῶν ὑπῆρξαν ἀνάξιοι, ὥστε ἐπί τινα ἔτη ὑπερίσχυσαν πάλιν οἱ Σαρακηνοὶ ἐν τῇ Σικελίᾳ καὶ ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ. Τελευταῖον ὅμως τῷ 885 ἀπεστάλη αὐτόθι στρατηγὸς ὁ περιφανὴς ἀρχηγέτης τοῦ οἴκου τῶν Φωκάδων, Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς, ὅστις πολλαχῶς περιέστειλε καὶ ἐταπείνωσε τοὺς πολεμίους. Εἰς δὲ τὰ κατορθώματα ταῦτα τοῦ Φωκᾶ συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον τὰ τῶν παυλιανιτῶν τάγματα, τὰ ὁποῖα ἀγόμενα ὑπὸ τοῦ Διακονίτση, πρῴην ὑποστρατήγου τοῦ Χρυσόχειρος, ἔδωκαν ἐνταῦθα νέα δείγματα τῆς τόλμης αὐτῶν καὶ τῆς δεξιότητος. Ἀφ' ἑτέρου ἀναφέρεται ἐπὶ Βασιλείου στρατηγὸς Κύπρου Σταυράκιος· ἀλλὰ συγχρόνως λέγεται ὅτι οἱ Κύπριοι διετέλουν κατὰ τὰς συνθήκας ὑπό τε τὴν χριστιανικὴν καὶ τὴν μωαμεθανικὴν κυριαρχίαν, ἴσως ἐξ ἡμισείας, ὅπως ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ρινοτμήτου (Κεφ. Ϛ' τοῦ Θ' βιβλ. τοῦ Γ' τόμ.) Τὸ περίεργον ὅμως εἶναι ὅτι εἰς οὐδένα τῶν καταλόγων ὅσοι περὶ τῶν θεμάτων καὶ τῶν στρατηγῶν τοῦ κράτους συνετάχθησαν ἐπὶ τῶν ἀμέσων διαδόχων τοῦ Βασιλείου μνημονεύεται ἡ Κύπρος ὡς θέμα ἔχον ἴδιον στρατηγόν.

Ὅτε λοιπὸν ἀπεβίωσεν ὁ Βασίλειος, τῇ 29 Αὐγούστου 886, τὸ ἀνατολικὸν κράτος, ἂν δὲν εἶχεν ἀνακτήσει, παρεκτὸς ὀλίγων, τὰς κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον ἀφαιρεθείσας ἀπ' αὐτοῦ χώρας, οὐ μόνον ἄλλην τινὰ δὲν ἀπώλεσεν ἀλλὰ καὶ ἐπανειλημμένως κατετρόπωσε τοὺς κυριωτάτους αὐτοῦ ἀντιπάλους, τοὺς μωαμεθανούς· ὡς προείπομεν, δὲν ἐγκατελείφθη ὅλως πᾶσα ἠθικὴ τοῦ κράτους μεταρρύθμισις, ἡ δὲ ἀναδιοργάνωσις τῶν ὑφισταμένων αὐτοῦ πόρων καὶ δυνάμεων ὑπῆρξε τοιαύτη ὥστε συντηρουμένη καὶ ἀναπτυσσομένη ἐφεξῆς πολλὴν ἐπηγγέλλετο ἐν τῷ μέλλοντι τὴν ἐπίδοσιν. Ὁ σάλος ὁ

---

[1] Τὸ ὄνομα φαίνεται ὅτι εἶναι συροαραβικόν (πρβλ. τὸ ἀραβ. ναοὶρ=βοηθός).

ἐπὶ μακρὸν χρόνον παραχθεὶς ἐκ τοῦ ἀποτόμου ἀνταγωνισμοῦ τῶν μεταρρυθμιστῶν καὶ τῶν ἀντιμεταρρυθμιστῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου τοσοῦτον εἶχον ὠφεληθῆ οἱ ἐξωτερικοὶ ἐχθροί, κατηυνάσθη ἤδη κατ' ὀλίγον. Ναὶ μὲν κατ' ἀρχὰς διὰ τοῦ θριάμβου τῶν περὶ τὸν Ἰγνάτιον δυσηρεστήθησαν οἱ περὶ τὸν Φώτιον ἀλλά, παρεκτὸς τοῦ ὅτι οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἀπετέλουν ἐλαχίστην μειονοψηφίαν, ὁ Φώτιος ὡς θέλομεν ἴδει ὅταν ἐκτενέστερον ἱστορήσωμεν τὰ κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν μέρος, ἐνόησε τὴν ἀνάγκην οὐχὶ νὰ ἀντιπολιτευθῆ εἰς τὸν βασιλέα, ἀλλὰ νὰ συμβιβασθῆ πρὸς αὐτόν, ὥστε, ἀποθανόντος τοῦ Ἰγνατίου περὶ τὰ τέλη τοῦ 877, ἀνεκλήθη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ὁ Φώτιος καὶ συνέπραξεν ἔκτοτε μετὰ τοῦ βασιλέως, ὅσον ἐνδέχεται, εἰς τὴν τῶν πνευμάτων εἰρηνοποίησιν. Οἰκονομία καὶ τάξις εἰσήχθησαν εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων χρημάτων. Ὁ στρατὸς ηὔξησεν, ἠσκήθη καὶ ἐτάχθη ὑπὸ ἐπιτηδείους ἡγεμόνας. Ἡ περιστολὴ τῶν καταχρήσεων τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων καὶ ἡ αὐστηρὰ ἐπιτήρησις τῆς διοικήσεως καὶ τῆς δικαιοσύνης ἀφ' ἑνὸς ἐπολλαπλασίασαν τοὺς πόρους τοῦ κράτους καὶ ἀφ' ἑτέρου περιεποίησαν εἰς τοὺς κατοίκους αὐτοῦ τὸ κυριώτατον ἀγαθὸν τὸ ὁποῖον δικαιοῦται πᾶν ἔθνος νὰ ἀπαιτήσῃ ἀπὸ τῆς κυβερνήσεώς του, τὴν δημοσίαν καὶ ἰδιωτικὴν ἀσφάλειαν. Ἡ νομοθεσία, ἂν κατήργησε τὰς εὐγενεῖς ἀρχὰς τῇ ς'*Ἐκλογῆς* καὶ τῶν ἄλλων νόμων τῆς μεταρρυθμίσεως, ἐξετέθη ὅμως ἐπὶ τὸ μεθοδικώτερον καὶ εἰς γλῶσσαν προσιτὴν εἰς τὸ ὑπήκοον. Ὅταν δὲ παραβάλωμεν τὴν νέαν ταύτην τῶν πραγμάτων κατάστασιν πρὸς τὴν δεινὴν τῶν πνευμάτων ταραχὴν ἥτις ἐπεκράτησεν ἐπὶ τῶν τελευταίων μάλιστα βασιλέων τῆς μεταρρυθμίσεως, καὶ πρὸς τὴν φοβερὰν ἀκολασίαν ἥτις ἐμίανε τὸ ὄνομα τῆς βασιλείας καὶ τῆς κυβερνήσεως ἐπὶ Μιχαὴλ Γ', θέλομεν ἐννοήσει τὴν εὐεργετικὴν ἐντύπωσιν ἣν κατέλιπεν ἡ μνήμη τοῦ Βασιλείου ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ὅ,τι εἴπομεν πρὶν ἢ ἐκθέσωμεν τὰς πράξεις αὐτοῦ, τοῦτο λέγομεν καὶ ἀφοῦ τὰς ἐξεθέσαμεν. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶχε τὴν μεγαλοφυΐαν δι' ἧς λαμπρύνονται τὰ κράτη, ἀλλ' εἶχε τὸν πρακτικὸν καὶ συνετὸν νοῦν, δι' οὗ σῴζονται καὶ συντηροῦνται. Ἤξευρε πιθανώτατα ὅτι οἱ νόμοι τῆς μεταρρυθμίσεως ἦσαν ἀγαθώτεροι τῶν καθεστώτων νόμων, ἀλλὰ πεισθεὶς ὅτι τὸ μέγα κοινὸν δὲν τους ἀποδέχεται, κατήργησε μὲν αὐτοὺς ἐπισήμως, ἐπολιτεύθη δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατὰ τὸ πνεῦμα αὐτῶν, ἂν ὄχι κατὰ τὸ γράμμα. Ἤξευρε βεβαίως ὅτι ὁ Φώτιος ἦτο ἀνώτερος τοῦ Ἰγνατίου, ἀλλὰ δὲν ἐδίστασε νά τον ἀπομακρύνῃ διότι ἐπείσθη ὅτι τὸ μέγα κοινὸν δέν τον ἤθελεν. Ἐστρατήγησε σπανίως καὶ ἔτι σπανιώτερον ἐπιτυχῶς, ἀλλ' ἤξευρε νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ἄνδρας εἰς οὓς ἀνετίθετο ἡ ἡγεμονία τῆς τε πεζικῆς καὶ τῆς ναυτικῆς δυνάμεως. Δὲν ἐκτήσατο ποτὲ πολλὴν παιδείαν, ἀλλ' ἐξετίμα τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς. Ἅμα ἐνόησεν ὅτι ἠμπορεῖ ν' ἀνακαλέσῃ τὸν Φώτιον ἀκινδύνως, τὸν ἀνεκάλεσε, καὶ ἐπέτρεψεν αὐτῷ ν' ἀνοίξῃ μὲν ἐν τῇ Μαγναύρᾳ σχολήν, ἐν ᾗ συνέρρεον πλεῖστοι ἀκροαταί, νὰ ἀναλάβῃ δὲ τὴν ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν ὅλων αὐτοῦ τῶν υἱῶν, Κωνσταντίνου, Λέοντος, Ἀλεξάνδρου καὶ Στεφάνου. Ἀλλὰ προήγαγε καὶ ἐπροστάτευσεν ὡσαύτως ὁ Βασίλειος τὴν τέχνην ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ὁ γερμανὸς Οὔγγευ, ὁ γράψας σπουδαιοτάτην περὶ τῆς ἐν τῷ μεσαιωνικῷ ἡμῶν κράτει ἀρχιτεκτονικῆς, γλυπτικῆς καὶ ζωγραφικῆς συγγραφήν, παρατηρεῖ ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τούτων ἡ τέχνη οὐ μόνον δὲν ἀπέβαλε τὴν ἀρχαίαν λαμπρότητα ἀλλ' ἐν πολλοῖς ἔλαβεν ἀξιόλογον ἐπίδοσιν. Καὶ ἀναφέρονται μὲν ἔργα τινὰ αὐτοῦ κοινωφελῆ, οἷον νοσοκομεῖα, γηροκομεῖα, ξενῶνες, πτωχοκομεῖα, γέφυρα, ὡς μᾶλλον δημο

Νόμισμα τοῦ Βασιλείου Α'

ὀνομαστὰ ἐπὶ λαμπρότητι καὶ κομψότητι λογίζονται ὑπὸ τοῦ χρονογράφου ἡ μεγάλη προσθήκη ἣν κατεσκεύασεν εἰς τὰ βασίλεια, ἤτοι τὸ λεγόμενον *καινούργιον*, καὶ οἱ πολυάριθμοι ναοὶ οὓς ἤγειρεν ἢ ἐξ ὑπαρχῆς ἀνεκαίνισεν ἢ ἄλλως ἐπεσκεύασεν ἔν τε τῇ πρωτευούσῃ καὶ εἰς τὰ πέριξ αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν κατ' ἰδίαν βίον ὑπῆρξε χρηστὸς καὶ εὐπρεπὴς ἀφ' ἧς ἐβασίλευσεν. Ὁπωσδήποτε καὶ ἂν συνεζεύχθη τὴν Εὐδοκίαν Ἰγγερίνην, καὶ ὁτιδήποτε ἐφημίζετο περὶ τῶν δύο πρώτων αὐτῆς υἱῶν, διετέλεσε προσηλωμένος πρὸς αὐτήν, καὶ οὐδεμίαν ποτὲ ἀπεκάλυψεν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς γνησιότητος τῶν παίδων ἐκείνων. Διετέλεσε δὲ καὶ εὐλαβὴς καὶ ἔδωκε δείγματα ἀναμφισβητήτου εὐγνωμοσύνης πρὸς πάντας ὅσοι εὐηργέτησαν αὐτὸν ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς δυστυχίας του. Ταῦτα λέγοντες δὲν ἐννοοῦμεν ὅτι ὑπῆρξεν ἀναμάρτητος. Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς του ἀναγκαίως ἔχει ἢ προσλαμβάνει τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς. Ὁ Βασίλειος, ἐκδηλῶν τὴν εὐλάβειαν αὐτοῦ ἰδίως διὰ τῆς κατασκευῆς τοσούτων ναῶν, συνεμερίζετο τὰς περὶ τούτου δοξασίας τῶν συγχρόνων του, οὐδὲ ἐνόει ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις εἶχεν ἤδη ἱκανὰ τοιαῦτα τῆς κοινῆς λατρείας ἱδρύματα, καὶ ὅτι τὰ περισσεύματα τῆς ἔμφρονος αὐτοῦ οἰκονομικῆς διαχειρίσεως ἠδύναντο νὰ δαπανηθῶσιν εἰς ἀνάγκας τοῦ κράτους μᾶλλον κατεπειγούσας. Μετεῖχε δὲ καὶ τῆς τότε κοινῆς δεισιδαιμονίας, πιστεύων εἰς τὴν ἀστρολογίαν καὶ τὴν μαγείαν καὶ προσηλωθεὶς τούτου ἕνεκεν εἰς τὸν γόητα Θεόδωρον Σανταβαρηνόν, ὅστις παρέσυρεν αὐτὸν εἰς πολλὰς ἀδικίας καὶ πολλὰ ἀτοπήματα, ὡς θέλομεν ἴδει ὅταν ἐν τῷ τέλει τοῦ παρόντος βιβλίου πραγματευθῶμεν περὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ τῆς βασιλείας ταύτης μέρους. Ἑνὶ λόγῳ ὁ Βασίλειος διέπρεπε μὲν ἐπὶ πολλοῖς προτερήμασιν ἀλλὰ δὲν ἦτο ἀνώτερος τῆς ἐποχῆς του, ὅπως πολλοὶ τῶν βασιλέων τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἀπ' ἐναντίας ἦτο ὁ κατ' ἐξοχὴν τῆς ἐποχῆς ταύτης ἄνθρωπος, καὶ δια τοῦτο μάλιστα ηὐδοκίμησεν ὅτι ἐπεχείρησε τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ κράτους ἐντὸς τῶν ὑφισταμένων δυνάμεων καὶ ἀδυναμιῶν, ἀγωνισθεὶς νὰ πράξῃ τὸ ἐφικτὸν καὶ ὄχι τὶ ἀνέφικτον.

Ἐκ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ὁ πρεσβύτερος Κωνσταντῖνος εἶχε προαποθάνει, ὥστε ἡ βασιλεία περιῆλθε τῷ 886 εἰς τὸν δευτερότοκον Λέοντα. Ὁ νέος οὗτος, μαθητὴς γενόμενος τοῦ Φωτίου, ἔλαβε μὲν πᾶσαν τὴν παιδείαν τὴν ὁποίαν ἠδύναντο νὰ λάβωσι τότε οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' οὐδὲν ἐκληρονόμησε τῶν πρακτικῶν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ προτερημάτων. Ὅθεν ἐπωνομάσθη μὲν *σοφὸς* καὶ *φιλόσοφος* ἀλλ' ἀπέδειξε δι' ἅπαντος αὐτοῦ τοῦ βίου, τοῦ τε δημοσίου καὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ, ὅτι ἡ ψιλὴ παιδεία, ἡ περὶ τὰς λέξεις μόνον περιωρισμένη καὶ γεγυμνωμένη πάσης θετικῆς ἀρετῆς, εἰς οὐδὲν ἄλλο συντελεῖ ἢ εἰς τὸ νὰ καταστήσῃ ἐμφανεστέραν καὶ μᾶλλον ἀδικαιολόγητον τὴν κακίαν. Ἐξέδωκεν, ὡς εἴδομεν καὶ θέλομεν βραδύτερον ἴδει, νόμους σοφούς, ἀλλ' αὐτὸς πρῶτος παρεβίαζε τοὺς νόμους τούτους ζήσας ἐπανειλημμένως μὲν ἐν μοιχείᾳ, τελέσας δὲ τέταρτον καὶ πολλῶν σκανδάλων πρόξενον γενόμενον γάμον μετὰ τῆς Ζωῆς Καρβουνοψίνης, τῆς μητρὸς τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Ἐνῷ ἐποίει ἐπιγράμματα δι' ὧν ἐξύμνει τὸν διδάσκαλόν του Φώτιον, καθῄρεσεν αὐτὸν ἅμα βασιλεύσας, ἵνα ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Στέφανον, ἑκκαιδεκαέτη ὄντα. Ἐνῷ αἱ πόλεις τοῦ κράτους κατεστρέφοντο ὑπὸ ποικίλων πολέμων, αὐτὸς ἔγραφε λόγους καὶ προσευχὰς καὶ θρησκευτικὰ ᾄσματα καὶ ποιήματα· ἐνῷ τὰ πρόποδῶν αὐτοῦ ἦσαν ἄθλια, αὐτὸς συνέτασσε χρησμοὺς περὶ τοῦ μέλλοντος, καὶ ἐνῷ οἱ στρατοὶ αὐτοῦ κατετροποῦντο αὐτὸς ἀντέγραφε τὰς περὶ τακτικῆς καὶ στρατηγίας συγγραφὰς τῶν ἀρχαίων. Καθὼς πολλάκις συμβαίνει, ὁ υἱὸς αὐτὸς τοῦ Βασιλείου ὑπῆρξε τὸ ἀντίθετον τοῦ πατρός του.

Ὁ μὲν ἦτο ἀμαθὴς ἀλλὰ πρακτικὸς ἄνθρωπος, ὁ δὲ λογιώτατος ἀλλὰ παντελῶς ἄπρακτος. Ὅθεν, οὐδὲν ἄπορον ὅτι ἐπὶ τῆς βασιλείας ταύτης τὸ κράτος ὑπέστη συμφορὰς δεινάς, καὶ τοῦτο τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ, παρεκτὸς τῶν Ἀράβων, προσεβλήθη αὖθις τότε ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὸ βουλγαρικὸν κράτος συνέκειτο ἐκ δύο τμημάτων ἴσων σχεδὸν τὴν ἔκτασιν. Τὸ πρῶτον τῶν τμημάτων τούτων ἦτο ἡ ἐπέκεινα τοῦ Ἴστρου Βουλγαρία, ἥτις συγκειμένη ἐξ ἡγεμονιῶν ὑποτελῶν τοῦ ἄρχοντος τῶν Βουλγάρων περιελάμβανεν ὅλην τὴν ἀνατολικὴν Οὐγγαρίαν μετὰ τοῦ Βανάτου, τὴν Βοϊεβοδίαν, τὴν Τρανσυλβανίαν καὶ τὴν Ρουμανίαν (1). Τὸ τμῆμα τοῦτο τῆς Βουλγαρίας, κατοικούμενον ὑπὸ φυλῶν μαχίμων ἐν αἷς ἐπρώτευον οἱ Ἄβαρες καὶ οἱ Βούλγαροι, ἐξησφάλισε τὴν ἐντὸς τοῦ Ἴστρου Βουλγαρίαν ἀπὸ νέων ἐκ τῆς ἄρκτου ἐπιδρομῶν, καὶ παρεῖχε συγχρόνως αὐτῇ ἐκ τῶν φυλῶν ἐκείνων πολλοὺς καὶ γενναίους πολεμιστάς. Τὸ δὲ δεύτερον τμῆμα τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους, ὅπερ ἀπετέλει καὶ τὸ κύριον τοῦ κράτους τούτου μέρος, ἦτο ἡ πρὸ μικροῦ ἀναφερθεῖσα ἐντὸς τοῦ Ἴστρου Βουλγαρία, ἥτις περιελάμβανε τὴν μεταξὺ Ἴστρου καὶ Αἵμου καὶ τὴν περὶ τὴν λίμνην τῆς Ἀχρίδος χώραν.

Οἱ Βούλγαροι ἦσαν μὲν φυλὴ φιννοουραλικὴ ἢ τουρανική, ἀλλ' ἅμα ἐκυριάρχησαν μεταξὺ Ἴστρου καὶ Αἵμου ἤρχισαν, ὡς καὶ ἄλλοτε εἴπομεν, νὰ ὑποκύπτωσιν εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν πρὸ καιροῦ αὐτόθι ἱδρυμένων σλαυικῶν φυλῶν, καὶ προϊόντος τοῦ χρόνου ἐντελῶς ἐξεσλαυίσθησαν. Ἡ ἀπορρόφησις αὕτη τῶν νικητῶν ὑπὸ τῶν νικηθέντων συνέβη διὰ πολλοὺς λόγους. Ἐν πρώτοις οἱ Βούλγαροι ἦσαν εὐάριθμοι, καὶ τούτου ἕνεκεν ἠναγκάσθησαν νὰ προσλάβωσι τοὺς Σλαύους συνεργοὺς τῶν ἀδιαλείπτων ἀγώνων οὓς διεξήγαγον κατά τε τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους καὶ ἄλλων πολεμίων. Τούτου δὲ γενομένου, ἐπειδὴ οἱ Βούλγαροι ἦσαν ἀσυγκρίτως βαρβαρώτεροι τῶν Σλαύων, φυσικῷ τῷ λόγῳ οἱ νικηθέντες μετέδωκαν εἰς τοὺς νικητὰς τήν τε γλῶσσαν αὐτῶν καὶ τοὺς ἄλλους θεσμούς. Ἡ συγχώνευσις αὕτη δὲν συνέβη εἰμὴ διὰ μακροῦ χρόνου καὶ μετὰ πολλοὺς ἐμφυλίους σπαραγμούς. Ἀλλ' ἤδη τῷ 811, ἤτοι 130 ἔτη ἀπὸ τῆς πρώτης κατακτήσεως, βλέπομεν τοὺς τῶν Σκλαβήνων ἄρχοντας παρακαθημένους εἰς τὸ συμπόσιον τοῦ Κρούμμου καὶ συμπίνοντας μετ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ κρανίου τοῦ βασιλέως Νικηφόρου (Κεφ. Ε' τοῦ Ι' βιβλ. τοῦ τρίτου τόμου). Κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ὁ πρέσβυς ὃν ὁ Κροῦμμος ἐξαπέστειλε πρὸς τὸν βασιλέα φέρει τὸ προδήλως σλαυικὸν ὄνομα τοῦ Δαργαμηροῦ ἢ Δραγομίρ. Ἐπὶ πολὺν χρόνον ὁ λαὸς ὁ ὑποκείμενος εἰς τὸν κύριον Βουλγαρίας ἐκαλεῖτο λαὸς τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σκλάβων. Ἐπὶ πολὺν χρόνον διεκρίνετο ἡ γλῶσσα τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τῆς τῶν Σλαύων, ὁ δὲ ἡγεμὼν προσηγορεύετο βουλγαριστὶ χαγάνος· ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατίσχυσεν ὁ σλαυισμός. Ὁ ἡγεμὼν προσηγορεύθη σλαυιστὶ *κνιάζ*· τὰ δὲ ὀνόματα τῶν ἡγεμόνων ἀπὸ τουρκικῶν (Ἀσπαρούχ, Κρούμμ, κλπ.)

(1) Λέγει τὴν νῦν ***Ρουμανίαν***, ἤτοι τὸ ***ρουμανικὸν*** λεγόμενον κράτος, ὅπερ περιλαμβάνει σήμερον καὶ τὴν Τρανσυλβανίαν καὶ τὸ Βανᾶτον. ***Ρουμανία*** εἶναι ὅρος πολιτικός, γεωγραφικὸς καὶ ἐθνικὸς τοῦ 19ου αἰῶνος. Κατὰ δὲ τὸν χρόνον περὶ οὗ ποιεῖται λόγον ὁ συγγραφεὺς οὐ μόνον οὐδὲν σημαίνει τὸ ὄνομα ***Ρουμανία Τεμεσβὰρ*** προκειμένου περὶ τῶν πέραν τοῦ Ἴστρου χωρῶν ἀλλὰ καὶ φέρει μεγάλην σύγχυσιν. Διότι ***Ρουμανία*** (ὀρθότερον Ρωμανία) ἐν τῷ χρόνῳ ἐκείνῳ εἶναι ταυτόσημον πρὸς τὸ «ρωμαϊκὸν κράτος» καὶ ἄρχεται ἐκεῖ ὅπου λήγει ἡ νῦν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος συμβατικῶς Ρουμανία ἢ Ρωμανία κληθεῖσα χώρα, ἤτοι ἀπὸ τῆς ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου ***Βουλγαρίας***.

Βανᾶτον δὲ καὶ ***Βοϊβέδινη*** εἶναι ὀνόματα γεωγραφικὰ ἀπὸ τοῦ 18 αἰῶνος ἐν χρήσει ὄντα προκειμένου περὶ τῶν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως νοουμένων χωρῶν τῆς Σερβίας ***Βοϊβιδίνης*** καὶ τοῦ περὶ Τιμετὰρ οὐγγρικοῦ ***Βανάτου***. Ἡ τῶν τοιούτων σημερινῶν γεωγραφικῶν ὅρων χρῆσις ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Βουλγαρίας τοῦ τσάρου Συμεὼν φέρει σύγχυσιν.

ἀπέβησαν ἢ σλαυικά (Βορίς, Βλαδιμὶρ κλπ.) ἢ χριστιανικά (Σαμουήλ, Συμεών, Πέτρος κλπ.) Ὁ χριστιανισμὸς ἐκηρύχθη μὲν κατ' ἀρχὰς παρὰ τοῖς Βουλγάροις ὑπὸ ἑλλήνων ἀποστόλων, ἀλλὰ δὲν ἤκμασεν εἰμὴ ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τῶν σλαύων ἀποστόλων τῶν ἐκ Μοραυίας διωχθέντων μαθητῶν τοῦ Μεθοδίου (1). Καὶ τότε κατηργήθησαν πολλὰ τῶν πρότερον ὑφισταμένων τουρκικῶν ἐθίμων, οἷον ἡ πολυγαμία, ἡ ἔμπροσθεν τῶν στρατευμάτων ἀνάρτησις τῆς ἱππούριδος, τὸ ἀσιανὸν σαρίκιον, ἡ ἐπὶ τοῦ γυμνοῦ τῶν προπατόρων ξίφους ὁρκωμοσία κλπ. Ἐν ἄλλαις λέξεσι καὶ αὐτὸς ὁ χριστιανισμὸς συνετέλεσεν οὐ μόνον εἰς τὴν ἐξημέρωσιν τῶν Βουλγάρων ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἐκλαυισμὸν αὐτῶν (2). Καὶ οὔτε ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ ἄλλως. Οἱ Βούλγαροι εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἦσαν σχετικῶς τόσον ὀλίγοι ὥστε δὲν κατέλαβον εἰμὴ τὸ ἀνατολικὸν τῆς Μοισίας μέρος καταλιπόντες πάσας τὰς δυτικωτέρας χώρας εἰς τοὺς Σλαύους. Ἰδίως δὲ δὲν φαίνονται ποτὲ κατασταθέντες ὁπωσοῦν πολυάριθμοι εἰς τὰς περὶ Ἀχρίδα χώρας. Καὶ ἐν τούτοις αἱ τελευταῖαι αὗται χῶραι ἀπέβησαν τοῦ καιροῦ προϊόντος τὸ κυριώτατον ὁρμητήριον τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους.

Σφραγὶς Κοσμᾶ κομμερκιαρίου Μεσημβρίας (Melanges Schlumberger 19..)

Σημειωτέον ὅμως ὅτι, ἂν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι ἐξεσλαυΐζοντο, αἱ ἀνώτεραι αὐτῶν τάξεις δὲν διέφυγον ὅλως τοῦ ἑλληνισμοῦ τὴν ἐπίδρασιν. Οἱ εὐπατρίδαι ἐξεπαιδεύοντο εἰς τὰ βασίλεια καὶ εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἰδίως ὁ Συμεών, ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἡγεμόνος αὐτῶν Βορὶς ἢ Βογόριδος (τοῦ μετὰ τὴν παραδοχὴν τοῦ χριστιανισμοῦ μετονομασθέντος Μιχαήλ) ἐλογίζετο σχεδὸν Ἕλλην, καθὸ διδαχθεὶς ἐν τῇ βασιλευούσῃ τὴν ῥητορικὴν τοῦ Δημοσθένους καὶ τὴν λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους. Καί, ὅταν μετέπειτα ἐβασίλευσεν ὁ Συμεὼν οὗτος, ἑλληνιστὶ ἀνευφημεῖτο ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ. Πλὴν τούτου ὅλαι αἱ παράλιαι τῆς Βουλγαρίας πόλεις, ἡ Ἀγχίαλος, ἡ Μεσημβρία, ὁ Πύργος, ἡ Σωζόπολις (3), ἡ Ὀδησσός, ἡ Ἰστρούπολις, κατῳκοῦντο ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ ἐξελληνισμένων Ἀσιανῶν. Διὰ δὲ τὰς μετὰ τούτων ἐμπορικὰς σχέσεις ἐξῳκειοῦντο καὶ αἱ ἐμπορικαὶ τάξεις τῶν Βουλγάρων πρός τε τὴν γλῶσσαν τὴν ἑλληνικὴν καὶ πρὸς τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ ἔθιμα.

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα περὶ τὰ τέλη τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος. Ἡ ἐπὶ Λέοντος Ε' συνομολογηθεῖσα πρὸς τοὺς Βουλγάρους εἰρήνη τῷ 817 διετηρήθη, ἐκτὸς μικρῶν ἐν τῷ μεταξὺ ἐχθροπραξιῶν, μέχρι τοῦ 893. Κατὰ δὲ τὸ ἔτος τοῦτο, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιχαὴλ καὶ μετὰ τριετῆ βασιλείαν τοῦ πρεσβυτέρου υἱοῦ του Βλαδιμήρου, περιῆλθεν ἡ ἀρχὴ εἰς τὸν πρὸ καιροῦ ἀναφερθέντα Συμεών, 893—927, καὶ τότε ἡ ἀσύνετος τοῦ Λέοντος κυβέρνησις ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔκρηξιν μακροῦ καὶ ἐναγωνίου πολέμου. Τὸ μονοπώλιον τοῦ βουλγαρικοῦ ἐμπορίου διεξήγετο ὑπὸ δύο ἐμπόρων, οἵτινες κατήγοντο ἐκ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος καὶ ἐκαλοῦντο Σταυράκιος καὶ Κοσμᾶς. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, ἐπιτηρούμενοι ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τοῦ γενικοῦ λογοθέτου, ἐτήρουν ἐξ ἀνάγκης τὰ συντεθειμένα. Ἀλλὰ πλεονέκται ὄντες ἐκίνησαν πάντα λίθον ἵνα διαφύγωσι τὸν ἔλεγχον τῆς ἀνωτέρας ἀρχῆς. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐνόμισαν ἐπιτήδειον νὰ με-

(1) Ἡ πρώτη σλαυικὴ χώρα ἐν ᾗ ὁ Μεθόδιος ἐκήρυξε τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἦν ἡ ὑπὸ Βινδῶν Σλαύων οἰκουμένη Μοραυία.

(2) Ἀληθῶς δὲ τὰ σλαυικὰ ὀνόματα τῶν βουλγάρων βασιλέων ἀνήκουσιν εἰς τοὺς χριστιανικοὺς τῆς χώρας ταύτης χρόνους.

(3) **Σωζόπολις** ἐν μ. Ἀσίᾳ (ἐν Παμφυλίᾳ), ὑπῆρχε δὲ καὶ ἐν Θράκῃ, ἧς ἡ ἐπισκοπὴ καλεῖται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Σωζοαγαθουπόλεως (ἐπίσκοπος).

ταφέρωσι τὴν ἕδραν τῶν συναλλαγῶν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Θεσσαλονίκην, καὶ ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ διὰ τῆς προστασίας τοῦ εὐνούχου Μουσικοῦ, ὅστις ἦτο παντοδύναμος παρὰ τῷ Στυλιανῷ Ζαούτσᾳ, ὅστις ἦτο παντοδύναμος παρὰ τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ Ζωῇ, ἥτις ἦτο παντοδύναμος παρὰ τῷ βασιλεῖ Λέοντι, μετὰ τοῦ ὁποίου συνέζη ἐν μοιχείᾳ. Ἅμα δὲ γενομένης τῆς μεταθέσεως ταύτης, ὁ Σταυράκιος καὶ ὁ Κοσμᾶς ὑπέβαλον τοὺς ἐμπόρους Βουλγάρους εἰς ὑποχρεώσεις ἐπαχθεῖς, εἰς *βαρέα τελωνήματα*. Οἱ Βούλγαροι παρεπονέθησαν εἰς τὸν ἡγεμόνα των, ὁ δὲ ἀπηύθυνε παραστάσεις εἰς τὸν βασιλέα. Ἀλλὰ χάρις εἰς τὰς ἐνεργείας τῆς Ζωῆς Ζαούτσα αἱ παραστάσεις δὲν εἰσηκούσθησαν. Καὶ τότε ὁ Συμεών, ὅστις εἶχε μὲν ἐκπαιδευθῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν ἐνόμιζεν ὅτι ὀφείλει νὰ θυσιάζῃ τὰ συμφέροντα τῶν ὁμογενῶν, ἐπεχείρησε νὰ ὑποστηρίξῃ αὐτὰ διὰ τῶν ὅπλων. Ὁ πόλεμος οὗτος ἀπέβη ὀλέθριος εἰς τὸ ἀνατολικὸν κράτος. Οἱ κατὰ τοῦ Συμεὼν ἀποσταλέντες στρατηγοὶ ἦσαν οἱ πλεῖστοι λόγου ἄξιοι ἄνδρες. Ὁ Κρηνίτης καὶ ὁ Ἀρμένιος Κουρτίκης ἔπεσον γενναίως μαχόμενοι. Ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς εἶχε πρὸ ὀλίγου ἔτι δώσει δείγματα τῆς δεξιότητος αὐτοῦ ἐν Ἰταλίᾳ. Πλὴν τούτου ὁ Λέων εἶχε συμμαχήσει μετὰ τῆς τουρκικῆς φυλῆς τῶν Μαγιάρων, ἥτις νεωστὶ τότε εἶχε κατασταθῇ ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῆς Ἀρπάδ, περὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἴστρου. Προσέτι δὲ συνέδραμον τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλείαν καὶ ἄλλαι τουρκικαὶ φυλαί, οἱ Οὖζοι, οἱ Χαζάροι, οἱ Πετσενέγοι· οὐδὲν ἧττον ὁ Συμεὼν οὐ μόνον ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ ἀλλὰ καὶ πολλάκις κατετρόπωσε τοὺς στρατοὺς τῆς βασιλείας. Καὶ ἦτο μὲν ὁ Συμεὼν στρατηγὸς μέγας, οἱ δὲ Βούλγαροι πολεμισταὶ ἄριστοι· ἀλλὰ συνετέλεσεν εἰς τὰ ἀτυχήματα ἐκεῖνα πολὺ καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν διηυθύνετο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ ἀγὼν ὑπὸ ἡγεμόνος ὅστις πολὺ μᾶλλον ἐφρόντιζε περὶ τῶν ἐρώτων αὐτοῦ καὶ περὶ τῶν συγγραφῶν ἢ περὶ τοῦ δημοσίου συμφέροντος. Ἀφοῦ προεκάλεσε τὴν ἀσύνετον ταύτην ῥῆξιν πρὸς φυλὴν τῆς ὁποίας τὰ ἀρχαῖα ἄγρια πάθη δὲν ἠδύναντο νὰ κατευνασθῶσιν εἰμὴ δι' εἰρηνικῶν σχέσεων, ἔπειτα ἐματαίου δι' οὐδὲν ἧττον ἀσυνέτου ἐπεμβάσεως τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀρίστων αὐτοῦ στρατηγῶν. Ὅτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κρηνίτου προεχειρίσθη ἡγεμὼν τοῦ πολέμου ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς, οἱ Μαγιάροι περάσαντες τὸν Ἴστρον ἐνίκησαν κατὰ κράτος τὸν Συμεὼν (1). Καλυτέρα περίστασις ἵνα συμπληρωθῇ

Τσάρος τῶν Βουλγάρων
('Εκ σλαβονικοῦ χειρογράφου τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ).

(1) Κατὰ νεωτέρας ἐξηκριβωμένας γλωσσολογικὰς καὶ ἐθνολογικὰς ἐρεύνας οἱ **Μαγιάροι** ὑπάγονται γενικώτερον εἰς τὴν οὐραλοαλταϊκὴν οἰκογένειαν, εἰς ἣν ὑπάγονται καὶ αἱ τουρκικαὶ φυλαί, ἀλλὰ δὲν ὑπάγονται εἰς τὸν τουρανικὸν ἢ τουρκικὸν κλάδον τῆς εἰρημένης οἰκογενείας, ἀλλ' εἰς τὴν φιννοουγρικὴν (οὐγρικὴν διάφορον τῆς οὐγγρικῆς). Τὰ πολλὰ καθαρῶς τουρκικὰ στοιχεῖα τῆς γλώσσης αὐτῶν υσνίστανται οὐχὶ ἀπὸ γραμματικῶν τύπων τουρκικῶν ἀλλ' ἀπὸ λέξεων τουρκικῶν δεδανεισμένων ἀπὸ λαῶν τουρκικῶν, μεθ' ὧν διετέλει ἐν γειτονίᾳ ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ χώρᾳ, ἥτις εἰκάζεται ὅτι ἔκειτο ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ βορειοτέρου τμήματος τοῦ Οὐράλ.

ἡ καταστροφὴ αὐτοῦ δὲν ὑπῆρχεν. Ὁ δὲ Λέων φενακισθεὶς ὑπὸ ἀπατηλῶν περὶ εἰρήνης προτάσεων τοῦ πονηροῦ ἅμα καὶ γενναίου ἐκείνου ἀνδρὸς ἀνακαλεῖ τὸν Φωκᾶν, καὶ ὅτε μετ' ὀλίγον ἐνόησεν ὅτι διεπαιδαγωγήθη ὑπὸ τοῦ Συμεών, πέμπει ἀντὶ τοῦ Φωκᾶ τὸν Κατακαλών, ὅστις ἡττήθη αἰσχρῶς περὶ τὸ λεγόμενον Βουλγαρόφυγον. Ὁ πόλεμος διήρκεσεν οὕτω μετά τινων διακοπῶν δι' ὅλης τῆς ζωῆς τοῦ Συμεών, καὶ τὰς τελευταίας αὐτοῦ περιπετείας θέλομεν μνημονεύσει ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Ἵνα δὲ δείξωμεν ἀπὸ τοῦδε ὁποῖον ἀξίωμα ἐκτήσατο ὡς ἐξ αὐτοῦ ὁ ἄρχων ἐκεῖνος τῶν Βουλγάρων, παρατηροῦμεν ὅτι πρῶτος αὐτὸς ἐπωνομάσθη *βασιλεύς*, ἤτοι *τσάρ*, ἐνῷ οἱ προκάτοχοί του ἠρκοῦντο εἰς τὴν μετριοφρονεστέραν προσηγορίαν τοῦ *κυρίου*, ἤτοι *κνιάζ*.

Συγχρόνως ἐξηκολούθησαν αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν Σαρακηνῶν τῆς Κρήτης, τοσούτῳ μᾶλλον συνεχεῖς ὅσῳ δὲν συνήντων ἤδη τὴν ἐπιτυχῆ ἀντίστασιν τὴν ἀντιταχθεῖσαν εἰς αὐτοὺς ἐπὶ Βασιλείου τοῦ μακεδόνος. Μετὰ τῶν μωαμεθανῶν ἐκείνων συνέπραττον ἤδη καὶ πολλοὶ ἀρνησίθρησκοι χριστιανοί, ἄνδρες ἐπιτήδειοι καὶ ὡς ἡγεμόνες τῶν ἐπιχειρήσεων ἐκείνων παριστάμενοι. Εἴδομεν ἐπὶ Βασιλείου ἕνα ἐξ αὐτῶν, τὸν Φώτιον. Τῷ δὲ 889 ἕτερος ἀρνησίθρησκος, ὁ τριπολίτης Λέων, ναύαρχος ὢν τοῦ Ἐμίρου τῆς Κρήτης, ἐκυρίευσε τὸ φρούριον Σάμου, ᾐχμαλώτευσε τὸν αὐτόθι στρατηγὸν Πασπαλᾶν, ἐδήωσε πᾶν τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ ἠπείλησεν αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἄλλος πάλιν, ὁ Δαμιανός, ἐλεηλάτησε τὴν πλουσίαν παρὰ τὸν Παγασιτικὸν κόλπον πόλιν Δημητριάδα, δεινὴν ἐπαγαγὼν εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς σφαγὴν καὶ λεηλασίαν, μετὰ κόπου δὲ ἐξωσθεὶς ἐκ τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, διορισθέντος τότε στρατηγοῦ Θράκης. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολύ, τῷ 900 ἔτει, οἱ Σαρακηνοὶ τῆς Κρήτης, ἐπαναλαβόντες τὰς ἐπιδρομάς, ἐκυρίευσαν τὴν Λῆμνον· ἡ δὲ μετὰ δύο ἔτη γενομένη ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Ἡμερίου ἀπόπειρα τοῦ νὰ προσβάλῃ τοὺς πολεμίους ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν χώρᾳ ἀπέτυχεν. Αὕτη ἡ ἐπὶ τὴν Κρήτην ἐκστρατεία εἶναι κατὰ τοῦτο μάλιστα ἀξιομνημόνευτος, ὅτι περιγράφεται ὁπωσοῦν λεπτομερῶς ἐν τῷ κεφαλαίῳ μδ' τοῦ δευτέρου βιβλίου τῆς Βασιλείου τάξεως. Συνέκειτο δὲ ἡ ἐκστρατεία ἐκ δρομώνων μὲν 112, παμφύλων δὲ 75, ἐν ὅλοις πλοίων 187 (1). Οἱ κωπηλάται ἦσαν 34.000 καὶ οἱ πολεμισταὶ 13.127, ἐν ὅλοις 47.127 ἄνδρες, καὶ οὐχὶ μόνον 28.300, ὡς λέγει ὁ Μυράλτ, ὅστις παρέσυρεν εἰς τὸ λάθος του καὶ τὸν Χόπφ· ἡ δὲ δαπάνη συνεποσώθη εἰς 437.950 νομίσματα, οὐχὶ ὡς λέγει ὁ Καραμζὴν εἰς νομίσματα 271.010.

Ἡ ἀποτυχία τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης προεκάλεσε νέας τῶν Σαρακηνῶν ἐπιθέσεις. Ἐνῷ ὁ Ἡμέριος ἐναυλόχει τῷ 904 μετὰ τοῦ βασιλικοῦ στόλου εἰς Λῆμνον, ὁ τριπολίτης Λέων συνεπαγόμενος 54 μεγάλα πλοῖα, ὧν ἕκαστον ἔφερε 200 μαχητάς, ἐπέπλευσε κατὰ τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας καὶ ἠγκυροβόλησε τῇ 29ῃ Ἰουλίου ἐνώπιον τῆς Θεσσαλονίκης, ἥτις ἦτο ἡ δευτερεύουσα τοῦ κράτους πόλις διὰ τὴν ποικίλην αὐτῆς ἐμπορίαν καὶ βιομηχανίαν καὶ ἐν ᾗ κατέφυγον ὡς εἰς ἄσυλον οἱ εὐπορώτεροι τῶν κατοίκων τῶν νήσων, αἵτινες ἔπασχον τὰ πάνδεινα ἀπὸ τῶν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν. Ταύτην τῆς Θεσσαλονίκης τὴν πολιορκίαν γνωρίζομεν ἀκριβέστατα ἐκ τῆς περιγραφῆς αὐτόπτου μάρτυρος, Ἰωάννου τοῦ Καμενιάτου, ἐξ ἧς παρελάβομεν ὅσα ἄλλοτε ἀνεφέραμεν (Κεφ. Α' τοῦ Γ' βιβλ. τοῦ τρίτου τόμου) περὶ τοῦ πλούτου καὶ τῆς λαμπρότητος τῆς πόλεως ταύτης. Ἐκ τῆς ἐκθέσεως δὲ ταύτης μανθάνομεν προσέτι ὁπόσον ὀλέθριον ἀπέβη εἴς τινας περιστάσεις τὸ σύστημα τῆς συγκεντρώσεως, τὸ ὁποῖον ὁ βασιλεὺς Λέων ἐψήφισεν ἐν τῷ ταμείῳ αὐτοῦ καθήμενος. Ἡ Θεσσαλονίκη ἦτο ἀσφαλέστατα ὠχυρωμένη ἀπὸ ξηρᾶς, τὰ δὲ ἐπιθαλάσσια αὐτῆς τείχη ἦσαν πολὺ ἀσθενέστερα, διὰ τὸν λόγον ὅτι καθ' οὓς χρόνους

(1) Ἤτοι δρομώνων, τριήρεν ταχυπλόων.

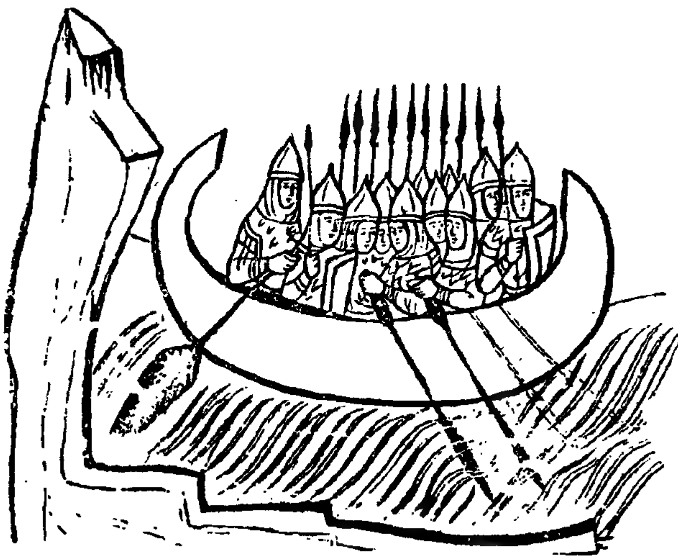
κατεσκευάσθη τὸ φρούριον, ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος ἦτο ἀπὸ ξηρᾶς, διὰ τὰς ἀπὸ τούτου τοῦ μέρους ἐπιδρομὰς ἰδίως τῶν σλαυικῶν φυλῶν, ἐνῷ ἀπὸ θαλάσσης ἡ πόλις ἐλογίζετο ὀλιγώτερον εὐπρόσβλητος διὰ τὴν ἀκμαίαν τοῦ κράτους ναυτικὴν παρασκευήν. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ αἱ περιστάσεις μετεβλήθησαν. Αἱ μὲν σλαυικαὶ φυλαί χειρωθεῖσαι καὶ βαπτισθεῖσαι, περιῆλθον εἰς εἰρηνικὰς πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς σχέσεις, ἡ δὲ ναυτικὴ δύναμις, κακῶς ἐπὶ Λέοντος στρατηγουμένη, δὲν κατώρθωσε νὰ προλάβῃ τὴν ἔφοδον τῶν μωαμεθανῶν. Ὅθεν, ἅμα ἀναγγελθέντος ὅτι ἡ πόλις ἀπειλεῖται, οἱ ἐπισημότεροι αὐτῆς κάτοικοι συνελθόντες ἐσκέφθησαν περὶ τοῦ πρακτέου. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνόμισαν δέον νὰ ἀνυψώσωσι καὶ ἐποχυρώσωσι τὸ ἐπιθαλάσσιον τεῖχος, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον μετέβαλον γνώμην πεισθέντες εἰς τὰς παρατηρήσεις ἐμπείρου τινὸς ἀξιωματικοῦ τοῦ μηχανικοῦ ὀνόματι Πετρωνᾶ, ὅστις εἶχε σταλῆ τότε ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Θεσσαλονίκην. Κατὰ τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἡ συμπλήρωσις τοῦ ἐπιθαλασσίου τείχους ἀπῄτει χρόνον τοσοῦτον ὥστε ἦτο πρόδηλον ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἤθελον προφθάσει πρὶν ἢ τὸ ἔργον συντελεσθῇ καὶ παγιωθῇ. Ὅθεν ὁ Πετρωνᾶς ἐσυμβούλευσεν εἰς τοὺς κατοίκους νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἕτερον προχειρότερον ὀχύρωμα, νὰ κατασκευάσωσι δηλαδὴ διὰ τῶν πολλῶν μονολίθων τύμβων οὓς εἶχον περὶ τὴν πόλιν ἐν τοῖς παναρχαίοις τῶν Ἑλλήνων νεκροταφείοις ὑποθαλάσσιον τεῖχος εἰς ἱκανήν τινα ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπόστασιν, τὸ ὁποῖον ἤθελε διακωλύσει τὰ πλοῖα τῶν πολεμίων τοῦ νὰ πλησιάσωσιν εἰς αὐτήν. Ἂν οἱ πολέμιοι μὴ δυνάμενοι οὕτω νὰ ἐπιτεθῶσιν ἀπὸ θαλάσσης ἐπεχείρουν ἀποβιβασθέντες ἀλλαχοῦ νὰ ἐπέλθωσιν ἀπὸ ξηρᾶς, ἤθελον εὐχερῶς ἀποκρουσθῇ διὰ τὸ ἀπόρθητον τῶν ἀπὸ τοῦτο τὸ μέρος ὀχυρωμάτων· ὥστε πιθανώτατα τὸ ὑποβρύχιον ἐκεῖνο ἔρυμα ἤθελε σώσει τὴν πόλιν. Καὶ ἐπεδόθησαν λοιπὸν οἱ κάτοικοι ἀμέσως εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ἔργου. Ἀλλ' ἐνῷ ἦσαν ἤδη περὶ τὰ μέσα σχεδὸν τοῦ διαποντίου τούτου φραγμοῦ στέλλεται ἐκ Κωνσταντινουπόλεως γενικὸς τοῦ βασιλέως πληρεξούσιος, ὁ στρατηγὸς Λέων, ὅστις ἀποδοκιμάσας τὰ ἐνεργούμενα διέταξε τὴν τοῦ ἐπιθαλασσίου τείχους ἐπισκευήν. Μετ' ὀλίγον δὲ ἐπέμφθη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἕτερος ἀνώτερος ἀξιωματικός, ὁ στρατηγὸς Νικήτας, ὅστις μάλιστα, ἐπειδὴ ὁ Λέων πεσὼν κατὰ τύχην ἐκ τοῦ ἵππου ἐτραυματίσθη βαρέως, ἀνέλαβεν ἤδη τὴν ὅλην στρατιωτικὴν τῆς πόλεως διοίκησιν. Ὁ νέος στρατηγὸς βλέπων τὴν διόρθωσιν τοῦ ἐπιθαλασσίου τείχους ἀτελῶς ἐξ ἀνάγκης διεξαγομένην διά τε τὸ μέγα αὐτοῦ μῆκος καὶ τὸ βραχὺ τοῦ περιλιπομένου χρόνου, ἐπενόησεν ἕτερον σωτηρίας τρόπον. Ἀπεφάσισε νὰ καλέσῃ εἰς τὴν πόλιν τοὺς περὶ αὐτὴν καὶ τοὺς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Στρυμόνος τελοῦντας Σλαύους, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι οὗτοι, ὄντες ἔμπειροι τοξόται, θέλουσι δυνηθῆ νὰ ἀπομακρύνωσι τὴν πρώτην τῶν πολεμίων προσβολήν. Ἀλλ' οἱ μὲν περὶ τὸν Στρυμόνα Σλαῦοι παντάπασι δὲν ἦλθον, ἐκ δὲ τῶν πλησιέστερον οἰκούντων ὑπήκουσαν ὀλίγοι τινὲς μόνον, καὶ οὗτοι ὅλως ἀπαράσκευοι πρὸς μάχην. Ἐντεῦθεν δὲ συνέβη ὅτι τῇ 29 Ἰουλίου, ὅτε ἐπέπλευσεν εἰς Θεσσαλονίκην ὁ τριπολίτης Λέων, οὔτε ὁ ὑποβρύχιος φραγμὸς εἶχεν ἀπαρτισθῆ, οὔτε τὸ ἐπιθαλάσσιον τεῖχος διορθωθῆ, οὔτε ἐπικουρία σπουδαία ὑπῆρχεν ἐν τῇ πόλει. Οὐδὲν ἧττον οἱ κάτοικοι ἀντέστησαν τὴν πρώτην ἡμέραν. Ἀλλὰ τὴν ἐπιοῦσαν οἱ πολέμιοι ὑπερέβαλον τὰ τείχη τόσῳ εὐχερέστερον ὅσῳ οἱ Σλαῦοι ἐγκατέλιπον τὴν ἐπιτραπεῖσαν αὐτοῖς τάξιν φυγόντες εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας. Καὶ τότε ἤρξατο σφαγὴ καὶ λεηλασία τρομερά, μετὰ τὴν ὁποίαν οἱ νικηταὶ ἀπέπλευσαν συνεπαγόμενοι 22.000 αἰχμαλώτων, ὧν πολλοὶ βραδύτερον ἐλυτρώθησαν διὰ χρημάτων. Τῷ δὲ 911 συνέβη νέος ὀκτάμηνος ἀγών, καθ' ὃν ὁ ναύαρχος Ἡμέριος καὶ ὁ στρατηγὸς Σάμου Ρωμανὸς κατετροπώθησαν περὶ τὴν νῆσον ταύτην καὶ κατεδιώχθησαν μέχρι Λήμνου ὑπὸ τοῦ Λέοντος τριπολίτου, καὶ τοῦ συναδέλφου αὐτοῦ Δαμιανοῦ τοῦ Τυρίου.

ΚΑΛΥΜΜΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΤΟΥ Θ΄ ΑΙΩΝΟΣ

(Χριστιανικὸν Μουσεῖον Βατικανοῦ)

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγένετο δευτέρα εἰσβολὴ τῶν Ρώσων εἰς τὸ κράτος. Ἡ πρώτη εἶχε συμβῆ τῷ 865, ἤτοι τρία ἔτη μόλις ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς ρωσικῆς μοναρχίας ὑπὸ τὸν σκανδιναυὸν ἡγεμόνα Ροῦριχ (¹). Τῷ δὲ 906 ἢ 907 ὁ ἡγεμὼν Ὀλέγ, συγγενὴς τοῦ Ροῦριχ καὶ κηδεμὼν τοῦ ἀνηλίκου αὐτοῦ υἱοῦ Ἰγόρ, ἐπεχείρησε νέαν μεγάλην κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐκστρατείαν. Ὁ ρῶσος χρονογράφος Νέστωρ (²) βεβαιοῖ ὅτι τὰ ἐπελθόντα πλοῖα ἦσαν δισχίλια, καὶ ὅτι ἕκαστον αὐτῶν ἐκόμιζε τεσσαράκοντα ἄνδρας, συνεπορεύετο δὲ καὶ ἀπὸ ξηρᾶς πεζικὴ δύναμις. Ὅλα ταῦτα εἶναι ἴσως ὑπερβολικά, ἀλλά, καὶ ἀληθῆ ἂν ἦσαν, τὸ κράτος ἀπέδειξε πολλάκις ὅτι οὐδὲν εἶχε νὰ φοβηθῇ ἀπὸ τοιούτων ἀντιπάλων, ἰδίως δὲ ἡ ναυτικὴ παρασκευὴ αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὸν ἑλληνικὸν στόλον. Καὶ ὅμως ὁ Λέων ἦτο τοσοῦτον ἐλεεινὸς ὥστε, ἀφοῦ ἀφῆκε τοὺς πολεμίους τούτους νὰ διαπράξωσιν ἀτιμωρητὶ περὶ τὴν βασιλεύουσαν πᾶσαν δῄωσιν καὶ σφαγήν, ἔπειτα ἐνόμισεν ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀπαλλαγῇ αὐτῶν εἰμὴ παρέχων χρηματικὴν δωρεὰν οὐ μικρὰν καὶ συνομολογῶν συνθήκην πολιτικὴν ἅμα καὶ ἐμπορικήν, περὶ ἧς θέλομεν ἀκριβολογήσει ἐνταῦθα, διότι ὀλίγα εἶναι δυστυχῶς τὰ ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων σῳζόμενα τοιαῦτα δημόσια ἔγγραφα.

Ρῶσοι πολεμισταὶ ἐντὸς μονοξύλου
(Ἐκ σλαβονικοῦ χειρογράφου)

Σημειωτέον πρὸ πάντων ὅτι οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων χρονογράφων ἀναφέρει τὴν προκειμένην ἐπιδρομήν, τῶν δὲ συνθηκῶν μνημονεύει μόνος ὁ Λέων ὁ διάκονος, καὶ οὗτος ἀορίστως πως. Ἀλλ' ὁ Νέστωρ, ἱστορήσας λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν, παρατίθησιν ἔπειτα αὐτὸ τὸ κείμενον τῆς συνθήκης λέγων ὅτι κατὰ μὲν τὸ 906 ἢ 907 συνωμολογήθη προφορικῶς, κατὰ δὲ τὸ 911 ἐγγράφως. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ καθ' ἡμᾶς δὲν θέλομεν διαλάβει ἐνταῦθα εἰμὴ περὶ τῆς ἐγγράφου συμβάσεως, ἥτις ὑπολαμβάνεται εὐλόγως ὡς ἡ μᾶλλον ἀξιόπιστος, καὶ περιεῖχεν ἐν κεφαλαίῳ τὰ ἑξῆς. Διὰ τοῦ πρώτου ἄρθρου συμφωνεῖται ἀμοιβαία ὑπόσχεσις ἀιδίου εἰρήνης καὶ φιλίας· κατόπιν δὲ ἔρχονται αἱ εἰδικαὶ διατάξεις.

(¹) Ἡ ἵδρυσις τοῦ ρωσικοῦ κράτους ἐγένετο τῷ 862. Ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο δὲν ἱδρύθη ἓν μόνον κράτος ἀλλὰ δύο, τὸ τοῦ Νοβογορόδου ὑπὸ Ροῦριχ καὶ τὸ τοῦ Κιέβου ὑπὸ Ἀσκὸλ καὶ Δίρ. Οὗτοι δὲ οἱ τοῦ Κιέβου Ρῶσοι ἦσαν οἱ τῷ 865 ἐπελθόντες ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ μετὰ τὸ γεγονὸς τοῦτο τὸ κράτος τοῦ Κιέβου κατελύθη ὑπὸ τῶν Ρώσων τοῦ Νοβογορόδου τῶν ὑπὸ τὸν Ὀλὲγ καὶ ἀπετελέσθη ἓν μόνον ρωσικὸν κράτος, ὁπόθεν ὁ Ὀλὲγ ἐστράτευσε κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

(²) Ὁ Νέστωρ συνέγραψε κατὰ τὸν 11 αἰῶνα καὶ ἦν ἐγγὺς πρὸς τοὺς χρόνους τῶν συμβάντων.

Ἄρθρον 2. Τὸ χρέος κυροῦται διὰ μαρτύρων ἢ ν ἐλλείψει μαρτύρων δι' ὅρκου τοῦ ἐναγομένου, ὀμνύοντος κατὰ τὴν πίστιν αὐτοῦ.

Ἄρθρον 3. Ρῶσος φονεύσας χριστιανὸν καὶ χριστιανὸς φονεύσας Ρῶσον τιμωρεῖται διὰ θανάτου ἐν ᾧ τόπῳ ἐξετέλεσε τὸ κακούργημα. Ἐὰν δραπετεύσῃ, ἡ περιουσία του ἀνήκει εἰς τὸν πλησιέστατον τοῦ φονευθέντος συγγενῆ, ἀφοῦ ἀφαιρεθῇ ἡ κατὰ νόμον προσήκουσα εἰς τὴν γυναῖκα τοῦ φονέως μερίς. Ἐὰν ὁ δραπετεύσας φονεὺς δὲν ἔχῃ περιουσίαν, λογίζεται φυγόδικος, καὶ ἅμα συλληφθῇ τιμωρεῖται διὰ θανάτου.

Ἄρθρον 4. Ὁ ὑπαίτιος τραύματος πληρώνει 5 λίτρας ἀργύρου (375 δραχ.)· ἐὰν δὲ εἶναι ἄπορος, καταβάλλει ὅσα δύναται ἀφαιρούμενος καὶ αὐτὸ τὸ ἱμάτιον τὸ ὁποῖον φορεῖ, καὶ ὁρκιζόμενος, κατὰ τὴν ἰδίαν πίστιν, ὅτι οὐδεὶς τῶν συγγενῶν ἢ φίλων θέλει νὰ πληρώσῃ ἀντ' αὐτοῦ τὴν χρηματικὴν ποινήν. Τούτων γενομένων, ἀπολύεται πάσης εὐθύνης.

Ἄρθρον 5. Ρῶσος ὑπεξαιρέσας τι παρὰ χριστιανοῦ, ἢ χριστιανὸς παρὰ Ρώσου, ἐὰν καταληφθῇ ἐπ' αὐτοφώρῳ καὶ ἀντισταθῇ, ἐπιτρέπεται νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου, ὅστις εἰς οὐδεμίαν ὑπόκειται ἕνεκα τούτου εὐθύνην, καὶ ἀναλαμβάνει τὸ ἴδιον πρᾶγμα· ἀλλ' ὁ κλέπτης παραδοθεὶς ἄνευ ἀντιστάσεως δεσμεύεται μόνον. Ἐὰν Ρῶσος ἢ χριστιανὸς εἰσέλθῃ εἰς οἰκίαν ἐπὶ προφάσει ἀναζητήσεως ἰδίου πράγματος καὶ ἀντὶ τοῦ ἰδίου λάβῃ διὰ τῆς βίας ἀλλότριον, ὀφείλει νά το ἀποδώσῃ τριπλάσιον.

Ἄρθρον 6. Ἐὰν πλοῖον ἑλληνικὸν ἐξοκείλῃ ἐκ τρικυμίας εἰς ξένην χώραν, ὅπου εὑρίσκονται Ρῶσοι, οὗτοι ὀφείλουσι νὰ διασώσωσι τό τε πλοῖον καὶ τὸ φορτίον καὶ νὰ μεταφέρωσιν αὐτὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἤ, ἂν τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν, εἰς ἀσφαλῆ ρωσικὸν λιμένα. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίστασιν τὰ ἐμπορεύματα καὶ πᾶν ὅ,τι ἄλλο εὑρίσκεται ἐπὶ τοῦ διασωθέντος πλοίου ἐκποιοῦνται. Ὅταν δὲ Ρῶσοι καταβῶσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα εἴτε ὡς πρέσβεις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα εἴτε ὡς ἔμποροι χάριν ἐμπορίας, ὀφείλουσι νὰ μεταφέρωσι τὸ εἰρημένον πλοῖον καὶ νὰ παραδώσωσιν ἀκριβῶς αὐτό τε καὶ τὸ τίμημα τῶν πωληθέντων ἐμπορευμάτων. Τὰ αὐτὰ δὲ ὀφείλουσι νὰ πράττωσι καὶ οἱ Ἕλληνες ὡς πρὸς τὰ ρωσικὰ πλοῖα.

Ἄρθρον 7. Ρῶσος ἀγορασθεὶς ὡς δοῦλος ἐν Ἑλλάδι καὶ Ἕλλην ἐν Ρωσίᾳ λυτροῦται, καταβαλλομένης τῆς πληρωθείσης δι' αὐτὸν τιμῆς. Ὡσαύτως καὶ οἱ αἰχμάλωτοι, οἵτινες ἀποπέμπονται εἰς τὴν ἰδίαν πατρίδα ἐπὶ λίτροις 20 χρυσῶν δι' ἕκαστον (δρ. 300). Ἀλλ' οἱ Ρῶσοι μαχηταὶ οἱ θέλοντες νὰ ὑπηρετήσωσι τὸν αὐτοκράτορα μένουσιν ἐν Ἑλλάδι.

Ἄρθρον 8. Ρῶσος δοῦλος δραπετεύσας ἢ ὑπεξαιρεθεὶς ἢ ἀπαχθεὶς ἐπὶ ἐκποιήσει ἀναζητεῖται καὶ ἀναλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου· ὁ δ' ἀνθιστάμενος εἰς τὴν τοιαύτην ἀναζήτησιν λογίζεται ὑπαίτιος τῆς πράξεως.

Ἄρθρον 9. Ἐὰν Ρῶσος ἀποθάνῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ χριστιανοῦ αὐτοκράτορος, ἀδιάθετος καὶ μηδένα ἔχων παρ' ἑαυτῷ συγγενῆ, ἡ περιουσία του πέμπεται εἰς τὴν Ρωσίαν πρὸς τὸν πλησιέστερον συγγενῆ του, ὑπαρχούσης δὲ διαθήκης ἐκτελεῖται αὕτη.

Ἄρθρον 10. Ἐὰν μεταξὺ τῶν ἐν Ἑλλάδι εὑρισκομένων Ρώσων ἐμπόρων, ἢ ἄλλων Ρώσων, κακουργήσῃ τις, καὶ ἀπαιτηθῇ ἡ εἰς τὰ ἴδια ἀπόδοσις αὐτοῦ ἐπὶ τιμωρίᾳ, ὀφείλει ὁ χριστιανὸς αὐτοκράτωρ νὰ ἀποδώσῃ τὸν ἔνοχον, καὶ ἄκοντα.

Ἐν τέλει ἐπεφέρετο ὅτι πρὸς ἀκριβῆ τήρησιν τῶν συντεθειμένων ἐγράφησαν ταῦτα διὰ κινναβάρεως ἐπὶ δύο περγαμηνῶν, ὧν ἡ μία ὑπογραφεῖσα ἰδιοχείρως ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐδόθη εἰς τοὺς ρώσους πρέσβεις, ἡ δὲ ἄλλη ὑπογραφεῖσα ὑπὸ τῶν ρώσων πρέ-

σβεων ἐδόθη εἰς τὸν αὐτοκράτορα, προσεπεκυρώθησαν δὲ τὰ συνομολογηθέντα δι' ὅρκων, οὓς ὤμοσαν ἑκάτεροι κατὰ τὴν ἰδίαν πίστιν. Τοιαῦται ὑπῆρξαν αἱ προκείμεναι συνθῆκαι, αἵτινες μαρτυροῦσιν ὁπόσον ποικίλαι καὶ συνεχεῖς ἦσαν ἔκτοτε αἱ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ρώσων σχέσεις, καὶ οὐδὲν καθ' ἑαυτὰς περιέχουσι τὸ ἐπιζήμιον. Ἀλλ' αἱ προηγηθεῖσαι αὐτῶν περιστάσεις ὑπῆρξαν βεβαίως ταπεινωτικαί.

Τὸ κράτος λοιπὸν ὑπέστη ἐπὶ Λέοντος δεινὰς συμφορὰς ἀπό τε τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Μωαμεθανῶν καὶ τῶν Ρώσων. Τὸ ἔργον τῆς πολιτικῆς ἀναβιώσεως αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ἐπεχείρησεν ὁ Βασίλειος, ἐφαίνετο ματαιωθέν, καὶ τοῦτο τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἀποθανόντος τοῦ Λέοντος τῇ 11 Μαΐου 912 ἡ βασιλεία περιῆλθεν εἰς τὸν ἑπταέτη υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον Ζ' τὸν Πορφυρογέννητον, ὥστε τὴν ἀδεξιότητα τοῦ πρῴην κυβερνήτου διεδέχθησαν αἱ συνήθεις τῆς ἀνηλικότητος τῶν ἡγεμόνων ἀνωμαλίαι. Κατ' ἀρχὰς ἀνηγορεύθη συμβασιλεὺς ὁ τοῦ Λέοντος ἀδελφὸς Ἀλέξανδρος, ὅστις ἀπέθανε μετὰ 14 μῆνας, μὴ ἀναδειχθεὶς ἐν τῷ βραχεῖ τούτῳ διαστήματι ἀξιώτερος τοῦ προκατόχου του. Τότε ἀνέλαβον τὴν διεξαγωγὴν τῆς ἀρχῆς οἱ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου ὁρισθέντες ἐπίτροποι, ἐξ ὧν δὲν θέλομεν ἀναφέρει εἰμὴ τὸν Γαβριηλόπουλον, καὶ τοῦτο μόνον διὰ τὴν πρωτοφανῆ ταύτην τοῦ ὀνόματος κατάληξιν, ἥτις ἔμελλε βραδύτερον νὰ ἀποβῇ τοσοῦτο συνήθης παρ' ἡμῖν, μάλιστα ἐν Πελοποννήσῳ. Οἱ ἐπίτροποι οὗτοι, ἓξ τὸν ἀριθμόν, δὲν διεξήγαγον ὡσαύτως ἐπὶ πολὺν χρόνον τὰ πράγματα καθαιρεθέντες μετά τινας μῆνας ὑπὸ τῆς μητρὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ζωῆς, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ τετάρτη τοῦ Λέοντος σύζυγος καὶ εἶχεν ἐξωσθῆ ἐκ τῶν βασιλείων ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλ' ἤδη κατέλαβεν αὖθις τὴν ἀρχήν. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ ἡ Ζωὴ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν δυσχέρειαν τῶν περιστάσεων. Οἱ μὲν Ἄραβες τῆς Κρήτης ἐξηκολούθουν τὰς πειρατικὰς αὐτῶν ἐπιδρομάς, οἱ δὲ Βούλγαροι, καίτοι πολλάκις ἀνεχαιτίζοντο ὑπὸ τῶν τουρκικῶν φυλῶν, ἢ εἰρήνευον προσκαίρως διὰ δώρων, ἐπανελάμβανον ὅμως πάλιν τὰς ἐχθροπραξίας καὶ ἰδίως τῇ 21 Αὐγούστου 917 ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ἀγόμενος ὑπὸ τοῦ Λέοντος Φωκᾶ, ἑνὸς τῶν υἱῶν τοῦ Νικηφόρου, ὑπέστη φοβερὰν πανωλεθρίαν περὶ Ἀγχίαλον. Ναὶ μὲν κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος ὁ Λέων Φωκᾶς κατώρθωσε νὰ ἐκδικήσῃ τὴν ἧτταν ἐκείνην ἀναγκάσας τὸν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁρμήσαντα Συμεὼν νὰ ὑποχωρήσῃ· ἀλλ' ἡ ἀστάθεια καὶ ἀνικανότης τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως ἦτο τοιαύτη ὥστε τὸ κράτος ἤθελε πάθει βεβαίως ἔτι μείζονα δυστυχήματα, ἐὰν τότε δὲν ἐφηρμόζετο κατὰ πρῶτον τὸ σύστημα τῆς ἀναγορεύσεως συμβασιλέων, περὶ οὗ εἴπομεν ὀλίγα τινὰ ἐν τῷ προοιμίῳ.

Λέγομεν σύστημα, ἀλλά, καθὼς πολλάκις συμβαίνει, ἡ ἀναγόρευσις συμβασιλέων ἐξ ἐπισήμων τοῦ κράτους στρατηγῶν, ἡ πολλάκις βραδύτερον ἐπαναληφθεῖσα, ἐγένετο κατ' ἀρχὰς ἐκ τύχης μᾶλλον ἢ ἐκ συστήματος, μόνον δὲ βραδύτερον καὶ κατ' ὀλίγον μετεβλήθη εἰς τακτικὸν οὕτως εἰπεῖν θεσμόν. Ἄμεσον ἀφορμὴν εἰς τὸ πρᾶγμα ἔδωκεν ἡ φιλοδοξία πολλῶν μεγιστάνων, οἵτινες ἀφορῶντες εἰς τὴν ἀσθένειαν τοῦ νεαροῦ βασιλέως καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἐμελέτησαν τὴν καθαίρεσιν τῆς δυναστείας. Κορυφαῖος τούτων ἦτο ὁ Λέων Φωκᾶς, ὅστις ἐπερειδόμενος εἰς τὰ πάτρια κατορθώματα καὶ εἰς τὸ ἴδιον ἀξίωμα, καὶ προσέτι εἰς τὴν σύμπραξιν τοῦ παρακοιμωμένου Κωνσταντίνου, γυναικαδέλφου αὐτοῦ ὄντος, ἀναφανδὸν ἐπεζήτει τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν. Ἀλλὰ παρὰ τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ, μόλις ἄγοντι τότε τὸ 14 τῆς ἡλικίας του ἔτος, ὑπῆρχεν ἀνὴρ συνετός, ὁ παιδαγωγὸς αὐτοῦ Θεόδωρος, ὅστις συνεβούλευσεν εἰς τὸν μαθητήν του νὰ προλάβῃ τὸ ἐπαπειλούμενον κακὸν προσλαμβάνων προστάτην καὶ σύμμαχον τὸν ναύαρχον Ρωμα-

νόν, ὅστις ἐπονομάζεται συνήθως Λεκαπηνὸς ἢ Λακαπηνός (¹), πολλάκις ὅμως καὶ Ἀβάστακτος ὑπὸ Ἰωήλου, Λέοντος Γραμματικοῦ, Συμεὼν Μαγίστρου, Γεωργίου Μοναχοῦ καὶ ἔν τισι χρυσοβούλλοις. Ὁ Ρωμανὸς δὲν εἶχεν οὔτε τὴν πατρογονικὴν λαμπρότητα οὔτε τὴν δεξιότητα τὴν στρατηγικὴν τοῦ Λέοντος Φωκᾶ· ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο ὁ παιδαγωγὸς ὑπέλαβεν αὐτὸν ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνον τοῦ Φωκᾶ, καὶ ἐπείσθη ὅτι ἠμπορεῖ νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὸ δεύτερον μετὰ τὸν βασιλέα ἀξίωμα, μὴ ἐπιβάλλων χεῖρα εἰς αὐτὴν τὴν βασιλείαν. Διότι τὸ σχέδιον τοῦ Θεοδώρου δὲν ἦτο νὰ ἀναγορεύσῃ τὸν Ρωμανὸν συμβασιλέα· ἤθελε μόνον νὰ καταστήσῃ αὐτὸν πρῶτον μετὰ τὸν βασιλέα ἄρχοντα, ἵνα παύσῃ οὕτως ἡ προϋπάρχουσα κυβερνητικὴ ἀστασία καὶ ἀναρχία. Παρεσκεύασε δὲ τὰ πάντα τοσοῦτον ἐπιτηδείως ὥστε ὁ Ρωμανὸς κατισχύσας τῶν ἀντιπράξεων καὶ ῥᾳδιουργιῶν τοῦ τε Φωκᾶ καὶ τοῦ παρακοιμωμένου Κωνσταντίνου καὶ αὐτῆς τῆς βασιλίδος Ζωῆς προεχειρίσθη τῇ 25 Μαρτίου 919 μάγιστρος καὶ μέγας ἑταιρειάρχης. Μετ' ὀλίγον συνέζευξε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἑλένην μετὰ τοῦ βασιλέως, καὶ αὐτὸς μὲν ἐκλήθη βασιλεοπάτωρ, ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Χριστοφόρος ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου ἑταιρειάρχου. Μέχρι τούτου τοῦ σημείου τὰ πράγματα ἐγένοντο κατὰ τὰ ἀρχῆθεν βεβουλευμένα. Ἀλλ' αἴφνης κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 920 ὁ Ρωμανὸς ἀνάγεται εἰς τὴν τοῦ καίσαρος ἀξίαν, καὶ μετὰ τρεῖς μῆνας στέφεται τῷ τῆς βασιλείας διαδήματι, «ἑκουσίως τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἀέκοντί γε θυμῷ (τοῦτο δὴ τὸ ὁμηρικόν)», λέγει ὁ Κεδρηνός. Ἦτο πρόδηλον ὅτι ὁ Ρωμανὸς παρεβίασε τὰς πρὸς τὸν Θεόδωρον συνθήκας· ὅθεν πρὸ πάντων ἐνόμισε δέον νὰ ἐξορίσῃ τὸν παιδαγωγόν, μετ' οὐ πολὺ δὲ μὴ ἀρκούμενος αὐτὸς εἰς τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα περιεποίησεν αὐτὸ ἀλληλοδιαδόχως καὶ εἰς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, Χριστοφόρον, Στέφανον καὶ Κωνσταντῖνον. Διέταξε μάλιστα τὰ περὶ τῆς πενταπλῆς ταύτης βασιλείας οὕτως ὥστε ὁ νόμιμος διάδοχος τῆς βασιλείας δὲν ἀνευφημεῖτο εἰμὴ μετὰ τὸν Ρωμανόν, βραδύτερον δὲ καὶ μετὰ τὸν Χριστοφόρον. Ἡ μακεδονικὴ δυναστεία ἐφαίνετο κινδυνεύουσα τὸν ἔσχατον κίνδυνον· ἀλλ' ὁ Ρωμανὸς φθάσας ἅπαξ εἰς τὴν περιωπὴν ἐκείνην ἀπέδειξεν ὅτι ἔσῳζε τελευταῖόν τι ἴχνος συνετῆς μετριοπαθείας, ἐνόησεν ὅτι, ἂν ἦτο ἀνεκτὸς παρὰ τοῖς ἄλλοις στρατηγοῖς ἐνόσῳ διεξῆγε τὴν ἀρχὴν ὡς συμβασιλεὺς τοῦ νομίμου διαδόχου, ἤθελεν ἀποτύχει, ἐὰν ἐπεχείρει νὰ καταστήσῃ ὅλως ἐκποδὼν τὸν διάδοχον τοῦτον· καὶ δὲν προέβη περαιτέρω. Περιστείλας δὲ τὴν στάσιν τοῦ Λέοντος Φωκᾶ καὶ προλαβὼν ποικίλας ἄλλας συνωμοσίας ἐξησφάλισε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους, τὸ δὲ σπουδαιότερον, ὠφελήθη ἐπιτηδείως ἐκ τῶν πόρων αὐτοῦ καὶ ἐκ τῆς ἱκανότητος τῶν ἀνδρῶν, ὧν πλεῖστοι ὅσοι χάρις εἰς τὰς διασωθείσας παραδόσεις τοῦ Βασιλείου διέπρεπον πότε ἔν τε τῇ στρατιωτικῇ καὶ τῇ πολιτικῇ ὑπηρεσίᾳ· καὶ διατηρήσας τὴν ἀρχὴν ἐπὶ 26 ἔτη ἀπηλλάγη μὲν ὁπωσδήποτε τῶν ἀπὸ βορρᾶ πολεμίων, λαμπρὰ δὲ ἔστησε τρόπαια κατὰ τῶν μωαμεθανῶν.

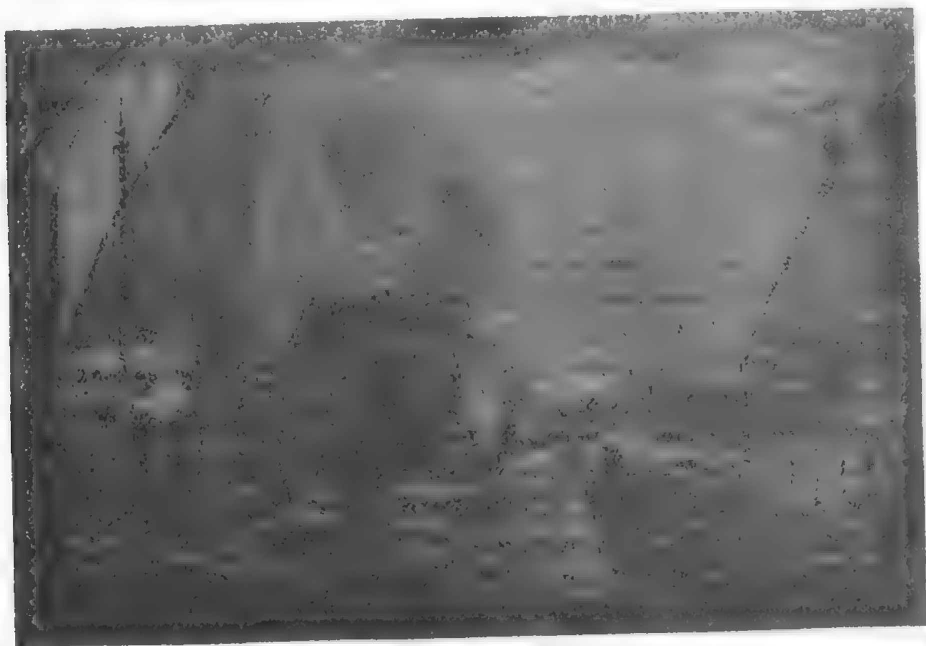

Νόμισμα χρυσοῦν Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου καὶ Ρωμανοῦ Λεκαπηνοῦ

Τῷ ὄντι οἱ Βούλγαροι, οἱ Σλαῦοι, οἱ Ρῶσοι καὶ αἱ τουρανικαὶ φυλαί, αἵτινες ἀπὸ συμμάχων μετεβάλλοντο πολλάκις εἰς ἐχθρούς, ἐξηκολούθησαν ἐπί τινα χρόνον ἔτι τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν. Ἐν ἔτει μάλιστα 829 βουλγαρικὰ ἢ σλαυικὰ φῦλα, ἐμβαλόντα εἰς Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν καὶ Ἤπειρον, ἐκυρίευσαν τήν τε Νικόπολιν καί τινα μοῖραν τῆς περὶ αὐτὴν ἠπειρωτικῆς χώρας καὶ ἐγκατεστάθησαν αὐτόθι, ὡς λέγουσιν ἥ τε χρο-

(¹) Ἀπὸ τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ πατρίδος αὐτοῦ Λεκάπων (Λέκαπα).

νογραφία ἡ ἐκ προστάγματος τοῦ Πορφυρογεννήτου γραφεῖσα καὶ ὁ Κεδρηνός, ὅστις ἱστορήσας τὰ περὶ τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης ἐπιφέρει· «οἵτινες ὕστερον διαφόρως καταπολεμηθέντες ὑποχείριοι Ρωμαίων ἐγένοντο»· ἀλλ' αὕτη ὑπῆρξεν ἡ τελευταία ἐμμάρτυρος εἴδησις ἡ σῳζομένη περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι σλαυοβουλγαρικῶν ἐγκαταστάσεων. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ Συμεὼν μικρὸν πρότερον, 927, ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Πέτρου, τοῦ βασιλεύσαντος μέχρι τοῦ 969, ἡ παρακμὴ τοῦ πρώτου βουλγαρικοῦ κράτους. Μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας αἰτίας τῆς παρακμῆς ταύτης ὑπῆρξεν ἡ ἐπὶ τοῦ μακροῦ

Ἡ καταστροφὴ τῶν Ρώσων πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ πατρικίου Θεοφάνους
(Ἔργον Ἄλλεν Στηούαρτ)

ἐκείνου πολέμου συμμαχία τῶν βασιλέων Λέοντος καὶ Κωνσταντίνου μετὰ τῶν Οὔγγρων καὶ τῶν Πετσενέγων. Οἱ πρῶτοι κατέλαβον τότε τὸν μέσον Ἴστρον, οἱ δεύτεροι τὸν κάτω, καὶ κατελύθη οὕτως ἡ πέραν τοῦ Ἴστρου βουλγαρικὴ κυριαρχία. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ Οὖγροι καὶ οἱ Πετσενέγοι ἔστρεφον ἐνίοτε τὰ ὅπλα αὐτῶν κατὰ τῶν ἡμετέρων, ἀλλ' ἡ ὑπηρεσία ἣν προσήνεγκον εἰς αὐτοὺς διὰ τῆς ἐξασθενίσεως τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους ἦτο πολὺ μεγαλυτέρα τῆς ζημίας ἣν ἐπροξένουν διὰ τῶν ἰδίων ἐπιδρομῶν· διότι ὡς πόρρω ἱδρυμένοι καὶ οὐδετερούμενοι ἐκ διαλειμμάτων διὰ δωρεῶν καὶ ἐπιτηδείων συμβάσεων ἦσαν πολὺ ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνοι ἢ οἱ Βούλγαροι.

Γενναιότερον δὲ ἐσωφρονίσθησαν οἱ Ρῶσοι. Εἴδομεν τὰς συνθήκας τὰς ὁποίας οὗτοι συνωμολόγησαν πρὸς τὸν βασιλέα Λέοντα πρὸ τριάκοντα περίπου ἐτῶν. Αἱ συνθῆκαι αὗται δὲν ἴσχυσαν νὰ μεταβάλωσι τὸν λῃστρικὸν τοῦ ἔθνους τούτου χαρακτῆρα, καὶ τῷ 941 ὁ τότε βασιλεὺς αὐτῶν Ἰγόρ (1), πληροφορηθεὶς ὅτι ἡ ναυτικὴ καὶ πεζικὴ δύναμις τοῦ Βυζαντίου ἀπησχολεῖτο εἰς τὸν κατὰ τῶν Ἀράβων πόλεμον καὶ εἰς τὴν τῶν νήσων

(1) Οἱ τότε ἄρχοντες τοῦ ῥωσικοῦ κράτους ἐλέγοντο μεγάλοι ἡγεμόνες (βελίκοϊ κνιάζ, ἤτοι ἔφερον τὴν προσωνυμίαν, ἣν ἔχουσι σήμερον τὰ μέλη τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου (μεγάλοι δοῦκες). Ἡ προσωνυμία τσάρος δὲν ἦτο τότε ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἡγεμόσι τῆς Ρωσίας.

φύλαξιν, ἐνόμισεν ὅτι εὐχερῶς δύναται νὰ γίνη κύριος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπὶ τούτῳ δὲ παρεσκεύασεν ὑπὲρ τὰ 1000 πλοῖα. Οἱ Βούλγαροι σύμμαχοι ὄντες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τοῦ βασιλέως ἀνήγγειλαν εἰς αὐτὸν τὰ μελετώμενα. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον οἱ Ρῶσσοι ἐπρόφθασαν νὰ καταπλεύσωσιν εἰς τὸν Βόσπορον περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἰουνίου μηνὸς καὶ νὰ λεηλατήσωσιν ἀνηλεῶς τὰς δύο αὐτοῦ παραλίας, βασανίζοντες καὶ θανατοῦντες πάντας ὅσους συνελάμβανον αἰχμαλώτους. Ἰδίως δὲ πολλοὺς ἁγίους ναοὺς παρέδωκαν τῷ πυρί, καὶ πρὸς τοὺς ἱερεῖς μάλιστα ἐδείκνυντο ἀγριώτατοι. Αἱ πληροφορίαι τὰς ὁποίας εἶχε λάβει ὁ Ἰγόρ, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις οὔτε στόλον εἶχεν οὔτε στρατεύματα, ἦσαν ἀκριβεῖς. Ἀλλ' οἱ ναύσταθμοι αὐτῆς εἶχον πάντοτε τὸν τρόπον τοῦ νὰ ἐπαρκέσωσιν εἰς ἔκτακτόν τινα χρείαν, διαταγαὶ δὲ ἐδόθησαν εἰς τοὺς ἐν Ἀσίᾳ στρατηγοὺς νὰ πλησιάσωσιν ἐν τάχει μετά τινων ἐκλεκτῶν ἀποσπασμάτων τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ. Ὅθεν μετ' οὐ πολὺ ὁ πατρίκιος Θεοφάνης ἐκπλεύσας μετὰ πυρφόρων καὶ δρομώνων, καὶ καταλαβὼν τοὺς Ρώσους ναυλοχοῦντας πρὸς τὸ τοῦ Εὐξείνου στόμα ἐπέπεσε κατ' αὐτῶν καὶ πολλὰ μὲν πλοῖα αὐτῶν κατέφλεξε διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρός, ἄλλα δὲ κατεπόντωσεν αὔτανδρα, πλείστους δὲ συνέλαβεν αἰχμαλώτους. Τὰ λείψανα τοῦ οὕτω κατατροπωθέντος ρωσικοῦ στόλου κατέφυγον εἰς τὰ κατὰ τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν λεγόμενα Σγόρα (κατ' ἄλλους Ἀγορά). Καί, ἐπειδὴ ἐστεροῦντο τροφῶν, πολλοὶ Ρῶσοι διεσπάρησαν ἀνὰ τὴν χώραν ἵνα πορισθῶσι τὰ ἀναγκαῖα. Ἀλλὰ τότε ἐπελθόντες ὁ πατρίκιος Βάρδας Φωκᾶς καὶ ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν Ἰωάννης ὁ Κουρκούας πολλοὺς μὲν ἐξ αὐτῶν ἐφόνευσαν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἠνάγκασαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὰ πλοῖα. Εἶχον δὲ ἤδη παρέλθει μῆνες τρεῖς καὶ ἐπλησίαζεν ἡ χειμερινὴ τοῦ ἔτους ὥρα, ὥστε οἱ Ρῶσοι πανταχόθεν πιεζόμενοι ἀπεφάσισαν νὰ παλιννοστήσωσι, καὶ ἐπὶ τούτῳ τῇ 15 Σεπτεμβρίου ἐπεχείρησαν νὰ ἀντιπλεύσωσι διὰ νυκτὸς ἀπὸ τῆς ἀσιανῆς παραλίας εἰς τὴν θρακικήν, ἵνα παραπλέοντες τὴν ἀκτὴν ἐκείνην ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια. Ἀλλ' ὁ πατρίκιος Θεοφάνης, ὅστις ἐξηκολούθει ἐπιτηρῶν αὐτοὺς καὶ εἶχε λάβει πιθανῶς ἐπικουρίας τινὰς ἐν τῷ μεταξύ, ἐπέπεσε κατ' αὐτῶν διαβαινόντων, καὶ συνάψας ναυμαχίαν δευτέραν τοιαύτην ἐπήγαγεν εἰς αὐτοὺς φθοράν, ὥστε λέγεται ὅτι ὁ Ἰγὸρ δὲν ἐσώθη εἰς τὸν Κιμμέριον Βόσπορον εἰμὴ μετὰ 10 μόνον πλοίων.

Πάσας ταύτας τὰς περιπετείας καὶ συμφορὰς τοῦ ρωσικοῦ στόλου ἀναφέρουσιν οὐ μόνον οἱ ἡμέτεροι χρονογράφοι ἀλλὰ καὶ ὁ ἄραψ Ἑλμακὶν καὶ ὁ λατῖνος Λουιτπράνδος καὶ αὐτὸς ὁ σλαῦος Νέστωρ. Τὰ δὲ ἑπόμενα ἱστορεῖ μόνος ὁ τελευταῖος οὗτος. Βεβαιοῖ λοιπὸν ὁ Νέστωρ ὅτι ὁ Ἰγὸρ θελήσας νὰ ἐκδικηθῇ τὴν ἧτταν ἣν ὑπέστη ἐπεχείρησε μετὰ δύο ἔτη νέαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, ὅτι ὁ Ρωμανός, πληροφορηθεὶς περὶ τούτου καὶ φοβηθείς, ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν πρέσβεις περὶ εἰρήνης μετὰ δώρων πολλῶν, ὅτι ὁ Ἰγόρ, ὅστις εἶχε φθάσει ἤδη μέχρι τοῦ Ἴστρου, συναινέσας νὰ μὴ ἐξακολουθήση τὴν ἐπιχείρησιν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτοῦ, τὸ Κίεβον· ὅτι κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ὁ Ρωμανὸς ἔπεμψεν αὖθις πρέσβεις πρὸς τὸν Ἰγόρ, ὁ δὲ Ἰγὸρ ἰδίους πρέσβεις εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ τῷ 945 συνωμολογήθη ὑπὸ τούτων ἐνταῦθα νέα συνθήκη, τῆς ὁποίας δίδεται πάλιν ὁλόκληρον τὸ κείμενον. Πιθανώτατον ὅμως φαίνεται ὅτι αἱ περιστάσεις αἱ προηγηθεῖσαι τῆς νέας ταύτης συνθήκης ἐξετέθησαν ὑπὸ τοῦ Νέστορος οὐχὶ ὅπως ἀληθῶς συνέβησαν ἀλλ' ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ οἰκονομήση τὴν φιλοτιμίαν τῶν Ρώσων. Τοῦτο τοὐλάχιστον συνάγεται ἐξ αὐτοῦ τῆς συνθήκης τοῦ κειμένου, τῆς ὁποίας πολλαὶ διατάξεις παριστῶσι τοὺς Ρώσους εἰς ἥττονα εὑρισκομένους θέσιν, οὐχὶ εἰς ἴσην πρὸς τὸ ἀνατολικὸν κράτος. Ἰδοὺ τὸ κείμενον τῆς συνθήκης, ὅπως δίδεται ὑπὸ τοῦ ρώσου χρονογραφου.

Τὸ πρῶτον ἄρθρον ὁρίζει ὅτι ἀνανεοῦται ἡ ἀρχαία εἰρήνη πρὸς τοὺς μεγάλους (¹) αὐτοκράτορας τῆς Ἑλλάδος Ρωμανόν, Κωνσταντῖνον καὶ Στέφανον, καὶ ἐκφέρει ἀρὰς κατὰ παντὸς Ρώσου βαπτισμένου ἢ ἀβαπτίστου ὅστις ἤθελε παραβῆ τὴν συνθήκην ταύτην (²).

Ἄρθρον 2. Ὁ Ρῶσος μέγας ἡγεμὼν καὶ οἱ βοϊάραι (ἤτοι ἄρχοντες) αὐτοῦ δύνανται νὰ πέμπωσιν ἀκωλύτως εἰς τὴν Ἑλλάδα πλοῖα μετὰ πρέσβεων καὶ ξένων, ἤτοι ἐμπόρων. Οἱ ξένοι φέρουσι κατὰ τὰ πάλαι ὡρισμένα ἀργυροῦν σφραγιστῆρα, οἱ δὲ πρέσβεις χρυσοῦν. Θέλουσι δὲ τοῦ λοιποῦ κομίζει ἔγγραφον τοῦ ρώσου ἡγεμόνος βεβαιοῦν τὰς εἰρηνικὰς αὐτῶν προθέσεις καὶ ἀναφέρον τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποστελλομένων πλοίων καὶ ἀνθρώπων. Ὁ δὲ μὴ φέρων τοιοῦτον ἔγγραφον ὑποβάλλεται εἰς κράτησιν μέχρις οὗ εἰδοποιηθῇ περὶ τούτου ὁ ρῶσος ἡγεμών. Καί, εἰ μὲν ἀντισταθῇ, θανατοῦται, μὴ δικαιουμένου τοῦ ρώσου ἡγεμόνος νὰ ἀπαιτήσῃ μηδεμίαν διὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐκδίκησιν Εἰ δὲ δραπετεύσῃ εἰς Ρωσίαν, ἀναγγέλλεται τοῦτο εἰς τὸν ἡγεμόνα, ἵνα πράξῃ ὡς πρὸς αὐτὸν κατὰ τὸ δοκοῦν.

Τὸ ἄρθρον τρίτον ἐπαναλαμβάνει ἐν ἀρχῇ, κατὰ τὸν Καραμζήν (παρ' οὗ λαμβάνομεν τὰ κείμενα ταῦτα τοῦ Νέστορος), ὅσα ὥριζεν ἡ πρώτη ἡ προφορικὴ σύμβασις, ἡ ὑπὸ τοῦ Ὀλὲγ συνομολογηθεῖσα περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι πολιτείας καὶ κατοικίας τῶν Ρώσων πρέσβεων καὶ ξένων. Τὴν προφορικὴν ταύτην σύμβασιν δὲν παρεθέσαμεν ἀνωτέρω, περιορισθέντες εἰς μόνην τὴν βραδύτερον κατὰ Νέστορα συνομολογηθεῖσαν ἐγγράφως συνθήκην. Εἰς δὲ τῶν κυρίων λόγων δι' οὓς τότε ἀπεσιωπήσαμεν αὐτὴν εἶναι οὗτος, ὅτι ἡ σπουδαιοτάτη αὕτη διάταξις περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι πολιτείας τῶν ρώσων πρέσβεων καὶ ξένων, ἥτις ἀνεφέρετο δῆθεν ἐν τῇ προφορικῇ συμβάσει, δὲν ἀνευρίσκεται ἐν τῇ παρατεθείσῃ ἐγγράφῳ καὶ κατὰ πρῶτον ἀναφαίνεται ἐν τῇ παρακειμένῃ συνθήκῃ τοῦ 945, ὥστε τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι κατὰ πρῶτον ὡρέσθη τφόντι ἐν τῇ παρούσῃ συνθήκῃ, τὰ δὲ λεγόμενα περὶ τῆς πρώτης προφορικῆς συμβάσεως δὲν ἔχονται πολλῆς ἀκριβείας, ἂν δὲν εἶναι ὅλως ἀνυπόστατα. Ὁπωσδήποτε αἱ διατάξεις, εἰς τὰς ὁποίας παραπέμπει ὁ Καραμζὴν ἐν τῷ ἄρθρῳ τρίτῳ, ἔχουσιν ὡς ἑξῆς. Οἱ παρὰ τοῦ ρώσου ἡγεμόνος εἰς Κωνσταντινούπολιν πεμπόμενοι πρέσβεις συντηροῦνται αὐτόθι ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου. Εἰς δὲ τοὺς ρώσους ξένους ἢ ἐμ-όρους ὅσοι ἔρχονται εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὑποχρεοῦται ὁ αὐτοκράτωρ νὰ παρέχῃ ἐπὶ ἓξ μῆνας ἄρτον, οἶνον, κρέας, ἰχθῦς καὶ ὀπώρας· πλὴν τούτου οἱ ξένοι εἰσέρχονται δωρεὰν εἰς τὰ δημόσια λουτρὰ καὶ λαμβάνουσι διὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν τροφάς, ἀγκύρας, κάλους, ἱστία καὶ πᾶν τὸ ἀναγκαῖον· οἱ Ρῶσοι οἱ διατρίβοντες ἐν Κωνσταντινουπόλει οὐχὶ ἐπὶ σκοπῷ ἐμπορίας οὐδὲν ἔχουσι δικαίωμα εἰς τὴν μηνιαίαν συντήρησιν. Ὁ ρῶσος ἡγεμὼν ὀφείλει νὰ ἀπαγορεύῃ εἰς τοὺς πρέσβεις αὐτοῦ τοῦ νὰ προσβάλλωσι τοὺς κατοίκους τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ τόπων. Οἱ Ρῶσοι ὀφείλουσι νὰ κατοικῶσι μόνον παρὰ τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Μάμαντος καὶ νὰ ἀναγγέλλωσι τὴν ἄφιξιν αὐτῶν εἰς τὴν ἁρμοδίαν τῆς πόλεως ἀρχήν, ἥτις σημειοῖ τὰ ὀνόματα αὐτῶν καὶ παρέχει αὐτοῖς τὴν ἀναγκαίαν τροφήν. Δὲν ἠμποροῦν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν εἰμὴ ἐν συνοδίᾳ αὐτοκρατορικοῦ ὑπαλλήλου, ἄοπλοι καὶ οὐχὶ πλειότεροι τῶν πεντήκοντα διὰ μιᾶς. Ἀφ' ἑτέρου μετέρχονται τὴν ἐμπορίαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀκωλύτως καὶ εἰσὶν ἀπηλλαγμένοι παντὸς τέλους (οὐχὶ ὅμως καὶ τοῦ τελωνιακοῦ δικαιώματος, τοὐλάχιστον

(¹) Τοῦ *Χριστοφόρου* λείπει τὸ ὄνομα, διότι ἦν ἤδη τεθνεώς.

(²) Ἤδη κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ πατριάρχου Φωτίου κατὰ τὰς πρώτας ρωσικὰς ἐπιδρομὰς πλῆθος Ρώσων εἶχε προσέλθει εἰς τὸν χριστιανισμὸν (ἰδ. Καραμσίνου Ἱστορίαν Ρωσίας, μεταφρ. εἰς τὴν ἑλλ. ὑπὸ Δ. Βερναρδάκη. Τόμ. Α' σελ. 180).

μέχρι τινός, ὡς θέλομεν ἴδει μετ' ὀλίγον). Αὗται εἶναι αἱ διατάξεις εἰς ἃς παραπέμπει ὁ Καραμζὴν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἄρθρου τρίτου· καὶ ἔπειτα παρατίθησι τὴν συνέχειαν τοῦ ἄρθρου τούτου ὡς ἑξῆς. Οἱ ρῶσοι ξένοι διατελοῦσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοκρατορικοῦ ὑπαλλήλου, ὅστις διαλύει τὰς πρὸς τοὺς Ἕλληνας διαφορὰς αὐτῶν. Πᾶν ὑπὸ Ρώσου ἀγοραζόμενον ὕφασμα, τοῦ ὁποίου ἡ ἀξία ἤθελεν ὑπερβαίνει τὰ πεντήκοντα χρυσᾶ νομίσματα (750 δραχμάς), ὑποβάλλεται εἰς τὸν ὑπάλληλον ἐκεῖνον ἵνα ἐπεθέσῃ ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἰδίαν σφραγῖδα (ὅπως μὴ διαφύγῃ ἐπὶ τῆς ἐξαγωγῆς τὴν πληρωμὴν τοῦ νενομισμένου τέλους). Οἱ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀναχωροῦντες λαμβάνουσι τροφὰς καὶ πᾶν τὸ πρὸς διασκευὴν τοῦ πλοίου ἀναγκαῖον κατὰ τὰ συντεθειμένα. Δὲν ἐπιτρέπεται δὲ νὰ διαχειμάσωσι παρὰ τῷ ἁγίῳ Μάμαντι. ἀλλ' ὀφείλουσι νὰ ἀναχωρήσωσιν ὑπὸ συνοδίαν.

Ἄρθρον 4. Δοῦλος δραπετεύσας εἰς τὴν Ἑλλάδα εἴτε ἐκ Ρωσίας εἴτε ἐκ τῶν ἀνηκόντων εἰς τοὺς παρὰ τῷ ἁγίῳ Μάμαντι διατρίβοντας ξένους ἀναζητεῖται καὶ ἀναλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Ρώσων. Μὴ εὑρεθέντος δὲ αὐτοῦ ὁρκίζονται περὶ τῆς φυγῆς του χριστιανοὶ καὶ ἐθνικοὶ Ρῶσοι κατὰ τὴν ἰδίαν ἕκαστος πίστιν καὶ τότε οἱ Ἕλληνες δίδουσιν αὐτοῖς κατὰ τὰ πρότερον ὡρισμένα (ἀλλ' ἐνταῦθα ὁ Καραμζὴν ὁμολογεῖ ὅτι ἐν ταῖς συνθήκαις τοῦ Ὀλὲγ οὐδὲν τοιοῦτον ὡρίσθη) δύο πεβολόκια ἤτοι ὑφάσματα διὰ τὸν δοῦλον. Ἐὰν δὲ Ἕλλην δοῦλος μετὰ κλοπιμαίων δραπετεύσῃ πρὸς τοὺς Ρώσους, ὀφείλουσιν οὗτοι νά τον ἀποδώσωσι σῶον σὺν τῷ ὑπεξαιρεθέντι πράγματι λαμβάνοντες ὡς ἀμοιβὴν διὰ τοῦτο δύο χρυσᾶ (δραχμὰς 30).

Ἄρθρον 5. Ρῶσος κλέψας τι ἀπὸ Ἕλληνα καὶ Ἕλλην ἀπὸ Ρῶσον τιμωρεῖται αὐστηρῶς κατὰ τοὺς ρωσικοὺς καὶ ἑλληνικοὺς νόμους, ἀποδίδει τὸ κλαπὲν καὶ πληρώνει διπλασίαν τὴν ἀξίαν αὐτοῦ.

Ἄρθρον 6. Ρῶσος κομίσας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἕλληνας αἰχμαλώτους λαμβάνει δι' ἕκαστον μὲν νέον καὶ δι' ἑκάστην νέαν δέκα χρυσᾶ, διὰ πάντα δὲ αἰχμάλωτον μέσης ἡλικίας 8, διὰ πάντα δὲ γέροντα ἢ παῖδα 5. Δι' ἕκαστον ὅμως ρῶσον αἰχμάλωτον ἐν Ἑλλάδι εὑρισκόμενον καταβάλλονται λύτρα 10 χρυσᾶ, δι' ἕκαστον δὲ ἠγορασμένον δοῦλον ἀποδίδεται ἡ τιμὴ τῆς ἀγορᾶς, ὅπως ἀναφέρει αὐτὴν ὁ ἰδιοκτήτης ὁρκιζόμενος κατὰ τὴν ἰδίαν πίστιν.

Ἄρθρον 7. Ὁ Ρῶσος ἡγεμὼν παραιτεῖται πάσης ἀξιώσεως ἐπὶ τῆς χερσονήσου (τῆς κριμαϊκῆς) καὶ τῶν πόλεων αὐτῆς. Ἐὰν δὲ πολεμῇ περὶ τὰς χώρας ἐκείνας (πρὸς τοὺς Χαζάρους ἢ τοὺς Πετσενέγους) καὶ ζητήσῃ ἐπικουρίας παρὰ τῶν Ἑλλήνων, παρέχονται αὐτῷ ὅσας νομίσῃ ἀναγκαίας.

Ἄρθρον 8. Ἐὰν οἱ Ρῶσοι συναντήσωσιν ἑλληνικὸν πλοῖον εἰς τὴν παραλίαν, ὀφείλουσι νὰ μὴ προσβάλωσι τὸ πλήρωμα αὐτοῦ, ὁ δὲ ὑπεξαιρέσας τι ἐκ τοῦ πλοίου ἢ φονεύσας ἢ ἐξανδραποδίσας τινὰ ἐκ τοῦ πληρώματος τιμωρεῖται κατὰ τοὺς ρωσικοὺς καὶ ἑλληνικοὺς νόμους.

Ἄρθρον 9. Οἱ Ρῶσοι κατερχόμενοι ἐπὶ ἁλιείᾳ εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Δνιπέρου ποταμοῦ καὶ συναντήσαντες ἐκεῖ κατοίκους τῆς χερσονήσου ὀφείλουσι νὰ μὴ προξενῶσιν εἰς αὐτοὺς βλάβην τινά, οὐδὲ δικαιοῦνται νὰ διαχειμάζωσιν αὐτόθι, ἀλλὰ πλησιάσαντος τοῦ φθινοπώρου ὑποχρεοῦνται νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια.

Ἄρθρον 10. Ὁ Ρῶσος ἡγεμὼν ὀφείλει νὰ διακωλύῃ τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ παντὸς κατὰ τῆς χερσονήσου πολέμου.

Ἄρθρον 11. Τοὺς ἐν Ρωσίᾳ κακουργήσαντας Ἕλληνες δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ τιμωρήσῃ ὁ ἡγεμών, ἀλλ' ὀφείλει νὰ παραπέμψῃ εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἵνα τιμωρηθῶσιν αὐτόθι.

Τὸ ἄρθρον 12 εἶναι ὅμοιον πρὸς τὸ τρίτον τῆς προπαρατεθείσης συνθήκης, τὸ δὲ 13 ὅμοιον πρὸς τὸ τέταρτον τῆς αὐτῆς συνθήκης.

Ἄρθρον 14. Ζητήσαντος τοῦ ἕλληνος αὐτοκράτορος ἐπικουρίας παρὰ τοῦ ρώσου ἡγεμόνος, ὀφείλει οὗτος νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀπαίτησιν, ἵνα γίνῃ οὕτω τοῖς πᾶσι δῆλον ὁπόσον στενὴ εἶναι ἡ μεταξὺ Ρώσων καὶ Ἑλλήνων φιλία. Ἕπονται τὰ περὶ τῆς ἀνταλλαγῆς καὶ δι᾽ ὅρκου κυρώσεως τῶν συντεθειμένων.

Αἱ παραχωρήσεις καὶ αἱ πεποιθήσεις ὅσαι κατὰ τὴν προκειμένην συνθήκην ἐγένοντο πρὸς τοὺς ρώσους ἐμπόρους ἐν τῷ κράτει ἦσαν τότε συνήθεις εἰς ὅλους τοὺς ξένους ἐμπόρους καὶ εἶναι μάλιστα ὀλιγώτεραι τῶν μετά τινα χρόνον πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς συνομολογηθεισῶν. Κατὰ δὲ τὰ ἄρθρα 7 καὶ 10 ὁ ρῶσος ἡγεμὼν οὐ μόνον παραιτεῖται πάσης ἀξιώσεως ἐπὶ τῆς κριμαικῆς χερσονήσου ἀλλὰ καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διακωλύῃ πᾶσαν κατ᾽ αὐτῆς ἐπιδρομὴν τῶν Βουλγάρων. Πλὴν τούτου κατὰ τὸ ἄρθρον 11 οἱ ἐν Ρωσίᾳ κακουργήσαντες Ἕλληνες δὲν ἠμποροῦν νὰ τιμωρηθῶσιν αὐτόθι, ἀλλὰ παραδίδονται εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν κυβέρνησιν. Καὶ ἐν γένει ἐξ ὅλης τῆς συνθήκης δηλοῦται ὅτι αὕτη συνωμολογήθη ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἥττης ἣν ὑπέστησαν οἱ Ρῶσοι μᾶλλον ἢ ὡς ἐκ τοῦ φόβου ὃν ᾐσθάνθησαν δῆθεν οἱ ἡμέτεροι ἕνεκα νέας τινὸς τῶν Ρώσων προπαρασκευῆς. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως συναγόμενον ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων τούτων συνθηκῶν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ρώσων εἶναι ὅτι αἱ μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν ἐμπορικαὶ σχέσεις εἶχον ἀπο[τῆ]ς συνεχεῖς καὶ ποικίλας. Οἱ Ρῶσοι ἤρχοντο καὶ ἠγόραζον ἐξ Ἑλλάδος μέταλλα εἰργασμένα, ὑφάσματα, καρποὺς καὶ οἴνους· εἰσῆγον δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα δέρματα καὶ γουναρικά, κηρόν, μέλι, δούλους. Καὶ οἱ ἔμποροι αὐτῶν δὲν διέτριβον μόνον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλὰ καὶ ἐν Συρίᾳ καὶ ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ἐν Χαζαρίᾳ.

Ρῶσοι κυνηγοί
(Τοιχογραφία τῆς Ἁγ. Σοφίας τοῦ Κιέβου)

Τοιαῦτα ἐτήρξαν τὰ πρὸς βορρᾶν ἐπὶ Ρωμανοῦ συμβάντα, πρὸς μεσημβρίαν δὲ διεπράχθησαν κατά τε ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν λαμπρὰ τῇ ἀληθείᾳ κατορθώματα. Ὁ Ρωμανὸς ἐφάνη εὐτυχὴς περὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ δομεστίκου τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς, προχειρισάμενος εἰς τὸ ἀνώτατον τοῦτο ἀξίωμα, ἅμα ἀνέλαβε τὴν ἀρχήν, τὸν Ἰωάννην Κουρκούαν τὸν ἀρχηγέτην στρατιωτικοῦ οἴκου διαπρέψαντος καθ᾽ ὅλην τὴν δεκάτην ἑκατονταετηρίδα. Καὶ οὐ μόνον ηὐτύχησε περὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀλλ᾽ ἔδειξε καὶ τὴν πολὺ μείζονα ἀρετὴν τοῦ νὰ διατηρήσῃ ἐν τῷ ἀξιώματι ἐκείνῳ τὸν ἄνδρα τοιοῦτον ὄντα

ἐπὶ 23 περίπου ἔτη, ἀπὸ τοῦ 919—942. Ὁπόσον δὲ δεδικαιολογημένη ὑπῆρξεν ἡ ἐξαίρετος αὕτη εὔνοια ἀπεδείχθη ὑπὸ τῶν πραγμάτων λαμπρῶς. Ὁ Ἰωάννης Κουρκούας [1] ἀδιαλείπτως κατὰ τῶν μωαμεθανῶν ἀγωνιζόμενος ἐδιπλασίασε τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν κτήσεις τοῦ χριστιανικοῦ κράτους, μετενεγκὼν τὰ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ὅρια αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ Ἅλυος ποταμοῦ εἰς τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγριν, καὶ ἀνακτήσας ἐν τῷ εὐρυτάτῳ τούτῳ χώρῳ περὶ τὰς 1000, ὡς βεβαιοῦσι, πόλεις. Τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ στρατιωτικὴ καὶ ἄλλη ἀρετὴ τοῦ ἀνδρὸς ὥστε οἱ ἡμέτεροι χρονογράφοι ὀνομάζουσιν αὐτὸν ἄλλον Βελισάριον, καὶ ὁ πρωτοσπαθάριος καὶ κριτὴς Μανουὴλ συνέταξε περὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων αὐτοῦ ἰδίαν συγγραφὴν εἰς 8 βίβλους διῃρημένην, ἥτις ὅμως ἀτυχῶς δὲν διεσώθη εἰς ἡμᾶς.

Μετὰ τοῦ Ἰωάννου Κουρκούα συνέπραξεν ὅ,τε ἀδελφὸς αὐτοῦ Θεόφιλος, ὁ πάππος τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλεύσαντος Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ, καὶ ὁ υἱὸς Ρωμανός, ἄξιος ἀναδειχθεὶς τηλικούτου πατρός. Τὸ κράτος τοῦ καλίφου τοῦ Βαγδατίου ἠκρωτηριάσθη τότε δεινῶς. Κατὰ δυστυχίαν ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῶν χωρῶν ὅσαι ἀνεκτήθησαν εἶχεν, ὡς φαίνεται, ἐλαττωθῆ πολύ· εἰς δὲ τὰς μεσημβρινωτέρας καὶ ἀνατολικωτέρας, καὶ μάλιστα εἴς τινας ἐξ αὐτῶν, εἶχεν ἴσως παντάπασιν ἐκλίπει. Ἐντεῦθεν διετηροῦντο ἐξ ἀνάγκης εἰς αὐτὰς οἱ προϋπάρχοντες μωαμεθανοὶ ἡγεμόνες, ἀφοῦ ὑπεχρεοῦντο νὰ δώσωσι δείγματα οὐ μόνον τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλείαν ἀλλὰ καὶ τῆς πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν εὐλαβείας. Ὁ Ἐμίρης τῆς Μελιτηνῆς λ. χ. ὑπεχρεώθη νὰ στρατεύσῃ κατὰ τῶν ὁμοθρήσκων του ὁσάκις παραγγελθῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Ὁ δὲ ἐμίρης Ἐδέσσης ἠναγκάσθη νὰ ἀποστείλῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ τῆς Συρίας ἀποκείμενον ἅγιον τοῦ Χριστοῦ ἐκμαγεῖον, ἤτοι μανδήλιον [2]. Οὐδὲν ἧττον ὅμως ἐπειδὴ δι' ἔλλειψιν χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ, ἢ τοὐλάχιστον ἀποχρῶντος τοιούτου πληθυσμοῦ, δὲν κατωρθώθη νὰ ἐκχριστιανισθῶσιν αἱ χῶραι αὗται,· οἱ μωαμεθανοὶ αὐτῶν ἡγεμόνες ὠφελοῦντο ἀπὸ πάσης εὐκαιρίας ἵνα ἀποβάλωσι τὸν ἐπιβληθέντα εἰς αὐτοὺς ζυγόν· ὥστε πολλαὶ τῶν κατακτήσεων ἐκείνων ἀπέβησαν πρόσκαιροι. Ἐν τῷ μεταξὺ δέ, τῷ 924, ὁ ναύαρχος Ἰωάννης ὁ Ραδηνὸς ὁλοσχερῶς κατεναυμάχησε περὶ τὴν Λῆμνον τὸν διαβόητον Ἰωάννην τὸν τριπολίτην, τὸν τῆς Θεσσαλονίκης κατακτητήν. [3]. Ὁ τολμηρὸς πειρατὴς κατώρθωσε νὰ διασωθῇ ἐκ τῆς πανωλεθρίας ταύτης· ἀλλ' ἔκτοτε συνετρίβη ἡ τῶν κρητικῶν Ἀράβων δύναμις.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους συνέβησαν καὶ ἐν Πελοποννήσῳ γεγονότα τινὰ τῶν ὁποίων ἡ μνήμη περιεσώθη εἰς ἡμᾶς λεπτομερῶς ὁπωσοῦν, εἰ καὶ οὐχὶ κατὰ πάντα εὐκρινῶς. Ἐν ἔτει 921 ὁ τότε στρατηγὸς τῆς Πελοποννήσου Ἰωάννης ὁ Πρωτεύων ἀνέφερε πρὸς τὸν βασιλέα Ρωμανὸν ὅτι αἱ σλαυικαὶ φυλαὶ τῶν Μιληγγῶν καὶ τῶν Ἐζεριτῶν, τῶν ὁποίων ἀνεφέραμεν ἄλλοτε τὰς προηγουμένας στάσεις (Κεφ Ζ' βιβλ. Γ' τοῦ τρίτου τόμου), ἀπεστάτησαν αὖθις μὴ δεχόμεναι τὸν παρὰ τοῦ στρατηγοῦ διωρισμένον ἄρχοντα, μηδὲ πειθόμεναι νὰ τελῶσι τὴν ὀφειλομένην στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν μηδὲ τὰς ἄλλας πρὸς τὸ δημόσιον ὑποχρεώσεις προαιρούμεναι νὰ ἐκπληρώσωσιν, ἀλλὰ διατελοῦσαι ὥσπερ αὐτόνομοι καὶ αὐτοδέσποτοι. Πρὶν ἡ φθάσῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ ἔκθεσις

[1] Ὁ οἶκος ἦν *ἰβηρικὸς* ἤτοι *γεωργιανὸς* καὶ τὸ ὄνομα Κουρκούας προῆλθεν ἐκ τοῦ γεωργιανοῦ Curgin. Τὸ ὄνομα μνημονεύεται καὶ ἐν τῷ ἔπει Σεΐτ-Βατάλ ὡς *Κορκίν*.

[2] Πολλὰ περὶ τοῦ ἁγίου τούτου μανδηλίου ἐγράφησαν πρὸ αἰώνων ὑπὸ τῶν ἀρμενίων καὶ σύρων καὶ ἰβήρων χρονογράφων, οὐκ ὀλίγα δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων βυζαντιακῶν χρονογράφων. Περὶ τούτων πάντων καὶ περὶ τῆς ὅλης ἱστορίας τοῦ «*μανδηλίου*» ἐγράψαμεν ἡμεῖς ἰδίαν πραγματείαν ἐν ταῖς «*ἱστορικαῖς καὶ τοπογραφικαῖς κριτικαῖς σημειώσεσιν εἰς τὸ ἔπος* '*Ἀκρίτας*», ἐξ ὧν μεταφέρομεν ἐνταῦθα περαιτέρω τὰ κυριώτερα ἐν κεφαλαίῳ.

[3] Ὁ κατακτητὴς τῆς Θεσσαλονίκης ἦν Λέων ὁ Τριπολίτης.

αὕτη, εἶχε διορισθῆ νέος στρατηγὸς Πελοποννήσου, ὁ πρωτοσπαθάριος Κρηνίτης ὁ Ἀροτρᾶς. Τὸ τῶν Κρηνιτῶν γένος ἀναφέρεται πολλάκις κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, καὶ δὲν ἦτο μὲν ἰσότιμον τῶν Φωκάδων, τῶν Κουρκουῶν καὶ τῶν ἄλλων πολυθρυλήτων στρατηγῶν τῆς μακεδονικῆς δυναστείας· μεταγενέστεροί τινες μάλιστα γόνοι αὐτοῦ κατήντησαν εἰς *ἀπορίαν καὶ τελευταίαν ἔνδειαν* ἐπὶ Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, ὅπως λέγεται ἔν τινι τούτου νεαρᾷ, ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τῆς ἐνάτης καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος ὁ οἶκος οὗτος παρίσταται ὑπὸ τῶν χρονογράφων ὡς ἐπιφανὴς καὶ περίβλεπτος. Καὶ εἴδομεν τῷ ὄντι ὅτι Κρηνίτης ἦτο ὁ τὸ πρῶτον κατὰ τοῦ Συμεὼν ἐκπεμφθεὶς στρατηγός, ὅστις ἔπεσε μαχόμενος ἐν τῷ ἀγῶνι ἐκείνῳ, καὶ ἤδη μανθάνομεν ὅτι ἕτερος Κρηνίτης προεχειρίσθη στρατηγὸς τοῦ θέματος Πελοποννήσου τῷ 922. Ἀναγνωσθείσης λοιπὸν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως τῆς ἐκθέσεως ἐκείνης τοῦ Ἰωάννου τοῦ Πρωτεύοντος, ὁ νέος στρατηγὸς ἀνέλαβε νὰ καθυποτάξῃ τοὺς στασιαστάς. Ἀρξάμενος δὲ τοῦ ἀγῶνος ἀπὸ μηνὸς Μαρτίου καὶ κατακαύσας τοὺς καρποὺς αὐτῶν καὶ δῃώσας τοὺς ἀγροὺς μέχρι τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου κατηνάγκασε τέλος αὐτοὺς νὰ ζητήσωσι συγγνώμην δι' ὅσα πρότερον ἐπλημμέλησαν. Εἰς ἀπάντησιν ὁ στρατηγὸς Κρηνίτης ἐδεκαπλασίασε τὸν φόρον ὃν ἐτέλουν πρότερον οἱ Μιληγγοὶ ἀναβιβάσας αὐτὸν ἀπὸ 60 νομισμάτων εἰς 600· ἐδιπλασίασε δὲ τὸν ἐτήσιον φόρον τῶν Ἐζεριτῶν, ἐπιβαλὼν αὐτοῖς νομίσματα 600 ἀντὶ τῶν πρότερον τελουμένων 300, καὶ εἰσπράξας τὸν νέον τοῦτον φόρον εἰσεκόμισεν εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἐταράχθησαν αὖθις τὰ πράγματα τῆς Πελοποννήσου. Στρατηγὸς αὐτῆς διωρίσθη ὁ πρωτοσπαθάριος Βάρδας ὁ Πλατυπόδης, ὁ δὲ Κρηνίτης μετετέθη εἰς τὸ θέμα τῆς Ἑλλάδος, καὶ τότε συνέβη ἐν Πελοποννήσῳ νέα στάσις οὐχὶ πλέον τῶν Σλαύων ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ πρωτοσπαθαρίου Βάρδα τοῦ Πλατυπόδη καὶ πολλῶν ὁμοφρόνων αὐτῷ πρωτοσπαθαρίων ἀρχόντων. Ταύτης τῆς στάσεως ἡ αἰτία δὲν ἐξηγεῖται· λέγεται μόνον ὅτι ὡς ἐξ αὐτῆς ἀπεδιώχθη μὲν ὁ πρωτοσπαθάριος Λέων ὁ Ἀγέλαστος, ἐγένετο δὲ κατὰ τοῦ θέματος ἐπίθεσις νέων τινῶν σλαυικῶν φυλῶν, αἵτινες ἐπῆλθον ἴσως ἀπὸ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, καὶ ὅτι ἐκ τῆς ἀνωμαλίας ταύτης ὠφεληθέντες οἱ Μιληγγοὶ καὶ οἱ Ἐζερῖται ἀνεφέρθησαν πρὸς τὸν βασιλέα Ρωμανόν, ἐξαιτούμενοι νὰ ἀπαλλαγῶσι τῆς γενομένης εἰς τὸν φόρον αὐτῶν προσθήκης. Ὁ δὲ Ρωμανός, ἵνα μὴ ἑνωθῶσιν οἱ ἀναφερόμενοι μετὰ τῶν νεωστὶ ἐπελθόντων ἔξωθεν Σλαύων, ἐνέδωκεν εἰς τὴν αἴτησιν αὐτῶν, καὶ διὰ χρυσοβούλλου ὥρισε τὸν φόρον ὅπως πρότερον ἐτελεῖτο.

Ἐντεῦθα λοιπὸν ὑπεχώρησεν ὁ βασιλεύς. Ἀλλ' ὁ Ρωμανὸς ἠνώρθωσε τὸ ἐξωτερικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα, οὐ μόνον ὡς πρὸς τοὺς Ἄραβας ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὰς ἄλλας δυνάμεις. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἰβηρίας προσελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα τοῦ κουροπαλάτου, τὸ ὁποῖον ὡς ψιλὸν ἐπωνύμιον ἔφερον ἔκτοτε οἱ τῆς χώρας ταύτης ἄρχοντες. Ὡσαύτως καὶ οἱ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας Οὔγωνος πρέσβεις προσελθόντες μετὰ δώρων ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τοῦ Ρωμανοῦ κατὰ τῶν Σαρακηνῶν. Ὁ δὲ ἔπεμψε πλοῖα πυρφόρα ἱκανὰ νὰ ἀσφαλίσωσι τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Προβηγκίας, κυρώσας τὴν συμμαχίαν ταύτην διὰ τοῦ γάμου τῆς θυγατρὸς τοῦ Οὔγωνος Βέρθης μετὰ Ρωμανοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Οὐδὲ τὰ τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως ἠμέλησεν ὁ Ρωμανὸς ἀνοικοδομήσας καὶ βελτιώσας πολλὰς κατὰ Μακεδονίαν καὶ Θράκην πόλεις, ὅσαι εἶχον πάθει ἐκ τῶν προηγουμένων βουλγαρικῶν καὶ τουρκικῶν ἐπιδρομῶν· κοσμήσας τὴν πρωτεύουσαν διὰ περιφανῶν οἰκοδομῶν καὶ ἀμφιλαφῶν κήπων, καὶ ἱδρύσας ἐν αὐτῇ νοσοκομεῖά τε καὶ γεροντοκομεῖα. Ἐλάβομεν δὲ ἄλλοτε ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν (Κεφ. Β' βιβλ. Θ' τοῦ τρίτου τόμου) τὰς

φιλανθρώπους νεαράς, δι' ὧν ἠγωνίσθη νὰ προστατεύση τὴν τάξιν τῶν ἐλευθέρων γεωργῶν, κηρύξας περὶ αὐτῆς δόγματα τὰ ὁποῖα ἤθελον τιμήσει τὸν μᾶλλον φιλελεύθερον ἡγεμόνα τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Πλὴν τούτου ὁ Ρωμανὸς ἐπανερχόμενος ὅσῳ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπανέλθη εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς μεταρρυθμίσεως ὥρισε διὰ μιᾶς τῶν νεαρῶν αὐτοῦ ὅτι, ἐὰν μικρὸς γαιοκτήτης θέλει νὰ ἀσπασθῇ τὸν μοναχικὸν βίον, δὲν ἐπιτρέπεται αὐτῷ νὰ ἀφιερώση τὸ κτῆμά του εἰς τὴν μονήν.

Οὕτως ἐκυβερνήθη τὸ κράτος ἀπὸ τοῦ 919 μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 944, ἐπιτηδείως καὶ ἐν μέρει ἐνδόξως. Ἀλλ' ὁμολογητέον ὅτι τὸ σύμπλεγμα ἐκεῖνο τῶν πέντε βασιλέων εἶχέ τι ἀλλόκοτον καὶ ὅτι δυσκόλως ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ ἀδιάσπαστον μέχρι τέλους. Ναὶ μὲν κυρίως ἡ ἀρχὴ διεξήγετο ὑπὸ τοῦ Ρωμανοῦ, ὁ δὲ πρεσβύτερος υἱὸς αὐτοῦ, ὁ Χριστοφόρος, ἀπεβίωσεν ἀπὸ τοῦ 931, ἔμενον ὅμως πάντοτε τέσσαρες συμβασιλεῖς. Καὶ παρεκτὸς τοῦ ὅτι ἐπισφαλεστάτη προηγγέλλετο μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ρωμανοῦ ἡ ρύθμισις τῆς ἐξουσίας μεταξὺ τῶν δύο αὐτοῦ υἱῶν καὶ τοῦ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβροῦ καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, δυσκατάληπτον ἦτο πῶς διετηρήθη καὶ μέχρι τινὸς ἡ σύμπνοια ἐν τῷ συνδυασμῷ ἐκείνῳ. Πρὸ πάντων παράδοξος ἦτο ἡ θέσις τοῦ νομίμου διαδόχου τοῦ βασιλέως. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἦτο ἤδη 40 ἐτῶν καὶ εἶχε μὲν ἰδιάζουσαν ῥοπὴν εἰς τὰ γράμματα καὶ εἰς τὰς τέχνας ἀλλ' ὅσῳ καὶ ἂν ἀπετρέπετο ὡς ἐκ τούτου ἀπὸ τῶν περισπασμῶν τοῦ πρακτικοῦ βίου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἐνοχλῆται ἐκ διαλειμμάτων ὑπὸ τοῦ ἐξευτελισμοῦ εἰς ὃν κατεδίκασεν αὐτὸν ἡ νέα τῶν πραγμάτων τάξις, ἣν ἐδημιούργησε καὶ συνετήρει ὁ Ρωμανός. Ἐὰν εἰς ἡλικίαν 14 ἐτῶν ὑπέκυψεν ἑκὼν ἀέκων εἰς τὸν ἐπιβληθέντα αὐτῷ χαλινόν· ἐὰν καὶ μετέπειτα ἐφ' ἱκανὸν χρόνον ἐξηκολούθησεν ἀνεχόμενος τὴν παντοδυναμίαν τοῦ πενθεροῦ αὐτοῦ, φυσικῷ τῷ λόγῳ καθ' ὅσον προέβαινεν εἰς τὴν ἡλικίαν συνησθάνετο ζωηρότερον τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς κηδεμονίας ἐκείνης τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ, καθὼς συνάγεται ἐξ αὐτῶν τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ, εἶχε πνεῦμα πολὺ πρακτικώτερον καὶ θετικώτερον τοῦ πατρός του. Αὐτὴ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Ἑλένη, ἡ τοῦ Ρωμανοῦ θυγάτηρ, ζηλοτυποῦσα πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῆς καὶ τὰς νύμφας καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν καὶ εὐλόγως ἀνησυχοῦσα περὶ τῆς τύχης ἑαυτῆς τε καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, παρώτρυνε τὸν Κωνσταντῖνον νὰ ἀνακτήση τὴν προσήκουσαν αὐτῷ ἐν τῇ πολιτείᾳ τάξιν. Πλὴν τούτου δὲ οἱ στρατηγοὶ τοῦ κράτους, οἱ Φωκάδες, οἱ Τορνίκιοι, ὁ Μαριανὸς Ἀργυρός, ὁ Βασίλειος Πετεινὸς καὶ πλεῖστοι ἄλλοι δυσμενῶς ἔβλεπον τὸν οἶκον τοῦ Ρωμανοῦ Λεκαπηνοῦ ὁσημέραι ἀσφαλίζοντα τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, καὶ ἦσαν πρόθυμοι νὰ συμπράξωσιν εἰς τὴν καθαίρεσίν του. Ἀφ' ἑτέρου, ὁσηδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ σύνεσις οῦ Ρωμανοῦ, ὁ βασιλεὺς οὗτος ἔπραξε σφαλματά τινα προκαλέσαντα καὶ ὑποθρέψαντα τὴν κοινὴν δυσαρέσκειαν. Ἀφοῦ ἐταπείνωσε πέρα παντὸς μέτρου τὸν νόμιμον βασιλέα καταβιβάσας αὐτὸν εἰς τὴν τρίτην τάξιν, ἀνηγόρευσε τῷ 933 οἰκουμενικὸν πατριάρχην τὸν νεώτερον υἱόν του Θεοφύλακτον, εἰς ἡλικίαν 16 ἐτῶν. Τοιοῦτό τι εἶχεν ἤδη πράξει ὁ Λέων ὁ Σοφὸς ὡς πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Στέφανον. Ἀλλὰ περὶ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Θεοφυλάκτου συνέβησαν πράγματα σκανδαλώδη, καὶ προσέτι ὁ νεανίσκος οὗτος περιύβρισε τὸ ὕπατον τῆς ἐκκλησίας ἀξίωμα διὰ βίου κακοηθεστάτου, ὡς θέλομεν ἴδει κατωτέρω. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τῷ 942 ὁ Ρωμανὸς ἐνδίδων εἰς αὐλικὰς ῥᾳδιουργίας

Νόμισμα χαλκοῦν Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου καὶ Ρωμανοῦ Λεκαπηνοῦ

ἔπαυσε τοῦ ἀξιώματος τοῦ δομεστίκου τῶν Σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς τὸν περιφανῆ Ἰωάννην Κουρκούαν, τὸν ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἐπέκεινα ἔτη τοσαύτας προσενεγκόντα εἰς τὸ κράτος ὑπηρεσίας, ὥστε ἀπεστέρησεν ἑαυτὸν οἰκειοθελῶς τοῦ κυριωτάτου τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ στηρίγματος.

Ἀπὸ τῶν περιστάσεων τούτων καὶ παθῶν καὶ συμφερόντων καὶ ἁμαρτημάτων ὠφελούμενοι οἱ περὶ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον ἀπεφάσισαν περὶ τὰ τέλη τοῦ 944, προϊσταμένων τῶν Φωκάδων, νὰ ἐξώσωσι τοὺς παρεισάκτους ἐκείνους βασιλεῖς καὶ ἐπολιτεύθησαν πρὸς τοῦτο μετὰ πλείστης πανουργίας. Ἐκ τῶν δύο υἱῶν τοῦ Ρωμανοῦ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος εἶχεν ἀρκετὴν σύνεσιν ὥστε νὰ ἐννοῇ ὅτι ἐκλιπόντος τοῦ πατρὸς ἤθελε συνεκλίπει καὶ τὸ κυριώτερον ἔρεισμα τῆς ἀρχῆς αὐτῶν· ἀλλ' ὁ Στέφανος ἦτο κουφότερος καὶ κενοδοξότερος. Ὅθεν ὁ Βασίλειος Πετεινός, προσποιηθεὶς φιλίαν πρὸς αὐτὸν ἤρχισε νά τῷ λέγῃ ὅτι δὲν ἐννοεῖ πῶς ἀνέχεται νὰ δεσμεύῃ τὰς νεανικὰς καὶ γενναιοτάτας αὐτοῦ ὁρμὰς διὰ τῆς γεροντικῆς τοῦ πατρὸς κηδεμονίας, αὐτὸς τοῦ ὁποίου ἡ μεγαλοφυΐα δύναται ὄχι μόνον τὴν Ρωμαίων βασιλείαν ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἄλλας ὁμοῦ νὰ κυβερνήσῃ. Ὁ δέ, πεισθεὶς παρὰ τῶν ἐπιβούλων τούτων λόγων καὶ προσλαβὼν ἄλλους τινὰς συνεργούς, ἐκβάλλει τὸν πατέρα αὐτοῦ ἐκ τῶν ἀνακτόρων τῇ 19 Δεκεμβρίου, περιορίζει αὐτὸν εἰς τὴν νῆσον Πρώτην, τὸν ἀποκείρει ἄκοντα μοναχὸν καὶ ἀναλαμβάνει τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ τοῦ γαμβροῦ. Ἀλλ' ἡ νέα αὕτη τριανδρία δὲν διήρκεσε πολύ. Ὅ,τι εἶχον προΐδει οἱ περὶ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον, οἱ προπαρασκευάσαντες πᾶσαν ταύτην τὴν κωμῳδίαν, συνέβη τῷόντι. Ἅμα ἐξέλιπεν ἐκ μέσου ὁ συνετὸς γέρων, ὅστις καὶ μόνος κατώρθου νὰ διατηρῇ τὴν ἑνότητα τῆς πολυκεφάλου ἐκείνης ἀρχῆς, δεινὴ ἀνεφύη διχόνοια. Οἱ τρεῖς βασιλεῖς ἐπεβούλευσαν ἀλλήλους, οἱ δὲ περὶ τὸν Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον, ἐπισπεύδοντες ἤδη τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ κυρίου αὐτῶν βουλεύματος καὶ προτρεπόμενοι εἰς τοῦτο ὑπὸ τῆς βασιλίδος Ἑλένης, συνέλαβον τῇ 27 Ἰανουαρίου τοῦ 945 τοὺς δύο ἀδελφοὺς καὶ ἐξορίσαντες τὸν μὲν Στέφανον εἰς Πάνορμον τῆς Θρᾳκικῆς χερσονήσου, τὸν δὲ Κωνσταντῖνον εἰς Τερέβινθον, ἀπέκειραν ἀμφοτέρους κληρικούς. Καὶ ὁ μὲν Στέφανος μετακομισθεὶς εἰς διαφόρους ἄλλας νήσους ἐγκατεβίωσε τελευταῖον ἐν ἡσυχίᾳ εἰς Λέσβον, ἐπιζήσας ἔτη 19. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος θελήσας μετὰ διετίαν νὰ δραπετεύσῃ ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν φυλάκων· ἀπέθανε δὲ ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ὁ πατὴρ αὐτῶν Ρωμανός.

Τοιουτοτρόπως κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 945 ἐμονάρχησεν ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος. Ἡ μακρὰ αὐτοῦ πρὸς τὸν Ρωμανὸν ὑποταγὴ μαρτυρεῖ ὅτι δὲν ἐφλέγετο ὑπὸ ζωηροῦ φιλοτιμίας πυρός. Ἀλλὰ δὲν διεπαιδαγωγεῖτο ὑπο ἑταιρῶν, ὅπως ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καί, ἂν δὲν ὑπῆρξεν αὐτουργὸς μεγάλων πραγμάτων, ὠφελήθη ἀρκούντως ἀπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ πάππου αὐτοῦ γενομένης, ἐπὶ δὲ τοῦ Ρωμανοῦ ἀνακαινισθείσης διοργανώσεως τοῦ κράτους, καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τῶν δεξιῶν ἀνδρῶν οἵτινες προΐσταντο τῶν διαφόρων τῆς διοικήσεως κλάδων, ἰδίως δὲ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Προεχειρίσατο παρακοιμώμενον καὶ παραδυναστεύοντα τῆς συγκλήτου τὸν εὐνοῦχον Βασίλειον· ὄχι τὸν ἐπιλεγόμενον Πετεινόν, ὅστις διωρίσθη μέγας ἑταιρειάρχης, ἀλλ' ἕτερον Βασίλειον, ὅστις καίτοι ὢν νόθος υἱὸς τοῦ Ρωμανοῦ Λεκαπηνοῦ, ὑπηρέτησε πιστῶς τὸν Κωνσταντῖνον καὶ ἔδωκεν ἐπὶ μακρὸν χρόνον δείγματα ἐξαιρέτου ἱκανότητος, ἂν ὄχι πάντοτε πολλῆς εὐθύτητος. Πλὴν τούτου ὁ βασιλεὺς μετεχειρίσθη πάλιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τὸν Ἰωάννην Κουρκούαν, ὅστις ὅμως οὐδὲν φαίνεται ἔκτοτε διαπράξας μέγα ἔργον. Προήγαγε δὲ ὁ Κωνσταντῖνος εἰς τὰ ὕπατα τῶν ἀξιωμάτων καὶ τὸν πατρίκιον Ἰωσήφ, εὐνοῦχον καὶ τοῦτον, ἀλλ' ἄνδρα συνετὸν καὶ δραστήριον, ὃν θέλομεν ἴδει ἐφ' ἱκανὸν ὡσαύτως πρωταγωνιστήσαντα τῶν πραγμάτων. Ἡ δὲ τοῦ στρατοῦ ἡγεμονία ἀνετέθη εἰς τὸν οἶκον

τῶν Φωκάδων, ὅστις, ἐκδικούμενος τὸ πάθημα ὅπερ ὑπέστη ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου καταρραδιουργηθεὶς ὑπὸ Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ, ἀπέβη ἤδη τὸ κυριώτερον ἔρεισμα τῆς νέας τῶν πραγμάτων καταστάσεως καὶ ἐπὶ 25 ὅλα ἔτη ἔκτοτε ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἴσχυεν ἐν τῇ πολιτείᾳ τὰ μέγιστα διαπράξας τῶν κατορθωμάτων· ὅθεν πρόσφορον νομίζομεν νὰ δώσωμεν ἐνταῦθα βιογραφικάς τινας περὶ αὐτοῦ εἰδήσεις.

Ὁ πρῶτος τῶν Φωκάδων τούτων ὁ ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἀναφερόμενος εἶναι ὁ Νικηφόρος ἐκεῖνος Φωκᾶς οὗ ἐμνημονεύσαμεν ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος καὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ. Ὁ Κεδρηνὸς λέγει ὅτι ἔφερε τὴν τοῦ Φωκᾶ ἐπωνυμίαν «ἀπό τινος τῶν προγόνων αὐτοῦ ἀριστεύσαντος». Ὁ δὲ Δουκάγγιος νομίζει τὸ ἐπώνυμον συγγενὲς τοῦ focus, πυρός. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα Φωκᾶς ἀναφέρεται πολλάκις καὶ πρότερον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ἀποδιδόμενον ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς ἄνδρας μὴ ἔχοντας ἀρειμάνιόν τινα ὄψιν. Ἐν τῇ 5 ἑκατονταετηρίδι ὁ Μάλχος μνημονεύει γραμματέως τινὸς τοῦ Ζήνωνος Φωκᾶ καλουμένου. Ἐπὶ Ἰουστίνου τοῦ Α΄ ὁ Μαλάλας καὶ ὁ Θεοφάνης ἀναφέρουσι Φωκᾶν τὸν Κρατεροῦ, ἄνδρα σοφόν. Μόνον ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ Α΄ ὑπῆρχε κατὰ Προκόπιον «δορυφόρος τις τοῦ Βελισαρίου, Φωκᾶς τὸ ὄνομα, διαφερόντως ἀγαθὸς τὰ πολέμια». Ἀλλ' ὁ Προκόπιος οὐδὲν προστίθησι τὸ δυνάμενον νὰ ὑποδείξῃ ὅτι ἕνεκα τῆς πολεμικῆς αὐτοῦ ἀρετῆς ἐπωνομάσθη οὗτος Φωκᾶς. Τελευταῖον ὁ αὐτοκράτωρ Φωκᾶς, ὁ τοῦ Ἡρακλείου προκάτοχος, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τοῦτο ὡς δεῖγμα ἀνδρείας, διότι ρητῶς χαρακτηρίζεται ὡς «δειλὸς καὶ θρασύς». Ὅθεν ἐπιτρέπεται νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τοῦ Κεδρηνοῦ ἡ ἑρμηνεία, ἥτις ἄλλως τε δὲν εἶναι βέβαιον ἂν συμφωνεῖ πρὸς τὴν τοῦ Δουκαγγίου ἐτυμολογίαν, ἐγένετο μᾶλλον αὐτογνωμόνως ὑπ' αὐτοῦ καὶ δὲν ἐστηρίζετο εἰς ἀξιόπιστόν τινα μαρτυρίαν.

Ἀνάκτορον τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου· μεσημβρ. πλευρά
(Κατὰ τὸν van Millingen)

Ὁ δὲ ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνος ἀκμάσας Νικηφόρος Φωκᾶς ἠξεύρομεν ἤδη ὅτι πεμφθεὶς ὡς στρατηγὸς εἰς Ἰταλίαν τῷ 886 ἀπέδειξεν αὐτόθι τήν τε ἀνδρείαν αὐτοῦ καὶ τὴν σύνεσιν. Καὶ ἐπαύθη μὲν τῷ 891 ἐξ αὐλικῆς τινος ραδιουργίας ἀλλ' ἐπ' ὀλίγον σχολάσας προεχειρίσθη πάλιν τῷ 896 στρατηγὸς τῶν Θρακησίων, πολλὰς διαπράξας ἀριστείας κατά τε τῶν Μωαμεθανῶν καὶ ἄλλων ἐθνῶν· ἐτελεύτησε δὲ τὸν βίον ἐν γήρᾳ βαθεῖ, δύο καταλιπὼν παῖδας, Βάρδαν καὶ Λέοντα. Ἐκ τούτων ὁ Λέων εἶναι ὁ δομέστικος ἐκεῖνος τῶν σχολῶν, ὃν εἴδομεν ἐπὶ τῆς ἀνηλικότητος τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου ἡττηθέντα κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ Συμεών, ἀποκρούσαντα ἔπειτα τὴν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίθεσιν αὐτοῦ, θελήσαντα κατόπιν νὰ καταλάβῃ τὴν ὑπερτάτην

ἀρχήν, καταστρατηγηθέντα ὑπὸ τοῦ Ρωμανοῦ Λεκαπηνοῦ καὶ τελευταῖον στασιάσαντα κατ' αὐτοῦ τῷ 920, ὅτε συλληφθεὶς ἐτυφλώθη. Ὁ δὲ Βάρδας Φωκᾶς, ὁ ἕτερος τῶν ἀδελφῶν, ἐξηκολούθησε νὰ ὑπηρετῇ τὸν βασιλέα Ρωμανόν, οἰκονομῶν τὰς περιστάσεις, καὶ τῷ 941 εἴδομεν αὐτὸν τρέψαντα καὶ κατασφάξαντα ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Ἰωάννου Κουρκούα τοὺς εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἀποβάντας Ρώσους. Ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν Κεδρηνόν, ὁ Βάρδας Φωκᾶς ἦτο ἐκ τῶν στρατηγῶν ἐκείνων οἵτινες ταττόμενοι μὲν ὑφ' ἑτέρου, ἀναφαίνονται ἄνδρες θαυμαστοί, ἀναλαμβάνοντες δὲ αὐτοὶ τὴν ὑπερτάτην ἡγεμονίαν, οὐδὲν μέγα δύνανται νὰ κατορθώσωσιν. Ἀλλ' ὁ Βάρδας εἶχε τρεῖς υἱούς, ἐξ ὧν δύο ἦσαν στρατηγοὶ ἄριστοι, ὁ δὲ ἕτερος τούτων, ὁ Νικηφόρος, δύναται εὐλόγως νὰ λογισθῇ ὡς εἷς τῶν μεγίστων πολεμικῶν ἀνδρῶν οὓς παρήγαγεν ὁ μέσος αἰών. Εἰς τούτους λοιπὸν κυρίως ἀποβλέπων ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, καὶ ἀφ' ἑτέρου εὐλαβούμενος τὴν ἡλικίαν τοῦ ἀνδρὸς προεχειρίσατο ἅμα μοναρχήσας τὸν μὲν Βάρδαν Φωκᾶν μάγιστρον καὶ δομέστικον τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς, τὸν δὲ Νικηφόρον στρατηγὸν τῶν ἀνατολικῶν, τὸν δὲ ἕτερον υἱὸν Λέοντα στρατηγὸν Καππαδοκίας, τὸν δὲ τρίτον Κωνσταντῖνον στρατηγὸν Σελευκείας (1). Καὶ ὁ μὲν τελευταῖος οὗτος συλληφθεὶς

(1) Ἡ ἱστορία τῆς ἐπὶ μανδηλίου εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ συνδέεται μετὰ τῶν περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἐδέσσης (Ἐδέσσης τῆς Μεσοποταμίας, πάλαι Ὀσρόης, νῦν Οὔρφας ἀποικισθείσης ὑπὸ Μακεδόνων καὶ γενομένης ἑλληνοσυριακῆς την γλῶσσαν καὶ τὴν καταγωγὴν τῶν οἰκητόρων) *Ἄβγαρον* (τὸν Οὐχάμαν δηλονότι. *Ἄβγαρος* εἶναι ἁπλῶς προσωνυμία ἡγεμονικὴ ἐν τῇ συριακῇ παραδόσει. Ἤδη ὁ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας πατὴρ Εὐσέβιος ἱστορῶν περὶ τῶν σχέσεων τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὸν Ἄβγαρον παρατίθησι καὶ ἐπιστολὰς δύο ἀνταλλαγείσας μεταξὺ αὐτῶν. Ὁ Ἄβγαρος διὰ τῆς πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἐπιστολῆς παρακαλεῖ αὐτὸν ἵνα ἐλθὼν εἰς Ἔδεσσαν θεραπεύσῃ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πάθους τῆς λέπρας, ὑφ' οὗ ἔπασχεν, ὁ δὲ Ἰησοῦς ὑπόσχεται ἀπαντῶν νὰ πέμψῃ πρὸς αὐτὸν ἕνα τῶν μαθητῶν αὐτοῦ μετὰ τὴν ἀπὸ γῆς ἀνάληψιν. Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἀρμενικὴ παράδοσις μεταγενεστέρα τῆς τοῦ Εὐσεβίου (τοῦ 5 μ. Χ. αἰῶνος ὅτι ὁ τοῦ Ἀβγάρου ἀπεσταλμένος Ἀνὰν ἢ Ἀνανίας ζωγράφος ὢν ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἰησοῦν μεταβάσει εἰκόνισεν αὐτὸν ἐπὶ μεταξίνου ὑφάσματος. Ἄλλαι παραδόσεις ἔτι μεταγενέστεραι, ἑλληνικαί, βυζαντιακαὶ καὶ ἀρμενικαί, ἀναφέρουσιν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἅμα λαβὼν τὴν τοῦ Ἀβγάρου ἐπιστολὴν «ἐνίψατο ὕδατι τὸ πρόσωπον, καὶ τὴν ἀπὸ τούτο ἰκμάδα ἐν τῷ ἐπιδοθέντι χειρομάκτρῳ ἀπομορξάμενος ἐντυπωθῆναι τὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα ἐν αὐτῷ ᾠκονόμει καὶ ὑπὲρ λόγον καὶ τούτῳ τῷ Ἀνανίᾳ ἐπιδοὺς τῷ Αὐγάρῳ ἐπιδοθῆναι προσέταξε». (Ταῦτα ἀναγράφονται ἐν τῇ εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Πορφυρογέννητον ἀποδιδομένῃ «Διηγήσει περὶ τῆς πρὸς Ἄβγαρον ἀποσταλείσης ἀχειροποιήτου εἰκόνος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ» § 8). Ἀλλ' αἱ πλεῖσται τῶν τοιούτων παραδόσεων ἀνήκουσιν εἰς τοὺς μετὰ τὴν εἰς Κων)πολιν μετακομιδὴν τῆς εἰκόνος χρόνους. Οἱ ἀρχαιότεροι συγγραφεῖς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, Σωκράτης, Σῳζόμενος Θεοδώρητος, οὐδὲν λέγουσι περὶ τῆς εἰκόνος, ὁ δὲ πάντων ἀρχαιότατος Εὐσέβιος ἐν τῇ ὅλῃ ἱστορίᾳ Ἰησοῦ καὶ Ἀβγάρου μόνον περὶ ἐπιστολῶν ποιεῖται λόγον, οὐχὶ περὶ εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ, οὐδ' ὁ χρονογράφος Θεοφάνης οὐδ' αὐτὸς ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος· μόνος δὲ ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ 6 καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 7 μ. Χ. αἰῶνος ἀκμάσας συγγραφεὺς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Εὐάγριος, ὁ ἐξ Ἀντιοχείας καὶ γινώσκων ἀκριβῶς τὰς ἐν Συρίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ τοπικὰς παραδόσεις ποιεῖται μνείαν τῆς «Θεοτεύκτου εἰκόνος», ὡς καλεῖ αὐτνή, καὶ ἀναφέρει τὸ ὑπ' αὐτῆς γενόμενον κατὰ τὴν ἐπὶ τὴν Ἔδεσσαν στρατείαν τοῦ Χοσρόου Α' καὶ τὴν ὑπὸ τούτου πολιορκίαν τῆς πόλεως, ὅτε ἡ ἐμφάνισις τῆς εἰκόνος ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τοὺς πολιορκητάς. Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ἡ περὶ τῆς εἰκόνος παράδοσις καὶ ἡ ἀποδιδομένη εἰς αὐτὴν τιμὴ εἶχεν ὅλως τοπικὸν χαρακτῆρα περιοριζομένη εἰς τὴν Ἔδεσσαν καὶ τὴν λοιπὴν Μεσοποταμίαν καὶ Συρίαν, ἐξ Ἐδέσσης δὲ διεδόθη καὶ εἰς τὴν Ἀρμενίαν καὶ Ἰβηρίαν. Ὑπάρχει μάλιστα καὶ παράδοσις *ἰβηρικὴ* ἤτοι *γεωργιανή*, ὅτι ἐν δευτέρᾳ ὀθόνῃ, ἐν ᾗ χάριν προφυλάξεως περιειλίσσετο ἡ ὀθόνη ἡ ἔχουσα ἀποτετυπωμένην τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ἀπετυπώθη νέα εἰκών, καὶ τὴν νέαν ταύτην εἰκόνα λαβόντες οἱ αἱρετικοὶ Νεστοριανοὶ τῆς Ἐδέσσης ἐφύλαττον ἐν τῷ ναῷ, ὃν εἶχον ἐν τῇ Ἐδέσσῃ. Ἀλλ' ὁ κατὰ τὸν 6 αἰῶνα μ. Χ. ἐν Συρίᾳ βιοτεύων Σύρος τὴν καταγωγὴν μοναχὸς Ἀντώνιος ὁ Μαρτκοφὲλ μὴ ἀνεχόμενος νὰ κατέχηται τὸ ἱερὸν ἐκμαγεῖον ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν Νεστοριανῶν κατώρθωσε νὰ ὑπεξέλῃ αὐτὸ καὶ φεύγων νὰ κομίσῃ ὁδηγού-

αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν μεωμεθανῶν καὶ μὴ πεισθεὶς νὰ ἀλλαξοπιστήση ἐδηλητηριάσθη ὑπ' αὐτῶν ἀλλ' οἱ δύο ἄλλοι δὲν ἔπαυσαν ταπεινοῦντες τοὺς πολεμίους ἐκείνους καὶ ἐγένοντο πρὸς τοῖς ἄλλοις κύριοι τῶν Σαμοσάτων. Μετά τινα μάλιστα χρόνον ὁ Κωνσταντῖνος ὅλως ἀπήλλαξε τοῦ δομεστικάτου τὸν γέροντα Βάρδαν καὶ ἀνέθηκε τὸ ὕπατον τοῦτο ἀξίωμα ἐξ ὑπαμοιβῆς εἰς τοὺς δύο ἀδελφοὺς Νικηφόρον καὶ Λέοντα.

Συγχρόνως ὁ πατρίκιος Βασίλειος ὁ Ἑξαμιλίτης, στρατηγὸς ὢν τῶν Κιβυρραιωτῶν, κατετρόπωσεν εἰς ναυμαχίαν λαμπρὰν τὴν ναυτικὴν τῶν ἐν Ταρσῷ Ἀράβων δύναμιν. Ἀλλὰ καὶ ἐν Καλαβρίᾳ ὁ πατρίκιος Μαριανὸς ὁ Ἀργυρὸς ἐξησφάλισε τὴν κυριαρχίαν τοῦ Κωνσταντίνου ἐξώσας τοὺς ἐκ Σικελίας ἐπιδραμόντας Ἄραβας καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ συνομολογήσωσιν εἰρήνην. Μετ' οὐ πολὺ δὲ κατεναυμαχήθησαν ὡσαύτως οἱ Ἄραβες τῆς Ἀφρικῆς ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ὁ αὐτόθι χαλίφης προέτεινε σπονδὰς εἰρηνικάς, τὰς ὁποίας ἀπεδέξατο ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος καὶ ἔπαυσαν τοιουτοτρόπως αἱ ἔφοδοι τῶν μωαμεθανῶν, οὐ μόνον κατὰ τῶν δυτικωτέρων τοῦ κράτους ἐπαρχιῶν ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλων τῶν χριστιανικῶν παραλίων τῆς Μεσογείου. Τούτου δ' ἕνεκεν οἱ κάτοικοι διὰ πρέσβεων καὶ δώρων μεγαλοπρεπῶν ἐδήλωσαν τὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ἀνατολῆς εὐγνωμοσύνην.

Ἀπὸ βορρᾶ ὀλίγαι ἐγένοντο κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπιδρομαί· μία ἐν ἔτει 948 διαφόρων τουρκικῶν φυλῶν ἀπὸ κοινοῦ μετὰ Ρώσων καὶ Βουλγάρων, ἥτις ὅμως δὲν διήρκεσε πολὺ διότι ἐπέπεσον κατὰ τῶν πολεμίων τούτων οἱ ὁμόφυλοι αὐτῶν Πε-

---

μενος ὑπὸ Ἀγγέλων εἰς Ἰβηρίαν, ἔνθα τὸ ἅγιον τοῦτο μανδήλιον κατέστη πολυτιμότατον θρησκευτικὸν καὶ ἐθνικὸν κτῆμα καὶ πηγὴ θαυμάτων.

Ἡ τιμὴ καὶ ἡ φήμη τῆς εἰκόνος ἀπὸ τοπικῆς ἐγένετο καθολικὴ ἀνὰ πᾶσαν τὴν ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν μετὰ τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κουρκούα ἀνάκτησιν τῆς πόλεως καὶ τὴν εἰς τὴν βασιλεύουσαν κομιδὴν τῆς εἰκόνος αὐτῆς.

Ἀλλὰ *παρὰ τὰς μνημονευθείσας χριστιανικὰς παραδόσεις* περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ καταγωγῆς τῆς θαυματουργοῦ θείας εἰκόνος εὗρεν ὁ ταῦτα γράφων ἐν ἄλλῃ τινὶ παραδόσει ὑπαινιγμοὺς περὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῆς παραδόξους μὲν ἴσως φαινομένους ἀλλ' οὐχ ἧττον λίαν ἀξιοσημειώτους καὶ διδακτικούς, δόντας αὐτῷ ἀφορμὴν μελέτης ὁπωσοῦν μακρᾶς, περιεχομένους δ' ἐν τῇ ἀνωτέρω μνημονευθείσῃ διατριβῇ αὐτοῦ. Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ὑπαινιγμὸς εἶναι ὁ ἐν τοῖς στίχοις. 149—153 τοῦ ἔπους Ἀκρίτα (χειρογράφου ἢ κώδικος Κρυπτοφέρρης), ἐν οἷς ἡ μωαμεθανὶς μήτηρ τοῦ ἀμηρᾶ Ἀμροῦ (Αὐβρωνος) πατρὸς τοῦ Ἀκρίτα πρὸς τὸν ἀπαρνηθέντα τὸ Ἰσλὰμ καὶ εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν προσελθόντα υἱὸν αὐτῆς λέγει·

«Μὴ τούτων θαυμαστότερον εἶδες εἰς Ρωμανίαν; Οὐ παρ' ἡμῖν τοῦ ***Νέεμαν*** ὑπάρχει τὸ μανδήλιον, ὃς βασιλεὺς ἐγένετο μετὰ τῶν Ἀσσυρίων; Καὶ διὰ πλῆθος ἀρετῶν θαυμάτων ἠξιώθη;» Ἐκ τῶν στίχων τούτων τοῦ ἔπους «Ἀκρίτα» μανθάνομεν ὅτι καὶ οἱ μωαμεθανοὶ ἐτίμων τὸ ἐν Ἐδέσσῃ «μανδήλιον», ὅπερ ἐθεώρουν ἔχον ἀρχὴν ἀσσυρίου τινὸς ἀρχαίου βασιλέως ***Νέεμαν***. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς βυζαντιακῆς περὶ τῆς εἰκόνος χρονογραφίας γινώσκομεν ὅτι οἱ μωαμεθανοὶ τῆς Ἐδέσσης ἐτίμων τὴν ἐν τῇ πόλει εἰκόνα θεωροῦντες αὐτὴν «φύλακα καὶ φρουρὸν τῆς οἰκείας πόλεως» καὶ δὲν ἤθελον κατ' ἀρχὰς νὰ ἀνταλλάξωσιν ἀντὶ «ἀργυρίου τῶν θνητῶν ἀνθρώπων (τῶν ἐν βυζαντιακῇ δηλονότι αἰχμαλωσίᾳ διατελούντων μωαμεθανῶν, ὧν τὴν ἀπόλυσιν ὑπισχνεῖτο ὁ αὐτοκράτωρ καθ' ἣν περίπτωσιν οἱ μωαμεθανοὶ ἄρχοντες τῆς πόλεως ἤθελον παραδώσει αὐτῷ τὴν εἰκόνα)». Ἐκ δὲ τοῦ ἡμετέρου ἔπους μανθάνομεν ὅτι οἱ μωαμεθανοὶ τῆς Ἐδέσσης ἐτίμων τὸ «μανδήλιον» οὐχὶ ὡς χριστιανικὸν κειμήλιον ἱερὸν θαυματουργὸν ἀλλ' ὡς κειμήλιον ἔχον ἰδίαν παρ' αὐτοῖς ἱστορίαν, ὡς κειμήλιον καὶ ἐν τῇ μωαμεθανικῇ ἱστορίᾳ τίμιον καὶ ἱερόν, ὡς νοεῖται σαφέστατα ἐκ τῶν ἐμφαντικῶν καὶ *μετὰ διαφέροντος* θρησκευτικοῦ ἰδιάζοντος ὑπὸ τῆς μάμμης τοῦ Ἀκρίτα λεγομένων «οὐ παρ' ἡμῖν τοῦ Νέεμαν ὑπάρχει τὸ μανδήλιον;».

Ἵνα νοήσωμεν τὴν ἱστορικὴν ἀρχὴν καὶ οὐσίαν πραγμάτων καὶ παραδόσεων παρά τε τοῖς

τσενέγοι, ὑποκινηθέντες ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος· ἡ δὲ ἄλλη πάλιν ὑπὸ Τούρκων (¹) γενομένη προήλασε μὲν μέχρι Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Πόθου τοῦ Ἀργυροῦ, ὁλοσχερῶς καταστρέψαντος τοὺς πολεμίους τούτους. Ἐνταῦθα ἐξηκολουθεῖ ὁ χριστιανισμὸς διαδιδόμενος εἰς τὰ ἀπαίδευτα ἐκεῖνα φῦλα. Δύο οὖγγροι ἡγεμόνες προσελθόντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐδέχθησαν τὸ ἅγιον βάπτισμα, καὶ ἀρχιερεὺς ἐστάλη ἵνα κατηχήσῃ τοὺς ὑπηκόους αὐτῶν. Τότε ὡσαύτως ἐγένετο ἐν τῇ βασιλευούσῃ καὶ ἡ βάπτισις τῆς ἡγεμονίδος τῶν Ρώσων Ὄλγας, ἣν οἱ ἡμέτεροι χρονογράφοι ὀνομάζουσιν Ἔλγαν (²). Ἡ Ὄλγα ἦτο σύζυγος τοῦ γνωστοῦ ἤδη εἰς ἡμᾶς Ἰγόρ, μήτηρ δὲ τοῦ τετάρτου ἡγεμόνος τῶν Ρώσων Σβιατοσλαύου, καί, ἀφοῦ ἐπετρόπευσε τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τῆς ἀνηλικότητος τοῦ υἱοῦ αὐτῆς καὶ ἠσφάλισε τὴν ἀρχὴν ταύτην διὰ πονηρᾶς ἅμα ἀγριότητος καὶ δεξιότητος οὐ τῆς τυχούσης, ἀπεφάσισε, προβεβηκυῖα ἤδη τὴν ἡλικίαν, νὰ ἀσπασθῇ τὸ χριστιανικὸν δόγμα.

Μωαμεθανοῖς σεβαστῶν, πρέπει ν' ἀναζητήσωμεν τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐν οὐδετέρῳ τινὶ σημείῳ ἢ ἐδάφει ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῶν ἰδιαιτέρων χριστιανικῶν καὶ μωαμεθανικῶν παραδόσεων κειμένῳ ἢ ἐδάφει κοινῷ ἀμφοτέροις τοῖς θρησκεύμασι, καὶ τὸ οὐδέτερον ἢ κοινὸν τοῦτο σημεῖον ἢ ἔδαφος εὑρίσκεται συνηθέστατα ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ καὶ ἐν Βιβλικαῖς παραδόσεσιν. Ἀκριβῶς δὲ ἐν τῇ Π.Δ. (Βασιλ. Δ' Κεφ. 5) εὑρίσκομεν τὴν ἱστορίαν «Ναϊμὰν ἄρχοντος τῆς δυνάμεως τῆς Συρίας» καὶ «*τεθαυμασμένου*», διότι ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ ἔδωκε σωτηρίαν τῇ Συρίᾳ. Ἐν τῷ Ναϊμὰν τούτῳ τῷ τεθαυμασμένῳ τῆς Π. Δ. τῷ δι' οὗ ὁ Θεὸς ἔδωκε σωτηρίαν τῇ Συρίᾳ εὑρίσκομεν ἀκριβῶς τὸν ***Νέεμαν*** τοῦ βυζαντιακοῦ καππαδοκικοῦ ἔπους τὸν «ἀξιωθέντα δι' ἀρετὴν θαυμάτων». Ὅτι ἕνεκα τῆς ἐν τῇ Π.Δ. ἀποδιδομένης τῷ Ναϊμὰν ἀρετῆς καὶ θαυμάτων τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἦν σεβαστὸν παρὰ τοῖς μωαμεθανικοῖς λαοῖς, ἰδίως παρὰ τοῖς Ἄραψιν αὐτοῖς (ἴσως ἔτι πρὸ τοῦ Μωάμεθ) ὅπως τοσούτων ἄλλων ἀνδρῶν τῆς Π. Δ., οἷον Δαυίδ, Σολομῶντος, μαρτυρεῖ τοῦτο τὸ γεγονός, ὅτι τὸ ὄνομα Νέεμαν ἢ ***Ναμὰν*** φέρουσιν ἐν ταῖς μωαμεθανικαῖς ἀραβικαῖς παραδόσεσι πολλοὶ ἐπιφανεῖς ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ προμωαμεθανικῇ Ἀραβίᾳ βλέπομεν τὸν ἄραβα φύλαρχον ***Ναάμονα***, ὡς καλεῖται ὑπὸ τοῦ χρονογράφου Θεοφάνους, σύμμαχον τοῦ αὐτοκράτορος Ἀναστασίου Α' ἐν τῷ τούτου κατὰ Περσῶν πολέμῳ. Καὶ ἐν Σαχναμὲ δὲ ἀναφέρεταί τις ἄραψ Ναιμὰν ἢ Νουμὰν περιβόητος ἐπὶ σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ. Καὶ ἡ περὶ μανδηλίου τοῦ Ναϊμὰν παράδοσις οὖσα παρὰ τοῖς Ἄραψι προμωαμεθανικὴ ἔζησε καὶ ἤκμασε καὶ ἐν τῷ Μωαμεθανισμῷ. Ναὶ μὲν οἱ Μωαμεθανοὶ δὲν τιμῶσι τὰς εἰκόνας ἀλλὰ τιμῶσι σφόδρα τὰ κειμήλια, ἐνδύματα, σανδάλια καὶ ἄλλα τοιαῦτα τῶν ἁγίων ἀνδρῶν πράγματα. Ἐντεῦθα δὲ ἐτίμων ὡς μανδήλιον τοῦ Ναϊμὰν τὴν ὀθόνην, ἣν ἐτίμων οἱ Χριστιανοὶ ἕνεκα τῆς ἐπ' αὐτῆς ἀχειροποιήτου ἐντετυπωμένης εἰκόνος τοῦ Σωτῆρος.

Ἡ ἀσιατικὴ ἐκ Μεσοποταμίας ἀρχὴ καὶ καταγωγὴ τοῦ ἁγίου μανδηλίου ἐξηγεῖ καὶ τὸ ἄλλο γεγονός, ὅτι ἡ ἑορτὴ τοῦ ἁγίου μανδηλίου καθὼς καὶ ἡ εἰκὼν αὐτὴ εἶναι σχεδὸν ἄγνωστα (πλὴν ἐν Μοναστηρίοις) ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Ἑλλάδι, ἐνῷ ἐν τῇ ἀσιατικῇ Ἑλλάδι, ἰδίως ἐν τῇ ἀνατολικῇ μ. Ἀσίᾳ, σφόδρα ἐπιχωριάζει τελουμένη ἀκριβῶς τὴν Κυριακὴν τῆς Ὀρθοδοξίας, ὅτε ἐν μέσῳ λιτανείας μεγάλης φέρεται εἰκὼν παριστῶσα λευκὸν μανδήλιον καὶ ἐπὶ τούτου τὴν κεφαλὴν τοῦ Χριστοῦ, ψαλλομένου τοῦ ὕμνου «Τὴν ἄχραντον εἰκόνα Σου προσκυνοῦμεν, ἀγαθὲ» καὶ μετὰ τὴν περιφορὰν τίθεται ἡ εἰκὼν ἐν περιόπτῳ θέσει, παρὰ τὴν Ὡραίαν Πύλην, εἰς προσκύνησιν τῶν πιστῶν.

(¹) ***Μαγιάρων*** δηλονότι καὶ ἄλλων γειτόνων τοῖς Μαγιάροις λαῶν, οὐχὶ ὀρθῶς πάντων Τούρκων καλουμένων. Οἱ ἡμέτεροι χρονογράφοι τοὺς οὐραλαλταϊκοὺς ***Μαγιάρους*** καλοῦσι ***Τούρκους***.

(²) Καὶ αὐτὴ ἡ παρουσία τοῦ παπᾶ Γρηγορίου (ἰδ. κατωτέρω) ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τῆς Ὄλγας μαρτυρεῖ ὅτι ἡ Ὄλγα ἦλθεν ἤδη χριστιανὴ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀφοῦ οὐδὲν περὶ αὐτῆς ὡς μὴ χριστιανῆς ἢ ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει βαπτισθείσης λέγουσιν οἱ ἡμέτεροι. Ἀλλ' ἴσως τὰ περὶ τῆς θρησκείας τῆς Ὄλγας συνδέονται μετὰ τοῦ τόπου τῆς γεννήσεως αὐτῆς. Κατὰ τὸν Καραμσῖνον ἡ Ὄλγα κατήγετο ἀπὸ ***Πλέσκωβ*** ἐξ οἴκου λίαν ταπεινοῦ (τὴν ἀντίθετον παράδοσιν περὶ καταγωγῆς τῆς Ὄλγας ἀπὸ τῶν ***Βαριάγων*** τοῦ Κιέβου δὲν θεωρεῖ λίαν πιθανὴν ὁ Καραμσῖνος). Ταῦτα λέγομεν διότι κατὰ τὰς νεωτέρας ἐρεύνας ὑπάρχει καὶ γνώμη τις ὅτι ἡ Ὄλγα ἐγεννήθη ἐν Πλέσῃ τῆς Βουλγαρίας καὶ οὐχὶ ἐν ***Πσκωβ*** (Πλέσκωβ) τῆς Ρωσίας. Ἂν ἡ γνώμη αὕτη θεωρηθῇ ἀληθῶς, τότε ἐξηγεῖται καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ὡς χριστιανὴ ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀφοῦ ἡ Βουλγαρία πρὸ δύο περίπου αἰώνων ἤδη εἶχε προσέλθει εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν.

Ὁ ἡγεμὼν τῆς Ρωσίας καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ἦσαν τότε ἔτι εἰδωλολάτραι· ἀλλ' ὡς δηλοῦται ἐκ τῶν συνθηκῶν τὰς ὁποίας προπαρεθέσαμεν ὑπῆρχον ἤδη ἐν Ρωσίᾳ οὐκ ὀλίγοι οἱ πρεσβεύοντες τὸν χριστιανισμόν. Ὑπὸ τούτων δὲ καὶ τῶν ἐπιτελούντων τὰ τῆς νέας πίστεως ἱερέων φωτισθεῖσα καὶ προτραπεῖσα ἡ Ὄλγα κατέπλευσεν ἐν ἔτει 955 εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα λάβῃ τὸ ἅγιον βάπτισμα. Φαίνεται ὅτι κατ' ἀρχὰς ἡ κυβέρνησις τοῦ Κωνσταντίνου, εἴτε δυσπιστοῦσα πρὸς τὴν πολυπράγμονα ἐκείνην γυναῖκα εἴτε θέλουσα νὰ ταπεινώσῃ αὐτήν, δὲν ἐπέτρεψε νὰ ἀποβιβασθῇ ἀμέσως εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' ὑπεχρέωσεν αὐτὴν νὰ μείνῃ ἱκανὸν χρόνον ἐπὶ τοῦ πλοίου. Τελευταῖον ὅμως ἡ ἡγεμονὶς ἀποβιβασθεῖσα ἔτυχεν εὐπρεποῦς δεξιώσεως, ἧς ἡ περιγραφὴ διεσώθη εἰς ἡμᾶς ἐν τῷ ιε' κεφαλαίῳ τοῦ δευτέρου βιβλίου τῆς Βασιλείου τάξεως.

Σκῆπτρον βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος

Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐδέχθη κατὰ πρῶτον τὴν Ὄλγαν τῇ 9 Σεπτεμβρίου 955. Ἡ ἡγεμονίς, ἤ, καθὼς τὴν ὀνομάζει ἡ Βασίλειος τάξις, ἡ ἀρχόντισσα τῆς Ρωσίας, προσῆλθε τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς τὰ βασίλεια παρακολουθουμένη ὑπὸ τῶν συγγενῶν αὐτῆς ἀρχοντισσῶν, τῶν προκριτωτέρων θεραπαινῶν, τῶν ἀποκρισιαρίων Ρωσίας, ἤτοι τῶν πρέσβεων καὶ τῶν πραγματευτῶν, ἤτοι ρώσων ἐμπόρων ὅσοι κατῴκουν ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡ συνοδία αὕτη εἰσήχθη ἐν παρατάξει ὑπὸ τοῦ λογοθέτου, προπορευομένης τῆς ἡγεμονίδος, εἰς τὸ λεγόμενον χρυσοτρίκλινον. Ἦτο δὲ τὸ χρυσοτρίκλινον αἴθουσα πολυτελεστάτη, ἐν ᾗ ἐξήστραπτεν ἁπανταχοῦ χρυσὸς καὶ ἄργυρος· αἱ πύλαι αὐτῆς ἦσαν ἀργυραῖ, καὶ ἐξαιρέτως ἐθαυμάζετο τὸ ψηφιδωτὸν ἔδαφος, τὸ ὁποῖον ἐμιμεῖτο τεχνικώτατα τὰς χροιὰς τῶν διαφόρων ἀνθέων, καὶ παρίστανε ποικιλώτατόν τινα κῆπον. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς αἰθούσης ἐκάθηντο ἐπὶ θρόνων χρυσῶν ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ρωμανός, περιεστοιχισμένοι ὑπὸ τῆς αὐλικῆς θεραπείας, ἧς ἀξιωματικοί τινες οἱ καλούμενοι κανδιδᾶτοι ἐκράτουν τὰ σκῆπτρα, τὰ πτυχία καὶ τὰ ἄλλα σύμβολα τῆς βασιλείας (¹). Ἐνταῦθα εἰσελθοῦσα ἡ ἀρχόντισσα Ὄλγα ἔνευσεν ἁπλῶς τὴν κεφαλήν, οἱ δὲ πρέσβεις προσεκύνησαν ἐδαφιαίως. Ἡ συνομιλία περιωρίσθη εἰς τὰς τυπικὰς ἀμοιβαίας ἐρωτήσεις περὶ ὑγείας, ὁδοιπορίας καὶ τῶν τοιούτων, μεθ' ὃ οἱ ξένοι ἀπεχώρησαν, ἵνα ἀναπαυθῶσιν εἰς ἓν τῶν τμημάτων τῶν βασιλείων, τὸν καλούμενον αὐγουστέα. Καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐγένετο ἡ παρουσίασις αὐτῶν εἰς τὴν βασίλισσαν. Ἡ δευτέρα αὕτη παρουσίασις ἐτελέσθη ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ ὑπῆρχε χῶρος ὑψηλότερος τοῦ ἐπιλοίπου ἐδάφους κεκαλυμμένος ὑπὸ πορφυρῶν παραπετασμάτων καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χώρου τούτου ἵστατο ὁ μέγας θρόνος τοῦ βασιλέως Θεοφίλου, πλησίον δὲ αὐτοῦ μικρότερος ἄλλος χρυσοῦς βασιλικὸς θρόνος. Ἐπὶ τοῦ μεγάλου θρόνου ἐκάθισεν ἡ βασίλισσα, ἐπὶ δὲ τοῦ μικροτέρου ἡ νύμφη αὐτῆς, ἡ τοῦ Ρωμανοῦ σύζυγος. Ἡ θεραπεία τῆς βασιλίσσης καὶ αἱ ἐπιφανέστεραι τῆς αὐλῆς κυρίαι ἵσταντο ἐν τῇ λοιπῇ αἰθούσῃ. Ἡ ἀρχόντισσα Ὄλγα προσκληθεῖσα ἀπὸ τοῦ αὐγουστέως προσῆλθεν εἰς τὸ τρίκλινον, ἀλλὰ περιέμενεν ἐπὶ μικρὸν εἰς τὸν πρὸ αὐτοῦ θάλαμον. Ἔπειτα δὲ εἰσήχθη εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς ὑπὸ τοῦ πραιποσίτου, ἤτοι τοῦ αὐλάρχου, καὶ δύο αὐτοῦ βοηθῶν, παρακολουθουμένη μόνον ὑπὸ τῶν συγγενῶν αὐτῆς ἀρχοντισσῶν καὶ

(¹) Περὶ Κανδιδάτων ἰδ. ἐν Γ' τόμῳ.

τῶν προκριτωτέρων θεραπαινῶν· διότι οἱ ἀποκρισιάριοι καὶ οἱ πραγματευταὶ δὲν ἐπαρουσιάσθησαν εἰς τὴν βασίλισσαν. Ἐνταῦθα ὁ πραιπόσιτος ἀπηύθυνε πρὸς τὴν Ὄλγαν τὰς εἰθισμένας πάλιν τυπικὰς ἐρωτήσεις ὡς ἐκ τῆς Αὐγούστης, μεθὸ ἀναστᾶσα ἀπὸ τοῦ θρόνου ἡ δέσποινα ἀπεχώρησεν εἰς τὸν ἑαυτῆς κοιτῶνα, ἡ δὲ ἀρχόντισσα μετὰ τῶν συγγενῶν αὐτῆς καὶ τῶν θεραπαινῶν ἀπῆλθεν ἵνα ἀναπαυθῇ εἰς τὸ Καινούργιον. Ἀλλὰ μετὰ τὰς ἐπισήμους ἐκείνας παρουσιάσεις ἐγένετο καὶ ἄλλη οἰκειοτέρα συνέντευξις εἰς τοὺς ἰδιαιτέρους θαλάμους τῆς βασιλίσσης, ὅπου, καθίσαντος τοῦ βασιλέως μετὰ τῆς Αὐγούστης καὶ τῶν πορφυρογεννήτων αὐτῆς τέκνων, προσεκλήθη ἡ ἀρχόντισσα ἀπὸ τοῦ Καινουργίου, καὶ κελεύσει τοῦ βασιλέως καθίσασα ἐλάλησεν ὅσα ἐβούλετο, δηλαδὴ ἐξέθεσεν, ὑποθέτομεν, κατὰ πρῶτον ἐπισήμως τὸν σκοπὸν δι' ὃν ἀφίκετο εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ παρεκάλεσε τοὺς βασιλεῖς νὰ ἀναδεχθῶσιν αὐτὴν εἰς τοὺς κόλπους τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Τῇ δὲ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐδόθη εἰς τοὺς ξένους τούτους ἐπίσημον γεῦμα, ἤ, καθὼς ἐλέγετο τότε, κλητώριον (¹), τὸ ὁποῖον διῃρέθη εἰς δύο. Καὶ ἐν μὲν τῷ τρικλίνῳ ² τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐγευμάτισεν ἡ βασίλισσα καὶ ἡ νύμφη αὐτῆς μετὰ τῆς Ὄλγας, ἐν δὲ τῷ χρυσοτρικλίνῳ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀποκρισιαρίων τῆς Ρωσίας καὶ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἀρχοντίσσης καὶ τῶν πραγματευτῶν. Εἰς ἑκατέραν τῶν δύο τούτων αἰθουσῶν ἐστήθησαν δύο τράπεζαι· ἡ ἰδιαιτέρα βασιλική, ἡ λεγομένη ἀποκοπτή, καὶ ἄλλη μεγαλυτέρα, ἡ κοινὴ τράπεζα. Ἐν τῷ τρικλίνῳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ ἀποκοπτὴ τράπεζα ἐστήθη παρὰ τὸν μέγα θρόνον τοῦ Θεοφίλου. Ἐκεῖ ἐκάθισε πρώτη ἡ βασίλισσα ἔχουσα πλησίον αὐτῆς ἐπὶ μικροτέρου θρόνου τὴν νύμφην της· καὶ τοῦτο ἐγένετο πρὶν ἔτι εἰσέλθῃ ἡ ἀρχόντισσα Ρωσίας. Ἔπειτα εἰσῆλθεν αὕτη πρὸ τῶν ἑαυτῆς κυριῶν καί, ὑποκλίνασα μικρὸν τὴν κεφαλήν, ἐστάθη κατ' ἀρχὰς ὀρθὴ εἰς τὰ πλάγια τῆς βασιλίσσης. Κατόπιν εἰσήχθησαν ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς τραπέζης αἱ ἀρχόντισσαι καὶ προσεκύνησαν ἐδαφιαίως τὴν βασίλισσαν. Τότε ἡ μὲν ἀρχόντισσα ἐκάθισεν εἰς τὴν ἀποκοπτὴν τράπεζαν, εἰς τὴν ὁποίαν παρεκάθισαν καὶ αἱ δύο ζωσταί, ἥ τε δηλαδὴ τῆς βασιλίσσης καὶ ἡ τῆς νύμφης αὐτῆς, αἱ μεγάλαι κυρίαι, ὡς ἠθέλομεν εἴπει σήμερον. Αἱ δὲ ἄλλαι ἀρχόντισσαι, αἵ τε τῆς Ὄλγας καὶ τῶν βασιλισσῶν, ἐγευμάτισαν εἰς τὴν παρεσκευασμένην κοινὴν τράπεζαν, ἥτις ἵστατο ἐπὶ χώρου ταπεινοτέρου τῆς ἀποκοπτῆς. Διαρκοῦντος τοῦ γεύματος οἱ Ἀποστολῖται ψάλται καὶ οἱ Ἁγιοσοφῖται, δηλαδὴ οἱ ψάλται τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τοῦ ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, διετέλουν ᾄδοντες τὰ λεγόμενα βασιλίκια (στιχηρά, τροπάρια, μέλη), ἤτοι ᾄσματα ἐγκωμιαστικὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, χορευταὶ δὲ ὑπεδείκνυον τὴν δεξιότητα αὐτῶν διὰ ποικίλων θυμελικῶν παιγνίων. Συγχρόνως ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἐφιλοξένουν, ὡς προείπομεν, τοὺς ἄνδρας τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν συνοδίαν τῆς Ὄλγας ἐν τῷ χρυσοτρικλίνῳ. Μετὰ δὲ τὸ γεῦμα τοῦτο τοῦ βασιλέως ἔλαβον ἀμέσως δῶρα χρηματικὰ ὁ μὲν ἀνεψιὸς τῆς Ὄλγας μιλιαρίσια 30 (δραχ. 37 περίπου), οἱ δὲ ὀκτὼ ἴδιοι αὐτῆς ἀκόλουθοι ἀνὰ μιλιαρίσια 20 (δραχ. 25). Οἱ 20 ἀποκρισιάριοι, οἱ 43 πραγματευταὶ καὶ οἱ 2 ἑρμηνεῖς ἀνὰ μιλιαρίσια 12 (δραχ. 15)· ὁ παπᾶς Γρηγόριος, μιλιαρίσια 8 (δραχ. 10)· οἱ ἄνθρωποι τοῦ Σβιατοσλαύου ἀνὰ μιλιαρίσια 5, οἱ ἓξ ἄνθρωποι τῶν ἀποκρισιαρίων ἀνὰ μιλιαρίσια 3 καὶ ὁ ἑρμηνεὺς τῆς ἀρχοντίσσης μιλιαρίσια 15. Μετέπειτα δὲ παρε-

(¹) **Κλητώριον**, τράπεζα βασιλική. Κλητωρεύω = λαμβάνω πρόσκλησιν εἰς βασιλικὴν τράπεζαν (Ἰδ. Θησαυρ. Ἐρρ. Στεφ. ἐν λέξει κλητώριον καὶ κλητωρεύω) **Κλήτωρες** ἐκαλοῦντο οἱ προσκαλοῦντες εἰς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν ὑπηρέται.

(²) **Τρίκλινον**, σημαῖνον κυριολεκτικῶς αἴθουσαν δείπνου μετὰ τριῶν κλινῶν, ἐν αἷς ἀνεκλίνοντο (κατὰ τὸ ἀρχαῖον ρωμαϊκὸν ἔθος) οἱ δαιτυμόνες, συνεκδοχικῶς ἐσήμαινε πᾶσαν αἴθουσαν γεύματος ἢ δείπνου.

τέθη τὸ ἐπιδόρπιον εἰς τὸ ἀριστητήριον, ἤτοι εἰς τὴν συνήθη αἴθουσαν τῶν βασιλικῶν γευμάτων, ἐπὶ μικρᾶς χρυσῆς τραπέζης, ἥτις ἔφερε τὰ διάφορα γλυκύσματα ἐντὸς δίσκων χυμευτῶν καὶ διαλίθων, ἤτοι δι' ἐγκαυστικῶν καλλιεργημάτων καὶ πολυτίμων λίθων κεκοσμημένων. Περὶ τὴν τράπεζαν ταύτην δὲν ἐκάθισαν εἰμὴ ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα, ὁ υἱὸς αὐτων Ρωμανός, ἡ σύζυγος αὐτοῦ, τὰ πορφυρογέννητα τούτων τέκνα καὶ ἡ ἀρχόντισσα τῆς Ρωσίας. Τότε δὲ προσεφέρθησαν εἰς αὐτὴν μὲν ἐπὶ διαλίθου δίσκου μιλιαρίσια 500 (δρ. 620 περίπου), καὶ εἰς τὰς ἓξ ἰδίας αὐτῆς ἀρχοντίσσας ἀνὰ μιλιαρίσια 20 (δραχ. 25), καὶ εἰς τὰς 18 θεραπαίνας ἀνὰ μιλιαρίσια 8 (δραχ. 10).

Τῇ 10 Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ἐγένετο δεύτερον μέγα γεῦμα ἐν τοῖς βασιλείοις, καθ' ὃ ἐν μὲν τῷ χρυσοτρικλίνῳ ἐκάθισεν ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν Ρώσων, εἰς ἑτέραν δὲ αἴθουσαν, καλουμένην πεντακοβούκλιον τοῦ ἁγίου Παύλου, ἡ δέσποινα μετὰ τῶν πορφυρογεννήτων αὐτῆς τέκνων καὶ τῆς νύμφης καὶ τῆς ἀρχοντίσσης. Τότε δὲ ἐδόθησαν ἐκ νέου εἰς μὲν τὴν ἀρχόντισσαν μιλιαρίσια 200, εἰς δὲ τὸν ἀνεψιὸν αὐτῆς μιλιαρίσια 20, εἰς δὲ τὸν παπᾶν Γρηγόριον μιλιαρίσια 8, εἰς δὲ τὰς ἓξ ἀρχοντίσσας αὐτῆς καὶ τοὺς 22 ἀποκρισιαρίους καὶ τοὺς δύο ἑρμηνευτὰς ἀνὰ μιλιαρίσια 12, εἰς δὲ τὰς 18 δούλας αὐτῆς καὶ τοὺς 44 πραγματευτὸς ἀνὰ μιλιάρια 6. Ὁ ρῶσος ἱστοριογράφος Καραμζὴν ἀγανακτεῖ διὰ τὴν σμικρότητα τῶν χρηματικῶν τούτων δώρων καὶ παρατηρεῖ ὅτι, ὅσῳ ὀλίγον πλούσιοι εἰς πολύτιμα μέταλλα καὶ ἂν ἦσαν οἱ τότε ἡγεμόνες τῆς Ρωσίας, ἡ μεγάλη δούκισσα Ὄλγα δὲν ἐδέχθη βεβαίως εἰμὴ εὐγενείας χάριν τὴν εὐτελῆ προσφορὰν τῶν 620 δραχμῶν. Ἀλλ' ὁ ἱστορικὸς οὗτος ἐλησμόνησεν ὅτι καὶ εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν Ἀράβων, πλουσιωτάτων τότε ὄντων, δὲν προσεφέροντο ἐν τοιαύταις περιστάσεσι χρηματικαὶ δωρεαὶ ἀνώτεραι τῶν 620 δραχμῶν ἐντὸς χρυσῶν καὶ διαλίθων δίσκων, ὅπως ἐγένετο καὶ πρὸς τὴν Ὄλγαν. Ὥστε ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι αἱ χρηματικαὶ αὗται προσφοραὶ ἐγίνοντο πάντοτε τιμῆς χάριν καὶ οὐχὶ ἕνεκα τῆς πραγματικῆς αὐτῶν ἀξίας (¹).

Ἡ Βασίλειος τάξις περιγράφουσα τὴν ὑποδοχὴν ταύτην τῆς μεγάλης δουκίσσης οὐδὲν ἀναφέρει περὶ τοῦ βαπτίσματος αὐτῆς. Ἐκ τούτου δὲ ὑπέλαβόν τινες ὅτι δὲν ἶναι ἀληθῆ τὰ περὶ τοῦ βαπτίσματος παρ' ἄλλων ρηθέντα. Ἀλλ' ἡ Βασίλειος τάξις, σκοπεύουσα ἐπὶ τοῦ προκειμένου νὰ πραγματευθῇ περὶ τῆς γενομένης τότε ἐν τοῖς βασιλείοις ὑποδοχῆς, οὐδὲν παράδοξον ἂν εἰς ταύτην καὶ μόνην περιωρίσθη. Οὐδὲ ἡ σιωπὴ αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν τελετὴν δύναται νὰ ἀνατρέψῃ τὴν ρητὴν τοῦ Κεδρηνοῦ μαρτυρίαν ὅτι ἡ Ὄλγα ἐλθοῦσα εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐβαπτίσθη. Καὶ ἔπειτα, ἂν ἡ Βασίλειος τάξις οὐδὲν λέγει περὶ τοῦ βαπτίσματος τῆς Ὄλγας, ἀναφέρει ὅμως μεταξὺ τῶν ἀκολούθων αὐτῆς τὸν παπᾶν Γρηγόριον, ἐξ οὗ ἀρκούντως ὑποδεικνύεται ὅτι τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα δὲν ἦτο ἀλλότριον τῆς ἐπισκέψεως ἐκείνης. Ὅ,τι δὲ φαίνεται τῷ ὄντι μῦθος εἶναι τὸ ὑπό τινων ρώσων χρονογράφων φημιζόμενον ὅτι ὁ βασιλεὺς δελεασθεὶς ὑπὸ τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ κάλλους τῆς γυναικὸς ταύτης προέτεινε νὰ συζευχθῇ αὐτήν· οὐ μόνον διότι ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε σύζυγον ἀλλὰ καὶ διότι τότε ἡ Ὄλγα ἦτο ἑξηκοντούτης, ὥστε τὰ λείψανα τοῦ κάλλους αὐτῆς δυσκόλως ἠδύναντο ν' ἀποβῶσι τοσοῦτον ἐπίφοβα. Ἀμφίβολον ὡσαύτως εἶναι ἂν ἡ Ὄλγα βαπτισθεῖσα ἐπωνομάσθη Ἑλένη. Τοὐλάχιστον ἐν Ρωσίᾳ ἐξηκολούθησε νὰ ὀνομάζεται Ὄλγα, καὶ αὐτοὶ οἱ ἡμέτεροι δὲν ἔπαυσαν ἀποκαλοῦντες αὐτὴν Ἔλγαν, ἥτις ἐστὶ λέξις σκανδιναυικὴ σημαίνουσα φλόγα (²).

(¹) Ὅπως νῦν, ὅτε ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει σουλτάνου κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτὰς δίδονται εἰς τοὺς μεγιστᾶνας ὡς ἐνθύμια μικρὰ νομισμάτια χρυσᾶ ἔχοντα ἀξίαν τοῦ ἑνὸς τετάρτου τῆς ὀθωμανικῆς λίρας.

(²) Οὐ μόνον τὰ ὀνόματα Ὀλὲγ καὶ Ὄλγα ἢ Ἔλγα (Ὄλγα προδήλως εἶναι θηλυκὸς τύπος τοῦ

Τοιαῦτα ὑπῆρξαν τὰ πολιτικὰ τῆς βασιλείας τοῦ Πορφυρογεννήτου γεγονότα. Ὁ Κωνσταντῖνος Ζ', ἂν καὶ μὴ ἔχων πολλὴν τῶν δημοσίων πραγμάτων ἐμπειρίαν, ἀσχολούμενος δὲ μᾶλλον περὶ τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ὑπῆρξεν ὅμως πολὺ ἀνώτερος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Λέοντος. Εἴδομεν ὅτι ἐπέστησε τοῦ στρατοῦ ἡγεμόνας ἐπιτηδείους, ἀλλὰ κας τὴν πολιτικὴν διοίκησιν ἀνέθηκεν εἰς ἄνδρας καλῶς τὰ κατ' αὐτὴν διεξαγαγόντας καὶ ἰδίως ἐξακολουθήσαντας νὰ προστατεύωσι τοὺς μικροὺς ἐλευθέρους γαιοκτήτας κατὰ τῶν καταχρήσεων τῶν δυνατῶν. Τὸ δὲ χαρακτηριστικώτατον τοῦ ἀνδρὸς εἶναι ὅτι καὶ περὶ τὸν ἔρωτα αὐτοῦ πρὸς τὰ γράμματα ἀνεδείχθη πολὺ πρακτικώτερος τοῦ πατρός. Ἡ Ἀκαδημία, ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ Βάρδα τοσοῦτον ἀκμάσασα, εἶχεν ὡς, φαίνεται, παραμεληθῆ ἐπὶ τῆς μεσοβασιλείας τοῦ Ρωμανοῦ. Ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἅμα μοναρχήσας τῷ 945 ἀνεζωπύρησε πᾶσαν σπουδὴν ἐν τῷ ἀνωτάτῳ τούτῳ ἐκπαιδευτηρίῳ, διορίσας καθηγητὰς ἐγκρίτους τῆς μὲν φιλοσοφίας τὸν πρωτοσπαθάριον Κωνσταντῖνον, τῆς δὲ ρητορικῆς τὸν μητροπολίτην Νικαίας Ἀλέξανδρον, τῆς δὲ γεωμετρίας τὸν πατρίκιον Νικηφόρον, γαμβρὸν τοῦ ἐπάρχου τῆς πόλεως Θεοφίλου τοῦ Ἐρωτικοῦ, τῆς δὲ ἀστρονομίας τὸν γραμματέα Γρηγόριον. Οὐδὲ ἠρκέσθη νὰ διορίσῃ τοὺς καθηγητὰς τούτους, ἀλλ' ἐπιμελῶς ἐφώρευε τὰ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν καὶ πολυτρόπως ἐνεψύχωνε τοὺς ἀρίστους τῶν φοιτητῶν «ὁμοδιαίτους καὶ ὁμοτραπέζους καθ' ἑκάστην τούτους ποιῶν καὶ ἀργύρια παρέχων, καὶ ὁμιλίας μετ' αὐτῶν προσηνεῖς ποιούμενος». Οὕτω δὲ ἠδυνήθη μετ' οὐ πολὺ νὰ διορίσῃ εἰς τα ἀνώτατα ἐκκλησιαστικὰ καὶ πολιτικὰ καὶ δικαστικὰ ἀξιώματα ἄνδρας διαπρέποντας ἐπὶ σοφίᾳ καὶ δεξιότητι.

Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος φέρων στολὴν βασιλέως τοῦ Ἰούδα (ἐκ χειρογράφου)

Αἱ δὲ συγγραφαὶ περὶ ἃς ἐνησχολήθη ὁ Κωνσταντῖνος Ζ' στεροῦνται μὲν βεβαίως καλλιεπεία καὶ κρίσεως ἀποχρώσης ἀλλ ὅμως εἶναι ἔργα χρήσιμα, διότι δίδουσιν ἡμῖν ἔννοιάν τινα τῆς τότε καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Ἀντὶ νὰ συντάσσῃ ἐπιγράμματα, καὶ λόγους, καὶ προσευχάς, καὶ θρησκευτικὰ ᾄσματα, καὶ ποιήματα, ὅπως ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὁ Κωνσταντῖνος Ζ' ἐπέστησε τὴν προσοχὴν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους τὸ πολίτευμα αὐτοῦ καὶ τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις. Ἡ *περὶ θεμάτων* πραγματεία τοῦ βασιλέως τούτου, διῃρημένη εἰς δύο βιβλία, διδάσκει εἰς ποῖα καὶ πόσα μεγάλα διοικητικὰ καὶ στρατιωτικὰ τμήματα ἦτο διῃρημένον τότε τὸ κράτος, καὶ τίνας πόλεις περιελάμβανεν ἕκαστον τῶν τμημάτων τούτων. Ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι περιέχει-

Ὀλέγ), ἀλλὰ καὶ ***Ἰγὼρ*** καὶ ***Ρουρὶχ*** καὶ ***Δὶρ*** καὶ ***Ἀσκολ*** καὶ πάντα τὰ ὀνόματα τῶν μεγάλων ρώσων ἡγεμόνων ἢ ἁπλῶν ἀρχηγῶν τῶν πρὸ τοῦ Σβιετοσλὰβ εἶναι σκανδιναυικά, ἀνήκοντα εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν ***Βαριάγων***, οἵτινες ἵδρυσαν τῷ 862 μ. Χ. τὸ ρωσικὸν κράτος. Πρῶτος ρῶσος ἡγεμὼν φέρων σλαυικὸν ὄνομα εἶναι ὁ τῆς Ὄλγας καὶ τοῦ Ἰγὸρ υἱὸς Σβιετοσλαῦος, περὶ οὗ μακρὸς περαιτέρω γενήσεται λόγος.

ἀντιφάσεις τινὰς καὶ σύγχυσιν ἱκανὴν πραγμάτων· ἀλλ' ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἡ πραγματεία αὕτη οὐδεμίαν ἄλλην μεθοδικὴν πληροφορίαν ἠθέλομεν ἔχει περὶ τῆς διοικητικῆς τοῦ κράτους διαιρέσεως. Ἄλλο πολὺ μεγαλύτερον ἔργον εἶναι *ἡ ἔκθεσις τῆς Βασιλείου τάξεως*, ἤτοι ἔκθεσις τοῦ τυπικοῦ τῆς αὐλῆς, κατὰ μέγα μὲν μέρος συνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου αὐτοῦ, ἐν μέρει δὲ ὑπ' ἄλλων ἢ συγχρόνων ἢ καὶ μικρὸν μεταγενεστέρων. Ἐν αὐτῇ περιγράφονται μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας ἅπασαι αἱ θρησκευτικαὶ καὶ πολιτικαὶ τελεταί, οἱ ἱπποδρομικοὶ ἀγῶνες, ὁ ἱματισμὸς ἑκάστου ἄρχοντος ἀπὸ τοῦ ὑπερτάτου μέχρι τοῦ κατωτάτου, ὁ τρόπος καθ' ὃν προεχειρίζετο, ἡ τάξις ἣν ἐπεῖχεν, αἱ ἀμοιβαὶ τὰς ὁποίας ἐλάμβανεν, αἱ ἀνευφημίαι ὧν ἠξιοῦτο. Ὁ αὐλικὸς οὗτος ὀργανισμὸς φαίνεται σήμερον εἰς ἡμᾶς ἐν πολλοῖς ἀλλόκοτος· ἀλλ' ὁπωσδήποτε εἰκονίζει τὸν δημόσιον καὶ ἐν μέρει τὸν ἰδιωτικὸν βίον τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, καὶ εἶναι τόσῳ μᾶλλον ἄξιος μελέτης ὅσῳ ὅλαι αἱ νεώτεραι αὐλαὶ κατὰ τὸν τύπον ἐκεῖνον διωργανώθησαν. Παρεκτὸς ὅμως τῶν προειρημένων, ἡ ἔκθεσις τῆς Βασιλείου τάξεως περιέχει καὶ ἄλλας εἰδήσεις περὶ τῆς διοικήσεως τοῦ κράτους, περὶ πολεμικῶν τινων γεγονότων, περὶ τῆς μισθοδοσίας τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀρχόντων, καὶ τὰ παρόμοια. Ἡ τρίτη τοῦ Κωνσταντίνου συγγραφὴ ἐπιγράφεται *πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανὸν* καὶ κυρίως μὲν πραγματεύεται περὶ τῶν ἀπαιδεύτων λαῶν, ὑπὸ τῶν ὁποίων προεστοιχίζετο τότε τὸ κράτος, οἷον τῶν Πετσενέγων, τῶν Ρώσων, τῶν Τούρκων ἢ Οὔγγρων (1), τῶν Βουλγάρων, περὶ τῶν σχέσεων πρὸς τοὺς λαοὺς τούτους, περὶ τοῦ τρόπου τῆς εἰς αὐτοὺς ἀντιστάσεως καὶ περὶ τῶν μηχανημάτων ἅτινα οἱ βασιλεῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετεχειρίζοντο ἵνα ὑποκινῶσι τοὺς λαοὺς ἐκείνους κατ' ἀλλήλων. Ἀλλ' ἡ συγγραφὴ αὕτη περιλαμβάνει προσέτι καὶ ἄλλας εἰδήσεις περὶ τῶν ἐντὸς τοῦ κράτους σλαυικῶν φυλῶν, περὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὴν κυβέρνησιν καὶ πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς, περὶ στρατολογίας καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Ὅ,τι δὲ εἴπομεν ὡς πρὸς τὴν περὶ θεμάτων πραγματείαν ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὰς δύο ἄλλας. Μὴ ζητεῖτε εἰς αὐτὰ σαφήνειαν καὶ ἀκρίβειαν, ἀλλ' ἐὰν θέλετε νὰ γνωρίσετε ὁπωσοῦν τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μελετήσατε αὐτὰς ἐπιμελῶς, καί, ἂν ἐγκαρτερήσετε, θέλετε διδαχθῇ πολλά.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐγράφησαν κατὰ μέγα μέρος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Ζ', εἰς ἃ προσθετέον τὴν ἱστορικὴν διήγησιν περὶ Βασιλείου τοῦ μακεδόνος. Διάφοροι δὲ ἄλλαι συγγραφαὶ συνετάχθησαν τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ τῇ ἐπιστασίᾳ τοῦ βασιλέως. Τοιαύτη πρὸ πάντων εἶναι *ἡ χρονογραφία ἡ συγγραφεῖσα ἐκ προστάγματος τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου δεσπότου, ἀρχομένη μὲν ὅπου ἔληξε Θεοφάνης, ἤγουν ἀπὸ τῆς βασιλείας Λέοντος τοῦ Ἀρμενίου, ἀπολήγουσα δὲ εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας Ρωμανοῦ Β' τοῦ υἱοῦ τοῦ Κωνσταντίνου.* Ἡ χρονογραφία αὕτη συνετάχθη ὑπὸ τῶν γραμματέων τοῦ Κωνσταντίνου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μαρτυριῶν καὶ τῶν σημειώσεων αὐτοῦ. Ὡσαύτως ἐκ διαταγῆς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν συγγραφῶν ὅσας εἶχε συλλέξει ἐν τῇ βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ ἀπηρτίσθη μεγάλη συλλογή, εἶδος ἱστορικοῦ πανδέκτου, περιλαμβάνουσα ἀποσπάσματα τῶν κυριωτέρων ἀρχαίων ἱστορικῶν, κατατεταγμένα εἰς πεντήκοντα καὶ τρεῖς τίτλους. Δυστυχῶς ἐκ τῶν τίτλων τούτων δὲν περιῆλθον εἰς ἡμᾶς εἰμὴ δύο μόνον καί τινα τεμάχια δύο ἑτέρων, ἐν οἷς ὅμως διετηρήθησαν ἀποσπάσματα λόγου ἄξια τοῦ Πολυβίου, τοῦ Διοδώρου, τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἁλικαρνασσέως, τοῦ Ἀππιανοῦ καὶ ἄλλων τινῶν μεταγενεστέρων, οἷον Δεξίππου, Εὐναπίου, Μενάνδρου, Πέτρου Πατρικίου καὶ τῶν τοιούτων.

Πλὴν δὲ τῶν ἱστορικῶν ἔργων καὶ συλλογῶν ἐγένοντο κατὰ παραγγελίαν τοῦ Κων-

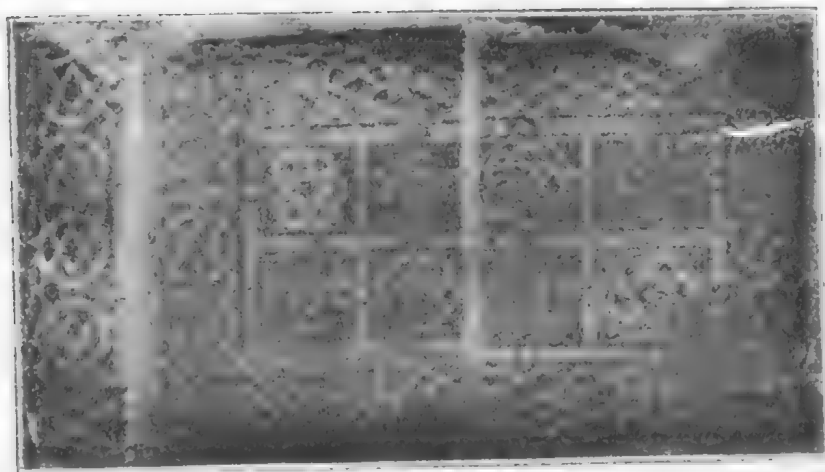
(1) Οἱ Οὔγγροι ἤτοι οἱ Μαγιάροι, δὲν εἶναι Τοῦρκοι, εἰ καὶ οὕτω καλοῦνται ὑπὸ τῶν ἡμετέρων χρονογράφων. Ἰδὲ ἀνωτέρω σημείωσιν, σελ. 85 σημ. 1

σταντίνου καὶ ἄλλα τινὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα· γεωπονικά, χειρουργικά, ἰατρικά, καὶ ἱππιατρικά. Ἐπὶ πᾶσιν ὁ Κωνσταντῖνος ἔγραψε, κατὰ μίμησιν τοῦ πατρός, πραγματείας τινὰς στρατιωτικὰς καὶ ναυτικάς· ἀλλ' ἂν καὶ οὐδέποτε αὐτὸς ἐστρατήγησεν ἐπέστησεν ὅμως πολλὴν ἐπιμέλειαν ἰδίως εἰς τὴν τοῦ στόλου συγκρότησιν, ἐπιστατῶν τὴν τῶν πολεμικῶν νηῶν ἐπισκευήν, καὶ διὰ τῆς ἐμπειρίας ἣν πρὸς τοῦτο ἐκτήσατο συντελέσας οὐ μικρὸν εἰς τὸν ἀπαρτισμὸν τῶν στόλων ἐκείνων, οἵτινες δὲν ἔπαυσαν ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ νικηφοροῦντες, ἐνῷ ἠξεύρομεν εἰς ποίαν ταπείνωσιν εἶχε περιέλθει ἐπὶ Λέοντος ἡ ναυτικὴ τοῦ κράτους δύναμις. Συγκεφαλαιοῦντες δὲ τὴν περὶ ἀνδρὸς κρίσιν μας ἐπιφέρομεν ἐν τέλει ὅτι, ἐνῷ ὁ Λέων ὑπῆρξεν ὅλως διόλου τὸ ἀντίθετον τοῦ Βασιλείου, ὁ Κωνσταντῖνος διετέλεσεν ὅμοιος μέχρι τινὸς ἐν μέρει μὲν τοῦ ἑνός, ἐν μέρει δὲ τοῦ ἑτέρου τῶν προγόνων. Δὲν ἦτο ἐκδεδιῃτημένος ὅπως ὁ πατήρ, ἀλλὰ σώφρων ὅπως ὁ πάππος· δὲν ἦτο ἀμαθὴς ὅπως ὁ πάππος, ἀλλὰ λόγιος ὅπως ὁ πατήρ· δὲν ἦτο ἄπρακτος ὅπως ὁ πατήρ, ἀλλά, καίτοι μὴ ἔχων τὴν πολιτικὴν δραστηριότητα τοῦ πάππου, δὲν ἐστερεῖτο πρακτικοῦ πνεύματος (¹).

Περίαπτον ρωσικὸν τέχνης βυζαντινῆς

(¹) Καὶ ἡ ἐξωτερικὴ αἴγλη τῆς τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' βασιλείας ἦν μεγάλη. Ὁ Σλόσσερ λέγει περὶ ταύτης (Weltgeschj τόμ. 6 σελ. 117). «Ἐνῷ ἡ τοῦ Κωνσταντίνου ἐπικοινωνία πρὸς τὸν ἰσχυρὸν δυνάστην τῆς Ἱσπανίας ἀπέβλεπεν ὀλιγώτερον εἰς τὸ συμφέρον ἢ εἰς τὴν αἴγλην, ἀμφοτέρων τῶν ἡγεμόνων αἱ μετὰ τῶν ρώσων σχέσεις ἐπήνεγκον ἀληθῆ ὠφέλειαν πρὸς τὸ κράτος, ἡ δε πρὸς τὸν Ὄθωνα καὶ Βερεγγάριον Β' ἐπικοινωνία περιεποίει τὴν μείζονα τιμὴν εἰς τὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου μέρος».

Ανάγλυφος μαρμαρίνη πλὰξ τοῦ Ἁγιάσματος τῆς μονῆς τῆς Λαύρας, ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, κτισθείσης ὑπὸ τοῦ ἁγ. Ἀθανασίου ἐπὶ Νικηφόρου Φωκᾶ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ.
ΡΩΜΑΝΟΣ Β. ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΦΩΚΑΣ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΣΙΜΙΣΚΗΣ.

Τὸν Κωνσταντῖνον II πορφυρογέννητον ἀποθανόντα κατὰ Νοέμβριον τοῦ 959 διεδέχθη ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ρωμανὸς Β εἰς ἡλικίαν εἴκοσι καὶ ἑνὸς ἔτους. Διὰ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ νέου τούτου προῆλθεν ἐπὶ τὴν ἱστορικὴν σκηνὴν χαρακτὴρ ἀλλότριος ὁπωσοῦν τῶν προηγουμένων ἡγεμόνων τῆς μακεδονικῆς δυναστείας. Ὁ Ρωμανὸς Β' εἶχε τὸ ἀθλητικὸν σῶμα καὶ τὴν νοημοσύνην τοῦ ἀρχηγέτου τῆς δυναστείας ταύτης. Ἀλλὰ παρ' αὐτῷ τὰ δύο προτερήματα δὲν συνεδυάζοντο εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐπέλθῃ ἡ δέουσα μεταξὺ αὐτῶν ἰσορροπία. Ἦτο ἐπιτήδειος εἰς τὸ νὰ κατανοῇ τὰ καθολικὰ τοῦ κράτους συμφέροντα καὶ ζητήματα καὶ εἰς τὸ νὰ ἀποφασίζῃ περὶ αὐτῶν ἐν γένει τὰ δέοντα· ἀλλ' οὐδεμίαν εἶχεν ὄρεξιν νὰ μελετᾷ καὶ διεξάγῃ αὐτὰ κατὰ μέρος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σφριγῶσα αὐτοῦ κρᾶσις εἶχε χρείαν ἐνασχολήσεως καὶ δὲν εὕρισκεν αὐτὴν ἐν τῷ ἠθικῷ καὶ διανοητικῷ κόσμῳ, ἐτράπη ἐπὶ τὸν ὑλικὸν καὶ κατέβαλεν εἰς τὸ στάδιον τοῦτο ἀγῶνας ἀτρύτους καὶ ἀξίους τῇ ἀληθείᾳ χρηστοτέρας ἁμίλλης. Ἵνα δὲ περιορισθῶμεν εἰς τοὺς κοσμιωτέρους τῶν ἀγώνων τούτων καὶ εἰς ἓν μόνον παράδειγμα, ἀναφέρομεν ὅτι ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἠδυνήθη νὰ παρευρεθῇ εἰς τὸ ἱππόδρομον, νὰ ἑστιαθῇ ἔπειτα μετὰ τῆς συγκλήτου καὶ νὰ μοιράσῃ εἰς τοὺς ἄρχοντας τὰς εἰθισμένας χρηματικὰς ἀμοιβάς, κατόπιν νὰ μεταβῇ εἰς σφαιριστήριον, τότε λεγόμενον τζυκανιστήριον, ν' ἀγωνισθῇ αὐτόθι πρὸς τοὺς ἐμπειροτέρους τῶν σφαιριστῶν καὶ νὰ νικήσῃ αὐτούς. Τελευταῖον μετέβη αὐθημερὸν πάντοτε ἔξω τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς κυνήγιον, καί, ἀφοῦ ἐθήρευσεν αὐτόθι 4 παμμεγέθεις χοίρους, ἐπέστρεψε σῷος τὸ ἑσπέρας εἰς τὰ βασίλεια. Ἐν τούτοις, καίτοι τοιοῦτον διῆγε βίον, τὰ πράγματα διεξήχθησαν ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἴπερ ποτὲ καλῶς, διότι ὁ Ρωμανὸς εἶχε τὴν νοημοσύνην τὴν ἀπαιτουμένην ἵνα ἀναθέτῃ αὐτὰ εἰς τοὺς ἱκανωτέρους τῶν ἀνδρῶν, καὶ νὰ ἀποφασίζῃ τὸ πρακτέον ἐν κρισίμοις περιστάσεσι. Βεβαίως εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ἐκείνην συνετέλεσε πρὸ πάντων ἡ ἐπιτη-

δεία τῶν πόρων καὶ τῶν δυνάμεων τοῦ κράτους ἀναδιοργάνωσις ἣν διεξήγαγεν ὁ Βασίλειος Α', ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Βασιλείου ἠδύνατο νὰ ματαιωθῇ, ἂν δὲν ὑπῆρχε δεξιότης περὶ τὴν χρῆσιν τῶν πόρων ἐκείνων καὶ τῶν δυνάμεων, ὡς συνέβη ἐπὶ Λέοντος. Ὁ δὲ Ρωμανὸς Β' ἀνεδείχθη καὶ τοῦ πατρός του ἐπιτηδειότερος, ἐνάμιλλος δὲ μᾶλλον τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Ρωμανοῦ Α' περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς περὶ τῶν πραγμάτων ἀποφάσεις. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ἅμα ὡς ἐμονάρχησεν, εἶχεν, ὡς προείπομεν, ἀναθέσει τὴν ὅλην ἐσωτερικὴν τοῦ κράτους διοίκησιν εἰς τὸν νόθον υἱὸν τοῦ Ρωμανοῦ Λεκαπηνοῦ Βασίλειον, προχειρίσας αὐτὸν παραδυναστεύοντα τῆς συγκλήτου. Ὁ Βασίλειος, καίτοι ἐξωσθέντος τῆς βασιλείας τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὑπηρέτησε πιστῶς τὸν Κωνσταντῖνον, διότι ἦτο, φαίνεται, ἰδίως προσηλωμένος εἰς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Ἑλένην, τὴν σύζυγον τοῦ Κωνσταντίνου. Καθ' ὅσον ὅμως ἡλικιοῦτο ὁ τούτου υἱὸς Ρωμανός, συνέβη μεταβολή τις εἰς τὴν θέσιν τοῦ Βασιλείου. Ἡ πρώτη τοῦ Ρωμανοῦ σύζυγος ἢ μᾶλλον ἡ μνηστὴ αὐτοῦ Βέρθα εἶχεν ἀποθάνει τῷ 949, τῷ δὲ 956 ὁ Ρωμανὸς ἑπτακαιδεκαέτης ἤδη ὢν ἐνυμφεύθη τὴν Θεοφανώ, ἣν ἄλλοι μὲν λέγουσιν ἐξ ἐγκρίτου τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἴκου ἕλκουσαν τὸ γένος, ἄλλοι δὲ ὀνομάζουσι καπήλου θυγατέρα. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ Θεοφανὼ ἦτο καλλίστη τὸ εἶδος ἅμα καὶ εἰς ὑπερβολὴν φίλαρχος γυνή. Ὅτε τῷ 959 ἀπεβίωσεν ὁ Κωνσταντῖνος, διεδόθη φήμη ὅτι εἶχε δηλητηριασθῇ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ρωμανοῦ μὴ ἔχοντος τὴν ὑπομονὴν νὰ περιμείνῃ τὸν φυσικὸν τοῦ πατρὸς θάνατον ἵνα ἀναλάβῃ τὴν ὅλην τῶν πραγμάτων διοίκησιν, προτρεπομένου δὲ εἰς τὸ ἀνοσιούργημα τοῦτο καὶ ὑπὸ τῆς Θεοφανοῦς. Τὴν φήμην ταύτην ἐπανέλαβον ἅπαντες οἱ μεταγενέστεροι χρονογράφοι, ἀλλὰ δὲν ἀναφέρει ἡ ἐκ προστάγματος τοῦ Πορφυρογεννήτου χρονογραφία, καίτοι ψέγει τὰς ἄλλας τοῦ Ρωμανοῦ κακίας. Ἀλλ' εἴτε ἀληθῶς ἔχουσιν εἴτε μὴ ἀληθῶς τὰ περὶ τούτου θρυληθέντα, ἐκ τῶν πραγμάτων ἐξάγεται ἀναμφισβητήτως ὅτι, ἅμα ὁ Ρωμανὸς ἐνυμφεύθη τὴν Θεοφανώ, αὕτη ἐδιχονόησε πρὸς τὰς ἀνδραδέλφας αὐτῆς καὶ πρὸς τὴν πενθεράν, ὅτι ὁ Βασίλειος ἀπέκλινεν ἐν τῇ οἰκογενειακῇ ταύτῃ διενέξει πρὸς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ, καὶ ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος φοβούμενος εὐλόγως μήπως ἐκ τῆς ἔριδος ταύτης διακινδυνεύσῃ ὁ Ρωμανός, δὲν ἔπαυσε μὲν εὐνοῶν καὶ μεταχειριζόμενος τὸν Βασίλειον, ἀλλὰ τῷ 958 προεχειρίσατο παραδυναστεύοντα τῆς συγκλήτου τὸν Ἰωσὴφ ἐκεῖνον τοῦ ὁποίου εἶχε διακρίνει τὴν ἱκανότητα ἅμα ἐμονάρχησε. Τοῦτον λοιπὸν τὸν Ἰωσήφ, ὅστις ἐπελέγετο Βρίγγας, διετήρησεν ὁ Ρωμανὸς ἐν τῷ ὑπερτάτῳ ἐκείνῳ ἀξιώματι· καὶ ἐνταὐτῷ διώρισε δομέστικον μὲν τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν, δομέστικον δὲ τῶν σχολῶν τῆς Δύσεως τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν, διὰ δὲ τῶν τριῶν ἐκείνων ἀνδρῶν οὐ μόνον ἐκραταίωσε παραδόξως τὴν βασιλείαν ἀλλὰ καὶ διὰ μεγάλου κατορθώματος ἐλάμπρυνεν αὐτὴν ὅσον πρὸ καιροῦ δὲν εἶχε λαμπρυνθῇ.

Ἀφ' ἧς τῷ 823 ἡ Κρήτη κατεκτήθη ὑπὸ τῶν μωαμεθανῶν (Κεφ. ϛ' βιβλ. Ι' τοῦ τρίτου τόμου) πολλαὶ ἐγένοντο πρὸς ἀνάκτησιν αὐτῆς ἀπόπειραι, ἀλλ' ἅπασαι ἀπέτυχον· οἱ δὲ Ἄραβες ἐκεῖνοι τῆς Κρήτης, τῇ συνεργασίᾳ τῶν ὁμοθρήσκων αὐτῶν τῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ, ἐξαιρέτως τῶν τῆς Ταρσοῦ, καὶ διὰ τῆς προθύμου συμπράξεως πολλῶν ἀρνησιθρήσκων, δὲν ἔπαυσαν λεηλατοῦντες τὰς νήσους καὶ τὰς παραλίας τοῦ κράτους, κυριεύοντες πόλεις μεγάλας καὶ ἐκ διαλειμμάτων κυριαρχοῦντες τοῦ Αἰγαίου. Καὶ εἶχε μὲν ὑποστῇ δεινὴν συμφορὰν ἡ ναυτικὴ αὕτη τῶν Ἀράβων τῆς Κρήτης δύναμις διὰ τῆς περὶ Λῆμνον νίκης τοῦ ναυάρχου Ἰωάννου τοῦ Ραδινοῦ ἐν ἔτει 924, ἀλλ' ἐπὶ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου τῷ 956 σταλεῖσα πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης ἐκστρα-

τεία ὑπὸ ἡγεμόνα Κωνσταντῖνον τὸν Γογγύλην ἀπέτυχεν αὖθις ὁλοσχερῶς, διότι ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος ἔπραξε τὸ λάθος ν' ἀναθέσῃ αὐτὴν εἰς ἄνδρα μηδεμίαν ἔχοντα ἀξίαν. Ἔκτοτε δέ, ὡς φαίνεται, ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς ἐμελέτησε νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ ἐπιχείρημα καὶ ἤρχιζε νὰ παρασκευάζεται ἐπὶ τούτῳ, διότι ἐν ἀρχῇ τοῦ 960 ἔτους ὑπῆρχον ἕτοιμα δισχίλια πυρφόρα χελάνδια, χίλιοι δρόμωνες καὶ 307 φορτηγά, τὰ ὁποῖα οἱ χρονογράφοι ὀνομάζουσι «καράβια καματηρὰ σιτήσεις ἔχοντα καὶ ὅπλα πολεμικά». Καὶ πλὴν τούτων δύναμις πεζικὴ ἀνάλογος Θρᾳκῶν, Μακεδόνων, Ἀνατολικῶν καὶ Σλαύων. Ἀλλ' ἐν τούτοις, ἐν τῷ συμβουλίῳ, τὸ ὁποῖον συνεκροτήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἵνα ἀποφασίσῃ ὁριστικῶς περὶ τῆς ἐπιχειρήσεως, οἱ πλεῖστοι τῶν συγκλητικῶν ἐψήφισαν κατ' αὐτῆς, ὑπομνήσαντες μὲν τὰς προηγουμένας ἀποτυχίας καὶ τὴν πληθὺν τῶν εἰς μάτην ἀναλωθέντων ἀνθρώπων καὶ χρημάτων, παραστήσαντες δὲ τοὺς κινδύνους τῆς θαλάσσης καὶ τὴν μεγάλην ἐπικουρίαν ἣν ἠδύναντο οἱ μωαμεθανοὶ τῆς Κρήτης νὰ λάβωσιν ἐξ Ἀφρικῆς καὶ ἐξ Ἀσίας. Ἀνέφεραν δὲ καὶ ἕτερόν τινα λόγον χαρακτηριστικώτατον τῶν χρόνων ἐκείνων, ὅτι κατὰ τὴν διατρέχουσαν φήμην ὁ πορθητὴς τῆς Κρήτης θέλει καταλάβει τὴν βασιλείαν. Ἦτο ἆρά γε ἡ φήμη αὕτη μία τῶν συνήθων τότε προφητειῶν, τὰς ὁποίας ἡ τῶν πολλῶν πρόληψις προθύμως ἠσπάζετο, ἢ εἶχε τὴν σπουδαιοτέραν ὑπόστασιν ὅτι πολλοὶ τῶν περὶ τὸν Ρωμανὸν ἐφοβοῦντο μήπως ὁ Φωκᾶς, ὅστις καὶ πρὸ τούτου μέγα ἐκτήσατο κλέος, ἠδύνατο νὰ ἀποβῇ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κρήτης τοσοῦτον παντοδύναμος ὥστε νὰ καταλάβῃ παρὰ τῷ Ρωμανῷ Β' ἣν τάξιν εἶχε σφετερισθῆ παρὰ τῷ πατρὶ αὐτοῦ ὁ Ρωμανὸς ὁ Λεκαπηνός; Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν συγκλητικῶν εἴτε διὰ τοῦτον εἴτε δι' ἄλλους λόγους ἦσαν ἐναντίοι τῆς ἐπιχειρήσεως. Ἀλλὰ μετὰ τῆς μειονοψηφίας, ἥτις ἐπέμενε νὰ ἐπαναληφθῇ ὁ ἀγών, συνετάσσετο ὁ Ἰωσήφ, Βρίγγας. «Ὁ δὲ παρακοιμώμενος Ἰωσήφ, λέγει ἡ ἐκ προστάγματος τοῦ Πορφυρογεννήτου χρονογραφία, ὁ χρηστὸς καὶ ὀρθὸς καὶ ἄυπνος νοῦς, εἰς μέσον σταθεὶς ἔφη· «Ἡμεῖς μέν, δέσποτα, ἴσμεν πάντες ὅσα δεινὰ συνέβησαν παρὰ τῶν ἀρνητῶν τοῦ Χριστοῦ εἰς ἡμᾶς· καὶ δίκαιόν ἐστι λογίσασθαι τὰς σφαγὰς καὶ τὰς τῶν παρθένων φθορὰς καὶ τὰς τῶν ἐκκλησιῶν καταστροφὰς καὶ τὰς τῶν παραθαλασσίων θεμάτων αἰχμαλωσίας, καὶ πρέπον ἐστὶν ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν καὶ ὁμοφύλων ἀγωνίσασθαι καὶ μὴ δεδιέναι τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος καὶ τὰ τῆς θαλάσσης πελάγη καὶ τῆς νίκης τὸ ἄδηλον καὶ τῆς φήμης τὸ ἀδύνατον. Καὶ χρὴ μάλιστα τῇ θεοσυνεργήτῳ βουλῇ καὶ προστάξει σου πειθαρχεῖν ἡμᾶς, ὡς ἐκ Θεοῦ σοι τοῦτο τὸ ἐνθύμημα. Καὶ γὰρ καρδία βασιλέως ἐν χειρὶ Θεοῦ· μάλιστα διὰ τὸν ὀρθὸν καὶ πιστὸν δοῦλον στέλλεσθαι τὸν δομέστικον τῶν σχολῶν τῆς θεοκυβερνήτου βασιλείας σου».

Νόμισμα Ρωμανοῦ Β'.

Τοιαῦτα εἶπεν ὁ παρακοιμώμενος· ὑπελείπετο λοιπὸν ἢ νὰ ἐπιμείνῃ ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ γνώμην ἢ νὰ μεταβάλῃ αὐτήν· ἠδύνατο δὲ τόσῳ μᾶλλον νὰ διστάσῃ ὅσῳ οἱ πλεῖστοι τῶν συγκλητικῶν, παρεκτὸς πολλῶν ἄλλων λόγων κατὰ τῆς ἐπιχειρήσεως, ὑπεδείκνυον καὶ ὅτι, ἐν ἐπιτυχίᾳ, ἠδύνατο νὰ διακινδυνεύσῃ ὁ θρόνος τοῦ νέου βασιλέως. Ἄλλος λοιπὸν ἤθελε διστάσει· ἀλλ' ὁ Ρωμανὸς δὲν ἐδίστασε, καὶ συνταχθεὶς μετὰ τῆς γνώμης τοῦ παρακοιμωμένου διέταξε νὰ συμπληρωθῶσιν αἱ τελευταῖαι ἐπαιτούμεναι παρασκευαί. Τῳόντι μετ' οὐ πολὺ ὁ Νικηφόρος ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπορεύθη εἰς Φύγελα τῆς Λυδίας, πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἐφέσου κείμενα·

ὅπου ἔμελλε νὰ ἀθροισθῇ ὅλος ὁ στόλος. Προέπεμψε δὲ ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὰ παράλια τῆς Κρήτης ταχυδρομικάς τινας ναῦς, τὰς ὁποίας διέταξε «κατασκοπῆσαι καὶ κρατῆσαι γλῶσσαν», λέγει ἡ χρονογραφία, ὅπου τὸ «κρατῆσαι γλῶσσαν» σημαῖνον τὸ λαβεῖν πληροφορίας ἐνθυμίζει παραδόξως τὸν ἀνάλογον γαλλικὸν ἰδιωτισμὸν prendre langue Καὶ μαθὼν λοιπὸν ὅτι ὁ ἐμίρης τῆς Κρήτης 'Αβδοὺλ 'Αζὶζ καὶ οἱ ἐπισημότεροι τοῦ φρουρίου Χάνδακος ἄρχοντες διατρίβουσιν ἀμέριμνοι εἰς τὰς ἀγροτικὰς αὐτῶν ἐπαύλεις ἐξέπλευσε κατὰ 'Ιούλιον 960 ἐκ Φυγέλων μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεως καὶ προσωρμίσθη οὐ μακρὰν τῆς πρωτευούσης ἐκείνης τῆς νήσου. Ὁ ἐχθρὸς εἶχε προφθάσει νὰ παραταχθῇ εἴς τινα ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὴν ἀπόβασιν, καταπλαγεὶς ἐκ τοῦ καινοῦ τρόπου καθ' ὃν αὕτη ἐγένετο. Διότι κατὰ τὸν σύγχρονον Λέοντα τὸν Διάκονον, τὸν ἀκριβέστερον συγγράψαντα τὰ τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ὁ Νικηφόρος συνεπαγόμενος κλίμακας, ἢ μᾶλλον γεφύρας, καὶ ταύτας προσυφαπλώσας ἀπὸ τῶν πλοίων εἰς τὴν παραλίαν ἀπεβίβασε τάχιστα τὴν στρατιὰν ἔνοπλόν τε καὶ ἔφιππον, μεθ' ὃ διαιρέσας τριχῇ τὴν φάλαγγα, καὶ σαλπίσας τὸ πολεμιστήριον ἐπῆλθεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους ἔχων προπορευόμενον τὸ σταυρικὸν τρόπαιον. Ἡ μάχη δὲν διήρκεσε πολύ· οἱ πολέμιοι μὴ δυνηθέντες νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν αὐτοκρατορικῶν ταγμάτων καὶ ἰλῶν ἔστρεψαν τὰ νῶτα καὶ κατέφυγον εἰς τὸ φρούριον, παθόντες δεινὴν ἀνθρώπων φθοράν. Τότε ὁ Νικηφόρος ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τοῦ Χάνδακος, ἠσφάλισε τὸ στρατόπεδον αὐτοῦ, ἤθροισε τὸν στόλον εἰς εὐλίμενον ἐπίνειον διατάξας νὰ διακωλύῃ πᾶσαν ἔξωθεν ἐπικουρίαν, καὶ συγχρόνως ὁτὲ μὲν πέμπων ἀποσπάσματα εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου, ὁτὲ δὲ αὐτὸς ἀπερχόμενος καὶ ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν ὁδηγούμενος ἀπέτρεπε πᾶσαν ἀπόπειραν συνδρομῆς, ἣν οἱ μωαμεθανοὶ τῆς Κρήτης διενοοῦντο νὰ δώσωσιν εἰς τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ κεκλεισμένους.

Ἐν τούτοις ὁ Χάνδαξ, καίτοι ἀπεκλείσθη οὕτως ἁπανταχόθεν καὶ ἐγκατελείφθη εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις ὑπὸ τῶν ἐμιρῶν Χαλεπίου καὶ Αἰγύπτου, ὧν εἰς μάτην ὁ 'Αβδοὺλ 'Αζὶζ ἐζήτησε τὴν ἐπικουρίαν, ἀνθίστατο ἐπιμόνως. Πολλοὶ παρῆλθον μῆνες· ἐπελθόντος δὲ τοῦ χειμῶνος, δεινὴν ὑπέστη ὁ στρατὸς κακουχίαν ἔκ τε τοῦ ψύχους καὶ τῆς τῶν τροφῶν ἐνδείας, καὶ ἀθυμήσας ἤρχισε νὰ ἀπαιτῇ τὴν εἰς τὰ ἴδια ἐπάνοδον. 'Αλλ' ἡ καρτερία τοῦ Νικηφόρου καὶ ἡ πειθαρχία εἰς ἣν ἐσυνήθισε τα τάγματα αὐτοῦ κατίσχυσαν τῆς δυσχερείας ταύτης, εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσε καὶ ὁ παρακοιμώμενος 'Ιωσὴφ φροντίσας νὰ ἐξαποστείλῃ νέαν καὶ ἄφθονον προμήθειαν σίτου καὶ κριθῆς. Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶναι ὅτι ἡ ἐκ προστάγματος τοῦ Πορφυρογεννήτου χρονογραφία, ἀξιοῦσα νὰ παραθέσῃ ὅσα ὁ Νικηφόρος ἐλάλησεν ἵνα ἐνθαρρύνῃ τὸν ἀθυμήσαντα στρατόν, ἀντιγράφει κατὰ λέξιν τὸν λόγον ὃν κατὰ Θεοφάνην ἐξεφώνησέ ποτε ὁ Ἡράκλειος πρὸς τὸν ἴδιον στρατὸν περὶ Γάζαν τῆς 'Ατροπατηνῆς Μηδίας εὑρισκόμενος (Κεφ. Ε' βιβλ. Θ' τοῦ τρίτου τόμου), παρέχουσα ἀπόδειξιν παραδόξου τοῦ συγγραφέως αὐτῆς πνευματικῆς στειρώσεως. Εἰς τὸν Λέοντα τὸν Διάκονον δὲν εὑρίσκομεν τὸ ἀτόπημα τοῦτο· διότι ὁ λόγος ὃν εἰς ἑτέραν τινὰ περίστασιν τῆς πολιορκίας ἀποδίδει εἰς τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν εἶναι οἰκειότερος πρὸς τὰ πράγματα.

Τελευταῖον μετὰ ὀκτὼ μηνῶν πολιορκίαν ὁ Χάνδαξ ἐκυριεύθη τῇ 7 Μαρτίου 961 ἐξ ἐφόδου αἱματηρᾶς. Ὁ Νικηφόρος ἐπιφυλάξας τῷ βασιλεῖ τὰ τιμιώτατα τῶν λαφύρων, ἐπέτρεψεν εἰς τὸν στρατὸν τὴν ἄλλην λεηλασίαν τῆς πόλεως, ἥτις ἔβριθε θησαυρῶν διὰ τῆς πειρατείας συλλεγέντων. 'Αφοῦ δὲ ἀπεκομίσθησαν οὕτω πάντα τὰ ἐν τῷ φρουρίῳ καθηρέθη τὸ τεῖχος αὐτοῦ, καὶ ἔπειτα ἀπῆλθεν ἡ δύναμις εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας καὶ εὐχερῶς καθυποτάξασα τοὺς ἐν αὐτῇ μωαμεθανοὺς ἐπέστρεψεν αὖθις εἰς Χάνδακα. 'Εκεῖ

ἐπὶ λόφου ὑψηλοῦ καὶ ἀνάντους, ἔχοντος πίδακας ὕδατος δαψιλεῖς, οὐ μακρὰν δὲ κειμένου τοῦ κατερειπωθέντος ἄστεως, ᾠκοδόμησεν ὁ Νικηφόρος φρούριον ὀχυρόν, τὸ ὁποῖον ὠνόμασεν ἑλληνικώτατα *Τέμενος*, καὶ ἠσφάλισε διὰ φρουρᾶς ἀξιοχρέου, ἵνα χρησιμεύῃ ὡς τὸ κύριον ὁρμητήριον τῆς ἀνακαινισθείσης ἐν Κρήτῃ ἑλληνικῆς κυριαρχίας. Οὐδὲ εἰς τοῦτο ἠρκέσθη, ἀλλὰ προσεκάλεσεν εἰς τὴν νῆσον πολλοὺς νέους χριστιανοὺς ἀποίκους Ἀρμενίους καὶ Ἕλληνας, δι᾽ ὃ μέχρι τῆς σήμερον σῴζονται αὐτόθι εἰς τὰς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου καὶ Ρεθύμνης χωρία τινὰ ὀνομαζόμενα Ἀρμένι. Προσέτι ἐπρονόησε περὶ τῆς διαδόσεως μὲν τῆς χριστιανικῆς πίστεως παρὰ τοῖς μωαμεθανοῖς τῆς νήσου, περὶ τῆς ἀναζωπυρήσεως δὲ τῆς πίστεως ταύτης καὶ παρὰ τοῖς ἰθαγενέσι, παρ᾽ οἷς αὕτη πολυειδῶς ἐνοθεύθη κατὰ τὴν μακρὰν ἐκείνην μωαμεθανικὴν κυριαρχίαν. Ἐπὶ τούτῳ ἦλθε τότε εἰς Κρήτην ὁ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Νίκων [1] ὁ ἐπικαλούμενος *Μετανοεῖτε*, ὅστις ἐκήρυξε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἠνώρθωσε τὰς πεπτωκυίας ἐκκλησίας καὶ ἀνήγειρεν ἄλλας νέας, ὧν ἐπιφανεστάτη μάλιστα ὑπῆρξεν ἡ ἐπ᾽ ὀνόματι τῆς ἁγίας Φωτεινῆς κατασκευασθεῖσα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ναοῦ ἀρχαίου ἀπέχοντος τῆς Γόρτυνος τριῶν ἡμερῶν ὁδόν. Ἀλλ᾽ ὅμως οὐκ ὀλίγοι τῶν Ἀράβων, ὅσοι ἔμειναν τότε ἐν Κρήτῃ, διετήρησαν τὸ θρήσκευμα αὐτῶν· καὶ μέχρι τοῦδε ὑπάρχουσιν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Ἀμάρι χωρία τινά, ὧν οἱ μωαμεθανοὶ κάτοικοι λογίζονται ἀπόγονοι τῶν Ἀράβων ἐκείνων, καθὸ φέροντες ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ ἀραβικῆς καταγωγῆς, ἐνῷ οἱ πλεῖστοι ἄλλοι μωαμεθανοὶ τῆς νήσου εἶναι Ἕλληνες, ἀναγκασθέντες νὰ μεταβάλωσι θρήσκευμα ἐπὶ τῆς μεταγενεστέρας τουρκοκρατίας.

Ταῦτα δὲ διαπράξας ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς, καὶ τὴν νῆσον ἐξημερώσας ἅπασαν», ὡς λέγει Λέων ὁ Διάκονος, ἀνέπλευσεν ἤδη εἰς Βυζάντιον, συνεπαγόμενος τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους. Ἐκεῖ ἔτυχε μεγαλοπρεποῦς δεξιώσεως παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ, καὶ ἐθριάμβευσε διὰ μέσης τῆς βασιλευούσης μέχρι τοῦ ἱπποδρόμου, παρακολουθούμενος καὶ ἀνευφημούμενος ὑπὸ τοῦ δήμου παντός, τοῦ συρρεύσαντος ἵνα θαυμάσῃ τὸ θέαμα. Ἦτο δὲ τὸ θέαμα τοῦτο τῇ ἀληθείᾳ λαμπρόν. Πρὸ πάντων ἐπορεύοντο αἱ ἅμαξαι αἱ κομίζουσαι τὴν λείαν· χρυσὸν καὶ ἄργυρον παμπληθῆ εἰς νόμισμα βαρβαρικὸν καὶ ἄκοπον· πέπλους χρυσοπάστους, τάπητας ἁλουργούς, κειμήλια παντοδαπὰ ἐξειργασμένα μὲν τεχνικώτατα, μαρμαίροντα δὲ χρυσῷ· καὶ λίθοις· πανοπλίας, ξίφη, θώρακας διὰ χρυσοῦ κεκοσμημένα πάντα, καὶ ἔγχη καὶ ἀσπίδας καὶ τόξα ἀναρίθμητα. Οἱ μάρτυρες τῆς παρατάξεως ταύτης ἐνόμιζον ὅτι βλέπουσι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν διερχόμενον ἅπαντα τὸν πλοῦτον τῆς βαρβάρου γῆς, καὶ ὡς ποταμόν τινα ἀφθόνως εἰσρέοντα. Κατόπιν δὲ εἵποντο οἱ πολυάριθμοι αἰχμάλωτοι, ἐν οἷς διεκρίνοντο ὅ,τε Ἀβδοὺλ Ἀζὶζ καὶ αἱ γυναῖκες αὐτοῦ καὶ οἱ παῖδες, τεταπεινωμένοι, στένοντες, ὀδυρόμενοι. Ἡ Κωνσταντινούπολις πρὸ καιροῦ δὲν εἶχεν ἀξιωθῆ τοιούτου δείγματος τῆς δυνάμεως τοῦ κράτους· ἡ δὲ οἰκτρὰ τοῦ τελευταίου ἐμίρου τῆς Κρήτης τύχη ἐφαίνετο προαναγγέλλουσα τὴν ὁλοσχερῆ τῶν Μωαμεθανῶν πτῶσιν. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θρίαμβον ὁ βασιλεὺς προσηνέχθη ἐπιεικῶς πρὸς τὸν ἡττηθέντα ἐκεῖνον ἀντίπαλον· ἀπένειμεν αὐτῷ πλούσια δῶρα, καὶ κτῆμα προσοδοφόρον περὶ τὴν πρωτεύουσαν, ὅπου ὁ πρώην ἐμίρης διέζησε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου ἐν ἀνέσει καὶ τιμῇ, διατηρήσας τὸ πάτριον θρήσκευμα. Οἱ ἀπόγονοι ὅμως αὐτοῦ ἐδέχθησαν τὸ ἅγιον βάπτισμα καὶ συναντῶνται ἐκ διαλειμμάτων ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὑπὸ τὴν ἐπω-

(1) Ὁ ὅσιος **Νίκων** ἦν ἀπὸ τῆς πρὸς Πόντῳ Καππαδοκίας (ἀπὸ τοῦ Πόντου τοῦ Πολεμονιακοῦ οὐχὶ ἀπὸ Παφλαγονίας, ἔνθα ἦν ἁπλῶς τὸ μοναστήριον, ἐν ᾧ ἐμόναζεν ἐν ἀρχῇ ὁ ἅγιος.

Ἀρμενιους καλεῖ πάλιν ὁ συγγραφεὺς πλημμελῶς τοὺς Ἀρμενιακούς, ἤτοι τοὺς Ποντίους Παφλογόνας καὶ καππαδόκας Ἕλληνας.

νυμίαν τῶν Ἀνεμάδων. Ὁ υἱὸς τοῦ ἐμίρη Ἀνεμᾶς, εἷς ὢν τῶν βασιλικῶν σωματοφυλάκων, διέπρεψε τῷ 972 εἰς τὸν κατὰ τῶν Ρώσων πόλεμον· πολὺ δὲ βραδύτερον ὁ ἀπόγονος αὐτοῦ Μιχαὴλ Ἀνεμᾶς συνώμοσε μετὰ τῶν ἀδελφῶν του κατὰ Ἀλεξίου Α' τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ φωραθεὶς ἐφυλακίσθη εἴς τινα πύργον πλησίον τῶν Βλαχερνῶν, ὀνομασθέντα ἔπειτα πύργον τοῦ Ἀνεμᾶ καὶ χρησιμεύσαντα ὡς δεσμωτήριον τῶν ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ κατηγορουμένων.

Μολυβδόβουλλον μέλους τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀνεμάδων, ἀπογόνων του ἐμίρου Ἀβδοὺλ-Ἀζίς (Ἅγιος Γεώργιος - Ἐπιγραφή : «Κύριε βοήθει Ἰωάννην τὸν Ἀνεμᾶν»).

Ἡ ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ κατορθωθεῖσα ἀνάκτησις τῆς Κρήτης ὑπῆρξε βεβαίως ἓν τῶν σπουδαιοτάτων γεγονότων τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν ἱστορίας. Ἂν ἡ Κρήτη παρέμενεν ὑποτεταγμένη εἰς τοὺς μωαμεθανοὺς μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς 13 ἑκατονταετηρίδος, ὅτε κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν, πιθανῶς οὐδὲν ἤθελε παραμείνει ἐν αὐτῇ ἴχνος ἑλληνισμοῦ· ἐνῷ ἤδη ὁ ἑλληνισμὸς τῆς Κρήτης, ἐπειδὴ ἀνεζωπυρήθη τῷ 961, καὶ μέχρι τοῦ 1205, ἤτοι ἐπὶ 250 περίπου ἔτη, πολυειδῶς ἐκρατύνθη ὑπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας, ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ εἴς τε τὴν ἐνετικὴν καὶ τὴν νέαν μωαμεθανικὴν κυριαρχίαν. Καί, ἵνα τὰ λοιπὰ παραλίπωμεν, εἴδομεν αὐτὸν ἐν τῇ παρούσῃ ἑκατονταετηρίδι γενναίως καὶ ἐπανειλημμένως ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτοῦ ἀθλήσαντα. Ὅθεν δικαίως τὸ κατόρθωμα ἐκεῖνο ὑμνήθη καὶ ὑπὸ τῆς ποιήσεως διὰ πέντε ἀκροάσεων τοῦ διακόνου Θεοδοσίου, ὅπως πρὸ 300 ἐτῶν αἱ τοῦ Ἡρακλείου νῖκαι εἶχον ὑμνηθῇ ὑπὸ ἑτέρου διακόνου Γεωργίου τοῦ Πισίδου (Κεφ. Ε' βιβλίον Θ' τοῦ τρίτου τόμου).Δυστυχῶς ἡ ποίησις τοῦ Θεοδοσίου εἶναι ὅπως καὶ ἡ τοῦ Πισίδου ὀλίγον ἀξία τοῦ ἀντικειμένου τὸ ὁποῖον ἐπεχείρησε νὰ ψάλῃ. Τοῦτο δὲ μόνον ἔχει τὸ προτέρημα, ὅτι μαρτυρεῖ, ὅπως καὶ ἐκείνη, τὴν διαρκῆ ἐπίδρασιν τῶν ἀναμνήσεων καὶ παραδόσεων τοῦ ἀρχαίου κόσμου, ἰδίως τοῦ ἑλληνικοῦ, διότι συνεχῶς μνημονεύει τοῦ Ὁμήρου καὶ τῶν ἡρώων αὐτοῦ, καὶ τοῦ Ξενοφῶντος καὶ τοῦ Δημοσθένους, καὶ τοῦ Φιλίππου, καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ τοῦ Πλουτάρχου.

Ἀλλὰ μετὰ τὴν νέαν ταύτην ἐπιφανῆ ὑπηρεσίαν ἣν ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς προσήνεγκεν εἰς τὸ κράτος συνέβησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει περιπλοκαὶ καὶ δυσχέρειαι, τῶν ὁποίων γινώσκομεν τὰ ἀποτελέσματα μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ τὰς ἀφορμάς, τοὐλάχιστον δὲν γνωρίζομεν αὐτὰς ἀκριβῶς. Ὁ κυβερνῶν τὰ πράγματα Ἰωσὴφ Βρίγγας δὲν ἦτο βεβαίως ἄνθρωπος κοινός. Ἐν ἔτει 960 συμβάσης ἐν Κωνσταντινουπόλει σιτοδείας δεινῆς, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ὑπερηύξησεν ἡ τιμὴ τοῦ σίτου καὶ τῆς κριθῆς, ὁ Ἰωσὴφ ἐφρόντισε διὰ προμηθειῶν μεγάλων νὰ καταβιβάσῃ τὰς τιμὰς εἰς τὸ ἥμισυ. Πλὴν τούτου διὰ νέων διατάξεων ἐπεκύρωσε καὶ ἡρμήνευσε τὴν προηγουμένως εἰς τοὺς μικροὺς γαιοκτήτας ἀπονεμηθεῖσαν προστασίαν κατὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν ἰσχυρῶν· καὶ δι' ἄλλης νεαρᾶς διηυκόλυνε τὴν εἰς τοὺς στρατευσίμους ἀπόδοσιν τῶν οὕτως ἢ ἄλλως ἀφαιρεθέντων ἀπ' αὐτῶν στρατιωτικῶν κτημάτων. Καὶ οὐ μόνον ἔμπειρος κυβερνήτης ἦτο ὁ Ἰωσὴφ ἀλλὰ καὶ συνέπραττεν εἰλικρινῶς μετὰ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ. Ἠξεύρομεν λόγου χάριν ὅτι εἶχεν ἀγορεύσει ὑπὲρ τῆς ἐπὶ τὴν Κρήτην ἐκστρατείας, καὶ ὅτι προθύμως συνέδραμε τὸν Νικηφόρον ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ εἰς ἣν οὗτος εὑρέθη ἐπὶ τῆς νήσου ἐκείνης κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 960 πρὸς τὸ 961. Ἀλλ' ἀμέσως μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο ὁ Ἰωσὴφ ἐδυσπίστησε πρὸς τὸν μέγαν στρατηγόν. Τινὲς μάλιστα τῶν μεταγενεστέρων χρο-

νογράφων ἀξιοῦσιν ὅτι οὐδ' ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ εἰσέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ διέταξε νὰ ἀπέλθῃ ἀμέσως εἰς Ἀσίαν, ἵνα ἐπιχειρήσῃ νέους κατὰ τῶν αὐτόθι μωαμεθανῶν ἀγῶνας. Καὶ τοῦτο μὲν ἢ δὲν εἶναι ἀληθὲς ἢ δὲν ἐνεκρίθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως, διότι, ὡς πρὸ μικροῦ εἴπομεν, ὁ σύγχρονος Λέων ὁ Διάκονος ρητῶς λέγει ὅτι ὁ Νικηφόρος ἐπιστρέψας ἐκ Κρήτης ἐτέλεσε λαμπρὸν θρίαμβον. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ἀμέσως μετὰ τὸν θρίαμβον ὁ Νικηφόρος προχειρισθεὶς αὖθις δομέστικος τῆς Ἀνατολῆς ἀπε-

Ἡ ἀκρόπολις τοῦ Χαλεπίου

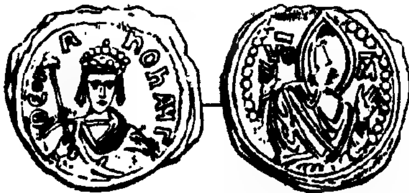
στάλη εἰς Ἀσίαν κατὰ τοῦ ἐμίρου τοῦ Χαλεπίου Χαμβδᾶ, ὅστις ἐπὶ τῆς κατὰ τῆς Κρήτης ἐκστρατείας εἶχε μὲν ταπεινωθῆ ὑπὸ τοῦ Λέοντος Φωκᾶ, ἀλλ' ἔπειτα ἤρχισε πάλιν δῃῶν τὰς πέριξ χώρας. Τὸ εὐλογώτερον ἦτο ἴσως νὰ ἐκπεμφθῇ κατὰ τοῦ πολεμίου ἐκείνου ὁ καὶ πρότερον κατατροπώσας αὐτὸν Λέων· ἡ δὲ σπουδὴ ἣν ἔδειξεν ὁ Ἰωσὴφ νὰ ἀναθέσῃ τὸ ἔργον εἰς τὸν Νικηφόρον ὑπεμφαίνει ὅτι ὑπώπτευε τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρουσίαν τοῦ ἀνδρός. Πόθεν ἆρά γε ἐπήγασεν ἡ ὑπόνοια αὐτοῦ αὕτη; Οἱ χρονογράφοι ἀναφέρουσιν ὅτι συγχρόνως ἥ τε χήρα τοῦ Πορφυρογεννήτου Ἑλένη καὶ αἱ θυγατέρες αὐτῆς δεινῶς ἐπιέζοντο ὑπὸ τῆς Θεοφανοῦς, καὶ ὅτι φοβερὰ συνωμοσία παρεσκευάζετο ὑπὸ τὸν Βασίλειον Πετεινὸν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ καθαιρέσωσι τὸν Ρωμανὸν καὶ νὰ ἀναγορεύσωσι τὸν υἱὸν αὐτοῦ Βασίλειον, καίτοι νήπιον ἔτι ὄντα. Ἡ συνωμοσία αὕτη δὲν ηὐδοκίμησε. Μήπως ὅμως εἶχε κοινωνήσει αὐτῆς οὐ μόνον ὁ πρῴην παρακοιμώμενος Βασίλειος ὁ ἀδελφὸς τῆς Ἑλένης, τὸν ὁποῖον θέλομεν ἴδει μετ' ὀλίγον προκύπτοντα εἰς μέσον ὡς ἀντίπαλον τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Νικηφόρος, δελε-

ιασθεὶς ὑπὸ τῆς ἐλπίδος ὅτι ἐπὶ ἀνηλίκου βασιλέως θέλει ἔχει πολὺ πλείονα ἐξουσίαν ἢ ἐπὶ τοῦ Ρωμανοῦ. Ὁπωσδήποτε ἔκτοτε ὁ Ἰωσὴφ ἤρχισε νὰ ἀντιπράττῃ κατὰ τοῦ Νικηφόρου· καὶ τοῦτο τόσῳ μᾶλλον θαρρούντως ὅσον ἐνόμιζεν ἑαυτὸν πανίσχυρον, διὰ τὴν ἀπόλυτον εὔνοιαν τοῦ Ρωμανοῦ καὶ τῆς Θεοφανοῦς. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀπώλεσεν ἀμφότερα ταῦτα τὰ ἐρείσματα.

Τῳόντι περὶ τὰ μέσα τοῦ 961 ὁ Νικηφόρος ἐστράτευσεν εἰς Ἀσίαν συνεπαγόμενος στρατόν, τὸν ὁποῖον ὁ ἄραψ ἱστορικὸς Ἐλμακὶν ἀναβιβάζει εἰς 200.000 ἀνδρῶν. Διαπεράσας δὲ τὸν Εὐφράτην ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους 962 καὶ δραστηρίως ἀγωνισθείς, καὶ ἀείποτε προκινδυνεύων, ἐκυρίευσε καὶ καθῄρεσεν ὑπὲρ τὰ 60 τῶν μωαμεθανῶν φρούρια, συνέλεξε πλοῦτον ἀμύθητον καὶ τότε ἀποπέμψας εἰς τοὺς ἰδίους σταθμοὺς τὰ διάφορα τοῦ στρατοῦ σώματα ἀνεχώρησε κατὰ Μάρτιον τοῦ 963 εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τῆς λείας, ἵνα παραδώσῃ αὐτὴν τῷ βασιλεῖ. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἔτι εὑρισκόμενος ἔμαθεν ἀπροσδοκήτως ὅτι τῇ 15 τοῦ μηνὸς ἐκείνου ἀπεβίωσεν ὁ βασιλεὺς Ρωμανὸς καὶ ὅτι ὁ πατριάρχης Πολύευκτος καὶ ἡ σύγκλητος ἀνηγόρευσαν μὲν τοὺς ἀνηλίκους αὐτοῦ υἱοὺς Βασίλειον καὶ Κωνσταντῖνον, ἀνέθηκαν δὲ τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν μητέρα αὐτῶν Θεοφανώ. Ὁ αἰφνίδιος τοῦ Ρωμανοῦ θάνατος, καίτοι μόλις ἄγοντος τὸ 24 τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἔτος, συνέβη ἴσως ὡς ἐκ τῆς ὑπερβαλλούσης ἀσωτίας καὶ ἀκρασίας τοῦ βίου αὐτοῦ, οὐδὲν ἧττον ἀμέσως διεδόθη ἡ φήμη ὅτι ἐδηλητηριάσθη ὑπὸ τῆς Θεοφανοῦς, ἐπὶ δὲ τοῦ προκειμένου ἡ φήμη αὕτη ἀναφέρεται καὶ ὑπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ, ἐὰν κρίνωμεν περὶ Θεοφανοῦς ὡς ἐκ τῆς μετέπειτα γνωστοτάτης αὐτῆς διαγωγῆς, τὸ πρᾶγμα δὲν φαίνεται ἀπίθανον. Ὁπωσδήποτε ἡ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως ἀγγελία ἐνέβαλεν εἰς πολλὴν ἀμηχανίαν τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν. Γνώσκων τὴν πρὸς αὐτὸν δυσμένειαν τοῦ Ἰωσήφ, περὶ ἧς κατὰ πρῶτον ἤδη ὁμιλεῖ καὶ ὁ Λέων ὁ Διάκονος, ἐδίσταζε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀφ' ἑτέρου μὴ ἔχων στρατὸν πρόχειρον ἐφοβεῖτο νὰ ὑψώσῃ τὴν σημαίαν τῆς στάσεως. Τελευταῖον ἀπεφάσισε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλεύουσαν. Ἐὰν πιστεύσωμεν μάλιστα τὸν Κεδρηνόν (ὁ Λέων ὁ Διάκονος οὐδὲν τοιοῦτον ἀναφέρει), ἔλαβε περὶ τούτου διαταγὴν τῆς Θεοφανοῦς παρὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἰωσὴφ ἐκδοθεῖσαν. Εἰσῆλθε λοιπὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἠξιώθη εὐμενεστάτης ὑποδοχῆς ὑπό τε τοῦ δήμου καὶ τῆς συγκλήτου, ἐτέλεσε δεύτερον θρίαμβον ἐν τῷ ἱππικῷ, παρέδωκεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον πάντα τὸν πλοῦτον ὃν συναπήγαγεν ἐξ Ἀσίας καὶ ἀπεχώρησεν εἰς τὰ ἴδια ἡσυχάζων.

Ἀλλ' ὁ παρακοιμώμενος Ἰωσὴφ ᾐσθάνετο ὅτι ἡ ἡσυχία αὕτη ἐκυοφόρει μεγάλην πραγμάτων μεταβολήν. Ἐκ τῶν δύο βασιλέων ὁ μὲν Βασίλειος ἦτο ἑπταέτης, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος τεσσάρων μόλις ἐτῶν. Τὸ κράτος εἶχεν ὡς πάντοτε χρείαν κυβερνήτου διαπρέποντος ἐπὶ πολεμικῇ μᾶλλον ἢ πολιτικῇ ἀρετῇ· ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ κοινὴ πεποίθησις ἦτο ὅτι τὰ πράγματα ἔπρεπε νὰ ἀνατεθῶσι μᾶλλον εἰς τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν ἢ νὰ μείνωσιν εἰς χεῖρας τοῦ Ἰωσήφ. Καὶ τοῦτο ἐννοοῦσα ἡ Θεοφανὼ ἤρχισε νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν παλαιὸν αὐτῆς φίλον καὶ νὰ ἐλπίζῃ εἰς τὴν ὑποστήριξιν τοῦ εὐτυχοῦς στρατηγοῦ. Εἶχεν ἆρά γε ἐννοήσει τὴν ἀνάγκην ταύτην ζῶντος ἔτι τοῦ Ρωμανοῦ, καί, μὴ ἔχουσα πεποίθησιν εἰς τὴν σύνεσιν αὐτοῦ, ἀπηλλάγη τοῦ συζύγου ἐκείνου, ἵνα συνδέσῃ σφιγκτότερον τὴν τύχην αὐτῆς μετὰ τοῦ Νικηφόρου, ὅστις, καθ' ἃ λέγεται πρὸς τοῖς ἄλλοις, δὲν εἶχε μείνει πρὸ καιροῦ ἀδιάφορος πρὸς τὰ θέλγητρα τῆς νέας βασιλίδος ἤ, ἀφοῦ ἐπῆλθεν ἐκ τύχης ὁ θάνατος τοῦ Ρωμανοῦ, ἐνόμισεν ἡ Θεοφανὼ ἀπαραίτητον νὰ θυσιάσῃ τὸν εὐνοῦχον Ἰωσήφ, ὑπὲρ τοῦ ἀκμάζοντος ἔτι Νικηφόρου; Τὸ ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι ὅπως ἦλθον τὰ πράγματα κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 963 ἤ τε Θεο-

φανώ καὶ ἡ κοινὴ γνώμη, ἐκπροσωπουμένη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Πολυεύκτου, εἶχον τὰ βλέμματα ἐστραμμένα πρὸς τὸν Νικηφόρον, τοῦτο δὲ ἀναλογιζόμενος ὁ Ἰωσὴφ ἀπεφάσισε νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ ἀνδρὸς ὁπωσδήποτε, καί, ὡς βεβαιοῦται, ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὸ ἀνάκτορον ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐκτυφλώσῃ καί τον παραπέμψῃ εἰς ὑπερορίαν. Ἀλλ' ὁ Νικηφόρος ἔχων πάντοτε ὑπόπτως πρὸς τὸν Ἰωσὴφ δὲν ἐνέπεσεν εἰς τὴν παγίδα ταύτην. Ἀντὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὸ ἀνάκτορον ἀπῆλθε πρὸς τὸν πατριάρχην Πολύευκτον, καὶ ἐκεῖ ἐλάλησεν ὅπως προσῆκεν εἰς ἄνδρα ἔχοντα τὴν συνείδησιν ἅμα μὲν τῶν ἰδίων κατορθωμάτων, ἅμα δὲ τῆς γινομένης αὐτῷ ἀδικίας «Καλῶς, εἶπε πρὸς τὸν ἱεράρχην, καρποῦμαι παρὰ τοῦ κατάρχοντος τῶν βασιλείων τὰς ἀμοιβὰς τοσούτων ἀγώνων καὶ πόνων. Ἀλλὰ νομίζει ἆρά γε ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ὅτι διαφεύγει τὸν ἀλάνθαστον καὶ μέγαν ὀφθαλμόν, σκευωρῶν θάνατον κατ' ἐμοῦ, τοῦ πλατύναντος τὰ ὅρια τοῦ κράτους διὰ τῆς θείας ἀντιλήψεως, κατ' ἐμοῦ ὅστις μηδέποτε μηδὲν εἰς τὸ κοινὸν ἐπλημμέλησα, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας συνήνεγκον ὅσα μηδεὶς τῶν νῦν τελούντων ἀνδρῶν, τοσαύτην μὲν χώραν τῶν Ἀγαρηνῶν πυρὶ καὶ μαχαίρᾳ δηωσάμενος, τηλικαύτας δὲ πόλεις ἐκ βάθρων κατερειπώσας; Ὁμολογῶ ὅτι ἤλπιζον πλείονα ἐπιείκειαν καὶ μετριότητα παρ' ἀνδρὸς συγκλητικοῦ, ὅστις ὤφειλε νὰ γνωρίζῃ ὅτι οὐδένα ἔπρεπε νὰ ἐπιβουλεύῃ καὶ μάλιστα εἰς μάτην».

Τὸ μόνον ὑπάρχον νόμισμα τῆς Θεοφανοῦς

Ὁ πατριάρχης Πολύευκτος ἦτο ἀνὴρ γέρων μὲν ἀλλὰ χρηστός, συνετὸς καὶ ρέκτης. Συνῃσθάνετο τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ μὴ διασεισθῇ ἡ διαδοχικὴ μοναρχία, κατενόει ὅμως ὅτι δι' αὐτὸ τοῦτο δὲν ἔπρεπε νὰ ἐξωθήσωσιν εἰς ἀπελπισίαν τὸν περιφανῆ ἐκεῖνον στρατηγόν. Ὅθεν ἀμέσως εἰσήλασεν εἰς τὰ βασίλεια μετὰ τοῦ Νικηφόρου καὶ συγκαλέσας τὴν σύγκλητον παρέστησεν εἰς αὐτὴν ὅτι δὲν ἦτο δίκαιον νὰ προπηλακίζωνται καὶ νὰ ἀτιμάζωνται οἱ ὑπὲρ τῆς κοινῆς εὐημερίας ἀφειδήσαντες ἑαυτῶν καὶ πόνους καὶ κινδύνους καθυπομείναντες. Ταῦτα δὲ προοιμιασάμενος προσέθηκεν ὅτι, ἵνα διασωθῶσι τὰ δίκαια τῶν ἀνηλίκων τέκνων τοῦ Ρωμανοῦ καὶ ἐνταυτῷ ἀσφαλισθῇ τὸ κράτος ἀπὸ τῶν ἔξωθεν πολεμίων, ἐνόμιζε τὸ καθ' ἑαυτὸν ἀπαραίτητον νὰ ἀναλάβῃ ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς τὸ ἀξίωμα ὅπερ εἶχεν ἐπὶ τοῦ τελευτήσαντος βασιλέως, ἀναγορευόμενος δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἤ, καθὼς λέγει ὁ Λέων ὁ Διάκονος, αὐτοκράτωρ στρατηγὸς τῆς Ἀσίας. Αὕτη τοῦ πατριάρχου ἡ γνώμη ἐγένετο δεκτὴ παμψηφεί, διότι οὔτε ὁ παρακοιμώμενος Ἰωσὴφ ἐτόλμησε νὰ ἀντιταχθῇ εἰς αὐτὴν ἀναφανδόν. Καὶ οὐ μόνον ὁ Νικηφόρος προεχειρίσθη στρατηγὸς ἁπασῶν τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν δυνάμεων ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς μὲν οἱ συγκλητικοὶ ὤμοσαν ὅτι οὐδένα διορισμὸν ἢ προβιβασμὸν θέλουσιν ἐπιχειρήσει οὐδὲ ἀποφασίσει τι περὶ τῶν κοινῶν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης, ἀφ' ἑτέρου δὲ αὐτὸς ὡρκίσθη ὅτι οὐδὲν θέλει ἐπιχειρήσει ἀπαίσιον κατὰ τῶν ἀνηλίκων βασιλέων.

Οὕτω δὲ περιβληθεὶς ἐξουσίαν σχεδὸν βασιλικὴν ἀπῆλθεν ὁ Νικηφόρος εἰς τὸ κατὰ τὴν Καππαδοκίαν στρατήγιον αὐτοῦ καὶ ἤρχισε νὰ συλλέγῃ δυνάμεις, ἵνα ἐπιφέρῃ νέας πληγὰς κατά τε τοῦ ἐμίρου τοῦ Χαλεπίου καὶ κατὰ τῶν Ταρσέων. Ἀλλ' ἐνῷ ἠθροίζετο ὁ στρατὸς καὶ καθ' ἑκάστην ἐνησκεῖτο καὶ ἐνεθαρρύνετο, ὁ παρακοιμώμενος Ἰωσήφ, ὅστις δὲν ἔπαυε μελετῶν πῶς δύναται νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ ἀντιπάλου ἐκείνου, ἔγραψε πρὸς

τὸν στρατηγὸν Ἰωάννην τὸν Τσιμισκῆν, τὸν ἐπέχοντα τὰ δευτερεῖα τῆς ἡγεμονίας μετὰ τὸν Νικηφόρον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, νὰ συλλάβῃ τὸν Φωκᾶν ὡς στασιαστὴν καὶ νὰ παραπέμψῃ αὐτὸν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀναλαμβάνων αὐτὸς τὴν ὑπερτάτην στρατηγίαν. Προσυπέσχετο δὲ ὁ παρακοιμώμενος εἰς τὸν στρατηγὸν Ἰωάννην νὰ ἀναβιβάσῃ αὐτὸν μετ' ὀλίγον εἰς τὴν τῆς βασιλείας περιωπήν. Ὁ Ἰωάννης οὗτος ἦτο ἀνεψιὸς ἐκ μητρὸς τοῦ Νικηφόρου καὶ στρατηγὸς ἐπιφανέστατος καὶ φιλόδοξος. Μετά τινας ἐνιαυτοὺς ἀπέδειξεν ὅτι ἡ στενὴ ἐκείνη συγγένεια δὲν ἦτο ἱκανὴ νὰ ἀποτρέψῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐσχάτης κατὰ τοῦ Νικηφόρου ἐπιβουλῆς, ἀλλ' ἤδη, εἴτε διότι δὲν ὑπελάμβανεν ἔτι ἑαυτὸν ὥριμον νὰ ἀνταγωνισθῇ πρὸς ἄνδρα τηλικοῦτον, εἴτε διότι ἐδυσπίστει πρὸς τὸν Ἰωσήφ, ἀνεκοίνωσε τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Νικηφόρον καὶ προέτρεψεν αὐτὸν νὰ ἀναλάβῃ ἀμέσως αὐτὸ τῆς βασιλείας τὸ ὄνομα ἐπερειδόμενος ἐπὶ τοῦ περικειμένου πολυαρίθμου καὶ πιστοῦ στρατοῦ. Ὁ δέ, ἀφοῦ ἐδίστασεν ἐπὶ μικρόν, ἐπείσθη τελευταῖον καὶ ἀνευφημήθη βασιλεὺς ὑφ' ὅλων τῶν ταγμάτων ἐν Καισαρείᾳ τῇ 2 Ἰουλίου προεξαρχόντων τοῦ κινήματος τοῦ τε προρρηθέντος στρατηγοῦ Ἰωάννου, καὶ τοῦ πατρικίου Ρωμανοῦ Κουρκούα, καὶ τοῦ πατρικίου Νικηφόρου τοῦ Ἑξακιονίτου καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ στρατοῦ ἡγεμόνων. Ἅμα δὲ γενομένης τῆς τελετῆς ταύτης, ἀνέδειξε μάγιστρον καὶ δομέστικον τῆς Ἀνατολῆς τὸν στρατηγὸν Ἰωάννην, ἐξέπεμψεν ἁπανταχοῦ τοῦ κράτους διατάγματα ἀναγγέλλοντα τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ, ἔσπευσε νὰ προκαταλάβῃ πάντα τὰ παράλια διὰ στρατιωτικῶν ἀποσπασμάτων, καὶ ἐνταῦθα ἀπῆλθε μετὰ τοῦ κυρίου αὐτοῦ στρατοῦ ἐπὶ τὴν βασιλεύουσαν. Ἔτι καθ' ὁδὸν εὑρισκόμενος ἔγραψε πρός τε τὸν πατριάρχην Πολύευκτον καὶ πρὸς τὸν παρακοιμώμενον Ἰωσὴφ προτρέπων αὐτοὺς νά τον ἀναγνωρίσωσι καὶ ὑποσχόμενος νὰ σεβασθῇ τὰ δίκαια τῶν ἀνηλίκων βασιλέων καὶ νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς ἀνατροφῆς αὐτῶν καὶ ἐκπαιδεύσεως. Ἀλλ' ὁ Ἰωσήφ, ἔξω φρενῶν γενόμενος ἕνεκα τῆς νέας ταύτης ἀποτυχίας τῶν ἐπιβουλῶν αὐτοῦ, ἡτοιμάσθη νὰ ἀντιστῇ διὰ τῶν φίλων του στρατηγῶν Μαριανοῦ, Πασχαλίου καὶ τῶν Τορνικίων, οἵτινες ἦγον μακεδονικά τινα τάγματα. Τοσαύτη ὅμως ἦτο ἡ κοινὴ κατ' αὐτοῦ ἀγανάκτησις ὥστε, καίτοι εἶχεν εἰς τὰς διαταγὰς αὐτοῦ τακτικὸν στρατόν, οὐδὲ ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἠδυνήθη νὰ διατηρηθῇ. Οἱ μὲν συγγενεῖς τοῦ Νικηφόρου, οἱ αὐτόθι εὑρισκόμενοι, οὐδὲν ἔπραξαν ἵνα ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης τῆς κοινῆς γνώμης. Ὁ Λέων Φωκᾶς ἔσπευσε νὰ φύγῃ καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὅστις εἶχε προελάσει ἤδη μέχρι Χρυσοπόλεως, ὁ δὲ γηραιὸς αὐτῶν πατὴρ Βάρδας ἐζήτησεν ἄσυλον ἐν τῷ ἱερῷ τῆς ἁγίας Σοφίας. Ἀλλ' ὁ δῆμος ἄνευ ἐπισήμου τινὸς ἀρχηγοῦ κατ' ἀρχὰς ἐξεγερθεὶς ἐπέπεσε κατὰ τῶν εἰς τὰς ἀγυιὰς περιπολούντων Μακεδόνων καὶ τρέψας αὐτοὺς εἰς φυγὴν ἐφόνευσε τὸν Μαριανόν. Τούτου τοῦ πρώτου κινήματος γενομένου, παρέστη αἴφνης ἐν μέσῳ ὁ πρώην παρακοιμώμενος Βασίλειος καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς στάσεως· ὥστε ἡ συνεννόησις αὐτοῦ μετὰ τοῦ Νικηφόρου φαίνεται ἀναμφισβήτητος. Ἵνα λάβωμεν δὲ ἔννοιαν ὁπόσον μεγαλοπρεπεῖς καὶ ἰσχυροὶ ἦσαν οἱ οἶκοι τῶν τότε πολιτικῶν ἀνδρῶν, παρατηροῦμεν ὅτι ὁ Βασίλειος ὥπλισεν ὑπὲρ τοὺς τρισχιλίους ἐκ τῶν ἰδίων ὑπηρετῶν καὶ δούλων. Μετὰ τούτων δὲ κατελθὼν εἰς τὰς ὁδοὺς διήρπασε καὶ κατηδάφισε τὰς οἰκίας τοῦ Ἰωσὴφ καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ, κατέλαβε τῇ συνευδοκήσει τῆς συγκλήτου τὰ νεώρια καὶ ἐγένετο κύριος τῶν βασιλείων. Ὁ Ἰωσήφ, ἔντρομος γενόμενος, κατέφυγεν εἰς τὸ ἱερὸν τῆς ἁγίας Σοφίας, ὁ δὲ Βάρδας ἀπαλλαγεὶς ἐκεῖθεν ἀνεσώθη πρὸς τὸν υἱόν. Ἡ ἀναρχία ἐκείνη διήρκεσεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας, τῇ δὲ 15 Αὐγούστου, οἱ ἐν τέλει, προεξάρχοντος τοῦ Βασιλείου, ἐξῆλθον, ἐκ διαταγῆς τοῦ Νικηφόρου, μετὰ τοῦ στόλου εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ διατρίβοντος ἔτι

ἐπὶ τῆς ἀσιανῆς παραλίας ἐν τῷ τῆς Ἱερείας ἀνακτόρῳ. Καὶ τούτου γενομένου τῇ ἐπαύριον 16 τοῦ μηνός, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ἐπιβιβασθεὶς ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ βασιλικὸν δρομώνιον καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ τῶν ἄλλων πλοίων προσεπέλασεν εἰς τὴν Χρυσῆν Πύλην, ὅπου ἔδραμον εἰς δεξίωσιν αὐτοῦ πᾶσα ἡ λοιπὴ πόλις μικροί τε καὶ μεγάλοι, μετὰ λαμπάδων καὶ θυμιαμάτων.

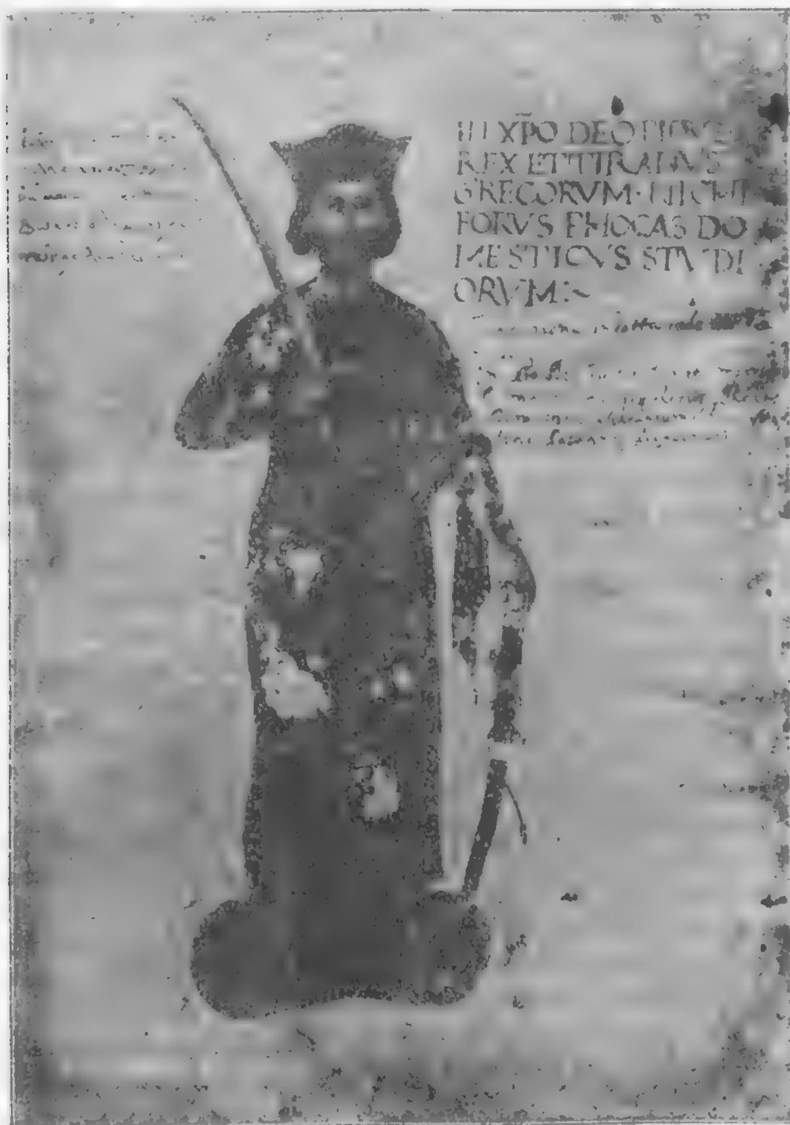
Ὁ Νικηφόρος ἐξελθὼν τοῦ δμόρωνος ἀνέβη ἐπὶ ἵππου λευκοῦ κεκοσμημένου διὰ βασιλικῶν φαλάρων καὶ ταπήτων ἁλουργῶν, καὶ ἀπῆλθε τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἔξω τῶν πυλῶν μονὴν τῶν Ἀβραμιτῶν. Ἐκεῖ ἀνεπαύθη ἐπί τινα ὥραν καὶ περὶ τὴν ἐνάτην περιβληθεὶς τὸν βασιλικὸν ἱματισμὸν καὶ ἱππεύσας πάλιν προσῆλθεν ἤδη εἰς τὴν Χρυσῆν Πύλην. Περὶ τὴν πύλην ταύτην, δι' ἧς διῆλθον καὶ ἔμελλον ἔτι νὰ διέλθωσι τοσαῦται θριαμβικαὶ παρατάξεις, ἦσαν συμπεπυκνωμέναι αἱ δύο τοῦ δήμου μερίδες, οἱ Πράσινοι καὶ οἱ Βένετοι. Ὁ βασιλεὺς ἔστη ἐν μέσῳ αὐτῶν καὶ ἤκουεν εὐμενῶς τὰς ἀνευφημίας, δι' ὧν ὁ λαὸς τῆς πρωτευούσης ἐξεδήλωσε τὴν πρὸς αὐτὸν πεποίθησιν αὐτοῦ. «Καλῶς ἦλθες, ἀνέκραξαν οἱ δῆμοι, ἀνδρειότατε νικητά, ἀεισέβαστε, καλῶς ἦλθες, δι' σοῦ ὑπετάγησαν ἔθνη. Διὰ σοῦ Ἰσμαὴλ ἡττηθεὶς κατεπτώθη, διὰ σοῦ τὰ σκῆπτρα Ρωμαίων κρατύνονται. Ἔντεινε οὖν καὶ κατευοδοῦ καὶ βασίλευε. Ἠλέησεν ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἀναδείξασες, Νικηφόρε, βασιλέα αὐτοκράτορα Ρωμαίων. Εὐφραίνου τοίνυν πόλις ἡ τῶν Ρωμαίων· ὑπόδεξαι τὸν θεόστεπτον Νικηφόρον· ἦλθε γὰρ ὄντως λάμπων τὴν ὑφήλιον πᾶσαν». Ἀφοῦ δὲ ἐσίγησαν αἱ μακραὶ αὗται προσρήσεις, ἐξηκολούθησεν ὁ Νικηφόρος τὴν πορείαν αὐτοῦ μέχρι τοῦ Φόρου, ἤτοι τῆς μεγάλης τοῦ Κωνσταντίνου πλατείας. Αὐτόθι ἀφικόμενος ἀφίππευσε καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν παρακειμένην ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας Θεοτόκου, ὅπου ἀνῆψε κηρία καὶ προσεκύνησε τὴν εἰκόνα τῆς Παναγίας· μεθ' ὃ συμπληρώσας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ταύτῃ τὸν βασιλικὸν ἱματισμὸν ἐπορεύθη πεζὸς εἰς τὸν μέγαν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας μετὰ λιτῆς καὶ τοῦ τιμίου σταυροῦ. Ἐκεῖ πρὶν ἢ εἰσέλθῃ ἐστάθη ἐπὶ μικρὸν πρὸ τοῦ ὡρολογίου καὶ ἀνευφημήθη πάλιν ὑπὸ τῶν δύο μερῶν τοῦ δήμου.

Δύο νομίσματα τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ

Ὁ Νικηφόρος δὲν ἦτο βεβαίως ἀνδρῶν κάλλιστος, ἀλλ' εἶχεν ἐξωτερικά τινα προτερήματα, τὰ ὁποῖα συνδυαζόμενα μετὰ μεγάλων ἠθικῶν πλεονεκτημάτων πλείστην προξενοῦσιν εἰς τὸν λαὸν ἐντύπωσιν. Ὄψιν πρὸς τὸ μέλαν μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ λευκὸν ἀποκλίνουσαν, κόμην βαθεῖαν καὶ κυανῆν, ὀφθαλμοὺς μαύρους, ὀφρῦς δασείας, ἀνάστημα στρογγύλον ὁπωσοῦν, ἀλλὰ βραχίονας στιβαροὺς καὶ στέρνον εὐρύτατον καὶ ὤμους πλατεῖς. Οὕτω δὲ ἔχων καὶ ἄγων τὸ 51 τῆς ἡλικίας ἔτος δὲν ἔπαυσεν ἐκ νεότητος διαπρέπων ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἀνέκτησε μὲν τὴν Κρήτην, ἀνέκτησε δὲ πλείστας κατὰ τὴν Ἀσίαν πόλεις, δύο δ' ἐτέλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει θριάμβους. Οὐδὲν λοιπὸν παράδοξον ἂν ὁ λαὸς τῆς πρωτευούσης, θεωρῶν τὴν πολιτείαν περιελθοῦσαν εἰς δύο νηπίους βασιλεῖς κηδεμονευομένους ὑπ' ἀνδρὸς μὲν δεξιοῦ μὲν κατὰ τὰ ἄλλα ἀλλ' ὅμως ἀπολέμου, οἷος ἦτο ὁ Ἰωσήφ, εἰς τὸν Νικηφόρον μᾶλλον ἀνήρτησεν ἁπάσας αὐτοῦ τὰς ἐλπίδας. Τοῦτο δὲ τὸ αἴσθημα ἐξέφρασαν αἱ ἀνευφημίαι, αἵτινες ἀντήχησαν

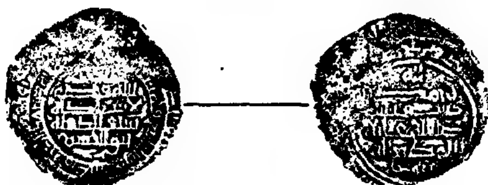
καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ σταθῇ πρὸ τοῦ ὡρολογίου. «Νικηφόρον βασιλέα τὸ πρᾶγμα τὸ δημόσιον αἰτεῖ, ἀνέκραξαν τὰ πλήθη· Νικηφόρον οἱ νόμοι ἐκδέχονται, Νικηφόρον τὸ παλάτιον ἐκδέχεται.

Νικηφόρος Φωκᾶς
(Εἰκὼν βυζαντιακοῦ χειρογράφου)

Αὗται εὐχαὶ τοῦ παλατίου· αὗται ἐντεύξεις τοῦ στρατοπέδου· αὗται εὐχαὶ τῆς συγκλήτου· αὗται εὐχαὶ τοῦ λαοῦ. Νικηφόρον ὁ κόσμος ἀναμένει· Νικηφόρον ὁ στρατὸς ἐκδέχεται. Τὸ κοινὸν καλὸν Νικηφόρον ἐκδέχεται. Τὸ κοινὸν ἀγαθόν, Νικηφόρος βασιλεύσει. Εἰσάκουσον, ὁ Θεός, Σὲ παρακαλοῦμεν· ἐπάκουσον ὁ Θεός. Νικηφόρῳ ζωή. Νικηφόρε Αὔγουστε, σὺ εὐσεβής, Σὺ σεβαστός. Ὁ Θεός σε ἔδωκεν, ὁ Θεός σε φυλάξει. Τὸν Χριστὸν

σεβόμενος ἀεὶ νικᾷς. Πολλοὺς χρόνους Νικηφόρος βασιλεύσει. Χριστιανῶν βασίλειον ὁ Θεὸς περιφρουρήσει». Ἀφοῦ δὲ κατέπαυσαν αἱ ἀνευφημίαι αὗται, εἰσῆλθεν ὁ Νικηφόρος εἰς τὸν ναόν, ὅπου ὑπεδέξατο αὐτὸν τὸ τῶν ἱερέων πλήρωμα καὶ ὅπου περιεβλήθη τὸ βασιλικὸν διάδημα, κατὰ τὰ εἰθισμένα, ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Πολυεύκτου. Τότε ἐπορεύθη πρὸς τὰ βασίλεια δορυφορούμενος ὑπὸ τοῦ πλήθους καὶ τῶν ἐν τέλει, ἀνέδειξε μὲν Καίσαρα τὸν πατέρα αὐτοῦ Βάρδαν καὶ κουροπαλάτην καὶ μάγιστρον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Λέοντα, ἐπεκύρωσε δὲ τὸν στρατηγὸν Ἰωάννην μάγιστρον καὶ δομέστικον τῆς Ἀνατολῆς, ἀνεβίβασε δὲ τὸν Βασίλειον εἰς τὸ τοῦ προέδρου τῆς συγκλήτου ἀξίωμα, τὸ ὁποῖον ὁ ἀνὴρ οὗτος διετήρησεν ἔκτοτε 25 ὅλα ἔτη ἐπὶ τριῶν ἐξ ἴσου ἐπιφανῶν βασιλέων. Ὁ δὲ παρακοιμώμενος Ἰωσὴφ ἐξωρίσθη κατ' ἀρχὰς εἰς Παφλαγονίαν καὶ ἔπειτα εἰς μοναστήριόν τι, ὅπου μετὰ δύο ἔτη ἀπεβίωσε.

Νόμισμα ἀραβικὸν κοπὲν ἐν Ταρσῷ τῷ ἔτει 354 ἀπὸ Ἐγείρας, ὡς ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφὴ μαρτυρεῖ, ἤτοι τῷ 965 μ. Χ. δηλ. τῷ αὐτῷ ἔτει τῆς καταλήψεως τῆς πόλεως ὑπὸ Νικηφόρου Φωκᾶ.

Τὸ πρῶτον ζήτημα τὸ ὁποῖον προέκειτο ἤδη νὰ λυθῇ ἦτο πῶς ἤθελε συμβιβασθῆ ἡ νέα αὕτη βασιλεία μετὰ τῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου διατηρήσεως τῆς μακεδονικῆς δυναστείας. Ὁ Νικηφόρος ἔλυσε τὸ ζήτημα τοῦτο ὅπως πιθανώτατα ἐξ ἀρχῆς εἶχε συμφωνηθῆ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς Θεοφανοῦς, ἐνυμφεύθη δηλαδὴ αὐτὴν περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου. Ἀρά γε ἠγάπα αὐτὴν πρὸ καιροῦ, ὡς λέγεται ὑπό τινων χρονογράφων; Δὲν ἐρωτῶμεν ἂν ἐκείνη ἔτρεφε πρὸς αὐτὸν τοιοῦτό τι αἴσθημα, διότι ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς οὐδέποτε φαίνεται ἀγαπήσασά τινα ὁπωσδήποτε, ὡς ἐκ τῆς νέας δὲ αὐτῆς ἡλικίας δυσκόλως ἠδύνατο νὰ προσηλωθῇ εἰς ἄνδρα πρεσβύτην καὶ ὄχι εὐειδῆ. Ἀλλὰ χωρὶς ν' ἀγωνισθῶμεν νὰ χρονολογήσωμεν πότε ἀκριβῶς ἐτρώθη ὑπὸ τῶν θελγήτρων αὐτῆς ὁ Νικηφόρος δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ὑπέκυψεν εἰς τὰ θέλγητρα ταῦτα μετὰ τῆς τυφλώσεως ἐκείνης ἥτις συνήθως παρακολουθεῖ τοὺς πρεσβυτικοὺς ἔρωτας· ὅθεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατεκάλυψεν αὐτὴν διὰ κοσμημάτων ἀμυθήτων καὶ ἐπροίκισε διὰ κτημάτων ἐχόντων πλουσιωτάτας προσόδους. Ἐπί τινας ἡμέρας ὁ πατριάρχης Πολύευκτος ἐδυσκολεύθη νὰ ἐγκρίνῃ τὸ συνοικέσιον τοῦτο ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ὁ Νικηφόρος εἶχεν ἀναδεχθῆ ἐκ τοῦ θείου λουτροῦ τοὺς παῖδας τῆς Θεοφανοῦς. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀπεδέχθη τὸ γεγονός, εἴτε πεισθεὶς εἰς τὴν βεβαίωσιν τοῦ Νικηφόρου ὅτι οὐχὶ αὐτὸς ἀλλ' ὁ πατὴρ αὐτοῦ Βάρδας ὑπῆρξεν ὁ τῶν παίδων ἀνάδοχος, εἴτε κλείσας τοὺς ὀφθαλμοὺς χάριν τῆς πολιτικῆς ἀνάγκης, διότι τῳόντι ὁ διὰ τοῦ γάμου σύνδεσμος τοῦ Νικηφόρου μετὰ τῆς Θεοφανοῦς ἦτο ὁ ἐπιτηδειότερος τρόπος τοῦ νὰ εἰσέλθῃ ὁ νέος βασιλεὺς ἐντὸς τῆς μακεδονικῆς δυναστείας καὶ νὰ ἀσφαλισθῶσι τὰ δίκαια τῶν νομίμων αὐτῆς διαδόχων.

Τοιουτοτρόπως ὁ οἶκος τῶν Φωκάδων ἐπέτυχεν ἐπὶ τῶν ἀνηλίκων ἐγγόνων τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, διὰ τοῦ Νικηφόρου, ὅ,τι μάτην εἶχεν ἐπιζητήσει, ἐπὶ τῆς ἀνηλικότητος αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ Κωνσταντίνου, διὰ τοῦ Λέοντος Φωκᾶ· καὶ δεύτερον λοιπόν, ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, ἐνισχύθη αὕτη διὰ συμβασιλέως ἀλλοτρίου αὐτῆς. Ὁ νέος βασιλεὺς ἐφιλοτιμήθη νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀρχήν, ὅπως τὴν ἔλαβε, διὰ πολεμικῶν κατορθωμάτων. Διατρίψας δι' ὅλου τοῦ χειμῶνος περὶ στρατιωτικὰς ἀσκήσεις, ἔπειτα τὴν ἄνοιξιν τοῦ 964, ἁνθαμιλλώμενος πρὸς τὸν στρατηγὸν Ἰωάννην τὸν νική-

σαντα πρὸ μικροῦ τοὺς μωαμεθανοὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἵνα ἐπιχειρήσῃ τὴν κατάκτησιν τῆς Ταρσοῦ. Μετὰ τὴν Κρήτην ἡ πόλις αὕτη ἦτο τὸ ἐπιφοβώτερον ὁρμητήριον τῶν ἀραβικῶν ἐπιδρομῶν κατὰ τῶν ἑλληνικῶν νήσων καὶ παραλίων. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι αἱ πρῶται παρασκευαὶ δὲν ὑπῆρξαν ἱκαναὶ νὰ ἐπαγάγωσι τὴν ἅλωσιν αὐτῆς, περιπεφραγμένης οὔσης διὰ διπλοῦ τείχους καὶ διὰ τάφρου, εἰς ἣν ἐπλημμύρει ὁ ποταμὸς Κύδνος. Ὅθεν, ἀφοῦ εἰς μάτην προσέβαλεν ἐπί τινα χρόνον τὴν Ταρσόν, ὁ Νικηφόρος ἐνησχολήθη κατὰ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ἔτους περὶ τὴν ἐκπολιόρκησιν ἑτέρων τῆς Κιλικίας φρουρίων, καταλαβὼν τά τε Ἄδανα καὶ τὴν Ἀνάζαρβον καὶ τὴν Μοψουεστίαν. Μεθ' ὃ διεχείμασεν εἰς Καππαδοκίαν, ἀφοῦ ἀπέπεμψεν οἴκαδε τὸ πλεῖστον τῆς δυνάμεως· καὶ διέταξε τοὺς στρατιώτας νὰ εἶναι ἕτοιμοι εἰς νέους ἀγῶνας τὴν πρώτην ἄνοιξιν. Ἐκεῖθεν ἦλθεν εἰς ἐντάμωσιν αὐτοῦ ἡ βασίλισσα μετὰ τῶν δύο νεαρῶν βασιλέων. Κατὰ Μάρτιον δὲ τοῦ 965 συγκροτήσας αὖθις τὸν στρατόν, συμποσωθέντα, ὡς λέγει Λέων ὁ Διάκονος, εἰς 400.000 ἀνδρῶν, ἀπῆλθεν ἐπὶ τὴν ἅλωσιν τῆς Ταρσοῦ. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐπαιρόμενοι εἰς τὰς προτέρας νίκας ἐπεχείρησαν ν' ἀγωνισθῶσιν ἐκ τοῦ συστάδην ἔξω τοῦ τείχους· ἀλλὰ κατατροπωθέντες ἤδη καὶ ἀποκλεισθέντες ἐντὸς τῶν τειχῶν ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους μετά τινας μῆνας νὰ παραδοθῶσιν ὑπὸ τῆς πείνης, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅτι θέλουσιν ἀπέλθει εἰς Συρίαν συνεπαγόμενοι μόνον τὸν ἀναγκαῖον ἱματισμόν. Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἅλωσιν ἔφθασεν ἐξ Αἰγύπτου στόλος κομίζων σῖτον καὶ ἄλλα ἐφόδια· εὑρὼν ὅμως τὴν Ταρσὸν κατεχομένην ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀπῆλθεν ἄπρακτος, παθὼν ἐν τῇ ἐπιστροφῇ πολλὴν φθοράν, ἀπό τε τῶν τρικυμιῶν καὶ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν πλοίων τοῦ βασιλέως. Τότε συνεπληρώθη, ὡς φαίνεται, καὶ τῆς Κύπρου ἡ ἀνάκτησις ὑπὸ τοῦ πατρικίου Νικήτα τοῦ Χαλκούτση, ὥστε προήχθη οὐ μικρὸν τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἤρχισεν ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς κατὰ τὴν Κρήτην μωαμεθανικῆς κυριαρχίας, καὶ σκοπὸν κύριον εἶχε τὴν ἀνάκτησιν ὅλων τῶν παραλίων ὁρμητηρίων, ἀφ' ὧν τοιαύτας ἔπασχε τὸ κράτος συμφορὰς ἐπὶ ἡμιόλιον περίπου ἑκατονταετηρίδα. Δὲν ἠρκέσθη δὲ εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο ὁ Νικηφόρος, ἀλλ' ἐπολιτεύθη εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν μικρὰν Ἀσίαν ὅπως προηγουμένως εἰς τὴν Κρήτην. Ὅσοι μωαμεθανοὶ ἐδέχθησαν τὸν χριστιανισμὸν ἔλαβον τὴν ἄδειαν νὰ μείνωσιν. Οἱ λοιποὶ οἱ μὴ αἰχμαλωτευθέντες ἐν πολέμῳ ἀπεπέμφθησαν εἰς Συρίαν· τὰ τζαμία κατεστράφησαν πᾶσαι δὲ αἱ πόλεις κατῳκήθησαν ὑπὸ χριστιανῶν. Ἡ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπάνοδος ἐτελέσθη θριαμβικῶς. Ὁ βασιλεὺς ἐπέστρεφε συνεπαγόμενος τρόπαια λαμπρά· τό τε μέρος τῆς ἀναριθμήτου λείας ὅσον δὲν εἶχε διανείμει εἰς τὸν στρατόν, καὶ τοὺς σταυρικοὺς τύπους τοὺς ἄλλοτε ὑπὸ τῶν Ταρσέων κυριευθέντας, καὶ αὐτὰς τὰς πύλας τῆς Ταρσοῦ καὶ τῆς Μοψουεστίας. Ὑπὸ τοιούτων ἄθλων δορυφορούμενος ἐννοεῖται ὅτι ἔτυχε δεξιώσεως ἐνθουσιώδους. Οἱ σταυροὶ ἐξειργασμένοι ὄντες ἐκ χρυσοῦ καὶ πολυτίμων λίθων ἀνετέθησαν εἰς τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας αἱ πύλαι τῶν δύο ἀνακτηθέντων μεγάλων φρουρίων ἐστήθησαν αἱ μὲν κατὰ τὴν ἀκρόπολιν, αἱ δὲ κατὰ τὸ τεῖχος τῆς Χρυσῆς Πύλης· τὸ δὲ πλῆθος ἐψυχαγωγήθη δι' ἱπποδρομικῶν ἀγώνων καὶ ἄλλων ποικίλων θεαμάτων.

Μολυβδόβουλλον «*Κατεπάνω*» τῆς Κύπρου μετὰ τὴν ἀνάκτησιν αὐτῆς ὑπὸ Νικηφόρου Φωκᾶ.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἦλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν πρέσβεις τῶν Βουλγάρων ἵνα ζητήσωσιν, ὡς εἴπον, τοὺς εἰθισμένους φόρους. Ὁποῖοί τινες ἦσαν οἱ φόροι οὗτοι

δὲν γνωρίζομεν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Συμεὼν τὸ βουλγαρικὸν κράτος εἶχεν ἀρχίσει νὰ παρακμάζῃ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Πέτρου, αἱ δὲ τελευταῖαι γνωσταὶ μεταξὺ τῆς βασιλείας καὶ τῶν Βουλγάρων σχέσεις δὲν ἀπέβησαν τοσοῦτον ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων εὐτυχεῖς, ὥστε νὰ ἐξηγῶσι τὴν ἐξακολούθησιν τοιαύτης τινὸς φορολογίας. Ἴσως ἡ τοῦ Ρωμανοῦ Β' κυβέρνησις ἐτέλει ἐκ διαλειμμάτων δῶρά τινα εἰς τοὺς γείτονας ἐκείνους, ἵνα ἀπαλλάττεται τῶν ἐπιδρομῶν αὐτῶν καὶ διεξάγῃ ἀπερισπάστως τὸν κατὰ τῶν μωαμεθανῶν πόλεμον. Βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι, ἀφ' ἧς ἐβασίλευσεν ὁ Νικηφόρος, 963, τοιαύτην ἀπαίτησιν οἱ Βούλγαροι δὲν προέτειναν, καὶ οὐδὲν ἧττον βέβαιον ὅτι κακῶς ἐξελέξαντο τὴν ὥραν τοῦ νὰ ἐπαναλάβωσιν αὐτήν. Ὁ Νικηφόρος δὲν εἶχε πάθη σφοδρά· ἢ τοὐλάχιστον ἤξευρε νὰ οἰκονομῇ τὰ πάθη ταῦτα, ἀλλ' ἡ πρεσβεία ἐκείνη, ἐρχομένη τὴν ἐπιοῦσαν τοσούτων κατὰ τῶν μωαμεθανῶν θριάμβων, ἦτο ἐπιτηδεία νὰ παροργίσῃ καὶ αὐτὸν τὸν ψυχρότερον ἄνθρωπον. Ὅθεν φαίνεται ὅτι, ὅταν ὑπεβλήθη εἰς τὸν βασιλέα ἡ ἐντολὴ ἣν εἶχον οἱ τῶν Βουλγάρων πρέσβεις, παρεφέρθη ὑπὸ τῆς ἀγανακτήσεως, καὶ ὑψώσας παρὰ τὸ σύνηθες τὴν φωνήν, «δεινόν, εἶπεν, ἤθελεν εἶναι τῇ ἀληθείᾳ, ἐάν, καταβαλόντες ἅπαντας ἡμῶν τοὺς ἀντιπάλους, ἠθέλομεν δίκην ἀνδραπόδων ἐκτίσει φόρους εἰς ἔθνος σκυθικόν, πενιχρὸν ἅμα καὶ μιαρόν». Στραφεὶς δὲ πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Βάρδαν, ὅστις, ὡς καῖσαρ, παρεκάθητο ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς κυβερνήσεως, τὸν ἠρώτησε μετ' ἀπορίας «τί σημαίνει ἆρά γε ἡ περὶ τῶν φόρων αὕτη ἀπαίτησις; μήπως δοῦλόν με ἐγέννησας; καὶ τηλικούτου κράτους βασιλεὺς γενόμενος θέλω καταντήσει νὰ ὑποκύψω εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἀθλίου ἐκείνου ἔθνους;» Ταῦτα δὲ ἱστορήσας ὁ Λέων ὁ Διάκονος προστίθησιν ὅτι ὁ Νικηφόρος διέταξε καὶ νὰ ραπίσωσι τοὺς πρέσβεις, «ἄπιτε, εἰπών, καὶ τῷ σκυτοτρώκτῃ καὶ διφθερίᾳ ὑμῶν ἄρχοντι ἀπαγγείλατε ὡς ὁ τῶν Ρωμαίων κράτιστος καὶ μέγιστος βασιλεὺς ἐξ αὐτῆς τὴν σὴν μετελεύσεται χώραν, ἐντελῶς σοι τοὺς φόρους ἀποδιδούς· ὡς μάθῃς τρίδουλος ὢν ἐκ προγόνων δεσπότας τοὺς Ρωμαίων ἡγεμόνας ἀνακηρύττειν, οὐχὶ ὡς ἀνδράποδα τούτους φόρους αἰτεῖν».

Ὅσον ἐν τούτοις καὶ ἂν ἐννοῶμεν τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ Νικηφόρου, νομίζομεν ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου αὕτη ὑπερέβαλε πᾶν μέτρον. Αἱ πολλαὶ ἀποτυχίαι ἃς οἱ ἡμέτεροι εἶχον πάθει ἔκπαλαι ἐν Βουλγαρίᾳ δὲν ἐδίδον εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ὁμιλήσῃ μετὰ τοσαύτης περιφρονήσεως περὶ τοῦ ἔθνους ἐκείνου καὶ τῶν ἡγεμόνων αὐτοῦ· ἔτι δὲ ὀλιγώτερον ἐδικαιοῦτο νὰ πολιτευθῇ τοσοῦτο βαρβάρως πρὸς τοὺς πρέσβεις αὐτῶν. Καὶ πολλοὶ μὲν ἴσως ἤθελον συγχωρήσει τὴν παραφορὰν ταύτην, ἐὰν ὁ βασιλεύς, κυρῶν δι' ἔργων τοὺς λόγους, ἐπεχείρει σπουδαίαν κατὰ τῶν πολεμίων τούτων ἐκστρατείαν, ἱκανὴν νὰ καταβάλῃ αὐτούς, ὅπερ ἠδύνατο βεβαίως νὰ πράξῃ· δυστυχῶς ὅμως δέν το ἔπραξε. Στρατεύσας εἰς Βουλγαρίαν ἐκυρίευσε μὲν ἐξ ἐπιδρομῆς τὰ κατὰ τὰ μεθόρια φρούρια, ὅτε ὅμως ὑπερβὰς τὸν Αἷμον συνήντησε χώραν δασώδη καὶ τελματώδη καὶ ὑπὸ ὀρέων πανταχόθεν περικλειομένην, δὲν προεχώρησε παραιτέρω, ἀλλ' ἐπιστρέψας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπεφάσισε νὰ μεταχειρισθῇ πρὸς τιμωρίαν τῶν Βουλγάρων τὸν τρόπον τὸν ὁποῖον μετεχειρίσθησαν πολλοὶ τῶν ἀσθενῶν αὐτοῦ προκατόχων, ἤτοι νὰ ὑποκινήσῃ κατ' αὐτῶν ἕτερόν τινα ἐκ τῶν πρὸς βορρᾶν οἰκούντων λαῶν. Ἐπὶ τούτῳ ἀπετάθη ἐν ἔτει 967 πρὸς τοὺς Ρώσους.

Ἡγεμὼν τῆς Ρωσίας ἦτο τότε ὁ Σβιατοσλαῦος, ὁ υἱὸς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει βαπτισθείσης Ὄλγας, ὅστις ὅμως δὲν εἶχεν ἔτι ἀποδεχθῆ τὸ νέον δόγμα. Πρὸς τοῦτον λοιπὸν τὸν Σβιατοσλαῦον ἔπεμψεν ὁ Νικηφόρος τὸν πατρίκιον Καλοκύρην, υἱὸν τοῦ πρωτεύοντος τῆς Χερσῶνος, δηλαδὴ τῆς σημερινῆς Σεβαστουπόλεως, ἐπιτετραμμένον νὰ διε-

ξαγάγη τὴν διαπραγμάτευσιν. Ὁ Καλοκύρης ἀπῆλθεν εἰς Κίεβον, τὴν τότε πρωτεύουσαν τῶν Ρώσων, συνεπαγόμενος 15 κεντηνάρια χρυσίου (1.620.000 δραχμῶν). Τὰ χρήματα ταῦτα ἤθελον ἴσως ἀρκέσει νὰ καταπείσωσι τὸν Σβιατοσλαῦον εἰς τὸ νὰ ἀναλάβῃ τὸ ἔργον· ἀλλ' ὁ Καλοκύρης, ὅστις ἦτο ἀνὴρ θερμουργὸς καὶ τολμηρὸς καὶ φιλόδοξος, παραβαίνων ἐκ πρώτης ἀρχῆς τὴν πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὸ βασίλειον πίστιν, προσέθηκεν εἰς τὸν ἡγεμόνα τῶν Ρώσων ὅτι, ἀντὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἁπλῆν ἐπιδρομὴν εἰς τὴν χώραν

Ρῶσοι διώκοντες Βουλγάρους
('Εκ σλαβονικοῦ χειρογράφου τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ).

τῶν Βουλγάρων, ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ αὐτὴν ὁριστικῶς ὡς ἴδιον κτῆμα καὶ ὅτι, ἂν ἐκεῖθεν ὁρμώμενος ἐβοήθει τὸν Καλοκύρην εἰς τὸ νὰ ἁρπάσῃ τὴν βασιλείαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἤθελε λάβει προσέτι μεγάλας ὠφελείας ἐκ τῶν βασιλικῶν ταμείων.

Τοιαύτας ἀκούσας προτάσεις ὁ Σβιατοσλαῦος οὐδόλως ἐδίστασε νὰ καταβῇ μετὰ 60.000 μαχητῶν εἰς τὸν Δούναβιν. Ἐμβαλὼν δὲ εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἐκυρίευσε μέγα αὐτῆς μέρος καὶ πολλὰς πόλεις, καὶ ἵδρευσεν εἰς Περεϊασλάβετς, ἤ, καθὼς την λέγουσιν οἱ ἡμέτεροι χρονογράφοι, Πραισθλάβαν, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους, πολιτευόμενος ὡς κύριος τῆς χώρας καὶ ἔχων παρ' ἑαυτῷ ὡς σύμβουλον τὸν Καλοκύρην. Τότε ὁ Νικηφόρος μεταβαλὼν σύστημα ἐπεζήτησε τὴν συμμαχίαν τῶν ταπεινωθέντων Βουλγάρων κατὰ τῶν Ρώσων, καὶ πρὸς κύρωσιν αὐτῆς προέτεινεν εἰς τὸν Πέτρον νὰ πέμψῃ αὐτῷ κόρας ἐκ τοῦ βασιλικοῦ τῶν Βουλγάρων γένους ὡς συζύγους τῶν δύο νέων βασιλέων. Ὁ Πέτρος ἀπεδέχθη προθύμως τὴν συμμαχίαν ταύτην καὶ ἐκπέμψας τὰς ζητηθείσας κόρας εἰς Κωνσταντινούπολιν παρέστησε τὴν ἀνάγκην ταχείας ἐπικουρίας. Ἀλλὰ δὲν ἐπέπρωτο ὁ Νικηφόρος νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἡμαρτημένην αὐτοῦ πολιτικήν. Τὸ ἐργῶδες ἐπιχείρημα τῆς ἐξώσεως τῶν Ρώσων ἐκ Βουλγαρίας, καὶ μεταβολῆς αὐτῆς εἰς ἐπαρχίαν τοῦ μεσαιωνικοῦ ἡμῶν κράτους, ἐπεφυλάσσετο εἰς τοὺς δύο αὐτοῦ διαδόχους. Ὀλίγον μετὰ τὰ προεκτεθέντα γεγονότα ὁ Πέτρος ἀπέθανεν ἐξ ἀποπληξίας, ἣν προεκάλεσαν αἱ θλίψεις αὐτοῦ. Οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Ρωμανὸς καὶ Βορῆς

συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν Ρώσων. Ὁ δὲ Νικηφόρος, ὅστις εἶχε τελευταῖον ἀποφασίσει τῷ 969 νὰ ἐπιχειρήσῃ σπουδαίαν κατὰ τῶν νέων τούτων πολεμίων ἐκστρατείαν, ἐγένετο θῦμα συνωμοσίας, ἣν παρεσκεύασαν περιστάσεις ποικίλαι, εἰς τῶν ὁποίων μεταβαίνομεν ἤδη τὴν ἔκθεσιν.

Ὁ Νικηφόρος δὲν ἦτο μόνον στρατηγὸς μέγας ὁσάκις ἐπείθετο ὅτι πρέπει νὰ ἀναπτύξῃ πᾶσαν τὴν πολεμικὴν αὐτοῦ ἐμπειρίαν καὶ δεξιότητα, ἀλλὰ καὶ κυβερνήτης ἐν πολλοῖς ἐπιτήδειος. Ἰδίως δὲ ἐνεπνέετο ὑπὸ τῶν ἀρχῶν αἵτινες ἐπέπλευσαν ἐπὶ τοῦ ναυαγίου τῆς μεγάλης μεταρρυθμίσεως, τὰς ὁποίας εἴδομεν προαχθείσας εἰς μέσον ἐπὶ Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, ἐπὶ Ρωμανοῦ τοῦ νεωτέρου, καὶ τὰς ὁποίας βλέπομεν ἤδη ἔτι μᾶλλον κυρωθείσας ἐπὶ τοῦ κατακτητοῦ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κιλικίας. Τῳόντι τοῦ Νικηφόρου σῴζονται δύο νεαραί, δι' ὧν ἐπαναλαμβάνεται μετά τινων τροπολογιῶν ἡ προστασία ἣν οἱ ἄμεσοι αὐτοῦ προκάτοχοι ἀπένειμαν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐλευθέρων γεωργῶν κατὰ τῆς τῶν δυνατῶν καταπιέσεως. Δὲν περιωρίσθη ὅμως ὁ Νικηφόρος εἰς τοῦτο· ἀλλὰ μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν διάταξιν δι' ἧς ὁ Ρωμανὸς ὁ Λεκαπηνὸς ἀπηγόρευσεν εἰς πάντα μικρὸν γαιοκτήτην, ἀσπαζόμενον τὸν μοναχικὸν βίον, νὰ ἀφιεροῖ τὸ κτῆμά του εἰς τὴν μονήν, ἐτόλμησε νὰ ὁρίσῃ ὅτι οὐδενὶ ἐν γένει ἐπιτρέπεται τοῦ λοιποῦ νὰ ἀφιεροῖ ἀγρούς, τόπους ἢ οἰκίας εἰς μοναστήρια, ἢ μητροπόλεις, ἢ ἐπισκοπάς, ἢ ξενῶνας, ἢ γηροκομεῖα· οὐδὲ ἐπιτρέπεται ἡ ἵδρυσις νέων μονῶν ἢ ξενώνων ἢ γηροκομείων.

Ἡ περὶ τούτου νεαρὰ αὐτοῦ, ἡ κατ' αὐτὸ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς βασιλείας του ἐκδοθεῖσα, πρεσβεύει τοσοῦτον ὑγιεῖς ἀρχὰς ὥστε καλὸν νομίζομεν νὰ ἀναλύσωμεν αὐτὴν ἐνταῦθα πλατύτερον. Ὁ Θεός, λέγει, ὑπέδειξε πολυειδῶς ὅτι ὁ πλοῦτος δὲν εἶναι ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος τοῦ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν τῆς ψυχῆς ἡμῶν σωτηρίαν· καὶ ὅμως εἰς τὰ μοναστήρια καὶ τοὺς ἄλλους εὐαγεῖς οἴκους ἐπικρατεῖ περιφανὴς ἡ τῆς ἀπληστίας νόσος, τὴν ὁποίαν βλέπων δὲν ἠξεύρω τῇ ἀληθείᾳ τίνα τοῦ κακοῦ νὰ ἐπινοήσω θεραπείαν ἢ πῶς νὰ κολάσω τὴν ἀμετρίαν. Εἰς τίνας ἆρά γε τῶν πατέρων πειθόμενοι ἢ πόθεν ἄλλοθεν λαβόντες τὰς ἀφορμὰς προήχθησαν εἰς τοσαύτην περιττότητα; Ἀδιακόπως σπουδάζοντες πῶς νὰ προσαποκτήσωσι τῆς γῆς πλέθρα μυρία, καὶ λαμπρὰς οἰκοδομάς, καὶ ἀγέλας βοῶν, ἵππων καὶ καμήλων, ἄλλων δὲ κτηνῶν ἀναρίθμητα πλήθη, κατατείνουσι περὶ ταῦτα ὅλην τῆς ψυχῆς τὴν μέριμναν, ὥστε κατ' οὐδὲν διαφέρει τοῦ κοσμικοῦ βίου ὁ διὰ πολλῶν φροντίδων φλεγμαινόμενος τοιοῦτος μοναχικὸς βίος· ἐνῷ καὶ τὰ θεῖα λόγια ρητῶς ἀπαγορεύουσιν αὐτοῖς τὰς τοιαύτας φροντίδας, καὶ ὁ βίος τῶν θείων πατέρων τῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ πολλαχοῦ γῆς διαλαμψάντων, ὑπῆρξεν οὕτω λιτός, οὕτως ἀπέριττος, ὥστε ἐνόμιζες αὐτοὺς σχεδὸν μόνῃ ψυχῇ ζῶντας καὶ παραψαύοντας οὕτως εἰπεῖν τῆς τῶν ἀγγέλων ἀυλίας. Πλὴν δὲ τούτου, ὅταν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀκούω τοῦ Χριστοῦ λέγοντος βιαστὴν ὑπάρχειν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ βιαστὰς ἁρπάζειν αὐτὴν καὶ διὰ πολλῶν θλίψεων δέον ἡμᾶς εἰς αὐτὴν ἐλθεῖν, ἀφ' ἑτέρου δὲ βλέπω τοὺς τοιοῦτον βίον ἐπαγγελλομένους καὶ ἐπὶ τούτῳ δι' ἰδίου σχήματος διακρινομένους, ἔπειτα δὲ σφόδρα τοῦ ἐπαγγέλματος καταψευδομένους καὶ ἀντιφθεγγομένους τῷ σχήματι, δὲν ἠξεύρω πῶς νὰ μὴ καλέσω τὸ πρᾶγμα ἁπλῆν κωμῳδίαν καὶ βλασφημίαν ἄντικρυς τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ. Πρόδηλος ἄρα κατάχρησίς ἐστιν ἡ τῶν πολυπλέθρων τούτων ἀγρῶν καὶ τῶν χωρίων κτῆσις τῶν οὕτως ὑπερφυῶν, καὶ φροντίδων πλῆθος ὑπὲρ τοὺς καρποὺς γεννᾶν πεφυκότων. Ἡ δὲ κατάχρησις αὕτη προῆλθεν, ὡς συνήθως συμβαίνει, εἰς τὸ ἔσχατον τῆς ὑπερβολῆς. Οὐδ' ἐννοῶ τί παθόντες οἱ ἄνθρωποι ὅσοι

προαιροῦνται νὰ πράξωσί τι ἐπιτήδειον εἰς θεραπείαν τοῦ Θεοῦ καὶ λύσιν ἁμαρτημάτων, ἀντὶ νὰ ἐκτελέσωσι τὴν εὔκολον καὶ φροντίδων ἐλευθέραν ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ, τὴν παραγγέλλουσαν τὸ πωλεῖν τὰ ὑπάρχοντα καὶ διδόναι τοῖς πτωχοῖς, ἐπιχειροῦσιν ἐξεπίτηδες, οὕτως εἰπεῖν, νὰ καταστήσωσι δύσκολον καὶ πραγματωδεστέραν τὴν ἐντολὴν ταύτην καὶ νὰ ἐπισωρεύσωσιν εἰς ἑαυτοὺς πλῆθος φροντίδων συνιστῶντες μοναστήρια· ὡς ἂν δὲ μὴ ἤρκουν τὰ μοναστήρια, ἱδρύοντες προσέτι ξενῶνας καὶ γηροκομεῖα. Τούτων ἐν τοῖς προτέροις χρόνοις ἡ σύστασις, ἐνόσῳ ἦτο σπάνις αὐτῶν, εἶχε πολὺ τὸ εὔλογον καὶ τὸ χρήσιμον, διότι διὰ τοιούτων καταστημάτων ἡ εὐποιία ἀπέβαινε μονιμωτέρα καὶ ἀπεδίδετο εἰς πολλοὺς σύναμα ἀνθρώπους. Ἀφοῦ ὅμως ἐπλεόνασαν ὑπὲρ τὴν χρείαν καὶ τὸ μέτρον τὰ ἱδρύματα ταῦτα, οἱ ἀσχολούμενοι ἔτι εἰς σύστασιν νέων τοιούτων, καὶ παραιτοῦντες τὴν πρόχειρον κατ' ἰδίαν ἀγαθοεργίαν, δὲν ἀναμιγνύουσιν ἆρά γε τὴν κακίαν μετὰ τῆς εὐποιίας καὶ τὰ ζιζάνια μετὰ τοῦ σίτου; Μᾶλλον δὲ πῶς νὰ μὴ εἴπω ὅτι παρ' αὐτοῖς ἡ φιλοθεΐα γίνεται προκάλυμμα κενοδοξίας, ἵνα φανεροὶ πᾶσιν ὦσι τὸ καλὸν ποιοῦντες, μὴ ἀρκούμενοι νὰ ἔχωσι μάρτυρας τῆς ἀρετῆς αὐτῶν μόνον τοὺς παρόντας, ἀλλὰ θέλοντες ὥστε καὶ οἱ ἐπιγινόμενοι νὰ μὴ ἀγνοῶσι ταύτην; Καὶ ταῦτα χριστιανοὶ ὄντες, εἰς οὓς παραγγέλλεται νὰ ἀποφεύγωσι παντὶ τρόπῳ πᾶσαν περὶ τὰς ἀγαθὰς πράξεις ἐπίδειξιν. Διότι δὲν γίνεται ἆρά γε τοῦτο κατάδηλον, ἀφοῦ, ἐνῷ μυρία ἕτερα ὑπάρχουσι τοιαῦτα ἱδρύματα διὰ τοῦ χρόνου παραμεληθέντα καὶ πολλῆς δεόμενα συνδρομῆς καὶ βοηθείας, ἡμεῖς ἀμελοῦντες αὐτῶν ἐπιχειροῦμεν μετὰ πολλοῦ ζήλου τὴν ἵδρυσιν νέων, μόνον καὶ μόνον ἵνα φέρωσι ταῦτα τὸ ἴδιον ἡμῶν ὄνομα, καὶ καθαρῶς ἀναφαίνωνται αἱ ἡμέτεραι, πρὸς αὐτὰ προσφοραί; Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς τὴν ἐργασίαν τῶν τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν ὑμᾶς διεγείροντες, καὶ τῆς θεομισοῦς ταύτης φιλοδοξίας θέλοντες νὰ ἐκκόψωμεν τὸ κακόνι καὶ σπουδάζοντες, ἐὰν προαιρώμεθα νὰ ποιήσωμεν ἀγαθόν, διὰ Θεὸν μόνον νὰ ποιῶμεν τοῦτο, καὶ νὰ μὴ συνάπτωμεν αὐτῷ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἀρέσκειαν, ἵνα μὴ στερηθῶμεν πάντως τῆς τοῦ Θεοῦ ἀντιμισθίας, κελεύομεν τοὺς εὐσεβεῖς τοὺς βουλομένους νὰ πράττωσιν ἔργα χρηστότητος καὶ φιλανθρωπίας, νὰ πωλῶσι τὰ ὑπάρχοντα αὐτῶν καὶ νὰ δίδωσιν εἰς τοὺς πένητας, ἀκολουθοῦντες τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐντολήν, ὅστις τοσοῦτο θέλει ἡμᾶς φιλοδαπάνους περὶ τὸν ἔλεον ὥστε ὄχι μόνον ὅσα χρήματα ἔχομεν νὰ προσφέρωμεν εἰς τοὺς χρῄζοντας ἀλλὰ καί, ἀφοῦ δαπανήσωμεν ταῦτα, νὰ ἐπιχειρῶμεν προθύμως τὴν πώλησιν τῶν κτήσεων. Ἐὰν δέ τινές εἰσι τοσοῦτον φιλόκαλοι καὶ μεγαλουργοὶ ὥστε νὰ θέλωσι καὶ μοναστήρια νὰ συνιστῶσι καὶ ξενῶνας καὶ γηροκομεῖα, ὁ κωλύων οὐδείς. Ἀλλ' ἐπειδὴ πολλὰ τῶν ἐκ πολλοῦ τοῦ χρόνου προϋπαρχόντων περιέστησαν, καθ' ἃ προείπομεν, εἰς παντελῆ ἀπορίαν, ἐκεῖνα οὗτοι ἂς ἐπιμεληθῶσιν, εἰς τὰ κείμενα ἂς δίδωσι χεῖρα βοηθείας καὶ περὶ αὐτὰ ἂς δείξωσι τὸ φιλόθεον. Ἐνόσῳ δὲ παρορῶντες τὰ προϋπάρχοντα οὕτως ἔχοντα ἐπιχειροῦσι τὴν οἰκοδομὴν ἄλλων νέων, οὔτε ἐπαινέσω τὸ πρᾶγμα, οὔτε ἐπιτρέψω παντάπασι, συνειδὼς ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἢ ἔρως δόξης κοινῆς καὶ μανία περὶ αὐτῆς ὁμολογουμένη. Κελεύομεν δὲ αὐτοὺς νὰ ἐπιμεληθῶσι τῶν προλαβόντων καὶ βοηθείας δεομένων οὐχὶ παρέχοντες ἀγροὺς οὐδὲ τόπους καὶ οἰκοδομάς (διότι ἱκανά εἰσιν ὅσα ἐξ ἀρχῆς ἔχουσιν) ἀλλὰ συντελοῦντες εἰς τὸ νὰ καταστήσωσι χρήσιμα ταῦτα πάντα, ἠμελημένα ὄντα καὶ ἀκαλλιέργητα δι' ἀπορίαν χρημάτων, ἐπὶ δὲ τούτῳ πωλοῦντες τοὺς ἀγροὺς καὶ τοὺς τόπους οὓς ἔχουσι πρὸς τοὺς θέλοντας τῶν κοσμικῶν καὶ ἐκ τοῦ τιμήματος αὐτῶν παρέχοντες εἰς ἐκεῖνα οἰκέτας, βόας, ποίμνια καὶ ἄλλα χρήσιμα κτήνη. Διότι, ἂν ἀντὶ τούτων παράσχωμεν εἰς τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἱδρύματα αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ἀγρούς, καὶ τοὺς τόπους οὓς ἔχομεν, ἐπειδὴ ὁ νόμος ἐμποδίζει τὴν ἐκποίησιν τῶν κτημάτων τῶν ἀνηκόντων εἰς εὐαγῆ καταστήματα καὶ ἐκκλησίας, κατ' οὐδὲν θέλομεν

ὠφελήσει τὰ ἱδρύματα ἐκεῖνα, ἀφήνοντες ἀθεράπευτα τὰ κακῶς ἔχοντα δι' ἔλλειψιν χρημάτων καὶ ἐργατῶν. Ὅθεν ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδενὶ ἐπιτρέπεται νὰ ἀφιεροῖ ἀγροὺς καὶ τόπους εἰς μοναστήρια ἢ γηροκομεῖα ἢ ξενῶνας ἢ μητροπόλεις καὶ ἐπισκοπάς· διότι οὐδὲν ἐκ τούτων προκύπτει εἰς τὰ καταστήματα ταῦτα ὄφελος. Ἐὰν δέ τινα ἐξ αὐτῶν τοσοῦτο κακῶς διῳκήθησαν, ὥστε κατελείφθησαν ἔρημα τόπων δὲν κωλύεται ὡς πρὸς τοῦτα ἡ τῶν ἀρκούντων κτῆσις, ἀλλ' ἀπαιτεῖται πρὸς τοῦτο ἡ βασιλικὴ γνώμη καὶ δοκιμασία. Κελλία ὅμως καὶ τὰς καλουμένας λαύρας, ἐφ' ὅσον ἐν ἐρήμοις οἰκοδομούμενα, περιορίζονται εἰς μόνην τὴν ἰδίαν περιοχὴν καὶ δὲν περιλαμβάνουσιν ἀγροὺς καὶ ἑτέρας κτήσεις, ὄχι μόνον δὲν ἐμποδίζομεν νὰ κατασκευάζωνται ἀλλὰ καὶ ἐπαινοῦμεν μᾶλλον τὸ πρᾶγμα.

Νικηφόρος Φωκᾶς ὡς εἰκονίζεται ἐπὶ νομίσματος.

«Ταῦτα παραινῶν ἐγὼ καὶ νομοθετῶν, ἐπιφέρει ἐπὶ λέξεως ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος, οἶδ' ὅτι τοῖς πολλοῖς μὲν καὶ φορτικὰ λέγειν δόξω, καὶ πρὸς τὴν γνώμην αὐτῶν ἀπᾴδοντα· ὧν οὐδὲν ἐμοὶ μέλει, εἴπερ ἀρέσκειν, κατὰ (τὸν) Παῦλον, οὐκ ἀνθρώποις ἀλλὰ Θεῷ βούλομαι. Τοῖς δὲ νοῦν ἔχουσι καὶ φρένας, καὶ μὴ ἐξ ἐπιπολῆς ὁρᾶν ἠσκημένοις, ὡς τὸ προσπεσὸν ἁπλῶς ταραχὴν αὐτῶν ἐπάγειν τῇ διανοίᾳ, ἀλλὰ προσωτέρω χωροῦσι καὶ συνορᾶν βάθος πραγμάτων δυναμένοις, καὶ λυσιτελῆ δόξομεν καὶ ὠφέλιμα τοῖς τε κατὰ Θεὸν ζῶσι; καὶ τῷ κοινῷ παντὶ φθέγξασθαι». Συνετώτερον καὶ μετριοπαθέστερον δὲν ἠδύνατο ὁ βασιλεὺς νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν κατάπαυσιν καταχρήσεως ὀλεθρίας, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας πλεῖστα κτήματα παραδιδόμενα εἰς τὰ μοναστήρια καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἐκεῖνα ἱδρύματα ἢ ἐνεκροῦντο μὴ καλλιεργούμενα ὅπως ὅτε ἀνῆκον εἰς ἰδίους κυρίους, ἤ, ἂν ἐκαλλιεργοῦντο ὁπωσδήποτε, αἱ ἐξ αὐτῶν πρόσοδοι κατεδαπανῶντο ὑπὲρ τῆς ἀργίας καὶ τῆς ἀκολασίας. Ὁ βασιλεύς, καθὼς εἴδομεν, δὲν ἀπηγόρευσεν ἀπολύτως πᾶσαν ὑπὲρ τῶν καταστημάτων ἐκείνων προσφοράν· ἀπηγόρευσε μόνον τὴν ἵδρυσιν νέων καταστημάτων καὶ τὴν εἰς τὰ ὑπάρχοντα ἀφιέρωσιν ἀκινήτων κτημάτων. Χρηματικὰς ὅμως προσφορὰς ἐπέτρεπεν εἰς ταῦτα, καὶ οὐ μόνον ἐπέτρεπεν ἀλλὰ καὶ προέτρεπε πρὸς τοῦτο, ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ κατασταθῶσι χρήσιμα τὰ πολλαχοῦ ἀκαλλιέργητα μένοντα ἀκίνητα τῶν εὐαγῶν οἴκων καὶ μοναστηρίων. Τελευταῖον ἐπέτρεπε καὶ αὐτῶν τῶν ἀκινήτων εἰς ταῦτα τὴν ἀφιέρωσιν, ὁσάκις κατήντησαν νὰ μὴ ἔχωσι τοιαῦτα, ἀλλὰ τοῦτο μόνον δυνάμει βασιλικῆς ἀδείας καὶ ἐγκρίσεως. Καὶ ὅμως τὸ μέγα πλῆθος τῶν μοναχῶν κατεξανέστη κατὰ τῆς διατάξεως ταύτης, ὅσον μέτριος καὶ ἂν ἦτο ὁ δι' αὐτῆς ἐπιβαλλόμενος περιορισμός. Ἠξεύρομεν ἤδη ὁπόση ἦτο ἡ ἐπὶ τοῦ πλήθους ἐπιρροὴ τῆς μοναχικῆς τάξεως κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους.

Τὸ δὲ δεινότερον, ὄχι μόνον ἡ μοναχικὴ τάξις ἀλλὰ καὶ τοῦ κλήρου τὸ πλεῖστον κακῶς διετέθη πρὸς τὸν βασιλέα διά τε τὴν προκειμένην νεαράν, ἥτις πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀπηγόρευε τὴν εἰς τὰς ἐκκλησίας ἀφιέρωσιν ἀκινήτων κτημάτων καὶ δι' ἄλλας τινὰς ἐκκλησιαστικὰς διατάξεις. Οἱ προηγούμενοι βασιλεῖς παρεῖχον τακτικὰς χρηματικὰς χορηγίας εἰς τοὺς εὐαγεῖς οἴκους καὶ τὰς ἐκκλησίας, ὁ δὲ Νικηφόρος ἐντελῶς ἔκοψε τὰς χορηγίας ταύτας. Πλὴν τούτου ὁ βασιλεὺς ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν τῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων διοικήσεως. Εἰς τί συνίστατο ἡ ἐπο-

πτεία αὕτη, ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν· ὁ μὲν Κεδρηνὸς λέγει ὅτι κατὰ τὸν τότε ἐκδοθέντα νόμον ὡρίζετο μὴ ἄνευ τῆς αὐτοῦ (τοῦ βασιλέως) γνώμης καὶ προτροπῆς ἐπίσκοπον ἢ ψηφίζεσθαι ἢ προχειρίζεσθαι, ἐπισκόπου τε τεθνηκότος, βασιλικὸν ἐκπέμπων ἄνθρωπον ἐσταθμευμένην ποιεῖν τὴν ἔξοδον προσέταττε, καὶ τὰ περιττὰ ἀνελαμβάνετο». Ἐκ τούτων δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι, ἐνῷ πρότερον ἡ ἐκλογὴ καὶ προχείρισις τῶν ἀρχιερέων ἐνηργεῖτο ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, ἤδη ὁ Νικηφόρος ἐκανόνισε τὸ ζήτημα τοῦτο ὅπως σήμερον ὑπάρχει κεκανονισμένον ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἡ ἱερὰ σύνοδος προτείνει τοὺς ἐπισκόπους, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς διορίζει αὐτούς. Καὶ προσέτι, ἐπειδὴ πολλάκις συνέβαινε νὰ παρατείνεται ἡ τῶν ἐπισκοπῶν χηρεία, ὁ βασιλεύς, ἀποθανόντος ἐπισκόπου, ἔπεμπεν ἀμέσως βασιλικὸν ἄνθρωπον ἐπιτετραμμένον νὰ διαχειρίζεται μὲν τὰς εἰσπράξεις τῆς ἐπισκοπῆς, νὰ ἐπαρκῇ δὲ δι' αὐτῶν εἰς τὰ ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα ἔξοδα, νὰ ἀποδίδῃ δὲ τὸ περίσσευμα εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον. Ἀλλ' ὁ Λέων ὁ Διάκονος ἄλλως ἐκτίθησι τὸ πρᾶγμα. Κατ' αὐτὸν ὁ Νικηφόρος «εἴτε τὰ θεῖα πρός τινων τῶν ἱερέων κινούμενα βουλόμενος διορθοῦν, ὡς ᾤετο, εἴτε κατεξουσιάζειν καὶ τῶν ἱερῶν ὅπερ ἔκσπονδον ἦν, τόμον σχεδιάσαι τοὺς ἱεράρχας κατεβιάσατο *μή τι τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἐκτὸς τῆς ἐκείνου ῥοπῆς ἐνεργεῖν»*. Κατὰ Λέοντα λοιπὸν τὸν Διάκονον ὁ Νικηφόρος ἀπήτησε πολὺ πλείονα ἢ κατὰ τὸν Κεδρηνόν· ἀπήτησε μηδὲν τῶν ἐκκλησιαστικῶν νὰ πράττεται ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε, ἐκ τῶν ἄλλων γνωστοτέρων τοῦ βασιλέως τούτου διατάξεων κρίνοντες, δυνάμεθα εὐλόγως νὰ συμπεράνωμεν ὅτι καὶ τὰ περὶ τούτου ὁρισθέντα ἦσαν εὔλογα καὶ κατ' οὐδὲν προσβάλλοντα τὰ δόγματα τῆς πίστεως, ἀπ' ἐναντίας ἐσκόπουν νὰ ἐνισχύσωσιν αὐτὴν διὰ τῆς περιστολῆς πολλῶν καταχρήσεων· προσέβαλλον ὅμως τὰ ὑλικὰ συμφέροντα τοῦ κλήρου, καὶ τούτου ἕνεκα τὸ πλεῖστον τοῦ κλήρου ἀντεπολιτεύετο τῷ βασιλεῖ. Λέγομεν τὸ πλεῖστον, διότι οὐκ ὀλίγοι ἐπίσκοποι, ἀνομολογοῦντες τὴν χρηστότητα τῶν προαιρέσεων τοῦ βασιλέως καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπεμβάσεως αὐτοῦ, δὲν ἐδίστασαν νὰ ὑπογράψωσι τὸν προμνησθέντα τόμον.

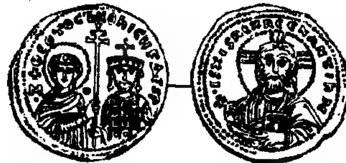
Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι τοῦ ἔθνους τάξεις παρεσύρθησαν εἰς τὴν κατὰ τοῦ Νικηφόρου ἀντιπολίτευσιν δι' ἀναλόγους τινὰς αἰτίας. Τὸ δημόσιον ταμεῖον κατέβαλλεν ἐκ διαλειμμάτων φιλοτιμήματα, ὡς ἐλέγετο τότε, ἤτοι χρηματικὰς δωρεὰς εἰς τὰ μέλη τῆς συγκλήτου βουλῆς, τὰς ὁποίας ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος ὑπολαβὼν ὑπερόγκους περιώρισεν. Ἐν γένει δὲ ὁ Νικηφόρος ἀναλογιζόμενος ὅτι τὸ κύριον τῆς πολιτείας καθῆκον ἦτο ὁ στρατός, εἰς τούτου πρὸ πάντων τὴν διοργάνωσιν καὶ τὴν ἐπίδοσιν ἐπέστησε τὴν προσοχήν, περικόπτων ὅσον ἐνδέχεται τὰς ἄλλας δαπάνας, ἵνα ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν σπουδαιοτάτην ἐκείνην χρείαν. Λέγεται μάλιστα ὅτι, ἵνα καὶ ἠθικῶς συντελέσῃ εἰς τοῦ στρατοῦ τὴν ἐπίρρωσιν, ἠθέλησε νὰ ἀνανεώσῃ τὸν νόμον, ὅν, ὡς ἠξεύρομεν ἤδη, ἀπεπειράθη ποτὲ νὰ θεσπίσῃ καὶ ὁ Φωκᾶς ὁ μετὰ Μαυρίκιον βασιλεύσας (Κεφ. Δ'. βιβλ. θ' τοῦ τρίτου τόμου)· νόμον ὁρίζοντα «τοὺς ἐν πολέμοις ἀποθνήσκοντας στρατιώτας μαρτυρικῶν ἀξιοῦσθαι γερῶν», ὅ ἐστιν ὅτι οἱ ἐν πολέμοις πίπτοντες στρατιῶται θέλουσι λογίζεσθαι καὶ τιμᾶσθαι ὡς μάρτυρες τῆς πίστεως. Εἴπομεν δὲ καὶ ἄλλοτε ὅτι, ἐπειδὴ τὸ αἴσθημα τῆς φιλοπατρίας καὶ τῆς ἐθνικῆς φιλοτιμίας δὲν ὑπῆρχε τότε ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐκείνῃ, μόνον δὲ ἐπεκράτει παρ' αὐτῇ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, ἄλλος τρόπος τοῦ νὰ κατασταθῇ τὸ αἴσθημα τοῦτο χρήσιμον εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς πολιτείας συμφέροντα δὲν ὑπῆρχεν, εἰμὴ νὰ καθιερωθῇ ὅτι ὁ ὑπὲρ τοῦ κράτους πίπτων στρατιώτης ἐκπληροῖ καθῆκον ἀνάλογον τοῦ ὑπὲρ τῆς πίστεως μαρτυροῦντος. Ἄριστα λοιπὸν ὁ Νικηφόρος προῃρέθη νὰ ἐκδώσῃ τὸν τοιοῦτον νόμον καὶ

προέτρεψε τόν τε πατριάρχην καὶ τοὺς ἐπισκόπους νὰ συναινέσωσιν εἰς αὐτόν. Δυστυχῶς τινὲς τούτων «γενναίως ἀντιστάντες» κατὰ Κεδρηνόν, κατὰ δὲ τὰς παρούσας τῆς ἱερᾶς ἡμῶν ἐκκλησίας δοξασίας ἀνοηταίνοντες, προέτειναν εἰς μέσον τὸν δι' ἄλλας περιστάσεις καὶ δι' ἄλλους λόγους ἐκδοθέντα κανόνα τοῦ μεγάλου Βασιλείου, ὅστις ἀπεφήνατο ἀκοινωνήτους ἐπὶ τριετίαν τοὺς πολέμιον ἔν τινι πολέμῳ ἀνῃρηκότας. Ὁ δὲ βασιλεύς, ἐνδοὺς εἰς τὴν παράλογον ταύτην ἀξίωσιν, ἀπετράπη τοῦ σωτηρίου αὐτοῦ σκοποῦ. Ἀλλὰ τόσῳ μᾶλλον ἐπέμενεν εἰς τὴν ἐκ παντὸς τρόπου περιποίησιν καὶ προστασίαν τοῦ στρατοῦ. Ἐκ τούτων δὲ ὠφελούμενοι ὅ,τε κλῆρος καὶ οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ συγκλητικοὶ ἠρέθιζον ὁσημέραι πλειότερον τὴν κοινὴν γνώμην κατὰ τοῦ βασιλέως.

Ἐν γένει δὲ συνέβη κατὰ τοῦτο εἰς τὸν Νικηφόρον ὅ,τι εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς μεταρρυθμίσεως, πρὸς τὴν πολιτείαν τῶν ὁποίων εἶχεν οὐ μικρὰν συγγένειαν ἡ πολιτεία αὐτοῦ. Ἐκ τούτου πᾶσαι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις ὅσων τὰ συμφέροντα προσεβάλλοντο ὑπὸ τῶν ποικίλων διατάξεων, δι' ὧν οὗτος ἠγωνίζετο νὰ περιποιήσῃ νέαν τινὰ ζωὴν εἰς τὸ κράτος, κατεξανέστησαν κατὰ τοῦ ἀνδρός. Καὶ κατὰ τὸ σύνηθες οἱ χρονογράφοι, καὶ μάλιστα οἱ μεταγενέστεροι χρονογράφοι, συμμερισθέντες τὰ πάθη ταῦτα, ἐπεσώρευσαν κατ' αὐτοῦ ποικίλας ὅσας κατηγορίας τὰς ὁποίας ἢ παντάπασι δὲν εὑρίσκομεν, ἢ πολὺ μετριώτερον συναντῶμεν ἐκφερομένας ὑπὸ τοῦ ἀξιολογωτέρου τῶν συγχρόνων Λέοντος τοῦ Διακόνου. Ὁ τελευταῖος οὗτος, ὅστις, καθὰ πρὸ ὀλίγου εἴδομεν, καὶ εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα ὑποδεικνύει ἐν μέρει τὴν προαίρεσιν τῆς διορθώσεως τῶν κακῶς ἐχόντων, δύο μόνας ὅλας προστρίβει εἰς τὸν Νικηφόρον μομφάς· ὅτι ἠνείχετο τὴν πλεονεξίαν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Λέοντος, ὅστις ἀποβαλὼν τὸν ἀνδρώδη καὶ στρατιωτικὸν βίον ἐτράπη εἰς τὴν χρηματολογίαν καὶ ἐσφετερίσθη τὸ μονοπώλιον τοῦ σίτου ἀγοράζων αὐτὸν εἰς μικρὰν τιμήν, μεταπωλῶν δὲ εἰς μεγάλην· καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς νέους ἐψήφιζε φόρους, καὶ ἀπαραιτήτως εἰσέπραττεν αὐτοὺς ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἔχει χρείαν πολλῶν χρημάτων πρὸς συντήρησιν τοῦ στρατιωτικοῦ. Ὁ δὲ Κεδρηνὸς καὶ ὁ Ζωναρᾶς καὶ ὁ Γλυκᾶς ταῦτά δε δεινότερον ἐκτραγῳδοῦσι καὶ ἄλλας πολλὰς προσθέτουσιν αἰτιάσεις. Ὁ Γλυκᾶς λόγου χάριν δὲν ἀναφέρει τὴν πλεονεξίαν τοῦ Λέοντος, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Νικηφόρον ἐπὶ τῷ τοιούτῳ πάθει κατηγορῶν ἱστορεῖ ὅτι, ἐπικρατήσαντος λιμοῦ εἰς τὴν πόλιν τοιούτου, ὥστε ὁ μέδιμνος ἐπωλεῖτο ἀντὶ νομίσματος, ὁ Νικηφόρος μικροπρεπῶς ἐθεράπευσε τὸ κακὸν διατάξας νὰ ἀνοίξωσι τὰς δημοσίους σιτοθήκας καὶ νὰ δίδωσι δύο μεδίμνους ἀντὶ νομίσματος, ἐνῷ ὁ Βασίλειος ὁ Μακεδὼν εἰς ἀνάλογόν τινα περίστασιν διέταξε νὰ πωλῶνται δώδεκα μέδιμνοι ἀντὶ νομίσματος. Ἐξελθόντος δὲ κατ' ἐκεῖνο τοῦ Φωκᾶ πρὸς γύμνασιν τοῦ στρατοῦ, προσῆλθεν ἀνὴρ πολιὸς τὴν τρίχα καὶ ἐζήτησε νὰ καταταχθῇ ὡς στρατιώτης. Καὶ ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς ἀπορήσας ἠρώτησε τὸν ἄνθρωπον πῶς γέρων ὢν ζητεῖ τοιοῦτό τι, ὑπολαβὼν ἐκεῖνος εὐστόχως ἀπεκρίθη· «πολλῷ δυνατώτερός εἰμι νῦν ἢ ὅτε ἤκμαζον». Τοῦ δὲ βασιλέως εἰπόντος «καὶ πῶς τοῦτο;» ὁ γέρων ἐπέφερεν ὅτι πρότερον ἐπεφόρτιζεν εἰς δύο ἡμιόνους τὸν σῖτον, ὃν ἀντὶ νομίσματος ἠγόραζεν, ἐπὶ δὲ τῆς παρούσης βασιλείας φέρει ἐπὶ τὸν ὦμον σῖτον δύο νομισμάτων· ὅπερ ἀκούσας ὁ βασιλεὺς καὶ ἐννοήσας τὴν εἰρωνείαν ἔστρεψεν ἁπλῶς τὰ νῶτα πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ δὲ Κεδρηνὸς πάλιν βεβαιοῖ ὅτι ὁ στρατὸς ὅτε ἀνηγόρευσε τὸν Νικηφόρον βασιλέα ἐξετράπη εἰς πολλὰς καταχρήσεις καὶ λεηλασίας ἔν τε ταῖς ἐπαρχίαις καὶ ἐν τῇ βασιλευούσῃ αὐτῇ, καὶ ὅμως ὁ βασιλεὺς οὔτε τοὺς πταίσαντας ἐτιμώρησεν οὔτε τοὺς ἀδικηθέντας ἀπεζημίωσε, λέγων ἁπλῶς ὅτι «οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ ἐν τοσούτῳ πλήθει λαοῦ ἀτακτοῦσί τινες».

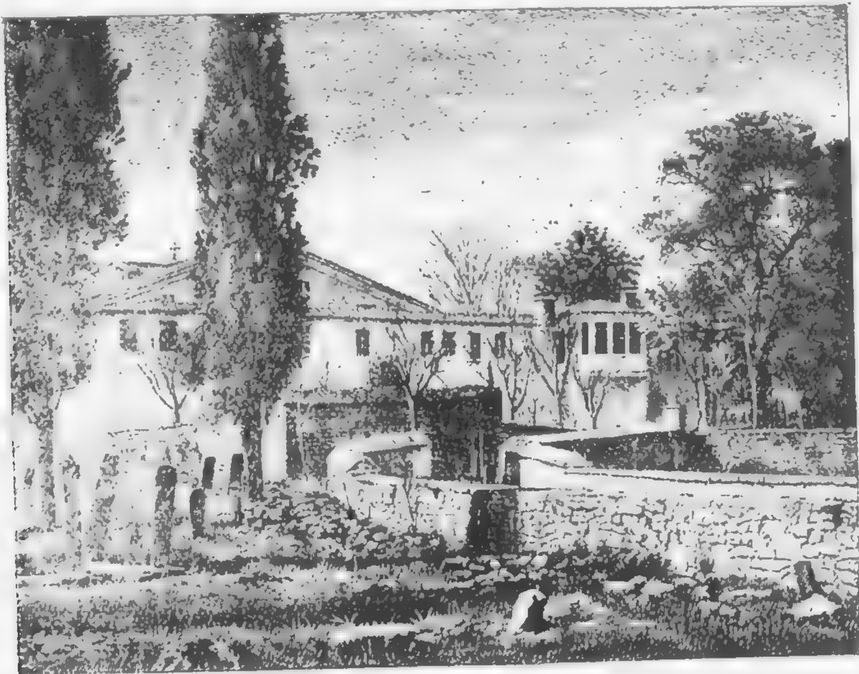
Καὶ ταῦτα μὲν φαίνονται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον πιθανά. Ὁ Λέων ὁ Διάκο-

νος ὁμιλεῖ τῳόντι περὶ τοῦ μονοπωλίου τοῦ σίτου ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως, περὶ τοῦ ἐπικρατήσαντος κατὰ τὰ τελευταῖα τρία ἔτη τοῦ Νικηφόρου λιμοῦ, περὶ τῆς ἰδιαζούσης αὐτοῦ πρὸς τὸν στρατὸν εὐνοίας καὶ περὶ τῶν γενομένων ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ τῆς ἀναρρήσεως τοῦ βασιλέως ἀταξιῶν· ἀλλ' ὁ Κεδρηνὸς καὶ ὁ Ζωναρᾶς προσεπιφέρουσιν ἄλλα τινά, τὰ ὁποῖα διστάζομεν νὰ πιστεύσωμεν καθ' ὁλοκληρίαν. Ὁ μὲν Ζωναρᾶς λέγει ὅτι, ἐνῷ πρότερον τὸ νόμισμα εἶχεν *ἑξαγίου* σταθμόν, ὁ Νικηφόρος ἐπενόησε τὸ λεγόμενον *τετάρτηρον*, ὅ ἐστιν ἐνόθευσε τὸ νόμισμα κατὰ [2]/3. Ὁ δὲ Κεδρηνὸς εἰπὼν ὡσαύτως τοῦτο προστίθησιν ὅτι ἐξέδιδε δύο εἰδῶν νομίσματα, τὰ μὲν κίβδηλα, τὰ δὲ γνήσια· ὅτι τῶν μὲν φόρων ἡ πληρωμὴ εἰς τὰ δημόσια ταμεῖα ἀπῃτεῖτο διὰ γνησίων νομισμάτων, αἱ δὲ δαπάναι ἐνηργοῦντο διὰ κιβδήλων· καὶ ὅτι ἀπηγόρευσε τὴν κυκλοφορίαν τοῦ νομίσματος, ἐκτυπωθέντος ἐπὶ τῶν προτέρων βασιλέων. Ἀλλ' ὁ Λέων ὁ Διάκονος οὐδὲν τοιοῦτο λέγει, ἐνῷ ἱστορήσας τὰς ἄλλας ἀτοπίας τῆς τοῦ Νικηφόρου διοικήσεως δὲν ἐννοοῦμεν πῶς ἤθελε σιωπήσει γεγονός, τὸ ὁποῖον, ἂν ἦτο ἀληθές, ἤθελεν ἐπιφέρει φοβερὰν ἀναστάτωσιν εἰς ὅλας τὰς ληψοδοσίας τοῦ κράτους. Πλὴν τούτου δὲ καὶ καθ' ἑαυτὰς ἐξεταζόμεναι αἱ κατηγορίαι αὗται φαίνονται ὁπωσοῦν ἀπίθανοι. Λέγεται ὅτι τὸ κίβδηλον, τὸ μικρὸν νόμισμα ἐσκορπίζετο εἰς τὰς δαπάνας τοῦ κράτους· βεβαίως ὅμως ὄχι εἰς τὴν μισθοδοσίαν τοῦ στρατοῦ καὶ τὰς ἄλλας πρὸς αὐτὸν χορηγίας· διότι ὁ Νικηφόρος, ὅστις ὁμολογουμένως ἐπεδείκνυε πᾶσαν πρὸς τὸν στρατὸν εὔνοιαν, ἦτο ἀδύνατον νὰ δυσαρεστήσῃ αὐτὸν διὰ τοιαύτης ἀδικίας· βεβαίως ὄχι εἰς τὰς πρὸς τοὺς ξένους ἐμπόρους συναλλαγάς, διότι τοιοῦτό τι ἤθελε φυγαδεύσει πᾶσαν ἐξωτερικὴν ἐμπορίαν. Τούτων ὅμως τεθέντων, ἐπειδὴ ὁ στρατιωτικὸς προϋπολογισμὸς ἀπετέλει ἓν τῶν κυριωτάτων κεφαλαίων τῆς δημοσίας δαπάνης, ἰδίως ἐπὶ Νικηφόρου, καὶ πρὸς τούτοις τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον κατὰ τούτους μάλιστα τοὺς χρόνους ἤκμαζεν, ἕπεται ὅτι ἡ χρῆσις τοῦ κιβδήλου νομίσματος ἤθελεν ἱκανῶς περιορισθῆ, ὥστε ἡ ἐξ αὐτοῦ ὠφέλεια δὲν ἀπέβαινε πολλοῦ λόγου ἀξία. Ἡ ὑπὸ τοῦ κράτους κιβδηλεία τοῦ νομίσματος δὲν δύναται νὰ ἐνεργηθῇ εἰμὴ ὅπου δὲν ὑπάρχουσιν οὔτε τακτικὴ διοίκησις οὔτε ἐξωτερικαὶ σχέσεις πολλαί. Ἀλλ' εἰς τὸ μεσαιωνικὸν τοῦ ἑλληνισμοῦ κράτος, ὅπερ ἤκμαζε κατὰ τὴν δεκάτην ἑκατονταετηρίδα, ἦτο ἀδύνατον νὰ εὐδοκιμήσῃ, οὐδὲ προέκυψε τὸ κακὸν τοῦτο ἐνταῦθα εἰμὴ βραδύτερον, ὅτε συνέπεσε μετὰ τῆς οἰκονομικῆς, διοικητικῆς καὶ τῆς ἄλλης αὐτοῦ παραλυσίας. Δὲν ἐννοοῦμεν προσέτι εἰς τί ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς κυκλοφορίας τοῦ νομίσματος τῶν προτέρων βασιλέων, ἀφοῦ λέγεται ὅτι καὶ ὁ Νικηφόρος δύο εἰδῶν νομίσματα ἔκοπτε, βαρὺ ἢ γνήσιον καὶ μικρὸν ἢ κίβδηλον. Τελευταῖον, ἵνα συνυπάρξωσι τῳόντι ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον νομίσματα κίβδηλα καὶ γνήσια, ἀπαιτοῦνται διατάξεις τινές, περὶ ὧν οὐδὲν λέγουσιν ὁ Κεδρηνὸς καὶ ὁ Ζωναρᾶς. Ὅταν ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος ὁ καλός (1285—1314) ἠθέλησε νὰ πράξῃ ἀνάλογόν τι, ἀφοῦ τῷ μὲν 1295 ἠλάττωσε τὴν ἐσωτερικὴν ἀξίαν τῆς λίτρας ἀπὸ 20 φράγκων εἰς φρ. 16 καὶ 72 ἑκατοστά, τῷ δὲ 1303 εἰς φρ. 6 καὶ 97 ἑκατοστά, τῷ δὲ 1305 εἰς 6 φρ. καὶ 15 ἑκατοστά, καὶ ἐλῄστευσεν οὕτω τὸ ὑπήκοον, ἔπειτα ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς ἀνταποδόσεως, διότι οἱ φορολογούμενοι ἀπέδιδον αὐτῷ τοὺς φόρους διὰ τοῦ κιβδήλου νομίσματος. Τότε ὁ βασιλεὺς ἐξέδωκε πάλιν νόμισμα βαρύτερον τῷ 1306, ἀναβιβάσας τὴν ἐσωτερικὴν ἀξίαν τῆς λίτρας ἀπὸ φράγκα 5 καὶ 16 ἑκατοστὰ εἰς φράγκα

Νόμισμα Νικηφόρου Φωκᾶ (Παρακλεύρως τοῦ αὐτοκράτορος ἡ Θεοτόκος)

17 καὶ 63 ἑκατοστά. Ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐστασίασεν, ἀλλὰ περιεστάλη, καὶ ἡ κιβδηλεία ἐξηκολούθησεν ὡς πρότερον. Τῷ 1311 ἠλαττώθη πάλιν ἡ τοῦ νομίσματος ἀξία, τῷ δὲ 1314 πάλιν ηὔξησεν εἰς φράγκα 18 καὶ 37 ἑκατοστά. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἀπηγορεύθη ἡ ἐξαγωγὴ τοῦ χρυσοῦ καὶ τοῦ ἀργύρου καὶ ἡ εἰσαγωγὴ ξένων γνησίων νομισμάτων. Ἄνευ τοιούτων διατάξεων ἀπέβαινεν ἀδύνατος ἡ συνύπαρξις τῶν γνησίων καὶ τῶν κιβδήλων νομισμάτων· διότι ἀναγκαίως τὰ γνήσια ἤθελον φυγαδευθῆ ἢ κρυβῆ, ὅπως συμβαίνει ἐπὶ τοῦ χαρτονομίσματος, ἡ δὲ ἀξία τῶν πραγμάτων ἤθελεν ὑπερτιμηθῆ ἀναλόγως τῆς ἐλαττώσεως τῆς ἐσωτερικῆς ἀξίας τοῦ κιβδήλου νομίσματος.

Ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου τῆς Πηγῆς ἔξωθεν τοῦ μεγάλου τείχους Κωνσταντινουπόλεως.

(Ἡ μικρὰ αὕτη Μονὴ ἡ λεγομένη τοῦ Βαλουκλῆ εἶναι ἔνδοξος διὰ τὴν θαυματουργὸν πηγήν της, συχνὰ ἀναφερομένη εἰς τὰ βυζαντινὰ χρονικά).

Ἀλλ' εἴτε ἀληθῆ εἶναι εἴτε μὴ τὰ περὶ τούτου ὑπὸ τοῦ Κεδρηνοῦ καὶ τοῦ Ζωναρᾶ λεγόμενα, τὸ βέβαιον φαίνεται ὅτι ὁ ἀδελφὸς τοῦ Νικηφόρου Λέων ἐξετράπη εἰς πολλὴν πλεονεξίαν καὶ κατάχρησιν, καὶ ὅτι ἡ ὑπερβάλλουσα αὐτοῦ τοῦ Νικηφόρου πρὸς τὸν στρατὸν εὔνοια ἀπέβη καταθλιπτικὴ εἰς τὸ ὑπήκοον, ἐξ ὧν ὠφελούμενοι μοναχοί, ἱερεῖς καὶ συγκλητικοὶ ἐπεξέκαιον τὴν κατὰ τοῦ βασιλέως δυσμένειαν τοῦ ὄχλου. Συνετέλεσαν δὲ εἰς τοῦτο, ὡς πολλάκις συμβαίνει, καὶ τυχαῖαί τινες περιστάσεις. Ὁ βασιλεὺς ἐπανελθὼν ἐκ τῆς κατὰ Βουλγάρων ἐκστρατείας αὐτοῦ ἐτέλεσεν ἀγῶνα ἱππικόν. Ἀλλ' ἀντὶ ν' ἀφήσῃ νὰ γίνωσιν αἱ συνήθεις ἱπποδρομίαι διέταξε τὸν στρατὸν νὰ καταβῇ εἰς τὸ στάδιον, καὶ ἐκεῖ, διαιρεθεὶς εἰς ἀντιπάλους φάλαγγας κατ' ἀλλήλων ἐπερχομένας, νὰ συγκροτήσῃ μάχην πλαστήν, ἀλλ' οἱ παρακαθήμενοι ἐπὶ τῶν βάθρων τοῦ ἱπποδρομίου Βυζάντιοι καταπλαγέντες ἐκ τοῦ ἀπροσδοκήτου θεάματος καὶ φοβηθέντες τὰ γυμνὰ ξίφη καὶ τὴν ὁρμὴν τῶν στρατιωτῶν ἐτράπησαν μετὰ πολλῆς βίας εἰς φυγήν· ἐκ δὲ τοῦ ὠθισμοῦ καὶ τῆς ἀτάκτου φορᾶς συνέβη οὐκ ὀλίγος φόνος, πλείστων συμπατηθέντων καὶ ἀποπνιγέντων

οἰκτρῶς. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν ἔπταιε διὰ τὸν πανικὸν τοῦτον τοῦ ὄχλου φόβον, καὶ ἔτι ὀλιγώτερον διὰ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ. Οὐχ ἧττον οἱ ἐχθροί του διέδωκαν ὅτι τὸ πρᾶγμα ἐγένετο ἐξεπίτηδες, ἐρεθίζοντες οὕτω τοὺς κατοίκους κατὰ τοῦ στρατοῦ. Ἐντεῦθεν δ' ἐπῆλθε μετ' οὐ πολὺ πραγματικὴ μεταξὺ αὐτῶν ρῆξις. Ἐπὶ τῆς ἑορτῆς τῆς Ἀναλήψεως, ἐξελθόντος τοῦ βασιλέως κατὰ τὰ εἰθισμένα ἐν παρατάξει πρὸς τὴν καλουμένην Πηγήν (τὸ σημερινὸν Μπαλουκλῆ), ὅπου ὑπῆρχεν ᾠκοδομημένος περικαλλὴς ναὸς τῆς Θεοτόκου, συνέβη, ἄδηλον πῶς, διαμάχη μεταξὺ Βυζαντίων καὶ τῶν ἀρμενιακῶν ταγμάτων, καθ' ἣν οἱ στρατιῶται ἐτραυμάτισαν πολλοὺς πολίτας. Περὶ δὲ τὸ ἑσπέρας ἐπανερχομένου τοῦ βασιλέως εἰς τὰ ἀνάκτορα οἱ δυσηρεστημένοι Βυζάντιοι ὕβρισαν αὐτὸν ἀναφανδόν· καί τι γύναιον μετὰ τοῦ θυγατρίου αὐτοῦ εἰς τοσαύτην ἔφθασαν ἀπόνοιαν ὥστε προέκυψαν τῆς οἰκίας καὶ ἔρριψαν λίθους κατὰ τοῦ βασιλέως. Συλληφθεῖσαι δὲ ἀμέσως αἱ δύο αὗται γυναῖκες κατεδικάσθησαν ὑπὸ τοῦ πραίτωρος εἰς τὸν διὰ τοῦ πυρὸς θάνατον, ἐκτελεσθέντα τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὰς καλουμένας Ἀναράτας (ἢ Ὀνωράτα), προάστειον τῆς πόλεως. Τοιαῦται ἦσαν αἱ ἀφορμαί, αἱ πλεῖσται ἄδικοι, ὀλίγαι δὲ μόνον ἐξ αὐτῶν δίκαιαι, αἵτινες, ἀρχίσασαι ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ Νικηφόρου, καὶ ἐπιτηδείως καθ' ἑκάστην ὑποτρεφόμεναι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὅσων τὰ συμφέροντα προσεβάλλοντο ὑπὸ τῆς συνετῆς τοῦ ἀνδρὸς διοικήσεως, ηὔξησαν τὴν κατ' αὐτοῦ δυσαρέσκειαν. Ἀλλ' ἐπὶ πολλὰ ἔτη δὲν ἴσχυσαν νὰ ἀποτρέψωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ καθήκοντος. Ὁ Νικηφόρος ἦτο ὁμολογουμένως ἀνὴρ ἔξοχος. Εἴδομεν πῶς ἐτελείωσε τὴν προπαρατεθεῖσαν αὐτοῦ νεαράν. Ἠξεύρω, ἔλεγεν, ὅτι διατάσσω πράγματα ἀπᾴδοντα εἰς τὴν γνώμην τῶν πολλῶν· ἀλλ' ἀδιαφορῶ περὶ τούτου πεπεισμένος ὅτι θέλω ἔχει μετ' ἐμοῦ τοὺς νοῦν ἔχοντας καὶ φρένας. Ὁ δὲ Λέων ὁ Διάκονος διηγεῖται ὅτι αὐτόπτης γενόμενος, ἐνῷ ἔτι ἦτο μειράκιον, τῆς στασιαστικῆς ἐκείνης σκηνῆς, καθ' ἣν μετὰ τὴν σύγκρουσιν τῶν Βυζαντίων πρὸς τοὺς Ἀρμενίους (¹) ὁ βασιλεὺς ἐπανήρχετο εἰς τὰ ἀνάκτορα δεινῶς ὑβριζόμενος ὑπὸ τοῦ ὄχλου καὶ λιθοβοληθεὶς μάλιστα, ἐθαύμασε τὸ ἀκατάπληκτον τοῦ ἀνδρὸς καὶ τὴν ἀδιάσειστον τῆς ψυχῆς εὐγένειαν, ἣν συνετήρει ἐν μέσῳ τοιαύτης καταιγίδος βάδην διὰ τοῦ ἄστεως πορευόμενος καὶ διασῴζων τὸ φρόνημα σταθερὸν καὶ διακείμενος ὡσὰν μὴ συνέβη τι ἔκτακτον. Ὅθεν ὁ Νικηφόρος ἐξηκολούθησε τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ μεγάλου βουλεύματος τὸ ὁποῖον συνέλαβε τοῦ νὰ ταπεινώσῃ ὁλοσχερῶς τοὺς μωαμεθανούς. Καὶ ἀφοῦ ἀνέκτησε τὴν Κρήτην, τὴν Κύπρον καὶ τὴν μεσημβρινὴν μικρὰν Ἀσίαν ἀπεφάσισε νὰ ἐξώσῃ τοὺς πολεμίους ἐκείνους ἔνθεν μὲν ἐκ Σικελίας, ἔνθεν δὲ ἐκ Συρίας.

Ἐπὶ τούτῳ παρεσκεύασεν ἐν ἔτει 966 ἐκστρατείαν ἰσχυρὰν πρὸ πάντων κατὰ τῶν μωαμεθανῶν τῆς Σικελίας. Δυστυχῶς περισπώμενος ὑπὸ τῶν πολλῶν καὶ σπουδαίων ἀσχολιῶν τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως, καὶ μελετῶν ἐνταυτῷ νὰ στρατεύσῃ ἐπὶ τὴν Συρίαν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναλάβῃ αὐτὸς τὴν ἡγεμονίαν τοῦ πρὸς δυσμὰς ἐκείνου ἐπιχειρήματος, καὶ δὲν ἐπέτυχε περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν στρατηγῶν εἰς οὓς ἀνέθηκε τὸ ἔργον. Κατ' ἀρχὰς ηὐδοκίμησαν οὗτοι, ἀνακτήσαντες ἀμαχητὶ σχεδὸν τὰς Συρακούσας, τὴν Ἱμέραν, τὸ Ταυρομένιον καὶ τοὺς Λεοντίνους. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁ ἀρχηγὸς τῆς πεζικῆς δυνάμεως πατρίκιος Μανουήλ, ἀνεψιὸς ὢν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ νέος θερμουργὸς μὲν ἀλλ' ἀπερίσκεπτος, προσῆλθεν ἀσυνέτως εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου, ἐνέπεσεν εἰς ἐνέδρας καὶ κατεστράφη αὐτόθι μετὰ τοῦ πλείστου στρατοῦ. Οἱ δὲ μωαμεθανοὶ

(¹) Ἀρμενίους καλεῖ πάλιν ὁ συγγραφεὺς πλημμελῶς τοὺς Ἀρμενιακοὺς ἤτοι τοὺς Ποντίους Παφλαγόνας καὶ Καπαδόκας Ἕλληνας.

ἐπελθόντες ἀμέσως μετὰ τὸ κατόρθωμα ἐπὶ τὴν παραλίαν, ὅπου ἐναυλόχει ὁ αὐτοκρατορικὸς στόλος, ἐγένοντο ἐξ ἐφόδου ἐγκρατεῖς καὶ τῶν πλείστων πλοίων, αἰχμαλωτεύσαντες πρὸς τοῖς ἄλλοις αὐτὸν τὸν ναύαρχον Νικήταν.

Ἀλλὰ δὲν ἐβράδυνεν ὁ Νικηφόρος νὰ ἀποζημιωθῇ διὰ κατορθώματος λαμπροτάτου. Διότι ὁδηγήσας αὐτὸς τῷ 968 ἐπὶ τὴν Συρίαν στρατὸν 80.000 ἀνδρῶν ἐκυρίευσε πλεῖστα τῆς χώρας ταύτης φρούρια καὶ συνεξεφόρησεν ἐξ αὐτῶν πλοῦτον ἀμύθητον, μεθ' ὃ ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀντιοχείας, τῆς πολυθρυλήτου καὶ μεγάλης μητροπόλεως, ἥτις ἄλλοτε ἡμιλλᾶτο πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἀραβικῆς κατακτήσεως ἦτο μία τῶν ἀκμαιοτέρων τῆς Ἀσίας πόλεων, ὥστε ἡ ἅλωσις αὐτῆς ἦτο ἀπαραίτητος πρὸς τὴν ἀσφαλῆ τῆς Συρίας ἀνάκτησιν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ πολέμιοι συνεσώρευσαν ἐν αὐτῇ ἁπάσας αὐτῶν τὰς δυνάμεις, ἡ ἐξ ἐφόδου ἐκπόρθησις ἀπέβη δυσχερεστάτη, ὁ δὲ βασιλεὺς προετίμησε νὰ ἐξαναγκάσῃ αὐτὴν νὰ παραδοθῇ διὰ τῆς πείνης, κατασκευάζων ἐπὶ παρακειμένου τινὸς λόφου ἰσχυροῦ καὶ καταρρύτου τετειχισμένον στρατόπεδον καὶ καταλείπων ἐν αὐτῷ δύναμιν ἱκανὴν νὰ φέρῃ τὸ ποθούμενον ἀποτέλεσμα, ἀποστεροῦσα τοὺς κατοίκους τῆς Ἀντιοχείας πάσης τροφῆς δι' ἐπιτηδείων καταδρομῶν καὶ διαρπαγῶν. Ταύτην δὲ τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ ἐξετέλεσε τάχιστα ἐν ἀρχῇ τοῦ 969, τειχίσας, ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν κατὰ Λέοντα τὸν Διάκονον, τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος λόφον, πρῶτος αὐτὸς ἐπωμισάμενος λίθον καὶ τοῦ ἔργου ἀρξάμενος ἵνα ἐμψυχώσῃ τὴν προθυμίαν τοῦ στρατοῦ. Ἀφοῦ δὲ ἐπετελέσθη τὸ φρούριον, κατέλιπε μὲν ἐν αὐτῷ στρατὸν ἀποχρῶντα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν προμελετηθέντων, ἀνέθηκε δὲ τὴν ἡγεμονίαν τῆς ἄλλης κατὰ τὴν Συρίαν δυνάμεως εἰς τὸν παιδίσκιον καὶ στρατοπεδάρχην Πέτρον, ἄνδρα ρέκτην καὶ ρωμαλεώτατον, εἰ καὶ εὐνοῦχον ὄντα. Καὶ τότε ἐπανέζευξε πρὸς τὴν βασιλεύουσαν μεγαλοπρεπῶς ὑπὸ τῶν κατοίκων ὑποδεχθείς. Τῷόντι δὲ ὅσα προεῖδε συνέβησαν, εἰ καὶ οἱ στρατηγοὶ αὐτοῦ ἐπετάχυναν κατά τι τὴν παράδοσιν διὰ τελευταίας ἐπικαίρου ἐπιθέσεως. Κατὰ μῆνα Νοέμβριον τοῦ 969 οἱ μὲν κάτοικοι τῆς Ἀντιοχείας εἶχον περιέλθει εἰς ἀμηχανίαν καὶ σπάνιν τῶν ἀναγκαίων, ὁ δὲ στρατοπεδάρχης Πέτρος πλησιάσας μετὰ τῆς δυνάμεως ἐξέπεμψεν εἰς κατασκοπὴν τῆς πόλεως τὸν ταξίαρχον Μιχαὴλ Βούρτζην. Ὁ Μιχαὴλ Βούρτζης παρατηρήσας τὸ τεῖχος ἐπέστρεψεν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ κατεσκεύασε κλίμακας ἀναλόγους πρὸς τὸ ὕψος τῶν πύργων. Φορτώσας δὲ ταύτας ἐπὶ φορτηγῶν ζῴων καὶ παραλαβὼν λεγεῶνα γενναιοτάτων στρατιωτῶν ἐπλησίασε περὶ μέσας νύκτας πρὸς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ἐπιθεὶς τὰς κλίμακας ἐν πάσῃ ἡσυχίᾳ, ἀνέβη δι' αὐτῶν, εὗρε τοὺς φύλακας καθεύδοντας, ἐφόνευσεν αὐτούς, ἐγένετο οὕτω κύριος τῶν τειχῶν, καὶ καταβὰς ἐκ τῶν πύργων εἰς τὴν πόλιν ἔβαλε πῦρ εἰς τὰς τέσσαρας αὐτῆς γωνίας. Οἱ μωαμεθανοὶ τῆς Ἀντιοχείας κατ' ἀρχὰς καταπλαγέντες συνῆλθον μετ' ὀλίγον καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἀντισταθῶσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλὰ πρωὶ προέφθασε καὶ ὁ στρατοπεδάρχης Πέτρος μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεως καὶ εἰσήλασεν εἰς τὸ ἄστυ διὰ τῶν πυλῶν τὰς ὁποίας ἤνοιξαν αὐτῷ οἱ προκατασχόντες αὐτὰς περὶ τὸν Μιχαὴλ Βούρτζην στρατιῶται, οἱ κάτοικοι ἐνόησαν ὅτι πᾶσα ἀντίστασις ἀπέβαινε ματαία καὶ παρεδόθησαν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ νικητοῦ. Τοιαύτη ἐγένετο ἡ τῆς περιφανοῦς καὶ μεγάλης Ἀντιοχείας ἀνάκτησις, ἣν πληροφορηθεὶς ὁ βασιλεὺς ἐτέλεσε λαμπρὰν δοξολογίαν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

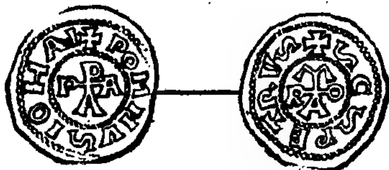
Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος περιῆλθε καὶ πρὸς τοὺς κοσμικοὺς καὶ τοὺς πνευματικοὺς ἡγεμόνας τῆς δυτικῆς Εὐρώπης εἰς σχέσεις πολυειδῶς ἀξιομνημονεύτους. Τὸ αὐτοκρατορικὸν τῆς Δύσεως ἀξίωμα μετεβιβάσθη τοτε ἀπὸ τῆς φραγκικῆς δυναστείας τῶν Καρολιδῶν, εἰς τὴν γερμανικὴν τῶν Ὀθώνων. Ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους 962

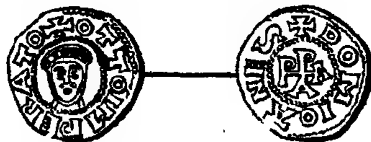
ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΝ ΤΡΙΠΤΥΧΟΝ ΤΟΥ Ι΄ ΑΙΩΝΟΣ

(Χριστιανικὸν Μουσεῖον Βατικανοῦ)

ὁ βασιλεὺς τῆς Γερμανίας Ὄθων Α΄ ἐστέφθη ἐν Ρώμῃ ὑπὸ τοῦ τότε ἀρχιερέως Ἰωάννου ΙΒ΄ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων, 162 περίπου ἔτη ἀφ᾽ ἧς τὸ πρῶτον ὁ Κάρολος ὁ μέγας ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦτο παρὰ τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ Γ΄ (Κεφ. Δ΄ βιβλ. Ι΄ τοῦ τρίτου τόμου). Ὁ νέος αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως ἦτο ἄνθρωπος ἰσχυρὸς καὶ πολυμήχανος καὶ ὅλως διάφορος τῶν ἀσθενῶν διαδόχων τοῦ Καρόλου τοῦ μεγάλου. Καὶ δὲν ἤθελε μὲν νὰ περιέλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ἀνατολῆς, διότι πολὺ ἀπεῖχεν ἔτι τοῦ νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ ἐν τῇ ἄνω καὶ ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ, ἀλλὰ συνέλαβε τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ προσοικειωθῇ δι᾽ εἰρηνικῶν συμβάσεων τὴν ὑπὸ τῶν βασιλέων τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατεχομένην ἔτι κάτω Ἰταλίαν. Ὅθεν ἐσοφίσθη νὰ ζητήσῃ ὡς νύμφην ἐπὶ τῷ υἱῷ αὐτοῦ τὴν θυγατέρα τοῦ Ρωμανοῦ καὶ τῆς Θεοφανοῦς, Θεοφανὼ καὶ ταύτην καλουμένην, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ὁ γάμος οὗτος θέλει φέρει προῖκα εἰς τὸν υἱόν του τὴν Ἀπουλίαν καὶ τὴν Καλαβρίαν. Ἵνα δὲ διαπραγματευθῇ τὸ συνοικέσιον τοῦτο ἐξαπέστειλεν ἐν ἔτει 968 εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς πρέσβυν τὸν ἐπίσκοπον Κρεμόνης Λουιτπράνδον(¹). Ἡ πρεσβεία τοῦ Λουιτπράνδου ἀπέβη πολύκροτος, πρὸ πάντων διὰ τὴν σκανδαλώδη ἔκθεσιν ἣν περὶ αὐτῆς συνέταξε, καὶ ἥτις διεσώθη εἰς ἡμᾶς. Ὁ Λουιτπράνδος ἦτο μὲν εἷς τῶν λογιωτέρων ἀνδρῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης κατ᾽ ἐκεῖνα τοῦ χρόνου, ἀλλ᾽ ἐνταυτῷ ἦτο εἰς ὑπερβολὴν κενόδοξος, ἐμπαθὴς καὶ ἰδιοτελὴς ἄνθρωπος. Ἀφοῦ ὑπηρέτησε τὸν βασιλέα τῆς Ἰταλίας Βερεγγάριον Β΄, συγγενῆ μὲν ὄντα ἐκ θηλυγονίας τῶν Καρολιδῶν, πολέμιον δὲ τοῦ Ὄθωνος Α΄, ἔπειτα περιύβρισε τὴν μνήμην τοῦ Βερεγγαρίου Β΄, διότι οὗτος οὐδὲν κατέλιπεν αὐτῷ ὠφέλημα διὰ τῆς διαθήκης του, καὶ τώρα ἤρχετο πάλιν εἰς Κωνσταντινούπολιν νὰ πολεμήσῃ τὰ συμφέροντα τοῦ υἱοῦ τοῦ Βερεγγαρίου Β΄, καὶ νὰ συνηγορήσῃ ὑπὲρ τοῦ ἀντιπάλου του Ὄθωνος Α΄. Τοῦτο ἤδη ἦτο φυσικώτατον νὰ παραγάγῃ δυσπιστίαν κατ᾽ αὐτοῦ παρὰ τῷ Νικηφόρῳ· τὴν δὲ δυσπιστίαν ταύτην ἀντὶ νὰ ἐλαττώσῃ ὁ Λουιτπράνδος διὰ τῆς εὐπρεπείας τῶν τρόπων αὐτοῦ ηὔξησεν ἀπ᾽ ἐναντίας διὰ δυστροπίας καὶ αὐθαδείας ἀφορήτου. Οὐδὲν λοιπὸν παράδοξον ὅτι ἡ ἀποστολή του ἀπέτυχε, καὶ ὅτι ἡ κυβέρνησις τοῦ Νικηφόρου παροργισθεῖσα ἐκράτησεν ὡς λαθρεμπόριον πράγματά τινα τὰ ὁποῖα οὗτος ἀναχωρῶν ἤθελε

Νόμισμα ἀργυροῦν τοῦ πάπα Ἰωάννου ΙΒ΄, κοπὲν πρὸ τοῦ 962 καὶ φέρον μόνον τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

Νόμισμα ἀργυροῦν τοῦ πάπα Ἰωάννου ΙΒ΄, κοπὲν μετὰ τὴν στέψιν τοῦ Ὄθωνος Α΄ καὶ φέρον τὸ ὄνομα καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πάπα.

(¹) Ὁ ***Λουιτπράνδος*** (ὀρθότερον Λιουτπράνδος) ἐν ὑπηρεσίᾳ διατελῶν τοῦ Βερεγγαρίου Β΄ ἐπέμφθη ὑπὸ τούτου τῷ 948 εἰς Κωνσταντινούπολιν (ἰδ. περαιτέρω), ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπάνοδον περιέπεσεν εἰς δυσμένειαν τοῦ Βερεγγαρίου Β΄ καὶ τότε μετέβη εἰς τὴν Γερμανίαν, εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βασιλέως τῶν Γερμανῶν Ὄθωνος Α΄ καὶ τῷ 961 ἐπανελθὼν εἰς Ἰταλίαν μετὰ τοῦ Ὄθωνος Α΄ παρέστη εἰς τὴν τότε ἐν Ρώμῃ ἀνάρρησιν (ὡς αὐτοκράτορος Ρωμαίων) αὐτοῦ (962) γενόμενος διὰ τοῦ Ὄθωνος ἐπίσκοπος Κρεμώνης, ὑφ᾽ ἣν ἰδιότητα ἦλθε τὸ δεύτερον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Λιουτπράνδος κατήγετο ἐξ ἐπιφανῶν Λογγοβαρδίων τῆς ἄνω Ἰταλίας, καίπερ δὲ Λογγοβάρδιος ὢν καὶ ἐξιταλισθεὶς τότε, αὐτός, ἵνα κολακεύσῃ τὸν Ὄθωνα, καυχᾶται ἐπὶ τῇ γερμανικῇ λογγοβαρδικῇ καταγωγῇ αὐτοῦ.

νὰ παραλάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ ἀτελώνιστα, ὅπερ δὲν κατέστησε βεβαίως τὸν ἐπίσκοπον πολὺ εὐμενέστερον πρὸς τοὺς ἡμετέρους. Ἀλλὰ τίνος πίστεως δύνανται νὰ εἶναι ἄξιαι ἔπειτα ἀπὸ ὅλα ταῦτα ἡ χλεύη καὶ ὕβρις ἃς ἐπισωρεύει ἐν ταῖς ἐκθέσεσιν αὐτοῦ κατά τε τοῦ βασιλέως Νικηφόρου, τῆς κυβερνήσεως καὶ τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, ὑποτιθεμένου ὅτι δύνανταί ποτε νὰ εἶναι ἄξιαι πίστεως ἡ ὕβρις καὶ ἡ χλεύη; Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ἐν τῷ βίῳ καὶ τῇ πολιτείᾳ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, ὅπως διεμορφώθησαν δι' ἀλλοκότου τινὸς κράσεως τῶν λειψάνων τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ρωμαϊκοῦ κόσμου μετὰ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῶν ἀσιανῶν δοξασιῶν καὶ ἐθίμων, οἱ τύποι, ἂν δὲν ἐξηφάνιζον καθ' ὁλοκληρίαν, ἐξουδετέρουν ὅμως ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν ἀτομικὴν δραστηριότητα. Οἱ δὲ τύποι οὗτοι δὲν ἠδύναντο εἰμὴ νὰ φανῶσιν ὁπωσοῦν παράδοξοι εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον ἐκεῖνον τοῦ νεάζοντος δυτικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ὁποίου κυριώτατον στοιχεῖον καὶ κεφαλαιώδης ἀφετηρία ἦτο ἐν παντὶ ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια καὶ ἀνεξαρτησία. Προσθέσωμεν εἰς ταῦτα τὴν ζηλοτυπίαν, τὴν ὁποίαν ἦτο φυσικὸν νὰ αἰσθανθῶσιν ἐνώπιον τῆς θαυμαστῆς ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς κινήσεως τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους καὶ τῆς ὑπερβαλλούσης πολυτελείας ἥτις ἐπεκράτει εἰς τὴν αὐλὴν καὶ τὴν βασιλεύουσαν, ἄνθρωποι ἐρχόμενοι ἀπὸ χωρῶν αἵτινες πολὺ ἀπεῖχον νὰ ἀπολαμβάνωσιν ἔτι τοιαῦτα πλεονεκτήματα. Μὴ λησμονήσωμεν παρεκτὸς τούτων τὰ θρησκευτικὰ πάθη, τὰ ὁποῖα ἐπίσκοπος Λατῖνος δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ ἔχῃ κατὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ὅλα ταῦτα δύνανται νὰ ἐξηγήσωσι μέχρι τινός, δὲν δύνανται ὅμως ποτὲ νὰ δικαιολογήσωσι τὴν μοχθηρὰν τοῦ ἀνθρώπου τούτου κακοβουλίαν. Τοῦτο ὁμολογοῦσί τινες τῶν νεωτέρων ἱστοριογράφων, οἷοι ὁ Λεβὼ καὶ ὁ Σλόσσερ. Ὁ τελευταῖος οὗτος μάλιστα ψέγει διαρρήδην τὴν πεφυσιωμένην τοῦ Λουιτπράνδου οἴησιν καὶ τὴν αἰσχρὰν κολακείαν πρὸς τὸν Ὄθωνα καὶ τὸν υἱόν του. Λέγων δὲ αὐτὸν προσφορώτερον εἰς κωμῳδίας παράστασιν ἢ εἰς πρεσβείας διεξαγωγὴν ἐπιφέρει ὅτι δι' ὅλα ταῦτα ἦτο ἐντελῶς ἀνεπιτήδειος νὰ ἐπιτύχῃ συμβιβασμόν τινα εὔλογον μεταξὺ τῶν δύο ἐπικρατειῶν. Ἄλλοι ὅμως, οἷος ὁ Γίββων, παρεδέχθησαν κατὰ γράμμα τὸν λίβελλον τοῦτον, ἐν γένει δέ, ἐπειδὴ τὰ πλεῖστα τῶν ὅσα περιέχει ἀνταπεκρίνοντο εἰς τὰ αἰσθήματα καὶ τὰ φρονήματα τῆς τότε δυτικῆς κοινωνίας, ἡ ἔκθεσις τοῦ Λουιτπράνδου συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὸ νὰ αὐξήσῃ τὰς καθ' ἡμῶν προλήψεις τῆς Δύσεως, εἰς τὸ νὰ κορυφώσῃ τὰ μεταξὺ τῶν δύο κόσμων πάθη καὶ εἰς τὸ νὰ προπαρασκευάσῃ τὸ μέγα κίνημα τῶν σταυροφοριῶν (1). Τούτου ἕνεκεν ἀνάγκη νὰ ἐνδιατρίψωμεν περὶ τὴν λεπτομερεστέραν τοῦ γεγονότος τούτου ἔκθεσιν, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ θέλομεν λάβει ἐντεῦθεν ἀφορμὴν νὰ παραστήσωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν πολλὰς τῶν ἐθιμοταξιῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐλῆς.

Καθ' ἃ προείπομεν, ὁ Λουιτπράνδος δὲν ἦλθε τότε πρῶτον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· εἶχεν ἔλθει καὶ πρὸ εἴκοσιν ἐνιαυτῶν, τῷ 948 εἰς ἄλλας ὅλως διόλου περιστάσεις. Ἐβασίλευε τότε τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς Ρωμανὸς εἶχε μνηστευθῆ, ὡς προείπομεν, τὴν ἀδελφὴν τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας Λοθαρίου Βέρθαν (2). Ὁ Κωνσταντῖνος πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ Βερεγγάριος

(1) Τὴν κατὰ τὰς σταυροφορίας δηλωθεῖσαν δηλονότι πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἐχθρότητα τῶν Δυτικῶν. Ἄλλως τὸ κίνημα τῶν σταυροφοριῶν, τοὐλάχιστον τῶν τριῶν πρώτων, δὲν ἀπηυθύνετο ἀπ' εὐθείας κατὰ τῶν Ἑλλήνων, οὐδαμῶς δ' ἦτο κίνημα μεμελετημένον κατὰ τοῦ κράτους, προελθὸν ἐκ μίσους τῶν Δυτικῶν πρὸς τοὺς Ἕλληνας. Ἁπλῶς ἐδόθη ἀφορμή, ἵνα τὰ σπέρματα τῆς ἐχθρότητος καὶ τοῦ μίσους ἐκδηλωθῶσι τότε.

(2) Ὁ **Λοθάριος** ἦν υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ βασιλέως Οὔγωνος καὶ ἀδελφὸς τῆς Βέρθας, τοῦ Λοθαρίου δὲ τούτου (θανόντος τῷ 950) τὴν χήραν Ἀδελαΐδα γήμας ὁ βασιλεὺς τῶν γερμανῶν Ὄθων Α΄ προσήρτησε τὴν Λογγοβαρδίαν (ἤτοι τὴν ἄνω Ἰταλίαν) ὡς φέουδον εἰς τὸ γερμανικὸν αὐτοῦ κράτος καὶ ἔκτοτε χρονολογοῦνται αἱ ἀδιάλειπτοι εἰς Ἰταλίαν στρατεῖαι τοῦ γερμανοῦ βασιλέως λεγομένου καὶ αὐτοκράτορος) πρὸς διατήρησιν τῆς χώρας ἐκείνης ὡς φεούδου γερμανικοῦ.

(¹) Β' γενόμενος παντοδύναμος ἐν Λομβαρδίᾳ δὲν κατέλιπεν εἰς τὸν Λοθάριον εἰμὴ τὸ ὄνομα τῆς βασιλείας, τὸ ὁποῖον ἡτοιμάζετο καὶ αὐτὸ νὰ σφετερισθῇ, ἔγραψε πρὸς τὸν ἰσχυρὸν ἐκεῖνον δυνάστην, διαβεβαιῶν αὐτὸν περὶ τῆς φιλίας του καὶ συνιστῶν αὐτῷ τὸν νεαρὸν βασιλέα. Ὁ δὲ ἐξαπέστειλε τὴν ἀπάντησιν αὐτοῦ διὰ τοῦ γραμματέως του Λουιτπράνδου, νεωτάτου τότε ὄντος, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ οἰκογένεια ἀνέλαβε προθύμως νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς ὅλα τὰ ἔξοδα τῆς ἀποστολῆς ταύτης, ἵνα παράσχῃ αὐτῷ τὸ πλεονέκτημα τοῦ νὰ ἐκμάθῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ὁ Λουιτπράνδος ἀναχωρήσας ἐκ Παυίας μετέβη κατὰ Αὔγουστον τοῦ 948 εἰς Ἐνετίαν, ὅπου εὗρεν ἕνα ἐκ τῶν ἐπισήμων αὐλικῶν τοῦ βασιλέως ἐπανερχόμενον ἔκ τινος ἀποστολῆς, ἣν εἶχεν ἐπιτραπῇ εἰς Ἱσπανίαν καὶ Σαξωνίαν, καὶ συνεπαγόμενον τούς τε πρέσβεις τοῦ καλίφου τῆς Ἱσπανίας καὶ Λουιτφρέδον τὸν πρέσβυν τοῦ βασιλέως Ὄθωνος. Ἐκπλεύσαντες δὲ ἐκεῖθεν ὅλοι ὁμοῦ ἔφθασαν εἰς Κωνσταντινούπολιν τῇ 15 Σεπτεμβρίου. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐδέχθη τοὺς πρέσβεις ἐν τῷ μεγάλῳ τρικλίνῳ τῆς Μαγναύρας, τὸ ὁποῖον ἐκοσμεῖτο ὑπὸ δένδρου ἐξ ὀρειχάλκου ἐπιχρύσου κατεσκευασμένου καὶ φέροντος ἐπὶ τῶν κλάδων αὐτοῦ διάφορα ἐκ τοῦ αὐτοῦ μετάλλου πτηνά. Τὸ δένδρον τοῦτο εἶχε κατασκευασθῇ ἐπὶ Θεοφίλου ὁλόχρυσον (Κεφ. Ϛ' βιβλ. Γ' τοῦ τρίτου τόμου), ἀλλ' ἀφ' ἧς ὁ Μιχαὴλ Γ', ἵνα ἐπαρκέσῃ εἰς τὰς ἀσωτίας του, χωνεύσας τὸ καλλιτέχνημα ἐκεῖνο μετεποίησε τὸ μέταλλον εἰς νόμισμα, δὲν κατεσκευάσθη πλέον, ὡς φαίνεται, ἐκ χρυσοῦ καθαροῦ, ἀλλ' ἐξ ἐπιχρύσου ὀρειχάλκου. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκάθητο ἐπὶ μεγάλου χρυσοῦ θρόνου, τοῦ καλουμένου Σολομωντείου, κεκοσμημένου δὲ ὑπὸ δύο ἐπιχρύσων λεόντων. Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Λουιτπράνδος ὑποβασταζόμενος ὑπὸ δύο εὐνούχων ἐνεφανίσθη ἐνώπιον τοῦ βασιλέως, πάντα τὰ πτηνὰ τοῦ δένδρου ἤρχισαν νὰ κελαδῶσιν, οἱ δὲ ἐν τῷ θρόνῳ λέοντες νὰ βρυχῶνται. Ὁ πρέσβυς, ὅστις εἶχε προειδοποιηθῇ περὶ τούτου, οὐδεμίαν ἔδειξεν, ὡς βεβαιοῖ, ἀπορίαν οὐδὲ φόβον· ἀλλὰ ὅτε προσκυνήσας τρὶς τὸν βασιλέα κατὰ τὸ ἔθος ὕψωσε τοὺς ὀφθαλμούς, ἐξεπλάγη οὐκ ὀλίγον ἰδὼν τὸν θρόνον ἀνασυρθέντα δι' ἀφανοῦς τινος μηχανισμοῦ μέχρι τῆς ὀροφῆς, τὸν δ' ἐπ' αὐτοῦ καθήμενον αὐτοκράτορα περιβεβλημένον ἕτερον ἱματισμόν. Ἡ ἀπόστασις, λέγει, καὶ τὸ ἔθος αὐτὸ δὲν ἐπέτρεπον τῷ αὐτοκράτορι νά τῳ ἀποτείνῃ κατ' εὐθεῖαν τὸν λόγον· τὸν ἠρώτησε δὲ ὁ λογοθέτης πῶς ἔχει ὁ Βερεγγάριος, μεθ' ὃ ἀπῆλθεν ὁ πρέσβυς εἰς τὸ ἴδιον κατάλυμα. Σημειωτέον ὅμως ὅτι, ἐνῷ τὰ περὶ τοῦ κελαδήματος τῶν πτηνῶν ἀναφέρονται ὑπὸ τῆς ὑποδοχῆς τῶν πρέσβεων ἐν τῷ ιε' κεφαλαίῳ τοῦ δευτέρου βιβλίου τῆς Βασιλείου τάξεως, τὸ ὁποῖον περιγράφει πῶς ἐγίνετο ἡ τελετὴ αὕτη, περὶ τῆς ἀνυψώσεως τοῦ θρόνου μέχρι τῆς ὀροφῆς οὔτε ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ οὔτε ἀλλαχοῦ που τῶν τότε γραφέντων εὕρομέν τι λεγόμενον.

Νόμισμα τῆς Χερσῶνος ἐπ' ὀνόματι Νικηφόρου Φωκᾶ, φέρον μονογράμματα τὴν λέξιν «Νικηφόρος» καὶ «δεσπότης».

Ὁ Λουιτπράνδος διηγεῖται ὅτι ὁ Βερεγγάριος, ὅστις ἦτο σφόδρα φιλάργυρος, οὐδεμίαν εἶχε λάβει πρόνοιαν περὶ τῶν δώρων τὰ ὁποῖα, κατὰ τὸ ἔθος ἔπρεπε νὰ προσφερθῶσιν εἰς τὸν αὐτοκράτορα· ὅθεν ὁ πρέσβυς ἠναγκάσθη νὰ προσφέρῃ ὡς ἐκ μέρους τοῦ

(¹) Οἱ *Βερεγγάριοι* ἦσαν κόμητες Ἰβηρίας καὶ ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης ὁρμώμενοι οἱ συγγενεῖς τοῦ οἴκου τοῦ Καρόλου ἠξίουν νὰ ἄρχωσι τῆς ἄνω καὶ μέσης Ἰταλίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ Οὔγων ὁ πατὴρ τοῦ Λοθαρίου καὶ τῆς Βέρθας κατήγετο ἀπὸ τοῦ οἴκου τοῦ μεγάλου Καρόλου.

κυρίου του, τὰ δῶρα ὅσα ὁ πενθερός του, πλουσιώτατος ὤν, τῷ εἶχε δώσει ἵνα προσαγάγῃ τῷ βασιλεῖ ἐν ἰδίῳ ὀνόματι. Ἦσαν δὲ τὰ δῶρα ταῦτα ὅπλα ἐπιτηδείως ἐξειργασμένα, δύο ἀργυροῖ καὶ ἐπίχρυσοι κύλικες, καὶ τέσσαρες εὐνοῦχοι, ὧν ἡ γαλλικὴ πόλις τοῦ Βεροδούνου πολλὴν μετήρχετο τότε ἐμπορίαν μετὰ τῆς Ἱσπανίας. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δῶρον ἤρεσε πλειότερον τῶν ἄλλων. Ὁ πατὴρ τοῦ Λουιτπράνδου, ὅστις εἶχεν ἄλλοτε ἔλθει ὡσαύτως ὡς πρέσβυς εἰς Κωνσταντινούπολιν, εἶχε διακριθῆ δι' ἔτι τιμιωτέρας προσφορᾶς. διότι προσβληθεὶς καθ' ὁδὸν πλησίον τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ σλαύων στασιαστῶν, καὶ κατατροπώσας αὐτούς, προσήνεγκε τοὺς αἰχμαλωτευθέντας αὐτῶν ἀρχηγοὺς τῷ βασιλεῖ Ρωμανῷ Α', ὅστις ἐπεδείξατο τούτου ἕνεκεν ἰδιάζουσαν πρὸς τὸν ἄνδρα εὐμένειαν. Ἀλλὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ πατρὸς τοῦ Λουιτπράνδου εἶχε ταράξει κωμικόν τι περιστατικόν. Μεταξὺ τῶν δώρων τὰ ὁποῖα ἔστελλεν εἰς τὸν Ρωμανὸν ὁ πατὴρ τοῦ Λοθαρίου Οὗγων, ἦσαν καὶ δύο κύνες, οἱ ὁποῖοι οὐδέποτε ἐφάνησαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ· τὰ δὲ ζῷα ταῦτα, εἰς τὰ ὁποῖα, ὡς φαίνεται, ὁ ἱματισμὸς τοῦ αὐτοκράτορος ἐπροξένησε παράδοξον ἐντύπωσιν, ὥρμησαν κατ' αὐτοῦ, καὶ μετὰ πολλοῦ κόπου κατωρθώθη νὰ ἀναχαιτισθῶσιν.

Μετὰ τὴν πρώτην ἐπίσημον ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος παράστασιν τῶν πρέσβεων, καθ' ἣν συνήθως οὐδεὶς ἐγίνετο λόγος περὶ ὑποθέσεων, ὁ αὐτοκράτωρ ἐκάλει αὐτοὺς εἰς ἰδιαιτέρας συνεντεύξεις, συνωμίλει μετ' αὐτῶν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἀποστολῆς των, συνειστιᾶτο μετ' αὐτῶν καὶ προσέφερε δῶρα εἰς αὐτούς τε καὶ τοὺς περὶ αὐτούς. Ταῦτα πάντα ἐγένοντο καὶ ὡς πρὸς τὸν Λουιτπράνδον, ὅστις πρὸς τοῖς ἄλλοις παρευρέθη εἰς διαφόρους ἐπισήμους τελετάς, αἵτινες συνέπεσε νὰ πανηγυρισθῶσι κατὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διατριβήν του. Μία τούτων ἦτο τὸ μέγα γεῦμα τὸ ὁποῖον ἐδίδετο ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τὴν γενέθλιον τοῦ Χριστοῦ ἡμέραν εἰς τὸ ἐξάερον τῶν ἀκκουβήτων, ἤτοι εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν ιθ' τραπεζῶν. Τὸ γεῦμα τοῦτο ἦτο τὸ πρῶτον τῶν 12 μεγάλων γευμάτων τὰ ὁποῖα ὁ αὐτοκράτωρ ἔδιδε καθ' ἑκάστην τῶν ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως 12 ἡμερῶν, καὶ εἰς ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐκαλοῦντο περὶ τοὺς διακοσίους πεντήκοντα ἄνδρας ἐκ τῶν ἀνωτέρων αὐλικῶν, πολιτικῶν, στρατιωτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωματικῶν· πλὴν τούτων δὲ καὶ 12 πένητες, καὶ ἐκ διαλειμμάτων οἱ παρευρισκόμενοι ἐν Κωνσταντινουπόλει ξένοι πρέσβεις. Τὰ γεύματα ταῦτα, τῶν ὁποίων τὸ τυπικὸν περιγράφεται λεπτομερέστατα ἐν τῷ νβ' κεφαλαίῳ τοῦ δευτέρου βιβλίου καὶ ἐν τοῖς κεφαλαίοις οε' καὶ πγ' τοῦ πρώτου βιβλίου τῆς Βασιλείου τάξεως, διέφερον εἰς πολλὰ τῶν ἄλλων αὐτοκρατορικῶν γευμάτων. Ἐνῷ συνήθως οἱ ἑστιώμενοι ἐκάθηντο ὡς ἡμεῖς περὶ τὴν τράπεζαν, κατὰ τὰς ἐπισήμους ἐκείνας ἡμέρας καὶ ἄλλας τινὰς ἔτι ἀνεκλίνοντο κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος. Καὶ αὐτοὶ οἱ καλούμενοι εἰς τὴν ἰδιαιτέραν καὶ τιμιωτάτην τοῦ βασιλέως τράπεζαν, οἵτινες ἦσαν συνήθως, ἂν ὄχι πάντοτε, 12 εἰς τύπον τῆς ἀποστολικῆς δωδεκάδος, ἐν οἷς καὶ οἱ ξένοι πρέσβεις, ὠνομάζοντο δὲ ἅπαντες ἰδίως φίλοι τοῦ βασιλέως, τοιαύτην τινὰ ἀνακεκλημένην θέσιν ἐλάμβανον παρ' αὐτῷ. Ἐγῷ εἰς τὰ ἄλλα γεύματα τὰ σκεύη τῆς τραπέζης ἦσαν ἀργυρᾶ, ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὰ σκεύη ἦσαν ὁλόχρυσα. Ἐν γένει δὲ τοσαύτη ἦτο ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν γευμάτων τούτων ὥστε ταῦτα κατετάσσοντο μεταξὺ τῶν λαμπροτέρων πανηγύρεων τοῦ κράτους. Καὶ ὁσάκις συνέπιπτον δημόσιαι συμφοραί, τὰ γεύματα ταῦτα δὲν ἐγίνοντο, ἡ δὲ δαπάνη ἡ δι' αὐτὰ προσδιωρισμένη ἐδίδετο εἰς τοὺς πτωχούς, ὅπως συνέβη λ. χ. ἐν ἔτει 31 τῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ βασιλείας, ὅτε σεισμῶν γενομένων φοβερῶν καὶ συμφορῶν ἐκ τούτων δεινοτάτων, «λυπούμενος ὁ βασιλεύς, λέγει ὁ Κεδρηνός, τὰ ἐξ ἔθους κλητώρια τοῦ δωδεκαημέρου οὐκ ἐποίησεν, ἀλλὰ τὰς ἐξόδους αὐτῶν δέδωκε τοῖς πτωχοῖς». Εἰς ἓν λοιπὸν τῶν γευμάτων τούτων τοῦ ἔτους 948, πι-

θανώτατα εἰς τὸ πρῶτον, ἐκλήθη ὁ Λουιτπράνδος· καὶ ὁμιλῶν περὶ αὐτοῦ διηγεῖται πολλὰ ἀλλόκοτα, πρὸς τοῖς ἄλλοις δὲ τὸ ἑξῆς. Περὶ τὰ τέλη, λέγει, τοῦ γεύματος οἱ καρποὶ προσήγοντο ἐντὸς τριῶν χρυσῶν δοχείων, τὰ ὁποῖα ἦσαν τοσοῦτον βαρέα ὥστε ἐκομίζοντο ἐπὶ ἁμαξίου διὰ πορφύρας κεκαλυμμένου. Διὰ νά τα παραθέσωσι δὲ εἰς τὴν τράπεζαν κατεβίβαζον ἀπὸ τῆς ὀροφῆς σχοινία ἐπίχρυσα, ἔχοντα εἰς τὰς ἄκρας κρίκους χρυσοῦς, δι' ὧν προσαρτωμένων εἰς τὰς λαβὰς τῶν ἀγγείων, ἀνεσύροντο ταῦτα διὰ μηχανήματός τινος ἐπὶ τῆς ὀροφῆς ὑπάρχοντος μέχρι τοῦ ὕψους τῆς τραπέζης, καὶ τότε τέσσαρες ἄνθρωποι συνωθοῦντες τὸ κολοσσιαῖον τοῦτο κατασκεύασμα ἐναπέθετον αὐτὸ ἐπ' αὐτῆς.

Ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Βερεγγαρίου προσεκλήθη ὡσαύτως νὰ παρευρεθῇ εἰς τὴν διανομὴν τῶν φιλοτιμημάτων πρὸς τοὺς ἐν ἀξιώμασι, τὸ Σάββατον τῶν Βαΐων. Μακρὰ τράπεζα ἔχουσα μῆκος 15 ποδῶν καὶ πλάτος 6 ἦτο, λέγει ὁ Λουιτπράνδος, ἐντελῶς κεκαλυμμένη ὑπὸ θηκῶν, ὧν ἑκάστη ἔφερεν ἐπισεσημειωμένον τό τε χρηματικὸν ποσὸν τὸ ὁποῖον περιεῖχε καὶ τὸν δημόσιον λειτουργὸν δι' ὃν ἦτο προσδιωρισμένη. Ὁ βασιλεὺς ἵστατο εἰς τὴν ἄκραν τῆς τραπέζης· εἷς δὲ τῶν αὐλικῶν ἐκάλει ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου τοὺς μέλλοντας λαμβάνειν τὰς δωρεάς. Πρῶτος ἐκλήθη ὁ κουροπαλάτης, εἰς ὃν δὲν ἐνεχείρισαν, ἀλλ' ἐφόρτωσαν ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ τὸ μέγα χρηματικὸν ποσὸν τὸ δι' αὐτὸν ὡρισμένον, προσέτι δὲ καὶ τέσσαρα σκαραμάγγια, ἤτοι ἐπενδύτας μακρούς, τοὺς ὁποίους οἱ στρατιωτικοὶ ἔφερον ὅταν ἔβρεχε. Μετὰ τοῦτον προσῆλθεν ὁ μέγας δομέστικος καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου, λαβόντες, ὡς ἴσοι τὴν ἀξίαν, τὸ αὐτὸ ἀμφότεροι ποσόν, τὸ ὁποῖον ἦτο τηλικοῦτον ὥστε μετὰ κόπου ἠδυνήθησαν νά το ἀνασηκώσωσι. Κατόπιν παρέστησαν 24 μάγιστροι, ὧν ἕκαστος ἔλαβεν ἀνὰ 24 λίτρας χρυσίου, ἤτοι 26.000 περίπου δραχμῶν καὶ δύο σκαραμάγγια. Ἔπειτα οἱ πατρίκιοι, λαβόντες ἕκαστος 2 λίτρας χρυσίου καὶ ἓν σκαραμάγγιον· καὶ μετὰ τούτους οἱ σπαθάριοι, οἱ κανδιδᾶτοι καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἐν ἀξιώμασι. Παρατηροῦμεν ὅτι τὸ κεφάλαιον λα' τοῦ πρώτου βιβλίου τῆς Βασιλείου τάξεως τὸ διαλαμβάνον «ὅσα δεῖ παραφυλάττειν τῇ παραμονῇ τῆς βαϊοφόρου» καὶ λέγον ὅτι οἱ ἐν ἀξιώμασιν εἰσερχόμενοι στιχηδὸν εἰς τὸν ναὸν λαμβάνουσιν ἐκ χειρὸς τοῦ βασιλέως ἀνὰ βαΐου ἑνὸς καὶ προσέτι ἀνὰ ἑνὸς ἀργυροῦ σταυροῦ οἱ μὲν μεγάλου οἱ δὲ μικροῦ, οὐδὲν ἐπιφέρει περὶ χρηματικῶν δωρεῶν· ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν ἐξάγεται ὅτι αἱ χρηματικαὶ διανομαὶ περὶ ὧν ὁμιλεῖ ὁ Λουιτπράνδος δὲν ἐγένοντο· ἐξάγεται μόνον ὅτι ἄλλοτε εἰς ἄλλας ἡμέρας κατεσπαταλῶντο οὕτω τὰ δημόσια χρήματα καὶ πολλάκις μάλιστα τοῦ ἐνιαυτοῦ, ὡς καταφαίνεται ἀπὸ τοῦ νγ' κεφαλαίου τοῦ δευτέρου βιβλίου τῆς Βασιλείου τάξεως. Ταύτην δὲ τὴν κατάχρησιν ἠθέλησε πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ περιστείλῃ ὁ Νικηφόρος, καθ' ἃ προείπομεν. Μὴ παραλείψωμεν ὡσαύτως νὰ σημειώσωμεν ὅτι οἱ κατακτήσαντες βραδύτερον τὴν Κωνσταντινούπολιν Ὀθωμανοί, οἵτινες ἐμιμήθησαν πλεῖστα ὅσα τῆς τε διοικήσεως καὶ τῆς αὐλικῆς ἐθιμοταξίας τῶν προκατόχων, ἐτήρησαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον καὶ τὸ ἔθος νὰ καλῶσι τοὺς ξένους πρέσβεις εἰς τὴν τελετὴν τῆς πληρωμῆς τῶν Γενιτσάρων, ἐπιδείξεως χάριν τῶν θησαυρῶν τοῦ κράτους.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς πρώτης πρεσβείας τοῦ Λουιτπράνδου, καθ' ἥν, ἐπειδὴ ὅ,τε Βερεγγάριος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος εἶχον ἀμοιβαῖον συμφέρον νὰ οἰκονομήσωσιν ἀλλήλους, τὰ πράγματα διεξήχθησαν ὁμαλῶς. Ἀλλ' εἰς τὴν δευτέραν πρεσβείαν, ἥτις ἐγένετο ἀκριβῶς μετὰ εἴκοσιν ἔτη, τῷ 968, πολλαὶ ὑπῆρξαν, ὡς ἠξεύρομεν ἤδη, αἱ ἀφορμαὶ δυσαρεσκείας καὶ δυσπιστίας ἐκ μέρους τοῦ Νικηφόρου· ἐκ τούτου δὲ αἱ σχέσεις ἀπέβησαν δύσκολοι, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ, ἐνῷ ὁ Ὄθων ἤθελε διὰ τοῦ συνοικεσίου τὸ ὁποῖον ἐπρότεινε νὰ προσλάβῃ ὡς προῖκα τὴν κάτω Ἰταλίαν, ὁ Νικηφόρος τἀνάπαλιν

πέμενεν εἰς τὸ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν μέσην καὶ τὴν ἄνω ἔχων εἰς τοῦτο συνεργὸν τὸν υἱὸν τοῦ Βερεγγαρίου Β' Ἀδαλβέρτον, ὅστις μετὰ τὸν πρὸ μικροῦ συμβάντα θάνατον τοῦ πατρός του εἶχε καταφύγει εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ἀνδριὰς τοῦ Ὄθωνος Α' ἐν τῇ καθεδρικῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Μαγδεμβούργου.

Ὁ Λουιτπράνδος ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τῇ 4 Ἰουνίου καὶ κατέλυσεν ἐντὸς τοῦ προσδιορισθέντος δι' αὐτὸν οἰκήματος, τὸ ὁποῖον ὀνομάζει μὲν παλάτιον, περὶ γράφει δὲ ὡς φυλακήν, προστιθέμενος ὅτι ὁ ἐπιτραπεὶς τὰ τῆς καθημερινῆς αὐτοῦ συντηρήσεως οἰκονόμος ἔτρεφεν αὐτὸν κάκιστα. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ὡδηγήθη ἐνώπιον τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορος, Λέοντος τοῦ κουροπαλάτου καὶ λογοθέτου, ὅπου προέκυψεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας συζήτησις, ἐξ ἧς κακὴ προοιωνίσθη ἡ ἔκβασις τῆς ἀποστολῆς. Ὁ Λέων δὲν ἤθελε νὰ ἀποκαλέσῃ τὸν Ὄθωνα *βασιλέα*, δηλαδὴ ὅπως ἠθέλομεν εἰπεῖ σήμερον *αὐτοκράτορα*, ἀλλ' ὠνόμαζεν αὐτὸν ἁπλῶς ρῆγα, ἤτοι προσηγόρευε βασιλέα κατὰ τὴν σημερινὴν τῆς λέξεως ταύτης παρ' ἡμῖν σημασίαν. Καὶ ἐπειδὴ ὁ πρέσβυς ἐπέμενε νὰ διατηρήσῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν ὄνομα τοῦ κυρίου του, ὁ Λέων τῷ εἶπεν ὅτι ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν οὐχὶ εἰρήνης ἀλλὰ φιλονεικίας χάριν· μεθ' ὃ ἀναστὰς ὠργισμένος ἐδέχθη τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Ὄθωνος οὐχὶ αὐτὸς ἀμέσως ἀλλὰ διὰ διερμηνέως.

Τὴν ἐπιοῦσαν, 7 Ἰουνίου, ἥτις συνέπεσε κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο νὰ εἶναι ἡ ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς, προσήχθη ὁ Λουιτπράνδος εἰς τὰ ἀνάκτορα ἐνώπιον τοῦ Νικηφόρου. Καὶ ἐνταῦθα περιελθὼν τῆς ἐκθέσεώς του ἐπιχειρεῖ τὴν ἀκόλουθον τοῦ βασιλέως γελοιογραφίαν. Ὁ Νικηφόρος εἶναι, λέγει, ἄνθρωπος ὁπωσοῦν, τερατώδης, πυγμαῖος ἔχων κεφαλὴν μεγάλην, ὀφθαλμοὺς δὲ ἴσους κατὰ τὴν σμικρότητα τοῦ ἀσπάλακος· γένειον βραχύ, πλατύ, πυκνὸν καὶ ἀηδῶς μιξοπόλιον· μέτωπον στενώτατον, κόμην μακρὰν καὶ δασεῖαν. Εἶναι αἰθίοψ τὴν χροιάν, ὥστε δὲν ἤθελον νά τον συναντήσω περὶ μέσας νύκτας· καὶ ἐνῷ εἶναι προγάστωρ, ἔχει τοὺς γλουτοὺς ἰσχνούς, τοὺς μηροὺς μικροτάτους, τὰς κνήμας βραχείας καὶ τοὺς πόδας μικρούς. Ὁ βύσσινος μανδύας ὃν φορεῖ εἶναι τετριμμένος καὶ δυσώδης. Ἐπὶ πᾶσιν εἶναι θρασὺς τὴν γλῶσσαν, ἀλώπηξ τὴν διάνοιαν, Ὀδυσσεὺς τὴν ἐπιορκίαν καὶ τὸ ψεῦδος. Ἐντούτοις τὴν εἰκόνα τοῦ Νικηφόρου κατέλιπεν ἡμῖν καὶ ἕτερος αὐτόπτης χρονογράφος, ὁ Λέων ὁ Διάκονος, ὅστις γράψας πολὺ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τούτου, ἐνῷ ἦρχον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄνδρες δυσμενῶς πρὸς τὴν μνήμην αὐτοῦ διακείμενοι, δὲν δύναται νὰ λογισθῇ ὡς κολακεύσας αὐτόν. Εἴδομεν δὲ ἐκ τῆς εἰκόνος ταύτης ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν ἦτο μὲν πολὺ εὐειδὴς ἄνθρωπος, εἶχεν ὅμως σῶμα ἀθλητικόν, καὶ ἦθος ἀκατάπληκτον καὶ εὐγενές, προξενῶν ἐν γένει σεβαστὴν καὶ οὐχὶ γελοίαν εἰς τοὺς παρισταμένους ἐντύπωσιν. Ἀλλά, καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι εἶχε κατά

τι τὸ σῶμα ἀσύμμετρον, πῶς ἦτο δυνατὸν πρέσβυς σπουδαῖος εἰς τοῦτο καὶ μόνο νὰ ἀποβλέψῃ τὸ ἐλάττωμα, ὅτε κατὰ πρῶτον ἔβλεπε τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, τὸν διαγαγόντα τὸν βίον ἅπαντα ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης, καὶ τοσαῦτα περιφανῆ κατὰ τῶν μωαμεθανῶν στήσαντα τρόπαια; Ὥστε ἡ κακοβουλία του γίνεται πρόδηλος ἐξ ἀρχῆς, καὶ ἐξακολουθεῖ καταφαινομένη ἐν ὅλῃ σχεδὸν τῇ συνεχείᾳ τοῦ λόγου του. Ἐξ εὐωνύμων τοῦ Νικηφόρου, ἐπιφέρει, οὐχὶ ὅμως εἰς ἴσην πρὸς αὐτὸν θέσιν, ἀλλὰ κατωτέρω, ἐκάθηντο δύο μικροὶ αὐτοκράτορες (ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, τὰ τέκνα τοῦ Ρωμανοῦ καὶ τῆς Θεοφανοῦς) πρῴην μὲν δεσπόται αὐτοῦ, νῦν δὲ ὑπήκοοι. Μετὰ δὲ τὴν προεισαγωγικὴν ταύτην περιγραφὴν ὁ Λουιτπράνδος παρατίθησι τὴν μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ αὐτοῦ ὁμιλίαν. Πρὶν ἢ προχωρήσωμεν, παρατηροῦμεν ὅτι ὡς πρὸς τὸν πρέσβυν τοῦτον δὲν ἐτηρήθη τὸ σύνηθες τυπικόν, τὸ ὁποῖον εἴδομεν ἐφαρμοσθὲν καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Λουιτπράνδον ἐπὶ τῆς πρώτης αὐτοῦ πρεσβείας. Δὲν ἐγένετο δηλαδὴ ἐπίσημος αὐτοῦ δεξίωσις καὶ μετὰ ταῦτα περὶ ὑποθέσεων συνέντευξις, ἀλλ' ἐκλήθη ἀμέσως εἰς τὴν συνέντευξιν ταύτην, καθ' ἣν ὁ Νικηφόρος λαβὼν τὸν λόγον ὡμίλησεν ὡς ἑξῆς·

«Ἔπρεπε καὶ ἠθέλομεν τῷόντι νὰ σε ὑποδεχθῶμεν εὐμενῶς καὶ μεγαλοπρεπῶς, ἀλλὰ δὲν ἐπέτρεψε τοῦτο ἡ ἀσέβεια τοῦ κυρίου σου, ὅστις κατέλαβε μὲν τὴν Ρώμην ἐχθρικῶς, κατεδίωξε δὲ μέχρι θανάτου τὸν Βερεγγάριον καὶ τὸν Ἀδαλβέρτον· καί, ἀφοῦ ἐφόνευσεν ἢ ἐτύφλωσεν ἢ ἐξώρισε πολλοὺς Ρωμαίους, ἀπεπειράθη ἐπὶ τέλους νὰ ὑποδουλώσῃ καὶ αὐτὰς τοῦ ἡμετέρου κράτους τὰς πόλεις διὰ φόνου καὶ πυρός. Ἐπειδὴ δὲ ἀπέτυχε τοῦ ἀδίκου τούτου σκοποῦ, ἰδοὺ σήμερον ἀποστέλλει πρὸς ἡμᾶς ἐπὶ προσχήματι εἰρήνης, ὡσεὶ κατάσκοπον, σὲ τὸν ὑπαγορεύσαντα καὶ παρορμήσαντα τὴν κακοβουλίαν του».

Εἰς ταῦτα ὁ Λουιτπράνδος βεβαιοῖ ὅτι ἀπήντησε διὰ τῶν ἀκολούθων ὀρθῶν μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀλλ' οὐχὶ κοσμίως ἐκτεθεισῶν παρατηρήσεων. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ πρὸ μικροῦ ἀποδοθέντες εἰς τὸν αὐτοκράτορα λόγοι ἀποπνέουσιν ὑπερβάλλουσάν τινα κατὰ τοῦ Ὄθωνος πικρίαν. Ἀλλὰ παρεκτὸς τοῦ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἠδύνατο νὰ ὁμιλήσῃ αὐστηρότερον τοῦ πρέσβεως, νομίζομεν ἐν γένει ὅτι ὁ Λουιτπράνδος δὲν ἐξέθηκε κατὰ λέξιν τοὺς γενομένους διαλόγους, ἀλλὰ διεσκεύασεν αὐτοὺς κατὰ τὰ ἴδια πάθη καὶ συμφέροντα. — Ὁπωσδήποτε ἰδοὺ πῶς λέγει ὅτι ἀπήντησεν εἰς τὰ προειρημένα· — Ὁ κύριός μου δὲν ἀπῆλθε κατὰ τῆς Ρώμης διὰ τῆς βίας καὶ τυραννικῶς, ἀλλ' ἀπήλλαξεν αὐτὴν τυράννου, ἢ μᾶλλον τυράννων. Μήπως δὲν ἐδέσποζον αὐτῆς θηλυδρίαι, τὸ δὲ δεινότερον καὶ αἴσχιστον, πόρναι; Ὕπνωττε τότε, νομίζω, ἡ ἰσχύς σου καὶ ἡ ἰσχὺς τῶν προκατόχων σου, οἵτινες ὀνόματι μὲν οὐχὶ δὲ καὶ πράγματι ἐκαλοῦντο ρωμαῖοι αὐτοκράτορες. Ἐὰν ἦσαν ἰσχυροί, ἐὰν ἦσαν αὐτοκράτορες Ρωμαίων, διατί ἐγκατέλειψαν τὴν πόλιν εἰς πορνῶν χεῖρας; Μήπως καὶ τῶν ἁγιωτάτων παπῶν (1) ἄλλοι μὲν δὲν ἐξωρίσθησαν, ἄλλοι δὲ δὲν κατεπιέσθησαν παρὰ σοῦ; Μήπως ὁ Ἀδαλβέρτος δὲν ἔπεμψεν ὑβριστικὰς ἐπιστολὰς πρὸς Ρωμανὸν καὶ Κωνσταντῖνον τοὺς προκατόχους σου αὐτοκράτορας; μήπως δὲν

(1) Τὸν πάπαν Ἰωάννην ΙΒ΄, αὐτὸν δὴ τοῦτον τὸν ἐπικαλεσάμενον τὴν βοήθειαν τοῦ Ὄθωνος Α΄ ἐναντίον τοῦ Βερεγγαρίου Β΄ καὶ ἀναγορεύσαντα αὐτὸν αὐτοκράτορα, ἠναγκάσθη εὐθὺς νὰ καθαιρέσῃ ὁ Ὄθων αὐτὸς διὰ τὸν ἀνήθικον βίον αὐτοῦ. Πόρναι δὲ νοοῦνται ἐνταῦθα ἡ περιβόητος Θεοδώρα ἡ διὰ τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἰσχύος κατὰ τὸν 10 αἰῶνα παραδίδουσα τὸν παπικὸν θρόνον εἰς τοὺς ἐραστὰς αὐτῆς (Σέργιον Γ΄, Ἰωάννην Ι΄, καὶ αὐτὸν τὸν ἄνω εἰρημένον Ἰωάννην ΙΒ΄)· ἐφάμιλλοι πρὸς τὴν μητέρα ἦσαν καὶ αἱ δύο θυγατέρες αὐτῆς Μαροζία καὶ Θεοδώρα ἡ νεωτέρα. Ἦν δὲ ἡ Θεοδώρα ἡ μήτηρ γυνὴ τοῦ ρωμαίου γερουσιαστοῦ Θεοφυλάκτου. Ἡ περίοδος αὕτη τῆς παπικῆς ἱστορίας καλεῖται πορνοκρατία, ἧς ἀπήλλαξεν ἀληθῶς τὴν ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ὁ Ὄθων Α΄, ὡς δικαίως ἐκαυχᾶτο ὁ Λιουτπράνδος ἐν Κων/πόλει.

ἐσύλησε τὰς ἐκκλησίας τῶν ἁγιωτάτων Ἀποστόλων ; Τίς ἐκ τῶν αὐτοκρατόρων ὑμῶν θείῳ ζήλῳ κινούμενος ἐφρόντισε νὰ τιμωρήσῃ τὴν τοιαύτην ἀσέβειαν καὶ νὰ ἀνορθώσῃ ἐν τῷ ἰδίῳ αὐτῆς κράτει τὴν ἐκκλησίαν ; ὑμεῖς ἠμελήσατε ταῦτα πάντα, οὐχὶ δὲ ὁ κύριός μου, ὅστις ἐκ περάτων γῆς προκύψας καὶ εἰς Ρώμην ἐλθὼν ἀνέτρεψε μὲν οὺς ἀσεβεῖς, ἀπέδωκε δὲ εἰς τοὺς τοποτηρητὰς τῶν ἁγίων ἀποστόλων πᾶσαν δύναμιν καὶ τιμήν. Μεθ' ὃ τῳόντι τοὺς καθ' ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἀποστολικοῦ πατρὸς στασιάσαντας, τοὺς ἱεροσύλους παραβιαστὰς τῶν ὅρκων, τοὺς βασανίσαντας καὶ ληστεύσαντας τοὺς ἀποστολικοὺς πατέρας, ἐθανάτωσε διαφοροτρόπως καὶ ἐξώρισεν, ἑπόμενος εἰς τὰ δόγματα τῶν ρωμαίων αὐτοκρατόρων Ἰουστινιανοῦ, Οὐαλεντινιανοῦ, Θεοδοσίου καὶ ἄλλων. Ἀλλ' ἂν δὲν ἔπραττε τοῦτο ἤθελε λογισθῆ ἀσεβής, ἄδικος, ὠμός, τύραννος. Εἶναι δὲ πασίγνωστον ὅτι ὁ Βερεγγάριος καὶ ὁ Ἀδαλβέρτος, διὰ τῆς συνεργίας τῶν ὅπλων του, παρέλαβον ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὸ χρυσοῦν σκῆπτρον τοῦ ἰταλικοῦ βασιλείου, ὑποσχόμενοι ἐνόρκως πίστιν ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν δούλων σου, τῶν ἔτι σῳζομένων καὶ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ζώντων. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἰσηγήσει τοῦ διαβόλου ἐπιβούλως παρεβίασαν τὸν ὅρκον ἐκεῖνον δικαίως ἀπεστέρησεν αὐτοὺς τῆς βασιλείας ὡς λιποτάκτας καὶ καθ' ἑαυτοῦ ἀποστάτας, ὡς ἤθελες πράξε ικα σὺ πρὸς ὑπηκόους ἀποστατήσαντας.

Ταῦτα ὅμως, εἶπεν ὁ αὐτοκράτωρ, δὲν συνομολογεῖ ὁ ἀξιωματικὸς οὗτος τοῦ Ἀδαλβέρτου.

Ἐὰν ἄλλα λέγῃ οὗτος, ἀπήντησεν ὁ Λουιτπράνδος, εἷς τῶν περὶ ἐμὲ ἀξιωματικῶν θέλει ἀποδείξει αὔριον, τῇ ἀδείᾳ σου διὰ μονομαχίας ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔχει ὅπως ἐγὼ ἀποφαίνομαι.

Ἔστω, ὑπέλαβεν ὁ Νικηφόρος, ὅτι δικαίως ἔπραξε ταῦτα, ὡς λέγεις. Ἀλλὰ διατί, προσέβαλε διὰ πολέμου καὶ πυρὸς τὰ μεθόρια τοῦ ἡμετέρου κράτους, ἐνῷ ἤμεθα φίλοι, καὶ διενοούμεθα νὰ συνομολογήσωμεν δι' ἀγχιστείας συμμαχίαν ἀδιάρρηκτον ;

Ἐνταῦθα ὁ Λουιτπράνδος παρετήρησε· Τὴν χώραν ταύτην, ἣν λέγεις ἀνήκουσαν εἰς τὸ Κράτος σου, ἡ καταγωγὴ τῶν κατοίκων αὐτῆς καὶ ἡ γλῶσσα ἀποφαίνονται ἀνήκουσαν εἰς τὸ ἰταλικὸν βασίλειον (¹). Καί, ἀφοῦ διὰ διαφόρων λόγων ἐπεχείρησε νὰ ἀποδείξῃ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον, ἐπέφερεν· Ἐν τούτοις ὁ κύριός μου μὲ ἔπεμψε πρὸς σέ, ἵνα, ἐὰν θέλῃς νὰ δώσῃς σύζυγον τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ καὶ τῆς αὐτοκρατορίσσης Θεοφανοῦς, εἰς τὸν υἱὸν τοῦ αὐτοκράτορος Αὐγούστου Ὄθωνος καὶ κυρίου μου, βεβαιώσῃς τοῦτο ἐνόρκως πρὸς ἐμὲ καὶ ἐγὼ πάλιν βεβαιώσω ἐνόρκως ὅσα εἰς ἀμοιβὴν τῆς χάριτος ταύτης ὁ κύριός μου θέλει πράξει καὶ τηρήσει πρὸς σέ. Ἀλλὰ καὶ κάλλιστον ἤδη ἀραβῶνα φιλίας προσέφερεν ὁ κύριός μου τῇ σῇ ἀδελφότητι, πᾶσαν τὴν ὑπ' αὐτὸν τεταγμένην Ἀπουλίαν.

Ἡ δευτέρα ὥρα, ὑπέλαβε τότε ὁ Νικηφόρος, παρῆλθεν ἤδη, ὥστε ἀνάγκη νὰ τελέσωμεν τὴν προέλευσιν· ἄλλοτε δὲ θέλομεν ἀπαντήσει εἰς τὰ ρηθέντα.

Προέλευσις ἐλέγετο ἡ σήμερον παρ' ἡμῖν λεγομένη τελετὴ καὶ παράταξις (²), ἡ δὲ προέλευσις τῆς Πεντηκοστῆς, ὅ ἐστιν ἡ πομπικὴ τοῦ βασιλέως μετάβασις εἰς τὸν μέγαν ναόν, ἡ ἐν αὐτῷ τέλεσις τῆς θείας λειτουργίας, ἡ ἐπιστροφὴ αὐτοῦ εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ τὸ

(¹) Ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ ἐλαλεῖτο ἔτι ἐπὶ τοῦ Λιουτπράνδου ἡ ἑλληνική, ἀλλ' εἶχεν ἐπικρατήσει ἡ ἰταλική.

(²) Οὐχὶ πάντοτε, ἀλλὰ κατὰ τὰ λεγόμενα *πρόκενσα* (λατ. processus), ἤτοι πομπαὶ ἢ προσελεύσεις πομπωδῶς πανηγυρικαί, εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν μεταβάσεις τοῦ βασιλέως (ὡς γίνεται τοῦτο καὶ εἰς τὸ *προσκύνημα* τοῦ σουλτάνου καλούμενον ἀλαΐ (ἡ λ. οὖσα παρεφθαρμένη ἐκ τοῦ ἑλ-

ἐπίσημον γεῦμα τὸ ὁποῖον ἐπὶ χρυσῶν τραπεζῶν ἐδίδετο ἐνταῦθα τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ περιγράφονται λεπτομερῶς ἐν τῷ κεφαλαίῳ θ' τοῦ πρώτου βιβλίου τῆς Βασιλείου τάξεως. Ἀλλ' ὁπόσον ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐκείνη περιγραφὴ διαφέρει τῆς βωμολοχίας, δι' ἧς ὁ Λουιτπράνδος ἐπεχείρησεν ἤδη νὰ διακωμῳδήσῃ τὴν τελετὴν ταύτην! Τοὺς ἔνθεν καὶ ἔνθεν παραιεταγμένους δήμους παρίστησιν ὡς συρφετὸν ἀνθρώπων χυδαίων καὶ ἀνυποδήτων, ἐνῷ, ὡς γνωστόν, οἱ καλούμενοι δῆμοι, δηλαδὴ οἱ Βένετοι καὶ οἱ Πράσινοι, ἀπετέλουν τὸ κράτιστον μέρος τῶν κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἵτινες ἐκοινώνουν ὅλων τῶν τελετῶν καὶ περὶ τοῦ ἱματισμοῦ τῶν ὁποίων ἰδίως ὁμιλῶν ὁ Προκόπιος λέγει ὅτι «εὐπάρυφοι ἠξίουν εἶναι ἅπαντες, κομπωδεστέραν ἢ κατὰ τὴν ἑκάστου ἀξίαν ἐνδιδυσκόμενοι τὴν ἐσθῆτα». Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι μικρὸν παραβαλλόμενον πρὸς τὰ ἑπόμενα. Καὶ αὐτοί, λέγει, οἱ ἄρχοντες, οἱ περὶ τὸν βασιλέα ἀνὰ μέσον τοῦ ὄχλου ἐκείνου πορευόμενοι, ἦσαν περιβεβλημένοι χιτῶνας εἰς ἀληθῆ ῥάκη ὑπὸ τοῦ χρόνου μεταβεβλημένους, διότι κατήγοντο, ὡς βεβαιοῖ, ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν παππεπιπάππων αὐτῶν. Οὐδεὶς κατ' αὐτὸν ἦτο ἐκεῖ διὰ χρυσοῦ καὶ πολυτίμων λίθων περιβεβλημένος, παρεκτὸς μόνου τοῦ Νικηφόρου, τὸν ὁποῖον ὅμως τὰ αὐτοκρατορικὰ κοσμήματα, κατεσκευασμένα ὄντα δι' ἄνθρωπον μεγαλύτερον, ἀνεδείκνυον ἀηδέστερον τοῦ συνήθους. «Μὰ τὴν ζωὴν ὑμῶν, ἀνακράζει (διότι ἀποτείνεται πρός τε τὸν Ὄθωνα Α' καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ Ἀδελαΐδα), μὰ τὴν ζωὴν ὑμῶν, ἣν ἔχω τῆς ἐμῆς τιμιωτέραν, μία καὶ μόνη τῶν πολυτίμων ἐσθήτων τῶν μεγιστάνων σας εἶναι ἀσυγκρίτῳ πολυτιμοτέρα ἑκατὸν ἐξ ἐκείνων τῶν στολῶν, καὶ αὐτῆς τῆς στολῆς τοῦ Νικηφόρου . Εἶναι πρόδηλον ὅτι ἐνταῦθα ὁ παραλογισμὸς τοῦ Λουιτπράνδου ὑπερβαίνει πάντα ὅρον. Αἱ στολαὶ τῶν ἀρχόντων τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἠδύναντο νὰ εἶναι οὔτε παμπάλαιαι οὔτε παλαιαί, διὰ τὸν ἁπλούστατον λόγον ὅτι, ὡς εἴδομεν, κατ' ἔτος οἱ βασιλεῖς ἔδιδον εἰς αὐτοὺς πολλὰς νέας τοιαύτας στολάς. Ἦσαν δὲ αὗται κατὰ τὴν ἀναμφισβήτητον μαρτυρίαν ἑκάστης σχεδὸν σελίδος τῆς Βασιλείου τάξεως καὶ τοῦ Κωδίνου χρυσοκέντητοι καὶ οὐδεὶς ὑπῆρχε λόγος νὰ εἶναι ἡ πολυτέλεια αὐτῶν μικροτέρα ἐπὶ Νικηφόρου, ὅτε τοσοῦτοι συνέρρευσαν ἀπὸ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κρήτης, τῆς Κιλικίας καὶ τῆς Συρίας εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θησαυροί, ὥστε ἡ σύγκρισις τῆς αὐλῆς ταύτης πρὸς τὰς ὁμολογουμένως πενιχροτέρας τότε βασιλείας τῆς Δύσεως εἶναι τῇ ἀληθείᾳ κωμική. Ἀλλὰ τὸ πάθος τοῦ Λουιτπράνδου προβαίνει κορυφούμενον. Ἀγανακτῶν διὰ τὰς συνήθεις εὐχὰς καὶ εὐλογίας, αἵτινες ἀντήχουν διερχομένου τοῦ Νικηφόρου, ἀνακράζει ὅτι πολὺ εὐστοχώτερον ἤθελον πράξει ἂν ἀπέδιδον αὐτῷ τὰ ἀκόλουθα 16 ἐπίθετα· ἄνθραξ ἐσβεσμένε, γραΐδιον τὸ βῆμα, αἰγίπαν τὸ πρόσωπον, ἀγροῖκε, ἀκάθαρτε, αἰγιπόδη, κερασφόρε, κένταυρε, σύαγρε, ἀμαθέστατε, ἀγριάνθρωπε, βάρβαρε, ὠμέ, τριχωτέ, ἀποστάτα, Καππαδόκα [1]. Μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ὁ Λουιτπράνδος προσεκλήθη εἰς τὸ γεῦμα, τὸ ὁποῖον ἐδίδετο κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς. Ἀμέσως ὅμως δυσηρεστήθη διότι δὲν προσδιώρισαν αὐτῷ μίαν

σημαίνει παράταξιν στρατιωτικήν). Οἱ «κόλακες» ψάλται ἔψαλλον κατὰ Λιουτπράνδον μεταφράζοντες λατινιστὶ τὰ ψαλλόμενα «Ἰδοὺ ἔρχεται ἀστὴρ ἑωθινός, ἀνατέλλων ὡς ἠώς, ἀναπάλλων ἐν τῷ βλέμματι αὐτοῦ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου· αὐτῷ λαοὶ προσκυνήσατε, αὐτὸν θεραπεύετε ἔθνη. Σαρακηνῶν ὠχρὸς θάνατος· Νικηφόρε μέδων, Νικηφόρε μέδων. Μέδοντι πολλὰ τὰ ἔτη. Λαοὶ αὐτῷ προσκυνεῖτε· αὐτῷ μόνῳ κύψατε τὸν αὐχένα.

(1) Ὁ οἶκος τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ν ἐκ τῶν ἀρχαίων στρατιωτικῶν οἴκων τῆς ***Καππαδοκίας***, ἀνατρέχων μέχρι τῶν χρόνων τῶν Σασσανιδῶν βασιλέων τῆς Περσίας, καθ' ὧν οἱ πρόγονοι τοῦ Νικηφόρου, τετρακόσια ἔτη πρὶν γεννηθῇ οὗτος, εἶχον πολεμήσει (Ἰδ. Schlumberger, Un empereur Byzantin Nicephor Phocas σ. 5)

τῶν πρώτων ἐν τῇ τραπέζῃ θέσεων, ἀλλὰ τῇ 15. Διαρκοῦντος τοῦ γεύματος, τὸ ὁποῖον ὁ πρέσβυς χαρακτηρίζει ὡς μακρὸν καὶ ἀηδές, ὁ Νικηφόρος ὡμίλησε πρὸς αὐτὸν μετὰ σαρκασμοῦ τινος καὶ περιφρονήσεως περὶ τῶν στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων τοῦ κυρίου του. Ἐνῷ δὲ ὁ πρέσβυς ἡτοιμάζετο νὰ δώσῃ τὴν προσήκουσαν ἀπάντησιν, ὁ βασιλεὺς δὲν ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ ὁμιλήσῃ καὶ προσέθηκεν, ὡσανεὶ πρὸς περιφρόνησιν, «ἐσεῖς δὲν εἴσθε Ρωμαῖοι ἀλλὰ Λογγοβάρδιοι». Τότε ὁ Λουιτπράνδος, μὴ δυνάμενος νὰ κρατήσῃ τὴν ἀγανάκτησιν αὐτοῦ καὶ μὴ προσων ὅτι ἐχό Νικηφόρος διὰ τοῦ δείκτου ἐπέτασσεν αὐτῷ σιωπὴν ἐξεσφενδόνησε πολλὰς κατὰ τῶν Ρωμαίων ὕβρεις, ἀρχόμενος ἀπὸ Ρωμύλου, προσέθηκεν ὅτι οἱ Λογγοβάρδιοι καὶ οἱ ἄλλοι Γερμανοί, ὅταν θέλωσι νὰ ὑβρίσωσί τινα, ὀνομάζουσιν αὐτὸν Ρωμαῖον, ἐν μόνῳ τούτῳ τῷ ὀνόματι περιλαμβάνοντες πᾶν ὅ,τι ἀγεννές, πᾶν ὅ,τι ἄνανδρον, πᾶν ὅ,τι φιλάργυρον, πᾶν ὅ,τι ἀσελγές, πᾶν ὅ,τι δόλιον, πᾶσαν, ἑνὶ λόγῳ, κακίαν. Καὶ μὴ ἀρκούμενος εἰς ταῦτα προσεπέφερεν ὅτι, ἐὰν γίνῃ πόλεμος, αἱ πρῶται μάχαι θέλουσιν ἀμέσως ἀποδείξει ποῖοι εἶναι ἀνδρειότεροι, ἡμεῖς ἢ σεῖς. Ἐκ τῶν λόγων τούτων παροξυνθεὶς ὁ Νικηφόρος, τὸν μὲν Λουιτπράνδον διέταξε διὰ τῆς χειρὸς νὰ παύσῃ λαλῶν, ἀρθείσης δ' ἐκ μέσου τῆς τραπέζης παρήγγειλε νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὸ κατάλυμα αὐτοῦ, τὸ ὁποῖον ὁ Λουιτπράνδος ὀνομάζει πάλιν φυλακήν, καὶ ὅπου βεβαιοῖ ὅτι ὑπέστη τὰ πάνδεινα. Ἐπὶ τέλους ἔγραψε πρὸς Λέοντα τὸν κουροπαλάτην καὶ λογοθέτην τοῦ δρόμου (τὸν ἀδελφὸν τοῦ Νικηφόρου) ἐπιστολὴν ἔχουσαν ὡς ἑξῆς· «Ἐὰν ὁ γαληνότατος αὐτοκράτωρ σκοπὸν ἔχῃ νὰ ἀποδεχθῇ τὴν πρότασιν ἕνεκα τῆς ὁποίας ἦλθον, τὰ παθήματα ὅσα ὑποφέρω ἐνταῦθα δέν με καταβάλλουσι· παρακαλῶ μόνον νὰ πληροφορήσω τὸν κύριόν μου ὅτι δὲν χρονοτριβῶ ἐνταῦθα ἐπὶ ματαίῳ. Ἐὰν δὲ ἄλλως ἔχωσι τὰ πράγματα, ἄς μοι ἐπιτραπῇ νὰ ἀποπλεύσω διὰ τοῦ ἀναχωροῦντος ἐνετικοῦ πλοίου, διότι εἶμαι ἀσθενής, καί, ἂν ἐπέστη ἡ ὥρα τοῦ θανάτου μου, ἐπιθυμῶ νὰ ταφῶ εἰς τὴν πατρίδα μου».

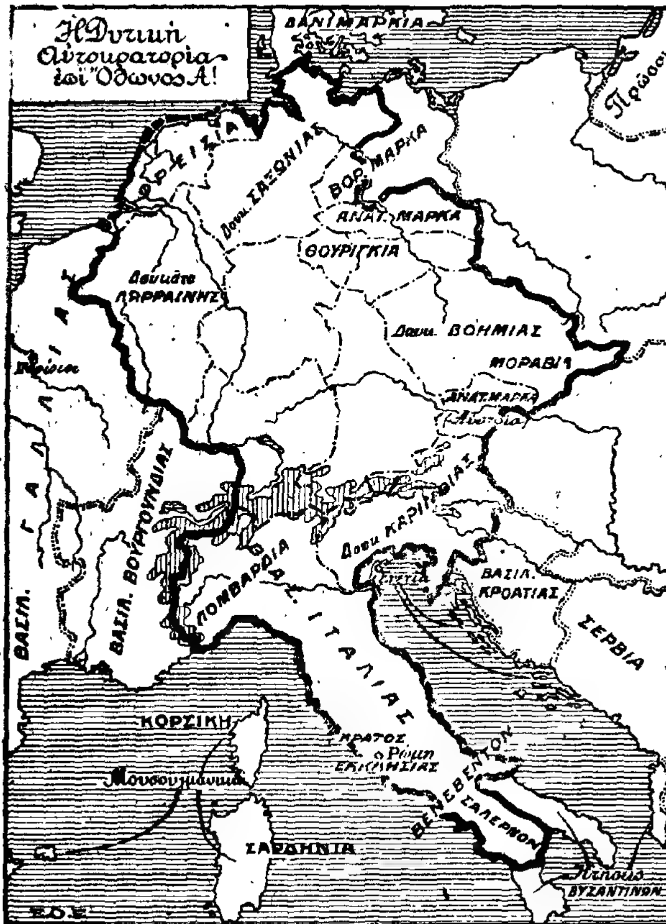
Τέσσαρας ἡμέρας ἀπὸ τῆς παραλαβῆς τῆς ἐπιστολῆς ταύτης, ὁ Λέων ἐκάλεσε τὸν Λουιτπράνδον εἰς σύνέντευξιν, εἰς ἣν παρευρέθησαν καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν δημοσίων λειτουργῶν καὶ ἰδίως ὁ παρακοιμώμενος Βασίλειος. Ἀλλὰ μετὰ τὰ προεκτεθέντα ἐννοεῖται, ὅτι ἡ συνεννόησις ἦτο δύσκολος.

Ἀφοῦ ἠρώτησαν τὸν πρέσβυν τίνος ἕνεκεν ἔλαβε τὸν κόπον νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ δὲ ἀπεκρίθη ὅτι ἀφίκετο ἵνα συνομολογήσῃ κηδεστίαν μέλλουσαν νὰ ἐπαγάγῃ διηνεκῆ εἰρήνην, οἱ περὶ τὸν Λέοντα παρετήρησαν ὅτι δὲν ἠκούσθη ποτὲ πορφυρογεννήτου πορφυρογέννητος θυγάτηρ νὰ συζευχθῇ ἀλλόφυλον· ὅτι οὐδὲν ἧττον, εἰ καὶ μέγα τὸ πρᾶγμα, ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ,ἐὰν παραδώσωσι τὴν Ραύενναν καὶ τὴν Ρώμην, καὶ τὴν ἐπίλοιπον μέχρι τῆς κάτω Ἰταλίας χώραν.' Εὰν δὲ πάλιν ἐπιθυμῶσι τὴν φιλίαν τοῦ βασιλέως ἄνευ κηδεστίας, ἂς ἀφήσωσιν ἐλευθέραν τὴν Ρώμην, καὶ ἂς ὑπαγάγωσιν εἰς τὸ ἅγιον αὐτοῦ κράτος τοὺς ἀποστατήσαντας ἡγεμόνας τῆς Καπύης καὶ τοῦ Βενεβέντου. Εἰς ταῦτα ὁ Λουιτπράνδος ἀντιπαρετήρησεν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Χριστοφόρος συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Πέτρου, ἐνῷ ὁ Ὄθων ἔχει δούλους ἰσχυροτέρους τοῦ ἡγεμόνος τούτου, ὅπερ δὲν ἐρρήθη πολὺ εὐφυῶς, καὶ εὐχερῶς ἀνηρέθη ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Λέοντα, εἰπόντων ὅτι ὁ Χριστοφόρος οὗτος δὲν ἦτο πορφυρογέννητος. Ἐξακολουθήσας δὲ τὸν λόγον ὁ Λουιτπράνδος ἐπανέλαβε τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ὁ Ὄθων δὲν ἀφήρεσε τὴν Ρώμην ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, ἀλλ' ἀπήλλαξεν αὐτὴν ἀπὸ τῆς εἰς πόρνας τινὰς δουλείας, ἀποδοὺς πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰς τὸν τοποτηρητὴν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ὅλα τὰ εἰς αὐτὸν ἀνήκοντα ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ κτήματα. Διατί λοιπὸν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς δὲν πράττει τὸ αὐτὸ ὡς πρὸς τὰ κτήματα τῆς ἀποστολικῆς

ἕδρας τὰ ἐν τῷ κράτει αὐτοῦ κείμενα; Καὶ ἐπειδὴ ὁ παρακοιμώμενος Βασίλειος ἀπήντησεν ὅτι θέλει πράξει τοῦτο, ὅταν ἡ Ρώμη καὶ ἡ ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία ὀργανωθῶσι κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῷ, ὁ Λουιτπράνδος ἀπεκρίθη εἰρωνικώτατα ὅτι ἄνθρωπος περιυβρισθεὶς ἐπεκαλέσατο τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκδίκησιν· τοῦ δὲ Θεοῦ, εἰπόντος ὅτι θέλει πράξει τοῦτο ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ὁπόσον ἀργὰ ὑπέλαβεν ἐκεῖνος.

Ἐνταῦθα ἐκάγχασαν πάντες πλὴν τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως, καὶ διακοπείσης τῆς συνεντεύξεως ἀπήχθη πάλιν ὁ Λουιτπράνδος εἰς τὸ κατάλυμά του, ὅπου διετέλεσεν, ὡς λέγει, αὐστηρῶς φυλαττόμενος μέχρι τῆς ἑορτῆς τῶν ἁγίων Ἀποστόλων. Τότε προσεκλήθησαν αὐτός τε καί τινες πρέσβεις τῶν Βουλγάρων ἀφιχθέντες τὴν προτεραίαν, νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, καί, μετὰ τὴν λειτουργίαν, νὰ παρακαθίσωσιν εἰς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν. Ἀλλ' ἐνταῦθα νέον πάλιν συνέβη σκάνδαλον. Ἐπειδὴ ὁ πρέσβυς τῶν Βουλγάρων ἐκάθισεν εἰς θέσιν προηγουμένην τῆς τοῦ Λουιτπράνδου, ὁ τελευταῖος οὗτος ἀγανακτήσας κατέλιπε τὸ συμπόσιον. Ἀμέσως ὅμως παρηκολούθησαν αὐτὸν ὁ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ὁ ἀρχιγραμματεὺς Συμεών, καὶ τὸ μὲν δι' ἐξηγήσεων, τὸ δὲ δι' ἀπειλῶν κατέπεισαν αὐτὸν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν, ὅπου ὁ αὐτοκράτωρ, ἵνα καταπραΰνῃ τὴν ὀργὴν αὐτοῦ, τῷ ἔπεμψεν ἐκ τοῦ ἐριφίου οὗ ἐγεύετο μέρος εἰς ἔνδειξιν ἰδιαζούσης εὐνοίας· ὅπερ ὅμως δὲν ἠμπόδισε τὸν Λουιτπράνδον νὰ εὕρῃ ἀηδέστατον τὸ ἐρίφιον τοῦτο, τὸ ὁποῖον λέγει ὅτι ἦτο μετὰ σκορόδων, κρομμύων καὶ πράσων ὠνθυλευμένον καὶ διὰ χαβιαρίου κεκαρυκευμένον. Μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας, ἀφοῦ ἐν τῷ μεταξὺ ἀνεχώρησαν οἱ πρέσβεις τῶν Βουλγάρων, προσεκλήθη πάλιν εἰς τὸ βασιλικὸν γεῦμα, εἰς τὸ ὁποῖον παρευρέθησαν ὅ,τε πατριάρχης καὶ πολλοὶ ἐπίσκοποι. Ἐν τῷ συμποσίῳ τούτῳ ἡ ὁμιλία περιεστράφη φυσικῷ τῷ λόγῳ περὶ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, ὁ δὲ Λουιτπράνδος, ἀφοῦ παρετήρησεν ὅτι ὅλαι αἱ αἱρέσεις προέκυψαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅπερ μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων ἦτο ἀληθές, ἰσχυρίσθη ἔπειτα ὅτι αἱ αἱρέσεις αὗται δὲν περιεστάλησαν καὶ δὲν κατεστράφησαν εἰμὴ ὑπὸ τῶν ἐν τῇ Δύσει συνόδων, ὅπερ δὲν ἦτο ἀληθές, διότι, καθὼς ἠξεύρομεν, αἱ ἑπτὰ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι αἱ κυρίως καταπολεμήσασαι πᾶσαν αἵρεσιν συνεκροτήθησαν ὅλαι ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἔλαβε καὶ ἄλλας πολλὰς συνεντεύξεις μετὰ τοῦ Νικηφόρου, ὅστις δὲν ἔπαυεν ἀπαιτῶν ὥστε ὁ Ὄθων νὰ παραιτήσῃ τὸν αὐτοκρατορικὸν τίτλον καὶ νὰ παραδώσῃ τὸ Βενεβέντον καὶ τὴν Καπύην. Εἶναι περιττὸν νὰ προσθέσωμεν ὅτι ὁ Λουιτπράνδος ὁμιλῶν περὶ τῶν συνεντεύξεων τούτων καὶ τῶν γευμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα πάντοτε ἐκαλεῖτο, δὲν παύει ὑβρίζων καὶ χλευάζων τὰ πάντα. Ἐξ αὐτοῦ δὲ μανθάνομεν περίεργόν τι περιστατικόν, ὅτι τὸ τραπεζομάνδηλον τῆς βασιλικῆς τραπέζης δὲν ἐκάλυπτεν αὐτὴν ὁλόκληρο ἀ μέρος μόνον αὐτῆς, ὅτι αἱ θέσεις τιμῆς ἦσαν αἱ ἐντὸς τῆς ὀθόνης ταύτης κείμεναι, καὶ ὅτι αἱ λοιπαὶ ἐλογίζοντο πολὺ κατώτεραι Εἰς τὴν Βασίλειον τάξιν οὐδεμίαν τοιαύτην λεπτομέρειαν εὑρίσκομεν. Οἱ προσκαλούμενοι εἰς τὴν ἀποκοπτὴν τράπεζαν, δηλαδὴ εἰς τὴν τράπεζαν εἰς ἣν ἐκάθητο ὁ ἴδιος ὁ βασιλεύς, ὠνομάζοντο φίλοι αὐτοῦ καὶ ἑπομένως ἦσαν ὅλοι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ὁμοταγεῖς, μὴ διακρινόμενοι εἰμὴ κατὰ τοῦτο, ὅτι ἄλλοι ἐκάθηντο πλησιέστερον καὶ ἄλλοι ἀπώτερον τοῦ βασιλέως. Ὁπωσδήποτε ὁ Ἀδαλβέρτος, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐπανέλθει εἰς τὴν Ἰταλίαν, διεμήνυσεν εἰς τὸν βασιλέα ὅτι εἶχεν ἑτοίμους 8.000 ἀνδρῶν, καὶ ὅτι ἦτο βέβαιος νὰ καταβάλῃ τὸν Ὄθωνα, ἐὰν ἐλάμβανεν ἐπικουρίαν τινὰ ἑλληνικήν. Ὅθεν ὁ Νικηφόρος παρεσκεύασε στόλον 28 πλοίων, καὶ ἐπειδὴ ὁ Ἀδαλβέρτος ἐζήτει πρὸς τοῖς ἄλλοις χρηματικὴν συνδρομήν, ὁ βασιλεὺς διέταξε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ στόλου νὰ δώσῃ τὰ χρήματα ταῦτα εἰς τὸν Ἰταλὸν ἡγεμόνα, ἐὰν τῷ ὄντι ἔχῃ τὴν δύναμιν τὴν ὁποίαν ἔλεγεν. Ὁ στόλος ἐξέπλευσε τῇ 19 Ἰουλίου, ἀλλὰ δὲν ἠξεύρομεν ἂν διεπεραιώθη εἰς Ἰταλίαν. Τὸ μόνον

βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Ὄθων πληροφορηθεὶς περὶ τῶν δυσμενῶν διαθέσεων τοῦ αὐτοκράτορος ἐνέβαλεν εἰς τὴν Ἀπουλίαν καὶ ἐπολιόρκησε τὴν Βᾶριν, μὴ περιμένων τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ πρέσβεώς του· ἀλλ' ἔπειτα διὰ προτροπῶν τοῦ Λουιτπράνδου παρήτησε ἡν ἐπιχείρησιν ταύτην. Ὁ δὲ Νικηφόρος, κατὰ τῆς ἀπιστίας καὶ τοῦ δόλου καὶ τῆς ἀπάτης τοῦ ὁποίου δὲν παύει καταχραυγάζων ὁ Λουιτπράνδος, ἐσεβάσθη τὸ δίκαιον τῶν ἐθνῶν, καὶ οὐδὲν κακὸν ἔπραξε πρὸς τὸν πρέσβυν ἡγεμόνος, ἔχοντος μὲν ἔτι ἀντιπρόσωπον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐπιχειροῦντος δὲ συγχρόνως ἐχθροπραξίας· περιωρίσθη μόνον νὰ καλέσῃ τὸν Λουιτπράνδον, καὶ νά τῳ εἴπῃ ὅτι δύναται νὰ ἐπιστρέψῃ ἐλευθέρως πρὸς τὸν κύριόν του, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἡτοιμάζετο καὶ αὐτὸς νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὴν προεκτεθεῖσαν τελευταίαν κατὰ τῶν μωαμεθανῶν ἐκστρατείαν του. Ὁ βασιλεὺς ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τῇ 22 Ἰουλίου. Διατρίψας ὅμως ἐπί τινας ἡμέρας εἰς τὰ παλάτια τοῦ Βρύαντος ἐν Βιθυνίᾳ, ἐκάλεσε πάλιν παρ' ἑαυτῷ τὸν Λουιτπράνδον καί τον παρετήρησεν ὅτι, ἀφοῦ δὲν ἠθέλησε νὰ πράξῃ κατὰ τὰς εὐχὰς αὐτοῦ καὶ ἐπιθυμίας καὶ νὰ συνάψῃ φιλίαν ἀΐδιον μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ κυρίου του, τοὐλάχιστον ἂς κατορθώσῃ νὰ μὴ συνταχθῇ ὁ κύριός του μετὰ τῶν ἡγεμόνων Καπύης καὶ Βενευέντου, τοὺς ὁποίους, δούλους ὄντας τοῦ αὐτοκράτορος, προτίθεται οὗτος νὰ καταπολεμήσῃ. Εἰς ταῦτα ὁ πρέσβυς τοῦ Ὄθωνος ἀπήντησεν ὅτι, ἐπειδὴ οἱ ἡγεμόνες οὗτοι εἶναι ὑποτελεῖς τῷ κυρίῳ του, οὗτος δὲν δύναται εἰμὴ νά τους ὑπερασπίσῃ προσβαλλομένους, καὶ ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἐπιτεθέμενος κατ' αὐτῶν κινδυνεύει νὰ ἀπολέσῃ ἐκτὸς τοῦ στρατοῦ ὃν θέλει πέμψει καὶ τὰ δύο θέματα ὅσα τῳ μένουσιν εἰσέτι πέραν τῆς θαλάσσης, δηλαδὴ ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ. Ὁ Νικηφόρος, καίτοι δυσαρεστηθεὶς διὰ τοῦτο, ἐκάλεσεν οὐχ ἧττον τὸν Λουιτπράνδον εἰς τὸ βασιλικὸν γεῦμα, περὶ τοῦ ὁποίου πάλιν ὁμιλεῖ οὗτος μετ' ἀηδίας, καὶ βεβαιοῖ ὅτι διαρκοῦντος αὐτοῦ, οἱ περὶ τὸν βασιλέα κατ' εἰσήγησίν του εἶπον τὰ ἐξ ἁμάξης

Ἡ δυτικὴ αὐτοκρατορία ἐπὶ Ὄθωνος Α´

καιά τε τοῦ Ὄθωνος καὶ τῶν Λατίνων ἐν γένει καὶ τῶν Τευτόνων. Ὁ πρέσβυς εἶδε περὶ τὰ παλάτια τοῦ Βρύαντος καὶ τὸν στρατὸν ὅν συνεπήγετο ὁ Νικηφόρος κατὰ τῆς Συρίας. Κατὰ τὴν συνήθειαν δὲ ἣν εἶχε νὰ ὁμιλῆ μετὰ περιφρονήσεως περὶ πάντων τῶν πραγμάτων τῆς Ἀνατολῆς λέγει ὅτι ὁ στρατὸς οὗτος συνέκειτο μὲν ἐξ 80.000 ἀνδρῶν, ἀλλ' ἦτο καθ' ὅλα ἄθλιος καὶ ἀπόλεμος. Ἐν τούτοις ὁ στρατὸς οὗτος εἶναι ὁ μετ' ὀλίγον ἐκπορθήσας πολλὰ μωαμεθανικὰ φρούρια καὶ ἐπὶ τέλους κύριος γενόμενος τῆς Ἀντιοχείας.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Νικηφόρου ὁ Λουιτπράνδος, καίτοι εἶχε λάβει παρ' αὐτοῦ τὴν ἄδειαν νὰ ἐπιστρέψη εἰς τὰ ἴδια, διεκωλύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει παρὰ τοῦ ἐπιτρόπου τῆς ἀρχῆς, τοῦ πατρικίου Χριστοφόρου, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι αἱ ὁδοὶ δὲν ἦσαν ἀσφαλεῖς οὔτε κατὰ ξηρὰν ἕνεκα τῶν Οὔγγρων οὔτε κατὰ θάλασσαν ἕνεκα τῶν Σαρακηνῶν. Ὁ πρέσβυς ἀξιοῖ ὅτι ταῦτα πάντα ἦσαν προφάσεις καὶ ὅτι ἔπαθε πάλιν τὰ πάνδεινα κρατούμενος ἐν τῷ καταλύματί του ὡς ἐν φυλακῇ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἔφθασαν τῇ 15 Αὐγούστου εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπιστολαὶ τοῦ πάπα, δι' ὧν «Νικηφόρος ὁ τῶν Γραικῶν αὐτοκράτωρ παρεκινεῖτο νὰ συνάψῃ ἐπιγαμίαν καὶ φιλίαν ἀδιάρρηκτον μετὰ τοῦ προσφιλοῦς καὶ πνευματικοῦ υἱοῦ Ὄθωνος, τοῦ σεβαστοῦ Ρωμαίων αὐτοκράτορος». Ὁ τίτλος τοῦ σεβαστοῦ Ρωμαίων αὐτοκράτορος ὁ ἀποδοθεὶς διὰ τῶν ἐπιστολῶν τούτων εἰς τὸν Ὄθωνα παρώργισεν εἰς ὑπερβολὴν τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Οἱ γραμματοκομισταὶ ἐφυλακίσθησαν, τὰ δὲ γράμματα ἀπεστάλησαν πρὸς τὸν Νικηφόρον ἐν Μεσοποταμίᾳ τότε ὄντα. Ἡ ἀπάντησις τοῦ αὐτοκράτορος ἦλθε τῇ 10 Σεπτεμβρίου. τῇ δὲ 17 προσήχθη ὁ Λουιτπράνδος εἰς τὰ βασίλεια ἐνώπιον τοῦ πατρικίου Χριστοφόρου, ὅστις ἔχων περὶ ἑαυτὸν τρεῖς ἑτέρους ἀξιωματικοὺς ὑπεδέξατο, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ πρέσβεως, εὐνοϊκῶς αὐτόν, ὑπαναστὰς κατὰ τὴν εἴσοδόν του· τῷ εἶπεν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὀργίζεται οὔτε κατὰ τοῦ ἁγίου αὐτοκράτορος οὔτε κατ' αὐτοῦ ἂν δὲν ἐπέστρεψεν εἰσέτι πρὸς τὸν κύριόν του ὅτι παραίτιος τούτου εἶναι ὁ πάπας, ὅστις ἀπέστειλε τῷ ἁγιωτάτῳ αὐτοκράτορι ἐπιστολὰς ὑβριστικάς, δι' ὧν ὀνομάζει αὐτὸν αὐτοκράτορα ὄχι Ρωμαίων ἀλλὰ Γραικῶν, καὶ ὅτι ὁ πάπας ἔπραξε τὸ ἀνόσιον τοῦτο κατὰ προτροπὴν τοῦ κυρίου του. Ἂν ὁ πάπας δὲν εἶναι ὁ ἀμαθέστερος τῶν ἀνθρώπων, ἐπρόσθεσεν ὁ Χριστοφόρος, ἔπρεπε νὰ ἠξεύρῃ ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος, μεταθέσας εἰς Κωνσταντινούπολιν τὰ σκῆπτρα τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, μεταβίβασεν ἐνταῦθα καὶ τὰ σύμβολα αὐτῆς καὶ τὴν σύγκλητον καὶ τὸν στρατόν, μὴ καταλιπὼν ἐν τῇ πρεσβυτέρᾳ Ρώμῃ εἰμὴ ὄχλον χυδαῖον καὶ δουλικόν. Ἐπειδὴ δὲ ἀδύνατον νὰ ἀγνοῇ ταῦτα πάντα, ἕπεται ὅτι κατ' εἰσήγησιν μόνον τοῦ Ὄθωνος ἔγραψε τὴν ὑβριστικὴν ἐκείνην ἐπιστολήν, τῆς ὁποίας τὰ δεινὰ ἐπακόλουθα θέλουσι μετ' ὀλίγον προκύψει εἰς μέσον.

Ὁ δυστυχὴς Λουιτπράνδος ἐνόμισε, κατὰ τὴν ὁμολογίαν του, ὅτι ἔφθασεν ἡ τελευταία του ὥρα καὶ ἐζήτησε διὰ παντὸς τρόπου νὰ δικαιολογήσῃ καὶ νὰ διορθώσῃ τὸ πρᾶγμα. Εἶπεν ὅτι ὁ πάπας, ὅστις διακρίνεται ἐπὶ ἀφελείᾳ μᾶλλον ἢ ἐπὶ πονηρίᾳ, ἔγραψε ταῦτα νομίζων ὅτι θέλει εὐχαριστήσει τὸν αὐτοκράτορα καὶ οὐχὶ διὰ νά τον ὑβρίσῃ. Ὁ πάπας ἤξευρεν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος μετέθεσεν ἐνταῦθα ὁλόκληρον τὴν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν· ἀλλ' ἤξευρε συγχρόνως ὅτι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει μετέβαλον ἔκτοτε καὶ γλῶσσαν καὶ ἔθιμα καὶ ἐνδυμασίαν, καὶ ἐνόμισεν ὅτι, καθὼς ταῦτα πάντα ἀπήρεσκον ἤδη εἰς αὐτούς, ἀπήρεσκεν ὡσαύτως καὶ τὸ τῶν Ρωμαίων ὄνομα. Ἐπειδὴ ὅμως ἄλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἠμποροῦν νὰ εἶναι βέβαιοι ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς ὁ πάπας θέλει ἐπιγράφει τὰς ἐπιστολάς του οὕτως· «Ἰωάννης Πάπας Ρώμης πρὸς Νικηφόρον, Κωνσταντῖνον καὶ Βασίλειον, τοὺς κραταιοὺς αὐγούστους καὶ αὐτοκράτορας Ρωμαίων». Ἡ διαβεβαίωσις αὕτη

ηὐχαρίστησε τοὺς περὶ τὸν Χριστοφόρον. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἡ συζήτησις ἐπανελθοῦσα εἰς τὰ περὶ κηδεστίας καὶ εἰρήνης ἀπέβη αὖθις τοσοῦτον πικρὰ ὥστε ὁ ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς δὲν ἐπεχείρησε μὲν νὰ διακωλύσῃ ἐπὶ πλέον τὴν ἀναχώρησιν τοῦ πρέσβεως, ἀλλ' ἠθέλησε νὰ ταπεινώσῃ αὐτὸν πολυειδῶς. Εἴδομεν ἐκ τῆς πρὸς τοὺς Ρώσους γενομένης συνθήκης ὅτι, ὁσάκις οἱ ρῶσοι ἔμποροι ἠγόραζον ὕφασμα τοῦ ὁποίου ἡ ἀξία ὑπερέβαινε τὰ πεντήκοντα χρυσᾶ, ὤφειλον νὰ καθυποβάλλωσιν αὐτὸ εἰς τὸν ἁρμόδιον ὑπάλληλον ἵνα σφραγισθῇ ὑπ' αὐτοῦ καὶ τοῦτο ἵνα μὴ διαφύγῃ ἐπὶ τῆς ἐξαγωγῆς τὴν πληρωμὴν τοῦ νενομισμένου τέλους. Ἀνάλογόν τι ἦτο κεκανονισμένον ὡς πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς καὶ τοὺς ἀμαλφίτας ἐμπόρους τῆς Ἰταλίας, περὶ τῶν ὁποίων ἄλλοτε θέλομεν εἴπει πλειότερά τινα. Ἐν ἄλλαις λέξεσι, τὰ ἔθνη πρὸς τὰ ὁποῖα εἶχον συνομολογηθῆ ἐμπορικαὶ συνθῆκαι, ἦσαν ἀπηλλαγμένα τῆς πληρωμῆς τοῦ ἐξαγωγικοῦ τέλους μέχρι τινὸς ἀξίας τῶν ἐμπορευμάτων, ἐνίοτε δὲ καὶ τὰ ἐμπορεύματα ἀνωτέρας ἀξίας ἢ κατέβαλλον τέλος κατώτερον τοῦ κεκανονισμένου ἢ ὅλως ἦσαν ἀτελῆ. Ἀλλ' ἐπειδὴ μετὰ τοῦ Ὄθωνος οὐδεμία εἶχε συνομολογηθῆ ἐμπορικὴ συνθήκη, οἱ ὑπήκοοι αὐτοῦ οὐδὲν ἀπελάμβανον ἐξαιρετικὸν προνόμιον, καὶ ἦσαν ὑπόχρεοι νὰ πληρώνωσι τὸ τέλος ἀκέραιον διὰ πᾶν ἐμπόρευμα οἱασδήποτε ἀξίας. Ἐν τούτοις ὁ Λουιτπράνδος ἀγοράσας διάφορα πολύτιμα πορφυρᾶ ὑφάσματα ἠθέλησε νὰ ἐξαγάγῃ αὐτὰ ἀτελώνιστα. Ἀλλ ἡ κυβέρνησις, ἥτις δι' οὐδεμιᾶς μὲν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐδεσμεύετο συνθήκης, οὐδεμίαν δὲ ἀφορμὴν εἶχε νὰ ἐπιδαψιλεύσῃ ἰδιαζούσας πρὸς τὸν Λουιτπράνδον χάριτας, διέταξε τὰ μὲν εὐτελέστερα τῶν ὑφασμάτων νὰ σφραγισθῶσι διὰ μολυβδίνης βούλλης, ἵνα τελέσωσι τὸν νενομισμένον φόρον, τὰ δὲ πολυτελέστερα ὅλως νὰ κρατηθῶσιν ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι τοιαῦτα ἱμάτια ἥρμοζον εἰς μόνους τοὺς ἄρχοντας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς ἀλλοφύλους, παραγγείλασα ὅμως συγχρόνως νὰ ἀποδοθῇ τὸ ἀντίτιμον αὐτῶν εἰς τὸν πρέσβυν. Ὁ Λουιτπράνδος ἐκμανεὶς ἐξετράπη εἰς ὕβρεις, ὡς λέγει, καὶ ἐπεχείρησεν, ὅπερ πιθανώτερον, νὰ δικαιολογήσῃ τὴν λαθρεμπορίαν του διὰ διαφόρων σοφισμάτων, προσθεὶς ὅτι κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ πρεσβείαν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου εἶχεν ἀγοράσει πολὺ πλείονα καὶ πολυτελέστερα ἱμάτια τὰ ὁποῖα οὔτε ἠρευνήθησαν οὔτε ἐσφραγίσθησαν διὰ μολυβδίνης βούλλης. Ἀλλ' ὁ Χριστοφόρος ἔμεινεν ἀμετάπειστος, καὶ παρετήρησεν ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον ἐπιχείρημα ὅτι ὁ μὲν αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ἦτο ἀνὴρ μαλακὸς καὶ ἀπόλεμος, ὅστις διὰ τοιούτων παραχωρήσεων ἐπειρᾶτο νὰ ἐπιτύχῃ τὴν εὔνοιαν τῶν ἀλλοδαπῶν, ἐνῷ ὁ νῦν βασιλεύων εἶναι ἀνὴρ ρέκτης (τὸ λατινικὸν τοῦ Λουιτπράνδου κείμενον μεταχειρίζεται τὴν ἑλληνικὴν λέξιν *ταχύχειρ*), ὅστις δὲν ἀγοράζει διὰ χρημάτων τὴν φιλίαν τῶν ἐθνῶν, ἀλλ' ἐν ἀνάγκῃ ἐπιβάλλει διὰ τοῦ ξίφους τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ σέβας.

Ἀφοῦ δὲ εἶπε ταῦτα, παρέδωκεν αὐτῷ δύο ἐπιστολάς, τὴν μὲν πρὸς τὸν Ὄθωνα *χρυσόβουλλον*, ὅ ἐστι χρυσοῖς γράμμασι γεγραμμένην καὶ ὑπογεγραμμένην ὑπ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, τὴν δὲ πρὸς τὸν πάπαν *ἀργυρόβουλλον*, προσθεὶς ὅτι «τὸν πάπαν σας κρίνομεν ἀνάξιον ἀπαντήσεως αὐτοκρατορικῆς, ὅθεν γράφει πρὸς αὐτὸν τὰς ἀναγκαίας παραινέσεις ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως, ὁ κουροπαλάτης». Καὶ ἀφοῦ παρέλαβεν ὁ πρέσβυς τὰς ἐπιστολάς, ὁ Χριστοφόρος καὶ οἱ περὶ αὐτόν, ἀναλαβόντες ἦθος εὐμενέστερον, ηὐχήθησαν αὐτῷ κατευόδιον καὶ ἀσπασθέντες φιλικῶς ἀπέλυσαν αὐτόν. Ἀλλ' ἐνῷ ἀπήρχετο, τῷ ἀνήγγειλαν συγχρόνως ὅτι δὲν δύνανται νά τῳ χορηγήσωσιν εἰμὴ τοὺς ἀναγκαίους διὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τε καὶ τῶν περὶ αὐτὸν χρῆσιν ἵππους, οὐχὶ ὅμως καὶ ζῷα φορτηγά. Τελευταῖον τῇ δευτέρᾳ τοῦ Ὀκτωβρίου ὁ Λουιτπράνδος, ἀφοῦ ἐπέγραψεν ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ καταλύματός του ἀθλίους τινὰς ὑβριστικοὺς στίχους, ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διὰ ξηρᾶς καὶ ὁδοιπορήσας ἡμέρας 49 ἀφίκετο εἰς Ναύπακτον.

ἐκεῖθεν ἐξέπλευσε τῇ 24 Νοεμβρίου, καὶ διὰ Λευκάδος καὶ Κερκύρας ἐπέστρεψεν εἰς Ἰταλίαν, ἐξακολουθῶν πάντοτε νὰ ὑβρίζῃ καὶ νὰ συκοφαντῇ.

Τοιουτοτρόπως ἐτελείωσεν ἡ πολυθρύλητος αὕτη πρεσβεία. Οὔτε αἱ περὶ κηδεστίας προτάσεις τοῦ Ὄθωνος, οὔτε αἱ ἄτοποι καὶ ἄκαιροι τοῦ πρέσβεως αὐτοῦ ἀπειλαὶ παρέπεισαν τὸν Νικηφόρον νὰ παραχωρήσῃ ἢ σπιθαμὴν τῶν δυτικωτέρων τοῦ κράτους κτήσεων ἢ ἐλαχίστην τινὰ τῶν ἀρχαίων τῆς ἀνατολικῆς βασιλείας ἀξιώσεων. Καὶ μετ' οὐ πολὺ ἡ τῆς Ἀντιοχείας ἅλωσις συνεπλήρωσε τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν κατὰ μωαμεθανῶν θριάμβων τοῦ βασιλέως τούτου. Ἐνῷ ἄλλοτε ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχία ἐπολιορκεῖτο ἐπανειλημμένως ἐν αὐτῇ αὐτῆς τῇ πρωτευούσῃ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐκείνων τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐνῷ πρὸ ὀλίγων ἔτι ἐνιαυτῶν οὗτοι, κύριοι ὄντες τῆς Συρίας, τῆς Κιλικίας, τῆς Κύπρου, τῆς Κρήτης, ἐλεηλάτουν ἀδεῶς ὅλας τὰς λοιπὰς τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης νήσους καὶ ὅλας τὰς παραλίας αὐτῆς, ἐκυρίευον τὴν δευτέραν τοῦ κράτους πόλιν, τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ πολυειδῶς ἐταπείνουν καὶ ἐξησθένιζον τὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ χριστιανισμόν, ἤδη ὁ Νικηφόρος ἀνακτήσας τὴν Κρήτην, τὴν Κύπρον, τὴν Κιλικίαν ἠπείλει διὰ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Ἀντιοχείας τὴν ὁλοσχερῆ αὐτῶν ἔξωσιν καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Συρίας, ἐπλήρου τὸ δημόσιον ταμεῖον διὰ θησαυρῶν ἀμυθήτων, καὶ διέκοπτε πᾶσαν κοινωνίαν μεταξὺ μωαμεθανῶν καὶ τῆς Δύσεως. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέτυχεν ἡ ἐκστρατεία ἣν ἐξέπεμψε κατὰ τῶν ἐν Σικελίᾳ Ἀράβων, ἀλλὰ τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατορθώματα ἐθεράπευσαν μέχρι τινὸς τὴν ἀποτυχίαν ταύτην, καὶ κατέδειξαν τὸ μέγεθος τοῦ ἀξιώματος ὅπερ ἐκτήσατο καθ' ἅπαντα τὸν μωαμεθανικὸν κόσμον. Διότι λαβὼν λάφυρον ἔκ τινος τῶν κατὰ τὴν Παλαιστίνην κυριευθέντων φρουρίων τὸ ξίφος τοῦ Μωάμεθ ἀπέστειλεν αὐτὸ πρὸς τὸν χαλίφην τῆς Ἀφρικῆς, ἀπαιτήσας εἰς ἀμοιβὴν τὴν ἀπόδοσιν τοῦ πατρικίου Νικήτα καὶ τῶν ἄλλων τῆς Σικελίας αἰχμαλώτων· ὁ δὲ ἔσπευσε νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀπαίτησιν· «δέος γὰρ αὐτὸν ὑπεισῄει, ἐκστρατείαν καὶ ἔκπλουν τούτου ἐνωτισάμενον, λέγει ὁ Λέων ὁ Διάκονος. Τὸ γὰρ ἀκαταγώνιστον τοῦ ἀνδρὸς κἂν ταῖς μάχαις ἀνυπόστατον καὶ ἀπρόσιτον, καὶ ὅπως εὐπετῶς τὸν ἀντίπαλον ἅπαν ὡς ἔκ τινος θείας ῥοπῆς εὐείκτως κατεστρέφετο, ἔφριττόν τε πάντα ἔθνη καὶ ἐτεθήπεσαν, καὶ οὐ πολέμιον ἔχειν ἀλλὰ φίλον καὶ δεσπότην ἠπείγοντο». Ἀλλ' ὁσηδήποτε ἦτο ἡ πολεμικὴ τοῦ Νικηφόρου δεξιότης, καὶ ἡ ἰσχὺς ἣν δι' αὐτῆς περιεποίησεν εἰς τὸ κράτος, εἶχεν, ὡς γνωρίζομεν ἤδη, διὰ τὴν περιστολὴν ἣν ἐπεχείρησε διαφόρων ἐσωτερικῶν καταχρήσεων, πολλοὺς πολεμίους καὶ ἰδίως ἅπαντας τοὺς μοναχούς. Ἐνῷ πάντες οἱ φιλότιμοι ἄνθρωποι ἔχαιρον ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν αὐτοῦ καὶ τὰ αἰσιώτερα προοιωνίζοντο περὶ τοῦ μέλλοντος, οἱ ἀντιπολιτευόμενοι ὑπέσκαπτον τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, διαδίδοντες εἰς τὸν ὄχλον ποικίλους περὶ τῆς προσεχοῦς αὐτοῦ πτώσεως χρησμοὺς καὶ ὑποσχόμενοι τὴν ἔλευσιν χρυσοῦ μετὰ τὴν πτῶσιν ταύτην αἰῶνος. Περὶ δὲ τῆς ἀντιπάλου ταύτης διαθέσεως τῆς κοινῆς γνώμης σῴζεται μνημεῖον περιεργότατον διά τε τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ ἀξίαν καὶ διὰ τὰς παραδόξους φιλολογικὰς τύχας, ἃς ὑπέστη.

Ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀπεδίδετο εἰς τὸν Λουκιανόν, τὸν εὐφυέστατον τῶν πολεμίων τοῦ ἀρχαίου θρησκεύματος, ὁ διάλογος ὁ ἐπιγραφόμενος *«Φιλόπατρις ἢ διδασκόμενος»*. Ἔπειτα ἐνομίσθη ὅτι ὁ διάλογος οὗτος ἐγράφη μᾶλλον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουλιανοῦ τοῦ Ἀποστάτου.. Ἄλλοι ὅμως συμπεραίνοντες ἐκ τοῦ περιεχομένου ἐν αὐτῷ τύπου τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ ἐξ ἄλλων τινῶν λεπτομερειῶν, ἠξίωσαν ὅτι ὁ διάλογος οὗτος δὲν εἶναι προγενέστερος τῆς 12 ἑκατονταετηρίδος. Τελευταῖον δὲ ὁ γάλ-

λος Ἄσε, ὁ ἄριστος σχολιαστὴς τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου, καὶ οἱ ἐν Βόννῃ τούτου ἐκδόται, ἐπιμελέστερον ἐγκύψαντες εἰς τὸ πνεῦμα καὶ εἰς τὸ γράμμα τῆς μικρᾶς ταύτης συγγραφῆς, παρετήρησαν ἰδίως ὅτι αὕτη ἀναφέρει σφαγὰς παρθένων ἐν Κρήτῃ, αἵτινες οὔτε ἐπὶ Λουκιανοῦ οὔτε ἐπὶ Ἰουλιανοῦ συνέβησαν, ἀλλ' ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, ὡς ῥητῶς ἐκτραγῳδεῖ ὁ Θεοδόσιος ἐν τῇ ε' αὐτοῦ ἀκροάσει, καὶ προσέτι ὅτι ὅσα λέγει περὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν κατ' αὐτοῦ τεκταινομένων ἐν τῇ πόλει, συνδυαζόμενα πρὸς ἄλληλά τε καὶ πρὸς τὸ γεγονὸς τῶν ἐν Κρήτῃ σφαγῶ , ἀναφέρονται μᾶλλον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ἢ εἰς πᾶσαν ἄλλην. Ἐκ τούτων δὲ πάντων συνήγαγον τὸ εὔλογον συμπέρασμα ὅτι ὁ διάλογος συνετάχθη ἐπὶ τοῦ βασιλέως ἐκείνου μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Διὸ καὶ περιελήφθη ἐν τῇ Βονναίᾳ ἐκδόσει μεταξὺ τῶν μνημείων τῶν ἀναγομένων εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Νικηφόρου. Ἐντεῦθεν δὲ γίνεται πρὸς τοῖς ἄλλοις δῆλον ὅτι ἐν τῇ 10 ἑκατονταετηρίδι ὑπῆρχον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἄνδρες τῶν ὁποίων τὰ ἔργα, ὀλίγιστα δυστυχῶς ὄντα, ἢ τοὐλάχιστον μὴ διασωθέντα, ἠδύναντο διὰ τὴν περὶ τὸν λόγον τέχνην καὶ τὴν εὐφυΐαν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν γενναιότητα τοῦ φρονήματος νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς ἕνα τῶν λαμπροτέρων ἀντιπροσώπων τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ. Ἂν ὁ συγγραφεὺς ἡμῶν δὲν μιμεῖται πάντοτε εὐστόχως τὸν Λουκιανόν, τοὐλάχιστον ἀγωνίζεται νὰ μιμηθῇ πρότυπον γενναῖον. Ἂν ἡ λέξις αὐτοῦ δὲν εἶναι πάντοτε καθαρά, τὸ πνεῦμα εἶναι ἑλληνικόν. Ὁποία τῳόντι διαφορὰ μεταξὺ τῆς συνήθους ἀπειροκαλίας τῶν χρονογράφων καὶ τῆς χάριτος τοῦ διαλόγου· μεταξὺ τῶν ἀγεννῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀφοσιώσεων ἢ ἀντιπαθειῶν τῶν πρώτων, καὶ τῆς εὐγενοῦς τιμῆς ἣν ἀποδίδει εἰς τὰ κατορθώματα τοῦ αὐτοκράτορος ὁ τοῦ διαλόγου συγγραφεύς, παρ' ᾧ συναντῶμεν ἀπροσδοκήτως καὶ αὐτὸ τὸ ἱερὸν τῆς πατρίδος ὄνομα, τὸ τοσοῦτον σπανίως ἀντηχῆσαν παρ' ἡμῖν ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι· μεταξὺ τῆς πολλάκις γλαφυρᾶς, τῆς πολλάκις κομψῆς τοῦ διαλόγου γλώσσης καὶ τοῦ συνήθως ἡμιβαρβάρου ἐπισήμου ἰδιώματος τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ' ὑπὸ τὸ αὐχμηρὸν ὁπωσοῦν στρῶμα τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ δὲν ἔπαυσε ποτὲ τρέχον τὸ διαυγὲς ῥεῦμα τοῦ ἀρχαίου πνεύματος, ἰδιώματος καὶ φρονήματος, ἐπιτέλλον μὲν ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ταχέως δὲ πάλιν καταδυόμενον, μέχρις οὗ ἀπὸ τῆς 13 ἑκατονταετηρίδος ἀνέβλυσε δαψιλέστερον καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν διάπλασιν νέας πραγμάτων καταστάσεως.

Τρία εἶναι τὰ πρόσωπα τοῦ διαλόγου *«φιλόπατρις ἢ διδασκόμενος»*, Τριεφῶν, Κριτίας καὶ Κλεόλαος. Ὁ Τριεφῶν συναντήσας τὸν Κριτίαν ἠλλοιωμένον, τεταραγμένον καὶ ὠχρὸν ἐρωτᾷ αὐτὸν τί παθὼν περιέστη εἰς τοσαύτην φρενῶν ἔκστασιν· ὁ δὲ ἀποκρίνεται ὅτι μέγαν τινὰ καὶ ἄπορον ἤκουσε λόγον παρὰ τῶν τρισκαταράτων ἐκείνων σοφιστῶν· κα ἐμπαιζόμενος μὲν ὑπὸ τοῦ Τριεφῶντος, ἀντιστρέφων δὲ κατ' αὐτοῦ τὸν σαρκασμὸν προσκαλεῖ ἐπὶ τέλους αὐτὸν νὰ ἀπέλθωσιν εἰς χώραν ὅπου αἱ πλάτανοι ἀποτρέπουσι τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, εὔηχα δὲ κελαδοῦσιν ἀηδόνες καὶ χελιδόνες, ἵνα ἡ μελῳδία τῶν πτηνῶν τὰς ἀκοὰς ἐνηδύνουσα, καὶ τὸ ὕδωρ ἠρέμα κελαρύζον, καταθέλξῃ τὰς ψυχὰς αὐτῶν. Συναινεῖ προθύμως ὁ Τριεφῶν, ἀλλ' ἐκφράζει τὸν φόβον μήπως τὸ ἄκουσμα εἶναι ἐπῳδή, καὶ εἰς ὕπερον ἢ θύρετρον ἢ ἄλλο τι τῶν ἀψύχων μεταβάλῃ αὐτὸν ἡ θαυμασία ἐκείνου αὕτη κατάπληξις. Ὁ Κριτίας, ὅστις ἦτο, φαίνεται, ἐξῳκειωμένος πρὸς τὴν ἀρχαίαν μυθολογίαν μᾶλλον ἢ πρὸς τὰ δόγματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὁρκιζόμενος ὅτι τοιοῦτό τι δὲν δύναται νὰ συμβῇ, ἐπικαλεῖται Δία καὶ Ἀπόλλωνα, καὶ Ποσειδῶνα καὶ Ἑρμῆν, καὶ Ἀθηνᾶν, καὶ Ἥραν. Ἐνταῦθα δὲ περὶ Ἀθηνᾶς ὁμιλῶν παρεισάγει καὶ τὰς ἐν Κρήτῃ προσφάτως τότε γενομένας σφαγάς, περὶ ὧν ἀνωτέρω ὡμιλήσαμεν. Ἀλλ' ὁ Τριεφῶν κα ἑκάστην αὐτοῦ ἐπώμοσιν ὑπομιμνήσκει αὐτῷ τὰ αἴσχη καὶ τὰς ἀνοσι

ουργίας τῶν πεπαλαιωμένων ἐκείνων θεῶν. Ἐρωτήσαντες δὲ ἤδη τοῦ Κριτίου καὶ τίνα λοιπὸν ἐπομόσεται, ἀποκρίνεται·

Ὑψιμέδοντα Θεόν, μέγαν, ἄμβροτον, οὐρανίωνα,
υἱὸν πατρός, πνεῦμα ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον,
ἓν ἐκ τριῶν καὶ ἐξ ἑνὸς τρία·
ταῦτα νόμιζε Ζῆνα, τὸν δ' ἡγοῦ Θεόν.

Ἐνταῦθα ὁ Κριτίας παρατηρεῖ εἰς τὸν φίλον του ὅτι διδάσκει αὐτὸν ἀριθμεῖν καὶ μεταβάλλει τὸν ὅρκον εἰς ἀριθμητικήν, διότι ἀριθμεῖ ὡς Νικόμαχος ὁ Γερασηνὸς μηδὲ καταληπτὸς εἶναι εἰς αὐτὸν λέγων ἓν τρία, τρία ἕν. Μήπως ἐννοεῖς, ἐπιφέρει, τὴν τετρακτὺν τοῦ Πυθαγόρου ἢ τὴν ὀγδοάδα καὶ τριακάδα; Ὁ δὲ Τριεφῶν ἀποκρίνεται ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀναμιγνύῃ ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὰ ἐπίγεια, ὅτι ὁ λόγος δὲν εἶναι νὰ μετρηθῶσι τὰ ψυλλῶν ἴχνη, ἀλλ' ὅτι θέλει διδάξει αὐτὸν τί τὸ πᾶν, καὶ τίς ὁ πρώην πάντων, καὶ τί τὸ σύστημα τοῦ παντός. Καὶ ἐγώ, λέγει, τὰ αὐτὰ ἄλλοτε ἔπασχον ὅσα καὶ σύ. Ἀφ' ἧς ὅμως με ἀπήντησε Γαλιλαῖος, δηλαδὴ χριστιανός, ἀναφαλαντίας, ἐπίρρινος, εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀεροβατήσας καὶ τὰ κάλλιστα ἐκμεμαθηκώς, αὐτὸς ἀνεκαίνισεν ἡμᾶς δι' ὕδατος καὶ παρεισήγαγεν εἰς τὰ τῶν μακάρων ἴχνη, λυτρώσας ἐκ τῶν ἀσεβῶν χώρων. Ἔλα λοιπὸν νὰ κάμω καὶ σέ, ἂν θελήσῃς νά με ἀκούσῃς, ἐπ' ἀληθείας ἄνθρωπον. —Λέγε, ὦ πολυμαθέστατε Τριεφῶν, εἶπε τότε μετὰ φόβου ὁ Κριτίας. Ὁ δέ, ἐπικαλούμενος παραδόξως οὐχὶ τὴν Ἁγίαν Γραφὴν ἀλλὰ τὰς Ὄρνιθας τοῦ Ἀριστοφάνους, ἴσως ὡς οἰκειοτέρας τῷ ἀκροατῇ αὐτοῦ, περιέγραψεν ἤδη τὸ χάος, μεθ' ὃ ἐπῆλθε φῶς ἄφθιτον, ἀόρατον, ἀκατανόητον, ὅπερ ἔλυσε τὸ σκότος καὶ τὴν ἀκοσμίαν ταύτην ἀπήλασε, λόγῳ μόνῳ ῥηθέντι ὑπ' ἐκείνου, ὅστις γῆν ἔπηξεν ἐφ' ὕδασιν, οὐρανὸν ἐτάνυσεν, ἀστέρας ἐμόρφωσεν ἀπλανεῖς, δρόμον διετάξατο, οὓς σὺ σέβῃ θεούς, γῆν δὲ τοῖς ἄνθεσιν ἐκαλλώπισεν, ἄνθρωπον ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε· καὶ ἔστιν ἐν οὐρανῷ βλέπων δικαίους τε κἀδίκους καὶ ἐν βίβλοις τὰς πράξεις ἀπογραφόμενος· ἀνταποδώσει δὲ πᾶσιν ἣν ἡμέραν αὐτὸς ἐνετείλατο. Ταῦτα ἀκούσας ὁ Κριτίας ἠρώτησε πῶς συμβιβάζονται τὰ περὶ τῆς ἀπογραφῆς τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων πράξεων καὶ τῆς ἀνταποδόσεως πρὸς τὰ περὶ τῆς εἱμαρμένης ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ πρεσβευόμενα, καθ' ὃν ὅλος ὁ βίος καθείμαρται καὶ ὅλαι αἱ ἐν αὐτῷ μεταβολαί. Ἀλλ' ὁ Τριεφῶν ἀποδεικνύει τὸν Ὅμηρον ἀλλαχοῦ ἀντιφάσκοντα καὶ ἀξιοῦντα ὅτι, ἂν μὲν τοῦτο πράξῃς, τοιοῦτον θέλει ἐπέλθει τὸ τέλος, εἰ δὲ ἕτερον, ἕτερον. Ὅθεν προσκαλεῖ τὸν φίλον του νὰ ἀφήσῃ πάντα τὰ τῶν ποιητῶν ὡς ἀδιόρθωτα καὶ ἀμφίλοξα καὶ μηδέπω ἡδραιωμένα, ἐὰν θέλῃ νὰ ἀναγραφῇ μεταξὺ τῶν ἀγαθῶν εἰς τὰς ἐπουρανίους βίβλους. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Κριτίας, διστάζων ἔτι, ἐξέφρασε τὴν ἀπορίαν του περὶ τοῦ πλήθους τῶν γραφέων ὅσοι πρέπει νὰ εἶναι ἐν τῷ οὐρανῷ ἵνα προφθάνωσι νὰ καταγράφωσι τοσαῦτα πράγματα, ὁ Τριεφῶν προσεκάλεσεν αὐτὸν νὰ μὴ βλασφημῇ ἀμφιβάλλων περὶ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κατηχούμενος νὰ πείθεται, ἐὰν θέλῃ νὰ ζήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα. Μεθ' ὃ ὁ Κριτίας ὁμολογεῖ ὅτι ὀρθὰ λέγει ὁ φίλος του καὶ ὅτι ἐπροξένησεν αὐτῷ πάθημα ἀντίστροφον τοῦ τῆς Νιόβης, διότι ἐκ στήλης ἄνθρωπον ἀνέδειξεν αὐτόν· καὶ ἤδη ὅλως παραδοὺς τὰ ὅπλα τῆς εἰδωλολατρείας ἐπικαλεῖται τὸν υἱὸν τὸν ἐκ πατρός, καὶ ἀποδεχόμενος σιωπηρῶς τὴν προσθήκην τοῦ Τριεφῶντος,

Νόμισμα τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ἐφ' οὗ εἰκονίζεται καὶ ὁ ἕτερος τῶν μικρῶν αὐτοκρατόρων Βασίλειος.

ἐπειπόντος «λέγε, παρὰ τοῦ πνεύματος δύναμιν τοῦ λόγου λαβών», ἄρχεται τελευταῖον τῆς ἀφηγήσεώς αὐτοῦ.

Ἀπηρχόμην, εἶπεν, ἐπὶ τὴν λεωφόρον, ἵνα ἀγοράσω τὰ χρειώδη, ὅτε εἶδα πλῆθος πάμπολυ εἰς τὸ οὖς ψιθυρίζοντας. Τοῦτο ἐκίνησε τὴν προσοχήν μου καὶ ἐκύτταξα μετὰ πολλῆς προσοχῆς μήπως διακρίνω τῶν φίλων τινά. Τρόντι δὲ εἶδα Κράτωνα

Ἔγκριτοι Ρῶσοι
(Τοιχογραφία τῆς Ἁγίας Σοφίας τοῦ Κιέβου).
(Ἰδὲ σελ. 86).

τὸν πολιτικὸν ἐκ παίδων φίλον ὄντα καὶ ἀγαθὸν σύντροφον. Ἠξεύρω ποῖον λέγεις, ὑπέλαβεν ὁ Τριεφῶν, τὸν ἐξισωτὴν τῶν φόρων. Καὶ ἔπειτα; Τότε παραγκωνισάμενος πολλούς, ἐξηκολούθησεν ὁ Κριτίας, ἐπροχώρησα, καὶ εἰπὼν τὸ ἑωθινὸν χαῖρε διηυθύνθην πρὸς αὐτόν. Ἀνθρωπίσκος δέ τις, ὀνόματι Χαρίκενος, γερόντιον ἐλεεινόν, ρέγχον, ὑποβῆχον καὶ μετ' ἀγωνίας πτύον, εὐηγγελίζετο διὰ φωνῆς ἰσχνῆς, ἅμα ἠδύνατο νὰ ἀρθρώσῃ λέξεις τινάς, τὴν ἐμφάνισιν ἀνθρώπου, περὶ οὗ εἶχεν ἤδη ὁμιλήσει προηγουμένως, καὶ ὅστις ἔμελλε νὰ χαρίσῃ τὰ καθυστερούμενα τῶν φόρων καὶ νὰ πληρώσῃ ἀντὶ τῶν ὀφειλετῶν ὅλα τὰ χρέη, τά τε δημόσια καὶ τὰ ἰδιωτικά. Καὶ ἄλλα ἔτι ἀνοητότερα κατεφλυάρει, οἱ δὲ περὶ αὐτὸν ηὐχαριστοῦντο εἰς τὰ λεγόμενα καὶ ἐπρόσεχον εἰς τὰ καινὰ ἐκεῖνα ἀκούσματα. Συγχρόνως ἄλλος ὀνόματι Χλευόχαρμος, ἔχων τριβώνιον πολύσαθρον καὶ ἀνυπόδετος ὢν καὶ ἀσκεπής, ἐβεβαίου ὅτι ἄνθρωπός τις, τὸν ὁποῖον περιέγραφεν ὡς ἐρημίτην μοναχόν, «κακοείμων, ἐξ ὀρέων παραγενόμενος καὶ κεκαρμένος τὴν κόμην» ἔδειξεν εἰς αὐτὸν ἐν τῷ θεάτρῳ ἀναγεγραμμένον διὰ γραμμάτων ἱερογλυφικῶν τὸ ὄνομα ἐκείνου ὅστις ἔμελλε νὰ κατακλύσῃ τὴν λεωφόρον διὰ χρυσοῦ. Ὁ Κριτίας ἐνόμισε καθῆκόν του νά τοις παρατηρήσῃ ὅτι τὰ λαμπρὰ ταῦτα ἐνύπνια δὲν θέλουσιν ἀποβῆ εἰς καλόν, ἀλλὰ τὰ μὲν χρέη τοῦ Χαρικένου θέλουσι πληθυνθῆ ἀναλόγως τῆς ὀνειρευθείσης ἀποδόσεως, ὁ δὲ Χλευόχαρμος, ἀντὶ τοῦ πολλοῦ χρυσίου ὃ ἐφαντάσθη, θέλει στερηθῆ καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀβολοῦ τὸν ὁποῖον ἔχει τυχόν. Αὐτοί τε ὅμως καὶ ἅπαντες οἱ περὶ αὐτοὺς ἀνεκάγχασαν ἐμπαίζοντες τὴν ἀμάθειάν του, τὸ δὲ δεινότερον, καὶ ὁ Κράτων, τοῦ ὁποίου ἐπεκαλέσατο τὴν συνδρομήν, τὸν ἐσυμβούλευσε νὰ σιωπήσῃ, προσθέτων ὅτι, ἐὰν ὑπόσχεται νὰ φυλάξῃ τὸ μυστικόν, θέλει τῷ ἀποκαλύψει τὰ παρασκευαζόμενα κάλλιστα πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι ὄνειρα ἀλλ' ἀληθῆ καὶ θέλουσι συμβῆ εἰς μῆνα Μεσορί,

ὅστις ἦτο ὁ τελευταῖος μὴν τοῦ αἰγυπτιακοῦ ἔτους, ἀνταποκρινόμενος πρὸς τὸν ἡμέτερον Αὔγουστον. Καὶ εἰς ἐπίμετρον τοῦ κακοῦ εἷς τῶν παρεστώτων «δριμὺ καὶ τιτανῶδες ἐνιδών», ἁρπάσας δὲ τὸν Κριτίαν ἀπὸ τοῦ ἱματίου καὶ εἰς συζήτησιν σφοδρὰν πρὸς αὐτὸν ἐλθὼν κατέπεισε νὰ συναπέλθῃ μετ' αὐτοῦ, ἵνα φωτισθῇ πληρέστερον εἰς καταγώγιόν τι, τὸ ὁποῖον ἦτο, φαίνεται, ἓν ἐκ τῶν πολυτελῶν ἐκείνων μοναστηρίων, ἐν ᾧ ἐνδιαιτῶντο ἄνθρωποι ἔχοντες πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν ὑπόληψιν προφητικῆς δυνάμεως, καὶ ἐπὶ τούτῳ συνδυάζοντες τὸν μοναχικὸν βίον μετὰ τῆς ἀκμαζούσης τότε ἀστρολογικῆς σοφίας. Ἀφοῦ λοιπὸν διῆλθον «σιδηρέας τε πύλας καὶ χαλκέους οὐδοὺς» καὶ ἀνέβησαν πλείστας ἀναβάθρας, εἰσῆλθον εἰς οἶκον χρυσόροφον καὶ εὗρον ἐν αὐτῷ ἄνδρας ἐπικεκυφότας καὶ κατωχριωμένους. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι εἶδον τοὺς προσερχομένους εὐχαρίστως καὶ ὑπεδέχθησαν αὐτοὺς προθύμως, ἐλπίζοντες ὅτι φέρουσι θλιβεράν τινα ἀγγελίαν, διότι ἐφαίνοντο εὐχόμενοι τὰ κάκιστα, καὶ ἔχαιρον ἐπὶ τοῖς δεινοῖς, καὶ τοιαῦτά τινα προσδοκῶντες ἐψιθύριζον ἤδη πρὸς ἀλλήλους.

Μετὰ δὲ ταῦτα ἠρώτησαν τὸν Κριτίαν·

Τίς, πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πόθι τοι πόλις, ἠδὲ τοκῆες;

Διότι φαίνεσαι χρηστὸς ἀπό γε τοῦ σχήματος. Ὁ δὲ «δυστυχῶς, ἀπεκρίθη, οἱ χρηστοὶ εἶναι ὀλίγοι, καθὼς βλέπω πανταχοῦ. Τὸ ὄνομά μου εἶναι Κριτίας, πατρίδα δὲ ἔχω τὴν αὐτὴν μὲ ὑμᾶς».—«Καὶ πῶς ἔχουσι τὰ τῆς πόλεως καὶ τὰ τοῦ κόσμου ;»—«Χαίρουσι πάντες, ἀπεκρίθη ὁ Κριτίας, καὶ προσεχῶς θέλουσι λάβει ἔτι πλείονας ἀφορμὰς νὰ χαρῶσιν». Οἱ δὲ ἀνανεύσαντες ταῖς ὀφρύσι «δὲν ἔχει οὕτω τὸ πρᾶγμα, εἶπον, ἐξ ἐναντίας ἡ πόλις δυστοκεῖ». Τότε ὁ Κριτίας, προσποιούμενος ὅτι δὲν τους ἐννοεῖ, «βεβαίως, εἶπεν, ὑμεῖς πεδάρσιοι ὄντες καὶ ὡς ἀφ' ὑψηλοῦ ἅπαντα καθορῶντες ἐννοεῖτε καὶ ταῦτα ὀξυδερκέστατα. Μήπως λοιπὸν θέλει συμβῇ ἔκλειψις ἡλίου, ἢ ραγδαῖοι ὑετοί, ἢ νιφετὸς πολύς, ἢ χάλαζα καὶ λοιμὸν καὶ λιμὸν ἐπιπέμψωσιν ;» Ἐκεῖνοι δέ, ἀφοῦ πολλὰ κατεφλυάρησαν περὶ τῆς σοφίας αὐτῶν, ἐξηγηθέντες ἤδη σαφέστερον ἀπεφήναντο ὅτι τὰ πράγματα θέλουσι μεταβληθῆ, ἀταξίαι δὲ καὶ ταραχαὶ θέλουσι καταλάβει τὴν πόλιν καὶ τὰ στρατόπεδα θέλουσιν ἡττηθῆ ὑπὸ τῶν ἐναντίων. Αἱ δὲ κακόβουλοι αὗται προρρήσεις κατετάραξαν τὸν καλὸν κἀγαθὸν Κριτίαν, ὅστις μὴ δυνάμενος ἐπὶ πλέον νὰ κρατηθῇ, «ὦ δαιμόνιοι ἀνδρῶν, ἀνεβόησε, μὴ τερατολογῆτε, τρίζοντες ὀδόντας κατ' ἀνδρῶν ἀρειμανίων, διότι τὰ κακὰ ταῦτα ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὑμῶν θέλουσιν ἐπιπέσει, ὡς εὐχομένων τὰ κάκιστα κατὰ τῆς πατρίδος ὑμῶν. Τὰς μαντείας ταύτας δὲν ἐδίδαξεν εἰς ὑμᾶς ἡ σοφία ἐπὶ τῇ ὁποίᾳ καυχᾶσθε, ἀλλ' ὑμεῖς τας ἐπενοήσατε παρεκτὸς ἂν ἠκούσατε παρὰ γυναικῶν γραϊδίων, τῶν περὶ τοιαῦτα εὑρήματα ἀσχολουμένων». «Ὄχι, ἀπεκρίθησαν ἐκεῖνοι, ἀλλ' ἡμέρας 10 ἄσιτοι διατελοῦντες καὶ ἐπὶ παννύχους ὑμνῳδίας ἐπαγρυπνοῦντες ὀνειρώττομεν τὰ τοιαῦτα». Ἀλλ' ἡ τετεχνασμένη αὕτη ἐπίνοια, ὥς την λέγει, δὲν ἔπεισε τὸν Κριτίαν, ὅστις ἐνέπαιξε τὰ ὄνειρα ἐκεῖνα καὶ τὴν χαιρεκακίαν, καὶ προέτρεψεν αὐτοὺς νὰ ἀφήσωσι κατὰ μέρος «τὰς ἀλλοκότους ταύτας φαντασίας καὶ τὰ πονηρὰ βουλεύματα καὶ μαντεύματα, μήπου θεὸς ὑμᾶς εἰς κόρακας βάλοι διὰ τὸ τῇ πατρίδι ἐπαρᾶσθαι καὶ λόγους κιβδήλους ἐπιφημίζειν». Οὗτοι ὅμως ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν πολλὰ αὐτοῦ κατεμέμφοντο, καὶ πολλὰ προσέθηκαν ἔτι ἀπαίσια, τὰ ὁποῖα ὁ Τριεφῶν δὲν θέλει νὰ ἀκούσῃ, φοβούμενος μὴ πάθῃ μέγα τι δεινόν· «ὥστε ἔασον τούτους, ἐπιφωνεῖ, τὴν εὐχὴν ἀπὸ πατρὸς ἀρξάμενος καὶ τὴν πολυώνυμον ᾠδὴν ἐς τέλος ἐπιθείς».

Ἀλλ' ἐνῷ περὶ τοῦτο τὸ μέρος τοῦ λόγου εὑρίσκοντο βλέπουσιν αἴφνης τὸν κοινὸν φίλον Κλεόλαον μετὰ πολλῆς σπουδῆς διερχόμενον, καὶ κράξαντες αὐτὸν ἐρωτῶσι τί

τρέχει καὶ ἂν φέρει χαροποιόν τινα ἀγγελίαν. Ὁ δέ, χαίρετ' ἄμφω, ἀνεφώνησε πρὸς αὐτούς, ὦ καλὴ ξυνωρίς

Τριεφῶν. Τίς ἡ σπουδή ; ἀσθμαίνεις γὰρ ἐπὶ πολύ. Μῶν τι καινὸν πέπρακται ;

Κλεόλαος. Πέπτωκεν ὀφρὺς ἡ πάλαι βοωμένη Περσῶν·
καὶ Σοῦσα κλεινὸν ἄστυ.
Πέσει δ' ἔτι γε πᾶσα χθὼν Ἀραβίας,
χειρὶ κρατοῦντος εὐσθενωτάτῳ κράτει.

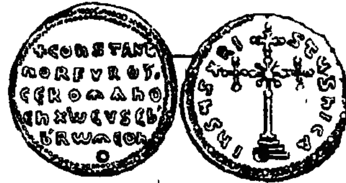
Κριτίας. Τοῦτ' ἐκεῖνο, ὡς
ἀεὶ τὸ θεῖον οὐκ ἀμελεῖ τῶν ἀγαθῶν,
ἀλλ' αὔξει, ἄγον ἐπὶ τὰ κρείττονα.

Ἡμεῖς δέ, ὦ Τριεφῶν, τὰ κάλλιστα εὑρηκότες ἐσμέν. Ἐδυσχέραινον γὰρ ἐν τῇ ἀποβιώσει τί τοῖς τέκνοις καταλιπεῖν ἐπὶ ταῖς διαθήκαις. Οἶδας γὰρ τὴν ἐμὴν πενίαν, ὡς ἐγὼ τὰ σά. Τοῦτο ἀρκεῖ τοῖς παισίν, αἱ ἡμέραι τοῦ αὐτοκράτορος· πλοῦτος γὰρ ἡμᾶς οὐκ ἐκλείψει, καὶ ἔθνος ἡμᾶς οὐ καταπτοήσει.

Τριεφῶν. Κἀγώ, ὦ Κριτία, ταῦτα καταλείπω τοῖς τέκνοις, ὡς ἴδωσι Βαβυλῶνα ὀλλυμένην, Αἴγυπτον δουλουμένην, τὰ τῶν Περσῶν τέκνα δούλειον ἦμαρ ἄγοντα, τὰς ἐκδρομὰς τῶν Σκυθῶν παυομένας, εἴτ' οὖν καὶ ἀνακοπτομένας. Ἡμεῖς δὲ τὸν ἐν Ἀθήναις Ἄγνωστον ἐφευρόντες καὶ προσκυνήσαντες, χεῖρας εἰς οὐρανὸν ἐκτείναντες, τούτῳ εὐχαριστήσωμεν, ὡς καταξιωθέντες τοιούτου κράτους ὑπήκοοι γενέσθαι· τοὺς δὲ λοιποὺς ληρεῖν ἐάσωμεν, ἀρκεσθέντες ὑπὲρ αὐτῶν εἰπεῖν τό «οὐ φροντὶς Ἱπποκλείδῃ», κατὰ τὴν παροιμίαν».

Τοιαύτη ἦτο ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ κατάστασις τῆς κοινῆς γνώμης, ὅτε περὶ τὰ μέσα τοῦ Νοεμβρίου 969 ἔφθασεν αὐτόθι ἡ περὶ τῆς ἁλώσεως τῆς Ἀντιοχείας εὐφρόσυνος ἀγγελία, ἣν πρῶτος ὁ Κλεόλαος ἔδωκεν εἰς τοὺς δύο φίλους. Οἱ μὲν καλοὶ κἀγαθοὶ πολῖται ἔχαιρον ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἤλπιζον ἔτι μείζονα παρ' αὐτοῦ ἔργα, οἱ δὲ μοναχοὶ καὶ πολλοὶ τῶν ἱερωμένων, καὶ τῶν πολιτευομένων δὲ οὐκ ὀλίγοι δυσηρεστημένοι ὄντες, οἱ μὲν πρῶτοι διὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τῶν ἀφιερωμάτων, οἱ δὲ λοιποὶ διὰ τὰς εὐλόγους τοῦ βασιλέως οἰκονομίας, ὑπέσκαπτον ἀδιακόπως τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, διαδίδοντες ψευδεῖς φήμας καὶ μαντείας ἀνυποστάτους καὶ ὑποσχέσεις παραλόγους. Ὁ Νικηφόρος ἦτο ἄνθρωπος συνετὸς καὶ γενναῖος· ἀλλά, ὅσῳ ἔξοχος καὶ ἂν ἦτο, δὲν διέφυγεν, ὡς φαίνεται, τὴν ἐπίδρασιν τῆς κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου τοσοῦτον ἐπικρατησάσης δεισιδαιμονίας. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς δυσαρεσκείας ἣν ἐπροξένουν εἰς τοὺς πολλοὺς τά τε πρὸ μικροῦ ὑπομνησθέντα εἰς τὸν ἀναγνώστην γεγονότα καὶ τὰ πρότερον ἱστορηθέντα περὶ τῆς φιλαργυρίας τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Λέοντος, καὶ περί τινων ἐκ τύχης ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβάντων ἀτυχημάτων, διεφημίσθη πρὸ διετίας προφητεία τις εἴτε ἀστρολόγου εἴτε μοναχοῦ, ὅτι ὁ Νικηφόρος ἔμελλε νὰ καταλύσῃ τὸν βίον παρὰ τὴν βασίλειον ἑστίαν ὑπὸ οἰκείων φονευόμενος. Ἐκεῖνος δὲ φοβηθεὶς τὸν χρησμὸν τοῦτον κατεσκεύασε πέριξ τῶν ἀνακτόρων ἀπὸ τῆς παραλίας τοῦ Κερατίου κόλπου μέχρι τῆς παρὰ τὴν Προποντίδα παραλίας τεῖχος ὑψηλὸν καὶ ὀχυρόν, ἀσφαλίσας οὕτως, ὡς ἐνόμισε, τὴν βασίλειον ἑστίαν. Ταῦτα λέγει ὁ σύγχρονος Λέων ὁ Διάκονος. Οἱ δὲ μεταγενέστεροι προσθέτουσιν ὅτι, κατασκευαζομένου τοῦ τείχους τούτου, ἠκούσθη ἀπὸ θαλάσσης ἐν μιᾷ τῶν νυκτῶν φωνὴ βοῶσα, «ὦ βασιλεῦ, ὑψοῖς τὰ τείχη, κἂν μέχρι πόλου φθάσῃς, ἔνδον τὸ κακόν, εὐάλωτος ἡ πόλις»· καὶ ὅτι ἐπὶ πολὺ ἀναζητηθεὶς ὁ τοῦτο εἰπὼν δὲν ἀνευρέθη. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπειδή, ὡς πρὸς τὸ κυριώτατον τοὐλάχιστον

μέρος, τὴν τοῦ τείχους κατασκευὴν καὶ τῆς κατασκευῆς τὴν αἰτίαν, λέγονται καὶ ὑπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου, δὲν ἠμποροῦν εἰμὴ νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς ἀληθῆ. Ἀλλ' οἱ μεταγενέστεροι προσεπάγονται καὶ ἄλλα τινά, τὰ ὁποῖα ὁ σύγχρονος ἐκεῖνος διαφόρως ἱστορεῖ. Λέγουσιν ὅτι ἕτερος πάλιν ἐφέρετο χρησμός, ὡς μέλλοντος τοῦ βασιλέως νὰ ἀποθάνῃ ἅμα τῇ ἁλώσει τῆς πόλεως Ἀντιοχείας καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς πιστεύων εἰς αὐτόν, ἀντὶ νὰ χαρῇ διὰ τὴν τῆς πόλεως ταύτης ἅλωσιν, ἀπ' ἐναντίας ἐλυπήθη σφόδρα δι' αὐτήν, καὶ ἀντὶ νὰ ἀνταμείψῃ τοὺς διαπράξαντας τὸ ἔργον, ἤτοι τὸν στρατοπεδάρχην Πέτρον καὶ τὸν ταξίαρχον Μιχαὴλ Βούρτζην ἀπ' ἐναντίας ἐτιμώρησεν αὐτούς. Ταῦτα εἶναι ἀναμφισβητήτως ψευδῆ, διότι παντάπασιν ἀλλοίως ἐκτίθενται ὑπὸ τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου, ὃν καὶ μόνον δέον νὰ ἀκολουθήσωμεν περὶ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν τελευταίων τοῦ Νικηφόρου ἡμερῶν, ὄχι μόνον ὡς αὐτόπτην τῶν γεγονότων ἀλλὰ καὶ ὡς ἀπηλλαγμένον τῆς κακοβουλίας ὑπὸ τῆς ὁποίας οἱ μεταγενέστεροι ἐνεπνέοντο πρὸς τὸν ἄνδρα ἕνεκα τοῦ ἐλευθερίου αὐτοῦ φρονήματος.

Μιλιαρίσιον Κωνσταντίνου καὶ Ρωμανοῦ.
(Ἰδὲ σελ. 87).

Περὶ τὰ μέσα Νοεμβρίου 969 ὁ Νικηφόρος παρεσκεύαζε τὴν ἐκστρατείαν ἣν ἐσκόπευε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ προσεχὲς ἔαρ κατὰ τῶν Ρώσων, ὅτε ἔλαβε τὴν ἀγγελίαν τῆς ἁλώσεως τῆς Ἀντιοχείας. Πλησθεὶς δ' εὐφροσύνης ἐπὶ τῷ γεγονότι ἔθυσεν εὐχαριστήρια τῷ Θεῷ· ἀλλά, ἐνῷ ἐπανήρχετο ἐκ τῆς τελετῆς ταύτης μοναχός τις ἐπέδωκεν εἰς αὐτὸν ἐπιστόλιον καὶ ἔγινεν ἀμέσως ἄφαντος. Τὸ δ' ἐπιστόλιον τοῦτο, τοῦ ὁποίου τὸ περιεχόμενον ἐνθυμίζει μέχρι τινὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Κράτωνος διακοινωθεῖσαν εἰς τὸν Κριτίαν προφητείαν, διελάμβανε τὰ ἑξῆς· «Ἐμοὶ τῷ σκώληκι παρὰ τῆς προνοίας ἀπεκαλύφθη, βασιλεῦ, μεταστῆναί σε τῶν τῆδε τῷ μετὰ τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριον τρίτῳ μηνί». Ἡ νέα, αὕτη προφητεία ἐτάραξε πάλιν τὸν βασιλέα. Ἀφοῦ εἰς μάτην ἀνεζήτησε τὸν μοναχόν, ἀπέβη κατηφὴς καὶ σκυθρωπός, οὐδὲ ἠθέλησεν ἔκτοτε πλέον νὰ ἀναπαυθῇ ἐπὶ κλίνης ἀλλ' ἐκοιμᾶτο κατὰ γῆς ὑποστρωννύων μὲν δέρμα παρδάλεως καὶ κοκκοβαφῆ πῖλον, καλυπτόμενος δὲ διὰ μανδύου, ὅστις ἀνῆκεν εἰς τὸν μοναχὸν Μιχαήλ, θεῖον αὐτοῦ, πρὸς ὃν ἔσῳζε πάντοτε πλείστην εὐλάβειαν. Συνέπεσε προσέτι κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας νὰ τελευτήσῃ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὁ Καῖσαρ Βάρδας, «περὶ τοῦ θανάτου τοῦ ὁποίου ὁμιλῶν ὁ Λέων ὁ Διάκονος λέγει αὐτὸν ὑπὲρ τὰ ἐνενήκοντα ἔτη διαβιώσαντα καὶ τοῖς στρατιωτικοῖς καταλόγοις ἐξ αὐτῆς ἥβης καταγηράσαντα καὶ πολλὰ τρόπαια καὶ νίκας ἐν τοῖς κατὰ πόλεμον ἀνδραγαθήμασιν ἀναδησάμενον». Ἡ δὲ στέρησις αὕτη ηὔξησε τὴν τοῦ Νικηφόρου ἀθυμίαν, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ νοήσῃ πόθεν ἐπέκειτο ὁ ἐπανειλημμένως ἀναγγελλόμενος κίνδυνος, οὐδὲ ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ ὅτι ἄνθρωποι πρὸς αὐτὸν οἰκειότατοι ἐπεβουλεύοντο αὐτὸν ὑπηρετοῦντες ἅμα μὲν ἴδια πάθη, ἅμα δὲ τὴν τῶν ἄλλων δυσαρέσκειαν.

Εἴδομεν διατί καὶ πῶς ἡ βασίλισσα Θεοφανὼ εἶχε συντελέσει πρὸ ἑξαετίας εἰς τὸ νὰ λάβῃ ὁ Νικηφόρος τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν. Βεβαίως δὲν ἠγάπησεν αὐτόν. Τῷ 963 ἡ Θεοφανὼ εἶχε μόλις ὑπερβῆ τὸ εἰκοστὸν τῆς ἡλικίας αὐτῆς ἔτος, ὁ δὲ Νικηφόρος ἦτο πεντηκοντούτης καὶ ἐπέκεινα, καὶ ἂν εἶχε τὰς ἀρετὰς δι' ὧν σῴζονται καὶ κλείζονται αἱ πολιτεῖαι, ἐστερεῖτο τῶν προτερημάτων ὅσα δελεάζουσι τὰς γυναῖκας. Τὸ πιθανώτερον λοιπὸν εἶναι ὅτι ἡ Θεοφανώ, εἴτε συνέπραξεν εἴτε δὲν συνέπραξεν εἰς τὸν θάνατον τοῦ

Ρωμανοῦ, βλέπουσα τότε κινδυνεύουσάν, ὡς ἀπὸ τοῦ Νικηφόρου, τὴν τύχην αὐτῆς καὶ τῶν τέκνων της, ἐδέχθη μετὰ τοῦ ἰσχυροῦ ἐκείνου ἀνδρὸς σύζευξιν μόνον ἵνα ἀσφαλίσῃ τὰ καθ' ἑαυτήν. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου, καθ' ὅσον αἱ ῥᾳδιουργίαι τῶν μοναχῶν καὶ πολλῶν κληρικῶν καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν κατώρθωσαν νὰ παροξύνωσι τοὺς πολλοὺς κατὰ τοῦ Νικηφόρου, καθ' ὅσον εἶδε παρασκευαζομένην δεινὴν κατ' αὐτοῦ θύελλαν, δὲν ἐπεθύμησε παντάπασι νὰ συμπεριληφθῇ εἰς τὴν ἀπειλοῦσαν αὐτὸν καταστροφήν, καὶ ἐζήτησε πάλιν ἐν τῇ ἐπικειμένῃ ταύτῃ τρικυμίᾳ νὰ ἀσφαλισθῇ διὰ νέου προστάτου, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἴσως ὡδηγεῖτο καὶ ὑπὸ αἰσθήματος ὅλως διαφόρου τῶν ὅσα εἶχον ὑπαγορεύσει ἅπασαν τὴν προτέραν αὐτῆς διαγωγήν.

Ἡ Θεοφανὼ διετέλει τότε ἐν ἀκμῇ τῆς ἡλικίας καὶ τοῦ κάλλους. Ὁ Λέων ὁ Διάκονος, ὅσον διάκονος καὶ ἂν ἦτο, ἀποθαυμάζει ἐπανειλημμένως τὰς ποικίλας τῆς δαιμονίου ταύτης γυναικὸς χάριτας. Τὸ κάλλος αὐτῆς δὲν ἦτο ἐκ τῶν τρυφερῶν καὶ ἐπιεικῶν ἐκείνων τὰ ὁποῖα συμβιβάζονται πρὸς τὰ μαλακὰ αἰσθήματα τῆς εἰρηνικῆς συμβιώσεως, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀριπρεπῶν καὶ ἀδυσωπήτων, τὰ ὁποῖα δεσπόζουσι καὶ φονεύουσιν. Ὁ διάκονός μας, μὴ ἠξεύρων πλέον πῶς νὰ ἐκφράσῃ τὴν κατάπληξιν ἣν συνῃσθάνετο, ὁσάκις ἐνεθυμεῖτο αὐτήν, τὴν ὀνομάζει που Λάκαιναν (¹). Τοιαύτη δὲ οὖσα εἶχε μὲν κατακυριεύσει ὁλόκληρον τὴν ψυχὴν τοῦ πρεσβύτου ἤδη Νικηφόρου ἀλλὰ δὲν εἶχε παραχωρήσει εἰς αὐτὸν οὐδὲ κεραίαν τῆς ἰδίας καρδίας. Ἐζήτει πρὸ καιροῦ συναγωνιστὴν τοῦ βίου νεώτερον καὶ ἀκμαιότερον. Καὶ ὅταν εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην προσετέθη ὁ φόβος μήπως συναπολέσῃ τὴν ἀρχὴν μετὰ τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ ὁποίου ἕνεκα αὐτῆς καὶ μόνης εἶχε συνδέσει τὴν τύχην της, ὁ συνδυασμὸς τῶν δύο ἐκείνων παθῶν ὑπηγόρευσεν εἰς αὐτὴν τέχνασμα ὄντως σατανικόν.

Ὅτε ὁ παρακοιμώμενος Ἰωσὴφ ἠγωνίζετο ἐκ παντὸς τρόπου νὰ προλάβῃ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ Νικηφόρου, εἶχε ζητήσει, ὡς ἐνθυμεῖται ὁ ἀναγνώστης, τὴν συνδρομὴν τοῦ στρατηγοῦ Ἰωάννου, τοῦ ἐπιλεγομένου Τσιμισκῆ, ὑποσχόμενος αὐτῷ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ αὐτὴν τὴν βασιλείαν. Τότε ὁ στρατηγὸς Ἰωάννης διεκοίνωσε τὰ πάντα εἰς τὸν δορικτήτορα τῆς Κρήτης καὶ προέτρεψεν αὐτὸν νὰ προλάβῃ τὰς σκευωρίας τοῦ Ἰωσὴφ καταλαμβάνων ἀμέσως τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν. Τούτου δὲ γενομένου ἀντημείφθη διορισθεὶς μάγιστρος καὶ γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλὰ μετά τινα χρόνον ὁ βασιλεὺς εἴτε ἐνδίδων εἰς τὰς φθονερὰς εἰσηγήσεις τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Λέοντος εἴτε ἄλλην ἔχων αἰτίαν ἀφήρεσεν ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου τὴν μεγάλην ἐκείνην στρατηγίαν, ὥστε ἔκτοτε οὗτος διέτριβε συνήθως εἰς τὰ ἐν Ἀσίᾳ κτήματα αὐτοῦ, ἄδηλον ἂν οἰκειοθελῶς ἢ κατὰ βασιλικὴν παραγγελίαν. Ὁ στρατηγὸς Ἰωάννης ἦτο πολὺ νεώτερος τοῦ θείου του, μόλις διανύων τὸ 45 ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ, καθ' οὓς εὑρισκόμεθα ἤδη χρόνους· καὶ ἐνῷ μέγα ἐκτήσατο ἐπὶ τοῖς πολεμικοῖς κατορθώμασιν ὄνομα παρὰ τοῖς πολλοῖς, ἦτο συγχρόνως ὡραιότατος καὶ χαριέστατος ἄνθρωπος· λευκός, ξανθός, ὀφθαλμοὺς ἔχων ἀποπνέοντας γενναιότητα ἅμα καὶ γλυκύτητα, καὶ ἀνάστημα μὲν βραχύ, ἀλλὰ στέρνον καὶ μετάφρενον εὐρύ, ἰσχὺν γιγαντώδη, ἀλκὴν ἀνανταγώνιστον, ἡρωικὸς μὲν ἀναδεικνύμενος ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης, θαυμασίως δὲ δεξιὸς περὶ πᾶσαν σωματικὴν ἄσκησιν· ἐπὶ πᾶσι φιλόδωρος καὶ μεγαλόδωρος, ἀγαθὸς τὴν καρδίαν, ἱλαρὸς τοὺς τρόπους. Τοιαύτη προτερημάτων συνδρομὴ κατώρθωσεν ἆρά γε πρὸ καιροῦ νὰ τραυματίσῃ τὴν σιδηρᾶν τῆς Θεοφανοῦς καρδίαν; Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι περὶ τὰ τέλη τοῦ

(¹) Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν πλημμελῆ δόξαν τινῶν ὅτι ἡ Θεοφανὼ κατήγετο ἐκ Λακεδαίμονος.

Νοεμβρίου ὁ μὲν στρατηγὸς Ἰωάννης διέτριβεν ἔτι εἰς τὰ κτήματα αὐτοῦ, διάγων βίον μεγαλοπρεπῆ καὶ ὁπωσοῦν ἄσωτον, ἡ δὲ Θεοφανὼ ἀπεφάσισε νὰ φέρῃ αὐτὸν ἐκ παντὸς τρόπου εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Νικηφόρος διετέλει ἔτι ἀπορῶν ἕνεκα τῶν ἀπαισίων χρησμῶν καὶ ἀθυμῶν ἕνεκα τοῦ προσφάτου θανάτου τοῦ πατρός, ὅτε ἡ Θεοφανὼ ἐνόμισεν ἐπιτηδείαν τὴν περίστασιν νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ ποθουμένου. Ὅθεν προσελθοῦσα αὐτῷ κατὰ μόνας μετεχειρίσθη πᾶσαν αὐτῆς τὴν τέχνην καὶ τὴν χάριν ἵνα πείσῃ τὸν βασιλέα νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν στρατηγὸν Ἰωάννην εἰς τὴν βασιλεύουσαν μετὰ τοσαύτης ἐπιμονῆς καὶ περιπαθείας ὥστε ἠδύνατο νὰ κινήσῃ τὰς ὑπονοίας αὐτοῦ, ἐὰν οὗτος ἦτο πλειότερον δύσπιστος ἢ ὀλιγώτερον περιεσπασμένος τὸν νοῦν. «Πῶς, βασιλεῦ, τῷ εἶπε πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐνῷ ρυθμίζεις πάντα τὰ σὰ μέτρῳ καὶ σταθμῷ ἀκριβεῖ, κανὼν τούτου ἕνεκα λογιζόμενος εὐθύτατος σωφροσύνης, ἀφήνεις τὸν γενναῖον ἐκεῖνον καὶ νεανικὸν ἄνδρα νὰ κυλίεται εἰς τὸν βόρβορον τῶν ἡδονῶν διάγων βίον ἀργὸν καὶ ἄσωτον, καὶ τοῦτο αὐτανεψιὸν ὄντα τοῦ σοῦ κράτους, λαμπρὰν δὲ τοῦ γένους ἕλκοντα τὴν σειράν; Ἀλλ' εὐδόκησον ἤδη νὰ διατάξῃς ἵνα, ἐγκαταλείπων τοὺς χώρους ἔνθα διατρίβει, ἔλθῃ τάχιστα πρὸς ἡμᾶς καὶ λάβῃ σύζυγον ἐκ τῶν εὐγενῶν, ἀφοῦ ἐστερήθη δυστυχῶς διὰ θανάτου πικροῦ τὴν νόμιμον αὐτοῦ γυναῖκα. Μὴ ἀρνηθῇς, βασιλεῦ, τὴν εὔλογον ταύτην δέησίν μου, καὶ μὴ ἀνεχθῇς νὰ γίνεται κωμῳδία καὶ σαρκασμὸς τῶν ἀκολάστων γλωσσῶν ἄνθρωπος συγγενής σου στενώτατος καὶ διὰ τὰς τῶν πολέμων ἀνδραγαθίας παρὰ πάντων μεγαλαυχούμενος». Ὁ Νικηφόρος, ὅστις δὲν ἠδύνατο νὰ ἀρνηθῇ τίποτε εἰς τὰς γοητείας τῆς Θεοφανοῦς, καὶ οὐδεμίαν εἶχεν, ὡς φαίνεται, ἀφορμὴν ἰδιαζούσης δυσμενείας πρὸς τὸν ἀνεψιόν του, τὸν διέταξεν ἀμέσως νὰ ἔλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐμφανισθέντα ἐνώπιόν του, ὑπεδέχθη αὐτὸν φιλικῶς καί τῳ εἶπεν ὅτι ἐπιθυμεῖ νά τον βλέπῃ καθ' ἑκάστην εἰς τὰ βασίλεια.

Τοσοῦτον εἰλικρινὴς δεξίωσις ἦτο βεβαίως ἐπιτηδεία νὰ ἐξευμενίσῃ τὴν γενναίαν τοῦ στρατηγοῦ Ἰωάννου ψυχήν, οἱαιδήποτε καὶ ἂν ὑπῆρξαν αἱ προηγούμεναι μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν διενέξεις, περὶ ὧν ἄλλως τε οὐδὲν λέγει ὁ Λέων ὁ Διάκονος, Ποῖαι εἰσηγήσεις, ποῖαι συκοφαντίαι ἠδυνήθησαν νὰ μεταβάλωσιν ἐπὶ μίαν στιγμὴν εἰς θηρίον ἀνήμερον καὶ ἐπίβουλον ἄνθρωπον ἀναδειχθέντα δι' ὅλου τοῦ βίου, καὶ πρὸ καὶ μετά, εἰλικρινῆ καὶ γενναιόφρονα, δέν το ἠξεύρομεν. Ἴσως εἶχε μισήσει τὸν Νικηφόρον, διότι, ἐνῷ ἀνεβίβασεν αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον, ἔπειτα περιεφρονήθη ὑπ' αὐτοῦ. Ἴσως ἡ Θεοφανὼ ἔπεισεν αὐτὸν ὅτι δὲν ἀνεκλήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν εἰμὴ διὰ νὰ γίνῃ θῦμα τῆς τοῦ Νικηφόρου ἐπιβουλῆς. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐπανελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τυχὼν φιλικῆς παρὰ τῷ βασιλεῖ δεξιώσεως ὁ Ἰωάννης ἔλαβε κρυφίως πολλὰς συνεντεύξεις μετὰ τῆς αὐγούστης, προσερχόμενος εἰς τὰ ἴδια αὐτῆς δώματα διά τινων ἀφανῶν εἰσόδων, καὶ συνεφώνησεν ἀπὸ κοινοῦ μετ' αὐτῆς τὸν ἐν τοῖς ἀνακτόροις θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰσήγαγεν ἐκ διαλειμμάτων εἰς τὰ ἀνάκτορα ἄνδρας ρωμαλέους καὶ τολμηρούς, τοὺς ὁποίους ὑποδεχομένη ἐκείνη παρεφύλαττεν ἐν οἰκίσκῳ σκοτεινῷ καὶ παρακειμένῳ εἰς τὸν ἴδιον αὐτῆς θάλαμον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Ἰωάννης τῇ 10 Δεκεμβρίου καλέσας παρ' ἑαυτῷ δύο τῶν πιστοτέρων φίλων, τὸν γνωστὸν εἰς ἡμᾶς Μιχαὴλ Βούρτζην καὶ Λέοντα τὸν Πεδιάσιμον, ὥρισε μετ' αὐτῶν πάντα τὰ ἀπαιτούμενα πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ βουλεύματος κατὰ τὴν ἐπομένην νύκτα. Λέγεται ὅτι τὴν ἑσπέραν ἐκείνην, ἐνῷ ὁ βασιλεὺς παρευρίσκετο εἰς τὰς συνήθεις ὑμνῳδίας, εἷς τῶν κληρικῶν τῆς αὐλῆς παρέδωκεν αὐτῷ σημείωσιν ἀναγγέλλουσαν τὸν παρασκευαζόμενον τὴν νύκτα ὄλεθρον καὶ προτρέπουσαν νὰ βεβαιωθῇ περὶ τούτου

διατάσσων ἔρευναν εἰς τὴν γυναικωνίτιδα· ὅτι ὁ Νικηφόρος διέταξεν ἀμέσως τὸν τοῦ κοιτῶνος κατάρχοντα Μιχαὴλ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐξέτασιν, ἀλλ' ὅτι οὗτος, εἴτε εὐλαβούμενος τὴν αὐγούσταν εἴτε ἐξ ἄλλης αἰτίας, ἀφῆκεν ἀνεξερεύνητον τὸ δωμάτιον ἐν ᾧ ἐκρύπτετο τὸ στῖφος τῶν δολοφόνων. Ἐπελθούσης δὲ τῆς νυκτὸς ἡ βασιλὶς εἰσφοιτήσασα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα κατὰ τὸ εἰθισμένον, ἀφοῦ ἐλάλησε πρὸς αὐτὸν περὶ τῶν δύο νυμφῶν αἵτινες εἶχον ἔλθει τότε πρὸ μικροῦ ἐκ Βουλγαρίας, προσέθηκεν ὅτι ἀπέρχεται νὰ φροντίσῃ περὶ τῆς θεραπείας αὐτῶν, καὶ ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ ἂς μείνῃ ἠνεῳγμένος ὁ κοιτών, τὸν ὁποῖον αὕτη θέλει κλείσει ὅταν ἐπανέλθῃ. Καὶ ταῦτα εἰποῦσα

Ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς ἀναρριχᾶται εἰς τὸν ἐξώστην τῶν ἀνακτόρων πρὸς συνάντησιν τῆς αὐτοκρατείρας Θεοφανοῦς.
(Εἰκὼν ἐκ τῆς ἱστορίας Σκυλίτση).

ἐξῆλθεν, ὁ δὲ προσευχηθεὶς ἐφ' ἱκανὴν ὥραν καὶ περὶ τὴν μελέτην τῶν θείων γραφῶν σχολάσας ᾐσθάνθη τελευταῖον ἑαυτὸν ὑπὸ τοῦ ὕπνου καταβαλλόμενον καὶ κατεκλίθη κατὰ γῆς ἐπὶ τοῦ παρδαλείου δέρματος. Ἐν τούτοις οἱ ἐν τῷ δωματίῳ τῆς αὐγούστης κεκρυμμένοι δολοφόνοι ἐξελθόντες ἐκεῖθεν ξιφήρεις ἀνέβησαν εἰς τὰ ὕπαιθρα τῶν βασιλείων ὑπερῷα καὶ κατεσκόπευον τὴν προσδοκωμένην ἄφιξιν τοῦ Ἰωάννου. Ὁ στρατηγὸς δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσέλθῃ τὴν νύκτα εἰς τὰ ἀνάκτορα ἀπὸ τοῦ χερσαίου τείχους, ὑψηλοτάτου ὄντος καὶ ἀσφαλέστατα φρουρουμένου· ὥστε ἐδέησε νὰ καταβῇ εἰς τὴν παραλίαν ἔξωθεν τοῦ τείχους καὶ ἀπ' ἐκεῖ νὰ πλεύσῃ διὰ λέμβου μετὰ τῶν δύο συνωμοτῶν πρὸς τὸ ἐπιθαλάσσιον τεῖχος, τοῦ ὁποίου ὁ λιμὴν ἦτο, ὡς φαίνεται, ἀφρούρητος καὶ εἶχε προσέτι τὸ πλεονέκτημα ὅτι ἦτο πλησιέστατος εἰς τὰ τῆς βασιλίδος δώματα. Τὸ ὡρολόγιον ἐσήμαινεν ἤδη πέμπτην τῆς νυκτὸς ὥραν, ἤτοι τὴν ἑνδεκάτην περίπου καθ' ἡμᾶς· δριμὺς ἔπνεε βορρᾶς καὶ χιὼν κατέπιπτε πολλή. Ἡ νὺξ ἦτο ἐκ τῶν ἀπαισίων ἐκείνων, αἵτινες φαίνονται προωρισμέναι νὰ καλύπτωσι τὰ δεινότατα τῶν κακουργημάτων. Ὁ ἀτρόμητος Ἰωάννης παραπλεύσας τὸν αἰγιαλὸν ἀπεβιβάσθη καὶ κατὰ τὰ συμπεφωνημένα ἐσύριξεν ἵνα ἀναγγείλῃ ἑαυτὸν εἰς τοὺς ἐπὶ τῶν ὑπαίθρων ὑπερῴων περιμένοντας συντρόφους. Ἐρρίφθη ἀμέσως ἐκεῖθεν κόφινος διὰ σχοινίων ἀσφαλῶν

ἐξηρτημένος, καὶ ἀνεσύρθησαν ἐντὸς αὐτοῦ οἱ συνωμόται ἀνὰ εἷς, τελευταῖος δ' ἁπάντων ὁ Ἰωάννης. Καὶ ἀνελθόντες οὕτω χωρὶς ὑπ' οὐδενὸς νὰ ἐννοηθῶσιν ὥρμησαν ἤδη πάντες πρὸς τὸν βασιλικὸν θάλαμον. Μὴ εὑρόντες δὲ τὸν βασιλέα ἐντὸς τῆς κλίνης αὐτοῦ ἐπάγωσαν ἐκ τοῦ φόβου καὶ ἡτοιμάζοντο νὰ κατακρημνίσωσιν ἑαυτοὺς εἰς τὴν θάλασσαν, ὅτε εὐνουχίσκος τις τῆς γυναικωνίτιδος, προηγούμενος αὐτῶν, τοῖς ὑπέδειξε καθεύδοντα κατὰ γῆς τὸν βασιλέα, ὃν περικυκλώσαντες ἤδη ἤρχισαν νὰ λακτίζωσιν. Ἐξυπνήσαντα δὲ καὶ ἐπ' ἀγκῶνος στηρίξαντα τὴν κεφαλὴν ὁ Λέων, ὁ ἐπικαλούμενος Βαλάντης, πρῶτος ἐπλήγωσεν αὐτὸν διὰ τοῦ ξίφους, μεθ' ὃ προσείλκυσαν αὐτὸν ὅλον αἱματόφυρτον ἐνώπιον τοῦ Ἰωάννου, ὅστις πολλὰς εἶπε κατ' αὐτοῦ ὕβρεις καὶ ἀπειλάς, καὶ τὸν πώγωνα αὐτοῦ ἀνηλεῶς ἔτιλεν, ἐνῷ οἱ συνωμόται ἔθραυσαν τὰς σιαγόνας του, μεταχειριζόμενοι πρὸς τοῦτο τὰς λαβὰς τῶν ξιφῶν. Ὁ δὲ τοσαῦτα πάσχων οὐδὲν ἄλλο ἔλεγεν ἐνόσῳ ἠδύνατο νὰ ἀρθρώσῃ λέξεις, εἰμὴ «Θεοτόκε βοήθει»· μέχρις οὗ, ἀφοῦ πλείστας ἄλλας ἔλαβε πληγάς, μίαν παρὰ τοῦ Ἰωάννου καὶ τὰς ἄλλας παρὰ τῶν λοιπῶν, εἷς τούτων ὀνόματι Θεόδωρος κατετρύπησε τὰ στέρνα αὐτοῦ διὰ τραύματος καιρίου.

Πρὸς τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν τὸν οὕτως οἰκτρῶς καταλύσαντα τὸν βίον ὀφείλει τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος μέχρι τῆς σήμερον εὐγνωμοσύνην ἐξαίρετον καθὸ ἀνακτήσαντα ἀπὸ τῶν μωαμεθανῶν τὴν Κρήτην, τὴν Κύπρον καὶ τὴν μεσημβρινοδυτικὴν μικρὰν Ἀσίαν, καὶ ἀνασώσαντα τὸν αὐτόθι ἑλληνισμὸν διὰ τῆς τοῦ χριστιανισμοῦ ἀναζωπυρήσεως. Ἀλλ' ἐν γένει ἡ ἱστορία ὀφείλει νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὑπῆρξεν εἷς τῶν ἀρίστων βασιλέων τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. Τὴν σήμερον κρίνοντες τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ διαγωγὴν ὡς πρός τε τὸν αὐτοκράτορα τῆς Δύσεως καὶ τὸν ἀρχιερέα τῆς Ῥώμης δυνάμεθα ἴσως νὰ εἴπωμεν ὅτι ἔφερεν εἰς μέσον ἀκαίρους πρὸς αὐτοὺς ἀξιώσεις καὶ ὅτι ἡ σύνεσις ἀπῄτει νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ ἐπελθοῦσαν μεγάλην τῶν πραγμάτων μεταβολήν, ἀποδεχόμενος μὲν τὴν ἀρχὴν τῆς ἰσότητος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλείας καὶ ἐκκλησίας πρὸς τὴν ἐν τῇ Δύσει ἐκκλησίαν καὶ βασιλείαν, ἀρκούμενος δὲ εἰς τὴν ἄμυναν καὶ παγίωσιν τοῦ ἀνατολικοῦ χριστιανισμοῦ. Ἀλλ' ἡ πατροπαράδοτος πολιτικὴ ἐπενεργεῖ πολλάκις καὶ εἰς τὰ ἐξοχώτερα τῶν πνευμάτων, καὶ μάλιστα εἰς καιροὺς καθ' οὓς ἡ τῶν πνευμάτων κίνησις εἶναι ὁπωσοῦν νωθρὰ καὶ ἥκιστα νεωτεριστική, ὅπως τότε συνέβαινεν. Ἐὰν ὅμως ὁ Νικηφόρος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν ἀρχαίων ἐκείνων πρὸς τὴν Δύσιν ἀξιώσεων, ἠγωνίσθη γενναίως καὶ ὡς οὐδεὶς ἴσως ἄλλος τῶν προκατόχων ἢ τῶν διαδόχων ἐπιτυχῶς κατὰ τοῦ μωαμεθανισμοῦ· τὸ δὲ οὐδὲν ἧττον σπουδαιότερον, καθωδηγήθη περὶ τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν ὑπὸ ἀρχῶν ἐλευθερίων, αἵτινες μαρτυροῦσιν ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς μεταρρυθμίσεως δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀποβάλει ἐν Κωνσταντινουπόλει ἅπαντας αὐτοῦ τοὺς ὀπαδοὺς καὶ τοὺς μάρτυρας. Ὁ Λέων ὁ Διάκονος, ὅστις ἐν τῇ πρώτῃ νεότητι εἶδεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν βασιλείαν ταύτην, ἀφοῦ περιέγραψε τὸ τραγικὸν αὐτῆς τέλος, συγκεφαλαιῶν τὴν περὶ τοῦ ἀνδρὸς κρίσιν, ἀποθαυμάζει τὴν περὶ τὰ πολέμια ἐμπειρίαν καὶ δραστηριότητα αὐτοῦ, καὶ τὴν περὶ τὰ πολιτικὰ μεγαλοφυΐαν, καὶ τὴν τοῦ σώματος ῥώμην καὶ σωφροσύνην, καὶ τὴν πρὸς τὸ θεῖον εὐλάβειαν· ἐπιφέρει δὲ ὅτι τοῦτο μόνον προσῆπτον οἱ πολλοὶ εἰς τὸν ἄνδρα τὸ ἐλάττωμα, ὅτι ἤθελεν ἄμεμπτον τὴν τῆς ἀρετῆς ἐν παντὶ συντήρησιν καὶ ἀπαραχάρακτον τὴν τοῦ δικαίου ἀκρίβειαν, ἀπαραίτητος ὢν εἰς τὴν τούτων ἐκδίκησιν καὶ ἀδυσώπητος πρὸς τοὺς ὀλισθαίνοντας. Ἐλάττωμα τὸ ὁποῖον ἐξηγεῖ ἐν μέρει τὴν πτῶσιν τοῦ Νικηφόρου,

ἀλλ' εἶναι βεβαίως τὸ λαμπρότερον ἐγκώμιον τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἐπιγραφῇ εἰς τὴν μνήμην αὐτοῦ.

Ὁ στρατηγὸς Ἰωάννης, ἅμα περὶ μέσας νύκτας ἐτελέσθη τὸ ἀνόσιον ἐκεῖνο κακούργημα, ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἐπιφανεστάτην τῶν βασιλείων αἴθουσαν, τὸ καλούμενον χρυσοτρίκλινον, ἐφόρεσε τὰ ἐρυθρὰ πέδιλα, καὶ καθίσας εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον ἐφρόντισεν ἄνευ ἀναβολῆς περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων, καὶ πρὸ πάντων περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς δημοσίας τάξεως. Ἡ αὐτοκρατορικὴ φρουρά, ἀκούσασα τὴν κατὰ τοῦ Νικηφόρου ἐπιβουλήν, ὥρμησεν ἀπὸ τῆς Χαλκῆς, ἐν ᾗ ἦτο ὁ κύριος αὐτῆς σταθμός, πρὸς τὸ τμῆμα τῶν ἀνακτόρων ὅπου ἰδίως κατῴκουν οἱ βασιλεῖς, ἐλπίζουσα ὅτι θέλει εὕρει ἔτι ζῶντα τὸν ἡγεμόνα. Ἀλλ' αἱ σιδηραῖ πύλαι δι' ὧν τὸ τμῆμα ἐκεῖνο ἐχωρίζετο ἀπὸ τῶν λοιπῶν ἦσαν ἀσφαλῶς κεκλεισμέναι, ἐνῷ δ' ἡ φρουρὰ ἠγωνίζετο ν' ἀναμοχλεύσῃ αὐτάς, ὁ νέος βασιλεὺς διέταξε νὰ ἐπιδείξωσιν εἰς αὐτὴν τὴν κεφαλὴν τοῦ Νικηφόρου· ὥστε οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, οἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον συνέκειντο ἐκ ξένων μισθοφόρων καὶ ὑπηρέτουν τὸν ἑκάστοτε μισθοδοτοῦντα αὐτούς, πεισθέντες ἤδη ὅτι ὁ πρώην βασιλεὺς δὲν ὑπῆρχεν ἐν τοῖς ζῶσιν, ἀνεκήρυξαν ὁμοφώνως αὐτοκράτορα τὸν Ἰωάννην. Οὕτω δὲ γενόμενος κύριος τῶν ἀνακτόρων ὁ Ἰωάννης, ἅμα ἤρχισε νὰ ἐξημερώνῃ ἡ 11

Σταυροθήκη ἐν σχήματι κάλυκος ἀνήκουσα εἰς τὸν πρόεδρον καὶ παρακοιμώμενον Βασίλειον

+ΚΥΡΙΕΒΟΗΘΕΙΒΑCΙΛΕΙΩΤΩΕΝΔΟΞΟΤΑΤΩΠΡΟΕΔΡΩΚΑΙΠΑΡΑΚΟΙΜΩΜΕΝ

Ἡ ἐπιγραφὴ τῆς σταυροθήκης.

Δεκεμβρίου, ἐξαπέστειλεν ἀνδρῶν λογάδων στῖφος, οἵτινες διερχόμενοι τὰς ἀγυιὰς τῆς πόλεως ἀνηγόρευον αὐτὸν αὐτοκράτορα σὺν τοῖς παισὶ τοῦ Ῥωμανοῦ. Εἰς τὸ στῖφος τοῦτο προσετέθη μετ' ὀλίγον ἄνθρωπός τις, τὸν ὁποῖον οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν δὲν περιέμενον βεβαίως νὰ ἀκούσωσι πρωταγωνιστοῦντα ἐν τῇ πτώσει τοῦ Νικηφόρου. Ὁ ἄνθρω-

πος οὗτος ἦτο ὁ πρόεδρος Βασίλειος, ὅστις, ἀφοῦ ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐκείνου ὡς οὐδεὶς ἄλλος καὶ ἐπετράπη τὴν ὅλην τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων διοίκησιν, ἅμα εἶδε τὴν κατ' αὐτοῦ ἐγερθεῖσαν ἀντιπολίτευσιν, ἔσπευσε νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Ἰωάννου. Ἀλλά, ἐπειδὴ δὲν ἦτο βέβαιος ἂν ἡ συνωμοσία ἐπιτύχῃ, προσεποιήθη ἐπί τινας ἡμέρας ὅτι ἀσθενεῖ καὶ ἔμενε κλινήρης περιμένων τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην ἔκβασιν, διὰ νὰ πολιτευθῇ κατὰ τὰς περιστάσεις. Μόλις λοιπὸν ἔμαθε διὰ νυκτὸς τὸν θάνατον τοῦ Νικηφόρου καὶ ἀμέσως ἀναλαβὼν τὰς δυνάμεις καὶ περιστοιχισθεὶς ὑπὸ σπείρας γενναίων νεανίσκων καὶ ἑνωθεὶς μετὰ τοῦ στρατιωτικοῦ ἀποσπάσματος, τὸ ὁποῖον ἀνήγγειλεν εἰς τὴν πόλιν τὴν ἐπελθοῦσαν μεταβολήν, συνανεκήρυττε μετ' αὐτοῦ σεβαστὸν βασιλέα τὸν Ἰωάννην. Μετ' ὀλίγον δὲ δραμὼν εἰς τὰ βασίλεια προεχειρίσθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως παρακοιμώμενος, καὶ ἤδη συμπράττοντες ἀμφότεροι ἐξαπέστειλαν αὐθωρεὶ προστάγματα εἰς ὅλας τὰς ἀρχὰς τῆς πρωτευούσης, παραγγέλλοντα ἐπὶ ποινῇ θανάτου νὰ μὴ τολμήσῃ τις νεωτερισμόν τινα ἢ διαρπαγήν, καὶ προέλαβον τοιουτοτρόπως τφόντι πᾶσαν λῃστείαν καὶ σφαγὴν ἐξ ἐκείνων αἵτινες συνέβαινον πάντοτε σχεδὸν ἐν τοιαύταις μεταβολαῖς. Ἄλλως τε ὁ μόνος ἐπίφοβος ἄνθρωπος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἦτο ὁ ἀδελφὸς τοῦ Νικηφόρου Λέων, ὅστις διὰ μὲν τῶν πολλῶν αὐτοῦ χρημάτων ἠδύνατο νὰ κινήσῃ τὸν ὄχλον τῆς βασιλευούσης κατὰ τοῦ σφετεριστοῦ τῆς ἀρχῆς, ἔχων δὲ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἁπάσας τὰς ἀρχὰς καὶ ἁπάσας τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τῆς πόλεως ἀφωσιωμένας οὔσας εἰς τὴν μνήμην τοῦ Νικηφόρου εὐχερῶς ἤθελε καταβάλει τὸν Ἰωάννην, ἂν ἐπεχείρει τοῦτο ἀμελλητί. Ἀλλ' αὐτὸς ἐξυπνήσας καὶ μαθὼν τὴν σφαγὴν τοῦ ἀδελφοῦ ἐπὶ τοσοῦτον κατεπτοήθη ὥστε οὐδ' ἐσκέφθη νὰ πράξῃ τι γενναῖον, ἔσπευσε δὲ μόνον νὰ καταφύγῃ ὡς εἰς ἄσυλον εἰς τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, καταλείπων τὰ πράγματα εἰς τὴν φορὰν αὐτῶν καὶ τὴν τύχην. Ὁ δὲ Ἰωάννης, ὠφελούμενος ἐκ τῆς ἀδρανείας ταύτης, ἔπαυσεν ἀμέσως ὅλους τοὺς ἀνωτέρους τῆς πολιτείας ἄρχοντας ὅσοι ἦσαν διωρισμένοι ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου, τὸν πραίτωρα, ἤτοι ἔπαρχον τῆς πόλεως, τὸν δρουγγάριον τῶν πλωΐμων, ἤτοι τὸν ἀρχηγὸν τοῦ στόλου, τὸν δρουγγάριον τῆς βίγλης, ἤτοι τὸν φρούραρχον, καὶ τὸν νυκτέπαρχον, ἀντικαταστήσας ἀντ' αὐτῶν ἄνδρας οἰκείους, διέταξε δὲ ὅλους τοὺς παυθέντας καὶ ὅλους τοὺς συγγενεῖς τοῦ πρώην βασιλέως νὰ ἀπέλθωσιν εἰς τοὺς ἀγροὺς αὐτῶν καὶ αὐτόθι νὰ διατρίβωσι. Τρεῖς μόνον ἐξαιρέσεις τούτου ἐγένοντο. Ὁ μὲν κουροπαλάτης Λέων καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικηφόρος ὁ πατρίκιος ἐν Κωνσταντινουπόλει εὑρισκόμενοι ἐξωρίσθησαν εἰς Μήθυμναν τῆς Λέσβου, ὁ δὲ ἄλλος υἱός, ὁ στρατηγὸς Χαλδίας (ἤτοι Τραπεζοῦντος) Βάρδας, παύσας τῆς ἀρχῆς, ἐξωρίσθη εἰς Ἀμάσειαν. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Ἰωάννης τοσοῦτον ἐπιεικῶς ἐπολιτεύετο πρὸς τοὺς συγγενεῖς τοῦ Νικηφόρου ἐξηκολούθει ἐφυβρίζων τὸν νεκρὸν αὐτοῦ, ὅστις, ἀφοῦ ἔμεινε καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς 11 εἰς τὸ ὕπαιθρον ἐπὶ τῆς χιόνος κατακείμενος ἐκηδεύθη ἔπειτα λαθραίως διὰ νυκτὸς εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Αὕτη δὲ ἡ περὶ τὴν διαγωγὴν τοῦ νέου βασιλέως ἀντίθεσις καθίστησι πρόδηλον ὅτι ἅπαξ τοῦ βίου ἀποθηριωθεὶς ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς φιλαρχίας καὶ διὰ τῶν ὀλεθρίων τῆς Θεοφανοῦς εἰσηγήσεων ἐπανῆλθεν ἀμέσως εἰς τὴν συνήθη αὐτοῦ μεγαλοφροσύνην. Κατὰ τὰς ἀκολούθους ἡμέρας ἐξηκολούθησε μεταβάλλων ἅπαν τὸ ὕποπτον προσωπικὸν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ διορίζων οἰκείους ἀντὶ τῶν ἀπολυομένων τῆς ὑπηρεσίας, παύσας ἰδίως καὶ ἀντικαταστήσας ἅπαντας τοὺς στρατηγούς, ἤτοι τοὺς γενικοὺς διοικητὰς τῶν θεμάτων. Τοιουτοτρόπως δὲ ἐν διαστήματι ἑπτὰ ἡμερῶν, καθ' ἃς δὲν ἐξῆλθε παντάπασι τῶν ἀνακτόρων, καίτοι βαθεῖα ἐπεκράτει ἁπανταχοῦ ἡσυχία καὶ τάξις, ἀσφαλίσας ὅσον ἐνεστιν ἔν τε τῇ Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ, ἀπεφάσισεν ἤδη νὰ κυρώσῃ αὐτὴν καὶ διὰ τῶν συνήθων εὐχῶν τῆς ἐκκλησίας.

Ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἀνῆκεν εἰς μίαν τῶν μεγάλων ἐκείνων ἀρμενιακῶν οἰκογενειῶν αἵτινες συνταυτίσασαι τὴν τύχην αὐτῶν μετὰ τῆς τύχης τοῦ χριστιανικοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ κράτους ἀπέβησαν περιφανεῖς ἀπὸ τῆς 8 μέχρι τῆς 12 ἑκατονταετηρίδος καὶ ἀπετέλεσαν τὰ κυριώτατα στοιχεῖα τῆς λαμπρᾶς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας, δι' ἧς τὸ κράτος τοῦτο συνετηρήθη καὶ ἐκλεΐσθη. Ὁ πρῶτος ὑπὸ τῆς ἱστορίας ἀναφερόμενος ἐκ τῆς οἰκογενείας ταύτης καὶ τούτου ἕνεκα δυνάμενος νὰ λογισθῇ ὡς ἀρχηγέτης αὐτῆς εἶναι ὁ πατρίκιος Ρωμανὸς ὁ Κουρκούας (1), ὅστις τῷ 886, ἤτοι κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Βασιλείου τοῦ μακεδόνος, δομέστικος ὢν τῶν Ἱκανάτων, δηλαδὴ ἡγεμὼν μιᾶς μοίρας τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, εἶχε συνομόσει μετὰ πολλῶν στρατιωτικῶν καὶ ἄλλων κατὰ τοῦ βασιλέως ἐκείνου, φωραθεὶς δὲ ἐτιμωρήθη εἴτε πηρωθεὶς τοὺς ὀφθαλμοὺς εἴτε τυφθεὶς καὶ ἐξορισθείς. Τούτου τοῦ Ρωμανοῦ Κουρκούα δύο ἐγένοντο υἱοί, Ἰωάννης καὶ Θεόφιλος, ἐξ ὧν ἡ οἰκογένεια ἐκείνη διῃρέθη εἰς δύο κλάδους, ἐξ ἴσου σχεδὸν ἐπισήμους ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος, τῶν ὁποίων ὅμως μόνον ὁ πρεσβύτερος διετήρησε τὸ ἀρμενιακὸν ἐπώνυμον τοῦ Κουρκούα, προφερόμενον ἐν τῇ ἀρμενιακῇ γλώσσῃ Γοῦργεν, μετατραπὲν δὲ ἐπὶ τὸ μαλακώτερον, κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ἔθος, εἰς Κουρκούαν. Καὶ ἦτο τὸ ὄνομα Γοῦργεν κύριον παρὰ τοῖς Ἀρμενίοις, μετεβλήθη δὲ εἰς οἰκογενειακὸν παρὰ τοῖς ἡμετέροις, ὅπως πολλάκις συμβαίνει. Ὁ ἀρχηγέτης τοῦ πρεσβυτέρου κλάδου Ἰωάννης Κουρκούας εἶναι ὁ πολυθρύλητος ἐκεῖνος στρατηγός, ὅστις ἐπὶ εἴκοσι καὶ δύο χρόνους διατελέσας δομέστικος τῆς Ἀνατολῆς, βασιλεύοντος Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ, ἀναρίθμητα ἔστησε τρόπαια κατὰ μωαμεθανῶν· ἐπὶ τέλους δὲ τῷ 942 ἐξέπεσε τῆς ἀρχῆς διὰ ῥᾳδιουργίας τῶν τοῦ Ρωμανοῦ υἱῶν, οἵτινες ἐφθόνησαν τὸν εὐτυχῆ στρατηγὸν διότι ὁ βασιλεὺς ἤθελε νὰ συζεύξῃ τὴν θυγατέρα τοῦ δομεστίκου Εὐφροσύνην μεθ' ἑνὸς τῶν ἰδίων ἐγγόνων. Τοῦ Ἰωάννου τούτου υἱὸς ὑπῆρξεν ὁ Ρωμανὸς Κουρκούας, στρατηγὸς ὡσαύτως περιφανής, ὃν τῷ 963 ὁ παρακοιμώμενος Ἰωσὴφ διώρισε δομέστικον τῆς Δύσεως, ὅτε προεχειρίσατο δομέστικον τῆς Ἀνατολῆς τὸν Ἰωάννην Τσιμισκῆν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ προλάβῃ δι' αὐτῶν τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ. Ὁ τοῦ Ρωμανοῦ τούτου υἱὸς Ἰωάννης Κουρκούας, διατελέσας στρατηγὸς ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ, ἔπεσε τῷ 972 ἐν τῷ ῥωσικῷ πολέμῳ, περὶ οὗ μετ' ὀλίγον θέλομεν ὁμιλήσει. Τελευταῖος δὲ τοῦ πρωτοτόκου τούτου κλάδου ἀναφέρεται, ἐπὶ Βασιλείου τοῦ βουλγαροκτόνου, τῷ 1008, ὁ πατρίκιος Ρωμανὸς Κουρκούας, ὁ τοῦ προηγουμένου Ἰωάννου υἱός. Ἀλλ' ἡ οἰκογένεια διεσώθη, φαίνεται, ἐπὶ πολύ, διότι μετὰ 250 ἔτη περίπου, ὁ τῷ 1143 πατριαρχεύσας Μιχαὴλ Β' ἐπωνομάζετο Κουρκούας. Τοῦ δὲ δευτεροτόκου κλάδου ἀρχηγέτης ὑπῆρξεν ὁ τοῦ πρώτου Ἰωάννου Κουρκούα ἀδελφὸς Θεόφιλος, ὅστις, στρατηγὸς ὢν Μεσοποταμίας, ὅτε ὁ Ἰωάννης Κουρκούας ἦτο δομέστικος τῆς Ἀνατολῆς, πολλάκις ὡσαύτως τοὺς μωαμεθανοὺς κατετρόπωσεν. Ὁ υἱὸς τοῦ Θεοφίλου δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τῆς ἱστορίας. Γνωστὸν εἶναι μόνον ὅτι συνεζεύχθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ ὅτι ἐξ αὐτῆς ἐγέννησε τὸν ἡμέτερον Ἰωάννην, περὶ τοῦ ἐπωνυμίου τοῦ ὁποίου, Τσιμισκῆς, ὁ Λέων ὁ Διάκονος λέγει· «τοῦτο δὲ τὸ τῆς Ἀρμενίων διαλέκτου πρόσρημα ὃν εἰς τὴν Ἑλλάδα μεθερμηνευόμενον Μουζακίτζην δηλοῖ· βραχύτατος γὰρ τὴν ἡλικίαν (τὸ ἀνάστημα) τελῶν ἐπωνυμίαν ταύτην ἐκτήσατο». Ἐντεῦθεν ὁ Δουκάγγιος ὑπολαμβάνει τὴν λέξιν *Μουζακίτζης* ὡς παραφθορὰν τοῦ *Μειρακίτζης* (2). Ἄλλη ὅμως εἶναι ἡ

(1) ***Τοῦ Κουρκούα*** τὸ ὄνομα ἦν ἰβηρικόν· Κουρκὶν ἢ Κουργκίν.

(2) Τοῦτο δὲν φαίνεται ἀκριβές. Πιθανώτατα τὸ Μουζακίτζης προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀρμεν. μουζάκ=σανδάλιον, ὑπόδημα βραχύ. Ἡ λ. σημαίνει πάντως (ἀλλὰ ἀρμενιστί) τὸ αὐτὸ ὅπερ καὶ τὸ Τσιμισκῆς, ὅπερ παράγεται πάντως ἐκ τοῦ ἀρμενικοῦ τζιμὶς=ὑπόδημα βραχύ.

νεωτάτη ἑρμηνεία τοῦ ἐπωνυμίου Τσιμισκῆ κατὰ τοὺς δεινοὺς περὶ τὰ ἀρμενιακά. Tscheinischgaizag, ὅπερ σημαίνει, λέγουσι, σάνδαλον λαμπρὸν ἢ ἐρυθρόν, οἷα φοροῦσιν αἱ γυναῖκες τῆς Ἀνατολῆς, εἶναι ἐνταὐτῷ τὸ ὄνομα πόλεώς τινος τῆς μεγάλης Ἀρμενίας, ἥτις ἐκαλεῖτο τὸ πάλαι καὶ Ἱεράπολις, καὶ ἐξ ἧς κατήγετο ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς. Τὸ τελευταῖον λοιπὸν τοῦτο ἐπωνύμιον, τὸ ὁποῖον ἀρμενιστὶ γράφεται Tschemeschgigh, δὲν εἶναι εἰμὴ τὸ ὑποκοριστικὸν τοῦ τῆς πόλεως ἐκείνης ὀνόματος καὶ σημαίνει λαμπρὸν σανδαλίσκον (¹).

Ἠξεύρομεν ἤδη ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, καίτοι μικρὸς ὢν τὸ ἀνάστημα, ἦτο ἀνὴρ ὡραῖος καὶ ἀθλητικός. Ἡ ἐλευθεριότης αὐτοῦ ἦτο τοιαύτη ὥστε οὐδεὶς τῶν ἐπικαλουμένων αὐτὸν ἀνθρώπων ἀπήρχετο ἐλπίδων κενός. Καὶ ἄν, ἐπιφέρει ὁ Λέων ὁ Διάκονος, ὁ παρακοιμώμενος Βασίλειος δὲν περιέστελλε τὴν ἄπληστον αὐτοῦ πρὸς τὸ εὐεργετεῖν ῥοπήν, ἦτο ἱκανὸς νὰ διανείμῃ εἰς τοὺς δεομένους ὅλους τοὺς βασιλικοὺς θησαυρούς. Τοὐλάχιστον εἶναι βέβαιον ὅτι, ἅμα ὡς ἐβασίλευσεν, ἔσπευσε νὰ ἀπαλλαγῇ ἁπάσης τῆς ὑπερόγκου αὐτοῦ περιουσίας, ἣν τὸ μὲν ἐκ προγόνων ἐκληρονόμησε, τὸ δὲ διὰ τῶν ἰδίων πολεμικῶν τροπαίων προσεκτήσατο, ἐν μέρει μὲν διανείμας εἰς τοὺς γείτονας γεωργούς, ἐν μέρει δὲ προσδιορίσας εἰς συντήρησιν μεγάλου τινὸς τῶν λελωβημένων νοσοκομείου. Οὐδὲ ἠρκέσθη εἰς τοῦτο, ἀλλὰ πρὸς τούτους τε καὶ πρὸς πάντα πάσχοντα πολλὴν ἀείποτε ἐπεδείκνυε συμπάθειαν, μὴ ἀποτροπιαζόμενος νὰ παραμυθῇ καὶ νὰ πλησιάζῃ τοὺς ἐκ τῶν οἰκτροτέρων νόσων ἀσθενοῦντας αὐτὸς ὁ εἰς ὑπερβολὴν ὢν ἁβρὸς καὶ φιλόκαλος καὶ περὶ τοὺς πότους καὶ τοὺς ἔρωτας καὶ πᾶσαν τοῦ σώματος ἡδονὴν ἔκδοτος. Ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης εἶχε λοιπὸν ἅπαντα τὰ προτερήματα καὶ ἅπαντα τὰ ἐλαττώματα τῶν γενναίων φύσεων· δυσεξήγητον δὲ μένει πάντοτε εἰς ἡμᾶς πῶς τοιοῦτος διατελέσας δι᾽ ἅπαντος τοῦ βίου ἀνεδείχθη τοσοῦτον ἀλλοῖος καθ᾽ ὅλας τὰ περιπετείας τοῦ κακουργήματος δι᾽ οὗ ἐσφετερίσθη τὴν ἀρχήν· διότι δὲν ἠρκέσθη νὰ θανατώσῃ διὰ φρικτῶν βασάνων τὸν Νικηφόρον, δὲν ἠρκέσθη νὰ περιυβρίσῃ τὸν νεκρὸν αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ἐδέησε καὶ νὰ ψευδολογήσῃ ἐνώπιον τῆς ἐκκλησίας, ἵνα μὴ ἀποκρουσθῇ ὑπ᾽ αὐτῆς.

Τῳόντι, ὅτε ἑπτὰ ἡμέρας ἀφ᾽ ἧς κατέλαβε τὴν ἀρχήν, καὶ τὰς ὁποίας μετεχειρίσθη ἵνα ἐξασφαλίσῃ αὐτήν, ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης προσῆλθε τελευταῖον εἰς τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ἵνα στεφθῇ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου, ὁ γέρων Πολύευκτος δὲν ἐπέτρεψεν αὐτῷ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἱερόν, πρὶν ἢ ἐκπληρώσῃ τρεῖς ὅρους· πρῶτον ἀποπέμψῃ ἐκ τῶν βασιλείων τὴν Θεοφανώ, τῆς ὁποίας ἡ σύμπραξις εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ Νικηφόρου ἦτο ἀναμφισβήτητος· δεύτερον ὑποδείξῃ τὸν αὐτουργὸν τῆς δολοφονίας ταύτης, ὅστις καὶ ἂν εἶναι, καὶ τρίτον ἀποδώσῃ εἰς τὴν σύνοδον τὸν τόμον δι᾽ οὗ ὁ Νικηφόρος καθυπέβαλλεν εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κρίσιν καὶ ἀπόφασιν πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης δὲν ἐδίστασε νὰ ἐνδώσῃ εἰς ἁπάσας ταύτας τὰς ἀπαι-

(¹) Ταῦτα πάντα ἥκιστα ἀκριβῆ. Τιθεμένων κατὰ μέρος τῶν περὶ τῆς ἀγνώστου ἡμῖν πόλεως Tschemeschgig, τὸ ἀληθὲς καὶ βέβαιον εἶναι ὅτι τὸ tshemitsch ἀρμενιστὶ λέγεται βραχὺ ὑπόδημα, σανδάλιον, καὶ ἐντεῦθεν ὁ βραχὺς τὸ ἀνάστημα ἄνθρωπος, ὅπως ἡ ἀρμενικὴ λέξις *μουζάκ* (ἣν πλημμελῶς ὁ Δουκάγγιος ἐθεώρησεν ἑλληνικήν).

Ὁ Λέων Διάκονος λέγει ῥητῶς ὅτι τὸ ὄνομα Τσιμισκῆς εἶναι λέξις ἀρμενικὴ σημαίνουσα τὸ βραχὺ ὑπόδημα, ἅμα δὲ καὶ τὸν βραχὺν τὸ ἀνάστημα ἄνθρωπον, ἑρμηνεύει δὲ τὴν ἀρμενικὴν λ. διὰ τοῦ ***Μουζακίτζης*** νομίζων ὅτι ἡ λ. αὕτη εἶναι ἑλληνική, ἐνῷ ἀληθῶς καὶ αὕτη εἶναι ἀρμενικὴ ἐκ τοῦ *μουζάκ*=βραχύς. Ἀλλ᾽ ἡ δευτέρα ἀρμενικὴ λ. οὖσα γνωστὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξελήφθη ὑπὸ τοῦ Λέοντος ὡς ἑλληνική (Ἰδ. ἐκτενέστερα περὶ τούτων ἐν τῇ ἐμῇ πραγματείᾳ περὶ τοῦ ἐπωνύμου ***Τσιμισκῆς*** ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τοῦ πανεπιστημίου 1917).

τήσεις. Ἡ Θεοφανὼ ἐξωρίσθη ἀμέσως εἰς τὴν νῆσον Πρώτην, καὶ μετ' οὐ πολὺ εἰς τὴν ὁπωσοῦν ἀπωτέρω κειμένην Προκόννησον τὴν νῆσον τοῦ Μαρμαρᾶ), ἰδοῦσα οὕτω ματαιωθέντα τὰ χρυσᾶ αὐτῆς ὄνειρα καὶ τιμωρηθεῖσα τάχιστα διὰ τὴν κατὰ τοῦ Νικηφόρου ἐπιβουλήν. Ἡ εὐκολία μὲ τὴν ὁποίαν ἐνέδωκεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τοῦ Πολυεύκτου ἀποδεικνύει ὅτι δὲν ἀνταπεκρίνετο εἰς τὰ αἰσθήματα τῆς Θεοφανοῦς. Ἂν ἤθελεν, ἔσωζεν αὐτήν, ἥτις δὲν ἦτο πλειότερον αὐτοῦ ἔνοχος. Ἀλλ' ἀφοῦ ὠφελήθη ἐξ αὐτῆς, ἵνα καταστήσῃ ἐκποδὼν τὸν ἀντίπαλον, δὲν ἐνόμισε φρόνιμον νὰ προβῇ περαιτέρω καὶ νὰ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν συμβίωσιν μετὰ γυναικὸς ἡ ὁποία ἠδύνατο ἐπὶ τέλους νὰ ἐπιβουλεύσῃ καὶ αὐτόν, ὅπως ἴσως τοσούτους ἄλλους, βεβαίως δὲ τὸν δεύτερον σύζυγον. Ἡ δυσκολωτέρα τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ Πολυεύκτου ἦτο ἡ περὶ τῆς τιμωρίας τοῦ τῆς δολοφονίας αὐτουργοῦ, διότι ἦτο ἀναμφισβήτητον ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ἰωάννης ἰδίᾳ χειρὶ ἐπλήγωσε τὸν Νικηφόρον καὶ τοὺς ἄλλους πρὸς τοῦτο προέτρεψεν. Οὐδὲν ἧττον ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης δὲν ἐδίστασε νὰ καταγγείλῃ ὡς μόνον ἐκτελεστὴν τοῦ φόνου τὸν Λέοντα τὸν Βαλάντην καὶ νὰ καταδικάσῃ αὐτὸν εἰς ἐξορίαν. Τελευταῖον ἀπέδωκεν εἰς τὴν σύνοδον τὸν περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τόμον τοῦ προκατόχου, κάλλιστα εἰδὼς ὅτι, ἂν δὲν ἔπραττε τοῦτο, ἤθελεν ἐκτεθῆ εἰς τὴν ἐπικίνδυνον ὀργὴν τοῦ κλήρου. Τούτων δὲ γενομένων ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τῇ 25 Δεκεμβρίου, καὶ ἀναιρῶν ἁπάσας τὰς ἀρχὰς τῆς ἐσωτερικῆς τοῦ Νικηφόρου διοικήσεως ηὔξησε τὰς δωρεὰς ὅσαι ἀπενέμοντο εἰς τὴν σύγκλητον καὶ τοὺς ἄλλους τῆς πολιτείας ἄρχοντας, παρέσχεν ἀτέλειαν φόρων εἰς τὸ θέμα τῶν Ἀρμενιακῶν, ἐξ οὗ κατήγετο, καὶ ἐν γένει οὐδεμίαν ἔδειξε φειδὼ περὶ τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων χρημάτων.

Ἀργυροῦν νόμισμα Ἰωάννου Τσιμισκῆ. Ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως. ΙΩΑΝΝ(ης)ΕΝ Χ(ριστ)Ω ΑΥΤΟΚΡΑΤ(ωρ) ΒΑSΙΛΕΥS ΡΩΜΑΙΩ(ν). ἐπὶ τῆς ἑτέρας· ὁ βασιλεὺς καὶ ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΝΙΚΑ.

Ἀλλ' ἂν καθ' ὅλα ταῦτα ἐφάνη ἐνδεέστερος τοῦ μεγάλου αὐτοῦ προκατόχου, περὶ τὴν ἄλλην τῶν πραγμάτων διεξαγωγὴν ἀνεδείχθη λαμπρότατος, περὶ δὲ τοὺς κατὰ τῶν πολεμίων ἀγῶνας κρείσσων τῇ ἀληθείᾳ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιφανεστάτου ἐκείνου ἀνδρός. Εἴδομεν τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ἀντιοχείας γενομένην κατὰ τὰς τελευταίας τοῦ Νικηφόρου ἡμέρας. Ὁ πατριάρχης αὐτῆς Χριστοφόρος εἶχε φονευθῆ ὑπὸ τῶν μωαμεθανῶν ἐπὶ τῆς πολιορκίας· ὅθεν ὁ Ἰωάννης ἔσπευσε νὰ προχειρίσῃ διὰ Πολυεύκτου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου ἱεράρχην τῆς πόλεως ἐκείνης τὸν μοναχὸν Θεόδωρον, χρισθέντα (¹) τῇ 8 Ἰανουαρίου 970 ἐν Κωνσταντινουπόλει, πιθανῶς διότι ἐν τῇ ἀνωμάλῳ καταστάσει τῶν πραγμάτων τῆς Συρίας δὲν ἠδύνατο νὰ ἐνεργηθῇ αὐτόθι ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ χειροτονία τοῦ πατριάρχου τούτου. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἀποθανόντος καὶ τοῦ Πολυεύκτου τῇ 28 Ἰανουαρίου, ὁ Ἰωάννης, καλέσας εὐθὺς τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὴν βασίλειον αὐλὴν τοὺς ἱεράρχας καὶ τὴν σύγκλητον, εἶπεν εἰς αὐτοὺς ὅτι ἀναβιβάζει εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον τὸν ἀναχωρητὴν Βασίλειον, ὅστις καὶ ἐχειροτονήθη τῷ ὄντι τὴν Κυριακὴν τῆς Ὀρθοδοξίας, 13 Φεβρουαρίου. Τὰ δύο ταῦτα γεγονότα μαρτυροῦσιν ὅτι, ἂν ὁ Ἰωάννης ἔσχισε τὸν ἐκκλησιαστικὸν τοῦ προκατόχου τόμον, πράγματι ὅμως διετήρησε τὸ δικαίωμα τῆς τῶν ἀρ-

(¹) *Χειροτονηθέντα*. Τοῦ *χρίεσθαι* ἀντὶ χειροτονεῖσθαι γίνεται πολλὴ χρῆσις ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ, ἀλλὰ πλημμελῶς.

χιερέων ἐκλογῆς. Συγχρόνως ἐφρόντισε διὰ σιταγωγίας, ἣν τάχιστα συνήγαγεν ἐκ τῶν ἁπανταχοῦ ἐμπορίων, νὰ θεραπεύσῃ κατὰ τὸ ἐνὸν τὰ δεινὰ τοῦ λιμοῦ ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐπὶ τριετίαν κατετρύχετο τὸ κράτος. Καὶ τότε ἐπέστησε τὴν προσοχὴν εἰς τοὺς ἔξω πολεμίους, ὧν οἱ μᾶλλον κατεπείγοντες ἦσαν δύο, οἱ μωαμεθανοὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ οἱ Ρῶσοι, οἵτινες ὑπὸ τὸν Σβιατοσλαῦον εἶχον γίνει κύριοι ἁπάσης τῆς Βουλγαρίας. Κατὰ τῶν τελευταίων τούτων ἡτοιμάζετο νὰ ἐκστρατεύσῃ τὸ προσεχὲς ἔαρ, ὡς γνωρίζομεν ἤδη, ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος· καὶ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐνόμισε τῷόντι ὅτι ὀφείλει νὰ ἐκτελέσῃ τοῦτο μᾶλλον τὸ βούλευμα τοῦ προκατόχου ἢ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν κατὰ μωαμεθανῶν πόλεμον.

Μολυβδόβουλλον Θεοδώρου πατριάρχου Ἀντιοχείας

Ναὶ μὲν ἡ ἅλωσις τῆς Ἀντιοχείας δὲν εἶχε συνεπαγάγει τὴν ἀνάκτησιν ὅλης τῆς Συρίας· πολλαὶ τῶν αὐτόθι κατακτηθεισῶν πόλεων ἀπέβλεπον εἰς στάσιν, διότι ὁ Νικηφόρος δὲν εἶχε λάβει καιρὸν νὰ διαθέσῃ τὰ κατ' αὐτὰς ἀσφαλῶς, ἐλέγετο δὲ ὅτι θέλουσιν ἔλθει εἰς βοήθειαν αὐτῶν οἱ μωαμεθανοὶ τῆς Ἀφρικῆς. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε οἱ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος πολέμιοι ἦσαν σφόδρα τεταπεινωμένοι καὶ ἐξησθενημένοι ἕνεκα τῶν προτέρων ἀτυχημάτων, ὁ δ' ἐξ αὐτῶν κίνδυνος ὀλιγώτερον ἐπικείμενος τοῦ ἀπὸ τῶν Ρώσων, οἵτινες ἠδύναντο νὰ ἀπειλήσωσι καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὅθεν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης παρατάξας εἰς Ἀνατολὴν στρατὸν ἀποχρῶντα ὑπὸ τὸν πατρίκιον Νικόλαον, ὅστις, καίτοι εὐνοῦχος ὤν, εἶχε πολλὴν τῶν πολεμικῶν πραγμάτων ἐμπειρίαν, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιπέσῃ μεθ' ὅλης τῆς ἄλλης δυνάμεως τοῦ κράτους κατὰ τοῦ Σβιατοσλαύου.

Πρὶν ἢ ἐπιχειρήσῃ πολεμικήν τινα πρᾶξιν, ὁ βασιλεὺς προσεκάλεσε τὸν ἡγεμόνα τῶν Ρώσων νὰ λάβῃ τὸν συμφωνηθέντα πρὸς τὸν Νικηφόρον ἐπὶ τῇ καταδρομῇ τῆς Βουλγαρίας μισθὸν καὶ νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὰ ἴδια. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σβιατοσλαῦος ἀπέρριψεν ἐπανειλημμένως τὴν πρόσκλησιν ταύτην, προσαπειλήσας ὅτι ἐπελθὼν θέλει πολιορκήσει τὴν βασιλεύουσαν, ὁ Ἰωάννης διέταξεν ἀμέσως τὰ πρὸς τὴν ἐκστρατείαν ἀπαιτούμενα. Ὁ μάγιστρος Βάρδας ὁ Σκληρὸς καὶ ὁ πατρίκιος Πέτρος διετάχθησαν νὰ πορευθῶσι μετὰ ἀνδρῶν μυρίων, καὶ καταλαβόντες τὰ μεταξὺ Βουλγαρίας καὶ Θράκης σύνορα νὰ διαχειμάσωσιν αὐτόθι, περιμένοντες τὸν βασιλέα, ὅστις ἔμελλε νὰ ἐκστρατεύσῃ τὸ ἔαρ, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ γυμνάζοντες μὲν τὸν στρατόν, πληροφορούμενοι δὲ διὰ κατασκόπων τὰ κατὰ τὴν Βουλγαρίαν συμβαίνοντα. Ὁ πατρίκιος Πέτρος ἦτο ὁ στρατοπεδάρχης ἐκεῖνος, ὅστις περὶ τὰ τέλη τοῦ προηγουμένου ἔτους εἶχε κυριεύσει τὴν Ἀντιόχειαν. Ὁ δὲ τῶν Σκληρῶν οἶκος ἀνῆκεν εἰς τὴν μεγάλην στρατιωτικὴν ἀριστοκρατίαν τῆς δεκάτης καὶ τῆς ἑνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Πρῶτος ἐκ τοῦ οἴκου τούτου ἀναφέρεται ὑπὸ τῆς ἱστορίας ὁ πατρίκιος Νικήτας Σκληρός, τῷ 889, ἐπὶ Λέοντος τοῦ υἱοῦ τοῦ Βασιλείου τοῦ μακεδόνος· δεύτερος δὲ ὁ προκείμενος Βάρδας Σκληρός, τοῦ ὁποίου δὲν γνωρίζομεν τὴν πρὸς τὸν Νικήταν συγγένειαν, ὅστις ὅμως ἦτο ἀδελφὸς μὲν τῆς πρὸ μικροῦ θανούσης συζύγου τοῦ Ἰωάννου Μαρίας, τῆς φημιζομένης ἐπὶ κάλλει καὶ σωφροσύνῃ, ἀνὴρ δὲ δραστήριος καὶ γενναιότατος. Ἅμα καταλαβούσης τὰ

μεθόρια τῆς στρατιᾶς ταύτης, οἱ Ρῶσοι ἐπῆλθον κατ᾽ αὐτῆς, συνεπαγόμενοι πολλοὺς Οὔγγρους καὶ Βουλγάρους, καὶ συμποσούμενοι εἰς 30.000. Καίτοι δὲ ἔχων νὰ ἀγωνισθῇ πρὸς τριπλασίαν δύναμιν, ὁ στρατηγὸς Σκληρὸς δὲν ἐδίστασε νὰ ἀντιπαραταχθῇ διαιρέσας εἰς τρία τὸν στρατὸν αὐτοῦ, καὶ δύο μὲν μοίρας διατάξας νὰ ἐνεδρεύσωσιν εἰς τοὺς ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῶν ἀντιπάλων δρυμούς, μὴ προκύπτουσαι ἐκεῖθεν εἰμὴ ὅταν ἠχήσῃ τὸ πολεμιστήριον σάλπισμα, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν ἐπιτεθεὶς κατὰ μέτωπον. Ἡ συμπλοκὴ ὑπῆρξε σφοδρά. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ ἀδελφὸς τοῦ Βάρδα Κωνσταντῖνος, νεώτατος ὢν ἔτι, ἀλλὰ πελώριος τὸ σῶμα καὶ τὴν ἰσχὺν ἀκαταγώνιστος, ἐφόνευσε τολμηρόν τινα Ρῶσον, ὅστις εἶχεν ἐξορμήσει κατὰ τοῦ προκινδυνεύοντος Βάρδα· μετ᾽ ὀλίγον δὲ ἀμφιρρόπου ἔτι ὄντος τοῦ ἀγῶνος ἤχησαν αἱ σάλπιγγες, καὶ ἐπατάγησαν τὰ τύμπανα, καὶ προσεβλήθησαν κατὰ νώτων οἱ Ρῶσοι ὑπὸ τῶν ἐνεδρευόντων ταγμάτων, ὥστε ἐκπλαγέντες ἤρχισαν νὰ ὑπενδίδωσι. Τότε εἷς τῶν ἐπιφανεστέρων αὐτῶν ἡγεμόνων προελάσας ἠθέλησε νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς συναγωνιστάς, ἀλλ᾽ ὁ Βάρδας ἀντεπεξελθὼν ἔσχισεν αὐτὸν διὰ τοῦ ξίφους εἰς δύο ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ζωστῆρος, καὶ οὕτω, πεσόντος κατὰ γῆς τοῦ ἀθλητικοῦ ἐκείνου σώματος, οἱ Ρῶσοι ἐτράπησαν ἤδη εἰς φυγὴν καταδιωκόμενοι καὶ ἀνηλεῶς σφαζόμενοι μέχρις ἑσπέρας. Τὰ προοίμια λοιπὸν τοῦ ἀγῶνος ἀπέβησαν λαμπρά, καὶ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης μεταβιβάζων ἀδιακόπως τὰς δυνάμεις ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην καὶ τοποθετῶν αὐτὰς ἐπιτηδείως καὶ γυμνάζων ἦτο ἕτοιμος νὰ εἰσβάλῃ πανστρατιᾷ εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ὅτε περιστάσεις ἀπροσδόκητοι ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἀναβάλῃ καθ᾽ ὅλον τοῦτο τὸ ἔτος τὸ μέγα ἐκεῖνο ἐπιχείρημα.

Ρῶσοι πολεμισταὶ κατὰ τὸν Ι' αἰῶνα
(Εἰκὼν σλαυικοῦ χειρογράφου)

Οἱ Φωκάδες δὲν ἐπείσθησαν νὰ ὑποφέρωσι μέχρι τέλους ἀμαχητὶ τὴν μεταβολὴν τῆς τύχης αὐτῶν. Ὁ υἱὸς τοῦ Λέοντος Βάρδας, ὅστις ἦτο ἐξόριστος εἰς Ἀμάσειαν, συνεννοηθεὶς μετὰ τριῶν αὐτοῦ ἐξαδέλφων καὶ δραπετεύσας ἐκ τῆς πόλεως ἐκείνης ἦλθεν εἰς Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας, ἤθροισεν αὐτόθι μέγα πλῆθος ἀνθρώπων, ἐξ ἐκείνων οἵτινες ῥέπουσι πάντοτε πρὸς στάσιν, ἀνηγορεύθη ὑπ᾽ αὐτῶν προχείρως αὐτοκράτωρ, ἐχειροτόνησε πολλοὺς στρατηγοὺς καὶ ἄλλους ἄρχοντας, ἔδωκεν ἔτι πλείονας ὑποσχέσεις, καὶ ἔπραττε ταῦτα πάντα ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Λέοντος, ὅστις, φρουρούμενος εἰς Λέσβον, ὑπεκίνει εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Μακεδόνας διὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀβύδου Στεφάνου, ὑποσχόμενος καὶ αὐτὸς τιμὰς καὶ χρήματα. Ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης πληροφορηθεὶς αἴφνης τὰ γινόμενα καθυπέβαλεν ἀμέσως εἰς δίκην τὸν ἐπίσκοπον Ἀβύδου, τὸν Λέοντα Φωκᾶν, καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Νικηφόρον, ἐξ ὧν ὁ μὲν πρῶτος καθῃρέθη τῆς ἱερωσύνης, οἱ δὲ δύο ἄλλοι κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Ἀλλ᾽ ὁ βασιλεὺς δὲν ἐξετέλεσε τὴν ποινὴν ταύτην, πέμψας δὲ εἰς Λέσβον διαταγὰς ἐπήρωσε, λέγουν,

ἀμφοτέρων τοὺς ὀφθαλμούς, πράγματι ὅμως τὰς βλεφαρίδας μόνον αὐτῶν ἔκαυσεν, ἀφήσας ἀβλαβῆ τὴν ὄψιν. Ἀλλ' ἐπέβαλε βαρείας χρηματικὰς ποινὰς εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν φίλων αὐτῶν, ὅσοι εἶχον ἀποδεχθῆ τὰς στασιαστικὰς ἐκείνας συμβουλάς. Πρὸς δὲ τὸν Βάρδαν Φωκᾶν ἔγραψε παραινῶν νὰ παραιτηθῇ τοῦ ὀλεθρίου τολμήματος καὶ ὑποσχόμενος αὐτῷ ἐπὶ τούτῳ πλήρη ἀμνηστίαν. Ἀλλ' ἐκείνου αὐθάδως καὶ ὑβριστικῶς ἀπαντήσαντος ἔπεμψε κατ' αὐτοῦ τὸν Βάρδαν Σκληρόν, τὸν πρὸ μικροῦ κατὰ τῶν Ρώσων ἀριστεύσαντα ἀναβαλὼν ἐξ ἀνάγκης ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν κατὰ τῶν ἀρκτῴων πολεμίων ἐπιχείρησιν. Ὁ Βάρδας Σκληρὸς κατώρθωσε νὰ διαλύσῃ τὴν στάσιν σχεδὸν ἀμαχητί. Ὄχι μόνον εἶχε ρητὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως ν' ἀποφύγῃ ὅσον ἐνδέχεται πᾶσαν αἱματοχυσίαν ἀλλὰ καὶ οἴκοθεν ἀπέκλινε πρὸς τοῦτο κηδεστὴς ὢν τοῦ Βάρδα Φωκᾶ, τοῦ ὁποίου ἡ ἀδελφὴ ἦτο νύμφη του, ἐπὶ τῷ ἡρωικῷ αὐτοῦ ἀδελφῷ Κωνσταντίνῳ. Ὅθεν, ἅμα πλησιάσας εἰς τὸ ἀντίπαλον στρατόπεδον, προέτεινεν αὖθις εἴς τε τὸν ἀρχηγὸν καὶ τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ ἀμνηστίαν καὶ ἀπάθειαν, ἐὰν ἀποθέσωσι τὰ ὅπλα. Καὶ ὁ μὲν Βάρδας Φωκᾶς ἐπέμενεν ἀποποιούμενος· ἀλλ' οἱ περὶ αὐτὸν ἐνδίδοντες εἰς τὰς ὑποσχέσεις καὶ τὰς ἀμοιβὰς τοῦ Σκληροῦ ηὐτομόλησαν σωρηδὸν εἰς τὸ βασιλικὸν στρατόπεδον, ὥστε ὁ Βάρδας Φωκᾶς βλέπων ἑαυτὸν παρὰ πάντων σχεδὸν ἐγκαταλιπόμενον ἔφυγε διὰ νυκτὸς καὶ ἀπῆλθε μετὰ 300 μόνον εἰς φρούριόν τι καλούμενον Ἀντιγούς, τὸ ὁποῖον εἶχε λάβει τὴν πρόνοιαν πρὸ καιροῦ νὰ ὀχυρώσῃ εἰσαγαγὼν ἐν αὐτῷ καὶ τροφὰς ἀποχρώσας. Ἐκεῖ παρηκολούθησεν αὐτὸν ὁ Βάρδας Σκληρὸς καὶ ἀποκλείσας πανταχόθεν παρῄνεσεν ἐκ νέου νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν εὐμένειαν τοῦ βασιλέως. Ὁ δὲ Φωκᾶς, βλέπων ὅτι παντελῶς ἐμονώθη καὶ ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ διαφύγῃ τὴν ἅλωσιν, ἐνέδωκε τελευταῖον καὶ λαβὼν πίστεις περὶ τῆς ἀπαθείας ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν φιλτάτων κατῆλθεν ἀπὸ τοῦ φρουρίου μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων. Ὁ Σκληρὸς ὑπεδέχθη αὐτοὺς φιλανθρώπως καὶ ἀνέφερε τὰ γενόμενα εἰς τὸν βασιλέα, ζητῶν τὰς διαταγάς του. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ἐδήλωσεν, ὁ μὲν Βάρδας Φωκᾶς ἀποκαρεὶς κληρικὸς νὰ περιορισθῇ εἰς Χίον μετὰ τῆς οἰκογενείας του, ὁ δὲ Σκληρὸς ἀναλαβὼν τὰς δυνάμεις νὰ διαπεράσῃ διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ αὐτόθι νὰ διαχειμάσῃ, ἵνα κατὰ τὸ προσεχὲς ἔαρ συνεκστρατεύσῃ μετὰ τοῦ βασιλέως κατὰ τῶν Ρώσων.

Τὸ πρὸ ἑνὸς ἔτους μελετώμενον κατὰ τούτων ἐπιχείρημα ἀπέβαινεν ὁσημέραι μᾶλλον κατεπεῖγον. Ἐπαρθέντες ἐκ τῆς στάσεως τοῦ Βάρδα Φωκᾶ καὶ ὠφεληθέντες ἐκ τῆς ὀλίγης ἐμπειρίας καὶ τῆς περὶ τὸν βίον ἀκολασίας τοῦ μαγίστρου Ἰωάννου Κουρκούα, εἰς ὃν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Σκληροῦ εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ ἡγεμονία τοῦ εὐρωπαϊκοῦ στρατοῦ, οἱ Ρῶσοι διέπραξαν πολλὰς ἐπιδρομὰς καὶ δῃώσεις εἰς τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν, ὥστε εἴπερ ποτὲ ἀπαραίτητον ἀπέβη νὰ περισταλῶσι. Καθ' ὅλον λοιπὸν τὸν χειμῶνα τοῦ 970 πρὸς τὸ 971 ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐπαναλαβὼν καὶ συμπληρῶν τὰς προπαρασκευὰς αὐτοῦ κατήρτισε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον, συνέλεξε τροφὰς καὶ ἡτοίμασε μεγάλας ὅπλων προμηθείας.

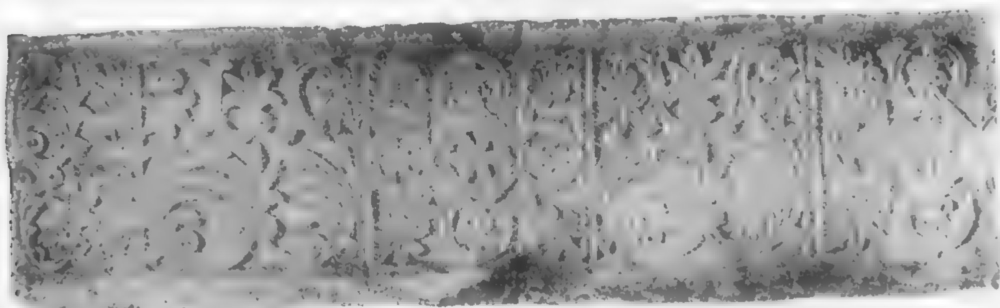
Συγχρόνως δὲ ἐρρύθμισεν ἀσφαλέστερον τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς δύο νομίμους διαδόχους τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, τὸν Βασίλειον, ὅστις ἦτο ἤδη 14 ἐτῶν, καὶ τὸν Κωνσταντῖνον, ἑνδεκαέτη ὄντα. Ἡ μήτηρ αὐτῶν Θεοφανὼ ἐνόμισε, φαίνεται, ὅτι δύναται, ὠφελουμένη ἐκ τοῦ κινήματος τῶν Φωκάδων, νὰ κινήσῃ ἐπανάστασιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὅθεν δραπετεύσασα ἐκ Προκοννήσου ἦλθεν εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ὅπου οὐδένα μὲν εὗρε πρόθυμον νά την ἀκολουθήσῃ, κατώρθωσεν ὅμως νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ βασίλεια καὶ νὰ ἴδῃ τόν τε βασιλέα Ἰωάννην καὶ τὸν παρακοιμώμενον Βασί-

λειον. Ἡ σκηνὴ ὑπῆρξε σκανδαλώδης. Πάντα τὰ πάθη τοῦ διαπαιδαγωγηθέντος ἔρωτος καὶ τῆς ἀποτυχούσης φιλαρχίας, ὅσα πρὸ μηνῶν ἔβραζον εἰς τὴν καρδίαν τῆς γυναικὸς ταύτης, ἐξεχείλισαν ἤδη ἀκάθεκτα. Καὶ ἐπειδὴ οὔτε τὰ θέλγητρα, οὔτε οἱ ἔλεγχοι, οὔτε αἱ παρακλήσεις, οὔτε αἱ ἀπειλαὶ ἴσχυσαν νὰ μεταπείσωσι τὸν βασιλέα Ἰωάννην, ἡ Θεοφανώ, στραφεῖσα πρὸς τὸν παρακοιμώμενον, ὕβρισεν αὐτόν, ὠνόμασε Σκύθην, ὠνόμασε βάρβαρον καὶ ἐν τῇ παραφορᾷ της ὁρμήσασα ἐγρονθοκόπησεν αὐτὸν εἰς τὸ πρόσωπον. Τότε ἀπήχθη ἐκ τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐξωρίσθη εἰς τὴν ἐν Ἀρμενίᾳ μονὴν τῆς Δάμιδος. Συνεξωρίσθη δὲ καὶ ἡ μήτηρ αὐτῆς ἐν Μαντινείῳ τῆς Καππαδοκίας. Ἀλλ᾽ ἐν τούτοις ἡ θέσις τῶν νομίμων διαδόχων τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ἀπέβαινεν ἐπισφαλής· διότι εἶχον συμβασιλέα ἄνδρα πανίσχυρον, δι᾽ οὐδενὸς συνδεόμενον πρὸς αὐτοὺς δεσμοῦ, δυνάμενον δὲ νὰ γεννήσῃ ἐκ δευτέρου γάμου τέκνα ἴδια καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ παραγάγῃ συμφέροντα ἐπικίνδυνα εἰς τὴν τύχην τῶν νομίμων διαδόχων. Ταῦτα τὰ ἀτοπήματα θέλουσα νὰ προλάβῃ ἡ σύγκλητος, ἥτις ἐπεθύμει πάντοτε τὴν διατήρησιν τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, προέτρεψε τὸν βασιλέα Ἰωάννην διὰ τοῦ προέδρου Βασιλείου νὰ ἀσφαλίσῃ τὰ καθ᾽ ἑαυτὸν ἅμα καὶ τὰ κατὰ τοὺς βασιλόπαιδας, νυμφευόμενος ἄνευ ἀναβολῆς τὴν θείαν αὐτῶν Θεοδώραν, τὴν θυγατέρα τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου καὶ κατ᾽ ἀκολουθίαν ἀδελφὴν τοῦ πατρός των Ρωμανοῦ. Ὁ δὲ ἠσπάσθη προθύμως τὴν συμβουλήν, εἰ καὶ ἡ Θεοδώρα διέπρεπε μᾶλλον ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς αὐτῆς ἢ ἐπὶ κάλλει καὶ νεότητι. Οἱ γάμοι ἐτελέσθησαν κατὰ μῆνα Νοέμβριον 970 καὶ ἐπροξένησαν πολλὴν ἀγαλλίασιν εἰς ἅπαν τὸ ὑπήκοον. Εἰς τὴν ἀγαλλίασιν ταύτην συνετέλεσαν πλεῖσται αὐλικαὶ καὶ δημοτικαὶ πανηγύρεις, αἵτινες ἀπέβησαν τόσῳ μᾶλλον λαμπραὶ καὶ κοινῆς εὐχαριστήσεως πρόξενοι ὅσῳ ὁ βασιλεὺς ἀνεδείχθη κατὰ τὴν συνήθειάν του μεγαλοπρεπὴς καὶ φιλόφρων. Περὶ ταῦτα δὲ διατρίψας καθ᾽ ὅλον τὸν χειμῶνα εὑρέθη κατὰ τὸ ἔαρ ἕτοιμος νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ βουλεύματος.

Ἡ 28 Μαρτίου 971 ὡρίσθη ὡς ἡμέρα τῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐξόδου τοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ στρατοῦ. Ἀπὸ πρωίας τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἥτις ἦτο ἡ Πέμπτη τῆς ἑβδομάδος τῶν Βαΐων, ὁ μὲν στρατὸς παρετάχθη ἐπὶ πολέμῳ διεσκευασμένος εἰς τὰς μεταξὺ τῶν βασιλείων καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας πλατείας καὶ ὁδούς, ὁ δὲ στόλος ἐντὸς τοῦ Κερατίου Κόλπου. Ὁ στρατὸς ἦτο πολὺ εὐαριθμότερος τῶν ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ ἐπανειλημμένως κατὰ μωαμεθανῶν ἐπελθόντων δεκάκις, εἰκοσάκις καὶ τεσσαρακοντάκις μυρίων ἀνδρῶν, ἀλλὰ συνέκειτο ἐκ μαχητῶν λογάδων, ἐν οἷς μάλιστα διέπρεπεν ἡ ἴλη τῶν *Ἀθανάτων,* ἣν πρῶτος διωργάνωσεν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, ἐκ τῶν ἀρίστων καταφράκτων ἱππέων ἐπιλεξάμενος, ὡς τὸ κράτιστον τῶν ἰδίων δορυφόρων σῶμα, κατὰ μίμησιν τῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις (Κεφ. Β΄ βιβλ. Γ΄ τοῦ πρώτου τόμου) καὶ τοῖς μετέπειτα Πέρσαις (Κεφ. Γ. βιβλ. Θ΄ τοῦ τρίτου τόμου) *Ἀθανάτων.* Ἡ ἴλη αὕτη λαμπρῶς τῷόντι ἠγωνίσατο κατὰ τὸν προκείμενον πόλεμον, βραδύτερον ὅμως δὲν ἀναφαίνεται πλέον ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς σπουδαῖον στρατιωτικὸν σῶμα καὶ πιθανῶς κατηργήθη ὡς κινήσασα τὸν φθόνον τῶν ἄλλων σωμάτων τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς. Ὁ δὲ στόλος συνέκειτο ἐκ 300 περίπου πλοίων μεγάλων καὶ μικρῶν, ὧν τὰ κράτιστα ἦσαν διὰ σκευαστοῦ πυρὸς ὡπλισμένα καὶ τούτου ἕνεκα ἐκαλοῦντο *πυρφόρα.* Ὁ βασιλεὺς ἐξῆλθε τῶν ἀνακτόρων περὶ τὴν ἐνάτην ὥραν τῆς πρωίας, ἀφοῦ προσηυχήθη εἰς τὸ ἐν τῇ Χαλκῇ ἱερὸν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἀπῆλθε διὰ μέσου τῶν ταγμάτων καὶ ἰλῶν εἰς τὸν μέγαν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ἐξῃτήσατο ἐνταῦθα τὴν ἀρωγὴν τοῦ Ὑψίστου καὶ ἐπορεύθη ἔπειτα, παρεπομένου σύμπαντος τοῦ στρατοῦ καὶ λιτανεύοντος τοῦ κλήρου, πρὸς τὸν ἐν Βλαχέρναις οἶκον τῆς Θεομήτορος. Ἐνταῦθα προσηυχήθη τὸ τρίτον. Ἐξελθὼν δὲ τῆς ἐκκλησίας

ἀνῆλθεν εἰς τὰ αὐτόθι ἀνάκτορα, ἵνα ἐπιθεωρήσῃ ἐκεῖθεν τὸν παρὰ τὸν αἰγιαλὸν παρατεταγμένον καὶ εἰς ἔκπλουν κατὰ πάντα παρεσκευασμένον· στόλον. Ὁ βασιλεὺς ἐνέκρινε τὴν ναυτικὴν παρασκευήν, παρήγγειλε νὰ διανεμηθῶσι χρηματικαὶ ἀμοιβαὶ εἰς τοὺς ναυβάτας καὶ τοὺς ἐρέτας καὶ διέταξε νὰ ἐκπλεύσωσιν ἀμέσως ἐπὶ τὸν Εὔξεινον πόντον καὶ τὸν Ἴστρον ποταμόν, διότι ὁ σκοπὸς αὐτοῦ ἦτο νὰ διακωλύσῃ τοιουτοτρόπως πᾶσαν τῶν Ρώσων ὑποχώρησιν. Ἅμα δὲ ὡς ἐξέπλευσεν ὁ στόλος, ἀνεχώρησε καὶ ὁ βασιλεὺς αὐθημερὸν μεθ᾽ ὅλου τοῦ στρατοῦ εἰς Ἀδριανούπολιν.

Ἐκεῖ ἀφικόμενος τὴν τρίτην ἡμέραν ἔμαθε παρὰ τῶν προσκόπων ὅτι αἱ κλεισοῦραι τοῦ Αἵμου ἦσαν ἀφύλακτοι, διότι οἱ Ρῶσοι ἐνόμιζον ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν θέλει ἐκ-

Μαρμάρινον ἀνάγλυφον τοῦ ι' αἰῶνος ἐν Πραισθλαύᾳ (Filow. Ἀρχαία βουλγαρικὴ τέχνη).

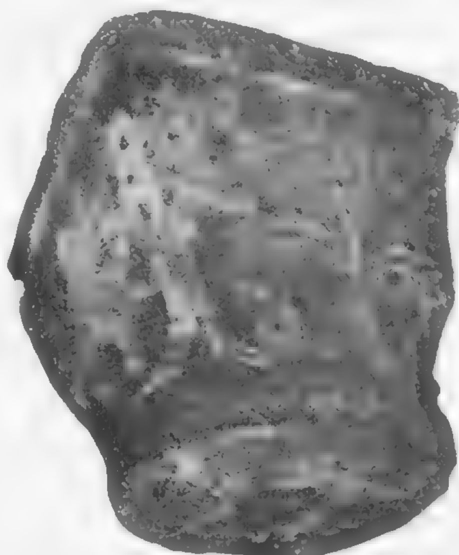
στρατεύσει πρὶν ἢ πανηγυρίσῃ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα καὶ τὰς παρεπομένας αὐτῇ τελετάς. Ὅθεν ὠφελούμενος ἐκ τοῦ λάθους τούτου τῶν πολεμίων ἀπεφάσισε νὰ διέλθῃ ἄνευ ἀναβολῆς τὰς στενὰς ἐκείνας διόδους καὶ νὰ ἐπιπέσῃ ἀπροσδοκήτως κατὰ τῆς Πραισθλαύας, ἥτις, ὡς γνωρίζομεν ἤδη, ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῶν ἡγεμόνων τῆς Βουλγαρίας. Ἐπὶ τούτῳ διῄρεσε τὸν στρατὸν εἰς δύο. Καὶ αὐτὸς μὲν παραλαβὼν τοὺς Ἀθανάτους καὶ πεζοὺς τῶν ἀλκιμωτάτων 15.000 καὶ ἱππεῖς 13.000 προεπορεύθη ὅσον ἔνεστι τάχιον, τὸ δὲ λοιπὸν στρατιωτικὸν μετὰ τῶν σκευῶν καὶ τῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν πρόεδρον Βασίλειον, παραγγείλας νὰ ἐπέλθῃ ἐξ ὄπισθεν βάδην. Τῳόντι ὁ βασιλεὺς διῆλθεν ἀκωλύτως ἁπάσας τὰς τοῦ Αἵμου δυσχωρίας, ἐξησφάλισε τὴν διάβασιν τοῦ κατόπιν βαδίζοντος Βασιλείου, καὶ ἅμα εὑρεθεὶς ἐπέκεινα τοῦ ὄρους ἐντὸς τῆς Βουλγαρίας διέταξε τὸ στράτευμα εἰς βαθείας φάλαγγας, παρήγγειλε τὰς σάλπιγγας νὰ ἐπηχήσωσι τὸ ἐνυάλιον, νὰ ἀλαλάξωσι τὰ κύμβαλα καὶ νὰ παταγήσωσι τὰ τύμπανα, πορευθεὶς οὕτως ἐν παρατάξει λαμπρᾷ ἐπὶ Πραισθλαύαν, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ἔφθασε τὴν πρωίαν τῆς 3 Ἀπριλίου πρὸς μεγάλην ἔκπληξιν τῶν Ρώσων. Ὁ Σβιατοσλαῦος δὲν εὑρίσκετο τότε εἰς Πραισθλαύαν, ἀλλὰ διέτριβε περὶ Δορύστολον, τὴν σημερινὴν Σιλίστριαν, μετὰ τοῦ πλείστου τῆς δυνάμεως. Ὑπῆρχεν ὅμως ἐν Πραισθλαύᾳ φρουρὰ ἱκανὴ Ρώσων καὶ Βουλγάρων ὑπὸ ἕνα τῶν ἐπιφανεστάτων ἡγεμόνων Ρώσων, ὃν ὁ Λέων ὁ Διάκονος ὀνομάζει Σφέγγελον, καὶ προσέτι ὁ τῶν Βουλγάρων ἡγεμὼν Βορὶς μετὰ τῆς οἰκογενείας του, καὶ αὐτὸς ὁ προδότης πατρίκιος Καλοκύρης. Ὅθεν πᾶσα κατεβλήθη προσπάθεια ἵνα ἀποκρουσθῇ ἡ ἐπίθεσις. Καὶ αὐθημερὸν ἐξελθόντες τοῦ φρουρίου οἱ Ρῶσοι ἠγωνίσθησαν ἐκ παρατάξεως νὰ ἀναγκάσωσι τὸν βασιλέα εἰς ὑποχώρησιν. Μαχόμενοι ὅμως πεζοὶ δὲν ἠδυνήθησαν ἐπὶ τέλους νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὸ προελάσαν κατ᾽ αὐτῶν ἱππικόν, καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἀκάθεκτον τῶν Ἀθανάτων προσβολήν, τραπέντες δὲ κατέφυγον ἐν-

τὸς τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως, ἀφοῦ ὑπέστησαν φθορὰν δεινήν, 8.500 ἀνδρῶν, καθάπερ ἱστορεῖ, ἀλλ' ὡς λεγόμενον, ὁ Λέων ὁ Διάκονος.

Μετὰ τὴν ἧτταν ταύτην ὁ πατρίκιος Καλοκύρης ἐνόμισε φρόνιμον νὰ μὴ μείνῃ πλειότερον εἰς Πραισθλαύαν, καὶ ἀναχωρήσας λαθραίως διὰ νυκτὸς κατέφυγε πρὸς τὸν Σβιατοσλαῦον. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν, ἐπειδὴ ἔφθασεν ἤδη καὶ ἡ λοιπὴ στρατιὰ ὑπὸ τὸν πρόεδρον Βασίλειον μετὰ τῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν, ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐπεχείρησε τὴν ἐξ ἐφόδου ἅλωσιν τῆς πόλεως. Κατ' ἀρχὰς οἱ αὐτοκρατορικοὶ πλησιάσαντες εἰς τὸ τεῖχος ἔβαλον κάτωθεν διὰ τόξων καὶ πετροβόλων ὀργάνων καὶ σφενδονῶν καὶ ἀκοντίων τοὺς ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων Ρώσους, οἵτινες ἀμυνόμενοι ἔρριπτον ἄνωθεν ἀκόντια καὶ βέλη καὶ λίθους. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ βασιλεὺς διέταξε νὰ προσαγάγωσι κλίμακας εἰς τὰ τείχη· καὶ τούτου γενομένου πρῶτος νεανίας τις, ὁ Θεοδόσιος Μεσονύκτης, ἐκ τῆς Ἀνατολῆς καταγόμενος, σπασάμενος τὸ ξίφος καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς τὴν ἀσπίδα ὑπὲρ κεφαλὴν ἀνατείνας ἀνέβη ἐπὶ τὰς ἐπάλξεις καὶ ἐκτύπησεν εἰς τὸν αὐχένα τὸν Ρῶσον, ὅστις ἠθέλησε νὰ ἀντιταχθῇ εἰς αὐτὸν καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἀποκοπεῖσα κεφαλὴ μετὰ τῆς περικεφαλαίας ἐκυλίσθη ὡς σφαῖρα ἔξω τῶν τειχῶν πρὸς τὸ ἔδαφος. Ἐντεῦθεν οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἐπαλαλάξαντες ἀνέδραμον πολυάριθμοι διὰ τῶν κλιμάκων καὶ μετὰ πεισματώδη ἐπὶ τοῦ τείχους ἀνταγωνισμὸν ἠνάγκασαν τοὺς Ρώσους νὰ καταλίπωσι τὸν περίβολον, διὰ τῶν πυλῶν τοῦ ὁποίου εἰσελθοῦσα ἤδη πᾶσα ἡ περὶ τὸν Ἰωάννην δύναμις κατεκυρίευσε τὴν πόλιν καὶ δεινὴν ἐπήγαγεν εἰς τοὺς πολεμίους φθοράν. Τότε λέγεται ὅτι συνελήφθη καὶ ὁ Βορὶς μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν δύο τέκνων καὶ προσήχθη τῷ βασιλεῖ, ὅστις ἐδέξατο αὐτὸν ἐν πάσῃ τιμῇ, ἀποκαλῶν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων καὶ λέγων ὅτι ἦλθε νὰ ἐκδικηθῇ τὰς συμφορὰς ἃς οὗτοι ὑπέστησαν παρὰ τῶν Ρώσων. Ἐν τούτοις ὁ ἀγὼν δὲν ἐτελείωσε διὰ τῆς ἀπὸ τοῦ περιβόλου ἀποχωρήσεως τῶν ἀντιπάλων. Ἑπτακισχίλιοι Ρῶσοι καὶ Βούλγαροι (διότι πολλοὶ Βούλγαροι ἐκθύμως ἐμάχοντο κατὰ τῶν ἡμετέρων *ὡς αἰτίων γενομένων τῆς ρωσικῆς ἐπιδρομῆς καὶ τυραννίας*) κατέλαβον τὴν *βασίλειον αὐλήν*, ἐν ᾗ, ἐπειδὴ ἦτο ὠχυρωμένη, ἐναπέκειτο καὶ ὁ τῶν Βουλγάρων θησαυρός. Οἱ περὶ τὸν Ἰωάννην παροτρυνόμενοι ὑπ' αὐτοῦ ἠθέλησαν νὰ ἐκπορθήσωσι διὰ μιᾶς καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο τῶν πολεμίων καταφύγιον, ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι νὰ προσέλθωσιν εἰμὴ διὰ στενῆς πυλίδος πολλοὶ ἐνταῦθα εἰς μάτην κατεκόπησαν, μέχρις οὗ ὁ βασιλεύς, ἀναχαιτίσας τὴν ὁρμήν των, διέταξε νὰ βάλωσι πῦρ εἰς διάφορα τοῦ οἰκοδομήματος ἐκείνου μέρη, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο, φαίνεται, πανταχόθεν διὰ τείχους ἀσφαλοῦς περιπεφραγμένον. Τότε οἱ Ρῶσοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξέλθωσι τοῦ οἰκοδομήματος καὶ συνεπυκνώθησαν ἅπαντες ἐντὸς τῆς ὑπαίθρου αὐλῆς, ὅπου ἠγωνίσθησαν μὲν γενναίως ἀλλ' οὐδὲν ἧττον καταπολεμηθέντες ὑπὸ τοῦ περικυκλώσαντος αὐτοὺς Βάρδα τοῦ Σκληροῦ ἅπαντες σχεδὸν ἔπεσον ἐκτὸς ὀλιγίστων, οἵτινες μετὰ τοῦ Σφεγγέλου ἐπέτυχον νὰ διαφύγωσι πρὸς τὸν Σβιατοσλαῦον.

Τοιουτοτρόπως ἐκυριεύθη ἐντὸς δύο ἡμερῶν ἡ Πραισθλαύα τὴν μεγάλην Πέμπτην. Ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἀνέπαυσεν ἐν αὐτῇ τὸν στρατὸν ἐπί τινας ἡμέρας, ἐβράβευσε τοὺς ἀριστεύσαντας, καὶ ἑώρτασε τὴν θείαν τοῦ Σωτῆρος Ἀνάστασιν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ διεμήνυσεν αὖθις εἰς τὸν Σβιατοσλαῦον νὰ ἐκχωρήσῃ ἐκ τῆς Βουλγαρίας, ὠχύρωσε τὰ παθόντα τοῦ φρουρίου μέρη, μετωνόμασε τὴν Πραισθλαύαν ἐπὶ τὸ ἑλληνικώτερον Ἰωαννούπολιν, καὶ τελευταῖον καταλιπὼν ἐν αὐτῇ φρουρὰν ἀποχρῶσαν ἀπῆλθε πανστρατιᾷ ἐπὶ τὸ Δορύστολον, κυριεύσας καθ' ὁδὸν τήν τε Πλίσκουβαν καὶ τὴν Δίνειαν καὶ ἄλλας διαφόρους πόλεις, αὐθορμήτως ὑποταχθείσας. Ὁ Σβιατοσλαῦος οὐδεμίαν ἠθέλησε νὰ ἀκούσῃ περὶ ὑποχωρήσεως πρότασιν. Ἀπ' ἐναντίας, ἐπειδὴ ἔβλεπε τοὺς Βουλγάρους μετὰ τοῦ βασι-

λέως ἤδη συντασσομένους, συγκαλέσας τοὺς ἐπιφανεστέρους ἐξ αὐτῶν τὸν ἀριθμὸν 300 ἅπαντας ἀνηλεῶς ἀπέκτεινε, τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος συνέκλεισεν εἰς εἱρκτάς· αὐτὸς δὲ συναγαγὼν τὴν δύναμιν αὐτοῦ εἰς 60,000 ἀνδρῶν συμποσουμένην ἀπεφάσισε νὰ ἀντιταχθῇ εἰς τοὺς ἐπερχομένους ἀντιπάλους. Ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, βαδίσας ὁπωσοῦν βραδέως δὲν ἐπλησίασεν εἰς Δορύστολον εἰμὴ τῇ 23 Ἀπριλίου καὶ εὗρε τοὺς Ρώσους ἑτοίμους νὰ ὑποδεχθῶσιν αὐτὸν ἐν πυκνῇ παρατάξει πρὸ τῆς πόλεως. Ἀντιτάξας λοιπὸν καὶ αὐτὸς τὸν ἴδιον στρατὸν κα ἔχων ἐν τῷ μέσῳ μὲν τὴν πεζικὴν φάλαγγα, κατὰ θάτερον δὲ τὸ κέρας τοὺς πανσιδήρους ἱππότας, ἐξ ὄπισθεν δὲ τοὺς τοξότας καὶ σφενδονήτας, ἀδιακόπως ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς τῶν παρατεταγμένων βάλλοντας, ἐπῆλθε κατὰ τῶν πολεμίων ἐπ' αἰσίοις, διότι τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐτελεῖτο ἡ μνήμη τοῦ καλλινίκου μάρτυρος Γεωργίου. Ἡ μάχη ὑπῆρξε μακρὰ καὶ ἐναγώνιος, Οἱ Ρῶσοι γαυριῶντες ἐπὶ τῇ ἀρχαίᾳ αὐτῶν πολεμικῇ φήμῃ ἠγωνίσθησαν, εἰ καὶ πεζοί, μετὰ ρώμης ἀγρίας καὶ ἐνθουσιώδους. Οἱ περὶ τὸν βασιλέα Ἰωάννην ἀναμιμνησκόμενοι τὰ πρόσφατα αὐτῶν κατὰ μωαμεθανῶν κατορθώματα καὶ ἐπαιρόμενοι ἐπὶ τῷ ἱππικῷ αὐτῶν ἀντετάχθησαν μετ' ἐμπειρίας καὶ τεχνικῆς ἐπιστήμης. Πολλοὶ ἔπεσον ἑκατέρωθεν καὶ ἡ νίκη ἐφαίνετο ἀμφιταλαντευομένη μέχρι δείλης βαθείας, ὅτε ὁ βασιλεὺς ἐπιρράξας κατὰ τῶν πολεμίων ἀνὰ κράτος ἅπαν τὸ ἱππικὸν καὶ ἀναβοήσας ὅτι ἐπέστη ἡ ὥρα νὰ ἀποδείξωσι δι' ἔργων τὴν ἀρετὴν ἐπήνεγκε τὴν κρίσιν τοῦ ἀγῶνος. Οἱ σαλπιγκταὶ ἠλάλαξαν τὸ ἐνυάλιον· βοὴ ἀθρόα ἀντήχησεν, ὁ στρατὸς ὅλος θεωρῶν τὸν βασιλέα προκινδυνεύοντα ἐξώρμησε δι' ἀκατασχέτου φορᾶς κατὰ τῶν Ρώσων, οἵτινες μὴ δυνηθέντες νὰ ὑπομείνωσι τὴν τελευταίαν ταύτην

Κινόκρανα τοῦ Ι' αἰῶνος ἐν Πρεσθλαύᾳ

ροπήν, ἔκλιναν εἰς φυγὴν καὶ πρὸς τὸ τεῖχος συνώσθησαν, πολλοὺς ἀποβαλόντες τῶν ἀνδρῶν κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην. Ἐνῷ δ' οὗτοι ἐζήτουν ἄσυλον ὄπισθεν τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως, ἐν τῷ ἑλληνικῷ στρατοπέδῳ ἀντήχησαν τὰ ἐπινίκια καὶ ἀνευφημεῖτο ὁ αὐτοκράτωρ, ὅστις ἀμέσως καὶ περιεστοιχισμένος ἔτι ὢν ἀπὸ νεκροὺς καὶ τραυματίας προεβίβασε τοὺς ἀνδραγαθήσαντας καὶ διὰ ποικίλων ἄλλων δεξιώσεων καὶ φιλοφρονήσεων κατέστησεν ἅπαντας προθυμοτέρους εἰς νέους ἀγῶνας.

Τὴν ἐπιοῦσαν πολλὺ πρωὶ ὁ βασιλεὺς διέταξε τὴν κατασκευὴν ὀχυροῦ στρατοπέδου περὶ γεώλοφόν τινα, ὅστις ἀνυψοῦτο ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ ἐκτεινομένου πρὸ τοῦ Δορυστόλου, ἐν μικρῷ ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης διαστήματι. Τὸ παρὰ τὸν Ἴστρον κείμενον Δορύστολον ἦτο, ὡς φαίνεται, ἀσφαλέστερον ὠχυρωμένον τῆς Πραισθλαύας καὶ προσέτι κατείχετο ὑπὸ 60.000 Ρώσων, ὧν ἡγεῖτο αὐτὸς ὁ Σβιατοσλαῦος. Ὅθεν ὁ βασιλεὺς ἐνόησεν ὅτι ἡ ἅλωσις τοῦ φρουρίου τούτου δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ἔργον πρόχειρον καὶ ἐνόμισε πρὸ πάντων συνετὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ ἑαυτὸν κατὰ τῶν ἐνδεχομένων περιπετειῶν τοῦ πολέμου. Ἐπὶ τούτῳ κατεσκεύασε τὸ ὀχυρὸν ἐκεῖνο στρατόπεδον, καὶ μετ' ὀλίγον ἐπελθόντος διὰ τοῦ Ἴστρου τοῦ στόλου, ὅστις πρὸ ἑνὸς περίπου μηνὸς εἶχεν ἐκπλεύσει ἀπὸ τοῦ Κερατίου κόλπου, ἤρξατο συντόνως τὸ τῆς πολιορκίας ἔργον. Τὸ ὠχυρωμένον στρατόπεδον δὲν ἐχρησίμευεν εἰμὴ ὡς ἡ ἀκρόπολις οὕτως εἰπεῖν ἅπαντος τοῦ ἀπὸ ξηρᾶς ἐπιχειρήματος. Ἐν αὐτῷ δὲν ἐστάθμευε συνήθως εἰμὴ ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, ἕτοιμος νὰ ἐπέλθῃ εἰς βοήθειαν τῶν ἄλλων τοῦ στρατοῦ μοιρῶν, αἵτινες στρατοπέδευον δεξιᾷ καὶ ἀριστερᾷ παρὰ τὴν πόλιν· καὶ πρὸς ἀνατολὰς μὲν ἦσαν τεταγμένοι οἱ Θρᾷκες καὶ οἱ Μακεδόνες ὑπὸ τὸν γνωστὸν στρατοπεδάρχην Πέτρον, πρὸς δυσμὰς δὲ αἱ ἀνατολικαὶ δυνάμεις ὑπὸ τὸν ἔτι γνωστότερον Βάρδαν Σκληρόν. Αἱ πολιορκητικαὶ μηχαναὶ ἦσαν ἐπιτετραμμέναι εἰς τὸν Ἰωάννην Κουρκούαν, τοῦ ὁποίου τὰ κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἁμαρτήματα δὲν ἠμπόδισαν τὸν βασιλέα Ἰωάννην, δεύτερον ἐξάδελφον αὐτοῦ ὄντα, νά τον μεταχειρισθῇ καὶ πάλιν. Οἱ Ρῶσοι, ἅμα ἐπλησίασεν ὁ στόλος, εἵλκυσαν τὰ ἀκάτια αὐτῶν πρὸ τοῦ περιβόλου τοῦ ἄστεως, ὥστε ἡ πόλις ἦτο πανταχόθεν περιεζωσμένη. Ἡ πολιορκία διεξήγετο ὁτὲ μὲν ἀκροβολιζομένων τῶν δύο ἀντιπάλων ἄνωθεν ἀπὸ τῶν ἐπάλξεων καὶ κάτωθεν ἀπὸ τοῦ πεδίου διὰ σφενδονῶν καὶ βελῶν καὶ ποικίλων ἐκηβόλων ὀργάνων, ὁτὲ δὲ δι' ἀγώνων ἐκ παρατάξεως, οὓς ἐπεχείρουν οἱ Ρῶσοι ἐξορμῶντες ἐκ διαλειμμάτων ἀπὸ τοῦ φρουρίου ἀλλ' ἀναγκαζόμενοι πάντοτε νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς αὐτό. Εἰς μίαν δὲ τῶν πρώτων τούτων ἐξόδων ἔπεσεν ὁ γενναῖος Σφέγγελος, ἐκθύμως διαγωνισάμενος, περιφανῶς δὲ διέπρεψε μεταξὺ τῶν ἡμετέρων ὁ Θεόδωρος Λαλάκων «ἀνὴρ κατά τε τὴν ἀλκὴν καὶ σώματος ῥώμην δυσάντητος καὶ ἀκαταγώνιστος», λέγει ὁ Λέων ὁ Διάκονος.

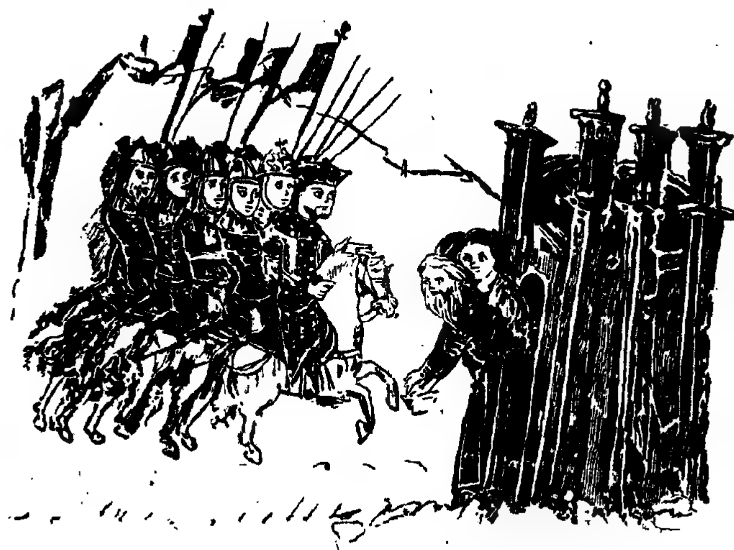
Ἀλλ' ἐνῷ οὕτως εἶχον ἐνταῦθα τὰ πράγματα ὁ Λέων ὁ κουροπαλάτης καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικηφόρος, οἵτινες ἐκρατοῦντο εἰς Μήθυμναν τῆς Λέσβου, ἐνόμισαν ἐπιτηδείαν τὴν περίστασιν, ἕνεκα τῆς ἀπουσίας τοῦ βασιλέως, ἵνα ἐπιχειρήσωσι νέαν κατ' αὐτοῦ στάσιν. Ὅθεν διαφθείραντες διὰ χρημάτων τοὺς φρουροὺς αὐτῶν ἀπῆλθον δι' ἀκατίου εἰς μοναστήριόν τι ἀντικρὺ τοῦ Βυζαντίου ἐπὶ τῆς ἀσιανῆς παραλίας κείμενον καλούμενον Πηλαμίς. Ἐκεῖθεν δὲ συνεννοηθέντες μετὰ τῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ φίλων ἔλαβον παρ' αὐτῶν ὑποσχέσεις πολλάς, ὅτι θέλουσιν ἀθροίσει πλῆθος ἀνθρώπων πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ τολμήματος καὶ ἀνοίξει εἰς αὐτοὺς τὰς πύλας τῶν βασιλείων. Οἱ φίλοι οὗτοι ἐκάλεσαν τῷ ὄντι μετ' ὀλίγον τὸν κουροπαλάτην καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ νὰ διαπεραιωθῶσιν εἰς Βυζάντιον, ὅπου ἔλεγον ὅτι τὰ πάντα εἶναι ἕτοιμα πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου. Ὅθεν ἀφικόμενοι οἱ δύο ἀρχηγοὶ τῆς στάσεως διὰ νυκτὸς εἰσῆλθον εἰς τὴν οἰκίαν ἑνὸς τῶν φί-

λων καὶ περιέμενον ἐκεῖ τοὺς ἄλλους συνωμότας, ὅτε ὁ πατρίκιος Λέων, ὁ δρουγγάριος τοῦ πλωίμου, εἰς ὃν ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἐπιτρέψει τὴν φυλακὴν τοῦ Βυζαντίου, μαθὼν τὰ παρασκευαζόμενα, ὥρμησε μετὰ δυνάμεως πρὸς τὴν οἰκίαν ἐν ᾗ διέτριβον ὁ κουροπαλάτης καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ· οἱ δὲ προέφθασαν μὲν νὰ διαφύγωσι διὰ παραθύρου καὶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸν μέγαν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ναὸν ἀλλ' ἀποσπαθέντες ἐκεῖθεν ἀπεστάλησαν φρουρούμενοι πρὸς τὴν λεγομένην Καλώνυμον (¹)· νῆσον, ἢ κατὰ Κεδρηνὸν εἰς τὴν Πρώτην. Ἀναγγελθέντος δὲ τοῦ πράγματος εἰς τὸν βασιλέα, διέταξεν οὗτος νὰ συμπληρωθῇ ἤδη ἡ τύφλωσις τῶν δύο ἀνδρῶν, νὰ δημευθῇ δὲ ἡ περιουσία αὐτῶν· καὶ οὕτως ἐματαιώθη προχείρως τὸ νέον ἐκεῖνο τῶν Φωκάδων ἐπιχείρημα.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ βασιλεὺς ἐξηκολούθησε τὴν τοῦ Δορυστόλου πολιορκίαν κατὰ τὸν ἀνωτέρω ἐκτεθειμένον τρόπον. Ἡ τοῦ φρουρίου ἐξ ἐφόδου ἐκπόρθησις ἐφαίνετο ἀκατόρθωτος, εἴτε διότι τὰ τείχη αὐτοῦ ἦσαν ὑψηλότερα καὶ πλατύτερα τῶν συνήθων εἴτε διότι αἱ πολιορκητικαὶ μηχαναὶ δὲν ἦσαν ἀποχρῶσαι. Ὅθεν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, ἔχων πανταχόθεν περιπεφραγμένην τὴν πόλιν, καὶ παρενοχλῶν ἀδιακόπως τοὺς πολιορκουμένους διὰ σφενδονῶν καὶ βελῶν καὶ πετροβόλων ὀργάνων, καὶ ἀποκρούων πᾶσαν αὐτῶν ἔξοδον, ἤλπισε μᾶλλον διὰ λιμοῦ νὰ καταναγκάσῃ αὐτοὺς εἰς παράδοσιν. Πᾶσα ἡ ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου χώρα εἶχεν ὑποταχθῆ ἤδη εἰς αὐτόν, διότι ὁ Σβιατοσλαῦος εἶχεν ἀνακαλέσει πανταχόθεν τὰς ῥωσικὰς φρουρὰς συμπυκνώσας ὅλην αὐτοῦ τὴν δύναμιν εἰς Δορύστολον· ἀλλὰ καὶ τὰ ἐπέκεινα τοῦ Ἴστρου φρούρια παρεδόθησαν εἰς τὸν βασιλέα, ὥστε οὗτος εὐλόγως προσεδόκα καὶ τὴν τοῦ Δορυστόλου προσεχῆ ἅλωσιν, διότι ἤξευρεν ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Μαΐου πολλὴ ἤδη ἐπεκράτει ἐν αὐτῷ τροφῶν ἔνδεια ἕνεκα τῆς κατεσπευσμένης τοσούτου στρατοῦ συμπυκνώσεως. Ἀλλ' αἴφνης ἡ τοῦ Σβιατοσλαύου τόλμη καὶ δεξιότης κατώρθωσε νὰ παρατείνῃ ἐπὶ μῆνα ἔτι ὅλον τὴν ἀντίστασιν. Ἐκλέξας νύκτα βαθεῖαν καὶ ἀσέληνον, καθ' ἣν ὑετὸς ῥαγδαῖος ἔπιπτε μετὰ χαλάζης ἀναμεμιγμένος καὶ ὑπὸ βροντῶν καὶ ἀστραπῶν συνοδευόμενος, ὁ ἡγεμὼν τῶν Ῥώσων ἐμβὰς εἰς μονόξυλα μετὰ δισχιλίων ἀνδρῶν καὶ διαφυγὼν τὴν προσοχὴν τοῦ στόλου ἐξῆλθεν εἰς ἐπισιτισμόν· καὶ συλλέξας παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἴστρου σῖτον, κέγχρον καὶ ὅσα ἄλλα τρόφιμα εὗρεν ἐπέστρεφεν ἤδη εἰς Δορύστολον, ὅτε εἶδε κατὰ τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ πολλοὺς τῶν στρατιωτῶν θεράποντας τοὺς μὲν ποτίζοντας ἵππους, τοὺς δὲ χορτολογοῦντας καὶ ἄλλους ξυλεύοντας, ἐπέπεσεν ἐκ τοῦ ἀφανοῦς κατ' αὐτῶν καὶ πολλοὺς μὲν φονεύσας, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀναγκάσας εἰς φυγήν, ἐπέστρεψεν ἤδη διὰ τῶν μονοξύλων αὐτοῦ εἰς Δορύστολον. Ὁ βασιλεὺς πληροφορηθεὶς τὰ γενόμενα ἠγανάκτησε κατὰ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ στόλου, τῶν ὁποίων ἡ ἀμέλεια ἐπέτρεψε τὸν ἔκπλουν τῶν Ῥώσων· καὶ ἠπείλησεν αὐτοὺς θάνατον, ἐὰν ἐπαναληφθῇ τοιοῦτό τι. Συγχρόνως δὲ καὶ ἀπὸ ξηρᾶς ἀπέκλεισεν ἔτι στενώτερον διὰ τάφρων καὶ φυλάκων τὴν πύλην, ἵνα καταστήσῃ ἀδύνατον τὴν εἰσαγωγὴν νέων τροφίμων. Καὶ τοῦτο μὲν κατωρθώθη ἀλλ' οἱ Ῥῶσοι ἐπέμειναν καρτερικῶς ἀνταγωνιζόμενοι. Ἡ ἄμυνα αὐτῶν διήρκεσε μέχρι τῶν μέσων τοῦ Ἰουλίου καὶ ἐπέκεινα. Κατὰ τὰς τελευταίας μάλιστα τούτου ἡμέρας πειραθέντες νὰ πυρπολήσωσι τὰς πολιορκητικὰς μηχανὰς τούτου μὲν τοῦ ἐπιχειρήματος ἀπέτυχον, ἐφόνευσαν δὲ τὸν Ἰωάννην Κουρκούαν, ὅστις, καίτοι ἕνεκα τοῦ ἀκολάστου αὐτοῦ βίου ὀλίγην εἶχε περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος πρόνοιαν, κατὰ τὴν κρίσιμον ὅμως ἐκείνην στιγμὴν ἐκθύμως κατὰ τῶν πολεμίων ἀντεπεξῆλθε καὶ γενναίως ἔπεσε. Τὴν δ' ἐπιοῦσαν οἱ Ῥῶσοι ἐπαρθέντες

(¹) Μόνον παρὰ Θεοφάνει γίνεται μνεία τῆς νήσου ταύτης κειμένης πάντως παρὰ τὸ Βυζάντιον. Ἴσως εἶναι αὐτὴ ἡ λεγομένη Πρώτη.

ἐκ τοῦ συμβεβηκότος τούτου ἐξῆλθον αὖθις ἵνα ἐκ παρατάξεως ἀγωνισθῶσιν, ὑπὸ Ἴκμορα τὸν μετὰ Σβιατοσλαῦον πρῶτον ἡγεμόνα, ἄνδρα γιγαντώδη καὶ νεανικόν, καὶ πολλὴν σφαγὴν ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ εἰς τοὺς ἀντιπάλους ἐπενεγκόντα. Ἀλλὰ τότε ὁ βασιλικὸς σωματοφύλαξ Ἀνεμᾶς, ὅστις, ὡς ἠξεύρομεν ἤδη ἦτο υἱὸς τοῦ τελευταίου ἐμίρου τῆς Κρήτης Ἀπδοὺλ Ἀζὶζ καὶ ἄξιος τῇ ἀληθείᾳ τοῦ Ρώσου μαχητοῦ ἀνταγωνιστής, ὁρμήσας κατ᾽ αὐτοῦ διὰ μιᾶς πληγῆς ἀπέκοψε τήν τε κεφαλὴν καὶ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ, οἱ δὲ Ρῶσοι καταπλαγέντες ἐκ τοῦ παθήματος τούτου ὑπεχώρησαν εἰς τὸ ἄστυ, ἀφοῦ κατέλιπον πολλοὺς εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης νεκρούς.

Παράδοσις βουλγαρικῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ρώσων

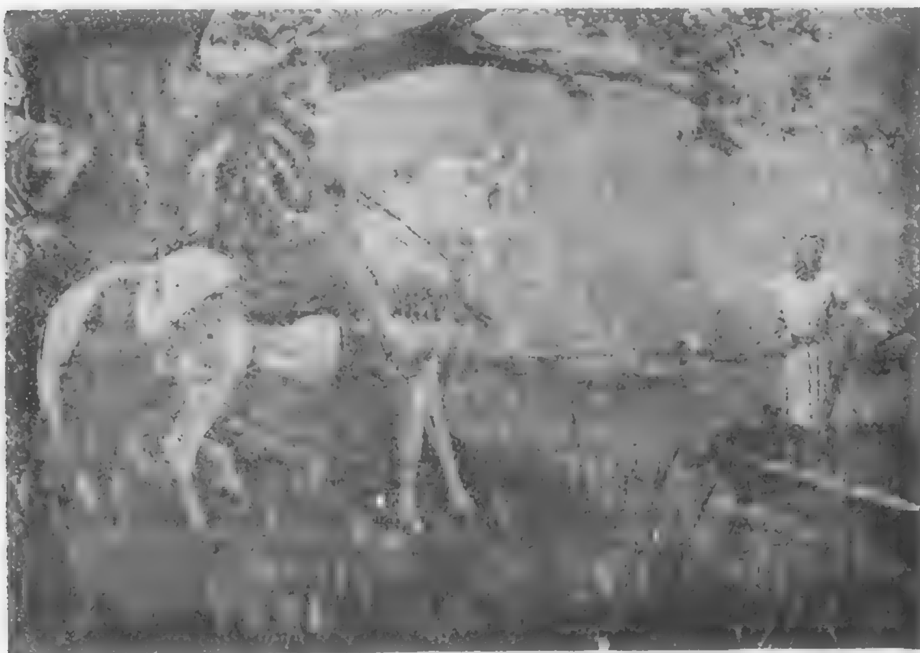
Ὁ θάνατος τοῦ Ἴκμορος ἐπροξένησεν εἰς τὸν ρωσικὸν στρατὸν ἀθυμίαν, ἥτις ἐξηκολούθησεν, ὡς φαίνεται, καὶ μετὰ τὴν ὑποχώρησιν, ὥστε ὁ Σβιατοσλαῦος ἐνόμισεν ἀπαραίτητον τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν νὰ συγκαλέσῃ συμβούλιον τῶν ἀρίστων τοῦ στρατοῦ ἵνα βουλευθῇ μετ᾽ αὐτῶν περὶ τοῦ πρακτέου, πράγματι δὲ ἵνα ἐνθαρρύνῃ αὐτοὺς πρὸς ἄμυναν. Τῳόντι ἐκ τῶν παρευρεθέντων ἐν τῷ συμβουλίῳ τούτῳ οἱ μὲν ἐγνωμοδότησαν ὅτι ἄλλο δὲν ἔχουσι νὰ πράξωσιν, ἀφοῦ μάλιστα ἀπέβαλον τοσούτους πρωταγωνιστάς, εἰμὴ νὰ φύγωσι διὰ νυκτὸς ὅπως ἠδύναντο ἐπιβάντες εἰς τὰ πλοῖα αὐτῶν, οἱ δὲ ὅτι, ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη φυγὴ ἦτο ἀκατόρθωτος ἕνεκα τοῦ στόλου, ὅστις ἀγρύπνως ἤδη ἐπετήρει τὸν ποταμόν, ἀνάγκη νὰ συνθηκολογήσωσι πρὸς τοὺς ἀντιπάλους, ἵνα διασώσωσι τὴν περιλιπομένην στρατιάν. Ταῦτα ἀκούσας μετὰ βαθείας λύπης ὁ Σβιατοσλαῦος εἶπε λόγους τινάς, τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι γνωρίζομεν ἀκριβῶς, διότι ἀναφέρονται σχεδὸν ἀπαραλλάκτως ὑπό τε τοῦ Λέοντος τοῦ Διακόνου καὶ ὑπὸ τοῦ σλαύου χρονογράφου Νέστορος. «Μὴ καταισχύνωμεν, εἶπε, τὴν Ρωσίαν, ἀλλὰ καταλείψωμεν ἐνταῦθα τὰ ὀστᾶ ἡμῶν. Ἐὰν ἀποθάνωμεν, οὐδεμία θέλει προσγίνει εἰς ἡμᾶς ἀτιμία, ἐνῷ, ἐὰν σωθῶμεν, θέλομεν ὑπὸ πάντων κατακριθῆ. Ἐγκαρτερήσωμεν λοιπόν, καί, ἂν ἐγὼ προκινδυνεύων πέσω, τότε σκεφθῆτε περὶ ὑμῶν». Οἱ μαχηταὶ ἀπεκρίθησαν «θέλομεν πέσει πάντες μετὰ σοῦ» καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἀγωνισθῶσιν ἔτι ἅπαξ. Τὴν ἐπιοῦσαν τὸ ἀπόγευμα συνεκροτήθη ἡ τελευταία κρίσιμος ἐκ παρατάξεως μάχη, πρὸ τοῦ τείχους τῆς πόλεως. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ὁ Ἀνεμᾶς κατέφερε πληγὴν βαρεῖαν κατὰ τοῦ Σβιατοσλαύου, ἀλλ᾽ ὁ ρῶσος ἡγεμὼν ἐσώθη διὰ τοῦ ἁλυσιδωτοῦ αὐτοῦ χιτῶνος, ὁ δὲ ἀτρόμητος ἐκεῖνος νέος κυκλωθεὶς ὑπὸ τῶν πολεμίων πολλοὺς μὲν τούτων ἐφόνευσεν, ἐπὶ τέλους ὅμως ἐφονεύθη καὶ αὐτός. Οἱ περὶ αὐτὸν καταπλαγέντες ὑπὸ τοῦ ἀτυχήματος

τούτου ὑπεχώρησαν προτροπάδην, καὶ ἐδέησε νὰ προκινδυνεύσῃ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, ἵνα ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς τάξεις καὶ ὁρμήσωσιν αὖθις ἐπὶ τοὺς πολεμίους. Θύελλα δὲ μετὰ βροχῆς ἀναρριπισθεῖσα προσέβαλε τὰς ὄψεις τῶν Ρώσων καὶ φήμη διεδόθη ὅτι ἀνὴρ λευκόπωλος προηγούμενος τῶν ἡμετέρων διέκοπτε καὶ συνετάραττε τὰς τῶν πολεμίων φάλαγγας, καὶ ὅτι ὁ θεσπέσιος ἐκεῖνος ἦτο ὁ μέγας ἐν μάρτυσι Θεόδωρος, ὃν ὁ βασιλεὺς ἐπεκάλειτο ἀείποτε προστάτην καὶ ἀρωγὸν εἰς τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ πάντα ἀνεπτέρωσαν τὸ θάρρος τῶν χριστιανῶν καὶ μετ' οὐ πολὺ ὁ Βάρδας Σκληρὸς κατορθώσας νὰ περικυκλώσῃ σχεδὸν τοὺς Ρώσους, ἔτρεψε τελευταῖον αὐτοὺς εἰς φυγὴν πρὸς τὸν περίβολον, καθ' ἣν μικροῦ δεῖν νὰ συλληφθῇ καὶ αὐτὸς ὁ Σβιατοσλαῦος. Εἰς τὴν μάχην ταύτην λέγεται ὅτι ἐφονεύθησαν 15.000 Ρώσων, ἐλήφθησαν δὲ δισμύριαι ἀσπίδες καὶ ξίφη πάμπολλα. Χριστιανοὶ δὲ ἔπεσον 350 ἐκτὸς τῶν πολλῶν τραυματιῶν. Καὶ τὴν ἑπομένην ἡμέραν ὁ Σβιατοσλαῦος ἔπεμψε πρὸς τὸν βασιλέα Ἰωάννην πρέσβεις, προτείνων, οἱ μὲν Ρῶσοι νὰ παραδώσωσι τὸ Δορύστολον, νὰ ἀπολύσωσι τοὺς αἰχμαλώτους καὶ νὰ ἐκχωρήσωσι τῆς Βουλγαρίας, ἐπιστρέφοντες διὰ τοῦ ποταμοῦ εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ αὐτοκρατορικοὶ νὰ ἐπιτρέψωσι τὸν ἀπόπλουν, νὰ ἐπιχορηγήσωσι τὰς ἀναγκαίας τροφὰς καὶ νὰ συγχωρήσωσιν ὥστε νὰ προσέρχωνται εἰς Βυζάντιον χάριν ἐμπορίας, κατὰ τὰ ἀνέκαθεν εἰθισμένα.

Ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐδέχθη προθύμως τὰς συμβάσεις ταύτας καὶ διέταξε νὰ δοθῶσιν εἰς ἕκαστον ἄνδρα σίτου μέδιμνοι δύο· εὑρέθησαν δὲ οἱ λαβόντες τὸν σῖτον 22.000 ἐκ τῶν 60.000, ὅσοι ἦσαν ἐν ἀρχῇ τῆς πολιορκίας. Γενομένων τῶν σπονδῶν ὁ Σβιατοσλαῦος ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν βασιλέα, ὅστις δὲν ἀπεποιήθη τὴν συνέντευξιν, καὶ καθοπλισθεὶς διαχρύσῳ πανοπλίᾳ προσῆλθεν ἔφιππος παρὰ τὴν ὄχθην τοῦ Ἴστρου συνεπαγόμενος μυρίους χρυσοφοροῦντας ἱππεῖς, ἐνῷ ὁ ρῶσος ἡγεμὼν ἐπῆλθε ταπεινότερον ἐπὶ ρωσικοῦ ἀκατίου παραπλέων τὸν ποταμὸν καὶ κωπηλατῶν μετὰ τῶν ἄλλων ὡς εἷς αὐτῶν. Τότε εἶδον οἱ ἡμέτεροι ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸν Σβιατοσλαῦον, καὶ ὁ Λέων ὁ Διάκονος δίδει ἡμῖν ἀκριβῆ τινα εἰκόνα ἑνὸς τῶν ἀρχηγετῶν τοῦ σημερινοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου. Τὸ ἀνάστημά του ἦτο μέτριον ἀλλὰ κάλλιστα κατὰ πάντα διηρθρωμένον, εἶχε δασείας τὰς ὀφρῦς καὶ γλαυκοὺς τοὺς ὀφθαλμούς, ἦτο σιμὸς τὴν ρῖνα καὶ ἀραιὸν μὲν εἶχε τὸ γένειον, τὸν δὲ μύστακα πυκνὸν καὶ μακρότατον· ἡ κεφαλή του ἦτο σχεδὸν φαλακρά, ἀλλ' ἑκατέρωθεν αὐτῆς ἐκρέματο βόστρυχος ἐμφαίνων τὸ τοῦ γένους ἐπιφανὲς καὶ πάλιν ἀφ' ἑκατέρου τῶν ὤτων ἐξηρτᾶτο χρυσοῦν ἐνώτιον κεκοσμημένον διὰ δύο μαργαριτῶν, ἐχόντων ἐν τῷ μέσῳ λίθον ἄνθρακα. Ἔφερεν ἐσθῆτα λευκὴν κατ' οὐδὲν ἄλλο ἢ τὴν καθαριότητα διαφέρουσαν τῆς ἐσθῆτος τῶν συντρόφων του· ἡ ὅλη ὄψις αὐτοῦ εἶχέ τι σκυθρωπὸν καὶ τραχύ. Ὀλίγα δέ τινα ὁμιλήσας εἰς τὸν βασιλέα περὶ διαλλαγῆς καθήμενος παρὰ τὸν ζυγὸν τοῦ ἀκατίου ἐπέστρεψεν εἰς Δορύστολον, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, ἀφοῦ κατὰ τὰς σπονδὰς ἀπέδωκε τοὺς αἰχμαλώτους, ἀπέπλευσεν εἰς τὴν ἀντίθετον ὄχθην, ὅπου ὅμως ἡ τύχη αὐτοῦ ἀπέβη οἰκτρά· διότι πολυάριθμοι Πετσενέγοι ἐνεδρεύοντες ἐπέπεσον κατ' αὐτοῦ ἐπιστρέφοντος καὶ κατέσφαξαν αὐτόν τε καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, ὥστε ἐκ τῆς τοσαύτης ἐκείνης ρωσικῆς στρατιᾶς ὀλίγοι μόνον ἀνεσώθησαν εἰς τὰ ἴδια.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης, καταβαλὼν οὕτως ἐντὸς δύο καὶ ἡμίσεος περίπου μηνῶν τὸν ἀγέρωχον ἐκεῖνον καὶ φοβερὸν ἀντίπαλον καὶ ἀνακτήσας πᾶσαν τὴν Βουλγαρίαν, καὶ μετονομάσας τὸ Δορύστολον Θεοδωρούπολιν ἀπὸ τοῦ στρατηλάτου καὶ μάρτυρος Θεοδώρου, καὶ καταλιπὼν ἐν αὐτῇ φυλακὴν ἀξιόμαχον, ἐπανῆλθε μετὰ τροπαίων μεγίστων εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἡ βασιλεύουσα παρεσκευάσθη νὰ ὑποδεχθῇ ἐπαξίως τοιούτων ἄθλων τὸν λαμπρὸν αὐτῆς κυριάρχην. Καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς λεωφόρου δι' ἧς προέ-

κειτο νὰ διέλθῃ, αἱ οἰκίαι ἐκοσμήθησαν δι' ὑφασμάτων ἁλουργῶν, κλάδοι δὲ δάφνης συμπεπλεγμένοι μετὰ πέπλων χρυσοϋφῶν μετεσχημάτισαν τὴν μακρὰν ἐκείνην ὁδὸν εἰς θάλαμον οὕτως εἰπεῖν συνηρεφῆ. Τὴν πρωίαν τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἔμελλε νὰ εἰσέλθῃ ὁ βασιλεὺς ὁ λαὸς ὅλος συνέρρευσε πρὸ τῶν τειχῶν τῆς πόλεως, συνεπαγόμενος στεφάνους μὲν καὶ σκῆπτρα ἐκ χρυσοῦ καὶ λίθων πολυτελῶν, χρυσοκόλλητον δὲ λευκόπωλον ἅρμα, ἵνα ἐπιβὰς ἐπ' αὐτοῦ καταγάγῃ τὸν νενομισμένον θρίαμβον. Ὁ βασιλεὺς

Ἡ συνάντησις Ἰωάννου Τσιμισκῆ καὶ Σβιατοσλαύου
(Εἰκὼν Λ. Μοολεῦ)

ὅμως τοὺς μὲν στεφάνους καὶ τὰ σκῆπτρα εὐμενῶς ἀπεδέξατο καὶ πολλαπλάσια ἀντὶ τούτων ἀπέδωκε δῶρα, ἐπὶ τοῦ ἅρματος δὲ δὲν ἠθέλησε νὰ ἐπιβῇ, ἀλλὰ διέταξε νὰ θέσωσιν ἐπ' αὐτοῦ ἐκ τῶν λαφύρων ὅσα συνεπήγετο, τὰς ἁλουργοὺς τῶν Βουλγάρων στολὰς καὶ τὰ στέμματα, ἐπὶ δὲ τὸν τοῦ ἅρματος χρυσήλατον θρόνον ἀνέθηκε τὴν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος, ἐνηγκαλισμένην τὸν Θεάνθρωπον Λόγον, ἣν ἐκ Βουλγαρίας ὡσαύτως ἐκόμισεν, αὐτὸς παρακολουθήσας ἔφιππος, τεταινιωμένος τὴν κεφαλὴν διαδήματι καὶ φέρων ἀνὰ χεῖρας τοὺς στεφάνους καὶ τὰ σκῆπτρα. Οὕτω κατήγαγε τὸν θρίαμβον ἀνὰ μέσον τῆς κομψῶς καὶ πολυτελῶς διεσκευασμένης λεωφόρου μέχρι τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, εἰς ὃν εἰσελθὼν ἀπέδωκε τὰς εὐχαριστηρίους εὐχὰς καὶ ἐπέθηκεν ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης, ὡς πρωτόλειον τρόπον τινὰ τῷ Θεῷ δῶρον, τὸ λαμπρότατον τῶν Βουλγάρων στέφος. Μεθ' ὃ ἐπιστρέψας εἰς τὰ βασίλεια ἐκάλεσε τὸν πρώην ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων Βορὶς καὶ κατέπεισεν αὐτὸν νὰ ἀποθέσῃ τὰ τῆς βασιλείας παράσημα, δηλαδὴ τὴν περιπόρφυρον καὶ διὰ χρυσοῦ καὶ μαργαριτῶν κατάστικτον τιάραν, τὴν ἁλουργὸν ἐσθῆτα καὶ τὰ πέδιλα τὰ ἐρυθρά. Γενομένου δὲ καὶ τούτου, ὁ μὲν Βορὶς ἐτιμήθη

διὰ τοῦ ἀξιώματος τῶν μαγίστρων, ἡ δὲ Βουλγαρία διῳκήθη ὡς ἐπαρχία τοῦ κράτους (1).

Ἡ ἀνάκτησις τῆς Βουλγαρίας, ἡ κατάλυσις τῆς βασιλείας ἐκείνης, ἥτις τοσαύτας καὶ ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας ἐπήνεγκε πληγὰς εἰς τὸν μεσαιωνικὸν ἑλληνισμόν, καὶ ἡ κατατρόπωσις τῶν Ρώσων, οἵτινες εἶχον ἀρχίσει νὰ προτείνωσι κυριαρχικὰς ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀξιώσεις, ὑπῆρξε τὸ λαμπρότατον ἀλλ' ὄχι τὸ μόνον τῶν πολεμικῶν ἔργων τοῦ βασιλέως Ἰωάννου (2). Ἅμα ἐπανελθὼν ἐκ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἐμελέτησε νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῶν μωαμεθανῶν τῆς Ἀνατολῆς. Διῆλθεν ὅμως ἐν τῷ μεταξὺ ἱκανὸν χρόνον εἰς Κωνσταντινούπολιν παρασκευαζόμενος μὲν εἰς τὸ νέον αὐτοῦ ἐπιχείρημα, ἀσχοληθεὶς δ' ἐνταῦτῷ περὶ τὴν ρύθμισιν ποικίλων ζητημάτων τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως καὶ τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων. Τὰ λάφυρα τῆς Βουλγαρίας καὶ πρὸ πάντων ἡ τακτικὴ φορολογία εἰς ἣν αὕτη καθυπεβλήθη ἀπὸ τοῦδε ηὔξησαν τοὺς πόρους τοῦ δημοσίου ταμείου τοσοῦτον ὥστε ὁ βασιλεὺς ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς ὑπηκόους ἑνὸς τῶν καταβαλλομένων ὑπ' αὐτῶν φόρου· ὅθεν τότε κατηργήθη εἰς ὅλα τὰ θέματα ὁ φόρος ὁ καλούμενος καπνικὸν ἢ καπνικά, ὅστις ἦτο φόρος εἰδικὸς πληρωνόμενος δι' ἑκάστην κάμινον πάσης οἰκίας (Κεφ. ϛ βιβλ. Ι' τοῦ τρίτου 707 τόμου). Πλὴν τούτου δὲ εἰς δεῖγμα ἰδιαζούσης εὐλαβείας πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν διέταξε τὴν ἐγγραφὴν τῆς εἰκόνος αὐτοῦ ἐπί τε τοῦ νομίσματος καὶ τοῦ ὀβολοῦ, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῶν προσθήκην τῆς ἐπιγραφῆς «Ἰησοῦς Χριστὸς βασιλεὺς βασιλέων». Ἀλλὰ πολὺ σπουδαιότερα ὑπῆρξαν δύο ἕτερα γεγονότα τῆς βασιλείας ταύτης. Ὁ ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται τὴν αἵρεσιν τῶν Παυλιανιτῶν, τὴν μετοικεσίαν πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε' εἰς Θράκην, τὴν ἐπὶ τῆς Θεοδώρας φοβερὰν καταδρομὴν καὶ ἐπανάστασιν ἐκείνων ἐξ αὐτῶν ὅσοι παρέμειναν ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ, καὶ τὴν ἐπὶ Βασιλείου τοῦ μακεδόνος κατάλυσιν τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης (Κεφ. Β' βιβλ. ΙΑ'). Ἀλλ' ἂν καὶ τὸ πολιτικὸν τῶν Παυλιανιτῶν τούτων ἐν Ἀσίᾳ κράτος διελύθη ἔκτοτε ὁριστικῶς, πολλαὶ χιλιάδες ἐξ αὐτῶν ἐξηκολούθησαν ἐκ διαλειμμάτων ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἐλευθερίας καὶ αἱρέσεως καὶ ἐπὶ τούτῳ συμμαχοῦντες μετὰ τῶν παντοτινῶν πολεμίων τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, τῶν μωαμεθανῶν. Ταύτην λοιπὸν τὴν ἐπικουρίαν θέλων νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν ἀντιπάλων αὐτοῦ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, καθ' οὓς χρόνους ἡτοιμάζετο νὰ στρατεύσῃ κατ' αὐτῶν, ἐπεχείρησε τὴν εἰς Εὐρώπην μετοικεσίαν ὅλων τῶν Παυλιανιτῶν τῆς Ἀσίας, ἐπὶ τῇ συμβουλῇ, ὡς λέγεται, τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας, Θεοδώρου. Καὶ διὰ τίνων μὲν διαπραγματεύσεων κατωρθώθη ἡ μετοικεσία αὕτη δὲν ἐξηγεῖται, ἀλλὰ πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι συνετέλεσεν εἰς τοῦτο πολὺ ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἀθυμία τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων διαγόντων ἐπὶ μίαν καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδα βίον ληστρικὸν καὶ νομάδα, ἀφ' ἑτέρου τὰ μεγάλα πλεονεκτήματα ὅσα ἡ κυβέρνησις παρέσχεν αὐτοῖς εἰς τὰς νέας αὐτῶν κατοικίας. Αἱ κατοικίαι αὗται ἦσαν αὐταὶ ἐκεῖναι εἰς τὰς ὁποίας πρὸ 200 περίπου ἐτῶν εἶχον μετοικισθῆ πολλοὶ ὁμόδοξοι αὐτῶν, ἤτοι ἡ Θρᾴκη καὶ ἰδίως ἡ περὶ Φιλιππούπολιν χώρα. Ὥστε τὸ πρῶτον πλεονέκτημα τῶν μετοικιζομένων ἦτο νὰ ἐγκατασταθῶσι μεταξὺ ἀνθρώπων οἰκείων καὶ ὁμοδόξων. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης δὲν ἐδίστασε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην ἀποικίαν διὰ νέων

(1) Ἀνακριβὲς τὸ τοιοῦτον. Ἡ Βουλγαρία διῃρέθη τότε εἰς διαφόρους (ἑπτὰ) διοικήσεις κυβερνωμένας ὑπὸ ***βοεβοδῶν*** (διοικητῶν ἐν ταῖς σλαυικαῖς γλώσσαις, κυρίως ***στρατηλατῶν***) διατελούντων ὑφ' ἕνα ἀνώτερον βοεβόδαν ὑποκείμενον εἰς τὸν αὐτοκράτορα.

(2) Ἡ ἀπειλὴ τοῦ Σβιατοσλαύου ὅτι ἔμελλε νὰ στρατοπεδεύσῃ πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἂν μὴ ὁ αὐτοκράτωρ ἐξεπλήρου τὰς ἀξιώσεις αὐτοῦ, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ *ἀξίωσις* ἐπὶ τὴν πόλιν ταύτην.

μετοίκων, διότι ἡ πεῖρα εἶχεν ἀποδείξει ὅτι οἱ Παυλιανῖται τῆς Θράκης, εὐχαριστούμενοι εἰς τὴν ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἀνοχὴν τοῦ δόγματος αὐτῶν, οὐδέποτε συνεμάχησαν μετὰ τῶν πρὸς τοῦτο τὸ μέρος πολεμίων τοῦ κράτους, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας πάντοτε προθύμως ἠγωνίσθησαν καὶ γενναίως ὑπὲρ τῶν πολιτικῶν συμφερόντων τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας, συντελοῦντες ἀφ' ἑτέρου διὰ τοῦ βιομηχανικοῦ καὶ ἐμπορικοῦ αὐτῶν πνεύματος εἰς πολλὴν ἐπίδοσιν οὐ μόνον τῆς ἐπιτραπείσης αὐτοῖς χώρας ἀλλὰ καὶ τῆς Μακεδονία, καὶ τῆς Ἠπείρου, μέχρι τῶν ὁποίων κατὰ μικρὸν ἐξηπλώθησαν. Καὶ οὕτω τῷόντι ἐξηκολούθησαν πολιτευόμενοι ἐν τῷ μέλλοντι μέγα προσέτι κτησάμενοι ὄνομα ἐν τῇ καθ' ὅλου ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος, διότι, καθ' ἃ καὶ ἄλλοτε εἴπομεν, διὰ τῶν ἐμπορικῶν καὶ στρατιωτικῶν αὐτῶν σχέσεων διέδωκαν πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμὰς τὰς θρησκευτικὰς αὐτῶν ἀρχὰς καὶ δοξασίας, καὶ κατέθεσαν οὕτω τὰ πρῶτα τῆς νεωτέρας θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως ἐν τῇ Εὐρώπῃ σπέρματα. Ἀλλὰ καθὼς ἡ τῶν Παυλιανιτῶν αἵρεσις ἐξηλείφθη βαθμηδὸν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ αὐτῆς κατὰ τὴν Ἀσίαν κοιτίδι οὕτω καὶ ἡ ἐν Θρᾴκῃ αὕτη ἀποικία, ἀφοῦ τοσοῦτον ἤκμασεν ἐνταῦθα ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας, ἐπὶ τέλους ἐμαράνθη παντελῶς, ἐνῷ τὸ πνεῦμα αὐτῆς ἀπέπτη πρὸς δυσμὰς καὶ ἐγένετο αὐτόθι πρόξενον σωτηρίων ὡς πρὸς τὴν τύχην τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος μεταβολῶν. Αἱ ἀδιάκοποι συμφοραὶ εἰς τὰς ὁποίας ἐξετέθησαν αἱ χῶραι τῶνΠαυλιανιτῶν, μάλιστα ἀπὸ τῆς 13 ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐφεξῆς, ἡ μετ' αὐτῶν ἀνάμιξις ποικίλων βαρβάρων, ἡ καταδρομὴ τινῶν βασιλέων καὶ ἡ αὔξουσα δεισιδαιμονία καὶ ἀμάθεια συνεπήγαγον κατ' ὀλίγον τὴν ὁλοσχερῆ καταστροφὴν τῶν ἐλευθερίων ἐκείνων δογμάτων, ὥστε σήμερον οὐδὲν ἴχνος αὐτῶν σῴζεται ἐν Θρᾴκῃ. Πολλοὶ προσῆλθον βεβαίως εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, πολλοὶ ἠσπάσθησαν τὸ μωαμεθανικὸν δόγμα, εὐάριθμοι δέ τινες ὑπῆρχον ἔτι κατὰ τὰς τελευταίας ἑκατονταετηρίδας εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ Αἵμου διάγοντες μὲν τὸν βίον ἐν ἀπαιδευσίᾳ καὶ ἐν πενίᾳ, ἀναμίξαντες δὲ εἰς τὸ θρήσκευμα αὐτῶν θυσίας αἱματηρὰς καὶ ἄλλα τοιαῦτα παντελῶς ἀλλότρια τῶν ἀρχαίων δοξασιῶν. Ἀλλὰ καὶ οὗτοι, ὡς φαίνεται, ἐξηλείφθησαν ἔκτοτε, οἱ δὲ ὀλίγοι Παυλιανῖται ἢ μᾶλλον Παυλικιᾶνοι, ὡς λέγονται οἱ κατοικοῦντες σήμερον εἰς Φιλιππούπολιν [1], οἵτινες εἶναι καὶ οἱ μόνοι φέροντες ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τὸ ἄλλοτε πολύκροτον ἐκεῖνο ὄνομα, κατήντησαν καθολικοί.

Τὸ ἕτερον ἀξιομνημόνευτον γεγονὸς τὸ μεσολαβῆσαν μεταξὺ τοῦ ρωσικοῦ πολέμου καὶ τοῦ μωαμεθανικοῦ ἀνάγεται εἰς τὰς ἐξωτερικὰς τοῦ κράτους σχέσεις. Μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ διαπραγματεύσεων πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Δύσεως ὁ Ὄθων ἐπανέλαβε τὰς ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ ἐχθροπραξίας. Καὶ δὲν ηὐδοκίμει μὲν πολὺ ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, ἔχων νὰ πολεμήσῃ πρὸς διαφόρους καὶ ἰσχυροὺς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀντιπάλους, ἐνόμισε συνετὸν νὰ μὴ ἀπασχολῆται ὑπὸ τοιούτων ἐν τῇ δύσει περιπλοκῶν. Ὅθεν ἀπολύσας ἕνα τῶν ἐπισημοτέρων αἰχμαλώτων τῶν ἐπὶ τοῦ ἰταλικοῦ τούτου πολέμου γενομένων, Πανδοῦλφον τὸν ἡγεμόνα Βενεβέντου καὶ Καπύης, ἀνέθηκεν αὐτῷ νὰ καταπείσῃ τὸν Ὄθωνα νὰ εἰρηνεύσῃ. Ἐπανελήφθησαν λοιπὸν αἱ διαπραγματεύσεις καὶ ὁ Ὄθων δὲν ἐδίστασε νὰ ἀπευθύνῃ νέαν αἴτησιν περὶ τοῦ γάμου τῆς Θεοφανοῦς μετὰ τοῦ Ὄθωνος Β', χωρὶς νὰ ἀπαιτήσῃ ρητήν τινα παραχώρησιν, ἀλλ' ἀρκούμενος εἰς τὸ δικαίωμα τὸ ὁποῖον ἐνόμιζεν ὅτι ὁ γάμος οὗτος θέλει διαβιβάσει εἰς τὸν υἱόν του ἐπὶ τῆς κάτω Ἰταλίας. Δὲν ἔπεμψε δὲ πλέον πρὸς παρα-

[1] Ἰδίως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Σηλύμνου (Σλίβνου).

λαβὴν τῆς νύμφης τὸν κενόδοξον καὶ κακοήθη Λουιτπράνδον, ἀλλ' ἐπέτρεψε τὴν ἐντολὴν ταύτην εἴς τινας γερμανοὺς μεγιστᾶνας, ὧν προΐστατο ὁ ἐπίσκοπος Μογοντιάκου Θευδέριχος, εἷς τῶν συνετωτέρων καὶ λογιωτέρων ἱερωμένων τοῦ κράτους.

[» Ὁ Θευδέριχος ἦν καὶ συγγενὴς τοῦ Ὄθωνος Α'. Σημειωτέον ὅτι ὁ Λουιτπράνδος » μεθ' ὅσας ὕβρεις καὶ ἂν ἐξετόξευσε κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ πρὸς τὸν Ὄθωνα ἐκθέσει » αὐτοῦ διετέλει καὶ νῦν ἔτι ἀπολαύ- » ων εὐνοίας τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ. Τὰ » κατὰ τὴν τέλεσιν δὲ τῶν γάμων τῆς » Θεοφανοῦς μετὰ τοῦ Ὄθωνος, υἱ- » οῦ τοῦ βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος » Ὄθωνος Α', ἔχουσιν ὡς ἑξῆς λε- » πτομερέστερον. Ἡ Θεοφανὼ ἀπε- » στάλη ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως » εἰς Ρώμην, ἔνθα ἀνέμενεν αὐτὴν ὁ » αὐτοκράτωρ Ὄθων μετὰ τοῦ υἱοῦ » αὐτοῦ Ὄθωνος, αὐτοκράτορος καὶ » τούτου προσωνυμουμένου, ἄγοντος » τότε (972 μ. Χ.) τὸ 18 τῆς ἡλι- » κίας ἔτος (ἡ Θεοφανὼ ἦν νεω- » τέρα αὐτοῦ μόνον κατὰ ἓν ἔτος), » συνωδεύετο δὲ ἡ νύμφη ὑπὸ πλή- » θους μεγιστάνων γερμανῶν ἐλ- » θόντων πρὸς παραλαβὴν αὐτῆς » καὶ Ἑλλήνων ἀποτελούντων τὴν » ἀκολουθίαν τῆς νύμφης καὶ ἀπεί- » ρων θησαυρῶν. Οἱ γάμοι ἐτελέ- » σθησαν τῇ 14 Ἀπριλίου 972, » ἡμέρᾳ Κυριακῇ τοῦ Θωμᾶ ἐν τῇ » ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Πέτρου, προ- » εξάρχοντος τῆς τελετῆς τοῦ πάπα » Ἰωάννου ΙΓ', ἐν μέσῳ ἀπείρου » πλήθους πληροῦντος τὸν ναόν,

Ὄθων καὶ Θεοφανὼ
Ἀνάγλυφοι χρυσαῖ παραστάσεις ἐπὶ τοῦ καλύμματος Εὐαγγελίου ἀποκειμένου ἐν τῷ δουκικῷ μεγάρῳ τῆς Γόθας

» παρόντων πάντων σχεδὸν τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν ἡγεμόνων καὶ ἀρχόντων » Γερμανίας καὶ Ἰταλίας, ἐννοεῖται, καὶ τῆς ἀπὸ Κων)πόλεως συνοδείας τῶν ἑλλήνων » ἀρχόντων. Ἡ Θεοφανὼ ἐξέπληξε τὴν νέαν αὐτῆς πατρίδα οὐ μόνον διὰ τῆς καλλονῆς » καὶ τῆς ὑψηλῆς μορφώσεως αὐτῆς ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀγαθότητος τῆς καρδίας, τῶν » εὐγενῶν καὶ φιλανθρώπων αἰσθημάτων, ἔτι δὲ καὶ διὰ τῆς πρὸς τὸ ἄρχειν ἱκανότητος » αὐτῆς, ἧς τρανὰ δείγματα ἔδωκεν ὅτε ἔμεινε χήρα καὶ κηδεμὼν τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Ὄθω- » νος Γ'. Ἡ μόνη τῶν Γερμανῶν μομφὴ ἦτο ὅτι δι' αὐτῆς εἰσήχθη εἰς τὴν Γερμανίαν, » εἰς τὸν βίον δηλονότι τῶν Γερμανῶν, ἡ πολυτέλεια, ἰδίως ἡ περὶ τὴν ἀμφίεσιν τῆς » γυναικείας ἀριστοκρατίας. Ἀλλὰ τὰ μεγάλα αὐτῆς προτερήματα καὶ ἡ αἴγλη, ἣν περι- » εποίησεν εἰς τὸν βασιλικὸν οἶκον τῆς Γερμανίας καὶ εἰς τὸ γερμανικὸν ἔθνος καὶ » κράτος ἡ τοσοῦτο ποθητὴ καὶ ἡ ἀπὸ τοσούτου χρόνου ἐπιζητουμένη συγγένεια πρὸς » τὸν αὐτοκρατορικὸν οἶκον τῆς Κων)πόλεως, καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἐπελθοῦσα συνάφεια πρὸς » τὸν μέγιστον καὶ ἐνδοξότατον τῶν ἡγεμονικῶν θρόνων τοῦ κόσμου, τὸν θωρούμενον

» ὡς τὸν μόνον γνήσιον κληρονόμον τῆς ρωμαϊκῆς κοσμοκρατορίας (μεθ' ὅλον τὸ εἰς » τὸν Ὄθωνα Α', *προσγενόμενον ἀξίωμα καὶ προσωνυμίαν τοῦ ρωμαίου αὐτοκράτορος*), » καθ' ὃν μάλιστα ἀκριβῶς χρόνον αἱ κατὰ Ρώσων καὶ Βουλγάρων νῖκαι τοῦ αὐτοκρά- » τορος Ἰωάννου Τσιμισκῆ νέαν περιέβαλλον ἐξαισίαν δόξαν καὶ τιμὴν τὸν θρόνον » τοῦτον, ἐξουδετέρωσαν πᾶν οἱονδήποτε δυσμενὲς αἴσθημα ἐν τῇ συνειδήσει τῶν Γερ- « μανῶν. Ποίαν δὲ μεγάλην σημασίαν ἔδιδον ἀμφότεροι οἱ Ὄθωνες, πατὴρ καὶ υἱός, » εἰς τὸ *συνοικέσιον καὶ ὁπόσης ἐπλήσθησαν χαρᾶς* ἐπὶ τῷ γεγονότι μαρτυρεῖ πρὸς τοῖς » ἄλλοις καὶ τοῦτο, ὅτι τὴν ἡμέραν αὐτὴν τοῦ γάμου ὁ Ὄθων Β', ὁ γαμβρὸς ὁ ἀπὸ » τοῦ 961 βασιλεύς (συμβασιλεὺς δηλονότι τῷ πατρί) Koenig δηλονότι ἀναρρηθείς, » τῷ δὲ 967 *αὐτοκράτωρ*, ἐδωρήσατο ὡς φέουδον, συναινέσει τοῦ πατρός, εἰς τὴν » νύμφην αὐτοῦ δι' ἐπισήμου πράξεως καὶ ἐγγράφου τὴν ἐπαρχίαν *Ἰστρίαν* καὶ τὴν » κομητίαν *Πεσκάραν* ἐν Ἰταλίᾳ, τὴν νῆσον Walcheran (τὴν μεγίστην τῶν ἐν Σεελάν- » δῃ τῶν Κάτω Χωρῶν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σκάλδιος κειμένην νῆσον) καὶ ἄλλους » πλουσίους τόπους ἐν ταῖς Κάτω Χώραις, πλείστας δὲ κτήσεις ἐν Γερμανίᾳ παρὰ τὸν » Ρῆνον καὶ ἐν Οὐεστφαλίᾳ (Boppart, Tiel, Herferd, Tilleda, Nordhausen). Τὸ δω- » ρητήριον ἐπὶ περγαμηνοῦ γεγραμμένον χρυσοῖς γράμμασι καὶ πεποικιλμένον χρώματι » προφυρῷ, διατηρούμενον δὲ νῦν ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς πόλεως Wolfenbüttel, ἐδημοσι- » εύθη ὑπὸ τοῦ Schlumberger ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ (ἰδ. Epopée By- » zantine Jean Tzimiscis, σελ. 202).

» Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ συνοικεσίου ὑπὸ ἔννοιαν πολιτικὴν δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνω- » στά. Οὔτε εἶναι ἀσφαλῶς παραδεδομένον ἂν ἐγένετο ἐπίσημός τις συνθήκη εἰρήνης » μεταξὺ τῶν Ὀθώνων καὶ τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ καθορίζουσα τὰ μεταξὺ τῶν δύο » κρατῶν ὅρια ἐν τῇ Κάτω Ἰταλίᾳ. Τὸ μόνον γνωστὸν εἶναι ὅτι συγκρούσεις ἐν τῇ » χώρᾳ ταύτῃ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Γερμανῶν δὲν ἐγένοντο κατὰ τὸ ἐπίλοιπον » τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος Α', θανόντος τῷ ἔτει τῷ ἑπομένῳ τοῦ συνοικεσίου ὡς » καὶ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς τοῦ Ὄθωνος Β' μοναρχίας. Ἄγνωστον ὡσαύτως ἂν οἱ » ἐν Κωνσταντινουπόλει ἕνεκα τοῦ συνοικεσίου τούτου ἀνεγνώρισαν τὸ αὐτοκρατορικὸν » ἀξίωμα τῶν Ὀθώνων καὶ προσηγόρευσαν αὐτοὺς ὡς βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορας. Φαί- » νεται ὅτι *οὐδὲν τοιοῦτον ἐγένετο καὶ οἱ βασιλεῖς* τῆς Γερμανίας καὶ ἐν τῇ ἰδιότητι αὐ- » τῶν ὡς ρωμαίων αὐτοκρατόρων ἐξηκολούθουν νὰ προσαγορεύωνται ὑπὸ τῶν ἡμετέρων » ὡς ρηγάδες. Περὶ τῶν ἠθικῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ συνοικεσίου ὡς πρὸς τὸν πνευμα- » τικὸν βίον τῶν Γερμανῶν ἰδὲ τὰ ἐν τῇ ἑπομένῃ σημειώσει»].

Οὕτω δὲ διεξαχθέντων τῶν πραγμάτων, ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἔδωκε προθύμως τὴν συναίνεσιν αὐτοῦ καὶ ἡ ἑκκαιδεκαέτις Θεοφανὼ ἀναχωρήσασα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ συνοδίας λαμπρᾶς ἔφθασεν εἰς Ρώμην τῇ 14 Ἀπριλίου 972, ὅπου ἐτελέσθη ὁ γάμος αὐτῆς μετὰ τοῦ Ὄθωνος Β' ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰωάννου ΙΓ'. Ἡ χρηστή, ἡ ὡραία καὶ εὐφυὴς αὕτη νέα, ἥτις ἐκληρονόμησε μόνα τὰ προτερήματα τῆς ὁμωνύμου μητρός της, ἴσχυσε βραδύτερον οὐκ ὀλίγον καὶ εἰς τὰ δημόσια πράγματα, ἐπιτροπεύσασα διὰ τὸν πρώιμον τοῦ συζύγου της θάνατον τὸν ἀνήλικον υἱόν της Ὄθωνα Γ' καὶ ἀναδείξασα εἰς περιστάσεις δυσχερεῖς μεγαλοφροσύνην καὶ δεξιότητα. Οἱ δὲ παρακολουθήσαντες αὐτὴν ἢ μετέπειτα ὑπ' αὐτῆς μετακληθέντες σοφοὶ Ἕλληνες ἐπενήργησαν εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν διάπλασιν τῆς Δύσεως (1).

(1) Ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων ἐτέθησαν αἱ πρῶται βάσεις τῆς σπουδῆς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν Γερμανίᾳ καί τινα μνημεῖα φιλολογικὰ τῆς ἑλληνομαθείας τῶν Γερμανῶν ὑπάρχουσιν ἀνήκοντα εἰς τοὺς χρόνους τούτους. Πρῶτοι δὲ μύσται καὶ ἀπόστολοι τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων

Τοιουτοτρόπως ἐξασφαλισθεὶς ἁπανταχόθεν διὰ τῆς καταπαύσεως τῶν ἐξωτερικῶν στάσεων, διὰ τῆς κατατροπώσεως τῶν Ρώσων καὶ τῆς χειρώσεως τῆς Βουλγαρίας, διὰ τῆς μετοικεσίας τῶν Παυλιανιτῶν καὶ διὰ τῶν φιλικῶν σχέσεων εἰς ἃς περιῆλθε πρὸς τὸν ἰσχυρὸν δυνάστην τῆς Δύσεως, ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐτράπη ἤδη κατὰ τῶν μωαμεθανῶν τῆς Ἀνατολῆς. Εἴδομεν ὅτι ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἶχεν ἐπιτρέψει εἰς τὸν πατρίκιον Νικόλαον νὰ ἀντιταχθῇ εἰς τὴν μελετωμένην ἐπανάστασιν τῶν μωαμεθανῶν τῆς Συρίας, οἵτινες τῳόντι, προσλαβόντες μετ' οὐ πολὺ ἐπικουρίας ἐξ Αἰγύπτου καὶ τῆς ἄλλης Ἀφρικῆς καὶ τῶν ἀνατολικωτέρων χωρῶν ἐπεχείρησαν τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀντιοχείας. Καὶ ὁ μὲν πατρίκιος Νικόλαος ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ διέλυσεν ἀλλ' ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ᾐσθάνετο ὅτι ἀπῃτεῖτο ὁριστικωτέρα τῶν πραγμάτων ρύθμισις πρὸς τοῦτο τὸ μέρος καὶ ἀπεφάσισεν ἤδη νὰ διεξαγάγῃ αὐτόθι μέγαν ἐπιθετικὸν ἀγῶνα, ἵνα ἀνακτήσῃ ὁλοσχερῶς πρὸς μεσημβρίαν μὲν τὴν Συρίαν μετὰ τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Ἰουδαίας, πρὸς ἀνατολὰς δὲ τὴν Βαβυλωνίαν, τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν ἰδίως λεγομένην μεγάλην Ἀρμενίαν, καθιστῶν οὕτω σύνορα τοῦ κράτους πρὸς ἀνατολὰς μὲν ἀπὸ βορρᾶ πρὸς μεσημβρίαν τὸν Ἀράξην, τὸ Κάσπιον ὄρος καὶ τὸν Τίγριν, πρὸς νότον δὲ ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς τὴν ἔρημον τῆς Συρίας καὶ τὸν Σουεσσικὸν ἰσθμόν. Ἡ ἐκτέλεσις τοῦ βουλεύματος τούτου ἔμελλε νὰ ἐπιφέρῃ τὴν ἐντελῆ διακοπὴν τῶν διαφόρων κλασμάτων τοῦ μωαμεθανικοῦ κόσμου καὶ νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἐξασθένισιν καὶ τὴν παραλυσίαν αὐτοῦ. Διὰ νὰ διευκολύνῃ δὲ τὸ ἔργον ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐζήτησε παρὰ τῶν Ἐνετῶν, οἵτινες μόνοι τότε ἐκ τῶν τῆς Δύσεως διεξῆγον ἐμπόριον ἐν τῇ Ἀνατολῇ, νὰ ἐκδώσωσι νόμον ἐπιβάλλοντα θάνατον ἢ χρηματικὴν ποινὴν 100 λιτρῶν χρυσίου (108.000 δραχμῶν) κατὰ παντὸς ὅστις ἤθελε κομίσει εἰς τοὺς μωαμεθανοὺς· σίδηρον, ξυλικήν, ὅπλα ἢ ἄλλο τι πρὸς πόλεμον χρήσιμον, καὶ οἱ Ἐνετοί, οἵτινες ἕνεκα τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ συμφερόντων ἠναγκάζοντο νὰ ἀναγνωρίσωσι μέχρι τινὸς τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλείας, ἐξέδωκαν τὸν ζητηθέντα νόμον· ἀλλὰ δυστυχῶς αἱ τοιαῦται ἀπαγορεύσεις, καίτοι πολλάκις διαταχθεῖσαι, πάντοτε παρεβιάζοντο ὑπὸ τῆς πλεονεξίας, ὡς λέγει ὁ Μουρατόρης.

Ἡ πρώτη ἐκστρατεία ἐγένετο τῷ 973 κατὰ τῆς μεγάλης Ἀρμενίας, διὰ τοῦ τότε δομεστίκου τῆς Ἀνατολῆς, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δὲν ἀπεμνημόνευσεν ἡ ἱστορία. Ὁ δομέστικος οὗτος, συνεπαγόμενος στρατὸν καλῶς κατηρτισμένον, ηὐδοκίμασε κατ' ἀρχάς· διότι διελθὼν τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ περάσας τὸν Εὐφράτην ἐλεηλάτησε τὴν περὶ Ἔδεσσαν χώραν Ὀσροηνήν (τμῆμα τῆς Μεσοποταμίας, κατεχόμενον ἔτι ὑπὸ τῶν Ἀράβων), ἐκυρίευσε τὴν Νίσιβιν τῆς Μυγδονίας (μέρος καὶ τοῦτο τῆς Μεσοποταμίας ἀνῆκον ἔτι εἰς τοὺς πολεμίους), καὶ ἔπειτα τραπεὶς πρὸς βορρᾶν καὶ ἐμβαλὼν εἰς τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν ἐκυρίευσε τὴν Ἀμίδαν (τὸ σημερινὸν Διαρβεκίρ) καὶ ἐπόρθησε πᾶσαν τὴν πέριξ χώραν, συλλαβὼν πολλοὺς αἰχμαλώτους. Ἡ Περσαρμενία, ἥτις εἶχε διατηρήσει τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς ὑπὸ ἰδίους ἡγεμόνας, συνεμάχησε μετὰ τοῦ Ἰωάννου

ἐν Γερμανίᾳ ἦσαν αὐτοὶ οἱ συνοδεύσαντες τῇ βασιλόπαιδι εἰς Γερμανίαν σοφοὶ ἕλληνες μαθηταὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ζ' τοῦ Πορφυρογεννήτου ἀκμαζούσης σχολῆς ἢ διάδοχοι τῶν μουσοτρόφων ἐκείνων ἀνδρῶν. Περὶ τούτων λέγει ὁ πολὺς Σλόσσερ (Weltgesch Τ. 6 σελ. 106—107)· «Ὁ Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος δὲν ἔγραψε μόνον πλῆθος πολυμαθῶν πραγματειῶν ἀλλὰ καὶ διηνεκῶς ἐφρόντιζεν ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης καὶ εἰς τοῦτον ὀφείλεται ἡ χάρις ὅτι μέγα μέρος τοῦ φωτὸς ὅπερ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὄθωνος τοῦ μεγάλου ἤρξατο λάμπον ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ, ἀνήφθη ὑπὸ τούτου, διότι οὗτος ἐγένετο αἴτιος ἵνα παιδευθῶσιν ἄνδρες, οἵτινες ἢ μετὰ τῆς ἐγγονῆς αὐτοῦ, τῆς γυναικὸς τοῦ Ὄθωνος Β' εἰς Γερμανίαν ἦλθον ἢ βραδύτερον ἐκλήθησαν. Τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ λαμπρότατον μέρος τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Κωνσταντίνου».

([1]. Οἱ ἐκπλαγέντες μωαμεθανοὶ ἔφυγον προτροπάδην πρὸς τὸ Βαγδάτιον καὶ διέδωκαν τὸν τρόμον αὐτῶν εἰς τὴν μεγάλην ταύτην πόλιν, ἐν ᾗ οὐδεμία ὑπῆρχε σχεδὸν κυβέρνησις. Οἱ καλίφαι εἶχον πρὸ καιροῦ ἀποβάλει πᾶν πραγματικὸν κράτος, μὴ διατηρήσαντες εἰμὴ τὸ ὄνομα τῆς ἀρχῆς καὶ τὸ προνόμιον τοῦ νὰ μνημονεύωνται πρῶτοι αὐτοὶ εἰς τὰς δημοσίας προσευχάς. Ἀληθεῖς κυβερνῆται ἦσαν τότε οἱ κατὰ τόπους ἐμίραι· ἀλλὰ καὶ τούτων οἱ πλεῖστοι ἐξαχρειωθέντες κατέτριβον τὸν βίον περὶ κυνηγέσια καὶ εὐωχίας· ὥστε οὐδεμία ἐγένετο παρασκευὴ πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ χριστιανικοῦ στρατοῦ, ὅστις ἐξηκολούθει προβαίνων πρὸς τὰς πηγὰς τοῦ Τίγρεως καὶ ἐλεηλάτει τὴν περὶ Μαρτυρόπολιν Σωφηνήν. Τότε ὁ μωαμεθανὸς διοικητὴς τῆς χώρας ταύτης, ἀνὴρ γενναῖος, Ἀβοὺ Ταγλὰβ καλούμενος, ἀθροίσας ὅσον ἠδυνήθη στρατόν, ἀντεπεξῆλθε κατὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου. Κατὰ δυστυχίαν ὁ στρατηγὸς οὗτος, θαρρῶν εἰς τὰ προηγούμενα κατορθώματα καὶ εἰς τὸ πλῆθος τοῦ στρατοῦ ὃν ἦγε, περιεφρόνησε τὸν ἀντίπαλον ἐκεῖνον καὶ ἐνέβαλεν ἀπερισκέπτως εἰς στενόν τι ἀδιάβατον διὰ τὸ ἱππικόν. Ἐνῷ δὲ εὑρίσκετο ἔτι ἐν τῇ δυσχωρίᾳ ταύτῃ, ἐπέπεσε κατ' αὐτοῦ ὁ μωαμεθανὸς ἡγεμὼν καὶ κατατροπώσας μὲν τὸν στρατόν, αἰχμαλωτεύσας δὲ τὸν δομέστικον ἐματαίωσεν οὕτω τοὺς καρποὺς τῶν ἀγώνων ὁλοκλήρου ταύτης τῆς ἐκστρατείας.

Ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἀνέλαβε τότε αὐτὸς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ μεγάλου βουλεύματος κατὰ τὸ ἔαρ τοῦ ἑπομένου ἔτους 974. Παρακολουθήσας τὰ ἴχνη τοῦ δομεστίκου ἐπέρασε τὸν Εὐφράτην, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Νίσιβιν, τὴν ὁποίαν εἶχον ἐγκαταλίπει οἱ κάτοικοι αὐτῆς, ἐλεηλάτησε πᾶσαν τὴν πέριξ χώραν, ἐνέβαλεν εἰς τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν, ἐκυρίευσε τὴν Ἀμίδαν, ἣν οἱ Ἄραβες εἶχον ἀνακτήσει ἐν τῷ μεταξύ, καὶ ἔλαβε παρὰ τῶν αὐτόθι μωαμεθανῶν λύτρα πολλά. Ἐντεῦθεν ὁ βασιλεὺς προήλασε πρὸς τὴν Μύκταρσιν, τὴν πλουσιωτέραν πόλιν τῆς χώρας, ὡς λέγει ὁ Λέων ὁ Διάκονος, ὅστις ὀνομάζει αὐτὴν Μιεφαρκίμ ([2]), καὶ ἥτις ἐξηγόρασεν ὡσαύτως τὴν λεηλασίαν αὐτῆς διὰ πλείστων καὶ καλλίστων δώρων εἰς χρυσόν, εἰς ἄργυρον καὶ χρυσόστικτα ὑφάσματα. Ἤθελε δὲ ὁ βασιλεὺς νὰ προχωρήσῃ μέχρις Ἐκβατάνων (Χαμαδᾶν) τῆς Μηδίας καὶ μέχρι τοῦ Βαγδατίου, ὅπου ἤλπιζε νὰ εὕρῃ θησαυροὺς ἀμυθήτους, ἀλλὰ δὲν ἐξετέλεσε τὸ βούλευμα τοῦτο, διότι, ἐνῷ ἔδει νὰ διαβῇ χώραν ἔρημον, ἄνυδρον καὶ δύσβατον, ὁ ἐκπεπληγμένος καλίφης τοῦ Βαγδατίου ἔσπευσε νὰ προτείνῃ αὐτῷ τὴν πληρωμὴν ἐτησίου φόρου καὶ νὰ πέμψῃ αὐτῷ ἀμέσως δῶρα πλουσιώτατα καὶ χρηματικὸν ποσόν, τὸ ὁποῖον δὲν δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν ἀκριβῶς, διότι ὁ Λέων ὁ Διάκονος λέγει περὶ αὐτοῦ ἀορίστως «μυριάδας τριακοσίας ἀργύρου καὶ χρυσοῦ», τὸ ὁποῖον ὅμως εἰς πᾶσαν περίστασιν φαίνεται μέγα. Ὅθεν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐνόμισε συνετὸν νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὴν ἔκτασιν ἣν ἔλαβε τὸ κράτος πρὸς τοῦτο τὸ μέρος καὶ ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐθριάμβευσε διὰ τῆς ἀγορᾶς, ἐπιδεικνύων τὰ λάφυρα τῆς Ἀσίας καὶ προπεμπόμενος ὑπὸ τῶν εὐφημιῶν τοῦ πλήθους.

([1]) ***Περσαρμενία*** καλεῖται τὸ μέρος τῆς Ἀρμενίας τὸ κατὰ τὴν ἐπὶ **Θεοδοσίου Β' μετὰ τὴν** ἔκλειψιν τῆς ἀρμενικῆς δυναστείας τῶν **Ἀρσακιδῶν** γενομένην μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ **Περσῶν** διανομὴν τοῦ ἀρμενικοῦ κράτους λαχὸν τῇ Περσίᾳ. Ἡ ***Περσαρμενία*** μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ εἰρημένου κράτους περιῆλθεν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἀράβων. Ἀλλ' οἱ Ἀρμένιοι δι' ἡρωικῶν ἀγώνων ἀνεκτήσαντο μέρος τῆς αὐτονομίας **αὐτῶν καὶ εἶχον ἡγεμόνας ὑπὸ τῶν** Ἑλλήνων ***ἄρχοντας***, **ὑπ' αὐτῶν** δὲ τῶν Ἀρμενίων ***Τακαβὸρ*** καὶ ὑπὸ τῶν **Ἀράβων *τεκφοὺρ*** καλουμένους.

([2]) ***Μιεφαρκὶμ*** εἶναι πάντως ἡ ὑπὸ τῶν **ἀράβων** χρονογράφων. ***Μαϊφαρκὶν***, ὑπὸ τοῦ ***Ζωναρᾶ*** Μιεφερικείμ, ***ἐν τῷ*** ἔπει Ἀκρίτα δὲ **Μεφερκὶν** ***καλουμένη*** πόλις, ἣν **ὁ Ζωναρᾶς** (τόμ. 3. σελ. 540 ἐκδ. Βόνν.) θεωρεῖ τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν Μαρτυρούπολιν, ἥτις εἶναι ἡ νῦν ***Μαρδὶν*** κειμένη ἐν τῇ θέσει τῶν παλαιῶν Τιγρανοκέρτων ἢ Τιγρανουπόλεως.

Μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἐπάνοδον ἔλαβε νέαν ἀφορμὴν νὰ ἀποδείξῃ ὅτι, ἂν ἔσχισε τὸν τόμον δι' οὗ ὁ κλῆρος εἶχεν ἐπὶ Νικηφόρου Φωκᾶ ὑπαχθῆ ρητῶς εἰς τὴν ἀνωτάτην τοῦ βασιλέως κυριαρχίαν, ἤξευρεν ὅμως νὰ διατηρῇ τὰ δίκαια αὐτοῦ καὶ ὡς πρὸς αὐτὸν τὸν ἀνώτατον τοῦ κλήρου ἄρχοντα. Ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Βασίλειος κατηγορήθη, δικαίως ἢ ἀδίκως, ἐπὶ συνωμοσίᾳ μὲν κατὰ τοῦ βασιλέως, ἐπὶ παραβάσει δὲ τῶν θείων τῆς ἐκκλησίας κανόνων. Ὁ βασιλεὺς ἐκάλεσε λοιπὸν αὐτὸν νὰ ἀπολογηθῇ, ὁ δὲ ἀπεποιήθη προφασιζόμενος ὅτι ὁ πατριάρχης δὲν δύναται νὰ δικασθῇ εἰμὴ συνοδικῶς. Τότε ὁ βασιλεὺς ἐξώρισε τὸν πατριάρχην καὶ διέταξε νὰ χειροτονηθῇ ἕτερος, ὁ Ἀντώνιος ὁ Στουδίτης, τοῦ ὁποίου ἐπαινεῖται ἡ ἱερότης καὶ ἡ ἐπιστήμη.

Εἰς τὸ κατὰ πόδας ἔτος ὁ βασιλεὺς ἐπανέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν τῶν περὶ Ἀνατολῆς βουλευμάτων αὐτοῦ. Αἱ πρὸς τὸν καλίφην γενόμεναι συνθῆκαι ἀνετράπησαν ἅμα ἀναχωρήσαντος τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ. Οἱ μωαμεθανοὶ ἀνέκτησαν ἀμέσως πάσας τὰς μεταξὺ Εὐφράτου καὶ Τίγρεως χώρας, ὥστε ὁ Ἰωάννης ἐνόησεν ὅτι δὲν ἀρκοῦσιν ἁπλαῖ περὶ ὑποταγῆς ὑποσχέσεις ἀλλὰ δέον νὰ κυριευθῶσι πάντα τὰ φρούρια, ἵνα ἀσφαλισθῇ τὸ ἔργον. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἀφεὶς τὰς ἀπωτέρω κειμένας ἀνατολικωτέρας χώρας ἐτράπη ἤδη ἐπὶ τὴν Συρίαν καὶ ἐνταῦθα ἐκυρίευσε πρὸ πάντων τὴν Ἱεράπολιν, τὴν Ἀπάμειαν, τὴν Ἔμεσαν καὶ τὴν Ἡλιούπολιν. Εἰς τὴν Ἱεράπολιν, τὴν ὁποίαν ὁ Λέων ὁ Διάκονος ὀνομάζει Μέμπετζε (¹), εὗρε τά τε τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ σανδάλια καὶ τὰς τοῦ σεβασμίου Προδρόμου τρίχας, τοῦ Κήρυκος, καὶ ἔπεμψεν ἀμφότερα ταῦτα τὰ κειμήλια εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἀποτεθῶσιν ἐντὸς δύο τῶν ἐν τοῖς ἀνακτόροις ναῶν. Ἀπὸ Ἡλιουπόλεως (Βααλβέκ) ὥρμησε πρὸς τὴν Δαμασκόν, ὅπου ἔπραξε πάλιν τὸ λάθος νὰ μὴ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ἅλωσιν αὐτῆς ἀλλ' ἐξελθόντος τοῦ ἐμίρου Ἀφτεκίου (²) μετὰ τῶν κατοίκων καὶ πλουσίων δώρων εἰς προϋπάντησίν του περιωρίσθη νὰ ἐπιβάλῃ αὐτῷ φόρον· διῆλθε τὸ Λίβανον ὄρος, ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου ὀχυρόν τι φρούριον κείμενον εἰς μίαν τῶν ὑψηλοτέρων καὶ ἀποτομωτέρων κορυφῶν τοῦ ὄρους ἐκείνου, κατέβη ἐκεῖθεν εἰς τὴν Φοινίκην καὶ ἐξεπολιόρκησεν ἐνταῦθα τάς τε Βαλαναίας καὶ τὴν Βηρυτόν, ἐν ᾗ εὗρε πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν τοῦ Σωτῆρος ἐν εἰκόνι σταύρωσιν, ἣν παρέπεμψεν ὡσαύτως εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μετὰ τὴν τῆς Βηρυτοῦ ἀνάκτησιν ἐπλησίασεν εἰς τὴν Τρίπολιν, ἀλλ' αὕτη ἦτο ὀχυρωτάτη καὶ προσέτι δὲν ἠδύνατο νὰ κυριευθῇ ἄνευ στόλου, παραδόξως δὲ στόλος δὲν ἀναφέρεται ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ ταύτῃ· ὅθεν ὁ βασιλεὺς καταλιπὼν τὴν Τρίπολιν ἐξεπολιόρκησεν ἄλλας τινὰς πόλεις, καὶ ἤδη ἀπεφάσισεν αἴφνης νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ἄδηλον διὰ τί, ἐνῷ εἶχεν ἔτι καιρὸν νὰ παρατείνῃ τὴν ἐκστρατείαν αὐτοῦ (³).

(¹) *Μεμπέδζὲ* κατὰ Λέοντα Διάκονον (σελ. 72 ἔκδ. Βόνν.) ἦτο τὸ συριακὸν ὄνομα τῆς Ἱεραπόλεως.

(²) Οὐχὶ *Ἀφτεκίς* ἀλλ' *Ἀφτεκίν* (τὸ ὄνομα εἶναι τουρκικόν) ἦν Τοῦρκος τὴν καταγωγήν, ἀρχηγὸς *μισθοφόρων* Τούρκων *ἐν τῇ αὐλῇ* Βαγδατίου ἐπὶ τοῦ χαλίφου, ἐλθὼν δ' εἰς Δαμασκὸν μετὰ τῶν Τούρκων αὐτοῦ ἐξεδίωξε τοὺς καταλαβόντας τὴν πόλιν αἰγυπτίους μωαμεθανοὺς (τῆς δυναστείας τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Φατιμιδῶν χαλιφῶν) καὶ ἦρχεν ἐν τῇ πόλει καὶ τῇ χώρᾳ ἐν ὀνόματι τοῦ Ἀββασίδου χαλίφου τῆς Βαγδάτης, *νῦν δὲ προσεκύνησε τῷ βασιλεῖ* Ἰωάννῃ γονυπετῶς καὶ *προσήνεγκεν* αὐτῷ τὰς κλεῖς τῆς πόλεως. Ὁ Ἀβοὺλ-Φαράτζ ὀνομάζει αὐτὸν Φάτ-γάν, παραδίδωσι δ' οὗτος ὅτι ὁ ἐμίρης Ἀφτεκὶν προσηνέχθη οὕτω πρὸς τὸν βασιλέα κατὰ σύστασιν καὶ προτροπὴν ἰσχυροῦ τινος φυλάρχου Ἄραβος *Ἐζ-Ζακὰρ* παραστήσαντος τῷ ἐμίρῃ ὅτι θὰ ἦτο ἔργον ἐσχάτης παραφροσύνης πᾶσα ἀντίστασις εἰς μονάρχην οἷος ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης.

(³) Περὶ τῆς τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ στρατείας ταύτης λέγει ὁ Ἄραψ χρονογράφος Ἀβοὺ—Φεδὰ (ἴδ. Scriptores Historiae Byzantinae Τομ. 5 σελ. 388 κεξ. Excerpta ex historia Alabum de expeditione Syriae Nicephori Phocae et Joannis Tzimisci). Ἀλλ' ὁ Θεὸς ἦλθεν ἀρωγὸς τοῖς δεινῶς πιεζομένοις Μωσλίμαις καὶ ἠλευθέρωσεν αὐτοὺς ἐκ τοι-

Επανερχόμενος δὲ συνέπεσε νὰ διέλθη ἀπὸ τὴν Ἀνάζαρβον (1), καὶ τὸν Ποδανδόν (2), καὶ ἄλλας κτήσεις πολυτελεῖς, καὶ χώρας εὐφόρους, ὥστε ἔλαβε τὴν περιέργειαν νὰ ἐρωτήση εἰς τίνα ἀνήκουσιν αὗται. Οἱ περὶ αὐτὸν ἀπεκρίθησαν ὅτι τὰ λαμπρὰ ταῦτα κτήματα ἀνακτηθέντα ἐπ' ἐσχάτων τὰ μὲν ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ, τὰ δὲ ὑπὸ διαφόρων δομεστίκων τὰ δὲ ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἐδωρήθησαν

Ἐρείπια τοῦ τείχους τῆς Ἀναζάρβου

ἅπαντα εἰς τὸν παρακοιμώμενον Βασίλειον. Τότε ὁ βασιλεὺς ἀπορήσας καὶ ἀγανακτήσας «δεινόν, εἶπε, νὰ ἀναλίσκωνται τὰ δημόσια χρήματα, νὰ ταλαιπωρῶνται τὰ στρατεύματα καὶ νὰ ἀναδέχωνται οἱ βασιλεῖς ὑπερορίους ἀγῶνας, τὰ δὲ ἐκ τοσούτων κόπων καὶ μόχθων προσκτώμενα νὰ γίνωνται κτῆμα εὐνούχου». Ὁ λόγος οὗτος δὲν ἐβράδυνε νὰ φθάση εἰς τὰ ὦτα τοῦ παρακοιμωμένου, ὅστις ἐννοήσας ὅτι ἐνδέχεται νὰ ἀπολέση τὸ παντοδύναμον αὐτοῦ ἀξίωμα ἀπεφάσισε νὰ προλάβη ἐκ παντὸς τρόπου τὸν κίνδυνον. Ὅθεν «ὅτε ἀφίκετο ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν παρὰ τὸ ὄρος τοῦ Ὀλύμπου ἔπαυλιν ἑνὸς τῶν ἐπιφανεστέρων μεγιστάνων τοῦ Κράτους, τοῦ πατρικίου καὶ σεβαστοφόρου Ρωμανοῦ, ὅπου καὶ διέτριψεν ἐπί τινας ἡμέρας, κατώρθωσεν ὁ παρακοιμώμενος, δι' ἑνὸς τῶν εὐνούχων ὑπηρετῶν, νὰ κεράση τὸν Ἰωάννην δηλητήριον, ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα κατὰ μι-

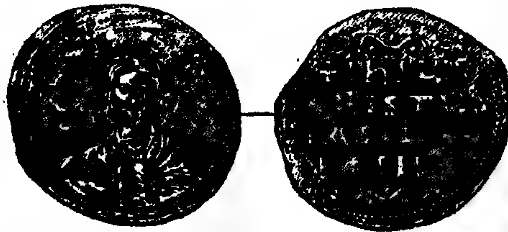
ούτων συμφορῶν. Διότι αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ ρωμαῖος αὐτοκράτωρ, ὃν εἴδομεν μέχρι νῦν τοσοῦτο δεινῶς πιέζοντα τὸ τῶν Μωαμεθανῶν κράτος, ὅστις δι' ἐλπίδος καὶ ἐπιθυμίας εἶχεν ἤδη καταφάγει ἅπασαν τὴν Συρίαν, καὶ τὸν μωαμεθανικὸν κόσμον εἶχε πληρώσει τρόμου, τῷ αὐτῷ τούτῳ ἔτει ἐξέλιπε διὰ γυναικείων ἐπιβουλῶν... Ἔτει 361 (ἐννοεῖται τῆς Ἐγίρας, ἤτοι 971 μ. Χ.), εἰσήλασαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Ἐδεσσηνὴν καὶ τὴν Νισιβίτιδα, καὶ ἐπλήρουν τὴν χώραν φόνου καὶ ἁρπαγῶν, οἱ δὲ μωσλῖμαι συνέρρεον εἰς Βαγδάτιον αἰτούμενοι βοήθειαν...... ἀλλὰ πᾶσαι αἱ ὑποσχέσεις τοῦ Χαλίφου καὶ τῶν ὑπουργῶν περὶ παροχῆς βοηθείας ἀπέβησαν μάταιαι»

(1) Πόλιν περίφημον τῆς Κιλικίας (τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια αὐτῆς καλοῦνται νῦν Ἀνάζαρβα).

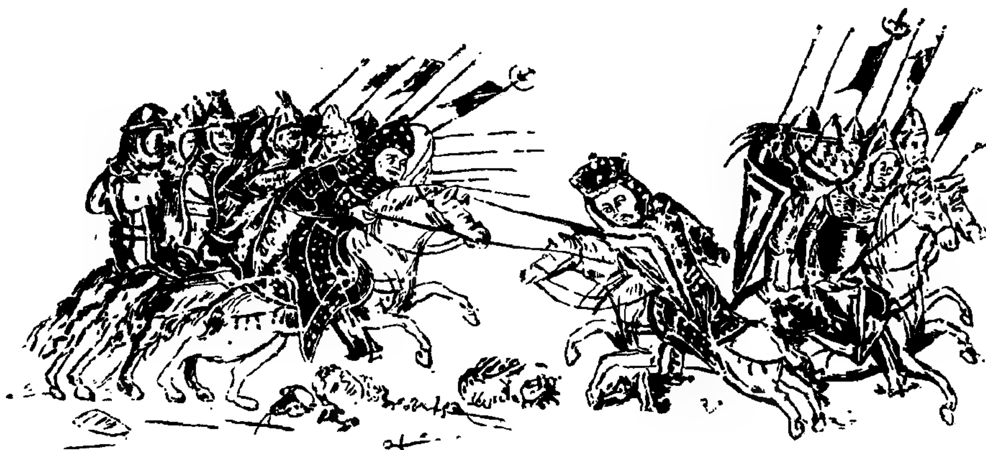
(2) Τὸ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθὲν φρούριον *Πούζαντις* κείμενον κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν Κιλικίαν πυλῶν, καλούμενον μέχρι νῦν *Πόζαντα*.

κρὸν ἀναλίσκουσι τὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ ὁποῖον τῳόντι κατέβαλε μετά τινας μῆνας τὸ ἀθλητικὸν ἐκεῖνο σῶμα.

Ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἀπέθανε τῇ 18 Ἰανουαρίου 976 εἰς ἡλικίαν ἐτῶν 51. Ἐὰν εἰς τὰς τελευταίας κατὰ τῶν μωαμεθανῶν ἐκστρατείας δὲν ἀνέδειξε πρόνοιαν καὶ ἐπιμονὴν ἀνάλογον πρὸς τὸ μέγεθος τῶν βουλευμάτων τὰ ὁποῖα προῃρεῖτο νὰ ἐκτελέσῃ, ἡ κατὰ τῶν Ρώσων ἐκστρατεία αὐτοῦ ὑπῆρξε λαμπροτάτη λόγῳ τέχνης, δεξιότητος καὶ τόλμης. Καὶ ἐν γένει ἅπας τοῦ βασιλέως τούτου ὁ βίος παρίστησιν ἡρωικόν τινα χαρακτῆρα, παρεκτὸς τῆς ἀποφράδος ἐκείνης νυκτός, καθ' ἥν, μεθυσθεὶς ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς ἐκδικήσεως καὶ τῆς φιλαρχίας, ἐξετράπη τῆς συνήθους αὐτῷ μεγαλοφροσύνης. Ὁ δὲ πρόωρος θάνατός του ὑπῆρξε τόσῳ μᾶλλον θλιβερός ὅσῳ, ἐὰν ἐπέζη ὀλίγον, ἡ ἀρχὴ ἤθελε περιέλθει ἀπὸ τῶν δεξιῶν αὐτοῦ χειρῶν εἰς τὰς οὐδὲν ἧττον δεξιὰς χεῖρας τοῦ Βασιλείου Β', ἐνῷ ἤδη διὰ τὴν παρεμπεσοῦσαν μεσοβασιλείαν τοῦ εὐνούχου Βασιλείου πολλὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου πραχθέντων ἀνετράπησαν, ὁ δὲ Βασίλειος Β', ἀντὶ νὰ συμπληρώσῃ τὸ ἔργον τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης καὶ τῆς κατατροπώσεως τῶν ἐξωτερικῶν πολεμίων, ἐδέησε νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸ ἔργον τοῦτο ἐξ ἀρχῆς.

Χαλκοῦν νόμισμα τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Τσιμισκῆ

Μάχη Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων
(Ἐκ σλαβονικοῦ χειρογράφου).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Β΄. Ο ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΣ

Ὅτε ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, ἐκ τῶν δύο νομίμων διαδόχων ὁ μὲν Βασίλειος ἦτο 20 ἐτῶν, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος 17. Ὁ πρῶτος λοιπὸν ἠδύνατο βεβαίως ὡς ἐκ τῆς ἡλικίας του νὰ ἀναλάβῃ τὴν πραγματικὴν ἐνάσκησιν τῆς ἀρχῆς, ἀλλ᾽ ἦτο ἔτι ἄπειρος καὶ ἀνέκαθεν εἰθισμένος νὰ εὐλαβῆται τὸν εὐνοῦχον Βασίλειον ὡς προστάτην καὶ ὁδηγόν· ἐκ τούτου δὲ ὠφελούμενος ὁ πολυμήχανος ἐκεῖνος ἄνθρωπος, ὅστις, ἀφοῦ διετέλεσεν ἀλληλοδιαδόχως πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως ἐπί τε τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ τοῦ Ἰωάννου, κατέστησεν ἀμφοτέρους ἐκποδών, κατώρθωσεν ἤδη, ἂν ὄχι νὰ λάβῃ καὶ τὸ ὄνομα αὐτὸ τῆς βασιλείας, ὅπως οἱ δύο ἐκεῖνοι στρατηγοί, νὰ μετέλθῃ ὅμως ἐφ᾽ ἱκανὰ ἔτη πᾶσαν αὐτῆς τὴν ἐξουσίαν. Ἵνα ἀσφαλισθῇ δὲ κατέφυγεν εἰς διάφορα μηχανήματα, ἐξ ὧν τινα ἀπέβησαν ὀλέθρια. Πρὸ πάντων ἀνεκάλεσεν ἐκ τῆς ἐξορίας τὴν μητέρα τῶν δύο βασιλέων Θεοφανώ, πιθανῶς ἵνα εἰς ἀμοιβὴν τῆς εὐεργεσίας ταύτης συντελέσῃ αὕτη εἰς παγίωσιν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ διὰ τῆς ἐπιρροῆς ἣν εἶχεν ἐπὶ τῶν υἱῶν της. Τοὐλάχιστον ἄλλως δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν ἀνάκλησιν ταύτην τῆς Θεοφανοῦς, τῆς ὁποίας ὅμως τὸ ὄνομα δὲν ἀκούεται ἔκτοτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Ἀλλ᾽ ὁ πρόεδρος Βασίλειος προέβη συγχρόνως καὶ εἰς ἑτέραν πρᾶξιν, τῆς ὁποίας γνωστότερα εἶναι τά τε αἴτια καὶ τὰ ἀποτελέσματα. Ἐπὶ Ἰωάννου τὸ πρῶτον μετὰ τὸν βασιλέα ἐν τῷ κράτει πρόσωπον ἦτο ὁ Βάρδας Σκληρός, ὅστις, ὡς στρατηλάτης πάσης Ἀνατολῆς, καί, ἕνεκα τῶν πολλῶν αὐτοῦ πολεμικῶν κατορθωμάτων, μέγα ἰσχύων ἐν τῷ στρατῷ, δὲν ἦτο φυσικὸν νὰ ἀνεχθῇ ἄλλην κυριαρχίαν. Ὅθεν ὁ εὐνοῦχος Βασίλειος ἐνόμισε πρέπον νὰ περιστείλῃ μὲν τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ, νὰ περιποιηθῇ δὲ καὶ νὰ ἀντιτάξῃ εἰς αὐτὸν τοὺς γνωστοὺς εἰς ἡμᾶς στρατηγοὺς Πέτρον καὶ Μιχαὴλ Βούρτζην. Ἐπὶ τούτῳ τὸν μὲν Βάρδαν Σκληρόν, ἀφαιρέσας ἀπ᾽ αὐτοῦ τὴν τοῦ στρατηλάτου ἀρχήν, ἐξαπέστειλεν εἰς τὴν δευτερεύουσαν στρατηγίαν τῆς Μεσοποταμίας, τὸν δὲ στρατοπεδάρχην Πέτρον διώρισε στρατηλάτην τῆς Ἀνατολῆς, καὶ τὸν Μιχαὴλ Βούρτζην μάγιστρον καὶ στρατηγὸν Ἀντιοχείας.

Ὁ Σκληρὸς ἀγανακτήσας μεταβαίνει ἐν τάχει εἰς τὴν ἐπιτραπεῖσαν αὐτῷ ἐπαρχίαν, οὐχὶ ἵνα ὑπακούσῃ εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ εὐνούχου ἀλλ' ἵνα ἐκδικηθῇ αὐτόν. Ὁ στρατός, τὸν ὁποῖον εὗρεν αὐτόθι καὶ ὅστις τὸν ἐλάτρευε, τὸν ἀνηγόρευσεν ἀμέσως βασιλέα, «τῶν Ἀρμενίων καταρξάντων τῆς εὐφημίας». Οἱ Ἄραβες, οἵτινες ἦσαν πάντοτε πρόθυμοι νὰ ὑποθάλπωσι πᾶσαν παρὰ τοῖς ἡμετέροις στάσιν, συμμαχοῦσι μετ' αὐτοῦ· τινὲς

Ὁ στρατὸς ἀναγορεύει αὐτοκράτορα τὸν Βάρδαν Σκληρόν
(Εἰκὼν χειρογράφου τοῦ Σκυλίτζη)

τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ αὐτομολοῦσιν ἔκτοτε πρὸς τὸν Σκληρόν· ἄλλοι, ὡς ὁ Μιχαὴλ Βούρτζης, συνεννοοῦνται μετ' αὐτοῦ. Συγκροτηθείσης δὲ περὶ τὰ μέσα τοῦ 976 κατὰ τὴν Λάπαραν τῆς Καππαδοκίας μάχης μεταξὺ τοῦ Σκληροῦ καὶ τοῦ στρατηγοῦ Πέτρου, τρέπονται οἱ βασιλικοί, καὶ ἅπαν τὸ στρατόπεδον αὐτῶν, σὺν τῇ ἀποσκευῇ καὶ πλούτῳ ἀπείρῳ, περιπίπτει εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν, οἵτινες μετ' οὐ πολὺ ἐνισχύονται ἔτι μᾶλλον διὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς αὐτομολήσεως τοῦ τε Μιχαὴλ Βούρτζη καὶ τοῦ στρατηγοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Λυδοῦ καὶ τοῦ στόλου τῶν Ἀτταλέων. Ὅταν αἱ εἰδήσεις αὗται ἔφθασαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ Βασίλειος ἐταράχθη μὲν ἀλλὰ δὲν ἀπηλπίσθη ἔτι νὰ καταβάλῃ τὸν ἀντίπαλον διὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἀνθρώπων καὶ τῶν συνήθων αὐτῷ μηχανημάτων. Πείθει λοιπὸν τὸν βασιλέα νὰ πέμψωσιν εἰς Ἀσίαν τὸν πρωτοβεστιάριον Λέοντα, σύμβουλον μὲν ἔχοντα τὸν ἐπὶ εὐγλωττίᾳ διαβόητον πατρίκιον Ἰωάννην, περιβεβλημένον δὲ πᾶσαν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν τοῦ δωρεῖν, καὶ διορίζειν, καὶ προβιβάζειν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ὁ Λέων, ἀφειδῶς ποιούμενος χρῆσιν τοῦ τοιούτου δικαιώματος, θέλει προσελκύσει τοὺς πλείστους τῶν ἀποστατῶν. Ὁ Λέων ἐλθὼν εἰς Κοτυάειον τῆς Φρυγίας καὶ πήξας αὐτόθι τὸ στρατόπεδον, τοῦ ὁποίου ἡγεῖτο πάντοτε ὁ πατρίκιος Πέτρος, ἤρχισε τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ· ἀλλ' αὗται ἀπέτυχον, ὑποληφθεῖσαι ὡς σημεῖον ἀδυναμίας. Τότε ἀπεφάσισε συνετόν τι ἅμα καὶ τολμηρόν. Ἀναχωρήσας ἀπὸ Κοτυαείου καὶ ἀφεὶς κατὰ μέρος τὸν εἰς Διπόταμον παρατεταγμένον Σκληρὸν ὥρμησε πρὸς ἀνατολάς, ἵνα ἀπειλήσῃ τὰ νῶτα τῶν στασιαστῶν. Τὸ κίνημα τοῦτο κατεφόβισε τοὺς περὶ τὸν Σκληρόν, καὶ πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ὑπολαμβάνοντες κινδυνεύουσαν τὴν στάσιν νὰ διαλυθῇ προσέρρευσαν πρὸς τὸν πρωτοβεστιάριον. Ταῦτα ἀναλογιζόμενος ὁ Σκληρὸς ἀπέσπασε τὸν Μιχαὴλ Βούρτζην μετὰ εὐζώνου στρατιᾶς, παραγγείλας νὰ ἀντιταχθῇ μὲν κατὰ τὸ δυνατὸν εἰς πᾶσαν πρόοδον τοῦ Λέοντος, νὰ ἀποφύγῃ δὲ ὅσον οἷόν τε καθολικὴν πρὸς αὐτὸν συμ-

πλοκήν. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ Μιχαὴλ Βούρτζης ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦτο μανθάνει ὅτι οἱ πρὸ ἀνατολὰς τῆς Βεροίας Ἄραβες ἔπεμψαν εἰς τοὺς ἡμετέρους τὸν συμπεφωνημένον ἐτήσιον φόρον καὶ ὅτι οἱ κομίζοντες τὸν χρυσὸν τοῦτον ἔμελλον νὰ διέλθωσιν εἰς ρητὴν ἡμέραν ἀνὰ μέσον τῶν δύο στρατευμάτων. Ἤξευρον δὲ τοῦτο καὶ οἱ περὶ τὸν Λέοντα, ὥστε οἱ δύο ἀντίπαλοι ὥρμησαν κατ' ἀλλήλων περὶ τὸ φρούριον Ὀξύλιθον, ἵνα κυριεύσωσι τὸ λάφυρον, καί, συγκροτηθείσης μάχης, τρέπονται οἱ περὶ τὸν Βούρτζην, πολλοὺς ἀποβαλόντες, μάλιστα ἐκ τῶν Ἀρμενίων, τοὺς ὁποίους ἀνηλεῶς ἔσφαζον οἱ βασιλικοί, ὡς πρώτους προσχωρήσαντας πρὸς τὸν ἀποστάτην. Μετὰ τὴν ἧτταν ταύτην ὁ Σκληρὸς ἐνόησεν ὅτι ἡ τύχη του ἐξαρτᾶται ἐκ μάχης κρισίμου, καὶ ἐπελθὼν ἄνευ ἀναβολῆς μεθ' ὅλης τῆς στρατιᾶς, ἧς αὐτὸς μὲν ἦγε τὸ μέσον, ἐπέτρεψε δὲ τὸ μὲν δεξιὸν κέρας εἰς τὸν γενναῖον αὐτοῦ ἀδελφὸν Κωνσταντῖνον, τὸ δ' ἀριστερὸν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Γαβρᾶν, ἐπέπεσε κατὰ τοῦ Λέοντος περὶ Ραγέας καὶ ἔτρεψε τοὺς περὶ αὐτὸν μετὰ φόνον πολύν. Ἐκεῖ ἔπεσεν ὁ πατρίκιος Ἰωάννης, ἐκεῖ ὁ στρατοπεδάρχης Πέτρος, ἐκεῖ ἔπεσον καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς ἄνδρες, ᾐχμαλωτεύθη δὲ καὶ ὁ πρωτοβεστιάριος μεθ' ἑτέρων ἐκ τῶν ἐν τέλει. Ἡ μάχη αὕτη συνεκροτήθη περὶ τὰ μέσα τοῦ 977, ὁ δὲ Σκληρὸς ἀπέβη ἤδη κύριος ἁπάσης σχεδὸν τῆς μικρᾶς Ἀσίας, εἰσελθὼν μετ' οὐ πολὺ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Νίκαιαν.

Ἐν τῇ δεινῇ ταύτῃ ἀμηχανίᾳ ὁ εὐνοῦχος Βασίλειος, ὅστις, καθὼς ἠξεύρομεν δὲν ἦτο ἄνθρωπος κοινός, ἔδειξε δεξιότητα καὶ τόλμην σπανίαν. Πρὸ πάντων ἐπέστησε τὴν προσοχὴν εἰς τὰ ναυτικὰ πράγματα, διότι ὁ ναύαρχος τοῦ Σκληροῦ Μιχαὴλ Κουρτίκιος, θαλασσοκρατῶν, οὐ μόνον πᾶσαν νῆσον ἐπόρθει ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον ἡτοιμάζετο νὰ εἰσέλθῃ. Ὅθεν ὁ Βασίλειος, ἐξαρτυσάμενος στόλον ἀποχρῶντα, ἐκπέμπει τὸν ὑποναύαρχον Θεόδωρον τὸν Καραντηνὸν κατὰ τῶν πολεμίων. Καὶ γενομένης ναυμαχίας πεισματώδους εἰς Φώκαιαν τρέπονται οἱ περὶ τὸν Κουρτίκιον καὶ διασκεδάζονται. Ἐνῷ δὲ οὕτως ἐπετύγχανε πρόσκαιρόν τινα ἀπὸ θαλάσσης ἀναψυχήν, ἀντιπαρέτασσε καὶ κατὰ ξηρὰν εἰς τὸν Σκληρὸν οὐχὶ πλέον δευτερεύοντας στρατηγοὺς καὶ πρωτοβεστιαρίους καὶ πατρικίους ἀπολέμους ἀλλ' ἀνταγωνιστὴν ὄντως ἐκείνου ἐνάμιλλον. Ὁ ἀνὴρ εἰς ὃν ἐπέστησε τότε τὴν προσοχήν του ἦτο ὁ Βάρδας Φωκᾶς, ὁ υἱὸς τοῦ κουροπαλάτου Λέοντος, ὁ ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου στασιάσας, ἀναγκασθεὶς νὰ καταθέσῃ τὰ ὅπλα, ἀποκαρεὶς κληρικὸς καὶ περιορισθεὶς εἰς Χίον μετὰ τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων του. Ὁ Βάρδας Φωκᾶς ἦτο εἷς τῶν ἐμπειροτέρων στρατηγῶν τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἔσῳζε μὲν ἀφορμὰς δυσαρεσκείας κατὰ τοῦ προέδρου Βασιλείου, ὅστις εἶχε πολυειδῶς καταπολεμήσει αὐτὸν ἄλλοτε, ἀλλ' ἐμίσει πολὺ μᾶλλον τὸν καταβαλόντα τὴν στάσιν αὐτοῦ Βάρδαν Σκληρόν. Εἶχε μὲν ἀποκαρῇ κληρικὸς ἀλλ' ἡ βεβιασμένη αὕτη ἱερωσύνη δὲν ἐλογίζετο σπουδαία. ἡ δὲ κατεπείγουσα ἀνάγκη τοῦ Βασιλείου καὶ ἡ ἀκοίμητος φιλοδοξία τοῦ Φωκᾶ συνεμάχησαν πρὸς ἀλλήλας, λησμονήσασαι τὰς ἀρχαίας ἔριδας καὶ καταπατήσασαι τοὺς ἱερωτέρους νόμους. Ὁ Βάρδας Φωκᾶς ἀνακληθεὶς λοιπὸν ἐκ τῆς ἐξορίας προεχειρίσθη δομέστικος τῶν σχολῶν καὶ ἐξεπεστάλη κατὰ τοῦ Σκληροῦ· ὥστε συνέβη ἤδη τὸ παράδοξον τοῦτο, ὅτι ὁ ἄλλοτε κατὰ τῆς βασιλείας στασιάσας Φωκᾶς ὁ ὑπὸ τοῦ Σκληροῦ καταβληθεὶς ἐπεχείρησε νὰ καταβάλῃ τὸν Σκληρόν, στασιάσαντα νῦν κατὰ τῆς βασιλείας. Ὁ Φωκᾶς ἀναδεξάμενος οὕτω τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνα διεπέρασε μόνος διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ διὰ νυκτὸς πορευόμενος ἔφθασεν εἰς Καισάρειαν, ὅπου συνεκέντρωσε τὰ λείψανα τοῦ περὶ Ραγέας ἡττηθέντος βασιλικοῦ στρατοῦ, καὶ ὅπου προσῆλθε πρὸς τοῖς ἄλλοις πρὸς αὐτὸν ὁ Μιχαὴλ Βούρτζης, ὅστις μετὰ τὴν ἧτταν ἣν εἶχε πάθει δὲν ἔτυχε, φαίνεται, εὐχαρίστου δεξιώσεως παρὰ τῷ Σκληρῷ. Ἀπὸ Καισαρείας προῆλθεν ὁ Φωκᾶς εἰς τὸ Ἀμόριον· καὶ ἐνταῦθα προσεβλήθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ

ἐκ Νικαίας ἐπελθόντος κατ' αὐτοῦ Σκληροῦ. Οἱ περὶ τὸν Φωκᾶν δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀνθέξωσιν, ἀλλ' ἡ ὑποχώρησις ἐγένετο ἐν τάξει, χάρις εἰς τὴν δεξιότητα καὶ τὴν ἀνδρείαν τοῦ στρατηγοῦ, ὅστις καταλαβὼν χωρίον ἀσφαλὲς ἐξηκολούθησεν ἐνθαρρύνων καὶ αὐξάνων τὴν περὶ αὐτὸν δύναμιν. Ἐκεῖ παρακολουθήσαντος τοῦ Σκληροῦ συνεκροτήθη περὶ τὰ καλούμενα Βασιλικὰ θέρμα δευτέρα μάχη πεισματωδεστέρα τῆς πρώτης, καθ' ἣν ὅμως

Ὁ Βάρδας Φωκᾶς πληγώνει τὸν Βάρδαν Σκληρὸν
(Εἰκὼν τοῦ Σκυλίτζη)

ἐτράπησαν πάλιν οἱ περὶ τὸν Φωκᾶν. Ἐντεῦθεν οὗτος ἀναλογιζόμενος ὅτι ἔχει χρείαν ἰσχυρᾶς τινος ἐπικουρίας ἀπῆλθε πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Ἰβηρίας Δαυίδ, ὅστις ἦτο φίλος αὐτοῦ, καὶ συλλέξας αὐτόθι στρατὸν οὐκ ὀλίγον, ἀθροίσας δὲ τοὺς ἐκ τῆς προηγουμένης τροπῆς διασκεδασθέντας κατῆλθε κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος 979 εἰς Παγκάλειαν, πεδίον ἁπλούμενον παρὰ τὸν ποταμὸν Ἅλυν, ὅπου ἐστρατοπέδευεν ὁ Σκληρός. Καὶ ἐκεῖ συνήφθη τρίτη ἐναγώνιος μάχη. Οἱ περὶ τὸν Φωκᾶν ἤρχισαν πάλιν νὰ ὑπενδίδωσιν, ἀλλ' αὐτός, «βέλτιον εἶναι κρίνας τὸν εὐκλεῆ θάνατον τῆς ἀγεννοῦς καὶ ἐπονειδίστου ζωῆς», ὥρμησεν ἀνὰ μέσον τῶν ἀντιπάλων κατὰ τοῦ Σκληροῦ, καὶ μονομαχήσας πρὸς αὐτόν, καὶ βαρεῖαν ἐπενεγκὼν κατ' αὐτοῦ πληγήν, μετέβαλε τὴν ἀρξαμένην τροπὴν εἰς νίκην λαμπρὰν καὶ κρίσιμον. Ὁ Σκληρὸς κατέφυγεν εἰς Μαρτυρόπολιν καὶ ἐξέπεμψεν ἐκεῖθεν τὸν ἀδελφὸν Κωνσταντῖνον πρὸς τὸν καλίφην Βαγδατίου, ἐξαιτούμενος ἐπικουρίαν καὶ συμμαχίαν. Τοῦ δὲ καλίφου μὴ δίδοντος ἀπάντησιν ὁριστικήν, ἠναγκάσθη καὶ αὐτὸς ὁ Σκληρὸς νὰ ἀπέλθῃ εἰς Βαγδάτιον. Ὁ Βασίλειος πληροφορηθεὶς τὰ γενόμενα τὸν μὲν Φωκᾶν ἐτίμησε προσηκόντως, ἐξέπεμψε δὲ εἰς Βαγδάτιον πρεσβευτὴν τὸν Νικηφόρον Οὐρανόν, διττὴν ἔχοντα ἐντολήν· τὸ μὲν νὰ ἀποτρέψῃ τὸν καλίφην ἀπὸ πάσης πρὸς τοὺς στασιαστὰς συνδρομῆς, τὸ δὲ νὰ ὑποσχεθῇ ἀμνηστίαν εἰς τὸν Σκληρὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτόν, ἐὰν μετανοήσαντες ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια. Ἀλλ' ὁ καλίφης ἀνησυχήσας διὰ τὴν τοσαύτην ἐπισήμων χριστιανῶν ἐν τῇ πρωτευούσῃ αὐτοῦ συρροὴν διέταξε νὰ φυλακισθῶσιν ἅπαντες, ὅ,τε πρεσβευτὴς δηλαδὴ καὶ ὁ Σκληρὸς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ. Καὶ μετ' ὀλίγον μὲν θέλομεν λάβει ἀφορμὴν νὰ ἱστορήσωμεν τὰς τελευταίας τοῦ Σκληροῦ τύχας. Ἐν τούτοις δέ τινες τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ, καὶ ἰδίως οἱ τοῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Λυδοῦ παῖδες, ἐξηκολούθησαν ἀντέχοντες ἐν τῇ μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ δῃοῦντες τὴν χώραν, μέχρις οὗ λαβόντες ἀμνηστίαν τῷ 980 ὑπετάγησαν εἰς τὸν βασιλέα.

Τὸ ἐπιχείρημα λοιπὸν τοῦ Σκληροῦ ἀπέτυχεν, ὁ δὲ εὐνοῦχος Βασίλειος ἀπηλλάγη ἐπὶ τοῦ παρόντος τοῦ ἐπικινδύνου ἐκείνου ἀντιπάλου, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε τοῦτο εἰμὴ διὰ θυσιῶν ὀλεθρίων. Ἵνα ὑποθάλψῃ τὴν πίστιν τῶν βασιλικῶν καὶ αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, ἐδέησε νὰ καταςπαταλήσῃ τὰ δημόσια χρήματα καὶ ἀξιώματα· οὐδὲ ἐνίκησε νίκην ὁριστικὴν ἀλλὰ κατέφυγεν εἰς ἐπανειλημμένας ἀμνηστίας, αἵτινες, ἐπιτρεπόμεναι εἰς

Ὁ Κωνσταντῖνος Σκληρὸς στέλλεται ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του πρὸς τὸν καλίφην
(Εἰκὼν τοῦ Σκυλίτζη)

κατατροπωθέντας ἐσωτερικοὺς πολεμίους, εἶναι σωτήριαι, ἀλλ' ὁσάκις δίδονται εἰς στασιαστὰς ἀνθισταμένους οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ συνθηκολογίαι ἐνθαρρύνουσαι τὴν κακόβουλον φιλοδοξίαν καὶ παρασκευάζουσαι νέας στάσεις. Πλὴν τούτου ἐπὶ τρία καὶ ἐπέκεινα ἔτη ἡ μικρὰ Ἀσία ἐξετέθη εἰς τὰς καταπιέσεις καὶ τὰς λεηλασίας ἀμφοτέρων τῶν διαμαχομένων μερῶν. Ἡ εἴσπραξις τῶν πλουσίων αὐτῆς φόρων ἀπέβη δυσχερὴς ἢ ἀδύνατος, πολλοὶ ἐπιφανεῖς στρατηγοὶ καὶ ἔτι πλείονες κατώτεροι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἔπεσον ἐν τῷ ἀνοσίῳ τούτῳ ἀγῶνι. Οἱ μωαμεθανοὶ ἀντὶ νὰ καταπολεμῶνται ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἀπέβησαν τἀνάπαλιν διαιτηταὶ τῆς τύχης αὐτῶν, τὸ δὲ χείριστον ἡ Βουλγαρία, ὠφελουμένη ἐκ τοῦ ἀντιπερισπασμοῦ τούτου, ἐπανέστη.

Ἡ Βουλγαρία εἶχε μὲν ὑποταχθῆ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου, ἀλλ' ἵνα παγιωθῇ ἡ μετὰ τοῦ κράτους ἕνωσις αὐτῆς ἀπῃτεῖτο νὰ συμπληρωθῇ τὸ ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἐκείνου ἀρξάμενον ἔργον τοῦ ἐξελληνισμοῦ αὐτῆς καὶ τῆς ἀφομοιώσεως, ἀπῃτεῖτο μακρά, συστηματικὴ καὶ ἀπερίσπαστος ἐνέργεια. Οἱ περιλιπόμενοι ἐν τῇ εὐρείᾳ μεταξὺ Αἵμου καὶ Ἴστρου χώρᾳ Ἕλληνες ἦσαν εὐάριθμοι. Οἱ κύριοι αὐτῆς κάτοικοι, Σλαῦοι καὶ ἐκσλαυισθέντες Βούλγαροι, δὲν ἠδύναντο νὰ λησμονήσωσιν εὐχερῶς ὅτι ἐπὶ 300 περίπου ἔτη διετέλεσαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἀνεξάρτητοι, καὶ ὅτι ἐκ διαλειμμάτων μάλιστα ἐπεξέτειναν τὰς κυριαρχικὰς αὐτῶν ἀξιώσεις ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας. Ὁ μὲν τελευταῖος αὐτῶν βασιλεὺς Βορὶς Β' εἶχεν ἀπαχθῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀποβαλὼν τὸ ἀρχαῖον ἀξίωμα κατετάχθη μεταξὺ τῶν μαγίστρων τοῦ κράτους. Ἀλλὰ παρεκτὸς τοῦ ὅτι, ὡς μετ' ὀλίγον ἀπεδείχθη, καὶ αὐτὸς ὁ Βορὶς δὲν ὑπέλαβεν ἀμετάκλητον τὴν μεταβολὴν τῆς τύχης αὐτοῦ, ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ ὑπῆρχον πολλοὶ βοεβόδαι ἐνάμιλλοι μὲν τοῦ ἀρχαίου βασιλικοῦ οἴκου κατὰ τὴν ἐπιρροὴν ἣν ἤσκουν ἐπὶ τοῦ λαοῦ, ἀκμαιοτέρας δὲ σῴζοντες τὰς ἐθνικὰς πεποιθήσεις καὶ μᾶλλον ἀναλλοίωτα τὰ πάτρια ἤθη· ὥστε φυσικώτατον ἦτο νὰ ἀναρριπισθῇ εἰς τὴν πρώτην εὐκαιρίαν τὸ ἀρχαῖον

τῶν Βουλγάρων ἐθνικὸν αἴσθημα καὶ νὰ ἀναρριπισθῇ τόσῳ μᾶλλον ὀξύτερον, ὅσῳ πλειοτέρα ὑπῆρξεν ἡ ταπείνωσις ἣν οὗτοι ὑπέστησαν ἐσχάτως. Ἡ εὐκαιρία αὕτη ἐδόθη ὡς ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως Ἰωάννου καὶ τῆς στάσεως τοῦ Σκληροῦ.

Τῷ ὄντι κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 976 ὁ Βορὶς ἐδραπέτευσεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ρωμανοῦ. Συγχρόνως ἐπανίσταντο εἰς τὴν Βουλγαρίας οἱ τέσσαρες υἱοὶ τοῦ ἐκ Τουρνόβου βοεβόδα Σίσμαν. Ὁ οἶκος οὗτος, ἀνέκαθεν ἰσχυρότατος ὤν, εἶχεν ἀποβῇ ἐσχάτως καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλικοῦ ἰσχυρότερος, τὴν δὲ δύναμιν ταύτην ἐκληρονόμησαν καὶ ηὔξησαν οἱ τέσσαρες τοῦ Σίσμαν υἱοί· Δαυίδ, Μωϋσῆς, Ἀαρὼν καὶ Σαμουήλ. Μὴ παραλείψωμεν ἐνταῦθα νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι ἐν Κωνσταντινουπόλει ὠνόμαζον τοὺς βοεβόδας τῶν Βουλγάρων κόμητας, καὶ ὅτι, κατὰ Κεδρηνόν, οἱ τέσσαρες οὗτοι υἱοὶ τοῦ Σίσμαν διὰ τοῦτο ὠνομάζοντο κομητόπουλοι· τὴν δὲ κατάληξιν ταύτην δευτέραν ἤδη φορὰν συναντῶμεν ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἡμῶν ἱστορίᾳ. Πολλαὶ περιστάσεις συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπίδοσιν τοῦ κινήματος. Παρεκτὸς τῶν περισπασμῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Σκληροῦ ἕνεκα τῶν ὁποίων ἡ κυβέρνησις δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπέλθῃ ἐκ πρώτης ἀφετηρίας πάσῃ δυνάμει κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ κόψῃ οὕτω τὸ κακὸν ἀπὸ ῥίζης, ἡ πρὸ καιροῦ ὑφισταμένη διένεξις μεταξὺ τοῦ βοεβοδικοῦ ἐκείνου οἴκου καὶ τῆς βασιλικῆς γενεᾶς ἐτέθη ἐκ μέσου διὰ τούτου, ὅτι ὁ μὲν Βορὶς ἐθανατώθη, ἅμα ἀναχωρήσας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καθ' ὁδὸν παρὰ Βουλγάρου τινός, παραγνωρίσαντος αὐτὸν διὰ τὴν ἐνδυμασίαν ἣν ἔφερεν, ὁ δὲ ἀδελφός του Ρωμανός, εὐνοῦχος ὢν καὶ χαρακτῆρος μαλακωτέρου, ἀνωμολόγησε τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἀντιζήλου οἴκου καὶ ἐδέχθη νὰ ὑπηρετήσῃ ὑπ' αὐτόν. Πλὴν τούτου ἐκ τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν ὁ μὲν Δαυὶδ ἐθανατώθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς παρά τινων Βλάχων ὁδοιπόρων, ὁ δὲ Μωϋσῆς ἔπεσε πολιορκῶν τὰς Σέρρας, τὸν δὲ Ἀαρὼν ἐφόνευσεν ὁ Σαμουὴλ παγγενεί, ἐξαιρέσει μόνου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Βλαδισλάου τοῦ καὶ Ἰωάννου, ὃν διέσωσεν ὁ τοῦ Σαμουὴλ υἱὸς Ραδομὶρ ἢ Γαβριὴλ ὁ καὶ Ρωμανός. Ἐντεῦθεν κατέστη μόναρχος ἁπάσης Βουλγαρίας ὁ Σαμουὴλ (ὁ καὶ Στέφανος ὀνομαζόμενος), ὅστις, ὢν ἀνὴρ πολεμικός, ῥέκτης καὶ ἀδυσώπητος, ἅμα συμπληρώσας τὴν ἐπανάστασιν τῆς Βουλγαρίας, ἐτράπη πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς μεσημβρίαν, καὶ ἐπεχείρησεν ἐν τῷ διαστήματι τῶν τεσσάρων ἐνιαυτῶν καθ' οὓς ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις ἀπησχολεῖτο ἐν Ἀσίᾳ νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτῆς τὰς πλείστας εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας. Κατ' ἀρχὰς ἐτράπη πρὸς δυσμὰς καὶ ἔστησε τὴν ἕδραν αὐτοῦ εἰς Πρέσπαν πλησίον τῆς λίμνης τῆς Ὄχριδος ἢ Ἀχρίδος. Ἐκεῖθεν δὲ ὁρμώμενος ἐπεξέτεινε τὴν κυριαρχίαν του εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰς τὴν Ἤπειρον, ὅπου εὗρε περὶ Νικόπολιν ἀποικίας ὁμογενῶν ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ αὐτόθι ἐγκατασταθείσας. Καὶ οὐδὲ εἰς ταῦτα ἠρκέσθη ἀλλ' ἀφοῦ περιέστειλε τὴν ἐν Μακεδονίᾳ ἑλληνικὴν ἀρχὴν εἰς μόνην τὴν Θεσσαλονίκην, ἐνέβαλεν εἰς Θεσσαλίαν καὶ ἐκυρίευσε τὴν Λάρισαν, μετοικίσας τοὺς κατοίκους αὐτῆς πανεστίους εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Βουλγαρίας, τοὺς δὲ ἄνδρας κατατάξας εἰς τὸν στρατόν του· μετήγαγε δὲ καὶ τὸ λείψανον τοῦ ἁγίου Ἀχιλλείου, ἐπισκόπου Λαρίσης (παρευρεθέντος εἰς τὴν πρώτην οἰκουμενικὴν σύνοδον μετὰ Ρηγίνου Σκοπέλων καὶ Διοδώρου Τρίκκης)· καὶ ἀπέθετο αὐτὸ εἰς τὴν βασιλεύουσαν αὐτοῦ Πρέσπαν. Ἐκ Θεσσαλίας εἰσῆλθεν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ ἠπείλησεν αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον. Ὁ στρατηγὸς τῆς χερσονήσου ταύτης Βασίλειος Ἀπόκαυκος, πρόγονος οἴκου πρωτεύσαντος βραδύτερον ἐν Βυζαντίῳ ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων, ἠγωνίσθη νὰ διασώσῃ τὴν Κόρινθον, καί, ἐπειδὴ ἦτο βαρέως ἀσθενής, ἐξητήσατο τὴν συνδρομὴν τοῦ ὁσίου Νίκωνος, ἐν Σπάρτῃ τότε διατρίβοντος· ὁ δὲ οὐ μόνον ἐθεράπευσεν αὐτὸν ἀλλὰ καὶ ἐκόμισε τὴν εὐχάριστον ἀγγελίαν ὅτι οἱ Βούλγαροι αἰφνιδίως ἀναζεύξαντες ὑπεχώρησαν πρὸς βορρᾶν. Τὴν ὑποχώρησιν ταύτην, γενομένην ἐν ἀρχῇ

τοῦ 981, προεκάλεσεν ἡ εἴδησις ὅτι αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ἐνέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Τὸ γεγονὸς ἦτο βέβαιον, καὶ ὡς ἐκ τῶν περιστάσεων δι᾽ ὧν συνωδεύθη ἀπέβη κρίσιμον ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν ἱστορίας.

Πρό τινων μηνῶν τὰ πράγματα εἶχον ὁπωσδήποτε εἰρηνεύσει ἐν Ἀσίᾳ. Ὁ πρόεδρος Βασίλειος ἐνόμιζεν ὅτι εἶχεν ἐξασφαλίσει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ διὰ τῆς ἥττης τοῦ Σκληροῦ.

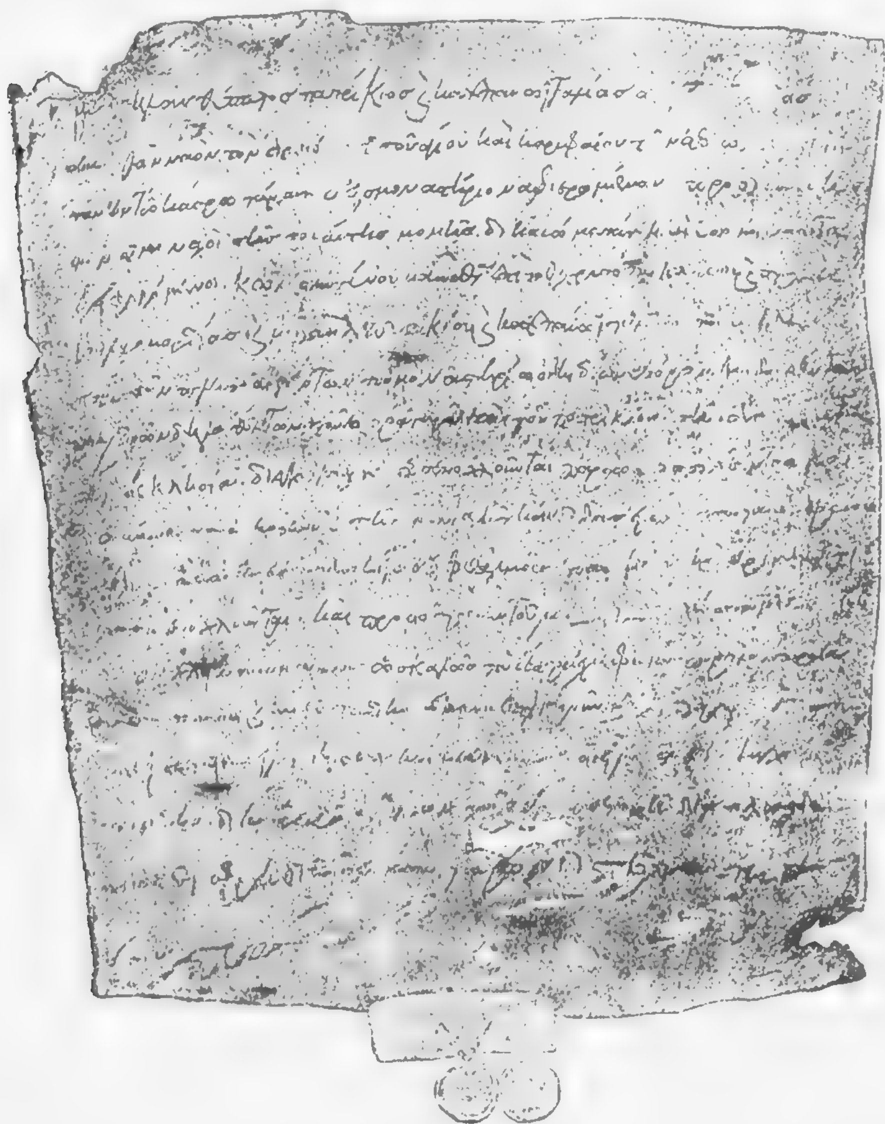
Ἡ Βουλγαρία ἀπὸ τοῦ 888 μέχρι τοῦ 1018

Δὲν ἠξεύρομεν τί ἐμελέτα νὰ πράξῃ κατὰ τοῦ ἄλλου πολὺ φοβερωτέρου πολεμίου, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ ἐγένετο κύριος ἁπάσης τῆς ἀπὸ Ἴστρου μέχρι Πελοποννήσου χώρας, ἀλλ᾽ αἴφνης ᾐσθάνθη τὰ πράγματα ἐξολισθαίνοντα ἐκ τῶν χειρῶν του. Ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ὑπῆρξε παντοδύναμος. Ὀνόματι μὲν ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἐνησκεῖτο ὑπὸ τῶν δύο ἀπογόνων τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, Βασιλείου Β′ καὶ Κωνσταντίνου Η′, οἵτινες παρίσταντο εἰς ὅλα τὰ συμβούλια τῆς κυβερνήσεως, καὶ εἰς τὴν ἔγκρισιν τῶν ὁποίων ὑπεβάλλοντο τὰ πάντα, τῇ ἀληθείᾳ δὲ τὰ πάντα ἀπεφασίζοντο ὑπὸ τοῦ προέ-

δρου Βασιλείου, ὅτε ἀπροσδοκήτως προέκυψεν εἰς μέσον νέα θέλησις. Ὁ βασιλεὺς Βασίλειος Β' ἦτο τότε 25 ἤδη ἐτῶν. Ἐν τῷ διαστήματι τῶν πέντε ἐτῶν καθ' ἅ, καίτοι ἐπιτρέπων τὴν ὅλην διοίκησιν εἰς τὸν πρόεδρον Βασίλειον, παρηκολούθησεν ἐν τούτοις ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰς διαφόρους τῶν πραγμάτων περιπετείας, ἔλαβε πεῖράν τινα αὐτῶν, καὶ ἤρχισε, φαίνεται, νὰ ἐννοῇ ὅτι, ὁσηδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ ἱκανότης τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, οὗτος διεκινδύνευσε πολλάκις τὴν τύχην τοῦ κράτους, χάριν τῶν ἰδίων συμφερόντων καὶ παθῶν. Ὅθεν δὲν ἀπεφάσισε μὲν ἔτι νὰ καθαιρέσῃ αὐτόν, ἀπεφάσισεν ὅμως νὰ ἀναλάβῃ ἤδη τὴν πραγματικὴν διεξαγωγὴν τῶν πολεμικῶν τοὐλάχιστον πραγμάτων, νοήσας ὅτι ἀπὸ τούτων κυρίως ἐξαρτᾶται ἡ τύχη τοῦ κράτους, ὁ δὲ βασιλεύς, ἐνόσῳ ἔμενεν ἀμέτοχος αὐτῶν, δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ εἶναι ἁπλοῦν παίγνιον εἰς χεῖρας τῶν στρατηγῶν. Πῶς ὁ Βασίλειος Β', ὅστις ὄχι μόνον ἐνόησε τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἀλλὰ καὶ ἀνεδείχθη ἄξιος νὰ ἐκτελέσῃ τὰ νοηθέντα, ἐβράδυνεν ἐπὶ τοσοῦτο νὰ περιέλθῃ εἰς τὴν τοιαύτην ἐπίγνωσιν τοῦ δέοντος, εἶναι δυσεξήγητον. Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι τῷ 981 ἀπεφάσισε νὰ στρατεύσῃ αὐτὸς κατὰ τῶν Βουλγάρων, μὴ ἀκούσας τὴν ἐναντίαν γνώμην τοῦ προέδρου, τοῦ δυσαρεστηθέντος διὰ τὴν τοιαύτην ἐξέγερσιν τοῦ βασιλικοῦ φρονήματος, καὶ μὴ ζητήσας τὴν σύμπραξιν τῶν ἐπιφανεστέρων στρατηγῶν τῆς Ἀνατολῆς, οἵτινες οὐδὲν ἧττον ἐκείνου ἠγανάκτησαν διὰ τὴν τοιαύτην αὐτῶν παράβλεψιν. Καὶ ἤρχισεν οὕτως ὁ Βασίλειος Β' τὸ νδοξον αὐτοῦ στάδιον, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ διατρέξῃ ἀπνευστὶ ἐπὶ τεσσαράκοντα καὶ ἐπέκεινα ἐνιαυτούς, ἐνάμιλλος τῇ ἀληθείᾳ ἀναδεικνύμενος τῶν μεγάλων αὐτοῦ κηδεμόνων Νικηφόρου καὶ Ἰωάννου.

Ἡ πρώτη ἐν τούτοις ἐκστρατεία του ἀπέβη ἀτυχής. Ὁ Βασίλειος Β' παραλαβὼν τὰς δυνάμεις τῶν εὐρωπαϊκῶν θεμάτων, ὑπὸ τὸν δομέστικον τῆς Δύσεως Κοντοστέφανον ἐνέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν τῷ 981 διὰ τῆς παρὰ τὴν Ροδόπην καὶ τὸν ποταμὸν Ἕβρον χώρας, καὶ διελθὼν τὰ στενά, τῶν ὁποίων τὴν φύλαξιν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν μάγιστρον Λέοντα τὸν Μελισσηνόν, παρεσκευάσθη νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Σαρδικῆς (τῆς σημερινῆς Σόφιας, τῆς τότε ὀνομαζομένης Τριαδίτσας (Κεφ. Ε' βιβλ. Γ' τοῦ τρίτου τόμου). Ἐνῷ δὲ περὶ τὰ τοιαῦτα εὑρίσκετο ὁ βασιλεύς, ὁ δὲ Σαμουὴλ ἐπιστρέψας ἐξ Ἑλλάδος κατεῖχε τὰς κορυφὰς τῶν πέριξ ὀρέων, ὁ δομέστικος Κοντοστέφανος, ὅστις ὢν ἐχθρὸς ἄσπονδος τοῦ Λέοντος Μελισσηνοῦ ἐνόμισεν ὅτι ἠμπορεῖ νὰ καταστρέψῃ αὐτὸν ὠφελούμενος ἐκ τῆς ἀπειρίας τοῦ βασιλέως, προσῆλθε διὰ νυκτὸς πρὸς τὸν Βασίλειον Β', εἶπεν εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ Μελισσηνός, ἀντὶ νὰ φυλάττῃ τὰ στενά, ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα ἁρπάσῃ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα, καὶ ὅτι ἀνάγκη νὰ ἀναζεύξωσιν ἀμέσως, τὰ ἄλλα δεύτερα λογιζόμενοι. Ὁ Βασίλειος Β' ταραχθεὶς φυσικῷ τῷ λόγῳ ἤκουσε τὴν συμβουλὴν καὶ διέταξε τὴν ἀναχώρησιν κατεσπευσμένως ὁπωσοῦν. Τοῦτο νοήσας ὁ Σαμουὴλ ἐπιπίπτει κατὰ τῶν ἡμετέρων καὶ καταπλήξας αὐτοὺς τρέπει εἰς φυγὴν καὶ καταλαμβάνει τό τε στρατόπεδον καὶ ἅπασαν τὴν ἀποσκευήν, καὶ αὐτὴν τὴν βασιλικὴν σκηνὴν μετὰ τῶν βασιλικῶν παρασήμων. Ὁ δὲ βασιλεὺς διελθὼν τὰ στενὰ μόλις διεσώθη εἰς Φιλιππούπολιν. Ἐνταῦθα ὅμως ἀφικόμενος εὗρε τὸν Μελισσηνὸν ἐπιμελῶς τηροῦντα τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ φυλακήν. Ὅθεν καλέσας τὸν Κοντοστέφανον ἤλεγξεν αὐτὸν ὡς ψεύστην καὶ παραίτιον τοσούτου κακοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος ἐνόμισεν ὅτι ἔχει ἀκόμη ἐνώπιόν του νέον εὐαπάτητον καὶ εὐπτόητον, καὶ ἰσχυρίσθη αὐθαδιάζων ὅτι δίκαια ἐσυμβούλευσεν, ὁ βασιλεὺς ἁρπάσας αὐτὸν ἀπὸ τῶν τριχῶν καὶ τῆς γενειάδος ἔρριψε κατὰ γῆς, ἀποδείξας οὕτως εἰς πάντας ὅτι δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ ἄγεται καὶ νὰ φέρεται τοῦ λοιποῦ ὑπ' οὐδενός.

Οὐχ ἧττον δὲν ἐπανέλαβεν ἀμέσως τὸ κατὰ Βουλγάρων ἐπιχείρημα, τὸ μὲν διότι ἔδέησε νὰ καταπολεμήσῃ νέαν ἐσωτερικὴν στάσιν, τὸ δὲ διότι περιεσπάσθη ὑπὸ ἑτέρων τινῶν πολεμίων, ὥστε οἱ Βούλγαροι ἠδυνήθησαν ἐπὶ πεντεκαίδεκα ἔτι ἐνιαυτοὺς νὰ ἄρξωσι σχεδὸν ἀκωλύτως τῶν πλείστων εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Ὁ Ὄθων Β', διαδεξάμενος ὡς αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας τὸν πατέρα αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ 973, ἐπεχείρησε κατὰ τὸ

Ἑλληνικὸν δίπλωμα «*Κατεπάνω*» τῆς Ἰταλίας

προηγούμενον ἔτος 980 νὰ καταλάβῃ τὴν κάτω Ἰταλίαν, ἀξιῶν ὅτι ἐδικαιοῦτο εἰς τοῦτο διὰ τὸν γάμον αὐτοῦ μετὰ τῆς Θεοφανοῦς. Ὁ Βασίλειος Β' εἶχε ζητήσει νὰ ἀποτρέψῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐκτελέσεως τοῦ βουλεύματος τούτου, καὶ ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἐμβάλει εἰς Βουλγαρίαν. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ παρὰ τῷ Ὄθωνι Β' παραστάσεις ἀπέβησαν μάταιαι, ἐνό-

μισε καλὸν νὰ μὴ ἐπιμείνῃ εἰς τὸν βουλγαρικὸν πόλεμον πρὶν ἢ ρυθμισθῶσι τὰ ἰταλικὰ πράγματα καὶ κατώρθωσε τῳόντι τῷ 982 νὰ κατατροπώσῃ ὁλοσχερῶς διὰ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ τὴν ἰσχυρὰν τοῦ Ὄθωνος Β' δύναμιν περὶ Τάραντα. Ἔκτοτε ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχία ἀνέκτησε πάντα ὅσα εἶχεν ἀποβάλει ἐν τῇ Ἀπουλίᾳ καὶ ἐν τῇ Καλαβρίᾳ κατὰ τὰ τελευταῖα 100 ἔτη. Ὀχυρώσαντες δὲ τὰ φρούρια ἀνέθηκαν τὴν πολιτικὴν κα στρατιωτικὴν διοίκησιν τῆς ἀπωτάτω κειμένης ταύτης ἐπαρχίας εἰς ἀνώτατον ἄρχοντα καλούμενον Κατεπάνω, ὅπως ἐκαλεῖτο καὶ ὁ ἄρχων τῆς Παφλαγονίας (Κεφ. ϛ' βιβλ. Ι' τοῦ τρίτου τόμου) καὶ ὁ ἄρχων τῶν Μαρδαϊτῶν Ἀτταλείας. Ὁ Κατεπάνω τῆς Ἰταλίας ἥδρευεν εἰς Βᾶριν, καὶ ἐκ τοῦ τίτλου αὐτοῦ προέκυψεν, ὡς εἰκάζεται κατ' ἀναγραμματισμὸν ἡ Καπιτανάτα, ἤτοι τὸ μέχρι τῆς σήμερον σῳζόμενον ὄνομα μιᾶς τῶν ἐπαρχιῶν τῆς χώρας ἐκείνης. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἐδέησεν ὁ Βασίλειος Β' *νὰ ἐπιστήσῃ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν προσοχὴν εἰς τὰ ρωσικὰ πράγματα.* Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σβιατοσλαύου Βλαδίμιρος εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἀποβάλῃ τὴν ἀρχαίαν τῶν σλαυικῶν ἐθνῶν εἰδωλολατρείαν, καί, ἂν πιστεύσωμεν τὸν χρονογράφον Νέστορα, Μωαμεθανοί, Ἰουδαῖοι, δυτικοὶ Χριστιανοὶ καὶ ἀνατολικοὶ Χριστιανοὶ ἠγωνίσθησαν νὰ προσοικειωθῶσι διὰ πρεσβειῶν εἰς τὸ ἴδιον θρήσκευμα τὸν δυνάστην ἐκεῖνον τῆς Ἄρκτου. Τὸ δὲ βέβαιον εἶναι ὅτι οὗτος ἀπεφάσισε νὰ ἀσπασθῇ τὸν χριστιανισμὸν καὶ νὰ δεχθῇ τὸ νέον θρήσκευμα παρ' ἐκείνων ἀπὸ τῶν ὁποίων εἶχε δεχθῆ αὐτὸ ἡ προμήτωρ αὐτοῦ Ὄλγα. Ἀλλὰ τοσοῦτο συγκεχυμένας ἰδέας εἶχε περὶ τῶν δογμάτων τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὥστε ἐνόμισεν ὅτι ἤθελεν ἐξευτελισθῆ ἐὰν προσήρχετο πρὸς αὐτὴν ἐν εἰρήνῃ, καὶ ὅτι ἡ ἀξιοπρέπειά του ἀπῄτει νὰ κατακτήσῃ αὐτὴν διὰ πολεμικῶν κατορθωμάτων. Ὅθεν τῷ 988 ἐπῆλθε μετὰ δυνάμεως ἰσχυρᾶς ἐπὶ τὴν ἅλωσιν τῆς Χερσῶνος. Ἡ πόλις αὕτη, περὶ τῆς ἐμπορικῆς ἀκμῆς τῆς ὁποίας ἐλάβομεν πολλάκις ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσωμεν, ἐξηκολούθει εὐποροῦσα ἀπὸ τῆς ἐμπορίας καὶ σῴζουσα μέχρι τινὸς τὸν ἑλληνικὸν αὐτῆς χαρακτῆρα. Ἀλλὰ τὸ πλεῖστον τῆς ὑπαίθρου χώρας κατείχετο ἀπὸ βαρβάρους, οἵτινες ἐλογίζοντο μὲν ὑπήκοοι τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει κράτους, ἀλλ' οὐδεμίαν εἶχον προθυμίαν νὰ ἀγωνισθῶσιν ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἂν ἐστέλλετο ναυτικὴ ἐπικουρία, ἡ Χερσὼν ἐσῴζετο βεβαίως, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ προηγουμένου ἔτους ἐξερράγη ἐν τῷ κράτει νέα μεγάλη στάσις, ὥστε ἡ πόλις ἐγκατελείφθη εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις. Ὁ στρατηγὸς αὐτῆς, τοῦ ὁποίου περιεσώθη ἡ περὶ τῶν γεγονότων τούτων ἔκθεσις, συνεκάλεσε τοὺς ἡγεμόνας τῶν πέριξ φυλῶν ἵνα συμβουλευθῇ μετ' αὐτῶν περὶ τοῦ πρακτέου. Ἀλλ' αὐτοί, λέγει, «ὡς μηδέποτε βασιλικῆς εὐνοίας ἀπολελαυκότες μηδ' ἑλληνικωτέρων τρόπων ἐπιμελούμενοι (ὅπου ἀξιοσημείωτον ὅτι ὁμιλεῖ περὶ ἑλληνικῶν τρόπων καὶ ὄχι περὶ ρωμαϊκῶν, ὅπως συνήθως τότε ἐλέγετο, ἀπήντησαν ὅτι συνεβιβάσθησαν ἤδη πρὸς τὸν Βλαδίμιρον, καὶ ἐμὲ προέτρεψαν νὰ πράξω τὸ αὐτό». Ὅθεν ἡ πόλις παρεδόθη, ὁ δὲ ἡγεμὼν τῶν Ρώσων ἐβαπτίσθη ἤδη ἐν τῇ παρ' αὐτοῦ κατακτηθείσῃ πόλει καὶ ἔλαβε σύζυγον τὴν τοῦ Βασιλείου Β' ἀδελφὴν Ἄνναν, μεθ' ὃ οὐ μόνον τὴν Χερσῶνα ἀπέδωκεν ἀλλὰ καὶ ἐπικουρίαν ἐξαπέστειλε πρὸς τὸν Βασίλειον Β' εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ ἐκραγεῖσαν μεγάλην στάσιν.

Νόμισμα τοῦ Βλαδιμήρου

Τὴν στάσιν ταύτην προεκάλεσαν κυρίως οἱ στρατηγοὶ τῆς Ἀσίας ἀγανακτήσαντες διότι ὁ βασιλεὺς παρέβλεψεν αὐτοὺς παντάπασιν ἐπὶ τῆς εἰς Βουλγαρίαν ἐκστρατείας. Ἀλλὰ συνέπραξαν εἰς αὐτὴν καὶ ἄλλοι πολλοὶ μεγιστᾶνες, ἕνεκα τῆς ἀπροσδοκήτου αὐστηρότητος μεθ' ἧς ἀνέλαβε τὰ πράγματα ὁ Βασίλειος Β', ἰδίως δὲ ὁ μάγιστρος Εὐστάθιος Μαλεῖνος, ὅστις ἦτο εἷς ἐξ ἐκείνων οἵτινες ἀπεπέμφθησαν ἀτίμως ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀπὸ

τῆς εἰρημένης ἐκστρατείας. Καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἐν τῷ Χαρσιανῷ (¹) οἰκίαν τοῦ Μαλείνου συνῆλθον τῇ 15 Αὐγούστου 987 οἱ συνωμόται καὶ ἀνηγόρευσαν βασιλέα τὸν Βάρδαν Φωκᾶν, περιθέντες αὐτῷ τό τε διάδημα καὶ τὰ ἄλλα τῆς βασιλείας γνωρίσματα. Δὲν ἠξεύρομεν μέχρι τίνος ὁ πρόεδρος **Βασίλειος** ἀνεμίχθη εἰς τὴν σκευωρίαν ταύτην. Ὁ Κεδρηνὸς λέγει ὅτι ἀφ' ἧς μετὰ τὴν εἰς Συρίαν ὑποχώρησιν τοῦ Σκληροῦ ὁ βασιλεὺς ἥψατο ἀνδρικώτερον τῆς διοικήσεως, ὁ πρόεδρος, μὴ ἀρεσκόμενος εἰς τὰ γενόμενα,

Ὁ Σκληρὸς κατατροπώνει τοὺς Πέρσας
(Ἐκ τῶν χειρογράφων Σκυλίτζη)

κατέκρινεν αὐτὰ ὑποτονθορύζων, καὶ ἐφαίνετο μελετῶν κακά, καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς νοήσας τοῦτο καθῄρεσεν αὐτὸν τῆς ἀρχῆς, περιορίσας ἁπλῶς εἰς τὴν οἰκίαν του· ἔπειτα δέ, ἐπειδὴ δὲν ἡσύχαζε καὶ ἐπέμενεν ἐνεργῶν ἀλλόκοτα ἵνα ἀνακτήσῃ τὴν **προτέραν** ἐξουσίαν, ἐξώρισεν αὐτὸν εἰς τὸ Στενόν, ἀφαιρέσας καὶ τὸ πλεῖστον τῆς περιουσίας, ἵνα μὴ ἔχῃ πόρους πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ὀλεθρίων ἐκείνων βουλευμάτων· ὥστε περὶ τὰ τέλη τοῦ 987 ὁ βασιλεὺς εὑρέθη μόνος, ἄνευ συμβούλου, καὶ ἐνῷ εἰσέτι δὲν εἶχον ρυθμισθῆ αἱ πρὸς τοὺς Ρώσους σχέσεις, ἀπέναντι δεινῆς τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων καταστάσεως. **Καὶ μετ' οὐ πολὺ τὰ πράγματα περιεπλάκησαν ἔτι μᾶλλον.**

Ἀφήσωμεν τὸν Σκληρὸν ἐν φυλακῇ ὄντα εἰς Βαγδάτιον· ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁ καλίφης, μὴ δυνηθεὶς νὰ κατατροπώσῃ διὰ τῶν οἰκείων δυνάμεων μεγάλην τινὰ ἐν Περσίᾳ στάσιν, ἀνέθηκε τὸ ἔργον εἰς τὸν περιφανῆ ἐκεῖνον στρατηγὸν τοῦ Βυζαντίου, ὅστις παραλαβὼν μόνον τοὺς ὁμογενεῖς αἰχμαλώτους, εἰς τρισχιλίους συμποσουμένους, κατέβαλε δι' αὐτῶν τοὺς Πέρσας καὶ ἔπειτα, εἴτε ἑκόντος εἴτε ἄκοντος τοῦ καλίφου, εἰσῆλθεν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου εὗρε τὸν Φωκᾶν ὡς βασιλέα ἀνευφημούμενον, ἐνῷ καὶ αὐτὸς

(¹) ***Χαρσιανόν***, ὡς εἴδομεν, ἐκαλεῖτο μέρος τῆς Καππαδοκίας μετὰ πρωτευούσης Καισαρείας καὶ ἦν ἴδιον θέμα. Ἐνταῦθα Χαρσιανὸν νοητέα πόλις ὁμώνυμος τοῦ θέματος. Ὅτι δὲ ὑπῆρχε καὶ πόλις οὕτω καλουμένη μαρτυρεῖ τὸ ὄνομα τῆς νῦν οὐ μακρὰν τῆς Καισαρείας κειμένης μεγάλης κωμοπόλεως ***Χάρσανα*** ἢ Χορσανα. Ἄξιον σημειώσεως ὅτι βραδύτερον κατὰ τὸν δέκατον, τρίτον καὶ δέκατον τέταρτον αἰῶνα εὑρίσκομεν κύρια ὀνόματα, βαπτιστικὰ δηλαδή, ἀνδρῶν καλουμένων ***Καππαδόκης*** καὶ ***Χαρσιανός***.

ὁμοίως ὑπὸ τῶν ἰδικῶν του ἀνευφημεῖτο. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ὁ Σκληρὸς ἐνόησεν ὅτι ἀδύνατον ἦτο μόνος νὰ κατισχύσῃ τοῦ Φωκᾶ καὶ τοῦ βασιλέως. Ὅθεν ἀπεφάσισε νὰ συνεννοηθῇ πρὸς πᾶν ἐνδεχόμενον μετ' ἀμφοτέρων, ἐπὶ τούτῳ δὲ πρὸς μὲν τὸν Φωκᾶν προέτεινε κοινοπραγίαν καὶ διανομὴν τῆς βασιλείας, πρὸς δὲ τὸν βασιλέα ἐξέπεμψε τὸν υἱόν του Ρωμανόν, ὡς δῆθεν αὐτομολήσαντα. Καὶ ὁ μὲν βασιλεύς, ὅστις εἶχε ἀνάγκην συνεργῶν καὶ συμβούλων, ὑπεδέξατο τὸν Ρωμανὸν φιλοφρόνως, διότι ηὗρεν αὐτὸν ὄντα ἄνδρα ἔμπειρον, δραστήριον καὶ περὶ τὰ πολεμικὰ ἱκανώτατον. Ὁ δὲ Φωκᾶς συνήνεσεν εἰς τὴν κοινοπραγίαν, ὑποσχεθεὶς ἐν περιπτώσει ἐπιτυχίας νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν πρώην ἀντίπαλον ὁλόκληρον τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μεσοποταμίαν. Ἀλλ' ἅμα ὁ Σκληρὸς πεισθεὶς εἰς τὰς ὑποσχέσεις ταύτας καὶ τοὺς περὶ αὐτῶν ὅρκους ἦλθε πρὸς τὸν Φωκᾶ· εἰς Καππαδοκίαν, οὗτος διέταξεν ἀμέσως νὰ συλληφθῇ καὶ ἀφαιρεθεὶς τὰ βασιλικὰ παράσημα νὰ φυλακισθῇ εἰς φρούριόν τι καλούμενον Τυροποιόν (1). Καὶ τότε διαιρέσας τὴν δύναμιν εἰς δύο, τὸν μὲν πατρίκιον Καλοκυρὸν Δελφινᾶν ἐξέπεμψεν εἰς Χρυσόπολιν, αὐτὸς δὲ ἀπῆλθεν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀβύδου, ἵνα κατέχων οὕτω τὰ στενὰ πιέσῃ τοὺς κατοίκους τῆς βασιλευούσης διὰ τῆς τῶν ἀναγκαίων στερήσεως. Ταῦτα ἐγένοντο περὶ τὰ μέσα τοῦ 988, οὐδὲν δὲ ἀναφέρεται ἐν τῷ μεταξὺ πραχθὲν ὑπὸ τοῦ βασιλέως κατὰ τῆς στάσεως. Ἀλλὰ τότε ρυθμίσας ὁριστικῶς τὰς πρὸς τοὺς Ρώσους σχέσεις καὶ λαβὼν παρὰ τούτων ἐπικουρίαν ναυβατῶν ἱκανὴν ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῇ. Καὶ πρῶτον ἐζήτησε νὰ προσαγάγῃ διὰ λόγων τὸν κατέχοντα τὴν Χρυσόπολιν Δελφινᾶν. Τούτου δὲ ἀποποιηθέντος, διεπεραιώθη διὰ νυκτὸς καὶ ἐπιπεσὼν ἀπροσδοκήτως καὶ κυριεύσας τὸ στρατόπεδόν του τὸν μὲν Δελφινᾶν ἐκρέμασεν ἐπὶ ξύλου κατ' αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν τόπον ὅπου εἶχε πήξει οὗτος τὴν σκηνὴν αὐτοῦ, τὸν ἀδελφὸν δὲ τοῦ Φωκᾶ Νικηφόρον, ὅστις, καίτοι τυφλὸς ὤν, συνέπραττε μετὰ τοῦ Δελφινᾶ, ἐφυλάκισεν, ἐπιβαλὼν δὲ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους τὰς προσηκούσας ποινὰς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν βασιλίδα.

[» Δὲν φαίνεται ἀκριβὲς ὅτι τότε ἤδη, τῷ 988, ἐρρύθμισεν ὁριστικῶς τὰς πρὸς τοὺς » Ρώσους σχέσεις ὁ Βασίλειος Β'. Καὶ φαίνεται μὲν ἀληθὲς ὅτι ἤδη κατὰ τὸ 988 » ὁ ρῶσος μέγας ἡγεμὼν Βλαδίμιρος (ἢ Βλαδιμιρὸς κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς χρονο» γράφους ἔπεμψεν ἐπικουρίαν σημαντικὴν πρὸς κατανίκησιν τοῦ Σκληροῦ, ὃν κατέ» βαλε «μετὰ λαοῦ ρωσικοῦ» ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ζωναρᾶς (τόμ. 2 σ. 553 ἔκδ. Βόνν.), » ἀλλὰ καὶ τῷ ἑπομένῳ ἔτει 989 ὁ Βλαδίμιρος ἐπῆλθε κατὰ τῆς ἐν Κριμαίᾳ Χερσῶνος » καὶ διὰ πολιορκίας ἢ διὰ προδοσίας (ἰδ. κατωτέρω) γενόμενος κύριος αὐτῆς ἠπείλει » ὅτι ἔμελλε νὰ στρατεύσῃ κατὰ τῆς βασιλευούσης αὐτῆς, ἂν δὲν ἔδιδον αὐτῷ οἱ ἐν » Κωνσταντινουπόλει βασιλεῖς τὴν ἀδελφὴν αὐτῶν Ἀννὰν εἰς γάμον. Ἐπειδὴ ἡ ἐπὶ » Χερσῶνα στρατεία τοῦ Βλαδιμίρου καὶ ἡ μετὰ ταύτης συνδεομένη ἱστορία τοῦ γάμου » τῆς πορφυρογεννήτου βασιλόπαιδος Ἄννης τῆς εἰς τὸν Ὄθωνα Β' τῆς Γερμανίας » ἐκδοθείσης (ἀδελφῆς τῆς Θεοφανοῦς) ἀποτελοῦσιν ἐπεισόδιον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν πρὸς » τὸν Σκληρὸν καὶ πρὸς τοὺς Βουλγάρους πολέμων τοῦ Βασιλείου Β', λίαν σπουδαῖον » διὰ τὴν καθόλου ἐν τῇ ἱστορίᾳ Ἑλλήνων τε καὶ Ρώσων καὶ τῶν ἑλληνορωσικῶν » σχέσεων, ἀνάγκη νὰ ἐκτεθῶσι τὰ κατὰ τοῦτο ὀλίγον ἐκτενέστερον. Περὶ τῆς ἐκ μέρους » τοῦ Βλαδιμίρου δοθείσης τῷ Βασιλείῳ ἐναντίον τοῦ Σκληροῦ βοηθείας ὀλίγιστα μόνον » ἀναφέρουσιν οἱ βυζαντιακοὶ χρονογράφοι, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, περὶ δὲ τῆς ἐπὶ » Χερσῶνα στρατείας σχεδὸν μηδέν, ἀφοῦ μόνον ὁ Λέων ὁ Διάκονος ἐν παρόδῳ μνημο» νεύει τῆς ἁλώσεως τῆς πόλεως χωρὶς μηδὲν νὰ εἴπῃ περὶ τῆς ἐπ' αὐτὴν στρατείας τοῦ

(1) Τυροποιὸς φρούριον κείμενον ἐγγὺς τῆς Καισαρείας.

» Βλαδιμίρου· ὡσαύτως οὐδὲν σχεδὸν ὑπὸ τῶν εἰρημένων χρονογράφων παραδίδεται
» περὶ τοῦ συνοικεσίου τῆς Ἄννης μετὰ τοῦ Βλαδιμίρου. Μόνον ὁ Ζωναρᾶς ὑπαινίσ-
» σεται τὴν τοιαύτην κηδεστίαν ὑπάρχουσαν ἤδη πρὸ τῆς ἐναντίον τοῦ Σκληροῦ παρα-
» σχεθείσης ρωσικῆς ἐπικουρίας (ὁ Ζωναρᾶς ἐν τῷ ἄνωθι εἰρημένῳ χωρίῳ «κῦδος γὰρ
» πρὸς Βλαδιμιρὸν τὸν ἄρχοντα τούτου ἐπὶ Ἄννῃ τῇ ἀδελφῇ αὐτοῦ θέμενος συμμα-
» χικὸν ἐκεῖθεν ἐδέξατο»). Ἀλλὰ τότε πῶς ἐξηγεῖται ὅτι ὁ τῷ 988 κηδεστίαν καὶ συμ-
» μαχίαν πρὸς τὸν Βασίλειον ποιησάμενος Βλαδίμιρος τῷ ἑπομένῳ ἔτει ἐστρατεύσατο
» ἐναντίον τῆς Χερσῶνος; Ἡ παράδοσις ἡ ρωσική, ἵνα συμβιβάσῃ τὰ γεγονότα, τὴν
» ἐπὶ Χερσῶνα στρατείαν μετέστησεν εἰς τὸ 988 (6496 ἀπὸ κτίσεως κόσμου) καὶ τήν τε
» κηδεστίαν καὶ τὴν συμμαχίαν, τὸ δὲ σπουδαιότερον, τὴν μετὰ τῶν δύο γεγονότων τούτων
» καὶ μάλιστα διὰ τῆς κηδεστίας ἐσωτερικῶς συνδεομένην εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν
» πρόσοδον τοῦ Βλαδιμίρου καὶ τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ παρέστησε γενομένην τῷ αὐτῷ
» ἔτει μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Χερσῶνος. Ὡς δὲ γνωστὸν οὐχὶ τῷ 1889, ἀλλὰ τῷ 1888 ἐτε-
» λέσθη ἐν Ρωσίᾳ, ἰδίως ἐν Κιέβῳ, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν μεγαλοπρεπεστάτη ἡ ἐννεακο-
» σιετηρὶς τῆς εἰς τὸν χριστιανισμὸν προσόδου τῶν Ρώσων. Καὶ ὅμως ἄλλοθεν ἐπιστημονι-
» κῶς καὶ δὴ ἀστρονομικῶς ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ἅλωσις τῆς Χερσῶνος ἐγένετο τῷ 989.
» Ὁ Λέων ὁ Διάκονος (σελ. 175 ἔκδ. Βόνν) λέγει σαφῶς. «Καὶ ἄλλα δὲ παγχάλεπα
» ἐκ τοῦ φανέντος ἀστέρος (κομήτου) προυδήλου ἐπιτολὴ καὶ οἱ παραδεχθέντες αὖθις
» *πρὸς βόρειον μέρος ἀπρι τῶν νυκτῶν πύρινοι στῦλοι* (τὸ νῦν παρ' ἡμῖν «βόρειον σέλας»
» (aurore boreale καλούμενον οὐράνιον φαινόμενον) καὶ τοὺς ὁρῶντας ἐκδειματούμενοι.
» Καὶ γὰρ οὗτοι τήν τε συμβᾶσαν πρὸ τῶν *Ταυροσκυθῶν* (Ρώσων δηλονότι) τῆς Χερσο-
» νήσου ἅλωσιν προυδήλουν καὶ τὴν τῆς Βεροίας κατάσχεσιν παρὰ Μοισῶν (Βουλγάρων).
» «Ἡ ἐμφάνισις τοῦ κομήτου ἐγένετο κατὰ ἐπιστημονικὰς ἐρεύνας τῇ 27 Ἰουλίου 989,
» καὶ οἱ ἄραβες δὲ χρονογράφοι εἰς τοῦτο τὸ ἔτος ἀνάγουσι τὴν ἐμφάνισιντοῦ κομήτου.

» Ἵνα συμβιβάσωμεν τὴν κατὰ τὸ 988 συμμαχικὴν σύμπραξιν τοῦ Βλαδιμίρου
» κατὰ τοῦ Σκληροῦ πρὸς τὴν κατὰ ἑπόμενον ἔτος ἐχθρικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν ἐναντίον
» τοῦ αὐτοκράτορος δὲν εἶναι ἀνάγκη, νομίζομεν, προσφυγῆς εἰς τὴν οὐχὶ πολὺ πιθανὴν
» εἰκασίαν τοῦ Schlumberger (Epop. Byz. I σ. 754), καθ' ἣν ὁ Βλαδίμιρος τῷ 988
» ἔπεμψεν ἐπικουρίαν τῷ αὐτοκράτορι Βασιλείῳ ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ἢ ἐλπίδι τοῦ συνοι-
» κεσίου αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἄννης, καὶ ὅτι ὁ Βασίλειος καταβαλὼν τότε τὴν στάσιν τοῦ Σκληροῦ
» διὰ ρωσικῆς ἐπικουρίας δὲν ἠθέλησε νὰ ἐκτελέσῃ τὴν δοθεῖσαν περὶ γάμου ὑπόσχεσιν
» ἢ παρέτεινε τὰς περὶ τούτου διαπραγματεύσεις δοὺς οὕτως ἀφορμὴν τῷ μεγάλῳ ἡγεμόνι,
» νὰ προσφύγῃ εἰς ἐχθρότητα ἐναντίον αὐτοῦ καὶ εἰς στρατείαν ἐναντίον τῆς Χερσῶνος
» γενομένην τῷ 989 καὶ εἶτα ὑποχρεωθεὶς νὰ ἐκτελέσῃ τὰ ὑπεσχημένα. Αἱ δυσκολίαι, νο-
» μίζω, αἴρονται, ἐὰν ὑποθέσωμεν ὅτι πάντα τὰ ὑπὸ τῶν ρωσικῶν χρονικῶν (τοῦ χρονο-
» γράφου Νέστορος, ὅστις μετά τινων ἀράβων χρονογράφων εἶναι ἡ μόνη πηγὴ τῆς
» ἱστορίας τῆς ἁλώσεως τῆς Χερσῶνος καὶ τῆς βαπτίσεως καὶ τοῦ γάμου τοῦ Βλαδιμί-
» ρου, τῶν βυζαντιακῶν χρονογράφων, ἐλάχιστα, ὡς ἐρρήθη, περὶ τούτων παρα-
» διδόντων), εἰς τὸ ἔτος 988 ἀγανόμενα γεγονότα ἀνήκουσι καὶ εἰς τὸ 989 καθ'
» ὃ ἔτος (πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν οὕτως) ὁ Βλαδίμιρος ἕνεκεν ἀπορρίψεως τῆς περὶ
» γάμου προτάσεως (γενομένης ἴσως ἤδη τῷ 988) ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Χερσῶνα καὶ
» στενοχωρήσας αὐτὸν τὸν αὐτοκράτορα διὰ νέου πολέμου ρωσικοῦ, καθ' ὃν χρόνον
» ἐπολέμει οὗτος πόλεμον διττὸν ἐναντίον τοῦ ἀποστάτου Σκληροῦ, ἅμα δὲ» καὶ
» ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, ὑπεχρέωσεν αὐτὸν νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὸ ζήτημα τοῦ γάμου,
» μεθ' ὃ καὶ ὁ Βλαδίμιρος οὐ μόνον τὴν Χερσῶνα ἀπέδωκε τοῖς ἡμετέροις, ἀλλὰ καὶ ἐπι-

Η ΒΑΣΙΛΟΠΑΙΣ ΑΝΝΑ ΑΝΑΧΩΡΕΙ ΕΚ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΕΙΣ ΡΩΣΙΑΝ ΕΝ ΕΤΕΙ 988 ΟΠΩΣ ΝΥΜΦΕΥΘΗ ΤΟΝ ΑΣΠΑΣΘΕΝΤΑ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΝ ΙΣΧΥΡΟΝ ΗΓΕΜΟΝΑ ΒΛΑΔΙΜΗΡΟΝ Α΄

(Εἰκὼν Βαλόβακυ)

» κουρίαν στρατιωτικὴν ἔπεμψεν εἰς τὸν κηδεστὴν αὐτοκράτορα καὶ διετέλεσε σύμμαχος
» πιστὸς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ κατὰ Βουλγάρων πολέμου. Τὰ δὲ τοῦ γάμου τοῦ
» Βλαδιμίρου μετὰ τῆς Ἄννης ἐγένοντο ὡς ἑξῆς κατὰ τὸ ρωσικὸν χρονικόν. Ἀφοῦ ἡ
» Χερσὼν κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Βλαδιμίρου τῷ 6496 ἀπὸ κτ. κόσμου ἢ 988) διὰ προδο-
» σίας ἢ διὰ μεσιτείας τοῦ ἱερέως Ἀναστασίου, ὁ ρῶσος μέγας ἡγεμὼν ἔπεμψε πρεσβείαν
» εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας Βασίλειον Β' καὶ Κωνσταντῖνον Η
» λέγων· «Ἰδοὺ ἐκυρίευσα τὴν ὑμετέραν περίφημον πόλιν· ἔμαθον ὅτι ἔχετε ἀδελφὴν παρ-
» θένον· ἐὰν δέν μοι δίδητε αὐτήν, θὰ πράξω ἐναντίον τῆς ὑμετέρας πρωτευούσης ὅ,τι
» ἔπραξα ἐναντίον τῆς Χερσῶνος. Οἱ αὐτοκράτορες ἀκούσαντες τὴν ἀπειλὴν ταύτην κατε-
» λήφθησαν ὑπὸ θλίψεως καὶ φόβου καὶ εὑρέθησαν ἐν μεγάλῃ στενοχωρίᾳ, διότι αὐτὴ
» ἡ Ἄννα ἔτρεμεν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τοῦ γάμου μετὰ τοῦ ρώσου εἰδωλολάτρου ἡγεμόνος
» ἔπεμψαν δὲ τήνδε τὴν ἀπάντησιν· «Δὲν εἶναι πρέπον οἱ χριστιανοὶ νὰ συνάπτωσι γάμους
» μετὰ εἰδωλολατρῶν. Ἀλλ' ἐὰν σὺ βαπτισθῇς δυνάμεθα νὰ σοὶ δώσωμεν τὴν ἀδελφὴν
» ἡμῶν». Ὁ Βλαδίμιρος πάλιν ἀπήντησεν εἰς τοὺς πρέσβεις τῶν αὐτοκρατόρων· «Εἴ-
» πατε εἰς τοὺς αὐτοκράτορας ὅτι θὰ βαπτισθῶ· ἐδιδάχθην ἤδη τὰ τῆς θρησκείας ὑμῶν καὶ
» μοὶ ἀρέσκουσιν ἡ πίστις καὶ αἱ ἱερουργίαι ὑμῶν, ὅπως μοὶ ἐξέθεσαν περὶ τούτων
» ἄνθρωποι ἀπεσταλμένοι παρ' ὑμῶν» Ἀνθρώπους ἀπεσταλμένους ἐνόει πιθανῶς ὁ βάρ-
» βαρος τοὺς ἀπὸ Χερσῶνος ἢ ἀλλαχόθεν τοῦ κράτους εἰς Ρωσίαν μεταβαίνοντες ἱερεῖς
» καὶ ἱεραποστόλους οὐ μόνον Ἕλληνας ἀλλὰ καὶ Σκανδιναυούς (Ἰδ. Schlumberger τόμ.
» Byz. II σ. 10 σημ.), ἦσαν δέ, ὡς εἴδομεν, ἐν Ρωσίᾳ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους πολλοὶ
» χριστιανοί, ἀφοῦ ἤδη ἐν τῇ μετὰ τοῦ Ὀλὲγ συνθήκῃ τοῦ 204 γίνεται λόγος περὶ βε-
» βαπτισμένων καὶ ἀβαπτίστων ρώσων καὶ αὐτὴ ἡ *ἀρχόντισσα* τῶν Ρώσων Ὄλγα, εἴτε
» βεβαπτισμένη ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἴτε ἐνταῦθα τὸ πρῶτον ἐβαπτίσθη εἶχεν
» ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ αὐτῆς τὸν πατέρα *Γρηγόριον*. Παραδίδωσι δὲ τὸ αὐτὸ ρωσικὸν χρο-
» νικὸν ὅτι ὁ Βλαδίμιρος θέλων καὶ αὐτὸς νὰ ἐξέλθῃ καὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ νὰ ἐξαγάγῃ
» τῆς εἰδωλολατρείας ἔπεμψε πρέσβεις εἰς χώρας Μουσουλμάνων καὶ Ἰουδαίων καὶ δυτι-
» κῶν καὶ ἀνατολικῶν Χριστιανῶν ἵνα ἐξετάσωσι τὰ κατὰ τὴν θρησκείαν τούτων. Οὗτοι
» δὲ ἐπανελθόντες περιέγραψαν τῷ ἡγεμόνι πάντα ὅσα εἶδον ἐν τοῖς εἰρημένοις θρησκεύ-
» μασι, περιέγραψαν δὲ καὶ τὰς τελετὰς τῆς τε ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐν Κωνσταν-
» τινουπόλει, ἔνθα κατεγοητεύθησαν ὑπὸ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν τελετῶν τῆς Ἁγίας Σο-
» φίας, τελουμένων παρὰ τῶν αὐτοκρατόρων, πατριαρχῶν καὶ μεγάλου χοροῦ ἀρχιερέων,
» καὶ τοῦ ἄλλου κλήρου, καὶ διέθεσαν τὸν ἡγεμόνα ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας.

» Λοιπὸν οἱ αὐτοκράτορες ἀκούσαντες τὴν τοιαύτην ὑπόσχεσιν τοῦ Βλαδιμίρου·
» ἐχάρησαν καὶ προσεκάλεσαν τὴν Ἄνναν νὰ συναινέσῃ εἰς τὴν τοῦ γάμου πρότασιν.
» τῷ δὲ Βλαδιμίρῳ ἤγγειλαν ὅτι θὰ πέμψωσι πρὸς αὐτὸν τὴν ἀδελφὴν αὐτῶν (οὐχὶ
» τὴν τοῦ Ρωμανοῦ Β' τοῦ πατρὸς αὐτῶν, ὡς πλημμελῶς ἀνέγραψεν ὁ Schlumberger
» σ. 776). Ὁ Βλαδίμιρος ἀπήντησε τότε· «Ἐλθέτωσαν ἄνδρες μετὰ τῆς ἀδελφῆς ὑμῶν
» ἵνα με βαπτίσωσιν»· Ἀλλ' ἡ Ἄννα δὲν ἤθελεν οὐδαμῶς νὰ μεταβῇ εἰς Ρωσίαν. «Θὰ
« ὑπάγω εἰς δουλείαν εἰς τὴν χώραν τῶν εἰδωλαλατρῶν· προτιμῶ ν' ἀποθάνω ἐνταῦθα»
» Ἀλλ' ὅτε οἱ ἀδελφοὶ αὐτῆς εἶπον ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὴν προώριζε τὸν διὰ τῆς
» πίστεως τῆς χριστιανικῆς φωτισμὸν τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ καὶ ὅτι συγχρόνως διὰ τῆς θυ-
» σίας ταύτης ἔμελλε νὰ σώσῃ τὸ κράτος, ὅπερ, ὡς εἶχον τότε τὰ πράγματα, πολλὰ
» ἔμελλε νὰ πάθῃ κακὰ ἐκ μέρους τῶν Ρώσων, ἐπέβη τέλος τοῦ πλοίου μετὰ κλαυ-
» θμῶν καὶ ὀδυρμῶν ἀποχαιρετίζουσα τοὺς συγγενεῖς καὶ ἀκολουθουμένη ὑπὸ πλήθους
» μεγιστάνων κληρικῶν τε καὶ κοσμικῶν. Οὕτω μετέβη ἡ Ἄννα εἰς Χερσῶνα, ἧς ἐν τῷ

» ἱερῷ ναῷ ἐβαπτίσθη ὁ Βλαδίμιρος ὑπὸ τοῦ μνημονευθέντος ἱερέως Ἀναστασίου » (τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τούτου καὶ τὸ μέρος τοῦ βαπτιστηρίου ἀνεκαλύφθησαν διὰ τῶν » πρό τινων ἐτῶν ἐν τῇ θέσει τῆς Χερσῶνος ὑπὸ ρώσων ἀρχαιολόγων ἀρξαμένων ἀνα- » σκαφῶν, δι' ὧν πλεῖστα ἀνεκαλύφθησαν μνημεῖα τῆς τε βυζαντιακῆς καὶ τῆς ἀρχαίας » ἑλληνικῆς Χερσῶνος). Τότε δέ, τελεσθέντων τῶν γάμων ἐν τῷ αὐτῷ ναῷ, ὁ Βλαδίμι- » ρος καὶ ἡ *Τσαρίτσα (Τσαρίτσα* καλεῖται ἡ Ἄννα ἐν τῷ ρωσικῷ χρονικῷ οὐχὶ ὡς » γυνὴ τσάρου, διότι οἱ ρῶσοι ἡγεμόνες δὲν ἔφερον ἔτι τότε τὴν τιμητικὴν προσωνυ- » μίαν ταύτην, ἀλλ' ὡς θυγάτηρ τοῦ μεγάλου τσάρου Ἕλληνος αὐτοκράτορος, οὗ ἡ » βασιλεύουσα πόλις καλεῖται ὑπὸ τῶν Ρώσων *Τσαργράδ*=βασιλεόπολις (ἴδ. κατωτέρω) » Ἄννα μετέβησαν εἰς Κίεβον, ἔνθα ὁ ρῶσος ἡγεμὼν ὑπεχρέωσε πάντας τοὺς μεγιστᾶνας » αὐτοῦ καὶ ὅλον τὸν λαὸν τὸν ρωσικὸν νὰ βαπτισθῇ ἐν τοῖς νάμασι τοῦ νέου Ἰορδάνου » τῶν Ρώσων, τοῦ Βορυσθένους δηλονότι ἢ Δανάπριος, εὐλογούντων τὰ ὕδατα ἑλλήνων » ἱερέων ἱερουργούντων παρὰ τὸν ποταμόν, ἐρρίφθη δὲ εἰς τὸν ποταμόν, ἐν μέσῳ τῶν θρή- » νων τῶν ἔτι πιστῶν μενόντων εἰς τὴν ἀρχαίαν λατρείαν Ρώσων, τὸ ἀργυροκέφαλον ἄγαλ- » μα τοῦ θεοῦ Περούν, ἐκάησαν δὲ καὶ πάντα τὰ ἄλλα εἴδωλα.

» Νῦν ὁ τέως βάρβαρος καὶ ἄγριος ρῶσος ἡγεμών, ὁ τοσούτους φόνους ἐν τῷ ἰδίῳ » οἴκῳ διαπράξας πρότερον καὶ ἐν τοσαύτῃ ζῶν ἀσελγείᾳ, ὁ φονεύσας ἀδελφὸν ἵνα λάβῃ » σύζυγον τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, ὁ ἔχων 300 παλλακίδας, ἐγένετο χριστιανὸς ζηλωτής, σύ- » ζυγος πορφυρογεννήτου βασιλόπαιδος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ρωμαϊκοῦ οἴκου, *ἰσαπόστολος* » κληθεὶς ὅπως ὁ μέγας Κωνσταντῖνος, καὶ Βασίλειος μετονομασθείς, μεταβαλὼν ἤθη καὶ » βίον καὶ ὡς ἅγιος τιμηθεὶς ὑπὸ τῶν Ρώσων, ἐφιλοτιμήθη δὲ νὰ καταστήσῃ τὸ Κίεβον » ἄλλην Κων[πολιν, ναὸν ἐν αὐτῷ τῆς ἁγίας Σοφίας μέγαν κτίσας καὶ διὰ πλείστων ἄλλων » ἱερῶν ναῶν καὶ ἄλλων μνημείων κοσμήσας τὴν πόλιν, ἀπέδωκε δὲ καὶ τὴν Χερσῶνα εἰς » τοὺς αὐτοκράτορας καί, ὡς εἴπομεν, διετέλεσε πιστὸς τούτων σύμμαχος μέχρι τέλους τοῦ » βουλγαρικοῦ πολέμου. Οὕτως ἤρξατο καὶ ἔληξε τὸ ἑλληνορωσικὸν ἐπεισόδιον τοῦτο τοῦ » μεγάλου ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου τὸ ἀποτελοῦν καθ' ἑαυτὸ ἰδίαν ἱστορίαν λίαν » σπουδαίαν καὶ διδακτικήν. Ἄπειρα ἦσαν τὰ ἠθικὰ ἐπακολουθήματα τοῦ γεγονότος » ὡς πρὸς τὴν ἠθικὴν κατάστασιν τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ καὶ ὡς πρὸς τὰς ἑλληνορωσι- » κὰς σχέσεις. Πλῆθος ἑλλήνων κληρικῶν κατέκλυσε νῦν τὴν Ρωσίαν, ἧς ἡ ἐκκλησία » ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τοῦ πατριάρχου Κων[πόλεως πέμποντος μητροπολίτην εἰς Κίεβον (πρῶ- » τος τοιοῦτος ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Νικολάου ὁ ἐκ Συρίας ἕλλην ἐπίσκοπος » Μιχαήλ) ὡς πρωθιεράρχην τῆς ἐκκλησίας τοῦ ρωσικοῦ κράτους ἔχοντα ὑπὸ τὴν δη- » καιοδοσίαν αὐτοῦ σύμπαντα τὸν ρωσικὸν κλῆρον (καὶ τοὺς ἀρχιεπισκόπους καὶ ἐπισκό- » πους τῶν διαφόρων ρωσικῶν πόλεων), οὐ μόνον δὲ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου ἐπέμπετο » ὁ μητροπολίτης Κιέβου καὶ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ ὑπήγετο, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτο- » κράτορος αὐτοῦ ἔδει νὰ ἐπικυρωθῇ ἡ ἐκλογὴ καὶ ὁ διορισμὸς αὐτοῦ, ὅπως τῶν » λοιπῶν ἀπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐξαρτωμένων μητροπολιτῶν κατὰ τὰς διατά- » ξεις τοῦ αὐτοκράτορος Νικηφόρου Φωκᾶ τὰς μὴ καταργηθείσας ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου » Τσιμισκῆ.

» Κατὰ τὰς ρωσικὰς παραδόσεις οἱ αὐτοκράτορες Βασίλειος Β' καὶ Κωνσταντῖνος » Η' ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν γάμων τῆς Ἄννης καὶ τοῦ Βλαδιμίρου καὶ τῆς εἰς τὴν χριστια- » νικὴν πίστιν προσόδου τοῦ Βλαδιμίρου ἔπεμψαν διὰ τοῦ μητροπολίτου Ἐφέσου καὶ » τοῦ ἐπάρχου ἢ δουκὸς Ἀντιοχείας (Μιχαὴλ Βούρτζη) ἡγεμονικὸν στέμμα καὶ ἄλλα σύμ- » βολα ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας ἡγεμονικῆς. Καὶ τὸ γεγονὸς τοῦτο τὸ ἀναγόμενον εἰς τὴν ἱστο- » ρίαν τοῦ Βλαδιμίρου Α' πλημμελῶς βραδύτερον, ὡς φρονοῦσιν οἱ ρῶσοι κριτικοὶ ἱστο-

» ρικοί, ἀπεδόθη εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Βλαδιμίρου Β' τοῦ Μονομάχου (ἰδ. κατωτέρω), » διετηροῦντο δὲ τὰ δῶρα ταῦτα ἐν Κιέβῳ μέχρι τοῦ 1240, ὅτε κατὰ τὴν μογγολικὴν » ἐπιδρομὴν διηρπάγησαν καὶ ἐξηφανίσθησαν, δὲν εἶναι δὲ τὰ νῦν ἐν τῷ μουσείῳ τῶν » ὅπλων τῆς Μόσχας διατηρούμενα κειμήλια τὰ ἀναγόμενα κατὰ τοὺς ρώσους κριτικοὺς » εἰς χρόνους πολλῷ μεταγενεστέρους τῶν τοῦ Βλαδιμίρου Α' καὶ Βλαδιμίρου Β' καὶ » τῆς μογγολικῆς ἐπιδρομῆς τοῦ 1240. Καὶ περὶ τούτων μὲν καὶ αὖθις γενήσεται λόγος » κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου. Τὰ δὲ λε- » γόμενα ὑπὸ τοῦ Schlumberger (σ. 11) ὅτι τὰ δῶρα ταῦτα ἦσαν σύμβολα ἡγεμονι- » κῆς περιβολῆς (investitura) γενομένης ἐκ μέρους τοῦ κυριάρχου πρὸς ὑποτελῆ κα- » οὐχὶ ἁπλᾶ δῶρα, δὲν εἶναι μὲν ἀπίθανα, ἀλλ' ἀντιφάσκουσι πρὸς ἄλλας ἀπὸ γνησίας » καὶ ἐγκυροτάτης βυζαντιακῆς πηγῆς ἀπορρεούσας καὶ εἰς θέσμια καὶ ἐθισμοὺς τῆς » βυζαντιακῆς αὐλῆς καὶ τοῦ κράτους ἀναφερομένας εἰδήσεις, καθ' ἃς δὲν ἐπετρέπετο » ὑπὸ νόμου ἠθικοῦ ἰσχὺν ἐπέχοντος νόμου θετικοῦ ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου ἔχον- » τος τὴν ἀρχὴν νὰ στέλλωνται ἀπὸ Βυζαντίου στέμματα καὶ ἄλλα σύμβολα ἀρχῆς » πρὸς βαρβάρους ἡγεμόνας, καὶ ὀνομαστὶ ἄρχοντας τῶν *Ρώς* 'Ιδοὺ τί περὶ τούτων γρά- » φει ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος ἐν τῇ «πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν » Ρωμανὸν » ἢ «περὶ θεμάτων» (De **imperio administrando**) ἐπιγραφομένῃ πρα- » γματείᾳ αὐτοῦ (ἰδ. κεφ. ΙΓ' Κωνστ. Πορφ. τόμ. 2. σ. 82 ἐκδ. Βόνν.) «Εἴ ἀξιώσουσί πο- » τε καὶ αἰτήσονται εἴτε Χάζαροι εἴτε Τοῦρκοι (Μαγυάροι) εἴτε καὶ *Ρὼς* ἢ ἕτερον ἔθνος » τὸ τῶν βορείων καὶ σκυθικῶν, οἷα πολλὰ συμβαίνει, ἐκ τῶν *βασιλικῶν ἐσθήτων* ἢ » *στεμμάτων* ἢ *στολῶν* ἕνεκά τινος δουλείας ἢ ὑπουργίας αὐτῶν, ἀποσταλῆναι αὐτοῖς » οὕτω χρή σε ἀπολογήσασθαι, ὅτι αἱ τοιαῦται στολαὶ καὶ τὰ στέμματα, ἃ παρ' ἡμῖν *κα- » μελαύκια* ὀνομάζεται; οὔτε παρ' *ἀνθρώπων κατεσκευάσθησαν* οὔτε ἐξ ἀνθρωπίνων » τεχνῶν ἐπενοήθησαν ἢ ἐξειργάσθησαν ἀλλ' ὡς ἀπὸ παλαιᾶς ἱστορίας ἐν *ἀπορρήτοι* » λόγοις γεγραμμένα εὑρίσκομεν, ἡνίκα ὁ Θεὸς βασιλέα ἐποίησε Κωνσταντῖνον ἐκεῖνον » τὸν μέγαν, τὸν πρῶτον Χριστιανῶν βασιλεύσαντα, δι' *ἀγγέλων* αὐτῷ τὰς *τοιαύτας » στολὰς ἐξαπέστειλε* καὶ τὰ στέμματα, ἃ παρ' ἡμῖν *καμελαύκια* λέγεται καὶ διωρίσατο » αὐτῷ θεῖναι ταῦτα ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Θεοῦ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ » ἐνυποστάτου σοφίας Θεοῦ ἁγία Σοφία κατονομάζεται *καὶ μὴ* καθ' ἑκάστην αὐτὰ ἀμ- » φιέννυσθαι, ἀλλ' ὅτε δημοτελὴς καὶ μεγάλη τυγχάνει δημοτικὴ ἑορτή. Διὸ δὴ Θεοῦ » προστάγματι ταῦτα ἀνέθετο, ἅτινα καὶ ἄνωθεν τῆς ἁγίας Τραπέζης ἐν τῷ θυσιαστη- » ρίῳ τοῦ αὐτοῦ ναοῦ ἀποκρέμαται καὶ εἰς κόσμον τῆς Ἐκκλησίας καθέστηκε· τὰ δὲ λοι- » πὰ ἱμάτια καὶ *σάγια* βασιλικὰ τῆς ἱερᾶς ταύτης τραπέζης ἐπίκεινται ἐφαπλούμενα».

» Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ ἀποστολὴ ἐσθῆτος ἢ στέμματος βασιλικοῦ εἰς τὸν Βλαδί- » μιρον οὐδαμῶς μὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς *περιβολὴ* ἐκ μέρους κυριάρχου πρὸς ὑπο- » τελῆ ἀναγνωρίζοντα τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ, τοὐναντίον δὲ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς » παράβασις ἐντολῆς ἢ διαθήκης ἱερᾶς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου· ὡς ἀποτέλεσμα δὲ » βίας ἐχθρικῆς καὶ ὑπερτάτης ἀνάγκης πρὸ τοῦ ἀναποδράστου θὰ ἦτο μεγάλη ταπεί- » νωσις εἰς τὸ ρωμαϊκὸν κράτος οὐδ' οἱ βάρβαροι οἱ αἰτούμενοι τοιαῦτα σύμβολα ἀρ- » χῆς παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος θὰ ἐθεώρουν αὐτὰ ὡς σύμβολα ὑποτελείας αὐτῶν· τὸ » πολὺ θὰ ἐθεώρουν ὡς ἀναγνώρισιν τῆς νομιμότητος τῆς ἐξουσίας αὐτῶν ἐκ μέρους » τοῦ αὐτοκράτορος ἴσας πρὸς αὐτὸν ἀξιοῦντες τιμάς.

» Οὕτω λοιπὸν ἐχόντων τῶν πραγμάτων πῶς πρέπει νὰ ἑρμηνευθῇ ἡ εἰς τὸν » Βλαδίμιρον ἀποστολὴ στέμματος ἐκ μέρους τῶν αὐτοκρατόρων Βασιλείου Β' καὶ » Κωνσταντίνου Η'; Νομίζομεν ὅτι ἡ πρᾶξις αὕτη πρέπει ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν μὲν αὐ-

» τῆς νὰ θεωρηθῇ ὡς ἁπλῆ τιμὴ καὶ τιμητικὴ δωρεά, ὡς πρὸς τὸ ἠθικὸν δὲ μέρος ὡς
» οἰκονομία περιστάσεων, ὅπως αὐτὸς ὁ γάμος, οἰκονομία δικαιολογουμένη ἐκ τοῦ με-
» γάλου ἠθικοῦ γεγονότος τῆς εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν προσόδου λαοῦ ὁλοκλήρου
» ὑπὸ ἰσαποστόλου ἡγεμόνος αὐτοῦ. Καὶ ὑπὸ τοιαύτην ἔννοιαν ἡ ἀποστολὴ συμβόλων
» ἡγεμονικῶν ἦν ἀποτέλεσμα τοῦ τελεσθέντος συνοικεσίου.

» Διότι καὶ συνοικέσιον μεταξὺ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου καὶ οἱασδήποτε δυνα-
» στείας ἄλλης, πλὴν τῆς τῶν Φράγκων, ἦν αὐστηρῶς ἀπηγορευμένον, ὡς λέγει ὁ Κων-
» σταντῖνος Πορφυρογέννητος (αὐτόθι σ. 85) κα τοῦτο κατὰ διαθήκην ἱερὰ νοῦ κμεγάλου
» Κωνσταντίνου. Τὴν περὶ συνοικεσίου (συμπενθεριάσεως ἢ τοῦ λαβεῖν καὶ δοῦναι
» νύμφας ἢ γαμικὸν συναλλάγιον) μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου αἴτησιν ξένων ἡγε-
» μόνων ὁ Κω στ. Πορφυρογέννητος καλεῖ «ἕτερον εἶδος αἰτήσεως παραλόγου καὶ ἀπρε-
» ποῦς καὶ τὰς τοῦτο ἀπαγορευούσας διατάξεις τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου (ὡς λέγει)
» καλεῖ « παραγγελίας φοβερὰς καὶ ἀπαραποιήτους », ἔχων δ' ὑπὸ τὴν ὄψιν αὐτοῦ τὸ
» παράδειγμα τοῦ πρὸς μητρὸς πάππου αὐτοῦ Ρωμανοῦ Α', δόντος ἐκγόνην τινὰ αὐτοῦ
» εἰς γάμον πρὸς βούλγαρον ἡγεμόνα καὶ λαβόντος νύμφην εἰς τὸν υἱὸν ἐκ τοῦ ἡγε-
» μονικοῦ οἴκου τῶν Βουλγάρων θεωρεῖ ἐπονείδιστον ἐξαίρεσιν προελθοῦσαν ἐκ τοῦ
» ὅτι ὁ Ρωμανὸς Α' ἦν « ἰδιώτης καὶ ἀγράμματος, οὐχὶ ἐκ βασιλικοῦ γένους κατα-
» γόμενος ἀλλὰ τυχαίως ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον καὶ διὰ τὰ συνοικέσια ἐκεῖνα « διαβλη-
» θεὶς καὶ μισηθεὶς ὑπό τε τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ ὑπὸ τοῦ δήμου παντός ». Ἀλλ'
» ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος ἀκριβῶς, πιθα-
» νῶς ὅτε ἔγραφε ταῦτα ἔτρεφεν ἐν τοῖς βασιλείοις νύμφην (μνηστήν) τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ
» Ρωμανοῦ, θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Οὔγωνος (Βέρθαν), οἱονεὶ δικαιολογῶν
» τὴν πρᾶξιν ταύτην, ἐνθυμούμενος δὲ πιθανῶ καὶ τὴν πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος περίπου
» αἰῶνος γενομένην (ἀλλὰ μὴ εἰς γάμον ἀπολήξασαν) μνηστείαν τοῦ Κωνσταντίνου ς'
» καὶ τῆς Ἐρυθροῦς ἢ Ροτρούδιος (ἰδ. Τόμ. 3) ἐν οἷς περὶ διατάξεως τοῦ μεγάλου
» Κωνσταντίνου ἐναντίον τοῦ μετὰ ξένων συνοικεσίου ποιεῖται λόγον παρενείρει τὴν περὶ
» Φράγκων ἐξαίρεσιν, ἣν καθιέρωσεν αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος ἀπὸ Φράγκων ὁ ἴδιος ὁρμώ-
» μενος καὶ τοῖς Φράγκοις ἐπιμιγείς. Φράγκοι δὲ βεβαίως δὲν θεωροῦνται μόνον οἱ τῆς Γα-
» λατίας ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς Γερμανίας λαοί. Καὶ ἤθελέ τις ὑποθέσει ὅτι διὰ τῆς ἐξαιρέσεως
» ταύτης ἐπετράπη τὸ τῆς Θεοφανοῦς μετὰ τοῦ Ὄθωνος Β' συνοικέσιον. Καὶ ὅμως, ὅτε
» βασιλεύοντος τοῦ Νικηφόρου Α' Φωκᾶ ἦλθεν ὁ περιβόητος Λουιτπράνδος εἰς Κων-
» σταντινούπολιν πρὸς αἴτησιν νύμφης, ἡ ἀπάντησις ἡ δοθεῖσα αὐτῷ ἦν «πῶς ἐτόλμησε
» νὰ ποιῆται λόγον περὶ γάμου μεταξὺ πορφυρογεννήτου βασιλόπαιδος γόνου πορφυ-
» ρογεννήτου βασιλέως Ρωμαίων μετὰ γερμανοῦ ἡγεμόνος;»

»Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ ἀνάγκη ἔπεισε βραδύτερον τὸν Ἰωάννην Τζιμισκῆν νὰ συγκαταβῇ
» εἰς τὴν τὸ πρῶτον ἀπορριφθεῖσαν αἴτησιν. Η' αὐτὴ δὲ πολιτικὴ ἀνάγκη ἔπεισε
» καὶ τὸν Βασίλειον Β' νὰ ἐνδώσῃ εἰς αἴτησιν ρώσου ἡγεμόνος, ἀλλ' ἐπὶ ἀνταλλά-
» γματι ἠθικῷ τῷ μεγίστῳ, τῇ εἰς χριστιανικὴν πίστιν ἐπιστροφῇ τοῦ Βλαδιμίρου
» καὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ (κατὰ τὸν Κωνσταντ. Πορφυρογέννητον ἡ λεγομένη διαθήκη
» τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἀπηγόρευεν ἰδίως «τὴν μετὰ ἀπίστων γαμικὴν κοινωνίαν
» καὶ τὸ μετὰ τούτων συμπεθεριάζειν»). Διὰ τὸν αὐτὸν δὲ λόγον τῆς πολιτικῆς ἀνάγ-
» κης καὶ τοῦ μεγάλου πολιτικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἀνταλλάγματος τοῦ συνοικεσίου ἐστάλη-
» σαν καὶ τὰ σύμβολα τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας χωρὶς ἐντεῦθεν νὰ ταπεινωθῇ ἡ αὐτοκρα-
» τορικὴ ρωμαϊκὴ μεγαλειότης καὶ χωρὶς νὰ θεωρηθῇ ὑποτελὴς τοῦ κράτους ὁ λαμ-
» βάνων τὸ στέμμα. Ἦτο χάρις καὶ τιμὴ ἐκ μέρους τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος, κέρ-

» δος ἠθικὸν εἰς τὸν βάρβαρον ἡγεμόνα ἀναγνωριζόμενον ὡς ἡγεμόνα νόμιμον ὑπὸ » τοῦ κοσμοκράτορος βασιλέως ἄνευ θετικῆς πολιτικῆς ὑποτελείας πρὸς αὐτόν. Βραδύ» τερον ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας ἐτιμήθη δι' ἰδίου στέμματος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος » Μανουὴλ Α', ὅπερ στέμμα φυλάττουσι μέχρι νῦν οἱ Οὖγγροι ὡς πολυτιμότατον κειμή» λιον τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ὑποστάσεως καὶ ἐλευθερίας. Καὶ ὅμως οἱ ἡμέτεροι δὲν ἐθε-

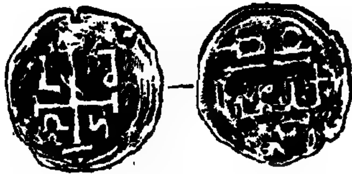

Σκληρὸς ὁδηγεῖται χειραγωγούμενος πρὸς τὸν βασιλέα
(Ἐκ τῶν χειρογράφων Σκυλίτζη).

» ώρουν λίαν τιμητικὰ τῷ θρόνῳ τῶν αὐτοκρατόρων τὰ τοιαῦτα συνοικέσια καὶ δῶρα, » ἐντεῦθεν δὲ νοεῖται ἡ μεγάλη σιωπὴ ἣν τηροῦσιν οἱ Βυζαντιακοὶ χρονογράφοι περὶ » τούτων, ἐν παρόδῳ μόνον καὶ δι' ἐλαχίστων μνημονεύοντες τῶν γεγονότων, οὐδεμίαν » δὲ παρέχοντες τῶν πολλῶν λεπτομερειῶν, ἃς παρέχουσιν ἡμῖν οἱ δυτικοὶ χρονογράφοι » περὶ τῶν γάμων τῆς Θεοφανοῦς καὶ τὸ ρωσικὸν χρονικὸν περὶ τῶν τῆς Ἄννης»].

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ἄβυδος πολιορκουμένη στενῶς ὑπὸ τοῦ Φωκᾶ ἀνθίστατο. Ὁ βασιλεὺς εἶχε πέμψει εἰς αὐτὴν τὸν γενναῖον ναύαρχον Κυριακόν· μετὰ μικρὸν ἐπεριαώθη ὁ τοῦ Βασιλείου Β' ἀδελφὸς Κωνσταντῖνος καὶ κατόπιν ἀφίκετο αὐτὸς ὁ βασιλεὺς μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεως. Ἐνῷ δὲ οἱ δύο ἀντίπαλοι ἡτοιμάζοντο νὰ ἀγωνισθῶσιν ἐκ τοῦ συστάδην κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 989, αἴφνης ὁ Φωκᾶς ἀπέθανε, δηλητηριασθείς, ὡς ἐφημίζετο. Καὶ οἱ μὲν ἀποστάται ὥρμησαν εὐθὺς εἰς φυγήν, οἱ δὲ βασιλικοὶ διώξαντες αὐτοὺς ἐπὶ μακρὸν συνέλαβον τόν τε Λέοντα καὶ τὸν Θεόγνωστον τοὺς Μελισσηνοὺς καὶ Θεοδόσιον τὸν Μεσανύκτην καὶ ἄλλους πολλούς, τοὺς ὁποίους παραλαβὼν ὁ βασιλεὺς ἐθριάμβευσε διὰ μέσης τῆς βασιλευούσης, ἐπὶ ὄνων αὐτῶν καθημένων. Ἐξῄρεσε δὲ τῆς ταπεινώσεως ταύτης μόνον τὸν Λέοντα Μελισσηνόν, διότι οὗτος, ὅτε ἀντιπαρετάσσοντο οἱ δύο στρατοί, ἀκούσας τὸν ἀδελφόν του Θεόγνωστον ὑβρίζοντα ἀπρεπῶς τὸν βασιλέα, τὸν εἶχε προτρέψει νὰ παύσῃ καὶ μὴ ὑπακούσαντα εἶχε μαστιγώσει, ὅπερ ἰδὼν ὁ βασιλεὺς εἶχεν εἰπεῖ πρὸς τοὺς παρόντας «ἴδετε· ὦ οὗτοι, ἀφ' ἑνὸς ξύλου καὶ σταυρὸν καὶ πτύον (λικμητήριον). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φωκᾶ ὁ Σκληρὸς ἐλευθερωθεὶς ἠθέλησε κατ' ἀρχὰς νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἀποστασίαν, ἀλλὰ προτραπεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἤ, πιθανώτατα, ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Ῥωμανοῦ, κατέθεσε τὰ ὅπλα, λαβὼν εἰς ἀμοιβὴν τὸ τοῦ κουροπαλάτου ἀξίωμα. Δὲν ἠξιώθη ὅμως νὰ ἴδῃ τὸν Βασίλειον Β', διότι καθ' ὁδὸν παθὼν ὀφθαλμίαν ἐστερήθη τῆς ὁράσεως καὶ εἰσήχθη τυφλὸς πρὸς τὸν βασιλέα, ὅστις ἰδὼν αὐτὸν χειραγωγούμενον εἶπε πρὸς τοὺς παρόντας· «ὃν ἐφοβούμην, καὶ ἔτρεμον χειραγωγούμενος ἔρχεται».

Ἐν ἔτει λοιπὸν 990 ὁ Βασίλειος Β' εἶχεν ἀπαλλαγῇ ὅλων τῶν ἐσωτερικῶν ἀντιπάλων, συμπυκνώσας εἰς χεῖρας αὐτοῦ ὅλην τὴν πραγματικὴν ἐξουσίαν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀναλάβῃ σπουδαίως τὸν κατὰ Βουλγάρων ἀγῶνα. Περιωρίσθη νὰ περιοδεύσῃ εἰς τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν, ὠχύρωσε τὰ ὑπὸ τῶν πολεμίων μὴ κατεχόμενα χωρία, κατῆλθεν εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ἀποδοὺς τὰ εὐχαριστήρια εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Δημήτριον κατέλιπεν ἄρχοντα τῆς πόλεως ταύτης τὸν μάγιστρον Γρηγόριον Ταρωνίτην, ἀπόγονον τοῦ ἀρμενίου ἡγεμόνος Κρικορικίου (ἤτοι Γρηγορίου), ὅστις εἶχεν ὑποταχθῇ εἰς τὸ κράτος ἐπὶ Λέοντος τοῦ υἱοῦ τοῦ Βασιλείου τοῦ μακεδόνος. Ἐπιτρέψας δὲ εἰς τὸν Γρηγόριον Ταρωνίτην καὶ στρατὸν ἀξιόμαχον, ἵνα διακωλύσῃ καὶ περιστείλῃ τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ Σαμουήλ, ἠναγκάσθη νὰ τραπῇ αὖθις ἐπὶ τὴν ρύθμισιν ἀνατολικῶν τινων πραγμάτων.

Σπανιώτατον ἀργυροῦν νόμισμα τοῦ βασιλέως Δαυὶδ τῆς Ἰβηρίας κατ' ἀπομίμησιν τῶν βυζαντινῶν νομισμάτων, μετ' ἐπιγραφῆς ἐν ᾗ ὁ Δαυὶδ φέρει τὸν βυζαντινὸν τίτλον κουροπαλάτου (αὐλάρχου), ὃν εἶχον οἱ βασιλεῖς τῆς Ἰβηρίας.

Ἡ πρὸς βορρᾶν τῆς Ἀρμενίας Ἰβηρία διετέλει μὲν αὐτόνομος ὑπὸ ἰδίους ἰθαγενεῖς βασιλεῖς ἀλλὰ πρὸ καιροῦ ἀνεγνώριζε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον τὴν κυριαρχίαν τῶν βασιλέων τῆς Κων)πόλεως, ἀπὸ δὲ τοῦ Λέοντος τοῦ υἱοῦ Βασιλείου τοῦ μακεδόνος οἱ βασιλεῖς τῆς Ἰβηρίας περιεβάλλοντο τὸ ἀξίωμα τοῦ κουροπαλάτου τῆς βασιλικῆς αὐλῆς. Ἀλλ' ἐν ἔτει 991 ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰβηρίας Δαυίδ, ὅστις δὲν εἶχεν υἱόν, κατέλιπε τὰς κτήσεις αὐτοῦ διὰ διαθήκης εἰς τὸν Βασίλειον Β', ὁ δὲ ἐνόμισε συνετὸν νὰ καταλάβῃ αὐτοπροσώπως τὴν χώραν ταύτην, ἥτις οὐ μόνον καθ' ἑαυτὴν ἦτο πλουσία ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους ἐπιτηδειοτάτη, καθὸ κρατοῦσα τὰς κλεῖς τῶν λεγομένων Κασπίων ἢ Καυκασίων πυλῶν. Ὅθεν ἐπορεύθη αὐτόθι, ἐγκατεστάθη εἰς τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ κληρονομίαν καὶ ἐπέτρεψε τὸ βόρειον μόνον μέρος τῆς Ἰβηρίας εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Δαυὶδ Γεώργιον, πείσας μὲν τοῦτον νὰ μὴ ἀπαιτῇ πλειότερα, παραλαβὼν δὲ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ὡς ὅμηρον τῶν συντεθειμένων. Ἐνῷ λοιπὸν αἱ πλεῖσται εὐρωπαϊκαὶ τοῦ κράτους χῶραι, αἱ πλησιέστατα εἰς τὴν πρωτεύουσαν κείμεναι, κατελαμβάνοντο ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, τὸ κράτος προσελάμβανε νέας ἐν τῇ Ἀνατολῇ κτήσεις ἀπώτατα κειμένας. Καὶ τοῦτο δὲν ἤρκει ἀλλ' ἀφοῦ ἀνεκτήθη, ὡς εἴδομεν, πᾶσα ἡ κάτω Ἰταλία, συγχρόνως ἡ τοσοῦτον ἤδη ἰσχυρὰ Ἐνετία ἐξηκολούθει διατηροῦσα πρὸς τὸ κράτος σχέσεις αἵτινες ἔφερον κατ' ἐπιφάνειαν τοὐλάχιστον τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποτελείας. Ὁ δόγης Τριβοῦνος Μέμμος ἔπεμψε κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους τὸν υἱόν του Μαυρίκιον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα λάβῃ ἀξίωμά τι ἐν τῇ αὐτόθι αὐλῇ καὶ εὐκολυνθῇ οὕτως ἡ ἐκλογή του ὡς ὑπερτάτου ἄρχοντος τῆς πολιτείας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του. Ὁ πρόωρος τοῦ Τριβούνου θάνατος ἐματαίωσε τὸ σχέδιον τοῦτο. Ἀλλ' ὁ διάδοχός του Πέτρος Οὐρσέολος ἔπεμψεν ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ τὸν υἱόν του Ἰωάννην εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ νέος οὗτος συνεζεύχθη τῷόντι αὐτόθι Μαρίαν τὴν ἀδελφὴν Ρωμανοῦ Ἀργυροῦ τοῦ μετὰ ταῦτα βασιλεύσαντος. Ὁ πατριάρχης ἐστεφάνωσε τοὺς δύο συζύγους διὰ χρυσοῦ στεφάνου, καὶ ὁ μέλλων ἄρχων τῆς Ἐνετίας ἐνόμισεν ὅτι ἔτυχε τιμῆς ἐξαιρέτου, λαβὼν τὸ ἀξίωμα τοῦ πατρικίου. Γεγονότα παράδοξα, τὰ ὁποῖα ὅμως ὑποδεικνύουσιν ὅτι τὸ κράτος, τὸ μεγαλυνόμενον εἰς τὰ ἄκρα ἐνῷ ἐτραυματίζετο εἰς τὸ κέντρον, εἶχε πολὺ πλείονα ἐπιφάνειαν δυνάμεως ἢ πραγματικὴν δύναμιν.

Ἀπὸ Ἰβηρίας ὁ Βασίλειος Β' ἐπορεύθη εἰς τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Συρίαν, ἵνα

ἀσφαλίσῃ ὁπωσοῦν τὴν ἐκ τῶν προηγουμένων ἀνωμαλιῶν κινδυνεύσασαν αὐτόθι ἀρχὴν αὐτοῦ. Τῳόντι ὁ μὲν διοικητὴς Ἀρμενίας Ἀβοὺ Ἀλὴ Χασὰν ἐπανέλαβε τὰς ἐπιδρομάς του, οἱ δὲ ἐμίραι Τριπόλεως, Δαμασκοῦ, Τύρου καὶ Βηρυτοῦ εἶχον στρατεύσει κατὰ τῆς Ἀντιοχείας, καὶ φονεύσαντες τὸν ἄρχοντα αὐτῆς Δαμιανὸν εἰς πολὺν ἐνέβαλον κίνδυνον τὴν μεγάλην ἐκείνην πόλιν. Φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Βασίλειος Β' ἐστράτευσε δὶς κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου πρὸς περιστολὴν τῶν μωαμεθανικῶν τούτων κινημάτων· τῷ μὲν 992 ἀπὸ Ἰβηρίας εἰς Ἀρμενίαν ἀναγκάσας τὸν ἡγεμόνα αὐτῆς νὰ συνομολογήσῃ εἰκοσαετεῖς ἀνακωχάς, τῷ δὲ 994 ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τῶν ἐμιρῶν τῆς Συρίας, τοὺς ὁποίους ὑπεχρέωσε νὰ ἀναγνωρίσωσι πάλιν τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ καὶ νὰ δώσωσιν ὁμήρους. Τότε δὲ ἐπανερχόμενον εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ διὰ τῆς Καππαδοκίας διαβαίνοντα ὑπεδέχθη καὶ ἀφθόνως ἐφιλοξένησεν αὐτόν τε καὶ ἅπαντα τὸν στρατὸν εἰς τὰς ἀχανεῖς αὐτοῦ κτήσεις ὁ μάγιστρος Εὐστάθιος Μαλεῖνος, ὅστις ἦτο εἷς τῶν τυχόντων συγγνώμης συνωμοτῶν τοῦ 987. Ὁποία ἄρά γε πρέπει νὰ ἦτο ἡ περιουσία ἀνδρὸς δυνηθέντος νὰ καταβάλῃ τοσαύτας χορηγίας· ὁπόσα ἐλεύθερα χωρία κατήντησαν ὡς ἐξ αὐτῆς ὑποτελῆ, καὶ ὁπόσον ἐπικίνδυνος ἦτο ὁ ἄνθρωπος, ὁ τοσούτους νεμόμενος πόρους; Ὅθεν ὁ Βασίλειος Β', εὐχαριστήσας αὐτόν, τὸν προσεκάλεσε νά τον παρακολουθήσῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀπὸ τῆς ὁποίας δὲν ἐπέτρεψε πλέον αὐτῷ νὰ ἀνακάμψῃ εἰς τὰ ἴδια. Ὁ Εὐστάθιος Μαλεῖνος διέζησεν αὐτόθι ἐν πάσῃ ἀνέσει τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου, μετὰ δὲ τὸν θάνατόν του πᾶσα αὐτοῦ ἡ κτῆσις ἐδημεύθη καὶ πλὴν τούτου μετ' οὐ πολὺ ὁ Βασίλειος ἐξέδωκε τὸν δεύτερον τῶν νόμων αὐτοῦ, δι' ὧν βαίνων εἰς τὰ ἴχνη τῶν προκατόχων τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ἀπηγόρευσεν εἰς τοὺς δυνατοὺς τὸ ὑπεισέρχεσθαι εἰς χωρίον ἢ εἰς ἀγρὸν ἢ καθόλου ἢ μερικῶς.

Ἔκτοτε ἄρχεται ὁ ἀδιάλειπτος, ὁ μακρός, ὁ διαβόητος αὐτοῦ κατὰ τῶν Βουλγάρων πόλεμος. Τὸν ἀγῶνα τοῦτον κατέστησεν ἀναπόδραστον τὸ ὁσημέραι ἀποκαλυπτόμενον βούλευμα τοῦ Σαμουὴλ οὐχὶ νὰ ἀφαιρέσῃ, ὡς ἄλλοτε συνέβη, ἐπαρχίας τινὰς τοῦ κράτους ἀλλ' ὅλως νὰ καταλύσῃ τοῦτο ἐν Εὐρώπῃ καὶ νὰ περιποιήσῃ τὴν μέχρι Πελοποννήσου κυριαρχίαν εἰς τὴν βουλγαροσλαυϊκὴν φυλήν, ἐφ' ᾧ ἐπεχείρησε τῷ 995 νὰ κυριεύσῃ καὶ αὐτὴν τὴν Θεσσαλονίκην. Πλησιάσαντος τοῦ ἐχθροῦ ἐξῆλθεν ὁ Γρηγόριος Ταρωνίτης ἵνα ἀντιπαραταχθῇ κατ' αὐτοῦ καὶ ἐξέπεμψε τὸν υἱόν του Ἀσώτην ἐπὶ κατασκοπεύσει· ὁ δὲ συμπλακεὶς πρὸς τοὺς προδρόμους καὶ τρέψας αὐτοὺς ἐνέπεσεν εἰς ἐνέδρας πολυαρίθμων πολεμίων, καὶ ᾐχμαλωτεύθη. Τοῦτο μαθὼν ὁ Γρηγόριος ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τοῦ παιδὸς ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ λυτρώσῃ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς κυκλωθεὶς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἔπεσεν ἡρωικῶς ἀγωνισάμενος. Μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο ὁ Σαμουὴλ δὲν ἐχρονοτρίβησε περὶ τὴν πολιορκίαν τῆς Θεσσαλονίκης, ὠφεληθεὶς δὲ ἐκ τῆς καταπλήξεως ἥτις παρήχθη ἐντεῦθεν εἰς τὰς νοτιωτέρας χώρας, ὧν τινες, καὶ μάλιστα ἡ Πελοπόννησος, κατείχοντο ἔτι ὑπὸ τῶν αὐτοκρατορικῶν, διέβη τὰ θεσσαλικὰ Τέμπη καὶ περάσας τὸν Πηνειὸν ποταμὸν εἰσέβαλεν ἀκωλύτως εἰς Θεσσαλίαν καὶ Βοιωτίαν καὶ Ἀττικὴν καὶ αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον διὰ τοῦ ἐν Κορίνθῳ ἰσθμοῦ, δῃῶν τὰ πάντα καὶ λαφυραγωγῶν. Ὁλόκληρον τὸ εὐρωπαϊκὸν τοῦ κράτους μέρος ἐφαίνετο προωρισμένον νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν βουλγαρικὴν κυριαρχίαν τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἄνδρες ἐπιφανέστατοι ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἀλλαχοῦ ἦσαν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον συννενοημένοι μετὰ τῶν πολεμίων (1). Ἀλλ' ὁ Βασίλειος Β' δὲν ἔμεινεν ἀργός. Ὁ ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται

(1) Τοιοῦτοι ἄνθρωποι ὑπῆρχον ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἐν Ἀδριανουπόλει, ἀλλ' ὁ ἐν Πελοποννήσῳ, ἤτοι ἐν Λακεδαίμονι, ὡς βουλγαρόφρων κατηγορηθεὶς ἄρχων καὶ πρωτοσπαθάριος Ἰωάννης Μαλακηνὸς συλληφθεὶς καὶ ἀπαχθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπέδειξεν ἐνταῦθα τὴν ἀθῳότητα αὐτοῦ. Ἄλλος ἐν Πελοποννήσῳ ὡς βουλγαρόφρων δὲν κατηγορήθη.

τὸν μάγιστρον Νικηφόρον τὸν Οὐρανόν, ὅστις εἶχεν ἀποσταλῆ τῷ 980 εἰς Βαγδάτιον ἵνα ἐπαναγάγῃ τὸν Σκληρόν, καὶ ὅστις εἶχε φυλακισθῆ αὐτόθι μετὰ τούτου. Ὁ Νικηφόρος Οὐρανὸς εἶχε κατορθώσει νὰ διαφύγῃ ἐκεῖθεν εἴτε μετὰ τοῦ Σκληροῦ εἴτε ἄλλως, καὶ εὑρίσκετο κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν· εἰς αὐτὸν δὲ ὄντα ἕνα τῶν πιστοτέρων καὶ ἐπιτηδειοτέρων τοῦ κράτους στρατηγῶν ἀνέθηκεν ὁ Βασίλειος Β' τὴν σωτηρίαν τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν, διορίσας τὸν ἄνδρα «πάσης Δύσεως ἄρχοντα». Ὁ Οὐρανός, ἀφικόμενος εἰς Θεσσαλονίκην, ἀπῆλθε μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν στρατευμάτων εἰς ἀπάντησιν τοῦ Σαμουήλ, ὅστις, μαθὼν ὅτι νέος στρατηγὸς καὶ νέος στρατὸς ἔφθασαν εἰς Θεσσαλονίκην, ἀνήρχετο ἐκ Πελοποννήσου καὶ Ἑλλάδος πρὸς τὴν Θεσσαλίαν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Οὐρανὸς διελθὼν τὰς ὑπωρείας τοῦ Ὀλύμπου ἀφῆκεν εἰς Λάρισαν τὴν ἀποσκευὴν καὶ ὁδοιπορήσας συντόνως διὰ τῆς κάτω Θεσσαλίας ἔπηξε τὸ στρατόπεδον εἰς τὸ χεῖλος τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ, ἐνῷ ὁ Σαμουὴλ διετέλει στρατοπεδεύων εἰς τὴν ἀντίθετον ὄχθην. Ὁ διαχωρίζων τοὺς δύο ἀντιπάλους ποταμὸς εἶχε πλημμυρήσει πρὸ ὀλίγου ἐξ ὄμβρων ὑπερβολικῶν, ὥστε ἡ συμπλοκὴ ἐφαίνετο ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀδύνατος, οἱ δὲ Βούλγαροι ἐπελθούσης νυκτὸς ἐκοιμῶντο ἀμέριμνοι, ὅτε ὁ Νικηφόρος Οὐρανός, ἄνω καὶ κάτω τὸν ποταμὸν προσκοπήσας καὶ εὑρὼν πόρον, διεβιβάσθη· καὶ ἐπέπεσε κατ' αὐτῶν. Οἱ πολέμιοι ἀπαρασκεύαστοι ὄντες κατετροπώθησαν κατὰ κράτος. Ἀναρίθμητοι ὑπῆρξαν οἱ σφαγέντες, ἐπληγώθη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Σαμουὴλ καὶ ὁ τούτου υἱὸς Ρωμανός, καὶ ἤθελον αἰχμαλωτευθῆ, ἐὰν μὴ ἔκειντο ὡς τεθνεῶτες, συμμίξαντες ἑαυτοὺς μετὰ τῶν νεκρῶν, μέχρις οὗ ἐπιγενομένης νυκτὸς διέφυγον ἀπαρατήρητοι εἰς τὰ ὄρη τῶν Αἰτωλῶν καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῆς Πίνδου διεσώθησαν ἐν Βουλγαρίᾳ. Ἀλλ' ἅπαν αὐτῶν τὸ στρατόπεδον μετὰ τῆς ἀνυπολογίστου αὐτοῦ λείας ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ νικητοῦ, ἅπαντες δὲ οἱ αἰχμάλωτοι ἠλευθερώθησαν. Καὶ ἡ μὲν μάχη αὕτη, δι' ἧς ἡ κυρίως Ἑλλὰς καὶ ἡ Πελοπόννησος ἀπηλλάγησαν τῆς βουλγαρικῆς κυριαρχίας, δύναται νὰ λογισθῇ ὡς ἓν τῶν μᾶλλον ἀξιομνημονεύτων γεγονότων τῆς πατρίου ἡμῶν ἱστορίας, ὁ δὲ ἀοίδιμος Νικηφόρος ὡς εἷς τῶν σωτήρων τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Τσάρος βούλγαρος μετὰ τῆς οἰκογενείας του
(Ἐκ νεωτέρου βουλγαρικοῦ χειρογράφου)

Ὁ ἀγὼν ἔκτοτε διεξήχθη κυρίως εἰς τὰς πρὸς βορρᾶν καὶ δυσμὰς τῆς Θεσσαλίας χώρας. Μετ' οὐ πολὺ δέ, 997, ἀνεκτήθη τὸ Δυρράχιον διὰ παραδόξου συνδρομῆς περιστάσεων. Ὁ αἰχμαλωτευθεὶς υἱὸς τοῦ Ταρωνίτου Ἀσώτης εἶχεν ἐμπνεύσει ἔρωτα σφοδρὸν εἰς μίαν τῶν θυγατέρων τοῦ Σαμουήλ, ὅστις ἐπανελθὼν ἐκ τῆς περὶ Σπερχειὸν συμφορᾶς ἠναγκάσθη νὰ συζεύξῃ αὐτὴν μετὰ τοῦ νέου ἐκείνου· καὶ νομίσας αὐτὸν διὰ τοῦτο εἰλικρινῶς ἀφοσιωθέντα, προεχειρίσατο στρατηγὸν Δυρραχίου. Ὁ δὲ πείσας τὴν σύζυγον

οὐ μόνον αὐτὸς ἔφυγεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐτιμήθη μάγιστρος καὶ ἡ τούτου σύζυγος ζωστή, ἀλλὰ διά τινος τῶν δυναστῶν Δυρραχίου ὀνόματι Χρυσηλίου, μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχε προηγουμένως συνεννοηθῆ, διενήργησε τὴν παράδοσιν τοῦ μεγάλου ἐκείνου φρουρίου εἰς τὸν στρατηγὸν Εὐστάθιον Δαφνομήλην. Ἂν ὅμως πολλοὶ ἐνέμενον πιστοὶ εἰς τὸ κράτος, καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἠγωνίζοντο νὰ ὑπηρετήσωσι τὰ συμφέροντα αὐτοῦ, πολλοὶ ἄλλοι εἴτε ἐβουλγάριζον τῳόντι εἴτε ἐσυκοφαντοῦντο ἐπὶ τούτῳ, παράγοντες ὁπωσδήποτε τῷ βασιλεῖ πράγματα. Ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ εἷς τῶν προυχόντων τῆς Λακεδαίμονος, ὁ πρωτοσπαθάριος Ἰωάννης ὁ Μαλακηνός, ὅστις λογίζεται ὡς πρόγονος τῶν μετέπειτα ἐν Μεσσηνίᾳ καὶ ἐν Φωκίδι μεγαλοκτημόνων Μελισσηνῶν, κατηγορήθη παρὰ τῷ βασιλεῖ ὡς συνεννοούμενος λάθρα μετὰ τῶν Βουλγάρων. Ὁ Μαλακηνὸς οὗτος, τὸν ὁποῖον ἀναφέρει δι' ὀλίγων καὶ ὁ Κεδρηνός, ἦτο κατὰ τὸν βιογράφον τοῦ ὁσίου Νίκωνος, πλειότερά τινα περὶ αὐτοῦ λέγοντος, ἀνὴρ τὰ πρῶτα φέρων ἐπ' εὐγενείᾳ καὶ συνέσει οὐ μόνον ἐν Λακεδαίμονι ἀλλὰ καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Τοῦτον λοιπὸν τὸν Μαλακηνὸν ὁ βασιλεὺς πέμψας δύο τουρμάρχας εἰς Λακεδαίμονα, προσήγαγε δέσμιον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Καὶ κατώρθωσε μὲν οὗτος νὰ ἀποδείξῃ αὐτόθι τὴν ἀθῳότητά του καὶ νὰ προχειρισθῇ μάλιστα συγκλητικός, ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν βιογράφον τοῦ Νίκωνος, ἀλλ' ἐκ τοῦ Κεδρηνοῦ συνάγεται μᾶλλον ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐνόμισεν ἀπαραίτητον, νὰ κρατήσῃ τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον εἰς Βυζάντιον. Ἀνάλογόν τι δὲ ἐδέησε νὰ πράξῃ ὡς πρὸς τὸν μάγιστρον Βωβόν, ἐπιφανῆ κάτοικον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν ὁποῖον κατηγορηθέντα ὅτι φρονεῖ τὰ τῶν Βουλγάρων μετῴκισεν εἰς τὴν ἐν Θρᾳκησίῳ πεδιάδα. Τινὲς δὲ τῶν ἐπισημοτάτων κατοίκων τῆς Ἀδριανουπόλεως, φοβηθέντες μὴ πάθωσι τὰ αὐτὰ καθὸ ὕποπτοι γενόμενοι, κατέφυγον πρὸς τὸν Σαμουήλ· ὥστε ἦτο πρόδηλον ὅτι ἀπαραίτητον κατέστη νὰ καταπολεμηθῇ οὗτος πάσῃ δυνάμει καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς βορειοτέραις χώραις, ἵνα μὴ διαδοθῇ τὸ κακὸν τῆς ἀποστασίας καὶ ἀπολεσθῶσιν αὗται διὰ παντός. Ὅθεν ἀπὸ τοῦ 999 μέχρι τοῦ 1019 δὲν ἔπαυσεν ὁ Βασίλειος Β' στρατεύων κατ' ἔτος κατὰ τῶν Βουλγάρων, ὁτὲ μὲν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὁτὲ δὲ ἐκ Θεσσαλονίκης ὁρμώμενος, καὶ διεξαγαγὼν οὕτως ἕνα τῶν πεισματωδεστέρων ἀγώνων ἐξ ὅσων ἀναφέρει ἡ ἱστορία.

Τῷ 999 ἐπεχείρησεν εἰσβολὴν ἐν Βουλγαρίᾳ διὰ Φιλιππουπόλεως καὶ διορίσας φρούραρχον αὐτῆς τὸν πατρίκιον Θεοδωροκάνον κατέστρεψε πολλὰ τῶν περὶ Τριαδίτσαν (Σόφιαν) φρουρίων καὶ ἐπέστρεψεν εἰς Μοσυνούπολιν (τὸ σημερινὸν Κομουλτζινά). Τῷ 1000 ἐκπέμψας δύναμιν βαρεῖαν κατὰ τῶν πέραν τοῦ Αἵμου βουλγαρικῶν φρουρίων ὑπὸ τὸν Θεοδωροκάνον καὶ τὸν πρωτοσπαθάριον Νικηφόρον τὸν Ξιφίαν ἐκυρίευσε τὴν μεγάλην καὶ τὴν μικρὰν Πραισθλαύαν καὶ τὴν Πλίσκουβαν. Τῷ 1001 ὁ βασιλεὺς αὐτὸς στρατεύσας ἐκ Θεσσαλονίκης πρῶτον μὲν παρέλαβε τὴν Βέροιαν παραδοθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ φρουράρχου αὐτῆς Δοβρομήρ, ὃν ἐτίμησε διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἀνθυπάτου. Ἔπειτα δὲ κυριεύσας μεθ' ἐπίμονον πολιορκίαν τὰ Σέρβια μετῴκισεν ἐκεῖθεν τοὺς Βουλγάρους, ἐγκατέστησεν εἰς αὐτὰ ἰδίαν φρουρὰν καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν βασιλίδα, συνεπαγόμενος τὸν φρούραρχον Σερβίων Νικολιτσᾶν, τὸν ὁποῖον, καίτοι γενναίως ἀντιστάντα, προεχειρίσατο πατρίκιον· διότι τὸ σύστημα αὐτοῦ ἦτο νὰ περιποιῆται ὅσον ἐνδέχεται τοὺς Βουλγάρους, ἵνα προσοικειωθῇ αὐτούς. Δυστυχῶς οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἦσαν ἀδυσώπητοι καὶ πολλάκις δι' ἐπανειλημμένων προδοσιῶν ἠνάγκασαν τὸν βασιλέα νὰ μεταβάλῃ

ς τρόπον. Πρῶτος δὲ αὐτὸς ὁ Νικολιτσᾶς δραπετεύσας μετ' ὀλίγον καὶ ἑνωθεὶς μετὰ τοῦ Σαμουὴλ ἐπολιόρκησε τὰ Σέρβια. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ὀξέως ἐπιφανεὶς ἔλυσε μὲν τὴν πολιορκίαν, ἔτρεψε δὲ εἰς φυγὴν τόν τε Σαμουὴλ καὶ τὸν Νικολιτσᾶν, ὅστις ὅμως

συλληφθεὶς μετ' ὀλίγον καὶ προσαχθεὶς εἰς τὸν βασιλέα ἀπεστάλη δέσμιος εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τότε ὁ Βασίλειος Β' στραφεὶς μικρὸν πρὸς τὰ ὀπίσω ἠνώρθωσε μὲν ἐν Θεσσαλίᾳ τὰ ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ ἄλλοτε κατασκαφέντα φρούρια, ἐκυρίευσε δὲ τὰ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἔτι κατεχόμενα, καὶ τοὺς μὲν Βουλγάρους μετοικίσας εἰς Βολερὸν τῆς Θρακικῆς χερσονήσου, καταλιπὼν δὲ εἰς πάντα ἐκεῖνα τὰ ὀχυρώματα φρουρὰν ἀξιόμαχον, ἀνῆλθε πάλιν πρὸς βορρᾶν, ἐξεπολιόρκησε τὰ Βοδενά, καὶ ἀσφαλίσας αὐτὰ διὰ φρουρᾶς ἀξιολόγου, ἀποικίσας δὲ τοὺς ἐν αὐτοῖς Βουλγάρους ὡσαύτως εἰς Βολερὸν ἐπέστρεψεν εἰς Θεσσαλονίκην. Ἐπειδὴ δὲ ὁ βούλγαρος φρούραρχος τῶν Βοδενῶν Δραξὰν ἐζήτησε νὰ κατοικήσῃ εἰς Θεσσαλονίκην ὁ βασιλεὺς ἐπένευσεν εἰς τοῦτο, καὶ ἔδωκε μάλιστα αὐτῷ σύζυγον τὴν θυγατέρα ἑνὸς τῶν ἐγκρίτων τῆς πόλεως κατοίκων. Ἀλλ' ἐκεῖνος, ἀφοῦ ἐγέννησε δύο ἐξ αὐτῆς τέκνα, ἐδραπέτευσε καὶ συλληφθεὶς ἐσυγχωρήθη διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ πενθεροῦ· καὶ δεύτερον ὅμως ἐδραπέτευσε, καὶ συλληφθεὶς πάλιν ἔτυχε συγγνώμης. Ἀλλ' ἀφοῦ ἕτερα δύο ἐποίησε τέκνα ἐδραπέτευσε τὸ τρίτον, καὶ τότε συλληφθεὶς ἀνεσκολοπίσθη. Ἀναφέρομεν τὸ γεγονὸς τοῦτο εἰς ἀπόδειξιν τοῦ πόσον ἀδιάλλακτα ἦσαν τὰ πάθη τῶν Βουλγάρων.

Τῷ 1001 ἐγένοντο πρὸς τοῖς ἄλλοις σπουδαῖαί τινες μεταβολαὶ περὶ τὰς στρατηγίας τῆς Δύσεως. Ἐπειδὴ διάφοροι ἀραβικαὶ φυλαὶ ἐπεχείρησαν δεινὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὴν κοίλην Συρίαν καὶ περὶ αὐτὴν τὴν Ἀντιόχειαν, ὁ βασιλεὺς φοβηθεὶς μήπως αἱ ἀνωμαλίαι αὗται προαγόμεναι παραγάγωσιν ὀχληρὸν ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὸ κύριον αὐτοῦ ἔργον, ἐνόμισεν ἀναγκαῖον νὰ πέμψῃ εἰς Ἀντιόχειαν, ἵνα ἀσφαλισθῇ ἀπὸ τούτου τοῦ μέρους, αὐτὸν τὸν Νικηφόρον Οὐρανόν, ὅστις τφόντι κατατροπώσας ἐπανειλημμένως τοὺς Ἄραβας ἐπήγαγε βαθεῖαν εἰρήνην εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐκείνας χώρας. Διάδοχον δὲ τοῦ Οὐρανοῦ διώρισεν εἰς Θεσσαλονίκην τὸν πατρίκιον Δαυὶδ τὸν Ἀριανίτην καὶ συγχρόνως ἀποδεξάμενος τὴν παραίτησιν ἣν ἕνεκα γήρατος ὑπέβαλεν ὁ Θεοδωροκάνος ἐπέτρεψε τὴν στρατηγίαν τῆς Φιλιππουπόλεως εἰς τὸν Νικηφόρον Ξιφίαν. Οὕτω δὲ ρυθμίσας τὰ κατὰ τοὺς στρατηγοὺς αὐτοῦ ἐστράτευσε τῷ 1002 ἐπὶ τὸ παρὰ τὸν Ἴστρον κείμενον Βιδίνιον, καὶ μετὰ ὀκτάμηνον πολιορκίαν ἐκυρίευσεν αὐτὸ κατὰ κράτος. Ὁ Σαμουήλ, ὅστις ἀπέφευγεν, ὡς φαίνεται, πάντα ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τὸν Βασίλειον ἀγῶνα, ἐπέπεσε, διαρκούσης τῆς πολιορκίας, τῇ 15 Αὐγούστου, κατὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως, καὶ τήν τε πανήγυριν, ἥτις κατ' ἔτος ἐτελεῖτο αὐτόθι τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἐξαίφνης διαρπάσας καὶ ἄλλην πολλὴν λείαν συλλέξας, ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια. Ἀλλ' ὁ βασιλεύς, ἅμα γενόμενος κύριος τοῦ Βιδινίου, καὶ ὀχυρώσας αὐτὸ ἀσφαλῶς, ἀπῆλθεν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Σαμουήλ, δῃῶν ἐν τῷ μεταξὺ καὶ καταστρέφων πάντα τὰ καθ' ὁδὸν βουλγαρικὰ φρούρια. Πλησιάσας δὲ εἰς τὰ Σκόπια εὗρε πέραν τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ, καλουμένου ἔκτοτε Βαρδάριον [1], κατεσκηνωμένον τὸν Σαμουήλ, ὅστις ἔπαθεν ἐνταῦθα ὅ,τι εἶχε πάθει πρὸ ἑπτὰ ἐτῶν περὶ Σπερχειόν. Διότι θαρρῶν εἰς τὴν πλήμμυραν τοῦ ποταμοῦ καὶ νομίζων αὐτὸν ἀδιάβατον διέτριβεν ἀμερίμνως, ὅτε εἷς τῶν στρατιωτῶν τοῦ βασιλέως εὑρὼν πόρον διεβίβασε δι' αὐτοῦ αὐτὸν ἐπιπεσόντα οὕτως ἀπροσδοκήτως κατὰ τῶν Βουλγάρων, τρέψαντα αὐτοὺς εἰς φυγὴν καὶ κυριεύσαντα τήν τε σκηνὴν τοῦ Σαμουὴλ καὶ ὅλον αὐτοῦ τὰ στρατόπεδον. Ἀμέσως δ' ἔπειτα παρεδόθησαν τὰ Σκόπια ὑπὸ τοῦ ἄρχοντος αὐτῶν Ρωμανοῦ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ προηγουμένου ἡγεμόνος Βορίς. Καὶ τοσαύτη ὑπῆρξεν ἡ πεποίθησις τοῦ βασιλέως εἰς τὴν εἰλικρινῆ ὑποταγὴν τοῦ Ρωμανοῦ τούτου ὥστε μὴ ἀρκεσθεὶς νά τον τιμήσῃ διὰ τοῦ ψιλοῦ ἀξιώματος τοῦ πατρικίου, διώρισεν αὐτὸν στρατηγὸν Ἀβύδου. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ὑπῆρξεν ὀλιγώτερον

[1] Ἐντεῦθεν οἱ **Βαρδαριῶται** καλούμενοι σωματοφύλακες.

εὐτυχὴς εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Περνίκου, τὴν ὁποίαν ἀμέσως ἔπειτα ἐπεχείρησε. Τὸ φρούριον τοῦτο ἦτο, φαίνεται, ὀχυρώτατον, ὁ δὲ φρούραρχος αὐτοῦ Κρακρᾶς ἀνὴρ ἄριστος τὰ πολεμικὰ καὶ πιστότατος εἰς τὸν Σαμουήλ. Ὅθεν ὁ Βασίλειος Β', ἀφοῦ εἰς μάτην ἀπέβαλεν οὐκ ὀλίγον στρατὸν καὶ εἰς μάτην ἠγωνίσθη νὰ προσοικειωθῇ τὸν Κρακρᾶν, ἐγκατέλιπε τὸ ἔργον πλησιάζοντος τοῦ χειμῶνος καὶ ἐπέστρεψε διὰ Φιλιππουπόλεως εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Εἰκὼν ἐκ τοῦ περιφήμου Μηνολογίου τοῦ βασιλέως Βασιλείου Β'
Ὁ Μιχαὴλ κατανικῶν τοὺς δαίμονας
(Βιβλιοθήκη Βατικανοῦ)

Οἱ χρονογράφοι δὲν ἀναφέρουσι λεπτομερῶς τὰ γεγονότα τοῦ πολέμου τούτου κατὰ τὰ ἑπόμενα ἕνδεκα ἔτη. Ὁ Κεδρηνός, ὅστις ἐξέθηκεν ὅσα ἄχρι τοῦδε ἱστορήσαμεν, δὲν ἀκριβολογεῖ πάλιν εἰμὴ ἀπὸ τοῦ 1014 καὶ ἐφεξῆς, περὶ δὲ τῶν ἐν τῷ μεταξὺ λέγει ἁπλῶς· «ὁ δὲ βασιλεὺς οὐ διέλειπε καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰσιὼν ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ τὰ ἐν ποσὶ κείρων τε καὶ δῃῶν». Ὅθεν βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν ἔπαυσε πεισματωδῶς ἐπιμένων εἰς τὸν ἐναγώνιον τοῦτον πόλεμον, μὴ ἀποτραπεὶς ἀπ' αὐτοῦ μήτε ὑπὸ τῆς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους γενομένης στάσεως τῆς κάτω Ἰταλίας, στάσεως μετὰ κόπου δαμασθείσης, μήτε ὑπὸ τῆς συμβάσης ἐν τῷ μεταξὺ ἐπιδρομῆς τῶν Ἀράβων τῆς Αἰγύπτου κατὰ τῶν Ἱεροσολύμων, ὅπου οἱ πολέμιοι οὗτοι κατέστρεψαν τὸν ναὸν τοῦ ὁποίου μετ' ὀλίγον ἤρχισεν ἡ ἀνοικοδόμησις (¹). Ἐννοεῖται πρὸς τούτοις ὅτι ὁ Βασίλειος εἶχε νὰ παλαίσῃ καὶ πρὸς ἄλλας δυσκολίας. Ὁ μακρὸς ἐκεῖνος πόλεμος ἀπαιτῶν ἀναλώματα μεγάλα κατέστησεν ἀναπόδραστον τὴν αὐστηροτάτην τῶν φόρων εἴσπραξιν. Ἐν τούτοις ἐν μὲν τῇ Εὐρώπῃ, ἕνεκα τοῦ πολέμου τούτου, ἐν δὲ τῇ Ἀσίᾳ ἕνεκα τῶν ἐπανειλημμένων στάσεων πολλοὶ τῶν γαιοκτητῶν ἐγκατέλιπον τὰ κτήματα αὐτῶν, τὸ δὲ δημόσιον ταμεῖον ἀπεστερεῖτο

(¹) Ἡ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀναφερομένη κατὰ τῶν Ἱεροσολύμων ἐπιδρομὴ τῶν Ἀράβων τῆς Αἰγύπτου δὲν ἦτο ***ἐπιδρομή***, ἀφοῦ ἡ ἁγία πόλις ἤδη ἀπὸ τοῦ 969, ἤτοι τριάκοντα δύο ἔτη πρὸ τῆς λεγομένης ταύτης ἐπιδρομῆς, διετέλει ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Φατιμιδῶν τῆς Αἰγύπτου. Ἀλλὰ καθ' ὃ ἔτος ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς ποιεῖται λόγον περὶ ἐπιδρομῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐγένοντο μεγάλοι διωγμοὶ ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν ὑπὸ τοῦ ἡμιπαράφρονος φανατικοῦ Φατιμίδου χαλίφου τῆς Αἰγύπτου Χακέμ (996-1021 μ.Χ). Ὁ μανιώδης οὗτος τύραννος κατεδίωξε τοὺς χριστιανοὺς ἐν ἅπαντι τῷ εὐρυτάτῳ κράτει τῶν Φατιμιδῶν τῷ περιλαμβάνοντι τὴν Αἴγυπτον καὶ πᾶσαν τὴν βόρειον Ἀφρικὴν μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ, ἔτι δὲ καὶ τὴν Παλαιστίνην καὶ μέρος τῆς Συρίας. Ὁ ἡμιπαράφρων τύραννος ὁ ἀξιῶν ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἐνῴκει ἐν αὐτῷ διέταξε πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ κατεδαφισθῇ μέχρι θεμελίων ὁ ἐν Ἱερουσαλὴμ ναὸς τῆς Ἀναστάσεως, διότι ἠγγέλθη αὐτῷ ὅτι οἱ χριστιανοὶ κατασκευάζοντες ἐν αὐτῷ φῶς τεχνητὸν ἐξαπατῶσι τὸν κόσμον παριστῶντες αὐτὸ ὡς ἀναβλύζον ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Χριστοῦ. Ὁ κατεδαφισθεὶς ναὸς ἀνῳκοδομήθη μετὰ ἥμισυν αἰῶνα ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου (Ἰδ. μικρὸν περαιτέρω).

οὕτως ἀξιολόγου μέρους τῶν εἰσπράξεων αὐτοῦ ἐν ᾧ χρόνῳ εἶχεν εἴπερ ἄλλοτέ ποτε χρείαν πόρων δαψιλῶν. Ὅθεν ὁ Βασίλειος ἠναγκάσθη νὰ ἀνανεώσῃ μέχρι τινὸς τὴν ὑποχρέωσιν τὴν ὁποίαν εἶχον ἄλλοτε οἱ γείτονες τοῦ νὰ πληρώνωσι τοὺς φόρους τῶν ἐγκαταλειφθέντων κτημάτων. Η ὑποχρέωσις αὕτη, ἥτις ἐλέγετο πρότερον *ἐπιβολὴ* καὶ ἦτο τότε γενική, ὅ ἐστιν ἐπεβάλλετο εἰς πάντας τοὺς γείτονας ὡς πρὸς πάντα τὰ περὶ αὐτοὺς ἐγκαταλειφθέντα κτήματα, περιωρίσθη ἤδη εἰς μόνους τοὺς δυνατούς, δηλαδὴ τοὺς μεγάλους γαιοκτήτας, καὶ τοῦτο ὡς πρὸς μόνα τὰ ἐγκαταλειφθέντα κτήματα τῶν ταπεινῶν, δηλαδὴ τῶν μικρῶν γαιοκτητῶν. Τούτου δ' ἕνεκα καὶ ἕτερον ἔλαβεν ὄνομα, κληθεῖσα ἀντὶ ἐπιβολῆς *ἀλληλέγγυον*. Δὲν λέγομεν ὅτι ἔπαυσε διὰ τούτου ἔχουσα ὅλα τὰ ἀτοπήματα ὅσα ἐξεθέσαμεν, ὅτε κατὰ πρῶτον ὡμιλήσαμεν περὶ ἐπιβολῆς (Κεφ. Β' βιβλ. Θ' τοῦ τρίτου τόμου). ἀλλὰ νομίζομεν ὅτι τὸ ἀλληλέγγυον ὑπῆρξε πολὺ ὀλιγώτερον καταθλιπτικὸν καὶ ἄδικον ἢ ἡ ἐπιβολή, διότι,ὡς προείπομεν, δὲν ἐπεβάρυνεν εἰμὴ τοὺς πλουσιωτέρους γαιοκτήτας καὶ τοῦτο ὡς πρὸς μόνα τὰ ὑπὸ πενήτων ἐγκαταλειφθέντα κτήματα. Ὑπῆρξαν ἴσως δυνατοί τινες εἰς οὓς ἀπέβη ἐπαχθὴς καὶ ἡ τοιαύτη ὑποχρέωσις, ἠξεύρομεν ὅμως ὅτι, ὅσον καὶ ἂν ἠγωνίσθησαν πολλοὶ βασιλεῖς καὶ αὐτὸς ὁ Βασίλειος νὰ διακωλύσωσιν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπεκτείνωσι τὰς ἰδίας κτήσεις διὰ τῆς ἐκ παντὸς τρόπου *προσλήψεως τῶν μικροτέρων κτημάτων*, πολλοὶ ἐξ αὐτῶν δὲν ἔπαυον ἐπιδιώκοντες τὴν τοιαύτην προσαύξησιν, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς συνεχοῦς ἐπαναλήψεως τῶν ἀπαγορευτικῶν ἐκείνων διατάξεων· ὥστε ὡς πρὸς τοὺς τοιούτους τὸ ἀλληλέγγυον διηυκόλυνε μᾶλλον κὴν ἐκπλήρωσιν τῆς πλεονεκτικῆς αὐτῶν ροπῆς, καὶ δύναται μάλιστα νὰ λογισθῇ ἐπὶ τέλους ὡς ἔμμεσός τις κατάργησις τῶν νόμων ὅσοι ἐξεδόθησαν πρὸς περιστολὴν τῆς ἀπεριορίστου ἐπεκτάσεως τῶν μεγάλων κτημάτων. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οὐδὲν ἧττον ἐκίνησε πολλὴν κατακραυγήν. Πολὺ ὅμως ὑποπτεύομεν ὅτι ὁ θόρυβος οὗτος ἐπροξενήθη οὐχὶ τόσον ὑπὸ τῶν δυνατῶν ὅσον ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Σεργίου καὶ πολλῶν ἀρχιερέων κα ἀσκητῶν ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγων, οἵτινες ἠθέλησαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης ἵνα ἐπιτύχωσι τὴν κατάργησιν τῆς νεαρᾶς, δι' ἧς ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς εἶχεν ἀπαγορεύσει τὴν ἀφιέρωσιν γαιῶν εἰς μοναστήρια καὶ ἐκκλησίας. Τὸ κείμενον τῆς νεαρᾶς ταύτης, δι' ἧς κατηργήθη ἡ προηγουμένη, περισωθέν, μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Βασίλειος Β' εἶχεν ἄλλας περὶ θρησκείας δοξασίας ἢ ὁ Νικηφόρος, μᾶλλον δὲ ὅτι, ὢν πρὸ *πάντων ἀνὴρ* πολεμικός, ὑπέγραφεν, ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν ὅ,τι τῷ καθυπέβαλλον, χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ πολὺ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἦτο συντεταγμένον. Ὅθεν παραθέτομεν ἐπὶ λέξεως αὐτὸ τῆς νεαρᾶς ταύτης τὸ κείμενον, ἵνα ὁ ἀναγνώστης, ὅστις γνωρίζει ἤδη τὴν προηγουμένην, δυνηθῇ οἴκοθεν νὰ κρίνῃ περὶ τῆς ἀκριβείας τῆς ἀνωτέρω παρατηρήσεως.

«Ἡ ἐκ Θεοῦ *βασιλεία* ἡμῶν καὶ *παρὰ* μοναχῶν ἐπ' εὐλαβείᾳ καὶ ἀρετῇ μαρτυρουμένων, καὶ παρὰ πολλῶν ἄλλων ἀναμαθοῦσα τὴν περὶ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν εὐαγῶν οἴκων παρὰ τοῦ τῆς βασιλείας ἐπιβάντος κυροῦ Νικηφόρου τεθεῖσαν νομοθεσίαν, αἰτίαν καὶ ῥίζαν τῶν παρόντων γενέσθαι κακῶν, καὶ τῆς οἰκουμενικῆς ταύτης ἀνατροπῆς καὶ συγχύσεως, ἅτε μὴ πρὸς ἀδικίαν καὶ ὕβριν τῶν ἐκκλησιῶν μόνον καὶ τῶν εὐαγῶν οἴκων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ γενομένην, ἄλλως τε δὲ καὶ ἔργῳ τοῦτο βεβαιωθεῖσα (ἐξ ὅτου γὰρ τὰ τῆς τοιαύτης ἐκράτησαν νομοθεσίας οὐδ' ὁπωσοῦν, οὐδ' ὁτιοῦν χρηστὸν ἄχρι καὶ σήμερον τῷ καθ' ἡμᾶς ἀπήντησε βίῳ, ἀλλὰ συμφορᾶς μᾶλλον ἐπέλιπεν εἶδος ὅλως οὐδέν)· θεσπίζει διὰ τοῦ παρόντος εὐσεβοῦς ἐνυπογράφου χρυσοβούλλου, τὸ τὴν ῥηθεῖσαν νομοθεσίαν ἀργεῖν ἀπὸ τῆς παρούσης ταύτης ἡμέρας ἄκυρόν τε καὶ ἄπρακτον τοῦ λοιποῦ διαμένειν· ἐνεργεῖν δὲ τοὺς πρὸ ταύτης κειμένους περί τε τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν εὐαγῶν οἴκων νόμους, καὶ οὓς ὅ,τε ἀοίδιμος τῆς βασιλείας ἡμῶν πάππος, ὅ,τε πατὴρ

ἐκείνου ὅ,τε ἐπίπαππος ἄριστά τε καὶ θεοφιλέστατα ἔθεσαν. Καὶ ὥστε ἀσφαλῆ καὶ ἀμετάθετον εἶναι τὴν παροῦσαν διάταξιν οἰκείᾳ χειρὶ ὑποσημειούμενοι χρυσῇ σφαγῖδι ταύτην ὑποσφραγισθῆναι διωρισάμεθα. Μηνὶ Ἀπριλίῳ δ', ἐπινεμήσεως α', ἐν ἔτει 6496». Ὁπωσδήποτε τὸ ἀλληλέγγυον ἴσχυσεν ἐπὶ 25 ἔτη, καταργηθὲν ὑπὸ Ρωμανοῦ Γ' τοῦ Ἀργυροῦ.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξηκολούθει ὁ κατὰ τῆς Βουλγαρίας πόλεμος, ἐπὶ ἕνδεκα ἔτη, ἀλλ' ἀτελέσφορος, διότι ὁ μὲν Σαμουὴλ δὲν ἐτόλμα ν' ἀνταγωνισθῇ ἐκ παρατάξεως πρὸς τὸν βασιλέα, ὁ δὲ Βασίλειος μὴ ἐπιχειρῶν τὴν ἐκπολιόρκησιν τῶν φρουρίων, ἥτις ἐν τοιαύτῃ καταστάσει πραγμάτων ἠδύνατο μόνη νὰ ἐπαγάγῃ τὴν ὁριστικὴν τῆς χώρας κατάληψιν, περιωρίζετο εἰς ἁπλᾶς ἐπιδρομὰς καὶ δῃώσεις. Ἐπὶ τέλους ὅμως αἱ συμφοραὶ τὰς ὁποίας συνεπήγοντο αἱ ἐπιδρομαὶ αὗται ἀπέβησαν τοσοῦτο δειναὶ ὥστε ὁ Σαμουὴλ ἀπεφάσισε τῷ 1014 νὰ πράξῃ γενναιότερόν τι πρὸς ἄμυναν τῆς ἰδίας χώρας. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἀφ' ἑνός, ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς ἐνέβαλλε πάντοτε διὰ τῆς κλεισούρας τῆς ὀνομαζομένης Κλειδίον, ἐπετείχισε τὴν δυσχωρίαν ταύτην καὶ συμπυκνώσας ὄπισθεν τοῦ φραγμοῦ πολλὴν δύναμιν περιέμενεν ἐκεῖ τὸν ἀντίπαλον· ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐξέπεμψε πρὸς ἀντιπερισπασμὸν ἕνα τῶν ἐγκρίτων αὐτοῦ στρατηγῶν, τὸν Δαυὶδ Νεστωρίτσην μετὰ στρατιᾶς ἀξιολόγου κατὰ Θεσσαλονίκης. Ὁ ἀντιπερισπασμὸς οὗτος δὲν διεκώλυσε τὸν Βασίλειον ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τοῦ Κλειδίου. Τῆς Θεσσαλονίκης ἦρχε τότε, ἀντὶ τοῦ Ἀριανίτου, ἀναλαβόντος τὴν ἡγεμονίαν μοίρας τινὸς τοῦ ἐνεργοῦ στρατοῦ, ὁ Θεοφύλακτος Βοτανειάτης, ὅστις ἐξελθὼν μετὰ τοῦ υἱοῦ Μιχαὴλ εἰς ἀπάντησιν τοῦ Νεστωρίτση καὶ τρέψας αὐτὸν κατὰ κράτος, καὶ προσλαβὼν λείαν ἄφθονον καὶ αἰχμαλώτους πολλοὺς ἀπῆλθε πρὸς τὸν βασιλέα, πολιορκοῦντα τὸ ἐν τῇ κλεισούρᾳ τοῦ Κλειδίου ὀχύρωμα. Ἐν τούτοις ἡ πολιορκία αὕτη παρετείνετο. Οἱ περὶ τὸν Σαμουὴλ ἀντεῖχον γενναίως καὶ ἀπὸ τοῦ ὕψους βάλλοντες ἐτραυμάτιζον πολλοὺς τῶν ἐπιτιθεμένων ὥστε ὁ Βασίλειος εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἀπελπίζεται ὅτι θέλει κατορθώσει τὴν διάβασιν, ὅτε ὁ στρατηγὸς Νικηφόρος Ξιφίας ἐπενόησε νὰ κάμψῃ τὴν δυσχωρίαν περιοδεύων μετὰ τῆς μοίρας του τὸ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Κλειδίου κείμενον ὑψηλὸν ὄρος Βαλαθίσταν, καὶ ἀνερχόμενος διὰ τῶν τραχυτάτων αὐτοῦ πλευρῶν. Τούτου δὲ γενομένου κατῆλθεν ἐξαίφνης τῇ 29 Ἰουλίου εἰς τὰ ὀπίσθια τῶν Βουλγάρων, οἵτινες καταπλαγέντες διὰ τὸ ἀπροσδόκητον τοῦ πράγματος ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἐγκαταλιπόντες τὸ τεῖχος καὶ κατεδιώχθησαν ἀπνευστὶ ὑπό τε τοῦ Ξιφίου καὶ τοῦ βασιλέως. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἔπεσον πολλοὶ πολέμιοι καὶ πολὺ πλείονες ἠχμαλωτεύθησαν. Αὐτὸς ὁ Σαμουὴλ μόλις διέφυγε τὸν κίνδυνον τῇ συνεργίᾳ τοῦ υἱοῦ του, γενναίως ὑπὲρ τοῦ πατρὸς ἀγωνισθέντος καὶ ἀναβιβάσαντος αὐτὸν εἰς ἵππον, καὶ ἀπαγαγόντος εἰς τὸ φρούριον Πρίλαπον (τὸν σημερινὸν Περλεπέν, παρὰ τῷ Κιουτσοὺκ καρὰ σού, πρὸς δυσμὰς τοῦ Βαρδαρίου). Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπεχείρησεν ἤδη, ὡς λέγεται, ἐκδίκησιν φοβερὰν κατὰ τῶν Βουλγάρων. Παρατάξας τοὺς αἰχμαλώτους, οἵτινες συνεποσοῦντο κατὰ τὰ φημιζόμενα εἰς 15.000 κατὰ λόχους ἀνδρῶν 100, διέταξε νὰ τυφλωθῶσιν οἱ 99 ἄνθρωποι ἑκάστου λόχου, τοῦ δὲ ἑκατοστοῦ νὰ ἐξορυχθῇ ὁ ἕτερος μόνον ὀφθαλμὸς ἵνα δυνηθῇ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὁδηγὸς τῶν λοιπῶν. Οὕτω δὲ ἔχοντας ἀπέμπεψεν αὐτοὺς εἰς Πρίλαπον πρὸς τὸν Σαμουήλ, ὅστις λιποθυμήσας ἅμα εἶδε τὸ οἰκτρὸν τοῦτο θέαμα δὲν συνῆλθεν εἰμὴ μετὰ καρδιακοῦ παλμοῦ, ἐξ οὗ ἀπέθανε μετὰ δύο ἡμέρας, τῇ 15 Σεπτεμβρίου. Ἀνεφέραμεν τὸ γεγονὸς τοῦτο ὅπως διηγοῦνται αὐτὸ οἱ χρονογράφοι, ἂν καὶ ὁ μὲν Κεδρηνὸς ἐκφράζει δισταγμόν τινα περὶ τοῦ τοσούτου ἀριθμοῦ τῶν ἐκτυφλωθέντων, αἰχμαλώτων, ὁ δὲ Σλόσσερ ὑποδεικνύει ὅτι τὸ ὅλον πρᾶγμα φαίνεται ἀπίθανον.

τὰ δὲ μεταξὺ τῶν δύο ἐθνῶν πάθη ἦσαν τοιαῦτα ὥστε ἠδύναντο νὰ ἐπινοήσωσι βραδύτερον ἢ νὰ ἐξογκώσωσι τοὐλάχιστον τὴν ἀγρίαν καὶ ἐπιτετηδευμένην ἐκδίκησιν. Σημειωτέον προσέτι ὅτι κατὰ τὸν Ἐφραίμιον ὁ Βασίλειος ἐκ τούτου ἐπωνομάσθη Βουλγαροκτόνος, ἐνῷ τὸ τοιοῦτον ἐπώνυμον προϋποτίθησι θανάτωσιν μᾶλλον ἢ τύφλωσιν. Ἀλλὰ καὶ γενομένην μέχρι τινὸς ἂν ὑποθέσωμεν τὴν πρᾶξιν, δὲν πρέπει, ὡς πολλάκις εἴπομεν, νὰ κρίνωμεν αὐτὴν κατὰ τὰς παρούσας ἡμῶν δοξασίας, μηδὲ νὰ καταδικάσωμεν τὸν Βασίλειον ὡς ἀνήμερόν τι θηρίον. Ἡ τύφλωσις ἦτο ποινὴ ἀποτρόπαιος ἀλλ' ἀνεγνωρισμένη τότε, ὡς μὴ ὤφελεν, ὑπὸ τοῦ ποινικοῦ δικαίου, ὅπως ὁ διὰ τοῦ πυρὸς ἢ διὰ μυρίων ἄλλων βασάνων θάνατος ἦτο, ὡς μὴ ὤφελε, ποινὴ ἀνεγνωρισμένη εἴς τινας περιστάσεις ἐν ταῖς νομοθεσίαις πολλῶν δυτικῶν τῆς Εὐρώπης ἐπικρατειῶν μέχρι τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐν μέρει μέχρις ἐσχάτων. Βεβαίως ἡ ἐφαρμογὴ τοιούτων ποινῶν προξενεῖ τόσῳ μᾶλλον ἀπαισίαν ἐντύπωσιν, ὅσῳ πλειότεροι εἶναι οἱ ἄνθρωποι εἰς οὓς διὰ μιᾶς ἐφαρμόζονται. Ἀλλά, καὶ ὑποτιθεμένου πάντοτε ὅτι τοσοῦτοι ἐγένοντο οἱ τυφλωθέντες, ὑπάρχουσι περιστάσεις καθ' ἃς τὰ φιλανθρωπότερα ἔθνη ἐξίστανται οὕτως εἰπεῖν τῶν φρενῶν καὶ ἐκτραχηλίζονται εἰς ἀνοσιουργήματα ἄξια λαῶν ἀγρίων. Ἡ ἱστορία τῶν δύο πρώτων ἐθνῶν τῆς οἰκουμένης τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ νεωτέρου ἀγγλικοῦ βρίθει δυστυχῶς τοιούτων γεγονότων. Ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῶμεν ἐπὶ παραδείγματος τὰς πανδήμους σφαγὰς τὰς διαπραχθείσας κατὰ τῶν Μυτιληναίων, τῶν Μηλίων καὶ τῶν καθολικῶν Ἰρλανδῶν. Καὶ ἔπειτα μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἐνταῦθα προέκειτο οὐχὶ περὶ πράξεως δικαστικῶς ἢ νομοθετικῶς μετὰ συζήτησιν μακρὰν καὶ ἄνετον ἀποφασισθείσης, ὅπως συνέβη πολλάκις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι καὶ ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ, ἀλλὰ περὶ πράξεως γενομένης ἐν τῇ ἀκμῇ πολέμου μακροῦ, ἐναγωνίου, καταστρεπτικοῦ ὑπὸ τὸ κράτος πάθους ἀκαριαίου καὶ ἀκατασχέτου, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καταλαμβάνονται πολλάκις οἱ στρατηγοί, καὶ αὐτοὶ οἱ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις εἰς ἀναλόγους περιστάσεις (ἐν Ἀφρικῇ λόγου χάριν οἱ γάλλοι στρατηγοί), καὶ ὑπὸ τοῦ ὁποίου τόσῳ μᾶλλον παρεφέρθη ὁ Βασίλειος ὅσῳ ὁ ἀγὼν οὗτος ὁ διαρκέσας ἤδη ἐκ διαλειμμάτων 40 περίπου ἔτη ἐξηκολούθει ὢν τοσοῦτον πεισματώδης ὥστε ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ ἔτι οὐ μικρὸν πεισματωδέστερος παρά ποτέ.

Ὁ τσάρος τῶν Βουλγάρων ἀποθνήσκει ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν τυφλωθέντων στρατιωτῶν του
(Ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ Μανασσῆ)

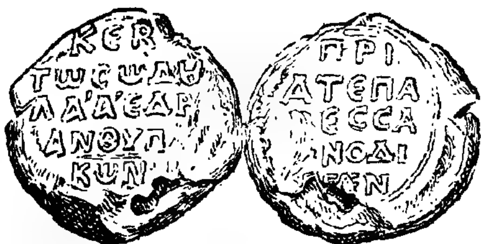
Τῷόντι ὁ βασιλεὺς ἐκπολιορκήσας τὸ Κλειδίον προεξέπεμψε τὸν Θεοφύλακτον Βοτανειάτην πρὸς τὰ περὶ Στρούμπιτζαν ὄρη (τὴν σημερινὴν Στρούμνιτζαν, πρὸς ἀνατολὰς

τοῦ Βαρδαρίου) ἵνα καταστρέψῃ τὰ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ὀχυρώματα τῶν πολεμίων καὶ διανοίξῃ αὐτῷ τὴν ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ἄγουσαν ὁδόν. Ἀλλ' οἱ Βούλγαροι ἀφήσαντες τὸν Βοτανειάτην νὰ εἰσέλθῃ ἀκωλύτως, ἔπειτα, ἐνῷ ἠθέλησε νὰ ἐπιστρέψῃ πρὸς τὸν βασιλέα, ἐπέπεσον κατ' αὐτοῦ ἔν τινι ἐπιμήκει στενῷ καὶ κατέστρεψαν τὸν στρατὸν αὐτοῦ ἐξ ὁλοκλήρου, πεσόντος καὶ τούτου ἐν τῇ πανωλεθρίᾳ ταύτῃ. Τότε ὁ βασιλεὺς ἀθυμήσας δὲν ἔκρινεν εὔλογον νὰ προχωρήσῃ, ἀλλ' ἐπαλινδρόμησεν εἰς τὰ Ζαγόρια, ὅπου παρέλαβε διὰ συνθηκῶν τὸ ὀχυρὸν φρούριον Μελένικον, καὶ καταλιπὼν ἐν αὐτῷ φρουρὰν ἀρκοῦσαν μετέβη εἰς Μοσυνούπολιν. Ἐκεῖ ἔμαθε τῇ 24 Ὀκτωβρίου τὸν θάνατον τοῦ Σαμουὴλ καὶ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Γαβριὴλ τοῦ καὶ Ρωμανοῦ, ὅστις ὑπερεῖχε μὲν τοῦ πατρὸς κατὰ τὴν ρώμην τοῦ σώματος, κατὰ δὲ τὴν φρόνησιν καὶ τὸν νοῦν ἦτο πολὺ αὐτοῦ ὑποδεέστερος. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐνεψύχωσε τὸν Βασίλειον, ὅστις, κατελθὼν ἐπὶ μικρὸν εἰς Θεσσαλονίκην, ἀπεφάσισεν ἐν μέσῳ τοῦ χειμῶνος νὰ ἐπιχειρήσῃ νέαν ἐκστρατείαν, ἐνέβαλεν εἰς Πελαγονίαν, ἐπυρπόλησε τὰ ἐν Βουτελίῳ (τὰ σημερινὰ Βιτώλια) βασίλεια τοῦ Γαβριήλ, ἐκυρίευσε τὰ φρούρια Πριλάπου καὶ Στυπείου καὶ ἔπειτα διὰ τοῦ ποταμοῦ Τσερνᾶ, ἤτοι τοῦ ἀρχαίου Ἐριγῶνος, καὶ τῶν Βοδενῶν ἐπέστρεψεν αὖθις εἰς Θεσσαλονίκην τῇ 9 Ἰανουαρίου 1015.

Ἀλλ' ἅμα ἐπιστάντος τοῦ ἔαρος ἀπεδόθη εἰς νέους ἀγῶνας. Ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ τὰ πάθη καὶ τὰ συμφέροντα διεσταυροῦντο ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε τὸ χθὲς ὑποτασσόμενον φρούριον σήμερον ἀφίστατο, καὶ ὁ σήμερον ὀμνύων πίστιν αὔριον προέδιδεν. Ὁ βασιλεὺς ἔμαθεν ἤδη ὅτι ἡ φρουρὰ ἣν εἶχεν ἐγκαταστήσει εἰς Βοδενά, ὅτε πρὸ 14 ἐτῶν ἐκυρίευσε τὴν ὀχυρὰν ταύτην πόλιν, ὕψωσεν αἴφνης τὴν σημαίαν τῆς στάσεως. Ὅθεν ἐπελθὼν ἄνευ ἀναβολῆς ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ παραδοθῇ διὰ συνθηκῶν· καὶ ταύτην μὲν μετῴκισεν, ὅπως καὶ τὴν προηγουμένην εἰς Βολερόν, ἠσφάλισε δὲ τὴν κατοχὴν τῶν ἐνταῦθα θρακικῶν στενῶν ἀνεγείρας ἐν τῷ μέσῳ τῆς δυσχωρίας δύο ἕτερα φρούρια, ὧν τὸ μὲν ὠνόμασε Καρδίαν, τὸ δὲ Ἅγιον Ἠλίαν. Τότε ἐπέστρεψεν ἐπὶ μικρὸν εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἔλαβε γράμματα τοῦ νέου ἡγεμόνος τῶν Βουλγάρων Γαβριήλ, ὑποσχομένου ὑποταγὴν καὶ δούλωσιν. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς δυσπιστήσας εὐλόγως πρὸς τὰς ὑποσχέσεις ταύτας ἐξαπέστειλε τὸν Νικηφόρον Ξιφίαν καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Διογένην (τὸν διορισθέντα στρατηγὸν Θεσσαλονίκης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βοτανειάτου) εἰς τὴν χώραν τῶν Μογλένων, μετ' οὐ πολὺ δὲ φθάσας καὶ αὐτὸς ἐκεῖ ἐπολιόρκησε τὸ φρούριον τοῦτο καὶ δι' ἀγώνων ἀτρύτων ὑπορύξας καὶ καταστρέψας τὸ τεῖχος ἠνάγκασε τοὺς ἔνδον νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὴν διάκρισίν του. Ἐκεῖ ᾐχμαλωτεύθησαν ἄνδρες βούλγαροι ἐπιφανεῖς πολλοί, ὁ Δομετιανὸς Κασκάνος, σύμβουλος τοῦ Γαβριήλ, ὁ φρούραρχος Μογλένων Ἠλίτζης, καὶ ἕτεροι δυνάσται καὶ λαὸς πολεμιστὴς οὐκ ὀλίγος· καὶ ἡ μὲν φρουρὰ ἐξωρίσθη εἰς τὴν ἄνω Μηδίαν τῆς Ἀσίας (Ἀσπρακανίαν τότε καλουμένην, Βασπουρακάν) (¹), τῶν δὲ κατοίκων ἐπέτρεψεν ὁ βασιλεὺς τὴν διαρπαγὴν εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ καὶ ἐπυρπόλησε τὸ φρούριον. Ἐκυρίευσε δὲ καὶ ἕτερον φρούριον γειτονικὸν τῶν Μογλένων καλούμενον Ἐνάτια, καί, ἐνῷ περὶ ταῦτα ἠσχολεῖτο κατὰ μῆνα Αὔγουστον, λαμβάνει πάλιν ἐκ Βουλγαρίας εἴδησιν σπουδαίαν. Ὁ Γαβριὴλ οὔτε ἔτος ὁλόκληρον ἄρξας ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ ἐξαδέλφου αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ καὶ Βλαδισλαύου τοῦ ὁποίου ἄλλοτε εἶχε σώσει τὴν ζωήν, μέλλοντος νὰ θανατωθῇ ὑπὸ τοῦ Σαμουήλ. Ὁ δὲ νέος κυριάρχης ἔπεμψε πρὸς τὸν βασιλέα πρέσβεις καὶ ἐπιστολὰς ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ἀρχόντων Βουλγαρίας, δι' ὧν ἀνωμολόγουν πάν-

(¹) **Βασπουρακὰν** εἶναι ὄνομα τῆς χώρας τῆς ἀνατολικῆς Ἀρμενίας. Τὸ ὄνομα εἶναι ἀρμενικόν.

τες ὅτι θέλουσι διατελεῖ τοῦ λοιποῦ ὑπήκοοι, πιστοὶ καὶ δοῦλοι. Καὶ τῷόντι προσῆλθε μετ' ὀλίγον εἰς τὸν βασιλέα ὁ Κασκάνος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἐν Μογλένοις αἰχμαλωτευθέντος Δομετιανοῦ, τὸν ὁποῖον πολυειδῶς ἐπεριποιήθη καὶ ἐτίμησεν ὁ βασιλεύς. Ἀλλὰ μικρὸν ἔπειτα μανθάνει ὅτι ὁ Ἰωάννης ἐδολιεύετο αὐτὸν καὶ ὅτι ἡτοιμάζετο νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν στάσιν. Ὅθεν ἀγανακτήσας διὰ τὴν νέαν ταύτην προδοσίαν ἐλεηλάτησε τὴν περίχωρον Ὀστροβοῦ καὶ Σωσκοῦ καὶ τὴν πεδιάδα Πελαγονίας, ἀποτυφλῶν ἐν τῇ ὀργῇ αὐτοῦ, ὡς λέγεται, πάντας τοὺς αἰχμαλωτευομένους Βουλγάρους. Ἐκεῖθεν προήλασε μέχρις Ἀχρίδος, ἐν ᾗ ὑπῆρχον τὰ βασίλεια τῶν Βουλγάρων, καὶ παραλαβὼν τὴν πόλιν καὶ διατάξας τὰ δέοντα ἀπεφάσισε, καίτοι προσεγγίζοντος τοῦ χειμῶνος, νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ Δυρράχιον, διότι ἔμαθεν ὅτι ἡ πόλις αὕτη ἀπειλεῖται ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, ὅστις ἀπελπισθεὶς περὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν ἠθέλησε νὰ μεταφέρῃ τὸν ἀγῶνα εἰς τὰς δυτικάς. Ἐνῷ ὅμως ὁ Βασίλειος ἦτο ἕτοιμος νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν πρὸς τὰ πρόσω ταύτην πορείαν λαμβάνει αἴφνης τὴν ἀγγελίαν ὅτι δύο στρατηγοί του, ὁ Γεώργιος Γονιτσιάτης καὶ ὁ Ὀρέστης, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀφήσει ὄπισθεν αὐτοῦ ἵνα συνέχωσι τὴν Πελαγονίαν, ἐμπεσόντες εἰς ἐνέδραν τινὰ ἑνὸς τῶν ἐπισημοτέρων καὶ δοκιμωτέρων στρατηγῶν τῆς Βουλγαρίας, τοῦ Ἰβάτζη, ἐντελῶς μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτῶν ἐξωλοθρεύθησαν. Ἐντεῦθεν ὑπὸ λύπης καταληφθεὶς ἐπέστρεψεν εἰς Πελαγονίαν καὶ καταδιώξας τὸν Ἰβάτζην κατῆλθε μέχρι Θεσσαλονίκης. Ἀπὸ ἐκεῖ δὲ πάλιν ἀνέβη εἰς Μοσυνούπολιν καὶ ἐξέπεμψεν ἀφ' ἑνὸς μὲν κατὰ Στρουμπίτζης τὸν Δαυὶδ Ἀριανίτην, ἀφ' ἑτέρου κατὰ τῶν ἐν Τριαδίτζῃ φρουρίων τὸν Νικηφόρον Ξιφίαν, ἐξ ὧν ὁ μὲν Ἀριανίτης ἐκυρίευσε τὸ φρούριον Θερμίτσα, ὁ δὲ Ξιφίας τὸ φρούριον Βοϊῶν, καὶ τότε τελευταῖον ὁ βασιλεὺς ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1016.

Σφραγὶς Κωνσταντίνου Διογένους, πρωτοπροέδρου, ἀνθυπάτου, πατρικίου καὶ «*Κατεπάνω*» τῆς Θεσσαλονίκης.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁ βασιλεὺς ἀπησχολήθη κατ' ἀρχὰς ὑπὸ ἑτέρων σπουδαίων ὑποθέσεων. Ἵνα ἐξασφαλίσῃ τὴν Ταυρικὴν χερσόνησον ἐξέπεμψε κατὰ τῶν αὐτόθι Χαζάρων ὑπὸ Μογγὸν τὸν υἱὸν Ἀνδρονίκου τοῦ λυδοῦ ναυτικὴν καὶ πεζικὴν δύναμιν, δι' ἧς τῇ συνδρομῇ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ρώσων Βλαδιμίρου καθυπέταξε τὴν χώραν. Συγχρόνως, ἐπειδὴ ὁ τῆς ἄνω Μηδίας ἄρχων Σεναχηρείμ, μὴ δυνάμενος νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὰς γείτονας τουρκικὰς φυλάς, παρέδωκε τὴν χώραν αὐτοῦ εἰς τὸν βασιλέα, οὗτος τοῦτον μὲν προεχειρίσατο πατρίκιον καὶ στρατηγὸν Καππαδοκίας, ἀνταποδοὺς ὡς ἰδιοκτησίαν τὰς πόλεις Σεβάστειαν, Λάρισαν, Ἄβαραν καὶ ἄλλας πολλὰς κτήσεις, στρατηγὸν δὲ Μηδίας διώρισε τὸν Βασίλειον Ἀργυρόν, καὶ τούτου ἀποτυχόντος ἀπέστειλεν ἀντ' αὐτοῦ τὸν Νικηφόρον Κομνηνόν, ὅστις τὸ μὲν διὰ πειθοῦς τὸ δὲ διὰ βίας κατέστησεν ὑπήκοον τὴν χώραν τῷ βασιλεῖ. Μόλις δὲ κατὰ τοὺς τελευταίους τοῦ ἔτους τούτου μῆνας ἐστράτευσεν ὁ βασιλεὺς εἰς Τριαδίτσαν καὶ ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τοῦ ἰσχυροῦ Περνίκου. Ἀλλὰ καίτοι ἐπιμείνας ἐνταῦθα ἐπὶ 88 ἡμέρας δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ καὶ ὑπεχώρησεν ἄπρακτος εἰς Μοσυνούπολιν. Ἐκεῖ δὲ ἀναπαύσας τὸν στρατὸν μέχρι τοῦ ἔαρος τοῦ ἑπομένου ἔτους 1017 ἐνέβαλεν αὖθις εἰς Βουλγαρίαν, καὶ τὸν μὲν Δαυὶδ Ἀριανίτην καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Διογένην ἐξέπεμψεν εἰς τὴν λεηλασίαν τῶν πεδιάδων

τῆς Πελαγονίας, αὐτὸς δὲ ἐξεπολιόρκησε καὶ ἐνέπρησε τὸ φρούριον Λογγόν, διαμοιράσας εἰς τρία τοὺς αἰχμαλώτους, ὧν μίαν μερίδα παρέσχεν εἰς τοὺς συμμάχους αὐτοῦ Ρώσους, μίαν εἰς τὸν ἐθνικὸν στρατὸν καὶ μίαν ἐπεφύλαξεν ἑαυτῷ. Μεθ' ὃ ἐλθὼν μέχρι Καστορίας ἠθέλησε νὰ πολιορκήσῃ τὸ δυσπόρθητον τοῦτο φρούριον. Ἀλλ' ἐνῷ ἐπείθετο πόσον δύσκολον ἦτο τὸ ἔργον μανθάνει συγχρόνως ἐκ γράμματος τοῦ ἐν Δορυστόλῳ στρατηγοῦ ὅτι ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Κρακρᾶς μετὰ δυνάμεως πολλῆς, μέλλοντες νὰ προσλάβωσι καὶ Πετσενέγους, ἑτοιμάζονται νὰ ἐπιτεθῶσιν ἐξόπισθεν κατ' αὐτοῦ. Ὁ βασιλεύς, ὅστις, πρὸ καιροῦ ποθῶν ν' ἀγωνισθῇ ἐκ τοῦ συστάδην κατὰ τῶν πολεμίων ἔβλεπεν αὐτοὺς ἀποφεύγοντας πᾶσαν κρίσιμον συμπλοκήν, καὶ τούτου ἕνεκεν ἀνηλίσκετο εἰς λεηλασίας καὶ πολιορκίας, ἐπέστρεψε τοσούτῳ προθυμότερον εἰς συνάντησιν τῶν πολεμίων ὅσῳ ἔβλεπε δυσκατάλυτον τὴν Καστορίαν. Πορευόμενος δὲ κατ' αὐτῶν ἐκυρίευσε καὶ ἐνέπρησε τὸ φρούριον Βοσιγράδ, ὠχύρωσε τὴν Βέρροιαν καὶ ἐδῄωσε τὰ πέριξ τοῦ Ὀστροβοῦ καὶ Μολισκοῦ. Πάλιν ὅμως ἐψεύσθη τῆς ἐλπίδος του νὰ πολεμήσῃ ἐκ παρατάξεως, διότι, ἀρνηθέντων τῶν Πετσενέγων τὴν συμμαχίαν αὐτῶν, ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Κρακρᾶς δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐπιχειρήσωσι τὸ ἔργον μόνοι. Τότε ἐτράπη ὁ βασιλεὺς αὖθις ἐπὶ πολιορκίας, νομίσας ὅτι ἀρκεῖ νὰ ἐκπέμψῃ κατὰ τοῦ Ἰωάννου τὸν Κωνσταντῖνον Διογένην μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς. Αὐτὸς δὲ ἐξεπολιόρκησε καὶ κατέφλεξε τὴν Σέτιναν, ἐν ᾗ ἦσαν τὰ βασίλεια τοῦ Σαμουήλ, καὶ σῖτος ἀπέκειτο πολύς, τοῦ ὁποίου ἐπετράπη ἡ διαρπαγὴ εἰς τὸν στρατόν. Ἀλλὰ μόλις διαπράξας τοῦτο πληροφορεῖται ὅτι ὁ Ἰωάννης μαθὼν τὴν κατ' αὐτοῦ πορείαν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Διογένους ἔστησεν ἐνέδραν καθ' ὁδόν. Ὁ βασιλεὺς ἐφοβήθη εὐλόγως μήπως ὁ στρατηγός του οὗτος ἐμπέσῃ εἰς τὴν παγίδα ὅπως τοσοῦτοι ἄλλοι [illegible] στρατηγοί, ὁ Γονιτσιάτης καὶ ὁ Ὀρέστης, ὁ Βοτανειάτης καὶ ὁ Ταρωνί-

Ἡ μάχη τῆς Σεταίνης. Οἱ Βούλγαροι φεύγουν ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοῦ Βασιλείου
(Εἰκὼν Βαλντα)

της· ὅθεν οὐδὲν οὐδενὶ διακοινώσας ἀλλὰ προελάσας ἔφιππος πρὸ τοῦ στρατοῦ καὶ εἰπὼν μόνον «ὅστις πολεμιστὴς ἀκολουθείτω μοι» ἀπῆλθε κατεσπευσμένως εἰς τὸν χῶρον τῆς ἐνέδρας. Ἡ ἐντύπωσις ἣν ἐπροξένησεν ἡ ἀπροσδόκητος ἐμφάνισίς του μαρτυρεῖ τὸν τρόμον τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐμπνεύσει εἰς τοὺς Βουλγάρους. Ὅταν οἱ σκοποὶ τοῦ Ἰωάννου εἶδον τὸν βασιλέα ἐπερχόμενον, ἔδραμον ἀμέσως εἰς τὸ στρατόπεδον κραυγάζοντες «Βεζῆτε· τζαῖζαρ»· δηλαδὴ «φύγετε· ὁ αὐτοκράτωρ». Οἱ Βούλγαροι εἶχον ἤδη φέρει εἰς ἀμηχανίαν τὸν Διογένην, ἀλλ' ἅμα ἀκούσαντες τὴν φοβερὰν ἐκείνην κραυγὴν ἔφυγον ἀμέσως προτροπάδην σὺν τῷ Ἰωάννῃ, οἱ δὲ περὶ τὸν Διογένην ἀναθαρρήσαντες ἐδίωκον αὐτοὺς κατόπιν, κτείναντες μὲν πολλοὺς συλλαβόντες 200 πανοπλίτας καὶ τοὺς ἵππους καὶ τὴν ἀποσκευὴν τοῦ Ἰωάννου καὶ τὸν τούτου ἀνεψιόν. Ταῦτα κατορθώσας ὁ βασιλεὺς ἐπέστρεψε πρὸς τὰ Βοδενὰ καὶ διατάξας αὐτόθι τὰ δέοντα ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῇ 9 Ἰανουαρίου 1018.

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπῆλθε τελευταῖον ἡ ὁριστικὴ κρίσις τοῦ μεγάλου τούτου ἀγῶνος. Ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Ἰωάννης, ὅστις καὶ πρότερον εἴτε αὐτὸς εἴτε διὰ τῶν στρατηγῶν του εἶχε προσβάλει τὸ Δυρράχιον, ἀπεφάσισεν ἤδη νὰ πολιορκήσῃ αὐτὸ πάσῃ δυνάμει. Ἀλλὰ κρατερᾶς γενομένης συμπλοκῆς περὶ τὰ τείχη τῆς πόλεως ταύτης ἔπεσεν ὁ Ἰωάννης· ὁ δὲ θάνατος αὐτοῦ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γαβριήλ, καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σαμουήλ, καὶ μετὰ τοσαύτας συμφορὰς καὶ ἥττας τῶν τεσσάρων μάλιστα τελευταίων ἐνιαυτῶν, κατέπεισε τοὺς Βουλγάρους ὅτι ἀνάγκη νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὸ πεπρωμένον. Ὁ βασιλεύς, ἅμα πληροφορηθεὶς τὰ συμβαίνοντα, ἔσπευσε νὰ στρατεύσῃ δι' ὑστάτην φορὰν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἔαρι τοῦ 1018 ἵνα δρέψῃ τὰ ἆθλα τῆς καρτερίας αὐτοῦ καὶ τῆς δεξιότητος. Μόλις δὲ ἀφίκετο εἰς Ἀδριανούπολιν, καὶ προσῆλθον ἐκ μέρους τοῦ περιφήμου Κρακρᾶ ὁ ἀδελφὸς καὶ υἱός του ἀναγγέλλοντες τὴν ὑποταγὴν αὐτοῦ καὶ τὴν παράδοσιν τοῦ δὶς ἐπὶ ματαίῳ πολιορκηθέντος Περνίκου καὶ ἑτέρων 35 φρουρίων. Ὁ βασιλεύς, τιμήσας αὐτοὺς ἀξίως καὶ ἀναβιβάσας τὸν Κρακρᾶν εἰς τὸν τῶν πατρικίων θρόνον, ἦλθεν εἰς Μοσυνούπολιν. Ἐνταῦθα ἐνεφανίσθησαν πάλιν πρέσβεις ἐκ Πελαγονίας καὶ Μωροβίσδου καὶ Λιπενίου, παραδίδοντες τὰς πόλεις τῶν χωρῶν τούτων. Ἐκεῖθεν ἐβάδισε πρὸς τὰς Σέρρας, ὅπου παρέστη αὐτὸς ὁ Κρακρᾶς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν 35 φρουράρχων, καὶ ἔτυχε καλῆς δεξιώσεως. Ἐκεῖ ὡσαύτως προσέφυγε καὶ ὁ ἡγεμὼν Στρουμπίτζης Δραγόμουζ προσφέρων τό τε φρούριον τοῦτο καὶ τὰ περὶ αὐτό, συνεπαγόμενος δὲ τὸν πατρίκιον Ἰωάννην Χαλδίας, ὅστις αἰχμαλωτευθείς ποτε ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ εἶχε μείνει ἐν τῇ φυλακῇ 22 ὅλα ἔτη. Ὁ βασιλεὺς τιμήσας τὸν Δραγόμουζ διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ πατρικίου ἐβάδισε πρὸς τὴν Στρούμπιτζαν, καὶ ἐνῷ προσήγγιζεν εἰς αὐτὴν εἶδε προσερχόμενον μετὰ γραμμάτων Μαρίας τῆς χήρας τοῦ Ἰωάννου τὸν ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας, ὑποσχομένης νὰ παραχωρήσῃ τὴν Βουλγαρίαν, ἐὰν συναινέσῃ εἰς τὰ παρ' αὐτῆς αἰτούμενα (1). Τί ἦσαν τὰ αἰτούμενα ταῦτα δὲν γνωρίζομεν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπείσθη ἡ Μαρία ὅτι πᾶσα περὶ συνθηκῶν συζήτησις ἦτο ἄκαιρος, διότι, παρεκτὸς τοσούτων ἄλλων στρατηγῶν ἄνευ ὅρου παραδοθέντων, συγχρόνως μὲ τὰ γράμματα αὐτῆς ἦλθεν εἰς συνάντησιν τοῦ βασιλέως καὶ ὁ Βόγδανος, ὁ τῶν ἐνδοτέρων φρουρίων τοπάρχης, ὅστις πρὸ καιροῦ συννενοημένος ὢν μετ' αὐτοῦ προεχειρίσθη ἤδη πατρίκιος. Ἐκ Στρουμ-

(1) Τὸν ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας. Ἀρχιεπίσκοπος ἦν τότε ὁ ἐν τῇ βουλγαρικῇ πρωτευούσῃ Τυρνόβου ἑδρεύων μητροπολίτης Τυρνόβου, ἔχων ὑφ' ἑαυτὸν πολλοὺς ἐπισκόπους. Τό τε ἀξίωμα καὶ ἡ προσωνυμία τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας εἶναι ὅλως διάφορα τοῦ βραδύτερον ἱδρυθέντος θρόνου τοῦ ἀρχιεπισκόπου πάσης Βουλγαρίας, ἑδρανέχοντος τὴν Ἀχρίδα (ἰδ. κατωτέρω).

τίτζης ὁ βασιλεὺς προέβη μέχρι Σκοπίων καὶ καταλιπὼν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ στρατηγὸν αὐτοκράτορα τὸν Δαυὶδ Ἀριανίτην ἐστράφη πρὸς τὰ ὀπίσω διὰ τῶν φρουρίων Στυπείου (Ἰστὶβ) καὶ Προσάκου μετὰ λιτῶν καὶ ὕμνων εὐφημούμενος καὶ τιμώμενος. Τότε δὲ τραπεὶς πρὸς τὰ δεξιὰ ἐπορεύθη εἰς Ἀχρίδα, παρὰ τῇ ὁποίᾳ ἔπηξε τὸ στρατόπεδον, καὶ τῆς ὁποίας ὅλος ὁ λαὸς ἐξῆλθεν εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ μετὰ *παιάνων καὶ κρότων*

Τὸ φρούριον τῆς Ἀχρίδος

καὶ εὐφημιῶν. Ἡ Ἀχρὶς (ἡ παλαιὰ Λυχνίς), κειμένη ἐπὶ λόφου ὑψηλοῦ καὶ ὀχυροῦ παρὰ τὴν ἀρκτικὴν ὄχθην τῆς λίμνης, ἥτις ἐξ αὐτῆς μὲν ἀνέκαθεν ὀνομάζεται, ἁπλοῦται δὲ εἰς τὰ μεθόρια τῆς Μακεδονίας καὶ Ἀλβανίας, ἦτο μητρόπολις τῆς πάσης Βουλγαρίας, καὶ ἐν αὐτῇ ἦσαν ἱδρυμένα μὲν τὰ βασίλεια τῶν βασιλέων αὐτῆς, ἀποτεταμιευμένοι δὲ οἱ θησαυροί. Εἰσελάσας λοιπὸν εἰς αὐτὴν ὁ Βασίλειος θριαμβικῶς εὗρε χρυσὸν πολύν, καὶ στέμματα ἐκ μαργάρων, καὶ χρυσοϋφεῖς ἐσθῆτας, καὶ νομίσματος κεντηνάρια ἑκατόν, ἤτοι 10.800.000 δραχμάς, τὰς ὁποίας ὅλας ἐμοίρασεν εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Ἐπιστήσας δὲ ἄρχοντα τῆς πόλεως τὸν Εὐστάθιον Δαφνομήλην καὶ ἀφήσας ἐν αὐτῇ ἀξιόλογον φρουρὰν ἐξῆλθεν εἰς τὴν παρεμβολὴν καὶ ἐκεῖ ὑπεδέχθη τὴν ἀχθεῖσαν εἰς αὐτὸν χήραν τοῦ Ἰωάννου μετὰ τριῶν αὐτῆς υἱῶν καὶ ἓξ θυγατέρων, καὶ πολλῶν ἐκ τῶν περιλιπομένων γόνων τοῦ Σαμουήλ. Τρεῖς μόνον ἕτεροι υἱοὶ τοῦ Ἰωάννου εἶχον καταφύγει εἰς τὸ ἐν τῇ μέσῃ Ἀλβανίᾳ ὄρος Τμῶρον (Τομὸρ πρὸς τὸ νοτιοανατολικὸν τοῦ βερατίου)· ἀλλὰ περιζωσθέντες αὐτόθι στενῶς ἠναγκάσθησαν καὶ οὗτοι νὰ παραδοθῶσι μετά τινα χρόνον. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐδέχθη ὁ βασιλεὺς τὴν Μαρίαν καὶ τοὺς μετ' αὐτῆς προσαχθέντας ἠπίως καὶ φιλοφρόνως, διατάξας νὰ φυλαχθῶσι μέχρι νεωτέρων διαταγῶν. Τότε προσῆλθον τῷ βασιλεῖ καὶ ἕτεροι μεγιστᾶνες τῶν Βουλγάρων, ὁ Νεστωρίτσης, ὁ Ζαρίτσης καὶ ὁ νέος Δοβρομὴρ μετὰ τῶν οἰκείων ἕκαστος ταγμάτων, τοὺς ὁποίους ἅπαντας ὑπεδέχθη εὐμενῶς καὶ βασιλικῶς ἐτίμησεν. Οὕτω δὲ διατρίψας ἱκανὸν χρόνον περὶ Ἀχρίδα μετέβη ἐκεῖθεν εἰς Πρέσπαν, τὸ φίλτατον ἐνδιαίτημα τοῦ Σαμουήλ, καὶ ᾠκοδόμησεν αὐτόθι δύο φρούρια, ὧν τὸ μὲν ἐπὶ τοῦ ὄρους, ἐπονομάσας αὐτὸ

Βασιλίδα, τὸ δὲ ἐν τῇ παρακειμένῃ λίμνῃ. Ἐκ Πρέσπης δὲ μετέβη εἰς τὴν λεγομένην Διάβολιν (τὸ σημερινὸν Δεβὸλ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Κοριτσᾶς), ὅπου ἱδρυθέντος βήματος ὑψηλοῦ ἐδέχθη τοὺς τρεῖς τελευταίους ὑποταχθέντας υἱοὺς τοῦ Ἰωάννου, τοὺς ὁποίους παραμυθήσας διὰ λόγων ἐπιεικῶν καὶ φιλανθρώπων ἐτίμησε προσηκόντως, προχειρίσας τὸν μὲν πρεσβύτερον μάγιστρον τοὺς δὲ δύο ἄλλους πατρικίους.

Ἐκεῖ ἤχθη ἐνώπιον τοῦ βασιλέως καὶ ὁ ἥρως τῶν πεδίων τῆς Πελαγονίας Ἰβάτζης. Ἀλλ' ὁπόσον ἦτο διάφορος ἢ ἄλλοτε! Ὁ Ἰβάτζης οὔτε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάννου οὔτε μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Μαρίας καὶ τῶν παίδων αὐτῆς καὶ τῶν ἄλλων δυναστῶν τῆς Βουλγαρίας ἐπείσθη νὰ κύψῃ τὸν αὐχένα ἀλλὰ καταφυγὼν εἰς τὸ δύσβατον ὄρος Βροχωτόν, ἐν ᾧ ἦσαν τὰ περικαλλῆ βασίλεια τῆς Προνίστας καὶ παράδεισοι καὶ ἄλλαι ἀπολαύσεις ποικίλαι, συγκροτήσας περὶ ἑαυτὸν δύναμιν οὐ μικρὰν ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα. Τούτου ἕνεκεν ὁ βασιλεὺς ἐγκαταλιπὼν τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν ἀπέκλινε πρὸς μεσημβρίαν καὶ ἦλθεν εἰς Διάβολιν, ἵνα ἢ διὰ νουθεσιῶν ἢ διὰ πολέμου ἀπαλλαγῇ καὶ τοῦ τελευταίου τούτου ἀντιπάλου. Ὁ δὲ Ἰβάτζης παρατείνων ἐπὶ διαφόροις προφάσεσι τὰς διαπραγματεύσεις ἠνάγκασε τὸν βασιλέα, δελεαζόμενον ἐκ τῶν ὑποσχέσεών του, νὰ χρονοτριβήσῃ αὐτόθι ἐπὶ 55 ἡμέρας. Ταῦτα μαθὼν ὁ Εὐστάθιος Δαφνομήλης, τὸν ὁποῖον εἴδομεν διορισθέντα φρούραρχον Ἀχρίδος, καὶ θέλων νὰ ἀνακουφίσῃ τὸν βασιλέα τῆς φροντίδος ταύτης ἐπεχείρησε πρᾶξιν τολμηράν, μαρτυροῦσαν ὁπόσον ἀφωσιωμένοι καὶ ῥιψοκίνδυνοι ἦσάν τινες τῶν στρατηγῶν τοῦ Βασιλείου. Εἶχεν ἐπέλθει τότε ἡ 15 Αὐγούστου, καὶ ὁ Ἰβάτζης ἄγων τὴν δημοτελῆ ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου εἶχε καλέσει εἰς εὐωχίαν πολλοὺς τῶν ἐπισημοτέρων γειτόνων. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ Εὐστάθιος δὲν ἐκλήθη, ἦλθεν ὅμως αὐτόκλητος μετὰ δύο μόνων πιστῶν θεραπόντων, ὁ δὲ Ἰβάτζης, καίτοι ἀπορήσας πῶς ἄνθρωπος πολέμιος παρέδιδεν οὕτως ἑαυτὸν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν του, τὸν ἐδέχθη οὐχ ἧττον περιχαρῶς καί τον ἠσπάσθη. Μετὰ δὲ τὴν θείαν ἀκολουθίαν, ἀφοῦ πάντες οἱ συνειλεγμένοι διεσκεδάσθησαν εἰς ἴδια καταλύματα, ὁ Εὐστάθιος προσελθὼν πρὸς τὸν Ἰβάτζην εἶπεν αὐτῷ ὅτι ἐπιθυμεῖ νά τον ἴδῃ κατ' ἰδίαν διὰ νά τῳ ὁμιλήσῃ περὶ πράγματος ἀναγκαιοτάτου καὶ λυσιτελεστάτου εἰς αὐτόν. Ὁ Ἰβάτζης, νομίζων τότε ὅτι ὁ Δαφνομήλης ἦλθε διὰ νὰ συμπράξῃ εἰς τὴν ἀποστασίαν, διέταξε τοὺς θεράποντας νὰ ἀπομακρυνθῶσι καὶ λαβὼν αὐτὸν ἐκ τῆς χειρὸς εἰσήγαγεν εἰς συνηρεφές τι καὶ ὅλως διόλου ἐρημικὸν τοῦ παραδείσου μέρος. Ἀλλ' ἅμα ἔφθασαν ἐκεῖ, ὁ Εὐστάθιος, ὅστις ἦτο ῥωμαλεώτατος ἄνθρωπος, ῥίψας τὸν Ἰβάτζην κατὰ γῆς καὶ προσερείσας τὸ γόνυ εἰς τὸ στῆθός του ἀπετύφλωσεν αὐτόν, τῇ συνδρομῇ τῶν δύο ὑπηρετῶν του, τοὺς ὁποίους εἶχεν ὁδηγήσει νὰ εὑρίσκωνται πάντοτε παρ' αὐτῷ, εἰ καὶ ἀφανεῖς ὅσον ἐνδέχεται. Τυφλωθέντα δὲ τὸν Ἰβάτζην ἐξέβαλον τοῦ παραδείσου εἰς τὴν αὐλὴν καὶ αὐτοὶ ἀνέδραμον εἰς ὑπερῷόν τι οἴκημα καὶ ἑλκύσαντες τὰ ξίφη ἡτοιμάσθησαν ν' ἀντισταθῶσι. Τῷόντι μετ' ὀλίγον περιεκυκλώθησαν ὑπὸ ἀπείρου ἀνθρώπων πλήθους, βοώντων ἐκδίκησιν καὶ ὁπλισθέντων ὑπὸ παντὸς τοῦ προστυχόντος, σὺν τοῖς ἄλλοις δὲ ὑπὸ δαυλῶν καιομένων καὶ εὐπρήστου ὕλης. Ἡ ἐπικειμένη καταστροφὴ ἦτο προφανής· ἀλλ' ὁ Δαφνομήλης, προκύψας ἔκ τινος θυρίδος καὶ διὰ τῆς χειρὸς κατασιγάσας τὸν ὄχλον εἶπεν ὅτι ἐπεχείρησε τὸ ἔργον οὐχὶ ἐκ προσωπικῆς ἀπεχθείας πρὸς τὸν δυνάστην αὐτῶν ἀλλ' ἐκ προστάγματος τοῦ βασιλέως· ὅτι ἠμποροῦν ἤδη νά τον φονεύσωσιν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς καὶ οἱ περὶ αὐτήν, ἀφοῦ ἀγωνισθῶσιν ἐνθύμως, θέλουσιν εὐχαρίστως ἀποθάνει, πεποιθότες ὅτι ὑπάρχει ὁ μέλλων νὰ ἐκδικήσῃ τὸ αἷμα αὐτῶν, πρὸς ὃν ἂς σκεφθῶσιν ἂν δύνανται ν' ἀντισταθῶσιν ἐπὶ πολύ. Ἡ ἀπειλὴ αὕτη κατέπληξε τὸ πλῆθος, τὸ ὁποῖον

ἤρχισε νὰ διαλύεται κατὰ μικρόν. Οἱ γηραιότεροι μάλιστα καὶ φρονιμώτεροι εὐφημήσαντες τὸν βασιλέα ὑπετάγησαν, ὁ δὲ Εὐστάθιος ἠδυνήθη ἐν πάσῃ ἀνέσει νὰ προσαγάγῃ τὸν Ἰβάτζην τεταπεινωμένον πρὸς τὸν βασιλέα, ὅστις βραβεύων τὴν ἀνδραγαθίαν τοῦ ἀνδρὸς διώρισεν εὐθὺς αὐτὸν στρατηγὸν Δυρραχίου καὶ ἐδωρήσατο αὐτῷ πᾶσαν τὴν κινητὴν περιουσίαν τοῦ Ἰβάτζου, τοῦτον δὲ παρέδωκεν εἰς φυλακήν.

Ὁ Βασίλειος διέτριβεν ἔτι περὶ Διάβολιν, ὅτε, αὐτόμολος, κατελθὼν διὰ νυκτὸς εἰς τὸ στρατόπεδον, ἔκρουσε τὴν θύραν τῆς παρεμβολῆς. Ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τῶν σκοπῶν «τίς εἶ,» ἀπεκρίθη ὅτι εἶναι ὁ Νικολιτσᾶς καὶ ὅτι ἔρχεται νὰ παραδώσῃ τὸ σῶμα τῷ βασιλεῖ. Εἴδομεν τὸν Νικολιτσᾶν τοῦτον πρὸ 18 ἐτῶν ὑπερασπίσαντα γενναίως τὰ Σέρβια, ἀναγκασθέντα ἐπὶ τέλους νὰ παραδοθῇ καὶ τιμηθέντα οὐδὲν ἧττον διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ πατρικίου. Εἴδομεν ἔπειτα αὐτὸν δραπετεύσαντα, καὶ πάλιν συλληφθέντα καὶ σταλέντα τότε δέσμιον εἰς Κωνσταντινούπολιν. Βραδύτερον ἀπολυθεὶς τῶν δεσμῶν ἐδραπέτευσε τὸ δεύτερον καὶ ἐπανέλαβε τὸν ἀγῶνα· καὶ οὐδὲ μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Μαρίας καὶ τοσούτων ἄλλων δυναστῶν ἠθέλησε νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸ πεπρωμένον, ἀλλὰ διετέλεσε κρυπτόμενος εἴς τινα ὄρη μέχρις οὗ βλέπων ὅτι ἐκ τῶν συντρόφων του οἱ μὲν παρεδίδοντο εἰς τὴν κατ' αὐτῶν πεμφθεῖσαν δύναμιν οἱ δὲ ἡλίσκοντο ἀπεφάσισεν ἤδη ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ του νὰ προσπέσῃ εἰς τὸ ἔλεος τοῦ βασιλέως. Ἀλλ' αὐτὸς ἀηδιάσας διὰ τὰς τοσαύτας ἐκείνας προδοσίας οὐδὲ νὰ ἴδῃ ἠθέλησε τὸν ἄνθρωπον καὶ διέταξε νὰ ἀποσταλῇ εἰς Θεσσαλονίκην καὶ νὰ μείνῃ ἐκεῖ φρουρούμενος. Διαθέσας δὲ τὰ τοῦ Δυρραχίου καὶ τῆς Κολωνείας καὶ τῆς Δρυϊνουπόλεως, καὶ ἐπιστήσας εἰς τὰ θέματα ἐκεῖν στρατηγοὺς καὶ φύλακας, ἐκ δὲ τῶν αὐτόθι εὑρεθέντων αἰχμαλώτων τοὺς μὲν θέλοντας νὰ μείνωσιν ὅπου εὑρίσκοντο ἀφήσας, συμπαραλαβὼν δὲ τοὺς ἄλλους, ἀπῆλθεν εἰς Καστορίαν. Ἐκεῖ προσήχθησαν αὐτῷ θυγατέρες δύο τοῦ Σαμουήλ, αἵτινες ἰδοῦσαι παρισταμένην τῷ βασιλεῖ Μαρίαν τὴν χήραν τοῦ Ἰωάννου τοῦ δολοφόνου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῶν ὥρμησαν νά την σχίσωσι. Καὶ τούτων μὲν τὴν ἀγανάκτησιν κατεκοίμισεν ὁ βασιλεὺς ὑποσχόμενος ὅτι θέλει τιμήσει καὶ καταπλουτίσει αὐτάς, τὴν δὲ Μαρίαν τιμήσας τῷ ἀξιώματι τῆς ζωστῆς ἐξέπεμψε μετὰ τῶν υἱῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Μεθ' ὃ παραγγείλας τὸν Ξιφίαν νὰ κατεδαφίσῃ πάντα τὰ ἐν Σερβίοις (μεταξὺ Ἁλιάκμονος καὶ Ὀλύμπου) καὶ ἐν Σωσκῷ φρούρια ἐπορεύθη εἰς τὸ φρούριον τῶν Σταγῶν ἐν Θεσσαλίᾳ, ὅπου ἦλθεν εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ μετὰ δουλικοῦ τοῦ σχήματος ὁ ἄρχων τῶν Βουλγάρων, δηλαδὴ τοῦ ἐν τῇ μέσῃ Ἀλβανίᾳ βερατίου Ἐλεμάγ, ἐπαγόμενος καὶ τοὺς συνάρχοντας. Καθ' ἃ ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Χόπφ, ἐκ τῶν τελευταίων περιπετειῶν τοῦ πολέμου τούτου συνάγεται ὅτι ἡ βουλγαρικὴ κυριαρχία εἶχεν ἐξαπλωθῇ οὐ μόνον εἰς τὴν ἄνω Ἀλβανίαν ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μέσην καὶ εἰς τὴν κάτω. Τρεῖς υἱοὶ τοῦ Ἰωάννου ἠγωνίσθησαν ἐπ' ἐσχάτων εἰς τὴν περὶ τὸ ἀρχαῖον ὄρος Τόμαρον χώραν, τὴν Τομόρνιτσαν ἢ Τόμεριτ, καὶ ἰδοὺ ἤδη οἱ ἄρχοντες τοῦ βερατίου ἐξαιτούμενοι συγγνώμην παρὰ τοῦ βασιλέως διότι εἶχον ὑποκύψει εἰς τὸ τῶν Βουλγάρων κράτος. Ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς σήμερον οὐκ ὀλίγα σλαυικὰ χωρίων καὶ κωμῶν εἰς τὰ μέρη ταῦτα ὀνόματα μαρτυροῦσιν οὐ μόνον τὴν βουλγαρικὴν ἐκείνην κυριαρχίαν ἀλλὰ καὶ τοῦτο, ὅτι μετὰ τὴν κατάλυσιν αὐτῆς παρέμειναν αὐτόθι ἱκανοὶ Σλαυοβούλγαροι, ἐξ ὧν, καίτοι ἐπὶ τέλους συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν ἐγχωρίων, περιεσώθησαν ὅμως πολλὰ τοπικὰ ὀνόματα, ὅπως συνέβη καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου πολλοὶ Ἀλβανοὶ ὑπηρέτουν, ὡς φαίνεται, ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ στρατῷ· διότι Ἀλβανὸς πιθανώτατα ἦτο ὁ στρατηγὸς Δαυὶδ ὁ Ἀριανίτης, ὁ τοσάκις ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ μνημονευθεὶς καὶ τοῦ ὁποίου τοὺς ἀπογόνους θέ-

λομεν ἴδει ἐν τῇ πεντεκαδεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι ἀγωνιζομένους μετὰ τοῦ Καστριώτου κατὰ τῶν μωαμεθανῶν.

Ἐκ τοῦ φρουρίου τῶν Σταγῶν ὁ βασιλεὺς ἐξηκολούθησε τὴν πρὸς μεσημβρίαν πορείαν καὶ κατῆλθεν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Διατρίβων περὶ Λαμίαν, ἥτις ἔκτοτε ὠνομάζετο Ζητούνιον (1), ἐπεσκέφθη τὸ πεδίον τῆς μάχης, καθ' ἣν πρὸ 24 ἐνιαυτῶν ὁ στρατηγὸς Νικηφόρος Οὐρανὸς εἶχεν ὁλοσχερῶς κατατροπώσει τὸν Σαμουήλ. Τὰ ὀστᾶ τῶν πεσόντων Βουλγάρων κατέκειντο ἔτι εἰς σωροὺς μεγάλους παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Σπερχειοῦ, τὸ δὲ θέαμα κατέπληξε τὸν βασιλέα, καίτοι εἰς τοσούτους παρευρεθέντα ἀγῶνας. Εἰς Θερμοπύλας ὑπερευχαριστήθη ἰδὼν τὸ τεῖχος τὸ ὁποῖον κατεσκευάσθη παρὰ τὸ ὄρος Ρουπένι πρὸς ἀποτροπὴν τῶν Βουλγάρων καὶ τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο τότε Σκέλος. Ἐκεῖθεν δὲ διὰ τῆς Λοκρίδος καὶ τῆς Βοιωτίας ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1019.

Πρὸ καιροῦ δὲν ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ταύτης. Ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ὀγδόης καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνάτης ἑκατονταετηρίδος, ὅτε δύο κόραι ἐντεῦθεν καταγόμεναι, ἡ Εἰρήνη καὶ ἡ Θεοφανώ, ἐκάθισαν ἀλληλοδιαδόχως ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐλάχισταί τινες εἰδήσεις διεσώθησαν περὶ Ἀθηνῶν μέχρι τῆς ἑνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Ἐνταῦθα ἐξηκολούθουν ἐξοριζόμενοι ἐκ διαλειμμάτων ἄνθρωποι οἵτινες ἦσαν ἢ ἐλογίζοντο ἐσχάτης προδοσίας ἔνοχοι. Ἐν ἔτει 887 ὁ βασιλεὺς Λέων ἐξώρισεν εἰς Ἀθήνας τὸν ἐπίσκοπον Εὐχαΐτων Θεόδωρον Σανταβαρηνὸν κατηγορηθέντα ὅτι εἶχε συνομόσει κατ' αὐτοῦ μετὰ τοῦ πατριάρχου Φωτίου, ὅπως ἄλλοτε ἐπὶ Εἰρήνης ἐξωρίσθησαν εἰς τὴν πόλιν ταύτην οἱ ἀνδράδελφοι αὐτῆς, καθ' ἃ ἐν οἰκείῳ χρόνῳ ἱστορήσαμεν. Εὑρίσκομεν ὡσαύτως παρὰ τοῖς χρονογράφοις ὅτι τῷ 915 ἐπὶ τῆς ἀνηλικότητος τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τῶν Ἀθηνῶν, μὴ ἀνεχόμενοι τὰς καταπιέσεις τὰς ὁποίας ἔπασχον ἐκ τῆς ἀσωτίας καὶ ἀπληστίας Χασὲ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἰούβα, ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ καταφυγόντος εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις ναόν, καὶ ὅτι οὔτε τὸ ἄσυλον τοῦτο ἐσεβάσθησαν θανατώσαντες αὐτὸν διὰ λίθων ἐντὸς τοῦ θυσιαστηρίου. Ὁ Χασὲ οὗτος εἶναι πιθανώτατα αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ πρωτοσπαθάριος Χασέ, τὸν ὁποῖον ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος ἐν τῇ πρὸς Ρωμανὸν συγγραφῇ λέγει μάλιστα εὐνοούμενον ὑπὸ τοῦ θείου του Ἀλεξάνδρου, καὶ χαρακτηρίζει ὡς Σαρακηνὸν οὐ μόνον τῷ γένει ἀλλὰ καὶ τῇ γνώμῃ καὶ τῷ τρόπῳ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου τὸν συμβάντα τῷ 913 ὁ Χασὲ ἴσως ἀπεμακρύνθη οὕτως ἢ ἄλλως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ Κωνσταντίνου Ζ', καὶ διατρίβων ἐν Ἀθήναις λόγῳ ὑπηρεσίας τινὸς ἢ καὶ ἐξορίας προεκάλεσε διὰ τῆς μοχθηρίας αὐτοῦ τὴν τῶν κατοίκων ἀγανάκτησιν. Ἀναφέρονται προσέτι

---

(1) *Ζητούνιον* ἐκλήθη πάντως ἡ πόλις ὑπὸ τῶν Σλαύων καὶ τὸ ὄνομα εἶναι σλαυϊκόν. Οἱ Τοῦρκοι, καὶ παρὰ τούτων μαθόντες οἱ Εὐρωπαῖοι, ἐκάλεσαν τὴν πόλιν Ζεϊτοὺν=*ἐλαία*, οἷα ὀνόματα πόλεων ὑπάρχουσιν οὕτω καλούμενα ὑπὸ Τούρκων ἐν μ. Ἀσίᾳ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Λαμία φέρει τὸ ὄνομα τοῦτο 4 ὁλοκλήρους αἰῶνας πρὶν ἢ ἐμφανισθῶσιν οἱ Τοῦρκοι ἐν ταῖς περὶ Λαμίαν χώραις, εἶναι φανερὸν ὅτι οἱ Τοῦρκοι παρητυμολόγησαν τὸ σλαυικὸν ὄνομα εἰς τουρκικόν. Φαίνεται πιθανώτατον ὅτι Ζητοῦνι εἶναι ταὐτὸν τῷ *Ζά-τουνα* (τῆς ἐν Ἀρκαδίᾳ Γορτυνίας) καὶ σημαίνει τὸ πέραν τοῦ ποταμοῦ (πρβλ. Ζα-γορά=πέραν τοῦ ὄρους) τὸ παρὰ Βενιαμὶν Τουδέλᾳ ὄνομα τῆς Λαμίας Ἐνο—πόταμον βεβαιοῖ τὴν τῆς σημασίας καὶ τοῦ ἐτύμου τοῦ ὀνόματος ἡμετέραν γνώμην, ἣν ἤδη ἐξηνέγκαμεν καὶ ἐν τῇ ὑφ' ἡμῶν μεταφράσει τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος τοῦ Χέρτσβεργ (τόμ. Α. σελ. 439. σημ.)

τὰ ὀνόματα ἐπισκόπων τινῶν τῶν Ἀθηνῶν, οἷον τοῦ Ἀναστασίου, 872, τοῦ γράψαντος μὲν κατὰ τοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ Η', διαδόχου δὲ διατελέσαντος τοῦ Νικήτα καὶ τοῦ Σάββα ὀπαδῶν τοῦ Φωτίου. Ὁμοίως μνημονεύονται ἐπίσκοποι Ἀθηνῶν τῷ μὲν 997 ὁ Θεοδήγιος, τῷ δὲ 1025 ὁ Μιχαήλ, τῷ δὲ 1054 ὁ Λέων. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἑνδεκάτης ταύτης ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐφεξῆς αἱ περὶ Ἀθηνῶν εἰδήσεις ἀποβαίνουσι σπουδαιότεραι καὶ πλειότεραι. Πρῶτον ἔχομεν πληροφορίας δύο περιηγητῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, αἵτινες, ὅσῳ ἀφελεῖς καὶ ἂν ὦσι, μαρτυροῦσιν οὐχ ἧττον ὅτι ἡ φήμη τῆς πόλεως ἐσῴζετο ἔτι ἀκμαία ἐν τῷ κόσμῳ. Ὁ Βουργούνδιος Γουΐδων ἐγκωμιάζει τὰς Ἀθήνας ὡς μητέρα πάλαι ποτὲ τῆς φιλοσοφίας καὶ καλλιεπείας, ἐξαιρέτως ὅμως ἀποθαυμάζει τὸ θεῖον καὶ ἀκοίμητον φῶς τὸ ὁποῖον εἶδεν ἐν τῷ πολυτελεῖ ναῷ τῆς ἀειπαρθένου καὶ θεοτόκου Μαρίας, ὅστις ὀνομαζόμενος ἄλλοτε Προπύλαιον ᾠκοδομήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἰάσονος (¹). Καὶ ὁ Ἰσλανδὸς Σαιβούλφ, ὅστις ἐπορεύθη εἰς προσκύνησιν τοῦ Ἁγίου Τάφου, 1102—1103, ὁμιλήσας ἐν τῷ ὁδοιπορικῷ αὐτοῦ περὶ τῶν Πατρῶν, ἃς καὶ πόλιν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου ὀνομάζει, περὶ τῆς Εὐβοίας καὶ ἄλλων νήσων, μνημονεύει προσέτι τοῦ παρὰ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον βοιωτικοῦ λιμένος Ὄστου τοῦ σήμερον λεγομένου Λιβαδόστου (τῆς ἀρχαίας Κρεούσης), ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἀναχωρήσας καὶ βαδίσας δύο ἡμέρας, τὸ μὲν πεζός, τὸ δὲ ἐπὶ ὄνου, ἀφίκετο εἰς Θήβας «τὰς ὁποίας, λέγει, ὁ λαὸς ὀνομάζει Στήβας». Ἔπειτα δὲ ἀναφέρει τὰς Ἀθήνας, δύο ἡμερῶν ἐξ ἴσου δρόμον ἀπεχούσας ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, περιφήμους δὲ διὰ τὸν κηρύξαντα αὐτόθι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀπόστολον Παῦλον, καὶ τὸν ἅγιον Διονύσιον, ὅστις γεννηθεὶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ καὶ παιδευθεὶς κατηχήθη ὑπὸ τοῦ Παύλου εἰς τὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ὁ μὲν Γουΐδων λοιπὸν ἐνθυμεῖται πρὸ πάντων τοὺς ἐθνικοὺς φιλοσόφους, ῥήτορας καὶ ἥρωας, ἂν καὶ παραδόξως διαστρέφει τὰ κατ' αὐτούς· διότι, ὡς εἴδομεν, ὀνομάζει τὸν μὲν Παρθενῶνα Προπύλαιον, ἱδρυτὴν δὲ αὐτοῦ λέγει τὸν Ἰάσονα. Ὁ δὲ Σαιβοὺλφ κυρίως γνωρίζει τοὺς ἥρωας τῆς χριστιανικῆς πίστεως, μὴ λησμονῶν, ἐννοεῖται, νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ περὶ τοῦ ἀκοιμήτου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας λύχνου. Ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἡμετέροις μέγα ἦτο τὸ ἀξίωμα τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἕνεκα τοῦ ἐνδόξου αὐτῆς παρελθόντος. Τοῦτο καθίσταται πρόδηλον ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ ἀφίξεως τοῦ Βασιλείου Β' εἰς τὸ τέρμα τῆς θριαμβικῆς πορείας ἣν εἴδομεν αὐτὸν ἐπιχειρήσαντα ἀπὸ τοῦ ἔαρος τοῦ 1018 μέχρι τοῦ ἔαρος 1019 ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μέχρις Ἀχρίδος καὶ ἐξ Ἀχρίδος μέχρις Ἀθηνῶν. Τὸ πρῶτον τῆς πορείας ταύτης μέρος ἦτο ἀπαραίτητον ἵνα δεχθῇ τὴν ὑποταγὴν τῶν χωρῶν ὅσαι κατείχοντο ἔτι ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐν Θρᾴκῃ, ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ, καὶ ἵνα διατάξῃ τὰ κατὰ τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν διοίκησιν τῶν χωρῶν τούτων. Ἐκ Καστορίας ὅμως ὁ βασιλεὺς ἠδύνατο κάλλιστα νὰ ἀνακάμψῃ εἰς Θεσσαλονίκην, ἵνα ἐκεῖθεν εἴτε διὰ ξηρᾶς εἴτε διὰ θαλάσσης ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν, διότι αἱ μεσημβρινώτεραι ἑλληνικαὶ χῶραι εἶχον πρὸ 25 ἐτῶν ἀπαλλαγῇ ἀπὸ πάσης βουλγαρικῆς ἐπιδρομῆς καὶ κατακτήσεως καὶ ὑπαχθῆ ὁλοσχερῶς εἰς τὴν βασιλικὴν κυβέρνησιν. Τοῦτο δέ, ὅτι ὁ Βασίλειος ἠθέλησεν οὐδὲν ἧττον νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ὑποδεικνύει τὴν

(¹) Ἐν τῷ ἔπει Σεΐδ—Βαττὰλ ἡ ἄσβεστος λυχνία καὶ τὸ ἀκοίμητον φῶς ἦσαν ἐν τῷ μεγάλῳ ναῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν ταῖς φραγκικαῖς ταύταις καὶ ταῖς μωαμεθανικαῖς παραδόσεσιν ὑπάρχει πάντως ἀπήχησίς τις τοῦ ἀσβέστου φωτὸς τῆς Ἑστίας Ἀθηνῶν καὶ Ῥώμης τῶν εἰδωλολατρικῶν χρόνων. Ἴδ. περὶ τοῦ ἀσβέστου λύχνου τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῇ ἀκροπόλει Ἀθηνῶν Παυσαν. Α 16. 7

ἰδιάζουσαν αὐτοῦ περὶ τῶν χωρῶν τούτων ἐπιμέλειαν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἅπαξ ἀποφασίσας, ἐὰν ὁ βασιλεὺς ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κατ᾽ ἐκεῖνο τοῦ χρόνου σπουδαιότητα τῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος, ἤθελε βεβαίως προτιμήσει ἑτέραν τινὰ ὡς τελευταῖον σταθμὸν τῆς ἀξιομνημονεύτου ἐκείνης στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς πορείας αὐτοῦ. Αἱ Πάτραι, ἡ Κόρινθος, αἱ Θῆβαι ἦσαν πόλεις πολὺ μᾶλλον τῶν Ἀθηνῶν λόγου ἄξιαι διὰ τὴν βιομηχανίαν αὐτῶν καὶ τὴν εὐπορίαν. Ἐκ τούτων δὲ φυσικώτατον ἦτο μάλιστα νὰ ἔλθῃ εἰς Κόρινθον καὶ ὡς καθέδραν τοῦ στρατηγοῦ τῆς Πελοποννήσου καὶ ὡς ἐπιτηδειότατα κειμένην πρὸς τὸν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔκπλουν. Δὲν δυνάμεθα λοιπὸν ἄλλως νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν προτίμησιν ἣν ἀπένειμεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν ἐν Πειραιεῖ συγκέντρωσιν τοῦ στόλου, ὅστις ἔμελλε νὰ διαβιβάσῃ αὐτὸν εἰς τὴν βασιλεύουσαν, εἰμὴ διὰ τῶν ἐνδόξων ἀναμνήσεων, αἵτινες δὲν ἔπαυσαν καὶ τότε συνδεόμεναι μετὰ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως ταύτης. Οὐδὲ διῆλθεν ἁπλῶς δι᾽ αὐτῆς ὁ Βασίλειος, ἀλλ᾽ ἀνῆλθε μετὰ τοῦ στρατοῦ, λαμπρῶς ἐσκευασμένου καὶ παρεσκευασμένου, εἰς τὴν ἀκρόπολιν, εἰσῆλθεν εἰς τὸν Παρθενῶνα, ὅστις ἔξωθεν μὲν ἐσῴζετο τότε ἀκέραιος ὅπως ἦν τὸ πάλαι, ἔσωθεν δὲ ἦτο διεσκευασμένος εἰς περικαλλῆ ναὸν τῆς Παναγίας Θεοτόκου, καὶ ταύτῃ δοὺς τὰ τῆς νίκης εὐχαριστήρια ἐκόσμησε δι᾽ ἀναθημάτων πολυτελῶν τὸ ἱερὸν αὐτῆς. Οὕτω δὲ τιμήσας τὴν πόλιν ταύτην, ἥτις ἐπέπρωτο νὰ μὴ μείνῃ ποτὲ ἀμέτοχος τῶν μεγίστων τῆς Ἀνατολῆς συμβεβηκότων, κατῆλθεν ἐν παρατάξει εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀπέπλευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ εἰσήλασε θριαμβευτικῶς διὰ τῆς Χρυσῆς Πύλης, ἐστεφανωμένος διὰ στεφάνου χρυσοῦ ἔχοντος ἐφύπερθεν λόφον δι᾽ ἀδαμάντων κεκοσμημένον. Πρὸ τοῦ ἅρματος ἐβάδιζον πεζῇ ἡ βασίλισσα Μαρία, αἱ θυγατέρες τοῦ Σαμουὴλ καὶ οἱ ἄλλοι ἐπιφανεῖς Βούλγαροι. Αἱ δ᾽ ἀνευφημίαι τοῦ πλήθους ἀπέδωκαν αὐτῷ ἐπισήμως κατὰ τὴν ἀείμνηστον ἐκείνην ἡμέραν τὴν προσωνυμίαν τοῦ *Βουλγαροκτόνου*, τὴν ὁποίαν ἐπεκύρωσαν οἱ αἰῶνες καὶ ἡ ἱστορία.

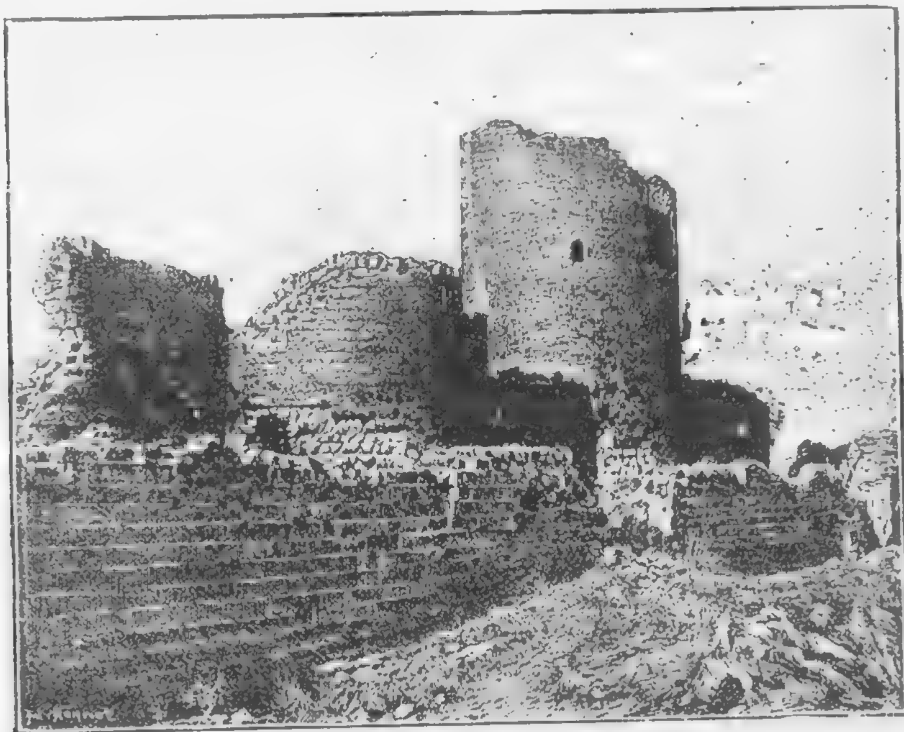
Χρυσοῦν νόμισμα κοπὲν ὑπὸ Σέρμου ἢ Ζέρμου, τοῦ βουλγάρου ἡγεμόνος τοῦ Σιρμίου τοῦ δολοφονηθέντος ὑπὸ Κωνσταντίνου Διογένους. Τὸ νόμισμα φέρει ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν «ΖΕΡΜΩ ΣΤΡΑΤΗΛΑΤ»

Μετὰ τὴν ὑποταγὴν τῆς Βουλγαρίας ἔσπευσαν νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν κυριαρχίαν τοῦ Βασιλείου καὶ τὰ ὅμορα σλαυικὰ ἔθνη τῶν Χρωβάτων, τῶν ὁποίων οἱ δύο ἄρχοντες προσελθόντες εἰς τὸν βασιλέα ἔλαβον παρ᾽ αὐτοῦ ἀξιώματα καὶ κτήσεις ἱκανάς. Εἷς καὶ μόνος δὲν ἠθέλησε νὰ ὑποταχθῇ, ὁ ἡγεμὼν τοῦ Σιρμίου, πόλεως κειμένης παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Σάου καὶ τῆς ὁποίας τὰ μεγάλα ἐρείπια φαίνονται μέχρι τῆς σήμερον πλησίον τοῦ πολιχνίου Μήτροβιτς· ἀλλ᾽ ὁ διοικητὴς τῆς χώρας ἐκείνης Κωνσταντῖνος ὁ Διογένης, δολοφονήσας τὸν ἄνδρα, παρέλαβε τὸ φρούριον παρὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἥτις πεμφθεῖσα εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔλαβε σύζυγον ἕνα τῶν ἐν αὐτῇ μεγιστάνων. Τότε ὁ βασιλεὺς ἀνεπαύθη ἐπὶ μικρὸν ἐκ τῶν ἀτρύτων αὐτοῦ κόπων· καὶ ὠφελήθη ἐκ τῆς ἀνέσεως ταύτης, ἵνα πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀνακαινίσῃ τὸν ἀγωγὸν τοῦ Οὐάλεντος τὸν πολλάκις καὶ πρότερον ἐξ ὑπαρχῆς σχεδὸν κτισθέντα (Κεφ. Γ΄ βιβλ. Ι΄ τοῦ τρίτου τόμου). Ἀλλ᾽ ἐπὶ μικρὸν τῇ ἀληθείᾳ ἀνεπαύθη. Τῷ 1021 ἀφίκετο εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀγγελία ὅτι ὁ ἄρχων τῆς Ἀβασγίας Γεώργιος, ἀθετήσας τὰς συμφωνίας ἃς εἶχε συνομολογήσει πρὸ 18 ἐτῶν, ἐπεχείρησεν ἐπιδρομὰς εἰς τὰς ὁμόρους τοῦ κράτους χώρας. Ὁ Βασίλειος ἦτο ἤδη 66 ἐτῶν, ἐξ ὧν περὶ τὰ τεσσαράκοντα διήγαγεν ἀγωνιζόμενος πρὸς ποικίλους πολεμίους, περὶ τὰ εἴκοσι δὲ διετέλεσεν ἀδιαλείπτως σχε-

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ
ΘΑΝΑΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΥ
ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΩΝ ΔΙΑΔΟΧΩΝ ΑΥΤΟΥ 11ου Αιών
ΠΕΡΙΓΡΑΜΜΑ
Ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου (11ος Αἰών)
Χῶραι ὑποτελεῖς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος.
Κλίμαξ 1:15.000.000
ΠΟΛΩΝΙΑ
ΡΩΣΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ
ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ
ΚΟΥΜΑΝΟΙ
ΟΥΓΓΑΡΙΑ
ΠΑΤΣΙΝΑΚΟΙ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΧΑΖΑΡΩΝ
ΚΑΣΠΙΑ ΘΑΛΑΣΣΑ
ΑΛΑΝΙΑ
ΙΒΗΡΙΑ
ΓΕΩΡΓΙΑ
ΑΡΜΕΝΙΑ
ΚΡΟΑΤΙΑ
ΣΕΡΒΙΑ
ΙΤΑΛΙΑ
ΑΔΡΙΑΤΙΚΗ ΘΑΛΑΣΣΑ
ΛΙΓΥΣΤΙΚΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ
ΚΟΡΣΙΚΗ
ΣΑΡΔΗΝΙΑ
Ρώμη
ΤΥΡΡΗΝΙΚΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ
ΜΑΥΡΗ ΘΑΛΑΣΣΑ
Αἶμος Ὄρος
ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΡΟΥΜΕΛΙΑ
ΘΡΑΚΗ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
Θεσσαλονίκη
ΗΠΕΙΡΟΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ
ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ
ΙΟΝΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ
ΖΑΚΥΝΘΟΣ
ΣΙΚΕΛΙΑ
Συρακοῦσαι
ΑΙΓΑΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ
ΡΟΔΟΣ
ΚΡΗΤΗ
ΚΥΠΡΟΣ
ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΘΑΛΑΣΣΑ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΩΝ ΧΑΜΑΔΑΝΙΔΩΝ
Ἀλεξάνδρεια
ΧΑΛΙΦΑΤΟΝ ΤΩΝ ΦΑΤΙΜΙΔΩΝ

δὸν ἔφιππος κατὰ τὸν φοβερὸν ἐκεῖνον βουλγαρικὸν ἀγῶνα· ὥστε ἐδικαιοῦτο βεβαίως νὰ μὴ ἀναλάβῃ νέας στρατείας. Ἀλλ' ἐδίσταζε νὰ ἐπιτρέψῃ τὸν σωφρονισμὸν τοῦ Γεωργίου εἰς τοὺς στρατηγοὺς αὐτοῦ, οἵτινες πολλάκις αὐτοῦ ἀπόντος δὲν ἐδείκνυον τὴν ἀπαιτουμένην πρόνοιαν καὶ δεξιότητα. Εἶχε δὲ σῶμα σιδηροῦν καὶ δύναμιν θελήσεως ἀκατάβλητον. Ὅθεν τῷ 1022 ἀπῆλθεν εἰς Ἀβασγίαν. Ἐνῷ δὲ εἶχεν ἤδη πλησιάσει πρὸ

Ἐρείπια τῆς ἀρμενικῆς πόλεως Ἀνίου

τοὺς πολεμίους μανθάνει ὅτι δύο τῶν στρατηγῶν του, ὁ Νικηφόρος Ξιφίας καὶ Νικηφόρος ὁ τοῦ Βάρδα Φωκᾶ υἱός, ἀγανακτήσαντες διότι δὲν εἶχε παραλάβει αὐτοὺς μεθ' [illegible] στρατολόγησαν ἐν Καππαδοκίᾳ καὶ εἰς τὰς πέριξ χώρας καὶ ἐστασίασαν. Ἡ ἀγγελία ἦτο δεινὴ καὶ ἐνέβαλεν εἰς πολλὴν ἀγωνίαν τὸ στρατόπεδον, τὸ ὁποῖον εὐλόγως ἐφοβεῖτο μήπως συλληφθὲν ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ἀβασγῶν καὶ τῶν ἀποστατῶν πάθῃ τι [illegible]στον. Εὐτυχῶς ὁ βασιλεὺς κατώρθωσε δι' ἐπιστολῶν τὰς ὁποίας ἔγραψε πρὸς ἕκαστον τούτων νὰ κινήσῃ τὴν ἀμοιβαίαν αὐτῶν δυσπιστίαν. Ὁ Ξιφίας δολοφονεῖ τὸν Φωκᾶν, οἱ πλεῖστοι τῶν στασιαστῶν ἐντεῦθεν διαλύονται καὶ μετ' ὀλίγον ὁ Ξιφίας συλληφθεὶς πέμπεται εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ἐξορίζεται εἰς τὴν νῆσον τοῦ Ἀντιγόνου καὶ ἀποκείρεται μοναχός. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπαλλαγεὶς οὕτω τῆς ἀπὸ τῶν ἀποστατῶν ἀνησυχίας κατατροπώνει ἤδη δὶς τὸν Γεώργιον καὶ τοὺς στρατηγοὺς αὐτοῦ καὶ ἀναγκάζει αὐτὸν νὰ παραχωρήσῃ ὅσην χώραν ἀπῄτησε παρ' αὐτοῦ καὶ νὰ δώσῃ ὅμηρον τὸν υἱόν του Παγκράτιον, εἰς ὃν ἀπενεμήθη τὸ τοῦ μαγίστρου ἀξίωμα. Συγχρόνως δὲ Ἰωβανεσίκης, ὁ ἄρχων τῆς χώρας τοῦ Ἀνίου ἐν τῇ μεγάλῃ Ἀρμενίᾳ (σήμερον Ἄνι, πρότερον δὲ Ἄρνικον), ὅστις εἶχε διατελέσει σύμμαχος τοῦ Γεωργίου, φοβηθεὶς μήπως ὁ Βασί-

λειος ἐπιπέσῃ ἤδη κατ' αὐτοῦ. παρεδόθη εἰς αὐτόν, κομίσας καὶ τὰς κλεῖς τῆς πόλεώς του. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἀποδεξάμενος αὐτὸν προεχειρίσατο μάγιστρον καὶ ἄρχοντα ἐφ' ὅρου ζωῆς οὐ μόνον τοῦ Ἀνίου ἀλλὰ καὶ πάσης τῆς μεγάλης Ἀρμενίας, ἀπαιτήσας ὅμως ἔγγραφον παρ' αὐτοῦ ὑπόσχεσιν ὅτι μετὰ θάνατόν του πᾶσα ἐκείνη ἡ ἀρχὴ θέλει περιέλθει εἰς τὸ κράτος.

Αὕτη τῶν ἀρμενιακῶν πραγμάτων ἡ ὑπὸ τοῦ βασιλέως ρύθμισις, καθ' ἣν οὐδ' ἀναφέρεται κἂν τὸ τῶν μωαμεθανῶν ὄνομα, καθίστησι πρόδηλον ὁπόσον οὗτοι διετέλουν τεταπεινωμένοι. Ἐν γένει δέ, ἐπειδὴ ἐφθάσαμεν ἤδη νὰ ἱστορήσωμεν ἅπασαν σχεδὸν τὴν πολύκροτον ταύτην βασιλείαν, δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἀπὸ τῶν λαμπροτέρων χρόνων τοῦ Ἡρακλείου οὐδέποτε τὸ ἀνατολικὸν κράτος τηλικοῦτον ἐκτήσατο ἀξίωμα ἐν τῷ κόσμῳ. Ἐν Ἀσίᾳ ἦρχεν ἀπὸ Κολχίδος μέχρι τῆς Ἄνω Συρίας καὶ πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῆς μεγάλης Ἀρμενίας· ἐν Εὐρώπῃ ἀπὸ τοῦ Ἴστρου μέχρι τοῦ Ταινάρου καὶ πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς καὶ μέχρι τῆς Κροατίας· ἐν ταῖς μεταξὺ θαλάσσαις ἀπὸ τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου μέχρι Κύπρου καὶ Κρήτης. Μία ἀδελφὴ τοῦ Βασιλείου, ἡ Θεοφανώ, εἶχε καθίσει εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον τῆς Γερμανίας, μία ἄλλη, ἡ Ἄννα, ἐπὶ τοῦ ἡγεμονικοῦ τῆς Ρωσίας θρόνου (¹). Ἀπὸ τῆς παραδοχῆς τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ τοῦ γάμου αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἄννης, ὁ Βλαδίμιρος διετέλεσε πιστὸς τοῦ Βασιλείου σύμμαχος, αἱ δὲ χῶραι ὧν ἦρχεν ὑπέκυψαν ἔκτοτε ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας ὑπὸ τὴν πνευματικὴν κυριαρχίαν τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βλαδιμίρου καὶ τὸν μετέπειτα ἐπελθόντα θάνατον τῆς Ἄννης εἷς τῶν συγγενῶν τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου, Χρυσόχειρ ὑπὸ τῶν χρονογράφων καλούμενος, ἐπεχείρησε τῷ 1024 μακρὰν διὰ τοῦ Εὐξείνου πόντου ἐπιδρομὴν εἰς τὸν Βόσπορον καὶ τὸν Ἑλλήσποντον· ἀλλὰ προσβληθεὶς περὶ Λῆμνον ὑπὸ τοῦ στόλου τῶν Κιβυρραιωτῶν καὶ τοῦ στρατηγοῦ Σάμου Δαυὶδ τοῦ ἀπὸ Ἀχριδῶν, καὶ τοῦ στρατηγοῦ Θεσσαλονίκης Νικηφόρου τοῦ Καβάσιλα, ὁλοσχερῶς κατεστράφη. Ὁ αὐτοκρατορικὸς στόλος ἦτο πάντοτε ὁ κάλλιον κατεσκευασμένος, ὁ δεξιώτερον ὑπηρετούμενος καὶ κυβερνώμενος, ὁ τελειότερον παντὸς ἄλλου ὡπλισμένος· ἡ δὲ ταχύτης μὲ τὴν ὁποίαν, ἐν τῇ πρὸ μικροῦ ἀναφερθείσῃ περιπτώσει, ἔδραμον πρὸς τὴν Λῆμνον αἱ ναυτικαὶ μοῖραι τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Σάμου καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀποδεικνύει ὅτι αἱ διαταγαὶ ἔφθανον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἀκαρεῖ ἁπανταχοῦ τοῦ κράτους καὶ ἐξετελοῦντο ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀναβολῆς. Ἀλλὰ καὶ ὁ κατὰ ξηρὰν στρατὸς οὐδενὸς τῇ ἀληθείᾳ ἦτο ὑποδεέστερος, ὁσασδήποτε φλυαρίας καὶ ἂν ἔγραψε περὶ αὐτοῦ ὁ Λουιτπράνδος. Ἐὰν ἀναλογισθῶμεν πῶς ἠγωνίσθη εἰς μόνον τὸν βουλγαρικὸν πόλεμον καὶ εἰς μόνον τὸ τελευταῖον τούτου μέρος, ὅτε ἐπὶ εἴκοσι συνεχεῖς ἐνιαυτοὺς δὲν ἔπαυσεν ἀδιακόπως στρατεύων, καὶ κατ' ἔτος ἐπὶ δέκα πολλάκις μῆνας ἐν ὑπαίθρῳ μαχόμενος, ἐκπολιορκῶν φρούρια, ἐκπορθῶν δυσχωρίας ὀχυρωτάτας, βαδίζων ἐκ Κωνσταντινουπόλεως νῦν μὲν εἰς Βιδίνιον, νῦν δὲ εἰς Ἀχρίδα καὶ Δυρράχιον, νῦν δὲ εἰς Λάρισαν καὶ Λαμίαν, καὶ ἔχων ἀντίπαλον ἔθνος ἀρειμάνιον καὶ ὑπὸ δεινοτάτου πάθους οἰστρηλατούμενον, ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἵνα κατισχύσῃ τελευταῖον ἐν ἀγῶνι τοσοῦτο πεισματώδει, ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ἀναγκαίως ἁπάσας τὰς πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένας ἀρετάς, πειθαρχίαν, γενναιότητα, ἄσκησιν, ἐπιτήδειον ὁπλισμὸν καὶ στρατηγοὺς πεπειραμένους.

(¹) Ταῦτα ὅμως ἐσήμαινον ἁπλῶς τιμὴν καὶ δόξαν εἰς τοὺς δύο ἐκείνους θρόνους, οὐχὶ δὲ τἀνάπαλιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου, ὅστις ἐν τῇ συνειδήσει τῶν κατόχων αὐτῶν ἐκείνων τῶν θρόνων ἔκειτο πολὺ ὑψηλότερον ἐκείνων καὶ διὰ τῆς συγκαταβάσεως αὐτοῦ πρὸς ἐκείνους ἐτίμα καὶ ἐλάμπρυνεν αὐτούς.

Αἱ μετὰ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ἐμπορικαὶ σχέσεις ἦσαν εἴπερ ποτὲ συνεχεῖς καὶ ἐπικερδεῖς. Ὁπόσον δὲ σπουδαῖαι ἦσαν αἱ σχέσεις αὗται συνάγεται πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐκ τούτου, ὅτι χάριν αὐτῶν ἡ ἰσχυροτέρα τῶν πόλεων τῆς Δύσεως, ἡ Ἐνετία, ἐξηκολούθει ἀναγνωρίζουσα πάντοτε, ἔστω καὶ κατ' ἐπιφάνειαν μόνον, τὴν κυριαρχίαν τοῦ κράτους. Τῷόντι ἐκ πρώτης ἀφετηρίας ἡ Ἐνετία συνηριθμεῖτο ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ τῶν παραρτημάτων τοῦ Ἐξαρχάτου τῆς Ραυέννης, οἱ δὲ δόγαι ὑπελαμβάνοντο ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων ὡς ἐπίτροποι αὐτῶν, ὅπως οἱ ἐν Ρώμῃ, οἱ ἐν Νεαπόλει καὶ ἐν Σικελίᾳ διοικηταί. Ἐννοεῖται ὅτι πράγματι ἡ πόλις ἐκείνη ἦτο ἐξ ἀρχῆς σχεδὸν ἀνεξάρτητος· καὶ ἐνῷ οἱ ἄρχοντες αὐτῆς ἐκοσμοῦντο διὰ ποικίλων τιμητικῶν ἀξιωμάτων ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων Κωνσταντινουπόλεως, δὲν ἐβοήθει αὐτοὺς διὰ τῶν στόλων της εἰμὴ ὁσάκις εὕρισκεν εἰς τοῦτο τὸ ἴδιον συμφέρον. Ἀφ' ἧς δὲ οἱ Φράγκοι ἴσχυσαν ἐν Ἰταλίᾳ ἡ Ἐνετία δὲν ἐδίστασεν ἀντὶ τῶν προνομίων τὰ ὁποῖα παρ' αὐτῶν ἔλαβε νὰ πολιτευθῇ καὶ πολεμίως πρὸς τὸ ἀνατολικὸν κράτος. Καὶ ἐπὶ τοῦ δόγου Ἰουστινιανοῦ Παρτετσιπάτσιο (827 829), καίτοι τοῦ δόγου τούτου διορισθέντος ὑπάτου ὑπὸ τοῦ τότε βασιλέως Λέοντος Ε', ἀπέβαλε τὸν πρότερον πολιοῦχον αὐτῆς Ἕλληνα ἅγιον Θεόδωρον καὶ ἐχειροτόνησεν ἀντ' αὐτοῦ τὸν εὐαγγελιστὴν Μᾶρκον. Μάτην ἔκτοτε οἱ βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου ἐξηκολούθουν ἐκδίδοντες κανονιστικὰ τῆς ἐμπορίας τῶν Ἐνετῶν διατάγματα. Οἱ Ἐνετοὶ ὀλίγον ἐπρόσεχον εἰς αὐτά, καὶ παρὰ τὰς ἐπανειλημμένας ἀπαγορεύσεις τῶν αὐτοκρατόρων δὲν ἔπαυον οὐ μόνον ἐμπορευόμενοι πρὸς τοὺς Σαρακηνοὺς ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν σωματεμπορίαν μετερχόμενοι. Οὐδὲν ἧττον, ἐπειδὴ εἶχον συγχρόνως μεγάλα συμφέροντα ἐν τῷ ἀνατολικῷ κράτει, ἡ δὲ αὐλὴ τούτου ἔσῳζεν εἰσέτι τὴν ἀρχαίαν αἴγλην, οἱ ἄρχοντες τῶν Ἐνετῶν ἐφρόντιζον νὰ διατηρῶσιν ἐπιφάνειάν τινα ὑποτελείας, δεχόμενοι καὶ ἐπιζητοῦντες μάλιστα ἀξιώματα τοῦ κράτους, διότι ἡ τιμὴ τὸ μὲν ηὔξανεν ὁπωσδήποτε τὴν παρὰ τοῖς συμπολίταις ἐπιρροὴν αὐτῶν ἀπὸ τούτων τὸ δὲ διότι διὰ τοῦ προσχήματος ἐκείνου τῆς ὑποτελείας κατώρθουν νὰ περιποιῶσιν εἰς τὴν ἐμπορίαν αὐτῶν σπουδαῖα ὠφελήματα. Οὕτως, ἐν ἔτει 991, ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Β' ἐξεδόθη χρυσόβουλλον δι' οὗ ἐκανονίζετο ἡ δι' ἐνετικῶν πλοίων ἐν τῷ κράτει ἐμπορία, καὶ ἰδίως ὡρίζετο ὅτι καστον ἐνετικὸν πλοῖον ἐρχόμενον ἐπὶ σκοπῷ ἐμπορίας ἐξ Ἐνετίας ἢ ἐξ ἄλλου τινὸς μέρους εἰς τοὺς λιμένας τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους δὲν θέλει πληρώνει εἰς τὸ δημόσιον αὐτοῦ ταμεῖον εἰμὴ 17 χρυσᾶ νομίσματα, ἤτοι 255 περίπου δραχμάς, ἐνῷ πρότερον ἐκ καταχρήσεων τῶν ὑποδεεστέρων ὑπαλλήλων συνέβαινε πολλάκις ἕκαστον πλοῖον νὰ πληρώνῃ ὑπὲρ τὰ 30 χρυσᾶ νομίσματα (450 δραχμάς). Πλὴν τούτου, ἐπειδὴ περὶ τὴν ἐξέτασιν καὶ τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἐν τοῖς ἐνετικοῖς πλοίοις ἐμπορευμάτων πολλαὶ συνέβαινον καταχρήσεις παρὰ τῶν λιμενικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἀρχῶν (χαρτουλαρίων, παραθαλασσίων νοταρίων, λιμεναρχῶν, γενικῶν ὑπολόγων, ξυλοκαλάμων, κομερκιαρίων Ἀβύδου καὶ ἄλλων), τὸ χρυσόβουλλον διέτασσεν ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς ἡ ἐξέτασις καὶ ἐκτίμησις τῶν εἰρημένων πραγματειῶν θέλει ἐνεργεῖται ὑπὸ μόνου τοῦ λογοθέτου τῶν οἰκειακῶν, τοῦ ἄλλως εἰδικοῦ καλουμένου, ὅστις ἦτο ὁ ὑπουργὸς ὁ ἐπιτετραμμένος τὴν διαχείρισιν τῆς ἰδιαιτέρας βασιλικῆς περιουσίας. Ἀφ' ἑτέρου ὅμως, ἐπειδὴ καὶ οἱ Ἐνετοὶ ἐξετρέποντο εἰς καταχρήσεις μετακομίζοντες διὰ τῶν πλοίων αὐτῶν οὐχὶ μόνον ἴδια ἐμπορεύματα ἀλλὰ καὶ ἐμπορεύματα Ἀμαλφιτῶν, Ἰουδαίων, Λογγοβαρδίων ἐκ τῆς πόλεως Βάριος, καὶ ἄλλων, ὡς πρὸς τοὺς ὁποίους τὰ λιμενικὰ καὶ ἄλλα τέλη ἦσαν, φαίνεται, βαρύτερα, τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χρυσόβουλλον ῥητῶς ἀπηγόρευε τὴν τοιαύτην εἰς τοὺς Ἐνετοὺς κατάχρησιν ἐπὶ ποινῇ ἀπωλείας τῶν ἰδίων πλεονεκτημάτων. Διὰ τοῦ χρυσοβούλλου λοιπὸν τούτου παρεχωρήθησαν μὲν εἰς τοὺς Ἐνετοὺς ὠφελήματά τινα,

οὐχὶ ὅμως καὶ τὰ ὀλέθρια ἐκεῖνα προνόμια τὰ ὁποῖα βραδύτερον ὑπέσκαψαν αὐτὰ τοῦ κράτους τὰ θεμέλια. Καὶ οὐ μόνον προνόμια τοιαῦτα δὲν παρεχωρήθησαν ἔτι ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἐξησφαλίσθησαν τὰ ὠφελήματα τοῦ δημοσίου ταμείου. Ὥστε αἱ πρόσοδοι αὐτοῦ ἀπὸ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐμπορίας ἦσαν πάντοτε δαψιλέσταται. Οὕτω δὲ πρὸ πάντων ἐξηγεῖται πῶς ὁ Βασίλειος, ἐνῷ διεξήγαγεν ἐν διαστήματι 40 καὶ ἐπέκεινα ἐνιαυτῶν τοσούτους καὶ τηλικούτους δαπανηροὺς πολέμους, ἐνῷ, ἵνα ἀνακουφίσῃ τοὺς ὑπηκόους, δὲν εἰσέπραξε τὰς τῶν δύο τελευταίων ἐνιαυτῶν εἰσφοράς, ἠδυνήθη νὰ ἔχῃ εἰς τὰ τέλη τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἀποταμίευμα, κατὰ τὸν Ζωναρᾶν, 200,000 ταλάντων χρυσῶν εἰς νομίσματα, παρεκτὸς ἀπείρων πολυτίμων σκευῶν καὶ ἄλλων πραγμάτων. Τί ἐννοεῖ ὁ Ζωναρᾶς διὰ τῆς λέξεως τάλαντα ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν. Οἱ ἡμέτεροι ἠρίθμουν τότε συνήθως διὰ νομισμάτων (δραχμαὶ 15), λιτρῶν (72 νομίσματα) καὶ κεντηναρίων (100 λίτραι). Βεβαίως τάλαντα δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὀνομασθῶσι τὰ ἁπλᾶ νομίσματα· ἀπ' ἐναντίας ἐκ πρώτης ὄψεως εὐλογώτερον φαίνεται νὰ ἀποδοθῇ τὸ μέγιστον νομισματικὸν μέτρον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἰς τὸ μέγιστον νομισματικὸν μέτρον τοῦ Βυζαντίου· ἀλλά, τούτου τεθέντος, αἱ 200,000 κεντηναρίων, ἀναλυόμεναι εἰς λίτρας, νομίσματα καὶ δραχμάς, ἤθελον ἀπολήξει εἰς ποσὰ μυθώδη. Ὅθεν τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ Ζωναρᾶς ὠνόμασεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου τάλαντα τὰς λίτρας, ὧν 200.000, ἤτοι δραχμαὶ 216.000. 000 περίπου ἀναβιβάζουσι τὸ ἀποταμίευμα τοῦ Βασιλείου εἰς ποσὸν ἱκανὸν τῇ ἀληθείᾳ νὰ μαρτυρήσῃ περὶ τῆς δαψιλείας τῶν πόρων τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς λαμπρᾶς ταύτης καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἓν καὶ μόνον νέφος ὑπεφαίνετο εἰς τὸν ἁπανταχοῦ αἴθριον φαινόμενον ὁρίζοντα· νέφος μικρόν, τὸ ὁποῖον ὅμως ἐκυοφόρει μίαν τῶν πολλῶν καταιγίδων αἵτινες ἔμελλον μετ' οὐ πολὺ νὰ σείσωσιν ἐκ θεμελίων τὸ ἀνατολικὸν κράτος. Ἐλάβομεν ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι, ἀκμάζοντος τοῦ βουλγαρικοῦ πολέμου, στάσις ἐξερράγη ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ Τοῦτο συνέβη ἐν ἔτει 1009 καὶ ἀρχηγὸς τοῦ κινήματος ὑπῆρξεν εἷς τῶν προκρίτων τῆς Βάριος, ὀνόματι Μέλ. Κατ' ἀρχὰς ὁ Μὲλ ἀνεδείχθη νικηφόρος, ἀλλὰ τῷ 1011 ὁ Κατεπάνω (ἤτοι γενικὸς διοικητής) τῆς κάτω Ἰταλίας Βασίλειος Ἀργυρὸς ἐγένετο κύριος τῆς Βάριος καὶ μικροῦ ἐδέησε νὰ συλλάβῃ αὐτὸν τὸν Μέλ, ὅστις ὅμως ἐπέτυχε νὰ σωθῇ διὰ φυγῆς. Ἡ στάσις λοιπὸν κατεβλήθη τότε· ἀλλ' ὁ Μὲλ δὲν ἔπαυσε μελετῶν ἐκδίκησιν καὶ ζητῶν ἐπὶ τούτῳ συμμάχους. Συνέβη δὲ τῷ 1016 νὰ ἔλθωσι Νορμαννοί [1] τινές ὡς προσκυνη-

---

[1] ***Νορμαννοὶ*** ἢ ***Νορμανδοι*** ἐν εὐρωπαϊκαῖς χώραις ἐκαλοῦντο οἱ ***Βαριάγοι*** ἐν τῷ ἑλληνικῷ κράτει καλούμενοι ***Σκανδιναυοὶ*** οἱ διὰ τῶν κατὰ θάλασσαν μεγάλων στρατειῶν αὐτῶν (ἀπὸ τοῦ 9 ἰδίως μ.Χ. αἰῶνος, γενόμενοι περιβόητοι, οἱ ἱδρύσαντες ἐν τῇ βορείῳ Γαλλίᾳ τὸ φεουδαλικὸν κράτος τῆς ***Νορμανδίας*** (ἥτις χώρα μέχρι νῦν φέρει τὸ ὄνομα τοῦτο) καὶ ἐντεῦθεν ὁρμηθέντες καὶ κατακτησάμενοι (1066) τὴν Ἀγγλίαν, ἐκ Γαλλίας δὲ μεταβάντες ὡς μισθοφόροι καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν κάτω Ἰταλίαν (ἴδ. κατωτέρω) καὶ ἀφαιρέσαντες αὐτὴν ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων εἶτα δὲ ἐπανειλημμένας ποιησάμενοι ἐπιδρομὰς εἰς εὐρωπαϊκὰς ἑλληνικὰς χώρας πρὸς κατάκτησιν καὶ πρὸς λῃστείαν. Νορμαννοὶ δὲ ἦσαν, ὡς εἴδομεν, καὶ οἱ τῷ 862 ἱδρύσαντες τὸ ρωσικὸν κράτος τοῦ Νοβογορόδου καὶ τοῦ Κιέβου. Αἱ νορμανδικαὶ κατὰ θάλασσαν στρατεῖαι εἶχον ἐκταθῆ μέχρι τῆς Γροιλλανδίας, ἴσως δὲ καὶ εἰς μέρη τινὰ τῆς βορείου Ἀμερικῆς πολὺ πρὸ τῆς περὶ τὰ τέλη τοῦ 15 αἰῶνος ἀνακαλύψεως τῆς ἠπείρου ὑπὸ τῶν Ἱσπανῶν. Ὁ ὀρθὸς τύπος τοῦ ὀνόματος εἶναι ***Νορμαννοί*** (ἐκ τοῦ Normannen κυρίως Nord-mannen=Βόρειοι ἄνθρωποι), ὅπερ ἐδόθη αὐτοῖς ὑπὸ τῶν Γερμανῶν. Ὁ δὲ παρ' ἡμῖν συνήθης τύπος ***Νορμανδοὶ*** εἶναι πλημμελὴς τύπος ἐκ τοῦ παρεφθαρμένου γαλλικοῦ τύπου τοῦ ὀνόματος τῆς ἀπὸ τῶν ***Νορμαννῶν Νορμανδίας*** (Normandie) κληθείσης γαλλικῆς χώρας.

ται εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, διότι κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ἀπήρχοντο οἱ ἄνθρωποι ὡς προσκυνηταὶ οὐ μόνον εἰς τὸν Ἅγιον Τάφον ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα πλησιέστερα μέρη, ἐν οἷς καὶ τὸ ἐν Ἀπουλίᾳ Γάργανον ὄρος, φημιζόμενον διὰ τὰ ἐν αὐτῷ γινόμενα ὑπὸ τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ θαύματα. Οἱ Νορμαννοὶ ἦσαν τὸ τολμηρότατον καὶ τὸ πονηρότατον τῶν γερμανικῶν ἐθνῶν, τῶν τότε προεξαρχόντων τῆς δυτικῆς Εὐρώπης· καὶ ἐδέσποζον μὲν ἤδη τότε ἀξιολόγου μέρους τῆς βορείου Γαλλίας, τὸ ὁποῖον ἄχρι τοῦδε ὀνομάζεται ἀπ' αὐτῶν Νορμανδία, ἦσαν ὅμως πάντοτε πρόθυμοι νὰ ἀποδυθῶσιν εἰς νέας πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Ὅθεν ὁ Μὲλ συναντήσας τοὺς προειρημένους προσκυνητὰς εὐχερῶς ἔπεισεν αὐτοὺς νά τον βοηθήσωσιν εἰς τὸ νὰ καταπολεμήση τοὺς ἡμετέρους, λαμβάνοντες ἀμοιβὴν τὰς ὡραιοτέρας τῆς γῆς χώρας. Τῳόντι οἱ Νορμαννοὶ οὗτοι, ἐπανελθόντες εἰς τὰ ἴδια, συνέλεξαν πλῆθος μέγα τυχοδιωκτῶν, ἐπέστρεψαν μετ' αὐτῶν εἰς Ἰταλίαν καὶ ἐνέβαλον εἰς Ἀπουλίαν ὁδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Μέλ, τῷ 1018. Κατ' ἀρχὰς ηὐδοκίμησαν ἐπί τινα χρόνον, ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁλοσχερῶς κατετροπώθησαν ὑπὸ τοῦ ἱκανοῦ Κατεπάνω Βουγιανοῦ, τὸν ὁποῖον ἔσπευσε νὰ πέμψῃ αὐτόθι ὁ Βασίλειος. Ἀλλ' ὁ ἀκαταδάμαστος Μὲλ ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχε νέον σύμμαχον, τὸν τότε αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας ([1]) Ἑρρῖκον Β' τὸν διάδοχον Ὄθωνος Γ'. Καὶ ὁ μὲν Βουγιανὸς κατώρθωσε νὰ ἀνθέξῃ καὶ εἰς τὸν νέον τοῦτον πολέμιον ἀλλ' ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἀπέβαινεν ἐντεῦθεν ὁσημέραι ἐπισφαλεστέρα. Ἐνῷ οἱ ἐγχώριοι, καίτοι ἐν τῷ μεταξὺ θανόντος τοῦ Μέλ, ἀδιακόπως ἐστασίαζον, οἱ μὲν Σαρακηνοί, ἐκ Σικελίας ὁρμώμενοι, δὲν ἔπαυον ἐπιχειροῦντες ὀλεθρίας ἐπιδρομάς, ἀπὸ βορρᾶ δὲ ἐπετίθετο ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, οἱ δὲ Νορμαννοὶ ἐπανῆλθον μετὰ τὴν πρώτην ἀποτυχίαν πολυαριθμότεροι καὶ ὑπηρετοῦντες κατὰ τὰς περιστάσεις ὅλους τοὺς διαμαχομένους, παρεσκεύαζον οὕτω τὸν ἴδιον ἐπὶ τέλους θρίαμβον. Ὁ Βασίλειος δὲν ἦτο δυνατὸν βεβαίως νὰ προΐδῃ ὅτι οἱ τυχοδιῶκται ἐκεῖνοι ἔμελλον νὰ κυριαρχήσωσι τῆς κάτω Σικελίας καὶ τῆς Ἰταλίας, νὰ ἐπιχειρήσωσι μεγάλας ἐκστρατείας κατὰ τῆς Μακεδονίας, τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος καὶ νὰ πρωταγωνιστήσωσιν ἐν ἀρχῇ τῶν σταυροφοριῶν. Ἀλλ' ἐνόει ὅτι ἡ κατάστασις τῆς κάτω Ἰταλίας ἀπῄτει ἰδιάζουσαν προσοχὴν καὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ 1025 ἐξέπεμψεν αὐτόθι μετὰ δυνάμεως ἰσχυρᾶς τὸν Ὀρέστην, ἕνα τῶν πιστοτάτων αὐτοῦ εὐνούχων, σκοπεύων νὰ ἀπέλθῃ καὶ αὐτὸς κατόπιν, ἵνα ἀναλάβῃ τὴν ἀνωτέραν διεύθυνσιν τοῦ ἐπιχειρήματος. Ἀλλ' ἐλησμόνει ὅτι ἦτο ἑβδομηκοντούτης καὶ ὅτι βίος πολύμοχθος εἶχεν ἀναλώσει τὰς σωματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις. Ὀλίγους μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὀρέστου μῆνας νοσήσας αἴφνης ἐτελείωσε τῇ 15 Δεκεμβρίου τὸ μακρὸν καὶ ἔνδοξον αὐτοῦ στάδιον.

Ὁ Βασίλειος Β' ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος τῶν τριῶν ἡρώων οἵτινες ἐκλέισαν τὸν μεσαιωνικὸν Ἑλληνισμὸν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς δεκάτης καὶ τὸ πρῶτον τέταρτον τῆς ἑνδεκάτης ἑκατονταετηρίδος. Ὁ Ἕλλην ἀναγνώστης δὲν ἔχει χρείαν πλειοτέρων σχολίων

([1]) ***Αὐτοκράτωρ Γερμανίας*** εἶναι ἔκφρασις πλημμελής. Ἡ μόνη ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας αὐτοκρατορία εἶναι ἡ τοῦ Καρόλου τοῦ μεγάλου «αὐτοκρατορία ρωμαϊκὴ τῆς Δύσεως», ἥτις ἀφ' ὅτου περιῆλθεν εἰς τὸν Ὄθωνα Α' (962) καὶ κατέστη οὐχὶ νόμῳ ἀλλὰ πράγματι κληρονομικὴ εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Γερμανίας χωρὶς νὰ μεταβάλῃ ἐξωτερικῶς τὸν τῆς αἱρετότητος τύπον, ἐκλήθη μέχρι (τοῦ 1804) «ἁγία ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους» Ὥστε αἱ μόναι ὀρθαὶ ἐκφράσεις περὶ τῶν ***βασιλέων*** τῶν Γερμανῶν εἶναι βασιλεὺς Γερμανίας (ἀκριβέστερον Γερμανῶν) ἢ ***αὐτοκράτωρ*** ἁπλῶς (ὑπονοουμένου τοῦ ἁγ. ρωμ. κράτους τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους ἅτε μὴ ὑπάρχοντος ἄλλου αὐτοκράτορος ἐκτὸς τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλέως Ρωμαίων (ἢ Ἑλλήνων).

ἵνα θαυμάσῃ, ἵνα ἀγαπήσῃ, ἵνα ἐκτιμήσῃ τοὺς ἄθλους τῶν ἀνδρῶν τούτων. Ἀλλὰ μίαν θέλομεν ἐπιφέρει παρατήρησιν ὡς πρὸς τοὺς ξένους. Τοὺς ἄθλους ἐκείνους δὲν ὑπερέβαλε καθ' ὅλον τὸν μέσον αἰῶνα εἰμὴ εἷς καὶ μόνος τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ἀνήρ, ὁ Κάρολος ὁ μέγας. Καὶ ὅμως, ἐνῷ τὰ ἔργα τῶν ἄλλων τῆς Δύσεως πρωταγωνιστῶν ἱστοροῦνται ἁπανταχοῦ διὰ μακρῶν, ἡ μεσαιωνικὴ ἡμῶν ἱστορία, καὶ ἰδίως ἡ παροῦσα αὐτῆς περίοδος, δὲν κατέλαβεν εἰσέτι τὴν προσήκουσαν τάξιν ἐν τῇ εἰδικῇ ἢ καθολικῇ ἀφηγήσει τῶν περιπετειῶν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἐν τούτοις, ἐὰν ἡ σχετικὴ τῶν γεγονότων ἀξία ὁρίζεται κατὰ τὴν ἐπιρροὴν ἣν ἔσχον ἐπὶ μακρὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον χρόνον εἰς τὴν τύχην ἀξιολόγου μέρους τῆς ἀνθρωπότητος, ἐν τῇ μέσῃ ἱστορίᾳ δὲν ὑπάρχουσι εβαίως πολλὰ τὰ ὑπερέχοντα κατὰ τοῦτο τῶν πρὸ μικροῦ ἐκτεθέντων παρ' ἡμῶν συμβεβηκότων. Ἓν ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων ζητημάτων τὰ ὁποῖα μέχρι τῆς σήμερον ἐνασχολοῦσι καὶ ἐκ διαλειμμάτων ταράττουσιν ὅλον τὸν κόσμον εἶναι τὸ λεγόμενον ἀνατολικὸν ζήτημα, δηλαδὴ ὁ τρόπος καθ' ὃν θέλει ρυθμισθῆ ἡ ἀμοιβαία πολιτικὴ σχέσις τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ οἰκούντων ἐθνῶν, καὶ ἐξαιρέτως τοῦ μωαμεθανικοῦ, τοῦ σλαυικοῦ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ. Ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ ζήτημα ἠγωνίσθησαν νὰ ρυθμίσωσι πρὸ ἐτῶν 900 ὁ Φωκᾶς, ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Βασίλειος Β'. Ὁ δὲ τρόπος καθ' ὃν ἐρρύθμισαν τὸ ζήτημα τοῦτο ἐπενεργεῖ προδήλως μέχρι τῆς σήμερον εἰς τὴν κατάστασιν, εἰς τὰ συμφέροντα, εἰς τὰ πάθη οὐ μόνον τῆς Ἀνατολῆς ἀλλὰ καὶ σύμπαντος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, διότι, ἵνα εἰς δύο τινὰ μόνον περιορισθῶμεν, ἐὰν δὲν κατελύετο τότε ἡ ἐν Κρήτῃ μωαμεθανικὴ κυριαρχία καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ Ἴστρου μέχρι τοῦ Ταινάρου βουλγαρική, δὲν ἠξεύρομεν ὁποία τις ἤθελεν ἀποβῆ ἡ ἀμοιβαία τύχη τῶν Ἑλλήνων, τῶν Μωαμεθανῶν καὶ τῶν Σλαύων. Ἴσως ἀνατολικὸν ζήτημα δὲν ὑπῆρχεν ἤδη, ἀλλ' ἂν ὑφίστατο ἤθελεν ὑφίσταται ὁμολογουμένως ὑπὸ ἄλλας περιστάσεις καὶ ὑπὸ ἄλλους ὅρους. Ὅθεν τὰ προεκτεθέντα γεγονότα καὶ οἱ πρωταγωνισταὶ αὐτῶν δικαιοῦνται ἀναμφισβητήτως νὰ λάβωσιν ἐν τῇ ὅλῃ εὐρωπαϊκῇ ἱστορίᾳ τάξιν πολὺ μείζονα τῆς ὑπ' αὐτῶν ἄχρι τοῦδε κατεχομένης.

Νόμισμα Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου

Επιγραφὴ τῆς πύλης τῆς Σηλυμβρίας τοῦ Μεγάλου τείχους Κωνσταντινουπόλεως
(«ΠΥΡΓΟΣ ΒΑCΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΕΝ ΧΩ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΩΝ»)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΠΑΡΑΚΜΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ

Μολυβδόβουλλον Νικηφόρου, πρωτοβεστιαρίου Κωνσταντίνου τοῦ Η΄

Ὁ Βασίλειος δὲν εἶχεν, ὡς φαίνεται, νυμφευθῆ ποτέ· ὅθεν ἀνέλαβεν ἤδη τὴν ἐνάσκησιν τῆς ὅλης ὑπερτάτης ἀρχῆς ὁ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος Η΄, ὅστις καὶ πρότερον ἐλογίζετο μετέχων αὐτῆς ἀλλ' ὀνόματι μόνον. Ὁπόσον δὲ δίκαιον εἶχεν ὁ Βασίλειος νὰ μὴ νέμῃ μερίδα τινὰ ἐξουσίας εἰς τὸν ἀδελφόν του ἀπέδειξαν μετ' οὐ πολὺ τὰ πράγματα αὐτά· διότι ὁ Κωνσταντῖνος, καίτοι διατρέχων ἤδη τὸ 67 ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἔχαιρεν ἔτι εἰς ἱπποδρομίας, καὶ μίμους, καὶ γελωτοποιούς, καὶ διενυκτέρευε περὶ κύβους καὶ κοττάβους, καθαιρῶν μὲν τοὺς ἐπὶ ἀρετῇ καὶ πείρᾳ προέχοντας στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἄρχοντας ἀνάγων δὲ ἀντ' αὐτῶν εἰς τὰ ὑψηλότατα ἀξιώματα ἀνδράποδα ἀνίκανα καὶ κατὰ πάντα λόγον οὐτιδανά. Ἰδίως δὲ διώρισεν ἀμέσως τὸν μὲν πρῶτον αὐτοῦ θαλαμηπόλον Νικόλαον δομέστικον τῶν σχολῶν καὶ παρακοιμώμενον, τὸν δὲ δεύτερον Νικηφόρον πρωτοβεστιάριον (¹), τὸν δὲ τρίτον Συμεὼν δρουγγάριον τῆς «Βίγλης, ἤτοι (²) νυκτέπαρχον· Εὐστάθιον δέ, ἕνα τῶν ἐλαχίστων ὑπηρετῶν, μέγαν ἑταιρειάρχην (³), εὐνοῦχον δέ τινα Σπονδύλην δοῦκα Ἀντιοχείας, καὶ τὸν ἐκ Πισιδίας Νικήταν δοῦκα(⁴) Ἰβηρίας, ἀμφοτέρους διαβεβοημένους ἐπὶ κακοηθείᾳ ἀνθρώπους. Καὶ μὴ ἀρκού-

(¹) ***Πρωτοβεστιάριος***. Ἀξίωμα τοῦ ἐπὶ τῶν ἐσθήτων τοῦ βασιλέως τεταγμένου μεγιστᾶνος (λατ. vestis=ἐσθής) ἀνάλογον πρὸς τὸ ἐν Γαλλίᾳ ἐπὶ τῶν βασιλέων ἀξίωμα τοῦ «grand maître de garde robe».

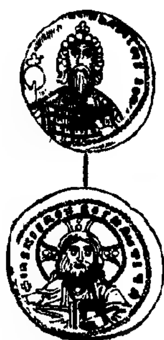
(²) ***Βίγλη***=φυλακή, νυκτοφυλακή. Ἐκ τοῦ λατ. vigilia=ἀγρυπνία, φυλακὴ τῆς νυκτός.

(³) ***Ἑταιρειάρχης*** ἀρχηγὸν τῆς ἑταιρείας, τῆς ἀπὸ Βαριάγων συγκειμένης αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς.

(⁴) ***Δούξ*** (λατ. dux) σημαίνει γενικὸς ἀρχηγός, ἰδίως δὲ οὕτω καλοῦνται οἱ διοικηταὶ μεγάλων διοικητικῶν περιφερειῶν εὐρεῖαν ἔχοντες διοικητικὴν δικαιοδοσίαν, ὡς ἦν καὶ ὁ τῆς ἀνακτηθείσης ἀπὸ Μωαμεθανῶν Ἀντιοχείας καὶ ὅλης τῆς βορείου Συρίας. Ἀλλ' ἡ λ. διετήρησε καὶ τὴν γενικὴν σημασίαν τοῦ ***ἀρχηγός***· οὕτω δοὺξ ἐλέγετο καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου, ναύαρχος, καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις τοῦ Βυζαντίου μέγας δοὺξ=μέγας ναύαρχος.

Τὸ ὄνομα τοῦ νομίσματος ***δουκάτου***, ὅπερ οἱ Βενετοὶ παρὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως λαβόντες εἶχον ὡς μονάδα νομισματικήν, δὲν ἔχει σχέσιν οὐδεμίαν ἄμεσον πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ ἀξιώματος τοῦ ***δουκός***, ἀλλὰ πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ ἀπὸ Καππαδοκίας καταγομένου περιφανοῦς οἴκου τῶν ***Δουκῶν*** ἢ ***Δουκάδων***, ἐξ οὗ τῷ 1059 αὐτοκράτωρ ἐγένετο ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας (ἰδ. κατωτέρω) καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἡγεμόνος τούτου προῆλθε τὸ τοῦ νομίσματος ***δουκάτου*** (πρβλ. νόμισμα Μονομαχᾶτον ἐκ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ Κωνσταντίνου Θ΄ Μονομάχου).

μενος εἰς ταῦτα ἀπετύφλωσε καὶ πολυειδῶς ἐτιμώρησε πολλοὺς τῶν διαπρεπεστέρων στρατηγῶν, ἐπὶ ποικίλαις προφάσεσι καὶ ἰδίως τὸν περιφανῆ ἄρχοντα τῆς Μηδίας Νικηφόρον τὸν Κομνηνόν, τὸν πατρίκιον Βάρδαν Φωκᾶν, τὸν πατρίκιον Βασίλειον Σκληρόν, τὸν Ρωμανὸν Κουρκούαν καὶ ἄλλους· ἀνεκάλεσε δὲ ἐκ τῆς Ἰταλίας τὸν Ὀρέστην καὶ τὸν Βουγιανόν. Ἐνῷ δὲ τοιουτοτρόπως ἀντήμειβεν ἀρχαίας καὶ προσφάτους ὑπηρεσίας τηλικούτων ἀνδρῶν, ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι τῆς Ναυπάκτου, μὴ δυνάμενοί νὰ ὑποφέρωσι τὰς φοβερὰς καταπιέσεις τοῦ στρατηγοῦ αὐτῶν Γεωργίου (ὅστις καὶ Μωρογεώργιος ἐπεκαλεῖτο) ἐφόνευσαν αὐτὸν καὶ διήρπασαν τὴν περιουσίαν του, ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τοσοῦτον ἠγανάκτησε, διότι ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος ἀντιπρόσωπός του τοιούτου ἔτυχε τέλους, ὥστε οὐ μόνον τοὺς διαπράξαντας τὸν φόνον ἀπηνῶς ἐκόλασεν ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ἀμέτοχον ὅλως τῆς πράξεως ἀρχιερέα Ναυπάκτου ἐτύφλωσε Συγχρόνως, ἐνῷ εἰσέπραξε τοὺς καθυστεροῦντας φόρους τῶν δύο τελευταίων ἐνιαυτῶν τῆς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ βασιλείας, ἐξεβίασε τὴν εἴσπραξιν ὅλων τῶν φόρων τῶν τριῶν ἐνιαυτῶν τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀρχῆς, ὥστε οἱ ἄνθρωποι ἀναγκασθέντες νὰ καταβάλωσιν ἐντὸς τριῶν ἐτῶν πέντε δασμοφορίας, ἐντελῶς ἐξηντλήθησαν. Κατ' εὐτυχίαν δὲν ἐτόλμησεν ἢ δὲν ἐπρόφθασε νὰ καθαιρέσῃ ὅλους τοὺς στρατηγοὺς ὅσοι ἐπαιδεύθησαν ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ σχολῇ. Ὅθεν τῷ 1026, ἐμβαλόντων τῶν Πετσενέγων εἰς Βουλγαρίαν, ὁ στρατηγὸς Σιρμίου Κωνσταντῖνος Διογένης συμπλακεὶς πρὸς αὐτοὺς ἠνάγκασε νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια. Κατὰ δὲ τὸ ἑπόμενον ἔτος, ἐνῷ ὁ ἀνάξιος ἡγεμὼν τῆς Ἀντιοχείας ἡττᾶτο οἰκτρῶς ὑπὸ τῶν Ἀράβων, οἵτινες, περισταλέντες ἐνόσῳ ἔζη ὁ Βασίλειος ἤδη ἐπανέλαβον τὰς ἐχθροπραξίας, οἱ ἀρχαῖοι στρατηγοὶ τῆς Σάμου καὶ τῆς Χίου Γεώργιος Θεοδωροκάνος καὶ Βεριβόης, συμπλακέντες πρὸς τὸν ἀραβικὸν στόλον, τὸν ἐπελθόντα κατὰ τῶν Κυκλάδων νήσων, ἔτρεψαν αὐτὸν εἰς φυγήν, κυριεύσαντες καὶ δώδεκα σκάφη αὔτανδρα. Ἔτι δὲ εὐτυχέστερον ὑπῆρξεν ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος, νοσήσας αἴφνης κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1028, ἀπεβίωσεν.

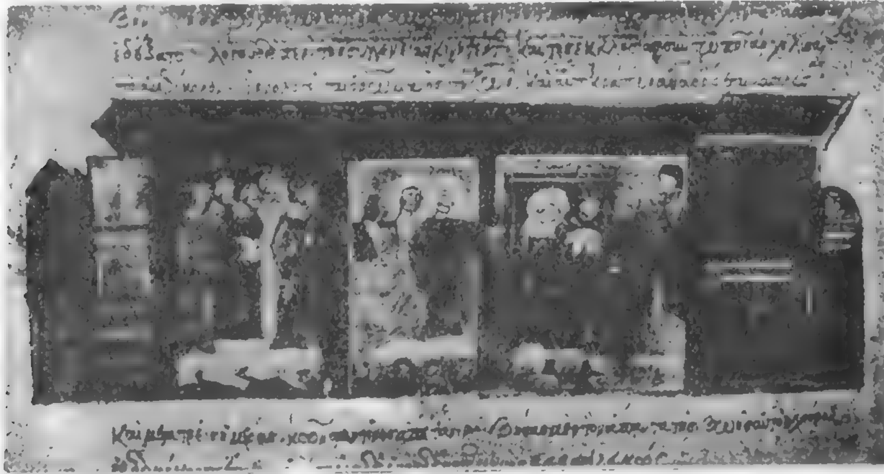

Χρυσοῦν νόμισμα Κωνσταντίνου Η'

Ὁ Κωνσταντῖνος Η'. νυμφευθεὶς τὴν θυγατέρα τοῦ πατρικίου Ἀλυπίου ἄρρενα μὲν τέκνα δὲν κατέλιπε, τρεῖς δὲ μόνον θυγατέρας, αἵτινες ἦσαν ἤδη καὶ αἱ μόναι κληρονόμοι τοῦ μακεδονικοῦ οἴκου. Ἐκ τούτων ἡ μὲν πρεσβυτέρα Εὐδοκία εἶχεν ἀσπασθῆ τὸν μοναχικὸν βίον, αἱ δὲ δύο ἄλλαι, ἡ Ζωὴ καὶ ἡ Θεοδώρα, καίτοι προβεβηκυῖαι τὴν ἡλικίαν, εἶχον μείνει ἀμφότεραι ἄγαμοι μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς ζωῆς τοῦ πατρὸς αὐτῶν. Τότε δὲ μόνον οὗτος, βλέπων πλησιάζοντα τὸν θάνατον, ἐνόησεν ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ σκεφθῇ περὶ διαδόχου καὶ ἀπεφάσισε νὰ ὑπανδρεύσῃ ἐπὶ τούτῳ τὴν μίαν τῶν θυγατέρων. Ἀλλά, ἀφοῦ τοσοῦτον βραδέως ἐπρονόησε περὶ τοῦ πράγματος, ἐπολιτεύθη πάλιν ἀσυνέτως κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτοῦ. Τὸ εὐλογώτερον ἦτο νὰ ἐκλέξῃ ὡς γαμβρὸν καὶ διάδοχον ἕνα τῶν δοκιμωτέρων στρατηγῶν τοῦ κράτους, καὶ τοιοῦτοι δὲν ἔλειπον βεβαίως. Αὐτὸς ὅμως προετίμησε τὸν πατρίκιον Ρωμανὸν Ἀργυρόν, ὅστις κατήγετο μὲν ἐξ ἑνὸς τῶν ἀρχαιοτέρων οἴκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀλλ' ἦτο ὅλως ἄπειρος τῶν πολεμικῶν πραγμάτων, καί, τὸ δεινότερον, ἔγγαμος· ὥστε ἐδέησε νὰ ἀναγκασθῇ δι' ἀπειλῶν εἰς τὴν ἀπὸ τῆς πρώτης συζύγου διάζευξιν. Τούτου δ' ἕνεκα, ἐπειδὴ ἡ νεωτέρα Θεοδώρα ἀπεποιήθη νὰ συζευχθῇ ἄνδρα χωρισθέντα διὰ τῆς βίας ἀπὸ τῆς συζύγου του, ὑπανδρεύθη αὐτὸν ἡ Ζωή, ἥτις, καίτοι ἄγουσα τὸ 48 ἔτος τῆς ἡλικίας της, ἦτο-

ὀλιγώτερον δύσκολος, καὶ ἤρχισε μὲν βραδέως ὁπωσοῦν τὸ συζυγικὸν στάδιον ἀλλ' ἀπεζημιώθη ἀρκούντως διὰ τὴν ἀναβολὴν ταύτην, λαβοῦσα εἰς ἡλικίαν 54 ἐτῶν δεύτερον σύζυγον καὶ εἰς ἡλικίαν 62 τρίτον, ἐκτὸς τῶν ἐν τῷ μεταξὺ ἐπιφορημάτων.

Ἐν τούτοις ὁ νέος βασιλεὺς Ρωμανός, ὅσῳ μέτριος ἄνθρωπος καὶ ἂν ἦτο, δὲν εἶχε τὰς κακίας τοῦ Κωνσταντίνου. Ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἢ ἄλλως παρεμύθησε

Ὁ γάμος τῆς Ζωῆς καὶ τοῦ Ρωμανοῦ Ἀργυροῦ
(Εἰκὼν τοῦ Σκυλίτζη)

πολλοὺς ἐκ τῶν καταδιωχθέντων ὑπὸ τοῦ προκατόχου του ἐπισήμων ἀνδρῶν. Τότε δὲ ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ὁ ἐπὶ Βασιλείου ἔτι εἰς Ἀντιγόνην ἐξορισθεὶς Νικηφόρος Ξιφίας, ὁ περιφανὴς τοῦ βουλγαρικοῦ πολέμου στρατηγός, ὅστις ὅμως δὲν ἠθέλησε πλέον νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰ δημόσια πράγματα καὶ ἔλαβε τὸ τῶν μοναχῶν σχῆμα ἐν τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου. Πλὴν τούτων ὁ Ρωμανὸς ἀνεδείχθη ἐπιεικέστερος περὶ τὴν τῶν φόρων εἴσπραξιν, καταργήσας καὶ τὸ ἀλληλέγγυον. Ἀλλ' οἱ χρονογράφοι ἐγκωμιάζουσι προσέτι πράξεις τινὰς αὐτοῦ, τῶν ὁποίων ἡ ἀξία δύναται νὰ ἀμφισβητηθῇ. Λέγουσιν ὅτι ἐπλήρωσε πολλὰ ἰδιωτικὰ χρέη, ὅτι ηὔξησε κατὰ 80 χρυσίου λίτρας τὴν ἐπιχορήγησιν ἣν κατ' ἔτος ἔδιδε τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν καὶ ἥτις μέχρις αὐτοῦ συνεποσοῦτο εἰς 100 λίτρας χρυσίου, παρέσχε δὲ καὶ χρημάτων πλῆθος «ἀριθμοῦ κρεῖττον» ὑπὲρ σωτηρίας ψυχῆς τοῦ ἑαυτοῦ πενθεροῦ. Καὶ ἐνῷ κατεδαπάνα οὕτω τὰ δημόσια χρήματα, διαπαιδαγωγούμενος ἕνεκα τῆς ἀσθενείας τοῦ χαρακτῆρος ὑπὸ συκοφαντῶν, ἐτιμώρει ἐπὶ συνωμοσίᾳ ἀνθρώπους καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας ἀθῴους. Ἀπετύφλωσε τὸν πρεσβύτερον υἱὸν τῆς πρώην βασιλίδος τῶν Βουλγάρων, ἐξώρισεν αὐτὴν ταύτην τὴν πρώην βασιλίδα, ζωστὴν ἀναδειχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Βασιλείου, ἐφυλάκισε τὸν Κωνσταντῖνον Διογένην τὸν νικητὴν τῶν Πετσενέγων, ἐμαστίγωσε δημοσίᾳ ὡς συνενόχους ἄνδρας ἐπιφανεῖς, ἐν οἷς τὸν Εὐστάθιον Δαφνομήλην, τὸν τοσοῦτο διαπρέψαντα ἐν τῷ βουλγαρικῷ πολέμῳ, καὶ τρεῖς ἐγγόνους τοῦ Μιχαὴλ Βούρτζη· τελευταῖον δ' ἐξέβαλε τῶν ἀνακτόρων τὴν γυναικαδέλφην αὐτοῦ Θεοδώραν καὶ περιώρισεν αὐτὴν εἰς τὸ λεγόμενον Πετρίον. Ἀλλὰ μάλιστα ἀνεδείχθη ἡ ἀνικανότης αὐτοῦ εἰς τὸν κατὰ τῶν Ἀράβων τῆς Συρίας πόλεμον.

Ὁ στρατηγὸς Ἀντιοχείας Μιχαὴλ Σπονδύλης, ὅστις εἶχεν ἡττηθῇ ὑπ' αὐτῶν ἔτι

ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Η΄, ἐξηκολούθει ἀναδεικνύμενος ἐντελῶς ἀνάξιος τῆς ἐπιτραπείσης αὐτῷ λειτουργίας. Ὅθεν ὁ Ρωμανὸς καλῶς ποιῶν καθήρεσεν αὐτόν· ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἀναθέση τὸν δύσκολον ἐκεῖνον ἀγῶνα εἰς ἕνα τῶν δοκιμωτέρων τοῦ κράτους στρατηγῶν διώρισεν ἡγεμόνα Συρίας τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸν αὐτοῦ Κωνσταντῖνον Καραντηνόν, ὅστις εἶχε μὲν υἱὸν τὸν ἐπιφανέστερον ἴσως ναύαρχον τῶν χρόνων ἐκείνων, ὡς θέλομεν ἴδει, αὐτὸς ὅμως δὲν ἦτο, ὡς φαίνεται, ἐνάμιλλος τοῦ ἔργου εἰς ὃ ἐκλήθη· τὸ δὲ χείριστον, ὁ Ρωμανὸς ἀπεφάσισε νὰ στρατεύση καὶ αὐτὸς κατὰ τῶν πολεμίων ἐκείνων τῷ 1030. Ἀφικόμενος λοιπὸν εἰς Φιλομήλιον τῆς Φρυγίας μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεως εἶδε προσερχομένους πρέσβεις μωαμεθανοὺς τῆς Βεροίας, ἤτοι τοῦ Χαλεπίου, οἵτινες, κομίζοντες δῶρα πολλά, παρεκάλουν νὰ τύχωσι συμπαθείας διὰ τὰ γενόμενα καὶ ὑπέσχοντο τὴν ἀκριβῆ ἐν τῷ μέλλοντι πληρωμὴν τοῦ φόρου, εἰς ὃν εἶχον καθυποβληθῆ ἐπὶ Φωκᾶ. Οἱ ἐμπειρότεροι τοῦ στρατοῦ ἀξιωματικοὶ συνεβούλευσαν τὸν βασιλέα νὰ δεχθῇ τὴν ὑποταγὴν «καὶ μὴ ἐκστρατεῦσαι κατὰ Συρίας ἐν καιρῷ θέρους, ὁπότε τό τε ὕδωρ ἐν αὐτῇ σπανίζει, καὶ τὸ μὲν Ἀράβων ἔθνος ἀνυπόστατόν ἐστι οἷα ἐνειθισμένον φέρειν γενναίως τὰ ἐγχώρια θάλπη καὶ τοὺς φλογμοὺς καὶ τοὺς καύσωνας, οἱ δὲ ῥωμαῖοι πανοπλῖται τυγχάνοντες οὐ τληπαθῶς ἔχουσι πρὸς τὴν ὥραν». Ἀλλ' αὐτὸς μὴ ἀκούσας τὰς φρονίμους ταύτας συμβουλὰς ἐνέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν καὶ ἔμαθεν ὅ,τι προέβλεπον οἱ στρατηγοί, ἀποκλεισθεὶς ὑπὸ τῶν πολεμίων καὶ περιελθὼν εἰς δεινὴν ἀμηχανίαν καὶ ἡττηθείς. Ὅτι δὲ ὁ στρατὸς ἔπαθε τὴν ἧτταν ταύτην μόνον διότι κακῶς διῳκεῖτο, ἀποδείκνυται πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Γεώργιος Μανιάκης, εἷς τῶν ἀρίστων ἀξιωματικῶν αὐτοῦ, ὅστις κατεῖχε μικράν τινα πόλιν, προσκληθεὶς νὰ παραδώση αὐτὴν ὑπὸ 800 Ἀράβων ἐκ τῆς νίκης ἐπανερχομένων, εἰς ἀπάντησιν πάντας μὲν αὐτοὺς ἀπέσφαξεν ἐκυρίευσε δὲ 280 καμήλους, τὰς ὁποίας συνεπήγοντο φορτωμένας λαφύρων. Ἀποταμὼν δὲ κατὰ τὰ μέχρις ἐσχάτων εἰθισμένα παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς τὰς ῥῖνας καὶ τὰ ὦτα τῶν πεσόντων διεκόμισε τὰ πάντα πρὸς τὸν φυγόντα βασιλέα, ὅστις ἤδη εἶχε φθάσει εἰς Καππαδοκίαν καὶ διέτριβεν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Φωκᾶ.

Ρωμανὸς Γ΄ Ἀργυρός
(Ἐκ βυζαντινοῦ χειρογράφου)

Ὁ δὲ βασιλεὺς τὸν μὲν Μανιάκην ἀντήμειψε διορίσας Κατεπάνω τῆς κάτω Μηδίας, ὅπου οὗτος ἐξηκολούθησε γενναίως καὶ πολλάκις ἐπιτυχῶς ἀνταγωνιζόμενος κατὰ τῶν μωαμεθανῶν. Ἐν Συρίᾳ ὅμως ἀναχωρήσας ὁ Ρωμανὸς προεχειρίσατο δομέστικον μὲν τῶν σχολῶν Συμεών, τὸν γνωστὸν ἤδη εἰς ἡμᾶς ὑπηρέτην τοῦ Κωνσταντίνου Η΄, στρατηγὸν δὲ Ἀντιοχείας Νικήταν τινά, οἵτινες ἀμφότεροι ἀνάξιοι ὄντες κατετροπώθησαν πάλιν ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Καὶ τότε μόνον σωφρονίσας ἐξέπεμψεν εἰς τὴν χώραν ἐκείνην τὸν πρωτοσπαθάριον καὶ μέγαν ἑταιρειάρχην Θεόκτιστον, ὅστις κατίσχυσε τῶν πολεμίων, ἐπροστάτευσε τὸν φίλον ἐμίρην τῆς Τριπόλεως καὶ ἐπέστρεψε μὲν εἰς

Κωνσταντινούπολιν ἀλλ' ὁπόσον ἠνώρθωσε τὸ ἀξίωμα τοῦ κράτους αὐτόθι συνάγεται προσέτι ἐκ τούτου, ὅτι κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1031 ὁ ἐμίρης τοῦ Χαλεπίου ἔπεμψε πρὸς τὸν Ρωμανὸν τὸν ἴδιον υἱὸν μετὰ δώρων πολλῶν ἵνα τὸ καθ' ἑαυτὸν ἀνανεώσῃ τὴν εἰρήνην καὶ ἐπαναλάβῃ τὴν πληρωμὴν τῶν ἀρχαίων φόρων. Καὶ ὁ βασιλεὺς ἀποστείλας εἰς Χαλέπιον τὸν πρωτοσπαθάριόν Θεοφύλακτον τὸν ἀθηναῖον ἐβεβαίωσε τὰς σπονδὰς καὶ ἀνωμολόγησε κοινοπραγίαν μετὰ τῶν Χαλεπιτῶν. Ἀλλ' ὁ μωαμεθανισμὸς τῆς Συρίας, τὸν ὁποῖον δὲν ἠδυνήθησαν νὰ δαμάσωσιν ὁ Φωκᾶς, ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Βασίλειος, δὲν ἦτο πιθανὸν ὅτι θέλει ὑποκύψει εἰς τοιαύτας παροδικὰς ἐκστρατείας ἀνδρῶν οἵτινες, ὁσηδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ ἀξία αὐτῶν, δὲν παρεβάλλοντο πρὸς ἐκείνους· οἱ ἄλλοι ἐμίραι ἐξηκολούθουν τὰς ἐχθροπραξίας των. Ὅθεν ὁ βασιλεὺς ἀπεφάσισε νὰ στρατεύσῃ αὖθις κατ' αὐτῶν τῷ 1032, καὶ εἶχεν ἤδη φθάσει εἰς Μεσάνακτα, ὅτε πολλαὶ ὀλέθριαι εἰδήσεις ἀνεχαίτισαν τὴν πορείαν αὐτοῦ. Ἐν μὲν τῇ Κωνσταντινουπόλει ὁ Κωνσταντῖνος Διογένης κατηγορήθη πάλιν ὅτι ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τῆς Θεοδώρας μελετᾷ τὴν ἀνατροπὴν τῶν καθεστώτων· οἱ δὲ Πετσενέγοι διαβάντες τὸν Ἴστρον ἐλεηλάτουν τὴν Μοισίαν· οἱ δὲ Ἄραβες τῆς Ἀφρικῆς ἐδῄουν τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ μέχρι Κερκύρας προελάσαντες ἐπυρπόλησαν αὐτήν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Διογένης, εἴτε συναισθανόμενος τὴν ἐνοχὴν αὐτοῦ εἴτε ἀπελπισθεὶς διὰ τὰς ἀδίκους καταδρομάς, ἃς ὑφίστατο ἀπό τινος χρόνου, ἐγένετο αὐτόχειρ, καὶ ἡ Θεοδώρα ἐκάρη μοναχὴ ὑπὸ τῆς Ζωῆς, ἥτις ἠξίου ὅτι ἀδύνατον ἦτο ἄλλως νὰ παύσωσιν αἱ ἐπιβουλαὶ καὶ τὰ σκάνδαλα· οἱ δὲ Πετσενέγοι, μηδένα συναντήσαντες ἀντίπαλον, ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια· ὁ δὲ Νικηφόρος Καραντηνὸς ὁ στρατηγὸς τοῦ Ναυπλίου τῇ συνδρομῇ τῶν Ραουσαίων κατεπολέμησε τὸν ἀραβικὸν στόλον καὶ κατέστρεψε τὰ πλεῖστα τῶν σκαφῶν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Ρωμανὸς ἐπανῆλθεν οὐδὲν ἧττον ἐκ Μεσανάκτων εἰς τὴν βασιλεύουσαν. Ἐκεῖ περὶ τὰ μέσα τοῦ 1033 ἐπληροφορήθη νέα τοῦ Νικηφόρου Καραντηνοῦ κατορθώματα. Οἱ Ἄραβες τῆς Ἀφρικῆς ἐπεχείρησαν δευτέραν κατὰ τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων ἐπιδρομήν, διὰ πλοίων 1000 ἐχόντων μυρίους πολεμιστάς, ὁ δὲ Καραντηνὸς συμπλακεὶς πρὸς μίαν αὐτῶν μοῖραν ἔτρεψεν αὐτὴν καὶ ἔπεμψε πρὸς τὸν βασιλέα 500 αἰχμαλώτους. Αὖθις δὲ περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους τούτου ἔστησε ἕτερον τρόπαιον κατὰ τῶν Σαρακηνῶν ὁ Καραντηνὸς καὶ ἐξαπέστειλε πρὸς τὸν βασιλέα 600 αἰχμαλώτους. Συγχρόνως ἕτερος στόλος ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ τὸν πρωτοσπαθάριον Τεκνέαν τὸν Ἀβυδηνὸν εἰς Αἴγυπτον καὶ πλησιάσας εἰς αὐτὴν τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐκυρίευσε πολλὰ πλοῖα καὶ πολλὴν λείαν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ πατρίκιος Νικήτας ὁ Πηγονίτης προελάσας μέχρι Βαβυλῶνος ἐξεπολιόρκησε τὸ ἔγγιστα αὐτῆς κείμενον φρούριον Περκρίν (¹). Οἱ στρατηγοὶ λοιπὸν καὶ οἱ ναύαρχοι ἀνεπλήρουν τὸ κατὰ δύναμιν τὴν ἀνικανότητα καὶ τὰ ἁμαρτήματα τοῦ βασιλέως· ἐπὶ τοσοῦτο δὲ διετηρεῖτο τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ κράτους ἀξίωμα ὥστε τῷ μὲν 1030, ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως τῆς Ἀβασγίας Γεωργίου, ἡ χήρα αὐτοῦ πέμψασα πρὸς τὸν βασιλέα πρέσβεις μετὰ δώρων ἐξῃτήσατο τὴν ἀνανέωσιν τῆς ἀρχαίας μετὰ τοῦ κράτους συμμαχίας καὶ ἔλαβε σύζυγον τοῦ υἱοῦ της Παγκρατίου τὴν ἀνεψιὰν τοῦ Ρωμανοῦ Ἑλένην, τῷ δὲ 1033 παρέδω-

Νόμισμα Ρωμανοῦ Ἀργυροῦ

(¹) *Περκρὶν* τὸ ὄνομα τῆς πόλεως ταύτης εἶναι πιθανῶς ταὐτὸν τῷ τῆς ἐν Μεσοποταμίᾳ π. Κουφὰρ *Πακὰρ* Κοῦφερ τοῦ ἔπους Ἀκρίτα.

κε καὶ τὸ ὀχυρώτατον φρούριον, τὴν Ἀνακουφήν. Ἀλλ' ἐνῷ τὸ κράτος ἐξηκολούθει ὂν σεβαστὸν παρὰ τοῖς ἔξω, οἱ δὲ πολέμιοι περιεστέλλοντο καὶ ἐν μέρει κατετροποῦντο, ὁ Ρωμανὸς ἐπέπρωτο νὰ γίνῃ θῦμα τῶν παρηλίκων ἐρωτικῶν παθῶν τῆς ἰδίας αὐτοῦ συζύγου.

Ὁ Ρωμανὸς εἶχε πρὸ καιροῦ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ αὐτοῦ Παφλαγόνα τινὰ εὐνοῦχον

Ὁ πνιγμὸς τοῦ Ρωμανοῦ Ἀργυροῦ ἐν τῷ βαλανείῳ
(Εἰκὼν χειρογράφου τῆς Ἱστορίας Σκυλίτζη)

ὀνόματι Ἰωάννην, ὅστις ἀφ' ἧς ἐκεῖνος ἐβασίλευσεν ἀπέβη παντοδύναμος προχειρισθεὶς πρῶτον πραιπόσιτος, ἔπειτα δὲ ὀρφανοτρόφος. Ὁ Ἰωάννης εἶχε τέσσαρας ἀδελφούς, οἵτινες ἅπαντες εἶχον προαχθῆ εἰς διαφόρους ἀρχάς, καίτοι μετήρχοντο ἐπαγγέλματα οὐχὶ ἔντιμα, καὶ ἰδίως τὸ τοῦ κιβδηλοποιοῦ. Εἷς δ' ἐξ αὐτῶν, ὁ Μιχαήλ, ὅστις ἦτο ὡραιότατος τὴν ὄψιν καὶ ἐν ἀκμῇ τῆς νεότητος, ἔλαβεν ἐν τῇ αὐλῇ ἀξίωμά τι, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου διετέλει συνεχῶς παρὰ τῇ βασιλίσσῃ. Ὁ Ρωμανὸς ἦτο μὲν ἑξηκοντούτης ἤδη, ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑποπτεύσῃ ὅτι ἡ Ζωή, ἥτις εἶχεν ὑπερβῆ τὸ πεντηκοστὸν ἔτος, θέλει δώσει αὐτῷ ἀντίζηλον καὶ μάλιστα ἀντίζηλον τοσοῦτο νεαρόν. Ἐν τούτοις τοῦτο συνέβη, ὁ δὲ ἔρως αὐτῆς ἀπέβη τοσοῦτον δαιμονιώδης καὶ μανικός, κατὰ Κεδρηνόν, ὥστε ἐξαπτόμενος προσέτι ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας τοῦ Μιχαὴλ καὶ τῆς φιλαρχίας τοῦ Ἰωάννου παρέσυρεν αὐτὴν εἰς τὸ νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ συζύγου διὰ δηλητηρίου βραδέως ἐνεργοῦντος. Ἀλλ' ὁ ἀνυπόμονος Μιχαὴλ δὲν ἠθέλησε νὰ περιμείνῃ τὰ τοιαῦτα τοῦ δηλητηρίου ἀποτελέσματα καὶ μετ' οὐ πολύ, τῇ 11 Ἀπριλίου 1034 (ἥτις συνέπεσε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο νὰ εἶναι Μεγάλη Πέμπτη), ἀπελθόντος τοῦ βασιλέως εἰς τὸ ἐν παλατίῳ βαλανεῖον, ἀπέπνιξεν αὐτὸν ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τοῦ λουτροῦ. Ἐπελθούσης δὲ τῆς νυκτὸς καὶ ψαλλομένων τῶν ἁγίων παθῶν, μηνύεται ὁ τότε πατριάρχης Ἀλέξιος ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ρωμανοῦ δῆθεν νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ὁ πατριάρχης ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ, ἀλλ' εὑρίσκει μὲ ἀπορίαν τον νεκρὸν μὲν τὸν βασιλέα τὴν δὲ Ζωὴν καθημένην ἐπὶ θρόνου λαμπροῦ, ἔχουσαν πλησίον της τὸν Μιχαήλ, καὶ μανθάνει ὅτι προσεκλήθη ἵνα ἱερολογήσῃ τοῦτον αὐτῇ. Ἔκθαμβος δὲ γενόμενος ἵστατο ἐνεὸς καὶ ἐνδοιάζων περὶ

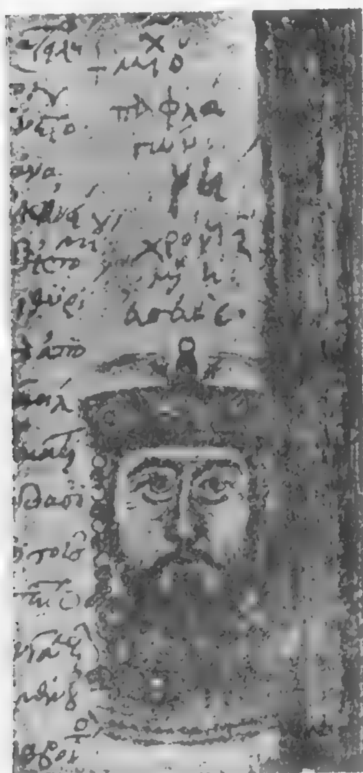
τοῦ πρακτέου, ὅτε ὁ Ἰωάννης καὶ ἡ Ζωὴ δόντες αὐτῷ μὲν πεντήκοντα λίτρας χρυσίου εἰς δὲ τὸν κλῆρον ἄλλας πεντήκοντα, κατέπεισαν αὖ οὺς νὰ τελέσωσι τὴν ἱεροπραξίαν. Ἡ σκηνὴ αὕτη εἶναι βεβαίως ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους μία τῶν οἰκτροτέρων τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν ἱστορίας καὶ μαρτυρεῖ μέχρι τίνος βαθμοῦ προέβη ἡ κακοήθεια τῶν ἀνθρώπων καὶ ὁ ἐμπαιγμὸς τῶν ἱερωτάτων θεσμῶν.

Ἀλλ' ἡ Ζωή, ἥτις ἀνεβίβασεν εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον τὸν ἐραστὴν αὐτῆς νομίζουσα ὅτι, ἀντὶ ἀνδρὸς καὶ βασιλέως, θέλει ἔχει δοῦλον καὶ διάκονον, ἐψεύσθη τῆς ἐλπίδος. Ὁ μὲν Μιχαὴλ ἦτο τῳόντι ἄνθρωπος ἀνίκανος νὰ διεξάγῃ τὰ δημόσια πράγματα, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ἔπασχεν ἐξ ἐπιληψίας, ὥστε δὲν εἶχεν εἰμὴ τὸ σχῆμα καὶ τὸ ὄνομα τῆς βασιλείας, ἀλλὰ τὴν πραγματικὴν ἐξουσίαν κατέλαβεν οὐχὶ ἡ Ζωή, τὴν κατέλαβεν ὁ πρεσβύτερος τοῦ Μιχαὴλ ἀδελφὸς Ἰωάννης, ὅστις πρακτικὸς ἄνθρωπος ὢν καὶ δραστήριος ἀνέλαβε τὴν ὅλην τῶν πραγμάτων κυβέρνησιν ὑπὸ τὸ ταπεινὸν ἀξίωμα τοῦ ὀρφανοτρόφου, καί, ἵνα ἐξασφαλίσῃ ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν παλιμβούλων διαθέσεων τῆς βασιλίδος, ἐφρόντισε πρὸ πάντων νὰ περιστοιχίσῃ αὐτὴν διὰ γυναικῶν καὶ εὐνούχων οἰκείων, δι' ὧν ἐπετήρει καὶ ἐκανόνιζεν ἅπαντα αὐτῆς τὰ διαβήματα· «περιπάτων τε γὰρ ἐκωλύετο καὶ βαλανείων τε οὐ μετεῖχε, μὴ αὐτοῦ ἐπιτρέψαντος, καὶ ὅλως περιῄρετο αὐτῇ πᾶσα ψυχαγωγία». Οὕτω δὲ κατοχυρώσας τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἀνέθηκε πλεῖστα τῶν πρώτων τοῦ κράτους ἀξιωμάτων εἰς τοὺς ἰδίους συγγενεῖς, προχειρισάμενος δοῦκα μὲν Ἀντιοχείας τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Νικήταν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου τὸν ἄλλον ἀδελφὸν Κωνσταντῖνον, πρωτοβεστιάριον δὲ τὸν ἕτερον πάλιν ἀδελφόν του Γεώργιον, καίσαρα δὲ τὸν τῆς ἀδελφῆς του Μαρίας υἱὸν Μιχαήλ· Νικομηδείας δὲ ἐπίσκοπον συγγενῆ ὡσαύτως τινὰ αὐτοῦ, τὸν εὐνοῦχον Ἀντώνιον Πάχητα. Καὶ ἐπειδὴ εἷς τῶν ἐπιφανῶν τοῦ κράτους ἀνδρῶν Κωνσταντῖνος ὁ Δαλασσηνὸς ἐξεδήλωσεν ἀγανάκτησιν ἐπὶ τοῖς γενομένοις καὶ περιφρόνησιν πρὸς τὴν χυδαίαν καὶ τριωβολιμαίαν ἐκείνην οἰκογένειαν, ὁ Ἰωάννης κατ' ἀρχὰς ἐπεχείρησε νὰ ἐξευμενίσῃ αὐτόν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὸν μὲν Δαλασσηνὸν ἐξώρισεν εἰς τὴν νῆσον Πλάτην τὸν δὲ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸν αὐτοῦ ἐφυλάκισε, τριῶν δὲ φίλων αὐτοῦ εὐγενῶν καὶ πλουσίων ἐκ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐδήμευσε τὴν περιουσίαν παραδοὺς αὐτὴν εἰς τὸν ἀδελφόν του Κωνσταντῖνον, ὅστις μετ' οὐ πολὺ προεχειρίσθη καὶ δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Ἐνῷ ὅμως ὁ Ἰωάννης ἠσχολεῖτο εἰς τὸ νὰ εὐεργετῇ τοὺς συγγενεῖς καὶ νὰ τιμωρῇ τοὺς ἐναντιοδοξοῦντας, οἱ μὲν Σαρακηνοὶ ἐκυρίευον τὰ ἐν τῇ Λυκίᾳ Μύρα, ὁ δὲ ἡγεμὼν Ἀβασγίας Παγκράτιος ἐσφετερίζετο ἅπαντα τὰ πρότερον εἰς τὸ κράτος δοθέντα φρούρια, οἱ δὲ Χαλεπῖται ἐξεδίωκον τὸν παρὰ τοῦ βασιλέως πεμφθέντα αὐτοῖς ἁρμοστήν, οἱ δὲ Πετσενέγοι ἐπόρθουν τὴν Μοισίαν μέχρι Θεσσαλονίκης προελαύνοντες, οἱ δὲ Ἄραβες τῆς Ἀφρικῆς ἐλεηλάτουν τὰς Κυκλάδας· «ὧν οὐδεμία φροντὶς ἦν τῷ Ἰωάννῃ, μόνην δ' ἔμμονον ἀσχολίαν εἶχεν, ὅπως ἂν ὁ Δαλασσηνὸς τηροῖτο καὶ μὴ τὰς αὐτοῦ λάθοι διαδρὰς πλεκτάνας». Ἢ μᾶλλον αὐτός τε καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἠσχολοῦντο εἰς ἕτερα σπουδαιότατα ἔργα· διότι τῷ 1037 ἐπικρατήσαντος αὐχμοῦ ἐκ μακρᾶς ἀνομβρίας ἐνόμισαν ὅτι διὰ τὴν χρηστὴν αὐτῶν πολιτείαν δικαιοῦνται νὰ ἐπιζητήσωσι τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν καὶ ἐποίησαν λοιπὸν λιτανείαν, ὁ Ἰωάννης βαστάζων τὸ ἅγιον μανδήλιον (1), ὁ μέγας δομέστικος τὴν πρὸς Αὔγαρον ἐπιστολὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ πρωτοβεστιάριος τὰ ἅγια σπάργανα. Ἐτέλεσε δὲ καὶ ἄλλην λιτὴν ὁ πατριάρχης μετὰ τοῦ κλήρου. Οὐ μόνον ὅμως

(1) Περὶ τοῦ *ἁγίου μανδηλίου* ἢ ὀρθότερον μανδηλίου (ἐκ τοῦ mantele) ἴδ. ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

δὲν ἔβρεξεν ἀλλὰ καὶ χάλαζα παμμεγέθης καταρραγεῖσα ἀνέτρεψε τὰ δένδρα καὶ τοὺς κεράμους τῆς πόλεως· τὸ δὲ μᾶλλον ἀξιομνημόνευτον ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι ὅτι, κατεχούσης τὴν πόλιν σιτοδείας, ὁ Ἰωάννης ἠγόρασεν ἐκ Πελοποννήσου καὶ Ἑλλάδος 100,000 μόδια σίτου καὶ δι᾽ αὐτῶν παρεμύθησε τοὺς πολίτας· ὅπερ μαρτυρεῖ ὅτι οὐ μόνον ἡ βιομηχανία ἀλλὰ καὶ ἡ γεωργία ἤκμαζε τότε ἐν ταῖς κυρίως ἑλληνικαῖς χώραις.

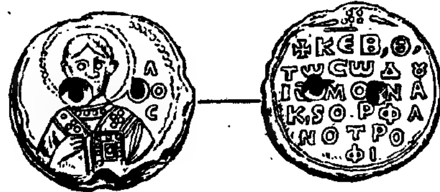

Μιχαὴλ Δ´ ὁ Παφλαγὼν
(Ἐκ βυζαντιακοῦ χειρογράφου)

Φαίνεται ἐν τούτοις ὅτι διὰ τὴν συνδρομὴν τοσούτων συμφορῶν ὁ Ἰωάννης ἐνόμισε τῷ 1037 ἀσφαλέστερον νὰ ἀνταλλάξῃ τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων διὰ τοῦ ὑπερτάτου ἐκκλησιαστικοῦ ἀξιώματος καὶ ἐζήτησε διὰ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων μητροπολιτῶν νὰ καθαιρέσῃ τὸν Ἀλέξιον καὶ νὰ ἀναγορευθῇ αὐτὸς πατριάρχης, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ὁ Ἀλέξιος «οὐ ψήφῳ ἀρχιερέων ἀλλὰ προστάξει Βασιλείου τοῦ βασιλέως ἐπέβη τοῦ θρόνου ἀκανονίστως». Ὁ πατριάρχης ὅμως ἀπήντησεν εὐφυῶς ὅτι εἶναι ἕτοιμος νὰ παραχωρήσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν βουλόμενον, ἅμα καθαιρεθῶσι μὲν συγχρόνως οἱ παρ᾽ αὐτοῦ χειροτονηθέντες μητροπολῖται ἀναθεματισθῶσι δὲ οἱ παρ᾽ αὐτοῦ στεφθέντες τρεῖς βασιλεῖς. Καὶ ἐπειδὴ οἱ πλείους τῶν περὶ τὸν Ἰωάννην μητροπολιτῶν εἶχον χειροτονηθῇ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου, ἰδίως δὲ ὁ Νικομηδείας Ἀντώνιος Πάχης, καὶ ἐνταῦτῷ αὐτὸς τοῦ Ἰωάννου ὁ ἀδελφὸς Μιχαὴλ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου ἐστέφθη, ἐδέησε νὰ παύσῃ μὲν πᾶσα αὕτη ἡ σκευωρία νὰ ἐξακολουθήσῃ δὲ τὸ κράτος κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ ἰδιοτελοῦς καὶ πλεονέκτου Ὀρφανοτρόφου.

Εὐτυχῶς, ὅσα καὶ ἂν ἦσαν τὰ δημιουργήματα αὐτοῦ, δὲν κατωρθώθη νὰ ἐκλείψωσιν ἅπαντες οἱ ἀρχαῖοι ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ὅθεν οἱ μὲν Ἄραβες τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Σικελίας, οἱ ἐπανειλημμένως ἐπιχειρήσαντες ἐπιδρομὰς εἰς τὰς Κυκλάδας νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ Θρᾳκησίου, ἤτοι τῆς μικρᾶς Ἀσίας, κατεπολεμήθησαν ὑπὸ τῶν αὐτόθι στρατηγῶν, καὶ 5.000 μὲν ζῶντες ἤχθησαν πρὸς τὸν βασιλέα οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἀνεσκολοπίσθησαν ἐν τῇ παραλίᾳ ἀπὸ Ἀτραμυττίου μέχρι Στροβίλου· πάλιν δὲ αὐτοὶ τὰς αὐτὰς ἐπιδραμόντες χώρας κατετροπώθησαν ὑπὸ τοῦ στόλου τῶν Κιβυρραιωτῶν, τῶν ὁποίων ὁ στρατηγὸς Κωνσταντῖνος ὁ Χαγέ, πέμψας 500 αἰχμαλώτους τῷ βασιλεῖ, τοὺς λοιποὺς κατεπόντωσεν· ἡ δὲ ἀποστατήσασα Σερβία ἠναγκάσθη αὖθις νὰ ὑποταχθῇ· καὶ τελευταῖον ὁ Γεώργιος Μανιάκης, ὅστις, κατ᾽ ἀρχὰς μετατεθεὶς ἀπὸ τῆς κάτω Μηδίας εἰς τὴν ἄνω Μηδίαν μετ᾽ οὐ πολὺ ἐξεπέμφθη ἀπὸ τὰς περὶ τὸν Εὐφράτην καὶ Τίγριν ἐκείνας χώρας εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, ἀπέδειξεν αὐτόθι τὸ τί ἠδύνατο εἰσέτι νὰ κατορθώσῃ τὸ κράτος, ὅταν ἤθελε νὰ μεταχειρισθῇ τοὺς μεγάλους αὐτοῦ στρατηγούς. Εἴδομεν εἰς ποίαν ἀνώμαλον κατάστασιν εἶχον περιέλθει τὰ τῆς κάτω Ἰταλίας πράγματα ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Β´. Ὁ βασιλεὺς οὗτος, ἅμα καταβαλὼν τοὺς ποικίλους αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολεμίους, εἶχε πέμψει τὸν Ὀρέστην εἰς τὴν κάτω

Ἰταλίαν, σκοπῶν νὰ ἐπέλθῃ καὶ αὐτὸς ἐκεῖ ἵνα παγιώσῃ τὴν ἑαυτοῦ ἀρχήν, καὶ ἀποφασίσας ἐπὶ τούτῳ νὰ ἀνακτήσῃ πρὸ πάντων τὴν Σικελίαν ἀπὸ τῶν Σαρακηνῶν, διότι ἐνόει κάλλιστα ὅτι ἐνόσῳ ἡ παρακειμένη ἐκείνη μεγάλη νῆσος ἦτο εἰς χεῖρας πολεμίων ἀσπόνδων ἀδύνατος ἀπέβαινεν ἡ ἀσφαλὴς τῆς κάτω χερσονήσου κατοχή. Ἀλλ' ὁ μὲν βασιλεὺς ἀπέθανε πρὶν ἢ ἐκτελέσῃ τὸ βούλευμα αὐτοῦ ὁ δὲ Ὀρέστης ἀνεκλήθη ὑπὸ Κωνσταντίνου Η', ἕτερος δὲ στρατὸς πεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ρωμανοῦ Γ' οὐδὲν γενναῖον ἴσχυσε νὰ πράξῃ διὰ τὴν ἀνικανότητα τοῦ στρατηγοῦ. Σημειωτέον ἐν παρόδῳ ὅτι ὁ στρατὸς οὗτος, ὅστις λέγεται ἀξιόμαχος, λέγεται προσέτι ἀθροισθεὶς καθ' ὁλοκληρίαν ἐξ Ἑλλάδος καὶ Μακεδονίας, ὅπερ ὑποδεικνύει ὅτι αἱ χῶραι αὗται εἶχον πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἱκανὸν μάχιμον πληθυσμόν. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ ἐπὶ Μιχαὴλ Δ'. Οἱ Σαρακηνοὶ τῆς Σικελίας, οἱ Λογγοβάρδιοι, οἱ ἐγχώριοι καὶ ἀπό τινος χρόνου οἱ Νορμαννοὶ διεμάχοντο πρὸς ἀλλήλους καὶ κατὰ τῶν Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων οἱ συνεχῶς μεταβαλλόμενοι Κατεπάνω μετὰ κόπου ἠδύναντο νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τοσούτους πολεμίους, ὅτε ἐμφύλιός τις μεταξὺ τῶν ἐν Σικελίᾳ Ἀράβων ἀγὼν παρέσχεν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν πιθανωτάτην ἐλπίδα τοῦ νὰ ἀνακτήσωσι τὴν νῆσον ταύτην, ἣν εἶχον ἀπολέσει πρὸ 200 καὶ ἐπέκεινα ἐνιαυτῶν.

Μολυβδόβουλλον τοῦ εὐνούχου Ἰωάννου τοῦ ὀρφανοτρόφου.

(Ἐπιγραφή· «Κύριε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Ἰωάννῃ μοναχῷ καὶ ὀρφανοτρόφῳ»).

Δύο ἀδελφοί, ὁ Ἀβοὺλ-Ἀφὰρ καὶ ὁ Ἀβοὺ-Χάφς, ἤρισαν πρὸς ἀλλήλους, καὶ ὁ Ἀβούλ-Ἀφὰρ ἡττηθεὶς πολλάκις ὑπὸ τοῦ Ἀβοὺ-Χάφς ἐζήτησε τὴν ἐπικουρίαν τοῦ Κατεπάνω τῆς Ἀπουλίας καὶ Καλαβρίας Λέοντος Ὤπου. Ὁ Λέων διαπεράσας εἰς Σικελίαν ἐνίκησε πολλάκις τὸν Ἀβοὺ Χάφς, ἀλλὰ τότε ὁ Ἀβοὺλ-Ἀφὰρ ὑποπτεύσας μήπως οἱ ἐπίκουροι ἐκεῖνοι ἀποβῶσι κυρίαρχοι συνενοήθη μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι ὁμοφρονήσαντες ἐζήτησαν καὶ ἔλαβον βοήθειαν ἐξ Ἀφρικῆς· ὁ δὲ Λέων μὴ δυνάμενος ἤδη νὰ ἀνθέξῃ εἰς αὐτοὺς ἐπέστρεψεν εἰς Ἰταλίαν, συνεπαγόμενος 15.000 χριστιανῶν, αἰχμαλώτων ἀπελευθερωθέντων ὑπ' αὐτοῦ. Ταῦτα πληροφορηθεὶς ὁ Ὀρφανοτρόφος ἀπεφάσισε νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν βουλευμάτων τοῦ Βασιλείου Β'. Ἐπὶ τούτῳ ἐξέπεμψεν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν δύναμιν ἀξιόλογον ὑπὸ τὸν περιφανῆ Γεώργιον Μανιάκην, μετακομισθεῖσαν αὐτόθι διὰ στόλου, τοῦ ὁποίου προΐστατο, ὡς μὴ ὤφελεν, ὁ πατρίκιος Στέφανος ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς τοῦ βασιλέως. Ὁ Μανιάκης ἀφικόμενος εἰς Ρήγιον τῷ 1038 διέταξε νὰ προσέλθωσι πρὸς αὐτὸν πάντα τὰ στρατεύματα τῆς Ἀπουλίας καὶ τῆς Καλαβρίας καὶ προσέλαβε πρὸς τούτοις 300 μισθοφόρους νορμαννούς, ἀγομένους ὑπὸ τριῶν υἱῶν ἑνὸς τῶν ὀνομαστοτάτων μαχητῶν τῆς φυλῆς ἐκείνη, τοῦ Ταγκρέδου. Οὕτω δὲ αὐξήσας καὶ κατοχυρώσας τὴν δύναμιν ἣν συνεπήγαγεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ Μανιάκης διεπέρασεν εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ἐξεπόρθησεν ἀμέσως τήν τε Μεσσήνην καὶ τὰς Συρακούσας. Ἐπελθούσης δὲ ἐξ Ἀφρικῆς ἐπικουρίας εἰς τοὺς δύο ἀδελφοὺς 50.000 ἀνδρῶν συνεκροτήθη μάχη κρίσιμος περὶ τὰ λεγόμενα Ρήματα, καθ' ἣν ὁ Μανιάκης ὁλοσχερῶς κατετρόπωσε τοὺς πολεμίους, καὶ τοσοῦτος ἐγένετο αὐτῶν φόνος ὥστε ἐλέγετο ὅτι ὁ παραρρέων ποταμὸς ἐπλημμύρησεν αἵματος. Καὶ ἐκ μὲν τῶν Ἀράβων ὀλίγιστοι περιεσώθησαν ὁ δὲ Μανιάκης ἐκυρίευσε μετὰ τὸ κατόρθωμα τοῦτο 13 ἀλληλοδιαδόχως σικελικὰς πόλεις, εἰς ἑκάστην τῶν ὁποίων ᾠκοδόμει

ἀκρόπολιν καὶ κατέλειπε φρουρὰν ἱκανὴν ν' ἀνθέξῃ εἰς πᾶσαν ἐπανάστασιν τῶν ἐγχωρίων· καὶ ἤθελεν οὕτως ἀνακτήσει πᾶσαν τὴν νῆσον καὶ ἀσφαλίσει τὴν κατοχὴν αὐτῆς, ἐὰν ὁ ὀρφανοτρόφος Ἰωάννης, ὅστις δὲν ἠξεύρομεν πῶς συνέλαβε τὴν ἀγαθὴν ἰδέαν τοῦ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ἀγῶνος τούτου εἰς τὸν ἄριστον ἐκεῖνον στρατηγόν, δὲν παρεσκεύαζεν ἐκ προοιμίου τὴν ἀποτυχίαν αὐτοῦ προχειρίσας ἄρχοντα τοῦ στόλου τὸν ἄθλιον γαμβρὸν αὐτοῦ Στέφανον.

Σφραγὶς Γεωργίου Μανιάκη

Οἱ Ἄραβες τῆς Ἀφρικῆς, εἰς τῶν ὁποίων τὴν ἀνωτέραν κυριαρχίαν ὑπήγετο ἡ Σικελία καὶ οἱ ὁποῖοι ἐξέπεμπον στόλους καθ' ὅλων τῶν ἑλληνικῶν παραλίων, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ ἀγωνισθῶσι διὰ πάσης θυσίας ὑπὲρ τῆς μεγάλης ἐκείνης νήσου. Τῳόντι μετ' οὐ πολὺ νέος ἐπέπλευσεν εἰς αὐτὴν ἐκ μεσημβρίας στόλος συνεπαγόμενος δύναμιν πολλῷ μείζονα τῆς προτέρας. Ἂν ὁ Στέφανος ἦτο ἄγρυπνος καὶ ἐπιτήδειος, ἠδύνατο νὰ συναντήσῃ τὸν στόλον τοῦτον ἐν πελάγει καὶ ἢ νὰ κατατροπώσῃ αὐτὸν ἢ τοὐλάχιστον νὰ ἐπιφέρῃ εἰς αὐτὸν ζημίας μεγάλας πρὸ τῆς ἀποβάσεως. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἔπραξεν ὁ δὲ στρατὸς τῶν Ἀράβων ἠδυνήθη νὰ ἀποβιβασθῇ ἀνέτως εἰς τὴν Σικελίαν καὶ νὰ καταλάβῃ ἀναπεπταμένην τινὰ πεδιάδα, τὰς καλουμένας Δραγίνας. Τοῦτο μαθὼν ὁ Μανιάκης ἔσπευσε νὰ συγκεντρώσῃ τὰς δυνάμεις καὶ νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῶν πολεμίων, παραγγείλας συγχρόνως τὸν Στέφανον νὰ ἐπιτηρῇ ἀσφαλῶς τὴν παραλίαν, ἵνα μὴ ἠμπορέσωσιν οὗτοι νικηθέντες νὰ διασωθῶσιν εἰς τὰ ἴδια. Καὶ τότε συγκροτηθείσης μάχης ἐκ παρατάξεως ὁ Μανιάκης ἔτρεψε κατὰ κράτος τοὺς Ἄραβας, ὧν ἔπεσον, ἐὰν πιστεύσωμεν τὸν Κεδρηνόν, ὑπὲρ τὰς 50.000. Ἀλλ' ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν κατώρθωσε λαθὼν τὰς φυλακὰς τοῦ Στεφάνου νὰ διαφύγῃ εἰς Ἀφρικήν. Ὁ Μανιάκης ὢν πρὸ καιροῦ δυσηρεστημένος κατὰ τοῦ ναυάρχου δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὴν ὀργήν του ὅταν τὸν συνήντησε, καὶ περιυβρίσας αὐτὸν καὶ κτυπήσας κατὰ κεφαλῆς ἀπεκάλεσε ῥᾴθυμον, ἄνανδρον καὶ προδότην τῶν πραγμάτων τοῦ βασιλέως. Ὁ δὲ ἀποφασίσας νὰ ἐκδικηθῇ γράφει ἀμέσως πρὸς τὸν Ὀρφανοτρόφον ὅτι ὁ Μανιάκης μελετᾷ ἀπόστασιν κατὰ τοῦ βασιλέως. Ὁ Στέφανος ἦτο, ὡς ἠξεύρομεν, γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ παντοδυνάμου Ἰωάννου· ὅθεν δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ πιστευθῇ, καὶ ἐν τῷ ἅμα ὁ μὲν Μανιάκης ἀπάγεται δέσμιος εἰς Κωνσταντινούπολιν πᾶσα δὲ ἡ ἀρχὴ ἀνατίθεται εἰς τὸν Στέφανον, συνεκπεμφθέντος αὐτῷ καί τινος εὐνούχου Βασιλείου Πεδιαδίτου. Τοῦτο ἤρκεσεν ἵνα οἱ Ἕλληνες ἀπολέσωσιν ἐντὸς μικροῦ τὴν ἀνακτηθεῖσαν Σικελίαν. Οἱ ἐν αὐτῇ ἐγχώριοι Ἄραβες, βοηθούμενοι πάντοτε ὑπὸ τῶν ἐν Ἀφρικῇ ὁμοθρήσκων καὶ ὠφελούμενοι ἐκ τῆς δειλίας, τῆς ῥᾳστώνης καὶ τῆς αἰσχροκερδείας τῶν αὐτοκρατορικῶν ἡγεμόνων ἐκυρίευσαν μέχρι τοῦ 1041 ὅλας τὰς πρότερον ὑπὸ τῶν ἡμετέρων καταληφθείσας πόλεις, πλὴν μόνης τῆς Μεσσήνης, τὴν ὁποίαν διέσωσαν ἐπί τινα ἔτι χρόνον οἱ ἐπιτήδειοι ἀγῶνες τοῦ φρουράρχου αὐτῆς Κατακαλὼν Κεκαυμένου, ἑνὸς τῶν λαμπροτέρων ἀξιωματικῶν τῶν χρόνων ἐκείνων, ὅστις τὸ κύριον μόνον, ὡς φαίνεται, ὄνομα εἶχε κοινὸν πρὸς τὸν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ δομέστικον τῶν σχολῶν Κατακαλὼν καὶ τὸν ὁποῖον θέλομεν ἴδει βραδύτερον πρωταγωνιστοῦντα ἐν τοῖς πράγμασι τῆς Ἀνατολῆς Ἀλλ' οἱ δύο αὐτοῦ ἀρχηγοί, ὁ Στέφανος καὶ ὁ Πεδιαδίτης, ἔφυγον ἐν τῷ μεταξὺ αἰσχρῶς εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν. Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἤρκεσεν. Ὅταν ἀπῆλθε δέσμιος εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Μανιάκης, ἐστάλη Κατεπάνω τῆς κάτω Ἰταλίας ὁ Μιχαὴλ Δοκειανός, ἄνθρωπος ἀνάξιος, ὅπως ὅλοι ὅσοι ἀπελάμβανον τὴν ἰδιάζουσαν τοῦ Ὀρφανοτρόφου εὔνοιαν. Ὁ Δοκειανὸς ἀφικόμενος περιῆλθεν εἰς ῥη-

ξιν πρὸς τοὺς Νορμαννοὺς ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ἐπιτηδείως εἶχε προσοικειωθῆ ὁ Μανιάκης καὶ οἵτινες εἶχον οὐ μικρὸν συντελέσει εἰς τὰ κατορθώματα αὐτοῦ. Οὐ μόνον δὲν ἐπλήρωσεν εἰς αὐτοὺς τὸ συμπεφωνημένον σιτηρέσιον ἀλλὰ καὶ τὸν ἀποσταλέντα ὑπ' αὐτῶν ἄνθρωπον ἵνα ζητήσῃ τὴν διόρθωσιν τοῦ ἀδικήματος τούτου περιύβρισε καὶ ἐμαστίγωσεν ἀναγκάσας τοὺς γενναίους ἐκείνους πολεμιστὰς νὰ γίνωσιν ἀπὸ συμμάχων πολέμιοι. Τότε τῳόντι οἱ Νορμαννοὶ ἀπελπισθέντες ἀπεφάσισαν νὰ κυριεύσωσι τὴν κάτω Ἰταλίαν δι' ἴδιον λογαριασμόν· καὶ ἀθροίσαντες μὲν πλῆθος πολὺ τυχοδιωκτῶν ἀπὸ τῆς ἄνω καὶ τῆς μέσης χερσονήσου ὁδηγούμενοι δὲ ὑπὸ τῶν ἡρωικῶν υἱῶν τοῦ Ταγκρέδου κατετρόπωσαν ἐπανειλημμένως ἐν ἀρχῇ τοῦ 1041 τὸν ἐν λόγοις μὲν αὐθάδη ἐν ἔργοις δὲ ἀδέξιον Δοκειανόν. Ὁ βασιλεὺς ἔπαυσε μὲν ἤδη αὐτὸν καὶ ἐξέπεμψε νέον Κατεπάνω, τὸν Βοϊωάννην (¹), ὅστις ἀνῆγε τὸ γένος εἰς τὸν ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Β' πεμφθέντα αὐτόθι ὁμώνυμον στρατηγὸν καὶ ὑπελαμβάνετο ἔχων ἱκανότητά τινα, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν προσέλαβε καὶ δύναμιν νέαν ἀποχρῶσαν ἡττήθη ὡσαύτως κατὰ κράτος καὶ ᾐχμαλωτεύθη καὶ ἐν θριάμβῳ περιήχθη μέχρι Βενευέντου· ὥστε ἐν ἔτει 1041, ἐνῷ ἀπεβάλλετο πᾶσα ἡ Σικελία, πλὴν τῆς Μεσσήνης, συγχρόνως ἀπεβάλλετο καὶ ἡ κάτω Ἰταλία πλὴν τεσσάρων πόλεων, Βρεντησίου, Ὑδροῦντος, Τάραντος καὶ Βάριος· πᾶσα δὲ ἡ λοιπὴ χώρα εἶχε περιέλθει ἤδη εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Νορμαννῶν.

Ἀλλ' ἐν γένει τὰ πράγματα εἶχον κακῶς. Ἐπειδὴ ὁ ἡγεμὼν Ἀβασγίας Παγκράτιος (²) δὲν ἔπαυσεν ἐνοχλῶν τὴν Ἰβηρίαν, ὁ Ἰωάννης ἔπεμψε κατ' αὐτοῦ τὸν ἀδελφόν του Κωνσταντῖνον, περὶ τῆς ἱκανότητος τοῦ ὁποίου ὅμως, ἂν καί τον εἶχε χειροτονήσει δομέστικον τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἐδίσταζεν, ὡς φαίνεται, καὶ αὐτός, διότι ὑπέσχετο ὅτι θέλει ἐξαποστείλει αὐτῷ ὡς σύμβουλον καὶ παραστάτην ἐν τοῖς πολέμοις τὸν Δαλασσηνόν· δὲν ἔπραξε δὲ τοῦτο, καὶ ἀπ' ἐναντίας, ἐπιτείνων τὴν κατὰ τοῦ ἐπιφανοῦς ἐκείνου ἀνδρὸς ἔχθραν ἐξώρισε τοὺς δύο ἀδελφούς του καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους συγγενεῖς· ὥστε ὁ δομέστικος ἐπέστρεψεν ἄπρακτος. Ἀφ' ἑτέρου ὁ ἡγεμὼν τῆς Σερβίας

(¹) ***Βοϊωάννης*** φαίνεται προελθὸν παρετυμολογικῶς ἐκ τοῦ ἀρμεν. ***Βαχάν***, ***Βαάν***, Βαρύννης.

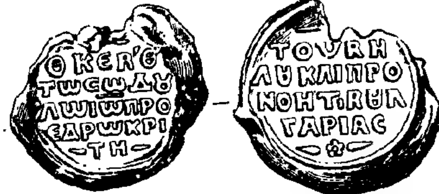
(²) Τὸ γεωργιανὸν χρονικὸν τοὐναντίον θεωρεῖ τὸν Κωνσταντῖνον Η' ἀδικοῦντα σφόδρα τὸν Παγκράτιον καὶ ὀνομάζει αὐτὸν Ἰουλιανόν, ἀναφέρει δὲ ὅτι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου ἢ τοῦ Παγκρατίου (Βαγράτ) μήτηρ Μαριὰμ ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν βασιλέα Ρωμανὸν Γ' ἵνα ζητήσῃ καὶ συνομολογήσῃ εἰρήνην (ἀφοῦ δύο ἔτη πρότερον εἶχε προλειάνει τὴν ὁδὸν ὁ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐλθὼν Καθολικὸς τῶν Γεωργιανῶν Μελχισεδὲκ τυχὼν εὐμενοῦς ὑποδοχῆς παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμανοῦ Γ' καὶ μετὰ πολλῶν δώρων ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ. Ἡ βασίλισσα Μαριὰμ κατὰ τὴν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄφιξιν αὐτῆς ἐζήτησε καὶ νύμφην ἐκ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου διὰ τὸν Παγκράτιον καὶ ὡς τοιαύτην ἤγαγε μεθ' ἑαυτῆς τὴν τοῦ Ρωμανοῦ Γ' ἀνεψιάν, θυγατέρα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἑλένην. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ὁ Παγκράτιος ἐτιμήθη διὰ τοῦ ἀξιώματος κουροπαλάτου. Ἡ βασίλισσα Μαρία μετὰ τῆς νύμφης καὶ τοῦ διπλώματος τοῦ ἀξιώματος κουροπαλάτου συνήντησε τῷ υἱῷ ἐν τῇ πόλει Τάο, ὅπου ἐτελέσθησαν οἱ γάμοι. Ἡ βασίλισσα Ἑλένη ἐγκατεβίωσεν ἐν τῇ νέᾳ αὐτῆς πατρίδι. Σημειωτέον ὅτι ἐκ τῶν ἡμετέρων χρονογράφων ὁ Ι. Ζωναρᾶς ἀφηγούμενος τὴν αὐτὴν ἱστορίαν (Ζωναρ. τόμ. 3 σ. 575 ἐκδ. Βόνν.), δὲν λεγει ὅτι ἡ βασίλισσα τῆς Ἰβηρίας ἦλθεν εἰς Κων)πολιν ἀλλ' ἁπλῶς ὅτι ἐζήτησε σπονδὰς καὶ συζυγίαν τῷ υἱῷ Παγκρατίῳ καὶ ὅτι ἐδόθη εἰς συζυγίαν ἡ βασιλόπαις Ἑλένη. Σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ τοῦ Βυζαντίου χρονογράφοι καλοῦσι τοὺς Γεωργιανοὺς Ἀβασγοὺς καὶ τὸν Παγκράτιον ἡγεμόνα τῆς Ἀβασγίας, ἐνῷ Ἀβασγία εἶναι μέρος τῆς Γεωργίας, ***Γεωργία*** δὲ εἶναι ταὐτὸν τῷ ***Ἰβηρίᾳ***· τὸ ἰθαγενὲς ὄνομα εἶναι Gwer='Ιβηρ πληθυντ. Gwerk, ἐξ οὗ παρετυμολογικῶς παρ' ἡμῖν Γεωργία· κατὰ τοῦτο Γεωργία=Ἰβηρία) Ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι συγγραφεῖς ποιοῦνται διάκρισιν ***Ἰβηρίας*** καὶ ***Ἀβασγίας***, διότι μέρος τῆς Ἰβηρίας εἶχεν ἐπὶ τοῦ Βασιλείου Β' προσαρτηθῆ εἰς τὸ κράτος, καὶ εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἐδόθη τὸ ὄνομα ***Ἰβηρία***.

Στέφανος, δραπετεύσας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀνέλαβε τὴν πάλαι ἀρχήν, ἐκδιώξας τὸν στρατηγὸν Σερβίας Θεόφιλον Ἐρωτικὸν καὶ κατατροπώσας τὸν κατ' αὐτοῦ ἐκπεμφθέντα ἀμαθέσταταν εὐνοῦχον Γεώργιον Προβατᾶν. Τὸ δὲ χείριστον, κατ' αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔτος 1040 ἐπανέστη καὶ ἡ Βουλγαρία. Τὴν ἐπανάστασιν ταύτην προεκάλεσεν ἡ χρηματικὴ πλεονεξία τοῦ Ὀρφανοτρόφου. Ὁ Βασίλειος Β', ὅτε καθυπέταξε τὰς χώρας τὰς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἄλλοτε καταληφθείσας, δὲν μετέβαλε τὸν τρόπον τῆς τῶν φόρων εἰσπράξεως ἀλλ' ἀφῆκεν αὐτόν ὅπως εἶχεν ὁρισθῇ ὑπὸ τοῦ Σαμουήλ· ὥστε ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἕκαστον ζευγάριον ἐξηκολούθει νὰ δίδῃ «σίτου μόδιον ἕνα καὶ κέγχρου τοσοῦτον, καὶ οἴνου στάμνον ἕνα». Ἀλλ' ὁ ὀρφανοτρόφος Ἰωάννης, ἀντὶ τοῦ εἰς εἴδη φόρου, ἀπήτησε τὴν εἰς νομίσματα πληρωμὴν αὐτοῦ, δι' ὃ δυσηρεστήθησαν οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν ἐκείνων, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ μόλις πρὸ εἰκοσαετίας χειρωθέντες ἔσῳζον ἀκμαίαν τὴν πρὸς τοὺς κυριάρχας ἀντιπάθειαν. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε τῷ 1040 ὁ βούλγαρος Πέτρος Δελεάνος, ὅστις ἦτο δοῦλος βυζαντίου τινὸς ἀνδρός, ἀποδρὰς ἐκ τῆς πόλεως καὶ περιπλανηθεὶς μέχρι Βελιγραδίου, εἶπεν ἑαυτὸν υἱὸν Ρωμανοῦ τοῦ υἱοῦ Σαμουήλ, καὶ ἐπιστεύθη ὑπὸ τοῦ ὄχλου τῶν ὁμοφύλων, οἵτινες ἀφορμὴν ἐζήτουν ἀποστασίας. Ὅθεν ἀνηγορεύθη βασιλεὺς Βουλγαρίας καὶ ἀνευφημήθη εἰς διαφόρους τῶν μερῶν ἐκείνων πόλεις, εἰς Ναϊσσόν (Νίσσαν), εἰς Σκούπια καὶ ἀλλαχοῦ, παντοῦ δὲ ὅθεν διήρχετο ἐφονεύοντο ἀνηλεῶς καὶ ἀπανθρώπως οἱ ἐναντίοι. Ταῦτα μαθὼν ὁ στρατηγὸς Δυρραχίου Βασίλειος Συναδηνὸς ἔσπευσε νὰ καταπολεμήσῃ τὸν Δελεάνον πρὶν ἢ αὐξήσῃ τὸ κακόν. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἔρχεται εἰς ῥῆξιν πρὸς ἕνα τῶν ὑποστρατήγων, τὸν Μιχαὴλ Δερμοκαΐτην, ὁ δὲ διαβάλλει αὐτὸν εἰς τὸν βασιλέα ὡς μελετῶντα ἀποστασίαν. Καὶ ἐπειδὴ ὁ μὲν Συναδηνὸς ἦτο ἀξιωματικὸς γενναῖος καὶ δραστήριος, ὁ δὲ Δερμοκαΐτης ἄνθρωπος ἄπειρος καὶ φαῦλος, φυσικῷ τῷ λόγῳ ὁ Ἰωάννης τὸν μὲν πρῶτον καθῄρεσε διατάξας νὰ φυλακισθῇ ἐν Θεσσαλονίκῃ, διώρισε δ' ἀντ' αὐτοῦ στρατηγὸν τὸν κατήγορόν του. Ἀλλ' ἂν ἡ κακία ἔχει τὴν λογικήν της ἔχουσι τὴν λογικὴν αὐτῶν καὶ τὰ πράγματα. Ὁ Δερμοκαΐτης, ἀντὶ νὰ πολεμήσῃ τὸν Δελεάνον, ἐνησχολήθη εἰς τὸ νὰ γυμνώσῃ τὸ ὑπήκοον καὶ αὐτὸν τὸν στρατόν, ἔπειτα δὲ φοβηθεὶς τὴν δυσαρέσκειαν τὴν ὁποίαν προεκάλεσεν· ἔφυγε διὰ νυκτός, καὶ τότε ὁ στρατὸς οὗτος, ὅστις συνέκειτο τὸ πλεῖστον ἐκ Δαλματῶν καὶ πιστῶν τινων Βουλγάρων, ἀποστατήσας τῷ ὄντι προεχειρίσατο βασιλέα τῆς Βουλγαρίας ἕνα τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ, τὸν Τειχομηρόν, διακεκριμένον ἐπ' ἀνδρείᾳ καὶ συνέσει. Καὶ λοιπὸν δύο ἤδη ἐγένοντο στάσεις Βουλγάρων, ἡ μὲν ἀνευφημοῦσα τὸν Δελεάνον ἡ δὲ τὸν Τειχομηρόν. Ἀλλ' ὁ Δελεάνος πανουργότερος ὢν ἔπεισε τὸν Τειχομηρὸν διὰ φιλικῶν γραμμάτων νὰ συμπράξωσιν· ἅμα δὲ συνελθόντων τῶν δύο στρατευμάτων ἐλάλησε πρὸς αὐτὰ λέγων ὅτι, εἰ μὲν θέλουσιν αὐτὸν βασιλέα, ἔγγονον ὄντα τοῦ Σαμουήλ, ἂς ποιήσωσιν ἐκποδὼν τὸν Τειχομηρόν, εἰ δὲ προτιμῶσι τοῦτον, ἂς ἀφαιρέσωσιν αὐτὸν ἐκ μέσου, διότι, προσέθηκε, «δύο ἐριθάκους μία λόχμη οὐ τρέφει, οὔτε μία χώρα εὐοδωθήσεται ὑπὸ δύο κυβερνωμένη ἀρχηγῶν». Ταῦτα δὲ εἰπόντος αὐτοῦ πολὺς ἠγέρθη θόρυβος, ἀλλ' οἱ πλείονες εἶπον ὅτι αὐτὸν μόνον θέλουσιν ἀρχηγὸν αὐτοκράτορα, καὶ ὁ μὲν ἄθλιος Τειχομηρὸς ἐλιθοβολήθη ὁ δὲ Δελεάνος παραλαβὼν ἁπάσας τὰς δυνάμεις ὥρμησε πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην.

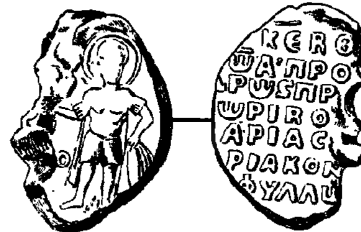
Ὁ βασιλεὺς Μιχαήλ, πάσχων, ὡς ἠξεύρομεν ἤδη, ἐξ ἐπιληψίας, ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ θεραπευθῇ, ἐὰν πέμψῃ εἰς ὅλα τὰ θέματα καὶ τὰς νήσους τοῖς μὲν πρεσβυτέροις ἀνὰ νομίσματα δύο τοῖς δὲ μοναχοῖς ἀνὰ ἓν νόμισμα. Πλὴν δὲ τούτου, ἐπὶ τῇ αὐτῇ πάντοτε ἐλπίδι τῆς θεραπείας, ἐβάπτιζε καὶ παῖδας ἀρτιγενεῖς, δίδων ἀνὰ νόμισμα ἓν

καὶ μιλιαρίσια τέσσαρα. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδὲν ἐκ τούτων ὠφελήθη τὸ δὲ κακὸν ἐπετείνετο μᾶλλον, προστεθείσης καὶ ὑδρωπικῆς νόσου, ἀνέθηκεν ἤδη ἁπάσας αὐτοῦ τὰς ἐλπίδας εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον καὶ διέτριβε τούτου ἕνεκα τὸ πλεῖστον ἐν Θεσσαλονίκῃ προσευχόμενος εἰς τὸν τάφον τοῦ καλλινίκου ἐκείνου μάρτυρος. Περὶ ταῦτα δὲ ἠσχολεῖτο ὅτε ἐπλησίασεν ὁ Δελεάνος· οὐδ' εἶχε, φαίνεται, πλήρη πίστιν εἰς τὸν ἅγιον παρὰ τοῦ ὁποίου ἐπεκαλεῖτο σωτηρίαν, διότι ἅμα μαθὼν ὅτι ἐπέρχονται οἱ πολέμιοι ἐδραπέτευσε κατεσπευσμένως εἰς Κωνσταντινούπολιν, καταλιπὼν πᾶσαν τὴν ἀποσκευὴν καὶ ὅσα εἶχε χρήματα, καὶ πολύτιμα πράγματα, τὰ ὁποῖα πάντα παρήγγειλε τὸν Μανουὴλ Ἰβάτσην, οἰκεῖον ὄντα, νὰ μετακομίσῃ κατόπιν εἰς τὴν βασιλεύουσαν. Ἀλλ' ὁ Ἰβάτσης οὗτος, ὅστις ἦτο πιθανώτατα υἱὸς τοῦ ὁμωνύμου βουλγάρου στρατηγοῦ τοῦ τοσοῦτον πεισματωδῶς κατὰ τοῦ Βασιλείου Β' ἀνταγωνισθέντος, ἀντὶ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν παραγγελίαν τοῦ βασιλέως, ηὐτομόλησε μεθ' ὅλων ἐκείνων τῶν πολυτίμων πραγμάτων πρὸς τὸν Δελεάνον. Τότε ὁ νεοχειροτόνητος ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων, μὴ ἔχων, φαίνεται, τὰ ἀναγκαῖα εἰς πολιορκίαν τῆς Θεσσαλονίκης ὄργανα, ἐτράπη πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς μεσημβρίαν· καὶ διὰ μὲν τοῦ στρατηγοῦ Καυκάνου ἐκυρίευσε τὸ Δυρράχιον διὰ δὲ ἑτέρου στρατηγοῦ, τοῦ Ἀνθίμου, κατετρόπωσε τὸν στρατηγὸν τῆς Ἑλλάδος Ἀλλακασσέα, εἰς μάχην κρίσιμον περὶ Θήβας συγκροτηθεῖσαν, καθ' ἣν ἔπεσον μέγα πλῆθος Θηβαίων. Συγχρόνως δὲ καὶ οἱ τοῦ θέματος τῆς Νικοπόλεως κάτοικοι, μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποφέρωσι τὰς καταπιέσεις τοῦ αὐτόθι εἰσπράκτορος τῶν δημοσίων φόρων, Ἰωάννου Κουτσομύτου, τοῦτον μὲν κατεμέλισαν αὐτοὶ δὲ συνετάχθησαν μετὰ τῶν Βουλγάρων πλὴν τῆς πρωτευούσης τοῦ θέματος. Ἐν γένει ἡ ἐπανάστασις αὕτη καὶ ἤρχισε καὶ ἐξηπλώθη ἕνεκα τῆς ἀδυσωπήτου χρηματολογίας τοῦ ὀρφανοτρόφου Ἰωάννου. Εἴδομεν ὅτι ἀπήτησεν εἰς χρήματα τοὺς φόρους τῶν Βουλγάρων ἀλλὰ πρὸ τούτου φαίνεται ὅτι εἰσήγαγε καὶ νέα εἴδη φόρων, ἐξ ὧν εἷς ἦτο καὶ τὸ λεγόμενον ἀερικόν, ὅστις ἐπινοηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ καταργηθῆ, ἦτο δὲ πιθανώτατα φόρος ἐπὶ

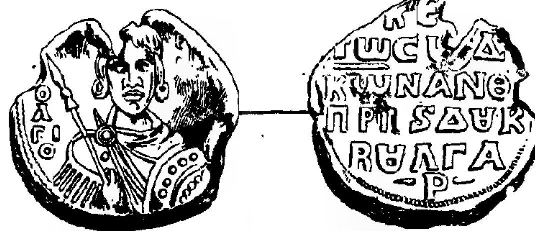
Μολυβδόβουλλα :

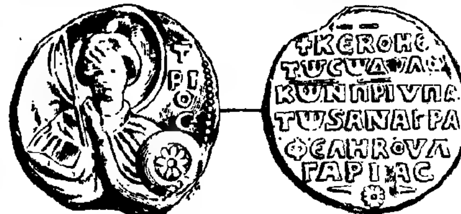
Α

Β

Γ

Δ

α' Προνοητοῦ τῆς Βουλγαρίας μετὰ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Β'· β' Ἰωάννου Τριακονταφύλλου· γ' Κωνσταντίνου Διογένους· δ' ἕτερον τοῦ αὐτοῦ μὲ τοὺς τίτλους «ἀνθυπάτου, πατρικίου καὶ δουκὸς Βουλγαρίας

τῶν θυρίδων ἑκάστης οἰκίας τῶν ἐπὶ τῆς λεωφόρου καὶ συνίστατο νῦν εἰς τέσσαρα ἢ ἓξ ἢ καὶ εἴκοσι νομίσματα καταβλητέα παρ' ἑκάστου τῶν χωρίων ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως αὐτοῦ. Ἡ δυσαρέσκεια ἀπέβη γενικὴ καὶ ὑπετρέφετο ἔτι μᾶλλον ὑπὸ τῶν ἄλλων κακιῶν τῆς τοῦ Ὀρφανοτρόφου διοικήσεως. Ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει ἀνεκαλύφθη συνωμοσία, ἧς προΐσταντο ὁ Μιχαὴλ Κηρουλάριος καὶ ὁ Ἰωάννης Μακρεμβολίτης, οἵτινες ἐξωρίσθησαν καὶ ἐδημεύθησαν. Καὶ εἰς Μεσάνακτα τῆς Φρυγίας πολλοὶ τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ συνώμοσαν κατὰ τοῦ δομεστίκου Κωνσταντίνου, τὸν ὁποῖον ἀγανακτοῦντες ἔβλεπον κατέχοντα τὸ μέγα ἐκεῖνο στρατηγικὸν ἀξίωμα· ἀλλὰ προδοθέντες οἱ μὲν ἐξ αὐτῶν ἐτυφλώθησαν ὁ δὲ προϊστάμενος τῆς συνωμοσίας Γεώργιος Ταρωνίτης, βασανισθείς, ἀπεστάλη πρὸς τὸν Ὀρφανοτρόφον, χωρὶς νὰ λέγεται τί ἐπὶ τέλους ἀπέγινεν.

Ἀλλὰ καίτοι αἱ συνωμοσίαι αὗται προελαμβάνοντο ὁ Ἰωάννης, ὅστις ἀπέβαλε μέγα μέρος τῆς Συρίας καὶ τῆς Ἰβηρίας καὶ σχεδὸν ὅλην τὴν Σικελίαν καὶ τὴν κάτω Ἰταλίαν, δυσκόλως ἤθελε κατισχύσει τῆς βουλγαρικῆς ἐπαναστάσεως, ἐὰν μὴ συνετέλει εἰς τοῦτο ἐπιφανής τις Βούλγαρος. Κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1040, ὀλίγους μῆνας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως, ἐδραπέτευσεν αἴφνης ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ πατρίκιος Ἀλουσιάνος, δεύτερος υἱὸς τοῦ Ἀαρών, ἀδελφοῦ τοῦ πάλαι βασιλέως Σαμουήλ, στρατηγὸς δὲ ἤδη ὢν τῆς ἐν Ἀρμενίᾳ Θεοδοσιουπόλεως. Κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρονογράφους ὁ Ἀλουσιάνος ἐδραπέτευσε, διότι ὁ ἄπληστος Ἰωάννης τὸν ἠνάγκασε νὰ καταβάλῃ 50 λίτρας χρυσίου καὶ πλὴν τούτου ἀφήρεσαν ἀπ' αὐτὸν κάλλιστόν τι χωρίον ὅπερ εἶχεν ἐν Καππαδοκίᾳ. Ζητήσας δὲ ἀλλὰ μὴ τυχὼν θεραπείαν τοῦ ἀδικήματος παρὰ τοῦ βασιλέως ὁ Ἀλουσιάνος ἀπηλπίσθη, ὡς λέγεται, καὶ ἔφυγε πρὸς τὸν Δελεάνον, ὅστις, φοβούμενος μήπως οἱ Βούλγαροι ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν μᾶλλον κύριον, ὡς γνήσιον ἀπόγονον τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, συνεβιβάσθη πρὸς αὐτόν, τὸν κατέστησε κοινωνὸν τῆς βασιλείας καὶ ἔδωκεν αὐτῷ στρατιὰν 40.000 ἀνδρῶν, ἵνα ἀπέλθῃ εἰς πολιορκίαν τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ Ἀλουσιάνος ἐπιχειρήσας τὸ ἔργον ἡττᾶται κατὰ κράτος ὑπὸ τῶν Θεσσαλονικέων κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Δημητρίου, τοῦ προστάτου τῆς πόλεως, εἰς μάχην καθ' ἣν ἔπεσον μὲν 15.000 Βουλγάρων ᾐχμαλωτεύθησαν δὲ ὄχι ὀλιγώτεροι τούτων. Οἱ δὲ λοιποὶ διεσώθησαν παρὰ τῷ Δελεάνῳ μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν, ὅστις ὅμως μετ' οὐ πολὺ ἀποτυφλώνει μὲν τὸν Δελεάνον διὰ προδοσίας φυγὼν δὲ ἔρχεται πρὸς τὸν βασιλέα Μιχαὴλ εἰς Μοσυνούπολιν. Τότε ὁ βασιλεὺς ἀναβιβάσας τὸν πρόσφυγα εἰς τὸ τῶν μαγίστρων ἀξίωμα καὶ ἐκπέμψας πρὸς τὸν Ὀρφανοτρόφον εἰς Βυζάντιον εἰσῆλθεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, δηλαδὴ εἰς τὰς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατεχομένας χώρας, συνέλαβε τὸν Δελεάνον καὶ τὸν Ἰβάτσην, διέλυσεν εὐχερῶς τὰ τελευταῖα λείψανα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν βασιλίδα. Οὕτω παριστῶσι τὰ πράγματα οἱ χρονογράφοι· ἀλλὰ τὸ καθ' ἡμᾶς ὑποπτεύομεν ὅτι ἡ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως δραπέτευσις τοῦ Ἀλουσιάνου παρεσκευάσθη μᾶλλον ἐκ συνεννοήσεως πρὸς τὸν Ὀρφανοτρόφον, διότι ἄλλως δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν διατί οὗτος ἅμα γενόμενος κύριος τῶν πραγμάτων τῆς Βουλγαρίας διὰ τῆς τοῦ Δελεάνου ἀποτυφλώσεως ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ὁπωσδήποτε τοιουτοτρόπως κατεβλήθη περὶ τὰ μέσα τοῦ 1041 ἡ μεγάλη ἐκείνη στάσις ἡ διαρκέσασα ἔτος περίπου ὅλον, οἱ δὲ Βούλγαροι κατέστησαν αὖθις ὑπήκοοι τοῦ κράτους. Ἀλλ' οἱ Σέρβοι παρέμειναν ἀνεξάρτητοι ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Στέφανον Βοϊσλαῦον καὶ συγχρόνως συνέβη, ὡς φαίνεται εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν τῆς χερσονήσου,

ἐνταῦθα ἐν Ἀθήναις, ἄλλη πάλιν στάσις. Λέγομεν *ὡς φαίνεται* διότι οἱ χρονογράφοι οὐδόλως ἀναφέρουσιν αὐτήν, μόνη δὲ μαρτυρία περὶ αὐτῆς εἶναι ρουνική τις ἐπιγραφή, περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἑρμηνείας τῆς ὁποίας ὅμως ὑπάρχουσί τινες οἱ ἔχοντες ἔτι δισταγμούς. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἀναγνωστῶν ἡμῶν ἠξεύρουσιν ὅτι περὶ τὰ τέλη τῆς 17 ἑκατονταετηρίδος ἵστατο ἀκόμη οὐχὶ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος Πειραιῶς, ὡς εἶπόν τινες, ἀλλ' ἐν τῷ μυχῷ ἐξ ἐναντίας τοῦ λιμένος, ἐκεῖ περίπου ὅπου σήμερον ὑπάρχει ὁ Τινάνειος κῆπος ἢ ἡ πλατεῖα τοῦ Θεμιστοκλέους, κολοσσικὸς λέων, ὅστις, εἰ καὶ καθήμενος, εἶχε δέκα περίπου ποδῶν ὕψος καὶ ἕνεκα τοῦ ὁποίου ὁ λιμὴν τοῦ Πειραιῶς ὠνομάσθη ἐπὶ πολὺν χρόνον λιμὴν τοῦ λέοντος ἢ τοῦ δράκου. Ὁ λέων οὗτος ἦτο κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ὁ μόνος διαρκὴς κάτοικος τοῦ λιμένος τούτου, περὶ τὸν ὁποῖον δὲν ὑπῆρχεν εἰμὴ μία καὶ μόνη οἰκία πλησίον τοῦ λέοντος κατεσκευασμένη καὶ χρησιμεύουσα ὡς ἀποθήκη ἐμπορευμάτων καὶ ὡς τελωνεῖον. Ἀλλὰ τῷ 1688 ἀπήχθη καὶ ὁ ἐρημίτης ἐκεῖνος τοῦ Πειραιῶς εἰς Ἐνετίαν ὑπὸ τοῦ πολυθρυλήτου ἐνετοῦ ναυάρχου καὶ δόγου Φραγκίσκου Μοροζίνη, ὡς ἓν τῶν τροπαίων τῆς ὑπ' αὐτοῦ κατορθωθείσης ἁλώσεως τῶν Ἀθηνῶν, καθ' ἣν συνέβη ἡ τοῦ Παρθενῶνος διάρρηξις. Μόλις δὲ κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος παρετηρήθη ὅτι ὁ λέων οὗτος ἔφερεν ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ τῶν πλευρῶν ἐπιγραφήν τινα ρουνικήν, ἤτοι σκανδιναυικήν(¹). Ἀλλὰ μέχρις ἐσχάτων πᾶσαι αἱ περὶ τῆς

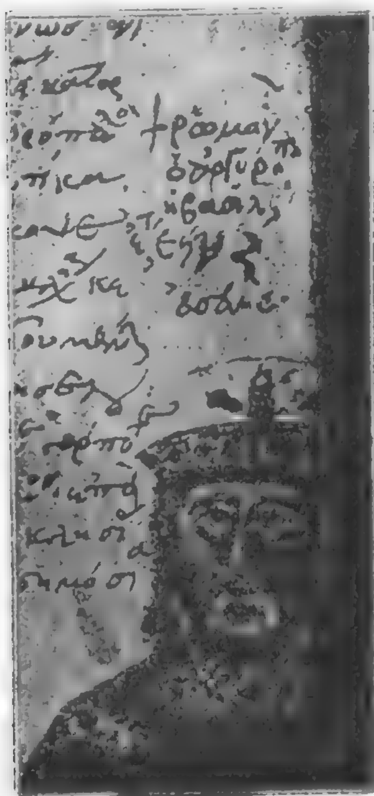

Ὁ ἐν Ἐνετίᾳ λέων τοῦ Πειραιῶς

ἑρμηνείας αὐτῆς ἀπόπειραι εἶχον ἀποτύχει καί τινες μάλιστα ἤρχισαν νὰ ἀμφιβάλλωσιν ἂν οἱ χαρακτῆρες ἐκεῖνοι ἦσαν τῳόντι ρουνικοὶ καὶ ὄχι φοινικικοὶ ἢ ἄλλοι παναρχαῖοι ἀσιανοί. Τελευταῖον τῷ 1856 ὁ δανὸς ἀρχαιολόγος Ράφν ἐδημοσίευσεν ἑρμηνείαν τινὰ τῆς ἐπιγραφῆς διαλαμβάνουσαν, ὡς πρὸς μὲν τὸ μέρος τῆς ἀριστερᾶς τοῦ λέοντος πλευρᾶς, τὰ ἑξῆς· «Ὁ Χάκων ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Οὔλφ, Ἀσμοὺνδ καὶ Ὀὲρν ἐκυρίευσαν τὸν λιμένα τοῦτον. Οἱ ἄνδρες οὗτοι καὶ ὁ Χαρὰλδ ὁ Μακρὸς ἐπέβαλον βαρείας χρηματικὰς ποινὰς ἕνεκα τῆς ἀποστασίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ὁ Δὰλκ ἠχμαλωτεύθη εἰς ἀπωτάτω κειμένας χώρας· ὁ Ἐγὶλ καὶ ὁ Ραγνὰρ ἐστράτευσαν εἰς Ρουμανίαν καὶ Ἀρμενίαν». Ἐπὶ δὲ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς ὁ Ράφν ἀνέγνωσε τάδε· «Ὁ Ἀσμοὺνδ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Ἀσγείρ, Θορλείφ, Θὸρδ καὶ Ἰβὰρ ἐχάραξαν τοὺς ρούνους τούτους, ἐκ παραγγελίας τοῦ Χαρὰλδ τοῦ Μακροῦ, ἂν καὶ οἱ παρωργισμένοι Ἕλληνες ἠθέλησαν νὰ ἐμποδίσωσι τοῦτο». Ἀλλὰ καὶ εἰς ταύτην τὴν ἑρμηνείαν ἐγένοντο ἀντιρρήσεις. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐξ ὅλων τούτων τῶν προαναφερθέντων Βαριάγων ὁ μόνος καὶ ἄλλοθεν

(¹) ***Ροῦνοι*** (runen) ἐλέγοντο τὰ ἀρχαιότατα γράμματα τῶν γερμανικῶν λαῶν τὰ ἔχοντα χαρακτῆρα μᾶλλον συμβολικόν· σημαίνει δὲ ἡ λέξις run μυστικὸν ψίθυρον. Τὰ γράμματα ἀντικατεστάθησαν ὕστερον, ἀφοῦ οἱ γερμανικοὶ λαοὶ ἐδέξαντο τὸν Χριστιανισμόν, διὰ τοῦ λατινικοῦ ἀλφαβήτου, διετηρήθησαν δ' ἐπὶ μακρὸν παρὰ τοῖς Σκανδιναυοῖς.

γνωστὸς εἶναι ὁ Χαρὰλδ ὁ Μακρός, ὅστις παρίσταται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ὡς ἀρχηγὸς τῶν καταβαλόντων τὴν περὶ ἧς λόγος στάσιν μαχητῶν. Ὁ πολυθρύλητος οὗτος Χαρὰλδ, ἀνεχώρησε περὶ τὸ 1030 ἐκ τῆς βορείου αὐτοῦ πατρίδος καὶ κατελθὼν εἰς Βυζάντιον διετέλεσεν ἀπὸ τοῦ 1033 ἕως τοῦ 1043 ἀρχηγὸς τῆς ἐκ Βαριάγων συγκειμένης μοίρας τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, πολεμήσας πολλάκις πρὸς τοὺς Βουλγάρους, πρὸς τοὺς ἐπανειλημμένως τότε ἐπιτεθέντας κατὰ τοῦ κράτους Ἄραβας καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐν Σικελίᾳ ὑπὸ τὸν Μανιάκην. Ἐν τῷ μεταξὺ διετέλεσεν ἐραστὴς τῆς Μαρίας, ἀνεψιᾶς τῆς βασιλίδος Ζωῆς, ἠγαπήθη καὶ παρ' αὐτῆς τῆς ἀκολάστου ταύτης γραίας, εἰς τῆς ὁποίας ὅμως δὲν ἀνταπεκρίθη τὰ αἰσθήματα, καὶ ἐπὶ τέλους ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια συνεπαγόμενος τοσοῦτον χρυσὸν ὥστε 12 νεανίαι μόλις ἠδύναντο νὰ μετακομίσωσιν αὐτόν.

Μιχαὴλ Ε' ὁ Καλαφάτης
(Ἐ τῶν ἐκ χειρογράφου)

[«Ἡ Μαρία αὕτη εἶναι ἄγνωστος ἐν τῇ βυζαντιακῇ χρονογραφίᾳ. Ἡ μόνη Μαρία τοῦ οἴκου τῆς » Ζωῆς καὶ Μιχαὴλ Δ' εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Ζωναρᾶ » μνημονευομένη Μαρία ἀδελφὴ τοῦ Μιχαὴλ Δ' καὶ » τοῦ Ἰωάννου τοῦ ὀρφανοτρόφου, μήτηρ δὲ τοῦ » Μιχαὴλ τοῦ Καλαφάτου. Ἀλλὰ τῆς Μαρίας ταύ» της ἡ ἡλικία οὐδαμῶς συμβιβάζεται πρὸς τὴν ὑπο» τιθεμένην ἡλικίαν τῆς Μαρίας, ἧς ἠράσθη ὁ Ἀράλ» δος. Ἀλλὰ τὰ περὶ τοῦ ἔρωτος τοῦ Ἀράλδου εἶναι » γνωστὰ ἀπὸ τῶν παραδόσεων τῶν νορμανδικῶν· » Κατὰ ταύτας ὁ Ἀράλδος ὁ ἐπικαλούμενος «ἀστὴρ » ἐν τῇ Βουλῇ» (Harald Haardraade) ἦν υἱὸς » Ἰάρλου Σιγούρδου (Jarl Sigurd) ἑτεροθαλοῦς » ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέως τῆς Νορβηγίας Ὀλὰφ τοῦ » Ἁγίου (ἕνεκα τῆς ὑπ' αὐτοῦ προστασίας τῆς χρι» στιανικῆς πίστεως ἐν Νορβηγίᾳ) καταγόμενος πατρό» θεν ἀπὸ τοῦ βασιλέως Ἀράλδου Α'. Νεώτατος ὢν » ἔτι διεκρίθη ὡς πολεμιστὴς γενναιότατος. Φονευθέντος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ὀλὰφ ἔν τινι » μάχῃ (1030), πληγωθεὶς καὶ αὐτὸς μόλις διέφυγε τὴν αἰχμαλωσίαν καταφυγὼν εἰς » Σουηδίαν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Ρωσίαν, ἔνθα ἔτυχεν εὐμενοῦς δεξιώσεως παρὰ τῷ μεγάλῳ » ἡγεμόνι τοῦ Νοβογορόδου Ἰαροσλαύῳ (ὅστις ἦρχε τότε μόνον ἐν Νοβογορόδῳ μὴ γε» νόμενος ἔτι κύριος ἁπασῶν τῶν ρωσικῶν χωρῶν). Μετά τινα ἔτη διατριβῆς ἐν Ρωσίᾳ » ἠναγκάσθη ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς χώρας ταύτης ἀπορρίψας τὴν τοῦ μεγάλου ἡγεμόνος » περὶ γάμου μετά τινος ρωσίδος πριγκιπίσσης πρότασιν ἅτε θέλων αὐτὸς καὶ ἀξιῶν νὰ » νυμφευθῇ αὐτὴν τὴν θυγατέρα τοῦ ἡγεμόνος καὶ μετέβη μετά τινων ἑταίρων εἰς Κων) » πολιν. Ἐνταῦθα ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ αὐτοκράτορος (Μιχαὴλ Δ') ἤρατο νίκας πολλὰς » κατὰ τῶν Σαρακηνῶν ἐν Σικελίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ. Ἐπανελθὼν εἰς Κων)πολιν ἐζήτησεν » εἰς γάμον τὴν ἀνεψιὰν τῆς βασιλίσσης Ζωῆς· ἀλλ' αὕτη δὲν ἐπέτρεψε τὸν γάμον » τοῦτον ἐρῶσα αὐτὴ ἡ ἰδία τοῦ Ἀράλδου. Δυσαρεστηθεὶς ἐπὶ τούτῳ ἀπῆλθεν ἀπὸ » Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Ζωῆς φορτώσας τὸν πλοῦτον αὐτοῦ ἐπὶ δύο γαλε» ρῶν, παραλαβὼν δὲ καὶ τὴν ἐρωμένην Μαρίαν, ἣν ὅμως κατέλιπεν ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ

» Βοσπόρου κατὰ τὴν εἰς Εὔξεινον ἔξοδον μετ' ἐπιστολῆς πρὸς τὴν Ζωήν, ἐν ᾗ ἔλεγεν » ὅτι ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τὴν Μαρίαν μέχρι τοῦ Βοσπόρου μόνον, ἵνα δείξῃ τῇ βασιλίσ- » σῃ ὅτι οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ἐνεργήσῃ κατ' αὐτοῦ δι' ὅλων τῶν δυνάμεών της, ἐὰν » ἤθελεν οὗτος ν' ἀπαγάγῃ τὴν Μαρίαν. Διὰ τοῦ Εὐξείνου ἦλθεν εἰς Ῥωσίαν, ἔνθα ἔτυχεν » εὐμενεστάτης δεξιώσεως παρὰ τοῦ μεγάλου ἡγεμόνος, Ἰαροσλαύου τοῦ μεγάλου, καὶ » ἔλαβεν εἰς γάμον τὴν τούτου θυγατέρα Ἐλι- » σάβετ ἢ Ἐλίσεφ, ἧς τὴν χεῖρα μάτην » εἶχε ζητήσει πρότερον. Μετὰ τὸν γάμον τοῦ- » τον ἐπέστρεψεν εἰς Νορβηγίαν, τὴν πατρί- » δα αὐτοῦ, ἔνθα εἶχε λάβει τὴν βασιλείαν ὁ » ἀνεψιὸς αὐτοῦ Μάγνος *ὁ ἀγαθός*, μεθ' οὗ » ἐμερίσθη ἐν ἀρχῇ τὴν βασιλείαν (1045), εἶτα » δὲ θανόντος τοῦ Μάγνου (1047) ἔμεινε μό- » νος ἄρχων τῆς χώρας ὡς Ἀράλδος Γ'. Ἡ » ἀφήγησις αὕτη ἡ κατὰ σκανδιναυικὰς πα- » ραδόσεις μετέχει πολὺ τοῦ ρωμαντικοῦ, » ἰδίως ὡς πρὸς τὰ ἀφορῶντα τοὺς ἔρωτας » τοῦ Ἀράλδου εἴτε πρὸς ἑλληνίδας εἴτε » πρὸς ῥωσίδας ἡγεμονόπαιδας. Ἐκεῖνο ὅπερ » διαφέρει ἡμῖν ἐν τῇ ὅλῃ ἱστορίᾳ τοῦ Ἀράλ- » δου εἶναι ἡ ἔχουσα σχέσιν πρὸς τὸν λέοντα » τοῦ Πειραιῶς. Ἀλλ' ἀκριβῶς περὶ τούτου οὐ- » δὲν λέγουσιν αἱ σκανδιναυικαὶ περὶ Ἀράλ- » δου παραδόσεις. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ μνημεῖον » τοῦ Πειραιῶς ἱδρύθη ὑπὸ τῶν νορμαν- » δῶν πολεμιστῶν κατὰ τὴν εἰς Ἰταλίαν μετά- » βασιν ἢ εἰς τὴν ἐξ Ἰταλίας εἰς Κωνσταν- » τινούπολιν ἐπάνοδον, οὐχὶ δὲ κατὰ τὴν ἀπὸ » Βυζαντίου ὁριστικὴν ἀναχώρησιν, διότι κατὰ » τὴν ἄνω ἐκτεθεῖσαν παράδοσιν ἡ ἀναχώρη- » σις αὕτη ἐγένετο διὰ τοῦ Εὐξείνου, οὐχὶ διὰ » τοῦ Αἰγαίου.

Μιχαὴλ Ε' ὁ Καλαφάτης
(Εἰκὼν ἐκ χειρογράφου)

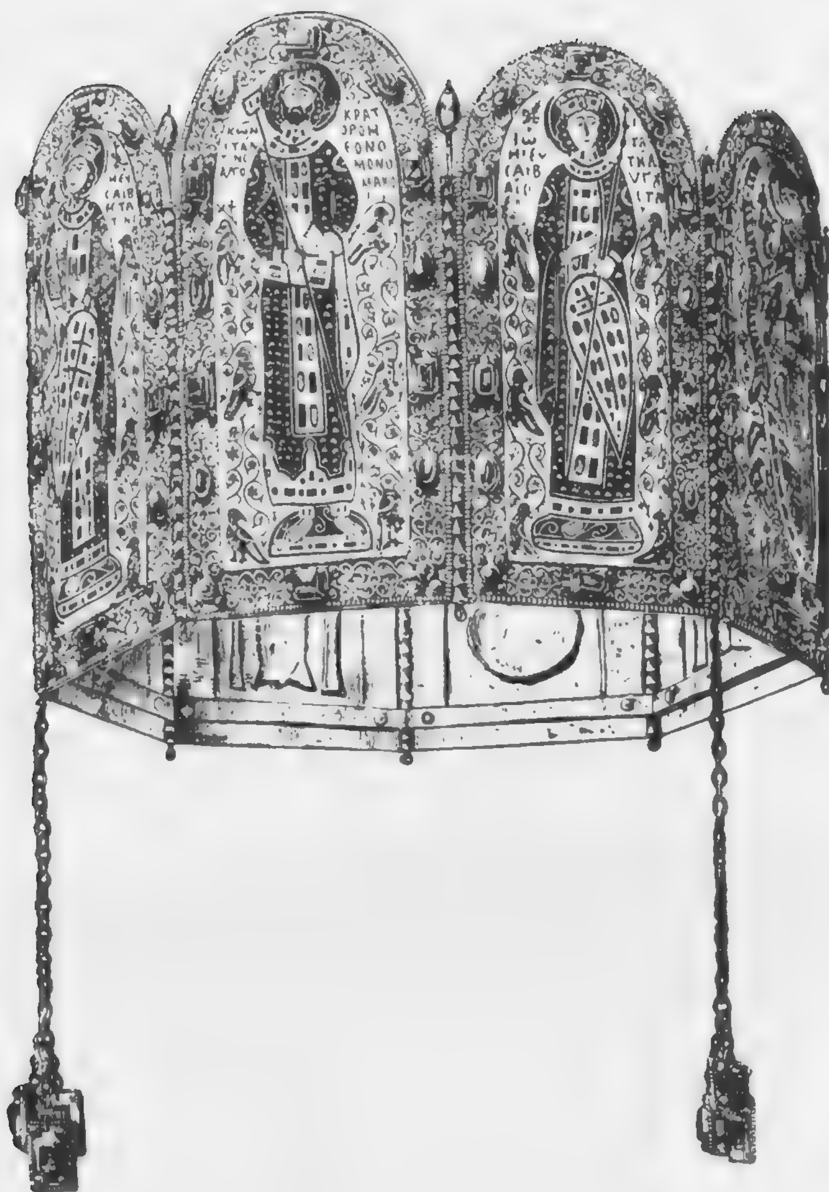
» Φαίνεται ὅτι ὁ Ἀράλδος ἦλθεν εἰς Κων)πολιν περὶ τὸ 1034—35, ἀνεχώρησε δὲ » μετὰ τὸ 1039, ὅτε ὁ Ἰαροσλαῦος ὁ ἡγεμὼν τοῦ Νοβογορόδου ἐγένετο μέγας ἡγεμὼν » τοῦ Κιέβου καὶ πασῶν τῶν ρωσικῶν χωρῶν καὶ ὡς τοιοῦτος ἐδέξατο τὸν Ἀράλδον » καὶ ἔδωκεν αὐτῷ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς γάμον»].

Ἐκεῖ ἐβασίλευσε τῆς Νορβηγίας τῷ 1047 καὶ βραδύτερον συμμετέσχεν ὡς σύμμαχος τοῦ νορμαννοῦ Γουλιέλμου τῆς μεγάλης τούτου κατὰ τῆς Ἀγγλίας ἐπιχειρήσεως· ἔπεσε δὲ τῷ 1066 ἐν τῇ μάχῃ δι' ἧς ὁ Γουλιέλμος κατέκτησε τὴν χώραν ἐκείνην καὶ ἵδρυσεν ἐν αὐτῇ τὴν νορμαννικὴν κυριαρχίαν, τὴν τοσοῦτον ἐπενεργήσασαν εἰς μόρφωσιν τῆς ἀγγλικῆς πολιτείας κοινωνίας καὶ γλώσσης (¹). Αἱ πληροφορίαι λοιπὸν ὅσας ἔχομεν

(¹) Διὰ τῆς νορμαννικῆς καταχτήσεως καὶ διὰ τῆς ἐντεῦθεν προελθούσης ἀναμίξεως Νορμαννῶν καὶ Ἀγγλοσαξώνων ὡς καὶ ἐκ τῆς ἀναμίξεως τῆς γαλλικῆς νορμαννικῆς (τῆς ἐκγαλλισθείσης δηλονότι γλώσσης τῶν ἐν Γαλλίᾳ Νορμαννῶν) παρήχθη τὸ νῦν ἀγγλικὸν ἔθνος καὶ ἡ νῦν ἀγγλικὴ γλῶσσα.

περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ μεσαιωνικοῦ ἐκείνου ἥρωος, τοῦ ὁποίου αἱ περιπέτειαι ἐνθυμίζουσιν εἰς πολλὰ τοὺς πρωταθλητὰς τῶν ἡμετέρων ἡρωικῶν χρόνων, συμβιβάζονται πρὸς τὰ ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ Ράφν ἀναφερόμενα γεγονότα· διότι εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Χαρὰλδ ὁ Μακρὸς διετέλεσεν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ μεσαιωνικοῦ ἡμῶν κράτους μετὰ πολλῶν ὁμοφύλων· ὥστε, ἐνόσῳ δὲν ἀποδειχθῇ ἄλλως ἡμαρτημένη ἡ ἑρμηνεία αὕτη, δικαιούμεθα νὰ προσθέσωμεν εἰς τὰς ὀλίγας περὶ Ἀθηνῶν εἰδήσεις, ὅσαι περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων, καὶ ταύτην τῆς στάσεως τῶν Ἀθηναίων τὴν περιστολήν. Λέγομεν τὴν περιστολὴν τῆς στάσεως, καθότι περὶ αὐτῆς ταύτης τῆς στάσεως οὐδὲν πλειότερον γνωρίζομεν. Ὁ Χὸπφ ὑποθέτει αὐτὴν ἐκ συνεννοήσεως μετὰ Σλαύων ἢ Σαρακηνῶν γενομένην, ἢ καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ πάσης ξενικῆς ἐπιδράσεως. Τὸ δὲ καθ' ἡμᾶς πιθανώτερον νομίζομεν ὅτι, ὅπως ἡ τῶν κατοίκων τοῦ θέματος Νικοπόλεως, ὑπῆρξε παράρτημα τῆς βουλγαρικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἀποτέλεσμα τῶν δεινῶν τοῦ Ὀρφανοτρόφου καταπιέσεων. Ἀλλὰ ταῦτα πάντα εἶναι εἰκασίαι. Ἐκ δὲ τῆς ἐπιγραφῆς συνάγεται ὅτι ὁ Πειραιεὺς τότε δὲν ἦτο ἔρημος ὡς βραδύτερον, ἀλλὰ κατῳκεῖτο, ἀφοῦ περὶ τῆς κυριεύσεως αὐτοῦ μόνου γίνεται λόγος καὶ διὰ τῆς κυριεύσεως ταύτης φαίνεται κατασταλεῖσα ἡ ἐπανάστασις. Καὶ αἱ μὲν ἐπιβληθεῖσαι χρηματικαὶ ποιναὶ λέγονται βαρεῖαι ἀλλ' ἴσως κατὰ τὰ λοιπὰ οἱ μαχηταὶ ἐκεῖνοι τῆς Ἄρκτου ἀνεδείχθησαν ἐπιεικεῖς ὁπωσοῦν πρὸς τὴν πόλιν ταύτην, πρὸς τὸ παρελθὸν τῆς ὁποίας δὲν ἦσαν παντελῶς ἀναίσθητοι. Τοὐλάχιστον εἰς τὰ δημώδη ᾄσματα τοῦ Βορρᾶ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους φημίζεται «ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ὡς μήτηρ πάσης ἐπιστήμης καὶ τροφὸς πάντων τῶν φιλοσόφων καὶ μηδεμίαν ἔχουσα ὁμοίαν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν φήμην». Αἱ δὲ παραδόσεις αὗται δὲν ἀπέβησαν βεβαίως κοιναὶ εἰς τὰς ὑπερβορείους ἐκείνας χώρας εἰμὴ διὰ τῶν Σκανδιναυῶν, οἵτινες εἶδον καὶ ἐσεβάσθησαν ταῦτα τῆς ἀρχαίας δόξης τὰ λείψανα.

Ἐνῷ δὲ ἀκατάπαυστοι στάσεις ἀνέσειον τὸ κράτος καὶ ἐπανειλημμέναι ἧτται ἠκρωτηρίαζον αὐτό, ἐν αὐτοῖς τοῖς βασιλείοις πολλὴ συνέβαινεν ἀνωμαλία. Ἔτι ἀπὸ τοῦ 1038 ἡ Ζωὴ ἐπεχείρησε νὰ δηλητηριάσῃ τὸν Ὀρφανοτρόφον· ὁ δέ, καίτοι προλαβὼν τὴν ἐπιβουλήν, δὲν ἐξεδικήθη, διότι ἐφοβεῖτο μήπως, ἐκλιπούσης τῆς βασιλίδος, περιέλθῃ ἡ ἀρχὴ εἰς τὴν νεωτέραν αὐτῆς ἀδελφὴν Θεοδώραν, διὰ τὴν σῳζομένην πρὸς τὸν μακεδονικὸν οἶκον εὐλάβειαν, καὶ τούτου γενομένου ἡ Θεοδώρα συζευχθῇ τινα τῶν μεγιστάνων τοῦ κράτους, ὅστις βεβαίως δὲν ἤθελεν ἀνεχθῇ τὴν παράτασιν τῆς ἐξουσίας τοῦ Ἰωάννου. Ἀλλὰ δὲν ἔμελλε νὰ διαφύγῃ ἐπὶ πολὺ τὸν κίνδυνον ὃν προέβλεπεν, ἂν καὶ ἄλλοθεν προελθόντα. Ὁ Μιχαὴλ Δ', τοῦ ὁποίου ἡ ὑγεία ἐχειροτέρευε καθ' ἑκάστην, ἀπεβίωσε τῇ 10 Δεκεμβρίου 1041, ὥστε ἡ Ζωὴ ἔμεινε μόνη τῶν πραγμάτων κυρία. Ἅμα δὲ τούτου γενομένου, αὕτη ἐξώρισε τὸν Ὀρφανοτρόφον καὶ τοὺς δύο αὐτοῦ ἀδελφούς, Κωνσταντῖνον καὶ Γεώργιον. Συγχρόνως ὅμως, δὲν ἠξεύρομεν πόθεν κινουμένη, υἱοθέτησε τὸν ἀνεψιὸν αὐτῶν, τὸν Καίσαρα Μιχαήλ, καὶ ἔστεψεν αὐτὸν βασιλέα τῇ 11 Δεκεμβρίου. Ὁ Ζωναρᾶς βεβαιοῖ ὅτι ἔπραξε τοῦτο κατ' εἰσήγησιν τοῦ Ἰωάννου· ἀλλ' ὁ Κεδρηνὸς καὶ ὁ Γλυκᾶς λέγουσι ῥητῶς ὅτι ὁ Ὀρφανοτρόφος ἐξωρίσθη πρὸ τῆς εἰσποιήσεως καὶ τῆς στέψεως. Καὶ ἔπειτα ἐκ τῶν ἑπομένων συνάγεται ὅτι αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος εἶχεν ὡσαύτως ἐξορισθῇ πρὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεως τοῦ ἀνεψιοῦ του, ὥστε ἡ μαρτυρία τοῦ Κεδρηνοῦ καὶ τοῦ Γλυκᾶ φαίνεται πιθανωτέρα, ἂν καὶ οὐδὲ δι' αὐτῆς ἐξηγεῖται πῶς ἡ Ζωὴ ἀπεφάσισε νὰ παραδώσῃ ἑαυτὴν εἰς τὸν ἀνεψιόν, ἀφοῦ ἐξώρισεν ὅλους αὐτοῦ τοὺς θείους. Ὁπωσδήποτε ὁ Μιχαὴλ Ε' περιποιηθεὶς κατ' ἀρχὰς τὴν βασιλίδα,

ΤΟ ΛΕΓΟΜΕΝΟΝ ΣΤΕΜΜΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Θ΄ ΤΟΥ ΜΟΝΟΜΑΧΟΥ

(Ἐθνικὸν Μουσεῖον Βουδαπέστης)

(Εἰς πλάκας τοῦ στέμματος εἰκονίζονται ἡ Θεοδώρα, ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ἡ Ζωή).

(Δ΄α΄ 231)

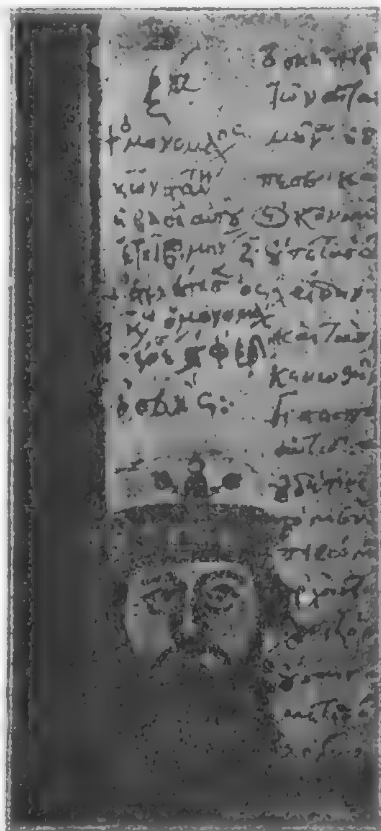
κατέπεισεν αὐτὴν νὰ ἀνακαλέσῃ ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ νὰ προχειρίσῃ νωβελήσιμον τὸν θεῖόν του Κωνσταντῖνον. Μετ' ὀλίγον ὅμως, ἐνθαρρυνθεὶς ἐκ τῆς δεξιώσεως ἣν ἔλαβε παρὰ τοῦ πλήθους κατὰ τὴν ἐπίσημον αὐτοῦ προσέλευσιν εἰς τὸν ναὸν τῶν ἁγίων Ἀποστόλων περὶ τὰ μέσα Ἀπριλίου 1042 τῇ Κυριακῇ τῇ μετὰ τὸ Ἅγιον Πάσχα, ἐνόμισεν ὅτι εὐχερῶς δύναται νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς βασιλίδος. Καὶ τῳόντι ἅμα μὲν ἐπιστρέψας ἐκ τῆς προ-

Μιχαὴλ ὁ Ε' ὁμιλεῖ πρὸς τὸ πλῆθος
(Εἰκὼν ἐκ χειρογράφου

ελεύσεως εἰς τὰ βασίλεια ἀπέπεμψε τὸν φίλον αὐτῆς πατριάρχην Ἀλέξιον εἰς τὴν ἐν τῷ Στενῷ μονὴν αὐτοῦ, τὴν δὲ ἐπελθοῦσαν νύκτα περιώρισεν εἰς Πρίγκηπον τὴν Ζωήν, διατάξας νὰ ἀποκαρῇ μοναχή. Τὴν δὲ ἐπιοῦσαν ἡμέραν λίαν πρωῒ παρήγγειλε τὸν ἔπαρχον τῆς πόλεως νὰ ἀναγνώσῃ ἐν τῷ φόρῳ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου εἰς ἐπήκοον ἁπάντων τῶν πολιτῶν διακήρυξιν, ἥ, καθὼς λέγει αὐτὴν ὁ Κεδρηνός, ἀναφορὰν διαλαμβάνουσαν «ὅτι περ κακόνους ἡ Ζωὴ περὶ τὴν βασιλείαν φανεῖσα ἐξώρισται παρ' ἐμοῦ, συμφρονῶν δὲ ταύτῃ καὶ ὁ Ἀλέξιος ἐξεβλήθη τῆς ἐκκλησίας. Ὑμεῖς δὲ ὁ ἐμὸς λαός, εἰ τὴν ἐμὴν εὔνοιαν διατηρήσετε πρὸς ἐμέ, μεγάλων τιμῶν καὶ ἀγαθῶν τεύξεσθε καὶ ζωὴν ἄλυπον καὶ καθαρὰν ζήσεσθε». Ἀλλὰ τότε ἐνόησεν ὅτι αἱ ἐπευφημίαι τῆς προτεραίας ἀπηυθύνοντο εἰς τὸν θετὸν υἱὸν τῆς μακεδονικῆς δυναστείας καὶ οὐχὶ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Στεφάνου ἐκείνου ὅστις πρὸ μικροῦ ἀπώλεσε τὴν Σικελίαν καὶ ἐπωνομάζετο περιφρονητικῶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ *καλαφάτης*, εἴτε διότι τοῦτο μετήρχετο τὸ ἐπάγγελμα ἄλλοτε, εἴτε διότι τοσοῦτον ἀνίκανος ἀνεδείχθη ναύαρχος ὥστε τὸ πλῆθος ἠθέλησε διὰ τοῦ ἐπωνυμίου τούτου νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἦτο ἐπιτηδειότερος νὰ ἐπισκευάζῃ πλοῖα ἢ νὰ ἡγῆται στόλων. Πλὴν δὲ τούτων ὁ δῆμος Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ ἀγανακτήσῃ βλέπων ἄνθρωπον ὅστις πρὸ τεσσάρων μόλις μηνῶν εἶχεν ὀμόσει ἐνώπιον τοῦ ἐσταυρωμένου Χριστοῦ εὐπείθειαν καὶ στοργὴν πρὸς τὴν θετὴν μητέρα ὑβρίζοντα ἤδη αὐτὴν καὶ κακοποιοῦντα. Ὅθεν, ἅμα ἀνεγνώσθη ὑπὸ τοῦ ἐπάρχου ἡ διακήρυξις τοῦ Μιχαὴλ εἰς ἐπήκοον τοῦ λαοῦ, φωνὴ ἀντήχησεν ἐν τῷ μέσῳ τῆς βαθείας σιγῆς, λέγουσα· «ἡμεῖς σταυροπάτην καὶ καλαφάτην βασιλέα οὐ θέλομεν ἀλλὰ τὴν ἀρχέγονον καὶ κληρονόμον καὶ ἡμετέραν μητέρα Ζωήν». Καὶ εὐθὺς ἅπας ὁ λαὸς ἀνεβόησεν· «ἀνα-

σκαφείη τὰ ὀστᾶ τοῦ καλαφάτου», καὶ ἁρπάσαντες ἕκαστος λίθους καὶ βάθρα καὶ τὰ παρατυχόντα ξύλα τὸν μὲν ἔπαρχον μικροῦ δεῖν ἀπέκτειναν, ἐὰν δὲν ἐπρόφθανε νὰ φύγῃ, αὐτοὶ δὲ ἔδραμον εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, ὅπου εἶχεν ἤδη ἐπιστρέψει ὁ πατριάρχης καὶ ὅπου συνῆλθεν ἅπασα ἡ σύγκλητος, ἀπαιτοῦντες ἅπαντες τὴν ἐπιστροφὴν τῆς βασιλίσσης. Ἐπειδὴ δὲ ηὗρον ταύτην εἰς χεῖρας τοῦ Μιχαὴλ εὑρισκομένην, ἐνόμισαν συγχρόνως συνετὸν νὰ φέρωσιν ἀπὸ τοῦ Πετρίου εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν τὴν Θεοδώραν καὶ ἐνδύσαντες αὐτὴν ἁλουργίδα βασιλικὴν ἀνευφήμησαν ἄνασσαν σὺν Ζωῇ τῇ ταύτης ἀδελφῇ. Τούτων δὲ γενομένων ὥρμησαν πρὸς τὰ ἀνάκτορα ἀπὸ διαφόρων σημείων ἰδίως διὰ τοῦ ἱπποδρόμου, ἐπειγόμενοι νὰ καθαιρέσωσι τὸν Μιχαήλ. Ὁ δὲ ἰδὼν ἁπάσας αὐτοῦ τὰς προσδοκίας ματαιωθείσας καὶ ἀποδειλιάσας πρὸς τὴν ὀργὴν καὶ τὴν κίνησιν τοῦ λαοῦ ἐνόμισεν οὐχ ἧττον ὅτι δύναται ἔτι νὰ σωθῇ, ἐὰν ἐπαναγάγῃ τὴν Ζωήν. Προσαγαγὼν λοιπὸν αὐτὴν ἐκ Πριγκήπου καὶ ἀποδύσας τὰ μοναχικὰ καὶ περιβαλὼν τὰ βασιλικὰ ἱμάτια συναπῆλθε μετ' αὐτῆς διὰ τοῦ κοχλίου εἰς τὸν ἱππόδρομον ἐκεῖ δὲ ἀφικόμενος προέκυψεν ἀπὸ τοῦ καθίσματος καὶ ἐπειράθη νὰ δημηγορήσῃ πρὸς τὸν λαὸν λέγων ὅτι ἐξεπληρώθη ἡ ἐπιθυμία του, ὅτι ἰδοὺ ἐπέστρεψεν ἡ βασίλισσα καὶ ὅτι τὰ πάντα ἤδη ἔχουσι καλῶς. Ἀλλὰ τὸ πλῆθος δὲν ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ, καὶ ἅμα μὲν ἔπλυνεν αὐτὸν πανταχόθεν δι' ὕβρεων ἅμα δὲ ἔρριπτε κατ' αὐτοῦ κάτωθεν λίθους καὶ τόξα. Τότε ὁ Μιχαὴλ ἀπελπισθεὶς ἠθέλησε νὰ ἀπέλθῃ εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Στουδίου καὶ νὰ ἀποκαρῇ· ὁ θεῖος ὅμως αὐτοῦ Κωνσταντῖνος, ἐνθυμηθεὶς ὅτι εἶχε διατελέσει δομέστικος τῶν σχολῶν, δὲν κατεδέχθη νὰ ὑποχωρήσῃ ἀμαχητὶ καὶ πείσας τὸν ἀνεψιόν του καθώπλισε μὲν ἐπὶ τούτῳ πάντας τοὺς ἐν τῷ παλατίῳ μετεπέμψατο δὲ ἐκ τοῦ ἰδίου οἴκου πᾶσαν τὴν ἑαυτοῦ φρουράν. Ταῦτα πάντα, ἀπὸ τῆς ἐν τῷ φόρῳ τοῦ Κωνσταντίνου ἀναγνώσεως τῆς πρώτης τοῦ Μιχαὴλ διακηρύξεως μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν, συνέβησαν καθ' ὅλην τὴν Δευτέραν τοῦ Ἀντίπασχα, ἤτοι μετὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ καὶ ἐν μέρει κατὰ τὴν νύκτα τῆς Δευτέρας πρὸς τὴν Τρίτην. Οἱ ἐπαναστάντες πολῖται ἦσαν ἀσυγκρίτως πολυαριθμότεροι τῆς ἐν τοῖς ἀνακτόροις συγκεντρωθείσης δυνάμεως, ἀλλ' ἦσαν οἱ πλεῖστοι ἄοπλοι μὴ ἔχοντες ἀνὰ χεῖρας εἰμὴ ξύλα, λίθους καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ προέκειτο, οὕτως ἔχοντες, νὰ ἀγωνισθῶσι πρὸς ἐνόπλους καὶ προσέτι κατεσκηνωμένους ἐντὸς τῶν ὀχυρῶν ἀνακτόρων. Ὅθεν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐνόμισαν ἀναγκαῖον νὰ προσβάλωσι τὰ ἀνάκτορα ἀπὸ τριῶν σημείων, ἵνα διαιρέσωσι τοὐλάχιστον τοὺς ἀντιπάλους· κατὰ μέτωπον μὲν ἀπὸ τοῦ Αὐγουστέως, ἐκ δεξιῶν δὲ ἀπὸ τοῦ Σφαιριστηρίου ἢ Τζυκανιστηρίου, ἐξ ἀριστερῶν δὲ ἀπὸ τοῦ ἱπποδρόμου. Ἐντεῦθεν ἠναγκάσθησαν νὰ διαιρέσωσι καὶ οἱ περὶ τὸν βασιλέα εἰς τρία τὴν ἑαυτῶν δύναμιν· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὠφελούμενοι ἐκ τῆς ὑπεροχῆς τῶν ὅπλων καὶ τῆς ὀχυρότητος τῶν ἀνακτόρων ἠδυνήθησαν νὰ ἀνθέξωσιν ἐπὶ ὥρας πολλὰς καὶ νὰ ἐπαγάγωσι πολὺν φόνον τῶν γυμνῶν καὶ ἀόπλων πολιτῶν, διότι λέγεται ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἔπεσον ἄνδρες ἐκ τοῦ δήμου περὶ τοὺς τρισχιλίους. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατώρθωσαν οἱ πολῖται νὰ διαρρήξωσι τὰς πύλας τῶν ἀνακτόρων, καὶ οἱ μὲν πλείους ἠσχολήθησαν δι' ὅλης τῆς ἐπελθούσης ἤδη νυκτὸς περὶ τὴν διαρπαγὴν τοῦ χρυσίου καὶ τῶν ἄλλων πολυτίμων πραγμάτων ὅσα εὕρισκον, ἔτι δὲ καὶ περὶ τὴν καταστροφὴν τῶν φορολογικῶν ἀπογραφῶν, τὰς ὁποίας μετὰ τοσαύτης ἐντελείας εἶχε καταρτίσει ὁ ὀρφανοτρόφος Ἰωάννης· ὀλίγοι δέ τινες ἐζήτησαν νὰ συλλάβωσι τὸν βασιλέα. Ἀλλ' αὐτὸς προλαβὼν ἐπέβη ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ δρόμωνος μετὰ τοῦ θείου του καί τινων οἰκειοτάτων ἀνδρῶν καὶ κατέφυγον εἰς τὴν μονὴν τοῦ Στουδίου τὴν πρωίαν τῆς Τετάρτης, ὅπου αὐτός τε καὶ ὁ θεῖος αὐτοῦ ἔλαβον ἀμέσως τὸ μοναχικὸν σχῆμα.

Ἡ Ζωὴ τὴν ὁποίαν ὁ Μιχαὴλ Ε΄ ἀναχωρῶν κατέλιπεν ἐν τῷ παλατίῳ ἐγένετο οὕτω πάλιν ἐγκρατὴς τῆς βασιλείας. Πρώτη αὐτῆς φροντὶς ὑπῆρξε ν' ἀπομακρύνῃ τὴν ἀδελφήν της Θεοδώραν, ἀλλ' ἐκωλύθη παρὰ τοῦ πλήθους ἀπαιτήσαντος νὰ συμβασιλεύσῃ μετ' αὐτῆς. Τότε ἡ Ζωή, ἵνα οὐδετερώσῃ τὴν εἰς τὰ πράγματα παρουσίαν τῆς Θεοδώρας, ἐμηχανεύθη ἕτερόν τινα τρόπον, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ οὗτος ἐπρόκειτο νὰ θεραπεύσῃ καὶ ἓν ἄλλο τῶν ποικίλων καὶ ἰσχυροτάτων αὐτῆς παθῶν. Ἡ Ζωὴ ἦτο ἤδη 62 ἐτῶν, οὐχ ἧττον δὲν εἶχεν ἔτι ἀσπασθῆ σωφρονέστερον τοῦ προτέρου βίον καὶ διετέλει ἔχουσα ἐρωτικὰς σχέσεις πρὸς τὸν Κατεπάνω Κωνσταντῖνον τὸν Ἀρτοκλίνην. Τοῦτον λοιπὸν τὸν Κωνσταντῖνον, καίτοι ἔγγαμον ὄντα, ἀπεφάσισε νὰ λάβῃ σύζυγον καὶ νὰ ἀναγορεύσῃ βασιλέα ἐπὶ τῇ ἐλπίδι πάντοτε ὅτι διὰ τοῦ νέου τούτου βασιλέως θέλει αὐτὴ καὶ μόνη ἄγει καὶ φέρει τὰ πράγματα. Ἀλλ' ἡ τοῦ Κωνσταντίνου σύζυγος, προλαβοῦσα τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ τοιούτου βουλεύματος, ἐδηλητηρίασεν αὐτόν. Τότε ἡ Ζωή, τὴν ὁποίαν οὐδὲν κώλυμα ἠδύνατο νὰ ἀποτρέψῃ ἀπὸ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ὀρέξεων αὐτῆς, ἐπέστησε τὸ βλέμμα εἰς ἕτερον ἄνδρα. Ὁ Κωνσταντῖνος Μονομάχος εἶχεν ἄλλοτε ἐξορισθῆ εἰς Μυτιλήνην ὑπὸ τοῦ ὀρφανοτρόφου Ἰωάννου, διότι ἐφημίζετο παρὰ πάντων ὅτι θέλει καταλάβει τὴν βασιλείαν ὡς ἀπολαμβάνων τὴν ἰδιάζουσαν τῆς Ζωῆς εὔνοιαν. Ἐν τῷ μεταξὺ αὕτη εὗρεν ἕτερον παρήγορον, ὡς προείπομεν, τὸν Κωνσταντῖνον Ἀρτοκλίνην· ἀλλ', ἅμα ἄρξασα ἀνεκάλεσεν ἐκ τῆς ἐξορίας τὸν Μονομάχον καὶ προεχειρίσατο αὐτόν, κατὰ τὸν Κεδρηνόν, *δικαστὴν Ἑλλήνων*. Ἤδη δὲ ἀποτυχόντος τοῦ μετὰ Ἀρτοκλίνου γάμου ἀπεφάσισε νὰ ἀναπληρώσῃ τὸν ἕνα Κωνσταντῖνον διὰ τοῦ ἄλλου, καὶ καλέσασα εἰς τὰ βασίλεια τὸν Μονομάχον συνεζεύχθη μετ' αὐτοῦ τὴν 11 Ἰουνίου, τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἔστεψεν αὐτὸν βασιλέα, 50 περίπου ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐξώσεως τοῦ Μιχαὴλ Ε΄.

Κωνσταντῖνος Θ΄ Μονομάχος
Εἰκὼν ἐκ χειρογράφου)

Ὁ Κωνσταντῖνος Θ΄ Μονομάχος ἦτο ἄνθρωπος μέτριος· καὶ δὲν ἦτο μὲν βεβαίως χειρότερος τῶν ἀμέσων αὐτοῦ προκατόχων ἀλλ' αἱ δυσχέρειαι πρὸς ἃς εἶχε νὰ παλαίσῃ εἶχον κορυφωθῆ, ὥστε ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἀπέβη μία τῶν ὀλεθριωτέρων τῆς πατρίου ἡμῶν ἱστορίας. Ἀφοῦ ἐξώρισε τὸν μὲν ὀρφανοτρόφον Ἰωάννην (¹) εἰς Λέσβον, ὅπου οὗτος ἀπεβίωσε κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος, τὸν δὲ Μιχαὴλ Ε΄ εἰς Χίον, τὸν δὲ Κωνσταντῖνον τὸν νωβελήσιμον εἰς Σάμον· ἀφοῦ περιεποιήθη τοὺς μὲν συγκλητικοὺς διὰ προβιβασμῶν, τὸ δὲ πλῆθος τῆς πρωτευούσης διὰ διανομῶν χρυσίου, τὸ δὲ λοιπὸν ὑπήκοον διὰ τῶν

(¹) Ὥστε ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἰωάννης εἶχεν ἀνακληθῆ ἐκ τῆς ἐξορίας.

συνήθων ὑποσχέσεων περὶ διορθώσεως τῶν πραγμάτων, ἀφοῦ προεχειρίσατο μάγιστρον καὶ πρωτοστράτορα τὸν Ρωμανὸν Σκληρόν, γόνον ἀνάξιον ἑνὸς τῶν ἰσχυροτάτων τοῦ κράτους οἴκων, ἐπέστησεν ἀμέσως τὴν προσοχὴν εἰς τὸν σέρβον Στέφανον Βοϊσθλαῦον. Ὁ Στέφανος ἔπρεπε βεβαίως νὰ πολεμηθῇ, διότι μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Σερβίας ἐπεχείρει ἐπιδρομὰς εἰς τὰς περικειμένας χώρας τοῦ κράτους. Ἀλλὰ τὸ ἔργον ἔπρεπε νὰ ἐπιτραπῇ εἰς ἄνδρα ἀντάξιον αὐτοῦ· ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἀνέθηκε τὸν σωφρονισμὸν τοῦ Στεφάνου εἰς τὸν τότε ἄρχοντα Δυρραχίου Μιχαήλ, ὅστις, εἷς ὢν τῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη διορισθέντων στρατηγῶν, οὐδεμίαν εἶχε πεῖραν πολεμικῶν πραγμάτων. Ὅθεν ἐνέβαλε μὲν κατὰ Ὀκτώβριον εἰς Σερβίαν μετὰ 60.000 ἀνδρῶν καὶ ἐδήωσε τὴν χώραν ἀκωλύτως ἀλλ' ὅταν ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς ἐπιστροφῆς προσεβλήθη ὑπὸ τῶν πολεμίων διερχόμενος ὁδοὺς ἀποκρήμνους καὶ στενοχώρους, ἀπέβαλε 40.000 ἀνδρῶν, ἐν οἷς 7 στρατηγούς, καὶ διεσώθη ἐλεεινὸς μετὰ τῶν ἀθλίων λειψάνων τῆς μεγάλης ἐκείνης στρατιᾶς.

Μετ' ὀλίγον, ἀποθανόντος τοῦ πατριάρχου Ἀλεξίου τῇ 20 Φεβρουαρίου 1043, προεχειρίσθη οἰκουμενικὸς πατριάρχης ὁ Μιχαὴλ Κηρουλάριος (ἤ, καθὼς λέγει αὐτὸν ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος, Κηρολλάριος), ὃν εἴδομεν πρὸ δύο ἐτῶν συνομόσαντα κατὰ τοῦ Ὀρφανοτρόφου καὶ θέλομεν ἴδει πρωταγωνιστήσαντα ἐν τῷ μεγάλῳ ζητήματι τῆς τῶν ἐκκλησιῶν διαιρέσεως. Συγχρόνως δὲ δύο ἐξερρήγνυντο στάσεις μαρτυροῦσαι τὴν νοσηρὰν τῶν πραγμάτων κατάστασιν. Ἡ Ζωή, ἐν τῷ βραχεῖ διαστήματι κατὰ τὸ ὁποῖον ἐκυβέρνησε μεταξὺ Ἀπριλίου καὶ Ἰουνίου τοῦ προηγουμένου ἔτους, εἶχεν ἀποφασίσει συνετόν τι πέμψασα εἰς Ἰταλίαν στρατηγὸν αὐτοκράτορα τὸν ἡρωικὸν Γεώργιον Μανιάκην. Ἐὰν ὑπῆρχεν ἄνθρωπος ἱκανὸς νὰ ἀνορθώσῃ τὴν εἰς τὰς δυτικὰς ἐκείνας χώρας κυριαρχίαν τῆς βασιλείας, βεβαίως ἦτο ὁ κατὰ τὰ Ρήματα καὶ ἐν Δραγίναις νικηφορήσας στρατηγός. Κατὰ δυστυχίαν ὁ Μανιάκης εἶχε παλαιὰς ἀφορμὰς διενέξεων πρὸς τὸν Ρωμανὸν Σκληρόν, τὸν ὁποῖον εἴδομεν ἀναδειχθέντα ὑπὸ τοῦ Μονομάχου μάγιστρον καὶ πρωτοστράτορα. Ὁ Σκληρὸς οὗτος οὐδεμίαν εἶχε προσωπικὴν ἀξίαν, ἀπέβη δὲ ἤδη παντοδύναμος διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι ὁ Μονομάχος, ὅστις φυσικῷ τῷ λόγῳ οὐδεμίαν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ πρὸς τὴν Ζωὴν ἀγάπην, ἀνεπλήρου τὴν ἔλλειψιν ταύτην διὰ τῆς ἀφοσιώσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀδελφὴν τοῦ Σκληροῦ τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τὸ ἀφελέστερον ὠνόμαζε Σκλήραιναν. Ὁ δὲ ἀδελφός της, ὠφελούμενος ἐκ τῆς ἰσχύος ἣν ὡς ἐκ τούτου προσέλαβε, διετέλει δῃῶν καὶ κείρων τὰ κτήματα τοῦ ἀπόντος Μανιάκη, τὰ ὁποῖα ἦσαν γείτονα τῶν κτημάτων τοῦ Σκληροῦ ἐν τῷ θέματι τῶν Ἀνατολικῶν, καί, τὸ χείριστον, περιύβρισε τὴν συζυγικὴν αὐτοῦ τιμήν. Καὶ οὐδὲ εἰς ταῦτα ἠρκέσθη ἀλλὰ κατέπεισε τὸν Μονομάχον νὰ παύσῃ τὸν Μανιάκην καὶ νὰ διορίσῃ ἀντ' αὐτοῦ ἄθλιόν τινα πρωτοσπαθάριον, ὀνόματι Πάρδον. Ἐκ τούτων πάντων παροξυνθεὶς ὁ ἐν Ἰταλίᾳ στρατηγὸς τὸν μὲν Πάρδον ἐφόνευσε, περιβληθεὶς δὲ τὸ διάδημα καὶ τὰ ἄλλα τῆς βασιλείας παράσημα διεπεραιώθη μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ ἀπὸ Ὑδροῦντος εἰς Δυρράχιον, ἵνα βαδίσῃ ἐπὶ τὴν πρωτεύουσαν. Τότε ὁ βασιλεὺς εἰς πολλὴν ἐμπεσὼν ταραχὴν ἔγραψεν αὐτῷ παρακαλῶν νὰ ἀποθέσῃ τὰ ὅπλα καὶ ὑπισχόμενος πᾶσαν εὐεργεσίαν. Ἀλλ' ὁ Μανιάκης ὑπῆρξεν ἀμετάπειστος, ὥστε ἐδέησε νὰ ἀποσταλῇ κατ' αὐτοῦ δύναμις, ἡ δὲ στρατηγία ἀνετέθη εἰς εὐνοῦχόν τινα Στέφανον πρὸ μικροῦ ἔτι διατελέσαντα ἕνα τῶν θαλαμηπόλων τῆς βασιλίδος. Τοιούτου ἀντιπάλου δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ κατισχύσῃ ὁ ἀπὸ δυσμῶν ἐπερχόμενος μέγας στασιαστής. Ὅθεν συγκροτηθείσης μάχης περὶ Ὀστροβόν, καθ' ἣν ὁ Μανιάκης προπορευόμενος τῶν ἰδίων ταγμάτων λαμπρῶς ὡς πάντοτε ἠγωνίσατο, τρέπονται οἱ περὶ τὸν Στέφανον, καὶ ἤδη ὁ στρατὸς ἀνευφήμει ὡς βασιλέα τὸν

ἡγεμόνα αὐτοῦ, ὅτε οὗτος αἰφνιδίως ἐκ τοῦ ἵππου πεσὼν ἀπέθανε, λαβὼν ἄδηλον παρὰ τίνος καιρίαν κατὰ τοῦ στήθους πληγήν. Ἐντεῦθεν τὰ πράγματα μετέβαλον διὰ μιᾶς ὄψιν· οἱ νικηταὶ παρεδόθησαν εἰς τοὺς νικηθέντας, ὁ Στέφανος, ἀντὶ φυγάδος, εἰσῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τροπαιοῦχος καὶ ἐθριάμβευσε διὰ μέσης τῆς πλατείας, φερομένης πρὸ αὐτοῦ ἐπὶ δόρατος τῆς κεφαλῆς τοῦ Μανιάκη. Τὸ δὲ κράτος ἐστερήθη οὕτω τοῦ ἀρίστου τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ. Καί, ἐνῷ ταῦτα συνέβαινον ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς ἐπαρχίαις κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1043, ἑτέρα ἀπόπειρα ἀποστασίας ἐγένετο ἐν Κύπρῳ. Ὁ Θεόφιλος Ἐρωτικός, τὸν ὁποῖον πρὸ τριετίας τοσοῦτον εὐχερῶς εἶχεν ἐξώσει ἀπὸ τὴν Σερβίαν ὁ Στέφανος Βοϊσθλαῦος, διωρίσθη κατόπιν στρατηγὸς τῆς μεγάλης ἐκείνης περὶ τὴν Ἀσίαν νήσου. Ἤδη δὲ ὠφελούμενος ἐκ τῆς γενικῆς τῶν πραγμάτων ἀνωμαλίας ἐστασίασε προφασιζόμενος τὰς βαρείας τῶν φόρων εἰσπράξεις. Ἀλλὰ συλληφθεὶς εὐχερῶς ὑπὸ τοῦ κατάρχοντος τοῦ στόλου Κωνσταντίνου τοῦ Χαγέ, τὸν ὁποῖον εἴδομεν καὶ ἐπὶ Μιχαὴλ Δ' ἀριστεύσαντα κατὰ τῶν Ἀράβων τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Σικελίας, προσήχθη εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις, διατάξας νὰ ἐνδυθῇ στολὴν γυναικείαν καὶ περιαγαγὼν αὐτὸν οὕτως ἱματισμένον ἐν τῷ ἱπποδρομίῳ καὶ δημεύσας τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ ἀπέλυσεν.

Κωνσταντῖνος ὁ Μονομάχος
ὡς εἰκονίζεται εἰς πλάκα ἐπὶ τοῦ στέμματος
(Ἐθνικὸν Μουσεῖον Βουδαπέστης)

Περὶ τὰ μέσα αὐτοῦ τούτου τοῦ ἔτους, 1043, ἑτέρα ἐνέσκηψε κατὰ τοῦ κράτους καταιγίς. Ἀφ' ἧς ὁ Βλαδίμιρος καὶ ὁ λαὸς αὐτοῦ ἀπεδέξαντο τὸ χριστιανικὸν θρήσκευμα αἱ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ κράτους σχέσεις ὑπῆρξαν εἰρηνικαί· διότι ἡ ἐπιδρομὴ τοῦ λεγομένου Χρυσόχειρος τῷ 1024 ὑπῆρξε μᾶλλον ἀτομικὴ αὐτοῦ ἐπιχείρησις ἢ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Ρώσων ἐκστρατεία. Τοὐλάχιστον δὲν φαίνεται ἐπαγαγοῦσα ρῆξιν μεταξὺ τῶν δύο κυβερνήσεων, οἱ δὲ ρῶσοι ἔμποροι ἐξηκολούθουν ἐλευθέρως ἐμπορευόμενοι ἐν Κωνσταντινουπόλει, δυνάμει τῶν ὑφισταμένων ἀρχαίων συνθηκῶν. Ἀλλὰ καθ' οὓς εὑρισκόμεθα ἤδη χρόνους, γενομένης φιλονεικίας ἐν τῇ βασιλευούσῃ, ἐφονεύθη ἐπιφανής τις Ρῶσος. Ἵνα δὲ ἐκδικήσῃ τὸν θάνατον τοῦτον ὁ τότε ἡγεμὼν τοῦ ἔθνους Γιαροσλάβ, ἐξέπεμψε περὶ τὰ μέσα τοῦ 1043 ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν στρατιὰν 100.000 ἀνδρῶν, ὡς λέγουσιν, ὑπὸ τὸν ἴδιον υἱὸν Βλαδίμιρον, καταπλεύσασαν διὰ μονοξύλων εἰς τὸν παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Πόντου λιμένα τοῦ φάρου, ὅστις εἶναι πιθανώτατα ὁ ἀρχαῖος τεχνητός, περὶ τὸ Ρούμελι Καβάκ, λιμήν, ὁ καλούμενος σήμερον *Μαῦρος μόλος*. Σημειωτέον ὅμως ὅτι περὶ μονοξύλων ὁμιλεῖ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ Κεδρηνός· ἀλλ' εἴδομεν ὅτι ἐπὶ τῆς ἐν ἔτει 865 ἐπιδρομῆς (Κεφ. Ζ' βιβλ. Γ' τοῦ τρίτου τόμου) ὁ Νικήτας ἀπεκάλει τὰ ρωσικὰ πλοῖα τροχαντήρια, ἤτοι πλοῖα ταχυπόρα φέροντα 40 ἕως 60 ἄνδρας· ὥστε καὶ ἤδη

πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἐκ τοιούτων τινῶν πλοίων, ἂν ὄχι μεγαλυτέρων, συνέκειτο ὁ τοῦ Βλαδιμίρου στόλος. Ὁ Μονομάχος μαθὼν τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ ἔπεμψεν ἀμέσως πρέσβεις προτείνων ἀποζημίωσιν, ἐὰν συνέβη ἄτοπόν τι· ἀλλ' οἱ πρέσβεις ἀπεπέμφθησαν δι' ἀπειλῶν καὶ ὕβρεων. Τότε ὁ βασιλεὺς τοὺς μὲν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ρώσους ἐμπόρους διεσκόρπισεν εἰς τὰ μεσόγεια θέματα, ἵνα μὴ συμβῇ ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἐπιβουλή, αὐτὸς δ' ἐξέπλευσε μετὰ τοῦ στόλου ἐπὶ τὸν φάρον, ἔχων παρεπομένην καὶ διὰ ξηρᾶς ἱππικὴν δύναμιν οὐκ ὀλίγην. Αὐτόθι ἀφικόμενος ἐδίστασε κατ' ἀρχὰς νὰ εἰσπλεύσῃ ἐντὸς τοῦ λιμένος, καὶ οὐδὲ τοὺς Ρώσους εὗρε προθύμους νὰ ἐκπλεύσωσιν. Ὅθεν ἐπανέλαβε τὰς περὶ εἰρήνης προτάσεις, οἱ δὲ Ρῶσοι ἀπήτησαν ἀφρόνως τρεῖς λίτρας χρυσίου καθ' ἕκαστον τοῦ στρατοῦ ἄνδρα, ὅπερ, ἐὰν παραδεχθῶμεν 100.000 ἀνδρῶν, προϋποτίθησι 300.000 λιτρῶν, ἤτοι 324.000.000 δραχμῶν. Τότε τελευταῖον ὁ βασιλεὺς διέταξε τὸν μάγιστρον Θεοδωροκάνον νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν λιμένα μετὰ τριῶν δρομώνων, ἵνα δι' ἀκροβολισμῶν προκαλέσῃ τοὺς πολεμίους νὰ ἐξέλθωσι καὶ ναυμαχήσωσιν ἐν πελάγει. Ἀλλ' ὁ τολμηρὸς ναύαρχος, ἀντὶ νὰ περιορισθῇ εἰς ἀκροβολισμόν, ὠθήσας ἑαυτὸν εἰς μέσους πολεμίους ἑπτὰ μὲν σκάφη τούτων κατέφλεξε διὰ τοῦ σκευαστοῦ πυρός, τρία δὲ κατεπόντωσεν αὔτανδρα, καὶ ἓν ἐκυρίευσεν εἰσπηδήσας εἰς αὐτό· ὥστε, εἰσελάσαντος ἤδη καὶ τοῦ βασιλέως μετὰ παντὸς τοῦ στόλου, οἱ Ρῶσοι, μετὰ τὸ ἀτύχημα, ὅπερ πρὸ μικροῦ ἐξ ὀλίγων πλοίων ἔπαθον, ἀποφεύγοντες νὰ ἀνταγωνισθῶσι πρὸς σύμπασαν τῶν ἀντιπάλων τὴν δύναμιν, ἐρρίφθησαν εἰς τόπον ἔχοντα σκοπέλους καὶ πέτρας καὶ ὑφάλους, καὶ ἀπέβαλον αὐτόθι, ἕνεκα τῆς δυσχωρίας, καὶ διότι προσεβλήθησαν συγχρόνως ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ὑπὸ τῆς παραπορευομένης ἱππικῆς στρατιᾶς, τὰ πλεῖστα τῶν σκαφῶν, καί, ὡς λέγεται, περὶ τὰς 15.000 ἀνδρῶν. Οὕτω περιγράφει τὰ γενόμενα ὁ Κεδρηνός. Ὁ δὲ Καραμζὶν ἀξιοῖ ὅτι οὐχὶ ἐκ τῆς τῶν ἡμετέρων ἐπιθέσεως ἀλλ' ἕνεκα ἐπελθούσης καταιγίδος ἔπαθον οἱ Ρῶσοι τὴν προειρημένην συμφοράν. Τοιοῦτό τι ἔλεγε τφόντι ὁ σλαῦος χρονογράφος Νέστωρ· οὐχὶ μόνον ὅμως δὲν ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ πάντων μᾶλλον ἀξιοπίστου ὡς πρὸς τοὺς χρόνους τούτους Κεδρηνοῦ ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ζωναρᾶς παρατηρεῖ ἁπλῶς ὅτι ὁ ἀνατολικὸς ἄνεμος ἦτο ἐναντίος τῶν Ρώσων. Ὁπωσδήποτε οἱ Ρῶσοι ἤδη διῃρέθησαν· καὶ οἱ μὲν ἐπεχείρησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια διὰ θαλάσσης οἱ δέ, ἐπειδὴ τὰ περισωθέντα πλοῖα ἦσαν ὀλίγα, ἐζήτησαν νὰ διαφύγωσι διὰ ξηρᾶς. Καὶ οἱ μὲν πρῶτοι, οἵτινες εἶχον μεθ' ἑαυτῶν τὸν Βλαδίμιρον, καταδιωχθέντες ὑπὸ μόνων 24 πλοίων, κατώρθωσαν κυριεύσαντες τέσσαρα ἐκ τούτων καὶ καταστρέψαντες τὰ λοιπὰ νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Κίεβον. Οἱ δὲ

Ἡ Ζωὴ ἀφεικονίζεται εἰς πλάκα ἐπὶ τοῦ στέμματος Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου. (Ἐθνικὸν Μουσεῖον Βουδαπέστης)

διὰ ξηρᾶς ἀπελθόντες προσεβλήθησαν περὶ Βάρναν ὑπὸ τοῦ αὐτόθι στρατηγοῦντος Καταχαλὼν Κεκαυμένου, ὃν εἴδομεν πρὸ διετίας ἐν Μεσσήνῃ τῆς Σικελίας ἀριστεύσαντα, καὶ οἱ μὲν πλεῖστοι ἐφονεύθησαν, 800 δὲ ζωγρηθέντες ἀπεστάλησαν τῷ βασιλεῖ. Ὁ Καραμζίν, ἀφοῦ ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ τὴν περὶ Φάρον καταστροφὴν τῶν Ρώσων ὡς ἀποτέλεσμα τῆς καταιγίδος καὶ οὐχὶ τῆς ἐνώπιον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου ὑποχωρήσεως, ἤδη βεβαιοῖ μετ' ἀγανακτήσεως ὅτι οἱ ρῶσοι αἰχμάλωτοι ἐτυφλώθησαν, ἐνῷ ὁ πλησιέστατος εἰς τὰ πράγματα Κεδρηνός, ὁ μηδέποτε διστάσας νὰ ἱστορήσῃ τὰς γενομένας τυφλώσεις, ἐπὶ τοῦ προκειμένου οὐδὲν τοιοῦτον ἀνέφερε. Καθὼς βλέπετε, οἱ ὁμόδοξοι ἱστορικοὶ δὲν εἶναι ἐπιεικέστεροι τῶν ἑτεροδόξων πρὸς τὸν μεσαιωνικὸν Ἑλληνισμόν.

Αὕτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ τελευταία τῶν Ρώσων ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Μετὰ τρία ἔτη ὁ ἡγεμὼν αὐτῶν συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, οἱ αἰχμάλωτοι ἐπέστρεψαν εἰς Κίεβον, καὶ ἔκτοτε ἡ Ρωσία, περιπεσοῦσα ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας εἰς δεινὰς ἐμφυλίους διενέξεις, δὲν ἠδυνήθη πλέον νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐξωτερικὰς κατακτήσεις.

Ἡ Θεοδώρα, ὡς εἰκονίζεται εἰς πλάκα ἐπ τοῦ στέμματος Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου (Ἐθνικὸν Μουσεῖον Βουδαπέστης)

Ἂν ὅμως τὸ κράτος ἀπηλλάγη οὕτως ἑνὸς τῶν φοβερωτέρων πολεμίων, οἱ δὲ Ρῶσοι δὲν ἔμελλον πλέον νὰ ἀναμιχθῶσιν εἰς τὰ ἀνατολικὰ πράγματα εἰμὴ μετὰ ἓξ καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδας καὶ ὑπὸ διαφόρους ὅλω διόλου περιστάσεις, προσετέθη ἤδη εἰς τοὺς ἄλλους ἀρχαίους καὶ νέους τοῦ κράτους ἐχθρούς, ἀπ' ἀνατολῶν ἕτερος δεινότατος, οἱ λεγόμενοι σελδζουκίδαι Τοῦρκοι, οἵτινες προώδευσαν τοσούτῳ μᾶλλον εὐχερῶς ὅσῳ ὁ μὲν βασιλεὺς περιέπιπτε περί τε τὸν ἰδιωτικὸν καὶ τὸν δημόσιον αὐτοῦ βίον ἀπὸ σφάλματος εἰς σφάλμα τὰ δὲ πράγματα ἀδιακόπως ἀνεσείοντο ὑπὸ ἐσωτερικῶν συνωμοσιῶν καὶ στάσεων. Ἡ σχέσις τοῦ Μονομάχου μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Σκληροῦ ἀπέβη τόσουτο σκανδαλώδης ὥστε φήμη διεδόθη ὅτι οὗτος μελετᾷ νὰ καταστήσῃ ἐκποδὼν τήν τε ἰδίαν σύζυγον καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς ἵνα ἀναδείξῃ βασίλισσαν τὴν ἐρωμένην του. Τοῦτο ἤρκεσε νὰ φέρῃ ἄνω κάτω τὸν λαὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῇ 9 Μαρτίου 1044, ἐνῷ ὁ βασιλεὺς ἀπῆλθε πεζὸς πρὸς τὸν ἐν Χαλκῇ ναὸν τοῦ Σωτῆρος, ἵνα ἐκεῖθεν μεταβῇ ἔφιππος πρὸς τὸν σηκὸν τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα μαρτύρων, τῶν ὁποίων κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐτελεῖτο ἡ ἑορτή, αἴφνης καθ' ἣν στιγμὴν ἔμελλε νὰ ἱππεύσῃ, φωνὴ ἀντήχησεν ἀπὸ μέσου τοῦ περιισταμένου πλήθους· «ἡμεῖς τὴν Σκλήραιναν βασίλισσαν οὐ θέλομεν, οὐδὲ δι' αὐτὴν αἱ μάνναι ἡμῶν αἱ πορφυρογέννητοι Ζωή τε καὶ Θεοδώρα θανοῦνται»· πολλὴ δὲ ἐπεκράτησε ταραχή, καὶ πολλοὶ ἄνθρωποι ἤθελον φονευθῆ,

μηδ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἴσως ἐξαιρουμένου, ἐὰν αἱ βασίλισσαι δὲν ἔσπευδον νὰ προκύψωσιν ἄνωθεν καὶ νὰ καθησυχάσωσι τὸ πλῆθος. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἀνάκτορα ἀφήσας κατὰ μέρος τὴν ἐκκλησιαστικὴν τελετήν. Καὶ ἴσως διὰ νὰ κολακεύσῃ τὸν οὕτω δυσμενῶς διακείμενον ὄχλον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔπραξε τότε ἁμάρτημα ἕτερον, τὸ ὁποῖον διὰ νὰ ἐννοήσωμεν σήμερον ἀνάγκη νὰ ἔχωμεν πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους τὸ ἐπικρατέστερον τῶν αἰσθημάτων ἦτο τὸ θρησκευτικόν, θρησκείαν δὲ ἐνόμιζον τὸν ὅσον ἐνδέχεται πλείονα πολλαπλασιασμὸν τῶν ἐξωτερικῶν τῆς λατρείας τύπων. Μέχρι τοῦ βασιλέως τούτου ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἤτοι ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ἡ θεία ἱερουργία ἐτελεῖτο μὲν κατὰ πᾶσαν Κυριακὴν καὶ κατὰ πᾶν Σάββατον, καὶ κατὰ πᾶσαν ἐπίσημον ἑορτήν, οὐχὶ ὅμως καὶ κατὰ πᾶσαν ἄλλην ἡμέραν· τοῦτο δὲ διὰ προσόδου ἔνδειαν. Τὴν σήμερον οἱ εὐλαβέστεροι τῶν χριστιανῶν θέλουσι βεβαίως νομίσει ὅτι αἱ ἱερουργίαι ἐκεῖναι ἦσαν πλέον ἢ ἀρκεταί· ἀλλ' ὁ Μονομάχος, ἀνταποκρινόμενος εἰς τὰ αἰσθήματα τοῦ πλήθους, ἐνόμισε πρέπον νὰ τελῆται ἡ ἱερὰ λειτουργία καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ἐπεχορήγησεν ἐπὶ τούτῳ χρήματα δαψιλῶς εἰς τὴν μεγάλην Ἐκκλησίαν. Ἵνα δὲ πορισθῇ τὰ χρήματα ἀπήλλαξε τοὺς Ἴβηρας τῆς ὑποχρεώσεως ἣν εἶχον νὰ συντηρῶσι 50.000 ἀνδρῶν πρὸς ἄμυναν τοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ μέρους ἐκείνου καὶ ἀντὶ στρατιωτῶν ἀπήτησε παρ' αὐτῶν φόρους, τῶν ὁποίων μέγα μέρος ἀνηλίσκετο ἵνα αὐξάνωσιν αἱ ἀφορμαὶ τῆς ἀργίας τῶν κατοίκων τῆς βασιλευούσης. Διὰ νὰ λάβωσιν οἱ καθ' ἡμᾶς ἄνθρωποι ἔννοιαν τῆς δεινῆς θέσεως εἰς ἣν εὑρίσκοντο ὡς πρὸς τὰ τοιαῦτα ζητήματα καὶ αὐτοὶ οἱ λογιώτεροι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἄνδρες, ἔπρεπε νὰ ἔχωσι καιρὸν νὰ ἴδωσι πῶς ἱστορεῖ ὁ Κεδρηνὸς τὴν πρᾶξιν ταύτην τοῦ Μονομάχου. Ὁ Κεδρηνὸς ἀγανακτεῖ διὰ τὴν κατάργησιν τοῦ ἰβηρικοῦ στρατοῦ· ἀγανακτεῖ διότι ἔκτοτε ἤρχισαν μαραινόμενα τὰ πράγματα τοῦ κράτους. Ἀλλὰ συγχρόνως εἴτε αὐτὸς ἐνδοιάζων εἴτε εὐλαβούμενος τὴν κοινὴν γνώμην λέγει ὅτι ὁ Μονομάχος ἔπραξεν ἔργα τινὰ ἀγαθὰ καὶ ἱστορικῆς μνήμης ἄξια, ἐν οἷς συγκαταριθμεῖ τήν τε δι' ἁδρᾶς δαπάνης καθημερινὴν τέλεσιν τῆς θείας λειτουργίας ἐν τῷ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας καὶ τὴν ἐν αὐτῷ κατασκευὴν βαρυτίμων ἱερῶν κειμηλίων, καὶ τὴν ἵδρυσιν πολυτελεστάτου τινὸς μοναστηρίου.

Γιαροσλὰβ
(Τοιχογραφία τοῦ ναοῦ τοῦ Σωτῆρος, ἐν Νερεδίτσα παρὰ τὸ Νοβγορόδ)

[«Ὁ αὐτοκράτωρ δὲ οὗτος ἀνῳκοδόμησε τὸν πρὸ 50 περίπου ἐτῶν ὑπὸ τοῦ
» Φατιμίδου χαλίφου Χακὶμ κατεδαφισθέντα ναὸν τῆς Ἀναστάσεως. Τὰ περὶ τοῦ
» γεγονότος τούτου ἀφηγεῖται ὡς ἑξῆς ὁ λατῖνος τῶν σταυροφοριῶν χρονογράφος
» καὶ λατῖνος ἐπίσκοπος Τύρου Γουλιέλμος (ἰδ. ἡμετέραν πραγματείαν «Περὶ τῆς ἐθνι-

» κῆς καταγωγῆς τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν Συρίας καὶ Παλαιστίνης «σελ. 369—370).

« Τέλος ἡ θεία εὐσπλαγχνία ἔπεμψεν οὐ σμικρὰν παραμυθίαν ἐν τῇ ἀπεγνωσμένῃ » καταστάσει τῶν πραγμάτων. Φονευθέντος τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου (Χακίμ) ὁ υἱὸς καὶ » διάδοχος Ταχὴρ ἀνενέωσε τὴν πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον (τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταν- » τῖνον Θ' τὸν Μονομάχον) ὑπὸ τοῦ πατρὸς παραβιασθεῖσαν συνθήκην εἰρήνης καὶ συνῆ- » ψε φιλίαν, ἔδωκε δὲ ἄδειαν τοῖς πιστοῖς πρὸς ἀνοικοδόμησιν τῆς ἐκκλησίας. Τῆς » ἀδείας παραχωρηθείσης ὁ λαὸς τῶν πιστῶν ὁ οἰκῶν ἐν τῇ Ἁγίᾳ πόλει, εἰδὼς ὅτι » πρὸς τέλεσιν τοιούτου ἔργου δὲν εἶχε τὰς ἀπαιτουμένας δυνάμεις, ἔπεμψε πρὸς τὸν εἰρη- » μένον διάδοχον τοῦ Ρωμανοῦ κύριον Κωνσταντῖνον τὸν Μονομάχον τὸν κατέχοντα » τότε τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας πρεσβείαν καὶ διὰ ταπεινῶν δεήσεων δηλῶν αὐτῷ » ὁπόση θλῖψις καὶ στέρησις κατεῖχε τὸν λαὸν μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ἐκκλησίας, » ἱκέτευσεν αὐτὸν περιπαθέστατα ἵνα πρὸς οἰκοδόμησιν τῆς ἐκκλησίας τείνῃ χεῖρα γεν- » ναίαν τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐτοῦ μεγαλοδωρίας. Διηύθυνε δὲ τὴν πρεσβείαν Ἰωάννης » τις Καριανίτης ἐπίκλην, καταγόμενος ἀπὸ Κων)πόλεως, εὐγενὴς μὲν τὸ αἷμα, πολλῷ » δ' εὐγενέστερος τὰ ἤθη. Οὗτος ἐγκαταλιπὼν τὰ ἐπίγεια ἀξιώματα καὶ τῷ Χριστῷ ἀκολου- » θήσας καὶ ἔνδυμα μοναχικὸν λαβὼν ᾤκει ὡς πένης ἐν Ἱερουσαλήμ. Οὗτος λοιπὸν ἀπο- » σταλεὶς προφρόνως καὶ πιστῶς εἰργάσθη παρὰ τῷ αὐτοκράτορι ἐπέτυχε δὲ παρὰ τοῦ » αὐτοῦ κυρίου καὶ αὐτοκράτορος ἵνα αὐτὸς ὁ θεοφιλὴς Αὔγουστος διατάξῃ νὰ δοθῶσι » τὰ πρὸς οἰκοδόμησιν τοῦ εἰρημένου ναοῦ ἀναγκαῖα καὶ ἀρκετὰ χρήματα ἐκ τοῦ αὐτο- » κρατορικοῦ ταμείου Δεκτῆς λοιπὸν γενομένης τῆς αἰτήσεως κατ' εὐχὴν τοῦ πιστοῦ λαοῦ, » εὐφρόσυνος ἐπέστρεψεν (ἡ πρεσβεία) εἰς Ἱερουσαλήμ. Ἐνταῦθα, ὅτε ἠκούσθη ἡ ἐπι- » τυχία τῆς ἀποστολῆς καὶ ὅτι εἰσηκούσθησαν αἱ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα γενόμεναι εὐχαί- » ἅπας ὁ κλῆρος καὶ ὁ λαὸς οἱονεὶ ἀπὸ βαρείας νόσου ἀναρρωννύμενος ἀνεκουφίσθη. » Προΐστατο δὲ τότε τῆς Ἐκκλησίας ἀνὴρ σεβάσμιος Νικηφόρος ὁ πατριάρχης. Οὕτω » δοθείσης ἀδείας (ὑπὸ τοῦ χαλίφου) καὶ τῶν δαπανῶν ἐκ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου » καταβληθεισῶν ἀνηγέρθη ὁ ναὸς τῷ 1048»].

Ἐνῷ δὲ οὕτως ἐπολιτεύετο ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Μονομάχος, προεκάλει πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωβανεσίκου πόλεμον ἄκαιρον καὶ ὀλέθριον. Εἴδομεν ὅτι ἐπὶ Βασιλείου Β' ὁ ἄρχων τῆς ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ χώρας τοῦ Ἀνίου ὑποταχθεὶς εἰς τὸν βασιλέα ἐπετράπη τὴν ἡγεμονίαν αὐτῆς τε καὶ τῆς μεγάλης Ἀρμενίας, ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅτι μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ πᾶσα ἐκείνη ἡ ἀρχὴ θέλει περιέλθει εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος. Ἀποθανόντος τοῦ Ἰωβανεσίκου, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κακίκιος, ὠφελούμενος ἐκ τῆς ἀσθενείας τῶν διαδόχων τοῦ Βασιλείου Β', δὲν παρέδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν πατρῴαν ἀρχὴν ἀλλὰ κατέλαβεν αὐτήν, διατηρῶν ἐν τούτοις εἰρήνην καὶ ὁμαιχμίαν πρὸς τὸ κράτος. Ὁ δὲ Μονομάχος μὴ ἀρκούμενος εἰς ταῦτα εἰς τὰ ὁποῖα εὐλόγως ἠρκέσθησαν οἱ ἄμεσοι αὐτοῦ προκάτοχοι καὶ μὴ ἐννοῶν ὅτι δὲν ἦτο ἱκανὸς ν' ἀποβλέψῃ εἰς νέας κατακτήσεις παρήγγειλε τὸν στρατηγὸν Ἰβηρίας Μιχαὴλ Ἰασίτην νὰ καταπολεμήσῃ τὸν Κακίκιον. Ἀποτυχόντος δὲ ἐκείνου στέλλει ἕτερον στρατὸν καὶ στρατηγὸν καὶ ἐν αὐτῷ προσκαλεῖ τὸν μωαμεθανὸν ἡγεμόνα τοῦ Τιβίου καὶ τῆς Περσαρμενίας Ἀβουλσεβὰρ νὰ συμπράξῃ, ὑποσχόμενος νὰ παραχωρήσῃ αὐτῷ ὅσα φρούρια καὶ χωρία ἐκ τῶν τοῦ Κακικίου ἤθελε κυριεύσει (1).

(1) Καὶ οὐ μόνον ὁ **Κακίκιος**, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι οἶκοι ἀρμενίων μεγιστάνων ἐχόντων ἐν Ἀρμενίᾳ ἡγεμονίας μικρὰς ἀντήλλαξαν τὰς ἡγεμονίας αὐτῶν ταύτας ἀντὶ κτήσεων ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ κράτους. Οὕτω δὲ μεγάλαι ἐκτάσεις χωρῶν ἐν Ἀρμενίᾳ περιῆλθον ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἀρχὴν τοῦ αὐτοκράτορος, ἱδρύθησαν δὲ πολλαὶ μικραὶ ἀρμενικαὶ ἡγεμονίαι ἐν Καππαδοκίᾳ καὶ Πόντῳ. Τούτων σπουδαιοτάτη ἀπέβη ἡ περὶ τὴν Καισάρειαν ἱδρυθεῖσα. Κατὰ τοὺς ἀρμενίους χρονογράφους

Καὶ ὁ μὲν Κακίκιος μὴ δυνάμενος ἤδη ν' ἀνθέξῃ εἰς δύο πολεμίους παρέδωκεν εἰς τὸν βασιλέα τὸ Ἄνιον καὶ ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τιμηθεὶς μάγιστρος καὶ λαβὼν πολυπρόσοδα χωρία εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἔζησεν ἔκτοτε βίον εἰρηνικὸν καὶ ἀτάραχον. Τότε ὅμω ὁ Ἀβουλσεβὰρ ἐζήτησε νὰ κρατήσῃ ὅσα μέρη τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ εἶχε φθάσει νὰ καταλάβῃ· ὁ δὲ Μονομάχος λησμονῶν τὰ συμφωνηθέντα ἐπεχείρησε νὰ ἐξώσῃ αὐτὸν ἐκεῖθεν. Ἀλλὰ πέμπει ἐπὶ τούτῳ πάλιν τὸν Μιχαὴλ Ἰασίτην, ὅστις εἶχεν ἀποτύχει ἐν τῇ πρώτῃ κατὰ τοῦ Κακικίου ἐκστρατείᾳ καὶ ὅστις ἦτο ἐκ τῶν μετρίων ἐκείνων ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους συνήθως μετεχειρίζετο ὁ βασιλεύς. Ὁ Ἰασίτης, ἐννοεῖται, ἡττᾶται κατὰ κράτος. Καὶ ἤδη ἀποστέλλονται τελευταῖον ὁ ἥρως τῆς Μεσσήνης καὶ τῆς Βάρνης, Κεκαυμένος, καὶ ὁ μέγας ἑταιρειάρχης Κωνσταντῖνος, οἵτινες ἐπανειλημμένως νικήσαντες τὸν Ἀβουλσεβὰρ περὶ τὰ μέσα τοῦ 1047 ἤθελον πιθανώτατα καταβάλει αὐτὸν ὁλοσχερῶς, ἐάν, ἕνεκα μεγάλης τινὸς στάσεως ἐκραγείσης ἐν Θρᾴκῃ, δὲν παρηγγέλλοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως νὰ δράμωσιν εἰς βοήθειαν αὐτοῦ, συνθηκολογοῦντες ὁπωσδήποτε πρὸς τὸν Ἀβουλσεβάρ.

Τρία νομίσματα Κωνσταντίνου τοῦ Μονομάχου

Τὴν ἐν Θρᾴκῃ στάσιν ἐπεχείρησε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁ πατρίκιος Λέων Τορνίκιος, πρῴην στρατηγὸς Ἰβηρίας, ἔχων αὐτός τε εὐλόγους ἀφορμὰς δυσαρεσκείας κατὰ τοῦ βασιλέως, εὑρὼν δὲ καὶ πολλοὺς ἑτέρους στρατηγοὺς προθύμους νὰ συμπράξωσι, διότι ἦσαν παρεωραμένοι καὶ ἄπρακτοι· τὸν Ἰωάννην Βατάτζην, τὸν Θεόδωρον Στραβομύτην, τὸν Πολύν, τὸν Μαριανὸν Βρανᾶν καὶ ἄλλους. Ἐντεῦθεν ἀξιόμαχον συγκροτήσας δύναμιν ἐγένετο κύριος ὅλων σχεδὸν τῶν θρακικῶν καὶ τῶν μακεδονικῶν πόλεων, ἀνηγορεύθη βασιλεὺς καὶ ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εὐτυχῶς διὰ τὸν Μονομάχον, ὁ Τορνίκιος, ἂν καὶ ἐπιτηδείως προπαρασκευάσας τὸ ἐπιχείρημα, δὲν διεξήγαγεν αὐτὸ μετὰ τῆς ἀπαιτουμένης δραστηριότητος καὶ ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν βασιλέα νὰ προσαγάγῃ τὸν στρατὸν τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ ἔπραξε μὲν πάλιν ὁ Μονομάχος τὸ λάθος νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ στρατοῦ τούτου εἰς τὸν Μιχαὴλ Ἰασίτην, τὸν ἐπανειλημμένως κατατροπωθέντα ἐν Ἀρμενίᾳ, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπισημοτέρων συντρόφων τοῦ Τορνικίου, ἀπελπισθέντες ἐκ τῆς νωθρότητας αὐτοῦ, τὸν ἐγκατέλειψαν μετ' οὐ πολύ, ὁ στρατός του διεσκεδάσθη, ὥστε ὁ Ἰασίτης οὐδ' ἔλαβεν ἀφορμὴν ν' ἀγωνισθῇ πρὸς τὸν ἀντίπαλον ἐκεῖνον. Ὁ Τορνίκιος καὶ οἱ ὀλίγοι ὀπαδοί του ὅσοι ἔμειναν μέχρι τέλους πιστοὶ πρὸς αὐτὸν συνελήφθησαν εὐχερῶς κατὰ μῆνα Δεκέμβριον· καὶ οἱ μὲν ἀρχηγοὶ ἐτυφλώθησαν οἱ δὲ ἄλλοι ἐπομπεύθησαν, ἐδημεύθησαν καὶ ἐξωρίσθησαν. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε ἤρχισαν «τὰ ἀπὸ τῶν Τούρκων κακά», ὡς λέγει ὁ Κεδρηνός. Ὁ βασιλεὺς ἦτο ἄνθρωπος ἀκόλαστος περὶ τὴν δίαιταν, σπάταλος περὶ τὴν χρῆσιν τῶν δημοσίων χρημάτων καί, τὸ δεινότερον, εἶχεν ἰδιάζουσαν πρὸς τοὺς ἀνικάνους ἀνθρώπους συμπάθειαν· τὸ δὲ χείριστον, εἶχε κυριώτατον σύμβουλον, ἤ, καθὼς ἐλέγετο τότε, παραδυνα-

μίσους μεγάλου ἐπικρατοῦντος ἐν Καισαρείᾳ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἀρμενίων, ὁ ἀρμένιος ἡγεμὼν ὀργισθείς ποτε κατὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Μακαρίου ἐθανάτωσε τοῦτον σκληρῶς πνίξας ἐν τῷ Μέλανι ποταμῷ. Τὸ γεγονὸς ὑπῆρξεν ἀφορμὴ δεινῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἑλλήνων ἁπάσης τῆς περὶ τὴν Καισάρειαν χώρας καὶ σφαγῆς πολλῶν Ἀρμενίων. Τότε δὲ ὁ ἀρμένιος ἡγεμὼν μετὰ τῶν ὁμογενῶν αὐτοῦ φεύγοντες τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὴν καταστροφὴν κατέλιπον τὴν Καππαδοκίαν καὶ ἐτράπησαν πρὸς τὸ ὄρος Ταῦρον καὶ ἐν ταῖς νοτίαις κλιτύσι τούτου ἐν τῇ Τραχείᾳ Κιλικίᾳ ἵδρυσαν τὸ ἀρμενικὸν κράτος τῆς Κιλικίας, περὶ οὗ πολὺς ἐν τοῖς ἑπομένοις γενήσεται λόγος.

λιεύοντα, τὸν Κωνσταντῖνον Λειχούδην, ὅστις ἦτο μὲν ἄνθρωπος πεπαιδευμένος ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο ἀξιῶν ὅτι τὰ πράγματα ἔπρεπε νὰ εἶναι εἰς χεῖρας τῶν λογίων, διεφέρετο πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τοῦ στρατοῦ καὶ μάλιστα τοὺς ἱκανωτέρους, γενόμενος ἀρχηγὸς πολιτικῆς μερίδος, ἥτις ἐκ συστήματος ἀντεπάλαιε πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ἀριστοκρατίαν καὶ ἀπέβη, τοῦ καιροῦ προϊόντος, πρόξενος μεγάλων συμφορῶν καὶ ἰδίως τῶν συμφορῶν ὅσας ὑπέστη τὸ κράτος ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Τὰ τουρκικὰ ἔθνη ἀνήκουσιν εἰς τὴν λεγομένην τουρανικὴν φυλήν. Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Τουρανίων καὶ τῶν ποικίλων ἐξωτερικῶν αὐτῶν τύπων καὶ τῶν διαφόρων ἰδιωμάτων ὡμιλήσαμεν ἐν τῷ Παραρτήματι τοῦ πρώτου τόμου (¹). Τινὰ τῶν τουρκικῶν τούτων ἐθνῶν προελάσαντα ἐκ τῆς μέσης Ἀσίας ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων εἶχον πρὸ καιροῦ περιέλθει εἰς ποικίλας σχέσεις πρὸς τὸ κράτος, διότι καὶ οἱ Ἄβαρες καὶ οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Πετσενέγοι ἦσαν ἔθνη τουρκικά. Ἀλλ' ὑπ' αὐτὸ ἰδίως τῶν Τούρκων τὸ ὄνομα δὲν ἤρχισαν νὰ περιπλέκωνται πρὸς τὰ ἡμέτερα πράγματα εἰμὴ καθ' οὓς ἤδη εὑρισκόμεθα χρόνους. Τούτων τῶν τουρκικῶν φυλῶν, αἵτινες τότε κατὰ πρῶτον ἐπέτειλαν εἰς τὸν ὁρίζοντα τῆς ἡμετέρας ἱστορίας, αἱ περιπέτειαι δὲν εἶναι ὁπωσοῦν γνωσταὶ εἰμὴ ἀπὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσους τῆς 10 μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδος (²). Αἱ τουρκικαὶ αὗται φυλαὶ ἐπλανῶντο τότε νομαδικῶς εἰς τὴν χώραν τῶν σημερινῶν Κιργίζων ὑπὸ ἡγεμόνα, ὅστις, ὅς καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἡγεμόνες ἑτέρων ὁμοφύλων στιφῶν, ἦτο ὑποτελὴς τοῦ μεγάλου Χὰν Βιγοὺ ἢ Ἰαγκού. Περὶ τὸ 970 αἱ φυλαὶ ἐκεῖναι, τῶν ὁποίων ὁ τότε ἡγεμὼν ἐκαλεῖτο Σελδζούκ, ἐξ οὗ καὶ ὠνομάσθησαν *σελδζουκίδαι Τοῦρκοι*, ἀπαλλαγεῖσαι τῆς εἰρημένης ὑποτελείας μετενάστευσαν εἰς τὰ πλουσιόχωρα τῆς Βουχαρίας, ἠσπάσθησαν τὸν ἰσλαμισμόν, ἵνα τύχωσι τῆς προστασίας τῶν παρακειμένων ταταρικῶν στιφῶν, καὶ ἀπέβησαν πολυάριθμοι διὰ τῆς μετ' αὐτῶν ἑνώσεως πολλῶν ὁμοφύλων. Οἱ δὲ ἄμεσοι τοῦ Σελδζοὺκ διάδοχοι, ἤτοι ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰσμαὴλ ἢ Ἀρσλάν, καὶ οἱ τούτου ἀνεψιοὶ Ἰαβγού, Τογρουλβὲγ καὶ Δαοὺδ Γαβρουβέγ, ὠφελούμενοι ἐκ τῶν ἐμφυλίων διενέξεων εἰς ἃς εἶχε περιέλθει τὸ ἀνατολικώτατον τῶν ἐν Ἀσίᾳ μωαμεθανικῶν κρατῶν, τὸ τῶν καλουμένων Γαζναυιδῶν, ἵδρυσαν τὸ μέγα ἐκεῖνο κράτος τῶν Σελδζουκιδῶν, τὸ ὁποῖον ἔμελλε βραδύτερον νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ μέχρι τῆς Μεσογείου. Αἱ πρῶται σχέσεις εἰς τὰς ὁποίας περιῆλθον οἱ σελδζουκίδαι Τοῦρκοι πρὸς τοὺς ἡμετέρους ἱστοροῦνται ὡς ἑξῆς ὑπὸ τοῦ Κεδρηνοῦ. Περὶ τὸ 1045 ὁ τότε ἄρχων τῶν Σελδζουκιδῶν Τογρουλβὲγ εἶχεν ἤδη κυριεύσει τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ κράτους τῶν Γαζναυιδῶν, καὶ ἀναγορευθεὶς σουλτάνος Περσίας ἔστησε τὴν ἕδραν αὐτοῦ εἰς Χαμαδᾶν, πλησίον τῶν ἀρχαίων Ἐκβατάνων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν λοιπὸν ταύτην

(¹) ***Τουρὰν*** καὶ Τοῦρκος κυριολεκτικῶς σημαίνει ἓν καὶ τὸ αὐτό. Ἐν τῇ ἐθνολογίᾳ ἐδίδετο μέχρι τινὸς εὐρυτέρα ἔννοια εἰς τὸ ***Τουρὰν*** καὶ Τουρανικοὶ λαοὶ ἰσοδυνάμουν περίπου πρὸς ***Οὐραλοαλταϊκούς***, ἀλλὰ νῦν ἀκριβέστεραι ἔρευναι διεπίστωσαν ὅτι οἱ Τουρκικοί, ἢ Τουρανικοὶ λαοὶ ἕνα μόνον κλάδον τῆς Οὐραλο-αλταϊκῆς ἀποτελοῦσιν οἰκογενείας λαῶν.

(²) Νεώτεραι ἐπιστημονικαὶ ἔρευναι ὑπὸ ῥώσων ἰδίως ἀσιανολόγων γενόμεναι ἐν ταῖς χώραις τῆς κεντρικῆς Ἀσίας ἀπέδειξαν ὅτι πολλαὶ Τουρκικαὶ καὶ Ταταρικαὶ φυλαὶ καὶ ἡγεμόνες τῆς μέσης Ἀσίας κατὰ τὸν 7ον, 8ον καὶ 9ον αἰῶνα εἶχον προσέλθει εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ὑπὸ τῶν ἀπὸ Περσίας μεταβάντων αὐτόσε Νεστοριανῶν, ἐνῷ πολλαὶ ἄλλαι μέχρι τοῦ 11 αἰῶνος εἶχον μείνει ἐν τῇ παλαιᾷ φυσιολατρικῇ μαγικῇ θρησκείᾳ αὐτῶν. Ἀλλὰ κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα διὰ τῶν μεγάλων τουρκικῶν δυναστειῶν, αἵτινες ἱδρύθησαν ἐν ταῖς Ἰρανικαῖς χώραις, ἤρξατο ἡ ἐπικράτησις τοῦ Ἰσλάμ, ἥτις καὶ συνεπληρώθη κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, ὅτε οἱ εἰδωλολάτραι μογγόλοι ἐπιδρομεῖς οἱ τοῦ εἰδωλολάτρου Δζιγγισχὰν καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ (Δζιγγισχανιδῶν) ὑπήκοοι ἠσπάσθησαν τὸ Ἰσλάμ.

ὁ Τογρουλβὲγ ἔπεμψε τὸν ἐξάδελφον αὐτοῦ Κουτλουμοὺς κατά τινων ἀραβικῶν φυλῶν, ὁ δὲ ἡττηθεὶς καὶ ἐν τῇ ἐπιστροφῇ μέλλων νὰ διέλθῃ διὰ τῆς Μηδίας (τοῦ Βασπουρακάν) ἐζήτησε τὴν ἐπὶ τούτῳ ἄδειαν παρὰ τοῦ στρατηγοῦ αὐτῆς Στεφάνου, υἱοῦ τοῦ παραδυναστεύοντος Κωνσταντίνου Λειχούδη. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Στέφανος ἐπεχείρησε νὰ ἀντιταχθῇ εἰς τοὺς Τούρκους, ἐγένετο συμπλοκὴ καθ' ἣν ἐτράπησαν μὲν οἱ περὶ τὸν

Ὁ Στέφανος Λειχούδης ἡττᾶται ὑπὸ τῶν Σελτζουκιδῶν
(Ἐκ τῆς ἱστορίας Σκυλίτζη)

ἀδόκιμον στρατηγόν· ἑάλωσαν δὲ αἰχμάλωτοι αὐτός τε καὶ ἄλλοι πολλοί. Ἐντεῦθεν πληροφορηθεὶς ὁ Τογρουλβὲγ τό τε κάλλος τῆς μηδικῆς χώρας καὶ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἐν αὐτῇ δυνάμεως τοῦ χριστιανικοῦ τῆς Ἀνατολῆς κράτους ἐξαπέστειλεν ἐπὶ τὴν κατάκτησιν αὐτῆς ἐν ἀρχῇ τοῦ 1048 τὸν ἀνεψιόν του Ἀσὰν μετὰ 20.000 ἀνδρῶν. Τῆς Μηδίας ἐστρατήγει ἤδη ὁ Ἀαρών, εἷς τῶν υἱῶν τοῦ τελευταίου βασιλέως τῶν Βουλγάρων Ἰωάννου. Ὁ Ἀαρὼν ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ στρατηγοῦ Ἀνίου καὶ Ἀρμενίας Καταπαλὼ τοῦ Κεκαυμένου, ὅστις δραμὼν μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ δραστηριότητος καὶ μετὰ τῆς συνήθους δεξιότητος διεξαγαγὼν τὰ πράγματα κατετρόπωσε τὸν Ἀσάν, πεσόντα ἐν τῇ μάχῃ μετὰ τοῦ πλείστου τῆς περὶ αὐτὸν δυνάμεως. Τότε ὁ Τογρουλβέγ, ἀγανακτήσας, ἐκπέμπει εἰς Βασπουρακὰν νέαν στρατιὰν 100.000 ἀνδρῶν, ὑπὸ τὸν ἑτεροθαλῆ αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἰβραὴμ Ἰνάλ. Ὁ Κεκαυμένος προέτεινε νὰ ἐξέλθωσιν ἀμέσως εἰς συνάντησιν τῶν Τούρκων καὶ νὰ ἀγωνισθῶσιν ἔξω τῶν συνόρων τοῦ κράτους πρὸς τοὺς ἀντιπάλους τούτους, τὸ πλεῖστον ἀνίππους ἔτι ὄντας καὶ κεκμηκότας ἐκ τῆς ὁδοιπορίας καὶ ἀπεστερημένους πολλῶν ἀναγκαίων ἐφοδίων, ἐνῷ ὁ βασιλικὸς στρατὸς οὐ μόνον πάντων εὐπόρει ἀλλὰ καὶ ἐπηρμένος ἦτο ἀπὸ τῆς προηγουμένης νίκης. Κατὰ δυστυχίαν ὁ Ἀαρὼν δὲν ἤκουσε τὴν φορὰν ταύτην τὰς συμβουλὰς τοῦ Κεκαυμένου ἀλλ' ἐζήτησε τὰς διαταγὰς τοῦ βασιλέως περὶ τοῦ πρακτέου, ἀποχωρήσας ἐν τῷ μεταξὺ εἰς Ἰβηρίαν καὶ παραγγείλας τοὺς κατοίκους τῆς Μηδίας νὰ ἀσφαλισθῶσιν ἐντὸς φρουρίων καὶ τειχῶν. Ὁ βασιλεύς, ὅστις δύο ἀνδρῶν προκειμένων προετίμα πάντοτε τὸν ὀλιγώτερον εἰς τὰ πράγματα ἐπιτήδειον, ἐνέκρινε τὴν διαγωγὴν τοῦ Ἀαρών, καὶ τὸν παρήγγειλε νὰ ἀναβάλῃ πάντα ἀγῶνα μέχρις οὗ ἔλθῃ εἰς βοήθειάν του εἷς τῶν ἀρχόντων Ἰβηρίας, ὁ Λιπαρίτης, ὅστις ἔλαβε τὰς ἐπὶ τούτῳ διαταγάς. Ὁ Λιπαρίτης ἦτο, καθ' ἃ λέγεται, ἄνθρωπος συνετὸς καὶ γενναῖος. Ἀλλὰ παρεκτὸς τοῦ

ὅτι δὲν ἀνέδειξε τοιαύτας ἀρετὰς ἐν τῷ προκειμένῳ ἀγῶνι, πρῶτον εἶχε λάβει πολλὰς ἀφορμὰς δυσαρεσκείας πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Ἰβηρίας Παγκράτιον, καὶ ἔπειτα οἱ Ἴβηρες δὲν συνετήρουν πλέον τὸν ἄλλοτε παρ' αὐτοῖς ὑπάρχοντα στρατὸν τῶν 50.000 ἀνδρῶν, ἀντὶ τῶν ὁποίων ὁ Κωνσταντῖνος Μονομάχος προετίμησε νὰ λαμβάνῃ χρήματα, δαπανώμενα, ἠξεύρομεν ἤδη πῶς, ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὅθεν ἐκ πάντων τούτων ἐπῆλθεν ἀναβολὴ οὐ μικρὰ περὶ τὴν συγκρότησιν τῆς ἐπικουρίας, ἣν ἔμελλε νὰ ἐπαγάγῃ εἰς τὸν Ἀαρών. Ὁ δὲ Ἰβραὴμ λαβὼν πᾶσαν ἄνεσιν ἐπολιόρκησε μίαν τῶν πλουσιωτέρων καὶ ἀτειχίστων τοῦ Βασπουρακὰν πόλεων, ἐν ᾗ εἶχον συρρεύσει ὑπὲρ τὰς 150.000 ψυχῶν. Εἰς μάτην ὁ Κεκαυμένος ἠγωνίζετο νὰ πείσῃ τὸν Ἀαρὼν ὅτι τὸ χρέος αὐτῶν εἶναι νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν πολεμίων ἵνα σώσωσι τοὺς πολιορκουμένους. Ὁ Ἀαρὼν ἀπεκρίνετο ὅτι δὲν εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ πράξωσί τι παρὰ τὴν βασιλικὴν θέλησιν, ὥστε οἱ μὲν Τοῦρκοι ἐγένοντο μετ' οὐ πολὺ κύριοι τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ ὅλων αὐτῆς τῶν θησαυρῶν καὶ ὅπλων καὶ χρησίμων πραγμάτων οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν ἐν αὐτῇ καταφυγόντων ἐγένοντο παρανάλωμα πυρὸς ἢ μαχαίρας. Τελευταῖον ἔφθασε καὶ ὁ Λιπαρίτης καὶ τότε προῆλθεν ἤδη ὁ στρατὸς εἰς συνάντησιν τῶν Τούρκων, οἵτινες ἔσπευσαν ὡσαύτως ν' ἀντεπεξέλθωσιν. Ἐπειδὴ δὲ ἐβάδιζον σποράδην, ὁ Κεκαυμένος συνεβούλευσε νὰ ἐπιτεθῶσιν ἀμέσως κατ' αὐτῶν, ἀσυντάκτων ἔτι ὄντων. Ἀλλ' ὁ Λιπαρίτης δὲν συνήνεσε, διότι ἦτο Σάββατον, ἤτοι ἡμέρα ἀποφρὰς κατ' αὐτόν. Οὐδὲν ὅμως ἐκέρδησεν ἐκ τῆς ἀναβολῆς. Ὁ Ἰβραὴμ συντάξας τὰς δυνάμεις καὶ αὐθημερὸν ἐπιτεθεὶς ἠνάγκασε τὸν Λιπαρίτην νὰ πολεμήσῃ, καίτοι Σαββάτου ὄντος. Ἡ μάχη συνεκροτήθη τῇ 18 Σεπτεμβρίου περὶ τὸ φρούριον Καπετροῦ. Καὶ ὁ μὲν Κεκαυμένος ἔχων τὸ δεξιὸν κέρας καὶ ὁ Ἀαρὼν ἄρχων τοῦ εὐωνύμου ἐνίκησαν ἀμφότεροι τοὺς ἀντιπάλους, ὁ δ' ἐν τῷ μέσῳ στρατηγῶν Λιπαρίτης ἡττήθη καὶ ᾐχμαλωτεύθη μετὰ πολλῶν ἄλλων περὶ αὐτὸν ἀνδρῶν· ὥστε ποικίλης βλάβης πρόξενος ὑπῆρξεν ἡ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον περιμενομένη ἐπικουρία του. Εὐτυχῶς ὁ Ἰβραὴμ ἠρκέσθη εἰς τὸ τρόπαιον τοῦτο καὶ ἐπέστρεψε, συνεπαγόμενος τοὺς αἰχμαλώτους, πρὸς τὸν ἀδελφόν του Τογρουλβέγ. Ὁ δὲ ἀπέδωκε μὲν τὸν Λιπαρίτην ἄνευ λύτρων ἀπήτησεν ὅμως φόρον παρὰ τοῦ τοῦ βασιλέως. Καὶ ἀποποιηθέντος τούτου ἐξηκολούθησαν αἱ πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο ἐχθροπραξίαι, εἰ καὶ δὲν ἀπέβησαν ἔτι ὅσον βραδύτερον ὀλέθριαι, διότι ὁ Τογρουλβὲγ κατὰ τὰ ἀμέσως ἑπόμενα ἔτη ἐπέστησε μᾶλλον τὴν προσοχὴν εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν ἄλλων μωαμεθανικῶν κρατῶν (¹)

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ἑτέρας ἔπαθον πληγὰς αἱ εὐρωπαϊκαὶ ἐπαρχίαι. Εἷς τῶν ἡγεμόνων τῶν Πετσενέγων, ὀνόματι Κεγένης, διχονοήσας πρὸς τὸν ὑπέρτατον αὐτῶν ἡγεμόνα Τυράχ, ἐζήτησε καὶ εὗρεν ἄσυλον μετὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ συμποσουμένων εἰς 20.000 ἐντὸς τοῦ κράτους, ἀνηγορεύθη πατρίκιος, ἐδέχθη μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν τὸ ἅγιον βάπτισμα καὶ λαβὼν εἰς κατοικίαν καὶ τροφὴν τρία παρὰ τὸν Ἴστρον φρούρια καὶ ἱκανὴν χώρας ἔκτασιν ὑπέσχετο νὰ ὑπηρετῇ τὴν βασιλείαν πιστῶς ὡς σύμμαχος. Ἀλλὰ μὴ ἀρκούμενος εἰς ταῦτα ἐπεχείρει ἐπιδρομὰς ἐπέκεινα τοῦ Ἴστρου κατὰ τοῦ ἀντιπάλου, ὅστις ἀπαιτήσας εἰς μάτην ἱκανοποίησιν παρὰ τοῦ βασιλέως διεπέρασε περὶ τὰ τέλη

(¹) Κατὰ τὰς μωαμεθανικὰς πηγὰς ὁ αὐτοκράτωρ ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν ἐλευθέρωσιν τοῦ Λιπαρίτου ἀνῳκοδόμησε τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸ πολλοῦ κτισθὲν καὶ νῦν κατηρειπωμένον μωαμεθανικὸν τέμενος καὶ ἐπέτρεψε νὰ γίνηται ἐν αὐτῷ δέησις ὑπὲρ τοῦ Τογρούλβεγ, ἔπεμψε δὲ καὶ πολύτιμα δῶρα πρὸς αὐτόν. Ἀλλ' ὁ Τογρούλβεγ τὸν μὲν αἰχμαλωτισθέντα βυζαντινὸν στρατηγὸν ἀπέλυσε δὲν συνήνεσεν ὅμως εἰς συνομολόγησιν εἰρήνης ἀλλ' ἐξηκολούθησε τὰς εἰς τὸ κράτος ἐπιδρομάς.

τοῦ 1048 ἐπὶ τοῦ κρυσταλλωθέντος ποταμοῦ μεθ' ὅλων τῶν Πετσενέγων, ὄντων, ὡς λέγεται, 800.000 καὶ ἐπεχείρησε τὴν λεηλασίαν τῆς χώρας. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ βάρβαροι οὗτοι ἐξώκειλαν εἰς πολλὴν βίου ἀκρασίαν καὶ περιέπεσον ἐκ τούτου εἰς νόσον ὀλεθρίαν οἱ στρατηγοὶ Μακεδονίας, Θράκης καὶ Βουλγαρίας, ἔχοντες ἐπίκουρον καὶ τὸν Κεγένην, εὐχερῶς ἠνάγκασαν τόν τε Τυρὰχ καὶ πᾶν τὸ λοιπὸν πλῆθος τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ νὰ

Πετσενέγοι
(Ἐκ τῆς Ἱστορίας Σκυλίτζη)

παραδοθῶσι. Καὶ ὁ μὲν Τυρὰχ καὶ 140 οἱ ἐπισημότατοι περὶ αὐτὸν ἄνδρες ἐλθόντες εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἐβαπτίσθησαν, ἔλαβον διάφορα ἀξιώματα καὶ κατῴκησαν ἐν αὐτῇ, αἱ δὲ πολλαὶ ἐκεῖναι τῶν Πετσενέγων μυριάδες ἐνιδρύθησαν εἰς τὰς περὶ Σαρδικὴν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Μακεδονίας πεδιάδας, ἐρήμους οὔσας, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι θέλουσιν ἀποφέρει εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον δασμὸν οὐκ ὀλίγον. Ἀλλὰ τὰ πράγματα μετέβαλον ὄψιν ἕνεκα τῶν νέων περιπετειῶν τοῦ τουρκικοῦ πολέμου.

Ὁ Σουλτάνος εἰ καὶ ἀσχολούμενος κυρίως, ὡς προείπομεν, εἰς ἕτερα πράγματα, δὲν εἶχεν ἀμελήσει καὶ τὸν κατὰ Χριστιανῶν πόλεμον καὶ εἶχεν ἐμβάλει μετὰ δυνάμεως ἱκανῆς εἰς τὰς ἀνατολικωτέρας τοῦ κράτους ἐπαρχίας. Ὁ δὲ βασιλεὺς διέταξε μὲν ν' ἀθροισθῇ ἐν Καισαρείᾳ στρατιὰ ἰθαγενὴς ἀποχρῶσα ἵνα ἀντιπαραταχθῇ κατ' αὐτοῦ ἐξέπεμψε δὲ συγχρόνως καὶ ἐκ τῶν Πετσενέγων 15.000 ἀνδρῶν ἐπὶ τὸν ἀγῶνα τοῦτον. Ἀλλ' οἱ Πετσενέγοι αὐτοί, κατ' ἀρχὰς ὑπακούσαντες καὶ διαπεραιωθέντες εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν μετ' οὐ πολὺ μετενόησαν, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Θράκην, ἡνώθησαν μετὰ τῶν περὶ Σαρδικὴν ἢ Τριαδίτζαν πολυαρίθμων ὁμοφύλων καὶ ὑπερβαλόντες τὸν Αἷμον ἐπανέλαβον τὰς κατὰ τὴν Βουλγαρίαν δῃώσεις. Καὶ ὁ μὲν σουλτάνος εἰσελθὼν εἰς Ἰβηρίαν καὶ ἀποτυχὼν περὶ τὴν πολιορκίαν ἑνὸς τῶν πολλῶν καὶ ὀχυρῶν αὐτῆς φρουρίων ἐπέστρεψεν ἄπρακτος εἰς τὰ ἴδια. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Ἀβουλσεβάρ, ὁ μωαμεθανὸς ἄρχων τοῦ Τιβίου, πιεσθεὶς ὑπὸ τῆς ἐκπεμφθείσης αὐτόθι ὑπὸ τοῦ βασιλέως πολυαρίθμου δυνάμεως, ἠναγκάσθη νὰ εἰρηνεύσῃ καὶ νὰ δώσῃ ὅμηρον ἕνα τῶν στενωτάτων αὐτοῦ συγγενῶν. Ἀλλὰ τὰ κατὰ τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας εἶχον δεινῶς ἕνεκα τῆς ἀποστασίας τῶν Πετσε-

νέγων, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ καὶ οἱ περὶ τὸν Κεγένην ἡνώθησαν μετ' αὐτῶν, διότι ὁ βασιλεὺς ἔπραξε τὸ λάθος νὰ φυλακίσῃ τὸν ἄνδρα τοῦτον, πιστεύσας εἰς ἀδεσπότους συκοφαντίας. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 1049 ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν ταγμάτων καὶ θεμάτων τῆς Δύσεως Κωνσταντῖνος 'Αριανίτης, ὁρμήσας ἐξ 'Αδριανουπόλεως καὶ συναντήσας τοὺς Πετσενέγους περὶ Διάμπολιν (τὴν σημερινὴν 'Ιάμπολιν) ἡττᾶται παρ' αὐτῶν, ἀποβαλὼν οὐκ ὀλίγους Μακεδόνας καὶ Θρᾷκας καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις τοὺς στρατηγοὺς Θεόδωρον Στραβομύτην καὶ Πολύν. Τότε ὁ βασιλεὺς ἐνόησεν ὅτι ἀνάγκη νὰ μεταχειρισθῇ ἁπάσας τοῦ κράτους τὰς δυνάμεις κατὰ τῶν φοβερῶν ἐκείνων πολεμίων καὶ μετεπέμψατο ἐπὶ τούτῳ εἰς Θρᾴκην πρὸς τοῖς ἄλλοις τὰ ἑῷα τάγματα. Συγχρόνως δὲ λαβὼν παρὰ τοῦ Τυρὰχ καὶ τῶν ἄλλων ἐπισήμων Πετσενέγων τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει κρατουμένων ὑπόσχεσιν ὅτι θέλουσι συντελέσει εἰς τὴν τῶν πραγμάτων εἰρήνευσιν ἐξαπέστειλε καὶ τούτους πρὸς τοὺς ὁμοφύλους. Πρὸ πάντων ὅμως ἔπρεπε νὰ ἐλπίσῃ εἰς τὴν δύναμιν τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν ἐπιτηδείαν αὐτοῦ διεύθυνσιν. Κατὰ δυστυχίαν, ἐνῷ τὰ ἀθροισθέντα εἰς Θρᾴκην τάγματα ἦσαν ἀποχρῶντα, ὁ βασιλεὺς διώρισεν ὑπέρτατον αὐτῶν ἡγεμόνα εὐνοῦχόν τινα Νικηφόρον, ὅστις ἦτο ἄλλοτε ἱερεύς, ἔπειτα δὲ ἀποβαλὼν τὴν ἱερωσύνην διετέλεσεν ὑπηρέτης τοῦ Μονομάχου καὶ πρὸ μικροῦ ἐχειροτονήθη παρ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ προχείρου στρατηγός. Καὶ συνεξέπεμψε μὲν ὁ βασιλεὺς μετ' αὐτοῦ τόν τε Καταχαλὼν τὸν Κεκαυμένον καὶ τὸν 'Ερβέβιον Φραγκόπωλον, ἄρχοντα τῶν μισθοφόρων Φράγκων, ἀλλὰ παρήγγειλε ῥητῶς αὐτοὺς νὰ ὑπόκεινται εἰς τὰ προστάγματα καὶ τὰ θελήματα τοῦ Νικηφόρου. 'Απῆλθε λοιπὸν ὁ στρατὸς οὕτω κατηρτισμένος καὶ ὑπερβαλὼν τὸν Αἷμον διὰ τῆς λεγομένης Σιδηρᾶς (πύλης), ἔπηξε χάρακα ὀχυρὸν περὶ τοὺς 'Εκατὸν βοὐνούς, μελετῶν νὰ ἐξέλθῃ τὴν ἐπιοῦσαν εὔζωνος κατὰ τῶν πολεμίων, διότι ὁ Νικηφόρος ἐφαντάζετο ὅτι θέλει τοὺς κυριεύσει αὐτοβοεί, καὶ ἄλλην φροντίδα δὲν εἶχεν εἰμὴ πῶς νὰ μὴ διαφύγῃ τις ἐξ αὐτῶν, ἐφ' ᾧ συνεπήγαγε καλῴδια καὶ λώρους ἵνα δεσμεύσῃ τοὺς ἁλισκομένους. 'Εν τούτοις ὁ Τυρὰχ καὶ οἱ περὶ αὐτόν, ἀντὶ νὰ πείσωσι τοὺς ὁμοφύλους νὰ ὑποταχθῶσιν, ἡνώθησαν ἐξ ἐναντίας μετ' αὐτῶν, καὶ ἅμα διεδόθη ὅτι ἔφθασεν ἡ βασιλικὴ δύναμις, οἱ γενναιότεροι τῶν Πετσενέγων ἦλθον νὰ προκαλέσωσιν αὐτὴν εἰς μάχην. Ταῦτα ἰδὼν ὁ Κεκαυμένος ἀνέκραξεν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ ἐπιτήδειος τῆς συμπλοκῆς καιρός, διότι οἱ πολέμιοι σποράδες ὄντες καὶ ἀσύντακτοι εὐκόλως ἠμποροῦν νὰ καταβληθῶσιν. 'Αλλ' ὁ Νικηφόρος, ἐμπαίζων τὴν γνώμην τοῦ ἐμπείρου ἐκείνου ἀνδρός, τὸν προσεκάλεσε νὰ μὴ παραστρατηγῇ, αὐτοῦ στρατηγοῦντος· ὄχι, ἀνεβόησε, δὲν πρέπει νὰ ἐπιτεθῶμεν κατὰ τῶν Πετσενέγων διεσπαρμένων, μήπως φοβηθέντες κρυβῶσιν εἰς τὰς λόχμας· οὐδὲ εἶμαι ἐγώ, φίλε μου, στρατηγὸς θηρευτικῶν κυνῶν, οἵτινες ῥινηλατοῦντες νὰ ἐξάξωσιν αὐτοὺς τῶν καταφυγῶν. 'Ανεβλήθη λοιπὸν ὁ ἀγὼν εἰς τὴν ἐπαύριον, ὅτε συνεκροτήθη μάχη ἐκ παρατάξεως, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Νικηφόρου στρατηγοῦντος ἐν τῷ μέσῳ, καὶ τοῦ μὲν Κεκαυμένου ἄγοντος τὸ δεξιὸν κέρας τοῦ δὲ Φραγκοπώλου τὸ ἀριστερόν. 'Αλλ' ἅμα γενομένης τῆς συμπλοκῆς, πρῶτος ἐτράπη εἰς φυγὴν ὁ Νικηφόρος καὶ μετ' αὐτοῦ πάντες οἱ λοιποί, «μηδὲ τὸν κτύπον, ὡς λέγει ὁ Κεδρηνός, τῶν ποδῶν τῶν ἵππων ἐνεγκόντες, μόνος δὲ ὁ Κεκαυμένος μετὰ τῶν ἑαυτοῦ στὰς θεραπόντων καί τινων συγγενῶν ὀλιγοστῶν, καὶ ἡρωικῶς ἀγωνισάμενος, ἔπεσε μεθ' ἁπάντων τῶν σὺν αὐτῷ». Οἱ πολέμιοι ἐγένοντο κύριοι τῆς παρεμβολῆς τῶν βασιλικῶν καὶ ὅλης τῆς ἀποσκευῆς. 'Ενῷ δὲ ἐσκύλευον τοὺς ὀλίγους περὶ τὸν Κεκαυμένον πεσόντας, εἷς τῶν Πετσενέγων, ὅστις εἶχεν ἄλλοτε ἰδεῖ τὸν στρατηγόν, ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ἐν τοῖς νεκροῖς κείμενον. 'Ο Κεκαυμένος εἶχε λάβει δύο φοβερὰς πληγάς· μίαν μὲν κατὰ τοῦ γυμνοῦ τοῦ κρανίου, πεσόντος τοῦ κράνους αὐτοῦ, διήκουσαν ἀπὸ κορυφῆς μέχρι τῶν ὀφρύων, ἑτέραν δὲ δια

ταμοῦσαν τὸν τράχηλον καὶ εἰς τὸ στόμα πεσοῦσαν· ἀλλ' ὅμως ἀνέπνεεν ἔτι, ὁ δὲ ἀγαθὸς ἐκεῖνος Πετσενέγος ἐπιθεὶς αὐτὸν εἰς ἵππον ἀπήγαγεν εἰς τὴν σκηνήν του καὶ περιεποιήθη διὰ πάσης ἐπιμελείας καὶ φροντίδος· ὥστε ἐσώθη οὕτως ὁ περιφανὴς ἐκεῖνος ἀνήρ, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα θέλομεν πολλάκις λάβει ἔτι ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ. Οἱ δὲ Πετσενέγοι ἐξηκολούθησαν ἐπὶ πέντε ὅλα ἔτη δῃοῦντες καὶ πυρπολοῦντες Βουλγαρίαν, Μακεδονίαν καὶ Θράκην. Τὰ βασιλικὰ στρατεύματα πολλάκις παρ' αὐτῶν κατατροπωθέντα ἐκ διαλειμμάτων μόνον κατέστρεφον ἀποσπάσματά τινα αὐτῶν, μέχρις οὗ περὶ τὰ μέσα τοῦ 1054 οἱ βάρβαροι οὗτοι δελεασθέντες ὑπὸ τῶν δωρεῶν τοῦ βασιλέως συνωμολόγησαν τριακονταετεῖς σπονδάς. Ὁ Μονομάχος ἠναγκάσθη νὰ ἀπαλλαγῇ οὕτως ὁπωσδήποτε τῶν Πετσενέγων, διότι ἀπ' ἀνατολῶν οἱ Τοῦρκοι ἐξηκολούθουν τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν, καὶ ἐβιάσθη πάλιν νὰ ἐπιστήσῃ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος ἅπασαν τὴν προσοχήν. Συνετώτερον δὲ ἢ ἄλλοτε πολιτευθεὶς διώρισε δομέστικον τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς τὸν Ἰσαάκιον Κομνηνόν, ἄνδρα περιφανῆ, ἕλκοντα τὸ γένος ἐξ οἴκου τῆς μικρᾶς Ἀσίας διαπρέψαντος ἐν πολέμοις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς 11 ἑκατονταετηρίδος, καὶ πλὴν τούτου μετεβίβασεν εἰς Ἀσίαν τὰ μακεδονικὰ τάγματα ὑπὸ τὸν Νικηφόρον Βρυέννιον, ἕνα τῶν ὀλίγων στρατηγῶν ὅσοι εἶχον εὐδοκιμήσει κατὰ τῶν Πετσενέγων. Ἠδυνήθη δὲ τόσῳ μᾶλλον νὰ μεταχειρισθῇ εἰς Ἀσίαν τὰ εὐρωπαϊκὰ θέματα ὅσῳ ἀπὸ τοῦ 1053 ὁ ἡγεμὼν τῶν Σέρβων Μιχαῆλος, ὁ τοῦ Στεφάνου υἱὸς καὶ διάδοχος, εἶχε περιέλθει εἰς φιλικὰς πρὸς τὸν Μονομάχον σχέσεις, σύμμαχος γενόμενος καὶ τιμηθεὶς πρωτοβεστιάριος. Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος Θ', μόλις διατάξας τὰ περὶ τῆς κατὰ τῶν Τούρκων ἐκστρατείας ἀπεβίωσε τῇ 11 Ἰανουαρίου 1055 ἐκ τῆς πρὸ καιροῦ κατατρυχούσης αὐτὸν ποδάγρας. Μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου θελήσας νὰ διορίσῃ τὸν διάδοχόν του ἐξελέξατο τὸν Νικηφόρον τὸν Πρωτεύοντα, ὄντα τότε ἄρχοντα τῆς Βουλγαρίας. Ἀλλ' οἱ ἄνδρες τῆς πολιτικῆς μερίδος προετίμων τὴν Θεοδώραν, ἣν ἠδύναντο νὰ ἄγωσι καὶ νὰ φέρωσι κατὰ τὸ δοκοῦν (διότι ἡ Ζωὴ εἶχεν ἀποθάνει ἀπὸ τοῦ 1050). Ὠφελούμενοι δὲ ἐκ τῆς εὐνοίας, ἣν ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἔπαυσε σῴζων καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ μακεδονικοῦ οἴκου, ἔστειλαν καὶ ἔφεραν αὐτὴν εἰς τὰ ἀνάκτορα, καὶ ἅμα ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως ἀνηγόρευσαν βασίλισσαν, συγχρόνως δέ, συλλαβόντες ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸν ἤδη ἐπὶ τὴν κατάληψιν τῆς ἀρχῆς ἐπερχόμενον Νικηφόρον τὸν Πρωτεύοντα, περιώρισαν αὐτὸν εἰς μονήν τινα τοῦ Θρᾳκησίου.

Ἡ Θεοδώρα, γενομένη τῳόντι ἁπλοῦν ὄργανον τῆς μερίδος ἥτις ἀνηγόρευσεν αὐτήν, κύριον μὲν αὐτῆς ὑπουργὸν προεχειρίσατο ἕνα τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς μερίδος ταύτης, τὸν Λέοντα Στραβοσπόνδυλον τὰ δὲ ὕπατα τῶν ἀξιωμάτων δὲν ἐδίστασε νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τρεῖς εὐνούχους, ἀρχαίους αὐτῆς ὑπηρέτας, ὧν τὸν μὲν Θεόδωρον ἀνηγόρευσε δομέστικον τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐξέπεμψε κατὰ τῶν Τούρκων ἀνακαλέσασα τὸν πρότερον διορισθέντα μάγιστρον Ἰσαάκιον Κομνηνόν, τὸν δὲ Νικήταν κατέστησε λογοθέτην τοῦ δρόμου, τὸν δὲ Μανουὴλ νυκτέπαρχον. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος, ἀκούσας τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Μονομάχου, ἀντὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν πρὸς ἀνατολὰς πορείαν, ἐπέστρεψε μετὰ τῶν μακεδονικῶν ταγμάτων εἰς Χρυσόπολιν, ἡ βασίλισσα ἢ μᾶλλον οἱ ἄγοντες καὶ φέροντες περὶ αὐτὴν τὰ πράγματα, συνέλαβον αὐτὸν ὡς ἀσυντάκτως ὑποχωρήσαντα καὶ ἐξώρισαν καὶ ἐδήμευσαν. Ἀλλ' ἐνῷ ἡ περὶ τὸν Στραβοσπόνδυλον πολιτικὴ μερὶς ᾠκειοποιεῖτο οὕτω τὰ πράγματα, καθιστῶσα ἐκποδὼν τοὺς ἱκανωτέρους τῶν στρατηγῶν, αἴφνης ἡ βασίλισσα περὶ τὰ μέσα τοῦ 1056 ἐνόσησεν ἐξ εἰλεοῦ, ὥστε ἐδέησεν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι νὰ σκεφθῶσι περὶ διαδόχου. Μετὰ

ΟΙ ΑΓΙΟΙ ΠΑΥΛΟΣ ΚΑΙ ΙΩΑΝΝΗΣ

Μέρος βυζαντινοῦ τριπτύχου ἐξ ἐλεφαντοστοῦ τοῦ ΙΑ΄ αἰῶνος

τῆς Θεοδώρας ἔμελλε νὰ ἐκλείψῃ καὶ ὁ τελευταῖος περιλιπόμενος γόνος τοῦ μακεδονικοῦ οἴκου. Προκειμένου δὲ νὰ ἀναγορευθῇ νέα δυναστεία πᾶσαι αἱ ἀνάγκαι τοῦ κράτους ἐκάλουν εἰς τὸν θρόνον ἕνα τῶν ἐπιφανεστάτων ἡγεμόνων τοῦ στρατοῦ, διότι οὕτω μόνον ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ σωτηρία ἀπὸ τῶν ἁπανταχόθεν κρεμαμένων κινδύνων. Ἀλλὰ τοιούτου ἀνδρὸς ἐκλογὴ ἤθελε συνεπαγάγει τὴν πτῶσιν τῆς πολιτικῆς μερίδος. Ὅθεν ὁ Λέων καὶ οἱ περὶ αὐτόν, προλαμβάνοντες τὰς ἐνεργείας τῶν ἀντιπάλων, καὶ ἐνταὐτῷ εὐχαριστοῦντες κατ' ἐπιφάνειαν τὰς ἀξιώσεις τῆς κοινῆς γνώμης, ἀπεφάσισαν νὰ ἀναβιβάσωσιν εἰς τὸν θρόνον στρατιωτικὸν μὲν ἄνδρα ἀλλὰ τοιοῦτον ὥστε νὰ εἶναι ἁπλοῦν ὄργανον τῶν θελήσεών των. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἀνηγόρευσαν βασιλέα τὸν πατρίκιον Μιχαὴλ τὸν Στρατιωτικὸν ἐπιλεγόμενον, βυζάντιον τὴν καταγωγήν, ὑπηρετήσαντα μέν ποτε ἐν τῷ στρατῷ ἀλλὰ μηδέποτε διαπρέψαντα καὶ ἤδη πρεσβύτην ὄντα, μωρὸν καὶ ὅλως ἄπειρον τῶν πραγμάτων. «Τοῦτο δὲ πεποιήκασι, λέγει ὁ Κεδρηνός, ἵνα σχῆμα μόνον καὶ ὄνομα αὐτὸς ἔχῃ τῆς βασιλείας, αὐτοὶ δὲ διεξάγωσιν ὡς βούλονται τὰ κοινά, καὶ πάντων τυγχάνωσι κύριοι, ἐπομοσαμένου πρότερον καὶ αὐτοῦ μηδέν τι πρᾶξαί ποτε τῆς ἐκείνων δίχα γνώμης τε καὶ θελήσεως».

Ἡ Ζωή
(Ἐκ βυζαντινοῦ χειρογράφου)

Ἅμα λοιπὸν τῇ 30 Αὐγούστου ἀπεβίωσεν ἡ Θεοδώρα, ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ὁ Μιχαὴλ Στρατιωτικός. Οἱ δὲ περὶ αὐτὸν ἄνδρες, μὴ ἀρκούμενοι εἰς τοῦτο, πολυειδῶς περιεφρόνησαν τοὺς ἀντιπάλους. Ὁ Κατακαλὼν Κεκαυμένος, ὅστις εἶχε λυτρωθῆ ὑπὸ τῶν Πετσενέγων, εἶχε διορισθῆ δοὺξ Ἀντιοχείας. Τοῦτον ἔπαυσε τῆς ἀρχῆς ταύτης ὁ βασιλεὺς διορίσας ἀντ' αὐτοῦ τὸν ἴδιον ἀνεψιὸν Μιχαήλ, τὸν ὁποῖον καὶ Οὐρανὸν ἐπωνόμασεν, ὡς δῆθεν καταγόμενον ἐκ τοῦ περιφανοῦς ἐκείνου Νικηφόρου τοῦ Οὐρανοῦ, τοῦ περὶ τὸν Σπερχειὸν ποταμὸν συντρίψαντός ποτε τὴν τῶν Βουλγάρων δύναμιν. Ὅτε δὲ προσῆλθον ἅπαντες οἱ στρατηγοὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ Κεκαυμένος καὶ ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνός, ἵνα χαιρετίσωσι τὸν βασιλέα, ὁ Μιχαὴλ καὶ ὁ πρωθυπουργὸς αὐτοῦ Λέων Στραβοσπόνδυλος οὐδεμιᾶς ἠξίωσαν τοὺς ἄνδρας τιμῆς· καὶ ἐπειδὴ οὗτοι παρετήρησαν εἰς τὸν Λέοντα ὅτι εἶναι ἀτοπώτατον οἱ μὲν κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ μηδέποτε ἰδόντες πολέμιον κατὰ πρόσωπον, νὰ λαμβάνωσι δαψιλῶς βραβεῖα καὶ ἀξιώματα, αὐτοὶ δὲ οἱ ἐκ παίδων προπολεμοῦντες καὶ ἀγρυπνοῦντες, ἵνα ἐκεῖνοι κοιμῶνται ἥσυχοι, νὰ παραβλέπωνται καὶ νὰ στερῶνται πάσης βασιλικῆς φιλοτιμίας, ὁ πρωθυπουργὸς ἐτόλμησε νὰ ἀποπέμψῃ αὐτοὺς μεθ' ὕβρεων καὶ νὰ ἐκφέρῃ οὐκ ὀλίγους προπηλακισμοὺς καθ' ἑνὸς ἑκάστου ἐξ αὐτῶν. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς στρατηγοὺς τῆς Ἀνατολῆς οὕτω πως ἐπολιτεύθησαν οἱ περὶ τὸν Μιχαὴλ Στρατιωτικόν, τὸν δὲ Νικηφόρον Βρυέννιον ἀνεκά-

λεσαν ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ προεχειρίσαντο αὖθις στρατηγὸν τῶν μακεδονικῶν ταγμάτων κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες δὲν ἔπαυον τὰς ἐν τῇ μεγάλῃ Ἀρμενίᾳ ἐπιδρομάς. Ἀλλ' ἐλθόντος τοῦ Βρυεννίου εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἱκετεύσαντος νά τῳ ἀποδοθῇ καὶ ἡ ὑπὸ τῆς Θεοδώρας δημευθεῖσα περιουσία του, ἀφοῦ ἀνεγνωρίσθη ἤδη ὅτι ἀδίκως εἶχε τιμωρηθῇ, ὁ βασιλεὺς ἀπέπεμψεν αὐτὸν ἄπρακτον εἰπὼν ἀγερώχως «δεικνύων ἔργα ἀπαίτει μισθούς» ὡσὰν ὁ Βρυέννιος δὲν εἶχεν ἐκτελέσει τὸ καθῆκον αὐτοῦ ὑπὲρ ἄλλους πολλοὺς κατὰ τῶν Πετσενέγων καὶ ὡσὰν ἡ ἀπόδοσις ἀδίκως δημευθείσης περιουσίας ἠδύνατό ποτε νὰ λογισθῇ ὡς μισθός.

Ἡ Θεοδώρα
(Ἐκ βυζαντινοῦ χειρογράφοι)

Ἀλλ' οἱ μεγάλοι τοῦ κράτους στρατηγοί, οἵτινες ἠδύνατο μέχρι τινὸς νὰ ὑποφέρωσι τοιαύτας ὀλιγωρίας ἐνόσῳ ἐσῴζοντο οἱ τοῦ μακεδονικοῦ οἴκου ἀπόγονοι, δὲν ἠνέσχοντο τὰς ὕβρεις τοῦ κρονολήρου ἐκείνου γέροντος, ὅστις οὔτε κληρονομικὸν δικαίωμα εἶχεν εἰς τὸν θρόνον οὔτε προσωπικήν τινα ἀξίαν. Ὅθεν ἔτι ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίβοντες συνενοήθησαν κρυφίως, προϊσταμένου τοῦ Κεκαυμένου, τοῦ Κομνηνοῦ καὶ τοῦ Βρυεννίου, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ καθαιρέσωσι τὸν Μιχαὴλ καὶ νὰ ἀναγορεύσωσιν ἕτερον βασιλέα. Προκειμένου δὲ νὰ ὁρίσωσι τίνα θέλουσιν ἐκλέξει, πάντες ὁμοθυμαδὸν ἀπέβλεψαν πρὸς τὸν Κεκαυμένον ὡς προέχοντα ὁμολογουμένως τῶν ἄλλων κατά τε τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν ἐμπειρίαν. Ἀλλ' ὁ Κεκαυμένος εἶχε τὴν συνετὴν μετριοφροσύνην τῆς ἀληθοῦς ἀξίας. Δὲν ἠγνόει βεβαίως ὅτι ἦτο ὁ ἄριστος τῶν τότε ἡγεμόνων, ἤξευρεν ὅμως ὅτι εἷλκε τὸ γένος ἐκ γονέων ἀφανῶν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι συνήθως προτιμῶσι τὴν μετὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ γένους συνημμένην ἀρετὴν καὶ ὅτι τούτῳ τῷ λόγῳ ἐπιτηδειότερος ἦτο νὰ καταλάβῃ τὸ ὑπέρτατον ὀξίωμα ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνός, ὅστις προσενεγκὼν λαμπρὰς εἰς τὸ κράτος ὑπηρεσίας εἶχε προσέτι τὸ προτέρημα ὅτι κατήγετο ἐξ οἴκου εὐκλεοῦς. Διό, ἐνῷ πάντες ἐχαιρέτιζον αὐτὸν βασιλέα, αὐτὸς ἀναστὰς ἀνευφήμησε βασιλέα τὸν Ἰσαάκιον Κομνηνὸν καὶ προσεκάλεσε τοὺς ἄλλους νὰ πράξωσιν ἀδιστάκτως τὸ αὐτό· Τούτου δὲ γενομένου ἐκρίθη εὔλογον νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν, ὁ μὲν Βρυέννιος εἰς τὸν στρατὸν τοῦ ὁποίου ἦρχεν οἱ δὲ λοιποὶ εἰς τὰς ἰδίας οἰκήσεις, ἵνα, συλλέξαντες δυνάμεις ἀποχρώσας, ἐπέλθωσιν ἀπὸ κοινοῦ εἰς κατάληψιν τῆς πρωτευούσης. Καὶ ἀποχαιρετίσαντες τὸν βασιλέα, ὅστις οὐδεμίαν εἶχε συλλάβει ὑπόνοιαν τῆς συνωμοσίας, ἀνεχώρησαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1057.

Τὸ πρῶτον ἐν τούτοις βῆμα τὸ γενόμενον πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφασισθέντων ἀπέτυχε, διότι ὁ Βρυέννιος, ἀρξάμενος τῆς στάσεως, πρὶν ἢ κατηχήσῃ τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατηγοὺς καὶ πρὶν ἢ παρασκευασθῶσιν οἱ ἄλλοι συνωμόται, συνελήφθη καὶ ἐτυφλώθη

ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Πισιδῶν καὶ τῶν Λυκαόνων Λυκάνθους [1]. Τότε οἱ ἄλλοι περὶ τὸν Κομνηνὸν καὶ Κεκαυμένον δευτερεύοντες συνωμόται, ὁ Ρωμανὸς Σκληρός (ὃν εἴδομεν πρωταγωνιστήσαντα ἐν ἀρχῇ τῆς τοῦ Μονομάχου βασιλείας), ὁ Βούρτζης, ὁ Βοτανειάτης, οἱ παῖδες τοῦ Βασιλείου Ἀργυροῦ καὶ οἱ λοιποὶ πάντες, βλέποντες τοὺς δύο ἐκείνους ἄνδρας ἠρεμοῦντας καὶ φοβούμενοι μήπως ὁ Βρυέννιος ἐξεταζόμενος ἀποκαλύψῃ τὰ τῆς συνωμοσίας, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπισπεύσωσι τὴν ἔναρξιν τῆς στάσεως. Ὅθεν συνῆλθον ἄνευ ἀναβολῆς εἰς Κασταμῶνα, κτῆμα μέγα τοῦ Κομνηνοῦ ἐν Παφλαγονίᾳ κείμενον, καὶ εὗρον αὐτὸν διστάζοντα διά τε τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Βρυεννίου καὶ τὴν ἀπραξίαν τοῦ ἐν Καππαδοκίᾳ διατρίβοντος Κεκαυμένου· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὴ προσέξαντες εἰς τοὺς ἐνδοιασμοὺς τούτους καὶ ἀθροίσαντες κανούς τινας στρατιώτας καὶ ἐθελοντὰς ἀνηγόρευσαν τὸν Ἰσαάκιον βασιλέα τῇ 8 Ἰουνίου. Ἀνήγγειλαν δὲ ἀμέσως τὰ γενόμενα εἰς τὸν Κεκαυμένον, ὅστις ἠπράκτει πάλιν, διότι ἐμάνθανεν ἀπρακτοῦντα τὸν Κομνηνὸν καὶ εἶχε προσέτι περιπέσει ἕνεκα τῆς εὐγενείας τοῦ χαρακτῆρός του εἰς ἰδιάζουσάν τινα δυσχέρειαν. Ὅτε πρὸ δύο μηνῶν εἶχεν ἀναχωρήσει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, συνήντησε περὶ Νικομήδειαν βασιλικὸν ταχυδρόμον καὶ ἐπειδὴ ἐνόμιζεν ἀναξίαν ἑαυτοῦ τὴν λαθραίαν καὶ ἐξ ἐνέδρας, οὕτως εἰπεῖν, ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφασισθέντων, ἐμήνυσε διὰ τοῦ ταχυδρόμου ἐκείνου εἰς τὸν λογοθέτην τοῦ δρόμου Νικήταν νὰ εἴπῃ εἰς τὸν βασιλέα καὶ κύριόν του ὅτι ὁ Κομνηνὸς καὶ αὐτὸς δὲν θέλουσιν ὑποφέρει τὴν προξενηθεῖσαν εἰς αὐτοὺς ἀτιμίαν καὶ ὅτι, ἂν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει θέλωσιν, ἂς στείλωσι κατ' αὐτῶν δύναμιν ἵνα κριθῇ ἐκ τοῦ συστάδην ὁ προκείμενος ἀγών. Ταῦτα δὲ μηνύσας ἐπέσπευσε τὴν οἴκαδε ἐπάνοδον. Ἀλλ' ἔκτοτε ἀκούων τὸν Κομνηνὸν ἀργὸν μένοντα ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν ἤθελεν ἀρχόμενος τοῦ ἔργου νὰ ἐκθέσῃ ἄκοντας αὐτόν τε καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν εἰς εὐθύνας τὰς ὁποίας διὰ τῆς σιγῆς των ἠδύναντο νὰ διαφύγωσιν, ἀφ' ἑτέρου δέ, ἐπειδὴ ἤδη εἶχεν ἀποκαλύψει τὴν ἰδίαν ἐνοχήν, ἐσκέπτετο μᾶλλον πῶς νὰ ἀσφαλίσῃ ἑαυτόν. Ἀλλ' ἅμα πληροφορηθεὶς τὰ ἐν Παφλαγονίᾳ γενόμενα προσῳκειώθη τοὺς στρατηγοὺς τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ καὶ ἐν Ἀρμενίᾳ ταγμάτων καὶ θεμάτων καὶ ἡνώθη μετὰ τοῦ Κομνηνοῦ, ὅστις ἀπῆλθεν ἤδη μετὰ στρατιᾶς ἀξιολόγου πρὸς τὴν Νίκαιαν. Ἡ δύναμις τὴν ὁποίαν ὁ βασιλεὺς ἐξέπεμψε κατ' αὐτῶν δὲν ἦτο οὔτε εὐάριθμος οὔτε κακῶς συντεταγμένη, διότι συνέκειτο ἐξ ὅλων τῶν ταγμάτων καὶ τῶν θεμάτων τῆς Δύσεως καί τινων ταγμάτων τῆς Ἀνατολῆς, τὰ ὁποῖα δὲν εἶχον πεισθῆ νὰ κοινωνήσωσι τῆς στάσεως. Εἶχε δὲ καὶ στρατηγούς τινας δευτερεύοντας διακεκριμένους ἐπὶ ἐμπειρίᾳ καὶ γενναιότητι, τὸν Βασίλειον

Μιχαὴλ Στρατιωτικός
(Ἐκ βυζαντινοῦ χειρογράφου)

(1) Ὑπὸ τοῦ δουκὸς ἢ διοικητοῦ δηλονότι τῶν εἰρημένων χωρῶν.

Ταρχανιώτην, στρατηλάτην ὄντα τῆς Δύσεως καὶ πάντων τῶν Μακεδόνων, τὸν προμνησθέντα Λυκάνθην καὶ ἄλλους ἰθαγενεῖς τε καὶ μισθοφόρους. Ἀλλ' ἐκ τῶν δύο ὑπερτάτων τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ ἡγεμόνων, ὁ μὲν δομέστικος τῶν σχολῶν Θεόδωρος, ὁ πάλαι ὑπηρέτης τῆς Θεοδώρας, ἦτο παντάπασιν ἄπειρος τῶν πολεμικῶν πραγμάτων ἄνθρωπος, ὁ δὲ δοθεὶς αὐτῷ ὡς συνάρχων καὶ σύμβουλος Ἀαρὼν εἶχε μὲν πολλάκις στρατηγήσει ἀλλά, ὡς εἴδομεν ἐπὶ τοῦ τουρκικοῦ πολέμου, ἐπεῖχε πάντοτε καὶ ἐδίσταζε περὶ τοῦ πρακτέου. Ὅθεν κατὰ μῆνα Ἰούλιον, ἀντιπαραταχθέντων τῶν δύο στρατῶν περὶ Νίκαιαν «κατά τινα τόπον Ἅδην παρὰ τῶν ἐγχωρίων ὀνομαζόμενον», ὁ Ἀαρὼν ἄγων τὸ εὐώνυμον τῶν βασιλικῶν κέρας ἔτρεψε μὲν τὸν προϊστάμενον τῆς δεξιᾶς τῶν ἀντιπάλων Ρωμανὸν τὸν Σκληρόν, μετριώτατον ὄντα στρατηγόν, ἐδίστασε δὲ ἔπειτα κατὰ τὸ σύνηθες περὶ τοῦ πρακτέου, ἐνῷ ὁ Κεκαυμένος συνέτριψε τὴν δεξιὰν τῶν ἀντιπάλων, ἧς ἦρχεν ὁ Ταρχανιώτης, καὶ ὡς κεραυνὸς ἐπέπεσεν εἰς τὰς σκηνὰς αὐτῶν, διαρπάσας αὐτὰς καὶ καθαιρέσας, ὁ δὲ Κομνηνὸς ὥρμησε κατὰ τῶν περὶ τὸν Ἀαρὼν καὶ εὑρὼν αὐτοὺς κατεπτοημένους διὰ τὴν τοῦ χάρακος σύλησιν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν πρὸ μικροῦ ἔτι νικηφοροῦντας. Ἡ μάχη ἀπέβη κρίσιμος, διότι ἐκ μὲν τῶν βασιλικῶν πολλοὶ στρατιῶται καὶ στρατηγοὶ ἔπεσον καὶ πολὺ πλείονες ᾐχμαλωτεύθησαν ἐκ δὲ τῶν περὶ Κομνηνὸν ὀλίγοι τινὲς στρατιῶται ἐφονεύθησαν, στρατηγὸς δὲ εἷς μόνος, Λέων ὁ Ἀντίοχος.

Νόμισμα
Μιχαὴλ Στρατιωτικοῦ

Μετὰ τὴν ἧτταν ταύτην τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ὁ γέρων βασιλεὺς Μιχαὴλ ἐφάνη συνετώτερος τῶν περὶ αὐτὸν συμβούλων, διότι εἶχεν ἀποφασίσει νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀρχῆς, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀπήτησαν νὰ ἐπιμείνῃ μηδὲν ὅμως γενναῖον καὶ συντελεστικὸν πρὸς ἀντίστασιν πράξαντες. Ἐπεχείρησαν δ' ἁπλῶς διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς νικητάς, ἐπιτρέψαντες τὸ ἔργον εἰς τρεῖς ἄνδρας σοφωτάτους, οἵτινες προΐσταντο τότε τῆς πολιτικῆς μερίδος, τὸν πρόεδρον Κωνσταντῖνον Λειχούδην, τὸν πρόεδρον Θεόδωρον Ἀλωπὸν καὶ τὸν ὕπατον τῶν φιλοσόφων Ψελλόν. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κομνηνὸς εἶχε φθάσει εἰς Νικομήδειαν, καὶ ἐκεῖ εὑρόντες αὐτὸν οἱ πρεσβευταὶ τοῦ βασιλέως προέτειναν νὰ ἀποθέσῃ τὰ ὅπλα, αὐτὸς μὲν υἱοθετούμενος ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ἀναγορευόμενος καῖσαρ, οἱ δὲ περὶ αὐτὸν λαμβάνοντες ἀμνηστίαν. Ἐννοεῖται ὅτι αἱ προτάσεις αὗται ἐφάνησαν γελοῖαι εἰς τοὺς νικητὰς καὶ ὅτι οἱ πρέσβεις ἐπέστρεψαν ἄπρακτοι εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τότε ἔλαβον ἐντολὴν νέαν καὶ ἐπανελθόντες πρὸς τὸν Κομνηνόν, ὅστις εἶχεν ἔλθει ἤδη εἰς τὸ χωρίον τὰς Ρέας, προέτειναν αὐτῷ νὰ υἱοθετηθῇ καὶ νὰ ἀναγορευθῇ οὐχὶ πλέον καῖσαρ ἀλλὰ βασιλεὺς νὰ βεβαιωθῶσι δὲ διὰ γραμμάτων πᾶσαι αἱ τιμαὶ ὅσας εἶχεν ἀπονείμει εἰς τοὺς μετ' αὐτοῦ στρατεύσαντας. Ταύτας τὰς προτάσεις ἐφάνησαν εὐδιάθετοι νὰ παραδεχθῶσιν ὅ,τε Κομνηνὸς καὶ πάντες οἱ περὶ αὐτὸν ἄρχοντες πλὴν τοῦ Κεκαυμένου ὅστις ἐπέμενεν ἀπαιτῶν τὴν ὁλοσχερῆ παραίτησιν τοῦ Μιχαήλ, ἡ δὲ γνώμη αὕτη ἐπεκράτησε τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ λέγεται ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ πρέσβεις παραπρεσβεύσαντες προέτρεπον αὐτὸν λάθρα νὰ μὴ ἐνδώσῃ. Ἐὰν τὸ τελευταῖον τοῦτο εἶναι ἀληθές, μαρτυρεῖ ὁπόσον ὀλίγην πίστιν εἶχον εἰς τὸν Μιχαὴλ αὐτοὶ οἱ στενώτεροι αὐτοῦ φίλοι. Καὶ μήπως δὲν εἶχον δίκαιον; Ἐνῷ ὁ Κομνηνὸς ἦτο ἀδιάλλακτος καὶ ὁ μὲν νικηφόρος αὐτοῦ στρατὸς ἦτο σχεδὸν πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῆς, κατὰ τὰς ἀκριβεστέρας πληροφορίας, ἡτοιμάζοντο τὸν μὲν γέροντα νὰ ἐξωθήσωσι τὸν δὲ ἀντίπαλον αὐτοῦ νὰ ὑποδεχθῶσι μετ' ἐπινικίων καὶ ὕμνων, ὁ Μιχαὴλ ἐμοίραζε τὰ χρήματα τοῦ ταμείου εἰς τὸν ὄχλον καὶ εἰς τοὺς ἄρχοντας ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ προσοικειωθῇ τὴν

εὔνοιαν αὐτῶν, ἄλλο δὲ ἀσφαλὲς προπύργιον κατὰ τοῦ πολεμίου δὲν ἐπενόησεν εἰμὴ τὴν σύνταξιν ἐγγράφου δι' οὗ οἱ συγκλητικοί, ἐπὶ ὅρκοις φρικτοῖς καὶ ἀραῖς παλαμναιοτάταις, ὑπέσχοντο νὰ μὴ ἀναγνωρίσωσι ποτὲ ὡς βασιλέα τὸν Κομνηνόν. Καὶ πάντες μὲν οἱ συγκλητικοὶ ὑπέγραψαν τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἅμα ὅμως ἔμαθον ὅτι ὁ Κομνηνὸς ἤγγισεν εἴς τι χωρίον λεγόμενον Ἀλμέας καὶ ὅτι τῇ ἐπαύριον ἔμελλε νὰ αὐλισθῇ εἰς τὰ παλάτια τοῦ Δαματρύος συνέρρευσαν ἀπὸ πρωίας περὶ τὸ πατριαρχεῖον καὶ καταβιβάσαντες τὸν πατριάρχην Μιχαὴλ Κηρουλάριον εἰς τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας κατ' ἀρχὰς παρεκάλεσαν αὐτὸν νὰ μεταβῇ παρὰ τῷ βασιλεῖ καὶ ἀπαιτήσῃ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ παρ' αὐτῶν ὑπογραφέντος ἐγγράφου. Ὁ λόγος δι' οὗ ὑπεστήριξαν τὴν αἴτησίν των ταύτην εἶναι ἀξιομνημόνευτος· ἐπειδή, εἶπον, αὐτὸς ὁ Μιχαὴλ ἀνεγνώρισε τὸν Κομνηνὸν διὰ τῆς πρεσβείας του βασιλέα, ἐὰν διασωθῇ ἀδιάρρηκτον τὸ ἔγγραφον, δυοῖν ἕτερον θέλει συμβῇ ἐξ ἴσου ἄτοπον· ἢ εὐφημήσαντες καὶ αὐτοὶ τὸν Κομνηνὸν ὡς βασιλέα ἐπιορκήσουσιν ἢ ἀποποιούμενοι νὰ πράξωσι τοῦτο κολασθήσονται. Ὁ πατριάρχης, ὅστις ἐφάνη τὸ πρῶτον καταναγκαζόμενος ὑπὸ τῶν συγκλητικῶν καὶ τοῦ περὶ αὐτοὺς συρρεύσαντος πλήθους, ἔπειτα ἐδέχθη προθύμως τὴν αἴτησιν. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον πατριάρχης καὶ συγκλητικοὶ καὶ λαός, ἀφέντες κατὰ μέρος ἔγγραφα καὶ ὅρκους, ἀνηγόρευσαν μιᾷ φωνῇ αὐτοκράτορα τὸν Κομνηνόν, ὁ δὲ πατριάρχης ἀναλαβὼν τὴν διεύθυνσιν τοῦ κινήματος διεμήνυσεν εἰς μὲν τὸν Κομνηνὸν νὰ ἐπισπεύσῃ τὴν ἄφιξιν αὐτοῦ εἰς δὲ τὸν βασιλέα νὰ ἐξέλθῃ τῶν ἀνακτόρων «κατ' οὐδὲν αὐτῷ προσηκόντων». Καὶ ὅταν ὁ γέρων βασιλεὺς ἠρώτησε τοὺς ἐπὶ τούτῳ σταλέντας πρὸς αὐτὸν μητροπολίτας τί παρέχει αὐτῷ ὁ πατριάρχης ἀντὶ τῆς βασιλείας, ἐκεῖνοι ἀπεκρίθησαν «τὴν οὐράνιον βασιλείαν». Τότε ὁ Μιχαὴλ ἀποβαλὼν τὴν πορφύραν καὶ τὰ κοκκοβαφῆ πέδιλα καὶ ἐνδυθεὶς ἐσθῆτα ἰδιωτικὴν ἀπῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, ὅπου, ὡς φαίνεται, ἐκάρη μετ' ὀλίγον μοναχός. Ταῦτα ἐγένοντο τῇ 30 Αὐγούστου. Τὴν δὲν ἐπιοῦσαν λίαν πρωὶ εἰσῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Κεκαυμένος διὰ δρόμωνος μετά τινων εὐπατριδῶν καὶ κατέλαβε τὰ ἀνάκτορα, διότι εἶχε προχειρισθῇ ὑπὸ τοῦ νέου βασιλέως κουροπαλάτης· περὶ δὲ τὸ ἑσπέρας ἔφθασε καὶ ὁ Κομνηνός, καὶ τῇ ἐπαύριον, 1 Σεπτεμβρίου 1057, ἀπελθὼν ἐπισήμως εἰς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, ἐταινιώθη ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος αὐτῆς διὰ τοῦ βασιλικοῦ διαδήματος ὑπὸ τοῦ πατριάρχου καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς αὐτοκράτωρ.

Ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς ὑπῆρξεν ὁ ἀρχηγέτης τῆς τῶν Κομνηνῶν δυναστείας. Ὅθεν ἐνταῦθα ἀπολήγει ἡ περίοδος καθ' ἣν ἦρξε τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ὁ μακεδονικὸς οἶκος. Δὲν θέλομεν ἐν τούτοις καταπαύσει ἐνταῦθα τὸν λόγον περὶ τῶν χρόνων τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, διότι ἀνάγκη νὰ συμπληρώσωμεν τὴν εἰκόνα τῶν γεγονότων τῆς περιόδου ταύτης πραγματευόμενοι περὶ τῶν ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ σχέσεων τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν.

Νόμισμα Ἰσαακίου Κομνηνοῦ.

'Ανάγλυφον ἐκ τῆς παρὰ τὰς 'Αθήνας μονῆς 'Ιωάννου τοῦ Κυνηγοῦ τῶν Φιλοσόφων, κτισθείσης κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ϛ'

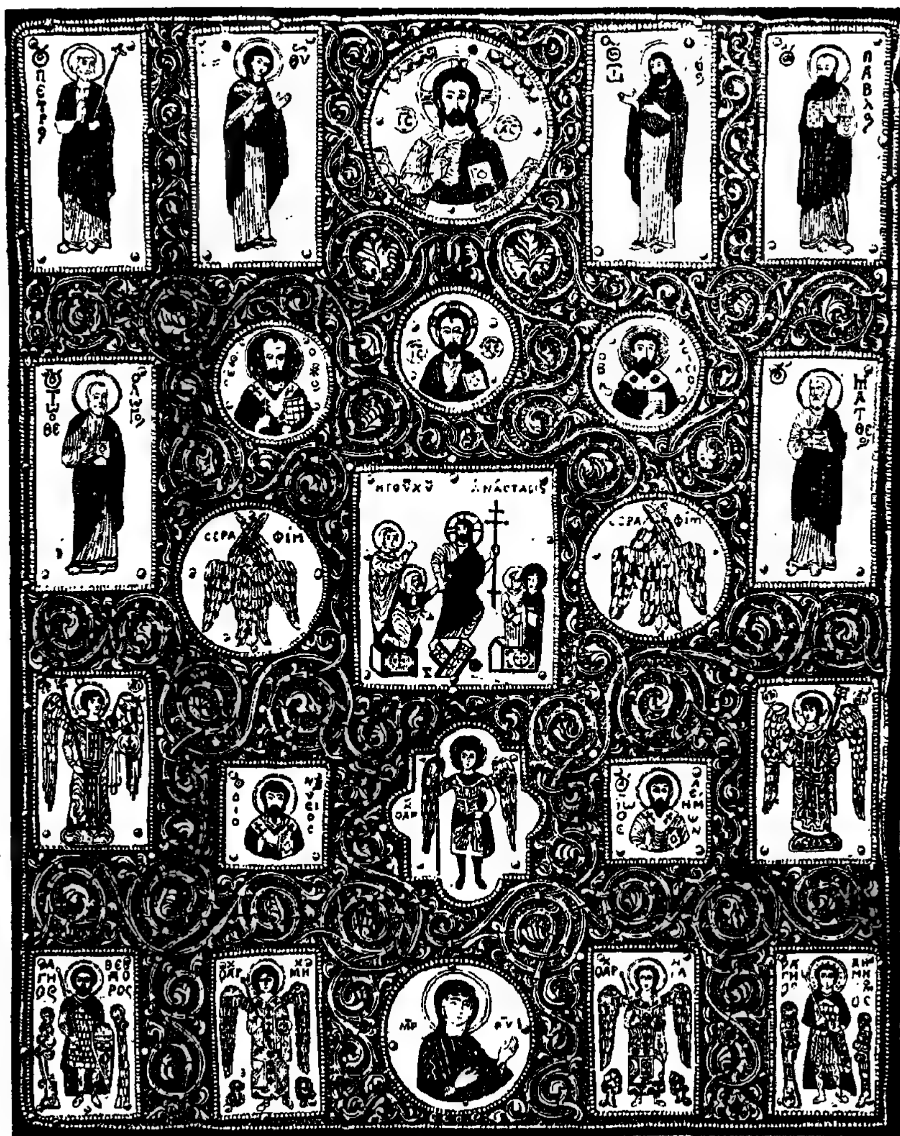
ΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ

'Εν τῷ τέλει τοῦ προηγουμένου δεκάτου βιβλίου ἐξεθέσαμεν πῶς εἶχον τὰ τῆς ἐκκλησίας πράγματα ὅτε ἐμονάρχησεν ὁ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ἀρχηγέτης Βασίλειος. 'Ο κλῆρος ἡμῶν ἦτο διῃρημένος εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα, ὧν τὸ μὲν καίτοι συνέπραξεν εἰς τὴν κατάργησιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως ἔσῳζεν ἐλευθερίαν τινὰ φρονημάτων καὶ δογμάτων, ἐνῷ τὸ ἕτερον ἐνεφορεῖτο τοῦ πνεύματος τῆς δεισιδαιμονίας, ἣν ἠξίουν νὰ ἐνιδρύσωσιν αὖθις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οἱ μοναχοί· καὶ τοῦ μὲν πρώτου προΐστατο ὁ Φώτιος τοῦ δὲ δευτέρου ὁ 'Ιγνάτιος. Διὰ τῆς προστασίας τοῦ Βάρδα εἶχε προχειρισθῇ τῇ 25 Δεκεμβρίου 857 πατριάρχης ὁ Φώτιος, ἐξωσθέντος τοῦ 'Ιγνατίου. 'Αλλ' οἱ ἰγνατιανοὶ δὲν παρέδωκαν τὰ ὅπλα ἀμαχητὶ ἀντιταχθέντες εἰς τοὺς φωτιανοὺς καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς, καὶ ἰδίως ἐπικαλεσάμενοι τὴν κυριαρχικὴν ἐπέμβασιν τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης Νικολάου Α'. 'Ο δὲ ὠφελούμενος ἐκ τῆς εὐκαιρίας ταύτης ἵνα ἐνασκήσῃ τὰ δικαιώματα τὰ ὁποῖα πρὸ καιροῦ ἤθελε νὰ σφετερισθῇ ἐπὶ τῆς ὅλης χριστιανικῆς ἐκκλησίας καθήρεσε τὸν Φώτιον ἐν ἰδίᾳ συνόδῳ, ἣν συνεκρότησε τῷ 863 ἐν τῇ μητροπόλει αὐτοῦ. Εἰς τὰς ἀφορμὰς ταύτας τῆς ἔριδος προσετέθη καὶ τοῦτο, ὅτι ὁ πάπας ἐζήτησε συγχρόνως νὰ ὑπαγάγῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν πρὸ μικροῦ τότε χριστιανισθεῖσαν Βουλγαρίαν, καίτοι ἀνήκουσαν εἰς τὰς ἀνατολικὰς χώρας τὰς πρὸ καιροῦ ἀφαιρεθείσας ἀπὸ τῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ, καίτοι δεξαμένην τὴν πίστιν διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας καὶ ἐκκλησίας. Ὅθεν ὁ Φώτιος κατήγγειλε, δι' ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς, πρὸς τοὺς ἀρχιερατικοὺς τῆς 'Ανατολῆς θρόνους τὸν πάπαν Νικόλαον ὡς αἱρετικὸν καὶ συνεκάλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει περὶ τὰ μέσα τοῦ 867 μεγάλην σύνοδον, δι' ἧς καθήρεσε μὲν καὶ ἀνεθεμάτισεν αὐτὸν κατεδίκασε δὲ πᾶσαν κυριαρχικὴν ἐπέμβασιν τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης εἰς τὰ πράγματα τῆς 'Ανατολικῆς 'Εκκλησίας. Καὶ διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασιν ταύτην προσῳκειώθη τὸν τότε αὐτοκράτορα τῆς Δύσεως Λουδοβῖκον Β', διὰ νὰ προσοικειωθῇ δὲ αὐτὸν κατέπεισε τὸν Μιχαὴλ Γ' νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ αὐτοκρατορικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα (1). Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε τῇ 23 Σεπτεμβρίου 867 ὁ Βασί-

(1) 'Ο Λουδοβῖκος Β', δισέγγονος τοῦ Καρόλου Α' τοῦ μεγάλου, ἦτο κατ' ὄνομα αὐτοκράτωρ τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους τῶν Φράγκων, πράγματι ὅμως μεταξὺ τῶν ἀπογόνων διαμελισθέντος τοῦ μεγάλου φραγκικοῦ κράτους τοῦ Καρόλου, πλὴν τοῦ κενοῦ ὀνόματος *αὐτοκράτωρ* (imperator) καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς μεγαλειότητος μόνην πραγματικὴν ἀρχὴν εἶχε τὴν ἐπὶ τῆς 'Ιταλίας τῆς βορείου καὶ μέρους τῆς μέσης, τοῦ μέρους δηλαδὴ τοῦ τῆς 'Ιταλίας τοῦ ἀνήκοντος εἰς τὸ φραγκικὸν κράτος.

λειος, ἀπαλλαγεὶς τοῦ Μιχαὴλ Γ' ἐμονάρχησεν. Ὁ Φώτιος ἐφαίνετο ἀσφαλίσας τὸν θρίαμβον αὐτοῦ ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει. Ἀλλ' αἴφνης ἡ σκηνὴ μετεβλήθη ὡς ἐκ μηχανῆς.

Τὴν ἐπιοῦσαν τῆς ἀναγορεύσεως αὐτοῦ ὁ Βασίλειος κατεβίβασε τοῦ πατριαρχικοῦ

Εὐαγγέλιον τοῦ Ι' αἰῶνος, ἀγορασθὲν τῷ 1359 ὑπὸ τῆς ἰταλικῆς δημοκρατίας τῆς Σιέννης ἀντὶ 3000 χρυσῶν φλωρινίων καὶ διατηρούμενον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς πόλεως ταύτης. Φέρει 23 ἐσμαγδωμένας εἰκόνας εἰς τὸ ἐπίχρυσον καὶ διάκοσμον κάλυμμα αὐτοῦ.

θρόνου τὸν Φώτιον, ὑπερορίσας αὐτὸν ἐν μοναστηρίῳ τινὶ καλουμένῳ Σκέπῃ, ἀνεκάλεσε δὲ ἐκ τῆς ἐξορίας τὸν Ἰγνάτιον καὶ παρέδωκαν αὐτῷ αὖθις τοὺς οἴακας τῆς Ἐκκλησίας. Τί ἄρα προεκάλεσε τὴν ἀπροσδόκητον ταύτην τῶν πραγμάτων ἀλλοίωσιν; Ἐρρήθη ὅτι ὁ Βασίλειος ἠγανάκτησε κατὰ τοῦ Φωτίου, ἀπείρξαντος αὐτὸν τῆς θείας μεταλήψεως καὶ

ἀποκαλέσαντος ἀνδροφόνον καὶ τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἀνάξιον. Ἀλλ᾿ ὅτι τοῦτο δὲν συνέβη ποτὲ ἀπεδείχθη ἀριδήλως ὑπὸ τῶν σοφωτάτων νεωτέρων ἐρευνητῶν· καὶ τῇ ἀληθείᾳ οὐδὲ ἠδύνατο νὰ συμβῇ, διότι, καθ᾿ ἃ εἴδομεν, ὁ Φώτιος ἀρχὴν εἶχε νὰ περιποιῆται πάντα κυριάρχην, συμβιβασθεὶς δέ, ὅπως ἠξεύρομεν ἤδη, πρὸς τὸν δολοφόνον τοῦ φίλου αὐτοῦ καὶ εὐεργέτου Βάρδα βεβαίως πολὺ ὀλιγώτερον ἤθελε διστάσει νὰ συμβιβασθῇ πρὸς τὸν Βασίλειον, ὅστις ἐπὶ τέλους δὲν κατέστησεν ἐκποδὼν τὸν Μιχαὴλ Γ' εἰμὴ διότι προδήλως καὶ ὁμολογουμένως ἐκινδύνευεν ἐξ αὐτοῦ. Πολιτικοὶ λοιπὸν λόγοι ὑπηγόρευσαν τὴν ἀπόφασιν τοῦ Βασιλείου, λόγοι ἐσωτερικοὶ καὶ ἐξωτερικοὶ σπουδαιότατοι. Ἐν πρώτοις οἱ ἰγνατιανοὶ ἦσαν ἀσυγκρίτως πολυαριθμότεροι τῶν φωτιανῶν· Ναὶ μὲν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχιερέων συνετάσσοντο μετὰ τοῦ Φωτίου ἀλλ᾿ ὅλον τὸ πανίσχυρον μοναχικὸν τάγμα καὶ ὅλον τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ ἦσαν τυφλῶς ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν Ἰγνάτιον, ὥστε πατριαρχεύοντος τοῦ Φωτίου ἤθελεν ἐξακολουθεῖ κατάστασις πραγμάτων ἀνάλογος ἐπὶ τῆς μεταρρυθμίσεως· ὁ μὲν ἀνώτερος κλῆρος καὶ οἱ τῆς ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως ἄνθρωποι ἤθελον εἶναι εὐχαριστημένοι ἀλλ᾿ ἡ μεγάλη τοῦ ἔθνους πλειονοψηφία ἤθελεν ἀντιπολιτεύεται, καὶ δεινὴ ἐντεῦθεν ἤθελεν ἐπικρατήσει ἐν τῇ Ἀνατολῇ ταραχή, τὴν ὁποίαν πρὸ πάντων ἤθελεν ὁ Βασίλειος νὰ κατευνάσῃ, σκοπῶν κυρίως νὰ ἀνορθώσῃ καὶ νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸ κράτος ὅσον οἷόν τε ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὑφισταμένης κοινωνικῆς καὶ ἠθικῆς αὐτοῦ καταστάσεως. Πλὴν τούτου ὁ Βασίλειος ἵνα ὑποστηρίξῃ τὸν Φώτιον ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ ἐπικυρώσῃ καὶ ἴσως νὰ αὐξήσῃ τὰς θυσίας εἰς τὰς ὁποίας καθυπεβλήθη ὁ Μιχαὴλ Γ' πρὸς τὸν Λουδοβῖκον Β', ἐνόμιζε δὲ ὁ Βασίλειος ὀλιγώτερον ἐπισφαλὲς νὰ φανῇ ἐνδίδων κατά τι εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἀρχιερέως τῆς Δύσεως ἢ εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Δύσεως. Αἱ πρῶται ἠδύναντο νὰ ματαιωθῶσιν ἐν τῇ πράξει, ὅπως συνέβη ἐπὶ Εἰρήνης καὶ Ταρασίου, διότι ἡ μερὶς ἐπὶ τῆς ὁποίας αὗται ἐστηρίζοντο ἐνόσῳ ἦτο ἐκτὸς τῶν πραγμάτων, ἅμα περιελθοῦσα εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς ἐκκλησίας, φυσικῷ τῷ λόγῳ ἐμετρίαζε τὸν ὑπὲρ αὐτῶν ζῆλον, ὡς ἀντιβαίνοντα εἰς τὰ ἴδια αὐτῆς συμφέροντα· ἐνῷ ὁ Λουδοβῖκος Β' εἶχεν ἀπαιτήσεις πολὺ πρακτικωτέρας· δὲν ἠρκεῖτο νὰ ἀναγνωρισθῇ ὁ αὐτοκρατορικὸς αὐτοῦ τίτλος, ἀλλ᾿ ἠξίου νὰ ἐπικαλῆται *αὐτοκράτωρ αὔγουστος Ρωμαίων*, ὀνομάζων ἁπλῶς τὸν Βασίλειον *αὐτοκράτορα νέας Ρώμης*· ὅ ἐστι παρεσκευάζετο νὰ περιορίσῃ τὸν Βασίλειον εἰς μόνην τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀνατολῆς, ἀφαιρῶν ἀπ᾿ αὐτοῦ πᾶν δικαίωμα ἐπὶ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Σικελίας, κατὰ δὲ τὰς ἐπικρατούσας τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει πολιτικὰς δοξασίας τοιαύτη ἀπαίτησις ἐλογίζετο ὡς ἀντιβαίνουσα εἰς τὰ κυριώτατα τοῦ κράτους συμφέροντα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Λουδοβῖκος Β' δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ ὑποστηρίξῃ τοιαύτας ἀξιώσεις, ἀλλ᾿ ἀπὸ τῆς ἀναγνωρίσεως αὐτῶν, ἔστω καὶ ἐμμέσου, ἠδύνατο νὰ ὠφεληθῇ ἄλλος ἰσχυρότερος αὐτοῦ διάδοχος. Καὶ ἔπειτα ὁ Λουδοβῖκος Β' δὲν ἠδύνατο οὐδὲ ὡς πρὸς τὸν πάπαν νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασιν τῆς πρὸ μικροῦ τότε συγκροτηθείσης συνόδου· μετ᾿ ὀλίγον μάλιστα συνεβιβάσθη πρὸς αὐτόν· ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο ὁ Βασίλειος ἐνόμιζε τὴν μετὰ τοῦ πάπα συνεννόησιν προτιμοτέραν τῆς μετὰ τοῦ Λουδοβίκου, ἀφοῦ διὰ τῆς μετὰ τοῦ τελευταίου τούτου συμμαχίας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ καταβληθῇ ὁ πάπας.

Τοὺς λόγους τούτους εἶχε βεβαίως σταθμίσει πρὸ καιροῦ ὁ Βασίλειος καὶ εἶχε πρὸ καιροῦ διαφωνήσει πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Βάρδα καὶ τοῦ Μιχαὴλ ἐπὶ τοῦ προκειμένου πραχθέντα· διότι ἄλλως δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν πῶς, ἅμα μείνας μόνος κύριος τῶν πραγμάτων, ἐνόμισεν ὡς ἓν τῶν πρωτίστων αὐτοῦ καθηκόντων τὴν ἐξορίαν τοῦ Φωτίου καὶ τὴν τοῦ Ἰγνατίου ἀνάκλησιν. Συγχρόνως δὲ ὅ,τε Βασίλειος καὶ ὁ Ἰγνάτιος

ἔγραψαν πρὸς τὸν πάπαν Νικόλαον ἐπιστολάς, δι' ὧν ἀνήγγειλαν μὲν εἰς αὐτὸν τὴν γενομένην ἐν τῇ διοικήσει τῆς ἐκκλησίας μεταβολὴν παρεκάλουν δὲ αὐτὸν νὰ συμπράξῃ εἰς ὁριστικὴν τῆς ὑποθέσεως ταύτης ρύθμισιν, εἰς τὴν συγκρότησιν συνόδου οἰκουμενικῆς, ἧς ἔργον θέλει εἶναι ἡ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης ἀποκατάστασις. Εἶναι περιττὸν νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι τὸ κείμενον τῶν ἐπιστολῶν τούτων, καὶ μάλιστα τῆς τοῦ Ἰγνατίου ἐπιστολῆς, περιεῖχεν ἐκφράσεις τινὰς ὑπερβολικῆς εὐλαβείας καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τὸν ἀρχιερέα τῆς Ρώμης, τὰς ὁποίας αὐτός τε καὶ οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ ἠδύναντο νὰ ἑρμηνεύσωσιν ὡς παραδοχην καὶ ἀναγνώρισιν τῶν κυριαρχικῶν αὐτοῦ ἀξιώσεων. Ἤδη ὁ Βασίλειος ὠνόμαζεν *ἔνθεον καὶ ἀποστολικὴν τὴν γνώμην* τοῦ πάπα. Ἀλλ' ὁ Ἰγνάτιος ἐβεβαίου ὅτι «ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ θεαρχικώτατος καὶ παναλκέστατος λόγος ἕνα καὶ μόνον ἐξῃρημένον τε καθολικώτατον ἰατρόν (τῶν ἀσθενειῶν καὶ τραυμάτων τῶν τῆς ἐκκλησίας μελῶν) προεχειρίσατο, τὴν σὴν δηλονότι ἀδελφικὴν καὶ πατρικὴν ὁσιότητα» Ἔπειτα δὲ παραθεὶς τὰς γνωστὰς τοῦ Σωτῆρος ρήσεις πρὸς τὸν ἀπόστολον Πέτρον «σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς·» ἔτι δὲ «καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τοῦ Οὐρανοῦ κλπ.» προσέθετε· «Τὰς δὲ τοιαύτας μακαρίας φωνὰς οὐ κατά τινα πάντως ἀποκλήρωσιν τῷ κορυφαίῳ μόνῳ περιέγραψεν ἀλλὰ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἱεράρχας τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης παρέπεμψε». «Καὶ τούτου χάριν ἔκπαλαι καὶ ἀνέκαθεν ἐν ταῖς ἀναφυείσαις αἱρέσεσι καὶ παρανομίαις ἐκριζωταὶ τῶν πονηρῶν σκανδάλων γεγόνασιν (οἱ ἀρχιερεῖς Ρώμης)». «Καὶ νῦν δὲ ἡ σὴ μακαριότης ἀξίως διατεθεῖσα τῆς δεδομένης σοι Χριστόθεν ἐξουσίας... τὸν διὰ τῆς θυρίδος εἰς τὴν αὐλὴν τῶν προβάτων ληστρικῶς εἰσελθόντα (Φώτιον)... τῇ χειρουργίᾳ τῆς ἱεραρχικῆς σου καὶ ἀποστολικῆς ἐξουσίας τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας ἐξέτεμες σώματος». Βεβαίως διὰ τῶν ἐκφράσεων τούτων ἀνεγνωρίζετο ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ κυριαρχικὴ ἐξουσία τοῦ πάπα Ρώμης. Τούτου ὅμως τεθέντος, διατί δὲν ἀνετίθετο εἰς μόνον τὸν πάπαν ἡ ὁριστικὴ καὶ τελειωτικὴ τῆς ἀνὰ χεῖρας ὑποθέσεως ρύθμισις, ἀλλὰ συνεκαλεῖτο ἐπὶ τούτῳ σύνοδος οἰκουμενική; διατί αὐτὸς ὁ πάπας συνήνει νὰ συμπράξῃ εἰς τὴν σύνοδον ταύτην; Πῶς δὲ ἔμελλε νὰ συμπράξῃ, ὡς πρόεδρος; ἀλλὰ τότε δὲν ἦτο κυρίαρχος. Ὡς κυρίαρχος; ἀλλὰ τότε πρὸς τί ἡ σύνοδος; Εἶναι πρόδηλον ὅτι ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἰγνατίου, ὅσῳ περιποιητικὴ καὶ ἂν ἦτο, δὲν ἔλυε τὸ ζήτημα, ὅπως βεβαιοῦσιν οἱ δυτικοὶ καὶ ἰδίως ὁ Ἑργενροῖθερ· ἀπ' ἐναντίας μάλιστα διὰ τῆς προτάσεως τοῦ νὰ συγκροτηθῇ οἰκουμενικὴ σύνοδος ὑπεδείκνυεν ὅτι δὲν παραδέχεται ἀπολύτως τὴν κυριαρχικὴν τοῦ πάπα ἐξουσίαν. Καὶ τῷόντι μετ' ὀλίγον τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ὅτι βασιλεὺς καὶ πατριάρχης οὐδόλως ἐνόουν νὰ δώσωσιν εἰς τοὺς λόγους αὐτῶν τὴν ἔννοιαν τῆς ἀπολύτου εἰς τὸν πάπαν ὑποταγῆς· ὅτι ὁ κύριος σκοπὸς αὐτῶν, ἰδίως τοῦ Βασιλείου, ἦτο νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἑνότητα καὶ εἰρήνην διὰ τῆς συμπράξεως τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης, καὶ ὅτι μόνον ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν σύμπραξιν ταύτην ἐνόμισεν ὅτι ἠμπορεῖ νὰ παραδώσῃ αὐτῷ, δίκην θυμάτων, τὸν Φώτιον καὶ τοὺς φωτιανούς, ἐπιφυλαττόμενος ὅμως νὰ διασώσῃ ἀκέραιον τὸ κυριαρχικὸν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν ἀξίωμα. Ἐκ τούτου δὲ ἕπεται ὅτι ἥ τε πολιτεία καὶ ἡ ἐκκλησία ἡμῶν δὲν ἀπέδιδον τότε πολλὴν σπουδαιότητα εἰς τὰς ἐπὶ αἱρέσει κατηγορίας, ὅσας πρὸ ὀλίγων ἔτι μηνῶν ἀπήγγειλε μὲν ὁ Φώτιος κατὰ τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης ἐκύρωσε δὲ ἡ τελευταία οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἀλλὰ πρώτιστον μέλημα εἶχον τὴν ἐν τῇ ἑνότητι τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν.

Ἐν τούτοις δὲν ἔχομεν χρείαν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Δύσεως ἔσπευσε νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῶν παραχωρήσεων τὰς ὁποίας κατὰ τὸ φαινόμενον ἐποίουν εἰς αὐτὸν αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Βασιλείου καὶ τοῦ Ἰγνατίου. Ὅταν ἔφθασαν αἱ ἐπιστολαὶ αὗται εἰς Ρώμην, ὁ πάπας Νικόλαος εἶχεν ἀποθάνει· ἀλλ' ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ἀδριανὸς Β' συνεκάλεσεν ἐν ἀρχῇ Ἰουνίου 869 ἰδίαν εἰς Ρώμην σύνοδον ἥτις κατεδίκασεν ἁπάσας τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου καὶ τοῦ Ἰγνατίου συγκροτηθείσας συνόδους, ὡς παρασυναγωγάς, ἀνεθεμάτισεν αὖθις τὸν Φώτιον καὶ ἀπένειμε συγγνώμην εἰς τοὺς μετ αὐτοῦ συμπράξαντας, ἐὰν μετανοήσαντες φανῶσιν εὐπειθεῖς εἰς τὰ παπικὰ δόγματα. Μεθ' ὃ ὁ πάπας ἐξαπέστειλεν εἰς Κωνσταντνούπολιν τρεῖς τοποτηρητὰς ἵνα κομίσωσι τὰς προκειμένας ἀποφάσεις, καὶ προσέτι πρὸς δήλωσιν ρητῆς εἰς τὸν ρωμαϊκὸν θρόνον καὶ τὰ δόγματα αὐτοῦ ὑποταγῆς φροντίσωσι νὰ ὑπογραφῶσι πάντα ταῦτα ὑπὸ πάντων τῶν ἀρχιερέων τῆς Ἀνατολῆς καὶ προεδρεύσωσι τῆς οἰκουμενικῆς συνόδου, ἥτις προέκειτο ἤδη νὰ συγκροτηθῇ αὐτόθι. Ἡ σύνοδος αὕτη συνῆλθε τῇ 5 Ὀκτωβρίου 869 καὶ ἐν αὐτῇ ὅ, τε Βασίλειος καὶ ὁ Ἰγνάτιος ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιμείνωσι πολιτευόμενοι ὅσον ἐνδέχεται συμβιβαστικῶς, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ ὁ κύριος ἢ μᾶλλον ὁ μόνος σκοπὸς τῆς συνόδου ταύτης ἦτο νὰ ἐπαναληφθῇ ἡ καταδίκη τοῦ Φωτίου καὶ τῶν φωτιανῶν, ὅσοι δὲν ἤθελον ἀναγνωρίσει τὴν γενομένην μεταβολήν, ὅ ἐστι νὰ ἐπικυρωθῶσιν ὅσα ἔπραξαν ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Ἰγνάτιος. Ἀλλ' ἂν ἐπολιτεύθησαν συμβιβαστικῶς δὲν ὑπετάχθησαν, πολλοῦ γε δεῖ, εἰς ὅλας τὰς θελήσεις τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης καὶ τῶν τοποτηρητῶν αὐτοῦ. Ὁ τῆς ἑνώσεως τύπος, ὃν λατινιστὶ συντεταγμένον ἐξαπέστειλεν ἐκ Ρώμης ὁ πάπας, ἵνα ὑπογραφῇ ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ἀνατολῆς, δὲν μετεφράσθη κατὰ λέξιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀλλ' ἐπὶ τὸ συντομώτερον καὶ προσέτι εἰς τρόπον ὅλως ἀναιροῦντα τοὺς ὅρους τῆς εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν τῆς Ρώμης θρόνον ὑποταγῆς. Ταύτην δὲ τὴν οὕτω πως ἑλληνιστὶ διατυπωθεῖσαν δήλωσιν ὑπέγραψαν οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς. Ἐν ἄλλοις λέξεσιν ἔγινε καὶ ἤδη ὅ,τι εἶχε πράξει ὁ πατριάρχης Ταράσιος ὡς πρὸς τὰς πατριαρχικὰς ἀξιώσεις τοῦ Ἀδριανοῦ Α' ἐπὶ τῆς Ζ' οἰκουμενικῆς συνόδου (Κεφ. Δ' βιβλ. Γ' τοῦ τρίτου τόμου). Τῷόντι τὸ ἑλληνικὸν κείμενον, τὸ ὁποῖον ὑπέγραψαν οἱ ἡμέτεροι, ἔλεγεν ἁπλῶς ὅτι ἀναθεματίζουσι τὸν Φώτιον καὶ τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ, ὅτι παραδέχονται πάντα ὅσα περὶ αὐτοῦ ἀπεφάσισεν ὁ Νικόλαος καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ἀδριανός, ἀλλ' οὐδὲν περὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς κυριαρχικῆς τοῦ πάπα ἐξουσίας διελάμβανε. Κατὰ δὲ τὰς ἑπομένας ἀποφάνσεις καὶ ἐνεργείας τῆς συνόδου ἔμελλε νὰ ἀποκαλυφθῇ ἔτι σαφέστερον ἡ τοῦ Βασιλείου, τοῦ Ἰγνατίου καὶ τῶν περὶ αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ προκειμένου προαίρεσις. Κατ' αὐτὴν τὴν ὁμολογίαν τοῦ Ἐργενροῖθερ ἡ ἀρχὴ ἥτις ἐπεκράτησε τῶν συζητήσεων οὐ μόνον ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἀποφάσεων τῆς προκειμένης συνόδου εἶναι ὅτι οὐχὶ ὁ πάπας μόνος καὶ ἀποκλειστικῶς ἀλλ' οἱ πέντε πατριάρχαι, ὅ ἐστιν ὁ Ρώμης, ὁ Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Ἀλεξανδρείας, ὁ Ἀντιοχείας καὶ ὁ Ἱεροσολύμων, εἶναι οἱ δικαιούμενοι νὰ κρίνωσιν ἀπὸ κοινοῦ περὶ παντὸς ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος, ἀφορῶντος εἰς τὴν ὅλην ἐκκλησίαν. Πρῶτος ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Ἠλίας ἀπεφήνατο ὅτι «τὰς πατριαρχικὰς κεφαλὰς ἐν τῷ κόσμῳ ἔθετο τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα τὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ ἀναφυόμενα σκάνδαλα δι' αὐτῶν ἀφανίζωνται» ἁπλῶς δὲ προκαθήμενον ὀνομάζει τὸν θρόνον τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης. Ὁ δὲ Σμύρνης μητροπολίτης Μητροφάνης, εἷς τῶν πιστοτέρων ὀπαδῶν τοῦ Ἰγνατίου, καταδεικνύων τὴν παντελῆ τῶν πέντε ἱεραρχῶν ἰσότητα, εἶπεν ὅτι ὁ Θεὸς «ἔθετο κἀν τῷ στερεώματι τῆς ἐκκλησίας οἱόν τινας μεγάλους φωστῆρας τὰς εὐθεῖς πατριαρχικὰς κεφαλὰς φαῦσιν πάσης τῆς γῆς, ὥστε ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς καὶ διαχωρίζειν ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ φωτός». Καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ἐκφέρει ρητότερον τὴν

ἀρχὴν ταύτην, ὅτι αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ὑποθέσεις κρίνονται οὐχὶ ὑφ' ἑνὸς τῶν πατριαρχῶν ἀλλὰ ὑπὸ τῆς τῶν πατριαρχῶν πλειονοψηφίας, ἐρωτῶν· «πρᾶξιν τεσσάρων πατριαρχικῶν θρόνων τίς λῦσαι δυνήσεται;» Ὡσαύτως δὲ ὁ αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος Βαάνης, ἐν τῇ πρὸς τοὺς φωτιανοὺς παραινέσει αὐτοῦ, ἠρώτησεν αὐτούς· «δείξατε τὴν ὥραν ταύτην ὅτι εἴτε αἱρετικός τις εἴτε σχισματικὸς ἐν οἱῳδήποτε τόπῳ ἐφρόνησεν ἔξω τῶν τεσσάρων πατριαρχῶν, καὶ διεσώθη· εἰ γοῦν σήμερον τὰ τέσσαρα πατριαρχεῖα, μᾶλλον δὲ τὰ πέντε, κατακρίνουσιν ὑμᾶς, τίς ὁ βοηθήσων ὑμῖν;».

Ἡ Κρύπτη τῆς ἐν Φωκίδι Μονῆς τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ, κτισθείσης περὶ τὸ 1000 μ. Χ.

Ὡμίλησε δὲ ὁ Βασίλειος περὶ τεσσάρων μόνον πατριαρχῶν, καὶ ὁ Βαάνης πρῶτον μὲν περὶ τεσσάρων ἔπειτα δὲ ἀμέσως περὶ πέντε, διότι ὁ σύγκελλος τοῦ πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας δὲν ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν εἰμὴ ἐν ἀρχῇ τοῦ 870 καὶ δὲν μετέσχε κατὰ πρῶτον τῆς συνόδου εἰμὴ ἐν τῇ ἐνάτῃ αὐτῆς συνεδριάσει· ἀλλ' ἦτο γνωστὴ ἐκ προοιμίου ἡ ἐπὶ τοῦ προκειμένου πρὸς τοὺς λοιποὺς πατριάρχας ὁμοφροσύνη αὐτοῦ. Οἱ δὲ τοῦ πάπα ἀντιπρόσωποι, οἱ τῆς συνόδου προεδρεύσαντες καὶ πάσας τὰς δοξασίας ταύτας ἀκούσαντες, οὐ μόνον δὲν ἠμφισβήτησαν αὐτὰς ἀλλὰ καὶ διά τινων κανόνων τῆς συνόδου ταύτης, οἷον τοῦ 14, τοῦ 17 καὶ τοῦ 21 ρητῶς, ὡς παρατηρεῖ ὁ Ἐργενραῖθερ, ἀνεγνώρισαν τὴν μεταξὺ τῶν πέντε ἀρχηγῶν τῆς ἐκκλησίας ἰσότητα. Ὥστε οἱ τὴν σύνοδον ταύτην συγκροτήσαντες ἀρχιερεῖς καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες σαφέστατα διὰ τῶν συζητήσεων καὶ ἀποφάσεων αὐτῶν ἀπέδειξαν ὅτι πολὺ ἀπεῖχον τοῦ νὰ **ἀποδέχωνται κυριαρχικόν τι ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας δικαίωμα τοῦ πάπα.**

Τοῦτο δὲ κατέστη φανερώτερον ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν διεξήχθη καὶ αὐτὴ ἡ περὶ τοῦ Φωτίου καὶ τῶν φωτιανῶν ὑπόθεσις. Ἐν τῇ 6 συνεδριάσει, ἥτις ἐγένετο τῇ 25

Ὀκτωβρίου, οἱ τοποτηρηταὶ τοῦ πάπα, ἀφοῦ εἶδον ὅτι ὁ Φώτιος, προσαχθεὶς ἐνώπιον τῆς συνόδου ἀπεποιήθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῆς, ἠξίωσαν ὅτι τὰ περὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος ἀπεφασίσθησαν ἤδη ὁριστικῶς καὶ ἀμετακλήτως ὑπὸ τοῦ ἐντολέως αὐτῶν καὶ ὅτι ἦτο περιττὸν νὰ ἐπιτραπῇ περαιτέρω τις ἀπολογία ἐνώπιον τῆς συνόδου εἰς τοὺς φωτιανοὺς ἐπισκόπους. Ἀλλ' ὁ Βασίλειος ἀπήτησε ν' ἀκούσῃ ἡ σύνοδος τοὺς φωτιανοὺς καὶ προεδρεύσας αὐτοπροσώπως τῆς συνεδριάσεως ἐκείνης διέταξε νὰ προσέλθωσιν οἱ κατηγορούμενοι, παρὰ τὴν θέλησιν τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ πάπα, οἵτινες δὲν ἀντέστησαν πλειότερον. Τὸ μὲν ἀποτέλεσμα ὑπῆρξε τὸ αὐτό. Ἐπειδὴ οἱ φωτιανοὶ ἐπίσκοποι ἀπεποιήθησαν, ὅπως καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν, ν' ἀναγνωρίσωσι τὴν δικαιοδοσίαν τῆς παρούσης συνόδου, συγκατεδικάσθησαν ἅπαντες καὶ συνανεθεματίσθησαν μετὰ τοῦ Φωτίου, ἡ σύνοδος ὅμως δὲν παρέστη ὡς ἁπλοῦς ἐκτελεστὴς τῶν προηγουμένως ὑπὸ τοῦ πάπα ἀποφασισθέντων, ἀλλ' ἐξέδωκεν ἰδίαν ἀπόφασιν, ἀφοῦ αὐτὴ ἠκροάσατο τῶν κατηγορουμένων. Πρὶν ἢ προβῶμεν περαιτέρω, παρατηροῦμεν ὅτι, παρεκτὸς τοῦ Φωτίου καὶ τῶν φωτιανῶν, ἐκλήθησαν ἐνώπιον τῆς συνόδου κατὰ τὴν 8 αὐτῆς συνεδρίασιν, τὴν γενομένην τῇ 5 Νοεμβρίου καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν εἰκονομάχων. Ἐκ τούτων τρεῖς μέν, ὁ κληρικὸς Νικήτας, ὁ νομικὸς Θεοφάνης καί τις Θεόφιλος, ἀρνηθέντες τὰ δόγματα αὐτῶν, προσῆλθον εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐκκλησίαν, ἐπαινεθέντες ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς συνόδου. Ἀλλ' ὁ ἐπιφανέστερος πάντων, ὁ γηραιὸς προστάτης τῆς ἐκκλησιαστικῆς μεταρρυθμίσεως Θεόδωρος ὁ Κρίθινος, ἔμεινε πιστὸς εἰς τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ καὶ συνανεθεματίσθη μεθ' ὅλων τῶν τετελευτηκότων καὶ ζώντων ὀπαδῶν αὐτοῦ. Ἡ σύνοδος ἐξέδωκε προσέτι καί τινας κανόνας ἀναγομένους τὸ πλεῖστον εἰς τὰ δύο ἐκεῖνα κυριώτατα παρ' αὐτῆς λυθέντα ζητήματα, τὴν καταδίκην τοῦ Φωτίου καὶ τῶν φωτιανῶν καὶ τὴν καταδίκην τῶν εἰκονομάχων, μεθ' ὃ διελύθη κατὰ τὴν δεκάτην συνεδρίασιν τὴν συγκροτηθεῖσαν τῇ 28 Φεβρουαρίου 870. Πρὶν ἢ κηρύξῃ τὴν διάλυσιν αὐτῆς ὁ βασιλεὺς ἠρώτησεν ἂν πάντες ὁμοφώνως παραδέχονται τὰ ἀποφασισθέντα, εἰς ὃ ἡ σύνοδος ἀπεκρίθη διὰ πανηγυρικῶν ἐπευφημιῶν ὡς πρὸς τὰ γενόμενα καὶ νέων ἀναθεματισμῶν κατὰ τῶν ἀντιδοξούντων. Τότε ὁ βασιλεὺς ὅστις ἐπεθύμει καὶ ἤλπιζε νὰ κλείσῃ τὰς θύρας τοῦ λοιποῦ εἰς πάσας τὰς ἐκκλησιαστικὰς ταύτας ἔριδας, προσέθηκεν ὅτι, «λυομένης τῆς ἁγίας ταύτης καὶ οἰκουμενικῆς Η' συνόδου, ὁ φωραθησόμενος τῇ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίᾳ ἐναντιοῦσθαι, ὅστις ἂν εἴη, συγγνώμην παρὰ τῆς βασιλείας ἡμῶν οὐχ εὑρήσει, ἀλλ' ἐνδίκως κατακριθήσεται καὶ τῆς πόλεως ἡμῶν ἀπελαθήσεται».

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ προκειμένη σύνοδος, ἣν οἱ μὲν Λατῖνοι ὠνόμασαν Η' οἰκουμενικὴν εἰ καὶ μετά τινων ἐπιφυλάξεων, οἱ δὲ ἡμέτεροι ἀπεκάλεσαν βραδύτερον διαρρήδην ψευδογδόην, ψευδοοικουμενικήν, βιαίαν, παράνομον· καὶ ταῦτα ἐπρέσβευσαν περὶ αὐτῆς αἱ δύο ἀντίθετοι μερίδες, διότι δῆθεν ἀνεγνώρισε τὸ κυριαρχικὸν ἀξίωμα τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης. Ἀλλ' ἐξ ὅσων ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν συνάγεται προδήλως ὅτι ἀπ' ἐναντίας ἡ σύνοδος αὕτη καθιέρωσε τὴν ἀρχὴν τῆς ἰσότητος μεταξὺ τῶν πέντε πατριαρχῶν, ἤτοι τὴν λεγομένην ἐκκλησιαστικὴν πενταρχίαν, ὀνομάσασα ἁπλῶς προκαθήμενον τὸν θρόνον τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης. Τούτου δὲ οὕτως ἔχοντος, τίνος ἕνεκεν ἆρά γε ἀπεδοκιμάσθη μὲν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, τοσοῦτο δὲ προθύμως ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τῶν δυτικῶν; Ἐν πρώτοις παρατηρητέον ὅτι ὁ Ἀδριανὸς Β' ἀπεδέξατο μὲν τὴν σύνοδον τοῦ 869 δὲν ἐπεκύρωσε δὲ τὰ ἐν αὐτῇ ρηθέντα καὶ ἀποφασισθέντα περὶ τῆς πενταρχίας. Τοῦτο ὅμως κατ' οὐδὲν ἐλαττοῖ τὸ κῦρος τῶν ἀποφασισθέντων, ὄχι μόνον διότι οἱ τοποτηρηταί του

οὐδόλως ἀντέστησαν ἐν τῇ συνόδῳ ἀλλὰ πρὸ πάντων διότι ἅμα ὁ πάπας ἀπεφάσισε νὰ συμπράξῃ μετὰ τῶν ἄλλων ἀρχιερέων εἰς τὴν ρύθμισιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, ἔστω καὶ ὡς πρῶτος ἐν ἴσοις, δὲν ἐδικαιοῦτο ἔπειτα ν' ἀναιρέσῃ μονομερῶς τὰ ἀπὸ κοινοῦ ἀποφασισθέντα. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἠδύνατό τις ν' ἀμφισβητήσῃ τὰ περὶ πενταρχίας ἀποφασισθέντα μήπως ἀφ' ἑτέρου ἐκυρώθη ἡ κυριαρχικὴ τοῦ πάπα ἀξίωσις;

Ἡ Παναγία τοῦ Ὀρχομενοῦ (Σκριποῦς) ἐκκλησία κτισθεῖσα τῷ 875

Ἐκ τῶν προεκτεθέντων καθίσταται ἀναμφισβήτητον ὅτι ὄχι ὥστε πάντοτε δέον νὰ ἐξηγηθῇ διατί ὁ πάπας ἀπεδέχθη τὴν σύνοδον, οἱ δὲ ἡμέτεροι κατεδίκασαν αὐτήν.

Τὸ σπουδαιότερον ὅπερ ἠδύνατό τις νὰ εἴπῃ κατ' αὐτῆς εἶναι ὅτι ὀλίγοι ὑπῆρξαν οἱ μετασχόντες αὐτῆς ἱεράρχαι. Ἐν τῇ πρώτῃ συνεδριάσει δὲν εἶχον παρευρεθῆ, παρεκτὸς τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου καὶ τῶν τοποτηρητῶν τῆς Ρώμης, τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῶν Ἱεροσολύμων, εἰμὴ μόνον 12 ἐπίσκοποι. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι προσαυξάνοντες καθ' ἑκάστην σχεδὸν ἑπομένην συνεδρίασιν συνεποσώθησαν κατὰ τὴν τελευταίαν εἰς 102, ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ ἀριθμὸς οὗτος εἶναι μικρὸς παραβαλλόμενος πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπισκόπων ἐξ ὧν συνεκροτήθησαν αἱ μεγάλαι τῆς Ἀνατολῆς σύνοδοι ὅσαι ἢ παρὰ πάντων ἢ παρά τινων ὠνομάσθησαν οἰκουμενικαί. Ἵνα δὲ περιορισθῶμεν εἰς μόνας τὰς δύο προηγουμένως ὑπὸ τοῦ Φωτίου προεδρευθείσας συνόδους τῷ 861 καὶ 867, εὑρίσκομεν ὅτι τῆς μὲν πρώτης μετέσχον 318 ἐπίσκοποι, τῆς δὲ δευτέρας αἱ πράξεις φέρουσι περὶ τὰς 1000 ὑπογραφάς. Εἶναι λοιπὸν βέβαιον ὅτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχιερέων τῆς Ἀνατολῆς ἀπέσχον τῆς προκειμένης συνόδου καὶ ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸν Φώτιον, καίτοι ὁ βασιλεὺς πάσῃ δυνάμει ἐπροστάτευσε τὸν Ἰγνάτιον· νέα αὕτη ἀπόδειξις ὁπόσον ἄδικος εἶναι ἡ τοσάκις ὑπὸ τῶν Δυτικῶν ἐπαναληφθεῖσα κατηγορία ὅτι παρ' ἡμῖν οἱ βασιλεῖς ἦγον καὶ ἔφερον κατὰ τὸ δοκοῦν τὴν ἐκκλησίαν. Τὸ δ' εὐάριθμον τοῦτο τῶν ἀποδεξα-

μένων τὴν σύνοδον τοῦ 869 ἐπισκόπων ὁμολογοῦσι καὶ οἱ δυτικοί, ἀλλ' ἐπιφέρουσιν ὅτι ἡ ἀξία τῶν ἐκκλησιαστικῶν συνόδων οὐδέποτε ἐξετιμήθη ἐκ τοῦ πλήθους τῶν μετασχόντων αὐτῶν ἀρχιερέων, καὶ ὅτι ἡ νομιμότης τῆς προκειμένης στηρίζεται ἰδίως εἰς τὴν ἐν αὐτῇ παρουσίαν τῶν τοποτηρητῶν ὅλης τῆς Δύσεως καὶ τῶν τοποτηρητῶν τῶν τριῶν πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ τὸ καθ' ἡμᾶς δὲ νομίζομεν ὅτι ἀναμιμνησκόμενοι ὅσα συνέβησαν ἐπὶ τῶν πλείστων προηγουμένων συνόδων δὲν δυνάμεθα νὰ καταδικάσωμεν τὴν παροῦσαν ὡς ἐκ τοῦ τρόπου τῆς συγκροτήσεως αὐτῆς. Ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι ἐπείσθησαν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὅτι ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ρώμης εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὴν ἐπιτραπεῖσαν αὐτῷ προεδρίαν τῆς ἐκκλησίας. Ἐπὶ 150 περίπου ἔτη, ἀπὸ Φωτίου μέχρι Κηρουλαρίου, δὲν ἔπαυσαν πολιτευόμενοι πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς τῆς Ρώμης μετὰ τῆς αὐτῆς μετριοπαθείας καὶ συνέσεως, ἣν εἴδομεν διαλάμψασαν ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ 869, ὅτε αἴφνης ὁ πάπας ὁ Λέων Θ' ἀντιστρέφων τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Φωτίου ἀφώρισε τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ὡς αἱρετικήν. Τότε τελευταῖον ἐνόησαν οἱ ἡμέτεροι ὅτι δὲν ὑπῆρχε τρόπος νὰ ἐξευμενισθῇ ὁ ἀρχιερεὺς Ρώμης καὶ νὰ συμβιώσῃ μετ' αὐτῶν ἐν εἰρήνῃ κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ γράμμα τῶν πρώτων οἰκουμενικῶν συνόδων. Καὶ τότε μόνον ἀναλαβόντες αὖθις τὸ ὅπλον τοῦ Φωτίου ἐπεχείρησαν νὰ ἐγείρωσι κατὰ τῆς ἀκαταπαύστου ἐκείνης τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐπιθέσεως φραγμόν τινα ἰσχυρότερον τῶν ὁρισμῶν ὅσοι τοσάκις ἐπανελήφθησαν ὑπὸ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων περὶ τῶν ἁπλῶν αὐτῆς πρεσβείων, ἐπὶ δὲ τούτῳ ἀμυνόμενοι ἤδη κατεδίκασαν τὰς καινοτομίας ὅσαι ἐπεκράτησαν ἐν τῇ Δύσει ὡς πρὸς τὰ ἀρχαιότατα τῆς ἐκκλησίας δόγματα, νόμιμα καὶ ἔθιμα, ἵνα ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ρώμης, εἴτε ὁμολογῶν τὰς παρεκτροπὰς αὐτοῦ εἴτε ἐπιμένων εἰς αὐτάς, εἴτε δηλαδὴ ὑπενδίδων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀνατολῆς, εἴτε χωριζόμενος ἀπ' αὐτῆς, ἀποβάλῃ οὕτως ἢ ἄλλως πάντα τρόπον τοῦ νὰ ἐνασκήσῃ τοῦ λοιποῦ κυριαρχικὰ ἐπ' αὐτῆς δικαιώματα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ σύνοδος τοῦ 869 εἶχεν ἀφήσει κατὰ μέρος τὸν φραγμὸν τοῦτον, οὗ τὸν θεμέλιον λίθον ἔθετο ἡ τοῦ 867 σύνοδος, περιορισθεῖσα εἰς τὸ νὰ ἐπαναλάβῃ καὶ νὰ ὀχυρώσῃ τοὺς προηγουμένους ὁρισμούς, τῶν ὁποίων ἡ ἰσχὺς ἀπεδείχθη πλειστάκις ἀνεπαρκής, τούτου ἕνεκα ἡ προκειμένη σύνοδος ἐλογίσθη ἀποδοκιμαστέα καὶ καταδικαστέα. Ἐννοεῖται ἤδη τίνος ἕνεκα οἱ δυτικοὶ τἀνάπαλιν ἀπεδέχθησαν καὶ ἠσπάσθησαν αὐτήν. Ναὶ μὲν αὕτη δὲν ἐπεκύρωσε κατ' οὐσίαν τὰς κυριαρχικὰς τοῦ ἄκρου ἀρχιερέως ἀξιώσεις, καθιερώσασα ἐπ' ἐναντίας ἑτέραν ἀρχήν, τὴν ἐκκλησιαστικὴν πενταρχίαν ἀλλὰ κατὰ τύπους ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἐφάνη ἐν τῇ συνόδῳ ταύτῃ ὑποκύπτουσα εἰς τὴν θέλησιν καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ πάπα, διότι ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς δι' ὧν οὗτος προσεκλήθη νὰ συμπράξῃ εἰς αὐτὴν παρεστάθη ὡς διαιτητής, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. διότι ἡ σύνοδος τοῦ 867 ἡ ἐπαγαγοῦσα καιρίαν πληγὴν εἰς τὴν κυριαρχικὴν ἀξίωσιν τοῦ πάπα ἀνετράπη ἐκ θεμελίων· διότι ὁ Φώτιος, ὁ κυριώτατος τῶν ἀξιώσεων ἐκείνων πολέμιος, κατεδικάσθη· καὶ διότι ἴσχυσαν ἤδη πᾶσαι αἱ ἰδιόρρυθμοι ἀποφάσεις καὶ ἐνέργειαι τοῦ πάπα κατὰ τοῦ Φωτίου. Ταῦτα δὴ πάντα ἐλογίσθησαν ὡς ἔμμεσός τις ἀναγνώρισις τῆς ποθητῆς κυριαρχίας, καὶ οἱ πάπαι μετὰ τὴν ταπείνωσιν ἣν ὑπέστησαν ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ 867 ἐνόμισαν συνετὸν νὰ εὐχαριστηθῶσιν εἰς τὴν σχετικὴν ταύτην ἱκανοποίησιν ἐπιφυλαττόμενοι νὰ ζητήσωσι βραδύτερον τῆς συμπλήρωσιν αὐτῆς.

Ἐπὶ τέλους λοιπὸν ἐπεκράτησε τὸ τοῦ Φωτίου σύστημα καὶ ὄχι τὸ τοῦ Βασιλείου καὶ τοῦ Ἰγνατίου. Τὸ ζήτημα δηλαδὴ ἀντὶ τοῦ νὰ εἶναι ἁπλῶς διοικητικὸν ἀπέβη αὖθις δογματικόν. Ἀλλ' ὡς πρὸς τοῦτο δὲν θέλομεν παύσει λυπούμενοι, διότι ὁ Φώτιος πρῶτος ἔφερεν εἰς μέσον τὴν δογματικὴν διαίρεσιν. Ναὶ μὲν οἱ Λατῖνοι ἤθελον βεβαίως καὶ

οἴκοθεν μεταχειρισθῇ τὸ ὅπλον τοῦτο· ἀλλὰ δι' ἡμᾶς ἤθελεν εἶναι πάντοτε προτιμότερον νὰ μείνῃ εἰς αὐτοὺς ἡ πρώτη τοῦ τοιούτου τρόπου τῆς διαιρέσεως εὐθύνη. Καὶ ἤδη ἐπανερχόμενοι εἰς τὸν Βασίλειον καὶ τὸν Ἰγνάτιον ἐπιμένομεν ἐπαινοῦντες τὴν μετριοπάθειαν αὐτῶν τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ δι' αὐτῆς δὲν ἐθυσίασαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν, ὅπως ἀπεδείχθη ἀμέσως ἡλίου φαεινότερον. Τρόντι τρεῖς ἡμέραι εἶχον μόνον παρέλθει ἀπὸ τῆς λήξεως τῆς μεγάλης ἐκείνης συνόδου, ὅτε ὁ Βασίλειος συνεκάλεσεν ἰδίαν τῶν πέντε πατριαρχῶν ἢ πέντε μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν δυνάμεων σύνοδον ἵνα λύσῃ τὸ βουλγαρικὸν ζήτημα. Οἱ Βούλγαροι, ὡς ἠξεύρομεν ἤδη (Κεφ. Ζ' βιβλ. Ι' τοῦ τρίτου τόμου) εἶχον πρό τινος χρόνου ἀποδεχθῇ τὸν χριστιανισμὸν δι' ἐνεργειῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας καὶ βασιλείας. Ἀλλ' ἀφοῦ ἐπέτυχον, τούτου ἕνεκα, ἱκανὰ παρὰ τῶν ἡμετέρων πλεονεκτήματα ἐφάνησαν ἔπειτα εὐδιάθετοι νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, ἐπ' ἐλπίδι τοῦ νὰ ὠφεληθῶσιν ὡσαύτως παρ' αὐτῆς τε καὶ παρὰ τῶν Φράγκων. Μετ' ὀλίγον ὅμως πάλιν, ὑπολαβόντες συμφορωτέραν τὴν μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἕνωσιν, ἀπέστειλαν αὐτόθι πρέσβεις, ἔτι διαρκούσης τῆς μεγάλης συνόδου, ἵνα λυθῇ ὑπὸ τῶν συνηγμένων ἀρχηγῶν ἅπαντος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τὸ ζήτημα εἰς τίνα ἐκ τῶν δύο θρόνων, τῆς παλαιᾶς ἢ τῆς νέας Ρώμης, θέλει ὑπάγεται ἡ βουλγαρικὴ ἐκκλησία. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ὁ Βασίλειος συνεκάλεσε τὸν πατριάρχην Ἰγνάτιον καὶ τοὺς τοποτηρητὰς τῶν τεσσάρων ἄλλων πατριαρχῶν. Ὁ Ἰγνάτιος καίτοι παρὼν δὲν μετέσχε τῆς συζητήσεως οὐδὲ τῆς ἀποφάσεως, διότι ἠνείχετο εἰς τὴν ὑπόθεσιν ἥτις ἔμελλε νὰ κριθῇ, ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας. Ἀλλ' οἱ τοποτηρηταὶ τοῦ πάπα, ἅμα οἱ Βούλγαροι ὑπέβαλον τὸ ζήτημα αὐτῶν, ἔσπευσαν νὰ ἀντείπωσιν ὅτι ἡ Βουλγαρία εἶναι ἤδη ὑποτεταγμένη εἰς τὸν ρωμαϊκὸν θρόνον, διότι ὁ ἡγεμὼν αὐτῆς ἀπετάθη εἰς τὸν θρόνον τοῦτον παραδοὺς αὐτῷ ἑαυτόν τε καὶ τὴν χώραν καὶ τὸ ἔθνος αὐτοῦ, καὶ παρ' αὐτοῦ δεξάμενος ὁδηγίας καὶ διδασκαλίας καὶ ἐπισκόπους καὶ ἱερεῖς. Τὸ πρᾶγμα εἶχεν οὕτω τῇ ἀληθείᾳ, οἱ τοποτηρηταὶ ὅμως τῶν πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς ἀντιπαρετήρησαν ὅτι δὲν πρόκειται νὰ κρίνωσι πῶς ἔχουσι τὰ πράγματα ἀλλὰ πῶς δέον νὰ ὁρισθῶσιν. Ἠρώτησαν λοιπὸν τοὺς Βουλγάρους εἰς τίνα ἀνῆκεν ἡ χώρα αὐτῶν ὅταν καθυπέταξαν αὐτὴν καὶ ἂν ὑπῆρχον τότε αὐτόθι Ἕλληνες ἢ λατῖνοι ἱερεῖς· ἐπειδὴ δὲ οἱ Βούλγαροι ἀπεκρίθησαν ὅτι ἡ μὲν χώρα ἀνῆκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας, Ἕλληνες δὲ μόνον ἱερεῖς ὑπῆρχον τότε αὐτόθι, οἱ τοποτηρηταὶ τῶν πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς ἀπεφήναντο ἤδη ὅτι ἄρα ἡ χώρα ἀνῆκεν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τότε ἐξερράγη μακρὰ συζήτησις, τῆς ὁποίας ὅμως ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ ἐπικύρωσις τῆς προηγουμένης ἀποφάσεως, λαμπρῶς οὕτως ἐφαρμοσθέντος τοῦ περὶ ἐκκλησιαστικῆς πενταρχίας κανόνος. Οἱ τοποτηρηταὶ τοῦ πάπα διεμαρτυρήθησαν, ἀλλ' ἡ ἀπόφασις ἐξετελέσθη, ὥστε κατέστη εἴπερ ποτὲ ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ σύνοδος τοῦ 869 καθιέρωσε τὴν μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐκκλησίας ἰσότητα οὐχὶ δὲ τὴν κυριαρχίαν ἑνὸς ἐξ αὐτῶν.

Ἀλλ' ἂν ὁ Βασίλειος οὐδὲ κεραίαν ἐθυσίασε τῶν δικαιωμάτων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ὁ κύριος σκοπὸς οὗ ἕνεκα κατεβίβασε τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν Φώτιον καὶ ἀπεδοκίμασε πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτων κατὰ τοῦ ἀρχιερέως τῆς Δύσεως πραχθέντα, ἤτοι ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης, ἀπέτυχεν ἐπί τινα χρόνον. Οἱ πολυάριθμοι φωτιανοὶ ἐπίσκοποι, καίτοι κατεδικάσθησαν καὶ ἐξωρίσθησαν ὑπὸ τῆς συνόδου, ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν· καὶ παραμυθούμενοι καὶ καθοδηγούμενοι ὑπ' αὐτοῦ ἐν Στενῷ τοῦ Βοσπόρου διατρίβοντος συνεκρότησαν ἰδίαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκκλησίαν, ἀποτελοῦντες χωριστὴν ἱεραρχίαν, τελοῦντες χωριστὰς ἱεροπραξίας καὶ

ἔχοντες χωριστὸν ποίμνιον. Τὸ ποίμνιον τοῦτο δὲν ἦτο ὅσον τὸ τοῦ Ἰγνατίου πολυάριθμον· διότι, καθὼς πολλάκις εἴπομεν, ἡ μερὶς τοῦ Φωτίου συνέκειτο ἐκ τῶν λογιωτέρων καὶ ἀνωτέρων τοῦ κράτους τάξεων, ἐνῷ περὶ τὸν Ἰγνάτιον συνεσπειροῦτο ὁ πολὺς τοῦ λαοῦ καὶ τῶν μοναχῶν ὄχλος. Ἂν ὅμως οἱ φωτιανοὶ ἦσαν ἀριθμητικῶς ἀσθενέστεροι, ὑπερίσχυον κατὰ τὰ πλούτη καὶ τὴν παιδείαν. Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐκ τούτου κατεῖχον πλεῖστα τῶν δημοσίων ἀξιωμάτων, ὁ δ Βασίλειος συμβιβαστικῶς πάντοτε πολιτευόμενος δὲν ἤθελε νὰ μεταχειρισθῇ τὴν βίαν κατὰ τῶν ἡττηθέντων, ἕκαστος ἐννοεῖ οἴκοθεν πῶς οὗτοι ὠφελούμενοι ἐξ ὅλων τούτων τῶν περιστάσεων, καὶ ἰδίως ἐκ τῆς ἀνοχῆς τῆς κυβερνήσεως, ἐξηκολούθουν, ἂν ὄχι ἀντιπαλαίοντες, κατὰ τῆς καθεστώσης ἐκκλησίας, τοὐλάχιστον κεχωρισμένοι διατελοῦντες ἀπ' αὐτῆς. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ἐπί τινα ἔτη· ἀλλ' ὁ Φώτιος ἐνόησε πρωιμώτατα ὅτι ἡ τοιαύτη τῶν πραγμάτων κατάστασις δυσκόλως ἠδύνατο νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτὸν εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς ἐκκλησίας. Καί, ἐπειδὴ οὔτε δογματικῶς διεφώνει πρὸς τὰ καθεστῶτα οὔτε φύσει ἦτο διατεθειμένος νὰ διαγάγῃ βίον ἰδιωτικόν, ἐσκέφθη ἐξ ἀρχῆς πῶς δύναται νὰ ἐξέλθῃ τῆς ἐκρύθμου θέσεως εἰς ἣν περιέστη. Εἶναι ἄξιον σημειώσεως ὅτι ποτὲ δὲν ἐπεχείρησε νὰ δημαγωγήσῃ· δὲν ἐπεχείρησε δηλαδὴ νὰ προσοικειωθῇ τοὺς πολλοὺς ἀπαρνούμενος τὰ ἐλευθέρια αὐτοῦ φρονήματα χάριν τῶν προλήψεων τοῦ ὄχλου, καὶ αὐτός, ὁ τοσάκις τοσοῦτον εὐτελῶς κολακεύσας τοὺς ἰσχυροὺς δυνάστας, δὲν κατεδέχθη ποτὲ νὰ κολακεύσῃ τὸ πλῆθος· τόσον εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὰ μεγάλα πνεύματα σῴζουσι καὶ ἐν ταῖς κακίαις αὐτῶν ἀριστοκρατικάς τινας ἕξεις. Ἐν ἔτει 869, καὶ πρὸ τῆς συνόδου καὶ διαρκούσης αὐτῆς, συνέβησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει φυσικὰ φαινόμενα ὀλέθρια, σεισμὸς φοβερὸς καὶ καταιγὶς σφοδρά, ἐξ ὧν ἕνεκα μὲν τοῦ σεισμοῦ πολλαὶ ἐκκλησίαι καὶ πλεῖστοι οἶκοι καὶ περιστύλια κατηδαφίσθησαν, καὶ κτηνῶν καὶ ἀνθρώπων ἐγένετο ἀμύθητος πανωλεθρία, ἕνεκα δὲ τῆς καταιγίδος, ἐκτὸς ἄλλων δεινῶν, αὐτοῦ τοῦ πατριαρχικοῦ οἴκου ὁ τῆς στέγης μόλυβδος ὡς μεμβράνα τις συνειλίχθη. Ὅταν πρὸ ὀκτὼ ἐτῶν εἶχε συμβῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει σεισμὸς μέγας οἱ ἰγνατιανοὶ δὲν ἐδίστασαν νὰ ἐξηγήσωσι τὴν συμφορὰν ταύτην ὡς σημεῖον τῆς θείας ὀργῆς διὰ τὴν καταδρομὴν ἣν ὑφίστατο τότε ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν. Τίποτε λοιπὸν δὲν ἦτο εὐλογώτερον ἢ νὰ ἐξηγηθῶσι καὶ ἤδη αἱ τοῦ 869 συμφοραὶ ὡς ἐπιγενόμεναι ἕνεκα τῶν παθημάτων τοῦ Φωτίου. Καί τινες, φαίνεται, τῶν ὀπαδῶν του ἠθέλησαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἐκ τοῦ γεγονότος

Ἡ παρὰ τὰς Ἀθήνας μονὴ τοῦ Δαφνίου, κτισθεῖσα κατὰ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ ΙΑ' αἰῶνος.

τούτου, ἵνα καταπλήξωσι τὰ πλήθη καὶ προσελκύσωσι τὰς συμπαθείας αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ πεπτωκότος πατριάρχου. Ἀλλ' ὁ Φώτιος, ὅστις τῷ 861 δὲν ἐδίστασε νὰ κηρύξῃ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ὅτι οἱ σεισμοὶ συμβαίνουσιν οὐχὶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἀλλ' ἐκ τῆς πλησμονῆς τῶν ὑδάτων, δὲν ἐπείσθη οὐδὲ νῦν νὰ μεταχειρισθῇ τὸ ἀντίθετον ὅπλον πρὸς ὄφελος αὐτοῦ· καὶ ἀπαντῶν πρὸς ἀρχαῖον φίλον, τὸν μετ' αὐτοῦ πεσόντα καὶ ἐξορισθέντα Γρηγόριον Ἀσβεστᾶν, ὅστις πιθανώτατα προέτρεπεν αὐτὸν νὰ δώσῃ εἰς τὰ γενόμενα τοιαύτην τινὰ ἑρμηνείαν, ἔγραφε διαρρήδην· «ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν φαίην δίκας τίνουσαν τὴν πόλιν τῶν εἰς ἡμᾶς ἀδικημάτων ἀντὶ πόλεως πολυάνδριον γενέσθαι, παραινῶ δὲ μηδὲ τὴν ὑμῶν ὁσιότητα ταῦτα ἐννοεῖν». Ἐκ τούτου καθίσταται πρόδηλον ὅτι ὁ Φώτιος δὲν ἤθελε νὰ δημαγωγήσῃ· καὶ τοῦτο ἴσως διότι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἵνα δημαγωγήσῃ ἔπρεπε πρὸς τοῖς ἄλλοις νὰ παραβῇ τοὺς κανόνας τοῦ λόγου καὶ τῆς φιλοσοφίας. Ὁ δὲ ἄνθρωπος αὐτός, ὅστις, ὡς πολλοὶ ἄλλοι τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς ἡμετέρας ἱστορίας, παρεβίασε πλέον ἢ ἅπαξ τὸ ἠθικὸν αἰσθητήριον, ἐσεβάσθη ἀείποτε ὡς γνήσιος πάλιν Ἕλλην τὸ αἰσθητήριον τὸ λογικόν. Ὁ Φώτιος λοιπὸν δὲν ἤθελε νὰ δημαγωγήσῃ· ἐπειδὴ ὅμως ἤθελε νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχήν, ἐδέησε νὰ ζητήσῃ ἕτερον στήριγμα, καὶ τὸ στήριγμα τοῦτο δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι ἄλλο εἰμὴ ἡ βασιλεία. Ὅθεν, καίτοι καθῃρέθη, καίτοι ἐξωρίσθη, καίτοι κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ Βασιλείου, δὲν ἔπαυσεν εὐλαβῶς πάντοτε πολιτευόμενος πρὸς αὐτὸν καὶ παραινῶν τοὺς ὀπαδοὺς αὐτοῦ νὰ εὔχωνται ὑπὲρ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν υἱῶν του ἐν ταῖς ἱερουργίαις. Ὁ δὲ Βασίλειος πάλιν εὐχαρίστως ἔβλεπε ταῦτα, διότι ποθῶν τὴν ἐκκλησιαστικὴν εἰρήνην καὶ βλέπων ὅτι ὁ γέρων Ἰγνάτιος δὲν θέλει ἐπιζήσει πολὺ προῃσθάνετο ὅτι ἡ ἐκλογὴ ἑτέρου διαδόχου δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ αὐξήσῃ τὰς ὑφισταμένας διενέξεις, ἐνῷ ἡ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰγνατίου ἐπάνοδος τοῦ Φωτίου εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἦτο πιθανὸν νὰ ἐπιφέρῃ ἐπὶ τέλους τὴν κοινὴν διαλλαγήν, διὰ συμβιβασμοῦ τινος αὐτοῦ πρός τε τοὺς ἰγνατιανοὺς καὶ πρὸς τὸν ἀρχιερέα τῆς Δύσεως.

Ὅθεν ὁ Βασίλειος, ὅστις οὐδέποτε κατεδίωξεν αὐστηρῶς τὸν Φώτιον, ἀνεδείκνυτο ὁσημέραι ἐπιεικέστερος πρὸς αὐτόν, τιμῶν ἰδίως τὴν σοφίαν τοῦ ἀνδρός· καὶ περὶ τὰ τέλη τοῦ 876 ἀνεκλήθη ὁ Φώτιος εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπιτραπεὶς μετ' ὀλίγον καὶ τὴν ἀνατροφὴν τῶν τεσσάρων τοῦ βασιλέως παίδων, Κωνσταντίνου, Λέοντος, Ἀλεξάνδρου καὶ Στεφάνου. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Φωτίου ἠξίωσαν ὅτι ὁ Βασίλειος ὡρμήθη εἰς τοῦτο σφόδρα κολακευθεὶς ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ ἐξορίστου συνταχθείσης, ὡς ᾄδεται, γενεαλογίας, καθ' ἣν ὁ ἀρχηγέτης τῆς μακεδονικῆς δυναστείας παρίστατο ἕλκων τὸ γένος ἐκ τοῦ παναρχαίου καὶ περιφανοῦς ἐν Ἀσίᾳ ἡγεμονικοῦ οἴκου τῶν Ἀρσακιδῶν. Ἄλλοι ἐβεβαίωσαν ὅτι ἡ ἀνάκλησις παρεσκευάσθη διὰ μαγικῶν ὑδάτων καὶ βρωμάτων παρατεθέντων τῷ βασιλεῖ ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Θεοδώρου τοῦ Σανταβαρηνοῦ, ὅστις μέγα ἰσχύων παρὰ τῷ Βασιλείῳ ἦτο ἐνταυτῷ φίλος τοῦ Φωτίου. Τὰ θρυλούμενα ταῦτα δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστα οὔτε πρὸς τὸν χαρακτῆρα οὔτε πρὸς τὰς προλήψεις τῶν ἀνθρώπων τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Βασίλειος, ὅσῳ κενόδοξος καὶ δεισιδαίμων ἂν ὑποτεθῇ, ἦτο ἐνταυτῷ ἀνὴρ συνετός, ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι λόγοι κοινοῦ συμφέροντος σπουδαῖοι ὑπηγόρευσαν πρὸ πάντων τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ.

Καὶ μετ' οὐ πολύ, ἤτοι τῷ 877 (κατ' ἄλλους 878), ἐτελεύτησεν ὁ πατριάρχης Ἰγνάτιος, τῇ δὲ τρίτῃ ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἡμέρᾳ κατέλαβεν ὁ Φώτιος ἐκ δευτέρου τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, τῇ προτροπῇ τοῦ βασιλέως. Πῶς τοῦτο, ἐρωτᾷ ὁ ἀναγνώστης, ἐνῷ ἐσῴζοντο ἔτι ἀκέραιαι αἱ ἀποφάνσεις τῆς πρὸ ὀκταετίας συγκροτηθείσης μεγάλης συνό-

δου, ἥτις, προεδρεύοντος τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Βασιλείου, τοσοῦτο πανηγυρικῶς ἀνεθεμάτισε τὸν Φώτιον; Πῶς τοῦτο, ἐρωτῶμεν καὶ ἡμεῖς, μὴ δυνάμενοι νὰ ἐπιφέρωμεν εἰς ἐξήγησιν τοῦ πράγματος εἰμὴ τὸ καὶ ἄλλοτε παρατηρηθὲν ὑφ᾽ ἡμῶν, ὅτι αἱ μεταγενέστεραι αὗται σύνοδοι δὲν εἶχον, ὡς φαίνεται, κατ᾽ ἐκεῖνο τοῦ χρόνου τὴν βραδύτερον ἀποδοθεῖσαν εἰς αὐτὰς σπουδαιότητα καὶ ὅτι, συγκροτούμεναι κατὰ τὰ ἑκάστοτε συμφέ-

Ὁ Χριστός. Ἐκ τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ παριστῶντος τὴν Ἀνάστασιν ἐν τῇ μονῇ Δαφνίου

ροντα τῆς κοινωνίας δὲν ἴσχυον εἰμὴ ἐνόσῳ ἐλογίζετο ἀναγκαῖον νὰ ἰσχύσωσι καὶ ἔπειτα ἐτίθεντο ἐκ μέσου ἄνευ πολλῶν διατυπώσεων. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι, παρεκτὸς εὐαρίθμων τινῶν ἀρχιερέων, ἱερέων, μοναχῶν καὶ λαϊκῶν, πάντες οἱ λοιποὶ ἀπεδέξαντο καὶ ἀνεγνώρισαν τὸν Φώτιον ὡς πατριάρχην καὶ αὐτοὶ οἱ τρεῖς ἄλλοι πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς. Μηδὲ ὠφεληθῶσι πάλιν ἐκ τούτου οἱ δυτικοί, ἵνα ρητορεύσωσι κατὰ τῆς δουλοφροσύνης τοῦ ἀνατολικοῦ κλήρου, ὡς προθύμως πάντοτε ὑποτασσομένου εἰς τὴν πολιτικὴν ἀρχήν, διότι αὐτὸ τοῦτο ἀπαραλλάκτως ἔπραξεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου καὶ ὁ πάπας Ἰωάννης Η΄. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Φώτιος λησμονῶν τὴν ὑπ᾽ αὐτοῦ τῷ 867 ψηφισθεῖσαν κατὰ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καταδίκην ἔσπευσε ν᾽ ἀναγγείλῃ εὐλαβῶς εἰς τὸν πάπαν τὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ καὶ νά τον παρακαλέσῃ νὰ συμπράξῃ δι᾽ ἀποκρισιαρίων εἰς τὴν σύνοδον, ἣν ἐμελέτα νὰ συγκροτήσῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς κύρωσιν τῶν γενομένων. Ἀλλ᾽ εἶναι οὐδὲν ἧττον ἀληθὲς ὅτι ἀφ᾽ ἑτέρου ὁ πάπας Ἰωάννης Η΄ λησμονῶν τὰς πράξεις καὶ ἀποφάσεις τῶν προκατόχων αὐτοῦ Νικολάου καὶ Ἀδριανοῦ, τὰς ὁποίας καὶ αὐτὸς εἶχεν ἀσπασθῆ, λησμονῶν ὡσαύτως τὴν μεγάλην σύνοδον τὴν ὁποίαν ἀνωμολόγησεν ὡς ὀγδόην οἰκουμενικήν, ἔσπευσε ν᾽ ἀναγνωρίσῃ τὸν Φώτιον πρῶτον διὰ τῶν ἀποκρίσεων αὐτοῦ εἰς τὰς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπιστολὰς καὶ δεύτερον διὰ τῆς παραδοχῆς τῶν γενομένων ὑπὸ τῆς συνόδου ἣν συνεκάλεσεν ὁ Φώτιος ἐν τῇ βασιλευούσῃ ἐκείνῃ. Ἡ

σύνοδος αὕτη, ἥτις συνῆλθε κατὰ Νοέμβριον τοῦ 879 καὶ ἑπτάκις συνεδριάσασα διελύθη κατὰ Μάρτιον τοῦ 880, ὑπῆρξεν ἀσυγκρίτως πολυαριθμοτέρα τῆς πρὸ δεκαετίας κατὰ τοῦ Φωτίου συγκροτηθείσης καὶ κατὰ τοῦτο ἡ πανηγυρικωτέρα ὅλων τῶν προηγουμένων. πλὴν τῆς ἐν Χαλκηδόνι, διότι, παρεκτὸς τῶν τεσσάρων πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῶν τοποτηρητῶν τοῦ πάπα, παρέστησαν ἐν αὐτῇ περὶ τοὺς 360 μητροπολίτας, ἀρχιεπισκόπους καὶ ἐπισκόπους. Δὲν ἠρκέσθη δὲ νὰ ἐπικυρώσῃ τὸν Φώτιον ἀλλὰ μονονοὺ ἐθεοποίησεν αὐτόν, ἀναδείξασα καθυπέρτερον τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης. Κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Ἑργενροῖθερ, τῆς συνόδου δὲν προέστησαν ὡς ἄλλοτε τοποτηρηταὶ τοῦ πάπα ἀλλὰ προήδρευσεν ὁ Φώτιος. Ὅταν ἐν τῇ τελευταίᾳ συνεδριάσει, μετὰ ἄπειρα ὑπὲρ τοῦ Φωτίου ἐγκώμια, ὁ Καισαρείας Προκόπιος ἀνέκραξε «τοιοῦτον ἔπρεπεν ἐπ' ἀληθείας εἶναι *τὸν τοῦ σύμπαντος κόσμου τὴν ἐπιστασίαν λαχόντα*, εἰς τύπον τοῦ ἀρχιποίμενος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν», οἱ τοποτηρηταὶ τοῦ πάπα ἐπεκύρωσαν τὸν λόγον εἰπόντες· «καὶ ἡμεῖς οἱ εἰς τὰ ἔσχατα τῆς γῆς κατοικοῦντες ταῦτα ἀκούομεν», ὅ ἐστιν ἀνεβίβασαν τὸν Φώτιον εἰς περιωπὴν ἀνωτέραν ὁμολογουμένως τῆς τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης. Ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ συνεδριάσει οἱ τοποτηρηταὶ τοῦ πάπα οἴκοθεν ἀπένειμαν εἰς τὸν Φώτιον τὴν ὑπέροχον ἐκείνην ἐν τῷ κόσμῳ τάξιν· διότι, ἀφοῦ ἡ σύνοδος ἅπασα ἀνεβόησεν «ὅτι Θεὸς οἰκεῖ ἐν αὐτῷ οὐδεὶς ἀγνοεῖ», οἱ τοποτηρηταὶ τοῦ πάπα προσέθηκαν ἐπὶ λέξεως τὰ ἑξῆς· «τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἔμπνευσις αὐτοῦ τοιοῦτο φῶς διέδωκαν εἰς τὴν καθαρὰν ψυχὴν τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου, ὅτι λαμπρύνει καὶ φωτίζει πᾶσαν τὴν κτίσιν. Ὥσπερ γὰρ ὁ ἥλιος, κἂν εἰς μόνον τὸν οὐρανὸν περιέχεται, ὅμως ὅλον τὸν περίγειον κόσμος φωτίζει, οὕτω καὶ ὁ δεσπότης ἡμῶν, ὁ κύριος Φώτιος, καθέζεται εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ καὶ τὴν σύμπασαν κτίσιν δᾳδουχεῖ καὶ καταλάμπει». Καὶ πλὴν τούτου ἡ σύνοδος ἀπηγόρευσε διαρρήδην πᾶσαν εἰς τὸ σύμβολον προσθήκην. Τῇ δὲ 13 Αὐγούστου 880 ὁ πάπας Ἰωάννης Η' δι' ἀπαντήσεών του πρός τε τὸν Βασίλειον καὶ

ὁ πάπας Ἰωάννης Η' δι' ἀπαντήσεών του πρός τε τὸν Βασίλειον καὶ πρὸς τὸν Φώτιον ἐπεκύρωσε τὰ ὑπὸ τῆς συνόδου ἀποφασισθέντα.

Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ εὐτυχεστέρα στιγμὴ τῆς ζωῆς τοῦ Φωτίου. Ὁ ἀγὼν τὸν ὁποῖον ἀνέλαβεν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κράτους τῆς Ἀνατολῆς ἐφαίνετο στεφανωθεὶς δι' ἐπιτυχίας πληρεστάτης· ἡ ἐκκλησιαστικὴ εἰρήνη καὶ ἑνότης, ἀποκατασταθεῖσα ἔν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει. Αὐτὸς δέ, αὐτὸς ὁ πρὸ ὀλίγου ἔτι ἐξόριστος καὶ κατάδικος, εἶδεν ἑαυτὸν προεδρεύοντα τῶν ἀντιπροσώπων σύμπαντος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου καὶ ἤκουσεν αὐτοὺς ἀναβιβάζοντας αὐτὸν εἰς ὕψος μέγα, εἰς ὃ οὐδεὶς τῶν προκατόχων του εἶχε φθάσει, οὐδεὶς δὲ τῶν διαδόχων ἔμελλε νὰ μετεωρισθῇ, καὶ προσέτι κυροῦντας τὸ κεφαλαιωδέστερον μέρος τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ κατὰ τῶν καινοτομιῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καταδίκης διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως ἣν ἐψήφισαν πάσης οἱασδήποτε προσθήκης εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως. Ὁ θρίαμβος ἑνὶ λόγῳ ἦτο πλήρης· θρίαμβος πολιτικός, ἐκκλησιαστικός, προσωπικός. Ἀλλὰ τὰ χρυσᾶ ταῦτα ὄνειρα δὲν ἔμελλον νὰ διαρκέσωσι πολύ. Ὁ Ἰωάννης Η' ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τὰς ὁποίας ἔγραψε τῇ 13 Αὐγούστου 880 πρὸς τὸν Βασίλειον καὶ τὸν Φώτιον δὲν ἀπεδέχετο τὰ τῆς συνόδου εἰμὴ ἐν γένει μόνον, προσεπιφέρων ὅτι, ἐὰν οἱ ἀποκρισιάριοι αὐτοῦ ἔπραξάν τι ἐν αὐτῇ ἐναντίον τῶν ὁδηγιῶν των, ἀποφαίνεται τὸ τοιοῦτον ἄκυρον καὶ μὴ ὄν. Οἱ δὲ δυτικοὶ βεβαιοῦσιν ὅτι ἐξ ἀρχῆς ὁ πάπας Ἰωάννης Η' δὲν ἀνεγνώρισε τὸν Φώτιον εἰμὴ πρῶτον ἵνα προλάβῃ, νῦν μάλιστα ὅτε οὗτος εἶχε τὸν Βασίλειον ὑπὲρ ἑαυτοῦ, τὴν ὁριστικὴν καὶ διαρκῆ μεταξὺ τῆς παλαιᾶς καὶ τῆς νέας Ρώμης διάστασιν, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ὁ ρωμαϊκὸς θρόνος ἤθελεν

ἀποβάλει πάντα τρόπον ἐνεργείας ἐπὶ τῆς Ἀνατολῆς· δεύτερον διότι εἶχεν εἴπερ ποτὲ ἀνάγκην τῆς ἐπικουρίας τοῦ Βασιλείου κατὰ τῶν δεινῶς πιεζόντων τὰς π[illegible]τικὰς χώρας Σαρακηνῶν· τρίτον διότι ἤλπιζε τὴν ἀπόδοσιν τῆς Βουλγαρίας καὶ ἄλλων τινῶν ἐπαρχιῶν ἐπὶ τῶν ὁποίων δὲν ἔπαυε προτείνων ἀξιώσεις. Προσεπιφέρουσι δὲ οἱ δυτικοὶ ὅτι, καίτοι εἶχε σπουδαίους λόγους ἵνα πράξῃ παρὰ τὰ ἀποφασισθέντα ὑπὸ τῆς ἐν ἔτει 869 συγκροτηθείσης μεγάλης συνόδου, ὁ Ἰωάννης Η΄ ἠθέλησεν οὐδὲν ἧττον νὰ διασώσῃ ὅσον ἔνεστι τὸ κῦρος τῶν προηγουμένως κατὰ τοῦ Φωτίου ψηφισθέντων, ἀποδεξάμενος αὐτὸν ὑπὸ ὅρους τινὰς μόνον, καὶ ἰδίως ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ ζητήσῃ συγγνώμην ἐπὶ συνόδου, καὶ ὑπὸ τὸν ὅρον τοῦ νὰ μὴ ἀναμιχθῇ τοῦ λοιποῦ εἰς τὰ τῆς Βουλγαρίας· ὅτι πάντα ταῦτα περιείχοντο ἔν τε ταῖς ἐπιστολαῖς τὰς ὁποίας ἔγραψεν ὁ πάπας πρὸς τὴν σύνοδον διὰ τῶν ἀποκρισιαρίων αὐτοῦ καὶ ἐν ταῖς ὁδηγίαις τὰς ὁποίας πρὸς αὐτοὺς ἔδωκεν, ἀλλ' ὅτι ἡ μὲν τῶν ἐπιστολῶν ἑλληνικὴ μετάφρασις παντελῶς ἠλλοίωσε τὰς προαιρέσεις τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης, οἱ δὲ τοποτηρηταὶ αὐτοῦ διαπαιδαγωγηθέντες καὶ δελεασθέντες ὑπὸ τοῦ Φωτίου παντελῶς ἐλησμόνησαν τὰς ὁδηγίας αὐτῶν καὶ ἀνεγνώρισαν τὸν Φώτιον ἄνευ ἐπιφυλάξεώς τινος· ἀναβιβάσαντες μάλιστα αὐτὸν εἰς περιωπὴν καθυπερτέραν σχεδὸν τῆς τοῦ ἐντολέως αὐτῶν. Περὶ δὲ τούτων ἀκριβέστερον πληροφορηθεὶς ὁ Ἰωάννης Η΄ παρὰ νέου τινὸς πρεσβευτοῦ, ὃν ἐπὶ τούτῳ ἐξαπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 880, τοῦ ἐπισκόπου Μαρίνου, ἀνελθὼν κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἐν τῷ ἄμβωνι τῆς τοῦ ἁγίου Πέτρου ἐκκλησίας καὶ κρατῶν τὸ Εὐαγγέλιον ἀνὰ χεῖρας ἀνεθεμάτισε τὸν Φώτιον, πάντων ἀκουόντων εἰπών· ὁ μὴ ἔχων τὸν θεοκρίτως ἀναθεματισθέντα Φώτιον ὡς ἀφῆκαν αὐτὸν Νικόλαος καὶ Ἀδριανὸς οἱ ἁγιώτατοι πάπαι οἱ προκάτοχοί μου, ἔστω ἀνάθεμα.

Ἡ γέννησις τῆς Θεοτόκου.
Ψηφιδωτὸν ἐν τῇ μονῇ Δαφνίου

Δὲν θέλομεν μακρηγορήσει ἐνταῦθα περὶ ὅσων οἱ ἡμέτεροι ἀντεῖπον ἢ ἠδύναντο ν' ἀντείπωσιν εἰς τὸν τρόπον καθ' ὃν παρέστησαν τὰ πράγματα οἱ δυτικοί. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ὁμολογοῦντες ὅτι πολιτικοὶ πρὸ πάντων λόγοι ἰδιοτελοῦς συμφέροντος ἔπεισαν τὸν Ἰωάννην νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν Φώτιον δὲν ὁμολογοῦσιν ἆρά γε συγχρόνως ὅτι ἡ κατηγορία ἣν τοσάκις ἐξήνεγκον κατὰ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ὡς ἀγομένης καὶ φερομένης ὑπὸ πολιτικῶν λόγων καὶ ἰδιοτελῶν συμφερόντων, ἐφαρμόζεται ἐξ ἴσου τοὐλάχιστον

καὶ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν; Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ πάπα, λέγουσι, παρεβίασαν τὰς ὁδηγίας αὐτῶν· ἀλλὰ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο τὸ ἀκαταπαύστως ὑπὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἐπαναλαμβανόμενον (διότι ἐρρήθη ὡς πρὸς τὴν σύνοδον τοῦ 861, Κεφ. Ζ' βιβλ. Ι' τοῦ τρίτου τόμου, ἐρρήθη ὡς πρὸς τὴν σύνοδον τοῦ 869, ἤδη δὲ ἐλέγετο καὶ ὡς πρὸς τὴν παροῦσαν) ἀποδεικνύει, ἂν μὴ ἀπατώμεθα, δυοῖν τὸ ἕτερον· ἢ ὅτι οὐδένα εἶχεν ἄνθρωπον ἱκανῶς τίμιον, ὥστε νὰ τηρήσῃ πιστῶς τὰς δεδομένας αὐτῷ ὁδηγίας ἢ ὅτι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, ἅμα ἔβλεπον ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ πράγματα, ἐπείθοντο ὁπόσον παράλογοι ἦσαν αἱ ἀξιώσεις τοῦ ἐντολέως αὐτῶν καὶ ἐπολιτεύοντο εἰς τρόπον ὅσον ἐνδέχεται συμβιβάζοντα αὐτὰς πρὸς τὸν κύριον σκοπόν, ὃν ὤφειλον βεβαίως νὰ ἔχωσι πρὸ ὀφθαλμῶν, τὴν ἀποκατάστασιν καὶ τὴν διατήρησιν τῆς χριστιανικῆς ἑνότητος. Καὶ ἔπειτα ὁ πάπας Ἰωάννης Η' ἐπεκύρωσε κατ' ἀρχὰς τὰ ἀποφασισθέντα ὑπὸ τῆς συνόδου τοῦ 879—880 ἔτους· ναὶ μὲν ἔδωκε τὴν ἐπικύρωσίν του μετά τινων ἐπιφυλάξεων ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο ἔπραξε καὶ ὁ Ἀδριανὸς Β' ὡς πρὸς τὴν σύνοδον τοῦ 879, τὴν ὁποίαν δὲν ἔπαυσεν ἐντούτοις ἕνεκα τῶν ἐπιφυλάξεων ἐκείνων νὰ ἀναγνωρίζῃ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ὡς ὀγδόην οἰκουμενικήν. Τόσον δὲ εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ ἐπικύρωσις ἐκείνη ἐλογίσθη καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Δύσει ὡς ἔχουσα πλῆρες κῦρος ὥστε καὶ μέχρι τῆς σήμερον πλεῖστοι δυτικοὶ κατηγοροῦσιν αὐτὸν οἱ μὲν ἐπὶ αἰσχρᾷ ἀνανδρίᾳ, οἱ δὲ ἐπὶ ἀδυναμίᾳ χαρακτῆρος, οἱ δὲ τοὐλάχιστον ἐπ ὀλίγῃ συνέσει καὶ προνοίᾳ. Ὁ δὲ καρδινάλιος Βαρώνιος κατήντησε νὰ ἐκφέρῃ τὴν εἰκασίαν ὅτι ὁ περὶ τῆς παπίσσης Ἰωάννης μῦθος ἔλαβεν ἀρχὴν ἐκ τοῦ θηλυπρεποῦς πολιτεύματος τοῦ Ἰωάννου Η' πρὸς τὸν Φώτιον. Πλὴν τούτου σῴζεται ἐπιστολὴ τοῦ πάπα Ἰωάννου Η' πρὸς τὸν πατριάρχην Φώτιον, δι' ἧς ὁ πρῶτος διαρρήδην ἀποδέχεται μίαν τῶν κεφαλαιωδεστέρων ἀποφάνσεων τῆς προκειμένης συνόδου καὶ διαρρήδην ἀποδοκιμάζει πᾶσαν εἰς τὸ σύμβολον προσθήκην ἢ ἄλλην τινὰ οἱανδήποτε ἀλλοίωσιν αὐτοῦ, γράφων πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπὶ λέξεως τάδε· «παραδηλοῦμεν τῇ αἰδεσιμότητί σου, ἵνα περὶ τοῦ ἄρθρου τούτου, δι' ὃ συνέβη τὰ σκάνδαλα μέσον τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, ἔχῃς πληροφορίαν εἰς ἡμᾶς, ὅτι οὐ μόνον οὐ λέγομεν τοῦτο ἀλλὰ καὶ τοὺς πρῶτον θαρρήσαντας τῇ ἑαυτῶν ἀπονοίᾳ τοῦτο ποιῆσαι, παραβάτας τῶν θείων λόγων κρίνομεν καὶ μεταποιητὰς τῆς θεολογίας τοῦ δεσπότου Χριστοῦ καὶ τῶν λοιπῶν πατέρων, οἱ συνελθόντες συνοδικῶς παρέδωκαν τὸ ἅγιον σύμβολον, καὶ μετὰ τοῦ Ἰούδα αὐτοὺς τάττομεν». Ναὶ μὲν οἱ πλεῖστοι τῶν δυτικῶν ἀμφισβητοῦσι τὴν γνησιότητα τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἀλλ' ὁ Πίχλερ ἀνασκευάσας τὰ κυριώτατα τῶν ἐπιχειρημάτων δι' ὧν οὗτοι ἠγωνίσθησαν νὰ ἀποδείξωσι τὴν νοθείαν αὐτῆς ἀποδέχεται τὴν δήλωσιν ταύτην ἀδιστάκτως ὡς γνησίαν. Καὶ διατί ὄχι, ἀφοῦ σήμερον εἶναι ἀναμφισβήτητον κατὰ τὴν σοφωτάτην περὶ τούτου ἀπόδειξιν τοῦ Ἐργενροῖθερ, ὅτι ἐν τῇ ἐνάτῃ ἑκατονταετηρίδι ὁ ρωμαϊκὸς θρόνος πολὺ ἀπεῖχε τοῦ νὰ ἀποδεχθῇ ἔτι προσθήκην τινὰ εἰς τὸ σύμβολον; Τελευταῖον δέ, καὶ τὸ μᾶλλον ἴσως ἀξιοσημείωτον, εἶναι ὅτι ὁ Φώτιος οὐδέποτε ἐφάνη γι[illegible] καὶ πόρρωθεν ὁπωσδήποτε αἰνιττόμενος, τὸ ἀνάθεμα τὸ ὁποῖον λέγεται ὁ Ἰωάννης Η' ἀπαγγείλας κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας, ἐν τῷ πολὺ βραδύτερον συνταχθέντι *Λόγῳ περὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος μυσταγωγίας*, ὁμιλεῖ περὶ τοῦ πάπα Ἰωάννου εἰς τρόπον μηδεμίαν ἐπιτρέποντα ἀμφιβολίαν ὅτι ἐξηκολούθει φιλικώτατα πρὸς αὐτὸν διακείμενος. Διότι ἐν τῷ κεφαλαίῳ 88 τοῦ Λόγου τούτου ἰδοὺ πῶς ἐκφράζεται περὶ τοῦ ἀρχιερέως ἐκείνου τῆς Ρώμης· «Ὁ δὲ ἐμὸς Ἰωάννης (ἐμὸς γὰρ τά τε ἄλλα καὶ ὅτι πλέον τῶν ἄλλων ἐξῳκείωτο τὰ ἡμέτερα) οὕτος τοίνυν ὁ Ἰωάννης ἡμέτερος, ὁ τὸν νοῦν μὲν ἀνδρεῖος, ἀνδρεῖος δὲ τὴν εὐσέβειαν, ἀνδρεῖος δὲ μισεῖν καὶ καταβάλλειν ἀδικίαν πᾶσαν καὶ δυσσέβειαν, καὶ οὐχ ἱεροῖς θεσμοῖς μόνον ἀλλὰ καὶ πολιτικοῖς ἐπαρκεῖν δυνάμενος καὶ τὸ ἄτακτον εἰς τάξιν με-

ταβάλλειν· οὗτος ὁ κεχαριτωμένος τῆς Ῥώμης ἀρχιερεὺς διὰ τῶν αὐτοῦ θεοσεβεστάτων καὶ παραδόξων τοποτηρητῶν Παύλου καὶ Εὐγενίου καὶ Πέτρου τῶν ἀρχιερέων καὶ ἱερέων Θεοῦ, ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς συνόδῳ (δηλαδὴ τῇ συνόδῳ τοῦ 879—880) παραγεγονότων, ὡς ἡ καθολικὴ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν πρὸ τῆς Ῥώμης ἀρχιερεῖς τὸ τῆς πίστεως ἀποδεχόμενος σύμβολον, γνώμῃ καὶ γλώσσῃ καὶ χερσὶν ἱεραῖς τῶν εἰρημένων περιφανεστάτων καὶ θαυμασίων ἀνδρῶν ὑπέγραψέ τε καὶ ἐπεσφραγίσατο». Ἐκ τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἀντιρρήσεων εἰς τὰ παρὰ τῶν δυτικῶν λεγόμενα περὶ τῆς ἐν ἔτει 879—880 συγκροτηθείσης συνόδου ἠδύνατο εὐλόγως τις νὰ ἐξαγάγῃ ὡς τελικὸν συμπέρασμα ὅτι ὁ πάπας Ἰωάννης Η΄ οὐδέποτε ἀνεθεμάτισε τὸν Φώτιον καὶ οὐδέποτε ἀνεκάλεσε τὴν προηγουμένως δοθεῖσαν ἐπικύρωσιν τῆς συνόδου ἐκείνης· ὅτι ταῦτα ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Μαρίνου, ὅστις προϊστάμενος ἀποκλειστικωτέρας τινὸς μερίδος τ ν ρωμαϊκ ν ἐπισκόπων εἶχεν ἀποσταλῆ, ὡς εἴδομεν, εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εἶχε περιέλθει εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν Φώτιον, ἰδίως ἕνεκα τῆς Βουλγαρίας καὶ ἄλλων τοιούτων πολιτικῶν ζητημάτων, καὶ ὅτι ἔπειτα ὁ Μαρῖνος ἀπέδωκε τὸν ἀναθεματισμὸν εἰς τὸν Ἰωάννην Η΄ ἵνα μὴ φανῇ ὅτι ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ῥώμης ὑπῆρξε καί τις ὅστις καθ' ὁλοκληρίαν συνεβιβάσθη πρὸς τὸν περιφανῆ ἐκεῖνον τῆς Ἀνατολῆς ἱεράρχην. Ἀλλὰ καὶ ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ σύνοδος ἠκυρώθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ Η΄ πάλιν ὡς ἐκ τῶν προεκτεθέντων περιερχόμεθα εἰς τὸ διὰ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν οὐδὲν ἧττον θλιβερὸν συμπέρασμα ὅτι ὁ Ἰωάννης Η΄, ἀφοῦ ἕνεκα πολιτικῶν λόγων συνεβιβάσθη πρὸς τὸν Φώτιον, βραδύτερον ἕνεκα συμφερόντων ὡσαύτως πολιτικῶν περιῆλθε πρὸς αὐτὸν εἰς ῥῆξιν.

Ἡ ἐκκλησία τῶν Ἁγίων Θεοδώρων ἐν Ἀθήναις, κτισθεῖσα τὸν ΙΑ΄ αἰῶνα

Ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος τῶν συζητήσεων τούτων καὶ ἐρίδων, αἵτινες ἐξακολουθοῦσιν ἐπὶ ματαίῳ ἐπὶ τοσούτους ἤδη αἰῶνας; Ἡ διάστασις τῶν Ἐκκλησιῶν ἦτο κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου ὡς ἐκ τῆς ὅλης καταστάσεως τῶν πραγμάτων, οὕτως εἰπεῖν, πεπρωμένη. Ὁ ἀνατολικὸς καὶ ὁ δυτικὸς κόσμος δυσκολώτατα ἠδύναντο νὰ συμβιβασθῶσι τότε, καθὼς οὐδὲ προηγουμένως εἶχον ἐπὶ μακρὸν συμβιβασθῆ, καίτοι οἱ λόγοι τοῦ χωρισμοῦ ὑπῆρξαν ἄλλοτε πολὺ ὀλιγώτεροι ἢ ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Φωτίου. Τῳόντι, καθ' οὓς χρόνους, ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδι συνεπληρώθη ἡ κυριαρχία τῆς Ῥώμης ἐπὶ τῆς Ἀνατολῆς, οὐ μόνον ἡ πολιτικὴ τῆς Δύσεως ὑπεροχὴ ἦτο ἀναμφισβήτητος ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν κοινωνικὸν καὶ τὸν διανοητικὸν καὶ ἠθικὸν βίον τῶν δύο ἐκείνων τοῦ κόσμου κλασμάτων εἶχεν ἐπικρατήσει πολλὴ οἰκειότης ἂν ὄχι ταυτότης πλήρης, καὶ ὅμως καθ' ὅλους τοὺς μεγάλους ἐμφυλίους ἀγῶνας, οἵτινες ἀνέσεισαν τὸν ρωμαϊκὸν κόσμον πρὶν ἢ οὗτος ὑπαχθῇ εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Αὐγούστου, εἴδομεν τὸ κράτος ἀλλεπαλλήλως διχοτομούμενον καὶ τὴν ἑλληνικὴν Ἀνατολὴν κατεξανισταμένην πάντοτε ὑπὸ ἕνα τῶν ἀντιπάλων κατὰ τῆς λατινικῆς Δύσεως, τασσομένης ὑπὸ τὸν ἕτερον ἀντίπαλον (1).

(1) Ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἔχουσι σπουδαίαν σχέσιν καὶ συνάφειαν πρὸς τὴν μεγάλην μεταξὺ τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς λατινικῆς Δύσεως, τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Λατινισμοῦ, ἀντίθεσιν καὶ διαπάλην, περὶ ὧν κυρίως ὁ λόγος ἐνταῦθα. Κατὰ τὴν μεταξὺ Πομπηίου καὶ Καίσαρος

Καὶ τότε μὲν ἡ Ἀνατολὴ δὲν ἔπαυσεν ἡττωμένη, ἀνορθωθείσης καὶ ἀσφαλισθείσης τῆς ἑνότητος τοῦ κράτους καὶ τῆς ἐν αὐτῷ ὑπεροχῆς τῆς Δύσεως ἐπὶ τρεῖς περίπου ἑκατονταετηρίδας. Ἐν τῇ τρίτῃ ὅμως καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ ἑκατονταετηρίδι μετὰ Χριστὸν οὐ μόνον ἡ πολιτικὴ τῆς Δύσεως ὑπεροχὴ ἐμειώθη ὡς ἐκ τῆς βαθμιαίας παρακμῆς τῶν ἀρχαίων θεσμῶν ἀλλὰ καὶ ὁ κοινωνικὸς καὶ ἠθικὸς καὶ διανοητικὸς βίος τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς ἀπέβη ἐφ' ἱκανὸν χρόνον, διὰ τὸν ἐν αὐτῇ γεννηθέντα, ἀναπτυχθέντα καὶ συστηματοποιηθέντα χριστιανισμόν, ἀσυγκρίτως ἀνώτερος τοῦ δυτικοῦ. Ὅθεν ἡ Ἀνατολὴ ἀποσπᾶται τῆς Δύσεως, ἀποτελεῖ ἴδιον κράτος, ἱδρύει ἰδίαν βασιλεύουσαν, καὶ μετ' οὐ πολὺ διὰ τὴν παντελῆ ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατάλυσιν τῆς δυτικῆς μοναρχίας ἔμεινε μόνη κληρονόμος, ἀντιπρόσωπος καὶ πρόμαχος τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Ἐνόσῳ ἐν τῇ Δύσει ἐπεκράτει ἡ πολυκέφαλος ἀναρχία καὶ ἡ ἀμάθεια καὶ ἡ ἀνομία καὶ ἡ βία, ἣν συνεπήγαγον μεθ' ἑαυτῶν οἱ καταλύσαντες τὴν δυτικὴν μοναρχίαν βάρβαροι, ἐννοεῖται ὅτι οὐδεμία σπουδαία κυριαρχικὴ ἀξίωσις ἠδύνατο νὰ προκύψῃ ἐν τῇ Δύσει ὡς πρὸς τὴν Ἀνατολήν· καὶ ἀπ' ἐναντίας ἡ Ἀνατολή, καθὸ διασώσασα τὸ μόνον περιλιπόμενον κλάσμα τοῦ ἀρχαίου ρωμαϊκοῦ κράτους, ὑπελάμβανεν ἑαυτὴν ὡς μόνην διάδοχον ὅλων αὐτοῦ τῶν δικαιωμάτων, καὶ ἀείποτε μὲν διετήρει τὰς περὶ τούτου ἀξιώσεις, ἐκ διαλειμμάτων δὲ καὶ ἐπεχείρησε νὰ πραγματώσῃ αὐτὰς διὰ τῆς τῶν δυτικῶν χωρῶν ἀνακτήσεως. Ἀλλ' ἅμα ἐκ τοῦ χάους τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς ἐσύγχυσε τὰ πάντα ἐν τῇ Δύσει ἤρχισε νὰ παράγηται νέα τις εὔρυθμος πραγμάτων κατάστασις, καὶ πρὸ πάντων ἅμα ἱδρύθη ἡ νέα δυτικὴ ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία διὰ τοῦ Καρόλου τοῦ μεγάλου, δεινὴ ἔρις καὶ διένεξις προέκυψε μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως· ἡ μὲν νέα δυτικὴ αὐτοκρατορία στηριζομένη εἰς τοῦτο, ὅτι ἐν Ρώμῃ ἐχρίσθη καὶ ἀνεκηρύχθη, ἠξίου ὅτι εἶναι διάδοχος τῆς δυτικῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας καὶ ὅτι ἑπομένως δικαιοῦταί νὰ ἄρχῃ ἁπάσης τῆς Ἰταλικῆς χερσονήσου· ἡ δὲ ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία πάλιν, στηριζομένη εἰς τὴν συνεχῆ καὶ ἀδιάκοπον αὐτῆς ὕπαρξιν, ἠξίου ὅτι αὐτὴ καὶ μόνη ἀποτελεῖ τὸ ἀρχαῖον ρωμαϊκὸν κράτος, οὐδὲ ἐπείθετο νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν ἐπὶ τῆς Ἰταλίας κυριαρχίαν. Ἐν ταύτῃ τῇ ἔριδι ὁμολογοῦμεν ὅτι ἄδικον εἶχεν ἡ ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία, ὄχι τόσον ὡς πρὸς τὰς ἀμφισβητουμένας χώρας (διότι τελευταῖον κατέχουσα οὕτως ἢ ἄλλως τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ θέλῃ νὰ παραχωρήσῃ αὐτὰς ἀμαχητί) ὅσον διὰ τὴν ἀρχὴν ἣν ἔφερεν εἰς μέσον. Ἐνῷ ἡ νέα τῆς Δύσεως αὐτοκρατορία δὲν ἐδίστασεν ἐκ πρώτης ἀφετηρίας νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀρχαίαν αὐτοκρατορίαν τῆς Ἀνατολῆς, ἡ τελευταία αὕτη ἀπεποιεῖτο νὰ ἀποδώσῃ τὰ ἴσα εἰς τὴν νέαν αὐτῆς συνάδελφον, μὴ θέλουσα νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τὰ τετελεσμένα ἔχουσιν ἀκαταμάχητόν τινα δύναμιν, ὁ δὲ μὴ ἀποδεχόμενος αὐτά, ὁσάκις δὲν δύναται νά τα καταβάλῃ, κινδυνεύει νὰ καταβληθῇ αὐτός· ἦτο δὲ πρόδηλον ὅτι ἡ ἀνατολικὴ αὐτοκρατορία, ἥτις μόλις ἔσῳζεν ἑαυτὴν ἀπὸ τῶν περικειμένων κινδύνων, δὲν ἠδύνατο εὐλόγως νὰ ἐλπίζῃ ὅτι ἠμπορεῖ νὰ ἀνατρέψῃ τὸ ἐν τῇ Δύσει ἀποτελεσθὲν μέγα γεγονός. Εἰς τὴν πρώτην ταύτην ἀφορμὴν τῆς ἔριδος προσετέθη ἡ οὐσιώδης διαφορὰ καὶ ἀντίθεσις ἡ ἤδη προκύψασα μεταξὺ τοῦ κοινωνικοῦ, τοῦ ἠθικοῦ καὶ τοῦ διανοητικοῦ βίου τῶν δύο κόσμων, μεταξὺ τοῦ φεουδαλικοῦ τοῦ αὐτεπαγγέλτου, τοῦ αὐτιπιτάκτου βίου τοῦ ἐν Εὐρώπῃ διαπλασθέντος, καὶ τοῦ μοναρχικοῦ, τοῦ διατετυπωμένου, τοῦ πεπεδημένου, τοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐπικρατήσαντος, οἵτινες

σύγκρουσιν (48 π. Χ.) ἡ Ἑλλὰς συνετάχθη μετὰ τοῦ Πομπηίου, διότι οἱ Πομπηιανοὶ ἦρχον τότε τῆς Ἀνατολῆς, ὅπως καὶ ἐν τῷ μεταξὺ τῆς δευτέρας τριανδρίας καὶ τῶν περὶ τὸν Βροῦτον καὶ Κάσσιον συγκρούσεων συνετάχθη μετὰ τῶν περὶ τὸν Βροῦτον καὶ Κάσσιον, διότι οὗτοι ἦρχον τότε τῆς Ἀνατολῆς.

τοσούτῳ ὀλιγώτερον οἰκείως καὶ φιλίως ἀπέβλεπον πρὸς ἀλλήλους καὶ διέκειντο ὅσῳ τότε πολλὴ ἔτι ὑπῆρχεν ἐν Εὐρώπῃ ἡ ἀπαιδευσία καὶ ἡ περὶ τὴν δίαιταν εὐτέλεια, ἐνῷ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἤκμαζον τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ ἡ βιομηχανία. Ἀλλὰ οὔτε ἡ καθαρῶς πολιτικὴ μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν διένεξις οὔτε ἡ μεταξὺ τῶν δύο κοινωνιῶν ἀντίθεσις ἤθελον ἀρκέσει νὰ ἐπαγάγωσιν ὁριστικήν τινα διχοτομίαν, ἐὰν τρίτη τις δύναμις δὲν ὠφελεῖτο ἐκ τῶν ἀντιθέσεων ἐκείνων καὶ διενέξεων, ἵνα παρασκευάσῃ καὶ ὑποθάλψῃ καὶ συστηματοποιήσῃ τὴν ὀλεθρίαν μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως σύγκρουσιν. Ὁ ἀναγνώστης γινώσκει ἤδη τὴν βαθμιαίαν ἀνάπτυξιν τῶν κυριαρχικῶν τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ῥώμης ἀξιώσεων, ὅστις, ἀγωνιζόμενος ἀδιακόπως νὰ καθυποβάλῃ ὑπὸ τὸ κράτος αὐτοῦ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, μετεχειρίσθη ἐπιτηδειότατα πρὸς τοῦτο τά τε πολιτικὰ συμφέροντα τῆς νέας δυτικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τὴν ποικίλην ἀντίθεσιν τῆς νέας δυτικῆς κοινωνίας. Καὶ γινώσκει ὡσαύτως ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἥ τε Ἀνατολικὴ Αὐτοκρατορία καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, καίτοι ἀείποτε ἀναγνωρίσασαι τὰ πρωτεῖα τῆς Ῥώμης, οὐδέποτε συνῄνεσαν νὰ ἀποδεχθῶσι τὴν μεταβολὴν τῶν πρωτείων εἰς κυριαρχίαν. Ἐνταῦθα κεῖται ἡ ἀληθής, ἡ σπουδαία ἀφορμὴ τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν διαιρέσεως, καὶ ὄχι ἐν ταῖς δογματικαῖς καὶ συνοδικαῖς συζητήσεσιν, αἵτινες ὑπῆρξαν ἁπλαῖ προφάσεις, καὶ περὶ ἃς ἐν τούτοις κατηναλώθησαν καὶ καταναλίσκονται, ὡς μὴ ὤφελε, μέχρι τῆς σήμερον τοσαύτη πολυμάθεια καὶ τοσαῦτα πάθη. Αἱ δύο Ἐκκλησίαι ἐχωρίσθησαν διότι ἡ μὲν Δυτικὴ ἐζήτει νὰ κυριαρχήσῃ τῆς Ἀνατολικῆς ἡ δὲ Ἀνατολικὴ δὲν ἐνόμιζεν ὅτι ὀφείλει νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν Δυτικήν. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Αὐτοκρατορίας διενέξεως εἴπομεν ὅτι ἄδικον εἶχεν ἡ Ἀνατολικὴ Αὐτοκρατορία ἐπὶ δὲ τῆς μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν διενέξεως ἀναγκαζόμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἄδικον εἶχεν ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία. Αἱ ἀξιώσεις αὐτῆς δὲν ἐστηρίζοντο οὔτε ἐπὶ τῶν κανόνων οὔτε ἐπὶ τῶν πραγμάτων ἀλλ' ἦσαν ἀποκύημα φιλοδόξου τινὸς θεοκρατικοῦ συστήματος εἰς τὸ ὁποῖον ἡ Ἀνατολὴ ἦτο τόσῳ ὀλιγώτερον ὑπόχρεως νὰ ὑποκύψῃ ὅσῳ ἐπὶ τέλους ἅπασα ἡ Εὐρώπη κατεξανέστη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον κατ' αὐτοῦ. Ἐνῷ δὲ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία εἶχεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου πᾶν δίκαιον ὑπὲρ ἑαυτῆς οὐδὲν ἧττον ἐπολιτεύθη μετὰ πάσης μετριοπαθείας πρὸς τὴν ἀδιακόπως ἐνισταμένην κατ' αὐτῆς ἀγέρωχον ἀδικίαν. Δὲν ἔπαυσέ ποτε ἀναγνωρίζουσα τὰ πρωτεῖα τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ῥώμης καὶ ποτὲ δὲν ἔπαυσε προσπαθοῦσα νὰ ἀνανεώσῃ τὴν ἕνωσιν ἐπὶ ὅροις δικαίοις. Αὐτὸς ὁ Φώτιος, ἅμα ἀρχιεράτευσεν ἐν Ῥώμῃ ἀνὴρ εὐδιάθετος νὰ συμβιβασθῇ πρὸς αὐτόν, οὐ μόνον ἀφῆκε κατὰ μέρος τὴν πολυθρύλητον αὐτοῦ ἐγκύκλιον ἀλλὰ καὶ τὰ πρωτεῖα τοῦ πάπα δὲν ἠμφισβήτησε, ἐπιμείνας μόνον εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν πάσης ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκης,

Ἡ ἐκκλησία Παναγίας τῆς Γοργοεπηκόου (μικρᾶς Μητροπόλεως) ἐν Ἀθήναις, κτισθεῖσα τὸν ΙΑ' αἰῶνα

ΟΙ ΠΑΤΡΙΑΡΧΑΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΑΠΟ ΤΟΥ 327 ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ (1453)

Ἐπειδὴ αἱ σαφεῖς ἱστορικαὶ πηγαὶ μαρτυροῦσι μετὰ τοῦ ἰαμβογράφου ὅτι «Ἀρχιθύτης πρώτιστος ἐν πόλει μέγας—ἄριστος ἀνὴρ ἱερὸς Μητροφάνης», ἀνάγκη νὰ θέσωμεν αὐτὸν πρῶτον καίτοι τρεῖς ἄλλους πρὸ τοῦ Μητροφάνους Α΄ ἀναφέρουσιν ἱστοριογράφοι τινές, ζήσαντες ἑκατοντάδας ἐτῶν κατόπιν τοῦ Μητροφάνους. Ἐκεῖνο δέ, τὸ ὁποῖον ἔγραψα εἰς τοὺς «Πατριαρχικοὺς Πίνακάς» μου, προσθετέον καὶ ἐνταῦθα, ὅτι χρῄζει διακριβώσεως πολλῆς ὁ χρόνος τῆς ἱερατείας τῶν μέχρι τοῦ ἱεροῦ Νεκταρίου δέκα ἐπισκόπων, καθὼς καὶ τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν μέχρι Ἰωάσαφ τοῦ Μεγαλοπρεποῦς.

Ο ΜΕΓΑΣ ΑΡΧΕΙΟΦΥΛΑΞ

Μ. ΓΕΔΕΩΝ

327 Μητροφάνης Α΄ καὶ μετ᾿ αὐτὸν Ἀλέξανδρος 327

340 Παῦλος Α΄ ὁ Ὁμολογητής

341 Εὐσέβιος, *τέως μητροπολίτης Νικομηδείας*

342 Παῦλος Α΄, τὸ β΄ (¹)

342 Μακεδόνιος Α΄

348 Παῦλος Α΄, τὸ γ΄

350 Μακεδόνιος Α΄, τὸ β΄

360 Εὐδόξιος, τέως πατριάρχης *Ἀντιοχείας (ἀρειανός)*

369 Δημόφιλος *(ἀρειανός)*, *τέως ἐπίσκοπος Βερροίας (ἀρειανός)*

369 Εὐάγριος *(ὀρθόδοξος)*

379 Γρηγόριος Α΄ ὁ Θεολόγος, *ἐπίσκοπος Σασίμων (Καππαδοκίας)*

381 Μάξιμος ὁ κυνικὸς φιλόσοφος, *ἐπίσκοπος ἡμερόβιος*

381 Νεκτάριος

Χηρεία τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου ἀπὸ 27 Σεπτεμβρίου 397 μέχρι τῆς 26 Φεβρουαρίου 398

398 Ἰωάννης Α΄ ὁ Χρυσόστομος

404 Ἀρσάκιος

Χηρεία τεσσάρων τοὐλάχιστον μηνῶν

405 Ἀττικός

Χηρεία βραχυχρόνιος

426 Σισίνιος Α΄

428 Νεστόριος

431 Μαξιμιανός

434 Πρόκλος, *πρώην Κυζίκου μητροπολίτης*

447 Φλαβιανός

449 Ἀνατόλιος

Ἐπ᾿ αὐτοῦ ἡ Δ΄ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος ἐχορήγησεν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως τὸ δίκαιον τοῦ χειροτονεῖν τοὺς τῶν ἐκκλησιαστικῶν διοικήσεων μητροπολίτας, οἱ ὁποῖοι ἐδικαιοῦντο νὰ χειροτονῶσι τοὺς ὑπ᾿ αὐτοὺς ἐπισκόπους

458 Γεννάδιος Α΄

(¹) Ὁ Βυζαντινὸς χρονογράφος Θεοφάνης τάττει τοὺς τρεῖς τούτους οὕτω: Παῦλον 343—Εὐσέβιον 345—Παῦλον τὸ α΄ 347 (ἐκδόσεως Βόννης σελ. 56 καὶ 58 τοῦ Α΄ τ.).

ἀπαγόρευσιν ἥτις, ὡς πολλάκις εἴπομεν, οὐδαμῶς προσέβαλλε κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου τὸν ἀρχιερέα τῆς Ρώμης, ἅτε μὴ ἀποδεξάμενον ἔτι τὴν προσθήκην καὶ ἀπ' ἐναντίας ἀποκρούοντα τότε αὐτὴν ὡσαύτως. Καὶ αὐτὸς λοιπὸν ὁ Φώτιος, ὅστις, ἀφοῦ ἐν ἀρχῇ τῆς πρώτης αὐτοῦ πατριαρχίας τοσοῦτο μετριοπαθῶς προσηνέχθη πρὸς τὸν πάπαν Νικόλαον, ἔπειτα, δικαίως παροξυνθεὶς ὑπὸ τῆς διαγωγῆς τοῦ πάπα τούτου, ἐξετράπη εἰς ὑπερβάλλουσάν τινα ἀντίστασιν, τελευταῖον ὅμως, ἐπὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ πατριαρχίας, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν προτέραν μετριοπάθειαν καὶ ἠγωνίσθη ἐκ παντὸς τρόπου νὰ συνδιαλλαγῇ πρὸς τὸν ἄκρον ἀρχιερέα. Ἀλλὰ πᾶσα αὕτη ἡ ἐπιείκεια τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας δὲν ἴσχυσε νὰ μαλάξῃ τὴν φιλαρχίαν τῆς Δυτικῆς, ἥτις δὲν συγκατένευεν ἐκ διαλειμμάτων νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς πρὸς ἡμᾶς σχέσεις εἰμὴ ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τούτου, ἵνα ἐπιζητήσῃ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ κυριαρχικοῦ αὐτῆς βουλεύματος.

Τὸν καλὸν κἀγαθὸν Ἰωάννην Η' ἀποθανόντα περὶ τὰ τέλη τοῦ 832 διεδέχθη ὁ Μαρῖνος ἐκεῖνος, ὅστις μαθητὴς διατελέσας πιστὸς τοῦ πάπα Νικολάου ἄδηλον μὲν ἂν εἶχε καταπείσει τὸν προκάτοχον νὰ ἀναθεματίσῃ τὸν Φώτιον ἔπραξεν ὅμως τοῦτο αὐτὸς ἅμα ἀρχιεράτευσεν. Ὁ δὲ Φώτιος πάλιν προσέβαλε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Μαρίνου ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἐξ ἐπισκόπου Κηρενσίου τῆς Ἐτρουρίας μετετέθη εἰς τὴν Ρωμαίων ἐπισκοπήν, παρὰ τοὺς ἀπαγορεύοντας τοῦτο κανόνας. Ἀλλὰ τὸ δυστύχημα ἦτο ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη πλειστάκις παρεβιάσθη ὑπὸ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἰδίως ὑπὸ τοῦ Φωτίου δὶς μὲν ἐπὶ τῆς πρώτης πατριαρχίας αὐτοῦ ἑπτάκις δὲ ἐπὶ τῆς δευτέρας. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις ἐκείνη ἐλογίζετο καταργηθεῖσα καὶ μὴ ὑποχρεωτικὴ ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐνῷ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης αὐστηρῶς ἐτηρεῖτο ἐν τῇ Δύσει, ἀλλ' ἐὰν ἡ Ἐκκλησία ἦτο μία, ὅ,τι ἐνομίζετο ἐπιτετραμμένον παρ' ἡμῖν δὲν ἠδύνατο νὰ εἶναι παράβασις ἀσύγγνωστος ἐκεῖθεν τοῦ Ἀδρίου· ὥστε δὲν διστάζομεν νὰ ἐπαναλάβωμεν ἐνταῦθα ὅ,τι εἴπομεν καὶ ἄλλοτε περὶ Φωτίου, ὅτι δηλαδή, ἐνῷ κατ' ἀρχὴν εἶχε δίκαιον ἀποκρούων τὰς δεσποτικὰς ἀξιώσεις τῆς Ρώμης, περὶ τὰ καθέκαστα τοῦ ἀγῶνος τούτου ἐπολιτεύθη ἐνίοτε εἰς τρόπον τὸν ὁποῖον ἡ σπουδαία ἱστορία δὲν ἠμπορεῖ νὰ ὀνομάσῃ συνετόν. Καὶ ὁ μὲν Μαρῖνος ἀπεβίωσε κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 884, βραχύν τινα ἀρχιερατεύσας χρόνον. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ διάδοχός του Ἀδριανὸς Γ', ὅστις φαίνεται φιλικῶς πολιτευθεὶς πρὸς τὸν Φώτιον, καὶ πρὸς ὃν ὁ Βασίλειος ἔγραψε πικρὰν κατὰ Μαρίνου ἐπιστολήν, ἀπεβίωσεν ὡσαύτως ἐντὸς ὀλίγου, περὶ τὰ μέσα τοῦ 885, δι' ὃ εἰς τὴν τοῦ Βασιλείου ἐπιστολὴν ἀπήντησεν ὁ τοῦ Ἀδριανοῦ διάδοχος Στέφανος Ε'. Ἀπήντησε δὲ εἰς τρόπον ἀγέρωχον καὶ μηδαμῶς τῇ ἀληθείᾳ ἐπιτήδειον νὰ συμβιβάσῃ τὰ πράγματα. «Καθ' ὃν τρόπον, ἔγραφεν, ἐκ Θεοῦ τὸ ἄρχειν τῶν βιωτικῶν ὑμῖν δέδοται, οὕτω καὶ ἡμῖν διὰ τοῦ κορυφαίου Πέτρου τὸ ἄρχειν τῶν πνευματικῶν... ἡ γὰρ κατάστασις καὶ ἀρχιερωσύνη τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἐκκλησιῶν παρὰ τοῦ κορυφαίου Πέτρου τὴν ἀρχὴν ἐδέξατο, δι' οὗ καὶ ἡμεῖς ἀκεραιοτάτῃ διδασκαλίᾳ πάντας νουθετοῦμεν καὶ διδάσκομεν..." Ἢ οὐ γινώσκεις ὅτι πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν κατάρχει ἡ ἱερὰ τῶν Ρωμαίων Ἐκκλησία;» Καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα. Μηδὲ ἀρκούμενος εἰς τὸ νὰ ἀποκαλῇ τὸν πάπαν ἐπίτροπον (¹) τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων ἐξομοιοῖ αὐτὸν ἀμέσως πρὸς τὸν Σωτῆρα, ἀνακράζων· «ὁ κατὰ τοῦ ἁγιωτάτου Μαρίνου τὰς θεοπειθεῖς ἀκοάς σου καταμιάνας (δηλ. ὁ Φώτιος), κατὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ βλασφημῆσαι ἐτόλμησεν» (²). Αἱ ἀξιώσεις

(¹) Ἀκριβέστερον ***ἐπίτροπον*** ἢ ***τοποτηρητὴν*** τοῦ Χριστοῦ καὶ διάδοχον τοῦ Πέτρου.

(²) Διότι δῆθεν ἠθέτησε τὴν περὶ τοῦ Πέτρου ῥῆσιν τοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἐπὶ τῆς ***πέτρας*** ταύτης ᾠκοδόμησε τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ.

λοιπὸν τῶν ἀρχιερέων τῆς Ρώμης, ἀντὶ νὰ μετριάζωνται, ἐκορυφοῦντο ἀπ' ἐναντίας. Ἐν τούτοις ποικίλαι περιστάσεις παρεσκεύασαν καὶ μετ' οὐ πολὺ ἐπήγαγον πρόσκαιρον συνδιαλλαγήν.

Ὅτε ἔφθασεν ἡ ἐπιστολὴ ἐκείνη τοῦ πάπα Στεφάνου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ Βασίλειος δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐν τοῖς οὖσιν, ἢ τοὐλάχιστον ἡ ἐπιστολὴ ἔφθασε μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως συμβάντος τῇ 29 Αὐγούστου 886. Μία δὲ τῶν πρώτων πράξεων τοῦ διαδόχου αὐτοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἔξωσις τοῦ Φωτίου καὶ ἐξορία ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἀρμενιακῶν [1]. Ὁ Λέων εἶχε διατελέσει μαθητὴς τοῦ Φωτίου καὶ εἶχεν ἐπὶ μακρὸν ἀποδείξει πρὸς αὐτὸν πολλὴν εὐλάβειαν καὶ ἀγάπην. Διατί λοιπὸν καταλαβὼν τὴν ἀρχὴν μετέβαλε πρὸς αὐτὸν τρόπον; Ὁ τοῦ Φωτίου φίλος Θεόδωρος Σανταβαρηνός, ὅστις δὲν ἔπαυσε μέγα ἰσχύων παρὰ τῷ Βασιλείῳ, δὲν εἶχε κατορθώσει ποτὲ νὰ ἀξιωθῇ τῆς εὐνοίας τοῦ ἐπιδόξου διαδόχου Λέοντος, ὅστις διεκωμῴδει αὐτὸν ὡς ἀπατεῶνα καὶ γόητα καὶ παρασύροντα τὸν βασιλέα εἰς πολλὰ ἄτοπα. Ὅθεν ὁ Θεόδωρος ἀπεφάσισε νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἐκποδών, καὶ τοσοῦτον ἐπιτηδείως παρέστησεν ὡς ἐπιβουλεύοντα τὸν πατέρα, ὥστε οὗτος καὶ εἰς φυλακὴν ἐνέβαλε τὸν υἱὸν ἐπὶ τρεῖς μῆνας, οὐδὲ ἀπέλυσεν αὐτὸν εἰμὴ ἐπὶ ταῖς ἐπανειλημμέναις αἰτήσεσι τῶν συγκλητικῶν. Τοιαῦται ἦσαν αἱ μεταξὺ Λέοντος καὶ Σανταβαρηνοῦ σχέσεις, ὅτε ὁ πρῶτος ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν· καί, κατὰ τοὺς χρονογράφους, ἡ δικαία αὐτοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον δυσμένεια ἐξετείνετο **μέχρι του Φωτίου**, ὅστις εἶχε δῆθεν ὑποκινήσει πᾶσαν τὴν κατὰ τοῦ διαδόχου τῆς βασιλείας ῥᾳδιουργίαν, ἵνα περιποιήσῃ εἰς ἕνα τῶν ἰδίων συγγενῶν τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν. Ἀληθῶς ὅμως ὁ Λέων οὐδέποτε ὑπέλαβεν ὡς σπουδαίαν τοιαύτην τινὰ ἐπιβουλὴν τοῦ Φωτίου. Ἤξευρεν ὅτι ὁ Φώτιος εἶχε μεσιτεύσει ὑπὲρ αὐτοῦ παρὰ τῷ πατρὶ ἐν καιρῷ τῆς μεγίστης τούτου ὀργῆς. Καὶ βασιλεύσας εἰσήγαγε μὲν εὐθὺς εἰς δίκην τὸν Σανταβαρηνὸν ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ καὶ κατεδίκασεν αὐτὸν διὰ τῆς συγκλήτου καὶ ἐξώρισεν εἰς Ἀθήνας, ὄχι μόνον ὅμως δὲν περιέλαβεν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην τὸν Φώτιον ἀλλὰ γράψας μετ' ὀλίγον πρὸς τὸν πάπαν Στέφανον λέγει τὸν Φώτιον παραιτηθέντα ἐγγράφως τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου καὶ οὐχὶ ἐξωσθέντα ἐξ αὐτοῦ. Τοῦτο δὲν ἦτο ἀληθές, τοὐλάχιστον ἀληθὲς δὲν ἦτο ὅτι ὁ Φώτιος παρητήθη οἰκειοθελῶς. Ἀλλ' οὐχ' ἧττον ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Λέων ἐπεθύμει νὰ οἰκονομήσῃ τὴν ὑπόληψιν τοῦ ἀνδρός, ὅπερ δὲν ἤθελε συμβῇ ἂν ἐφλέγετο κατ' αὐτοῦ ὑπὸ σφοδροῦ ἐκδικήσεως πάθους. Ἄλλα δὲ ὑπῆρξαν τὰ αἴτια δι' ἃ ἀπεμάκρυνεν αὐτὸν ἐκ τοῦ πατριαρχείου. Ὁ Λέων συνησθάνετο ὅτι δὲν ἤθελε γίνει κύριος ἀπόλυτος τῆς ἀρχῆς, ἐνόσῳ ἐπατριάρχει ἄνθρωπος λαβὼν καὶ διατηρήσας πάντοτε ὡς πρὸς αὐτὸν τὸ ἀξίωμα τοῦ διδασκάλου καὶ τοῦ παιδαγωγοῦ. Ἀφ' ἑτέρου ὁ πατήρ του, ἵνα συμπυκνώσῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν τοῦ κράτους, τήν τε πολιτικὴν καὶ τὴν πνευματικήν, εἶχεν ἀφιερώσει κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔτη τὸν νεώτερον υἱόν του Στέφανον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἀναβιβάσῃ αὐτὸν βραδύτερον εἰς τὸν

---

[1] Ἰδοὺ καὶ νέα ἀπόδειξις πόσον ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς ἐπλανᾶτο θεωρῶν τὸ ***Ἀρμενιακὸς*** ταὐτὸν πρὸς τὸ ***Ἀρμένιος***. Ἡ μονὴ λοιπὸν τῶν Ἀρμενιακῶν ἦν μονὴ ἀρμενική, μονὴ τῶν Ἀρμενίων δηλονότι, καὶ ὁ Φώτιος μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἔξωσιν ἐνεκλείσθη ἐν μοναστηρίῳ Ἀρμενίων ***αἱρετικῶν;*** Ἀλλ' ὡς πολλαχοῦ εἴπομεν ***Ἀρμενιακοὶ*** ἐλέγοντο οἱ τῆς Καππαδοκίας καὶ τοῦ Πόντου Ἕλληνες, ὑπῆρχον δ' ἐν Κων]πόλει μοναὶ ὧν οἱ μοναχοὶ καταγόμενοι ἀπὸ ἰδιαιτέρων χωρῶν ἑλληνικῶν ἔδιδον τὸ τοπικὸν τοῦτο ὄνομα εἰς τὴν μονὴν αὐτῶν (Μονὴ Λυκανόων, μ. Φρυγῶν, μ. Ἀρμενιακῶν).

πατριαρχικὸν θρόνον. Ὁ νεαρὸς Στέφανος εἶχε προχειρισθῆ διάκονος ὑπὸ τοῦ Φωτίου καὶ διετέλει σύγκελλος αὐτοῦ, ἤτοι κατεῖχε τὸ μετὰ τὸν πατριάρχην πρῶτον τῆς αὐλῆς τούτου ἀξίωμα, ὅτε ἀπεβίωσεν ὁ Βασίλειος. Τελευταῖον ὁ Λέων ἤλπισεν ὅτι ἡ τοῦ Φωτίου ἀπομάκρυνσις θέλει διευκολύνει τὸν μετὰ τῆς Ρώμης συμβιβασμόν, καὶ τούτων πάντων ἕνεκα κυρίως, ὡς πρόφασιν δὲ μεταχειρισθεὶς τὴν πρὸς τὸν Σανταβαρηνὸν φιλίαν τοῦ ἀνδρός, ἐπέσπευσε τὴν παραίτησιν τοῦ Φωτίου καὶ τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ Στεφάνου, καίτοι μόλις διατρέχοντος τὸ ἑκκαιδέκατον τῆς ἡλικίας ἔτος. Τοιουτοτρόπως κατῆλθε τὸ δεύτερον καὶ τελευταῖον ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ὁ Φώτιος. Ἔκτοτε οὐδὲν περὶ αὐτοῦ γνωρίζομεν εἰμὴ ὅτι ἀπεβίωσεν ἐν ἐξορίᾳ τῇ 6 Φεβρουαρίου 891. Ἀλλ' ἂν τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔτη διῆλθον ἀφανῆ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔμελλε νὰ ἀντηχήσῃ ἐπὶ αἰῶνας αἰνούμενον καὶ βλασφημούμενον μέχρι τῆς εὐλογημένης ἐκείνης ἡμέρας καθ' ἣν ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἀποβάλλων ἀπηρχαιωμένας προλήψεις καὶ πάθη, ἀνάξια τῶν παρόντων καιρῶν, καὶ ἀποδίδων τελευταῖον δικαιοσύνην εἰς ἅπαντας ἀνεξαιρέτως τοὺς ἥρωας τῆς Ἐκκλησίας, εἴτε εἰς τὴν Δύσιν ἀνήκουσιν εἴτε εἰς τὴν Ἀνατολήν, θέλει συγχωρήσει τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ χάριν τῆς μεγαλοφυΐας μεθ' ἧς ὑπερεμάχησεν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου.

Ἅγιος Ἀθανάσιος ὁ Λαυριώτης,
κτίτωρ τῆς Μονῆς τῆς Λαύρας ἐν Ἁγίῳ Ὄρει,
σύγχρονος Νικηφόρου Φωκᾶ.
(Εἰκὼν τῆς Μονῆς τῆς Λαύρας)

Ὁ Λέων δὲ δὲν ἠπατήθη ἐλπίσας ὅτι, ἅμα κατέλθῃ ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ὁ Φώτιος, ἡ διάθεσις τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης θέλει ἀποβῆ ὀλιγώτερον τραχεῖα. Αἱ μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν σχέσεις κατέστησαν τῷόντι ἔκτοτε μαλακώτεραι· ἀλλὰ δυστυχῶς, ἐνῷ ἡ Ἀνατολικὴ δὲν ἔπαυε προσπαθοῦσα ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ἐξευμενίσῃ τὴν Δυτικήν, ἡ τελευταία αὕτη δὲν ἀπέβλεπεν εἰς ἄλλο εἰμὴ πῶς ὠφελουμένη ἐκ τῆς ἀγαθῆς ταύτης τῶν ἡμετέρων προαιρέσεως νὰ βεβαιώσῃ τὰς κυριαρχικὰς αὐτῆς ἀξιώσεις μηδόλως ἄλλως τε φροντίζουσα περὶ τῶν σπουδαιοτάτων συμφερόντων τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Εἰς τὰς ἐπιστολὰς δι' ὧν ἀνηγγέλθη εἰς Ρώμην ἡ τοῦ Φωτίου ἀπομάκρυνσις καὶ ἡ ἀναγόρευσις τοῦ Στεφάνου ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία εἶχε δικαίωμα καὶ καθῆκον ἱερὸν νὰ ἀπαντήσῃ ὅτι κατ' οὐδένα λόγον δὲν δύναται νὰ ἀσπασθῇ τὴν σκανδαλώδη εἰς πα-

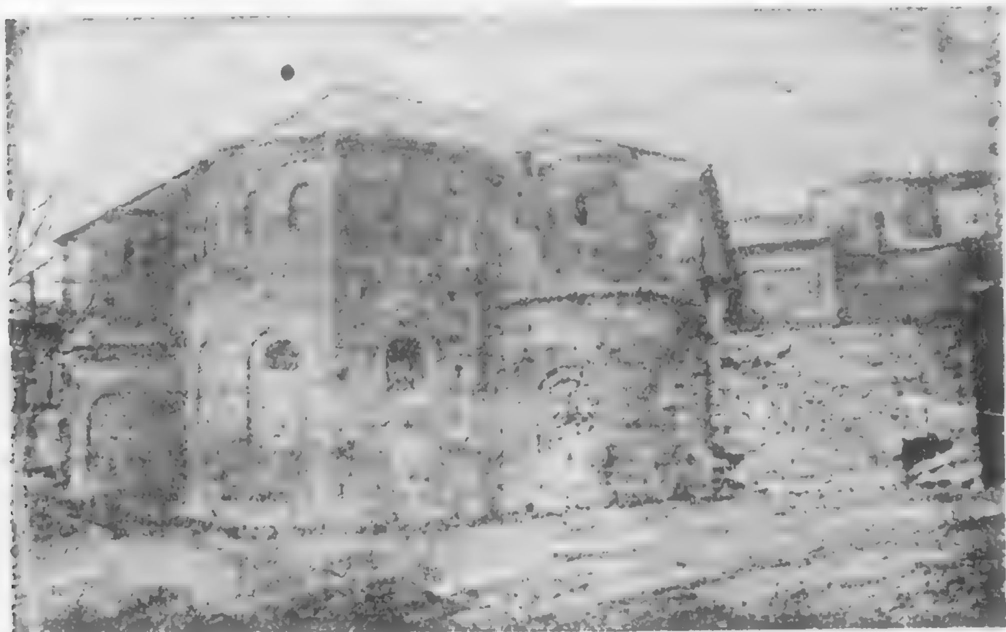
τριάρχην προχείρισιν παιδὸς ἑκκαιδεκαέτους, ἐνῷ διὰ τὴν εἰς ἁπλοῦν ὑποδιάκονον προχείρισιν ἀπῃτεῖτο ἡλικία κατὰ μὲν τὸν 15 κανόνα τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ συνόδου ἐτῶν εἴκοσι, κατὰ δὲ τὴν 123 νεαρὰν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, κεφ. 13, εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν. Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ὅμως ὑπερευχαριστηθεῖσα διὰ τὴν πτῶσιν τοῦ φοβεροῦ αὐτῆς ἀντιπάλου οὐδὲν εἶπε περὶ τῆς ὄντως ἀτόπου ἐκλογῆς τοῦ διαδόχου του ἀλλὰ περιωρίσθη νὰ κορέσῃ τὸ ἄσπονδον αὐτῆς μῖσος κατὰ τοῦ Φωτίου, καίτοι πεπτωκότος, ἐπιμένουσα ὅτι, ἐπειδὴ οὗτος ἀκύρως χειροτονηθεὶς δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποληφθῇ εἰμὴ ὡς ἁπλοῦς λαϊκός, εἵπετο ἀναγκαίως ὅτι καὶ πάντες οἱ ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντες ἦσαν λαϊκοὶ ἁπλοῖ. Αἱ χειροτονίαι τῶν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων λειτουργῶν τοῦ Ὑψίστου ὅσαι ἐτελέσθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἐννέα καὶ ἐπέκεινα ἔτη τῆς δευτέρας τοῦ Φωτίου πατριαρχίας ἦσαν τοσοῦτον πολυάριθμοι ὥστε ἡ ἀκύρωσις αὐτῶν δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ ἐπαγάγῃ δεινοτάτην καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολὴν ἀναστάτωσιν. Τοῦτο εἶναι τόσον βέβαιον ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ περιλιπόμενοι ἰγνατιανοί, οἵτινες ἀνεκλήθησαν ἤδη ἐκ τῆς ἐξορίας καὶ ἀπελάμβανον μὲν τὴν ἰδιάζουσαν τῆς Ρώμης εὔνοιαν ἐμίσουν δὲ ὅσον καὶ αὐτὴ τὸν Φώτιον, ἠναγκάσθησαν νὰ παραστήσωσιν εἰς τὸν πάπαν Στέφανον ὅτι εἶναι ἀπαραίτητος ἀνάγκη νὰ οἰκονομηθῇ τὸ πρᾶγμα· ἐνῷ, ἂν ὁ πάπας Στέφανος ἐστηλίτευε τὴν ἐκλογὴν τοῦ ὁμωνύμου ἀνηλίκου πατριάρχου, οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ἀντιτάξῃ εἰς τὴν τοιαύτην διαμαρτύρησιν ἀντίρρησίν τινα εὔλογον. Πλὴν τούτου ἀφήνοντες κατὰ μέρος τὸ περὶ τῆς ἐγκύρου ἢ ἀκύρου χειροτονίας τοῦ Φωτίου ζήτημα παρατηροῦμεν, ἑπόμενοι τῇ γνώμῃ ἣν ἐξέφερεν ὁ Πίχλερ,- ὅτι πᾶσα περὶ τούτου ἀμφισβήτησις ἐκ μέρους τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀπέβαινεν ἐντελῶς ἄτοπος, ἀφοῦ ὁ Ἰωάννης Η' ἐπισήμως ἀνεγνώρισε τὸν Φώτιον ὡς πατριάρχην, καὶ πανηγυρικῶς μετ' αὐτοῦ ὡς τοιοῦτος συνέπραξεν. Οὐδὲν ἧττον ὁ διαδεξάμενος τὸν πάπαν Στέφανον Φορμόζος, 891, ἐπέμεινεν ἀξιῶν ὅτι οἱ ὑπὸ τοῦ Φωτίου χειροτονηθέντες, καὶ ἂν ζητήσωσι συγγνώμην, δὲν ἠμποροῦν νὰ γίνωσι δεκτοὶ εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας εἰμὴ ὡς ἁπλοῖ λαϊκοί. Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τοιούτους παραλογισμοὺς ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐνδώσῃ. Ὅθεν ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Ἀντωνίου Β' τοῦ ἐπικαλουμένου Καυλέα, ὅστις διεδέξατο τὸν πατριάρχην Στέφανον ἀποθανόντα τῷ 893, συνεκροτήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει μεγάλη σύνοδος ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἀπορρίψῃ τὴν τοῦ Φορμόζου ἀπόφασιν, ἀποφεύγουσα ὅμως κατὰ τὰ λοιπὰ πᾶσαν ἄμεσον πρὸς τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν ρῆξιν. Καὶ ρῆξις μὲν δὲν ἐπῆλθεν ἀλλ' ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἐπέμενεν ἀποκλείουσα τοὺς ὑπὸ τοῦ Φωτίου χειροτονηθέντας· προέβη μάλιστα ἔτι πλέον ἀποποιουμένη νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ αὐτὰς τοῦ Ἀντωνίου τὰς χειροτονίας. Τὸ δὲ παράδοξον εἶναι ὅτι δὲν ἔπαυσε φέρουσα εἰς μέσον τοιαύτας ἀπαιτήσεις, ἐνῷ ἤρχισεν ἤδη ἐπικρατοῦσα πολλὴ ἀνωμαλία καὶ ἐξευτέλισις τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἐν Ρώμῃ ἀξιώματος ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Φορμόζου, ἐν διαστήματι δύο μόνων ἐνιαυτῶν, 896—898, πέντε πάπαι κατέλαβον τὸν ὕπατον τῆς Δύσεως θρόνον. Καὶ τὸ ἔτι παραδοξότερον, φαίνεται, κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Πίχλερ, ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία δὲν ἠθέλησε νὰ παύσῃ τὰς εὐλαβεῖς αὐτῆς πρὸς τὴν Δυτικὴν σχέσεις μέχρι τοῦ πατριάρχου Κηρουλαρίου, καίτοι εὐλογώτατα τῇ ἀληθείᾳ ἠδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο ὠφελουμένη ἐκ τῆς ἀθλίας ἐκείνης τῶν ἐν Ρώμῃ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων καταστάσεως, ἥτις διήρκεσεν ἀδιακόπως σχεδὸν καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα, ἤτοι ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν περίπου ἑκατονταετηρίδα.

Οὐδέποτε κατέστη ἐμφανέστερον ὁπόσον οἱ ἡμέτεροι ἐπεθύμουν τὴν διατήρησιν τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν ἑνότητος καὶ οὐδέποτε ἀνέδειξαν ἐπὶ τούτῳ πλείονα μακροθυμίαν καὶ ἀνοχήν. Ἐν Ρώμῃ ἀπὸ τοῦ 882 μέχρι τοῦ 1049, ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Η' μέχρι τοῦ Λέοντος τοῦ Θ', κατέλαβον τὴν ἀρχὴν 46 πάπαι, ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲ δὲν ἀρχιερά-

τευσαν ἐν τῷ αὐτῷ διαστήματι, ἤτοι ἀπὸ Φωτίου μέχρι Κηρουλαρίου, εἰμὴ 16 πατριάρχαι. Ἐκ τούτου ἤδη τοῦ γεγονότος, δηλαδὴ τῆς συχνῆς τῶν παπῶν μεταβολῆς, ὑποφαίνεται ὅτι ἡ ἐν Ρώμῃ Ἐκκλησία ἀνεσείετο ὑπὸ ἀταξίας πολλῆς. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Οἱ πλεῖστοι τῶν παπῶν ἐκείνων ἦσαν οἱ αἴσχιστοι τῶν ἀνθρώπων. Ἰδίως κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος ἴσχυσεν ἐν Ρώμῃ ἡ παρὰ τῶν ἱστορικῶν τῆς Δύσεως λεγομένη πορνοκρατία, ἤτοι ἡ ἀπόλυτος παντοδυναμία τριῶν διαβοήτων ἐπὶ κακοηθείᾳ γυναικῶν, τῆς Θεοδώρας καὶ τῶν δύο αὐτῆς θυγατέρων Μαροκίας καὶ Θεοδώρας τῆς νεωτέρας, αἵτινες ἐχειροτόνουν καὶ καθῄρουν ὡς πάπας, κατὰ τὸ δοκοῦν, τοὺς ἐραστὰς αὐτῶν καὶ τοὺς υἱούς. Καὶ ἐν γένει τοσαύτη ὑπῆρξε τότε ἐν Ρώμῃ καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Ἰταλίαν ἡ τῶν ἠθῶν ἀκολασία καὶ ἡ πρὸς τὸ θεῖον ἀσέβεια ὥστε κατὰ τὸν ἱστορικὸν Σλόσσερ, ἐὰν ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ θρησκεία ἦσαν ἐκ τῶν πραγμάτων τὰ ὁποῖα εἶναι εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀνθρώπου νὰ καταστρέψῃ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, βεβαίως ἤθελον τότε καταστραφῆ ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις. Ἐνῷ δὲ οὕτως εἶχον τὰ κατὰ τοὺς πάπας, ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπατριάρχησαν καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν περίοδον ἄνδρες ὧν τινες διέπρεψαν ἐπ' ἀρετῇ καὶ εὐσταθείᾳ χαρακτῆρος, ἅπαντες δέ, παρεκτὸς ἑνὸς καὶ μόνου, τοῦ Θεοφυλάκτου, δὲν ἐγένοντο βεβαίως σκανδάλων πρόξενοι ἐν τῷ χριστιανικῷ κόσμῳ. Τί διεκώλυσε τοὺς ἄνδρας ταύτους, ἂν ὄχι νὰ διακόψωσι πᾶσαν σχέσιν πρὸς ἐκκλησίαν ἀναξίαν καταντήσασαν τοῦ ἱεροῦ τούτου ὀνόματος, τοὐλάχιστον νὰ παύσωσιν ἀναγνωρίζοντες μὲν τὰ πρωτεῖα αὐτῆς ἐπερωτῶντες δὲ τὴν κρίσιν αὐτῆς καὶ ἐν γένει πολιτευόμενοι πρὸς αὐτὴν ὡς πρὸς πρόεδρον τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου; Τί ἄλλο εἰμὴ ὁ πόθος τοῦ νὰ μὴ μετακινήσωσι τὸ καθ' ἑαυτοὺς τὰ ἀνέκαθεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ καθεστῶτα καὶ νὰ μὴ δώσωσιν ἀφορμὴν εἰς τὴν διάστασιν, ὅσῳ εὐπροσώπους καὶ ἂν εἶχον πρὸς τοῦτο λόγους. Τούτου ἕνεκα ὑπέμειναν τὰ αἴσχη τῶν δημιουργημάτων τῆς Θεοδώρας καὶ τῆς Μαροκίας, καὶ τούτου ἕνεκα ἐμακροθύμησαν ὡς πρὸς τὴν διαγωγὴν τῶν παπῶν ἐπὶ τοῦ πολυθρυλήτου ζητήματος τῆς τετραγαμίας τοῦ Λέοντος Ϛ' καὶ τῆς ἀτόπου ἐκλογῆς καὶ διαίτης τοῦ πατριάρχου Θεοφυλάκτου.

Ἠξεύρομεν ὅτι ὁ Λέων Ϛ' σπανίως ἐφήρμοσεν εἰς τὸν κατ' ἰδίαν βίον τὰς ἀρχὰς τῆς ἠθικῆς τὰς ὁποίας εἶχε διὰ στόματος. Ὅθεν, ἀφοῦ διὰ μὲν τῆς 91 αὐτοῦ νεαρᾶς ἀπηγόρευσε τὴν μετὰ παλλακῆς συμβίωσιν ἀποκαλέσας ταύτην «ὕβριν οὐ μόνον τῆς πίστεως ἀλλὰ καὶ τῆς φύσεως» διὰ δὲ τῆς 90 ἐπικυρῶν τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον, τὸ ὁποῖον οὐ μόνον τὸν τέταρτον γάμον ὅλως ἀπηγόρευσεν ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν τρίτον μετὰ δυσκολίας ἐπέτρεπεν, ὥρισε «τοὺς εἰς τριγαμίαν καταστάντας ὑποκεῖσθαι τῇ δίκῃ, ἥνπερ αὐτῶν ὁ ἱερὸς κανὼν ἐξενήνοχεν», ἔπειτα πρῶτος αὐτὸς παρεβίασεν ἀμφοτέρας ταύτας τὰς διατάξεις. Ἔτι ζώσης τῆς πρώτης αὐτοῦ συζύγου Θεοφανοῦς, διῆγεν ἐν μοιχείᾳ καὶ παλλακείᾳ μετὰ Ζωῆς τῆς θυγατρὸς τοῦ Στυλιανοῦ Ζαούτσα, ἥτις ἐδηλητηρίασε τὸν ἴδιον σύζυγον, καὶ τὴν ὁποίαν ἠδυνήθη οὕτως ὁ Λέων, θανούσης τῆς Θεοφανοῦς, νὰ νυμφευθῇ εἰς δεύτερον γάμον. Ἤδη ὁ τοιοῦτος δεύτερος τοῦ βασιλέως γάμος ἐπροξένησε σκάνδαλον μέγα, καὶ ὁ μὲν τότε πατριαρχῶν Ἀντώνιος ὁ Καυλέας ἀπεποιήθη νὰ εὐλογήσῃ αὐτὸν ὁ δὲ τοῦτο πράξας κληρικὸς τοῦ παλατίου καθῃρέθη. Μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς ἔτους καὶ ὀκτὼ μηνῶν ἀπεβίωσεν ἡ Ζωή, καὶ μετ' οὐ πολὺ ὁ Λέων ἔλαβε τρίτην σύζυγον, τὴν ἐκ Μαιονίας μὲν καταγομένην πολυθρύλητον δ' ἐπὶ κάλλει Εὐδοκίαν, ἥτις ὅμως καὶ αὐτὴ ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ πρώτου τοκετοῦ, συναποθανόντος καὶ τοῦ νεογνοῦ. Τότε ὁ Λέων διάδοχον μὴ ἔχων ἀπεφάσισε νὰ συνάψῃ τέταρτον γάμον καὶ ἐξελέξατο ἐπὶ τούτῳ τὴν Ζωὴν Καρβωνοψίναν, τὴν ἔγγονον ἢ δισέγγονον τῆς ἀδελ-

φῆς τοῦ χρονογράφου καὶ ὁμολογητοῦ Θεοφάνους, τοῦ ὁποίου τὰ ὀστᾶ βεβαίως ἐταράχθησαν ἐν τῷ τάφῳ αὐτῶν διὰ τὰ σκάνδαλα ὧν ἐγένετο παραίτιος ἡ ἀνεψιά του ἐκείνη. Τωόντι ὁ Λέων ἔζησε κατ' ἀρχὰς μετ' αὐτῆς ἐν παλλακείᾳ, καὶ μόνον ἀφοῦ αὕτη ἔτεκεν υἱόν, τὸν μετέπειτα βασιλεύσαντα Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον, διέταξε τὸν πατριάρχην νὰ εὐλογήσῃ τὸν γάμον τοῦτον. Ἀλλ' ἐκάθητο ἤδη ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ὁ ἀοίδιμος Νικόλαος ὁ Μυστικός, ὁ τύπος τῆς χριστιανικῆς ἀκριβείας καὶ ἀνδρείας, ὅστις δὲν ἠνέσχετο τὴν τοιαύτην ἀναίσχυντον ἀθέτησιν ὅλων τῶν ἱερῶν καὶ πολιτικῶν νόμων, καὶ ἀνέλαβεν ὑπὲρ τοῦ δικαίου καὶ τοῦ καθήκοντος ἀγῶνα βαρύν, καθ' ὃν μετὰ περιπετείας ποικίλας ἔμελλεν ἐπὶ τέλους νὰ κατισχύσῃ καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν παπῶν οἵτινες ἀνεδείχθησαν σύμμαχοι τοῦ βασιλέως.

Ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐν Ἀχρίδι τῆς Μακεδονίας (ΙΑ' αἰῶνος)

Ὁ πατριάρχης Νικόλαος προσηνέχθη καθ' ὅλην ταύτην τὴν ὑπόθεσιν μετὰ πλείστης μετριοπαθείας ἅμα καὶ σταθερότητος. Ὁ βασιλεὺς πρὶν ἢ ἀποκαλύψῃ τὸν περὶ τετάρτου γάμου σκοπὸν αὐτοῦ ἐζήτησε νὰ βαπτισθῇ τὸ νεογνόν. Ὁ δὲ Νικόλαος ἐπιεικείᾳ φερόμενος καὶ ἀναλογιζόμενος ἴσως τὸ τοῦ κράτους συμφέρον, ἔχοντος ἀνάγκην διαδόχου, ἐνόμισεν ὅτι τὸ παιδίον δύναται νὰ βαπτισθῇ καὶ νὰ υἱοθετηθῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀλλὰ μόνον ἐπὶ τῷ ὅρῳ ὅτι οὗτος θέλει παύσει συζῶν μετὰ τῆς μητρός (1). Καὶ τωόντι, δόντος τοῦ βασιλέως τὴν ἔνορκον ὑπόσχεσιν ὅτι θέλει ἐγκαταλίπει τὴν Ζωήν, ἐτελέσθη τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος πανηγυρικῶς κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Ἐπιφα-

(1) Σήμερον ὁ ἐν τῇ μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ ἐπικρατῶν νόμος δὲν ἐπιτρέπει την ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ πατρὸς υἱοθέτησιν τοῦ νόθου τέκνου, διότι ὡς ἐλατήριον καὶ σκοπὸν τῆς υἱοθεσίας ἐννοεῖ ἰδίαν τινὰ χριστιανικὴν φιλανθρωπίαν (προκειμένου περὶ υἱοθεσίας ἐκθέτων ἢ παίδων πτωχῶν νομίμων) καὶ διὰ τοῦτο ἀπαγορεύει τὴν ὑπὸ τῶν ἰδίων γονέων υἱοθέτησιν τῶν σκοτίων καὶ πορνογεννήτων, ὡς προϊόντων τῆς ἰδίας αὐτῶν ἁμαρτιας, ἐνῷ εἰς ἄλλους χριστιανοὺς ἐπιτρέπει τὴν τούτων υἱοθέτησιν καὶ προστασίαν.

νίων τοῦ 906. Μόλις ὅμως παρῆλθον τρεῖς ἡμέραι ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος, καὶ ἡ Ζωὴ εἰσήχθη βασιλικῶς δορυφορουμένη εἰς τὰ βασίλεια καὶ ἐστεφανώθη τὸν βασιλέα. Τὸ δὲ σκανδαλωδέστερον, ἐπειδὴ ὁ Λέων ἤξευρεν ὅτι οὔτε ὁ πατριάρχης οὔτε ἄλλος τις ἀρχιερεὺς θέλει εὐλογήσει τὸν τοιοῦτον γάμον, ἐπέθηκεν αὐτὸς οὗτος τὸν στέφανον ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Ζωῆς καὶ ἐποίησε τὴν ἐπὶ τούτῳ ἱερολογίαν, γενόμενος οὕτω νυμφίος ἐνταῦτῷ καὶ ἱερεύς. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον διστάσας, φαίνεται, περὶ τοῦ κύρους τῆς ἱεροτελεστίας ταύτης εὗρε πειθήνιόν τινα ἱερέα ὀνόματι Θωμᾶν, ὅστις ἐπανέλαβεν αὐτὴν τακτικωτέραν. Ἐνώπιον τῶν ἐπανειλημμένων τούτων ἀτοπημάτων ὁ πατριάρχης δὲν ἀπέβαλεν οὔτε τὰς πεποιθήσεις αὐτοῦ οὔτε τὴν ὑπομονήν. Ἀφοῦ καθήρεσε τὸν ἱερέα Θωμᾶν, καθικέτευσε τὸν βασιλέα νὰ μὴ ἐπιμείνῃ εἰς τὸν ἄθεσμον τοῦτον γάμον, παραστήσας αὐτῷ ἅπαντα τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης τῶν νόμων παραβιάσεως, καὶ παρατηρήσας αὐτῷ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι, ἂν ὁ βασιλεὺς λέγεται ἄγραφος νόμος, λέγεται οὕτως «οὐχ ἵνα παρανομῇ καὶ πράττῃ ἁπλῶς τὰ δοκοῦντα ἀλλ' ὥστε τοιοῦτον εἶναι διὰ τῶν ἔργων αὐτοῦ τῶν ἀγράφων οἷος ὁ νόμος ὁ ἔγγραφος». Μὴ μεταπειθομένου δὲ τοῦ βασιλέως, παρεκάλεσεν αὐτὸν θερμότατα νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τῆς Ζωῆς τοὐλάχιστον μέχρις οὗ προσκληθῶσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρεσβευταὶ τῆς Ρώμης καὶ τῶν ἄλλων πατριαρχῶν ἵνα ἀποφασίσωσιν ἐν κοινῷ περὶ τοῦ πράγματος. Ὁ Λέων ὅμως μηδὲ εἰς τοῦτο ἐνδοὺς ἀπεκρίθη ὅτι δὲν ἠμπορεῖ μήτε μίαν ἡμέραν νὰ ζήσῃ ἄνευ τῆς Ζωῆς, καὶ τότε τελευταῖον ὁ πατριάρχης ἀπέκλεισεν αὐτὸν τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ὁ Λέων, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ ὑποβάλῃ ἑαυτὸν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς κοινῆς τῶν ἐκκλησιῶν συνόδου, ἔγραψεν ἐν τούτοις κρυφίως εἰς Ρώμην, παρακαλῶν νὰ σταλῶσιν ἐκεῖθεν πρεσβευταὶ ἵνα κρίνωσι τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ πατριάρχου διένεξιν. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ πατριάρχης εἰς οὐδεμίαν ἠθέλησε νὰ ἔλθῃ ἐπίσημον πρὸς τοὺς πρεσβευτὰς τούτους σχέσιν, πρῶτον διότι δὲν ἀνεγνώριζεν εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα νὰ κρίνωσιν αὐτοὶ μόνοι καὶ ἄνευ τῆς συμπράξεως τῶν ἄλλων πατριαρχῶν τὸ πολίτευμα τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας, καὶ δεύτερον διότι δὲν ἤξευρεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ στόματος τοῦ βασιλέως ὅτι δὲν ἦλθον εἰμὴ διὰ νὰ καταδικάσωσι τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν. Μὴ θέλων ὅμως ν' ἀποφύγῃ πᾶσαν πρὸς αὐτοὺς συζήτησιν εἶπεν ὅτι δέχεται νὰ συνομιλήσῃ μετ' αὐτῶν κατ' ἰδίαν ἐν τοῖς βασιλείοις, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Λέοντος. Ἀλλ' ὁ Λέων δὲν ἐπέτρεψε τοῦτο, καὶ ἐνησχολήθη εἰς τὸ νὰ προσοικειωθῇ τινας τῶν περὶ τὸν Νικόλαον ἀρχιερέων· ἐπιτυχὼν δ' ἐν μέρει εἰς τὴν ῥᾳδιουργίαν ταύτην ἐκάλεσε τὸν πατριάρχην εἰς γεῦμα τῇ 1 Φεβρουαρίου 908, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ γεύματος διέταξε νὰ συλληφθῇ καὶ νὰ ἀπαχθῇ εἰς ἐξορίαν, χειροτονηθέντος διαδόχου αὐτοῦ τοῦ συγκέλλου Εὐθυμίου. Καὶ ταῦτα πάντα ἐγένοντο συνευδοκούντων καὶ συναντιλαμβανομένων τῶν πρεσβευτῶν τοῦ πάπα καὶ ἐπικυρώσαντος ἔπειτα τὰ γενόμενα τοῦ πάπα Σεργίου. Ὁ Πίχλερ καταδικάζει τὴν διαγωγὴν ταύτην τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας διαρρήδην· ὁ δὲ Ἐργενροῖθερ ζητεῖ νὰ κολάσῃ τὰ πολλὰ αὐτῆς ἀτοπήματα λέγων ὅτι παρὰ τοῖς δυτικοῖς ἐπετρέποντο οὐχὶ μόνον οἱ τέταρτοι ἀλλὰ καὶ ἄλλοι πλειότεροι γάμοι, καὶ ὅτι πλὴν τούτου ὁ πατριάρχης Νικόλαος κατηγορεῖτο ὡς ψεύστης, πολλάκις μὲν δι' ὅρκων διαβεβαιώσας ὅτι θέλει δώσει τῷ βασιλεῖ τὴν τοῦ ἐπιτιμίου συμπάθειαν μηδέποτε δὲ τηρήσας τὴν ὑπόσχεσιν. Ἀλλ' ὅλα ταῦτα εἶναι προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις. Ἂν παρὰ τοῖς δυτικοῖς ἐπετρέπετο ὁ τέταρτος γάμος, παρ' ἡμῖν ἀπηγορεύετο ὑπό τε τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου καὶ ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ νόμου, τὸ δὲ ζήτημα ἦτο ἂν ἔπρεπε νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὸν βασιλέα νὰ παραβιάζῃ τοὺς ἐν τῷ κράτει ὑφισταμένους νόμους, ἐνῷ ἐν τῷ δημοσίῳ τοῦ κράτους τούτου δικαίῳ ῥητῶς ἀνεγράφετο ὅτι «ὑπόκειται ἐκδικεῖν καὶ διατηρεῖν ὁ βασιλεὺς τοὺς ἐγκεκριμένους

ρωμαϊκοὺς νόμους» Τὸ δ' ἐπιχείρημα ὅτι ὁ πατριάρχης ἠθέτησε τὴν περὶ συγγνώμης ὑπόσχεσιν, καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἐδόθη ποτὲ ὑπόσχεσις τοιαύτη, εἶναι πλέον παρὰ γελοῖον, διότι ποτὲ δὲν ἠκούσθη νὰ μεταβάλλωσιν ἀμοιβαίως θέσιν ὁ ὑπόδικος καὶ ὁ δικαστής, καὶ νὰ καθυποβάλλεται ὁ δικαστὴς εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ ὑποδίκου, διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ἐπείσθη ἐπὶ τέλους νὰ ἀθετήσῃ τὸν νόμον πρὸς χάριν αὐτοῦ. Ἡ ἀλήθεια λοιπὸν εἶναι ὅτι ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία, ἥτις δὲν ἔπαυσε καυχωμένη ἐπὶ τῇ ἀνεξαρτησίᾳ αὐτῆς ὡς πρὸς τὴν πολιτικὴν ἀρχήν, ὑπενέδωκεν ἤδη εἰς τὴν θέλησιν τῆς βασιλείας κατὰ τοῦ προϊσταμένου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολικῆς, ὅστις ἠγωνίσθη νὰ τηρήσῃ ἀλώβητα τὰ τῆς Ἐκκλησίας δίκαια. Καὶ ἐν τούτοις δὲν ἔπαυσεν ἐπικρατοῦσα ἐν τῷ κόσμῳ ἡ πρόληψις ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ὑπηρέτησεν ἀείποτε τὰς ὀρέξεις τῶν κρατούντων.

Ὁ νέος πατριάρχης Εὐθύμιος, ὅστις ἔλυσεν ἀμέσως τὸν ἀφορισμὸν τοῦ βασιλέως, ἐπαινεῖται καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἡμετέρων καθὸ διακωλύσας οὕτω τὸν Λέοντα ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκδώσῃ νόμον ῥητῶς ἐπιτρέποντα οὐ μόνον τὸν τρίτον γάμον ἄνευ ὅρου τινὸς ἀλλὰ καὶ τὸν τέταρτον. Τὸ καθ' ἡμᾶς δὲν θέλομεν ἀρνηθῇ ὅτι ὁ πατριάρχης Εὐθύμιος ἦτο ἀνὴρ θεοσεβὴς καὶ λόγιος ἀλλὰ δὲν φρονοῦμεν ὅτι ἀποδεξάμενος τὴν ἀρχιερωσύνην ἐθεράπευσε τὸ γενόμενον κακὸν ἢ προέλαβε κακὸν μεγαλύτερον. Δι' ἡμᾶς ὁμολογοῦμεν ὅτι δὲν ἠθέλομεν ὑπολάβει ὡς ὀλέθριόν τι πρᾶγμα ἂν ὁ νόμος δὲν ὥριζε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐπιτρεπομένων γάμων, διότι ὑπάρχουσι πολλαὶ χριστιανικαὶ κοινωνίαι εἰς τὰς ὁποίας ἐπιτρέπονται τέσσαρες καὶ πλειότεροι γάμοι, μὴ παραβλαπτομένης ὡς ἐκ τούτου τῆς δημοσίας ἠθικῆς. Τὸ δεινὸν δι' ἡμᾶς εἶναι ὅτι, ὑπάρχοντος ἅπαξ νόμου ὅστις ἀπηγόρευε τὸν τέταρτον γάμον, ὁ βασιλεὺς παρέβαινε σκανδαλωδῶς τὸν νόμον τοῦτον, καὶ ὅτι, ἐνῷ ἡ ἁρμοδία ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ ἐπετίμησεν αὐτὸν ἕνεκα τούτου, ἡ μὲν Δυτικὴ Ἐκκλησία ἐπροστάτευσε τὸ σκάνδαλον, ὁ δὲ πατριάρχης Εὐθύμιος ἐνόμισεν ὅτι αἴρει αὐτὸ ἐκ μέσου συγχωρῶν τὴν παράβασιν. Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Λέων δὲν ἐνόμισεν ἀποχρῶσαν τὴν τοιαύτην συγγνώμην, διὰ τοῦτο μετὰ τέσσαρα ἔτη, ἐν ἀρχῇ τοῦ 912 ὀλίγας ἡμέρας πρὶν ἢ ἀποθάνῃ συνήνεσε νὰ ἀνακληθῇ ἐκ τῆς ἐξορίας ὁ Νικόλαος καὶ νὰ ἀποδοθῇ αὐτῷ ἡ διοίκησις τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ἐξωσθέντος καὶ ἐξορισθέντος τοῦ Εὐθυμίου. Τοιουτοτρόπως, λέγει ὁ Πίχλερ, ἡ Ρώμη ἑαυτὴν καὶ μόνην εἶχεν αὖθις νὰ αἰτιᾶται, ἐὰν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐπροστάτευσε τὸν πατριάρχην αὐτῆς κατὰ τῆς παπικῆς ἀποφάσεως. Καὶ οὐ μόνον τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνέλαβεν ὁ Νικόλαος ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ καὶ κυβερνήτης τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας κατέστη. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος Ϛ' τῇ 11 Μαΐου 912 βασιλεῖς παρέμειναν ὁ παῖς Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος καὶ ὁ τοῦ Λέοντος ἀδελφὸς Ἀλέξανδρος, ὅστις διεξάγων τὴν πραγματικὴν ἀρχὴν ἀπέβαλεν ἐκ τῆς αὐλῆς τὴν Ζωήν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος ἀπεβίωσε τῇ 6 Ἰουνίου 913, μικρὸν δὲ πρὸ τοῦ θανάτου διορίσας τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ ἀνηλίκου Κωνσταντίνου κατέστησε προϊστάμενον αὐτῶν τὸν πατριάρχην Νικόλαον. Ναὶ μὲν μετὰ παρέλευσιν ἑνὸς μόλις ἔτους ἀνεκλήθη δι' αὐλικῆς ῥᾳδιουργίας παρὰ τῷ βασιλεῖ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ἥτις προσλαβοῦσα νέους συμβούλους ἀπεμάκρυνε πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐκ τῆς αὐλῆς τὸν Νικόλαον, ἀλλ' ὁ πατριάρχης περιορισθεὶς οὕτως εἰς μόνην τῆς Ἐκκλησίας τὴν διοίκησιν δὲν ἔμεινεν ἄπρακτος· ἐνησχολήθη ἤδη ἀνενδότως περὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰρήνης, ἥτις ἐξηκολούθει ταραττομένη οὐχὶ τόσον ἕνεκα τῆς κατ' ἀρχὰς περὶ τὰ πράγματα ἐπισυμβάσης διαφωνίας ὅσον ἕνεκα τῶν δημιουργηθέντων ἐν τῷ μεταξὺ προσωπικῶν συμφερόντων.

Τῷ ὄντι, ὅτε ἐγένετο πατριάρχης ὁ Εὐθύμιος, ἄλλοι μὲν τῶν ἀρχιερέων δυσωπούμενοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἐπείσθησαν νὰ λυθῇ ὁ κατ' αὐτοῦ ψηφισθεὶς ἀφορισμός, διατη-

ρουμένης πάντοτε τῆς τοῦ τετάρτου γάμου ἀπαγορεύσεως, ἄλλοι ὅμως συντασσόμενοι ἀκριβέστερον μετὰ τοῦ Νικολάου ἐπέμενον ἀποκρούοντες τὴν τοιαύτην τοῦ πράγματος οἰκονομίαν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι, οἱ κληθέντες Νικολαΐται, ἐξεβλήθησαν τῶν ἐπισκοπῶν αὐτῶν, αἵτινες ἐδόθησαν εἰς τοὺς ὀνομασθέντας Εὐθυμιανούς. Βραδύτερον δέ, ὅτε ἀνέλαβε τὰ πράγματα ὁ Νικόλαος, ἀνέλαβον συγχρόνως τινὲς τῶν φίλων αὐτοῦ τὰς ἐπισκοπάς των καὶ ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων τούτων μεταβολῶν παρήχθησαν φυσικῷ τῷ λόγῳ πολλαὶ ἀνωμαλίαι καὶ διαιρέσεις. Ἐν τούτοις αἱ διαιρέσεις αὗται δὲν ἐπήγαγον ἤδη πραγματικάς τινας διαφωνίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος σπουδαῖος λόγος περὶ ἄρσεως ἢ διατηρήσεως τοῦ κατ' αὐτοῦ ψηφισθέντος ἀφορισμοῦ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ὑπάρξῃ· ὥστε Νικολαΐται καὶ Εὐθυμιανοὶ συνεφώνουν τανῦν πρὸς ἀλλήλους, ἀφοῦ ἀμφότεροι ἤθελον τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ τετάρτου γάμου· ἀλλ' εἰς πολλὰς ἐπαρχίας ὑπῆρχον διπλοῖ ἀρχιερεῖς, οἱ μὲν ὑπὸ τοῦ Εὐθυμίου οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ Νικολάου προχειρισθέντες. Ἐντεῦθεν αἱ διαιρέσεις καὶ αἱ ἀνωμαλίαι, τὰς ὁποίας ἐζήτησεν ὁ πατριάρχης νὰ κατευνάσῃ διὰ πλείστης συνέσεως καὶ μετριοπαθείας. Οὕτω λ. χ. εἰς Θήβας διέταξε τὸν στρατηγὸν Ἑλλάδος νὰ συναθροίσῃ τοὺς χριστιανούς, νὰ παραστήσῃ εἰς αὐτοὺς ἐντόνως τὸ ἄτοπον τοῦ νὰ διαπληκτίζωνται ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ προσκαλέσῃ τοὺς μὲν περὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον νὰ τελῶσι τὴν λειτουργίαν ἐν τῷ καθολικῷ τοὺς δὲ ἀντιπολιτευομένους νὰ συνέρχωνται ἐν ταῖς λοιπαῖς ἐκκλησίαις, ἵνα μὴ ταράττεται οὕτως ἡ τάξις, μέχρις οὗ εὐδοκήσῃ ἡ θεία χάρις νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν εἰρήνην αὐτῆς ἐν τῷ χριστεπωνύμῳ πληρώματι. Ἀλλαχοῦ δὲ προέτρεπε τοὺς κατόχους τῶν μητροπόλεων ἀρχιερεῖς νὰ εἶναι ἐπιεικεῖς πρὸς τοὺς προκατόχους. Ἐπὶ παραδείγματος ἔγραφε πρὸς τὸν Κυζίκου Ἰγνάτιον «συμπαθῶς ἔχειν πρὸς τὸν κατασχόντα τὴν ἐν Κυζίκῳ ἐκκλησίαν πρὸ τῆς σῆς ὁσιότητος» καὶ ἐν γένει ἐκ παντὸς τρόπου ἐπροσπάθησε νὰ συμβιβάσῃ τὰ πρόσωπα, ἵνα προβῇ ἔπειτα εἰς τὴν ἀπὸ κοινοῦ τῶν πραγμάτων ρύθμισιν.

Ἡ Παναγία
(Ἐκ τοῦ θαυμασίου βυζαντιακοῦ μωσαϊκοῦ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ἐν τῇ μητροπόλει Κιέβου, τοῦ παριστῶντος τὸν Εὐαγγελισμόν)

Ἀφ' ἑτέρου ἐπιμένων εἰς τὸν πόθον τὸν ὁποῖον ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν εἶχε τοῦ νὰ διατελῇ ἡνωμένη μετὰ τῆς Δυτικῆς, ὁσασδήποτε καὶ ἂν ἔπασχε παρὰ ταύτης ἀδικίας, ἔγραφε πρὸς τὸν διάδοχον τοῦ Σεργίου πάπαν Ἀναστάσιον Γ' ἐπιστολήν, δι' ἧς, ἀφοῦ παρέστησε διὰ πολλῆς ἐπιεικείας καὶ εὐπρεπείας ὁπόσον ἐλύπησεν αὐτὸν ἡ διαγωγὴ τοῦ προκατόχου του, ἔπειτα ἐδικαιολόγησεν ἀξιοπρεπέστατα τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ πολίτευμα

ἐπὶ τῆς τετραγαμίας ἀμφισβητήσεως, καὶ ἐπὶ τέλους προέτρεψε τὸν πάπαν νὰ ταχθῇ μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, κατακρίνων μὲν τὰ προηγουμένως γενόμενα ρίπτων δὲ πάντα ἐκεῖνα εἰς κεφαλὴν τῶν κακουργησάντων. Καὶ ἐπειδὴ ἀπάντησις μὲν ἐκ Ρώμης ἐπὶ μακρὸν χρόνον οὐδεμία ἦλθε, διὰ τὴν αὐτόθι ἐπικρατοῦσαν ἀνωμαλίαν, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐξωρίσθη αὖθις ἡ Ζωὴ ἐκ τῆς αὐλῆς καὶ πᾶσα ἡ πραγματικὴ ἀρχὴ περιῆλθεν εἰς τὸν συνετὸν Ρωμανόν, ὁ πατριάρχης Νικόλαος ἀπεφάσισε τελευταῖον νὰ προβῇ εἰς τὴν ρύθμισιν τοῦ περὶ τετραγαμίας ζητήματος διὰ μόνης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ὅθεν συνεκάλεσε τῷ 921 ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδον μεγάλην, ἐν ᾗ, «ἁπάντων ἑνωθέντων μητροπολιτῶν τε καὶ κληρικῶν τῶν ἀπὸ Νικολάου πατριάρχου καὶ Εὐθυμίου διεσχισμένων», συνετάχθη *τόμος ἑνώσεως*, ὅστις ἰσχύων ἄχρι τοῦδε παρ' ἡμῖν εἰς τὰ περὶ τετάρτου γάμου διαλαμβάνει περὶ τούτου ἐπὶ λέξεως τάδε· «Καὶ λοιπὸν ἀποφαινόμεθα κοινῇ γνώμῃ καὶ κρίσει, ἀπό γε τοῦ παρόντος ἔτους, ὅ ἐστι ἑξάκις χιλιοστὸν τετρακοσιοστὸν εἰκοστὸν ὄγδοον, ἐπινεμήσεως ὀγδόης, τέταρτον γάμον μηδενὶ τολμᾶσθαι ἀλλ' εἶναι ἀπόβλητον παντελῶς· καὶ τόν, εἴ τις ἐπὶ τοιοῦτον ἐλθεῖν συνοικέσιον προθυμηθείη, πάσης ἀπεστερημένον εἶναι συνάξεως ἐκκλησιαστικῆς, καὶ αὐτῆς τῆς πρὸς τὸν ἅγιον ναὸν εἰσόδου ἀλλότριον, μέχρις ἂν ἐπιμένοι τῷ συνοικεσίῳ. Τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν ἁγίοις ἔδοξε πατράσι, καὶ ἡμεῖς δὲ τὴν γνώμην ἐκδηλοτέραν ποιοῦντες ὡς ἀλλότριον αὐτὸν τῆς χριστιανικῆς πολιτείας ἀποκηρύττομεν». Διὰ τῆς τοιαύτης περὶ τοῦ τετάρτου γάμου διατάξεως ἐπεκυρώθη μὲν ἀπὸ κοινοῦ ἡ περὶ αὐτοῦ ἀνέκαθεν ἐπικρατήσασα ἐν τῇ Ἀνατολῇ δοξασία συνεβιβάσθησαν δὲ ὅσον ἔνεστιν οἱ διάφοροι τρόποι τοῦ σκέπτεσθαι ὡς πρὸς τὴν εἰδικὴν περίπτωσιν τοῦ βασιλέως Λέοντος· διότι, ἀπαγορευομένου μὲν ἐν τῷ μέλλοντι τοῦ τετάρτου γάμου, ἐκαλύπτετο τὸ γενόμενον ἀνόμημα· ὁριζομένου δὲ ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη γίνεται κατὰ τὰ ἀνέκαθεν τοῖς ἁγίοις πατράσι δόξαντα, ἀπεδοκιμάζετο, εἰ καὶ σιωπηρῶς, τὸ ἀνόμημα ἐκεῖνο.

Ἅμα δὲ ἐξεδόθη ὁ *τόμος ἑνώσεως*, ὁ Νικόλαος, εἰ καὶ μηδεμίαν ἔλαβεν ἀπάντησιν εἰς τὴν πρὸς τὸν Ἀναστάσιον Γ' ἐπιστολὴν αὐτοῦ, καὶ εἰς ἑτέρας τινὰς ἀποπείρας συνεννοήσεως, τὰς ὁποίας βραδύτερον ἐπεχείρησε πρὸς τὸν πάπαν Ἰωάννην τὸν Ι', ἐνόμισε χρέος του νὰ γράψῃ αὖθις πρὸς τὸν πάπαν τοῦτον, προτρέπων αὐτὸν ν' ἀποδεχθῇ τὰ ἀποφασισθέντα, «ἵνα, διελάμβανεν ἐπὶ λέξεως ἡ ἐπιστολή, καὶ τῆς τῶν σκανδάλων λελυμένης αἰτίας, ἡ πρὸς ἀλλήλους ἀποστολὴ καὶ συνομιλία τὴν ἀνακαίνισιν δέξηται, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦ ἱεροῦ ὑμῶν ὀνόματος ἡ ἀνάρρησις μετὰ τῆς ἡμῶν τεταπεινωμένης κλήσεως ἐν τοῖς ἱεροῖς συνάπτηται διπτύχοις». Ὁ Ἰωάννης Ι' εἶχε διατελέσει ἐραστὴς τῆς Θεοδώρας καὶ διὰ τῆς προστασίας αὐτῆς ἀνηγορεύθη ἀρχιερεύς. Ἀλλὰ καίτοι ἦτο κακοηθέστατος ἄνθρωπος ἔδειξεν ἀρκετὴν ἱκανότητα καὶ δραστηριότητα περὶ τὴν διοίκησιν τῶν πραγμάτων τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν κατὰ τῶν Σαρακηνῶν ἄμυναν, καὶ ἐνόησεν ὅτι, ἵνα εὐδοκιμήσῃ περὶ πάντα ταῦτα, ἔχει ἀνάγκην νὰ διατηρῇ φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίαν καὶ ἐκκλησίαν. Ὅθεν ἐξαπέστειλε τελευταῖον δύο ἀποκρισιαρίους, οἵτινες ἀνεκαίνισαν τὴν μεταξὺ τῆς Δυτικῆς καὶ Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κοινωνίαν ἀποδεξάμενοι τὰ γενόμενα, ἂν ὄχι ὡς μέλλοντα νὰ ρυθμίσωσι τὸ ζήτημα τῆς τετραγαμίας ἐν τῇ Δύσει, τοὐλάχιστον ὅμως ὡς ἔχοντα ἀναμφισβητήτως κῦρος ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅπερ συνεπήγετο τὴν ἀποδοκιμασίαν τῶν ὑπὸ τοῦ πάπα Σεργίου πεπραγμένων.

Ἡ ἧττα λοιπὸν τοῦ ἀρχιερέως τῆς Δύσεως ὑπῆρξε προφανής, ἡ δὲ ἧττα αὕτη δὲν συνετέλει βεβαίως εἰς τὸ νὰ πείσῃ τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀνατολῆς ὅτι δικαίως ἀπήτει νὰ ρυθμίζῃ κατὰ τὸ δοκοῦν τὰ ἐκκλησιαστικὰ αὐτῶν πράγματα. Ἀλλ' ἔμελλεν οὗτος

μετ' οὐ πολὺ νὰ καταφέρῃ πληγὴν βαρυτέραν εἰς τὰς κυριαρχικὰς αὐτοῦ ἀξιώσεις διὰ διαγωγῆς ἔτι [illegible]τέρας. Ὁ πατριάρχης Νικόλαος Μυστικὸς ἀπεβίωσε τῇ 15 Μαΐου 925, ἀφοῦ ἐποίμανε τὸ χριστιανικὸν τῆς Ἀνατολῆς πλήρωμα ἐπὶ τριάκοντα ὅλα ἔτη, περιλαμβανομένων καὶ τῶν τεσσάρων ἐνιαυτῶν τῆς ἐξορίας του, ἐνῷ ἐν τῷ αὐτῷ διαστήματι ἀνεβιβάσθησαν εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν τῆς Ρώμης θρόνον τρισκαίδεκα πάπαι ἀπὸ Φορμόζου

Εἰκὼν ἐκ τοῦ Λειτουργικοῦ Βασιλείου τοῦ Α' παριστῶσα τὸ δραμα τοῦ Ἰεζεκιήλ. Ἔργον τέχνης τοῦ Θ' αἰῶνος (Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη Παρισίων)

μέχρις Ἰωάννου τοῦ Ι'. Ὁ Νικόλαος δὲν ἀνεδείχθη καθ' ὅλα ἄριστος ἐν μόνῳ τῷ περὶ τετραγαμίας ζητήματι ἀλλὰ συνέδραμε μετ' ἐξαιρέτου φρονήσεως τὴν βασιλείαν, μάλιστα ἐπὶ Ρωμανοῦ, περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν τε ἐσωτερικῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας. Ἔπταισεν ὅμως ἅπαξ καὶ διὰ τοῦ πταίσματος τούτου παρεσκεύασεν ἄκων μέγα τῇ Ἐκκλησίᾳ σκάνδαλον. Ὁ Ρωμανός, ἀφοῦ ἀνεβίβασεν εἰς τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα τοὺς τρεῖς πρεσβυτέρους αὐτοῦ υἱούς, τὸν Χριστοφόρον, τὸν Στέφανον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον, ἀπεφάσισε κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Βασιλείου τοῦ μακεδόνος νὰ καταστήσῃ τὸν νεώτερον, ὀνόματι Θεοφύλακτον, ἐπίδοξον διάδοχον τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου. Αὕτη ἡ ἐντὸς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οἰκογενείας ἕνωσις τῶν δύο ἀνωτάτων ἐξουσιῶν ἦτο ἤδη ἄτοπος· καὶ ὅμως ὁ Νικόλαος ὄχι μόνον δὲν ἀπέτρεψεν ἀπὸ τοῦτο τὸν Ρωμανὸν ἀλλὰ καὶ ἔτι ἀτοπώτερόν τι ἔπραξε, κείρας ὀλίγους πρὸ τοῦ θανάτου μῆνας κληρικὸν καὶ χειροτονήσας ὑποδιάκονον, καὶ σύγκελλον προχειρισάμενος τὸν Θεοφύλακτον ἐκεῖνον, ὅστις ἦτο

παῖς ἔτι μόλις ὀκταέτης. Ὁπόσον ἡμαρτημέναι ἐπεκράτουν τότε περὶ ἱερωσύνης δοξασίαι, ἀφοῦ ἄνθρωπος οἷος ὁ Νικόλαος Μυστικὸς δὲν ἐδίσταζε νὰ ἐπιχειρῇ τοιαύτας ἀλλοκότους πράξεις! Τὸν Νικόλαον διεδέχθη ἐν τούτοις ὁ μητροπολίτης Ἀμασείας Στέφανος, ὅστις ὅμως δὲν διῴκησε τὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰμὴ μόλις ἐπὶ τριετίαν, ἀποθανὼν τῇ 15 Ἰουλίου 928. Τότε ὁ Ρωμανός, θέλων νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ υἱοῦ του, ἅμα ἡλικιωθέντος, ἀπήτησεν ὥστε ὁ τοῦ Στεφάνου διάδοχος Τρύφων νὰ ὑποσχεθῇ πρὸ τῆς χειροτονίας ὅτι θέλει παραιτηθῇ ἅμα φθάσῃ εἰς μέτρον ἡλικίας ὁ Θεοφύλακτος. Ἀλλὰ μετὰ τριετίαν πάλιν ὁ Ρωμανός, φοβηθεὶς μήπως ὁ Τρύφων ἀποποιηθῇ νὰ δώσῃ παραίτησιν ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι, ἀπεφάσισε νὰ λάβῃ αὐτὴν ἄνευ ἀναβολῆς· καί, ἀντιστάντος τοῦ Τρύφωνος, μετεχειρίσθη τέχνασμα σκανδαλωδέστατον. Ὁ μητροπολίτης Καισαρείας Θεοφάνης, ἄνθρωπος μηδὲν ἔχων ἱερὸν καὶ ὅσιον, καὶ διὰ τὴν κτηνώδη αὐτοῦ δίαιταν ἐπικαλούμενος χοῖρος, πλησιάσας τὸν πατριάρχην ὡς φίλος, τῷ εἶπεν ὅτι οἱ περὶ βασιλέα ἄλλην αἰτίαν μὴ ἔχοντες ἵνα ἐπιτύχωσι τὴν ζητουμένην παραίτησιν λέγουσι τὸν πατριάρχην ἀγράμματον. Ὅθεν προέτρεψε τὸν Τρύφωνα νὰ ἀποστομώσῃ τοὺς ἐναντίους του γράφων ἐνώπιον ἁπάσης τῆς συνόδου ὁλόκληρον τὴν ὑπογραφήν του κατὰ τὸν τύπον. Ὁ δέ, ὢν ἄνθρωπος ἁπλούστατος, ὑπέγραψεν ἀμέσως ἐπὶ χάρτου

Λειτουργικὸν τοῦ Ι' αἰῶνος
Εἰκὼν ἀλληγορικὴ παριστῶσα τὴν Νύκτα καὶ τὴν Αὐγὴν συνοδευούσας τὸν προφήτην Ἡσαΐαν
(Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη Παρισίων)

«Τρύφων ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης»· καὶ ἀπέστειλε τὸν χάρτην διὰ τοῦ πρωτοθρόνου του εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις διέταξεν ἤδη νὰ γραφῇ ἄνωθεν τῆς ὑπογραφῆς ἡ παραίτησις, καὶ δυνάμει τοῦ πλαστοῦ τούτου ἐγγράφου κατεβίβασεν ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν Τρύφωνα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεοφύλακτος δὲν ἦτο ἔτι εἰμὴ 14 ἐτῶν ἔμεινε χηρεύων ὁ θρόνος μέχρις οὗ φθάσῃ τοὐλάχιστον εἰς τὸ ἑκκαιδέκατον ἔτος, καθ' ὃ εἶχε χειροτονηθῆ ὁ τοῦ Βασιλείου υἱὸς Στέφανος· καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ρωμανὸς ἐζήτησε τὴν ἐπιδοκιμασίαν καὶ τὴν σύμπραξιν τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης. Ἐὰν ὑπῆρξε περίστασις καθ' ἣν ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ρώμης ὤφειλε νὰ ποιήσῃ χρῆσιν οὐχὶ μὲν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων, τὰ ὁποῖα οὐδέποτε νομί-

μως ἐκτήσατο, ἀλλὰ τοῦ ἀείποτε ἀναγνωρισθέντος παρὰ τῶν ἡμετέρων προεδρικοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἀξιώματος αὐτοῦ, ἦτο βεβαίως ἡ παροῦσα. Ὁ πάπας ἐδικαιοῦτο καὶ ὤφειλε νὰ ἀποτρέψῃ τὸν Ρωμανὸν ἀπὸ τοῦ βουλεύματος τοῦ νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον παῖδα ἑκκαιδεκαέτη· ἐδικαιοῦτο καὶ ὤφειλε νὰ ἀποδοκιμάσῃ τὸ γενόμενον περὶ τὴν παραίτησιν τοῦ Τρύφωνος σκάνδαλον. Ὁ δὲ τότε πάπας Ἰωάννης ΙΑ', ὁ τῆς Μαροκίας υἱός, οὐδὲν τούτων πράξας, ἀπ' ἐναντίας ἐξαπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποκρισιαρίους, ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ὁποίων τῇ 2 Φεβρουαρίου 933 ἐχειροτονήθη πατριάρχης ὁ νεανίσκος Θεοφύλακτος. Ὁ Θεοφύλακτος ἐπατριάρχησεν ἐπὶ 24 περίπου ἔτη, καὶ κατὰ τὸν Γλυκᾶν «οὐδὲν ἐνέλιπεν ὃ μὴ μετεχειρίζετο χείριστον», διατηρῶν δισχιλίους ἵππους, πωλῶν ὅλα τὰ ἀξιώματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς ποικίλην ἄλλην ἐκτρεπόμενος ἀτοπίαν. Καὶ ὅμως οὐ μόνον ὁ Ἰωάννης ΙΑ' ἐπέβαλεν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν τοιοῦτον ἱεράρχην ἀλλ' οὐδ' ἐκ τῶν διαδεξαμένων αὐτὸν ἐν τῷ διαστήματι ἐκείνῳ πέντε παπῶν, Λέοντος Ζ', Στεφάνου Θ', Μαρίνου Β', Ἀγαπητοῦ Β' καὶ Ἰωάννου ΙΒ', φαίνεταί τις μεριμνήσας περὶ τῆς οὕτως ὑβριζομένης Ἐκκλησίας ἡμῶν. Οὐδ' ἦτο δυνατὸν νὰ μὴ συμβῶσι τὰ τοιαῦτα, ἀφοῦ ἐκτὸς τῆς ἄλλης ἀνωμαλίας, ἥτις ἐπεκράτει τότε ἐν Ρώμῃ, ὁ τελευταῖος τῶν παπῶν ἐκείνων Ἰωάννης ΙΒ', ὁ ἔγγονος τῆς Μαροκίας, ἦτο καὶ αὐτὸς νεανίας ἐννεακαίδεκα ἐτῶν, καὶ εἰς τοσαύτην ἐξετραχηλίσθη ἀναίσχυντον βίου ἀκολασίαν ὥστε οἱ ἱστορικοὶ τῆς Δύσεως λέγουσιν ὅτι ἡ αἰδὼς διακωλύει αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ διατρίψωσι περὶ τὰ καθέκαστα τῆς διαγωγῆς του.

Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία δυσκόλως τῇ ἀληθείᾳ ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ πῶς ὤφειλε νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν τοιούτων κυβερνητῶν· καὶ τόσῳ ὀλιγώτερον ἠδύνατο νὰ ἐννοήσῃ τοῦτο ὅσῳ δύο μῆνας μετὰ τὴν εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον ἀνάβασιν τοῦ Ἰωάννου ΙΒ', ἀποθανόντος τελευταῖον τοῦ Θεοφυλάκτου τῇ 27 Φεβρουαρίου 956, ἐχειροτονήθη πατριάρχης ὁ θεῖος ἐκεῖνος καὶ ζέων τῷ πνεύματι Πολύευκτος, περὶ οὗ ἐρρήθη ὅτι «ὡς ἄλλος Ἰωάννης Χρυσόστομος παρὰ πολλῶν ἐγνωρίζετο καὶ ἐλέγετο καὶ οὐκ ἐλέγετο μόνον ἀλλὰ καὶ ἐφαίνετο», καὶ ὅστις μετὰ πλείστης ὅσης ὀρθοφροσύνης καὶ γενναιοφροσύνης διῴκησε τὰ πράγματα ἐπὶ 14 περίπου ἔτη. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἑπτὰ αὐτοῦ διάδοχοι μέχρι τοῦ Μιχαὴλ Κηρουλαρίου ὑπῆρξαν ἄνδρες χρηστοί, παραβαλλόμενοι πρὸς τοὺς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἱεράρχας τῆς Ρώμης, καὶ ἂν δὲν ἀνέδειξαν πάντοτε τὴν ἀπαιτουμένην τοῦ χαρακτῆρος δύναμιν, ἂν δὲν ἐφάνησαν πάντοτε, ὅσον ὤφειλον, αὐστηροὶ πρὸς τὰ ἀτοπήματα τῶν βασιλέων, ἂν οἱ ἴδιοι ἐνίοτε περιέπεσον εἰς ἀτοπήματά τινα, εἶχον ὅμως τοὐλάχιστον τὴν αἰδημοσύνην τοῦ νὰ φαίνωνται ὅτι ἐπιμελοῦνται περὶ τῆς ἐνδεχομένης διορθώσεως τῶν ὑφισταμένων καταχρήσεων. Καθ' ὅλον δὲ τοῦτο τὸ διάστημα ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία διετήρησε μὲν ἀναπολλοτρίωτον τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς δὲν ἔπαυσε δὲ ἀναγνωρίζουσα τὰ πρωτεῖα τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης, ὅτε ἐπὶ Κηρουλαρίου ἐπανελήφθη αἴφνης ἡ ἐπὶ Φωτίου ἔρις. Ὑπῆρξεν ἄρά γε ἡ τροπὴ αὕτη τῶν πραγμάτων τοσοῦτον ἀπροσδόκητος ὅσον φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως μετὰ τὴν ἐπίμονον ταύτην ἐπιθυμίαν ἣν ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἔδειξεν ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ τοῦ νὰ διατηρήσῃ τὰ ἀνέκαθεν καθεστῶτα εἰς τὰς πρὸς τὸν ἀρχιερέα Ρώμης σχέσεις αὐτῆς; Ὄχι τῇ ἀληθείᾳ. Καθὼς πολλάκις εἴπομεν, τὴν μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως διάστασιν ἐπήγαγον ἀπαραιτήτως ἀφορμαὶ ἀπ' αἰῶνος ὑφιστάμεναι, αἱ δὲ ἀφορμαὶ αὗται, ἀντὶ νὰ ἐκλείψωσι κατὰ τοὺς τελευταίους ἐκείνους χρόνους, ἀπ' ἐναντίας εἴπερ ποτὲ παρωξύνθησαν. Αἱ πλησιέσταται τῆς διαστάσεως αἰτίαι, κατὰ τὴν ἐνάτην, δεκάτην καὶ ἑνδεκάτην ἑκατονταετηρίδα, ἦσαν ἡ ἵδρυσις τῆς νέας δυτικῆς αὐτοκρατορίας, τὴν ὁποίαν ἡ ἀνατολικὴ δὲν ἤθελε νὰ ἀναγνωρίσῃ, καὶ ἡ ἀδιάκοπος προστάθεια τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ρωμαίων

τοῦ νὰ μεταβάλῃ τὰ πρωτεῖα αὐτῆς εἰς κυριαρχίαν. Ἡ μεταξὺ τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν ἀντιζηλία δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ σπουδαίαν μεταξὺ αὐτῶν ρῆξιν, διότι, ἐπειδὴ ἑκατέρα περιεσπᾶτο ὑπὸ δεινῶν ἄλλων ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν δυσχερειῶν, οὐδεμία ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ εὐλόγως ὅτι θέλει καταβάλει τὴν ἑτέραν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ πάπαι ἕνεκα τῆς ἠθικῆς αὐτῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους καταπτώσεως δυσκόλως ἠδύναντο νὰ μεταχειρισθῶσιν ὡς πρὸς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν τὸ ἀγέρωχον καὶ ἐπιτακτικὸν αὐτῶν ὕφος, καὶ ἀφ' ἑτέρου οἱ ἡμέτεροι δὲν ἤθελον νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τῆς ἀθλίας ἐκείνης καταστάσεως τῶν ἐν Ρώμῃ πραγμάτων, ἵνα διαλύσωσι πᾶσαν πρὸς αὐτὴν σχέσιν, ἐκ τούτου συνέβη ὅτι ἐν τῷ διαστήματι τῶν τελευταίων 150 περίπου ἐνιαυτῶν ἐκόπασεν ἡ ἐπὶ Φωτίου ἐγερθεῖσα τρικυμία. Ἀλλ' ἡ παπικὴ ἀρχή, εἰ καὶ μὴ δυναμένη νὰ ἐπιβάλῃ ἀμέσως εἰς τὴν Ἀνατολὴν τὴν ἀπόλυτον αὐτῆς θέλησιν, δὲν ἔπαυσεν οὐδὲ τότε ἐπιδιώκουσα τὸν προαιώνιον αὐτῆς σκοπὸν διὰ δύο ἐμμέσων τρόπων· τὸ μὲν δηλητηριάζουσα τὴν κοινὴν τῆς Εὐρώπης γνώμην διὰ παντὸς εἴδους συκοφαντίας κατὰ τῆς Ἀνατολῆς τὸ δὲ ἀγωνιζομένη νὰ ἀνακτήσῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἂν ὄχι ἄλλο, τοὐλάχιστον τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν, αἵτινες οὐ μόνον πολιτικῶς ἀλλὰ καὶ ἐκκλησιαστικῶς εἶχον ἀποσπασθῆ ἀπ' αὐτῆς. Μέχρι τίνος βαθμοῦ οἱ λειτουργοὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας προσεπάθουν νὰ διαδώσωσιν εἰς τὴν Εὐρώπην τὴν καθ' ἡμῶν ὕβριν, χλεύην καὶ περιφρόνησιν, ὁ ἀναγνώστης τὸ ἠξεύρει ἤδη ἐκ τῶν διαβοήτων ἐκθέσεων τοῦ ἐπισκόπου Κρεμώνης Λουιτπράνδου, ὅστις ἦλθεν ἐπὶ Νικηφόρου εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς πρέσβυς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Δύσεως Ὄθωνος Α'. Ἐν δὲ τῇ κάτω Ἰταλίᾳ οἱ πάπαι ἀντέταξαν εἰς τοὺς ἡμετέρους πρῶτον μὲν τοὺς ἐγχωρίους ἔπειτα δὲ τοὺς αὐτοκράτορας τῆς Δύσεως καὶ ἐπὶ πᾶσι τοὺς Νορμαννούς, πρὸς οὓς κατ' ἀρχὰς ἀμφιβόλως πολιτευόμενοι συνεμάχησαν ἐπὶ τέλους, κατορθώσαντες δι' αὐτῶν νὰ καταλύσωσι τὸ τῆς ἀνατολικῆς βασιλείας κράτος ἐν ὅλῃ τῇ χερσονήσῳ. Ταῦτα δὲ πάντα δὲν ἦτο δυνατὸν εἰμὴ νὰ ἐρεθίσωσι τὰ πνεύματα ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ νὰ προκαλέσωσιν ἐπὶ τέλους τὴν ἀνανέωσιν τῆς πάλης, ὁσηδήποτε καὶ ἂν ἦτο ἡ ἐπιθυμία τῶν ἡμετέρων τοῦ νὰ ἀποφύγωσιν αὐτήν. Τόσῳ δὲ μᾶλλον ἠρεθίσθη ἡ κοινὴ γνώμη ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὅσῳ ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Εὐσταθίου καὶ τοῦ πάπα Ἰωάννου ΙΘ', περὶ τὰ τέλη τῆς βασιλείας Βασιλείου Β', οἱ ἡμέτεροι μετὰ τοσαύτην μακροθυμίαν πρὸς ἄκρους ἀρχιερεῖς ἥκιστα σεβαστοὺς ἐνόμισαν δίκαιον νὰ ζητήσωσι τοὐλάχιστον τὴν τῶν πρεσβείων πρὸς τὴν Ρώμην ἰσότητα, ἀλλ' ἡ Δυτικὴ Ἐκ-

Ὁ πάπας Λέων Θ'
(Συλλογὴ Βατικανοῦ)

κλησία ἀπέκρουσε τὴν ἐπιεικῆ βεβαίως ταύτην πρότασιν. Καὶ τοῦτο πότε; Ἐνῷ παρεκτὸς τῆς ἄλλης κακοηθείας καὶ ἀναρχίας ἥτις ἐπεκράτει ἐν Ρώμῃ ἐπὶ ἡμιόλιον ἤδη ἑκατονταετηρίδα, ἐν ἔτει 1045, ὁ πάπας Βενέδικτος Θ' ἐξεποίησε διὰ τακτικοῦ συμβολαίου τὴν ἀρχιερωσύνην εἰς τὸν συγγενῆ αὐτοῦ Γρηγόριον Ϛ' ἀντὶ χιλίων λιτρῶν ἀργύρου, κατὰ δὲ τὸ ἑπόμενον ἔτος τρεῖς πάπαι ἤδρευον συγχρόνως ἐν Ρώμῃ, ὁ Γρηγόριος Ϛ', ὁ Σίλβεστρος Γ' καὶ ὁ Βενέδικτος Θ', ὥστε ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ διακρίνῃ τις τίνα ἐξ αὐτῶν ὤφειλε νὰ ἀναγνωρίζῃ ὡς κεφαλὴν αὐτῆς ἡ καθόλου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία. Οὕτω δὲ εἶχον τὰ πράγματα καὶ τὰ πνεύματα ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει, ὅτε τῇ 25 Μαρτίου 1043 ἐχειροτονήθη οἰκουμενικὸς πατριάρχης ὁ Μιχαὴλ Κηρουλάριος.

Ὁ πατριάρχης Μιχαὴλ ἦτο ἄνθρωπος ὀξύς, πολυπράγμων, φίλαρχος καὶ φιλόδοξος. Ὁ Ἐφραίμιος λέγει αὐτὸν θερμουργὸν ἄνδρα, ὑπερόπτην τῶν νόμων· καὶ τὰ πράγματα αὐτὰ μαρτυροῦσιν, ὅτι, ὀλίγον σεβόμενος τὰ καθεστῶτα ἐν αὐτῇ τῇ Κωνσταντινουπόλει, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνεχθῇ παραλόγους ἐξωτερικὰς ἀξιώσεις. Εἴδομεν ὅτι ἦτο εἷς ἐκ τῶν εὐπατριδῶν οἵτινες συνώμοσαν κατὰ τῆς ἀθλίας κυβερνήσεως τοῦ Μιχαὴλ Δ' ἢ μᾶλλον τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ὀρφανοτρόφου. Καὶ τότε μὲν ἐξωρίσθη καὶ ἐδημεύθη, γενόμενος δὲ βραδύτερον πατριάρχης ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Θ' διέζησεν ἐν εἰρήνῃ μετὰ τοῦ βασιλέως τούτου, εἰς ὃν ὤφειλε τὴν ἀρχιερωσύνην, καὶ ὅστις ἄλλως τε προθύμως μετ' αὐτοῦ συνέπραττεν ἐν παντί. Ἀλλὰ τρία περίπου ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου ὁ Μιχαὴλ συντελέσας, καθ' ἃ προϊστορήσαμεν, εἰς τὴν ἀνάρρησιν τοῦ ἀρχηγέτου τῶν Κομνηνῶν, τοσοῦτον ἀγερώχως ἐπολιτεύθη ὥστε μετ' οὐ πολὺ ἠνάγκασε τὸν καλὸν κἀγαθὸν ἐκεῖνον ἄνδρα νὰ ἐξώσῃ αὐτὸν τοῦ πατριαρχείου. Χαρακτὴρ τοιοῦτος δυσκόλως ἠδύνατο νὰ συμβιβάσῃ τὰ μεταξὺ τῆς Δύσεώς καὶ τῆς Ἀνατολῆς ὁσημέραι προαγόμενα πάθη καὶ ἀντικρουόμενα συμφέροντα. Οὐδὲν ἧττον δὲν ἠξεύρομεν ἂν αὐτὸς τῳόντι ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνανέωσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ῥήξεως. Οἱ Δυτικοὶ βεβαιοῦσι μὲν ὅτι αἴφνης ἐν ἔτει 1053, ἤτοι δεκαετίαν ὅλην ἀφ' ἧς ἀρχιεράτευσε καὶ τετραετίαν ἀφ' ἧς προεχειρίσθη πάπας ὁ Λέων Θ', ὁ Μιχαὴλ ἔκλεισεν ὅλας τὰς ἐκκλησίας τῶν Λατίνων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀφήρεσε τὰ μοναστήριά των ἀπὸ τοὺς ἡγουμένους αὐτῶν· ἀλλὰ περὶ τοῦ γεγονότος τούτου ἐπιτρέπεται νὰ ἀμφιβάλλωμεν μέχρι τινός. Οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων χρονογράφων ἀναφέρει αὐτό. Ὁ Λέων Θ', ἐν τῇ ἐπιστολῇ ἣν κατὰ τὸ ἑπόμενον ἔτος ἔγραψε πρὸς τὸν πατριάρχην Μιχαὴλ καὶ εἰς ἣν μετ' ὀλίγον θέλομεν ἐπανέλθει, μνημονεύει μὲν τοῦ διωγμοῦ ἐκείνου ἀλλ' ὄχι ὡς πράγματος ἀναμφισβητήτου, διότι ὁμιλῶν περὶ αὐτοῦ λέγει· «καθάπερ ἐπληροφορήθημεν». Καὶ ἔπειτα ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Μιχαήλ, εἰς ἣν ἀπεκρίνετο οὕτως ὁ Λέων Θ', ἦτο κατὰ τὴν ὁμολογίαν τοῦ Ἑργενροῖθερ φιλικωτάτη καὶ ὅσον ἐνδέχεται συνδιαλλακτική· ὥστε δὲν ἐννοοῦμεν τῇ ἀληθείᾳ πῶς ὁ πατριάρχης οὗτος ἤθελεν ἐπὶ τοσοῦτον ἄλλα πράττει καὶ ἄλλα γράφει. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Ἀχρίδος Λέων συνέταξε τότε συγγραφήν τινα σταλεῖσαν εἰς τοὺς ἀνὰ τὴν Δύσιν ἀρχιερεῖς, δι' ἧς προσέβαλλε τὰ ἔθιμα μᾶλλον ἢ τὰ δόγματα αὐτῶν, μὴ πραγματευόμενος εἰμὴ περὶ ἀζύμων, νηστειῶν καὶ προσευχῶν, καὶ ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ὑπελήφθη ὡς ὑποκινηθεῖσα ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Λέων Θ' ἀπήντησε διὰ τρόπου ὑβριστικωτάτου εἰπὼν πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι κατὰ κοινὴν φήμην ἐκάθισέ ποτε (κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς ὀγδόης ἑκατονταετηρίδος) ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως γυνή· ἐννοεῖται ὅτι ἡ φήμη αὕτη ἦτο ἐπίσης γελοία καὶ ἀνυπόστατος ὅσον ἦτο καὶ ἡ περὶ τῆς παπίσσης Ἰωάννης. Ἀλλὰ ὁπωσδήποτε καὶ ἂν εἶχον τὰ περὶ τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης τοῦ ἀρχιεπισκόπου Λέοντος καὶ ὅσω-

δήποτε ὑβριστικὴ ἂν ἦτο ἡ πρὸς αὐτὸν ἀπάντησις τοῦ πάπα, ταῦτα δὲν ἦσαν ἱκανὰ νὰ προκαλέσωσι τὴν μετ' ὀλίγον ἐκραγεῖσαν θύελλαν. Ὅθεν ἐρχόμεθα εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν ἀναμφισβητήτων καὶ σπουδαιοτέρων γεγονότων ὅσα ἀμέσως αὐτῆς προηγήθησαν.

Κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1054 ἔγραψαν,ἐκ πολιτικῶν κυρίως ἀφορμῶν κινούμενοι, ὅ,τε βασιλεὺς Κωνσταντῖνος καὶ ὁ πατριάρχης Μιχαὴλ πρὸς τὸν πάπαν Λέοντα Θ' ἐπιστολὰς ἐν πνεύματι εἰρήνης καὶ ὁμονοίας συντεταγμένας. Τὰς ἀπαντήσεις αὐτοῦ ὁ πάπας ἔπεμψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τριῶν ἀποκρισιαρίων. Γράφων πρὸς τὸν βασιλέα ἐπήνεσε τὴν θεοσεβῆ καὶ εἰρηνόφιλον αὐτοῦ πολιτείαν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν ἀποστολικὸν θρόνον, ἐπεκαλεῖτο δὲ τὴν προστασίαν αὐτοῦ κατὰ τῶν περικειμένων πολεμίων, ἰδίως τῶν Νορμαννῶν, ὧν ἐντούτοις πρὸ ὀλίγων ἔτι μηνῶν, Ἰουνίῳ 1053, εἶχεν ἐπικυρώσει ἁπάσας τὰς ἐν Καλαβρίᾳ γενομένας κατακτήσεις καὶ ὅσας ἐν τῷ μέλλοντι ἤθελον διαπράξει ἐν Σικελίᾳ. Καί, ἐνῷ οὕτω συνέπραττε τὸ καθ' ἑαυτὸν εἰς τὴν ἀπογύμνωσιν τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, συγχρόνως παρεπονεῖτο ἐπὶ τοῖς ἀγερώχοις τρόποις τοῦ πατριάρχου, συνιστῶν δὲ τοὺς ἀπεσταλμένους αὐτοῦ ἔλεγεν ὅτι οὗτοι εἶναι ἐπιτετραμμένοι νὰ ἀναφέρωσιν ἀκριβέστερον τὰ περὶ τῶν παρεκτροπῶν τοῦ Μιχαήλ. Πρὸς δὲ τὸν τελευταῖον τοῦτον ἀποκρινόμενος ἐπήνει μὲν ὡσαύτως αὐτὸν ἐπὶ τῇ εἰρηνοφίλῳ αὐτοῦ διαθέσει καὶ τῇ προαιρέσει πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς πλήρους ἑνότητος ἐξέφραζεν ὅμως ἐνταυτῷ τὴν λύπην του, διότι ἤκουσε περὶ αὐτοῦ πολλὰ ἄτοπα, τὰ ὁποῖα δυσκολεύεται νὰ πιστεύσῃ· ἰδίως ὅτι ἀμέσως ἐκ λαϊκοῦ ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος, ὅτι ἐζήτησε νὰ καταπατήσῃ τὰ προνόμια τῶν πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, ὅτι σφετερίζεται τὸν τίτλον τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ ὅτι διέπραξε διωγμὸν κατὰ τῶν Λατίνων, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι τελοῦσι δι' ἀζύμων τὴν εὐχαριστίαν. Ἐπὶ τέλους ὁ πάπας ἔψεγε τὸν Μιχαὴλ διά τινα ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ ἔκφρασιν, ἥτις ἐφαίνετο παριστῶσα τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν ὡς μεμονωμένην καὶ ὑποδεεστέραν τῆς Ἀνατολικῆς, ἀλλ' ἐξέφραζε τὴν ἐλπίδα ὅτι οὗτος θέλει ἐπανορθώσει τὰ γενόμενα καὶ καταστήσει πραγματικὴν τὴν πλήρη εἰρήνην.

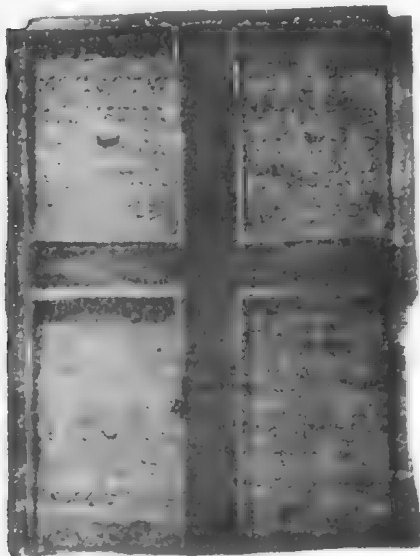
Αἱ κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς μεγάλης ρήξεως διαμειφθεῖσαι ἑκατέρωθεν αὗται ἐπιστολαὶ δέον νὰ ἐξετασθῶσιν ἐνταῦθα παρ' ἡμῶν ἀκριβέστερον. Τὸ κείμενον τῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως σταλέντων γραμμάτων δὲν σῴζεται, ἀλλ' αὐτὸς ὁ πάπας βεβαιοῖ ἐν ταῖς ἀπαντήσεσιν αὐτοῦ ὅτι συνετάχθησαν ἐν πνεύματι εἰρήνης καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς τὸν ἀποστολικὸν θρόνον τῆς Ρώμης. Πῶς δὲ ὁ ἀρχιερεὺς τῆς πόλεως ταύτης ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὰς ὁμολογουμένας παρ' αὐτοῦ τοιαύτας διαθέσεις τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας καὶ Μοναρχίας; Διὰ κρυφῆς συμπράξεως μετὰ τῶν Νορμαννῶν, δι' ἀπειλῶν, διὰ κατηγοριῶν παραγεγραμμένων, διὰ κατηγοριῶν περὶ πραγμάτων τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν ἔτι βεβαιωμένα, διὰ σοφιστικῶν παρεξηγήσεων καὶ διὰ σκανδαλωδῶν φημῶν περὶ ἀνυπάρκτων πραγμάτων. Τὸ ζήτημα τῆς ἀμέσου ἀπὸ λαϊκοῦ σχήματος πρὸς τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ὕψος προαγωγῆς εἶχεν ἤδη συζητηθῆ πολλάκις μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἐπὶ Ταρασίου, ἐπὶ Νικηφόρου, ἐπὶ Φωτίου, καὶ δὲν εἶχε ποτὲ δώσει ἀφορμὴν εἰς σπουδαίαν διένεξιν. Ὡσαύτως καὶ ἡ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἐπωνυμία ἦτο ἐπὶ πέντε καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδας ἀδιαλείπτως ἤδη ἐν χρήσει χωρὶς νὰ διακωλυθῇ ἐκ τούτου ἡ εἰρηνικὴ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν συμβίωσις. Δὲν ἠξεύρομεν ἀκριβῶς τί ἔπραξεν ὁ πατριάρχης Μιχαὴλ ὡς πρὸς τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἀφ' ἧς οἱ Ἄραβες ἐγένοντο κύριοι τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μοναρχία καὶ Ἐκκλησία ἠναγκάσθησαν πολλάκις νὰ ἐπεμβῶσιν εἰς τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν χειροτονίαν τῶν πατριαρχῶν ἐκείνων, διότι ἕνεκα τῶν καταδρομῶν ἃς

πασχεν αὐτόθι ἡ χριστιανικὴ πίστις, παντελῶς ἔλειπον ἐκ διαλειμμάτων οἱ πρὸς συντήρησιν αὐτῆς ἀπαιτούμενοι λειτουργοί· καὶ οὐδὲ ἐλογίσθη ποτὲ ἄτοπος αὕτη ἡ ἐξ ἀκαταμαχήτου ἀνάγκης καὶ πρὸς συντήρησιν τῆς πίστεως διδομένη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως συνδρομὴ εἰς τὰς ἐκκλησίας ἐκείνας. Ἀλλά, ἔλεγεν ὁ Λέων Θ', ἡ ἐπιστολὴ τοῦ πατριάρχου περιέχει φράσιν τινὰ σκοποῦσαν νὰ ἐλαττώσῃ τὸ ἀξίωμα τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ὅμως καθ' ἣν δίδει ἑρμηνείαν τῆς φράσεως ταύτης αὐτὸς ὁ Ἑργενροῖθερ οὐδεμίαν αὕτη περιεῖχε σπουδαίαν κατὰ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας προσβολήν, καθὸ ἁπλῶς παρατηροῦσα ὅτι, περιληφθέντος τοῦ ὀνόματος τοῦ πάπα ἐν τοῖς διπτύχοις τοῦ Βυζαντίου, οὗτος θέλει μνημονεύεται εἰς ὅλας τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, ἐνῷ τἀνάπαλιν τὸ τοῦ Κηρουλαρίου ὄνομα δὲν θέλει τύχει νέας μνημονεύσεως εἰμὴ ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ ἐκκλησίᾳ, τῇ ρωμαϊκῇ (1). Δὲν ὑπελείπετο λοιπὸν εἰμὴ ὁ μόνος διωγμὸς ὃν ἔπαθον, κατὰ τὰ φημιζόμενα, οἱ Λατῖνοι ἐν Κωνσταντινουπόλει. Περὶ τούτου εἶχε βεβαίως ὁ πάπας καὶ δικαίωμα καὶ καθῆκον νὰ ζητήσῃ ἐξηγήσεις. Πρῶτον ὅμως δὲν ἦτο παντάπασι βέβαιον ἂν τὸ πρᾶγμα συνέβη, καὶ τούτου δὲ δοθέντος ἄδηλον ἦτο μέχρι τίνος δὲν προεκλήθη ὑπὸ τῆς αὐθαδείας καὶ τῆς ὕβρεως ἀνθρώπων οἵτινες μετ' ὀλίγον ἀπέδειξαν ὅτι οὐδὲν κατὰ τοῦτο ἐγνώριζον ὅριον· καὶ ἔπειτα προκειμένου νὰ ἀπαντήσῃ εἰς ἐπιστολὰς τοσοῦτο πρὸς αὐτὸν εὐλαβεῖς ὁ πάπας, ἀντὶ νὰ περιορισθῇ εἰς μόνην τὴν θρυλουμένην ἐκείνην ἀδικίαν, ἐξετράπη εἰς τοσαύτας ἄλλας κατηγορίας καὶ ἐλάλησεν ἐν γένει εἰς τρόπον τοσοῦτον ἀπειλητικὸν ὥστε ἦτο πρόδηλον ὅτι ἐζήτει προφάσεις διενέξεων. Ὁ δὲ τρόπος καθ' ὃν ἐπολιτεύθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει οἱ ἀποκρισιάριοι αὐτοῦ, καὶ μάλιστα ὁ προϊστάμενος αὐτῶν καρδινάλιος Οὔμβερτος, καθίστησι τοῦτο ἔτι μᾶλλον ἀναμφισβήτητον.

Οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ πάπα, ἀφικόμενοι κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1054 εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἔτυχον παρά τε τῷ βασιλεῖ καὶ τῷ πατριάρχῃ ἐντίμου δεξιώσεως ἀλλ' ὁ πατριάρχης ἀπέφυγε πᾶσαν πρὸς αὐτοὺς συζήτησιν περὶ τῶν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τὰς ὁποίας ἐκόμισαν περιεχομένων κατηγοριῶν, μὴ θέλων νὰ ἐπιτρέψῃ τῷ ἀρχιερεῖ τῆς Ρώμης δικαιοδοσίαν ἣν οὗτος ἐπεζήτει ἀποκλειστικήν, ἐνῷ αὕτη ἀνῆκεν εἰς τὸ σύνολον τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἐκκλησίας. Τότε ὁ Οὔμβερτος, ὅστις ἤθελεν ἐξάπαντος νὰ προξενήσῃ σκάνδαλα, συνέταξε καὶ ἐδημοσίευσεν ἀπάντησιν εἰς τὰς αἰτιάσεις τὰς ὁποίας ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Λέων εἶχεν ἀπευθύνει κατὰ τῶν Λατίνων. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ συζητήσῃ ἐπισταμένως τὰ πράγματα ἐξετραχηλίσθη εἰς ὕβριν δεινοτάτην, ὠνόμασε τὴν Ἀνατολὴν πατρίδα πάσης αἱρέσεως, ἐπεσώρευσε κατὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας διαφόρους ἀνυπάρκτους μύθους καὶ κατηγόρησεν ἰδίως τὸν πατριάρχην ὅτι ἀναβαπτίζει τοὺς Λατίνους, ὅπερ αὐτὸς ὁ Κηρουλάριος ἀπεφήνατο ἐπὶ συνόδου ὅτι εἶναι συκοφαντία. Μὴ ἀρκούμενος δὲ εἰς ταῦτα συνέταξε καὶ ἑτέραν συγγραφὴν κατὰ τοῦ ἕλληνος μοναχοῦ Νικήτα Στηθάτου, ὅστις εἶχεν ὡσαύτως γράψει πρό τινος κατὰ τῶν ἀζύμων, ἀλλὰ μετὰ πλείστης ὅσης μετριότητος. Τὰς εἰς τοὺς Λατ νους ἀπο-

(1) Ταῦτα εἶναι ἀσαφῆ. Τοῦ πάπα τὸ ὄνομα εἶχεν ἀφαιρεθῆ ἐκ τῶν διπτύχων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τῷ 1009 περίπου ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Σεργίου (1009—1019) ἕνεκα τῆς περὶ τὸ δόγμα τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγ. Πνεύματος καινοτομίας τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὴν περὶ τούτου λοιπὸν μομφὴν τοῦ πάπα ἀπαντῶν ὁ Κηρουλάριος, ὅστις ἄλλως ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ 1054 ἰσχυρίσθη πλημμελῶς ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ πάπα ἀπὸ τοῦ 563 μ. Χ. εἶχεν ἐξαλειφθῆ ἀπὸ τῶν διπτύχων τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ οὐδέποτε ἔκτοτε ἐνεγράφη ἐν αὐτοῖς) δικαιολογεῖ τὴν ἀφαίρεσιν καταχρίνων τὴν ἀξίωσιν ἣν εἶχεν ὁ πάπας νὰ μνημονεύηται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἀνατολῆς, ἐνῷ τὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐμνημονεύετο μόνον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ρώμης, οὐχὶ δὲ ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Δύσεως.

διδομένας καινοτομίας ὁ Νικήτας δὲν ἐχαρακτήρισεν ὡς αἵρεσιν ἀλλ' ὡς παρέκβασιν ἁπλῆν τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας, ἔλεγε δὲ τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν πασιφανῆ τῆς ὅλης οἰκουμένης ὀφθαλμόν. Εἰς ἀπάντησιν ὁ Οὔμβερτος τὸν ὠνόμαζε τυχοδιώκτην, ὄνον, ἐπικούρειον, πόρνον, ἀρχιαιρετικόν, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἐνώπιον τοῦ σκανδάλου τούτου οἱ ἡμέτεροι ἐπολιτεύθησαν μετὰ τῆς συνήθους αὐτῶν μετριοπαθείας. Ὁ μὲν βασιλεὺς ὑπεχρέωσε τὸν Νικήταν νὰ ἀνακαλέση ὅσα ἔγραψε καὶ νὰ καύση μάλιστα τὴν συγγραφήν του. ὁ δὲ πατριάρχης ἐπέμενε μὲν πάντοτε ἀξιῶν ὅτι τὰ ἀνὰ χεῖρας ἀντικείμενα δὲν ἠδύναντο νὰ συζητηθῶσιν εἰμὴ ἐπὶ παρουσίᾳ καὶ τῶν ἄλλων πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἐξηκολούθει δὲ κοσμίως πρὸς τοὺς πρέσβεις πολιτευόμενος, μέχρις οὗ οὗτοι ἔπαυσαν ἀποδίδοντες αὐτῷ τὰ ἴσα, ἀλλὰ καὶ τότε περιωρίσθη εἰς τὸ νὰ διακόψῃ πᾶσαν πρὸς αὐτοὺς σχέσιν καὶ νὰ ἀπαγορεύσῃ αὐτοῖς τὴν τέλεσιν τῆς θείας λειτουργίας ἐν τῇ ἐνορίᾳ του.

Σταυροθήκη τοῦ Θ' αἰῶνος

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα περὶ τὰ μέσα Ἰουλίου 1054, ἤτοι ἕνα περίπου μῆνα ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τῶν ἀποκρισιαρίων τοῦ Λέοντος Θ'. Ἀπέναντι τῶν ὑβριστικῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀρχιερέως τούτου τῆς Ρώμης, ἀπέναντι τῆς αὐθαδείας καὶ τῆς χλεύης τῶν ἀπεσταλμένων αὐτοῦ, οἱ ἡμέτεροι ἀπήντων ὅτι ἡ ἔρις αὕτη δέον νὰ ὑποβληθῇ εἰς τὴν κρίσιν τῆς ὅλης Ἐκκλησίας· καὶ ἐν τούτοις παραχωροῦντες εἰς αὐτοὺς ὅ,τι ἦτο δυνατὸν νὰ παραχωρήσωσι χωρὶς νὰ προδικασθῇ τὸ ὁριστικὸν ζήτημα, ὑπεχρέουν τὸν Νικήταν Στηθᾶτον ν' ἀποδοκιμάσῃ ἐπισήμως ὅσα κατὰ Λατίνων ἔγραψε. Τί ἄλλο ἠδύναντο εὐλόγως νὰ ἀπαιτήσωσιν οἱ περὶ τὸν Οὔμβερτον; Αὐτὸς ὁ Ἐργενροῖθερ ὁμολογεῖ ὅτι διὰ τῆς ἀποδοκιμασίας τοῦ Νικήτα ἐπέτυχον νίκην λαμπροτάτην. Ναὶ μὲν ὁ πατριάρχης Μιχαὴλ δὲν ἐδέχετο νὰ δικασθῇ ὑπ' αὐτῶν, ἐπικαλούμενος τὴν ἀπόφασιν τῆς ὅλης Ἐκκλησίας, ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι ἐπὶ ἑπτὰ ὅλους αἰῶνας δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν ἀποκλειστικὴν τοῦ πάπα δικαιοδοσίαν, χωρὶς ἐκ τούτου νὰ προκύψῃ ὁριστικὴ μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν δυτικῶν ρῆξις. Ὥστε οἱ τοποτηρηταὶ τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης ἠδύναντο κάλλιστα νὰ περιμείνωσι καὶ ἤδη τὴν συγκρότησιν τῆς προτεινομένης συνόδου, ἐπιφυλάττοντες, ἂν ἤθελον, τὰ ὑποτιθέμενα δικαιώματά των. Ἀλλ ἐξ ἀρχῆς ἐφάνη ὅτι δὲν εἶχον ἔλθει εἰς Κωνσταντινούπολιν εἰμὴ ἵνα προξενήσωσι σκάνδαλα. Ὅθεν τῇ 16 Ἰουλίου, ἐνῷ κλῆρος καὶ λαὸς ἦσαν συνηγμένοι ἐν τῷ ἱερῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ὁ Οὔμβερτος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν εἰσβαλόντες εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου καὶ ἀσεβῶς ταράξαντες τὴν θείαν λειτουργίαν προσῆλθον μέχρι τῆς ἁγίας τραπέζης, ἀπέθεσαν ἐπ' αὐτῆς ἀφορισμὸν κατὰ τοῦ πατριάρχου Μιχαὴλ καὶ ἔπειτα ἐξῆλθον ἐκτινάσσοντες τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν αὐτῶν καὶ ἐπικαλούμενοι τὴν θείαν δίκην! Ὁπόση ἦτο ἡ ἀνοχὴ καὶ μετριοπάθεια τῶν ἡμετέρων, οὐδέποτε ἀπεδείχθη λαμπρότερον ἢ κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην στιγμήν, καθ' ἣν ἓν νεῦμα τοῦ πατριάρχου ἠδύνατο νὰ ἐπαγάγῃ δεινὴν τῆς κακουργίας τιμωρίαν. Καὶ ὅμως ὁ ἱεράρχης ἡμῶν ἐπέτρεψε τὴν ἀβλαβῆ αὐτῶν ἐκ τοῦ ναοῦ ἔξοδον· μετὰ δὲ δύο ἡμέρας ἠδυνήθησαν ἐπίσης ἀβλαβῶς νὰ ἀπέλθωσιν ἐκ

Κωνσταντινουπόλεως, ἀφοῦ ἀπεχαιρέτισαν τὸν βασιλέα καὶ ἔλαβον παρ' αὐτοῦ τὰ εἰθισμένα δῶρα. Οὐδὲ τοῦτο ἤρκεσεν ἀλλὰ βασιλεὺς καὶ πατριάρχης, ἐξαντλοῦντες πάντα τρόπον συνδιαλλαγῆς, παρεκάλεσαν αὐτοὺς εἰς Σηλυβρίαν ἤδη ἀφικομένους νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἠμποροῦν εἰσέτι νὰ συμβιβασθῶσι τὰ πράγματα. Τῳόντι ὁ Οὔμβερτος καὶ οἱ ἄλλοι τοποτηρηταὶ ἐπέστρεψαν τῇ 20 Ἰουλίου· δυστυχῶς ὅμως ἀφ ἑνὸς οὗτοι εἰς οὐδεμίαν ἐπείθοντο νὰ ἔλθωσι σχέσιν πρὸς τὴν ἱερὰν σύνοδον καὶ οὐδεμίαν νὰ δώσωσιν ἐξήγησιν περὶ τοῦ ὑβριστικοῦ αὐτῶν ἐγγράφου, ἀφ' ἑτέρου ἡ κοινὴ γνώμη τῆς βασιλευούσης εἶχεν ἐπὶ τέλους τοσοῦτο παροξυνθῇ ὥστε δὲν ἠδύναντο ἤδη ἄνευ ἐσχάτου κινδύνου νὰ παρατείνωσι τὴν ἐν αὐτῇ διατριβήν, καὶ ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ προτρέψῃ αὐτοὺς νὰ ἀπέλθωσιν ὅσον τάχιστα ὁριστικῶς. Κάλλιστα δὲ ἔπραξε τοῦτο, διότι μόλις ἀνεχώρησαν ἐξερράγη, ἕνεκα τῆς κορυφωθείσης κατ' αὐτῶν ἀγανακτήσεως, στάσις, ἥτις μετὰ κόπου κατηυνάσθη.

Ἵνα πεισθῇ δὲ ὁ ἀναγνώστης ὁπόσον δίκαιον εἶχον νὰ ἀγανακτήσωσιν οἱ ἡμέτεροι, ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν ὅτι ὁ κατὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν περὶ αὐτόν, ἤτοι καθ' ὅλης τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἀφορισμός, ὁ ἀποτεθεὶς τῇ 16 Ἰουλίου ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης τῆς μεγάλης ἡμῶν μητροπόλεως, παρεκτὸς ποικίλων ἄλλων ὕβρεων, κατηγόρει αὐτοὺς 1) ὡς Σιμωνιακούς, 2) ὡς Οὐαλεσιανούς, 3) ὡς Ἀρειανούς, 4) ὡς Δονατιστάς, 5) ὡς Νικολαΐτας, 6) ὡς Σεβηριανούς, 7) ὡς Πνευματομάχους ἢ Θεομάχους, 8) ὡς Μανιχαίους, 9) ὡς Ναζαρηνούς, καὶ ἑνὶ λόγῳ ἠξίου ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία πρεσβεύει τὰς πλάνας ὅλων σχεδὸν τῶν αἱρέσεων ὅσαι προέκυψάν ποτε εἰς φῶς ἀπὸ καταβολῆς τοῦ χριστιανισμοῦ (1). Ἐννοεῖται ὅτι τὸ ἔγγραφον τοῦτο, ἀφοῦ δὲν ἀνεκλήθη, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ μείνῃ ἄνευ ἀποκρίσεως. Ὅθεν ὁ πατριάρχης Μιχαὴλ συγκαλέσας τὴν περὶ αὐτὸν σύνοδον ἀπεδοκίμασεν αὐτὸ διαρρήδην, ἰδίως ἐνδιατρίψας εἰς τὸ περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος ζήτημα· διότι οἱ περὶ τὸν Οὔμβερτον ἐν τῷ διαβοήτῳ αὐτῶν ἀφορισμῷ εἶχον τὴν ἀφροσύνην νὰ κατηγορήσωσι τοὺς ἡμετέρους πρὸς τοῖς ἄλλοις ὡς πνευματομάχους ἢ θεομάχους καθ' ὃ περιαιρέσαντας δῆθεν ἀπὸ τοῦ συμβόλου τὴν καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπόρευσιν τοῦ παναγίου πνεύματος.

Ὅταν ἐπραγματεύθημεν τὰ περὶ τῆς πάλης μεταξὺ τοῦ πατριάρχου Φωτίου καὶ τοῦ πάπα Νικολάου δὲν ἐδιστάσαμεν νὰ κατακρίνωμεν τὸν πρῶτον ὡς μὴ ἀρκεσθέντα νὰ ἀποκρούσῃ τὴν κυριαρχικὴν ἀξίωσιν τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης ἀλλ' ἀναμίξαντα εἰς τὴν προκειμένην ἔριν καὶ τὴν δογματικὴν διένεξιν. Ἐπὶ τῆς παρούσης ὅμως περιστάσεως ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι οἱ Δυτικοί, παρεκτὸς τῶν ἄλλων αὐτῶν ἀδικημάτων, περιέπεσον προσέτι εἰς τὸ λάθος τοῦ νὰ ἀναζωπυρήσωσι τὸ δογματικὸν σκάνδαλον. Ἐν τῷ διαστήματι τῶν 180 ἐτῶν ὅσα διῆλθον ἀπὸ Φωτίου μέχρι Κηρουλαρίου πᾶσα ἐπίσημος περὶ δογμάτων συζήτησις εἶχε βαθμηδὸν ἐκλείψει, αἱ δὲ μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν σχέσεις ἀπέβησαν, ἂν ὄχι πάντοτε φιλικαί, τοὐλάχιστον εἰρηνικαὶ ὁπωσοῦν. Αἱ διαφωνίαι ὅσαι ἐκ διαλειμμάτων συνέβαινον προέκυπτον ἐκ τῆς ἀξιώσεως ἣν οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ρώμης ἀείποτε εἶχον τοῦ νὰ ἐπιβάλωσι τὴν θέλησιν αὐτῶν εἰς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν, οὐχὶ δὲ ἐκ τῶν διαφωνιῶν ὅσαι ὑφίσταντο περὶ τὰ δόγματα καὶ τοὺς ἐξωτερικοὺς τῆς λατρείας τύπους. Αὐτὸς ὁ Νικήτας ὁ Στηθᾶτος, ὁ πρὸ μικροῦ τότε κατὰ τῶν καινοτομιῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γράψας, οὐδαμῶς ἔθιξε τὸ περὶ ἐκπορεύσεως ζήτημα, ὅτε αἴφνης οἱ περὶ τὸν Οὔμβερτον ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀνάγκης ἔφεραν πάλιν αὐτὸ εἰς μέσον καὶ ἐτράχυναν οὕτω τὰς ἀφορμὰς τῆς διαστάσεως. Οἱ δὲ ἡμέτεροι οὐ

(1) Ἁπλῶς καὶ μόνον διότι ἐν Ἀνατολῇ ἐφύησαν αἱ αἱρέσεις αὗται.

μόνον ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους κατὰ τὴν παροῦσαν περίστασιν προσηνέχθησαν μετὰ πλείστης ἀνοχῆς καὶ μετριοπαθείας ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ δράματος τούτου ἔδειξαν τὴν προαίρεσιν αὐτῶν τοῦ νὰ ἀφήσωσι μίαν πύλην ἠνεῳγμένην πρὸς τὴν συνδιαλλαγήν· διότι ἐν τῇ συνοδικῇ πράξει δι' ἧς ἀπεδοκιμάσθη καὶ ἐστηλιτεύθη ὁ λεγόμενος ἀφορισμὸς τοῦ Οὐμβέρτου καὶ συντροφίας οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐλογίσθησαν ὡς ἰδιογνωμόνως ἐνεργήσαντες καθ' ὅλα οὐχὶ δὲ ὡς γνήσιοι τοποτηρηταὶ τοῦ πάπα Λέοντος Θ', ὅστις ἄλλως τε εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ ἀποθάνει τῇ 19 Ἀπριλίου, πρὶν δηλαδὴ ἐκεῖνοι φθάσωσιν ἔτι εἰς Κωνσταντινούπολιν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι κατά τινας μεταγενεστέρους εἰς τῶν ἡμετέρων, ὁ πατριάρχης Μιχαήλ, συνεκρότησεν, εἴτε κατ' αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ ἔτος, 1054, εἴτε τῷ 1057, σύνοδον πολὺ μείζονα τῆς προτέρας, ἧς μετέσχον παρεκτὸς πολλῶν ἄλλων ἀρχιερέων ὅ,τε πατριάρχης Ἀντιοχείας καὶ οἱ μητροπολῖται Βουλγαρίας καὶ Κύπρου, καὶ ἥτις ἐξέτεμε (¹) τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τοὺς Λατίνους, ἐπικυρωθεῖσα καὶ ὑπὸ τῶν μὴ παρευρεθέντων ἐν αὐτῇ πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας καὶ Ἱεροσολύμων. Ἀλλ' ὁ μὲν Πίχλερ μετὰ δισταγμοῦ τινος μνημονεύει τῆς συνόδου ταύτης ὁ δὲ Ἐργενροῖθερ ὑπολαμβάνει αὐτὴν ὅλως ἀμφίβολον (²), βεβαιῶν ὅτι αἱ μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν σχέσεις, αἵτινες καὶ βραδύτερον ἐξηκολούθησαν μέχρι τινὸς ὑφιστάμεναι, δὲν ἔπαυσαν οὐδὲ κατὰ τὸν ὑπόλοιπον τῆς τοῦ Μιχαὴλ πατριαρχίας χρόνον· ὅτι δὲ μόνον ἄδηλον ὑπάρχει ὁποῖαί τινες ἀκριβῶς ἦσαν αἱ σχέσεις αὗται. Ὁπωσδήποτε ὅμως καὶ ἂν ἔχωσι τὰ περὶ τούτου, τὸ οὐδὲν ἧττον βέβαιον εἶναι ὅτι ἔκτοτε οἱ πάπαι ἀπελπισθέντες νὰ ἐπιτύχωσι τὴν εἰρηνικὴν ἀναγνώρισιν τῆς κυριαρχίας αὐτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπεφάσισαν ἤδη νὰ προπαρασκευάσωσι τὴν διὰ κατακτήσεων ἐκτέλεσιν τοῦ ἀκυιμήτου αὐτῶν βουλεύματος, μεταχειριζόμενοι πρὸς τοῦτο πρῶτον μὲν τοὺς Νορμαννοὺς καὶ μετ' οὐ πολὺ τοὺς σταυροφόρους. Πλὴν τούτου ἐκ τῆς ὅλης ταύτης μελέτης συνάγεται ἐπίσης ἀναμφισβητήτως ὅτι ἡ διαίρεσις τῶν Ἐκκλησιῶν δὲν προέκυψεν ἐκ δογματικῶν διαφωνιῶν ἀλλ' ἕνεκα πολιτικῶν συμφερόντων· ὥστε, ἅμα ἐξέλιπον τὰ πολιτικὰ ταῦτα συμφέροντα, ὅπερ εὐτυχῶς συνέβη ἤδη, καὶ ἅμα κατηργήθη ἡ κυριαρχία, ὅπερ ὡσαύτως συνέβη ὡς πρὸς μέγα μέρος τοῦ δυτικοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, οὐδὲν ὑπάρχει τὸ κωλῦον ἵνα ἀποκατασταθῇ ἡ ἕνωσις (³).

Ἕνωσιν δὲ λέγοντες ἐπαναλαμβάνομεν ὅτι ἐννοοῦμεν, κατὰ τὸ καὶ ἄλλοτε παρ' ἡμῶν ῥηθέν, οὐχὶ τὴν ἐσωτερικήν, τὴν δογματικὴν ἕνωσιν, ἀλλὰ μόνον τὴν ἐξωτερικήν, τὴν

(¹) Τῇ 20 Ἰουλίου 1054.

(²) Τοὐναντίον ὁ Ἐργενροῖθερ (Handb. der allg. Gesch. τομ. 2 σ.146) παραδέχεται ἀδιστάκτως τὴν συγκρότησιν τῆς συνόδου ταύτης, ὁ δὲ Πίλχερ παρατηρεῖ ἁπλῶς ὅτι τὰ κατὰ τὴν σύνοδον παραδίδονται ὑπὸ βυζαντινῶν μόνον συγγραφέων. Εἶναι δὲ αὐτὴ αὕτη ἡ σύνοδος περὶ ἧς ὁ Παπαρρηγόπουλος μικρὸν πρότερον ἐποιήσατο λόγον ὡς πραγματικῶς γενομένης.

(³) Ὁ Π. ἐννοεῖ τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας τῶν λεγομένων διαμαρτυρομένων, δὲν λαμβάνει ὅμως ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία ἀκριβῶς διὰ τοῦ χωρισμοῦ ἐκείνου ἐκτήσατο μείζονα συνοχὴν ἐν τῷ ὑπολειπομένῳ κράτει αὐτῆς καὶ κατέστη ἔτι αὐταρχικωτέρα καὶ μᾶλλον ἀδιάλλακτος καὶ ὅτι ἡ ἐν Τριδέντῳ κυρίως σύνοδος ἡ γενομένη μετὰ τὸ σχίσμα τοῦ προτεσταντισμοῦ καθιέρωσε πράγματι ἢ μᾶλλον ἐστερέωσεν ἐν τοῖς πράγμασι τὸ σχίσμα καὶ ἀπέναντι τῆς Ἀνατολῆς. Ἐπ' ἐσχάτων δὲ ἡ κυριαρχία περὶ ἧς ποιεῖται λόγον ὁ Π. ὡς καταργηθείσης, ὡς πρὸς μέγα μέρος τοῦ δυτικοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, μεῖζον ἔτι ἐν αὐτῇ τῇ Παπικῇ Ἐκκλησίᾳ προσεκτήσατο κῦρος διὰ τῆς ἐν Βατικανῷ Συνόδου τοῦ 1870— 871. Τὸ χωρίζον τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς ἰδίως εἶναι ἡ δογματικὴ διαφορά, ἔτι δὲ πλέον ἡ λεγομένη ὑπὸ τοῦ Παπαρρηγοπούλου «κυριαρχία», ἤτοι ἡ ἑνότης τῆς Ἐκκλησίας ὑφ' οἵαν ἔννοιαν νοεῖ αὐτὴν ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία καὶ ἡ ἔννοια αὕτη εἶναι ἡ ὑπὸ τὴν ὑπερτάτην καὶ ἀπόλυτον παπικὴν ἀρχὴν ἕνωσις τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ ἀδιάλλακτον τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Ἀνατολικήν.

πολιτικήν. Ὅσοι ὁμιλοῦσι περὶ δογματικῆς ἑνώσεως δὲν ἠξεύρουσι τί λέγουσι· διότι κανὲν ποτὲ ἔθνος δὲν θέλει συναινέσει νὰ ἀνταλλάξῃ τὰς ἰδίας πεποιθήσεις καὶ παραδόσεις ἀντὶ ἀλλοτρίων. Ἡ δογματικὴ λοιπὸν ἕνωσις εἶναι μακαρία κενή, ὄνειρον τὸ ὁποῖον οὐδέποτε θέλει γίνει πρᾶγμα. Τούτου ὅμως τεθέντος, λέγουσί τινες, τί σημαίνει ἡ ἐξωτερικὴ ἐκείνη ἕνωσις; Σημαίνει, ἀπαντῶμεν, τὴν μεταξὺ τῶν διαφόρων χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν εἰρήνην, προτιμοτέραν οὖσαν, ἂν μὴ ἀπατώμεθα, τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως ἥτις ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον ἐπεκράτησε μεταξὺ Δύσεως καὶ Ἀνατολῆς καὶ ἄχρι τοῦδε δυστυχῶς ἐπικρατεῖ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ ἑνὸς μέρους τῆς Δύσεως. Ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελέσωσι μίαν ἐπικράτειαν, ἔχουσαν τὴν αὐτὴν κυβέρνησιν καὶ τοὺς αὐτοὺς νόμους· ὅλαι ὅμως αἱ διάφοροι αὗται πολιτικαὶ κοινωνίαι ἠμποροῦν νὰ διατελῶσιν εἰς σχέσεις φιλικάς, νὰ ἔχωσιν ἡ μία παρὰ τῇ ἄλλῃ ἀντιπροσώπους, νὰ διεξάγωσι δι᾽ αὐτῶν πολλὰ κοινὰ συμφέροντα καὶ νὰ συντελῶσιν οὕτως εἰς τὴν ἀμοιβαίαν εὐημερίαν, καίτοι διατηροῦσαι ἑκάστη τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς καὶ ἀνεξαρτησίαν. Ἀνάλογόν τι ἤθελεν εἶσθαι εὐκταῖον νὰ γίνῃ ὡς πρὸς τὰς διαφόρους θρησκευτικὰς κοινωνίας· καὶ φρονοῦμεν ὅτι πρέπει νὰ εἶναί τις τυφλὸς ἵνα μὴ διακρίνῃ ὁπόσων ἀγαθῶν πρόξενος ἠδύνατο νὰ ἀποβῇ ἡ τοιαύτη ἕνωσις. Ἀλλά, λέγουσι πάλιν ἕτεροι, ἐκ τῆς ἑνώσεως δύναται νὰ διακινδυνεύσῃ ἡ ὕπαρξις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὅπερ δὲν διεσώθη εἰμὴ διὰ τοῦ χωρισμοῦ αὐτοῦ, καὶ ἰδίως διὰ τοῦ θρησκευτικοῦ χωρισμοῦ ἀπὸ τῆς Δύσεως. Τοῦτο ἦτο ἀληθὲς ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι. Τὴν σήμερον ὅμως τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος ὡς καὶ πάσης ἄλλης τὸ ἰδιάζον χαρακτηριστικὸν δὲν εἶναι ἡ θρησκεία, εἶναι ἡ ἐθνικὴ γλῶσσα, ἡ ἐθνικὴ συνείδησις, αἱ ἐθνικαὶ παραδόσεις. Ὀρθόδοξα ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ἔθνη, οἱ Ρῶσοι, οἱ Ρουμοῦνοι, οἱ Σέρβοι, οἱ Βούλγαροι, οἱ Ἀρμένιοι (¹). Ἀλλὰ διὰ τοῦτο οὔτε αὐτὰ ἔγιναν Ἕλληνες οὔτε οἱ Ἕλληνες ἔγιναν Ρῶσοι, Σέρβοι, Ρουμοῦνοι, Βούλγαροι ἢ Ἀρμένιοι. Ἀπ᾽ ἐναντίας ὅλοι οἱ Λατινοὶ ὅσοι ἐγκατεστάθησαν ἐν τῇ Ἀνατολῇ βαθμηδὸν καὶ κατ᾽ ὀλίγον ἐξελληνίσθησαν, διότι φύσει οἱ ὀλίγοι ἀποδέχονται τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα τῶν πολλῶν ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων διαβιοῦσι. Τούτου ἕνεκα τἀνάπαλιν αἱ ἐν Ἰταλίᾳ πολυάριθμοι ἑλληνικαὶ ἀποικίαι τῶν τελευταίων ἑκατονταετηρίδων ἐξιταλίσθησαν, καίτοι κατ᾽ ἀρχὰς ἐπρέσβευον δόγμα πολέμιον τοῦ ρωμαϊκοῦ (²). Ἡ Ὀρθοδοξία ὑπῆρξεν ἀπαραίτητον τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔρεισμα ἐν τῷ μέσῳ

Ψηφιδωτὸν παρὰ τὴν θύραν τοῦ ἐξωνάρθηκος τῆς μονῆς τοῦ Βατοπεδίου ἐν Ἁγίῳ Ὄρει

(¹) Οἱ ὀλίγοι ἀρμενόφωνοι ὀρθόδοξοι, οὓς πιθανῶς καὶ ἀναγκαίως ἐννοεῖ ὁ συγγραφεύς, καλοῦνται καὶ θεωροῦνται ἀρμενόφωνοι Ἕλληνες.

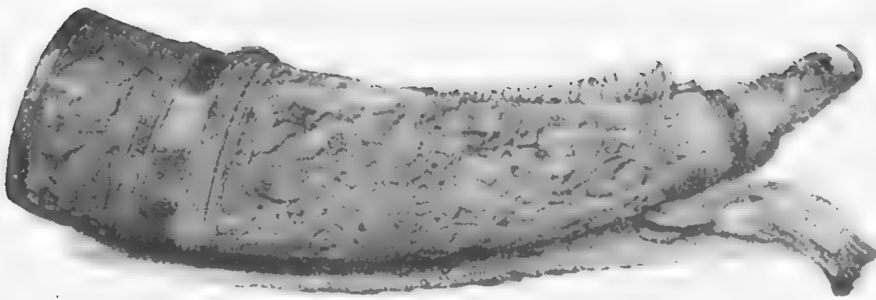
(²) Αἱ ἐν Ἰταλίᾳ ἑλληνικαὶ κοινότητες μέχρι τοῦ 1623 διετήρησαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τήν τε ἑλληνικὴν αὐτῶν γλῶσσαν καὶ τὴν διάταξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ᾽ ἀνεγνώριζον τὴν ὑπερ-

αἰῶνι, διότι τότε κύριον αὐτοῦ συστατικὸν ἦτο ἡ γλῶσσα, ἥτις καθ' ἑαυτήν, ἄνευ ἄλλων ἠθικῶν δυνάμεων, δὲν ἀποτελεῖ ἀκαταγώνιστον ἐθνικὸν προπύργιον κατὰ τῆς ξενικῆς ἐπιδράσεως. 'Αφ' ἧς ὅμως ἐν τῇ 13 ἑκατονταετηρίδι ὁ μεσαιωνικὸς ἡμῶν κόσμος ἤρχισεν ὅλως νὰ παρακμάζῃ καὶ ἐπέτειλεν εἰς τὸν ὁρίζοντα τῆς ἱστορίας ὁ νέος 'Ελληνισμός, ὅστις ἀναβαπτισθεὶς κατὰ μικρὸν εἰς τὸ ρεῦμα τοῦ ἀρχαίου ἀνέλαβε τὴν δύναμιν τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων καὶ τῆς ἐθνικῆς φιλοτιμίας, ἡ σχετικὴ ἀξία τῶν συστατικῶν αὐτοῦ ἐτροπολογήθη οὐσιωδῶς. Τὸ πάτριον θρήσκευμα δὲν ἔπαυσε μὲν οὐδὲ θέλει παύσει ἀποτελοῦν ἓν τῶν κυριωτάτων ἠθικῶν ἐλατηρίων τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐκπροσωπεῖ ἤδη αὐτὸ καὶ μόνον τὸν 'Ελληνισμὸν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ εἴπωμεν ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τείνωμεν χεῖρα ἀδελφικὴν πρὸς τὰς ἄλλας χριστιανικὰς κοινότητας· διότι οὕτω πράττοντες διακινδυνεύομεν τὴν ἐθνότητα ἡμῶν. Τούτου ἕνεκα τὸ καθ' ἡμᾶς πεπείσμεθα ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δὲν ἤθελε διστάσει νὰ παραδεχθῇ τὴν ἐξωτερικὴν ἕνωσιν τῶν 'Εκκλησιῶν. 'Αλλὰ τὸ δεινὸν εἶναι ὅτι τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ρώμης εἶναι τοσοῦτον ἱστορικῶς συνδεδεμένον μετὰ τοῦ δόγματος τῆς κυριαρχίας ὥστε πᾶσα ὡς πρὸς τὸ δόγμα τοῦτο παραχώρησις ἤθελεν ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν ἄρνησιν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ ἀξιώματος.

τάτην ἀρχὴν τοῦ πάπα ὅπως αἱ μέχρι νῦν σῳζόμεναι ἐν 'Ιταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ ἑλληναλβανικαὶ κοινότητες αἱ διατηρούμεναι μέχρι νῦν. Καὶ αἱ μὲν ἑλληναλβανικαὶ κοινότητες αὗται οὐ μόνον διατηροῦσιν ἐν τῇ 'Εκκλησίᾳ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ἄλλην διάταξιν τὴν ἑλληνικὴν ἀλλ' ἔχουσι καὶ σχολεῖα, κυρίως ἱερατικά, ἑλληνικά. Τοὐναντίον δὲ αἱ ἐν τῇ κάτω 'Ιταλίᾳ ἑλληνικαὶ κοινότητες, αἱ σήμερον ἀνερχόμεναι ἁπλῶς εἰς 17, ἐν τῇ οἰκογενείᾳ μόνον διατηροῦσι τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἔν τισι δημώδεσιν ᾄσμασιν, ἐν τῇ 'Εκκλησίᾳ ἔχοντες τὴν λατινικὴν καὶ ἐν τοῖς κοινοτικαῖς σχολαῖς τὴν ἰταλικήν.

'Ο "Αγιος Γεώργιος
('Εσμαραγδωμένον χρυσοῦν ἐγκόλπιον τοῦ ΙΑ' αἰῶνος. 'Ιδιωτικὴ συλλογὴ Σβενιγκορόντσκυ)

Κερατίνη σάλπιγξ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ

ΥΛΙΚΗ, ΗΘΙΚΗ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑΣ

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα ὅτε, ἐκλιπόντος τοῦ τελευταίου γόνου τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, ἀνηγορεύθη βασιλεὺς ὁ ἀρχηγέτης τῶν Κομνηνῶν. Τὸ κράτος, εἰ καὶ ἀπέβαλε περὶ τὰ τέλη τῆς περιόδου ταύτης τὴν κάτω Ἰταλίαν, εἶχεν οὐδὲν ἧττον ἔκτασιν μείζονα ἢ ὅτε ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ Βασίλειος ὁ μακεδών· διότι ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἀνεκτήθη ἡ Κρήτη, ἡ Κύπρος, ἡ Κιλικία, ἀξιόλογον τῆς Συρίας μέρος καὶ ἐν Εὐρώπῃ πᾶσα ἡ Βουλγαρία. Δύο νέοι πολέμιοι, οἱ Τοῦρκοι ἀπ' ἀνατολῶν καὶ οἱ Νορμαννοὶ ἀπὸ δυσμῶν, εἶχον μὲν ἐπιφανῆ ἀπό τινος χρόνου ἀλλ' οἱ στόλοι καὶ οἱ στρατοὶ τοῦ κράτους οἱ πρὸ μικροῦ ἔτι τοσοῦτο καιρίας κατενεγκόντες πληγὰς εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς καὶ εἰς τοὺς Βουλγάρους ἐφαίνοντο πλέον ἢ ἱκανοὶ νὰ ἀποτρέψωσι τοὺς ἐπικρεμασθέντας αὖθις εἰς τὸν ὁρίζοντα κινδύνους. Ἡ ὑπερτάτη ἀρχὴ εἶχε μὲν περιέλθει ἐσχάτως εἰς χεῖρας ἀσθενεῖς καὶ ἀνικάνους ἀλλ' οἱ διάσημοι στρατηγοὶ καὶ ναύαρχοι οἵτινες ἐξηκολούθουν διασῴζοντες τὰς παραδόσεις τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ καὶ τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ καὶ τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, ὁ Γεώργιος Μανιάκης, ὁ Νικηφόρος Καραντηνός, ὁ Κατακαλὼν Κεκαυμένος, ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς καὶ πλεῖστοι ἄλλοι, τοσαύτας ἐν τοῖς πεδίοις τῆς μάχης δρέψαντες δάφνας, ἦσαν ἕτοιμοι, καταλαμβάνοντες τὴν βασιλείαν, νὰ ἀνανεώσωσι τὰς λαμπρὰς ἡμέρας τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος. Οἱ πόροι τοῦ δημοσίου ταμείου ἦσαν ἀνεξάντλητοι. Μὴ λησμονήσωμεν ὅτι ὁ Βασίλειος Β', ἀφοῦ διεξήγαγεν ἐν διαστήματι 40 καὶ ἐπέκεινα ἐνιαυτῶν τοσούτους καὶ τηλικούτους πολέμους, καὶ ἀφοῦ κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ οὐδένα εἰσέπραξεν ἄμεσον φόρον, κατέλιπε περὶ τὰ 250.000.000 δραχμῶν ἀποταμίευμα. Μὴ λησμονήσωμεν ὅτι αἱ ἐτήσιαι εἰσπράξεις τοῦ κράτους τούτου συνεποσοῦντο εἰς 600.000.000 δραχμῶν καὶ ἐπέκεινα, ἰσοδυναμοῦντα σήμερον πρὸς 3000 ἑκατομμύρια· τοιούτους δὲ πόρους οὐδὲ κατ' ὄναρ ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ τότε ὁ δυτικὸς κόσμος, ὅστις πολὺ ἀπεῖχε τῆς παρ' ἡμῖν ἀκμαζούσης τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ποικίλης βιομηχανίας, ὧν ὑπόφορος τῶν ἡμετέρων, κατὰ τοῦτο, ὅπως σήμερον εἴμεθα ἡμεῖς ὑπόφοροι αὐτοῦ, ἔχων διοίκησιν ἀτελεσιάτην ἔτι, οὐδὲ δυνάμενος, πολλοῦ γε δεῖ, νὰ συγκροτήσῃ στρατοὺς καὶ στόλους, οἷοι ἦσαν οἱ τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους στόλοι καὶ στρατοί. Δὲν λέγομέν τι περὶ τῶν Μωαμεθανῶν, διότι τότε οὗτοι εἶχον περιέλθει εἰς τὴν ἐσχάτην παραλυσίαν καὶ ἀναρχίαν. Ἐν τῇ 11 λοιπὸν ἑκατονταετηρίδι τὸ κράτος τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦτο ἔτι τὸ πλουσιώτερον καὶ τὸ τεχνικώτερον διοικούμενον τῶν ἐπὶ γῆς κρατῶν· ἠδύνατο νὰ συγκροτήσῃ καὶ νὰ διατηρήσῃ πεζικὴν καὶ ναυτικὴν δύ-

ναμιν ἀξιόλογον καὶ ἀνεδείκνυεν ὁσημέραι ἡγεμόνας τῆς δυνάμεως ταύτης ἐγκρίτους. Ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς νομοθεσίας καὶ τῆς διοικήσεως εἶχε συμπληρωθῆ· ὁ δὲ μεσαιωνικὸς ἡμῶν κόσμος ἔφθασεν εἰς τὰ τελευταῖα αὐτοῦ συμπεράσματα ἀποδείξας τὸ τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ καὶ τὸ τί δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ. Ἂν ἡ ἀπόπειρα ἣν ἐπεχείρησε πρὸς θεραπείαν τῆς νοσηρᾶς αὐτοῦ κοινωνικῆς καταστάσεως διὰ τοῦ μεγάλου μεταρρυθμιστικοῦ βουλεύματος τῆς 8 καὶ τῆς 9 ἑκατονταετηρίδος εἶχεν ἀποτύχει, ὁ κυβερνητικός, ὁ οἰκονομικὸς καὶ ὁ στρατιωτικὸς ὀργανισμός, ὃν ἡ μακεδονικὴ δυναστεία πολυειδῶς συνεπλήρωσε καὶ ἐτελείωσεν ἐντὸς τῶν ὑπαρχόντων ὅρων τῆς κοινωνικῆς τοῦ κράτους καταστάσεως, ἐφαίνετο παραδόξως εὐδοκιμήσας καὶ ἀναδείξας αὐτὸ εἴπερ ποτὲ ἰσχυρὸν καὶ ἀκμαῖον.

Ἀλλ' οὐδεμία τέχνη δύναται νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν φύσιν, καὶ οὐδεὶς μηχανικὸς ὀργανισμός, ἔστω οὗτος τελειότατος, δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὰς ἐλλειπούσας ἠθικὰς καὶ ὑλικὰς τῶν ἐθνῶν δυνάμεις. Τὸ μεσαιωνικὸν ἡμῶν κράτος, ἤτοι τὸ ἐντεῦθεν τοῦ Ἀδρίου ἁπλούμενον, ἀπηρτίσθη διὰ τοῦ συνδυασμοῦ ποικίλων φυλῶν. Πρώτη ἐθνικὴ βάσις τοῦ κράτους τούτου εἰς τὸ κύριον αὐτοῦ μέρος ὑπῆρξεν ἡ ἑλληνικὴ φυλή, ἥτις κατεῖχε τὰς πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Κεραυνίων ὀρέων μέχρι τοῦ Ταινάρου χώρας, τὰς νήσους, τὰς παραλίας τῆς Ἰλλυρίας, τῆς Μακεδονίας, τῆς Θράκης, τοῦ Εὐξείνου πόντου καὶ ὅλα τὰ δυτικὰ τῆς μικρᾶς Ἀσίας παράλια. Μετὰ δὲ τῆς ἑλληνικῆς ταύτης φυλῆς συνηνώθησαν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἱδρυθείσης μοναρχίας ὅλαι αἱ φυλαὶ ὅσαι κατοικοῦσαι, εἰς μεσογειοτέρας πρὸς βορρᾶν τῶν Κεραυνίων καὶ τοῦ Ὀλύμπου μέχρι τοῦ Ἴστρου χώρας, εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς μικρᾶς Ἀσίας, εἰς τὴν Συρίαν καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον εἶχον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐξελληνισθῆ διὰ τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας καὶ τῆς διαδόσεως τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἀλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ ἑλληνισμὸς οὗτος, ὅ,τε ἀρχέγονος καὶ ὁ ἐπίκτητος, ἔπαθε δεινὰς ἀκρωτηριάσεις καὶ δὲν ἔπαυσεν ἔκτοτε ἐλαττούμενος. Ἀφ' ἧς, κατὰ τὴν 7 ἑκατονταετηρίδα, ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Συρία κατεκτήθησαν ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα τοσοῦτον ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἀραβικὴν ὥστε ὁ ἐν ἀρχῇ τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος ἀκμάσας πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Εὐτύχιος συνέταξε τὸ ἱστορικὸν αὐτοῦ ἔργον ἀραβιστὶ καὶ οὐχὶ ἑλληνιστί. Ὁ δὲ ἐν ἔτει 869 προσελθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὡς ἐπίτροπος τοῦ πατριάρχου Ἀντιοχείας, Θωμᾶς ὁ Τύριος, δυσκόλως ἐλάλει τὴν ἑλληνικήν· καὶ ἡ ἐπιστολὴ ἡ περιέχουσα τὴν ὀρθὴν καὶ ἀμώμητον πίστιν, πεμφθεῖσα δὲ πρὸς τοὺς Ἀρμενίους ἐν ἀρχῇ τῆς 9 ἑκατονταετηρίδος παρὰ τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων Θωμᾶ, συνετάχθη, καθ' ἃ ἐξ αὐτῶν τῶν χειρογράφων αὐτῆς συνάγεται, ἀραβιστί, ὑπὸ Θεοδώρου Ἀβουκαρᾶ, ἐπισκόπου Χαρρᾶν ἐν Φοινίκῃ, μετεφράσθη δὲ ἑλληνιστὶ ὑπὸ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ συγκέλλου Μιχαὴλ. Καὶ ἂν ὁ κλῆρος, ὅστις ἦτο καὶ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἓν τῶν κυριωτάτων ὀργάνων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, εἶχε τοσοῦτον ἀπομάθει τὴν ἑλληνικήν, ἠμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν ὁπόσον ἀμυδρὰ αὐτῆς ἴχνη ἐσῴζοντο παρὰ τοῖς λοιποῖς κατοίκοις· τοῦτο δὲ ἐξηγεῖ ἀποχρώντως διατί, ἐνῷ κατὰ τὴν 10 καὶ 11 ἑκατονταετηρίδα ἡ μοναρχία ἡμῶν ἀνέκτησε τοσαύτας χώρας καὶ πόλεις ἐν Συρίᾳ, δὲν ἠδυνήθη ποτὲ νὰ ἀσφαλίσῃ τὰς κατακτήσεις ταύτας.

Ἀλλ ἀπὸ τῶν ἀνατολικωτέρων τούτων χωρῶν μεταβαίνοντες εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς τοῦ κράτους ἐπαρχίας εὑρίσκομεν καὶ ἐνταῦθα τὸν ἑλληνισμὸν ὑποχωροῦντα ἀδιαλείπτως εἰς ἑτέρας φυλὰς καὶ γλώσσας. Εἴπομεν ἄλλοτε (ἐν ἀρχῇ τοῦ τρίτου τόμου) ὅτι ἔτι ἀπὸ τῆς 4 ἑκατονταετηρίδος ποικίλα βάρβαρα φῦλα, οὐννικά, γερμανικὰ καὶ πρὸ πάντων σλαυικὰ

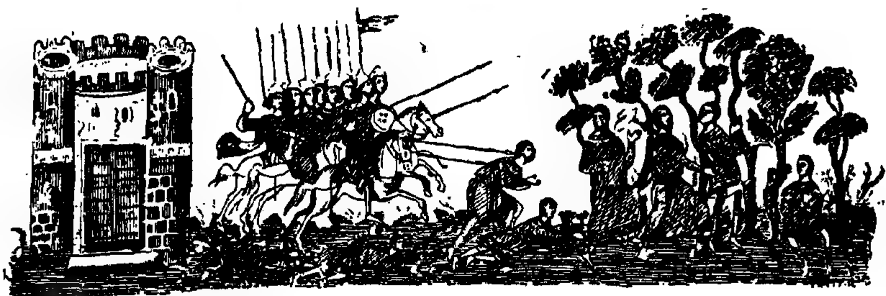
εἶχον ἀναμιχθῆ μετὰ τῶν ἐξελληνισθέντων ἐγχωρίων Θρακῶν, Μακεδόνων καὶ Ἰλλυριῶν ἐν τῇ κάτω Μοισίᾳ, ἐν τῇ ἀνατολικῇ Θράκῃ, ἐν τῇ ἄνω Μοισίᾳ, ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, ἐν τῇ Δαρδανίᾳ καὶ ἐν τῇ Ἰλλυρίᾳ. Ἀλλ' ἐν τῇ 7 ἑκατονταετηρίδι, ἐνῷ οἱ μωαμεθανοὶ κατελάμβανον τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Συρίαν, μεγάλη καὶ ριζικωτέρα τῆς προηγουμένης μεταβολὴ συνέβαινε συγχρόνως εἰς τὰς μεταξὺ Ἴστρου καὶ Αἵμου χώρας, ἐπενεργήσασα μετ' οὐ πολὺ καὶ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς τοῦ κράτους χώρας. Ἐπὶ Ἡρακλείου μὲν νέα σλαυικῶν φυλῶν στῖφη κατέλαβον τὴν ἄνω Μοισίαν καὶ τὴν Ἰλλυρίαν (Κεφ Ε' βιβλ. Θ' τοῦ τρίτου τόμου) ἐπὶ δὲ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου ἐγκατεστάθησαν ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου οἱ Βούλγαροι. Οἱ Βούλγαροι, ὡς πολλάκις εἴπομεν, δὲν ἀνῆκον εἰς τὴν σλαυικὴν φυλὴν ἀλλ' εἰς τὰς φιννοουραλικὰς ἢ τουρκικὰς ἢ τουρανικὰς φυλάς· κυριαρχικώτεροι δὲ ὄντες τῶν Σλαύων ἀνέλαβον εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἡγεμονίαν τῶν ἐν τῇ κάτω Μοισίᾳ σλαυικῶν φυλῶν, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου καὶ τῶν πλείστων ἐκ τῶν φυλῶν τούτων, ὅσαι ἦσαν δυτικώτερον ἱδρυμέναι (¹). Ἀφ' ἑτέρου δὲ εὐαριθμότεροι ὄντες τῶν ὑπηκόων καὶ βαρβαρώτεροι ὑπέκυψαν εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ κοινωνικὴν αὐτῶν ἐπίδρασιν καὶ κατὰ μικρὸν παντάπασιν ἐξεσλαυίσθησαν. Οὕτω δὲ ταυτίσαντα τὴν ἐθνότητα αὐτῶν καὶ τὴν τύχην τὰ δύο ἐκεῖνα φῦλα ἐπεχείρησαν ἀπὸ τῶν βορειοτέρων χωρῶν, εἰς ἃς τὸ πρῶτον ἐγκατεστάθησαν, πολλὰς πρὸς μεσημβρίαν ἐποικήσεις, τὰς μὲν διὰ τῆς βίας τὰς δὲ δι' εἰρηνικῶν συμβάσεων, καὶ κατέλαβον οὐκ ὀλίγα τμήματα τῆς πρότερον ὑπὸ ἑλληνικῶν φυλῶν κατεχομένης χώρας μέχρις αὐτῶν τῶν ἐσχατιῶν τῆς Πελοποννήσου.

Διηυκολύνθη δὲ πολὺ ἡ ἐποίκησις αὕτη ἔκ τε τοῦ ἀρχικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ ἐκ τῶν πολιτικῶν αὐτῆς περιπετειῶν. Ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ εἶχεν ἀνέκαθεν τυχοδιωκτικὸν χαρακτῆρα (Κεφ. Ε' βιβλ. Β' τοῦ πρώτου τόμου). Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων, ὅπως καὶ σήμερον, οὐδέποτε ἠρκέσθη εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῆς χώραν, ἀλλ' ἐζήτησεν ἀείποτε στάδιον ἐνεργείας εὐρύτερον, εὐπορώτερον, ἀσφαλέστερον. Ἐντεῦθεν αἱ πολυάριθμοι αὐτῆς ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων μέχρι τῆς 7 καὶ 6 πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος ἀποικίαι, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων ἔτι ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ ἠλαττοῦτο ὁ ἐνεργητικός, ὁ ἐλεύθερος, ὁ γνήσιος αὐτῆς πληθυσμός. Διότι τίποτε δὲν συνετέλεσε τοσοῦτον εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ δουλικοῦ πλήθους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὅσον αἱ ἀδιάλειπτοι ἐκεῖναι τῶν ἐλευθέρων ἀποικήσεις. Ἐπειδὴ ἠλαττοῦντο οἱ ἐλεύθεροι βραχίονες, ἔδει νὰ ἀναπληρωθῶσι διὰ δούλων, καὶ ἐπειδὴ οἱ ἰθαγενεῖς δοῦλοι δὲν ἐπήρκουν εἰσήγοντο δοῦλοι ξένοι. Ὥστε ὁ ὑλικὸς τῆς Ἑλλάδος πληθυσμὸς ἴσως μέχρι τινὸς δὲν ἠλαττοῦτο, ἀλλ' ἡ πραγματικὴ τοῦ ἔθνους δύναμις ἐμειοῦτο, διότι τοῦτο συνέκειτο ἤδη ἐξ εὐαρίθμων σχετικῶς ἐλευθέρων, πολλῶν δούλων καὶ οὐκ ὀλίγων ξένων. Τὸ τυχοδιωκτικὸν αὐτὸ πνεῦμα· τὸ ὁποῖον μέχρι τῆς σήμερον ἀποτελεῖ ἕνα τῶν κυριωτάτων χαρακτήρων τοῦ ἔθνους ἡμῶν καὶ περὶ τῶν ὀλεθρίων ἀποτελεσμάτων τοῦ ὁποίου εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους θέλομεν ἄλλοτε ὁμιλήσει, ἀπέβη ἐν τούτοις κατ' ἀρχὰς ὠφέλιμον μᾶλλον ἢ ἐπιβλαβές. Ἐν ὅσῳ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἦτο τὸ ἰσχυρότερον τῶν ἐπὶ γῆς ἐθνῶν ὁ διασκορπισμὸς οὗτος τῶν δυνάμεών του ηὔξανε τοὺς πόρους αὐτοῦ, χωρὶς νὰ διακινδυνεύσῃ τὴν πολιτικὴν ὕπαρξίν του. Ἅμα ὅμως προέκυψαν εἰς μέσον ἔθνη ἄλλα ἐπίσης ἰσχυρὰ καὶ ἔχοντα συμπεπυκνωμένας τὰς δυνάμεις αὐτῶν, τὸ ἔθνος ἡμῶν εὑρέθη ἀπέναντι τῶν νέων τούτων ἀντιπάλων εἰς τὴν θέσιν στρατοῦ ἔχοντος τὰ διάφορα αὐτοῦ τμήματα πόρρω ἀπ' ἀλ-

(¹) Κατὰ νεωτάτας ἀκριβεστέρας ἐθνογραφικὰς ἐρεύνας οἱ Βούλγαροι εἰσὶν ἀπόγονοι τῶν Οὔννων—Κουτρογήρων, εἰσὶν ἄρα μογγολικῆς καταγωγῆς.

λήλων ἀφιστάμενα καὶ ἀναγκαίως κατετροπώθη. Κατετροπώθη δὲ τόσῳ εὐχερέστερον ὅσῳ οὐδέποτε ἐπείσθη νὰ σωφρονισθῇ κατὰ τοῦτο. Ἀφοῦ τοσαύτας ἔπεμψε μέχρι τῆς ἕκτης ἑκατονταετηρίδος ἀποικίας, ἔπειτα ἀπὸ τῆς τετάρτης καὶ τῆς τρίτης ἐζήτησε πάλιν νέας εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν τύχας. Αἱ πολυάριθμοι πόλεις αἱ κτισθεῖσαι ὑπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀναγκαίως ἠραίωσαν ἔτι μᾶλλον τὸν ἐνταῦθα Ἑλληνισμόν (Κεφ. Β' βιβλ. Ζ' τοῦ δευτέρου τόμου). Εἰς τὰς ἀρχαίας ταύτας τοῦ κακοῦ ἀφορμὰς προσετέθησαν μετ' οὐ πολὺ καὶ ἄλλαι. Ἐν τῇ δευτέρᾳ π. Χ. ἑκατονταετηρίδι ἡ ἐπικρατήσασα ἀναρχία καὶ ἀναστάτωσις συνετέλεσαν ὡσαύτως εἰς τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἰθαγενοῦς πληθυσμοῦ, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς θλιβερᾶς εἰκόνος ἣν ἔγραψε περὶ τῆς ὀλιγανθρωπίας τῆς τότε Ἑλλάδος ὁ αὐτόπτης τῶν πραγμάτων Πολύβιος (Κεφ. Γ' βιβλ. Ζ' τοῦ δευτέρου τόμου). Ἀπὸ δὲ τῆς δευτέρας πρὸ Χρ. μέχρι τῆς τρίτης μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἡ ἐλάττωσις τῆς ναυτιλίας καὶ τῆς ἐμπορίας, δι' ὧν ἀνέκαθεν κυρίως συντηροῦνται καὶ προάγονται οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων, αἱ λεηλασίαι καὶ καταστροφαὶ τὰς ὁποίας ἐπήγαγον οἱ ρωμαῖοι στρατηγοί, μετὰ δὲ τὴν ἵδρυσιν τῆς μοναρχίας καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης ἡ καταπιεστικὴ τῆς Ρώμης διοίκησις, δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τὸν πληθυσμὸν νὰ αὐξήσῃ ὅσον ἄλλοτε, καθάπερ συνάγεται ἐκ τῶν περιγραφῶν τοῦ Πλουτάρχου, τοῦ Παυσανίου καὶ τοῦ Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου, οἵτινες ἅπαντες ὁμιλοῦσι περὶ τῆς λιπανθρωπίας πολλῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ἐν τῇ δευτέρᾳ μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδι (Κεφ. Α' βιβλ. Η' τοῦ δευτέρου τόμου). Ἐν τούτοις καθ' ὅλου εἰπεῖν ἡ ἐλάττωσις τοῦ ὑλικοῦ τοὐλάχιστον πληθυσμοῦ δὲν εἶχεν ἀποβῆ, ὡς φαίνεται, ὑπερβολικὴ μέχρι τῶν χρόνων τούτων. Περὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ ἀκριβεῖς εἰδήσεις δὲν ἔχομεν. Εἴπομεν ἄλλοτε (Κεφ. Ε' βιβλ. Α' τοῦ πρώτου τόμου) ὅτι ὁ πληθυσμὸς οὗτος ἔν τε τῇ μητροπόλει καὶ ἐν ταῖς ἀποικίαις ὑπελογίσθη ὑπὸ τῶν νεωτέρων εἰς 20 ἑκατομμύρια περίπου κατοίκων, ἐφ' ὧν ὅμως τὸ ἥμισυ ἦσαν δοῦλοι καὶ ἐκ τούτων πάλιν οὐκ ὀλίγοι ξένοι. Ἰδίως δὲ εἰς τὰς πρὸς μεσημβρίαν τῶν Καμβουνίων καὶ τῶν Κεραυνίων χώρας, εἰς τὴν Εὔβοιαν καὶ εἰς τὰς ἔνθεν καὶ ἔνθεν μικρὰς νήσους, ὑποτίθεται ὅτι ᾤκουν ἐν τῇ 5 καὶ ἐν τῇ 4 ἑκατονταετηρίδι πρὸ Χριστοῦ περὶ τὰ 4 ἑκατομμύρια ψυχῶν. Περὶ δὲ τὴν 1 πρὸ Χριστοῦ καὶ μετὰ Χριστὸν ἑκατονταετηρίδα ἕτεροι ὑπολογισμοὶ ὁρίζουσι τὸν πληθυσμὸν τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν πρὸ μικροῦ ἀπαριθμηθεισῶν ἑλληνικῶν χωρῶν εἰς 3.000.000, τῆς δὲ Κρήτης εἰς 700,000. Ἂν λοιπὸν ὅλοι οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἔχωσιν ὑπόστασίν τινα ἀληθείας, καθίσταται πρόδηλον ὅτι μέχρι τῆς δευτέρας ἑκατονταετηρίδος μετὰ Χριστὸν ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς δὲν ὑπέστη ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι ὑπερβάλλουσάν τινα ἀραίωσιν. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς τρίτης ἑκατονταετηρίδος ἤρχισαν αἱ ὀλέθριαι ἐπιδρομαὶ τῶν βορείων βαρβάρων (Κεφ. Α' βιβλ. Η' τοῦ δευτέρου τόμου)· καὶ ναὶ μὲν αἱ ἐπιδρομαὶ αὗται δὲν ἐπήγαγον μέχρι τῆς 7 ἑκατονταετηρίδος ὁριστικὴν τῶν ἀλλοφύλλων ἐκείνων ἐγκατάστασιν πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Κεραυνίων ὀρέων ἀλλ' ἡ περὶ πάσας τὰς σχέσεις διατάραξις καὶ ἡ φθορὰ ἀνθρώπων καὶ πραγμάτων ἧς ἐγίνοντο πρόξενοι δὲν ἔπαυε συντελοῦσα εἰς τὴν τοῦ πληθυσμοῦ ἐλάττωσιν. Αἱ δὲ παραδόξως ἐν τῇ 6 ἑκατονταετηρίδι συσσωρευθεῖσαι καὶ φυσικαὶ λοιμικαὶ συμφοραί (Κεφ. Γ' βιβλ. Θ' τοῦ τρίτου τόμου) κατήνεγκον ἔτι μείζονας πληγὰς εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ὡραιότης τοῦ κλίματος καὶ ἡ εὐφυΐα, ἡ φιλεργία, ἡ δραστηριότης τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἀντεπάλαισαν κατὰ τῆς ἐπηρείας τῶν ποικίλων ἐκείνων δεινῶν τῶν ἀδιαλείπτως σχεδὸν ἀναφυομένων ἐν διαστήματι ἐτῶν ἐννεακοσίων. Πολλὰ ἀνεφέραμεν γεγονότα μαρτυροῦντα ὅτι αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι περὶ τὰ τέλη τῆς περιόδου ταύτης οὔτε ἱκανοῦ πληθυσμοῦ ἐστεροῦντο οὔτε εὐπορίας ἀξιολόγου. Ἡ Θεσ-

σαλονίκη, αἱ Ἀθῆναι, αἱ Πάτραι, ἡ Κόρινθος, αἱ Θῆβαι, ἦσαν πόλεις πλούσιαι καὶ πολυάνθρωποι. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος ἠδυνήθησαν νὰ ἐπέλθωσι μετὰ πεζικῆς καὶ ναυτικῆς δυνάμεως κατὰ τοῦ βασιλέως Λέοντος Γ'. Ἐν γένει δὲ ἡ βιομηχανία, ἡ ναυτιλία, ἡ κτηνοτροφία ἤκμαζον παραδόξως (Κεφ. Α' βιβλ. Ι' τοῦ τρίτου τόμου). Ἐν τῇ 7 λοιπὸν ἑκατονταετηρίδι αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι δὲν ἦσαν ἔρημοι κατοίκων, πολλοῦ γε δεῖ. Ἀλλ'

Βυζαντινοὶ ἱππεῖς καταδιώκοντες ἐχθρούς. Εἰκὼν ἐκ χειρογράφου τοῦ Ι' ἢ ΙΑ' αἰῶνος
(Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη Παρισίων)

ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν δὲν ἦτο πυκνὸς ὅσον τὸ πάλαι, ἐνιαχοῦ μάλιστα, ἰδίως ἐν τῇ ὑπαίθρῳ χώρᾳ, ἀπέβη ἀραιός, ἐκ τούτου δὲ ἐξαιρέτως ὠφελούμενοι οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σλαῦοι ἐπεχείρησαν τότε τὰς ἐποικήσεις αὐτῶν. Ὅθεν ἐν ἔτει 659 εὑρίσκομεν ποικίλας σλαυικὰς φυλὰς κατεχούσας τὰς περὶ Θεσσαλονίκην χώρας (Κεφ. ϛ' βιβλ. Θ' τοῦ τρίτου τόμου), μικρὸν δὲ ἔπειτα ἑτέρας ἐν Θεσσαλίᾳ, περὶ τὸν κόλπον τοῦ Βόλου, καὶ ἐν Ἠπείρῳ περὶ Βόνιτζαν (¹)· περὶ δὲ τὰ μέσα τῆς 8 ἑκατονταετηρίδος ἄλλας ὡσαύτως σλαυικὰς φυλὰς καταλαβούσας ἱκανὰς τῆς Πελοποννήσου χώρας (Κεφ. Γ' βιβλ Ι' τοῦ τρίτου τόμου) καὶ τελευταῖον ἐν ἔτει 929 ἄλλας σλαυικὰς ἢ βουλγαρικὰς φυλὰς ἐνιδρυθείσας ἐν Ἠπείρῳ πάλιν περὶ Νικόπολιν (Κεφ. Β' βιβλ. ΙΑ' τοῦ παρόντος τόμου). Ἐν Εὐρώπῃ λοιπὸν ἡ ἑλληνικὴ φυλή, ἥτις πρὸ τῆς ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος πολλὴν μὲν εἶχεν ὑποστῆ μετὰ βαρβάρων ἐπιμιξίαν πρὸς βορρᾶν πρὸς μεσημβρίαν δὲ εἶχεν ἀποβῆ ἀραιοτέρα ἢ τὸ πάλαι, ἀπὸ τῆς ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐφεξῆς πρὸς βορρᾶν μὲν δὲν ἀπετέλει ἤδη εἰμὴ μικρὸν μέρος τῶν κατοίκων, περισταλεῖσα κυρίως εἰς τὰ παράλια, νοτιώτερον δέ, ἤτοι ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν Ἠπείρῳ, ἐν Θεσσαλίᾳ, ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ ἐν Πελοποννήσῳ ἠναγκάσθη· νὰ παραχωρήσῃ οὐκ ὀλίγα τῶν ὑπαίθρων εἰς ποικίλας σλαυικὰς φυλάς

Τίς ἦτο ἡ ἀναλογία τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ σλαυϊκοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰς μεταξὺ Ἴστρου καὶ Ταινάρου χώρας ἐν τῇ 10 ἑκατονταετηρίδι ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν. Ὑπάρχουσιν ὅμως τεκμήρια ὑποδεικνύοντα μέχρι τινὸς τὴν ἀναλογίαν ταύτην. Οἱ ἐκσλαυισθέντες Βούλγαροι ὑπέκυψαν πολλάκις εἰς τὴν ἑλληνικὴν κυριαρχίαν καὶ ἰδίως ἐπὶ ἡμιόλιον καὶ ἔτι πλέον ἑκατονταετηρίδα ἀπὸ τοῦ 1020—1186 οἱ βασιλεῖς Κωνσταντινουπόλεως ἐπεχείρησαν πολλάκις νὰ ἐξελληνίσωσι τὰς πόλεις τῆς Βουλγαρίας, διετέλεσαν δὲ οἱ Βούλγαροι ἀείποτε, καὶ ὅταν δηλαδὴ ἀπετέλουν ἴδιον κράτος, εἰς συνεχεῖς ἐκκλησιαστικάς, ἐμπορικάς, φιλολογικὰς σχέσεις πρὸς τὸν μεσαιωνικὸν Ἑλληνισμόν, πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ὑποκείμενοι εἰς τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ. Καὶ ὅμως ἐπὶ τέλους ἐξενίκησεν ἡ σλαυικὴ

(¹) Τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Βονίτσης ὁ σλαυισμὸς ἀποδίδεται πρὸ πάντων εἰς τὴν βουλγαρικὴν κατάκτησιν τοῦ 10 αἰῶνος.

γλῶσσα ἐν Βουλγαρίᾳ. Τῆς δὲ Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας οὐκ ὀλίγα τμήματα ἀπετέλεσαν ἐπὶ μακρὸν μέρος τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους· αἱ ἐν αὐταῖς σλαυικαὶ φυλαὶ ἐκτήσαντο ἐν τῇ 8 καὶ ἐν τῇ 9 ἑκατονταετηρίδι ἰδίαν αὐτονομίαν, ἐπεχείρησαν πολλάκις πολέμους κατὰ τῆς ἡμετέρας μοναρχίας καὶ ἠνάγκασαν τὴν μοναρχίαν ταύτην νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατ' αὐτῶν πάσῃ δυνάμει. Καὶ ὅμως ἡ σλαυικὴ γλῶσσα τοσοῦτον ὀλίγον ἐπεκράτει ἐν ταῖς χώραις ταύταις ὥστε αἱ ἐπιμελέστεραι τῶν νεωτέρων ἐρευνῶν δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἀνακαλύψωσιν αὐτόθι εἰμὴ δύο ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκείνων σλαυικὰς ἐπιγραφάς. Τὸ πολὺ δὲ ἐπῆλθεν ἐν Θράκῃ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ ἰσορροπία τις τῶν δύο γλωσσῶν. Τὰ ὀνόματα τῶν Θρακῶν καὶ τῶν Μακεδόνων ἀναφέρονται καθ' ὅλον τὸν μέσον αἰῶνα, ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰ τῶν Σλαύων, εἰς ὅλους τοὺς πολέμους. Ὁ σοφὸς Τάφελ ἀπέδειξε τοῦτο ἀκριβέστατα. Ἡ δυναστεία τοῦ Βασιλείου Α' ἐκαυχᾶτο ἐπιλεγομένη μακεδονική. Καὶ ἐν τῇ 14 ἑκατονταετηρίδι ὁ σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου, γράφων πρὸς τὸν βασιλέα Καντακουζηνόν, ἀπεκάλει αὐτὸν βασιλέα τῶν Ἑλλήνων καὶ σπάθην τῶν Μακεδόνων (¹). Εἰς δὲ τὰς μεσημβρινωτέρας χώρας ἀπὸ Ὀλύμπου καὶ Κεραυνίων μέχρι Ταινάρου πολλαὶ μὲν ἱδρύθησαν σλαυικαὶ φυλαὶ πολλάκις δὲ ἀπέβησαν αὐτόνομοι καὶ πολλάκις ἠνάγκασαν τὴν κυβέρνησιν ἡμῶν νὰ στρατεύσῃ κατ' αὐτῶν ἐκ τοῦ συστάδην. Ἐπὶ τέλους ὅμως ἐξηλείφθη ἡ σλαυικὴ γλῶσσα, ἐπεκράτησε δὲ αὐτῆς ἀπολύτως ἡ ἑλληνική. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων ἀναμφισβητήτων γεγονότων ἀναγκαίως συνάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐν μὲν τῇ Βουλγαρίᾳ ὁ σλαυικὸς πληθυσμὸς ὑπῆρξεν ἀσυγκρίτως πολυπληθέστερος τοῦ ἑλληνικοῦ, ἐν δὲ τῇ Θράκῃ καὶ τῇ Μακεδονίᾳ αἱ δύο φυλαὶ ἀπέβησαν ἴσαι σχεδὸν τὸν ἀριθμόν· ἐν δὲ τῇ Θεσσαλίᾳ, τῇ Ἠπείρῳ, τῇ κυρίως Ἑλλάδι καὶ τῇ Πελοποννήσῳ ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς διετέλεσε πάντοτε ἀσυγκρίτως τοῦ σλαυικοῦ ἐπικρατέστερος. Ὁπόσον δὲ ἦτο τότε ἐπικρατέστερος συνάγεται καὶ ἐκ τούτου, ὅτι τὰς μὲν σλαυικὰς φυλὰς κατώρθωσε νὰ συγχωνεύσῃ ἐν ἑαυτῷ ἐντὸς ἑπτὰ ἑκατονταετηρίδων, ἀπὸ τῆς 8 μέχρι τῆς 14, ἐνῷ δὲν ἐπέτυχεν ἔτι τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα ὡς πρὸς τὰς ἀλβανικὰς ἐν τῷ αὐτῷ διαστήματι ἀπὸ τῆς 13 ἑκατονταετηρίδος μέχρι τῆς 19. Ἀλλ' ἐκ τῶν αὐτῶν γεγονότων συνάγεται ὅτι εἰς ὅλας τοῦ εὐρωπαϊκοῦ κράτους τὰς ἐπαρχίας καὶ εἰς αὐτὰς τὰς νοτιωτέρας ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἦτο τότε ἠλαττωμένος ὁπωσδήποτε, ἀφοῦ τοσαῦτα σλαυικὰ φῦλα εὗρον τόπον νὰ κατοικήσωσιν ἐν αὐταῖς.

Παρεκτὸς τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σλαύων αἱ εὐρωπαϊκαὶ ἐπαρχίαι τοῦ κράτους κατῳκοῦντο ἐν τῇ 10 καὶ 11 ἑκατονταετηρίδι καὶ ὑπὸ δύο ἄλλων φυλῶν, τῶν Βλάχων καὶ τῶν Ἀλβανῶν. Ἡ πολιτικὴ σπουδαιότης τῶν δύο τούτων φυλῶν δὲν ἀνεφάνη εἰμὴ

(¹) Τῆς πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν ἐπιστολῆς τοῦ Μαμελούκου σουλτάνου τὸ ἀραβικὸν κείμενον δὲν ἐσώθη· πάντως δὲ θὰ ἐλέγετο ἐν αὐτῷ μελεκ-ουρ-ρούμ— (=βασιλεὺς Ρωμαίων) οὐχὶ δὲ μελικοὺλ—Γιοναναὶν=βασιλεὺς Ἑλλήνων. Διότι οἱ Ἄραβες ***Γιουνὰν*** φιλολογικῶς ἐκάλουν τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, τοὺς δὲ μεσαιωνικοὺς Ρούμ· οὕτω δὲ καὶ οἱ Πέρσαι καὶ οἱ Τοῦρκοι. Μόνον δὲ μετὰ τὴν ἵδρυσιν *τοῦ νέου ἑλληνικοῦ βασιλείου, ὅπως ἐν Εὐρώπῃ, ἐν τῇ διπλωματικῇ γλώσσῃ* τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τοῦ 1863 καθιερώθη τὸ Hellenes πρὸς διάκρισιν τῶν Ἑλλήνων τοῦ βασιλείου ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Τουρκίας καλουμένων πάντοτε Grecs· οὕτω καὶ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς τὸ ***Γιουνὰν*** καὶ ***Γιουνανιστὰν*** ἐγένοντο διακριτικὰ ὀνόματα τῶν Ἑλλήνων τοῦ βασιλείου καὶ τῆς Ἑλλάδος αὐτῆς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ***Ρούμ*** (Ρωμαῖος) ὡς ὀνομάζονται οἱ ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει ὁμογενεῖς. Ὅτι δὲ ἐν τῇ παρὰ τῷ Καντακουζηνῷ μεταφράσει τῆς ἐπιστολῆς τὸ μελεκ-ουρ-ρούμ μετεφράσθη ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Καντακουζηνοῦ «βασιλεὺς Ἑλλήνων» καὶ οὐχὶ «Ρωμαίων», προήρχετο ἐκ τῆς κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους παρά τισι χρονογράφοις ἀρξαμένης ἀντικαταστάσεως τοῦ ***Ρωμαῖος*** διὰ τοῦ ***Ἕλλην*** ὡς ἐθνικοῦ ὀνόματος. Οἱ χρονογράφοι τῶν χρόνων ἐκείνων καλοῦσι τοὺς βασιλεῖς Κων)πόλεως «βασιλεῖς Ἑλλήνων», εἰ καὶ ἡ ἐπίσημος ἔκφρασις μένει πάντοτε «βασιλεὺς Ρωμαίων».

ἀπὸ τῆς 12 ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐφεξῆς. Ἀλλ' ὅμως, εἰ καὶ λεληθότως, ἐπενήργουν καὶ πρότερον ἐπὶ τῆς τύχης τοῦ κράτους.

Αἱ κυριώταται ἐντὸς τοῦ Ἴστρου κατοικίαι τῶν Βλάχων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἦσαν πρὸς βορρᾶν μὲν περὶ τὸν Αἶμον πρὸς μεσημβρίαν δὲ περὶ τὸν Πίνδον. Ἡ ἐπικρατεστέρα τὴν σήμερον γνώμη εἶναι ὅτι οἱ Βλάχοι οὗτοι ἦσαν συγγενεῖς τῶν ἐπέκεινα τοῦ Ἴστρου Βλάχων καὶ ὅτι οἱ τελευταῖοι οὗτοι προέκυψαν ἐκ τῆς ἀναμίξεως τῶν πολυαρίθμων ρωμαίων ἀποίκων, οὓς ὁ αὐτοκράτωρ Τραϊανὸς ἵδρυσεν ἐν ἀρχῇ τῆς 2 ἑκατονταετηρίδος μετὰ Χριστὸν εἰς Δακίαν, μετὰ τῶν ἰθαγενῶν τῆς χώρας ταύτης κατοίκων, ἀναμίξεως ὡς ἐκ τῆς ὁποίας τὸ κυριώτατον στοιχεῖον τῆς βλαχικῆς γλώσσης μέχρι τῆς σήμερον εἶναι ἡ λατινική. Τοῦτο ἤδη ἐπρέσβευον καὶ οἱ ἡμέτεροι, ὅ,τε Κίνναμος καὶ ὁ Χαλκοκονδύλης. Ἡ δὲ γνώμη ὅτι οἱ ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου Βλάχοι καὶ μάλιστα οἱ περὶ Θεσσαλίαν καὶ Ἤπειρον εἶναι ἀπόγονοι ἄμεσοι τῶν ρωμαϊκῶν ἀποικιῶν ὅσαι ἱδρύθησαν ποτὲ ἐν ταῖς χώραις ταύταις δὲν φαίνεται πιθανή, πρὸ πάντων διότι, πῶς, τούτου τεθέντος, ἤθελεν ἐξηγηθῇ ἥ τε ταυτότης τοῦ ὀνόματος τῶν ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Ἴστρου Βλάχων καὶ ἡ πολλὴ ὁμοιότης τοῦ γλωσσικοῦ ἀμφοτέρων ἰδιώματος (1); Οἱ ἐπέκεινα τοῦ Ἴστρου Βλάχοι (οὕτω κληθέντες ὑπὸ τῶν γειτόνων αὐτῶν Σλαύων οἵτινες καὶ τοὺς Ἰταλοὺς ἐνίοτε Βλάχοὺς ὠνόμαζον) ἀπετέλεσαν ἀπὸ τῆς 14 ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐφεξῆς τὰς ρουμουνικὰς ἡγεμονίας τῆς *Μαύρης Βλαχίας* καὶ τῆς *Οὐγγροβλαχίας* (τῆς Μολδαυίας καὶ τῆς Βλαχίας). Ἀλλὰ πρότερον διετέλεσαν ἐπὶ μακρὸν ὑποτελεῖς τῶν Ἀβάρων, τῶν Βουλγάρων, τῶν Οὔγγρων, τῶν Πετσενέγων καὶ τῶν ἄλλων ποικίλων τουρκικῶν τὸ πλεῖστον φυλῶν, ὅσαι κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ μέσου αἰῶνος χρόνους ἐκυριάρχησαν ἀλληλοδιαδόχως τῶν χωρῶν ἐκείνων. Ἐπειδὴ δὲ ἅπαντα τὰ ἔθνη ταῦτα, ἐπιχειροῦντα ἀδιαλείπτως ἐντὸς τοῦ κράτους ἐπιδρομάς (τινὰ δέ, καὶ ἰδίως οἱ Βούλγαροι, ὁριστικῶς ἐντὸς αὐτοῦ ἐγκατεστάθησαν), δὲν ἔπαυον στρατολογοῦντα συναγωνιστὰς καὶ ἐκ τῶν ἐπέκεινα τοῦ Ἴστρου φυλῶν, εὐκόλως ἐννοεῖται πῶς πολυάριθμοι Βλάχοι εὑρίσκονται ἐνιδρυμένοι ἔκτοτε παρὰ τὸν Αἶμον. Ἀπὸ δὲ τοῦ Αἵμου κατῆλθον μέχρι Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου, ἐν μέρει μὲν παρακολουθοῦντες τὴν τύχην τῶν βουλγαροσλαυικῶν ἐποικήσεων καὶ κατακτήσεων ἐν μέρει δὲ διότι, στρατολογούμενοι ὑπὸ αὐτῶν τῶν μοναρχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐλάμβανον παρ' αὐτῶν γαίας εἰς ἀποκατάστασιν. Ἡ Ἄννα ἡ Κομνηνὴ ἀναφέρει κατὰ πρῶτον περὶ τὰ τέλη τῆς 11 ἑκατονταετηρίδος ἐν Θεσσαλίᾳ χωρίον *βλαχικόν*, Ἐξεβὰν καλούμενον· λέγει δὲ τοὺς Βλάχους διάγοντας μὲν βίον νομαδικὸν καταλεγομένους δὲ ἐν τῷ βασιλικῷ στρατῷ. Ἔπειτα ὁ Νικήτας ὁ Χωνιάτης μνημονεύει τῶν Βλάχων ὡς συλλαβόντων ἐπὶ Μανουὴλ Κομνηνοῦ τὸν φυγάδα Ἀνδρόνικον. Ὁ Κίνναμος λέγει, ἐπὶ Μανουὴλ ὡσαύτως, πολὺν Βλάχων ὅμιλον σταλέντα εἰς Οὐγγαρίαν ὑπὸ Λέοντα Βατάτζην. Ἔτι ἀπὸ τῆς 12 ἑκατονταετηρίδος ὁ Βενιαμὶν Τουδέλας ὀνομάζει μέρος τῆς Θεσσαλίας *Μεγάλην Βλαχίαν*· καὶ μετ' οὐ πολὺ ὁ Νικήτας Χωνιάτης οὕτω λέγει καλούμενα ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ τὰ Μετέωρα τῆς Θεσσαλίας. Βραδύτερον δ' ἀποβαίνει συνηθέστατον τὸ ὄνομα τοῦτο ἑνὸς τμήματος τῆς Θεσσαλίας, καὶ ἐπισήμως μάλιστα ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν τίτλων τῶν ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀγγέλων δεσποτῶν τῆς Θεσσαλίας. Καὶ οἱ μὲν μεταξὺ Αἵμου καὶ Ἴστρου Βλάχοι, ὧν ἡ χώρα καλεῖται συνήθως *Λευκὴ Βλαχία* (κατ' ἀντίθεσιν τῆς ἐπέκεινα τοῦ Ἴστρου Μαύρης Βλα-

(1) Μεταξὺ τῶν πολλῶν προτεινομένων ἐτυμολογιῶν τοῦ **Βλάχος** ἡ πιθανωτέρα φαίνεται ἡ ἐκ τοῦ γερμ. Welschen, ὡς ὠνόμαζον οἱ Γερμανοὶ τοὺς Λατινικοὺς λαούς, ὡς βαρβαρίζοντες τὴν γλῶσσαν, (Welschen) βαρβάρως λαλεῖν.

(2) Λέγε «μεταξὺ Ἴστρου καὶ Καρπαθίων» Μεταξὺ Αἵμου καὶ Ἴστρου ᾤκουν Βούλγαροι καὶ ὀλίγοι Ἕλληνες.

χίας) [2], *συνεταύτισαν τὴν τύχην αὐτῶν μετὰ τῶν αὐτόθι* Βουλγαροσλαύων καὶ κατίσχυσαν μάλιστα τούτων ἐπί τινα χρόνον, δόντες τὸ ἴδιον ὄνομα εἰς τὸ τρίτον βουλγαρικὸν κράτος. Οἱ δὲ περὶ Θεσσαλίαν καὶ Ἤπειρον συνεταυτίσθησαν προϊόντος τοῦ χρόνου μετὰ τῶν ἑλληνικῶν φυλῶν· διότι ἂν σῴζουσιν ἴχνη τινὰ τοῦ γλωσσικοῦ αὐτῶν ἰδιώματος μεταχειρίζονται ὅμως πολὺ τὴν ἑλληνικήν, καὶ οἱ ἐπιφανέστεροι αὐτῶν ἄνδρες ἀνέδειξαν φρόνημα τῇ ἀληθείᾳ ἑλληνικώτατον.

Καὶ οἱ Ἀλβανοὶ ὅπως οἱ Βλάχοι δὲν ἀναφαίνονται ἐν τῷ πολιτικῷ τῆς ἱστορίας θεάτρῳ εἰμὴ βραδύτερον· ἀλλ' ὅμως προϋπῆρχον πολὺ πρότερον. Ἐπὶ τοῦ πολέμου τοῦ Βασιλείου Β' κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐξεφράσαμεν τὴν εἰκασίαν ὅτι ὁ στρατηγὸς Δαυὶδ ὁ Ἀρειανίτης ἦτο ἀλβανὸς τὸ γένος. Ἀλλ' ὀνομαστὶ δὲν διακρίνεται ἡ φυλὴ αὕτη εἰμὴ ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 12 ἑκατονταετηρίδος. Ὁ Ἰωάννης Σχυλίτσης ὁμιλῶν περὶ τοῦ στρατοῦ ὃν ἤθροισεν ὁ Νικηφόρος Βασιλάκιος ὁρμώμενος ἀπὸ τοῦ Δυρραχίου κατὰ Νικηφόρου Βοτανειάτου λέγει αὐτὸν συγκείμενον πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐξ *Ἀρβανιτῶν*. Μικρὸν ἔπειτα ἡ Ἄννα Κομνηνὴ λέγει ὅτι ὁ Κομισκόρτης, ὃν ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος Κομνηνός, μετὰ τὴν περὶ Δυρράχιον ἀκμὴν πρὸς Ροβέρτον Γυσκάρδον, διώρισε φρούραρχον τῆς μεγάλης ἐκείνης πόλεως, κατήγετο ἐξ *Ἀρβανῶν*. Ἔκτοτε τὸ ὄνομα τῶν Ἀλβανῶν δὲν *προκύπτει αὖθις εἰς μέσον* εἰμὴ μετὰ 100 καὶ ἐπέκεινα ἔτη, ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας. Ὅτι ὅμως ἡ φυλὴ αὕτη προϋπῆρξεν εἰς χρόνους πολὺ προγενεστέρους τῆς 11 ἑκατονταετηρίδος, ὅτε κατὰ πρῶτον μνημονεύεται, εἶναι ἀναμφισβήτητον [1]. Τὸ σημερὸν Ἐλμπασσὰν τῶν Τούρκων ἐκαλεῖτο ἤδη ἐπὶ τοῦ Πτολεμαίου Ἀλβανούπολις, ὅστις καὶ ὅρος ἀναφέρει αὐτόθι Ἀλβανόν. Ὁ δὲ ἀρχαῖος οὗτος τοῦ ὀνόματος τύπος, ὃν συναντῶμεν ἤδη εἰς τοὺς μεταγενεστέρους μεσαιωνικοὺς ἡμῶν συγγραφεῖς καὶ δι' οὗ μέχρι τοῦδε διακρίνομεν τὴν φυλὴν ταύτην, ἔχει πρόδηλον συγγένειαν μετὰ τῶν τριῶν δημωδεστέρων τύπων *Ἀρβανίτης*, ὃν μεταχειρίζεται σήμερον ὁ κοινὸς λαός, *Ἀρβενία*, ὅστις εἶναι ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Γκέκοις καὶ ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις τῶν καθολικῶν Ἀλβανῶν, καὶ *Ἀρβερία*, ὃν συναντῶμεν παρὰ τοῖς Τόσκοις. Καὶ πάλιν πάντα τὰ ὀνόματα ταῦτα ἀνακαλοῦσιν εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν τὴν παρὰ τῷ Πλινίῳ ἰλλυρικὴν νῆσον Ἄρβαν. Ἔτι δὲ συνηθέστερον καλοῦσιν ἑαυτοὺς οἱ Ἀλβανοὶ Σκίπ, Σκιπετάρι, Σκιπερία, ὅπερ ἔχει ὁμολογουμένην ὡσαύτως σχέσιν πρὸς τὴν δαρδανικὴν πόλιν Σκοῦποι, ἣν ἀναφέρει ἤδη ὁ Πτολεμαῖος. Ὅθεν πάντα τὰ σημερινὰ τῆς φυλῆς ταύτης ὀνόματα ἔχουσιν ἀρχαιοτάτας ἐν τῇ χώρᾳ ῥίζας, καὶ τοῦτο ἤδη ἀποδεικνύει ὅτι ἡ φυλὴ ἦτο ἰθαγενὴς καὶ οὐχὶ ἔπηλυς, ὥς τινες ἐπρέσβευσαν ἀξιώσαντες ὅτι ἐπῴκησε κατ' ἄλλους μὲν ἐξ Ἰαπυγίας κατ' ἄλλους δὲ ἐκ τῆς περὶ τὸν Καύκασον ἀλβανίας [2]. Καὶ ἔπειτα οὐδεμία ἱστορικὴ εἴδησις ὑπάρχει περὶ τοιαύτης τινὸς ἐποικήσεως τῆς Ἀλβανικῆς φυλῆς, ἥτις ἀριθμοῦσα, ὡς ὑποτίθεται, ἡμιόλιον ἑκατομμύριον ψυχῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ παρεισέλθῃ λεληθότως εἰς ἣν ἤδη κατέχει χώραν πρὸς δυσμὰς τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας. Ὅθεν ἡ πιθανωτέρα γνώμη εἶναι ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ ἀποτελοῦσι κρᾶμα τῶν ἀρχαίων ἰθαγενῶν τῆς χώρας ταύτης κατοίκων, ἤτοι τῶν Ἰλλυριῶν, μετὰ τῶν ποικίλων ἐθνῶν ὅσα ἐκ διαλειμμάτων ἐπῴκησαν εἰς αὐτήν,

[1] Τὸ ὄνομα Ἀλβανία εἶναι γνωστὸν ἤδη εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Πορφυρογέννητον (911-959), διότι οὗτος τοὺς ἐξ ἀρχαίων ἤδη χρόνων τοῖς Ἕλλησι γνωστοὺς ἐν Καυκάσῳ Ἀλβανοὺς καλεῖ Ἰλλυρικοὺς δίδων ἡμῖν οὕτω νὰ ἐννοήσωμεν ὅτι ἐγίνωσκε τὴν ἰλλυρικὴν Ἀλβανίαν κατὰ τὴν σχέσιν τῶν ὀνομάτων Ἀλβανίας καὶ Ἰλλυρίας.

[2] Οἱ περὶ τὸν Καύκασον ***Ἀλβανοὶ*** φαίνονται ὁμόφυλοι καὶ ὁμώνυμοι τοῖς πέραν τοῦ Καυκάσου Ἀλβανοῖς.

ρχαίων Ἑλλήνων, Ρωμαίων, Γότθων, μεσαιωνικῶν Ἑλλήνων, Σλαύων καὶ Τούρκων. Ἡ δὲ λαλουμένη ὑπὸ τῆς φυλῆς ταύτης γλῶσσα ἐπιμαρτυρεῖ τὴν τοιαύτην καταγωγήν, διότι σύγκειται κατὰ μέρος ἐκ λέξεων ἀνηκουσῶν εἰς τὰ διάφορα ἐκεῖνα ἔθνη, ἔχει δὲ καὶ ὑπόλοιπόν τι στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον οὐδὲν ἄλλο εἶναι πιθανῶς εἰμὴ λείψανον τοῦ ἀρχαίου ἰλλυρικοῦ ἰδιώματος. Πολλοὶ Ἀλβανοὶ ἐντελῶς ἐξελληνίσθησαν προϊόντος τοῦ χρόνου· ἤθελον δὲ οἱ πλεῖστοι συγχωνευθῇ ἐντελῶς ἐντὸς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐὰν πολιτικαὶ ραδιουργίαι δὲν ἀντέπραττον εἰς τὴν φυσικὴν ταύτην ροπὴν τῆς πρὸς ἡμᾶς συγγενοῦς ἐκείνης φυλῆς.

Σλαῦοι λοιπὸν καὶ Βλάχοι καὶ Ἀλβανοὶ ἦσαν τὰ κυριώτερα φῦλα ὅσα κατῴκουν παρὰ τοῖς Ἕλλησι κατὰ τὴν 10 καὶ 11 ἑκατονταετηρίδα ἐν τῇ μεγάλῃ χερσονήσῳ τῇ ἁπλουμένῃ μεταξὺ Ἴστρου καὶ Ταινάρου. Ἀλλ' ὄχι τὰ μόνα. Ποὺ καί που ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι τινὲς μικρότεραι ἀποικίαι Ἀρμενίων, Σύρων, Τούρκων (¹), Μαρδαϊτῶν, μετοικισθέντων ἐκ διαλειμμάτων, ὅπως ἐν οἰκείοις χρόνοις ἱστορήσαμεν, ὑπὸ διαφόρων βασιλέων διὰ διαφόρους λόγους ἐξ Ἀσίας. Καὶ πλὴν τούτων ἤκμαζον τότε οὐκ ὀλίγαι ἰουδαϊκαὶ ἀποικίαι ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς τοῦ κράτους ἐπαρχίαις. Ὁ ἐν τῇ 12 ἑκατονταετηρίδι περιηγηθεὶς τὰς χώρας ταύτας Βενιαμὶν Τουδέλας ἀναφέρει αὐτὰς ἀκριβέστατα. Αἱ δὲ πολυπληθέστεραι ἑβραϊκαὶ κοινότητες ἦσαν τότε ἡ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ τῶν Θηβῶν. Εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄλλοτε ᾤκουν κατὰ τὸν Τουδέλαν 20.000 Ἰουδαῖοι. Ἀλλὰ καθ' οὓς χρόνους ἐπεσκέφθη οὗτος αὐτὴν περιωρίσθησαν εἰς 2.500, οἵτινες ἐξωσθέντες ἐκ τῆς πόλεως διέμενον εἰς Πέραν καὶ ἔπασχον αὐτόθι ἔτι πολλὰς καταδρομάς, ἂν καὶ ὁ Τουδέλας, ἀφοῦ λέγει ὅτι οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἦσαν μεταξουργοὶ καὶ ἄλλοι ἔμποροι, ἐπιφέρει ὅτι τινὲς ἦσαν πλουσιώτατοι. Εἰς δὲ τὴν μεγάλην πόλιν τῶν Θηβῶν ᾤκουν 2.000 Ἰουδαῖοι, οἱ ἄριστοι ἐν Ἑλλάδι ἐργάται μετάξης καὶ πορφύρας. Εἰς Θεσσαλονίκην δὲν ὑπῆρχον τότε εἰμὴ 500 Ἰουδαῖοι, εἰς Ἁλμυρὸν 400, εἰς Ραιδεστὸν 400, εἰς Κόρινθον 300, εἰς Κρίσσαν, Χαλκίδα, Καλλίπολιν ἀνὰ 200 καὶ εἰς Ἄρταν, Ἀντιόχειαν, Ναύπακτον, Λακεδαίμονα, Λαμίαν ὀλιγώτεροι. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι εἰς Κέρκυραν, ὅπου σήμερον ἀκμάζει πολυάριθμος καὶ εὔπορος ἑβραϊκὴ κοινότης, ὁ Τουδέλας δὲν συνήντησεν εἰμὴ ἕνα μόνον Ἰουδαῖον. Τελευταῖον ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπῆρχον παντοδαποὶ καὶ ἄλλοι ἔμποροι, ἰδίως ρῶσοι, περὶ ὧν ἐλάβομεν ἄλλοτε ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσωμεν ἐν ἐκτάσει, καὶ ἰταλοί, οἵτινες ἦσαν ἤδη πολυάριθμοι ὡσαύτως εἰς τὰς ἄλλας παραλίους πόλεις, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ εἰς τὰς μεσογείους, οἷον ἐν Λακεδαίμονι, ἂν καὶ εἰσέτι δὲν εἶχον λάβει τὰ ὑπέρογκα ἐκεῖνα προνόμια τὰ ὁποῖα ἔμελλον νὰ συντελέσωσιν εἴπερ τι καὶ ἄλλο εἰς τὴν πτῶσιν τοῦ κράτους.

Ἀλλὰ μέχρι τῶν μέσων τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος ἕτερόν τι ὑφίστατο κακόν οὐ μικρὸν ἐπενεργῆσαν εἰς τὴν τοῦ ἰθαγενοῦς πληθυσμοῦ ἀραίωσιν. Ἡ παραλία καὶ αἱ νῆσοι ἐδῃοῦντο πολλάκις ὑπὸ τῶν μωαμεθανῶν. Ἐκ μόνης τῆς Θεσσαλονίκης ὁ Λέων ὁ τριπολίτης τῷ 904 ἀπήγαγεν 22.000 νέους αἰχμαλώτους, πλὴν τῶν ἐν τῇ πολιορκίᾳ φονευθέντων. Μικρὸν πρότερον, ἤτοι τῷ 896, ἕτερος ἀρνησίθρησκος, ὁ Δαμιανὸς κατέσφαξεν ἅπαντας σχεδὸν τοὺς κατοίκους τῆς Δημητριάδος. Τοιαῦτα δέ τινα ἔπασχον καὶ αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἰδίως ἡ Αἴγινα, ἡ Πάρος ἡ Νάξος, ἡ Λέσβος, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν βίων τοῦ ὁσίου Λουκᾶ τοῦ νεωτέρου καὶ τῆς ὁσίας Θεοκτίστης. Ὅτε ἐπὶ τέλους τῷ 961 ἀνεκτήθη ἡ Κρήτη ἀπὸ τῶν μωαμεθανῶν, ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς αὐτῆς εἶχε τοσοῦτον ἐλαττωθῇ ὥστε ἐδέησε νὰ ἀποσταλῶσιν αὐτόθι νέοι ἔποικοι, ἕλληνες καὶ ἀρ-

(¹) Λαοῦ δηλονότι τουρκικῆς φυλῆς, οἷοι εἶναι οἱ Πετσενέγοι, Οὖννοι, Κουμάνοι.

μένιοι. Παρέμειναν δὲ καὶ ἐκ τῶν Ἀράβων οὐκ ὀλίγοι ἐν τῇ νήσῳ. Τότε ὡσαύτως λέγεται ὑπό τινων καὶ ἐπιμαρτυρεῖται ὑπὸ μεταγενεστέρων γεγονότων ὅτι, ἵνα ἐπιταχυνθῇ ὁ ἐξελληνισμὸς τῆς νήσου καὶ συνδεθῇ αὕτη στενώτερον μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας, μετῴκησαν αὐτόθι πολλαὶ ἐπιφανεῖς τῆς βασιλευούσης οἰκογένειαι, καὶ λαβοῦσαι μεγάλας ἐν Κρήτῃ κτήσεις ἐγκατεστάθησαν ὁριστικῶς καὶ ἀπέβησαν βραδύτερον ὀνομασταὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νήσου· οἱ Χορτάτοι, οἱ Μελισσηνοί, οἱ Λύγηνοι, οἱ Βλαστοί, οἱ Κλάδοι, οἱ Σκορδίλαι, οἱ Φωκάδες (ἐξ ὧν βραδύτερον παρήχθησαν οἱ Καλλέργαι), οἱ Καλέτεροι, οἱ Βαροῦχαι, οἱ Ἀργυρόπουλοι, οἱ Καφάτοι, οἱ Μουσοῦροι, οἱ Γαβαλάδες καὶ ἄλλοι. Ἐν γένει δὲ ἀνάλογά τινα ἐγένοντο καὶ ἐν Κύπρῳ καὶ ἐν Κιλικίᾳ μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῶν χωρῶν τούτων ἀπὸ τῶν μωαμεθανῶν. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς εἶχε καὶ ἐνταῦθα ἐλαττωθῆ, ἀναμιχθεὶς μάλιστα ἐνιαχοῦ μετὰ τοῦ ἀραβικοῦ.

Νόμισμα τῶν ἀρμενίων βασιλέων, τύπου βυζαντιακοῦ

Πυκνότερος καὶ ὁμοειδέστερος ἦτο οὗτος τότε ἐντὸς τῆς εὐρείας καὶ πλουσίας χερσονήσου τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων ἐποικήσαντες ἐκεῖ πολυάριθμοι Γαλάται καὶ Γότθοι εἶχον ἐν τῷ μεταξὺ ἐξελληνισθῆ, ὀνομασθέντες οἱ μὲν πρῶτοι ἔτι ἐπὶ Στράβωνος Ἑλληνογαλάται οἱ δὲ δεύτεροι ἔτι ἐπὶ Θεοφάνους Γοτθογραῖκοι. Νέαι μεγάλων ἀλλοφύλων ἐγκαταστάσεις εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς μικρᾶς Ἀσίας δὲν εἶχον ἀκόμη γίνει κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Ἡ ἀνατολικὴ χερσόνησος ἔπαθε μὲν ὡσαύτως ἐπιδρομὰς δεινὰς καὶ ἴσως φοβερωτέρας τῆς εὐρωπαϊκῆς· οὐννικάς, περσικάς, ἀραβικάς. Ἀλλ' αἱ ἐπιδρομαὶ αὗται δὲν συνεπήγοντο ὁριστικὴν τῆς χώρας κατοχήν. Ὀλίγοι τινὲς Πέρσαι, Ἄραβες, Σλαῦοι, Μαρδαῖται (¹) εὑρίσκοντό που καί που, ἀλλ' ὄχι τοσοῦτοι ὥστε νὰ ἀλλοιώσωσιν οὐσιωδῶς τὸν ἰθαγενῆ πληθυσμόν. Τὸ δὲ μέγα πλῆθος τῶν ἰθαγενῶν τούτων κατοίκων ἦτο ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκατονταετηρίδι οἷον ἐν τῇ τετάρτῃ, οἷον ἐν τῇ πρώτῃ, οἷον ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις χρόνοις. Ἡ μικρὰ Ἀσία διῃρεῖτο πάντοτε ἐθνολογικῶς εἰς δύο μεγάλα τμήματα, χωριζόμενα ἀπ' ἀλλήλων διὰ γραμμῆς διηκούσης ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἅλυος μέχρι τῆς νήσου Ρόδου. Πρὸς ἀνατολὰς τῆς γραμμῆς ταύτης ᾤκουν τὰ σημιτικὰ φῦλα· Καππαδόκαι, Κίλικες, Λυκάονες, Κατάονες, Λύκιοι, καὶ ἐπέκεινα τῆς Καππαδοκίας οἱ μιγάδες Ἀρμένιοι· πρὸς δυσμὰς δὲ τὰ ἀριανὰ ἔθνη, παρὰ τὴν θάλασσαν μὲν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ ἐνδότερα δὲ οἱ Θρᾷκες, οἱ Μυσοί, οἱ Λέλεγες, οἱ Βιθυνοί, οἱ Φρύγες, οἱ Παφλαγόνες, οἱ Γαλάται. Ἀλλὰ τὰ ποικίλα ταῦτα ἔθνη εἶχον πρὸ καιροῦ ἐξελληνισθῆ. ἔτι ἀπὸ τῆς 5 πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος ἡ μόνη ἐμπορικὴ τῆς μικρᾶς Ἀσίας γλῶσσα ἦτο ἡ ἑλληνική. Ἀπὸ δὲ τῆς 2, ὅτε ἐν τῇ αὐλῇ τῶν πάρθων βασιλέων παρίστανον τὰς τραγῳδίας τοῦ Εὐριπίδου, ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀπέβη προσέτι ἡ μόνη φιλολογικὴ τῆς χερσονήσου γλῶσσα. Ἔπειτα ἀπὸ τῆς 2 μ. Χρ. διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ κατέστη καὶ ἡ μόνη ἐκκλησιαστικὴ αὐτόθι γλῶσσα. Τελευταῖον δὲ διὰ τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπεκράτησεν ἐν τῇ διοικήσει. Πολλῶν ἐκ τῶν φυλῶν ἐκείνων τὸ ἀρχικὸν ἰδίωμα ἐντελῶς πρὸ καιροῦ ἐξέλιπεν, οἷον τὸ τῶν Λυδῶν καὶ Καρῶν καὶ Γαλατῶν, ἔτι ἀπὸ Στράβωνος. Ἄλλων διετηρήθη τὸ πάτριον ἰδίωμα ἐν τοῖς ἀγροῖς καὶ ἐν τοῖς ὄρεσιν. Ἀλλ' ἡ πεπολιτισμένη μικρὰ Ἀσία μίαν εἶχε γλῶσσαν, τὴν ἑλληνικήν. Μὴ λησμονήσωμεν ὅτι ὁ μέγας Βασίλειος, ὁ Γρηγόριος ὁ ναζιανζηνός, ὁ Ἀπολλώνιος ὁ τυανεύς, ὁ

(¹) Ἀλλ' οἱ Μαρδαῖται ἦσαν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα Ἕλληνες.

Καισαρείας Εὐσέβιος, ἦσαν καππαδόκαι, ὅτι ὁ Στράβων ἐγεννήθη ἐν τῷ Πόντῳ, ὅτι ὁ Χρυσόστομος καὶ ὁ Λουκιανὸς ἦσαν σύροι. Ἡ ἐνεργητικωτέρα λοιπὸν ὁμὰς τοῦ ἰθαγενοῦς πληθυσμοῦ εἶχεν ὅλως ἐξελληνισθῆ. Οἱ Καππαδόκαι, οἱ Φρύγες, οἱ Ἴσαυροι καὶ πρὸ πάντων οἱ πολυάριθμοι καὶ γενναῖοι Ἀρμένιοι (164), λαλοῦντες τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ πρεσβεύοντες τὸ ἑλληνικὸν θρήσκευμα, εἶχον ταυτίσει τὴν τύχην αὐτῶν καὶ

Ἀρμενικὴ ἐσμαγδωμένη εἰκὼν τοῦ ΙΑ' ἢ ΙΒ' αἰῶνος, τέχνης βυζαντινῆς, μὲ τὴν ἐπιγραφήν : «Ο ΒΑΣΙΛΕΥC ΤΗC ΔΟΞΗC», Σκευοφυλάκιον Παναγίου Τάφου

τὰ συμφέροντα μὲ τὴν τύχην καὶ τὰ συμφέροντα τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μοναρχίας. Ἐκεῖθεν ἐστρατολογοῦντο τὰ ἄριστα τῶν ταγμάτων τοῦ κράτους, καὶ ἐκεῖθεν παρήχθησαν οἱ ἐπιφανέστεροι στρατηγοὶ καὶ βασιλεῖς, οἱ Φωκάδες, οἱ Κουρκοῦαι οἱ Σκληροί, οἱ Μανιάκαι, οἱ Κεκαυμένοι, οἱ Κομνηνοί, ἵνα περιορισθῶμεν εἰς μόνην τὴν παροῦσαν περίοδον. Ὥστε τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος τοῦ κράτους ἦτο τότε ἡ μικρὰ Ἀσία. Ἀλλ' ὁ ἐπίκτητος οὗτος ἑλληνισμὸς τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἐλάλει μὲν τὴν γλῶσσαν τὴν ἑλληνικὴν ἐστερεῖτο ὅμως τῶν παραδόσεων, τῶν ἀναμνήσεων, τῶν αἰσθημάτων καὶ ἰδίως τῆς φιλοτιμίας τοῦ ἀρχεγόνου ἑλληνισμοῦ (1). Ἐντεῦθεν δὲ συνεδυάζετο μετὰ τῆς ἐν Κων-

(1) Δηλαδὴ οἱ τοῦ ἀρμενικοῦ θέματος τοῦ ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ οὐχὶ τῆς κυρίως Ἀρμενίας.

σταντινουπόλει μοναρχίας οὐχὶ δι' ἠθικοῦ δεσμοῦ ἀρρήκτου ἀλλὰ μᾶλλον διὰ συμφερόντων ποικίλων μὲν καὶ σπουδαίων, τὰ ὁποῖα ὅμως δυσκόλως ἠδύναντο νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τοὺς ἀνασείοντας καὶ ἀπειλοῦντας ἀκαταπαύστως τὴν Ἀνατολὴν δεινοὺς κλονισμοὺς καὶ πρὸ πάντων εἰς ἕτερα συμφέροντα τὰ ὁποῖα περιστάσεις ἕτεραι ἠδύναντο νὰ παραγάγωσιν. Ἡ μετ' ὀλίγον ἐπελθοῦσα τουρκικὴ ἐπιδρομὴ ἔμελλε δυστυχῶς νὰ μαρτυρήσῃ περὶ τούτου. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄχρι τοῦδε ἐκτεθέντων γεγονότων ὁ ἀναγνώστης βλέπων τὴν μικρὰν Ἀσίαν ἀδιαλείπτως σχεδὸν χρησιμεύουσαν ὡς στάδιον ἐμφυλίων διενέξεων, αἵτινες δὲν ἐδίσταζον νὰ συμμαχῶσι μετὰ τοῦ μωαμεθανισμοῦ, ὑπώπτευσε βεβαίως ὅτι ἡ συνείδησις τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος δὲν εἶχε ρίψει βαθείας ρίζας εἰς τὰς ψυχὰς τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ἡ μικρὰ Ἀσία ἦτο χώρα ἑλληνικὴ ὅπως τὸ πάλαι ἡ κάτω Ἰταλία καὶ ἡ Σικελία. Ἀλλ' ἡ μεγάλη Ἑλλὰς τοῦ μέσου αἰῶνος δὲν ἔμελλεν ὅπως καὶ ἡ τῆς ἀρχαιότητος μεγάλη Ἑλλὰς νὰ ἀντιτάξῃ εἰς τοὺς πολεμίους τὴν ἀδιάλλακτον καρτερίαν τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς μητροπόλεως. Ὅθεν ἡ ἀσφαλεστέρα, ἡ κυριωτέρα ἠθικὴ τοῦ κράτους δύναμις ἦτο πάντοτε ὁ ἀρχέγονος ἑλληνισμός· καί, ἐπειδὴ ὁ ἑλληνισμὸς οὗτος εἶχεν ἐλαττωθῆ, τὸ κράτος τοῦτο ἵστατο πὶ θεμελίου ἀσθενοῦς καὶ ὅλως δυσαναλόγου πρὸ τὸν ἐπίλοιπον αὐτοῦ ὄγκον, ὁμοιάζον πρὸς πυραμίδα ἀνεστραμμένην μᾶλλον ἢ πρὸς οἰκοδόμημα ἐρειδόμενον ἐπὶ τῆς προσηκούσης βάσεως.

Καὶ οὐ μόνον ἠλαττώθη ὁ ἑλληνισμὸς ἀλλὰ καὶ πολυειδῶς ἐξησθένησε διά τε τῆς ἀδιακόπου μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐγκαταστιαθέντων ἀλλοφύλων συγκρούσεως καὶ διὰ τῆς ποικίλης ἠθικῆς ἀλλοιώσεως, ἣν ἐπὶ ματαίῳ ἐπεχείρησε νὰ θεραπεύσῃ ἡ μεταρρύθμισις τῆς 8 καὶ τῆς 9 ἑκατονταετηρίδος. Ὅτι ἔκτοτε ἤρχισεν ἡ ἐν τῷ ἑλληνισμῷ συγχώνευσις τῶν Σλαύων εἶναι ἀναμφισβήτητον. Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, ἐν τῇ περὶ θεμάτων πραγματείᾳ, ἱστορήσας τὴν περὶ τὰ μέσα τῆς 8 ἑκατονταετηρίδος εἴσοδον πολυαρίθμων Σλαύων εἰς Πελοπόννησον, διηγεῖται περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τὰ ὁποῖα ἐπήγαγεν ἡ τῶν ἀλλοφύλων τούτων μετὰ τῶν ἰθαγενῶν ἐπιμιξία τὸ ἀκόλουθον ἀνέκδοτον. Ὑπῆρχε, λέγει, ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καιροῖς, ἐπιφανής τις πελοποννήσιος ἀνήρ, ὁ Νικήτας ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου ἡ θυγάτηρ Σοφία ἐνυμφεύθη τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως Ρωμανοῦ τοῦ Λεκαπηνοῦ Χριστοφόρον, τὸν ἀποθανόντα τῷ 931. Ὁ Νικήτας λοιπὸν οὗτος ἐκαυχᾶτο πολλάκις ἐπὶ τῇ εὐγενείᾳ αὐτοῦ, ὅτε ὁ περιβόητος γραμματικὸς Εὐφήμιος ἀπέσκωψέ ποτε εἰς αὐτὸν τὸ ἰαμβεῖον τοῦτο· «γαρασδοειδὴς ὄψις ἐσθλαβωμένη», τὸ ὁποῖον ἔμεινε, φαίνεται, πολυθρύλητον ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Καὶ τί μὲν σημαίνει ἡ λέξις «γαρασδοειδής» δὲν κατωρθώθη νὰ ἐξηγηθῇ ἀποχρώντως, ἀλλὰ τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ γραμματικὸς Εὐφήμιος εἶπε πρὸς τὸν πελοποννήσιον ἄρχοντα Νικήταν, ὅστις ἐφρόνει μέγα ἐπὶ τῇ καταγωγῇ αὐτοῦ ἐξ οἴκου ἐπιφανοῦς, ὅτι φέρει προδήλως ἐπὶ τῆς ὄψεως τὸν τύπον τοῦ Σλαύου. Νεώτεροι δέ τινες ἠξίωσαν ὅτι οἱ Σλαῦοι ἐπενήργησαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, εἰσαγαγόντες εἰς αὐτὴν τὸν συνεχέστατα ἀπαντῶντα ἄνευ λόγου ὑποκοριστικὸν τύπον, καταβιβάσαντες εἰς πλείστας λέξεις τὸν τόνον ἀπὸ τῆς προπαραληγούσης εἰς τὴν παραλήγουσαν, ἀφαιρέσαντες ἀπὸ τῆς προφορᾶς τὸ δασὺ πνεῦμα, ἀφανίσαντες τὴν ἀπαρέμφατον (²)

(¹) Ἀλλὰ περὶ ἐπικτήτου Ἑλληνισμοῦ δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος ἐνταῦθα. Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἦν ἀκραιφνὴς καὶ γνήσιος Ἑλληνισμὸς διαμορφωθεὶς ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἑλληνισμοῦ (τῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων) μέχρι νῦν ἐπὶ ἡμιόλιον χιλιετηρίδα· ἦν δὲ οὗτος, ὅπως καὶ ὁ τῶν νήσων, ἀμιγέστερος, ἀκραιφνέστερος ἢ ὁ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τοῦ κράτους.

(²) Τὴν ἔκλειψιν τοῦ ἀπαρεμφάτου ἀπέδωκεν ὁ Φαλλμεράϋερ εἰς σλαυικὴν ἐπίδρασιν, ἀλλ' ἡ γνώμη αὕτη κατεπολεμήθη ἀκριβῶς ὑπὸ τῶν Σλαυολόγων ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἐκ τῶν σλαυικῶν γλωσ-

καὶ ἀντικαταστήσαντες ἀντ' αὐτῆς τὸ νὰ μετὰ τῆς ὑποτακτικῆς (¹). Ἐκ τῶν ἀποδιδομένων εἰς ἡμᾶς ἀλλοιώσεων τούτων τινὲς μὲν εἶναι ὅλως ἀνύπαρκτοι, διότι οὐδεὶς Ἕλλην τὰ ὀνόματα Λάρισα, Ὄλυμπος, Κόρινθος, Ἐπίδαυρος ἐτόνισε ποτὲ Λαρίσα, Κορίνθος, Ὀλύμπος, Ἐπιδαῦρο· αἱ δὲ πραγματικῶς ὑπάρχουσαι οὐδόλως ἐπῆλθον ἐκ τῆς μετὰ τῶν Σλαύων ἐπιμιξίας ἀλλ' εἶναι πολὺ προγενέστεραι. Ὁ δὲ Φαλλμεράυερ εἶχε προβῆ μέχρι τῆς βεβαιώσεως ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ὅλως ἐξωστρακίσθη ἐκ Πελοποννήσου καὶ ἐκ τῆς Στερεᾶς, ἡ δὲ ἑλληνικὴ ἣν ἐλάλησαν κατόπιν οἱ αὐτόθι Σλαῦοι ἐπεβλήθη εἰς αὐτοὺς διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ. Ταῦτα δὲ πάντα ἐνῷ ἡ γλῶσσα ἥτις ἐλαλεῖτο ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις ἐν τῇ 13 ἑκατονταετηρίδι οὐδένα φέρει ἐκκλησιαστικὸν χαρακτῆρα, ὡς θέλομεν ἴδει βραδύτερον (²). Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι αἷμα σλαυικὸν ἀνεμίχθη μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ αἵματος καὶ εἰς αὐτὰς τὰς νοτιωτάτας ἑλληνικὰς χώρας. Ἐπὶ τέλους ὅμως ὁ ἑλληνισμὸς κατίσχυσε τοῦ σλαυισμοῦ πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Κεραυνίων ὀρέων, εἰ καὶ μετὰ μακροὺς καὶ δεινοὺς ἀγῶνας.

Ἕτερον κακόν, κακὸν μεῖζον δι' ἡμᾶς, εἶναι ὅτι ἡ ἠθικὴ τοῦ ἔθνους κατάστασις, ἧς εἰκόνα θλιβερὰν ἀνεγράψαμεν ἐν τῷ προηγουμένῳ τόμῳ (Κεφ. Α΄ βιβλ. Ι΄ ἀντὶ νὰ βελτιωθῇ κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον, ἀπ' ἐναντίας ὁσημέραι ἐχειροτέρευεν. Ἡ πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον ῥοπὴ ἐκορυφώθη ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε τὰ μοναστήρια ἀπέβησαν ἀναρίθμητα Εἰς μάτην ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ 861 ὁ Φώτιος εἶχεν ἀγωνισθῇ νὰ περιστείλῃ ὁπωσοῦν τὴν πληθὺν τούτων. Ὁ Βασίλειος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ κατέβαλον πάντας τοὺς ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρὸς τεθέντας ὡς πρὸς τοῦτο φραγμούς. Εἰς μάτην βραδύτερον ὁ βασιλεὺς Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς ἐπεχείρησε, διὰ τῆς περιφήμου αὐτοῦ νεαρᾶς, νὰ ὑψώσῃ ἑτέρους τινὰς ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ φραγμούς, ἰδίως ἀπαγορεύσας τὴν ἀφιέρωσιν νέων κτημάτων εἰς τὰ μοναστήρια καὶ τὰς ἐκκλησίας. Τὰ πνεύματα ἦσαν οὕτω διατεθειμένα ὥστε ὁ Βασίλειος Β΄ ἠναγκάσθη νὰ ἀκυρώσῃ τὴν νεαρὰν ἐκείνην καὶ νὰ βεβαιώσῃ, αὐτὸς ὁ πρακτικώτερος καὶ μαχιμώτερος τῶν βασιλέων, ὅτι αἱ δυσχέρειαι πρὸς τὰς ὁποίας τοσοῦτο γενναίως ἀντεπάλαιεν αἰτίαν καὶ ῥίζαν εἶχον τοὺς περιορισμοὺς οὓς ὁ Νικηφόρος εἶχε θέσει εἰς τὴν αὔξησιν τῶν μοναστηρίων. Ὁ κόσμος εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ ἀληθοῦς τινος μοναστηριακῆς μέθης. Παρεκτὸς τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων μεγάλων μοναστηρίων, ἐξ ὧν ἔβριθον ἥ τε πρωτεύουσα καὶ αἱ ἐπαρχίαι, πάντες σχεδὸν οἱ μεγιστᾶνες ἔκτιζον ἑαυτοῖς ἰδίας μονάς, ἵνα ἔχωσιν ἕτοιμον τόπον ἀποχωρήσεως ἐκ τῶν τοῦ βίου περιπετειῶν. Οἱ ἐρασταὶ ἔκτιζον μονὰς χάριν τῶν ἐρωμένων αὐτῶν, οἱ ἀσθενεῖς χάριν τῆς ὑγείας των. Ἵνα δὲ εἰδικώτερον μνησθῶμεν ἐνταῦθα μόνον τὸν ἄχρι τοῦδε σῳζομένων ἱδρυμάτων τοῦ ἁγιωνύμου ὄρους Ἄθωνος, προσεπιφέρομεν ὅτι τὰ ἱδρύματα ταῦτα ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἐπροστατεύθησαν ἰδίως κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς διασῳζομένων χρυσοβούλλων τοῦ Βασιλείου μακεδόνος, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Λέοντος ϛ΄, τοῦ Ρωμανοῦ Λεκαπηνοῦ, τοῦ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ρωμανοῦ Β΄.

σῶν μόνη ἡ βουλγαρικὴ στερεῖται ἀπαρεμφάτου. Ἄλλως τε ἡ ἀναλελυμένη χρῆσις καὶ ἡ κατὰ μικρὸν ἔκλειψις τοῦ ἀπαρεμφάτου ἡ ἐπελθοῦσα ἐν πάσῃ τῇ ἐπικρατείᾳ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ οὐχὶ ἁπλῶς ἐν ταῖς ὑπὸ Σλαύων καταληφθείσαις χώραις ἀνάγεται εἰς χρόνους ἀρχαιοτέρους τῶν σλαυικῶν ἐπιδρομῶν.

(¹) Ἡ ἀντικατάστασις τοῦ ψευδοτελικοῦ ἀπαρεμφάτου διὰ τῆς ὑποτακτικῆς μετὰ τοῦ ἵνα ἄρχεται ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ξενοφῶντος καὶ καθίσταται συνήθης ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Εὐαγγελίου («Κύριε, ποῦ θέλεις ἵνα ἑτοιμάσωμέν σοι τὸ Πάσχα»).

(²) Κατὰ τῆς θεωρίας ταύτης τοῦ Φαλλμεράυερ ἀντιτάσσεται ἡ πληθὺς τῶν κατὰ τόπους (καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Πελοποννήσῳ) ἰδιαιτέρων διαλέκτων.

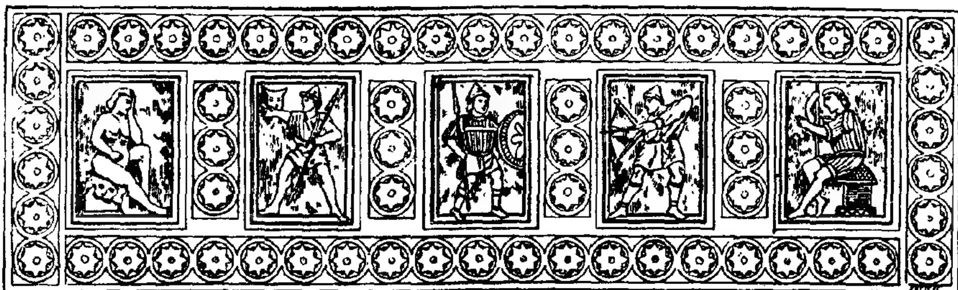
Ἐκ παραλλήλου δὲ πρὸς τὴν ἐντεῦθεν προερχομένην κοινωνικὴν νέκρωσιν μεγάλου πλήθους ἀνθρώπων καὶ κτημάτων ηὔξανε καὶ ἡ κοινὴ δεισιδαιμονία. Ἡ δεισιδαιμονία εἶναι ἀρχαῖον νόσημα τῶν μεσημβρινῶν ἐθνῶν καὶ ἐπεκράτει δεινὴ ἤδη ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, μετριαζομένη ὅμως τότε καὶ οὐδετερουμένη διὰ τῆς παιδείας καὶ τῆς φιλοπατρίας. Ὅτε βραδύτερον οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων ἐδέχθησαν τὸν χριστιανισμόν, ἐδέχθησαν αὐτὸν ἐπὶ τῷ ὅρῳ τοῦ νὰ τηρήσωσι τὰς πλείστας αὐτῶν ἕξεις καὶ προλήψεις· ὥστε τὸ κακὸν παρέμεινε χωρὶς νὰ ὑπάρχωσι πλέον τὰ δύο ἰσχυρὰ ἐκεῖνα αὐτοῦ φάρμακα. Ἡ μεταρρύθμισις τῆς 8 ἑκατονταετηρίδος ἠγωνίσθη ἐπὶ ματαίῳ νὰ θεραπεύσῃ τὴν τοιαύτην τάσιν τῶν πνευμάτων διὰ τῆς εἰς τὴν ἀνατροφὴν τοῦ ἔθνους εἰσαγωγῆς ἀρχῶν γενναιοτέρων καὶ ἐλευθεριωτέρων. Ἀποτυχούσης δὲ τῆς ἀποπείρας ἐκείνης τὸ δεινὸν τὸ ὁποῖον ἐζήτησε νὰ ἀφαιρέσῃ ἐκ μέσου ἐδεινώθη καὶ ηὔξησεν, ὡς συνήθως συμβαίνει ἐπὶ τοιούτων ἀντιδράσεων. Περὶ τούτου ἔχομεν δυστυχῶς μαρτυρίας ἀναμφισβητήτους. Οἱ βίοι τῶν ἁγίων τῆς 10 ἑκατονταετηρίδος καὶ ἰδίως τοῦ ἱεροῦ Νίκωνος, τοῦ ὁσίου Λουκᾶ, τῆς ἁγίας Θεοκτίστης περιστρέφονται περὶ τὰ μᾶλλον ἀλλόκοτα θαύματα καὶ τὰς μᾶλλον τερατώδεις προφητείας, ἰάσεις ἀσθενῶν, ἐκδιώξεις δαιμονίων, μεταστάσεις νεκρῶν εἰς οὐρανοὺς καὶ ἄλλα τοιαῦτα μαρτυροῦντα τὴν παράδοξον ἠθικὴν κατάπτωσιν εἰς ἣν κατήντησε τότε ὁ ἑλληνικὸς λαός. Καὶ μήπως μόνος ὁ λαὸς ἐκυριεύετο ὑπὸ τοιαύτης δεισιδαιμονίας; Ὁ Βασίλειος ὁ μακεδών, ὁ πλείστην ἀποδείξας σύνεσιν καὶ δεξιότητα περὶ τὴν διεξαγωγὴν τῶν δημοσίων πραγμάτων, ἐνόμιζεν ὅτι ἐξιλεώνει τὸ θεῖον διὰ τὸν φόνον τοῦ Μιχαὴλ Γ' κτίζων ναοὺς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ· ἐνῷ τῇ ἀληθείᾳ μεγίστη τοῦ θείου ἐξιλέωσις ὑπῆρξεν αὐτὸς οὗτος ὁ φόνος τοῦ κακοηθεστάτου ἐκείνου τέρατος. Ἐνῷ δὲ τοιαύτη ἦτο ἡ κοινὴ θεοβλάβεια, οἱ ἄνθρωποι οἵτινες ὤφειλον ἰδίως νὰ χειραγωγῶσι καὶ νὰ διαφωτίζωσι πολλούς, οἱ λειτουργοὶ τοῦ ὑψίστου, ἦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀνάξιοι τῆς μεγάλης ταύτης ἐντολῆς. Δὲν λέγομεν ὅτι εἶχον ἐντελῶς ἐκλείψει οἱ καλοὶ κἀγαθοὶ ἱεράρχαι. Οἱ πατριάρχαι Νικόλαος Μυστικὸς καὶ Πολύευκτος ἤθελον τιμήσει τοὺς λαμπροτέρους τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας χρόνους. Καὶ μεταξὺ τῶν ἀρχιερέων ὑπῆρξάν τινες διαπρέψαντες ἐπὶ ἐξαιρέτῳ ἀρετῇ, οἷον ὁ περὶ τὰ τέλη τῆς 9 ἑκατονταετηρίδος ἀκμάσας ἐπίσκοπος Μεθώνης Ἀθανάσιος ἐκ Κατάνης τῆς Σικελίας, ὁ ἐπίσης σικελὸς ἐπίσκοπος Ἄργους Πέτρος, ὁ ἀθηναῖος Θεόπεμπτος ἐπίσκοπος Σπάρτης καὶ πρὸ πάντων ὁ Κερκύρας Ἅγιος Ἀρσένιος, τοῦ ὁποίου δίκαιον εἶναι νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα τὸ γενναῖον καὶ χριστιανικὸν πολίτευμα. Ὁ Ἀρσένιος ἦτο μητροπολίτης Κερκύρας περὶ τὸ 931. Μαθὼν δὲ ὅτι οἱ Σκύθαι (δηλ. Σλαῦοι ἢ Σαρακηνοί) ἐδῄουν τὴν ἀντιπέραν στερεὰν καὶ ἠπείλουν τὴν νῆσον ἐπορεύθη ἀτρόμητος πρὸς αὐτοὺς ἵνα τοὺς συνετίσῃ. Καὶ ἐπειδὴ οὗτοι ἐζήτουν νά τον ἀπαγάγωσιν ἐπὶ τῶν πλοίων αὐτῶν οἱ Κερκυραῖοι ὁρμήσαντες ὁμοθυμαδὸν κατὰ τῶν βαρβάρων τοὺς ἐνίκησαν καὶ καταδιώξαντες αὐτοὺς μέχρι τῶν πρὸς βορρᾶν Κερκύρας λεγομένων Τετρανησίων ἀπηλευθέρωσαν τὸν ἀρχιερέα. Βραδύτερον πλεονέκτης βασιλικὸς ὑπάλληλος ἐσυκοφάντησε τὰς ἀρχὰς τῆς νήσου ἐπὶ ἀπιστίᾳ πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον Ζ' τὸν Πορφυρογέννητον. Τότε ὁ Ἀρσένιος δραμὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπέτυχε νὰ κατευνάσῃ τὴν ὀργὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐπιστρέφων ὅμως ἠσθένησεν ἐν Σκιάθῳ ἕνεκα τῆς δριμύτητος τοῦ χειμῶνος καὶ ἀπέθανε πλησίον τῆς Κορίνθου, ἐπὶ εἰκοσαετίαν ὅλην ἀρχιερατεύσας τῶν Κερκυραίων. Ἐκ Κορίνθου ὁ νεκρός του μετεκομίσθη πανηγυρικῶς εἰς Κέρκυραν καὶ ἐτάφη ἐν τῇ μητροπόλει αὐτῆς. Συγκατελέχθη δὲ δικαίως ὁ ἀνὴρ μετὰ τῶν ἁγίων καὶ ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας ἐλογίσθη πολιοῦχος αὐτόθι, τιμωμένης τῆς μνήμης αὐτοῦ τῇ 19 Ἰανουαρίου. Ἀλλὰ πῶς οἱ εὐάριθμοι οὗτοι

ἀγαθοὶ ἄνδρες ἠδύναντο νὰ κατισχύσωσι τῆς δεινῆς περί τε τοὺς θείους καὶ τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους ἀσεβείας ἥτις ἐπεκράτει πολλάκις κατὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας διοίκησιν; Μήπως δὲν ἐνθυμεῖται ὁ ἀναγνώστης τὸν πατριάρχην Ἀλέξιον τελοῦντα τὴν τοῦ γάμου τῆς Ζωῆς μετὰ τοῦ Μιχαὴλ ἱεροπραξίαν ἐνώπιον τοῦ ἀτάφου ἔτι νεκροῦ τοῦ Ρωμανοῦ, τοῦ θύματος ἐκείνου τῆς δολοφονίας τῶν δύο νυμφίων; Καὶ σημειωτέον ὅτι ὁ πατριάρχης Ἀλέξιος ἐφημίζετο ἐπὶ τῇ ἀρετῇ αὐτοῦ· τοσοῦτον ἡ δύναμις τῆς λέξεως ταύτης εἶχε ταπεινωθῇ ἀναλόγως τῶν περιστάσεων. Ὅταν ὁ πατριάρχης Ἀλέξιος ἀπέθανεν, εὑρέθησαν ἀποτεθησαυρισμένα παρ' αὐτῷ 25 χρυσίου κεντηνάρια, ὅ ἐστι περὶ τὰ 2.700.000 δραχμῶν, τὰ ὁποῖα ἤθελον ἰσοδυναμεῖ σήμερον πρὸς 13 ἑκατομμύρια καὶ ἐπέκεινα. Τὸ δὲ παράδειγμα τοῦτο τῆς πλεονεξίας τοῦ ὑπερτάτου ἀρχιερέως ἐμιμοῦντο, ἐννοεῖται, καὶ οἱ τῶν ἐπαρχιῶν προεξάρχοντες. Ἵνα δώσωμεν δὲ ἔννοιάν τινα μέχρι τίνος βαθμοῦ προέβαινε τότε ἡ καταπίεσις τῶν χριστιανῶν ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρου μάλιστα κλήρου, ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν τὸ ἀκόλουθον γεγονός. Ἐν ἔτει 1038 ἀρχιεράτευε τῆς Θεσσαλονίκης ὁ μητροπολίτης Θεοφάνης. Εἶχε δὲ ἐπικρατήσει τότε λιμὸς μέγας εἰς Θρᾴκην, Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν, καὶ ὁ μητροπολίτης, προφασιζόμενος τὴν αἰτίαν ταύτην, δὲν ἔδιδεν εἰς τοὺς κληρικοὺς τῆς Θεσσαλονίκης τὰ παρ' αὐτοῦ ὀφειλόμενα σιτηρέσια. Εἰς μάτην ὁ διατρίβων τότε ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ Μιχαὴλ Δ',παρήνεσε τὸν ἀρχιερέα νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῶν ὑπηρετῶν τῆς ἐκκλησίας. Ὁ Θεοφάνης ἐπέμεινεν ἀρνούμενος. Τότε ὁ βασιλεὺς εἰπὼν ὅτι ἔχει ὁ ἴδιος ἀνάγκην χρημάτων ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ δάνειον 100 λίτρας (περὶ τὰς 108.000 δραχμῶν) μέχρις οὗ φθάσῃ ἐκ Βυζαντίου τὸ περιμενόμενον χρυσίον. Ὁ δὲ Θεοφάνης ἠρνήθη καὶ τὸ παρὰ τοῦ βασιλέως ζητούμενον, ὀμνύων ὅτι δὲν ἔχει περισσοτέρας τῶν 30 λιτρῶν. Ἐντεῦθεν ἐκορυφώθη ἡ ἀγανάκτησις τοῦ βασιλέως, ὅστις ἤξευρε κάλλιστα ὅτι ὁ μητροπολίτης ψεύδεται. Διέταξε λοιπὸν νὰ ἐξωσθῇ τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου, καὶ πέμψας ἀνθρώπους ἵνα ἐξετάσωσι τὰ ταμεῖα αὐτοῦ εὗρεν ἐν αὐτοῖς 3.300 λίτρας χρυσίου, ἤτοι περὶ τὰ 3.240.000 δραχμῶν, ἰσοδυναμοῦντα σήμερον πρὸς 15.000.000 καὶ ἐπέκεινα.

Οὕτως εἶχον ἐθνολογικῶς καὶ ἠθικῶς οἱ κάτοικοι τοῦ κράτους κατὰ τὴν περίοδον ταύτην. Ἡ ἀμάθεια, ἡ δεισιδαιμονία, ἡ νάρκωσις καὶ μέχρι τινὸς ἡ νέκρωσις αὐτῶν ἦτο τοιαύτη ὥστε ἤθελεν ἐκθέσει αὐτοὺς εἰς κινδύνους μεγίστους, καὶ ἂν ἀπετέλουν ὄγκον ἐθνικὸν ὁμογενῆ καὶ συμπαγῆ. Πολὺ δὲ ἀπεῖχον τῆς τοιαύτης ἐθνικῆς ἑνότητος, διότι συνέκειντο ἐκ τριῶν ἑτεροειδῶν ὁμάδων· τοῦ ἀρχεγόνου ἑλληνισμοῦ, ὅστις ἀπετέλει τὴν κυρίαν τοῦ κράτους βάσιν ἀλλὰ βάσιν μικρὰν ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ κράτους· τοῦ ἐπικτήτου ἑλληνισμοῦ, ὅστις συνέπραττε μὲν μετὰ τοῦ πρώτου ἀλλὰ δὲν ἦτο φύσει μετ' αὐτοῦ συνδεδεμένος· τελευταῖον τῶν ἑτερογλώσσων ἀλλοφύλων, οἵτινες ἦσαν πολλάκις ἀναφανδὸν πολέμιοι. Ἐπὶ τοιούτου θεμελίου καὶ διὰ τοιαύτης οἰκοδομικῆς ὕλης ἐπεχείρησεν ἡ μακεδονικὴ δυναστεία νὰ συντηρήσῃ καὶ νὰ συμπληρώσῃ τὸ κράτος ἀπὸ τῶν μέσων τῆς 9 μέχρι τῶν μέσων τῆς 11 ἑκατονταετηρίδος. Καὶ ἔπραξε μὲν πολλὰ καὶ μεγάλα δι' ἐπιτηδειοτάτης χρήσεως καὶ τελειώσεως τῶν προϋπαρχόντων μηχανικῶν ὀργανισμῶν. Ἀλλ' ὅσῳ θαυμάσιος καὶ ἂν ὑπῆρξεν ὁ τεχνητὸς βίος ὃν ἐδημιούργησεν ὁ βίος οὗτος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαρκέσῃ πολύ, καθὸ ἀναλισκόμενος καὶ ἀνατρεπόμενος ὑπ' αὐτῶν τῶν τρόπων ὅσοι ἦσαν ἀπαραίτητοι πρὸς συντήρησιν αὐτοῦ. Τοῦτο θέλει καταστῇ πρόδηλον ἅμα προσέξωμεν ἐπὶ μικρὸν εἰς τὸν τρόπον καθ' ὃν συνεκροτοῦντο τὰ δύο κυριώτατα ὄργανα τοῦ μηχανικοῦ τούτου βίου, ὁ στρατὸς καὶ οἱ δημόσιοι πόροι.

Τῆς στρατολογίας ἐξῃροῦντο αἱ πολλαὶ μυριάδες τῶν ἀνθρώπων ὅσοι, αὐτοχειρι-

ζόμενοι κοινωνικῶς, κατέφευγον ἀδιακόπως εἰς τὸν μοναχικὸν βίον· ἐξηροῦντο ὡσαύτως αἱ πολλαὶ μυριάδες τῶν κληρικῶν τῆς ἐνεργοῦ ἐκκλησίας· ἐξηροῦντο προσέτι οἱ πλεῖστοι τῶν ἐν τῷ κράτει ἐγκατασταθέντων ἑτερογλώσσων, διὰ τὴν ὀλίγην πίστιν ἣν ἡ κυβέρνησις ἠδύνατο νὰ ἔχῃ πρὸς αὐτούς. Ἠμποροῦμεν λοιπὸν θαρρούντως νὰ εἴπωμεν ὅτι τὸ τρίτον τοῦ πληθυσμοῦ διετέλει ἐκ συστήματος ἀμέτοχον τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας.

Βιζαντιακὸν ἐλεφαντούργημα τοῦ Ι' αἰῶνος, ἐφ' οὗ παρίστανται στρατιῶται φέροντες στολὰς βυζαντινῶν στρατιωτῶν τῶν τότε χρόνων

Ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ δύο τρίτα πολὺ ἀπεῖχον τοῦ νὰ μετέχωσιν αὐτῆς καθ' ὁλοκληρίαν. Στρατεύσιμοι ἦσαν μόνον οἱ νεμόμενοι στρατιωτοτόπια· οἱ δὲ τοιοῦτοι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀποτελῶσι φυσικῷ τῷ λόγῳ εἰμὴ ἐλάχιστον τοῦ ἐνεργοῦ πληθυσμοῦ μέρος. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ἐλάχιστον τοῦτο μέρος ἠλαττοῦτο ἔτι μᾶλλον διὰ ποικίλων περὶ τὰ στρατιωτοτόπια καταχρήσεων· καὶ πλὴν τούτου, οἱ στρατεύσιμοι πολλὴν ἐπεδείκνυον νωθρότητα περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος (Κεφ. Α' βιβλ. ΙΑ' τοῦ παρόντος τόμου)· θέματα ὁλόκληρα ἐξηγόραζον τὴν προσωπικὴν ὑπηρεσίαν διὰ δόσεως χρημάτων καὶ ἄλλων ἐφοδίων τοῦ πολέμου. Τοσοῦτον ὀλίγη δὲ ὑπῆρχεν ἡ περὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς λειτουργίας ταύτης φιλοτιμία ὥστε ἄπειροι ἄνθρωποι ἠγόραζον βαθμοὺς στρατιωτικοὺς καὶ ἔφερον τὴν στολὴν καὶ ἀπελάμβανον τὰς τιμὰς τῶν βαθμῶν τούτων, χωρὶς ποτὲ νὰ ἴδωσι πολέμιον ἢ ἄλλως νὰ ἐκπληρώσωσι στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Ἡ περὶ τούτου σύγχυσις τῶν ἰδεῶν προέβη εἰς τοσοῦτον βαθμὸν ὥστε ὑπάρχουσι παραδείγματα καὶ κληρικῶν οἵτινες ἠγόρασαν διὰ χρημάτων πολλῶν στρατιωτικοὺς βαθμούς, παραδόξως συμβιβάζοντες τὰ δύο ταῦτα δυσσυμβίβαστα ἀξιώματα. Ἂς ἐλπίζωμεν ὅτι τὰ παραδείγματα ταῦτα ἦσαν σπάνια, ἀλλὰ θέλομεν οὐχ ἧττον ἀναφέρει ἓν ἐνταῦθα, ἵνα λάβῃ ὁ ἀναγνώστης ἔννοιάν τινα τοῦ ἀληθοῦς κυκεῶνος τῶν πραγμάτων ὃν ἐπήγαγον αἱ πολυειδῶς ἡμαρτημέναι θρησκευτικαὶ καὶ κοινωνικαὶ δοξασίαι τῶν χρόνων ἐκείνων. Διηγεῖται λοιπὸν ὁ Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος ἐν τῷ κεφαλαίῳ ν' τῆς πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανὸν συγγραφῆς ὅτι ἐπὶ τοῦ πατρός του, Λέοντος ς', ὑπῆρχεν ἐν Κωνσταντινουπόλει γέρων κληρικὸς πλουσιώτατος, ὀνόματι Κτενᾶς, ὅστις ἦτο καὶ δομέστικος τῆς νέας ἐκκλησίας καὶ τεχνίτης εἰς τὸ ᾆσμα οἷος οὐδεὶς ἕτερος τῷ τότε καιρῷ. Μὴ ἀρκούμενος ὅμως εἰς τοσαῦτα ἀγαθὰ ἐπόθησε νὰ γίνῃ καὶ πρωτοσπαθάριος, ἵνα στολίζεται καὶ τιμᾶται ὡς τοιοῦτος, πρὸς πλείονα δὲ τοῦ πράγματος πίστωσιν λαμβάνῃ καὶ πρόσχημά τι ἐτησίου μισθοῦ, λίτραν μίαν (δραχ. 1.080). Ὅθεν παρεκάλεσε τὸν τότε παντοδύναμον παρακοιμώμενον Σαμωνᾶν νὰ μεσιτεύσῃ περὶ τούτου παρὰ τῷ βασιλεῖ, καὶ ὑπέσχετο νὰ καταβάλῃ εἰς τὸ ταμεῖον ἀντὶ τῶν ζητουμένων τιμῶν λίτρας 40 (περὶ τὰς 43 χιλ. δρ.). Ὁ Λέων ς' ὅσον ὀλίγον στρατιωτικὸς

καὶ ἂν ἦτο, ᾐσθάνετο ὅτι ἦτο αἰσχρὸν νὰ διακωμῳδηθῇ ἐπὶ τοσοῦτο τὸ τοῦ πρωτοσπαθαρίου ἀξίωμα καὶ ἀπήντησεν ὅτι τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀδύνατον. Ἀλλ' ὁ Κτενᾶς ἐπιμένων προσέθηκεν εἰς τὰς 40 λίτρας «καὶ σχολαρίκια ζυγὴν μίαν, ἐκτιμηθέντα λίτρας 10, καὶ τραπεζίου ἀσίμιν ἔνζωδον διάχρυσον ἀνάγλυφον, ἐκτιμηθὲν καὶ αὐτὸ λίτρας 10». Τότε ὁ βασιλεὺς δυσωπηθεὶς καὶ λαβὼν τὰς 40 λίτρας, καὶ τὰ πολίτυμα ἐνώτια, καὶ τὰ ἐπίχρυσα καὶ δι' ἀναγλύφων κεκοσμημένα ἀργυρᾶ τῆς τραπέζης σκεύη, ἐχειροτόνησε πρωτοσπαθάριον τὸν Κτενᾶν, ὅστις ὅμως δὲν ἐπέζησεν εἰμὴ δύο ἔτη, πληρωθεὶς οὕτως ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου λίτρας 2 ἀντὶ τῶν 60 τὰς ὁποίας κατέβαλεν.

Ἐνῷ δὲ οἱ στρατευόμενοι ὁσημέραι ἠλαττοῦντο καὶ οἱ περιλιπόμενοι ἐπεδείκνυον ἐλαχίστην προθυμίαν πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντος τούτου, τὸ ὁποῖον ἀπὸ σπουδαιοτάτου ἀπέβαινε πολλάκις γελοῖον, ἡ κυβέρνησις εἶχεν ἀνάγκην στρατοῦ, στρατοῦ πραγματικοῦ καὶ πολυαρίθμου. Ὅθεν, ἀφοῦ ἐστρατολόγει ὅσους ἠδύνατο ἐκ τῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ θεμάτων, ὑπεχρεοῦτο ν' ἀναπληροῖ τὸ κεχηνὸς τοῦ ρυθμοῦ διὰ ξένων μισθοφόρων, καὶ ἰδίως διὰ Ρώσων, Νορμαννῶν, Φράγκων καὶ Βαριάγων. Ἀλλ' οἱ ξένοι οὗτοι χρησιμεύοντες πρὸς καιρὸν ἀπέβαινον ἐπὶ τέλους πολυειδῶς ἐπιζήμιοι εἰς τὸ κράτος. Ἅμα δὲν ἐπληρώνοντο τακτικῶς ἢ ἅμα ζητήσαντες χάριν τινὰ δὲν ἐπετύγχανον αὐτὴν δὲν ἐδίσταζον νὰ αὐτομολήσωσι πρὸς τοὺς πολεμίους. Ἐπὶ Μιχαὴλ Στρατιωτικοῦ Ἑρβέβιος ὁ Φραγκόπωλος παρεκάλεσε νὰ λάβῃ τὸ τοῦ μαγίστρου ἀξίωμα, καί, ἐπειδὴ δὲν ἐγένετο δεκτὴ ἡ αἴτησίς του, ἀπῆλθε μετὰ 300 Φράγκων πρὸς τοὺς Τούρκους, «οἷα βάρβαρος καὶ τὴν ὀργὴν ἀκατάσχετος», λέγει ὁ Κεδρηνός. Μήπως ἀνάλογόν τι δὲν ἔπραξαν οἱ περὶ τὸν Μανιάκην Νορμαννοὶ ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ, ἅμα δὲν ἐπληρώθησαν τοὺς συμφωνηθέντας μισθούς; Καὶ τὰ τοιαῦτα συνέβαινον καθ' ἑκάστην. Ἐν τούτοις οἱ μισθοφόροι οὗτοι ἐφλεβοτόμουν ἀνηλεῶς τὸ κράτος διά τε τῶν τακτικῶν ἀμοιβῶν τὰς ὁποίας ἐλάμβανον καὶ τῶν καταχρήσεων τὰς ὁποίας ἐποίουν. Ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ὁ Χαρὰλδ ὁ Μακρός, ὅτε ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα αὐτοῦ Νορβηγίαν, συνεπήγαγε μεθ' ἑαυτοῦ τοσοῦτον χρυσίον ὥστε 12 νεανίαι μόλις ἠδύναντο νὰ μετακομίσωσιν αὐτό. Τοσοῦτον οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἦσαν ἄπληστοι. Πλὴν τούτου βλέποντες ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ πράγματα εἴς τε τὴν αὐλὴν καὶ τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὰ θέματα δὲν ἠδύναντο τῇ ἀληθείᾳ νὰ αἰσθανθῶσι πολλὴν εὐλάβειαν πρὸς τὸ κράτος ἐκεῖνο τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι ἀπέβαλλον ὁσημέραι τὴν προθυμίαν τοῦ προπολεμεῖν ὑπὲρ τῆς πατρῴας ἑστίας. Ἐντεῦθεν δὲ οἱ μισθοφόροι οὗτοι συνετέλεσαν εἴπερ τις καὶ ἄλλος εἴς τε τὴν τότε κορυφωθεῖσαν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ περιφρόνησιν πρὸς τοὺς ἡμετέρους καὶ τὴν μετ' οὐ πολὺ ἐκραγεῖσαν ἐκεῖθεν κυταιγίδα. Ὥστε τὸ κράτος ἐσῴζετο μὲν ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ὑπενομεύετο ὑπὸ τῶν ξένων τούτων.

Ὅμοια δὲ καίρια ἐλαττώματα, ἕνεκα τῶν αὐτῶν ἢ παρεμφερῶν κοινωνικῶν καὶ θρησκευτικῶν πλημμελημάτων, ἀνευρίσκομεν καὶ εἰς τὸ ἕτερον μέγα ὄργανον τῆς κυβερνητικῆς ταύτης μηχανῆς, ἤτοι τὴν τῶν δημοσίων πόρων εἴσπραξιν. Τὸ κράτος εἶχεν ἀνάγκην δαψιλῶν χρηματικῶν πόρων πρὸ πάντων ἵνα ἐπαρκῇ εἰς τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον, δι' ὧν ὤφειλε νὰ ἀντιπαρατάσσεται κατὰ τῶν ἀδιαλείπτως πανταχόθεν ἐπιτιθεμένων πολεμίων. Καὶ ἠξεύρομεν ἤδη ἐκ πολλῶν δεδομένων, ἀναγομένων ὅλων εἰς τὴν ἀπὸ τῆς 9 μέχρι τῆς 12 ἑκατονταετηρίδος περίοδον, ὅτι τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰσέπραττε τῳόντι ἀπὸ φόρων ποικιλωτάτων ποσὰ ὑπέρογκα. Ἀλλ' οἱ φόροι οὗτοι δὲν ἦσαν ἐξ ἴσου διανενεμημένοι. Πολλὰ τῶν μοναστηριακῶν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων ἦσαν ἐντελῶς ἀφορολόγητα, τὰ δὲ λοιπὰ δὲν ὑπεβάλλοντο εἰμὴ εἰς μόνον τὸν ἔγγειον φό-

ρον, ἀπηλλαγμένα ὄντα τῶν ἀναριθμήτων ἄλλων ὑποχρεώσεων, εἰς ἃς ὑπέκειτο ἡ ἀκίνητος κτῆσις. Ὡς παράδειγμα τῆς πρώτης τῶν κτημάτων τούτων τάξεως ἀναφέρομεν τὸ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1088 σῳζόμενον χρυσόβουλλον τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, δι' οὗ ἡ νῆσος Πάτμος, μεταβληθεῖσα ὁλόκληρος εἰς μοναχῶν οἰκητήριον, ἀπηλλάγη ἐσαεὶ παντὸς οἱουδήποτε δημοσίου τέλους καὶ βάρους. Ὡς παράδειγμα δὲ τῶν κτημάτων τῆς δευτέρας τάξεως ἀναφέρομεν τὸ σῳζόμενον χρυσόβουλλον, τὸ ἐν ἔτει 1228 ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Δούκα Βατάτζη ἐκδοθέν, δι' οὗ ἡ κατὰ τὸ ὄρος Λέμβου, πλησίον τῆς Σμύρνης, ἀνοικοδομηθεῖσα μονὴ μεθ' ὅλων τῶν ἀνηκόντων αὐτῇ κτημάτων ἀπηλλάττετο παντὸς φόρου καὶ βάρους, παρεκτὸς τοῦ ἐγγείου. Ὡσαύτως καὶ τὰ στρατιωτικὰ κτήματα ἦσαν ἐντελῶς ἀφορολόγητα. Ὥστε οἱ ἄμεσοι φόροι, ἐνῷ ἦσαν ὑπέρογκοι, ἀντὶ νὰ βαρύνωσι τοὐλάχιστον ὅλα τὰ κτήματα, κατεβάλλοντο ὑπό τινων μόνον ἐξ αὐτῶν, τῶν ὁποίων οἱ ἰδιοκτῆται ἐξαντλούμενοι καθ' ἡμέραν πρὸς ἰδίαν τε καὶ κοινὴν βλάβην οὐδένα ζῆλον κατήντησαν νὰ ἔχωσι πρὸς συντήρησιν τοῦ καταστρέφοντος αὐτοὺς κράτους. Μετ' οὐ πολὺ δέ, ἐπελθόντων νέων καὶ φοβερωτέρων πολεμίων, ἀπ' ἀνατολῶν μὲν τῶν Τούρκων ἀπὸ δυσμῶν δὲ τῶν Νορμαννῶν καὶ τῶν σταυροφόρων, τὸ κράτος τοῦτο δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ ἐξ ἰδίων εἰς τὸν νέον τοῦτον κλονισμὸν καὶ ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ συμμάχους τοὺς Ἐνετούς, τοὺς Γενουαίους, τοὺς Πισάτας καὶ ἄλλους. Ἀλλ' οἱ σύμμαχοι οὗτοι ἐζήτησαν καὶ ἔλαβον εἰς ἀμοιβὴν τὴν ἐμπορικὴν καὶ ναυτικὴν ἀτέλειαν εἴς τε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς πλεῖστα ἄλλα ἐμπορεῖα τοῦ κράτους. Ἱδρύσαντες δὲ πανταχοῦ ἀποικίας ἰσχυράς, αἵτινες ἀπετέλεσαν ἴδια ἐντὸς τοῦ κράτους ἐκείνου κράτη, συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ διασείσωσιν αὐτὸ πολυειδῶς, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις διὰ τῆς ἐλαττώσεως τῶν ἐμμέσων αὐτοῦ φόρων. Ὥστε ἡ πολιτεία αὕτη, ἐνῷ ἐστερεῖτο οἰκειοθελῶς πολλῶν ἐκ τῶν ἀμέσων αὐτῆς πόρων, διὰ τὸ ἀφορολόγητον τοσούτων κτημάτων, ἠναγκάζετο, ἵνα θεραπεύσῃ τὴν ἐντεῦθεν προκύψασαν ἀμηχανίαν, νὰ θυσιάσῃ καὶ πολλοὺς ἐκ τῶν ἐμμέσων.

Ἀλλ' ὅσα σπέρματα διαλύσεως καὶ ἂν περιεῖχε τὸ ἔργον τῆς μακεδονικῆς δυναστείας δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ θαυμάσωμεν τὴν τέχνην καὶ μέχρι τινὸς τὴν σύνεσιν δι' ἧς αὕτη κατώρθωσεν ἐπὶ δύο ὅλας ἑκατονταετηρίδας οὐ μόνον νὰ συντηρήσῃ τὸ κράτος ἀλλὰ καὶ νὰ ἀνακτήσῃ οὐκ ὀλίγας προηγουμένως ἀπολεσθείσας χώρας. Ἂν ἥμαρτε πολλάκις, ἥμαρτε διότι καὶ οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν ἡρώων αὐτῆς δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διαφύγωσι τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἀτμοσφαίρας ἐντὸς τῆς ὁποίας ἔζων. Οὐδὲν ἧττον δὲ ἀξιοσημείωτοι εἶναι καὶ οἱ ὑλικοὶ καὶ ἠθικοὶ πόροι τοῦ ἔθνους, δι' ὧν ἠδυνήθη ἡ δυναστεία ἐκείνη νὰ διαπράξῃ ὅσα διέπραξε· διότι τελευταῖον, ἂν τὸ ἔθνος τοῦτο δὲν εἰργάζετο καὶ δὲν ἐμάχετο μέχρι τινός, οὐδεμία τέχνη ἦτο ἱκανὴ νὰ διασώσῃ ἐπὶ τοσοῦτο τὴν ἀνεξαρτησίαν του. Τὰ κοινωνικὰ καὶ ἠθικὰ ἐλαττώματα πρὸς τὰ ὁποῖα εἶχον νὰ πολεμήσωσι κυβερνῆται καὶ κυβερνώμενοι, ἦσαν ἐκ τῶν ἀνεπανορθώτων κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου, ὡς ἀπέδειξεν ἡ τοσοῦτο πεισματωδῶς διεξαχθεῖσα ἀλλὰ καὶ τοσοῦτο ἀτελέσφορος ἀποβᾶσα μεταρρύθμισις τῆς 8 ἑκατονταετηρίδος. Ἀλλά, ὅπως εἶχε τότε ἡ ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ κατάστασις, ἀνάγκη νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι κυβερνῆται καὶ κυβερνώμενοι ἀντέσχον ὅσον ἦτο δυνατὸν νὰ ἀνθέξωσι, μάλιστα ἐὰν ἀναλογισθῶμεν ὅτι οὐδέποτε ἴσως κράτος ἐπὶ τῆς γῆς ἠναγκάσθη ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον εἰς τοσούτους καὶ τηλικούτους ν' ἀντιπαραταχθῇ πολεμίους.